

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN PROBLEMS OF
SCIENCE, EDUCATION
AND SOCIETY**

**PROCEEDINGS OF II INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
APRIL 24-26, 2023**

**KYIV
2023**

MODERN PROBLEMS OF SCIENCE, EDUCATION AND SOCIETY

Proceedings of II International Scientific and Practical Conference

Kyiv, Ukraine

24-26 April 2023

Kyiv, Ukraine

2023

UDC 001.1

The 2nd International scientific and practical conference “Modern problems of science, education and society” (April 24-26, 2023) SPC “Sci-conf.com.ua”, Kyiv, Ukraine. 2023. 1391 p.

ISBN 978-966-8219-87-0

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern problems of science, education and society. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Kyiv, Ukraine. 2023. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/ii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-problems-of-science-education-and-society-24-26-04-2023-kiyiv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: kyiv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2023 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2023 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Osipova N. A., Kvernadze T. K., Burkiashvili N. O.* 26
APPLICATION OF ZEOLITE OF GEORGIA IN PLANT GROWING
2. *Шнак Н. П., Білобров С. І.* 30
ЛІСІВНИЧО-ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛОКИЧКИ ПЕРИСТОЇ (STARHYLEA PINNATA L.) В СВІЖИХ ДІБРОВАХ НПП «КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»

VETERINARY SCIENCES

3. *Цвіліховський В. І., Гавриленко О. С.* 37
ДИНАМІКА НАКОПИЧЕННЯ КОРМОВОГО ОХРАТОКСИНУ А У ТКАНИНАХ ПЕЧІНКИ ПЕРЕПЕЛА

BIOLOGICAL SCIENCES

4. *Борщ М. Б., Туницька О. М.* 39
БДЖОЛИНИЙ МЕД – ПРИРОДНИЙ ВИСОКОЖИВИЛЬНИЙ ПРОДУКТ
5. *Воробйова Л. С., Виговська Т. В.* 41
СТАН ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ
6. *Лащенко О. М., Лащенко К. С.* 44
ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗАРЯДНИХ ПРИСТРОЇВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ
7. *Ляшенко Є. К.* 49
ДЕЯКІ ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДІМАГІНАЛЬНИХ СТАДІЙ ТА ІМАГО РІДКІСНОГО ВИДУ ЛУСКОКРИЛИХ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА – МНЕМОЗИНИ (LEPIDOPTERA, PAPILIONIDAE) ТА СУЧАСНІ ВИМОГИ ОХОРОНИ ЇЇ ПОПУЛЯЦІЙ
8. *Смольський О. С., Янченко В. О.* 57
ОКИСНЮВАЛЬНІ МОДИФІКАЦІЇ БІЛКІВ ТКАНИН РИБ ЯК МАРКЕРИ ОКСИДАТИВНОГО СТРЕСУ ЗА ІНСЕКТИЦИДНОГО ВПЛИВУ
9. *Тимуш О. М., Виговська Т. В.* 61
ТУРИЗМ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ: ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

MEDICAL SCIENCES

10. *Protsak T. V.* 65
MODERN LITERARY DATA ABOUT DERANGMENTS OF HYPOTHALAMIC-PITUITARY SYSTEM

11.	Serheta I. EDUCATIONAL ADAPTATION OF STUDENTS OF MODERN MEDICAL INSTITUTIONS AND PRIORITY WAYS OF ITS CORRECTION	67
12.	Tiron O. THYROID GLAND MICROSCOPIC CHANGES 21 DAYS AFTER EXPERIMENTAL SKIN THERMAL BURNING UNDER NaCl SYSTEMIC ADMINISTRATION	72
13.	Бирка Є. О., Клепова А. А., Соловей А. Ф., Тихонова Л. В. ВИКОРИСТАННЯ ДЗЕРКАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТІНСУЛЬТНИХ ПОРУШЕНЬ	77
14.	БойкоЮ. І., Чіботару К. ВОЛОСИСТА ЛЕЙКОПЛАКІЯ, ЯК ДОСТОВІРНИЙ МАРКЕР ВІЛ-ІНФІКУВАННЯ	82
15.	Буньов О. О., Моїсеєнко Є. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБУДОВ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ ВОДОЛАЗІВ ПРИ ДІЇ ІНЕРТНИХ ГАЗІВ В УМОВАХ ГІПЕРБАРІЇ	85
16.	Василенко Я. М., Печеряга С. В. ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ ТА ПОЛОГІВ У ЖІНОК СТАРШОГО ВІКУ	87
17.	Ващенко Д. В., Шмуліч О. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ ТА ЛІКУВАННЯ СИНДРОМУ КЛАЙНФЕЛЬТЕРА У ПІДЛІТКІВ	91
18.	Гаркуша М. А., Веснін В. В., Глушко С. М., Сльоз Д. В. ОГЛЯД КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ ХВОРОБИ ШВАРЦА-ДЖАМПЕЛА	94
19.	Гаургова М. А. ХОЛТЕРІВСЬКЕ МОНИТОРУВАННЯ, ЯК ПРОВІДНИЙ МЕТОД ДІАГНОСТИ АВ-БЛОКАДИ І СТУПЕНЯ	99
20.	Гелетка О. О., Юзьо Л. О. СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА НЕВРОЛОГІЧНІ РОЗЛАДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З COVID-19	102
21.	Горманюк Т. І., Маринчина І. М. ПРОФІЛАКТИКА, ДІАГНОСТИКА ТА ЛІКУВАННЯ ГІПЕРТЕНЗИВНИХ РОЗЛАДІВ У ВАГІТНИХ	106
22.	Гусак Я. Ю. ОЖИРІННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ	114
23.	Жданова К. В. ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЖІНОК ПІСЛЯ МАСТЕКТОМІЇ	117
24.	Климович Д. С., Маринчина І. М. ГІПОТАЛАМІЧНА АМЕНОРЕЯ ТА ДОВГОСТРОКОВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я	123

25. *Климович Д. С., Горманюк Т. І., Каньовська Л. В.* 130
ВІРУСНИЙ МІОКАРДИТ – ВІД ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ДО ЛІКУВАННЯ
26. *Кочкіна К. О., Блажко В. О., Кузнецова М. О.* 136
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ТРАВМАТИЧНИХ УШКОДЖЕНЬ ТА ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ
27. *Кочугура Д. В., Райзер С. В., Біловол А. М., Пустова Н. О.* 143
ВПЛИВ ВОЄННИХ ФАКТОРІВ НА СТАН ШКІРИ ТА ВОЛОССЯ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ
28. *Кривецька І. І., Хованець К. Р.* 146
ЛІКУВАННЯ МІГРЕНІ
29. *Кузьміна І. Ю., Кузнецова М. О., Притула А. І., Завиленкова В. А.* 150
СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕТІОПАТОГЕНЕЗ НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ГОЛОВНОГО МОЗКУ
30. *Куценко Л. В.* 154
ПЕРВЫЙ КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ВОЗМОЖНОГО ИЗЛЕЧЕНИЯ ОТ РАКА МЕТОДОМ ГИПЕРТЕРМИИ С ПОСЛЕДУЮЩЕЙ ГИПОТЕРМИЕЙ
31. *Кучерявченко М. О., Данелюк А. Д., Кобзєва М. Д., Яковенко В. М.* 156
ВПЛИВ РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ
32. *Литвиненко П. В., Фомін В. С., Приймак Д. В., Кузьміна Д. О., Лютенко М. А.* 158
ARS LONGA, VITA BREVIS, АБО НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА ЛУПИРЯ В. М.
33. *Лукашевич Ю. І., Білявський С. М.* 161
ГЕННА СТРАТЕГІЯ В ТЕРАПІЇ ТА ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ
34. *Мареніч Г. Г., Платонова Д. О., Боровик К. М.* 168
ПОШИРЕНІСТЬ АНЕМІЇ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ
35. *Меженіна Т. В., Гуцо А. Є., Кучеренко Б. Ю.* 173
НЕІНВАЗИВНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕНЬ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ
36. *Меженіна Т. В., Мінухіна Д. В.* 175
ЗНАЧЕННЯ ШКІРНИХ ПРОБ В ДІАГНОСТИЦІ АЛЕРГІЇ
37. *Мілецька А. І., Печеряга С. В.* 177
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЕКТОПІЮ ШИЙКИ МАТКИ
38. *Монакова О. С., Вавіла О. М., Титаренко В. Ю.* 180
АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ТА СМЕРТНОСТІ НА РАК МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ В УКРАЇНІ ЗА 2017-2020 РОКИ
39. *Нікіфоров Д. М., Печеряга С. В.* 184
ПРОБЛЕМИ ПРИ ТАЗОВОМУ ПЕРЕДЛЕЖАННІ ПЛОДА

40. **Павлова О. О., Молоток В. В.** 189
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА ПОШИРЕНІСТЬ ПРОЯВІВ
СИНДРОМУ ДЕФЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ У
МОЛОДІ
41. **Прядко Р. М., Скрябіна О. М., Шаповалова О. О.** 192
ВАРІАНТНА АНАТОМІЯ ЧЕРЕВНОГО СТОВБУРА
42. **Пустова Н. О., Біловол А. М., Лук'янова А. І., Бабич В. В.** 195
РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ ЩОДО
ОНКОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ШКІРИ, ЗОКРЕМА
МЕЛАНОМИ
43. **П'ятенко Н. В., Базалюк Л. В.** 198
ХВОРОБИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОРУШЕННЯМ ЛІПІДНОГО ОБМІНУ
(ХВОРОБА НІМАНА-ПІКА, ХВОРОБА ГОШЕ). СИНДРОМ
МАЛЬАБСОРБЦІЇ. ЦЕЛІАКІЯ. МУКОВІСЦИДОЗ
(КІСТОФІБРОЗ)
44. **Радзішевська Є. Б., Батюк Л. В., Чуприна М. В.** 204
ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
45. **Турянчик В. Ю., Бернада В. В.** 211
МЕХАНІЗМИ ДІЇ АНТИБІОТИКІВ НА БАКТЕРІЇ: ВІДКРИТТЯ
НОВИХ МІШЕНЕЙ
46. **Федоришена І. В.** 215
РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРИ СКОЛІОЗАХ
47. **Чернуха О. В., Литвиненко П. В.** 218
СТВОРЕННЯ БРЕНДУ НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ
48. **Чіботару К. І., Семеняк А. В.** 223
ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРЕЕКЛАМПСІЇ.
ПРОФІЛАКТИКА ПРЕЕКЛАМПСІЇ
49. **Чумак Л. І.** 228
РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ ОНКОЛОГІЧНОЇ СТАТИСТИКИ У
ХАРКОВІ У 20-30 ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ
50. **Шевченко Ю. Т., Фомін В. С., Данько Ю. С., Ячменьова Е. С.,
Сухоносів Р. О.** 232
РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ВЕЗАЛІА ДО АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ В
"DE HUMANI CORPORIS FABRICA LIBRI SEPTEM"
51. **Якоб А. О., Мілецька А. І., Каньовська Л. В.** 237
СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ
АНЕМІЇ МІНКОВСЬКОГО-ШОФФАРА
52. **Яценко В. О., Явтушенко А. Є., Дунаєва І. П.** 240
ФАРМАКОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ХРОНІЧНОЮ
КРИТИЧНОЮ ІШЕМІЄЮ КІНЦІВОК: L-ПРОПІОНІЛ-КАРНІТИН
ПОСИЛЮЄ КОРОТКОЧАСНІ ЕФЕКТИ PGE-1

PHARMACEUTICAL SCIENCES

53. *Барановська С. А.* 242
ОЦІНКА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТА ПРОБІОТИЧНИХ
ВЛАСТИВОСТЕЙ МІСЦЕВИХ МОЛОЧНОКИСЛИХ БАКТЕРІЙ
54. *Гаврилюк О. О.* 249
РОЗВИТОК РИНКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО
СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ
55. *Долгоруک Ю. В.* 256
КЛІНІЧНІ ВИПРОБУВАННЯ ПРЕПАРАТУ «РЕМДЕСИВІР» У
ПРАКТИЦІ ЛІКУВАННЯ COVID-19
56. *Крісанова Н. В., Шевчук В. Ю.* 262
СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АСОРТИМЕНТУ ГПОЛПІДЕМІЧНИХ
ЗАСОБІВ НА СУЧАСНОМУ ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ
УКРАЇНИ
57. *Ляшевич С. О.* 265
ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ М'ЯКИХ ЛІКАРСЬКИХ ФОРМ В
РІЗНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯННЯ РИНКОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА
ЗАКОНОДАВСТВА
58. *Ляшевич С. О.* 274
МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ М'ЯКОЇ
ЛІКАРСЬКОЇ ФОРМИ ПРОТИВІРУСНОЇ ДІЇ
59. *Маслов О. Ю., Бікжедауен А., Колісник О. В., Колісник Ю. С.* 282
ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИОКСИДАНТНОЇ АКТИВНОСТІ
ДІЄТИЧНОЇ ДОБАВКИ З ЛОПУХОМ
60. *Прокопець В. В., Михайлова М. В.* 284
ВАЛІДАЦІЯ МЕТОДИКИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
П-АМІНОСАЛІЦИЛАТУ НАТРІЮ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕСТ-
СИСТЕМ
61. *Романенко О. В.* 288
РОЗТОРОПША ПЛЯМИСТА ЯК ЛІКАРСЬКА РОСЛИННА
СИРОВИНА, ЯКА ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ПРИ
ЗАХВОРЮВАННЯХ ПЕЧІНКИ

CHEMICAL SCIENCES

62. *Varazashvili V. S., Tengiz M. E., Khundadze M. G., Tsarakhov M. S., Jorbenadze R. P., Mirianashvili T. B.* 294
THERMAL CHARACTERISTICS OF FERROMAGNETIC
TRANSITION OF RARE-EARTH IRON DOUBLE OXIDES
63. *Сиротюк А. В., Коваленко І. В., Власенко Н. Є.* 298
ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОДИСПЕРСНОГО
ДІОКСИДУ ТИТАНУ
64. *Солончук Д. О., Коваленко І. В., Зульфїгаров А. О.* 301
ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ФУЛЕРЕНІВ В
НАНОДИСПЕРСНОМУ СТАНІ

65. *Шестакова М. В., Іванова Р. Ю., Ляшенко О. Б., Шпота О. О., Перетяка С. М., Рахлицька О. М.* 306
СКЛАД, СТРУКТУРА ТА ТЕРМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ
ТЕТРАФТОРОБОРАТНИХ КОМПЛЕКСІВ Ni (II) З
ІЗОМЕРНИМИ ФЕНІЛЕНДІАМІНАМИ

TECHNICAL SCIENCES

66. *Кныш Л., Vidoniak Yu.* 310
TRIANGLE OF POWER DENSITY, CIRCUIT DEGRADATION,
AND RELIABILITY. PROBLEMS. SOLUTION
67. *Sanin A., Polishko S., Nosova T., Mamchur S., Arakelov S.* 314
MODIFICATION AS A WAY TO IMPROVE THE QUALITY OF
STEELS 07Ю AND 08ЮТ
68. *Герасіна О. В., Гринько І. А.* 318
СТЕГАНОГРАФІЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В
ЦИФРОВІ ЗОБРАЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМ
НЕЧІТКОГО ВИСНОВКУ
69. *Герасіна О. В., Коновал В. В.* 322
ДОСЛІДЖЕННЯ АЛГОРИТМІВ СТЕГАНОГРАФІЧНОГО
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОСТОРОВУ ТА
ЧАСТОТНУ ОБЛАСТЬ ЗОБРАЖЕННЯ-КОНТЕЙНЕРА
70. *Єр'оміна Н. С., Ходаков Д. Р.* 327
ПАТЕРН THREAD POOL ДЛЯ БАГАТОПОТОКОВИХ
ЗАСТОСУНКІВ ПІД LINUX-ПОДІБНУ ОС
71. *Здановський В. Г.* 331
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ
72. *Ищенко К. С., Логвина Л. О., Соловйова Т. М.* 338
АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СПОСОБІВ І МЕТОДІВ ЗНИЖЕННЯ
ПИЛОГАЗОВИХ ВИКИДІВ ПРИ ВИБУХОВОМУ РУЙНУВАННІ
ГІРСЬКИХ ПОРІД НА КАР'ЄРАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ
ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ
73. *Ломоносов Ю. В., Пліско О. О., Незямов М. О.* 346
БАГАТОРАЗОВА ФІЛЬТРАЦІЯ ПРИ ВЕЙВЛЕТ АНАЛІЗІ
МЕДИЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ
74. *Людвіченко О. П., Гордєєв С. О., Лещук О. О.* 352
ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ ГРАФІТУ В НАГРІВАЧАХ НА
ТЕПЛОВИЙ СТАН АПАРАТА ВИСОКОГО ТИСКУ ТИПУ
"ТОРОЇД" ПРИ ВИРОЩУВАННІ КРИСТАЛІВ НІТРИДУ ГАЛІЮ
75. *Плясунова О. О., Антонюк П. А., Балабан Р. В., Барбулат М. Р., Мітєв Р. О.* 357
ГАЛЬМУВАННЯ ЗВЕРХЗВУКОВОГО ПОТОКУ В
ОСЕСИМЕТРИЧНОМУ КАНАЛІ ЗМІННОЇ ФОРМИ
76. *Помазун О. М., Дрогоман Т. Р.* 362
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТА РОБОТИ СЬОГОДНІ З
СППР PRIME DECISIONS

77. *Хавікова К. Є., Костіна В. В., Приходько О. С.* 367
 КОНСТРУКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ КОКСОВИХ ПЕЧЕЙ
78. *Чемерис В. Т., Марінченко Г. Є., Бородій І. О.* 372
 ВПЛИВ СКІНЧЕННОЇ ШВИДКОСТІ ПРОНИКНЕННЯ ПОЛЯ В
 ОСЕРДЯ НА ЛІНІЙНІСТЬ ФУНКЦІЇ ПЕРЕДАЧІ ІМПУЛЬСНИХ
 ТРАНСФОРМАТОРІВ
79. *Ярмоленко Т. А.* 376
 ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТРИВИМІРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

80. *Kozub P., Miroshnichenko N., Lukianova V., Kozub D.* 380
 MATHEMATICAL MODEL OF ENTROPY OF CONDENSED
 SUBSTANCES USING AVERAGE MOLAR VOLUMES OF
 ELEMENTS
81. *Nikolenko V.* 385
 PROCESSING METHODOLOGY OF MATRIX OF TEST RESULTS
 ADJUSTED FOR THE GUESSING FACTOR
82. *Sekhin Ye. M.* 392
 COMBINATORICS
83. *Задерей П. В., Задерей Н. М., Нефьодова Г. Д., Ткаченко А. В.,
 Мельник І. Ю.* 396
 ПРИКЛАДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ
 МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНИХ ВИШАХ ЯК
 ОСНОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ
84. *Заєць Ю. В.* 402
 ЗАСТОСУВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ВИВЧЕННІ
 МАТЕМАТИКИ
85. *Калайда О. Ф.* 407
 МЕТОД ДОТИЧНИХ КРИВИХ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СКІНЧЕННИХ
 СКАЛЯРНИХ РІВНЯНЬ
86. *Калайда О. Ф.* 409
 ЗНАХОДЖЕННЯ НУЛІВ СКАЛЯРНИХ ФУНКЦІЙ ЗА
 ДОПОМОГОЮ КВАДРАТУРНИХ ФОРМУЛ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

87. *Жебрівська К. А.* 411
 ВПЛИВ РІЗНИХ ВИДІВ КРИЗ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

88. *Yakutshuk M. A., Korchagin I. M.* 415
 MOBILE TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES AND
 PHOTOGRAPHS FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING:
 SOME FEATURES OF COMPUTER PROCEDURES FOR THE
 RESULTS OF INSTRUMENTAL MEASUREMENTS VISUALIZING

89. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 424
 FEATURES OF DEEP STRUCTURE WITHIN REGIONS OF GOLD DEPOSITS MURUNTAU (UZBEKISTAN) AND NAMOYA (DR CONGO) LOCATION BY THE RESULTS OF PHOTOGRAPHS AND SATELLITE IMAGES FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING
90. *Корчін В. О., Карнаухова О. Є.* 433
 ПРУЖНІ ТА ЦІЛЬНІСНІ АНОМАЛІЇ В КРИСТАЛІЧНІЙ КОРИ ЗАКАРПАТСЬКОГО ПРОГИНУ З ЙОГО СЕЙСМІЧНІСТЮ ТА ВПЛИВ ЇХ НА ФОРМУВАННЯ РОДОВИЩ ВУГЛЕВОДНІВ
91. *Федак І. О., Федорів В. В., Войтович Я. А.* 441
 ОСОБЛИВОСТІ ГЕОФІЗИЧНОГО СУПРОВОДУ ГІДРАВЛІЧНОГО РОЗРИВУ НАФТОВОГО ПЛАСТА
- ARCHITECTURE**
92. *Василенко Л. Г.* 448
 РОЛЬ ГРАФІКИ В АРХІТЕКТУРНОМУ НАВЧАННІ
- PEDAGOGICAL SCIENCES**
93. *Dorosh T., Pak S.* 451
 СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО КОНЦЕРТНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
94. *Syrova G. O., Makarov V. O., Kalinenko O. S.* 458
 THE INFLUENCE OF THE RELATIONSHIP OF THE EDUCATOR AND THE SEEKERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS ON THE QUALITY AND EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS
95. *Башук Г. В.* 462
 КОРЕКЦІЙНО – РОЗВИВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ
96. *Бережна Л. В.* 466
 МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ
97. *Беспалько А. С.* 470
 ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЛІНГВІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ
98. *Бондаренко Н. В., Косянчук С. В.* 473
 УКРАЇНСЬКА ТОЖСАМІСТЬ ЯК ЦІННІСНА КОНСТАНТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
99. *Водоп'ян А. Ю., Ткаченко Я. Р., Копилов Е. В.* 480
 ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

100.	<i>Гавриленко К. А., Зуб К. В.</i>	484
	ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
101.	<i>Галиця В. В., Демченко Ф. І., Дюжикова Т. М., Галиця І. В.</i>	491
	МІЖПРЕДМЕТНІ ІНТЕГРОВАНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСІВ ХІМІЇ, БІОЛОГІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ	
102.	<i>Голуб Л. В., Корзун О. В.</i>	496
	ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	
103.	<i>Гостар А. І., Махиня Ю. О.</i>	500
	ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
104.	<i>Гур'янова Н. М., Козир Н. В.</i>	505
	ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	
105.	<i>Доманюк О. М., Дячук І. П.</i>	509
	ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ	
106.	<i>Донченко С. В., Білаш С. М.</i>	515
	ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ	
107.	<i>Дудко Я. В., Латиш В. В.</i>	520
	ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	
108.	<i>Єфімов Г. О., Мустафаєв Азер Махмуд огли, Попічко А. О., Чебан В. Ф., Соколов В. І.</i>	523
	МОТИВАЦІЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	
109.	<i>Ісичко Л., Гур'євська О.</i>	529
	МЕТОД МОДЕЛЮВАННЯ, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ	
110.	<i>Кобильник Т. П., Барщук П. С.</i>	535
	МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРО ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНЕ ПРОГРАМУВАННЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІНФОРМАТИКИ СТАРШОЇ ШКОЛИ	
111.	<i>Ковальчук І. М.</i>	539
	ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ - ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	

112. **Коротич С. В.** 544
 ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕТОДИКИ КАРЛА ОРФА «МУЗИКА ДЛЯ ДІТЕЙ» НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
113. **Коцулевська Т. Л.** 550
 ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ
114. **Кулімякіна О. Я.** 556
 ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ МИСТЕЦТВА ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
115. **Луньова Г. В.** 561
 ПЕДАГОГІЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ГЕОГРАФІЧНИХ УЯВЛЕНЬ
116. **Лунячек С. В.** 564
 ВЕБСАЙТ ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ ВЛАСНОГО ПОРТФОЛІО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА
117. **Масловська Л. Г.** 567
 ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ І КОНЦЕПТІВ
118. **Наумчик Я. В.** 574
 КАЗКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
119. **Нечіпор С. В., Кузнецова К. В.** 578
 ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ СТИМПАНК ДЛЯ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ОДЯГУ
120. **Новотна Н. М.** 582
 АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
121. **Пак А., Корнієнко М. С.** 585
 ПІЗНАННЯ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ НА ПРИКЛАДІ ПХАНСОРИ
122. **Піддубний В. О.** 590
 ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ З ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ
123. **Скибицький І. Г., Муравський Л. В.** 594
 МЕТОДИКА ОПТИМІЗАЦІЇ ВАГИ ТІЛА ЛЮДИНИ
124. **Соколовський Д. П., Черніна С. М.** 598
 ФІЗИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

125.	<i>Терещенко К. О.</i>	603
	ВИКОРИСТАННЯ ЛІНІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ	
126.	<i>Філіпенко І. І.</i>	610
	КРИТЕРІЇ І РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ	
127.	<i>Фурсенко Т. М.</i>	617
	ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗВО	
128.	<i>Чайченко Н. Л., Чуєнко К. В.</i>	620
	ПІДГОТОВКА УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
129.	<i>Юрченко К. В., Юрченко А. О.</i>	626
	ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК STEM-ТЕХНОЛОГІЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ЗЗСО	
130.	<i>Ясінський А. М., Давидова В. В.</i>	629
	ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО ЗАКЛАДУ: ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ	
PSYCHOLOGICAL SCIENCES		
131.	<i>Levchenko O. G., Polukarov Yu. O.</i>	638
	SPECIFIC INFLUENCE OF PSYCHO-PHYSIOLOGICAL FACTORS ON WELDERS	
132.	<i>Блохіна І. О.</i>	641
	ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРАЛЬНОГО ВЧИНКУ ОСОБИСТОСТІ	
133.	<i>Бойченко Г. Ф.</i>	645
	НОВИЙ ЧАС – НОВІ ВИДИ ПСИХОТЕРАПІЇ. КВАНТОВА ПСИХОТЕРАПІЯ	
134.	<i>Боркова Н.</i>	652
	АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ І ЗМІ	
135.	<i>Бучко В. А., Гуменюк О. Г.</i>	655
	ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА ЯК ГЛИБИННЕ ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХІКИ	
136.	<i>Вітко Я. Ю.</i>	659
	ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ ОСОБИСТОСТІ СХИЛЬНОЇ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ	
137.	<i>Власенко О. О.</i>	666
	ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСОНАНС ТЕОРЕТИЧНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ТА ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ	
138.	<i>Ганічева Г. В.</i>	670
	ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ	

139.	<i>Євчишин О. М., Гуменюк О. Г.</i>	674
	ДЕПРЕСІЯ ЯК КОНФЛІКТНИЙ ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ	
140.	<i>Карсканова С., Нікора А., Шестериченко Н., Осінова С.</i>	677
	РОЛЬ ПСИХОТРАВМУВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ У ВИНИКНЕННІ ЗАЇКАННЯ	
141.	<i>Колесник А. П.</i>	684
	ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
142.	<i>Коросташевець О.</i>	687
	ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА	
143.	<i>Косигіна М. М.</i>	692
	ПРИХОВАНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА КРАЇНИ ЗАХОДУ, ЯК ЗАСІБ НІВЕЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ	
144.	<i>Луцишин А. О., Гуменюк О. Г.</i>	697
	ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ	
145.	<i>Малиш В. Є., Фоміна І. В.</i>	700
	ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ГРУПОВОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ	
146.	<i>Мартовицька К. М.</i>	705
	ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ОСІБ З ТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ	
147.	<i>Мартовицька К. М.</i>	713
	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ	
148.	<i>Мельниченко С.</i>	720
	ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРУДНОЦІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
149.	<i>Михайлов І.</i>	726
	РИСИ ХАРАКТЕРУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	
150.	<i>Павлюк Л.</i>	729
	ЕМПАТІЯ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ	
151.	<i>Пащенко В. С., Коняєва Л. Д.</i>	733
	ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ПРАЦІВНИКІВ САЛОНІВ КРАСИ)	
152.	<i>Сулковська І. Б.</i>	740
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ АПАТІЇ	
153.	<i>Сус С. Є.</i>	744
	ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ	

154. *Татарова К.* 749
ПРОБЛЕМА СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У ПРАЦЯХ
ПРОВІДНИХ ПСИХОЛОГІВ
155. *Фесенко О. М., Бездетко Н. О.* 751
ОБРАЗ «Я» ЯК ЧИННИК АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ
НЕПОВНОЛІТНІХ
156. *Фесенко О. М., Євтушенко М. М.* 758
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ
157. *Фесенко О. М., Ситник Л. А.* 765
ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ
158. *Флюнт М. О.* 772
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТИПУ
ТЕМПЕРАМЕНТУ ОСОБИСТОСТІ НА СПРЯМОВАНІСТЬ ЇЇ
СТРАТЕГІЙ СТРЕС-ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ
159. *Яркова А. Ю., Будовський А. М., Ісаєва І. В., Закринична В. Ю.,
Коптєва Л. І.* 779
ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ
ТРАНЗАКТНОГО АНАЛІЗУ
160. *Яркова А. Ю., Будовський А. М., Ісаєва І. В., Закринична В. Ю.,
Коптєва Л. І.* 786
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ
ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

161. *Болвох Я. В.* 793
ПРАВОВИЙ СТАТУС БЕЗРОБІТНОГО В УКРАЇНІ
162. *Жуляєв Вал., Жуляєв Вла.* 798
АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ
ПОЛІТИКИ (ТЕЗИ АНОТАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ
ДОСЛІДЖЕННЯ)
163. *Якимчук К. М., Топішко Н. П.* 804
РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В
ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО
ВТОРГНЕННЯ

ART

164. *Альохіна А. Ю., Шестак С. С.* 807
ОСОБЛИВОСТІ ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЯК
УНІКАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО
ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ
165. *Вертипорох А. С.* 812
ГРАФІЧНА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЗОБРАЖУВАНОВОГО: ТЕХНІКИ І
МАТЕРІАЛИ РИСУНКУ

166. *Євстратенко А. В.* 819
ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ PUBLIC ART
167. *Кметюк Т. В.* 824
ВОКАЛЬНО-ХОРЕОГРАФІЧНА КОМПОЗИЦІЯ «ОПРИШКИ»: ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКИЙ АСПЕКТ (З РЕПЕРТУАРУ ГУЦУЛЬСЬКОГО АНСАМБЛЮ ПІСНІ І ТАНЦЮ)
168. *Меленишин Н. Б., Горячкун Т. В.* 829
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЧЕРЕЗ УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЙНІ ЖІНОЧІ ПРИКРАСИ
169. *Сидор М. Б., Зінько А. І.* 836
ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ ЗОБРАЖУВАНОВОГО У ЖИВОПИСІ

HISTORICAL SCIENCES

170. *Бринза А. А.* 843
THE ORIGINS OF THE SATI PROHIBITION LAW IN INDIA
171. *Дубина К., Марченко В.* 847
ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ СЕРЕДИНИ XVII СТ. БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
172. *Ільницький В. С.* 851
ДІЯЛЬНІСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЛІТЕМІГРАЦІЇ У ТУРЕЧЧИНІ В 1922-1924 РР.
173. *Карпань А. П.* 857
ЖУРНАЛ «КРАЄЗНАВСТВО» ЯК ГОЛОВНЕ ВИДАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ
174. *Колісниченко О. В., Шаталова В. Б., Чернуха О. В.* 861
ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ЗДОБУТКИ РАФАЇЛА ДАВИДОВИЧА СИНЕЛЬНИКОВА
175. *Писарчук В. М.* 865
ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ДОБИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
176. *Соколова Н. Д., Крекотень О. К.* 871
СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА (ЗА ЩОДЕННИКАМИ ВЧЕНОГО)
177. *Чернуха О. В., Денисенко К. О.* 875
ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗУБКОВСЬКОГО
178. *Чернуха О. В., Колядич Я. О., Тимченко А. А.* 879
МИКОЛА АМОСОВ - ВИДАТНА ЛЮДИНА УКРАЇНИ ТА СВІТУ

CULTUROLOGY

179. *Лук'янчук П. Х.* 883
ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІВНИХ ПАМ'ЯТОК ОДЕЩИНИ В УМОВАХ ЗАГРОЗ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

LITERATURE

180. *Мусаева Афет Горхмаз кызы* 886
ПРОБЛЕМА ІДЕНТИЧНОСТІ В ФЕМІНІСТСЬКІЙ
ЛІТЕРАТУРЕ
181. *Чжоу Хунвей* 889
ОБРАЗ ДРАКОНА В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА КИТАЙЦЕВ

POLITICAL SCIENCES

182. *Savchuk A. R.* 893
THE DEVELOPMENT AND PROSPECTS OF THE EUROPEAN
INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE
183. *Воробйова Л. С., Виговський Л. А.* 900
СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

PHILOLOGICAL SCIENCES

184. *Shchurachova D.* 904
CONTAMINATION AS A WORD-CREATIVE MODEL OF
MODERN ENGLISH
185. *Буглак В. В.* 907
ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АЛЮЗІЙ
186. *Деревенко Є. О.* 914
TOP 8 TRANSLATION PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS
187. *Кучеренко Д., Дусяк О., Олійник О. С.* 921
РОЗШИРЕННЯ СФЕР ЗАСТОСУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
В УКРАЇНІ
188. *Кучеренко Д., Дусяк О., Олійник О. С.* 924
АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ МОВ У КОНТЕКСТІ
МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
189. *Лемешко Т. В.* 928
ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ОНІМІВ У ПЕРЕКЛАДІ
ХУДОЖНІХ, ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ
ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ
190. *Стаховська Н. Ф.* 933
ПОЕТИКА ТА МОВА ТВОРІВ І. КАРПЕНКА-КАРОГО
191. *Тереховська О.* 940
МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА ЕГОЇЗМУ І ЖЕРТОВНОСТІ
В КАЗЦІ ОСКАРА ВАЙЛЬДА «ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ»
192. *Трутяк І. П.* 948
РОЗВИТОК ЗНАЧЕННЯ СЛІВ, ЯКІ ПОХОДЯТЬ ВІД КОРЕНІВ
«ПРА-» ТА “TREWW-”
193. *Чемеринська І. Я., Костів Я. І.* 955
ВНЕСОК ДЖЕФФРІ ЧОСЕРА В АНГЛІЙСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ

PHILOSOPHICAL SCIENCES

194. *Галушак М. С., Якимів І. Т.* 959
“СРОДНА ПРАЦЯ” ТА СУЧАСНИЙ ВИБІР УЧНЕМ СВОЄЇ
МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ
195. *Плюта К. Ю., Варава І. П.* 966
ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ВЧЕННЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ
СПАДЩИНІ Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ

ECONOMIC SCIENCES

196. *Альков В. А., Ващенко Д. В.* 969
ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МЕДИЧНОЇ
ПОСЛУГИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ
197. *Бойченко К. С., Жила М. С.* 972
ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ З
УРАХУВАННЯМ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА
198. *Бондаренко Н. М., Зарожевська Г. В.* 977
ОБЛІК В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ
199. *Бондаренко Н. М., Туз Ю. В.* 981
ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ
ТА ДОХОДУ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА
200. *Гаращенко Б. В.* 987
ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНІЦІАТИВ У ПОДОЛАННІ
ВИКЛИКІВ ТА БАР’ЄРІВ ІНДУСТРІЇ 4.0
201. *Гриценко С. І., Поліщук А. В., Темченко А. А.* 991
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ
ПОСТАЧАННЯ
202. *Кваша Т. К.* 995
ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ
203. *Коротасва О. В.* 1002
ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ
ЯК НЕВІД’ЄМНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
204. *Кравець І. М., Совальська І. О.* 1005
СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ
ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ
205. *Кравченко Г. Ю.* 1009
МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-
ТРУДОВИХ ВІДНОСИН
206. *Кравченко Г. Ю.* 1015
ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В
СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

207.	<i>Кукушка І. В.</i> ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ	1021
208.	<i>Мазур Д. В., Мазур О. В., Мазур Г. О., Куцмай О. П.</i> ПОСЛІДОВНІСТЬ КРОКІВ СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВОЇ МОДЕЛІ	1029
209.	<i>Македон Г., Головка Н., Грабарев А., Куліда В.</i> ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ	1037
210.	<i>Мартин О. М., П'яскорська Д. С.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА	1045
211.	<i>Мачульська М. М., Кравець І. М.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ У БІЗНЕСІ	1051
212.	<i>Найденко О. Є., Романюк А. В.</i> ВПЛИВ ОБМЕЖЕНЬ ЕКСПОРТУ ПРОДОВОЛЬСТВА НА ВНУТРІШНЮ ЕКОНОМІКУ КРАЇН-ЕКСПОРТЕРІВ	1055
213.	<i>Новохатська Н. Ю.</i> ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ	1061
214.	<i>Павлова О. О., Паук Л. О.</i> ПОШИРЕНІСТЬ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ВИЗНАЧЕННЯ СЕРЕД НИХ ГРУПИ РИЗИКУ ЩОДО УРАЖЕННЯ ПЕЧІНКИ	1066
215.	<i>Паховська А. П., Русіна Ю. О.</i> ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ТА НОВА ТЕОРІЯ ЗРОСТАННЯ	1069
216.	<i>Приварникова І. Ю., Балачіна Є. С.</i> ЯК ВІЙНА В УКРАЇНІ ВПЛИНУЛА НА РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ПОЛЬЩІ	1072
217.	<i>Сайфі А. О.</i> ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ОБЛІКОВО- ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН	1077
218.	<i>Сук П. Л.</i> ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ЗВИЧАЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ	1082
219.	<i>Терещенко Т. Є., Горб К. Ю.</i> АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	1089
220.	<i>Філоненко М. М., Жилінська О. І.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АТ “ФАРМАК” В УМОВАХ ВІЙНИ	1097

221. *Флегантова А. Л., Коршун Е. С.* 1103
 ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА
 КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ
222. *Чернуха О. В., Ковальова А. О., Бойко С. Д.* 1106
 РЕКЛАМА НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ
223. *Шафранюк А. М., Замасло О. Т.* 1110
 МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ
224. *Яковенко Р. В., Патлата А. К.* 1114
 УПРАВЛІННЯ СПОЖИВЧИМ БЮДЖЕТОМ ЧЕРЕЗ
 МОНІТОРИНГ ЦІН НА БОРОШНО

LEGAL SCIENCES

225. *Matviichuk Yu. K., Bohatyrova M. O.* 1117
 ANALYSIS OF LEGAL REGULATION OF ELECTRONIC
 COMMERCE IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS
226. *Атаманчук І. В., Сандул Н. В.* 1122
 ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
227. *Базукін А. С., Кисельов А. О.* 1128
 OSINT-РОЗВІДКА
228. *Бакай В. Г., Чорна А. Г.* 1131
 КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
229. *Барабаш А. Г., Присяжний В. В.* 1135
 ПРИНЦИП ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ
230. *Бахновська І. П., Журавська Д. А.* 1141
 СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
231. *Бичковський Ю. В.* 1147
 ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ В
 СУДНОПЛАВСТВІ
232. *Білик І. О., Телійчук В. Г.* 1151
 ЗАГАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
 ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ
233. *Білик І. О., Чорна А. Г.* 1154
 ШАХРАЙТВО, ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ
234. *Бовкунов В. В., Алексеєнко І. Г., Стасюк О. М.* 1157
 ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВЧОМУ РЕГУЛЮВАННІ СПАДКУВАННЯ
 ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ
235. *Ван Синсинь* 1161
 КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ
 КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В
 УНИВЕРСИТЕТАХ КНР
236. *Галушко А. Л.* 1166
 ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО УНИКНЕННЯ
 ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ НА МІЖНАРОДНИЙ
 БІЗНЕС

237.	<i>Геращенко В. С., Пархоменко К. В., Копилов Е. В.</i>	1172
	ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНУ-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ	
238.	<i>Гогішвілі А. С., Чорна А. Г.</i>	1175
	ВІК З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ	
239.	<i>Городнича К., Телеш А., Копилов Е. В.</i>	1178
	ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАТЬ ПОНЯТТЯ ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
240.	<i>Гуржій А. В., Сколибоз С. О.</i>	1182
	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ	
241.	<i>Дедушкевич Ю. О., Чорна А. Г.</i>	1188
	ЗІВАЛТУВАННЯ	
242.	<i>Доброс А. С., Григор'єва В. В.</i>	1192
	ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ ТА ДОДАТКОВИХ УГОД У ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ	
243.	<i>Довгань Б. В.</i>	1197
	ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕРНЕННЯ НА СТАДІЮ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ	
244.	<i>Дяченко С. В., Волкова А. С.</i>	1204
	ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕРЕЛІКУ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ДОДАЮТЬСЯ ДО ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ	
245.	<i>Жук А. В., Чорна А. Г.</i>	1208
	НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ТА ЇЇ ВИДИ	
246.	<i>Журба Н. В., Чорна А. Г.</i>	1211
	ДЕРЖАВНА ЗРАДА	
247.	<i>Загородній І. В., Максимова М. К.</i>	1215
	АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	
248.	<i>Казндій Д. Ю., Гусейнов А. Е., Копилов Е. В.</i>	1221
	СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ ТА ОСНОВНІ ЗАДАЧІ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
249.	<i>Калиновська Д. М., Мазур Є. Є., Копилов Е. В.</i>	1225
	ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ МЕТОДІВ ОРД НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
250.	<i>Коломиєць Д. А., Чорна А. Г.</i>	1230
	УМИСЕЛ ТА ЙОГО ВИДИ	
251.	<i>Корнєва П. М., Дамчук А. Ю.</i>	1233
	ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
252.	<i>Коровкіна С. Є.</i>	1237
	ПРИНЦИП ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	

253.	<i>Кривулін Ю. А., Людвік В. Д.</i>	1240
	ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВБИВСТВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ	
254.	<i>Кулик К. Я.</i>	1243
	ІНСТИТУТ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ	
255.	<i>Кулик К. Я.</i>	1247
	ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ	
256.	<i>Кулик К., Карагод С.</i>	1251
	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ	
257.	<i>Лаврентьєва К. В., Чорна А. Г.</i>	1254
	РОЛЬ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
258.	<i>Ліліцький В. Л., Бабанін С. В.</i>	1258
	ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ	
259.	<i>Лінник А. Д., Шевченко О. В.</i>	1261
	НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ: СВІТОВА ПРАКТИКА	
260.	<i>Лябах Д. О., Чорна А. Г.</i>	1267
	БАНДИТИЗМ	
261.	<i>Мамченко Д. В., Людвік В. Д.</i>	1270
	КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МАРОДЕРСТВА	
262.	<i>Минак І. О.</i>	1274
	СИСТЕМА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ У ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	
263.	<i>Нарубін Д. І., Чорна А. Г.</i>	1280
	СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ	
264.	<i>Омельченко А. А., Анісімов Д. О.</i>	1284
	ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	
265.	<i>Паньків Д. Р., Карповський С. В.</i>	1289
	КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	
266.	<i>Погосян Д. А., Шевченко Т. В.</i>	1291
	ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ	
267.	<i>Поліщук І. В., Сохар В. В.</i>	1297
	ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ	
268.	<i>Попович О. О., Чорна А. Г.</i>	1302
	ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	

269.	<i>Приймак Д. А., Данилюк Б. С., Копилов Е. В.</i>	1306
	ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ	
270.	<i>Прилуцька А. В.</i>	1308
	ЩОДО ГЕНЕЗИСУ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНИ	
271.	<i>Рекотов П. В., Стецюра О. С.</i>	1314
	ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ	
272.	<i>Савінов Є. О., Онопрієнко О. Ю., Копилов Е. В.</i>	1318
	СУБ'ЄКТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ	
273.	<i>Савченко М. В., Чорна А. Г.</i>	1322
	НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ	
274.	<i>Сівіцька Г. Є., Руденко О. А.</i>	1325
	ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	
275.	<i>Сорока А. Л.</i>	1330
	МІСЦЕ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ	
276.	<i>Сорокін Р. О., Людвік В. Д.</i>	1337
	МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ	
277.	<i>Ступак А. І., Чорна А. Г.</i>	1341
	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПІВУЧАСНИКІВ	
278.	<i>Таймасханов Халід С.-М., Людвік В. Д.</i>	1347
	КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ	
279.	<i>Таймасханов Х. С.-М., Людвік В. Д.</i>	1350
	ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ФОРМИ СПІВУЧАСТІ	
280.	<i>Тітова А. С., Чорна А. Г.</i>	1354
	ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
281.	<i>Троцький Б. В., Людвік В. Д.</i>	1359
	ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	
282.	<i>Хирса А. В., Бондар О. С.</i>	1363
	ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ	
283.	<i>Чорна А. Г., Гальцова О. Є.</i>	1366
	КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ	

284. *Шевченко Т. В., Джаним А. С.* 1370
ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
285. *Шевченко О. В., Сивокінь А. Ю.* 1375
РАХУНКОВА ПАЛАТА ЯК СУБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО
КОНТРОЛЮ
286. *Шепітько Я. Г.* 1381
ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД
ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА
“ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ”
287. *Штанько Я. С., Копилов Е. В.* 1389
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ
(РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

AGRICULTURAL SCIENCES

APPLICATION OF ZEOLITE OF GEORGIA IN PLANT GROWING

Osipova Nana Artemovna
Kvernadze Tamar Konstantinovna
Burkiashvili Nino Otarovna
Doctors of Chemical Sciences
Iv. Javakvili Tbilisi State University
P. Melikishvili Institute of Physical and Organic Chemistry
Tbilisi, Georgia

Introduction: Natural zeolites are environment friendly, soilamelioratingmaterialshaving good nutrient holding capacity and selectivity for major essential nutrients such as ammonium (NH_4^+), phosphate (PO_4^{3-}), nitrate (NO_3^-), and potassium (K^+) in their porous structure. These unique properties of zeolites reduce nutrient leaching and diminish environmental pollution. The slow release nature of zeolites is also beneficial to avail nutrients optimally throughout crop growth [1].

One of the minerals belonging to the group of natural zeolites is laumontite, named to honor the famous rock collector Gillet de Laumont. This mineral is widespread in the world and it can be found all over Georgia. The mineral content in the laumontite bearing rocks of Georgia is up to 90-95% [2].

Aim: Laumontite, which is characterized by high content of calcium cations, contributes to the increase of soil absorption capacity in relation to the above mentioned nutrients and we used this mineral to grow ecologically safe winter wheat under field conditions on gray-cinnamon soil of Georgia (Kaspi region).

Materials and Methods: The experiments were carried out in two series, eight variants, and four replications. Variants I and II served as comparisons. Thirty-two plots were used, each with an area of 1 m².

Variant I (absolute background) – pure soil without fertilizer;

Variant II (control) - soil with fertilizer at the rate of N₉₀P₁₀₀K₈₀ kg/ha.

The first series of experiments includes III, IV and V variants in which laumontite-bearing rock was introduced into the soil 200 g/m², 400 g/m², and 600 g/m² respectively. The second series of experiments includes variants VI, VII and VIII. In these cases, before sowing, a mixture of laumontite-bearing rock (200 g/m², 400 g/m² and 600 g/m² respectively) and full doses of mineral fertilizers according to the agrotechnical standards adopted in the republic (N₉₀, P₁₀₀, K₈₀ kg/ha) were introduced into the soil.

Results and discussions: The data of the field experiments were subjected to mathematical statistical processing with the determination of the least significant difference (LSD_{0.95}) to identify the level of probability and the relative accuracy of the experiment ($S_{\bar{x}}$ %). From the data given in Table 1, it is clear that the introduction of laumontite into the soil is more efficient. The yield of wheat and the yield of straw mass on average from four repetitions in terms of centner/ha, the relative indices of yield (RIY) and yield of straw mass (RIYSM) compared with the absolute background and control are summarized in Table 1.

Table 1

Influence of laumontite bearing rocks introduced into the soil on wheat crop yield (centner/ha) and mass of straw (center/ha). (The first series of experiment)

Variants	Yield average from four replication	RIY %	Output of straw mass average from four replication	RIYSM	Yield average from four replication	RIY %	Output of straw mass average from four replication	RIYSM
Absolute background	30.2	-	50.125	-	30.2	-30.3	50.125	-23
Control NPK	43.3	43.4	65.12	29.9	43.3	-	65.12	-
III variant	40.65	34.6	60.0	19.8	40.65	-6.1	60.0	-7.9
IV variant	49.32	63.2	75.0	49.7	49.32	13.9	75.0	15.2
V variant	60.65	100.8	80.5	60.7	60.65	40.1	80.5	23.6
	LSD _{0.95} 3.3 centner/ha $S_{\bar{x}}$ % - 2.4%		LSD _{0.95} 0.7 centner/ha $S_{\bar{x}}$ % - 0.3%	-	-	-	-	-

The positive effect of the laumontite-bearing rock can be explained by the nature of the zeolite. Most probably, laumontite contributes to the preservation of

moisture in the soil for a significant period of time, which is very important for sowing and germinating winter wheat. In addition, gray cinnamon soils are characterized by a slightly acidic reaction and probably, the introduction of zeolite contributes to the neutralization of the soil, which favors an increase in wheat yield. The prolonging nature of the mineral helps to release the nutrient content gradually and coincide with the nutrient requirement of a plant [3].

The introduction of the full agrotechnical norms of mineral fertilizers interrupts the yield of wheat by 43%, and the yield of straw mass by 30%, while the introduction of only laumontite in the amount of 600 g/m² increases these indicators by 100% and 60% respectively, compared with the absolute background and by 40% and 24% compared with the control. The data are given in Table 2.

Table 2

Influence of the combined action of laumontite bearing rocks and mineral fertilizers (N₉₀, P₁₀₀, K₈₀) introduced into the soil on wheat crop yield (centner/ha) and mass of straw (center/ha). (The second series experiment)

Variants	Yield average from four replication	RIY %	Output of straw mass average from four replication	RIYSM	Yield average from four replication	RIY %	Output of straw mass average from four replication	RIYSM
Absolute background	30.2	-	50.125	-	30.2	-30.3	50.125	-23.0
Control NPK	43.3	43.2	65.12	29.9	43.3	-	65.12	-
VI variant	40.7	34.8	59.9	19.5	40.7	-6	59.9	-8
VII variant	42.15	39.6	60.6	20.9	42.15	-2.7	60.6	-7
VIII variant	47.85	58.4	74.6	48.9	47.85	10.4	74.6	15
	LSD _{0.95} 3.5 centner/ha S _x % - 2.7%		LSD _{0.95} 0.7 centner/ha S _x % - 0.3%	-	-	-	-	-

The combined use of laumontite and mineral fertilizers should have led to the even better results, however, as follows from the data given in Table 2, the yield of wheat and the yield of straw mass are lower compared to the results shown in Table 1. Compared to the absolute background, the maximum yield of wheat increased by approximately 59%, and the yield of straw mass by 49%, and compared with the control (NPK) by 10% and 15%, respectively. This discrepancy can be explained by the fact that the combined use of laumontite-mineral fertilizers reduces nitrogen

leaching [4, 5, 6], disrupts the plant nutrition system, due to negative changes in the soil, both in physicochemical and microbiological point of view.

Conclusions: The possibility of application of Georgian zeolite in agriculture is proved. Georgian laumontite was tested for the first time in the field condition on the example of the winter wheat. Introduction of laumontite bearing rocks in the soil provides increase of the yield of winter wheat crop and its straw mass; improves the biometric indices, technological and chemical properties of wheat. The positive effects of laumontite, introduced into the soil, on the take up of the nutrient components (NH_4^+ , PO_4^{3-} , and K^+) and preference of laumontite against mineral fertilizers have been proved.

REFERENCES

1. Mousumi Mondal, Benukar Biswas, et al. Zeolites Enhance Soil Health, Crop Productivity and Environmental Safety. *Agronomy*, 2021, 11.448. <https://doi.org/10.3390/sgronomy11030448>
2. N. Skhirtladze. Genetic Groups of Georgian zeolites, Their Main Deposits and Manifestations. Tbilisi University Press, Tbilisi, 1997
3. Ge, J.; Wu, R.; Shi, X.H.; Yu, H.; Wang, M.; Wen, L. Biodegradable polyurethane materials from bark and starch. II. Coating materials for controlled release fertilizer. *J. Appl. Polym. Sci.* 2002, 86, 2948–2952.
4. Aghaalikhani, M.; Gholamhoseini, M.; Dolatabadian, A.; Khodaei-Joghan, A.; Sadat, A. K. Zeolite influences on nitrate leaching, nitrogen-use efficiency, yield and yield components of canola in sandy soil. *Arch. Agron. Soil Sci.* 2012, 58, 1149–1169.
5. Vilcek, J.; Torma, S.; Adamisin, P.; Hronec, O. Nitrogen sorption and its release in the soil after zeolite application. *Bulg. J. Agric. Sci.* 2013, 9, 228–234.
6. Omar, L.; Ahmed, O. H.; Majid, N.M.A. Improving Ammonium and Nitrate release from Urea using Clinoptilolite zeolite and compost produced from agricultural wastes. *Sci. World J.* 2015, 574201, 1–12

**ЛІСІВНИЧО-ЕКОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛОКИЧКИ ПЕРИСТОЇ
(STAPHYLEA PINNATA L.) В СВІЖИХ ДІБРОВАХ НПП
«КАРМЕЛЮКОВЕ ПОДІЛЛЯ»**

Шпак Ніна Петрівна

доктор філософії

Білобров Сергій Іванович

начальник Любомирського ПНДВ

Національний природний парк «Кармелюкове Поділля»

смт. Чечельник, Україна

Вступ. Збереження та вивчення флористичного розмаїття на території природних заповідних об'єктів є одним із пріоритетних завдань охорони природи. Ця проблема здавна знаходиться в полі зору вчених ботаніків, міжнародних організацій (МСОП, ООН) і урядів багатьох країн (Конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі, 1998; Всеєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, 1998; Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, 1999 та ін.). Інвентаризація та облік поширення рідкісних рослин, їхніх локальних популяцій є першим кроком у впровадженні ефективних заходів охорони рідкісної частини фітогенофонду. Особливої ваги набуває наукове значення найбільш вразливих видів – рідкісних, реліктових, ендемічних, занесених до Червоної книги України [5, 6, 7].

Staphylea pinnata L. (клокичка периста) [16] – це малодосліджений реліктовий вид, занесений до Червоної книги України (1996). Дерево або кущ до 5 м висотою, має білі або рожеві квіти в густих звисаючих китичках до 15 см завдовжки. Недарма латинська назва клокички походить від грецького «стафіллі» – кисть, китичка. Листя довгочерешкові, з 5–7 довгасто яйцеподібних або еліптичних листочків. Цвітіння починається в кінці весни і триває 2-3 тижні. В середині літа утворюються оригінальні плоди – сильно

здуті пливчасті пониклі коробочки, які звисають гронами, усередині яких містяться по одній – дві кулясті насінини. Цвіте в травні. Плоди дозрівають в липні-вересні. Росте в дубово-грабових і грабових лісах. Любить світло і багаті на кальцій ґрунти. Клокичка дає багато порослі, так що це скоріше не дерево, а багатостовбурний кущ. Клокичка периста – декоративна, харчова та жиролійна рослина. В регіоні досліджень спорадично трапляється поодинокими особинами та локальними популяціями, чисельність більшості з яких скорочується внаслідок природних причин та антропогенного пресу.

Літературні відомості про *Staphylea pinnata* фрагментарні, здебільшого стосуються поширення в культурі. Погребняк П. С [13] зазначав, що зміни чисельності цього виду є суцільні вирубування лісів, екологічно необґрунтовані рубки догляду, внаслідок чого відбувається інтенсивне заростання місцезнаходжень *Staphylea pinnata* кленом і грабом, що спричиняє всихання кущів клокички. Тому цей вид потребує лісогосподарського догляду, а також введення його в культуру, де він, як показали дослідження, добре росте, регулярно цвіте та плодоносить. Костевич З. К. [11] описує клокичку в Чернівецькому ботанічному саду. Дослідження клокички перистої проводили О. В Свистун, М. І Парубок [14], які вивчали вид як перспективний для озеленення та в ландшафтному дизайні.

Комплексне популяційно-біологічне вивчення *Staphylea pinnata* на території НПП «Кармелюкове Поділля» не проводилося. Наші дослідження дозволять об'єктивно оцінити сучасний стан популяцій *S. pinnata* і стануть основою для розробки практичних заходів щодо її збереження та відтворення в дібровах Поділля.

Територія НПП «Кармелюкове Поділля» в ботаніко-географічному відношенні є типовою для Південно-Східного Поділля. В флорі природного національного парку нараховано 29 видів, які охороняються на загальнодержавному рівні, оскільки занесені до діючого видання Червоної книги України (2009). і 38 видів потребує регіональної охорони на території Вінницької області.

Мета дослідження: встановити сучасний стан та поширення *Staphylea pinnata* на території НПП «Кармелюкове Поділля», визначити фітоценотичну приуроченість та структуру популяцій даного виду для пошуку шляхів оптимізації охорони й відновлення в регіоні.

Матеріали та методи. Об'єкт дослідження – місцезростання популяції *Staphylea pinnata* в лісових масивах Любомирського природоохоронного науково-дослідного відділення НПП «Кармелюкове Поділля». Польові дослідження проводили в кварталах 72, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83. В процесі виконання роботи проводили напівстаціонарні, маршрутні дослідження. Вивчення структури та щільності популяцій проводили в різних еколого фітоценотичних умовах. На кожній пробній ділянці підраховували всі особини досліджуваного виду. Визначали їх віковий стан, класифікували за методикою Т. А. Работнова (1964). За облікову одиницю брали окремі парціальні кущі. Математичну обробку цифрових даних проводили варіаційно-статистичними методами за Г. Н. Зайцевим [3]. Фітоценотична характеристика рослинних угруповань за участю *S. pinnata* складена на основі опису пробних ділянок. Сезонний ритм розвитку вивчали за методикою, рекомендованою Радою ботанічних садів та Б. І. Іваненко [12, 9]. Рясність цвітіння і плодоношення визначали за 6-бальною шкалою А. А. Корчагіна [10]. Аналіз віталітетної структури проводили згідно методики Ю. А. Злобіна [8]. Віталітет особин визначали за шкалою життєвого стану деревних рослин В. А. Алексєєва [1].

Результати дослідження. Основними лісоутворюючими породами на території трапляння *Staphylea pinnata* є дуб звичайний (*Quercus robur* L.), дуб скельний (*Q. petraea* Liebl.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.). Також трапляються ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.), клен гостролистий та польовий (*Acer platanoides* L., *A. campestre* L.), липа дрібнолиста та широколиста (*Tilia cordata* Mill., *T. platyphyllos* Scop.). В підліску – кизил звичайний (*Cornus mas* L.), калина гордовина (*Viburnum lantana* L.), глід одноматочковий (*Crataegus monogyna* Jacq.), свидина кроваво-червона (*Swida sanguinea* (L.) Opiz), бруслина бородавчаста (*Euonymus verrucosa* Scop).

Проекція трав'яного покриву складає 20–55 %, переважають — цибуля ведмежа (*Allium ursinum* L.), підсніжник звичайний (*Galanthus nivalis* L.), проліска дволиста (*Scilla bifolia* L.), підмаренник несправжній (*Galium spurium* L.), фіалка лісова (*Viola reichenbachiana* Jord. ex Boreau), копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), кінський часник (*Alliaria petiolata* (M.Bieb.) Cavara Grand), купина запашна (*Polygonatum multiflorum* (L.) All. та ін.

Staphylea pinnata на території НПП росте в світлих широколистяних лісах, по узліссях лісових масивів, на лісових галявинах, обабіч доріг. Не трапляється в зімкнених лісових угрупованнях та серед щільного підросту граба. В лісових масивах, після 3–5-річного віку, клокичка периста утворює куртини шляхом вегетативного розмноження. Одинокі особини трапляються по всій території її поширення. Будь-яка популяція особин складається з рослин, які відрізняються за віком та віковим станом. За віковим спектром ценопопуляції в кварталах 78, 79, 83, 81, 72, 76, можна віднести до повночленних, які містять особини всіх вікових станів. Вони відповідають трьом найголовнішим етапам розвитку популяції: виникненню, повному розвитку та вимиранню. В кв. 82 популяція неповночленна. Якщо в нормальній популяції відсутні особини будь-яких вікових станів, то їх називають нормальними неповночленими. В кв. 80 переважають одиничні особини, кількість куртин невелика і складаються з 3–4 особин. Всі популяції нормальні і не залежать від занесення діаспор ззовні, тобто здатні до самопідтримання насінним чи вегетативним шляхом або двома шляхами одночасно. Нормальні популяції *Staphylea pinnata* в районі дослідження належать до зрілих ценопопуляцій.

Життєвий цикл клокички перистої є повночленим, складаються сприятливі умови для насінневого розмноження виду. Загроза виживання молодих рослин клокички – це інтенсивна інвазія насіння граба та інтенсивний розвиток його підросту.

Залежно від способу життя виду існують різні форми спільного існування особин у популяції, або стратегії. Визначення стратегії популяції клокички

перистої має важливе значення для оцінки стану популяції та розробки заходів щодо його поліпшення та збереження, а також для прогнозування можливих змін, спричинених змінами умов існування. Для оцінки стану популяцій клокички перистої проводили переоблік куртин із визначенням параметрів: кількість рослин в куртині, середній діаметр стовбура, висота материнської і дочірніх рослин, категорію стану. Зверталася увага на місце їх зростання. Обстежено 20 куртин, кількість рослин становила 120 особин, див. табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика куртин клокички перистої в насадженнях Любомирського ПНДВ (2021 р.)

Квртал, виділ	№ куртин	К-ть шт./ос	Кількісні морфометричні ознаки			
			A	D	H	H ₁
78/1	1	4	4,3±0,77	2,2±0,76	40±0,85	60±0,50
	2	5	3,6±0,64	1,8±0,75	56±1,20	160±1,32
	3	8	4,4±0,79	2,5±0,86	30±0,64	117±0,97
	4	5	5±0,89	2,6±0,89	45±0,96	120±0,99
	5	7	5,5±0,98	3±1,03	50±1,07	145±1,20
	6	6	6,8±1,21	3,2±1,10	40±0,85	136±1,12
	7	8	6±1,07	3,5±1,20	55±1,18	140±1,16
	8	6	4,25±0,76	2,8±0,97	48±1,03	125±1,03
	9	4	8±1,43	3,6±1,24	58±1,24	80±0,66
	10	6	8±1,43	3,8±1,31	46±0,98	126±1,04
	Середні	6	5,6	2,9	46,8	120,9
82/1	11	9	4,3±1,3	1,4±0,56	54±1,51	90±1,11
	12	5	2,7±0,64	1,2±0,48	26±0,73	65±0,80
	13	5	3,3±0,79	3,1±1,35	32±0,90	78±0,96
	14	7	3,3±0,79	3,4±1,37	36±1,01	98±1,21
	15	3	2,5±0,60	1,6±0,64	28±0,78	28±0,35
	16	3	3,6±0,86	2,6±1,04	26±0,73	39±0,48
	17	5	3±0,71	2,3±0,93	34±0,96	70±0,86
	18	13	8±1,92	3,9±1,57	52±1,46	160±1,97
	19	3	4±0,96	1,5±0,60	17±0,48	43±0,53
	20	10	7±1,68	3,8±1,53	51±1,43	140±1,73
	Середні	6	4,17	2,48	35,6	81,1

Примітка. A – середній вік куртин, років; D – середній діаметр, см; H - середня висота, см; H₁ – висота материнської особини, см.

За морфометричними ознаками в кв.78 клокичка периста має середній діаметр стовбура – 2,9 см, середню висоту куртин – 46,8 см, висота материнських особин – 120,9 см. Старі материнські особини є слабо квітучими,

але дають велику кількість молодих шляхом вегетативного розмноження.

В кв.82 середній діаметр стовбура 2,48 см, середня висота куртин - 35,6 см, висота материнських особин – 81,1 см, відсутні старі та всихаючі особини. Для визначення стану популяцій клокички перистої визначили категорії стану куртин і одиноких особин в насадженнях. Віталітетний тип популяцій, а саме: в кв.78 – процвітаюча, в кв.82 - врівноважена. В обох кварталах ступінь пошкодження популяцій - слабкий, друга категорія стану. Аналізуючи отримані дані можна сказати, що умови в кварталах 78/1 і 82/1 є сприятливими для зростання та поширення клокички перистої.

Висновки. В Любомирському ПНДВ *Staphylea pinnata* знаходиться в середніх умовах, має високі адаптивні якості. Молоді ценопопуляції містять значно менше генеративних особин, переважає вегетативне розмноження. В передгенеративному періоді перебувають молоді особини до 6-річного віку.

Розмірна пластичність становить 2,45, що відповідає границям розмірної пластичності для багаторічних рослин. В середньому кількість особин в куртинах – 6, щільність 4–8 ос./м².

За кількістю затрат енергії для розмноження виду відносимо клокичку перисту до стрес толерантно-конкурентного типу.

Досліджені популяції характеризуються незначним антропогенним впливом. Популяції стабільні, але вразливі, потребують охорони.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев В. А. Диагностика жизненного состояния деревьев и древостоев. Лесоведение, 1989. №4. С. 51–57.
2. Деревя та кущі України. Порайонний асортимент / за ред. В.В. Пушкар, С. І. Кузнецов, Ф. М. Левон, О. А. Калініченко. Київ, 2000. 187 с.
3. Зайцев Г. Н. Фенология древесных растений. Москва: Наука, 1981. 120 с.
4. Заячук В. Я. Дендрологія. Підручник. Львів: СПОЛОМ, 2014. 676 с.

5. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25.06.91 №1264–XII. Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
6. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». Режим доступу. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
7. Закон України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 №591–XIV Режим доступу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/591-14#Text>.
8. Злобин Ю. А. Принципы и методы изучения ценологических популяций растений. Учебно-методическое пособие. Казань: Издательство Казанского университета, 1989. 145 с.
9. Иваненко Б. И. Фенология древесных и кустарниковых пород. Москва: Издательство сельскохозяйственной литературы, журналов и плакатов, 1962. 184 с.
10. Корчагин А. А. Методы учета семеношения древесных пород и лесных сообществ. Полевая геоботаника, 1960. Т.2. С. 41–132.
11. Костевич З. К. Деревья и кустарники Черновицкого Ботанического сада. Бюллетень Главного ботанического сада АН СССР, 1960. Вып. 36. С. 18-26.
12. Методика фенологических наблюдений в ботанических садах СССР. Москва: Изд-во Гл. ботан. сад АН СССР, 1975. 27 с.
13. Погребняк П. С. Нове природне місцезнаходження клокички (*Staphylea pinnata* L.) в басейні Південного Бугу. Доповідь Академії Наук Української РСР, 1951. № 2. С. 93-94.
14. Свистун О. В., Парубок М. И. Клокичка периста (*Staphýlea pinnata* L.) перспективний вид для декоративного озеленення. Науковий вісник НЛТУ України, 2013. Вип 23.6. С. 235–239.
15. Ценопопуляции растения. Москва: Изд-во "Наука", 1976. 236 с.
16. Червона книга України. Рослинний світ. Київ: Видавництво Українська енциклопедія, 1996. 608 с.

VETERINARY SCIENCES

ДИНАМІКА НАКОПИЧЕННЯ КОРМОВОГО ОХРАТОКСИНУ А У ТКАНИНАХ ПЕЧІНКИ ПЕРЕПЕЛА

Цвіліховський Валерій Іванович,

к. біол. н., доцент,

Національний університет

біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Гавриленко Олена Сергіївна,

к. вет. н.,

Український державний науково-дослідний інститут

"Ресурс", м. Київ

Вступ. Корм для тварин є першою ланкою харчового ланцюга, тому ризик перенесення забруднень із забруднених кормів до тканин тварин, а зрештою до продуктів харчування, викликає занепокоєння в охороні здоров'я людини.

Охратоксин А є жиророзчинним. У кишечнику він всмоктується в неіонізованій формі. Поглинання його відбувається проти градієнту концентрації і залежить від рН слизової оболонки. Інтенсивність всмоктування охратоксину А в кишечнику курчат складає близько 40 % .

При потраплянні у кров охратоксин А легко зв'язується з альбуміном і іншими макромолекулами. Після одноразового прийому мікотоксину, його максимальна концентрація в крові курчат відмічається через 0,33 год. Період напіврозпаду охратоксину А в організмі курчат становить 4,1 години, а перепелів – 6,7.

Вплив охратоксину А на організм сильно залежить не тільки від дози мікотоксину та часу впливу, але і від типу забруднення (природного чи штучного). Деякі дослідження показали, що концентрація охратоксину А у сироватці крові, нирках, печінці та м'язах свиней, яким згодовували природним

чином забруднені корми була в 3-5 раз вищою, ніж у тварин, яким згодовували корм штучно добавляючи в нього охратоксин А [4].

Мета роботи. Дослідити накопичення охратоксину А в тканинах печінки перепелів за згодовування його добавки з комбікормом.

Матеріали та методи. В досліді використовували самки перепелів породи Фараон. Експеримент стартував з тридцятої доби життя птиці. Дослід проводили на перепелах, розділивши їх попередньо на контрольну та дві дослідні групи. Контрольній групі згодовували комерційний комбікорм без вмісту охратоксину А. Першій дослідній групі комбікорм згодовували з вмістом 150 ± 10 мкг/кг охратоксину А в кормі, а другій – 300 ± 10 мкг/кг. Печінку відбирали на 21 та 42 доби початку експерименту. Було проведено дослідження 7 зразків печінки кожної групи перепела використовуючи екстракцію на основі QuEChERS і рідинну хроматографію надвисокої ефективності в поєднанні з тандемною мас-спектрометрією (UHPLC-MS/MS).

Результати та обговорення. В результаті дослідження було встановлено, що в печінці контрольної групи на 21 та 42 доби експерименту вміст охратоксину А був нижче межі детектування приладу. В печінці першої дослідної групи вміст охратоксину А на 21 добу склав 0,08 % від дози згодовування з комбікормом, а 42 добу – 0,13 %, відповідно. В печінці другої дослідної групи вміст охратоксину А на 21 добу склав 0,07 % від дози вжитої з комбікормом, а на 42 добу – 0,13 %, відповідно.

За дози згодовування охратоксину А 150 мкг/кг комбікорму, його залишки поступово акумулюються в печінці, але з 21 доби експерименту приріст накопичення становив 38 %, а за дози згодовування охратоксину А 300 мкг/кг комбікорму залишок його приросту складає 46 %.

Висновки. Таким чином, можна зробити припущення, що навіть за таких низьких доз охратоксину А в кормі, рівень накопичення його в печінці перепела є показовим і має залежність від вмісту його в кормі.

BIOLOGICAL SCIENCES

БДЖОЛИНИЙ МЕД – ПРИРОДНИЙ ВИСОКОЖИВИЛЬНИЙ ПРОДУКТ

Борщ Марина Борисівна

студентка

Тупицька Ольга Миколаївна

к.б.н, доцент

Національний університет

біоресурсів і природокористування України

м. Київ, Україна

Вступ. З давніх-давен меду приписують найрізноманітніші цілющі властивості, використовують його для лікування багатьох хвороб, але деякі факти й досі залишаються науково не підтвердженими.

Мета роботи. Дослідити, які компоненти входять до складу меду та їхній вплив на організм людини.

Обговорення. Бджолиний мед – один із найскладніших органічних природних продуктів, який вміщує більшість елементів таблиці Менделєєва, складається з понад чотирьохсот різних компонентів, які є джерелом для функціонування організму людини.

Хімічний склад меду непостійний і залежить від того, з яких квітів зібраний нектар, місцевості, ґрунту, погодних і кліматичних умов. Проте основні групи речовин – постійні: фосфор, калій, кальцій, магній, мідь, йод, цинк, хлор та інші. Сахариди складають основну частину меду (глюкоза, фруктоза, мальтоза, трегалоза, сахароза й ін.), загальний вміст яких досягає 80 %. Вітаміни містяться в складі меду в невеликій кількості, однак їх достатньо для нормального функціонування організму. Серед них відомі вітаміни В₁, В₂, В₃, В₆, РР, Н, Е, С. У меді містяться, в основному, водорозчинні вітаміни, які довго зберігаються, оскільки він має кисле середовище. Зрілий мед

містить 15-21% води.

На сьогоднішній день мед є найбільш активnodіючим природним лікарським засобом. Використання меду як ефективного лікарського засобу ґрунтується на багатьох його властивостях, зокрема антибактеріальній, бактерицидній, протизапальній і протиалергічній дії. Лікувальному ефекту меду сприяють склад сахарів, мінеральні речовини, мікроелементи, вітаміни, ферменти, біологічно активні речовини. Мед використовують як загальнозміцнюючий, тонізуючий, відновлюючий сили засіб. Його застосовують для лікування ран і опіків, при захворюваннях серцево-судинної системи, нирок, печінки жовчних шляхів, шлунково-кишкового тракту.

При використанні в їжу мед швидко засвоюється організмом (засвоюваність меду складає 97-98 %) і сприяє кращому травленню.

Мед має протизапальні і консервуючі властивості. При тривалому зберіганні зрілий мед не пліснявіє й зберігає високі живильні й смакові якості.

Сам мед при правильному зберіганні може не псуватися протягом тисячоліть, зберігаючи при цьому свої якості й смакові властивості. Мед оберігає від псування соки рослин, квіти, плоди й інші продукти. Біологічно активні речовини меду, що обумовлюють його консервуючі властивості, переходять у мед як з рослин (нектару і квіткового пилку), так і з організму бджіл (виділень спеціальних залоз).

Висновок. Таким чином, корисні властивості меду обумовлені біологічною природою меду і його складним хімічним складом. До основних властивостей меду відносять кристалізацію, бродіння, гігроскопічність, теплоємність, теплопровідність, електропровідність, в'язкість, щільність, оптичну активність, тиксотропію і ін. Крім того, він володіє бактерицидними, лікувальними й дієтичними властивостями.

СТАН ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Воробйова Любов Сергіївна

Бакалаврат 1 курс 242 «Туризм»

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, факультет управління та економіки

м. Хмельницький, Україна

Науковий керівник:

Виговська Тетяна Вікторівна

Доцент, кандидат біологічних наук, доцент кафедри філософії
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницького університету управління

та права імені Леоніда Юзькова

Вступ./Introduction. Війна – це не тільки трагедія для людей, але й серйозне випробування для природи. Воєнні конфлікти призводять до серйозного пошкодження екосистем, знищення біорізноманіття та забруднення навколишнього середовища. Природоохоронні території, такі як природні заповідники, національні парки та інші охоронні зони, не є винятком. Вони можуть бути серйозно пошкоджені під час війни, що матиме наслідки для біорізноманіття та екологічної стійкості регіону на десятиліття вперед.

В умовах війни проблеми навколишнього середовища значно загострюються. За даними Міністерства охорони довкілля, 20% природоохоронних територій в Україні постраждали від війни, майже мільйон гектарів заповідних площ зазнають впливу конфлікту, а 812 заповідних територій перебувають у небезпеці.

На жаль, у війні зазнають пошкодження не лише екосистеми, але й люди. Зокрема, внаслідок ударів по складах паливно мастильних матеріалів в повітряному просторі України з'являються небезпечні речовини, що забруднюють довкілля. Заміновані території також ускладнюють ситуацію, оскільки їх потрібно розмінувати, що в свою чергу може призводити до забруднення ґрунтів важкими металами, такими як свинець, стронцій, титан, кадмій та нікель, через розриви мін.

Ціль роботи./Aim. Дослідження впливу військових дій на стан природно заповідного фонду Луганської області.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження було використано наступний метод дослідження як аналіз літературних джерел та наукових статей про вплив війни на природоохоронні території.

Результати та обговорення./Results and discussion. На територіях, які знаходяться в зоні бойових дій або тимчасово окупованих, більше 44% площ національних парків та заповідників України. Згідно з підрахунками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, це більше 900 природоохоронних територій, включаючи 138 на Луганщині. З огляду на існуючу ситуацію, органи влади та громадські організації не мають можливості проводити роботи з природоохоронної діяльності на цих територіях, що призводить до великої ймовірності знищення цих ресурсів через бойові дії. Еколог ЕПЛ Олексій Василюк провів дослідження стану заповідного фонду Луганщини та підготував мапу заповідних територій, що постраждали під час АТО. Незважаючи на проведені дослідження, кількість постраждалих заповідників та природоохоронних територій на Луганщині продовжує зростати [2].

Система підрахунку та аналізу збитків від війни наразі є дуже злагодженою та автоматизованою. Державна інспекція фіксує лунки від снарядів, проводить аналіз стану лісів та оцінює забрудненість повітря. Однак стан лісів та степів, які були звільнені від окупації, залишається незадовільним через постійні обстріли, пожежі та рух техніки. Збитки на тимчасово окупованих територіях можна відстежити лише за допомогою супутникових знімків [3]. За звітом Державної екологічної інспекції в Луганській області, в результаті бойових дій понад 28 тис. га переважно хвойних лісів було пошкоджено. Серед найбільш постраждалих лісництв – Северодонецьке, Рубіжанське, Кременське, Кудряшівське та Борівське, де вогнем було пошкоджено понад 70% лісових насаджень у Старокраснянському лісництві та більше ніж 60% лісових насаджень у Боровеньківському лісництві. Внаслідок

пожеж постраждав Гідрологічний заказник місцевого значення «Кремінські каптажі» та частково Луганський природний заповідник «Трьохізбенський степ». Національний парк «Святі гори» складається з основної площі, яку займають соснові бори, 80% яких вже знищено. Оскільки активні бойові дії тривають на цій території, неможливо зупинити поширення вогню. Інша частина «Святих гір» складається зі штучних соснових насаджень, розташованих на пісках, через які вогонь поширюється дуже швидко та активно [1]. Відновлення природоохоронних територій займе не один десяток років, та великих зусиль як працівників екосфери, так і волонтерів і не байдужих людей до відновлення заповідних територій.

Висновки./Conclusions. Війна має значний негативний вплив на природні ресурси та біорізноманіття, призводячи до забруднення повітря, води та ґрунту, знищення лісів та інших екосистем, зниження популяцій тварин та рослин. Війна призводить до виникнення нових загроз для природи та екосистем, таких як неправильне використання хімічних речовин та радіоактивних матеріалів. Відновлення природи на територіях, що зазнали впливу війни, є складним та тривалим процесом, який потребує спільних зусиль багатьох організацій та людей. Ефективна природоохоронна діяльність на територіях, що зазнали впливу війни, потребує комплексного підходу та урахування всіх аспектів екосистем, а також залучення місцевого населення до відновлення та захисту природи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарбузова В. Природно-заповідний фонд Луганської області: стан в умовах військових дій. Розвиток туристичної сфери в умовах глобалізації › Секція 3 URL: <https://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/trends/article/view/1373>.
2. Возний О. День охорони довкілля в умовах війни. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/5/7350341>.
3. Від війни в Україні постраждало 20 % заповідників та 3 млн. га лісів. Слово і діло, 2022. URL: <http://surl.li/egevh>

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ЗАРЯДНИХ ПРИСТРОЇВ НА НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

Лашенко Оксана Миколаївна

Вчитель хімії, вищої категорії

Сновського ліцею № 2

Лашенко Катерина Сергіївна

Національний університет

Чернігівський колегіум ім. Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Вступ. На порозі 3-го тисячоліття людство досягло суперечливих результатів. З одного боку - бурхливі темпи людського прогресу, а з іншого його негативний вплив на довкілля. Останній проявляється насамперед у надмірному забрудненні навколишнього середовища. Однією з найактуальніших на сьогоднішній день є проблема збільшення кількості побутових та промислових відходів, що забруднюють довкілля. Одним із основних шляхів її вирішення - цивілізований підхід до захисту довкілля, який вимагає належного поводження з відходами, зокрема їх утилізацію. В наш час батарейки широко використовують як джерела електроенергії, які значно полегшують наше життя. Не можна також недооцінювати їхню користь у галузі медицини, науки та техніки. Люди щороку викидають мільйони тон непотрібних елементів живлення, більшість із них потрапляє на сміттєзвалища, лише потім кілька відсотків проходить безпечну утилізацію на спеціалізованих підприємствах. Викинувши батарейку, люди навіть не замислюються, які шкідливі наслідки батарейка може принести, адже при потраплянні у довкілля відбувається процес руйнування зовнішньої оболонки батарейки, важкі метали потрапляють у ґрунт та воду.

Ціль роботи. Формування екологічної свідомості кожної людини, щодо проблеми утилізації батарейок, які несуть значну загрозу навколишньому середовищу та живим організмам. Суспільство має проникнути ідеєю чистого довкілля, бо інакше перетворить свою планету на суспільне сміттєзвалище.

Матеріали та методи. Опрацювання літературних джерел. Експеримент та спостереження.

Результати та обговорення.

Напевно, кожен з нас користується батарейками. Вони всюди – від годинника і ліхтаря до магнітофона. Ніхто, напевно, не задумувався про те, як виникла ця незамінна помічниця. В кінці 17-го століття італійський вчений Л. Гальвані винайшов перше джерело струму. Процес Гальвані пояснив не вірно, але це слугувало основою для подальших досліджень італійця А. Вольта. Він дав чітке визначення винаходу. “Струм виникає при взаємодії цинку з міддю у розчині солі,” - пояснював вчений. Дана конструкція стала початком сучасної батарейки. Хімічне джерело струму, яке в 1866р. винайшов француз Ж. Лекланше стало основою сучасних “сухих батарейок”. Перші батареї з’явилися ще в 250 році до нашої ери. Люди, що жили в районі Багдаду, виготовляли примітивні акумулятори. Глиняний глечик наповнювався оцтом(електроліт), потім містився мідний циліндр і залізний прут, кінці яких височіли над поверхнею. Такі батареї використовували для гальванізації срібла. У 1890р. в Нью-Йорку К. Губерт створює перший кишеньковий електричний ліхтарик, а вже в 1896р компанія National Carbon починає масове виробництво перших в світі сухих елементів Лекланше. Самий довготривалий гальванічний елемент - сірчано-цинкова батарея, виготовлена в Лондоні в 1840р. Сучасні гальванічні елементи ззовні мають мало спільного з пристроєм, створеним Вольтом, проте головний принцип залишився незмінним. Батарейки виробляють і зберігають електрику.

Будь-яка батарейка побудована подібно. В ній обов’язково присутні три елементи, між якими відбувається хімічна реакція, в результаті якої виникає струм: електроди - анод та катод, електроліт. В якості анода, який являється джерелом електронів, частіше за все використовують цинк. Електроліт спеціальна речовина(сіль, луг), через яку здійснюється взаємодія електродів між собою. Анод позначають “-”, а катод - “+”. Батарейки бувають, в основному, сольові та лужні. Рідкі електроліти в них не використовують, їх

певним чином згущують за допомогою крохмалю.

Види батарейок:

- Сольові батарейки. Винайдені в 1865р, найбільш дешеві у виготовленні, для їх виробництва використовують вугілля, цинк, амоній хлорид. Але вони мають недолік, такий як, окиснення цинкової оболонки, що призводить до непридатності. Позначають латинською літерою - “R”.

- Лужні батарейки. Зберігаються довше і дають стабільну напругу. Вони мають більший об’єм заряду, що дозволяє їх використовувати в енергоємких приладах. Вони довговічні, краще працюють ніж сольові за низьких температур. Марка - “LR”.

- Найбільш сучасні літієві батарейки. Довговічні та безпечні в роботі, але коштовні у виробництві. Їх переваги в тому, що можна використовувати до 15 років. Дорогі батарейки. Марка - “CR”.

- Ртутні батарейки. В них джерело струму – меркурій оксид. Можуть працювати при дуже низьких температурах. Дуже небезпечні для живих організмів, тому широкого розповсюдження не набули.

- Срібні батарейки. Марка - “SR”. Анод і катод виготовляють з цинку та срібла. Мають довгий час роботи, але дуже дорогі.

У повсякденному житті батарейки вкрай важливі для більшості людей. Вони використовуються в ліхтариках, годинниках, іграшках, пультах тощо. На кожній батарейці є маркування, яке попереджає про небезпеку їх викидання разом із звичайним сміттям, адже в звичайних батарейках містяться важкі метали, кислоти, луги, які потрапляючи у воду чи ґрунт завдають значної шкоди довкіллю. Металеве покриття батарейки руйнується від корозії, важкі метали потрапляють в ґрунт та воду.

Шкідливість важких металів, які містяться в батарейці:

Свинець. Накопичується в основному в нирках. Викликає важкі захворювання мозку, нервової системи.

Кадмій. Накопичується в печінці, нирках, кістках, щитоподібній залозі. Є канцерогеном

Ртуть. Впливає на мозок, нервову систему, нирки, печінку. Викликає нервові розлади, погіршення зору, слуху, порушення опорно-рухової системи, захворювання дихальних шляхів.

Потрапляючи спочатку в ґрунт, токсичні речовини досягають ґрунтових вод, звідти до водойм. Хімічному забрудненню піддаються ґрунти та рослини, м'ясо та молоко худоби, що випасається поблизу сміттєзвалища. Шкідлива не тільки пасивна корозія. Сміттєзвалища можуть загоратися і батарейки, нагріваючись, виділяють в повітря діоксини. Вони викликають онкологічні захворювання та захворювання репродуктивної системи. Ртуть особливо небезпечна для дітей. Ртутні батарейки використовувались до 2001 року. У сучасних батарейках ртуті не міститься. Токсична дія важких металів на організм виявляється не одразу. Поступово, отримані з водою чи їжею мікродози отруйної речовини накопичуються в організмі протягом певного часу, руйнуючи організм. Одна батарейка важить 20-25г. Отруєє 20м² землі та від 200 до 400л ґрунтових вод. В лісовій зоні -це територія життя 2-х дерев,2-х кротів, одного їжака і декількох тисяч дощових черв'яків.

Дослідження. Дослідили вплив елементів живлення (батарейок) на кімнатні рослини (їх ріст і цвітіння). Для досліду взяли одночасно посаджені герані. Дослід проводили протягом півроку. Одна рослина – контрольний варіант, дві – досліджувані. В ґрунт, досліджуваних екземплярів поклали батарейки: в одну – звичайну, в іншу – пошкоджену. Контрольна рослина гарно росла і цвіла, друга- росла повільно і незацвіла, третя через деякий час почала жовтіти і опадало листя, ріст зупинився. Можна зробити висновок, що елементи живлення – батарейки, як у нашому випадку, впливає на процеси життєдіяльності живих організмів, тому їх ні в якому разі не можна викидати у смітник.

Висновок. На жаль, казати про те, що батарейки - рідкісні в наших квартирах, є не коректним. Статистика повідомляє, що на родину з 3-х осіб припадає 20 батарейок. Таким чином, в кожного з нас у квартирі лежить велика кількість батарейок.

Взагалі, ми забуваємо про них і вони лежать у нас роками. Між тим, думати, що батарейки уже розклалися і не мають ніякої небезпеки - небезпечна помилка. Звичайна батарейка розкладається близько 100 років. Таким чином, з моменту створення першої батарейки на нашій планеті ще жодна не розклалася. Не потрібно думати, що від однієї викинутої у смітник батарейки нічого не станеться. Масштаби сміттєзвалищ по всій планеті змушують задуматися про те, яким повітрям ми дихаємо, яку воду ми п'ємо і яку їжу ми вживаємо. Якщо не почати турбуватися про це зараз, ситуація може стати необоротною. Тому, потрібно замислитися всім на якій планеті ми будемо жити в майбутньому!

**ДЕЯКІ ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ПЕРЕДІМАГІНАЛЬНИХ СТАДІЙ ТА ІМАГО РІДКІСНОГО ВИДУ
ЛУСКОКРИЛИХ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО
ЗАПОВІДНИКА - МНЕМОЗИНИ (LEPIDOPTERA, PAPILIONIDAE) ТА
СУЧАСНІ ВИМОГИ ОХОРОНИ ЇЇ ПОПУЛЯЦІЙ**

Ляшенко Євген Костянтинович

с.н.с.

Карпатський біосферний заповідник
м. Рахів, Україна

Вступ Мнемозина (*Parnassius mnemosyne* L.) належить до родини Косатцевих – Papilionidae. Ця родина великих барвистих денних булавовусих лускокрилих містить понад 550 видів. Хоч більшість з них є мешканцями тропіків, представники її зустрічаються на кожному континенті, окрім Антарктиди.

Ареал мнемозини охоплює більшу частину Європи, Кавказ, Закавказзя, Малу Азію, гори Центральної Азії, Казахстан та південні райони Західного Сибіру. На території України зустрічається майже всюди, окрім посушливих районів степової зони, але поширений локально і практично ніколи не дає високої чисельності. Метеликів можна зустріти на узліссях, галявинах листяних та мішаних лісів, гірських луках. У гори піднімається до висоти 1400 м над рівнем моря. Вид занесений до Червоної книги України зі статусом “вразливий” (Плющ, 2009).

Мета роботи Вияснити маловідомі аспекти біономії передімагінальних стадій розвитку та статеву поведінку імаго у природних оселищах, зокрема фенологічні, екологічні вимоги виду, включаючи також й кормову поведінку гусениць для розробки ефективної охорони популяції цього рідкісного виду.

Матеріали і методи У роботі викладено оригінальні матеріали багаторічних спостережень автора за фенологією, екологією, кормовою поведінкою гусениць та імаго, ентомофагами, які проводилися безпосередньо у

природних оселищах виду, розташованих у дирекції Карпатського біосферного заповідника. Дослідження здійснювались протягом всього вегетаційного періоду – з початку березня до середини червня. У деякі роки, для уточнення деяких моментів біології передімагінальних стадій, які важко виявляються у природі, застосовували утримання гусениць в ентомологічних садках з висадженими кормовими рослинами та лісовою підстилкою (з метою максимального наближення до природних умов оселищ). Садки розміщувались на відкритому повітрі на відстані 100 м від оселища. Всі дослідження проводились з 9⁰⁰ до 17⁰⁰, а також для контролю у нічні години з допомогою ліхтаря.

Результати і обговорення Літ імаго на рівнині та в передгір'ї Карпат відбувається переважно наприкінці травня, у теплі роки – із середини травня. У горах літ починається пізніше – із середини-кінця червня і триває до липня. Відмічено закономірність активності імаго від температурних умов оселищ, зокрема літ імаго відбувається виключно у сонячну теплу погоду, як правило, імаго літають недалеко від місць виходу з лялечок – у радіусі до 400-500 м. Багаторічні спостереження показали відносно коротке життя імаго, яке триває від 10-15 діб у самців і до 18-20 діб у самок.

Вилуплення молодих гусениць з яєць починається ранньою весною – в останню декаду березня на низовині й передгір'ї та протягом травня у високогір'ї, коли зникає сніговий покрив та підсихає підстилка у місцях зимівлі яєць. Саме в цей час починається вегетація кормової рослини гусениць – рясту ущільненого (*Corydalis solida*). Щодо кормової рослини гусениць, наші тривалі спостереження виявили тенденцію надання переваги саме рясту ущільненому, а не порожнистому (*Corydalis cava*), хоча у деяких біотопах заповідника, де мешкає мнемозина і поширений ряст порожнистий, можливе живлення цим видом. У Чеській Республіці (Konvička, Kuras, 1999) та Швеції (Bergström, 2005) перевага надається саме *Corydalis cava* та *C.intermedia*. Як молоді так і дорослі гусениці є геліофілами, тому протягом дня більшість часу перебувають на верхній поверхні листя лісової підстилки, освітленої сонцем. Вони дуже

мобільні, швидко знаходять вегетуючі рослини рясту на стадії розгортання молодих листків та появи квітоносу, й починають інтенсивно живитися його молодим листям. У старшому (IV) віці у їх раціон входять також молоді стручки з насінням. Їх активність напряду залежить від сонячного опромінення та температурних умов, а саме – у теплу сонячну погоду (вище +15° С) лісова підстилка добре прогривається й живлення найбільш інтенсивне. Гусениці швидко ростуть, тричі линяють і завершують свій розвиток. При температурі повітря нижче +10° С їх розвиток затримується. До завершення вегетації рясту на стадії пожовтіння листя та дозрівання насіння (остання декада квітня перша декада травня на низовині й передгір'ї, та перша–друга декада червня у високогір'ї) стадія гусениці завершується і вони починають активно заляльковуватися. У період із кінця квітня до другої декади червня, в залежності від висоти над рівнем моря, вже спостерігаються виключно лялечки (Рис. 1).

стадії розвитку	місяці року											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
яйце	■					■						
гусениця			■									
лялечка				■								
імаго					■							

Рис. 1. Фенограма життєвого циклу мнемозини на низовині та у передгір'ї (середні показники)

Нашими багаторічними спостереженнями за біономією цього виду в природних умовах заповідника виявлені деякі цікаві моменти кормової поведінки гусениць під час живлення, приховані від ока пересічної людини, на яких слід зупинитися. Важливо зауважити, що ще й до тепер серед ентомологів поширена помилкова думка про нібито нічний спосіб живлення гусениць. Можливо така думка виникла через те, що кормова поведінка гусениць

вітчизняними ентомологами детально не вивчалася й відповідно практично не висвітлена у науковій літературі. Насправді все навпаки – гусениці живляться виключно у денні години, як правило з 10⁰⁰–11⁰⁰ до 15⁰⁰–15³⁰, причому у період максимальної ранкової та денної інсоляції їх оселища. Нами відмічено, що лише у похмуру та дощову погоду живлення не спостерігається. Слід також зауважити, що така поведінка гусениць характерна і для ще одного близького виду – аполлона звичайного, що вже давно висвітлено в публікаціях про нього, зокрема у М. Fred (2004). На підставі довготривалих досліджень нами виявлені основні характерні риси кормової поведінки гусениць:

- Велика мобільність гусениць всіх віків (відстань їх пересування може сягати 1–7 м у межах біотопу);
- Відсутність чіткої прихильності до одного екз. кормової рослини в одній куртині (за день 1 доросла гусениця може неповністю об'їдати листки з 2–3-х рослин);
- Дуже короткий час перебування гусениці на самій рослині (мін.-3 хв., макс.– 10 хв.);
- Найбільш привабливими є низькорослі (до 5–10 см) рослини рясту;
- Відносно тривалий час перебування (переховування) у сухому листі підстилки біля кормових рослин (мін.– 30 хв., макс.– 1–1,5 год.);
- Висока геліофільність гусениць I–IV віків (ця схильність ще підсилюється їх вугільночорним забарвленням, що, як відомо, добре поглинає сонячні промені);
- Висока термофільність гусениць I–IV віків (у прохолодну погоду, при температурі повітря нижче +10° С живлення припиняється);
- Достатньо швидкий розвиток гусениць всіх віків (стадія гусениці триває у середньому 18-20 днів);

Доречно зазначити, що на відміну від подібного за способом життя виду аполлона звичайного, у якого гусениці мають п'ять віків, гусениці мнемозини проходять у своєму розвитку лише чотири віки. Цікаво також відмітити, що за даними наших досліджень (із застосуванням лабораторного утримання

гусениць у садках) лише за рідкісними винятками практично всі наші карпатські види булавовусих лускокрилих мають на стадії гусениці п'ять віків.

Заляльковування гусениць відбувається у сухому листі підстилки поряд з кормовими рослинами. Перед заляльковуванням вони активно рухаються (мігрують) у межах оселища у пошуках придатного місця злялькування протягом 1–3-х годин. У цей час вони легко доступні й вразливі, особливо для птахів. На відміну від інших булавовусих лускокрилих, гусениці мнемозини заляльковуються у так званому “коконі”. Спочатку вони знаходять сухі листки, причому перевага надається скрученим і деформованим листкам. Усередині листок щільно обплітається шовковистою ниткою, яку виділяє гусениця, а зовнішні отвори скрученого листка суцільно закриваються цією ж ниткою жовтого кольору. Таким чином, гусениця опиняється у своєрідному листовому коконі. Передлялечковий період (стадія передлялечки) триває близько 4–5 діб, а власне стадія лялечки – від 10 до 20 діб в залежності від температури та вологості повітря. Відмічено, що у тривалу дощову погоду та низькі нічні температури ця стадія пролонгована.

Як показали наші добові фенологічні дослідження вилуплення імаго з лялечки відбувається у теплу сонячну погоду виключно у ранкові години – з 10-ї – 11-ї години. Близько 12-ої години імаго вже активно літає. У мнемозини спостерігається таке явище як протандрія – більш раннє, приблизно на 4-5 днів вилуплення самців, ніж самок. Цікаво також відмітити характерну статеву поведінку імаго, а саме: щойно вилуплені з лялечок самки, як правило, сидять у травостої, мало рухаються і не живляться. Якщо тривалий час (до години і більше) самці їх не виявляють, вони можуть перелітати з рослини на рослину, демонструючи таким чином свою появу. Самці ж, навпаки, після вилуплення з лялечки дуже активно літають, час від часу живляться нектаром і вирізняються своїм бриючим пошуковим польотом. Вони достатньо швидко знаходять віргінних самок і копулюють. Копуляція відбувається виключно у травостої і є досить довготривалою – близько 10–12 годин. Це, мабуть, найдовше парування серед булавовусих лускокрилих. Копулююча пара, на відміну від інших видів

булавокусих лускокрилих, практично не літає, але протягом всього часу парування періодично переміщується (переважно переповзає) по трав'янистих рослинах, змінюючи місця свого розташування в залежності від сонця. По закінченні парування самець, завдяки особливому статевому секрету, створює на кінці черевця самки специфічне біле рогове утворення – так званий сфрагіс, який з вигляду нагадує невеликий (1/4 розміру черевця) “ковшик”. Після утворення він швидко твердіє і завдяки йому запліднена самка не спроможна повторно паруватися – він механічно заважає самцю. Часто навіть можна спостерігати як самці переслідують самок зі сфрагісом і намагаються спаруватися. Цікаво також зазначити, що “старий” (за віком) самець під час другого–третього парування з віргінною самкою вже не спроможний утворювати новий сфрагіс. Наші спостереження показали, що фертильна самка вже на другий–третій день свого життя після тривалого живлення нектаром квітучих рослин приступає до відкладання першої порції дозрілих яєць. Як і в інших денних лускокрилих, дозрівання яєць стимулюється додатковим харчуванням – квітковим нектаром та інтенсивним тривалим прогріванням на сонці. Досліджено також, що без достатньої інсоляції (значення має як ультрафіолет так і відносно висока температура) яйця дозрівають погано і досить довгий час (до 7-10 днів). Доказом цього свідчить відсутність яйцевідкладання у фертильних самок, які утримувались в ентомологічних садках, харчувались нектаром, але не було інсоляції і достатнього тепла. Як правило, після інтенсивного ранкового і денного живлення нектаром у сонячну погоду настає період тривалого (до 30 хвилин і більше) прогрівання самки на сонячних місцях біотопу – переважно на трав'янистих рослинах, на листі дерев і кущів, на відкритому розігрітому ґрунті. Нашими дослідженнями виявлено, що відкладання фертильних яєць відбувається переважно невеликими порціями, виключно у післяобідні години, найчастіше з 12⁰⁰–13⁰⁰ до 17³⁰ години.

Потенційні загрози для існування популяції та вимоги для її охорони

Нами з'ясовано, що у мнемозини на стадії лялечки щорічно

спостерігається відносно висока смертність. Зокрема, порівняно з чисельністю дорослих гусениць (близько 50–70 особин у біотопі площею 20 м²), чисельність імаго під час піку льоту складає близько 25–35 особин. Вірогідно, така різниця у чисельності гусениць та імаго у популяції мнемозини, принаймні у біотопах центральної садиби заповідника, регулюється ентомофагами, головним чином, твердокрилими, зокрема жуками турунами. Можливо, також личинками жуків стафілінід та іншими хижими комахами, що мешкають у листовій підстилці (там же ховаються і гусениці мнемозини).

Також, не меншу загрозу може викликати витоштування великою рогатою худобою під час її випасання у місцях розташування кормової рослини у короткий період її квітіння навесні. Деякі автори, зокрема О. Kudrna, W. Seufert (1991) та G. Burghardt (1975) також вказують та такі чинники, як туризм та суцесійні процеси в оселищах виду. На нашу думку вид потребує спеціальних заходів, зокрема збереження біотопів з кормовою рослиною гусениць – рястом ущільненим та порожнистим саме у весняний період (березень – травень) під час розвитку передімагінальних стадій, особливо на територіях з регульованим заповідним режимом та в зоні антропогенних ландшафтів. Крім того, на наш погляд, “освітлення” лісових галявин та узлісь шляхом прорідження підросту та чагарників саме у літній період (червень – серпень) раз у 2-3 роки не завдає шкоди популяції виду та сприяє нормальному функціонуванню кормової бази для гусениць. На цей метод також вказує О. Kudrna, W. Seufert (1991).

Висновки Велика мобільність, геліофільність і термофільність гусениць всіх віків. Дуже короткий час перебування гусениць на самій рослині. Найбільш привабливими для гусениць є низькорослі (до 5–10 см) рослини рясту. Відносно тривалий час перебування гусениць у сухому листі підстилки. Досить швидкий розвиток гусениць всіх віків.

Відносно висока смертність лялечок порівняно з чисельністю гусениць.

Популяції виду потребують спеціальних заходів, зокрема збереження біотопів з кормовою рослиною гусениць – рястом ущільненим та порожнистим

саме у весняний період від випасання великої рогатої худоби, а також раз у 2-3 роки прорідження підросту та чагарників оселищ (лісових галявин та узлісь) як захист від заліснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Плющ І. Г. 2009. Мнемозина *Parnassius mnemosyne* (L.) // Червона книга України. Тваринний світ / за ред. І.А.Акімова. – К.: Глобалконсалтинг, С. 145.
2. Bergström A. 2005. Ovipositions site preferences of the threatened butterfly *Parnassius mnemosyne* – implications for conservation // J.Insect Coserv., 9, – P.21-27.
3. Burghardt G. 1975. Gefahr für den Schwarzen Apollo (*Parnassius mnemosyne*) im Vogelsberg // Ent. Z., 85, – S. 225-228.
4. Fred M. S. 2004. Influence of resource distribution and abundance on the population structure and dynamics of *Parnassius apollo* // Academic dissertation. University of Helsinki, Finland. – Helsinki. – 119 p.
5. Konvička M., Kuras T. 1999. Population structure, behavior and selection of oviposition sites of an endangered butterfly, *Parnassius mnemosyne* in Litovelske Pomoravi, Czech Republic // J.Insect Coserv., 3, – P.211-223.
6. Kudrna O., Seufert W. 1991. Oekologie und Schutz von *Parnassius mnemosyne* (L.) in der Rhoen // Oedippus, 2, – S.1-44.

ОКИСНЮВАЛЬНІ МОДИФІКАЦІЇ БІЛКІВ ТКАНИН РИБ ЯК МАРКЕРИ ОКСИДАТИВНОГО СТРЕСУ ЗА ІНСЕКТИЦИДНОГО ВПЛИВУ

Смольський Олександр Сергійович

к.б.н., доцент

Янченко Віктор Олексійович

к.фарм.н., доцент

Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Вступ. Окиснювальні модифікації білків (ОМБ) є одним із ранніх і найбільш надійних індикаторів ушкодження тканин при вільно-радикальній патології [8]. Доведено, що в ряді патологічних станів саме протеїни, а не ліпіди і нуклеїнові кислоти є ефективними пастками активних форм кисню (АФК), а їхня окиснювальна модифікація розглядається як один із ранніх і надійних маркерів оксидативного стресу [6].

Продукти окисної модифікації білків є відносно стабільними, а методи їх визначення характеризуються чутливістю та точністю. Відомо, що деградовані білки можуть знаходитися в клітинах годинами і навіть днями, а продукти ПОЛ підлягають детоксикації через декілька хвилин [4]. Отримані дані дозволяють розглядати окиснені протеїни в якості стабільних показників окисного стресу, що має велике значення в клінічній та токсикологічній практиці.

Мета роботи. Метою дослідження було вивчення впливу токсичних концентрацій інсектициду «Престиж» на систему посттрансляційних модифікацій білків коропа лускатого при 14-ти та 28-добовій експозиції.

Матеріали та методи. Об'єктом дослідження були постсинтетичні модифікації білків тканин риб за умов *in vivo*. Для досліджень відбирались зразки печінки, зябер, мозку, плазмі крові та еритроцитів коропа лускатого у контрольних та дослідних варіантах експерименту.

Гомогенати всіх тканин готували на основі 0,025М Трис-НСІ-буфера з рН 7,4, що містив 0,175 моль/л КСІ у співвідношенні 7:18 (біологічний

матеріал : буферний розчин) [5]. Кров для досліджень відбирали з синуса зябрової вени з використанням в якості антикоагулянту гепарину з розрахунку 20 од/мл крові [5].

Для оцінки окисних модифікацій білків у тканинах коропа в умовах пестицидного навантаження визначали вміст карбонільних продуктів окиснення білків та вміст білкових і небілкових SH – груп. Окиснювальні модифікації білків вивчали, користуючись методом, що ґрунтується на визначенні альдегідних і кетонних продуктів окиснення амінокислотних залишків по реакції з 2,4-динітрофенілгідразином (2,4-ДНФГ) [2]. Вміст в тканинах білкових та небілкових сульфгідрильних груп визначали за Фоломеєвим [3]. Кількість білка визначали за О. Н Lowry [7].

Математичну обробку отриманих даних проводили методами варіаційної статистики з використанням t-критерію Стьюдента [1].

Результати та обговорення. Дослідженнями структурних змін молекули гемоглобіну за умов експерименту доведено вплив компонентів інсектициду на молекулу гемоглобіну. Так, при 28 добовій експозиції вміст відновлених SH-груп знижується в усіх тканинах у порівнянні з 14 добовим експериментом. Подібна динаміка спостерігається і для небілкових SH-груп. Це може бути пов'язане з вичерпанням відновлених тіолових груп білків на знешкодження АФК, як наслідків оксидативного стресу, що може бути викликаний дією препарату «Престиж».

Збільшення кількості як альдегідних, так і кетонних продуктів ОМБ нейтрального та основного характеру, а також зменшення вмісту білкових та небілкових SH-груп свідчить про активізацію окиснювальних процесів та утворення токсичних метаболітів. Це найбільш яскраво виражене при аналізі вмісту білкових SH-груп у зябрах коропа.

Встановлено збільшення вмісту білкових SH-груп в зябрах, що може бути пов'язане з стабілізацією білкових молекул даної тканини до дії компонентів препарату. В печінці, мозку, плазмі крові та гемолізаті еритроцитів вміст продуктів окисної модифікації білків зменшується, що свідчить про активацію

антиоксидантної системи організму коропа з метою корекції токсичної дії компонентів інсектициду.

Висновки. Експериментально досліджено вміст відновлених SH-груп білків та низькомолекулярних тіолів, ступінь окиснювальної модифікації білків основного та нейтрального характеру тканин коропа, тканьова специфічність впливу компонентів препарату «Престиж» на постсинтетичні модифікації білків в умовах хронічного токсикозу. Проаналізована кореляційна залежність між ступенем й типами окисної модифікації білків та вмістом білкових й небілкових SH-груп тканин коропа лускатого.

1. Збільшення вмісту білкових SH-груп в зябрах може бути пов'язане зі стабілізацією просторової конформації білкових молекул даної тканини до дії компонентів препарату.

2. В печінці, мозку, плазмі крові та гемолізаті еритроцитів вміст продуктів окисної модифікації білків зменшується, що свідчить про використання неферментативної тіолової системи білків для знешкодження активних форм кисню за токсичної дії компонентів інсектициду.

3. Аналіз тканьової залежності впливу діючих компонентів препарату на постсинтетичні модифікації білків свідчить про найбільшу чутливість білкової системи печінки у порівнянні з іншими тканинами коропа.

4. Розрахунок кореляційних залежностей між вмістом білкових SH-груп та ступенем окиснювальної деструкції білків досліджуваних тканин свідчить про активізацію молекулярних систем захисту білків за токсичної дії інсектициду «Престиж».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біостатистика / В. Ф. Москаленко, Гульчій О. П., Голубчиков М. В., Ледощук Б. О., Лехвн В. М., Огнев В. А., Литвинова И. О., Максименко О. П., Тонковид О. Б. — К.: Книга плюс, 2009. — 184.

2. Казакова В. В., Ёлкина Н. М. Окислительная модификация и изменение молекулярной гидрофобности гемоглобина А при инкубации

эритроцитов человека в среде Фентона // Укр. біохім. журн. – 2007. – Т. 79, № 4. С. 34 – 38.

3. Фоломеев В. Ф. Фотоколориметрический ультрамикрометод количественного определения сульфгидрильных групп белков и небелковых соединений крови // Лаб. Дело. – 1981. - №1. – С. 33-35.

4. Igagli E, Lodovici M. Circulating oxidative stress biomarkers in clinical studies on type 2 diabetes and its complications. *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*. 2019;19:1-17. doi: 10.1155/2019/5953685.

5. Fidelis I. Achuba Effect of Vitamins C and E Intake on Blood Lipid Concentration, Lipid Peroxidation, Superoxide Dismutase and Catalase Activities in Rabbit Fed Petroleum Contaminated Diet // *Pakistan Journal of Nutrition*. – 2005. Vol.4, №5. – P. 330 – 335.

6. Fukuda S, Nojima J, Motoki Y, et al. A potential biomarker for fatigue: Oxidative stress and anti-oxidative activity. *Biological psychology*. 2016 Jul 1;118:88-93. doi: 10.1016/j.biopsycho.2016.05.005.

7. Lowry O. H., Rosebroug N. I., Farr A. L., Randall R. I. Protein measurement with the Folin phenol reagent // *J. Biol. Chem.* – 1951. – 193, N 1. P. 265–275.

8. Oxidative and antioxidative status in pregnant women with either gestational or type 1 diabetes / E. Peuchant, J.L. Brun, V. Rigalleau et al. // *Clinical Biochemistry*. – 2004. – Vol. 37 (4). – P. 293–298.

ТУРИЗМ В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ: ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Тимуш Олександра Михайлівна

Бакалавр 1 курс 242 “Туризм”

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, факультету управління та економіки

Науковий керівник:

Виговська Тетяна Вікторівна

Доцент, кандидат біологічних наук

доцент кафедри філософії

соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Кам'янець-Подільський є одним із найбільш привабливих туристичних напрямків в Україні, завдяки своїй багатомістовій історії, архітектурі, культурі та природним ландшафтам. Одним з найкращих прикрас місцевості є національний природний парк Подільські Товтри. На території цього національного природного парку можна відвідати: Бакотську затоку, Смотрицький каньйон, Кармалюкову гору та багато інших цікавих місць. Вплив туристичної діяльності на навколишнє середовище може бути як позитивним, так і негативним.

Мета дослідження: охарактеризувати проблеми місцевості пов'язані з туристичною діяльністю та звернути увагу більшою кількістю людей.

Як туризм може позитивно вплинути на навколишнє середовище та саме цю місцевість? Позитивний вплив охоплює створення національних парків і заповідників, збереження лісів, захист рослинного і тваринного світу. Туризм змушує громадські організації, уряд та комерційні підприємства брати участь у збереженні, відновленні та підтриманні навколишнього середовища. Також туристи під час відпочинку залишають у місті свої кошти, які пізніше надходять до бюджету. Бюджетні кошти – це основна частина фінансування, також джерелами фінансування можуть бути юридичні особи та фонди. Збереження, відновлення та підтримання величезної території національного

природного парку потребує багато коштів. Наприклад у 2021 році розмір державного призначення для підтримання благоустрою на території Подільських Товтр, а саме на архітектурні, інженерні та геодезичні послуги, складав 678 100,00 гривень. Того ж року орієнтовна загальна вартість послуг пов'язаних з лісівництвом склала 540 600,00 грн. Як ми можемо бачити охорона та збереження національного природного парку потребує постійного інвестування, а туризм зараз є однією з найбільш прибуткових галузей.

Також туризм може негативно впливати на навколишнє середовище. Особисто я можу виділити кілька неприємних прикладів. У туристичній галузі здійснюється багато транспорту, викиди від якого негативно впливають на атмосферу. Під час туристичних сезонів можна помітити набагато більшу кількість автомобілів у місті. Це призводить не тільки до перенавантаження інфраструктури, але й до збільшення викидів вуглекислого газу у атмосферу, що сприяє глобальному потеплінню. Зі зростанням туристичної галузі відбувається прямий вплив на ландшафти в результаті інтенсивного та хаотичного забудовування місцевості. На жаль туристична інфраструктура розвивається дуже хаотично, непідконтрольно та без належного екологічного обґрунтування. У цій місцевості є кілька готельних комплексів побудованих на березі річки Смотрич. Ці забудови негативно впливають як на ландшафт та і на саму річку. Готельні комплекси використовують велику кількість води, у результаті чого може постраждати рослинний та тваринний світ. Недобросовісні власники цих комплексів виводять стічні води у річку, що надалі призведе до катастрофи. Також великою проблемою є шумове та світлове забруднення. Згідно з замірами світлове та шумове забруднення зростають кожного року. Зазвичай у туристичних містах вночі усі вулиці та будівлі добре підсвічуються. Ми майже не звертаємо на це уваги, але під час аварійних відключень цього року я зрозуміла, що раніше майже не бачила зірок ввечері. Страшно уявити що відбувається у більших містах. Велика кількість туристів також впливає на шумове забруднення. Саме цей вид забруднення дуже сильно впливає на наш організм. При рівні шуму понад 80 дБА послаблюється слух, виникають

нервово-психічні захворювання, виразка шлунку, гіпертонія, підвищується агресивність. Дуже сильний шум (понад 110 дБА) призводить до так званого шумового сп'яніння, а потім – до руйнування тканин тіла, перш за все - слухового апарату. Шум величиною у 130 дБ – викликає больові відчуття; 150 дБ завдає непоправної шкоди організму людини. Результатом шумового впливу на організм людини можуть бути: зміна функціонального стану центральної нервової системи, прояви ішемічне захворювання серця, гіпертонічна хвороба, порушення сну, ослаблення імунітету, втома, головний біль, ослаблення пам'яті, зниження слуху, скорочення тривалості життя, зростання загальної захворюваності.

Навіть під час екотуризму або сільського зеленого туризму потрібно бути обережними. Не потрібно рибалити де заманеться, краще знайти спеціально відведене для цього місце, а якщо такого немає тоді добре було б утриматись від такого заняття. Також потрібно дуже обережно поводитись з рослинами та тваринами. Люди можуть випадково завдати шкоди тваринам, налякати їх або навпаки розлютити, що призведе як мінімум до переляку або навіть до травм. З рослинами потрібно бути, ще більш обережними. Люди під час відпочинку часто знаходять гарні квіточки та роблять з них прекрасні великі букети. Ці люди забувають про те, що ці квіти можуть бути занесеними до Червоної книги України. Наприклад на території національного природного парку Подільські Товтри є 75 видів рослин що занесенні до Червоної книги України. У такому випадку краще буде просто сфотографувати квітку. Збирання ягід може обернутись катастрофою для туристів. Тому потрібно спочатку перевірити в інтернеті яку квітку ви зриваєте та яку ягідку збирається з'їсти.

З часом з'являється все більше та більше різних розваг для туристів. Однією з розваг на території Смотрицького каньйону є тури по Смотричу на БРДМі. Такий вид розваг дуже погано впливає на ландшафт та річку Смотрич. Кілька років тому місцеві жителі порушили питання заборони цього туру. Шум, вихлопи, руйнування проїжджої частини – усе це робила життя людей некомфортним. Також люди помітили, що ґрунт почав розмиватись, рослинний

покрив стиратись, у деяких місцях транспорт зламав дерева та навіть вдавлював каналізаційні люки. У відповідь на численні скарги містян міська рада зробила вигляд, що пам'ятки природи просто не існує. Зараз ця проблема досі залишається актуальною, але міська рада не докладає достатньо зусиль для розв'язання цього питання.

Хоча туризм приносить значну шкоду навколишньому середовищу, він є невід'ємною частиною нашого життя та важливою складовою економіки. Нам потрібно приділяти більше уваги цим проблемам та намагатись їх вирішити, тому що наслідки вже дають про себе знати.

ЛІТЕРАТУРА :

1. Національний природний парк “Подільські товтри”. URL: <https://www.npptovtry.org.ua/obgruntuvannya-tehnicnyh-ta-yakisnyh-harakterystyk-predmeta-zakupivli-2021-rik/#more-8691>.
2. Шумове забруднення та профілактика. URL: <https://e-journals.npu.edu.ua/index.php/on/article/download/1100/1106>.
3. Екологічний туризм у НПП України : теоретичні та практичні аспекти. URL : https://web.archive.org/web/20200507012655id_/http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/geography/article/download/2005/2065
4. Смотрицький каньйон – для всіх відвідувачів Кам'янця, чи тільки для любителів БРДМу? | Экологическая группа “Печенеги.” URL : <https://pechenegy.org.ua/ru/node/1374>

MEDICAL SCIENCES

MODERN LITERARY DATA ABOUT DERANGEMENTS OF HYPOTHALAMIC-PITUITARY SYSTEM

Protsak T. V.

Together with the nervous system and circulatory system, the endocrine system is critical for the integration and coordination of various bodily functions. Hypothalamus is the small area in the center of brain and hypophysis is the main endocrine gland, which lies in the sella turcica. These two structures combine together in one system, which is called hypothalamic-pituitary one and is of the most important system in our body. Any changes in its structure or function can cause serious disorders, which can have a bad influence on further mentally and physically development. The most frequent diseases related to hypothalamic-pituitary system are: acromegaly, gigantism, pituitary nanism, diabetes insipidus, craniopharyngiomas, obesity, etc.

Hypothalamic - pituitary obesity is a chronic, heterogeneous and multifactorial disease with a genetic predisposition, which is characterized by excessive storage of fat and is often developed in childhood and youth. Besides irregular distribution of fat, which is quickly formed on different parts of human body, it is also observed derangement of hypothalamus: hyperorexia, polydipsia, arterial hypertension, disorders of thermoregulation, etc. Some hypothalamic-pituitary diseases which are accompanied by obesity: Dercum's disease, Simons disease, Froelich's syndrome, Laurence- Moon-Biedl syndrome, Morgagni's syndrome, Stein- Leventhal syndrome, etc. Diabetes insipidus is a quite rare disease, which is characterized by absolutely deficit of antidiuretic hormone, morbid thirst and large amount of non concentrated urea, coming from damage of neurohypophysis or groups of hypothalamic nuclei. Basic symptoms of disease are: xerodermia, hydruria, polydipsia, hypernatremia,

adiaphoresis, hyperemia and hyposthenuria.

Craniopharyngioma is a type of rare brain tumor that occurs most commonly in children, rarely in seniors. This disease is often located in area of hypothalamus, floor of third ventricle of cerebrum, Turkish saddle and has both cystic and solid structure. Main features of disease are endocrine disorders in the form of growth lag, obesity, amenorrhea, maturation arrest, etc.

Gigantism is an extremely rare neuroendocrine disease, caused by prolonged secretion of somatotropin hormone and insulin-like growth factor in childhood and youth with unfinished physiological growth. This disease is characterized by proportional increase of all parts of the body, especially enlargement of limbs in length. Gigantism is a form of familiar pituitary adenomas and may run in some families due to a genetic mutation. If excess growth hormone occurs after normal bone growth has stopped, the condition is known as acromegaly.

Acromegaly is a difficult neuroendocrinal disease caused by hyper function of somatotropin hormone and is characterized by strengthened growth of skeleton, organs and tissues. A person with acromegaly usually has large hands and feet, thick lips, coarse facial features, a jutting forehead and jaw, and widely spaced teeth. Often people with acromegaly sweat a lot. Acromegaly can lead to serious illness if not treated; however, most patients can be treated successfully. Pituitary dwarfism is a genetic disease, conditioned by absolutely or relative deficit of somatotropic hormone and gonadotropins, which lead to growth inhibition of skeleton, organs and tissues. A dwarfism stature is regarded as 137 cm and lowers for men, and 120 cm for women. Pituitary nanism can be caused by genetics, leukemia, central nervous system radiation, trauma, however in most cases the case of disease is idiopathic.

Thus, abnormalities of hypothalamic-pituitary system are rather difficult, but extremely common nowadays. When first symptoms of diseases, indicated above observed, it is necessary to have an examination and a full blood count in order to prevent alleviation of disease, avoid adverse affects and just protect yourself from any kind of stress that can appear on the ground of rueful feelings.

EDUCATIONAL ADAPTATION OF STUDENTS OF MODERN MEDICAL INSTITUTIONS AND PRIORITY WAYS OF ITS CORRECTION

Serheta Ihor

Doctor of Medical Sciences, Professor
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University
Vinnitsya, Ukraine

Introductions. An integral factor in ensuring a high level of functional readiness of the young women and young men to acquire new knowledge and skills, the formation of a high level of mental and physical capacity of student youth is a certain level of educational adaptation, thanks to which stable and unstable organism systems, despite the variability of conditions and factors affecting them support the stability necessary for adequate personality development [1, 2, 3, 4, 5, 6]

Aim. The aim of the work was study of the peculiarities of educational adaptation of students of higher educational institutions of medical profile and scientific substantiation of priority ways of its correction and improvement.

Materials and methods. Scientific research was carried out using a specially developed personalized questionnaire, which made it possible to determine the peculiarities of the medical and social conditions of students' life, and to determine the level of educational adaptation of young women and young men.

Results and discussion. In the course of the conducted research, it was established that in the structure of the data obtained during the assessment of the level of educationally significant adaptation of students of medical and dental faculties to the conditions of stay in a medical higher educational institution, it was necessary to note that the majority of the studied young women (65.6%) and young men (46.7%) studied at a traditional comprehensive school before entering a higher medical education institution, 23.0% of future female students and 35.0% of future male students graduated from a specialized lyceum school with a medical focus, studied at a medical institutions – 11.4% of young women and 18.3% of young men. 9.9% of

young women and 11.6% of young men who studied at a higher educational institution of a medical profile noted the very stressful nature of the previous school education that took place, as stressful – respectively, 14.7% and 25.0% of people, as moderately stressed – the largest share of students, namely: 42.6% and 26.7%, slightly stressed - 21.3% and 21.7%, not stressed - 11.5% and 15.0%.

The young women associated the main problems that arose during their studies at a higher educational institution with a feeling of constant fatigue (55.7%) and personal reasons (own laziness, etc.) (23.0%).

A much smaller share of female students determined that the problems in education were caused by the peculiarities of the organization of the educational process (9.8%), poor health (8.2%) and family circumstances (3.3%). arose in the course of studying at a higher medical education institution, first of all, they were associated with personal reasons (43.4%). A slightly smaller share of students determined that the problems in learning were caused by a feeling of constant fatigue (33.3%), a much smaller share of young men associated them with the peculiarities of the organization of the educational process (15.0%), family circumstances (5.0%) , as well as with a poor state of own health (3.3%).

According to the conducted survey, the level of neuro-emotional tension of students during the implementation of usual educational activities in the conditions of a higher educational institution of a medical profile, mostly had a moderate degree of expression. That is how 44.3% of young women and 45.0% of young men defined him. On the other hand, 24.6% of female students and 28.3% of male students noted the level of neuro-emotional stress as significant, 14.8% of young women and 6.7% of young men – as very significant, 4.9% of female students and 18.3% of male students – as insignificant, 5.0% of students – as small.

Evaluating the level of adaptation to study at a higher medical education institution, it should be noted that it was defined as extremely unsatisfactory by 1.7% of young men, unsatisfactory by 8.2% of female students and 5.0% of male students, satisfactory by 24.6% of young women and 26.7% of young men, good – the largest share of students, namely: 57.4% of young women and 58.3% of young women,

excellent – 9.8% of female and 8.3% of male.

The assessment data of the regime of daily activities and, therefore, the lifestyle of students who learn medical specialties in the conditions of study in a higher educational institution, emphasized the presence of a number of significantly expressed deviations from the leading indicators of the nature of its organization from generally accepted hygienic standards and regulations.

As such, first of all, it should be noted: insufficient duration of night sleep, an irresponsible attitude towards the use of such means as morning gymnastics and hardening as factors of recovery and a healthy lifestyle, a pronounced excess of the normative parameters established by hygienic requirements of the maximum permissible duration of daytime stay in the walls of a higher educational institution, a low level of daily physical activity and insufficient time spent by young women and young men in the fresh air.

So, the data obtained during the assessment of the features of educationally significant adaptation to the conditions of stay in a medical higher educational institution noted the fact that $\frac{3}{4}$ of the female students and $\frac{2}{3}$ of the male students who were studied recognized the nature of studying in the educational institution where they were, as stressful and very tense, the main problems that arose in the course of training, girls associated with a feeling of constant fatigue (55.7%) and personal factors (23.0%), young men – with personal factors (53.4%) and a feeling of constant fatigue (23.3%), the level of neuro-emotional stress of students during the implementation of professionally-oriented educational activities in the conditions of a higher medical education institution should mainly be considered moderate.

Conclusions. The obtained data confirm that the priority directions for the correction of educationally significant adaptation should be considered a number of physiological-hygienic and health-corrective measures, which include: scientific substantiation of approaches to preserving and strengthening the health of student youth, the introduction of health-preserving technologies with the aim of creating a health-creating environment in a higher educational institution,

determining the patterns of formation of socially and professionally significant characteristics of the personality of students receiving higher education in accordance with different systems of organization of the educational process, development, scientific justification and implementation in the activities of higher medical education means of preventive and health-corrective content; development of approaches to monitoring and prognostic assessment of the features of the processes of health formation, optimization of motor activity and increase of adaptation capabilities of the organism of young women and young men, etc..

REFERENCES

1. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. (2021) *Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

2. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації "Закону про вищу освіту": фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 2016. № 4 (80). С. 46-52.

3. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. (2022) Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 28 (1). 306-326.

4. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. (2022) Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2 (103). 32-41.

5. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. (2020) *Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді*. Вінниця: ТОВ "ТВОРИ".

6. Makarov Serhii Y., Stoyan Nataliya V., Serheta Ihor V., Taran Oksana A., Dyakova Oksana V. (2019) Peculiarities of the interaction of the indicators of psychophysiological adaptation of modern students in the context of the effective monitoring of individual health of young women and young men. *Wiadomości Lekarskie.*, LXXII, nr 5 cz II. 1053-1058.

THYROID GLAND MICROSCOPIC CHANGES 21 DAYS AFTER EXPERIMENTAL SKIN THERMAL BURNING UNDER NaCl SYSTEMIC ADMINISTRATION

Tiron Oksana

PhD (medicine), Associated Professor
Odesa National Medical University
Odesa, Ukraine

Introduction. Thermal injuries are one of the most urgent both medical and social problems of world modern medicine including the same in Ukraine. Although initial response to severe burn is typically characterized by hypometabolism, this state quickly (72–96 hrs) changes to hypermetabolism. One of the manifestations of the hypermetabolic stage is thyroid dysfunction. Thyroid gland under the influence of temperature factors of threshold and suprathreshold intensity is well-known to undergone to expressed dysfunction. However, to the best of our knowledge, the scientific data regarding the structural and functional changes of the thyroid gland after burn injury is limited and inconclusive. Furthermore, to evaluate the role of the thyroid gland in the post-burn metabolic reactions development the gland both structure and function investigation should be provided throughout the long period after injury. The current study is the part of our research of the morphological changes of the white rats' thyroid structure in different terms after experimental thermal burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration.

Aim - to study the ultrastructural pathomorphological intrathyroid changes 21 day after the skin thermal burning under NaCl systemic administration.

Materials and methods. Experimental trials were performed on white male rats weighing 160-180 g. Animals keeping, handling and manipulation was carried out in accordance with the “General Ethical Principles of Animal Experiments” adopted by the V National Congress on Bioethics (Kyiv, 2013) and was guided by the recommendations of the European Convention for the Protection of Vertebrate Animals for Experimental and Other Scientific Purposes (Strasbourg, 1985).

Thermal skin burns of 2-3 degrees were modelled by four copper plates applying to pre-depilated side surfaces of the rats body for 10 sec. The first 7 days, rats were infused with 0.9 % NaCl solution into the inferior vena cava. Animals were euthanized by decapitation (after 21 day).

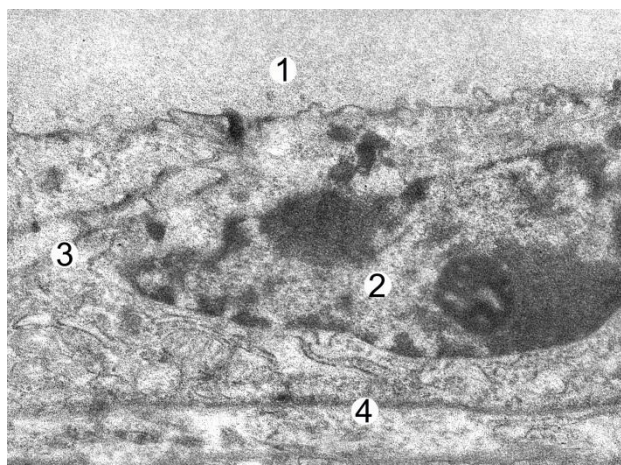
Biological material collection for microscopic examination was done according to generally accepted methods. The thyroid gland samples were fixed with 10 % neutral formalin solution, then dehydrated by passing through increasing concentrations of alcohol and embedded into paraffin blocks. Ultrathin sections made with ultramicrotome LKB-3 were contrasted with uranyl acetate, lead citrate according to the Reynolds method and examined under the electron microscope PEM-125K.

Results and discussion. The histological features of the experimental animals' thyroid gland 21 days after modeled burn injury under NaCl systemic administration can be described as adaptive and compensatory processes in the follicular wall, vascular and stromal components.

The electron microscopic examination of the experimental animals' thyroid gland 21 days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration confirmed the changes that had been previously established by the analysis of histological specimens. The flattened thyrocytes contained osmiophilic nuclei with heterochromatin. Their cytoplasm was electron lucent and contained organelles exhibiting the signs of destruction; most of the rough endoplasmic reticulum canaliculi and mitochondria remained intact. The microvilli were observed on the apical domain of thyrocytes (Fig. 1).

The ultramicroscopic changes of the cytoplasm of some low columnar thyrocytes were characterized by intracellular edema, vacuolization of the organelles, specifically rough endoplasmic reticulum, Golgi complex and mitochondria. The nuclei of such epithelial cells exhibited mild nuclear envelope invaginations with adjusting heterochromatin. The ultrastructure of the majority of cuboidal thyrocytes was characterized by the unaltered protein-synthesizing organelles and both lysosomes and microvilli on the cells' apical domain presence. These cells nuclei

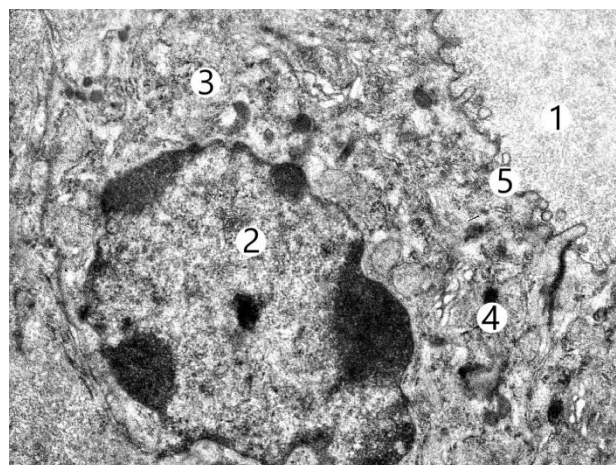
contained strongly osmiophilic nucleoli and marginally located heterochromatin (Fig. 2).

Fig. 1. Thyroid follicular wall ultrastructure 21 days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration.

Electron micrograph. x 14000.

1 – follicular lumen, 2 – nucleus,
3 – cytoplasm of the thyrocyte,
4 – basal lamina

Fig. 2. Submicroscopic picture of thyroid follicular wall ultrastructure 21 days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration.

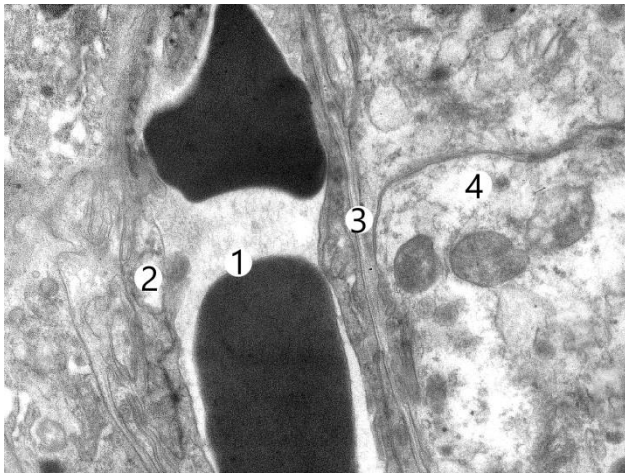
Electron micrograph. x 13000.

1 – follicular lumen, 2 – nucleus and
3 - cytoplasm of the thyrocyte,
4 - lysosome, 5 – microvilli on the apical domain.

The ultrastructural changes of thyroid blood capillaries 21 days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration were polymorphic. Some of the capillaries had altered endothelial layer and basal lamina. The endothelial cells' nuclei contained predominantly heterochromatin. Their electron dense cytoplasm was poor in organelles. The micropinocytotic vesicles and projections of the luminal surface were occasional which indicates the slowdown of the transendothelial transport (Fig. 3).

The basal lamina was unevenly thickened along the perimeters of blood capillaries, occasionally indistinctly contoured. The lumen of such capillaries contains erythrocytes exhibiting the signs of stasis. However, some of the capillaries

were lined with endothelium containing well-structured nuclei with electron lucent karyoplasm and nucleolus. The cytoplasm of the latter contained numerous micropinocytotic vesicles which indicates an active transendothelial metabolism.

Fig. 3. Ultramicroscopic structure of the thyroid blood capillary 21 days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration.

Electron micrograph. x 12000.

1 – capillary lumen with erythrocytes, 2 – cytoplasm of the endothelial cell, 3 – capillary basal lamina, 4 – thyrocyte.

Twenty-one days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration the thyroid stroma contained fibroblasts whose ultrastructure indicated their functional activity: abundance of euchromatin in the nucleus, numerous hypertrophic rough endoplasmic reticulum canaliculi, evident Golgi complex cisterns and mitochondria. Collagen fibrils were observed in the intercellular matrix surrounding the fibroblasts.

Therefore, the submicroscopic data concerning the thyroid gland and surrounding tissues burn-provoked changes 21 days after the experimental skin burning started to be different compared with those registered fortnight throughout the post-burning period. Briefly, previously we revealed the intrathyroid maximal destructive changes 14 days after the skin burning.

And now one could suppose the evidence of the signs of exhaustion which were registered in the morphological examination of the walls of thyroid follicles, their microstructure and walls composition. It should be evident that all registered thyroid micro- and ultra-microchanges cause its secretory cycle disturbance together with transendothelial metabolism failure and lead to thyroid hormones synthesis, storage and excretion imbalance. Despite all these evidencies, the histological features of the experimental animals' thyroid gland 21 days after modelled burn injury under NaCl systemic administration can be described as adaptive and

compensatory processes in the follicular wall, vascular and stromal components. It worth admitting that again 0.9% NaCl solution administration failed to be effective in conditions of the observed intrathyroid environment changes.

Conclusions.

Twenty-one days after modeled burn injury under 0.9 % NaCl systemic administration the experimental animals' thyroid gland exhibited the signs of destruction, as well as compensatory-adaptive changes. Such changes were observed in the stromal, parenchymal and vascular components of the organ. Along with the follicles with altered histological structure (which indicates an imbalance in the synthesis and excretion of hormones) there were observed the follicles with intact wall and unaffected blood supply. The ultrastructure of the latter indicates active protein-synthetizing and protein-secreting processes.

0.9% NaCl solution administration failed to be effective in conditions of the observed intrathyroid environment changes.

The intrathyroid changes and ultrastructure of thyroid gland environment changes should be studied in details throughout the entire post-burning process to elucidate the pathogenetic mechanisms of this injury and the concomitant damage to organs and tissues induced by them. This is necessary for the development of a detailed scheme of pathogenetic pharmacological correction of the thyroid gland burn injury.

ВИКОРИСТАННЯ ДЗЕРКАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ У РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТІНСУЛЬТНИХ ПОРУШЕНЬ

Бирка Єлизавета Олександрівна

Клепова Анастасія Артемівна

Соловей Альбіна Федорівна

Здобувачі вищої освіти

Харківський національний медичний університет

Тихонова Людмила Володимирівна

к. мед. н. доцент кафедри неврології

м. Харків, Україна

Вступ. Попри те, що рівень смертності від інсульту знизився за останні кілька десятиліть, інсульт є основною причиною серйозної довготривалої інвалідності у тих, хто його пережив. Наслідками інсульту є м'язова слабкість, підвищення м'язового тонусу, порушення рівноваги та ходи тощо [1]. Для усунення цих наслідків використовуються різні методи реабілітації, в тому числі дзеркальна терапія (ДТ). ДТ – це втручання, при якому людина, яка пережила інсульт, спостерігає за своїми кінцівками на неураженій стороні в дзеркалі, щоб відновити рух паралізованої сторони шляхом створення зорової ілюзії.

Ціль роботи: оцінити середній лікувальний ефект дзеркальної терапії на рухову функцію верхньої кінцівки у пацієнтів з інсультом.

Матеріали та методи: аналітичний огляд та розбір наукової літератури за останні роки, що охоплює дослідження результатів дзеркальної терапії у пацієнтів після інсульту, у великих базах даних (Pubmed та SCOPUS).

Результати та обговорення. Під час ДТ перед суб'єктом розміщують дзеркальну коробку розміром 50×70 см, призначену для терапії, таким чином, щоб геміплегічна кінцівка суб'єкта була всередині дзеркальної коробки, а неуражена кінцівка знаходилася перед дзеркальною коробкою. Пацієнт дивиться в дзеркало з боку здорової кінцівки і робить “дзеркально симетричні” рухи. Оскільки пацієнт бачить відображення здорової кінцівки, що рухається,

йому здається, що геміплегічна кінцівка також рухається.

Дзеркальна терапія проводиться в режимі: 15-30-хвилинного сеансу 1-2 рази на добу 5 днів на тиждень в середньому протягом 2 місяців.

Були висунуті різні гіпотези щодо нейрофізіологічної основи ДТ. Перша гіпотеза передбачає наявність системи дзеркальних нейронів у лобно-скроневій області та верхній скроневій звивині (ВСЗ) [2]. Дзеркальні нейрони складають близько 20% всіх нейронів, присутніх у людському мозку. Ці дзеркальні нейрони відповідають за латеральну реконструкцію, тобто здатність розрізняти ліву і праву сторони. При використанні дзеркальної коробки ці дзеркальні нейрони активуються, що допомагає у відновленні уражених ділянок. Вони реагують на цілеспрямовані ручні дії або при спостереженні за подібними діями іншої людини [3]. Це спостереження полегшує проведення імпульсів по кортико-спинальному шляху; що, в свою чергу, покращує рухову функцію, викликаючи уявні образи та індукуючи моторне навчання [4].

Друга гіпотеза припускає такі потенційні механізми, як посилення самоусвідомлення та просторової уваги через активацію ВСЗ, прекунеусу та задньої поясної звивини (ЗПЗ). ДТ підвищує активність у первинних і вторинних зорових, а також у соматосенсорних зонах, таким чином посилюючи увагу, свідоме усвідомлення сенсорного зворотного зв'язку та уникнення набутого невикористання ураженої кінцівки [5].

Третя гіпотеза описує роль ДТ в активації та залученні гомолатеральних рухових шляхів, які в іншому випадку перебувають у стані спокою, беруть свій початок в неуразеній півкулі і проєктуються на паретичну сторону тіла [6].

Також була висунута гіпотеза про роль ДТ у сприянні нормалізації балансу між півкулями після інсульту шляхом модуляції збудливості первинної моторної кори (М1). Під час ДТ на збудливість М1 впливають як рухи ураженої кінцівки, так і пасивне спостереження за рухами неуразеної кінцівки, що відображаються в дзеркалі [7].

Було підтверджено збільшення активації первинної моторної зони Бродмана 4 після ДТ (принцип реституції нейропластичності).

Дослідження зображень також припускають, що дзеркальні комп'ютерно-графічні зображення обробляються подібно до реальних рухів, якщо тільки часова і просторова узгодженість з реальними рухами не опускається нижче певних порогових значень [8]. Таким чином, навіть технічно створені зображення рухомої кінцівки людини можуть бути інтегровані в схему тіла з таким же відчуттям активності, як і під час “реального” віддзеркалення.

За допомогою функціональної магнітно-резонансної томографії було виявлено реорганізацію нейронів кори головного мозку після дзеркальної терапії [9].

За даними досліджень було відмічено покращення рухової функції кінцівок у вигляді покращення спритності, виконання грубих і тонких рухів, сили хватки і рухів і зменшення часу руху [10].

Дослідження повідомили про відновлення візуально-просторової недосконалості у постінсультних пацієнтів з МТ протягом 4 і 5 тижнів відповідно. У пацієнтів спостерігалось покращення: зменшилася вираженість синдрому та покращилася моторна функція нижніх кінцівок по шкалі Fugl-Meyer Assessment (FMA) [11].

Також ДТ була ефективно впроваджена в лікування наслідків інсульту на верхніх кінцівках, а саме при плечо-кистьовому синдромі (ПКС). ПКС - це хронічне неврологічне захворювання, що характеризується інвалідизуючим болем, набряком, вазомоторною нестабільністю та порушенням рухової функції [12]. Біль у кінцівках при постінсультному СГС створює страх і через це пацієнти уникають рухи паретичною кінцівкою.

Зменшення болю після ДТ при постінсультному ПКС було представлено у деяких дослідженнях [13]. Пацієнти, які отримують ДТ, отримують послідовну позитивну стимуляцію кори головного мозку, відповідальну за переривання больового циклу, ініційованого нерухомістю кінцівки з ПКС. Крім того, дзеркальна ілюзія може доповнювати дефіцит пропріоцептивних відчуттів і бути мостом між зоровим входом і активністю премоторної кори.

Висновки. ДТ ефективно зменшує біль і покращує функціональну активність. Клінічно пацієнти під час щоденної функціональної активності більш впевнено користуються ураженою кінцівкою після ДТ, особливо після зменшення болю. ДТ є ефективним методом реабілітації постінсультних порушень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Winstein CJ, Stein J, Arena R, Bates B, Cherney LR, Cramer SC, et al. Guidelines for adult stroke rehabilitation and recovery: A guideline for healthcare professionals from the American Heart Association/American Stroke Association. *Stroke* [Internet]. 2016 [cited 2017 May 15]; 47: [e98–e169 pp.].
2. Lamont K, Chin M, Kogan M. Mirror box therapy: seeing is believing. *Explore*. 2011;7(6):369–372. doi: 10.1016/j.explore.2011.08.002.
3. Giacomo R, Maddalena FD, Luigi C. Mirror neurons and their clinical relevance. *Nature Clin Pract Neurol*. 2009;5(1):24. doi: 10.1038/ncpneuro0990.
4. Buccino G, Solodkin A, Small SL. Functions of the mirror neuron system: implications for neurorehabilitation. *Cognit Behav Neurol*. 2006; 19 (1): 55-63.
5. Deconinck FJ, Smorenburg AR, Benham A, et al. Reflections on mirror therapy: a systematic review of the effect of mirror visual feedback on the brain. *Neurorehabil Neural Repair*. 2015;29(4):349–361.
6. Ezendam D, Bongers R, Jannink M. Systematic review of the effectiveness of mirror therapy in upper extremity function. *Disabil Rehabil*. 2009;31:2135–2149.
7. Garry MI, Loftus A, Summers JJ. Mirror, mirror on the wall: viewing a mirror reflection of unilateral hand movements facilitates ipsilateral M1 excitability. *Exp Brain Res*. 2005;163(1):118–122.
8. Dohle C, Püllen J, Nakaten A, Küst J, Rietz C, Karbe H. Mirror therapy promotes recovery from severe hemiparesis: a randomized controlled trial. *Neurorehabil Neural Repair* 2009;23:209–17.

9. Michielsen ME, Selles RW, van der Geest JN, Eckhardt M, Yavuzer G, Stam HJ, et al. Motor recovery and cortical reorganization after mirror therapy in chronic stroke patients: a phase II randomized controlled trial. *Neurorehabil Neural Repair* 2011;25:223–33.
10. Diers M, Christmann C, Koeppe, C, Ruf M, Flor, H. Mirrored, imagined, and executed movements differentially activate sensorimotor cortex in amputees with and without phantom limb pain. *PAIN*. 2010;149(2):296–304.
11. Yang YR, Chen YH, Chang HC, Chan RC, Wei SH, Wang RY. Effects of interactive visual feedback training on post-stroke pusher syndrome: a pilot randomized controlled study. *Clin Rehabil*. 2015;29(10):987–993.
12. Sarkar, B., Goswami, S., Mukherjee, D., & Basu, S. (2017). Efficacy of motor imagery through mirror visual feedback therapy in complex regional pain syndrome: A comparative study. *Indian Journal of Pain*, 31, 164– 169.
13. Vural, S. P., Yuzer, G. F. N., Ozcan, D. S., Ozbudak, S. D., & Ozgirgin, N. (2016). Effects of mirror therapy in stroke patients with complex regional pain syndrome type 1: A randomized controlled study. *Archives of Physical Medicine and Rehabilitation*, 97, 575–581.

ВОЛОСИСТА ЛЕЙКОПЛАКІЯ, ЯК ДОСТОВІРНИЙ МАРКЕР ВІЛ-ІНФІКУВАННЯ

Бойко Ю. І.,
асистент кафедри
інфекційних хвороб та епідеміології
ВДНЗ України
Буковинський державний медичний університет,
Україна

Чіботару Крістіна,
студентка 3 групи, 5 курсу,
медичного факультету No1
ВДНЗ України
Буковинський державний медичний університет,
Україна

Проблема ВІЛ-інфікованих на даний момент залишається, як ніколи, актуальною. Незважаючи на те, що у всьому світі рівень захворюваності починає зменшуватися, є країни пострадянського простору, в яких епідемія лише набирає обертів. В Україні на 100 000 населення припадає 20-22 інфікованих, при цьому 7-8 помирає від СНІДу. Станом на 2020 рік за даними центру громадського здоров'я МОЗ України було офіційно зареєстровано 13 207 нових випадків ВІЛ-інфекції, при цьому 62 дитини віком до 14 років. Починаючи з 1987 року- 346 454 нових випадків інфікування, 50 691 померлих. Переважає статевий гетеросексуальний шлях інфікування.

Захворювання починається майже безсимптомно або може нагадувати ГРВІ: підвищення температури, фарингіт, лімфаденопатія, дисептичні розлади, менінгеальні симптоми. Клінічна картина варіює з подальшим прогресуванням у термінальну стадію і розвитком злоякісних новоутворень: саркоми Капоші, лімфоми Ходжкіна, раку ротової порожнини, прямої кишки, яєчок, шийки матки та ін. У разі сформованого імунодефіциту у хворих часто виникають вторинні захворювання, які ускладнюють перебіг основного.

Враховуючи огляд літературних даних, було встановлено, що

домінуючим збудником опортуністичних інфекцій з родини герпесвірусів у хворих з кількістю CD4+ до 200 клітин/мкл є вірус Епштейна-Барр, який виявили у близько 80% хворих, і цитомегаловірус- 50%.

Волосиста лейкоплакія - один з ранніх проявів ВІЛ-інфікування, який свідчить про імуносупресію. Це доброякісна проліферація епітелію слизової оболонки ротової порожнини. Джерелом інфікування є хвора людина або носій вірусу Епштейна-Барр. Шлях передачі різноманітний: повітряно-краплинний; контактний (через поцілунки, предмети побуту та догляду); статевий; гемотрансфузійний; інтранатальний, трансплацентарний. Вірус уражає В-лімфоцити та епітеліальні клітини слизової оболонки ротової порожнини. Проте уражені клітини не гинуть, а навпаки активно проліферують. Може проявлятися у вигляді локальної (лейкоплакія) або генералізованої форми (інфекційний монопонуклеоз).

У здорових людей вірус Епштейна-Барр знаходиться в латентному стані, у ВІЛ-інфікованих, особливо в термінальних стадіях, набуває патогенних властивостей. Може викликати волосисту лейкоплакію, крупноклітинну В-лімфому і лімфому Беркітта. Крім того, персистування вірусу може прискорити прогресування ВІЛ-інфекції, стимулюючи вірус імунодефіциту до розмноження.

На початкових стадіях розвитку волосиста лейкоплакія проявляється незначно виступаючими над поверхнею дрібними округлими папулами білого кольору з чіткими контурами на бічній поверхні язика (частіше одnobічно), може поширюватися на слизову щік, піднебіння і ясна. Папули зовні нагадують волосся, через що лейкоплакія і отримала свою специфічну назву. Крім того, з'являються тяжі, які при прогресуванні збільшуються в розмірі і кількості, скупчуються у вигляді бляшок, колір яких може змінюватися до сірого. Бляшки не відокремлюються від слизової оболонки навіть при зішкрібунні. При гістологічному дослідженні виявляють гіперкератоз, паракератоз, акантоз.

Волосиста лейкоплакія, як і кандидоз, є СНІД-індикатором, тобто її прояви залежать від ступеня імуносупресії. В термінальних стадіях може

ускладнюватися виразковонекротичним гінгівітом. Згідно з дослідженнями встановлено, що у 83% ВІЛ-інфікованих пацієнтів з проявами волосистої лейкоплакії протягом 20-ти місяців розвивається повна картина СНІДу.

Підсумовуючи все вище сказане, можна зробити висновок, що волосиста лейкоплакія переважно є першим проявом ВІЛ, часто в асоціації з кандидозами, а тому дозволяє запідозрити інфікування ще на перших стадіях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Піддубна А. І. ВІЛ-інфекція: клініко-імунологічні аспекти / А. І. Піддубна, М. Д. Чемич // Вісник Сумського державного університету. Серія Медицина. — 2009. — №1. — С. 160-168.
2. Гудзенко О. А., Шестакова І. В. „Маленькі” проблеми у вирішенні глобальної задачі боротьби з ВІЛ-інфекцією // Сучасні інфекції. – 2007. –№ 1. С. 24-30.
3. Святенко Т. В. та Франкенберг А. А. та Малегіна Л. А. та Кулешов І. В. та Лін В. М. та Титаренко, О. С. (2009) Дерматологічні маски ВІЛ/СНІДу у практиці дерматологів. С. 251-255. ISSN 1561-3607
4. Піддубна А. І. Залежність клінічних проявів вірусних та паразитарних хвороб при ВІЛ/СНІД від рівня імунокомпетентних клітин / А. І. Піддубна, М. Д. Чемич // Актуальні питання теоретичної медицини. 2011. Ч.1. — С. 146-147.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБУДОВ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ ВОДОЛАЗІВ ПРИ ДІЇ ІНЕРТНИХ ГАЗІВ В УМОВАХ ГІПЕРБАРИЇ

Буньов Олександр Олександрович,

Слухач ФПВЛ

Моїсеєнко Євген Васильович,

доктор медичних наук, професор кафедри авіаційної,

морської медицини та психофізіології

Української військово-медичної академії

м. Київ, Україна

Вступ. Біологічна дія інертних газів при диханні в умовах підвищеного барометричного тиску може спричиняти низку зрушень функції систем організму, викликати дизадаптаційні розлади, провокувати розвиток специфічної патології у водолазів, що призводить до погіршення фізичної та розумової працездатності. Тому, дослідження особливостей змін психофізіологічних функцій водолазів у гіпербаричному середовищі і розробка шляхів подолання негативного впливу високого парціального тиску інертних газів дихального середовища є актуальним напрямом.

Мета роботи. Визначити особливості біологічної відповіді чутливих систем організму водолазів на дію фізичних властивостей високого парціального тиску різних інертних газів гіпербаричного дихального середовища.

Методи та методи. Дослідження виконувались за участю професійних водолазів (50 чоловіків) у віці 21-45 років. Методи дослідження включали: тестування психофізіологічного стану, реєстрацію ЕКГ, АТ, ритмокардіографії, визначення кислотно-лужного стану крові. Обстеження проводились на фоні підводних занурень до глибин 70 м, при імітації дихання газовою сумішшю підвищеної густини та при виконанні дозованого фізичного навантаження у гелієво-кисневому середовищі.

Результати та обговорення. Визначено, що водолазні занурення, починаючи з глибин понад 40 метрів із застосуванням для дихання стисненого

повітря, викликали гальмування швидкісних функції ЦНС у середньому на 5%, а на глибині 70 метрів показники гальмування функції ЦНС зростають до 25%, що є проявом наркотичної дії високого парціального тиску азоту. З боку системи кровообігу статистично достовірних зрушень не виявлялось. Моделювання підвищеної густини дихального середовища показувало наявність зростання вмісту CO₂ у крові з характерними для ретенції CO₂ змінами показників кислотно-лужного стану (зменшенням PaO₂ до 93 мм.рт.ст., а PaCO₂ зростав до 45 мм.рт.ст.) та помірними перебудовами функції кровообігу (збільшенням кількості еритроцитів). Виключення наркотичної дії азоту та підвищеної густини дихального середовища у гіпербаричних умовах (заміна азоту на гелій) не викликало зрушень з боку функції ЦНС, дихання та кровообігу і дозволяло виконувати нормативні обсяги фізичної роботи, що підтверджувалось результатами велоергометрії.

Висновки. 1. Встановлено показники гальмування рухливості нервових процесів водолазів внаслідок наркотичного ефекту азоту при диханні стисненим повітрям на глибинах понад 40 метрів.

2. Виявлені ознаки ретенції CO₂ в організмі при зростанні густини дихального середовища у гіпербаричних умовах, що може лімітувати фізичну роботу.

3. Показана можливість профілактики негативних проявів наркотичної дії азоту та високої густини дихального середовища шляхом застосування для дихання інертного газу гелію.

ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ ТА ПОЛОГІВ У ЖІНОК СТАРШОГО ВІКУ

Василенко Яна Михайлівна,

студентка

Печеряга Світлана Володимирівна,

к.мед.н., асистентка кафедри акушерства,

гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: У статті наведений аналіз перебігу вагітності та пологів у жінок старшого віку. Тенденції до зростання середнього віку першороділь та тих, що обирають народжувати у віці 35 років і старше, формують необхідність детального вивчення особливостей та ускладнень вагітності, пологів і перинатальних патологій у таких матерів для подальшої розробки тактики ведення вагітності та пологів, покращення їхнього перебігу та мінімізації перинатальних наслідків на тлі підвищеного ризику.

Ключові слова: вік 35 років, вагітність, ускладнення, пологи.

Вступ. На даний час дедалі більше жінок планують народження дитини після 35-ти років життя (для народження дитини даний вік в сучасній літературі вважається похилим). В багатьох економічно розвинутих країнах за попередні десятиліття кількість таких жінок зросла більше ніж у три рази, а також змінився середній вік першороділь [1, 2]. Це пояснюється суспільною еволюцією, яка відзначається постійно зростаючим рівнем навчання жінок, які мають більше обов'язків на роботі, і тому відкладають свій проєкт народження дитини, віддаючи першочергове значення своїй професійній кар'єрі [3, 4]. Крім того, останніми роками відмічається зростання розвитку допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ), зокрема з доступом до донорства ооцитів [4, 5].

У переважної кількості матерів віком старше 35 років вагітність протікає фізіологічно і діти народжуються здоровими. Однак останні дослідження

доводять, що жінки, які відтермінують народження дитини на даний віковий період, перебувають у групі перинатального ризику, частота переривання вагітності та оперативного пологорозрішення у них вища [2, 6].

Пологи у жінок старшого віку вважається фактором ризику несприятливих наслідків для матері та плода. Деякі материнські ускладнення включають гестаційний цукровий діабет, гестаційну гіпертензію та кесарів розтин. Негативні перинатальні наслідки включають високі показники хромосомних аномалій, викиднів, передчасних пологів, госпіталізації у відділення інтенсивної терапії новонароджених і мертвонародження [1, 2, 6, 7].

Ціль роботи. Провести клініко-статистичний аналіз перебігу вагітності та пологів у жінок старше 35 років.

Матеріали та методи. Відповідно до мети дослідження було проведено клініко-статистичний аналіз 157 індивідуальних карт вагітної та породіллі жінок, які народили після 35 років (основна група) та 157 жінок, які народили до 35 років (контрольна група).

Результати та обговорення. Більшість обстежених основної групи мали вік 35-40 років - 61,2%, старше 40 років - 38,8 %, з яких першонароджуючих - 28,0 %. В ході аналізу сформувалась наступна картина: у матерів старше 35 років частіше зустрічається обтяжений акушерський анамнез (53,5% проти 35,0% контрольної групи), соматична патологія (40,8% проти 26,8% відповідно) і гінекологічний анамнез (19,7% проти 12,1%), що свідчить про пряму залежність віку жінки та ризику розвитку в неї захворювань, пов'язаних з вагітністю, в тому числі екстрагенітальних. В породіль основної групи анемії траплялися частіше (майже на 10%), загрози невиношування вагітності (на 10,5%), гестози на різних термінах за рахунок важких та поєднаних форм (на 1,5%). Багато- та маловоддя зустрічалися майже з однаковою частотою в обстежуваних групах. Істміко-цервікальна недостатність була тільки у 2 жінок основної групи. Аналізуючи ускладнення з боку плода, встановлено, що дистрес плода зустрічався майже на 7% частіше в основній групі, частота затримки росту плода була дещо більша в групі контролю.

Також породіллі більш старого віку демонструють тенденцію до збільшення частоти передчасних пологів (у 3,8 % жінок основної групи та 2,5 % групи контролю) та пологів після 41 тижня вагітності (у основній групі на 2% пологів більше). Через природні пологові шляхи народили 77,1 % жінок основної групи, що на 11,4 % менше, ніж в групі контролю, шляхом кесарева розтину - 22,9 % жінок старше 35 років, проти 11,5% жінок контрольної групи.

Провівши аналіз ускладнень під час пологів, виявлено їх значно більшу частоту в основній групі, ніж у групі контролю. Зокрема, частіше також зустрічається передчасне вилиття навколоплідних вод, передчасне відшарування, щільне прикріплення та дефект дольки плаценти, серед ускладнень також - дистоція плечиків, закидання ручок, стрімкі пологи, гіпотонічна кровотеча, дистрес плода.

Аналізуючи частоту ускладнень з боку новонародженого виявлено, що в основній групі переважала частота дистресу плода під час пологів (на 5,1 %) та асфіксії новонародженого порівняно з контрольною групою.

Висновок. Жінки вікової категорії старше 35 років, особливо першонароджуючі, потребують пильного спостереження під час вагітності та формують групу високого ризику виникнення ускладненого перебігу вагітності та пологів, порушень з боку плоду та новонародженого. У зв'язку з цим, вони частіше потребують пологорозрішення шляхом кесаревого розтину.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Frederiksen LE, Ernst A, Brix N, et al. Risk of adverse pregnancy outcomes at advanced maternal age. *Obstet Gynecol.* 2018;131(3):457–463. doi:10.1097/AOG.0000000000002504
2. Pinheiro RL, Areia AL, Mota Pinto A, Donato H. Advanced maternal age: adverse outcomes of pregnancy, a meta-analysis. *Acta Med Port.* 2019;32(3):219–226. doi:10.20344/amp.11057
3. Guedes M, Canavarro MC. Characteristics of primiparous women of advanced age and their partners: a homogenous or heterogenous group? *Birth.*

2014;41(1):46–55. doi:10.1111/birt.12089

4. Sauer MV. Reproduction at an advanced maternal age and maternal health. *Fertil Steril*. 2015;103(5):1136–1143. doi:10.1016/j.fertnstert.2015.03.004

5. Kawwass JF, Badell ML. Maternal and fetal risk associated with assisted reproductive technology. *Obstet Gynecol*. 2018;132(3):763–772. doi:10.1097/AOG.0000000000002786

6. Attali E, Yogev Y. The impact of advanced maternal age on pregnancy outcome. *Best Pract Res Clin Obstet Gynaecol*. 2021;70:2-9. doi:10.1016/j.bpobgyn.2020.06.006

7. Sheen JJ, Wright JD, Goffman D, et al. Maternal age and risk for adverse outcomes. *Am J Obstet Gynecol*. 2018;219(4):390.e1–390.e15. doi:10.1016/j.ajog.2018.08.034

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ ТА ЛІКУВАННЯ СИНДРОМУ КЛАЙНФЕЛЬТЕРА У ПІДЛІТКІВ

Ващенко Денис Валерійович,
студент

першого медичного факультету

Шмуліч Олеся Вадимівна,

к. мед. н., доцент кафедри медичної біології

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Синдром Клайнфельтера є досить поширеним генетичним захворюванням, яке зустрічається лише у чоловіків. Багато хлопчиків із синдромом Клайнфельтера — також відомим як синдром ХХУ — не мають жодних ознак або симптомів, а деякі навіть не здогадуються, що вони мають його до більш пізнього віку.

Ціль. Проаналізувати особливості протікання та лікування синдрому Клайнфельтера у підлітків.

Матеріали і методи. Був проведений всебічний огляд сучасної наукової літератури.

Результати та обговорення. Відмінності у хлопчиків із синдромом Клайнфельтера можуть коливатися від легких до важких. Деякі хлопці мають небагато явних ознак або зовсім їх не мають. В інших випадках синдром Клайнфельтера заважає мовленню, навчанню та розвитку.

Хлопчики з синдромом Клайнфельтера можуть мати деякі або всі з цих фізичних ознак:

- високий зріст, менш мускулисте тіло, ніж інші хлопчики того ж віку;
- ширші стегна та довші ноги та руки;
- збільшення грудей (гінекомастія);
- слабші кістки;
- нижчий рівень енергії;

- менший пеніс і яєчка;
- затримка статевого дозрівання або статеве дозрівання проходить лише частково (або, у рідкісних випадках, не відбувається взагалі);
- зеншення волосся на обличчі та тілі після статевого дозрівання.

Хлопчики з синдромом Клайнфельтера можуть мати труднощі з орфографією, читанням, письмом і увагою. Вони, як правило, мовчазні, сором'язливі та більш стримані чи чутливі, ніж інші хлопці. Деякі хлопчики з синдромом Клайнфельтера менше цікавляться спортом або фізичною активністю. Оскільки шкільне життя часто обертається навколо шкільних завдань і спорту, хлопці з Клайнфельтером можуть відчувати, що вони не підходять або їм бракує впевненості в собі.

Чим раніше буде виявлено синдром Клайнфельтера, тим краще. Лікування найефективніше, якщо його починати ще в дитинстві.

Щоб діагностувати синдром Клайнфельтера, зазвичай починають із запитань про будь-які проблеми з навчанням або поведінкою та огляду яєчок і пропорцій тіла. Треба перевірити зразок крові на наявність додаткової X-хромосоми. Також потрібно провести аналіз гормонів, щоб виявити патологію.

Лікувати Клайнфельтер ніколи не пізно, але чим раніше почати, тим краще.

Одним із поширених методів лікування є замісна терапія тестостероном . Воно може початися в період статевого дозрівання і може спричинити типові зміни тіла, такі як волосся на обличчі та більш глибокий голос. Це також може допомогти збільшити розмір пеніса та зміцнити м'язи та кістки, але це не вплине на розмір яєчок або фертильність.

Замісна терапія тестостероном протягом усього життя може допомогти запобігти деяким довгостроковим проблемам, пов'язаним з синдромом Клайнфельтера.

Інші методи лікування включають:

- Консультування та підтримка з питань психічного здоров'я

- Лікування фертильності (у деяких випадках використання власної сперми для народження дитини)
- Трудотерапія та фізіотерапія для покращення координації та розвитку м'язів
- Пластична операція по зменшенню грудей
- Логопедія для дітей
- Підтримка в школі, щоб допомогти з соціальними навичками та затримками у навчанні

Фізична терапія, ерготерапія та логопедія можуть розвинути м'язову силу та координацію, а також допомогти хлопцям покращити свої навички говоріння, читання та письма.

Висновки. Чим раніше буде розпізнана хвороба, тим більша ймовірність того, що симптоми можна буде зменшити або усунути. Особливо корисно починати лікування до раннього статевого дозрівання. Статеве дозрівання — це час швидких фізичних і психологічних змін. Однак лікування може принести користь у будь-якому віці.

Лікування може допомогти хлопчикам з синдромом Клайнфельтера жити щасливим і здоровим життям. Прогрес у лікуванні фертильності дав змогу деяким народжувати дітей. В цілому тривалість життя нормальна. Очікувана тривалість життя чоловіків із цим захворюванням може бути на рік або два менше, ніж у тих, хто не має цього захворювання.

ОГЛЯД КЛІНІЧНОГО ВИПАДКУ ХВОРОБИ ШВАРЦА-ДЖАМПЕЛА

Гаркуша Максим Анатолійович

к. мед.н., асистент кафедри травматології та ортопедії

Веснін Володимир Вікторович

к. мед. н., доцент кафедри травматології та ортопедії

Глушко Світлана Миколаївна

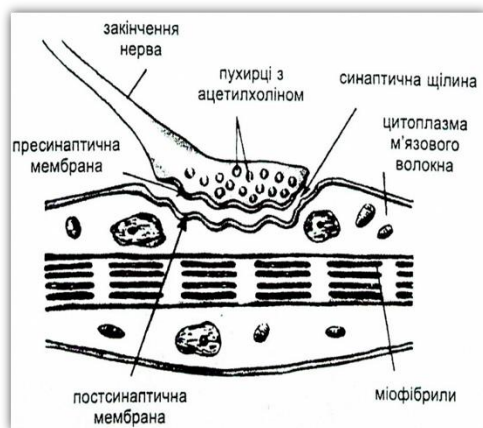
Сльоз Діана Владиславівна

Студентки

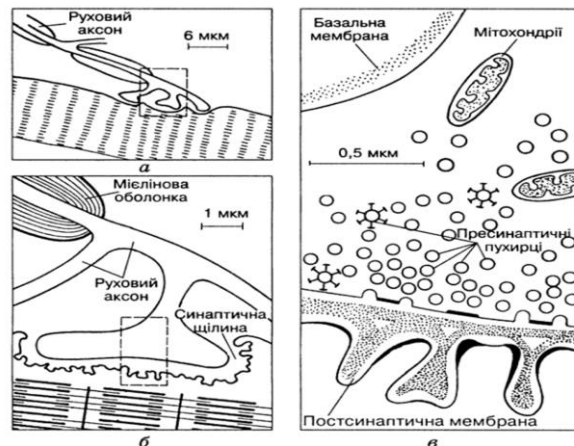
Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Хвороба Шварца-Джампела являє собою унікальну форму міопатії, викликаною мутацією гена HSPG2, який кодує синтез перлекана [1]. Перлекан впливає на холінестеразу, за рахунок якої відбувається розслаблення міоцитів. Оскільки при цьому захворюванні є дефект перлекана, відбувається порушення інактивації ацетилхоліну в синаптичній щілині і як наслідок процес переходу м'язу в стан спокою стає неможливим. [2] (Мал. 1 Схема будови нервово-м'язового синапсу).

Мал. 1

Мал. 2

Це призводить до патологічного спазму м'язів. (Мал.2 Нервово-м'язовий контакт (хімічний синапс): а,в – поступове збільшення фрагмента обведено рамкою на позиції а). Основними симптомами цієї хвороби є міотонія, характерні зміни обличчя, остеохондродисплазія, контрактури в суглобах кінцівок, затримка росту. (Мал. 3)

(Мал. 3)

Ця хвороба не має загальноприйнятого патогенетичного лікування. Наведений нижче клінічний випадок дає нам можливість розглянути можливість корекції контрактур і деформацій у хворих на дане захворювання.

Мета роботи. Аналіз клінічного випадку.

Матеріали та методи. Клінічний випадок пацієнта К., 8 років [3].

Результати та обговорення. Восьмирічна дитина поступила в ортопедичне відділення зі скаргами на біль у лівому тазостегновому суглобі після фізичних навантажень, таких як тривала ходьба та заняття фізкультурою у школі. У нього також спостерігається прогресуюча деформація нижніх кінцівок та порушення ходи. Сімейний та акушерсько-гінекологічний анамнез не обтяжений.

Ця дитина має астеничну статуру з пропорційною статуєю, яка відповідає нижній нормі для її віку. Однак, на обличчі є деякі особливості дизморфізму, такі як низько посаджені вуха, блефарофімоз, вираз обличчя, що викликає враження страждання, а також скошене підборіддя з багатьма зморшками навколо рота.

У пацієнта виявлено згинальні контрактури в ліктьових суглобах, які становлять 10-15 градусів. Також спостерігається сколіотична деформація грудного та поперекового відділів хребта зі зворотною крутістю хребців

першого ступеня та відносно вкорочення правої нижньої кінцівки на 0,5 см через більшу деформацію передньої осі. Рухливість кульшових суглобів обмежена зліва із наступними амплітудами рухів: згинання (праворуч 120°/ліворуч 110°), розгинання (5–10°/0–5°), відведення (55°/25°), приведення (30°/20°), внутрішня ротація (10°/0–5°), зовнішня ротація (50 °/45 °). У пацієнта також є вальгусна деформація нижніх кінцівок, але його стопи перебувають у середньому положенні.

Є підвищений тонус м'язів, особливо з правого боку. Є проблеми з початком ходьби та швидкою стомлюваністю м'язів. Ліва стегнова м'язова група є слабкою (оцінка 4 бали), а передпліччя є слабшими зліва, з оцінкою в 3-4 бали. Є підвищені сухожильні рефлекси, особливо з правого боку, що швидко виснажуються. Є виражений симптом «валика», особливо з двоголового м'яза плеча праворуч.

На панорамних рентгенограмах було виявлено відхилення механічної осі нижніх кінцівок пацієнта в бік вальгусу (коліна відхиляються в набік), особливо на правій стороні, де деформація досягає вершини на рівні нижнього метафізу стегнової кістки. У пацієнта спостерігається зниження дистального епіфізу діафізарного кута стегнової кістки праворуч до 76° (норма - 88°), а ліворуч - до 81°. Проксимальний епіфізо-діафізарний кут великогомілкової кістки також зменшений, праворуч до 81°, ліворуч до 85° (норма - 87°). При рентгенологічному дослідженні було виявлено асептичний некроз голівки стегнової кістки з великим ураженням епіфіза лівої стегнової кістки, який перебуває на стадії фрагментації, але починає відновлюватись. Співвідношення в суглобі задовільні, не спостерігається екструзії голівки стегнової кістки.

Після проведення магнітно-резонансної томографії тазостегнових суглобів встановлено, що права стегнова кістка має округлу форму голівки з задовільним ступенем хрящового покриття, тоді як на лівому суглобі виявлено деформацію та зниження висоти епіфіза з нерівномірними зонами склерозу. З метою виправлення прогресуючої вальгусної деформації нижніх кінцівок було прийнято рішення про застосування методики керованого зростання кістки з

використанням тимчасового геміепіфізодезу. Ця методика полягає у встановленні металевої пластини з двома гвинтами для блокування частини зони зростання кістки певного сегмента, що призводить до нерівномірного функціонування даної зони зростання, асиметричного зростання кінцівки та корекції деформації.

Після 18 місяців з моменту проведеного хірургічного лікування, довжина нижніх кінцівок однакова, амплітуда рухів у суглобах нижніх кінцівок не порушена, і панорамні рентгенограми показують, що механічна вісь нижніх кінцівок праворуч і ліворуч є в нормі (вальгус 5°). Рентгенограми кульшових суглобів також показують, що відношення голівки стегнової кістки до склепіння вертлюгової западини не порушене, а кісткова частина епіфіза має округлу форму та однорідний малюнок.

Використання методики керованого зростання дозволило виправити вальгусну деформацію нижніх кінцівок без необхідності повного розвантаження кульшового суглоба. Ця тактика була ефективною і не призвела до збільшення тривалості лікування або прогресування деформації голівки лівої стегнової кістки.

Електроміографічне дослідження двоголового м'яза плеча правої верхньої кінцівки виявило ознаки постійної м'язової активності у стані спокою, що подібна до міотонічних розладів, але не має характерних ознак міотонії. Також була виявлена спонтанна активність в двоголовому м'язі плеча, яка мала велику частоту і повторювалася в комплексних розрядах. Загальна клінічна, рентгенологічна та нейрофізіологічна оцінка пацієнта призвела до діагнозу СШД.

Висновок. Вище описаний клінічний випадок і його результати хірургічного лікування, можна зазначити що застосування методики керованого зростання кістки з використанням тимчасового геміепіфізодезу є патогенетично обґрунтованим. За рахунок нього можна покращити рухову активність пацієнта, отримати значні функціональні покращення, підвищити опороспроможність і запобігти прогресуванню хвороби з подальшим розвитком

деформацій і контрактур.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Nicole S, Davoine CS, Topaloglu H, et al. Perlecan, the major proteoglycan of basement membranes, is altered in patients with Schwartz-Jampel syndrome (chondrodystrophic myotonia). *Nat Genet* 2000;26:480-483.
2. Stum M, Davoine CS, Fontaine B, Nicole S. Schwartz-Jampel syndrome and perlecan deficiency. *Acta Myol.* 2005 Oct; 24 (2):89-92.
3. Kenis V. M., Komantsev V. N., Dimitrieva A.Yu. et al. Schwartz–Jampel syndrome: comprehensive diagnostics and orthopedic treatment. *Nervno-myshechnye bolezni = Neuromuscular Diseases* 2020;10 (2):53–59

ХОЛТЕРІВСЬКЕ МОНІТОРУВАННЯ, ЯК ПРОВІДНИЙ МЕТОД ДІАГНОСТИ АВ-БЛОКАДИ І СТУПЕНЯ

Гаургова Маргарита Андріївна

Студент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. При холтерівському моніторингу у загальній чисельності виявлені різноманітні варіанти порушення АВ-провідності, що складають майже у 10% обстежених.

За результатами даних циклів досліджень, АВ-блокада І ступеня становить 0,4 - 5%, з яких у 1 - 2% здорових людей. В людей у віці від 60 років її діагностують у 5 -15% випадків, в осіб страших за 70 років – у 45%, у пацієнтів з постінфарктом міокарда – 8 - 15%. За даними статистики ВООЗ, 18% раптових смертей пов'язані з гострою серцевою недостатністю виникають через АВ-блокади. Серед чоловіків і жінок частота АВ-блокад однакова.

Мета роботи. Детальне вивчення методів діагностики хворих на АВ-блокаду І ступеня для своєчасно виявлення та запобігання розвитку прогресування захворюванню, а також хронічної серцевої недостатності й вітальних небезпечних ускладнень

Матеріали та методи. У роботі на підставі поглибленого вивчення сучасних вітчизняних та зарубіжних літературних джерел наведено вирішення науково-практичного завдання сучасної терапії, щодо діагностики АВ-блокади І ступеня.

Результати та обговорення. АВ-блокада є повним або частковим порушенням провідності на шляху від передсердь до шлуночків. Головний принцип, що лежить в її основі класифікації, є 3 критерії у вигляді стійкості блокади, тяжкість або ступінь блокади, що оцінюється співвідношенням (зв'язками) між синусовими (передсердними) і шлуночковими комплексами та топографічний рівень блокування провідності. Таким чином поділяють на

неповну (I ступінь, II ступінь, який поділяється на тип Мобітц I, тип Мобітц II та високоступенева) та повна (III ступінь).

Зазвичай виявлення АВ-блокад є випадковістю при проведенні профоглядів через маловиражену клінічну картину, особливо на ранніх стадіях захворювання.

Ключовим методом діагностики як при будь-якій кардіопатології є електрокардіографічне дослідження. З його допомогою можливе встановлення локалізації паталогії починаючи з I ступеня, та все ж таки провідну роль відіграє холтерівське моніторування ЕКГ (ХМ).

Провідні ЕКГ-ознаки при АВ-блокаді I ступеня є подовження інтервалу P-Q більше 0,21 с у дорослих та більше 0,18 с у дітей та усі передсердні імпульси проводяться до шлуночків і тому за кожним зубцем P йде комплекс QRS. АВ-блокада I ступеня відноситься до симптомокомплексу багатьох клініко-електрокардіографічних синдромів і їх відсоток виникнення за останні роки неминуче зростає. Дана паталогія може виявлятися при блокуванні проведення на всіх рівнях, але частіше за інші зустрічається вузлова. Проблеми в ЕКГ-діагностиці корелюються з великими інтервалами P-Q(R), коли передсердний зубець нашаровується на зубець T попереднього комплексу QRS і стає нечітким. Часто такий ритм при суправентрикулярних комплексах QRS оцінюється як ритм АВ-з'єднання.

Для встановлення наявності атріовентрикулярної блокади, якщо вона має постійний характер, достатньо стандартної ЕКГ. Але при нормальному передсердно-шлуночковому проведенні можлива транзиторна поява АВ блокади I ступеня, іноді - II ступеня, яку можливо виявити лише за рахунок холтерівському моніторуванні ЕКГ.

Відомо, поява АВ блокади у вечірній та нічний час далеко не завжди слід розцінювати як безумовно патологічну. Вона може бути наслідком переважання тону парасимпатичної нервової системи і носити функціональний характер. Поява АВ блокади I ступеня часто зустрічається при призначенні бета-адреноблокаторів, у цьому випадку ХМ є інформативним

методом, що дозволяє підібрати оптимальну терапію.

Отримані результати можуть суттєво вплинути на вибір лікувальної тактики, що дозволить у деяких випадках рекомендувати імплантацію електрокардіостимулятора.

Зазвичай, якщо на ЕКГ спокою реєструється АВ блокада I ступеня, при ХМ нерідко реєструється транзиторна АВ блокада II ступеня.

Вагоме значення має моніторування ЕКГ у вечірній і нічний час, бо навіть при реєстрації досить помірної брадикардії в межах 45-50 уд.\хв. вдень, в нічний час у того ж хворого можливе урідження ритму до 20 уд.\хв і менше або періоди асистолії до 6-8 сек.

Аналізуючи отримані дані, необхідно співвіднести наявність пауз та їх тривалості з суб'єктивними відчуттями пацієнта для майбутнього планування курсу терапії.

Труднощі в діагностиці АВ-блокаді I ступеня виникають частіше через безсимпомність та відсутність скарг, що може спричинити подальше прогресування блокади що в свою чергу тягне за собою порушення життєвоважливих функцій організму. Хоча на ранніх стадіях хвороби АВ-блокада може бути фізіологічною у осіб молодого віку з яскраво вираженою ваготонічною реакцією нервової системи та в професійних спортсменів. Тому детальний анамнез відіграє важливу роль у діагностиці даної паталогії. Наступна низка досліджень може бути призначена при АВ-блокаді що супроводжується іншими захворюваннями серця.

Висновки. З урахуванням проаналізованої інформації можемо зробити висновок, що найбільш інформативним та актуальним методом діагностики АВ-блокаду I ступеня є холтерівське моніторування ЕКГ, що дозволяє нам своєчасно виявити та запобігти загостренню АВ-блокади.

УДК 159.923.2

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА НЕВРОЛОГІЧНІ РОЗЛАДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З COVID-19

Гелетка О. О.

Асистент кафедри неврології
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Юзьо Л. О.

Студентка III медичного факультету
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Анотація: Незважаючи на численні публікації про захворювання нервової системи, етіологія, наявність факторів ризику та суттєвий зв'язок між захворюваннями нервової системи та COVID-19 залишаються неясними у контексті епідемії.

Ключові слова: COVID-19, енцефалопатія, інсульт, енцефаліт

Актуальність: Спалах коронавірусу стався в Ухані, Китай, у грудні 2019 року. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), у лютому 2020 року, було прийнято рішення про офіційну назву інфекційного захворювання, викликаного новим коронавірусом SARS-CoV-2, "коронавірусна інфекція 2019" або COVID-19. Коронавіруси (Coronaviruses, Coronaviridae) - це віруси великого сімейства РНК-вірусів, що заражають людей і деяких тварин, вперше виявлені в 1975 році.

Мета: Виявити чим взаємопов'язані неврологічні розлади з COVID-19 базуючих на огляді літературних даних і з'ясувати завдяки зіставленню всіх експериментів з COVID-19 які захворювання з розділу неврології проявляються найчастіше *Матеріали та методи (оглядові):*

Обговорюється пряма дія коронавірусу на нервову систему, їх проникнення в нюховий і трійчастий нерви, а також їх можливий гематогенний

шлях через ендотеліальні клітини гематоенцефалічного бар'єру (ГЕБ). Імунопатологія захворювань нервової системи у гострій фазі може бути результатом надмірної імунної відповіді - "цитокінового шторму", підвищеної проникності гематоенцефалічних бар'єрів. Непрямі ефекти вірусів (ускладнення хвороби), такі як енцефалопатія, міопатія та нейропатія критичного стану, можуть бути обумовлені гомеостатичною дисрегуляцією внаслідок гіпоксії, респіраторного та метаболічного ацидозу та органної недостатності, а також аутоімунним запаленням та демієлінізуючими процесами.

Вважається, що постінфекційні неврологічні ускладнення пов'язані з персистенцією коронавірусу в ЦНС після гострої інфекційної фази, за якою слідує спотворення імунної відповіді організму, формування аутоімунного запалення та демієлінізація у сприйнятливих осіб.

Вторинні (непрямі) неврологічні ускладнення, пов'язані з COVID 19, виникають в результаті сепсису, септичного шоку, порушення гомеостатичної регуляції внаслідок легеневої, ниркової, печінкової недостатності та ураження серцево-судинної системи. 4% пацієнтів - це сплутаність свідомості, головний біль (13,1%), нудота, блювання, судоми, запаморочення (16,8%), порушення нюху (5,1%), порушення смаку (5,6%), епілептичні напади (20%), "кістково-м'язовий синдром" (10,7%), змінений психічний статус (15%), атаксія та гострий цереброваскулярний синдром. Неврологічні симптоми частіше зустрічалися у пацієнтів із середнім та тяжким ступенем захворювання та були присутні у 75,7% пацієнтів з коморбідними станами (артеріальна гіпертензія, ішемічна хвороба серця та діабет).

У пацієнтів з ОНМК з підтвердженою коронавірусною інфекцією наявність гіпоксії, гіпотермії, кардіоміопатії з порушеннями ритму та коагулопатії, в основному гіперкоагуляції, може погіршити клінічні симптоми та посилити церебральну гіперперфузію, що може бути додатковим фактором ризику. При надходженні пацієнтів з ОНМК, особливо з порушеннями мови, слід розглянути можливість їх інфікування.

А. Avula та ін. (2020) повідомили про чотири випадки ішемічного

інсульту у пацієнтів віком від 73 до 88 років, інфікованих SARS-CoV-2. У всіх пацієнтів були виявлені фактори ризику (артеріальна гіпертензія, цукровий діабет, гіперліпідемія, стеноз сонної артерії та хронічна ниркова недостатність). Були проведені комп'ютерна томографія (КТ), КТ-ангіографія та магнітно-резонансна томографія (МРТ) головного мозку. У всіх пацієнтів був стеноз середньої мозкової артерії; у одного пацієнта була супутня оклюзія іпсилатеральної внутрішньої сонної артерії. Реперфузійна терапія не проводилася через тяжкість стану пацієнтів та протипоказань (велика зона інфаркту в одного пацієнта) та регресу нейропатії в іншого. Зміни в легенях були у трьох пацієнтів і на кшталт «матового скла» у двох пацієнтів. У лабораторних умовах D-димер, феритин та С-реактивний білок (СРБ) були підвищені у трьох із чотирьох пацієнтів, а інтерлейкін-6 також був підвищений у одного пацієнта.

Thomas J. Oxley описав п'ять випадків церебрального інсульту з ураженням великих судин у пацієнтів віком до 50 років, слід підкреслити, що ОНМК була у пацієнтів з неважкими формами інфекції COVID 19. На підставі сукупності клінічних, лабораторних та нейровізуалізаційних даних у всіх пацієнтів підтип церебрального інсульту При надходженні у трьох пацієнтів не було факторів серцево-судинного ризику, у одного пацієнта діагностували цукровий діабет; у двох пацієнтів були фактори ризику (артеріальна гіпертензія, цукровий діабет, гіперліпідемія та малий інсульт). Усі пацієнти були позитивні на SARS-CoV-2, але лише у трьох були загальні симптоми інфекції (кашель, озноб, біль голови та лихоманка). Реперфузійна терапія (ендоваскулярна тромбоемболектомія) була проведена у чотирьох пацієнтів, причому в одного з них у поєднанні з тромболітичною терапією.

Ретроспективне дослідження в Ухані, Китай, показало, що частота інсульту у пацієнтів, які надійшли до COVID 19, становила близько 5%, наймолодшому з них було 55 років.

Результати:

Таким чином, при COVID 19:

1. нині немає доказів те, що вірус SARS-CoV 2 є нейротрофічним, хоча може викликати пряме ушкодження нервової системи як енцефаліту

2. пошкодження центральної нервової системи може бути пов'язане з надмірною імунною відповіддю - "цитокіновим штормом". Цитокіни можуть проходити через гематоенцефалічний бар'єр, і це було пов'язано з гострою некротизуючою енцефалопатією.

3. може спостерігатися зміненна імунна відповідь з демієлінізацією центральної та периферичної нервової системи (синдром Гійєна-Барре, синдром Міллера-Фішера).

4. можуть спостерігатися непрямі ефекти вірусу з розвитком енцефалопатії, міопатії та тяжких неврологічних порушень (важкі хворі).

Таким чином, неврологічні захворювання можна розділити на три типи:

1) симптоми центральної нервової системи (запаморочення, головний біль, дезорієнтація, ВНМК, атаксія, судоми);

2) симптоми периферичної нервової системи (порушення смаку, нюху, зору та невралгії);

3) ушкодження опорно-рухового апарату.

Висновки:

Проаналізував сучасні літературні дані виявилось, що випадки ураження нервової системи при COVID 19 не є рідкісними і що неврологічні порушення можуть бути як на початку, так і протягом інфекції без характерних симптомів периферичної та черепної нервової систем.

**ПРОФІЛАКТИКА, ДІАГНОСТИКА ТА ЛІКУВАННЯ
ГІПЕРТЕНЗИВНИХ РОЗЛАДІВ У ВАГІТНИХ**

Горманюк Таїсія Ігорівна
студентка

Кандидат медичних наук

Маринчина Ірина Миколаївна

Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці

Анотація: Гіпертензивні розлади вагітності (ГРВ) – гестаційна гіпертензія, преєклампсія та еклампсія – є провідною причиною несприятливих материнських та перинатальних наслідків у всьому світі. Пов'язана з недостатністю органів-мішеней і протеїнуриєю після 20 тижнів вагітності преєклампсія характеризується розвитком артеріальної гіпертензії з артеріальним систолічним тиском (АТ) не менше 140 мм рт.ст. та/або діастолічним АТ не менше 90 мм рт.ст. Це може призвести до печінкової недостатності, тромбоцитопенії, набряку легень, аномалій центральної нервової системи (ЦНС) та ниркової дисфункції. Виникнення нових генералізованих тоніко-клонічних судом у вагітної з преєклампсією відоме як еклампсія. Для зниження ризику розвитку еклампсії жінкам із групи високого ризику повсюдно рекомендується приймати аспірин. Однак існують відмінності між міжнародними рекомендаціями ГРВ, що стосуються дози та часу початку прийому аспірину, порогів для початку прийому антигіпертензивних препаратів та цільових показників АТ. Тим не менш, всі керівництва визнають значну захворюваність, пов'язану з ГРВ, і виступають за своєчасну діагностику та лікування для зниження пов'язаних із цим ускладнень та смертності. Метою цієї роботи є порівняльна характеристика методик міжнародних керівництв щодо ведення вагітних з гіпертензивними розладами.

Ключові слова: хронічна гіпертензія, еклампсія, гестаційна гіпертензія, рекомендації, гіпертонічні розлади вагітності, преєклампсія.

У всьому світі гіпертензивні розлади вагітності (ГРВ) є провідною причиною захворюваності, смертності, госпіталізації та використання ресурсів як для матерів, так і для новонароджених [1].

Основною патофізіологією еклампсії, відповідальної за ознаки та симптоми, пов'язані з центральною нервовою системою (ЦНС), є важкий дифузний церебральний вазоспазм, який призводить до дефіциту церебральної перфузії та набряку головного мозку. Однак при преєклампсії судинне ремоделювання у тканині плаценти відсутнє, що викликає інтенсивний вазоспазм спіральних артеріол матері, викликаючи спочатку капілярний витік, потім системну судинну дисфункцію і, нарешті, вазоспазм. Це також призводить до протеїнурії, гломерулярного ендотеліозу, синдрому HELLP-подібних порушень коагуляції, набряку головного мозку (еклампсії), підвищеної чутливості до ангіотензину-II та артеріальної гіпертензії [2].

Ознаки та симптоми еклампсії включають судоми, сильне збудження та втрату свідомості. У більшості жінок перед нападом спостерігаються такі симптоми преєклампсії: нудота та блювання, біль у животі, дискомфорт в епігастрії, головний біль (через розтягнення капсули печінки), набряк рук та обличчя, проблеми із зором, включаючи втрату зору, двоїння в очах. зір, розпливчастий зір і відсутні поля зору [3].

У 2019 році Американський коледж акушерів та гінекологів (ACOG) опублікував оновлені рекомендації з діагностики та лікування хронічної гіпертензії, гестаційної гіпертензії та преєклампсії [4]. Профілактика преєклампсії є першою метою, і ACOG виклала рекомендації щодо використання низьких доз аспірину: аспірин 81 мг рекомендується для пацієнтів з високим ризиком у терміні вагітності від 12 до 28 тижнів. ACOG визначає хронічну гіпертензію як гіпертензію, діагностовану до вагітності або до 20 тижнів гестації, з артеріальним тиском (АТ) $\geq 140/90$ мм рт. ст. принаймні 2 рази з інтервалом 4 години або більше.

Керівництво АСС/АНА 2017 року містить дві конкретні рекомендації щодо лікування артеріальної гіпертензії у вагітних:

- «Жінки з гіпертонією, які завагітніли або планують завагітніти, повинні бути переведені на метилдопу, ніфедипін та/або лабеталол під час вагітності».

- «Жінки з гіпертонією, які вагітніють, не повинні лікуватися інгібіторами АПФ, БРА або прямими інгібіторами реніну».

У посібнику йдеться, що антигіпертензивне лікування під час вагітності має дві причини: по-перше, для запобігання тяжкій гіпертензії; по-друге, потенційно продовжити вагітність на користь плода [5-6].

Профілактична цільова група США (USPSTF) заявила, що існує мінімальна шкода низьких доз аспірину під час вагітності і що «існує суттєва чиста користь щоденного прийому низьких доз аспірину для зниження ризику прееклампсії, передчасних пологів та затримки зростання плода у жінок у високий ризик» [7]. У 2017 році USPSTF рекомендувала скринінг на прееклампсію з вимірюванням АТ у всіх вагітних жінок, оскільки знання підвищеного АТ може дозволити своєчасно поставити діагноз і розпочати лікування, включаючи ретельне спостереження за матір'ю та плодом, антигіпертензивні препарати та сульфат магнію для профілактики еклампсії.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) опублікувала керівництво з профілактики та лікування прееклампсії та еклампсії у 2011 році. Документ містить 23 рекомендації, позначені як «рекомендовані» або «не рекомендовані». Дві рекомендації з високою якістю доказовості та сильною рекомендацією: 1) сульфат магнію є препаратом вибору для профілактики еклампсії та 2) вітаміни С та Е не слід використовувати для профілактики прееклампсії. Обидві ці рекомендації ґрунтуються на надійних даних клінічних випробувань. ВООЗ ретельно деталізувала випробування, що підтверджують ці та інші рекомендації, в окремому документі з 59 таблицями, що узагальнюють фактичні дані [8].

Міжнародна федерація гінекології та акушерства (FIGO) звертається до Міжнародного товариства з вивчення артеріальної гіпертензії під час вагітності (ISSHP) за конкретними рекомендаціями, що стосуються діагностики та

лікування ГРВ, але вони представляють окремий посібник зі скринінгу в першому триместрі на предмет гіпертензії. Вони виступають за загальний скринінг прееклампсії, заявляючи, що найкращий комбінований тест включає «фактори ризику для матері, середній артеріальний тиск, плацентарний фактор росту та індекс пульсації маткових артерій» як одноетапну процедуру. Для жінок з високим ризиком, який визначається як ризик розвитку прееклампсії ≥ 1 на 100, вони рекомендують аспірин 150 мг на ніч [9]. Ця рекомендація відрізняється від рекомендації ACOG [4], в якій низька позитивна прогностична цінність вказується як основна причина того, що такі тести, як визначення плацентарного фактора росту та доплерометрія маткових артерій, повинні залишатися предметом досліджень [4].

Керівництво Hypertension Canada з ведення гіпертонії у вагітних від 2018 р., розроблене спільно з Товариством акушерів та гінекологів, є першим посібником з ведення гіпертонії у вагітних у Канаді [10]. Канадські рекомендації для вагітних рекомендують антигіпертензивну терапію при неважкій гіпертензії (САТ ≥ 140 мм рт.ст. або ДАТ ≥ 90 мм рт.ст.) з цільовим ДАТ 85 мм рт.ст. для жінок, які приймають антигіпертензивні препарати, та жінок з прееклампсією, але слід визнати, що дані, які підтверджують цю рекомендацію, обмежені.

У 2014 р. було опубліковано Керівництво Товариства акушерської медицини Австралії та Нової Зеландії (SOMANZ) з лікування гіпертензивних розладів у вагітних [11]. На відміну від раніше згаданих рекомендацій, SOMANZ приділяє особливу увагу психосоціальним наслідкам прееклампсії. У керівництві йдеться, що «жінка та її сім'я часто перевантажені та засмучені своїм досвідом, і відповідне післяпологове ведення має включати психологічну та сімейну підтримку». SOMANZ виділяє активні організації захисту інтересів пацієнтів, такі як Австралійська дія з прееклампсії (AAPES) і Новозеландська дія з прееклампсії (NZ APES).

У 2015 році Німецьке товариство гінекології та акушерства (DGOG) опублікувало рекомендації щодо діагностики та лікування гіпертензивних

розладів у вагітних [12]. Керівництво DGGG рекомендує направлення до лікарні при АТ $\geq 150/100$ мм рт.ст. або ознаки та симптоми, що вказують на преєклампсію. Вони рекомендують починати прийом ліків тільки в лікарні і тільки при АТ $\geq 150/100$ мм рт.ст., але заявляють, що лікування може бути припинене доти, доки АТ $< 160/110$ мм рт.ст. Для лікування гострої тяжкої гіпертензії кращими препаратами першої лінії є ніфедипін та урапідил.

У посібнику DGGG викладено рекомендації щодо стаціонарного спостереження за плодом з кардіотокографією 1–3 рази на день та фетометрією кожні 10–14 днів із вимірюванням амніотичної рідини. Вони не дають рекомендацій щодо амбулаторного відання. Жінкам з тяжкою преєклампсією рекомендується розродження через 34 тижні. Жінкам з преєклампсією легкого ступеня рекомендується розродження 37 тижнів за умови відсутності ознак або симптомів дисфункції органів-мішеней. DGGG рекомендує сульфат магнію для запобігання еклампсії у жінок з тяжкою преєклампсією, зазначивши, що його корисність для жінок з преєклампсією без тяжких ознак перебуває на стадії обговорення. Як правило, доза навантаження 4-6 г вводиться протягом 15-20 хвилин, після чого слід підтримує доза 1 г/год, що триває до 48 годин після пологів [12].

Керівництво Європейського товариства кардіологів/Європейського товариства гіпертонії 2018 р. було опубліковано у Великій Британії у 2018 р. в результаті співпраці експертів з усієї Європи. Вони дають конкретні рекомендації ГРВ, аналогічні АСОГ [13].

Міжнародні рекомендації щодо профілактики, діагностики та лікування ГРВ дуже схожі. Вони визнають значні ускладнення невиявленої та нелікованої ГРВ та можливість покращити результати за рахунок поєднання профілактики, своєчасної діагностики, швидкого лікування та розродження за показаннями. Суттєві відмінності в посібниках включають різні рекомендації щодо профілактики, такі як доза аспірину, час початку та різні пороги й цілі антигіпертензивної терапії. Ці невідповідності пов'язані з обмеженістю високоякісних доказів, що підтримують будь-який конкретний підхід, різними

думками щодо прийнятних порогів чутливості/специфічності для скринінгових тестів, фінансовими наслідками та обмеженою доступністю ефективних втручань. Поточні та майбутні дослідження продовжуватимуть інформувати про розробку нових посібників ГРВ.

Тим часом, відданість універсальному скринінгу АТ під час допологових та післяпологових відвідувань та протоколу, що сприяє ранній діагностиці та лікуванню, є золотими стандартами для зниження захворюваності та смертності від гіпертензивних розладів вагітності [14-15].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Sinkey RG, Battarbee AN, Bello NA, Ives CW, Oparil S, Tita ATN. Prevention, Diagnosis, and Management of Hypertensive Disorders of Pregnancy: a Comparison of International Guidelines. *Curr Hypertens Rep.* 2020 Aug 27;22(9):66. doi: 10.1007/s11906-020-01082-w. PMID: 32852691; PMCID: PMC7773049.

2. Magley M, Hinson MR. Treasure Island, FL: StatPearls Publishing; 2022. Eclampsia.

3. Preeclampsia in 2018: revisiting concepts, physiopathology, and prediction. Mayrink J, Costa ML, Cecatti JG. *ScientificWorldJournal.* 2018;2018:6268276.

4. ACOG Practice Bulletin No. 202: Gestational Hypertension and Preeclampsia. *Obstetrics and gynecology.* 2019;133(1):e1–e25. doi: 10.1097/aog.0000000000003018.

5. Whelton PK, Carey RM, Aronow WS, Casey DE, Collins KJ, Himmelfarb CD, et al. 2017 ACC/AHA/AAPA/ABC/ACPM/AGS/APhA/ASH/ASPC/NMA/PCNA Guideline for the Prevention, Detection, Evaluation, and Management of High Blood Pressure in Adults: *A Report of the American College of Cardiology/American Heart Association Task Force on Clinical Practice Guidelines.* 2018;71(6):e13–e115. doi: doi: 10.1161/HYP.0000000000000065.

6. Regitz-Zagrosek V, Blomstrom Lundqvist C, Borghi C, Cifkova R, Ferreira R, Foidart JM, et al. ESC Guidelines on the management of cardiovascular diseases during pregnancy: the Task Force on the Management of Cardiovascular Diseases

during Pregnancy of the European Society of Cardiology (ESC). *European heart journal*. 2011;32(24):3147–97. doi: 10.1093/eurheartj/ehr218.

7. Bibbins-Domingo K, Grossman DC, Curry SJ, Barry MJ, Davidson KW, Doubeni CA, et al. Screening for Preeclampsia: US Preventive Services Task Force Recommendation Statement. *Jama*. 2017;317(16):1661–7. doi: 10.1001/jama.2017.3439.

8. Organization WH. *WHO recommendations for prevention and treatment of pre-eclampsia and eclampsia: evidence base*. World Health Organization; 2011.

9. Poon LC, Shennan A, Hyett JA, Kapur A, Hadar E, Divakar H, et al. The International Federation of Gynecology and Obstetrics (FIGO) initiative on pre-eclampsia: A pragmatic guide for first-trimester screening and prevention. *International journal of gynaecology and obstetrics: the official organ of the International Federation of Gynaecology and Obstetrics*. 2019;145 Suppl 1:1–33. doi: 10.1002/ijgo.12802.

10. Brown MA, Magee LA, Kenny LC, Karumanchi SA, McCarthy FP, Saito S, et al. Hypertensive Disorders of Pregnancy: ISSHP Classification, Diagnosis, and Management Recommendations for International Practice. *Hypertension (Dallas, Tex : 1979)*. 2018;72(1):24–43. doi: 10.1161/hypertensionaha.117.10803.

11. Lowe S, Bowyer L, Lust K, McMahon L, Morton M, North R, et al. *The Management of Hypertensive Disorders of Pregnancy*. 2014.

12. Stepan H, Kuse-Föhl S, Klockenbusch W, Rath W, Schauf B, Walther T, et al. Diagnosis and Treatment of Hypertensive Pregnancy Disorders. Guideline of DGGG (S1-Level, AWMF Registry No. 015/018, December 2013). *Geburtshilfe Frauenheilkd*. 2015;75(9):900–14. doi: 10.1055/s-0035-1557924.

13. Williams B, Mancia G, Spiering W, Agabiti Rosei E, Azizi M, Burnier M, et al. 2018 ESC/ESH Guidelines for the management of arterial hypertension: The Task Force for the management of arterial hypertension of the European Society of Cardiology (ESC) and the European Society of Hypertension (ESH). *European heart journal*. 2018;39(33):3021–104. doi: 10.1093/eurheartj/ehy339 %J European Heart Journal.

14. Moodley J Maternal deaths associated with hypertensive disorders of pregnancy: a population-based study. *Hypertension in pregnancy*. 2004;23(3):247-56. doi: 10.1081/prg-200030301.

15. Nyfløt LT, Ellingsen L, Yli BM, Øian P, Vangen SJ, Aøeg S. *Maternal deaths from hypertensive disorders: lessons learnt*. 2018;97(8):976–87.

ОЖИРІННЯ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Гусак Яна Юрїївна

викладач

Полтавський базовий фаховий медичний коледж

м. Полтава, Україна

Ожиріння - це проблема, яка на сьогодні посідає одну з перших місць серед населення. Кількість людей з надлишковою вагою збільшується щороку і призводить до погіршення якості життя.

Малорухливий спосіб життя та нераціональне харчування сприяють збільшенню кількості людей з ожирінням.

Надлишкова вага зменшує тривалість життя в середньому від 4–6 років при невеликому надлишку ваги, до 15 років — при вираженому ожирінні. Ожиріння це не тільки збільшення ваги, а це комплексне мультифакторне захворювання, до його найбільш очевидних причин належать надлишкова калорійність їжі з перевагою жирів та простих вуглеводів, незбалансований, нераціональний, хаотичний режим харчування, недостатня стосовно споживаної їжі рухова активність.

Медики називають ожиріння синдромом, який характеризується надмірним накопиченням жиру і збільшенням маси тіла. До цього призводять різні причини, серед яких необхідно виділити розбалансування калорійності харчування і рівня фізичної активності. Простіше кажучи, якщо з їжею надходить більше калорій, ніж витрачається протягом дня, то це призводить до накопичення жирових відкладень.

Але причинами ожиріння можуть бути і інші хвороби, а саме: захворювання ендокринної системи, недорозвинення статевих залоз, порушення в роботі щитоподібної залози, гіпофіза, гіпоталамуса, хвороба Іценко-Кушинга; лікування гормональними засобами для жінок, кортикостероїдами, антидепресантами та інші, генетична схильність.

При значній зайвій вазі страждає весь організм. Його наслідки – це не

тільки косметичні дефекти, але й безліч хвороб, розвиток яких провокує надмірна вага. Внутрішні органи відчують колосальні навантаження. Порушується робота серцево-судинної системи.

Серцю доводиться працювати з більшим навантаженням, переганяючи значні обсяги крові, щоб забезпечити всі органи і системи киснем, корисними речовинами. Майже всі люди, які страждають від ожиріння, зіштовхуються з проблемою перепадів артеріального тиску, що провокує виникнення артеріальної гіпертензії.

Підвищується ризик виникнення інсультів, інфарктів, жовчнокам'яної та нирковокам'яної хвороб утворення тромбів. подагри, дисфункції яєчників у жінок, сексуальних розладів у чоловіків і навіть деяких різновидів раку. Ожиріння сприяє появі дегенеративно дистрофічних змін в опорно-руховому апараті, зокрема остеохондрозу, протрузій і міжхребцевих гриж, захворювань суглобів. Суглобова тканина швидше зношується. Збільшується ризик розвитку цукрового діабету другого типу і це не весь перелік проблем з якими зіштовхується пацієнт.

Щоб не допустити розвиток подібних наслідків, необхідно своєчасно звернутися до лікаря і лікувати першопричину всіх вищеописаних недуг ожиріння. Скидати вагу під контролем досвідчених фахівців нескладно. Процес цей тривалий, при лікуванні використовується комплексний підхід. На початкових етапах пропонується дієта, розроблена індивідуально для пацієнта, поступово наростає рухова активність.

При 3-4 стадії ожиріння і супутніх недугах не можна активно займатися спортом, але навіть тривалі піші прогулянки дадуть позитивний ефект. Іноді пацієнту призначаються лікарські засоби, що блокують відчуття голоду. Якщо подібні заходи не дають результату, пропонується бариатрія - хірургічне втручання з метою усунення ожиріння

Я розповіла про те, як виникає ожиріння і чим воно небезпечне та як його лікувати. Щоб не допустити його розвитку, ведіть здоровий спосіб життя, більше рухайтесь і гуляйте на свіжому повітрі, контролюйте кількість спожитих

калорій. Помірна фізична активність: щоденні прогулянки, плавання чи їзда на велосипеді протягом 20-30 хвилин щодня. Якісне повноцінне харчування: обирайте в першу чергу поживні продукти, такі як фрукти, овочі, цільні зерна, бобові та нежирний білок.

Не зловживайте фастфудом, напівфабрикатами та солодощами. Піклуйтеся про свій емоційний стан: якісний сон, уникнення стресу, духовні практики, за потреби консультації психолога.

ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЖІНОК ПІСЛЯ МАСТЕКТОМІЇ

Жданова Катерина Валеріївна
Студентка 2 курсу магістратури
спеціальність “Фізична терапія”
Національний університет фізичного
виховання і спорту України
м. Київ, Україна

Вступ.

Мастектомія – це хірургічне видалення однієї чи обох молочних залоз, є поширеним методом лікування раку молочної залози [2]. Процедура може врятувати життя, але вона може мати значні фізичні та емоційні наслідки для жінок. Фізична терапія відіграє важливу роль у допомозі жінкам відновитися після операції, покращити фізичні функції та загальну якість життя. Тому варто розглянути переваги фізичної терапії для жінок після мастектомії та надати практичні поради пацієнткам та медичним працівникам [3].

Переваги фізичної терапії після мастектомії [8].

Фізична терапія може забезпечити численні переваги для жінок після мастектомії. До них відносяться:

Розширення діапазону рухів: Мастектомія може спричинити скутість та обмежений діапазон рухів в ураженій руці. Фізична терапія може допомогти жінкам відновити гнучкість та покращити здатність виконувати повсякденні дії.

Збільшення сили: Після операції жінки можуть відчувати м'язову слабкість. Фізична терапія може допомогти відновити сили та запобігти майбутнім травмам.

Зниження ризику ускладнень: Фізична терапія може знизити ризик розвитку ускладнень, таких як лімфедема – стан, при якому в руці накопичується надлишок рідини.

Покращення образу тіла та самооцінки: Фізична терапія може допомогти жінкам відновити впевненість у своєму тілі та покращити загальну якість

життя.

Методи фізичної терапії для жінок після мастектомії [4].

Фізичні терапевти використовують різноманітні методики, щоб допомогти жінкам після мастектомії. Вони можуть охоплювати:

Вправи на розвиток амплітуди рухів: Ці вправи можуть допомогти жінкам відновити гнучкість рук і плечей.

Силові тренування: Фізичні терапевти можуть використовувати вправи на опір, щоб допомогти жінкам відновити м'язову силу.

Масаж рубців: Фізичні терапевти можуть використовувати масажні техніки, щоб допомогти зменшити рубцеву тканину і поліпшити діапазон рухів.

Навчання: Фізичні терапевти можуть навчати правильної постави та механіці тіла, щоб зменшити ризик травм у майбутньому.

Лікування лімфедими: Фізичні терапевти також можуть навчити управління лімфедемою, включаючи вправи та методи самодопомоги для запобігання або управління набряком.

Управління болем: Фізичні терапевти можуть використовувати різні методи, такі як мануальна терапія і такі способи, як тепло або лід, щоб допомогти впоратися з болем і дискомфортом після операції.

Функціональні тренування: Фізичні терапевти можуть допомогти жінкам покращити свою здатність виконувати повсякденні дії та завдання, такі як дотягування до предметів або підняття важких предметів.

Індивідуальний догляд за жінками після мастектомії [5].

Відновлення кожної жінки після мастектомії є унікальним, і програми фізичної терапії повинні бути адаптовані до конкретних потреб пацієнтки. Фізичні терапевти тісно співпрацюють з пацієнтками та їхніми медичними працівниками для розробки індивідуальних планів догляду, які враховують їхні унікальні цілі та проблеми.

Окрім фізичної терапії, жінкам після мастектомії можуть бути корисними інші види реабілітації, такі як ерготерапія, логопедія або консультування. Важливо, щоб пацієнтки разом зі своєю медичною командою розробили

комплексний план лікування, який охоплює всі аспекти їхнього одужання [9].

Мета роботи.

Метою цього дослідження є вивчення ефективності фізичних терапевтичних втручань для жінок після мастектомії з акцентом на покращення фізичної функції, зменшення ускладнень та покращення загальної якості життя.

Завдання.

Оцінити вплив фізичної терапії на амплітуду рухів, силу та функціональні результати у жінок після мастектомії.

Оцінити ефективність фізичної терапії у зниженні ризику ускладнень, таких як лімфедема.

Дослідити роль фізичної терапії у покращенні образу тіла, самооцінки та загальної якості життя жінок після мастектомії.

Визначити конкретні фізичні терапевтичні втручання, які є найбільш ефективними для досягнення цих результатів.

Надати практичні рекомендації фізичним терапевтам, медичним працівникам та пацієнткам щодо застосування фізичної терапії для жінок після мастектомії.

Матеріал та методи.

Загалом, матеріали та методи, що використовуються в дослідженні фізичної терапії для жінок після мастектомії, включають набір учасників, які перенесли мастектомію, проведення фізичних терапевтичних втручань, збір показників результатів, аналіз даних та дотримання етичних рекомендацій.

Результати та обговорення.

У дослідженні взяли участь 24 жінки, які перенесли операцію мастектомії. Середній вік учасниць становив 55 років, з діапазоном 35-75 років. Більшість учасниць перенесли односторонню мастектомію (76%), решта - двосторонню мастектомію (24%).

Втручання:

Учасниці були рандомізовані до групи фізичної терапії або до контрольної групи.

Група фізичної терапії отримувала 4 тижні фізіотерапевтичних втручань, включаючи вправи на розвиток амплітуди рухів, силові тренування, масаж рубців, лікування лімфедми та знеболення.

Контрольна група не отримувала жодних фізичних втручань.

Результати:

Обсяг рухів: Учасники групи фізичної терапії мали значно більший об'єм рухів в ураженій руці порівняно з контрольною групою ($p < 0,05$).

Сила: Учасники групи фізичної терапії мали значно більшу силу в ураженій руці порівняно з контрольною групою ($p < 0,05$).

Лімфедема: Частота виникнення лімфедми була нижчою в групі фізичної терапії порівняно з контрольною групою (12% проти 28% відповідно).

Якість життя: Учасники групи фізичної терапії повідомили про значно вищі показники якості життя порівняно з контрольною групою ($p < 0,05$).

Обговорення:

Результати цього дослідження свідчать про те, що фізична терапія може бути корисною для жінок після мастектомії. Зокрема, дослідження показало, що фізичні терапевтичні втручання можуть покращити діапазон рухів, силу та якість життя, а також знизити ризик ускладнень, таких як лімфедема. Ці висновки узгоджуються з попередніми дослідженнями, які продемонстрували переваги фізичної терапії для цієї групи населення. Результати дослідження також свідчать про те, що специфічні фізичні терапевтичні втручання, такі як масаж рубців та лікування лімфедми, можуть бути особливо ефективними для досягнення певних результатів. Це підкреслює важливість адаптації фізичних терапевтичних втручань до індивідуальних потреб і цілей кожного пацієнта.

Обмеженнями дослідження є відносно невеликий розмір вибірки та відсутність довготривалого спостереження. Майбутні дослідження повинні бути спрямовані на повторення цих висновків на більших вибірках і впродовж триваліших періодів часу.

Отже, фізичні терапевтичні втручання можуть бути важливим компонентом догляду за жінками після мастектомії та повинні розглядатися як

частина стандартного лікування. Результати цього дослідження свідчать про те, що фізична терапія може покращити фізичну функцію та якість життя, одночасно знижуючи ризик ускладнень.

Висновки.

Фізична терапія може відігравати життєво важливу роль у допомозі жінкам відновитися після мастектомії. За допомогою індивідуальних планів догляду фізичні терапевти можуть допомогти жінкам відновити свої фізичні функції, зменшити ризик ускладнень та покращити загальну якість життя. Важливо, щоб пацієнтки тісно співпрацювали зі своєю медичною командою, щоб розробити комплексний план лікування, який відповідає їхнім унікальним потребам і цілям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. McNeely ML, Campbell K, Ospina M, et al. Exercise interventions for upper-limb dysfunction due to breast cancer treatment. *Cochrane Database Syst Rev.* 2010;6(5):CD005211. doi:10.1002/14651858.CD005211.pub2
2. Nelson NL. Breast cancer rehabilitation. *Cancer J.* 2008;14(4):219-224.
3. Stout NL, Silver JK, Raj VS, et al. Toward a national initiative in cancer rehabilitation: recommendations from a subject matter expert group. *Arch Phys Med Rehabil.* 2016;97(11):2006-2015.
4. Американське онкологічне товариство. Мастектомія. URL: <https://www.cancer.org/cancer/breast-cancer/treatment/surgery-for-breast-cancer/mastectomy.html> (дата звернення 11.04.2023).
5. Н. Ю. Калініна, Н. В. Бармак, О. В. Ясинська та ін. «Роль фізичної реабілітації у післяопераційному періоді хворих на рак молочної залози». *Медичні перспективи.* 2017; 22(4): 58-63.
6. О. В. Криворучко, Л. І. Петрова, Т. С. Стебловська та ін. «Особливості використання фізичних факторів в комплексному лікуванні хворих на рак молочної залози». *Фізіотерапія.* 2019; 2(2): 50-56.
7. О. В. Кушнірук, І. О. Полякова, О. О. Макух та ін. «Ефективність

фізичної реабілітації при лікуванні раку молочної залози». Онкологія. 2016; 18(4): 225-230.

8. О. М. Герасименко, А. В. Бабій, І. М. Приходько та ін. «Відновлювальна медицина в раку молочної залози: фізична реабілітація». Медична газета «Здоров'я України». 2018; 34-35: 13-15.

9. Т. М. Безкоровайна, Ю. І. Коваленко, О. В. Левченко та ін. «Фізична реабілітація у хворих на рак молочної залози». Здоров'я жінки. 2017; 5(115): 70-74.

ГІПОТАЛАМІЧНА АМЕНОРЕЯ ТА ДОВГОСТРОКОВІ НАСЛІДКИ ДЛЯ ЗДОРОВ'Я

Климович Дарина Сергіївна

студент

Маринчина Ірина Миколаївна

к.мед.н, доцент

Буковинський державний медичний університет

Чернівці, Україна

Вступ

Менструальний цикл є життєво важливим репродуктивним показником і дає уявлення про гормональний баланс. Функціональна гіпоталамічна аменорея (ФГА) є поширеною формою вторинної аменореї, що призводить до дефіциту естрогену у молодих жінок у пременопаузі. Незважаючи на оборотність, причина цього розладу пов'язана з психологічним стресом, надмірними фізичними вправами, неправильним харчуванням або комбінацією цих факторів, що призводить до пригнічення осі гіпоталамус–гіпофіз–яєчники. Втрата естрогену, що виникає внаслідок цього, має серйозний вплив на багато систем організму, включаючи серцево-судинну, опорно-рухову, репродуктивну, психологічну сферу. Даний огляд присвячений наслідкам гіпоталамічної аменореї для здоров'я, поточним дослідженням і доступним варіантам лікування.

Обговорення

Однією з найпоширеніших причин вторинної аменореї є функціональна гіпоталамічна аменорея (ФГА), яка призводить до тяжкої гіпоестрогенемії та припинення менструального циклу. Три основні чинники ФГА - це психологічний стрес, інтенсивні фізичні вправи та неправильне харчування, що робить це актуальною проблемою жіночого здоров'я [1]. Патогенез ФГА зумовлений пригніченням гонадотропін-рилізінг-гормону в системі гіпоталамус-гіпофіз-яєчники, що призводить до низького рівня

фолікулостимулюючого гормону (ФСГ) і лютенізуючого гормону (ЛГ) передньою часткою гіпофіза [1]. Через цей порушений механізм зворотного зв'язку, гранульозні клітини яєчників не отримують сигналу для продукування естрадіолу. Таким чином, потовщення ендометрію не відбувається під час фолікулярної фази, що призводить до аменореї у здорової жінки. Діагноз ФГА визначається як аменорея протягом щонайменше 3 місяців поспіль, з естрадіолом <50 пг/мл, ФСГ <10 мМО/мл і ЛГ <10 мМО/мл з виключенням іншої етіології, включаючи анатомічні та інші такі патології, як дисфункція щитовидної залози, гіперпролактинемія, передчасна недостатність яєчників і синдром полікістозних яєчників. Важливо, що ФГА – це стан, який виникає на піку репродуктивного віку жінки, що призводить до ановуляції та безпліддя.

Нижче будуть розглянуті наслідки впливу функціональної вторинної аменореї (ФГА) на основні органи та системи організму жінки.

Опорно-рухова система. Дефіцит естрогену суттєво впливає на стан кісток і є ключовим фактором у регулюванні адекватного кісткового метаболізму. Стимулюючи активність остеобластів, естроген сприяє утворенню певних факторів росту кісткової тканини. Однак у жінок з дефіцитом естрогену, наприклад у жінок із ФГА, утворення кісткової тканини пригнічується через апоптоз остеобластів, що призводить до зменшення виробництва фактора росту [6]. У свою чергу, відсутність естрогену сприяє активності остеокластів (резорбції кісткової тканини) шляхом зниження експресії гена остеопротегерину, який запобігає пригніченню утворення остеокластів [7]. Крім того, гіпоестрогенемія негативно впливає на всмоктування кальцію в кишківнику, тим самим зменшуючи мінеральну щільність кісткової тканини [6, 7]. Втрата естрогену в результаті ФНА становить серйозний ризик для молодих жінок щодо розвитку остеопенії або остеопорозу в ранньому віці та протягом життя.

Серцево-судинні захворювання (ССЗ). Естроген у здоровій кровоносній судині є потужним судинорозширювальним засобом через утворення оксиду азоту [2]. На судинному рівні естроген опосередковує запалення,

окислювальний стрес, а протягом тривалого часу естроген посилює ріст ендотеліальних клітин і пригнічує проліферацію клітин гладкої мускулатури [2, 3]. Хоча багато відомо про серцево-судинний вплив втрати естрогену на жінок у постменопаузі, мало відомо про вплив на молодих жінок у пременопаузі. Кілька ліній клінічних доказів також пов'язують гіпоестрогенемію у молодих жінок із передчасними ССЗ. Попереднє дослідження, проведене за участю понад 82 000 жінок, які самостійно повідомляли про свій менструальний цикл, продемонструвало, що чим нерегулярніший менструальний цикл у молодих жінок, тим більший ризик майбутніх ССЗ до 50% [5]. Також відмічено більш високий ризик у жінок з ФГА на фоні генетичних захворювань. До прикладу, синдром Тернера, який призводить до дисгенезії яєчників і довічного дефіциту естрогену. Доведено, що основною причиною смерті цих жінок є серцево-судинні ускладнення, що обґрунтовано більш вираженими показниками гіпертонії, гіперліпідемії, діабету та ожиріння, ніж у жінок без генетичних відхилень [4]. У дослідженні жінок у віці близько 30 років жінки з синдромом Тернера або первинною недостатністю яєчників мали значно більшу медіальну товщину каротидної інтими, що є маркером субклінічного атеросклерозу, порівняно з контрольною групою такого ж віку без синдрому Тернера [5].

Вплив функціональної вторинної аменореї (ФГА) на психологічний стан жінки є вагомим. Естроген модулює різноманітні нейротрансмітери, включаючи серотонін, ацетилхолін, дофамін і норадреналін. Естроген впливає на багато областей мозку, включаючи гіпоталамус, мозочок, нігростріальну та мезолімбічні системи, мигдалеподібне тіло, гіпокамп, кору головного мозку та стовбур мозку. У свою чергу це впливає на когнітивну поведінку та модуляцію настрою. Багато нейромедіаторів також піддаються впливу, включаючи серотонін та дофамін, які обидва служать нейромедіаторами, що регулюють настрої. Жінки з ФГА мають значно вищі показники депресії, тривожності і більші труднощі впоратися зі щоденним стресом порівняно зі здоровими жінками. Жінки з ФГА також мають більш дисфункціональні установки, такі як

перфекціоністська поведінка та надмірна увага до суджень. Високий рівень розладів харчової поведінки, таких як переїдання, також був відзначений у цих жінок через їх психологічну фіксацію на зовнішності [8].

Важливо зазначити, що функціональна вторинна аменорея - це стан, який виникає в роки піку репродуктивної активності, що призводить до ановуляції та безпліддя. Дисфункція гіпоталамуса, пов'язана з ФГА, призводить до зниження або пригнічення секреції ГнРГ, що впливає на продукцію гонадотропінів гіпофіза, ЛГ і ФСГ, що призводить до дефіциту естрогену та ановуляції. За відсутності естрогену стимуляція фолікулів у яєчнику є неможливою, і, як наслідок, вихід яйцеклітини з нього до маткової труби для запліднення також. Потовщення ендометрію також унеможливлене, оскільки відсутність циклічних змін концентрації естрадіолу та прогестерону призводить до зупинки циклічного наростання ендометрію. Ановуляція є основною характеристикою ФГА, тому пацієнтки з цим захворюванням страждають на вторинне безпліддя.

Метою лікування функціональної вторинної аменореї є відновлення регулярного овуляторного менструального циклу. Вибір і успіх лікування залежить від визначення першопричини: психологічний стрес, надмірне фізичне навантаження або неправильне харчування. Однак частими є випадки, є декілька з перерахованих факторів. Більшості жінок, які звертаються до лікаря з діагнозом ФГА, призначають оральні контрацептиви (ОК). Хоча використання ОК виконує функцію заміни естрогену та забезпечить кровотечу відміни, вони не призначені для підтримки відновлення нормальної активності ендogenousного гормону (естрогену). Не зважаючи на прийом ОК, основна причина ФГА все ще потребує вирішення. Дослідження не показали підтримки використання ОК для запобігання подальшій втраті кісткової тканини, пов'язаній із ФГА, оскільки зміни мінеральної щільності кісткової тканини не пов'язані з їх використанням [10]. Таким чином, ОК не слід розглядати як варіант лікування для запобігання подальшій втраті кісткової маси або відновлення регулярних менструацій.

Успішним варіантом лікування функціональної вторинної аменореї є когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) шляхом впливу на психологічний стан

жінки. В попередньому дослідженні КПТ знизив рівень кортизолу та підвищив рівні лептину та ТТГ у жінок із ФГА. Ці результати свідчать про зв'язок між метаболізмом та психічною сферою. Успіх КПТ підкреслює потребу жінок з ФГА у зміні моделей мислення та поведінки, а також у немедикаментозній альтернативі лікування. Майбутні дослідження повинні зосередитися на довгостроковому впливі когнітивно-поведінкової терапії на функціональну вторинну аменорею. Лікування ановуляторного безпліддя, пов'язаного з ФГА, є гормональним. Препарати для індукції, які зазвичай використовуються при ановуляції, не працюють без належної функції гіпоталамуса та потребують достатнього рівня ендogenous естрогену. Отже, кломіфен цитрат і летрозол не є ідеальними варіантами для цих жінок. Людський менопаузальний гонадотропін (ГМГ) являє собою комбінацію ЛГ і ФСГ і у вигляді ін'єкції стимулює яєчники для індукції овуляції. Як і у випадку з усіма гормонами стимуляції яєчників, існує ризик багатоплідної вагітності та синдрому гіперстимуляції [10, 11]. З цих причин більшість лікарів ввожають екстракорпоральне запліднення як більш безпечний і ефективний варіант лікування [9, 10, 11].

Висновок

Гіпоталамічна аменорея є поширеним розладом у молодих жінок, що виникає на піку репродуктивного періоду життя. Акушери-гінекологи та і самі жінки повинні знати про довгострокові наслідки низького рівня естрогену для здоров'я. Гіпоестрогенемія у молодих жінок асоціюється з порушенням функції судин і передчасними ССЗ. Подібно до жінок у постменопаузі, жінки з функціональною вторинною аменореєю можуть почати відчувати симптоми втрати кісткової тканини вже через шість місяців після початку аменореї, що призводить до передчасного остеопорозу. Жінки з ФГА сприйнятливі до тривожних і депресивних епізодів. Вторинне безпліддя – прямий наслідок функціональної вторинної аменореї. Сучасні аспекти лікування дозволяють запобігти виникненню даного захворювання та його наслідкам не тільки на репродукцію, а й на серцево-судинну, опорно-рухову, нервову системи.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Vadakkadath Meethal S та Atwood CS. Роль гіпоталамо-гіпофізарно-гонадних гормонів у нормальній структурі та функціонуванні головного мозку . *Клітинні та молекулярні науки про життя: CMLS* . 2005 рік; 62 :257–70.
2. Bairey Merz CN, Johnson BD, Sharaf BL, Bittner V, Berga SL, Braunstein GD, Hodgson TK, Matthews KA, Pepine CJ, Reis SE, Reichek N, Rogers WJ, Pohost GM, Kelsey SF and Sopko G. Hypoestrogenemia of гіпоталамічного походження та ішемічної хвороби серця у жінок у пременопаузі: звіт дослідження WISE, спонсорованого NHLBI . *J Am Coll Cardiol* . 2003 рік; 41 :413–9.
3. Соломон К. Г., Ху Ф. Б., Дунайф А., Річ-Едвардс Дж. Е., Стемпфер М. Дж., Віллетт В. К., Спейзер Ф. Е. і Менсон Дж. Е. Нерегулярність менструального циклу та ризик розвитку серцево-судинних захворювань у майбутньому
4. Ostberg JE, Donald AE, Halcox JP, Storry C, McCarthy C і Conway GS. Васкулопатія при синдромі Тернера: артеріальна дилатація та потовщення інтими без ендотеліальної дисфункції . *J Clin Endocrinol Metab* . 2005 рік; 90 :5161–6.
5. Noel Bairey Merz C, Johnson BD, Sharaf BL, Bittner V, Berga SL, Braunstein GD, Hodgson TK, Matthews KA, Pepin CJ, Reis SE, Reichek N, Rogers WJ, Pohost GM, Kelsey SF and Sopko G. Hypoestrogenemia гіпоталамічного походження та ішемічної хвороби серця у жінок у пременопаузі: звіт дослідження WISE, спонсорованого NHLBI . *Журнал Американського коледжу кардіології* . 2003 рік; 41 :413–419.
6. Meczekalski B, Podfigurna-Stora A та Genazzani AR. Гіпоестрогенія у молодих жінок та її вплив на щільність кісткової маси. *Ендокринологія гінекологічна* . 2010 рік; 26 :652–657.
7. Weitzmann MN і Pacifici R. Дефіцит естрогену та втрата кісткової тканини: запальна історія. *Журнал клінічних досліджень*. 2006 рік; 116 :1186-1194.

8. Мак'юен Б. С., Акама К. Т., Спенсер-Сігал Дж. Л., Мілнер Т. А. та Уотерс Е. М. Вплив естрогену на мозок: дії за межі гіпоталамуса через нові механізми . *Поведінкова нейронаука* . 2012 рік; 126 :4.
9. Ruman J, Luna M, Messenger C і Copperman A. Жінки з гіпоталамічною аменореєю, які проходять екстракорпоральне запліднення, мають сприятливий прогноз, незважаючи на вищі вимоги до стимуляції . *Фертильність і стерильність* . 2008 рік; 90 : S236–S237.
10. Кобб К. Л., Бахрах Л. К., Сауерс М., Нівес Дж., Гріндейл Г. А., Кент К. К., Браун Б. В., Петтіт К., Харпер Д. М. і Келсі Дж.Л. Вплив оральних контрацептивів на кісткову масу та стресові переломи у бігунок . *Медицина і наука в спорті та фізичних вправах* . 2007 рік; 39 :1464.
11. Schenker JG, Yarkoni S і Granat M. Багатоплідна вагітність після індукції овуляції . *Фертильність і стерильність* . 2015 рік; 35 :105.

ВІРУСНИЙ МІОКАРДИТ – ВІД ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ДО ЛІКУВАННЯ

Климович Дарина Сергіївна

Горманюк Таїсія Ігорівна

Студенти

Кандидат медичних наук

Каньовська Людмила Володимирівна

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці

Анотація: Розвиток аутоімунних захворювань є наслідком недостатньої ауто толерантності, яка може виникнути через дефектну функцію будь-якої з ознак, що призводять до несприйнятливості імунної системи до аутоантигенів, тобто анергії, регуляції та клональної делеції. Аутоімунітет вимагає самоспецифічної відповіді, незважаючи на те, що може бути задіяна вроджена відповідь. Міокардит можна визначити як запальний процес, який вражає м'язову тканину серця (міокард). Міокардит вважається важливою причиною раптової смерті, як показали дослідження, засновані на розтині в загальній популяції. Незалежно від етіології, гостре запалення може переходити в підгостру та хронічну стадії і, нарешті, у ремоделювання тканин, фіброз та втрату архітектури міокарда та скорочувальної функції. Останнє хронічне ураження відповідає розвитку дилатаційної кардіоміопатії (ДКМП). Діагностика гострого та хронічного міокардиту залишається складним завданням для клініцистів. Характеристика цього захворювання утруднена його різноманітною етіологією та гетерогенними клінічними проявами. Більшість випадків міокардиту спричиняється інфекційними агентами. Ця робота покликана узагальнити патофізіологію вірусного міокардиту, передові методи діагностики та сучасний стан варіантів лікування.

Ключові слова: вірусний міокардит, аутоімунітет, дилатаційна кардіоміопатія, патофізіологія, ендоміокардіальна біопсія, лікувальна тактика.

Міокардит — захворювання з надзвичайно широким спектром клінічних проявів, від безсимптомних до загрозливих для життя, включаючи раптову смерть. Цей факт, у поєднанні з відсутністю неінвазивних високоспецифічних методів діагностики та перекриттям симптомів з іншими більш поширеними інцидентними серцево-судинними захворюваннями, робить його недостатньо діагностованим [1]. Міокардит є причиною раптової смерті приблизно у 10% випадків [2-3].

Більшість випадків міокардиту, ймовірно, викликана інфекційними агентами. Виявлено, що з міокардитом пов'язані різні геноми вірусів: особливо висока поширеність парвовіруса B19 (B19V), представника роду *Erythroparvovirus* родини *Parvoviridae* і вірусу герпесу людини 6 (HHV6) [4].

Персистенція вірусу в міокарді пов'язана з прогресуючим погіршенням фракції викиду лівого шлуночка (ФВЛШ). Патогени, включаючи віруси, можуть повторно запускати аутоімунні механізми. Хронічна імунна стимуляція або аутоімунітет при вірусному міокардиті є результатом неповного подолання вірусної інфекції, відповіді на попередній вірус або хронічне імуноопосередковане пошкодження тканин [5]. Як стійкі антигенні тригери, що безперервно синтезуються вірусними білками, так і вивільнення внутрішньоклітинних білків з некротичних або апоптотичних клітин міокарда можуть стимулювати хронічне запалення, яке в кінцевому підсумку залучає весь міокард. Аутоімунні реакції активують вірусоспецифічні Т-клітини, які атакують міокард. Під час цієї фази виробляються високі концентрації цитокінів (наприклад, фактора некрозу пухлини (TNF), інтерлейкіну (IL)-1a, IL-1b, IL-2 та інтерферону-(IFN- γ). Ці цитокіни разом з антитілами проти вірусних та серцевих білків ще більше посилюють ураження серця та порушення систолічної функції через ураження скорочувального апарату та білків матриксу [4-6].

При ентеро- та аденовірусній етіології захворювання характеризується масивними запальними інфільтратами та некрозом. Пряме ураження серця в гострій фазі є наслідком реплікації вірусу та порушення клітинної трансляції,

індукції апоптозу та окислювального стресу з наступним лізисом клітин. Клінічне значення персистуючих ентеровірусних геномів у міокарді було продемонстровано вищою смертністю [7-8].

Серцева персистенція інфекції В19V з транскрипційною активністю була пов'язана з несприятливим клінічним результатом та є відповідальною за прогресування від міокардиту до ДКМП. Крім того, імунізація мишей рекомбінантним білком VP1/2 призводила до погіршення ФВЛШ та прояву серцевого фіброзу [9].

Інфекції, викликані вірусом Епштейна-Барр (EBV), цитомегаловірусом людини (HCMV) та вірусом вітряної віспи (VZV) серед імунокомпетентних підлітків і дорослих, є рідкісними причинами міокардиту та ДКМП, і лише в декількох повідомленнях описуються патології [10].

Серцева травма, включаючи міокардит, спостерігається як серйозне ускладнення у пацієнтів із коронавірусною інфекцією. Первинна інфекція SARS-CoV-2 може призвести до вірусної пневмонії та гострого респіраторного дистрес-синдрому (РДС), що призводить до підвищеного ризику захворюваності та смертності [11]. Більше того, інфекція SARS-CoV-2 пов'язана з цитокіновим штормом та порушеннями коагуляції, що призводять до тромбоемболічних подій аж до поліорганної недостатності.

Вірусна серологія має обмежене застосування для діагностики, особливо при хронічному міокардиті чи запальній кардіоміопатії [12]. Серед методів діагностики ехокардіографія є цінним інструментом виявлення глобальних чи регіональних аномалій руху стінок; магнітно-резонансна томографія (МРТ) зі секвенуванням T1 і T2 та пізнім посиленням гадолінію може бути неоціненною для візуалізації структурних змін, інфільтрації, запалення, фіброзу та рубцювання. Тим не менш, золотим стандартом діагностики гострих та хронічних запальних захворювань серця є ендоміокардіальна біопсія (ЕМБ) [4, 13].

Гістологічний, імуногістологічний та молекулярний аналіз ЕМБ є передумовою для постановки точного діагнозу у пацієнтів з підозрою на

вірусний міокардит та кардіогенний шок і є наріжним каменем для індивідуального вибору терапії при вірусному міокардиті.

Сенс терапевтичного підходу полягає у впливі на прозапальні медіатори захворювання. Основними препаратами, що тестуються при міокардиті, є стероїди (преднізолон, преднізолон), циклоспорин та азатіоприн [14]. Основними протівірусними препаратами, що вивчаються при міокардиті, були ацикловір, перамівір, ганцикловір, рибавірин та артесунат у пацієнтів з чітко визначеним вірусним міокардитом (етіологія була конкретно визначена: парвовірус В19, грип, цитомегаловірус, парагрип). Всі протоколи включали імуносупресивне та/або імуномодулююче лікування, наприклад, стероїди та/або імуноглобуліни [15]. Загалом майбутні напрями терапевтичного підходу мають бути зосереджені на правильній діагностиці не лише етіологічного аспекту, а й конкретної стадії еволюції імунно-запального процесу.

Міокардит – надзвичайно складний імуноопосередкований процес. Очікується, що майбутні фундаментальні та трансляційні дослідження зможуть забезпечити більш глибоке розуміння патогенезу міокардиту. Це спричинить розробку більш досконалих діагностичних інструментів, що дозволять характеризувати та стратифікувати стадії прогресування міокардиту у кожного пацієнта.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Cihakova D, Rose NR. Pathogenesis of myocarditis and dilated cardiomyopathy. *Adv Immunol.* 2008;99:95–114.
2. Fabre A, Sheppard MN. Sudden adult death syndrome and other non-ischaeamic causes of sudden cardiac death. *Heart.* 2006;92(3):316–20.
3. Doolan A, Langlois N, Semsarian C. Causes of sudden cardiac death in young Australians. *Med J Aust.* 2004;180(3):110–2.
4. Schultheiss HP, Baumeier C, Aleshcheva G, Bock CT, Escher F. Viral Myocarditis-From Pathophysiology to Treatment. *J Clin Med.* 2021 Nov 11;10(22):5240. doi: 10.3390/jcm10225240. PMID: 34830522; PMCID:

PMC8623269.

5. Monda E., Palmiero G., Rubino M., Verrillo F., Amodio F., Di Fraia F., Pacileo R., Fimiani F., Esposito A., Cirillo A., et al. Molecular Basis of Inflammation in the Pathogenesis of Cardiomyopathies. *Int. J. Mol. Sci.* 2020;21:6462. doi: 10.3390/ijms21186462.

6. Poller W., Haas J., Klingel K., Kühnisch J., Gast M., Kaya Z., Escher F., Kayvanpour E., Degener F., Opgen-Rhein B., et al. Familial Recurrent Myocarditis Triggered by Exercise in Patients with a Truncating Variant of the Desmoplakin Gene. *J. Am. Heart Assoc.* 2020;9:e015289. doi: 10.1161/JAHA.119.015289.

7. Garmaroudi F.S., Marchant D., Hendry R., Luo H., Yang D., Ye X., Shi J., McManus B.M. Coxsackievirus B3 replication and pathogenesis. *Future Microbiol.* 2015;10:629–653. doi: 10.2217/fmb.15.5.

8. Frustaci A., Chimenti C., Calabrese F., Pieroni M., Thiene G., Maseri A. Immunosuppressive therapy for active lymphocytic myocarditis: Virological and immunologic profile of responders versus nonresponders. *Circulation.* 2003;107:857–863. doi: 10.1161/01.CIR.0000048147.15962.31.

9. Bogomolovas J., Šimoliūnas E., Rinkūnaitė I., Smalinskaitė L., Podkopajev A., Bironaitė D., Weis C.-A., Marx A., Bukelskienė V., Gretz N., et al. A Novel Murine Model of Parvovirus Associated Dilated Cardiomyopathy Induced by Immunization with VP1-Unique Region of Parvovirus B19. *BioMed Res. Int.* 2016;2016:1627184. doi: 10.1155/2016/1627184.

10. Chimenti C., Verardo R., Grande C., Franccone M., Frustaci A. Infarct-like myocarditis with coronary vasculitis and aneurysm formation caused by Epstein–Barr virus infection. *ESC Heart Fail.* 2020;7:938–941. doi: 10.1002/ehf2.12611.

11. Zhou F., Yu T., Du R., Fan G., Liu Y., Liu Z., Xiang J., Wang Y., Song B., Gu X., et al. Clinical course and risk factors for mortality of adult inpatients with COVID-19 in Wuhan, China: A retrospective cohort study. *Lancet.* 2020;395:1054–1062. doi: 10.1016/S0140-6736(20)30566-3.

12. Parks CG, et al. Expert panel workshop consensus statement on the role of the environment in the development of autoimmune disease. *Int J Mol Sci.*

2014;15(8):14269–97.

13. Mackay IR, Leskovsek NV, Rose NR. Cell damage and autoimmunity: a critical appraisal. *J Autoimmun.* 2008;30(1–2):5–11.

14. Ioannou A., Tsappa I., Metaxa S., Missouris C.G. Ventricular Fibrillation following Varicella Zoster Myocarditis. *Case Rep. Cardiol.* 2017;2017:1017686. doi: 10.1155/2017/1017686.

15. Yang L., Nilsson-Payant B.E., Han Y., Jaffré F., Zhu J., Wang P., Zhang T., Redmond D., Houghton S., Møller R., et al. Cardiomyocytes Recruit Monocytes upon SARS-CoV-2 Infection by Secreting CCL2. *Stem Cell Rep.* 2021;16:2274-2288. doi: 10.1016/j.stemcr.2021.07.012.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПАТОФІЗІОЛОГІЇ ТРАВМАТИЧНИХ УШКОДЖЕНЬ ТА ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ

Кочкіна Ксенія Олексіївна

Блажко Валентина Олександрівна

Студенти

Кузнецова Мілена Олександрівна

Відповідальна за студентський науковий гурток, асистент

Харківський національний медичний університет

Харків, Україна

Вступ. На сьогоднішній день питання реабілітації пацієнтів після травматичного ушкодження залишається актуальним. На жаль, кожен щоденно підпадає під ризик отримати травматичне ушкодження будь-якого генезу.

За даними ВООЗ, кожного дня через отримані травми гине близько 16 тис. осіб, щорічно – 300 тис. працездатних людей, а 7–8 млн стає інвалідами. Статистика нам говорить, що за останні роки смертність від травм в Україні збільшилася на 38,7% (не враховуючи останні події).

Якщо спиратися на дані МОЗ України - від травм щорічно гине 31–44 тис. осіб, із них 20–25% – від поєднаної травми (політравми).

Найчастішим випадком, який призводить до серйозних травматичних ушкоджень - ДТП, крім цього слід враховувати падіння з висоти та побутові травми. Беручи до уваги події останнього року, зазначимо, що сьогодні лікарі частіше стикаються з травмами внаслідок вогнепального поранення та вибуховими ушкодженнями.

На жаль, від процесу травматизації ніхто не застрахований, тому лікарям особливо важливо знати, як правильно лікувати хворих з такими ураженнями.

Ціль роботи. Виявити взаємозв'язок між патогенезом пошкодження та його лікуванням. З'ясувати основні моменти при роботі з хворими, які мають травматичне ушкодження, зробити висновки щодо принципів лікування травм та подальшої реабілітації пацієнтів.

Матеріали та методи. Була опрацьована та проаналізована національна й

зарубіжна література. Крім того були взяті до уваги офіційні статистичні дані ВООЗ та МОЗ України. Було вивчено загальну й місцеву реакції організму на травму та патофізіологічні процеси організму при травматологічній хворобі. Розглянуті такі пошкодження як множинні переломи, політравми, вогнепальні та вибухові поранення.

Результати та обговорення. Для кращого розуміння щодо змін, які відбуваються під час травматизації, розглянемо загальні та місцеві реакції організму. До загальної реакції організму при травмах середньої важкості відносять дві фази: катаболізму та анаболізму. На початковій фазі (катаболізму) виникають реакції, які забезпечують опір організму до травми. У цій фазі спостерігається переважання функцій симпатичної нервової системи, підвищення активності гормональних систем гіпофіза, надниркових залоз та щитовидної залози, а також посилення енергетичного обміну та споживання кисню.

В організмі відбувається посилений розпад білків та жирів, що проявляється ацетонурією, втратою білка та маси тіла. Вважається, що хворі з переломами довгих трубчастих кісток втрачають на день близько 80-85 г білка і до 400-450 г маси тіла. Кислотно-основний стан при цьому зміщується у бік ацидозу. Разом з цим у потерпілого буде олігурія, це призведе до накопичення натрію та хлору в організмі, та навпаки виведенню калію, а разом з натрієм буде затримуватися і вода, що призведе до набряків.

В анаболічній фазі відбувається відновлення втрачених резервів - азотний та калієвий баланс стає позитивним. Нормалізуються температура тіла, пульс, покращується загальний стан потерпілого. У цю фазу можливе застосування анаболічних препаратів, які будуть сприяти регенерації кісткової тканини.

Перебіг важкий та вкрай важких травматичних ушкоджень об'єднують під загальною назвою «травматична хвороба». Травматична хвороба — це порушення життєдіяльності організму, викликане травмою і комплексом типових розладів гомеостазу (патологічних синдромів), які при неефективності центральної регуляції або при неправильному лікуванні можуть призводити до

виникнення тяжких, загрозливих для життя ускладнень. У цьому стані виділяють 4 періоди.

Перший період або період травматичного шоку триває кілька годин. Він виражається гострою серцево-судинною недостатністю, зниженням ОЦК, порушенням мікроциркуляції та, як наслідок, розвитком гіпоксії. В організмі відзначається високий рівень гормонів аденогіпофіза (АКТГ) та кори надниркових залоз (кортизол). У цей час потерпілому необхідно надати невідкладну допомогу, дії спрямовані на усунення шокowego стану. Другий період або постшоківий триває до 7 діб. Спостерігається зменшення гіпоксії та відносна стабілізація загального стану хворого. У 75-80% хворих з ізольованими травмами у цей період відмічається покращення стану та підвищення тенденції до подальшого одужання; із поєднаними травмами - у 60-65%. Лікування буде спрямовано на попередження подальших ускладнень. Третій період - пізніх ускладнень спостерігається у хворих з поєднаними травмами. Можуть виникнути пневмонії, ранові інфекції та ін. Лікування на цій стадії спрямовано на ліквідування виникнутих ускладнень. Четвертий період одужання, яке може настати тільки через кілька місяців. На цьому етапі проводиться повноцінна реабілітація хворого.

Щодо місцевих реакцій, то у гострому періоді травми відмічають виражені зміни регіонарної гемодинаміки. Одразу після перелому кістки рефлекторно підвищується тону́с судин пошкодженої кінцівки. Спазм судин зазвичай триває недовго і вже через кілька годин змінюється на гіперемію.

Для поновлення периферичного кровообігу застосовують регіонарне знеболювання, зіставлення уламків та їх фіксування, у поєднанні з медикаментозним лікуванням (інфузійна терапія реологічно активними препаратами, дезагреганти).

Далі розглянемо перебіг множинних переломів, політравм та пошкоджень внаслідок вогнепального поранення та вибухів, а також основні принципи їх лікування.

За визначенням, множинний перелом - це пошкодження кістки з

утворенням 3-ох і більше відламків. Вони завжди ведуть за собою крововтрату, розвиток шоку і загальний важкий стан пацієнта. У гострому періоді можлива велика крововтрата через гіпокоагуляцію, але в подальшому розвиток гіперкоагуляції призведе до тромбоемболії. Крім цього, є великий ризик розвитку жирової емболії, що часто призводить до летальних наслідків. Для успішного лікування множинних переломів проводять адекватну оцінку травми, оптимальних термінів, вибору першочерговості, методу та об'єму оперативного втручання. У першу чергу, як зазначалося вище, проводять протишокову терапію та знеболювання місць переломів (перший етап травматичної хвороби). Надалі обов'язковими є реанімаційні заходи та попередження ускладнень. До моменту стабілізації стану пацієнта і за відсутності життєвих ризиків, на даному етапі не рекомендується проводити оперативне втручання. Далі проводять первинну хірургічну обробку рани, яку роблять в декілька етапів, в залежності від стану хворого. Пізніше вже переходять до більш складних моментів консервативного лікування або хірургічного втручання (залежно від обсягу та складності пошкодження).

Політравма – важкі множинні та поєднані ушкодження при яких виникає травматична хвороба, які потребують надання медичної допомоги за життєвими показниками. Можуть складатися з переломів поєднаних з травмами внутрішніх органів, що обтяжує перебіг травми та може призвести до несприятливих наслідків. Як правило, такі комбінації супроводжуються шоком, масивною крововтратою та нерідко критичним станом пацієнта. Найчастіше переломи супроводжуються травмами внутрішніх органів черевної порожнини, таких як кишківник, селезінка, печінка, нирки, розрив сечового міхура, та грудної порожнини з утворенням гемо- та пневмотораксу, емфіземи та розривом легень. Частота політравми за останні роки складає 5,5–35%. Летальність при цьому становить 12,2–63,4%, із них у перші 24–48 год помирає 65,1–70,0% потерпілих (із них – 35,0% у перші 15 хв від моменту травми).

Зазвичай пацієнти з політравмами знаходяться в край важкому стані, саме тому лікарі повинні вміло поєднувати лікування з діагностикою, для

збільшення шансів зберегти життя пацієнта. Першочергово треба зупинити кровотечу та, за наявності травм грудної клітини, треба усунути поранення серця, великих судин та пневмоторакс або відповідні ураження черевної порожнини. Усунення причин порушення дихання, як правило, комбінують з лікуванням шоку. Пізніше, за нормалізації стану пацієнта, проводять оперативне втручання та консервативне лікування.

При вибухових травмах чиниться вплив на всіх рівнях гомеостазу. Окрім механічної дії, відбувається також світловий спалах та звуковий удар, що призводить психоемоційного шоку. Також від удару відбувається різка зміна тиску в порожнинних, міжтканинних та міжклітинних рівнях, що призводить до первинних ушкоджень. Як наслідок відбувається крововтрата, больовий синдром, токсемія тощо.

Якщо казати за мінно-вибухові поранення, то сам механізм полягає в зіткненні відбитого тиску з опорною структурою тіла. Ця енергія буде створювати великий тиск на живий об'єкт. При розташуванні вибухового пристрою під середнім відділом стопи, енергія спрямовується у проксимальному напрямку, але з розповсюдженням по всьому об'єкту. При такому надлишковому тиску відбувається повне руйнування і відрив стопи. Відмічається відшарування тканин від кістки, а дія газів і енергії ударної хвилі призводить до коагуляційні та травматичні некрози.

Такі поранення кісток та суглобів потребують певного поетапного лікування та надання медичної допомоги. Як вже зазначалось, першочерговим є обов'язкове лікування шоку, відновлення нормального кровопостачання та мікроциркуляції. Далі проводять первинну хірургічну обробку, яка доречна у випадках великих ран м'яких тканин з наростанням гематоми, а також при багатооскольчатих переломах кісток зі зміщенням. Але при множинних точкових ранах без відсутності в них чужорідних тіл та гематом не варто прибігати до хірургічного втручання. Також лікар повинен направити свої дії на пригнічення патогенної мікрофлори, іммобілізацію кінцівки та застосування лікарських засобів для підвищення захисної функції організму. За потреби слід

видалити чужорідні об'єкти з рани (уламки), адже це може викликати в тілі реакції інфікування. Далі треба надійно знерухомити уламки кісток до моменту їх зрощення. У лікарні закривають рани різними способами (відстрочений шов, вільна шкірна пластика, тканинні комплекси та ін.), виконують судинний шов, шов нерва, та надалі здійснюють заходи, спрямовані на реабілітацію поранених.

Висновки. Проаналізувавши все вищезазначене, можна дійти висновків, що зв'язок між патогенезом травматичного ушкодження та подальшого його лікування однозначно існує. Кожному лікарю треба обов'язково пам'ятати про загальні та місцеві реакції організму під час травматизації. При важких станах хворого треба вміти розпізнати стадію травматичної хвороби, адже від цього залежать подальші дії лікаря. Особливої уваги потребують політравми, адже окрім переломів кісток, такі ушкодження супроводжуються серйозними травмами внутрішніх органів. Що зумовлює лікаря розширити спектр своїх дій, але при цьому діяти швидко та правильно.

При обробці та лікуванні вогнепальних та вибухових ран, слід враховувати стан постраждалого, наявність уламків та чужорідних елементів в рані. Не слід забувати, що найголовнішою при отриманні вогнепального або вибухового поранення є саме перша допомога, яка спрямована на зупинку кровотечі та ліквідування шокового стану пораненого.

ЛІТЕРАТУРА

1. Травматологія та ортопедія : підручник для студ. вищих мед. навч. закладів / за ред.: Голки Г. Г., Бур'янова О. А., Климовицького В. Г. – Вінниця : Нова Книга, 2013. — 400 с. : іл.
2. Травматологія та ортопедія: Підручник / За ред. проф. А. І. Грищанова, доц. А. Н. Єрохова. - ТОВ "Видавництво Фоліат", 2004. 544 с.: Іл.
3. Treatment in Traumatology: methodical instructions for self-study of 5 coursestudents of medical faculties / comp. Н. Н. Holka, О. G. Fadeyev et al. Kharkiv : KhNMU, 2019. – 28 p.

4. Доросевич А. Є., Дмитрієв І. В. Морфологічна діагностика жирової емболії. Судово-медична експертиза. 2016; 59 (1): 43-47.
5. Шок. Травматичні ушкодження: метод. указ. для студентів V курсу/уклад. С. В. Курсів, Н. В. Лізогуб, К. Г. Міхневич, В. А. Науменко. Харків: ХНМУ, 2011. - 32 с.
6. Травматологія та ортопедія Підручник для студ. вищ. навчань закладів / Р. М. Кавалерський, Т. Л. Силін, А. В. Гаркаві та ін; За ред. Г. М. Кавалерського. - Видавничий центр «Академія», 2005 - 624 с.
7. Патофізіологія : в 2 т. Т 1. Загальна патологія : підручник для студ. вищ. мед. навч. заклад. / О. В. Атаман. – Вид. 3-тє. – Вінниця : Нова Книга, 2018. – 584 с. : іл.
8. Інтернет ресурс: <https://pubmed.ncbi.nlm>.

ВПЛИВ ВОЄННИХ ФАКТОРІВ НА СТАН ШКІРИ ТА ВОЛОССЯ СЕРЕД МОЛОДІ УКРАЇНИ

Кочугура Діана Володимирівна

Райзер Софія Володимирівна

Студенти

Біловол Алла Миколаївна

д.мед.н., професор Кафедри дерматології
венерології та медичної косметології

Пустова Наталія Олександрівна

К.мед.н., доц. кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківського національного медичного університету

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. 24 лютого 2023 року – трагічна дата. Рівно рік тому розпочалась повномасштабна війна в Україні, яка змінила життя на “ДО” та “ПІСЛЯ”. Кожен українець відчув на собі агресію сусіда. Погоня за молодістю, нескінченні косметичні процедури зараз виглядають такими другорядними, тому що головне - здоров'я, яке не купиш за всі кошти світу. Шкіра – це дзеркало нашого організму тому, коли йдеться про догляд, перш за все це про базові речі – гігієна щонайперше.

Мета роботи. / Aim, Метою дослідження було виявити наслідки повномасштабного вторгнення на стан шкіри та волосся серед українців, а також рівень розповсюдженості та засоби боротьби з виявленими симптомами.

Матеріали та методи Для досягнення мети було проведено анонімне анкетування серед українців віком від 16 до 30+ років. У нашому дослідженні прийняло участь 82 респондентів: 56 жінки і 26 чоловіків. Вік 5 опитуваних (6,1%) становив 16-19 років, 42 особи (51,2%) - 20-23 років, 8 осіб (9,8%) - 24-27 роки, 3 особи (3,7%) - 28-30 років, 24 особи (29,3%) - 30 років і більше

Результати та обговорення./Results and discussion Провівши аналіз анкетування, нами була виявлена низка закономірностей. 59 осіб(72%) з 82

опитаних помітили зміни шкіри та волосся під час війни.

Під час дослідження особливу зацікавленість викликало питання щодо проміжку часу, через який з'явилися симптоми та було з'ясовано, що 4,9% помітили зміни в перші дні вторгнення; 7,3%-через тиждень; 13,4%-через 2 тижні; 20,7%-через місяць; 8,5%-через 1,5 місяця; 3,7%-через 2 місяці; 6,1%-через 3 місяці; 9,8%-через 6 місяців.

Респондентам було запропоновано обрати найбільш розповсюджені зміни у волоссяному покриву, серед яких 47,6%-випадіння волосся, 14,6%-лущення шкіри, 19,5%-рясна лупа, 17,1%-жирний блиск волосся, 11%-свербіж, 34,1% ламкість волосся, 25,6%-сивина та 2,4% відзначили інші зміни.

Окрім вже розглянутих вище питань нас також цікавило як саме молодь боролася з цими змінами. Отже, більшість опитуваних ніяк 34,1% не боролася з вище вказаними змінами, 8,5%-зверталися до лікаря, 32,9%-змінити догляд за волоссям, 24,4%-змінити гігієнічні засоби(шампунь) на лікарські засоби без консультації з лікарем, 30,5%- додаково використовували маски, сироватки, масла для волосся та інше та 6,1% відзначили інше.

А ще нас зацікавили зміни що відбулися не лише у волоссяному покриві людини, а й на шкірі. Тому ми запропонували серед наших респондентів обрати зміни які відбулися саме у них. Результати наступні: 6,1%- Схожі на алергічну реакцію червоні плями, 11%-свербіж, 35,4%-прищі, акне, 26,8%-сухість шкіри, 23,2%-зморшки, 23,2%-зневодненість, брюзглість шкіри, 11%-зміна кольору шкіри, 3,7%-поява папілом, 19,5%-лущення шкіри,8,5%-поява пігментних плям та 1,2%- обрали інші зміни.

Отже, більшість опитуваних (41,5%) не боролися з проблемами, 8%-звертались до лікаря, 19,5%-змінити гігієнічні засоби без консультації з лікарем, 39%- почали використовувати додатковий догляд(крем, масла, пілінг, скраб та інше) та 2,4% - обрали інші методи боротьби зі змінами шкіри.

Та завершальним питанням було чи допомогли дії українців позбутися проблем пов'язаних з волоссям та шкірою. 46,8% респондентів частково позбулися проблем пов'язаних зі змінами волосся та шкіри;29,9%-повністю

позбулися проблем; та 23,4%-зовсім не позбулися проблем.

Завдяки ширості респондентів нам вдалося відслідкувати, що на жаль більшість українців не вважає зміни волосся та шкіри за причину звернення до лікаря, переважає самолікування.

Висновки./Conclusions. У результаті дослідження з'ясовано, що кожен другий українець має зміни у волосяному покриві та шкіри. Українці не вирішують проблеми наявних симптомів шляхом звертання до лікаря, але віддають перевагу самолікуванню чи, що ще гірше, ніяк не борються з виявленими змінами. Але війна ще триває та ці зміни лише посилюються. Не треба залишати все на самоплив, потрібно звертатися по кваліфіковану допомогу. Потрібно зустрічати перемогу з гарною шкірою та розкішним волоссям!

ЛІКУВАННЯ МІГРЕНІ

**Кривецька Інна Іванівна
Хованець Крістіна Русланівна**

Незважаючи на те, що мігрень є надзвичайно поширеним захворюванням, її діагностика залишається досить складним питанням. При мігрені біль інтенсивний, пульсуючий, локалізується в одній частині голови (в ділянці скроні, ока або тім'я, рідше в потилиці), часто супроводжується нудотою, блюванням, підвищеною чутливістю до світла та звуків. Вона може тривати від 4 годин до 3 діб та посилюватись при фізичному навантаженні. У деяких пацієнтів описані симптоми з'являються після так званої аури, яка є зміною зорового або звукового сприйняття, або незвичайними відчуттями в тілі, або порушенням мови.

Встановити діагноз мігрень може лікар-невролог, який спеціалізується на лікуванні головного болю. Згідно з даними епідеміологічних досліджень, у структурі синдрому хронічного щоденного головного болю перше місце все-таки (понад 80% випадків) посідає хронічна мігрень. Проте, за даними наукового дослідження, найчастіше таким пацієнтам ставлять діагноз «хронічний біль напруги».

Від 30 до 50% пацієнтів із хронічною мігренню займаються самолікуванням та зловживають знеболюючими засобами у спробах швидко зняти больовий напад. Це може призвести до негативних наслідків з огляду на те, що мігрень – це серйозне неврологічне захворювання. Крім лікарської терапії, відмовитися від зловживання анальгетиками, пацієнту слід звернути увагу на свій спосіб життя: прагнути зниження рівня стресу, висипатися.

Для превентивного лікування на сьогоднішній момент використовують такі препарати: група бета-блокаторів; антидепресанти; вітаміни групи В і препарати магнію. На сьогоднішній день одним із ефективних препаратів в лікуванні мігрені, слід вважати аджові (фреманезумаб). Препарат Аджові, який розроблений ізраїльською фірмою Teva вводиться двічі, з проміжком в місяць і

діє від 6 до 12 місяців. Діючий компонент – це моноклональні антитіла, які впливають точково на причину болю. Однієї ін'єкції на місяць зазвичай достатньо, щоб позбавитися головного болю та зберегти звичний темп життя.

У кожного четвертого пацієнта через рік терапії прояви мігрені зникають, а багато хто відчуває полегшення симптомів вже з перших тижнів. Ін'єкції моноклональних антитіл добре переносяться пацієнтами та не впливають на серцево-судинну систему.

Фреманезумаб – гуманізоване моноклональне антитіло IgG2Δа/каппа, отримане на основі мишачого антитіла. Фреманезумаб селективно зв'язується з лігандом пептиду CGRP (CGRP - пептид, що кодується геном кальцитоніну) і блокує зв'язування обох ізоформ CGRP (α- і β-CGRP) з рецептором CGRP. Точний механізм дії завдяки якому фреманезумаб попереджає мігренозні атаки невідомий, однак вважається, що превенція мігрені досягається за рахунок модуляції системи трійчастого нерву. Встановлено, що під час мігрені рівні CGRP суттєво підвищуються і повертаються до нормальних значень при зменшенні головного болю. Фреманезумаб має високу специфічність до CGRP і не зв'язується зі спорідненими елементами (такими як амелін, кальцитонін, інтермедин та адреномедулін). Терапія заснована на дії моноклональних антитіл проти білка CGRP (calcitonin gene-related peptide, кальцитонін-ген споріднений пептид) та чутливих до нього рецепторів. Цей білок виділяється та накопичується під час нападів мігрені. Чим його більше, тим гостріший біль. Препарати з моноклональними антитілами переривають шлях виникнення болю, в якому беруть участь CGRP. Препарат Іринекс (еренумаб) блокує рецептори на клітинах, через що CGPR не може до них приєднатися. А "Аджові" (фреманезумаб) зупиняє сам білок.

Таке лікування призначене для дорослих, у яких напади мігрені бувають частіше за чотири рази на місяць. Тривалість курсу від півроку до року, тобто для сталого ефекту потрібно від 6 до 12 ін'єкцій. Перші ефекти оцінюють за три місяці. Ін'єкції виконує раз на місяць лікар або медсестра у клініці. У деяких випадках лікар може призначити одну ін'єкцію раз на три місяці, але

потрійними дозами.

Першим поколінням гепантів були олцегепант (Boehringer Ingelheim GmbH, Німеччина), телкагепант (Merck, Кенілворт, Нью-Джерсі) та МК-3207 (Merck, Кенілворт, Нью-Джерсі). Повідомлялося, що ці методи лікування більш ефективні, ніж плацебо, і можна порівняти з ефективністю триптанами. Проте подальше дослідження цих гепантів було припинено через побоювання з приводу гепатотоксичності при регулярному прийомі.

Гепант другого покоління включає уброгепант, римегепант та атогепант. Уброгепант був першим гепантом, який отримав схвалення FDA для abortивного лікування мігрені. У дослідженнях III фази ACHIEVE (I та II) уброгепант у дозах 50 мг та 100 мг оцінювався порівняно з плацебо. Було виявлено, що уброгепант більш ефективний, ніж плацебо, у забезпеченні відсутності болю через 2 години і вирішенні найбільш неприємних симптомів (MBS, світлобоязнь, фонофобія або нудота) порівняно із плацебо. Найчастішими побічними ефектами, про які повідомлялося, були нудота та сонливість. Об'єднаний аналіз не виявив клінічних проявів гепатотоксичності. Атогепант є пероральним антагоністом рецептора CGRP 2-го покоління з часом досягнення максимальної концентрації ~2 години і періодом напіврозпаду ~11 годин. Це потужний антагоніст CGRP, який неконкурентно зв'язується з рецептором CGRP. Істотно не індукує або інгібує багато CYP. На відміну від інших гепантів, атогепант був розроблений спеціально для профілактичного лікування через тривалий період напіввиведення. У фармакокінетичному дослідженні загальна системна дія атогепанту була на 15-38% вищою у учасників із печінковою недостатністю порівняно з учасниками з нормальною функцією печінки. Протягом 28 днів лікування (надтерапевтична доза 170 мг) у жодного з учасників, які отримували атогепант, не було АЛТ. Підвищення вище $1,5 \times$ верхньої межі норми. У клінічному дослідженні фази I повідомлялося, що атогепант можна переносити в одноразових дозах до 300 мг. Жодних серцево-судинних побічних ефектів, таких як подовження інтервалу QT/QTc, не спостерігалось.

Таким чином, мігрень не вилікувати раз і назавжди, але терапією можна взяти її під контроль – зробити напади рідкісними та слабкими. Було встановлено, що CGRP відіграє вагомую роль у патофізіології мігрені. Націлені на CGRP mAb і гепанти є два класи препаратів, розроблених для інгібування функції CGRP. Атогепант – гепант другого покоління, який нещодавно отримав схвалення FDA для запобігання нападів мігрені. Дослідження продемонстрували, що атогепант є ефективним засобом для профілактики і лікування мігрені.

СУЧАСНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ЕТІОПАТОГЕНЕЗ НЕЙРОДЕГЕНЕРАТИВНИХ ПРОЦЕСІВ ГОЛОВНОГО МОЗКУ

Кузьміна Ірина Юрьевна

проф.

Кузнецова Мілена Олександрівна

к.мед.н.

Притула Артем Іванович

Завиленкова Вероніка Андріївна

студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність: За останні десятиліття з підвищенням тривалості життя в усьому світі, в суспільстві зростає поширеність нейродегенеративних захворювань мозку, які зачіпають перш за все літніх людей. Серед цих хвороб найбільш поширена і найбільш широко відома хвороба Альцгеймера. На ранніх стадіях нейродегенеративні захворювання розпізнати досить важко, а сучасна медицина ефективно зупиняє прогресування лише у разі ранньої діагностики. Завдяки вивченню особливостей патофізіологічних механізмів нейродегенеративних процесів стає можлива рання їх діагностика та ефективне лікування.

Ціллю дослідження було з'ясування сучасних уявлень про етіологію і патогенез нейродегенеративних процесів в головному мозку.

Матеріали та методи: Було оброблено та проаналізовано 35 джерел літератури, з яких 12 вітчизняних та 23 зарубіжні матеріали журналів та монографій з даної тематики, які розміщені в базах даних PubMed, ScienceDirect, Міжнародний медичний журнал, статті Alzheimer's Association.

Результати та обговорення: В ході роботи було досліджено значну кількість патофізіологічних механізмів, що здатні пояснити закономірності розвитку нейродегенеративних захворювань, починаючи від утворення білків неправильної конформації, тілець включень [1] та участю пріонних механізмів

[2], до взаємозв'язку запалення з нейродегенативними процесами [3], модуляції останніх факторами кровообігу та утворення здоровим мозком континууму з цими захворюваннями [4]. Серед головних етіологічних факторів можемо виділити генетичну схильність [5] та вплив оточуючого середовища [4].

Структурне дослідження усадки специфічних ділянок мозку, таких як гіпоталамус, може бути ранньою ознакою виникнення і розвитку хвороби Альцгеймера. Фтордезоксиглюкозна (ФДГ)-позитронно-емісійна томографія (ПЕТ) вказує, що хвороба Альцгеймера часто пов'язана зі зниженим використанням глюкози в областях мозку, важливих для пам'яті, навчання та вирішення проблем. Також дослідження стверджують, що на ранніх етапах розвитку хвороби Альцгеймера можуть спостерігатись зміни рівнів тау і бета-амілоїду та збільшується рівень легких ланцюгів нейрофіламентів внаслідок розвитку патологічних процесів з ураженням аксонів. Доведено кореляцію рівня убіквітину в спинно-мозковій речовині з біомаркерами нейродегенерації. Вчені визначили три рідкісні варіації генів, які спричиняють хворобу Альцгеймера і декілька генів, що збільшують ризик захворіти. [6]

Однак амілоїдні бляшки так само виявляються на аутопсії літніх людей, яким не було діагностовано неврологічні захворювання так само як і нейрофібрилярні клубки, тільця Леві, включення TAR ДНК-зв'язуючого білка 43 (TDP-43), синаптична дистрофія, втрата нейронів і втрата об'єму мозку. Тож до кінця не може бути стверджено чи є вони прекурсорами нейродегенерації чи продуктами старіння мозку. [7] Було виявлено, що мозок людей у віці 90 років і старше важить на 11% менше, ніж мозок людей у віці 50 років, що вказує на те, що понад 150 г мозкової тканини зникло в мозку старших. [7]. Важливо відрізнити чи це відбулось в наслідок цілком ймовірних процесів нейродегенерації чи звичайного процесу старіння мозку.

Кілька досліджень виміряли від десятків до сотень відомих факторів зв'язку в плазмі крові людей з різними стадіями Альцгеймеру, повідомляючи про білкові ознаки, які характеризують продромальні стадії захворювання або прогресування від ранньої до пізньої стадії. Інше дослідження описали білкові

сигнатури, які корелюють з генотипами АРОЕ або з рівнями амілоїду- β і тау в цереброспінальній рідині у людей з AD. [9].

Мітохондрії і лізосоми у постмітотичних клітинах найбільше страждають від вікових змін. Багато мітохондрій піддаються збільшенню та структурній дезорганізації, тоді як лізосоми поступово накопичують нерозкладний ліпофусцин, або пігмент старіння, що може бути пов'язано не лише з оксидативним стресом, а й через властиву клітинам спадкову нездатність повністю видалити пошкоджені структури після окиснення [10].

Старіння можна розділити на окремі процеси, включаючи втрату білкового гомеостазу, що призводить до розвитку агрегатів і тілець включення, пошкодження ДНК, лізосомальної дисфункції, епігенетичних змін і імунної дисрегуляції. Генетична схильність індивіда разом із впливом навколишнього середовища визначають частоту та поширеність уражень, які є результатом таких процесів, ймовірно, специфічним для клітини способом. Різні захворювання можуть розвиватися відповідно до просторово-часового розподілу уражень [11].

Висновки: Під час аналізу даних було встановлено, що на даний час нейродегенеративні захворювання досить активно вивчається і існує значна кількість теорій, які пояснюють їхню етіологію та патогенез. Більшість теорій не суперечать одна одній та можуть пояснювати патогенез нейродегенеративних процесів на різних стадіях захворювання. Проте, до кінця не з'ясовано, які процеси нейродегенерації властиві для специфічних захворювань, а які є наслідком старіння мозку. Оскільки питання є актуальним та недостатньо вивченим, важливо продовжувати дослідження даної теми з метою підвищення ефективності паліативної терапії та покращення якості життя хворих.

ДЖЕРЕЛА:

1. Ross C., Poirier M., Protein aggregation and neurodegenerative disease, *Nature Medicine*, 2004, volume10, pages S10–S17.

2. Jucker, M., Walker, L., Self-propagation of pathogenic protein aggregates in neurodegenerative diseases, *Nature*, 2013, volume 501, pages 45–51.
3. NhatTran, Thanh Le , Joanna Narkiewicz , Suzana Aulić, Giulia Salzano, Hoa Thanh Tran, Denis Scaini, Fabio Moda, Gabriele Giachin, Giuseppe Legname, Synthetic prions and other human neurodegenerative proteinopathies, ScinceDirect, Elsevier, 2015, Volume 207, Pages 25-37.
4. М. Є. Черненко, Проблема нейрогенезу в умовах терапії нейрозапального/нейродегенеративного процесу, МІЖНАРОДНИЙ МЕДИЧНИЙ ЖУРНАЛ, 2019, № 2.
5. Wyss-Coray, T., Ageing, neurodegeneration and brain rejuvenation, *Nature*, 2016, volume 539, pages 180–186.
6. Hao Deng, Peng Wang, Joseph Jankovic , The genetics of Parkinson disease, ScinceDirect, Elsevier, March 2018, Volume 42, Pages 72-85.
7. Alzheimer's Association: Alzheimer's Disease Facts and Figures, 2020, Pages 391–460.
8. Elobeid A, Libard S, Leino M, Popova SN, Alafuzoff I. Altered proteins in the aging brain, PubMed , 2016
9. Baird GS, et al. Age-dependent changes in the cerebrospinal fluid proteome by slow off-rate modified aptamer array, 2012
10. Brunk UT, Terman A. The mitochondrial-lysosomal axis theory of aging: accumulation of damaged mitochondria as a result of imperfect autophagocytosis, PubMed, 2002
11. Schobel SA, Buxton RB, Witter MP, Barnes CA. A pathophysiological framework of hippocampal dysfunction in ageing and disease, PubMed, 2011

ПЕРВЫЙ КЛИНИЧЕСКИЙ СЛУЧАЙ ВОЗМОЖНОГО ИЗЛЕЧЕНИЯ ОТ РАКА МЕТОДОМ ГИПЕРТЕРМИИ С ПОСЛЕДУЮЩЕЙ ГИПОТЕРМИЕЙ

Куценко Людмила Владимировна

Магистр, врач-онколог

Белоцерковский Филиал

Киевского Областного Онкологического Диспансера

Вступление. Несмотря на значительный прогресс в области различных медицинских наук, многие медицинские проблемы до сих пор требуют решения. Возможно, рак, как и сходные с ним по механизму заболевания, в скором времени окончательно исчезнут из списка неизлечимых заболеваний.

Цель работы. Осветить первый клинический случай лечения и, возможно, излечения от рака методом гипертермии с последующей гипотермией.

Материалы и методы. Больной V. был пролечен и, возможно, излечен мной, доктором Куценко Людмилой Владимировной от рака простаты с использованием изобретенного мною метода гипертермии с последующей гипотермией до регистрации меня врачом-онкологом на территории Украины. В мае 2021 года больной жаловался на сильные боли в костях скелета, появление крови в моче, потерю аппетита, похудание на 10 кг, общую слабость, утомляемость. По данным обследования: Простат-специфический антиген (05.06.2021) – 156 нг/мл; МРТ малого таза (08.06.2021) – рак простаты с инвазией семенных пузырьков, диффузное поражение костей позвоночника и таза с выраженным мягкотканым компонентом, инфильтрирующим мышцы и мягкие ткани около лобковых костей, правых седалищной и подвздошной костей, лимфаденопатия правых подвздошных лимфоузлов. Я сразу провела больному первый курс лечения моим методом гипертермии с последующей гипотермией. Я использовала купленные мной препараты: Пирогенал (гипертермия), Анальгин + Супрастин + Папаверин (гипотермия) на фоне

соответствующей сопутствующей патологии сопроводительной терапии. Кроме того, я сразу начала проводить больному лечение Золедроновой кислотой. С 30.06.2021 года больной также получает гормональную терапию в условиях Национального Института Рака и Киевского Городского Онкологического Центра.

Результаты и обсуждение. Гистология (01.07.2021) – аденокарцинома предстательной железы 6 баллов по Глиссону (3+3), G2, что соответствует малоинвазивному раку предстательной железы I-II стадии. Простат-специфический антиген (24.07.2021) – 11,6 нг/мл. Спиральная компьютерная томография грудной клетки, брюшной полости и малого таза с контрастированием (29.06.2021) – рак предстательной железы с метастазами в легкие, печень, кости скелета, метастаз в подвздошные лимфоузлы справа, что возможно, является признаками остаточных явлений в стадии рассасывания. Простат-специфический антиген (07.03.2023) – 8,19 нг/мл. Спиральная компьютерная томография грудной клетки, брюшной полости и малого таза с контрастированием (01.01.2023) – сохраняются множественные остеобластические поражения костей таза без увеличения размеров и количества, фиброзные изменения легких, что может являться остаточными признаками заражения метастатических очагов.

Вывод. Изобретенный мной метод лечения, несмотря на его простоту, которая отталкивала от него множество людей в течение долгого времени, возможно, является методом излечения рака.

ВПЛИВ РАЦІОНАЛЬНОГО ХАРЧУВАННЯ НА ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ, ЯК СКЛАДОВОГО ЕЛЕМЕНТУ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Кучерявченко Марина Олександрівна

к.мед.н, доцент

Данелюк Анна Дмитрівна

Кобзєва Марія Денисівна

Яковенко Владислав Миколайович

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Здоровий спосіб життя, як потужний фактор забезпечення здоров'я і довголіття містить у собі найважливіші складові раціонального харчування та приймання належної кількості доброякісної питної води, порушення яких призводить до безсимптомного хронічного зневоднення організму.

Харчування – одна з найголовніших складових о життя. Багато хто з нас навіть не замислюється, наскільки раціональність споживання продуктів впливає на наш стан і здоров'я. Наша команда вирішила з'ясувати, як саме якісне раціональне харчування впливає на наше життя і чи дотримується суспільство принципів правильного споживання їжі.

Ціль роботи. Дослідити вплив раціонального харчування на здоров'я населення, з'ясувати в чому є головні проблеми і надати рекомендації з приводу покращення якості харчування.

Матеріали і методи. Застосували метод анкетного опитування з використанням розробленої валеологічної анкети. В анкетуванні взяли участь 57 респондентів від 18 років, з них 79% були віком від 18 до 20 років, 7% - 21-25 років, 14% віком 31 і більше.

Результати та обговорення. За результатами дослідження було виявлено, що 70.2% знали про принципи раціонального харчування.

Більшість респондентів (64,9%) не слідкують за калоріями, але 14%

дотримуються денної норми споживання.

У більшості учасників опитування в раціоні переважають вуглеводи (47.4%), на 2 місці - збалансоване харчування, з правильним співвідношенням білків, жирів і вуглеводів (31.6%).

Загалом, опитані повноцінно харчуються двічі на день (49.1%), що не є нормою для здорової людини; з них 47.4% мають додаткові перекуси 1, 2 або 3 рази на день: (66,7%), (25,9%) або (7,4%) відповідно.

Як виявилось, 68.4% опитаних іноді переїдають, що можна допустити лише на нерегулярній основі і при умові, що у людини наявні фізичні навантаження.

Показники ІМТ знаходяться у межах норми у 59.7% респондентів, 28.1% мають надмірну вагу, а 14% - недостатню.

Висновки. Отже, провівши дослідження ми виявили, що більшість розуміє важливість раціонального харчування та його вплив на їхнє життя, але не дотримуються і іноді людина може дозволити собі розслабитися, не дивлячись на можливі наслідки в майбутньому.

Тему користі раціонального харчування треба обов'язково популяризувати в суспільстві задля здоров'я населення.

ARS LONGA, VITA BREVIS, АБО НАУКОВИЙ ШЛЯХ ПРОФЕСОРА

ЛУПИРЯ В. М.

Литвиненко П. В.,

Здобувачка освіти 1 курсу І медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Фомін В. С.,

Здобувач освіти 2 курсу ІІ медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Приймак Д. В.,

Здобувачка освіти 2 курсу ІІ медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Кузьміна Д. О.,

Здобувачка освіти 5 курсу ІІ медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Лютенко М. А.,

асистент кафедри анатомії людини

Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Це захоплююча подорож життям і досягненнями Віктора Михайловича Лупиря, який на протязі всього життя, займався вивченням найдавнішої біологічної науки – анатомії людини. В цій роботі, ми намагалися коротко, але від того, не менш детально описати раннє життя молодого вченого, його освіту та кар'єрний шлях. Приділили увагу також, колосальному впливу, його наукових досліджень, на сферу нормальної анатомії та медицини в цілому.

Мета роботи. / Aim. Дана біографічна робота, яка присвячена 85-річчю від дня народження Віктора Михайловича Лупиря, може дати цінну інформацію про життя та діяльність важливого діяча науки. Це дозволить читачам зрозуміти контекст роботи людини, її мотивацію та значення її внеску

в медицину.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної та історичної літератури.

Результати та обговорення./Results and discussion. Важливість допитливості, відданості та наполегливості в прагненні до знань, які протягом всього життя накопичував та особливо цінував вчений і служить джерелом натхнення для майбутніх поколінь лікарів.

Видатний Український вчений професор Віктор Михайлович Лупир народився 3 березня 1938 року в с.м.т. Славгород Сумської області. Після закінчення з відзнакою Харківського медичного інституту поступив до аспірантури та під керівництвом відомого вченого-анатома Р. Д. Синельнікова захистив кандидатську дисертацію «Нерви і судини сечоводів людини та деяких тварин» у 1971 році. Метою якої була вивчення нервів та судин сечоводів людини. Завданням цієї праці було вивчення зв'язку позаогранних та внутрішньогранних нервів і судин сечоводу людини. Також були вивчені топографічне взаємо-відношення між судинами та нервами сечоводу.

У цій роботі вчений описав іннервацію сечоводів дітей та їх особливості. Він також детально описав іннервацію сечоводів дорослої людини та також вивчав сечоводи кролика, собаки і кішки в порівнянні з людськими. Ця робота допомогла кращому розумінню нервових сплетень людини, які в подальшому можуть бути використані в науковій та хірургічній практиці.

У 1987 році В. М. Лупир захистив докторську дисертацію на тему «Макромікроскопічна анатомія та мієлоархітектоніка нервів печінки людини».

В цієї роботі була поставлена ціль вивчити розвиток нервів печінки в онтогенезі, тобто при рості, розвитку, та під дією факторів зовнішнього середовища. В дисертації описана залежність структурної організації нервів печінки в залежності від печінкової артерії яку вони супроводжують. Тобто в залежності від типу сплетення, буде варіюватися кількість нервів в печінці. Таким чином було виявлено декілька варіантів форм сплетінь. Також були виявлені вікові зміни в нервах печінки. Наприклад в процесі дорослішання

кількість мієлінових волокон збільшується, а вже при початку старіння їх кількість зменшується. Мієлінові волокна були поділені на тонкі, середні і товсті. При старінні кількість тонких збільшується, а кількість середніх і товстих зменшується. І ці зміни значно впливають на функцію органа.

В науковій роботі професора В. М. Лупиря також описана реакція сплетіть печінки на лазерний вплив. Наприклад мієліновий компонент, який був багато досліджений в цій роботі, не так активно реагує на лазерний вплив як адрен- та холінергічні системи. Результати цієї наукової роботи можуть бути використані для подальшого вивчення кровопостачання та іннервації печінки а також розробку методів її лікування.

Крім власних наукових досліджень під керівництвом професора В. М. Лупиря на кафедрі анатомії були захищені кандидатські та докторські дисертації в напрямку вивчення анатомії центральної та периферійної нервової системи та її зміни під дією зовнішнього середовища. Ці наукові роботи допомогли кращому розумінню будови нервової системи людини як однієї з найважливіших та найскладніших систем організму. А також надали багато інформації для клінічної та хірургічної медицини.

З 1991 по 2007 рр. професор В. М. Лупир очолював спеціалізовану вчену раду по захисту докторських та кандидацьких дисертацій зі спеціальностей «Нормальна анатомія» та «Патологічна фізіологія».

На основі матеріалу наукових робіт професор В. М. Лупир написав посібники, та підручники як для студентів так і для практикуючих лікарів, чим зробив великий внесок в медицину як науку.

Висновки./Conclusions. У підсумку, біографія Віктора Михайловича - це переконлива розповідь про життя і досягнення вченого, який присвятив свою кар'єру вивченню анатомії. Завдяки своїм дослідженням і відкриттям, він зробив значний внесок у наше розуміння людського тіла та його функцій, проклавши шлях, для нових медичних досягнень і методів лікування.

ГЕННА СТРАТЕГІЯ В ТЕРАПІЇ ТА ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ

Лукашевич Юлія Ігорівна

Студентка

Білявський Сергій Миколайлович

кандидат біологічних наук

Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Вступ: "Генна стратегія в терапії та її досягнення" є актуальною темою у галузі медицини та біології. Генна терапія є перспективним напрямком лікування різних захворювань, зокрема, генетичних хвороб, онкології, інфекцій та інших захворювань, які не лікуються традиційними методами.

В останні роки було досягнуто значного прогресу у розробці нових методів генної терапії, таких як редагування геному та використання вірусів як векторів доставки генетичних матеріалів. Ці нові методи дозволяють точніше та ефективніше впливати на генетичний код пацієнтів та покращувати їх стан.

Застосування генної терапії є перспективним для лікування різних форм онкології, зокрема, злоякісних пухлин, які раніше не мали ефективних методів лікування. Також генна терапія може бути використана для лікування різних генетичних захворювань, таких як муковісцидоз, гемофілія та інші.

Ціль роботи: 1) зрозуміти та вивчити можливості і перспективи генної терапії для лікування різних захворювань, зокрема генетичних та онкологічних.

2) розглянути нові методи генної терапії та порівняти їх з вже існуючими на предмет їх ефективності та безпеки.

3) встановити рівень забезпечення безпеки та ефективності генної терапії для тих пацієнтів, які потребують цього виду лікування.

4) популяризувати генну терапію серед медичної спільноти та громадськості з метою збільшення розуміння її можливостей та перспектив для лікування деяких захворювань.

Матеріали та методи:

1) Шапран Ю. П. Біотехнологія, генна інженерія: навч.- метод. посіб. Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.): Домбровська Я., 2019. 22-45 с.

2) Журнал «Nature Biomedical Engineering»: Genome-edited skin epidermal stem cells protect mice from cocaine-seeking behaviour and cocaine overdose, - Yuanyuan Li, Qingyao Kong, Jiping Yue, Xuewen Gou, Ming Xu & Xiaoyang Wu. - 17 September, 2018.

3) Журнал «The Lancet Respiratory Medicine»: Repeated nebulisation of non-viral CFTR gene therapy in patients with cystic fibrosis: a randomised, double-blind, placebo-controlled, phase 2b trial. - Prof Eric W F W Alton, FMedSci, David K Armstrong, MB ChB, Prof Deborah Ashby, CStat, Katie J Bayfield, BSc, Prof Diana Bilton, FRCP, Emily V Bloomfield, BS. - July 03, 2017.

4) Article «Current and Future Prospects for Gene Therapy for Rare Genetic Diseases Affecting the Brain and Spinal Cord», - Thomas Leth Jensen, Casper René Gøtzsche and David P. D. Woldbye. - 06 October, 2021.

5) Article «Gene Therapy: Applications, Insights and Prospects», - Tayebeh Sanchooli, Mahtab Teimour. - November 20, 2021.

6) Презентація "Генна терапія та її перспективи": <https://naurok.com.ua/prezentaciya-genna-terapiya-ta-perspektivi-315654.htm>

Результати та обговорення теми: Під поняттям «генна терапія» розуміється корекція специфічних генетичних захворювань шляхом введення функціонально експресованих генів у клітини-мішені. Існує кілька способів введення нової генетичної інформації в клітини ссавців. Це дає можливість розробити прямі підходи до лікування генетичних захворювань – підходи генної терапії.

Використовуються два основних підходи, що відрізняються природою клітин-мішеней:

Фетальна генна терапія, при якій чужорідна ДНК вводиться в запліднену яйцеклітину або ембріон на ранній стадії розвитку, з розрахунком, що введена речовина проникне в усі клітини реципієнта (навіть статеві

клітини), тим самим забезпечуючи передачу її наступному поколінню);

Соматична генна терапія, при якій генетичний матеріал вводиться лише в клітини тіла, а не в статеві клітини.

Сфера застосування генної терапії останнім часом розширилася: з'явилася можливість підвищити імунну відповідь для боротьби з раком, забезпечити стійкість організму до інфекційних агентів. Сьогодні ми говоримо про соматичну генну терапію, введення генів у клітини організму, але не статевих (через нинішню заборону). Технічно кажучи, генна терапія в наш час поділяється на два види – генна терапія *ex vivo* та генна терапія *in vivo*.

Генна терапія *ex vivo* включає наступні етапи: 1) отримання клітинного матеріалу від пацієнта; 2) виправлення генетичних дефектів шляхом перенесення нормальних генів в ізольовані клітини; 3) відбір і культивування (розмноження) «виправлених» клітин; 4) включення цих клітин трансплантацією до організму пацієнта.

Генна терапія *in vivo* передбачає введення «терапевтичного» гена безпосередньо в тканину організму, яка цього потребує. В обох випадках головне питання полягає в тому, «як» бажаний ген доставляється в клітину. Одним із напрямків генної терапії є введення терапевтичних генів у стовбурові клітини, які потім вводять реципієнтам. Основним недоліком сучасної генної терапії є короткочасність ефекту – від 6 до 18 місяців. Це відбувається за рахунок елімінації змінених клітин. Радикальним вирішенням проблеми є впровадження терапевтичних генів у статеві клітини, але мораторій на цю технологію продовжує діяти.

В даний час є багато розробок в цій галузі. Зокрема, у березні 2017 року Bluebird Bio оголосила, що успішно вилікувала пацієнта з серповидноклітинною анемією шляхом заміни дефектного гена в стовбурових клітинах кісткового мозку. Станом на 2017 рік термін ремісії становить 2 роки. У 2016 році Управління з контролю за продуктами й ліками США (FDA) схвалило 2 нових препарати для лікування рідкісних видів раку. Тривають клінічні дослідження препарату генної терапії Валрокс. Його застосування

забезпечує зниження частоти кровотеч у хворих на гемофілію А.

Особливі вимоги до клінічних досліджень:

- Чітке розуміння того, як формуються генетичні дефекти та симптоми захворювань.
- Генетична модель повинна бути відтворена на тваринах.
- Відсутність альтернативних методів лікування або неможливість чи неефективність існуючих методів лікування.
- Має бути забезпечена безпека для пацієнта.

Якщо клітина стійка до генетичних маніпуляцій, вчені впливають на сусідні клітини. Останні впливають на клітини з певним генетичним дефектом. Таким чином, наприклад, генна терапія була випробувана на мишах з такими ж ушкодженнями мозку, як і у пацієнтів з хворобою Альцгеймера. Ген фактора росту нервів проникає у фібробласти. Ці клітини імплантуються в ділянку мозку і виділяють фактори росту, необхідні нервовим клітинам. Нервові клітини починають рости і виробляти відповідні нейромедіатори. Передбачається, що подібна генна терапія може бути використана для лікування хвороби Гантінгтона, хвороби Паркінсона та депресії.

Британські вчені з Кембриджського університету відкрили інноваційний метод лікування хвороби Паркінсона. Наразі цю хворобу лікують за допомогою перорального прийому ліків або внутрішньовенних чи внутрішньом'язових ін'єкцій. Однак вчені запропонували вводити ліки безпосередньо в мозок. На сьогодні цей метод лікування був випробуваний лише на 15 добровольцях. Препарат, який випробовували на добровольцях, називається Prosavin. Цей препарат містить три гени, що відповідають за синтез дофаміну в мозку. Загальновідомо, що нездатність виробляти цей важливий нейромедіатор призводить до виникнення і розвитку хвороби Паркінсона. На початку клінічних досліджень у всіх пацієнтів спостерігалася позитивна динаміка у виникненні та розвитку хвороби. Так, в ході проведених опитувань хворі на хворобу Паркінсона, що брали участь у дослідженні, заявляли, що їм стало набагато легше справлятися з симптомами хвороби і вони мали набагато

більший контроль над перебігом захворювання.

Також цікаве дослідження було проведено на тематику: *«Генна терапія позбавила мишей від кокаїнової залежності»*. Вчені з США успішно вилікували кокаїнову залежність за допомогою генної терапії. Для цього в стовбурові клітини мишей ввели гени ферментів, що метаболізують наркотики. "З цих клітин були отримані невеликі шматочки шкірної тканини. При пересадці мишам ці "клітинні трансплантати" продовжували синтезувати фермент, гризуни втрачали інтерес до кокаїну і ризик смертельного передозування повністю зникав", - йдеться в публікації.

Давно відомо, що ензим під назвою бутирилхолінестераза (BCHE) присутній в печінці та плазмі крові і розщеплює ряд ефірів холіну, в тому числі такі наркотики, як героїн і кокаїн. Завдяки цьому ферменту наркотики метаболізуються і виводяться з організму, але рівень цього ферменту в людини не дуже високий. Кілька років тому вчені вдосконалили цей фермент, щоб отримати більш ефективний mhBCHE (мутантний людський). Хоча він показав великі перспективи в лікуванні кокаїнової залежності, проте білок не міг бути доставлений в організм і підтримувати свою функцію.

Команда професора Мін Сюй з Чиказького університету застосувала новий метод: використовуючи технологію CRISPR, вони ввели гени, необхідні для синтезу високоефективної штучної форми ензиму mhBCHE, в ДНК стовбурових клітин миші. Клітини культивували *in vitro* протягом декількох днів, щоб отримати невеликі шматочки зрілої шкірної тканини. При пересадці лабораторним мишам цей "живий клаптик" прижився і продовжував синтезувати mhBCHE, причому білок все ще можна було виявити в крові через 10 тижнів після трансплантації. "Експерименти показали, що після такої маніпуляції тварини ставали нечутливими до дії наркотику. Введений кокаїн швидко виводився з крові, і звичайного сплеску дофаміну в мозку не відбувалося. Крім того, повністю зник смертельний ризик передозування", - йдеться у повідомленні. Щури, які вже були залежні від кокаїну, також перестали отримувати звичне задоволення від кокаїну після лікування і

втратили інтерес до наркотику протягом декількох тижнів. Випробування на людях ще попереду, але автори вже завершили необхідну роботу зі стовбуровими клітинами шкіри людини.

І ще однією цікавою статтею є «Клінічні дослідження боротьби з муковісцидозом шляхом генної терапії». Муковісцидоз у розвинених країнах - це небезпечна хвороба, що знижує якість життя, але вже не така смертельна, як раніше (очікувана тривалість життя в деяких країнах вже досягає 50 років). Тому міркування безпеки мають бути на першому місці, і вибір плазмиди як засобу доставки правильної копії гена виглядає розумно. Якби йшлося про терапію пізніх стадій онкологічних захворювань, міркування ефективності вийшли на перший план. Крім того, достатньо виправити ген CFTR у 10-15% клітинах, щоб хвороба не проявляла себе. Муковісцидоз викликається мутацією в гені CFTR, який кодує будову іонного каналу клітин епітелію. Порушення функціонування цього каналу, зважаючи на все, відіграє лише непряму роль у патогенезі захворювання, а відома вона стала тому, що саме така мутація широко поширилася в людській популяції. Насправді, у нормі канал CFTR пригнічує дію іншого каналу, який відводить з міжклітинного простору надлишок натрію. У хворих людей натрій активніше проникає в клітини, за ним через різницю в осмотичному тиску міжклітинний простір залишає вода, і слиз, що заповнюється в середині дрібних бронхів у легень, стає більш густою. Власне, згущення слизу – це і є основним фактором патогенезу при муковісцидозі. Через нього у хворих на муковісцидоз дуже часто виникають інфекції дихальних шляхів, від яких більшість помирає.

Автори роботи вибрали відповідну плазмиду, відповідний агент для доставки, і давали хворим вдихати їхню суміш через інгалятор раз на чотири тижні. В експериментальній групі спостерігалось достовірне, хоч і не дуже велике поліпшення. Поліпшення були більшими у тих пацієнтів, які перед початком дослідження відчували себе гірше. Дослідження ДНК у клітині та активності нових генів на молекулярному рівні показали, що з цього боку ефективність залишає бажати кращого. Тобто навіть за низької активності

введеного гена поліпшення виявились помітними. Це дає надію, що покращення методики дозволить зробити терапію ще ефективнішою.

Висновок: За останні кілька десятиліть генна терапія стала об'єктом інтенсивних досліджень у біологічних науках та медицині. Ця стратегія терапії базується на розробці та впровадженні нових методів доставки генетичного матеріалу в клітини організму з метою лікування патологій різної етіології.

Однак, необхідно враховувати потенційні ризики, пов'язані з генною терапією, такі як несподівані побічні ефекти, неефективність лікування та етичні питання. Потрібно продовжувати проводити клінічні дослідження з метою покращення ефективності та безпеки генної терапії та забезпечення її доступності для пацієнтів.

ПОШИРЕНІСТЬ АНЕМІЇ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ

Мареніч Ганна Геннадіївна

Платонова Даріна Олександрівна

Здобувачі вищої освіти педіатричного факультету

Харківський національний медичний університет

Науковий керівник:

Боровик Катерина Миколаївна

к. мед. н., асистент кафедри внутрішньої медицини №2, клінічної

імунології та алергології ім. академіка Л. Т. Малої

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Анемія це поширена гематологічна аномалія з якою, як правило, стикаються лікарі загальної практики. За оцінками закордонних джерел, у всьому світі на анемію страждають 1,6 мільярдів осіб [1]. Етіологія стану досить варіабельна та пов'язана з кількома факторами ризику, що знижують споживання та всмоктування заліза або ж збільшують потребу та витрати запасів заліза. Патологію анемії можна розділити на три категорії: зниження вироблення еритроцитів, посилене руйнування червоних тілець та втрату еритроцитів у результаті кровотечі [1, 2]. Слід зазначити, що анемія може бути проявом основного захворювання. Так, наприклад люди, які страждають на захворювання шлунково-кишкового тракту (ШКТ) мають більший ризик захворіти, так само як і ті, що знаходяться у стані постійного стресу, неправильно харчуються, мають дефіцити вітамінів В та С, є носіями паразитів або ж страждають на постійні кровотечі (маткові, менструальні, ротової порожнини тощо). Оскільки у сучасному світі вище зазначені фактори зустрічаються у житті майже кожної людини, зазначена тема є досить актуальною.

Мета роботи. Виявити ознаки анемії у населення, встановити причини анемії та дослідити частоту звертань опитуваних до лікарів з приводу анемії.

Матеріали та методи. Аналіз анонімного онлайн-анкетування, яке проводилось за допомогою програми Google-форма, в опитуванні взяли участь 85

мешканців міста Харків.

Результати та обговорення. Анонімне анкетування пройшли 85 осіб з них 55 жінок та 30 чоловіків, середній вік опитуваних складав 24,7 років.

Хочеться відзначити, що серед тих хто пройшов онлайн-тестування значно переважали особи молодого віку: особи у віці від 18 до 25 років склали 64,7%, у віці від 26-30 років – 18,8 % і тільки 16,5% припадало на вік від 30 до 45 років. Це може свідчити насамперед про більшу інтернет-активність з боку молоді та деякі складнощі в використанні Google-опитувальників серед осіб середнього віку. Спочатку ми поцікавилися у респондентів, як часто вони вживають продукти, що збагачені залізом. Відомо, що продукти тваринного походження містять гемове залізо, яке в декілька разів краще засвоюється організмом, ніж негемове, яке міститься у продуктах рослинного походження [3]. І було отримано такі дані: морепродукти (креветки, устриці, мідії) у своєму раціоні декілька разів на тиждень вживають 17,6% опитуваних, раз на місяць 23,5%, 11,8% взагалі не вживають морепродукти, решта опитуваних вкрай рідко додають до свого раціону морепродукти. М'ясо (яловичину, субпродукти) декілька разів на тиждень вживає 23,5%, раз у тиждень 35,3% опитуваних людей, 29,4% респондентів декілька разів на місяць використовують у своєму раціоні дані продукти та 11,8% взагалі не вживають продукти тваринного походження. Щодо вживання продуктів рослинного походження, які містять негемове залізо (бобові, листову зелень, цільні злаки, горіхи), 54,1% опитуваних осіб використовують їх у своєму раціоні постійно, 36,5% пару разів на тиждень та 9,4% відмічають, що вкрай рідко вживають дані продукти.

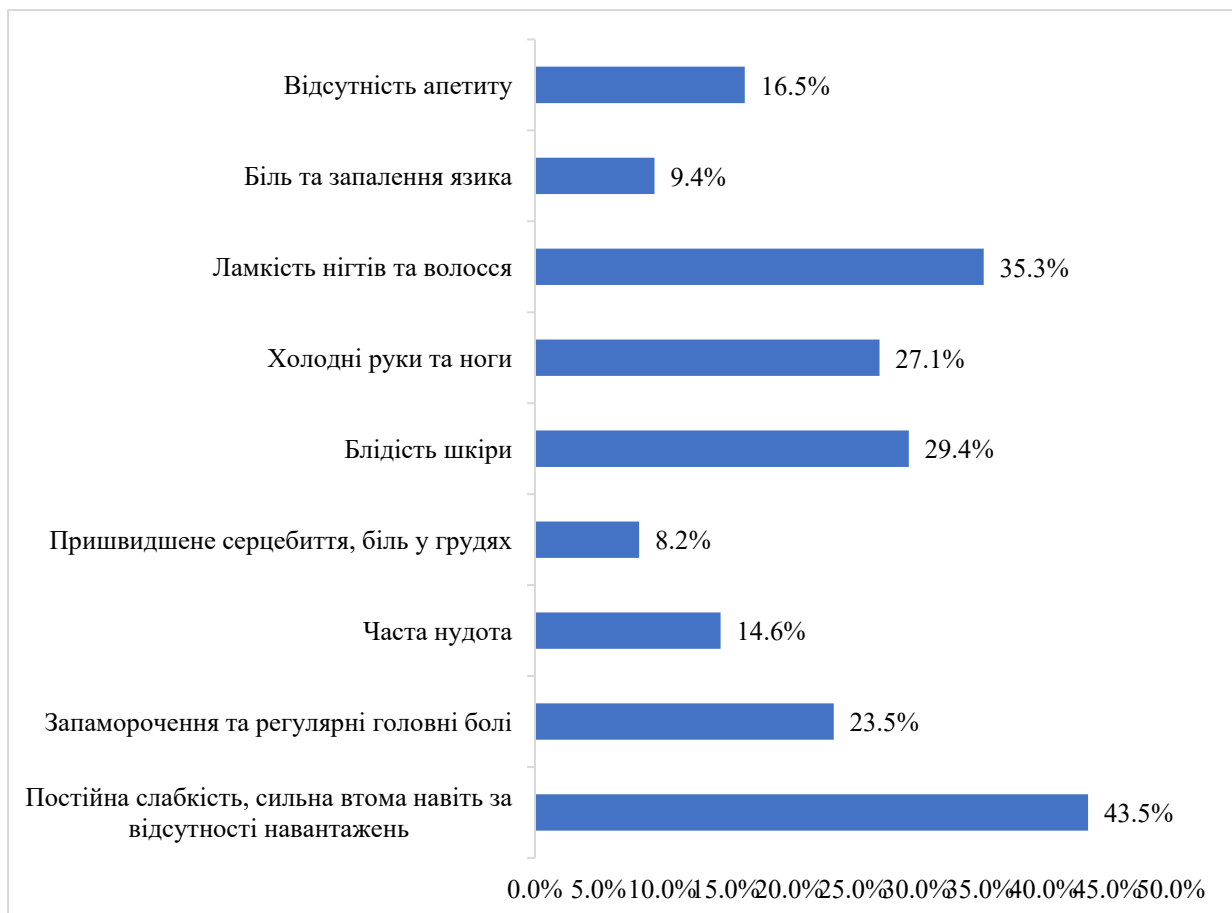
Таблиця 1

Характеристика вживання продуктів, збагачених залізом, в раціоні досліджуваних

Продукти	Частота вживання продуктів					
	Кожного дня	Декілька разів на тиждень	1 раз на тиждень	1-3 рази на місяць	Дуже рідко	Ніколи
Морепродукти (креветки, устриці, мідії)	0%	0%	17,6%	23,5%	47,1%	11,8%

М'ясо (яловичину, субпродукти)	0%	23,5%	35,3%	29,4%	0%	11,8%
Продукти рослинного походження (бобові, листову зелень, цільні злаки, горіхи),	54,1%	36,5%	0%	0%	9,4%	0%

З даних анкетування, виявилось, що 20% опитуваних мають хронічні захворювання (хвороби шлунково-кишкового тракту, серцево-судинної системи, дихальної системи, хвороби щитоподібної залози). Також зі збору анамнезу було виявлено, що постійна слабкість, сильна втома навіть за відсутності навантажень турбує 43,5% опитуваних людей; запаморочення та регулярні головні болі – 23,5%; часта нудота – 14,6%; пришвидшене серцебиття, біль у грудях – 8,2%; блідість шкіри – 29,4%; холодні руки та ноги – 27,1%; ламкість нігтів та волосся – 35,3%; біль та запалення язика – 9,4%; на відсутність апетиту скаржаться 16,5% опитуваних (рис. 1). Хотілось би зазначити, що у 5 (5,9%) опитуваних нами осіб спостерігалися усі симптоми, які є ознаками анемії.

Рис. 1. Симптоми анемії, які зустрічаються у опитуваних осіб

У людей, що приймали участь в дослідженні та які зазначали, що в них були ті чи інші ознаки анемії, було поставлено питання «Чи зверталися вони до лікаря для уточнення діагнозу» і виявилось, що лише 23,5% звернулися за кваліфікованою допомогою. А 29,4% у яких також спостерігалися деякі симптоми анемії займалися самолікуванням, самі собі призначали препарати (прочитавши інформацію в мережі інтернет, або за порадою фармацевтів у аптеці).

Серед опитуваних, які зверталися до лікаря, були направлені на аналіз крові, у деяких були виявлені відхилення від норми за показниками рівня гемоглобіну, гематокриту, ретикулоцитів, середнього об'єму еритроцитів (MCV), середнього вмісту гемоглобіну в еритроциті (MCH), середньої концентрації гемоглобіну в еритроциті (MCHC). За даними опитування у 20% респондентів лікарі виявили анемію.

Висновок: Таким чином, аналізуючи дані опитування можна зробити наступні висновки. На поодинокі симптоми анемії страждає більше ніж половина опитуваних, а 5,9% притаманні усі ознаки анемії, що говорить про актуальність мети нашого дослідження.

Етіологічним фактором захворювання насамперед становить нераціональне харчування, здебільшого дефіцит споживання продуктів тваринного походження та морепродуктів, бо як видно з опитування 11,8% респондентів взагалі не вживають у своєму раціоні дані страви, а переважна більшість вживає тільки раз на місяць або тиждень, що є недостатнім для повноцінного надходження заліза до організму. Оскільки більша частка опитуваних це жінки молодого віку, це є великою проблемою для здоров'я нашого населення та майбутнього покоління.

Вражає той факт, що за кваліфікованою допомогою звертались лише 23,5% людей з яких у 20% виявили анемію, а 29,4% прибігали до самолікування. З нашого розсуду це саме через те, що обізнаність населення недостатньо велика, щоб розуміти наслідки пізнього звернення до спеціалістів.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. D. A. Newhall, R. Oliver, S. Lugthart (2020). Anaemia: A disease or symptom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.njmonline.nl/article_ft.php?a=2206&d=1453&i=234

2. M. D. Cappellini, K. M. Musallam, A. T. Taher (2019) Iron deficiency anaemia revisited [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/joim.13004>

3. R. Hurrell, I. Egli (2010) Iron bioavailability and dietary reference values [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://academic.oup.com/ajcn/article/91/5/1461S/4597424?login=false>

НЕІНВАЗИВНІ МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ВОГНЕПАЛЬНИХ ПОРАНЕНЬ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ

Меженіна Тетяна Вікторівна

Гущо Анна Євгенівна

Студентки

Кучеренко Богдан Юрійович

Асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація. Вогнепальні поранення – це переважно тяжкі поранення і через це є складнощі у виборі адекватних методів діагностики в умовах війни. Один з основних механізмів ушкодження постраждалих є уламки внаслідок застосування вогнепальної зброї. Саме тому так важливо підібрати підходящий метод неінвазивної візуалізації, щоб надати адекватну кваліфіковану медичну допомогу.

Мета дослідження: продемонструвати складнощі діагностики вогнепальних поранень під час військового стану.

Матеріали та методи. В роботі був використаний метод літературного огляду.

Результати. В умовах сьогоденної війни важливе значення візуалізації вогнепальних поранень належить неінвазивним методам діагностики, таким як ультразвукова діагностика, променеві методи діагностики (рентгенографія (РГ), мультidetекторна комп'ютерна томографія (МДКТ)). Як результат, можна оцінити характер та важкість поранень, топографію каналу польоту кулі, обсяг необхідної допомоги, можливі ускладнення, а також післяопераційний скринінг [2].

УЗД має важливе місце у сортуванні поранених, скеровує до подальшого вибору методу візуалізації. При РГ черевної порожнини можна встановити локалізацію каналу кулі та сторонніх тіл, наявність вільної рідини та газу в грудній та черевній порожнині, а також заочеревному просторі [1]. УЗД, МДКТ

дають змогу встановити локалізацію сторонніх тіл, наявність вільної та осередкової рідини в заочеревному просторі, характер та важкість ураження паренхіматозних органів.

Висновок. Отже, неінвазивні методи діагностики досить корисні в діагностиці вогнепальних уражень черевної порожнини порівнюючи з інвазивними. В умовах воєнного стану, використання саме неінвазивних методів, наприклад, переносний апарат УЗД, набагато зручне в тих регіонах країни, де є обмежена можливість обстеження хворих, а саме на деокупованих територіях через відсутність зв'язку, електропостання, тепла та повного або часткового знищення лікарень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хоменко ІІ, Гречаник ОІ, Абдуллаєв РЯ, Казмірчук АП, Цвігун ГВ, Кулікова ФЙ, та ін. Рентгенологічна діагностика бойової хірургічної травми. Методичні рекомендації. Київ: МП Леся; 2018. 40 с
2. О. І. Гречаник, Р. Я. Абдуллаєв, І. А. Лурін, К. В. Гуменюк та ін. Сучасні аспекти діагностики вогнепальних поранень живота. Досвід гібридної війни на сході України. *Klinichna khirurgiia*. 2021 May/June; 88(5-6):42-52. DOI: 10.26779/2522-1396.2021.5-6.42
3. Verba AV. [Condition and problematic issues of medical support in the area of conducting anti-terrorist operation in different periods. Medical support for anti-terrorist operation: scientific-organizational and medical-social aspects]. *Zbirnik naukovih prac'* [Collection of scientific works]. Kiev; 2016; p. 15-27.

ЗНАЧЕННЯ ШКІРНИХ ПРОБ В ДІАГНОСТИЦІ АЛЕРГІЇ

Меженіна Тетяна Вікторівна

Студентка

Мінухіна Діана Валеріївна

PhD асистент

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Анотація. Зазвичай при оцінці алергологічного статусу пацієнта враховують його анамнез, клініку, данні лабораторно-інструментальних методів обстеження, а при необхідності проводять ще шкірні провокаційні тести. Це один з основних методів виявлення етіології алергічної реакції.

На даний момент шкірні проби залежно від ступеня проникнення алергену в шкіру поділяють на крапельні, аплікаційні, скарифікаційні, прик-тест і внутрішньошкірні. [1]

Мета дослідження: продемонструвати важливість шкірних провокаційних проб в визначенні етіологічного чинника алергії та виборі подальшої тактики лікування.

Матеріали та методи. В роботі був використаний метод літературного огляду.

Результати. Вибір методу шкірної проби перш за все залежить від типу алергічної реакції. При першому типі використовують майже всі шкірні проби, при четвертому типі - лише аплікаційні тести. [1, 2]

Виконують дві контрольні проби - негативний та позитивний контроль. Перша - для виключення гіперчутливості до розчинної рідини, друга - для підтвердження нормальної шкірної реакції на гістамін. Якщо перша виявила підвищену чутливість до розчинної рідини, то позитивна шкірна проба на алерген буде недостовірною. А відсутність позитивної реакції на гістамін, вказує на адекватність шкіри, таким чином - алергологічне тестування неможливе. [1, 3, 4]

Шкірну пробу можна побачити наочно, в цьому її основна перевага. Також це відносно недорого та можливо визначити фактори що призводять до сенсibiliзації навіть у стані ремісії алергії. Щодо недоліків - є ризик повторно спровокувати напад алергії при неправильному виборі тесту. [2]

В основі прик-тесту закладений перший тип алергічної гіперчутливості. Він є одним з основних методів в алергології. Для його виконання краплю розчину з алергеном наносять на передню поверхню передпліччя чи на спину. Алерген, 9% розчин гістаміну (позитивний контроль), та 0,9% фізіологічний розчин (негативний контроль), використовуючи ланцети вводять в епідерміс. Кількість алергенів може бути різна, і залежить від клініки, віку пацієнта тощо. Позитивним результат буде при виникненні міхура більше 3 мм. [2, 3]

Наразі, проводять прик-тести не лише на харчові продукти, ліки чи рослини, а навіть на плісняву. Яка може бути причиною хронічного кашлю у людини та викликати проблеми у майбутньому.

Висновок. Таким чином, шкірні проби є досить ефективними в діагностиці алергії. Вони відносно безпечні, мають високу чутливість та можна зробити тест з декількома алергенами.

ЛІТЕРАТУРА

1. С. В. Зайков, В. Б. Русанова, Я. М. кулик та ін. Специфічна діагностика алергічних захворювань за допомогою різних модифікацій шкірних проб з алергенами. АСТМА ТА АЛЕРГІЯ № 2. 2002
2. Г. М. Коваль, Г. Ю. Кополовець. Фактори розвитку алергічних захворювань та сучасні підходи до їх діагностики. Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина», випуск 3 (48), 2013 р.
3. Luger E. O. Allergy for a lifetime / E. O. Luger, M. Wegmann, G. Achate [et al.] // Allergology International. — 2010. — Vol.59. — P.1—8.
4. Драннік Г. М. Клінічна імунологія та алергологія / Г.М. Драннік // К.: ТОВ "Здоров'я", 2006. — 884 с

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЕКТОПІЮ ШИЙКИ МАТКИ

Мілецька Анастасія Іванівна,

студентка

Печеряга Світлана Володимирівна,

к.мед.н., асистентка кафедри акушерства,

гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Захворювання шийки матки стійко залишаються провідною патологією в структурі гінекологічної захворюваності, що не має тенденції до зниження. Ектопія шийки матки, у свою чергу, належить до найпоширеніших доброякісних гінекологічних захворювань та, згідно даних різних науковців, зустрічається у 10-15% жінок, що звертаються до гінеколога та загалом спостерігається у 38,8% жінок репродуктивного віку. Попри широкі сучасні діагностично-лікувальні можливості, частота рецидиву ектопії шийки надалі залишається високою і складає до 40%.

Ціль роботи./Aim. Провести огляд літературних джерел щодо сучасного погляду на ектопію шийки матки.

Матеріали та методи./Materials and methods. Проведено огляд іноземних літературних джерел щодо ектопії шийки матки.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ектопія шийки матки – це варіант норми у жінок репродуктивного віку, що являє собою поширення циліндричного епітелію із цервікального каналу на піхвову частину шийки матки. При огляді в дзеркалах змінені ділянки вирізняються на тлі плоскоклітинного епітелію і мають яскраво-червоний колір, через що були помилково названі ерозією.

Велика частина жінок почувають себе задовільно, і навіть не підозрюють, що мають таку особливість свого організму, виявляючи це лише при обстеженні у гінеколога.

Водночас ектопії у деяких жінок можуть супроводжуватися

посткоїтальними кровотечами, рясною лейкоорею та рецидивуючим цервіцитом. Причиною цього є те, що залозисті клітини більш тонкі, ніж епітеліальні. Вони виробляють більше слизу, легко кровоточать внаслідок значної васкуляризації, і збільшують ризик виникнення інфекційних хвороб, які передаються статевим шляхом.

Виникнення ектопічної ділянки переважно пов'язане із гормональними змінами, а саме із підвищенням рівня естрогену. Тому зустрічаються переважно у жінок репродуктивного віку, підлітків, які сексуально активні, вагітних та жінок, що застосовують гормональну контрацепцію.

Великий вплив на психологічний стан пацієнтки має лише саме слово «ерозія», адже жінки приймають це як рану, дефект або наслідок запалення. Побутові міфи про те, що «ерозія» спричиняє рак шийки матки, змушують неосвічених жінок вдаватися до лікування навіть тоді, коли це не впливає на їх повсякденне життя. Страх за своє здоров'я та недостатність якісної інформаційної бази змушує жінку проводити безліч маніпуляцій, які не дадуть ніякого результату.

Доведено, що ектопія шийки матки і рак шийки матки абсолютно ніяк не пов'язані. Та дослідження показують, що безсимптомне лікування ектопії шийки матки не приносить користі. Лікування показане лише жінкам із симптомами.

Небґрунтована коагуляція, призначення сумнівних препаратів та свічок не лише не принесе ніякої користі, а й сприяє труднощам у діагностиці захворювання.

При виявленні ектопії шийки матки потрібно регулярно відвідувати лікаря-гінеколога та контролювати стан шийки матки за результатами цитології або ПАП-тесту.

Саме регулярне обстеження та якісна інформованість пацієнтів допоможе розвіяти міфи про виникнення раку шийки матки, безпліддя та інших патологічних станів. Допоможе підвищити інформаційну грамотність суспільства, внаслідок чого зменшити втручання в репродуктивне та сексуальне

здоров'я.

Висновки./Conclusions. Сучасна медицина прямує вперед, і той, колись страшний діагноз «ерозія», у світлі багатьох досліджень виявилась доброякісною ектопією, яка у більшості випадків навіть не турбує жінку. Варто приділити більше уваги даній проблемі, щоб інформаційно підготувати суспільство для збереження репродуктивного, психологічного та сексуального здоров'я.

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ТА СМЕРТНОСТІ НА РАК МОЛОЧНОЇ ЗАЛОЗИ В УКРАЇНІ ЗА 2017-2020 РОКИ

Монакова Ольга Сергіївна
Асистент кафедри епідеміології ХНМУ
Вавіла Олександра Миколаївна
Титаренко Вікторія Юріївна
Студентки
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Онкологічні захворювання є однією з найбільш актуальних проблем сучасної медицини. Зараз смертність від них займає зараз передові позиції. Згідно статистики ВООЗ, у 2020 р. майже 10 млн людей померли від раку різної локалізації. Рак молочної залози знаходиться на першому місці серед онкологічних захворювань у жінок. У 2020 році за даними бюлетенів Національного канцер-реєстру України він був виявлений у 12824 пацієнтів в Україні. Хвороба вражає переважно жінок, а чоловіки становлять менше 1 відсотка пацієнтів, за даними Американського онкологічного товариства. Сьогодні існують досить ефективні схеми лікування раку. Результат терапії залежить від біологічного підтипу раку, стадії, застосованих схем лікування. Актуальність представленої роботи полягає в дослідженні динаміки захворюваності та смертності на рак молочної залози в Україні за 2017-2020 рр.

Ціль роботи. Оцінити показники захворюваності та смертності на рак молочної залози та визначити відмінності за регіонами України за 2017-2020 роки.

Матеріали та методи. Був проведений ретроспективний епідеміологічний аналіз, в якому вивчали показники захворюваності та смертності від раку молочної залози у 2017-2020 рр. в Україні. Інформація для аналізу була отримана з бюлетенів Національного канцер-реєстру України №20-23 «Рак в Україні» за 2017-2020 рр.

Результати та обговорення. Згідно з результатами епідеміологічного

аналізу визначено, що захворюваність на рак молочної залози за роки аналізу знизилась від 14514 випадків на рік у 2017 році до 12824 випадків у 2020 році. Слід зазначити, що досліджувана інформація не включає статистику міста Севастополь, Автономної Республіки Крим, а також Луганської та Донецької областей.

Дослідження динаміки стандартизованих показників захворюваності (український стандарт) за статистикою Національного канцер-реєстру України вказують на зниження захворюваності на рак молочної залози за період спостереження в Україні. Даний показник складав 37.2 на 100 тис. населення у 2017 р., а через чотири роки зменшився до 32.8 на 100 тис. населення у 2020 р. тобто відзначається зниження на 11,8%.

Проте варто зазначити, що значне зниження показника захворюваності відзначається лише у 2020 р. порівняно з 2019 р. (на 13.5%). В попередні роки такої динаміки не спостерігалось, були навіть підйоми захворюваності (у 2018 році у порівнянні з 2017 р. – приріст на 3,3%). Тобто найнижчий рівень захворюваності був зареєстрований у 2020 р. (32.8 на 100 тис. населення).

Варто проаналізувати структуру захворюваності на рак молочної залози за статтю. Захворюваність серед жінок коливалася від 63.8 у 2017 році до 56.9 на 100 тис. населення у 2020 році, чоловіків - від 0,7 у 2017 році до 0,5 на 100 тис. населення у 2020 році. Частка жінок становила 99,2 % від загальної кількості випадків у 2017 році і 99,3% у 2020 році. Тобто інформація про частоту даного захворювання серед жінок та чоловіків в Україні узгоджується з даними Американського онкологічного товариства, за якими частка чоловіків не перевищує 1%. За результатами дослідження смертності від раку молочної залози виявили, що загальна кількість смертей зменшилася з 5685 (2017 рік) до 4998 (2020 рік). В статевій структурі більшість померлих становлять жінки - 99,2 % від усієї кількості померлих як у 2017 році, так і у 2020 році.

При дослідженні стандартизованих показників смертності (український стандарт) встановлено, що показники знизилися з 14.3 на 100 тис. населення у 2017 році до 12.4 на 100 тис. населення у 2020 році, або на 13.29%

Варто відзначити різницю у розподілі показників за регіонами. Причинами такого результату можуть бути економічні та екологічні характеристики території, рівень охорони здоров'я в цьому районі, побутові традиції населення (гіподинамія, алкоголізм, куріння, надмірна вага, відмова від обстеження).

Завдяки аналізу бюлетенів визначені області з найбільш високими стандартизованими показниками захворюваності. Так, у 2017-2020 рр. передові позиції займали Київ (50.5 та 44.7 на 100 тис. населення у 2017 році у 2020 році відповідно) та Київська область (42.5 та 38.0 відповідно). Стандартизовані показники захворюваності є високими також у 2017 році у Кіровоградській (41.4), Херсонській (41.0), Миколаївській (40.6) та Харківській (40.3) областях, у 2018 р. у Київській області та місті Київ(43.3 та 54.5), Дніпропетровській (41,8), Запорізькій (40,8), Харківській (40,0) областях, у 2019 році у Київській області, м. Київ(44.6 та 53.7 на 100 тисяч населення відповідно), Запорізькій (41,9), Дніпропетровській (41,0), Кіровоградській (40,4) областях, у 2020 році у Херсонській (36.2), Миколаївській області (34.8), Дніпропетровській (38,6), Харківській (33,7) областях. Найвищі стандартизовані показники смертності (український стандарт) у 2017-2018 роках були зареєстровані у Харківській області у 2017 році (17.8 на 100 тис. населення) і в 2018 році (17.6 на 100 тис. населення). У 2019 році ці показники були найвищими у Миколаївській області (17.3). За 2020 рік найвищий показник зареєстровано у Києві (16.3), проте у Київській області цей показник склав 12.9 на 100 тисяч населення. Високі досліджувані показники визначаються також у 2017 році у Сумській області (17.5), у 2018 році у Запорізькій області (17.4), у 2019 та 2020 рр. у Харківській області (15.7 та 15.9).

У м. Київ, Київській та Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій, Кіровоградській областях епідеміологічну ситуацію можна пояснити впливом екологічної ситуації великих міст на здоров'я людей, забрудненістю повітря та способом життя (високий рівень стресу, шкідливі звички, часте приймання медикаментів, хронічна втома, гіподинамія). Також Київська, Чернігівська,

Черкаська, Кіровоградська, Житомирська області найбільше постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, яка сталася в 1986 році. За даними дослідження, проведеного Національним центром радіаційної медицини України та Інститутом раку США в 90-х роках ХХ століття, доведений прямий зв'язок між впливом радіації і підвищеним ризиком виникнення онкологічних захворювань. Стосовно великого рівня захворюваності в Кіровоградській та Миколаївській областях, її можна пояснити високим рівнем розвитку промисловості в цих регіонах, що також негативно впливає на екологічну ситуацію в областях. Стосовно Кіровоградської області, треба зазначити, що там знаходяться природні поклади урану та радону. Поблизу уранових шахт територія забруднена радіоактивними відходами, які також частково потрапляють у воду.

Висновки. Проведене дослідження показало, що рівень стандартизованого показника захворюваності (український стандарт) на рак молочної залози серед населення України з 2017 по 2020 роки знизився на 11.8 %. За цей період відмічається тенденція до зниження стандартизованих показників смертності (український стандарт), які знизились на 13.29% впродовж 2017 - 2020 років.

Проте необхідно вказати той факт, що значне зниження захворюваності відмічається лише в 2020 році порівняно з 2019 роком (на 13.5%), що могло статися не за рахунок справжнього зменшення захворюваності, а внаслідок зниження рівня діагностики, якому сприяли карантинні обмеження проти коронавірусної інфекції, спалах якої почався в 2019 році. Згідно підпункту 3 пункту 37 постанови КМУ від 22.07.2020 №641 під час карантину стосовно COVID-19 тимчасово дозволялося залучити до роботи працівників без попередніх і періодичних медоглядів. Що стосується розподілу показників за географічними особливостями, найвищі показники реєструються в м. Київ, Київській, Харківській, Кіровоградській, Миколаївській та Херсонській областях. Такий результат пояснюється економічними, екологічними та соціальними особливостями окремих регіонів.

ПРОБЛЕМИ ПРИ ТАЗОВОМУ ПЕРЕДЛЕЖАННІ ПЛОДА

Нікіфоров Дмитро Михайлович

здобувач вищої освіти медичного факультету №2

Печеряга Світлана Володимирівна

к.мед.н, асистентка закладу вищої освіти

кафедри акушерства, гінекології та перинатології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Анотація: В акушерстві одним з найбільш серйозних факторів ризику для матері та новонародженого залишається така проблема, як тазове передлежання плода. У статті проаналізовані підходи до вирішення проблеми пологів в тазовому передлежанні плода. Показано, що таких пацієнток можна розроджувати консервативно при відсутності протипоказів, але при наявності протипоказва доцільно розроджувати шляхом кесарева розтину з метою зменшення перинатальної захворюваності та смертності.

Ключові слова: тазове передлежання, ускладнення, ведення пологів.

Вступ. У сучасному світі досі однією з найбільших проблем акушерської практики є вагітність і пологи при тазовому передлежанні плода (ТПП). Частота ТПП у популяції протягом багатьох років коливається від 2,5 до 5,4% та в середньому становить близько 3,3%. Варто зазначити, що положення плода є інформативним для лікаря з 22-го тижня вагітності, коли є ризик розвитку передчасних пологів. Одна з головних соціальних проблем акушерства зниження перинатальної смертності та пологового травматизму матері та дитини. Досі досить високою є мертвонародженість при тазових передлежаннях плода, тому надзвичайно важливим є раціональне ведення вагітності та пологів при даній патології [1].

Мета дослідження. Провести огляд літературних джерел щодо тазового передлежання та правильного вибору методу пологорозрішення.

Результати та обговорення. За даними літератури, одна з причин

формування тазового передлежання плода – це зниження збудливості і тону мати, які зменшують її здатність до скорочення та коригування положення плода [1].

До частих причин формування ТПП зі сторони матері відносять: менструальну дисфункцію, пізні менархе, аномальні маткові кровотечі, вроджені аномалії репродуктивної системи, міому матки, оперативні втручання на органах малого тазу в анамнезі, самовільні викидні, завмерлі вагітності, передчасні пологи, переривання вагітності до 12 тижнів гестації за бажанням пацієнтки в анамнезі [2, 3, 4].

Також такі аномалії, як низьке розташування плаценти, мало- та багатоводдя, аномальна довжина пуповини можуть впливати на формування тазового передлежання плода [5].

Наведені дані свідчать про мультифакторну природу тазового передлежання і дають підставу припустити вторинність його виникнення. Навіть після завершення пологів у тазовому положенні часом важко сказати, що було його причиною.

Раціональне ведення вагітності та попереднє планування пологів при тазовому передлежанні плода збільшує ймовірність успішності консервативних пологів та зменшує кількість ургентних кесаревих розтинів із притаманними для них ускладненнями.

Діагностика тазового положення плода звичайно не є складною, за винятком тих випадків, коли є значне напруження м'язів передньої черевної стінки і підвищений тонус матки, ожиріння, двійня, аненцефалії та ін.

Дані літератури свідчать, що у плануванні пологів при ТПП одним із головних факторів є гінекологічний анамнез. Такі дані як, перша вагітність, вроджені аномалії статевої системи, попередні оперативні втручання на матці, встановлений діагноз безпліддя та використання допоміжних репродуктивних технологій заздалегідь визначають оперативний спосіб розродження таких пацієнток. Натомість, наявність абортів та пологів в анамнезі є підґрунтям для обрання вагітними спроби здійснення пологів природними шляхами [6].

Консервативне ведення пологів при тазовому передлежанні плода обов'язково повинно супроводжуватися безперервною кардіотокографією зі спостереженням за серцебиттям плоду та матері, її загальним станом, інтенсивністю перейм і просуванням передлеглої частини пологовими шляхами. При цьому жінкам пропонують самостійно обрати зручне положення під час пологів [7].

До ускладнень консервативного ведення пологів при ТПП відносяться асфіксія, недоношеність, розриви і крововиливи в органи черевної порожнини, внутрішньочерепні крововиливи, пошкодження плечового сплетіння, пошкодження спинного мозку, аномалії розвитку плода, переломи і вивихи кінцівок.

При цьому, одним зі шляхів зниження частоти ускладнень консервативних пологів є зміна тазового передлежання на головне передлежання за допомогою коригуючої гімнастики, що призначається в терміні 32-37 тижнів вагітності [8].

Досить часто сьогодні користуються методом черезшкірної електроакупунктури у термін вагітності 29–34 тижні як альтернативою зовнішньому повороту плода.

Електроакупунктура «шубоші-терапія» – це акупунктура без голок, за допомогою низькочастотних слабких електричних імпульсів спеціальної форми, що імітує процес ручного масажу і таким чином «налаштовує» дитину до прийняття головного передлежання в утробі матері. Проводять дану процедуру одним сеансом на день тривалістю не більше 15–20 хвилин [1].

Цінним методом боротьби з ускладненнями, які можуть виникнути під час консервативних пологів є вертикальне ведення пологів, яке сприяє максимальному зниженню напруги м'язів промежини та поступовому достатньому розтягуванню її тканин. Також при вертикальному веденні пологів характерним є суттєве зменшення пологового болю під час вигнання дитини, низький відсоток пологового травматизму жінки та відсутність необхідності виконання епізіотомії [9].

Більшість іноземних авторів вважають, що найбезпечніший спосіб появи на світ дитини при тазовому передлежанні – це кесарів розтин. Ось дані щодо частоти проведення кесарева розтину при тазовому передлежанні в різних країнах світу: Японія – 44%, Норвегія – 60%, Данія – 85%, Північна Америка - 95%. В Україні цей показник коливається в межах 10–15%.

Одним з основних питань, яке необхідно вирішити при ТПП плода є надання переваги вагінальному розродженню чи плановому кесареву розтину. Це рішення повинно мати індивідуальний підхід і бути заснованим на наявних в кожній окремій ситуації показаннях з боку матері та дитини [6].

Висновки. Однією з актуальних проблем в акушерстві є вагітність та пологи при тазовому передлежанні плода. Впродовж багатьох років частота випадків вагітностей з ТПП складає близько 3-5% та супроводжується численними ускладненнями як під час вагітності, так й під час пологів та у післяпологовий період.

Методами зменшення ризику ускладнень при консервативному веденні пологів є: коригуюча гімнастика, електроакупунктура «шубоші-терапія» на меті яких є зміна тазового передлежання на головне передлежання.

Для зниження частоти перинатальних ускладнень у жінок з ТПП плода вагітну необхідно госпіталізувати в акушерський стаціонар не пізніше, ніж на 38-му тижні вагітності для повного обстеження, визначення терміну пологів, вибору оптимального методу розродження та підготовки до пологів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Брега Л. Б. (2017) Реабілітаційно-акушерська тактика при тазових передлежаннях та неправильних положеннях плода методом шубоші-терапії у вагітних. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*, 25, 77-80.
2. Каланжова О. М., Галич С. Р. (2018) Клінічна характеристика жінок із пологами в тазовому передлежанні плода. *Збірник наукових праць асоціації акушерів-гінекологів України*, 2, (42), 71-75.

3. Крупник О. М. (2019) Раціональне розродження жінок із міомою матки при тазовому передлежанні плода - зниження показників материнської захворюваності. *Неонатологія, хірургія та перинатальна медицина*, т. ІХ, 1(31) 42-46.
4. Каланжова О. М., Галич С. Р. (2018) Ретроспективний аналіз репродуктивного анамнезу жінок із пологами в тазовому передлежанні плода. *Вісник Вінницького національного медичного університету*, Т. 22, 1, 108-111.
5. Логвинюк А. О., Ольховик В. Л. (2015) Фактори ризику розвитку тазового передлежання плода. *Актуальні питання теоретичної та практичної медицини: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених*, 328.
6. Каланжова О. М., Галич С. Р., Щурко М. І., Щурко Д. М. (2018) Планування пологів – сучасний підхід в акушерстві при тазовому передлежанні плода. *Науково-практичний журнал “Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології”*, 1, 84-88.
7. Лазуренко В. В. (2021) Парадигма ведення пологів при тазових передлежаннях плоду. Міф або реальність? *Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference*, 3, 72–73.
8. Дащенко В. (2016) Застосування засобів фізичної реабілітації в третьому триместрі вагітності при неправильних положеннях плоду. *Збірник студентських наукових праць*, 1 (5), 294-297.
9. Галич С. Р., Каланжова О.М. (2017) Особливості вертикального ведення пологів при тазовому передлежанні плода. *Збірник наукових праць асоціації акушерів-гінекологів України*, 2 (40), 57-62.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА ПОШИРЕНІСТЬ ПРОЯВІВ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ У МОЛОДІ

Павлова Олена Олексіївна

д.мед.н., професор

Молоток Валерія Віталіївна

Студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) - це неврологічний розлад, який виникає у дитячому віці і характеризується імпульсивністю, гіперактивністю, неухважністю, труднощами з виконанням завдань, перепадами настрою, нетерпінням та проблемами у соціальній взаємодії.

Ще зовсім недавно вважали, що СДУГ - виключно дитяче неврологічне порушення, яке з віком діти «переростають». Однак сучасні наукові дослідження доводять, що у близько однієї дитини з 20, ця патологія залишається на все життя.

Незважаючи на поширеність СДУГ, більша частина дорослих навіть не припускають наявності в них або інших такого розладу, оскільки вважають, що прояви синдрому - це звичайна поведінка людини, обумовлена її характером і вихованням. Однак СДУГ - важке порушення, яке може призводити не тільки до порушення соціальної адаптації, але навіть і до інвалідизації, що і обумовлює актуальність вивчення цієї теми.

Ціль роботи. Вивчити та проаналізувати особливості перебігу синдрому дефіциту уваги і гіперактивності та визначити поширеність його проявів серед молоді.

Матеріали та методи. В ході дослідження нами було проаналізовано наукові статті та видання стосовно патофізіологічних механізмів та поширеності СДУГ серед дорослих. Також ми проводили анонімне опитування

студентів за допомогою електронних анкет, які були створені на основі опитувальника ASRS Screener, розробленого Всесвітньою організацією охорони здоров'я та робочою групою з СДУГ у дорослих. Анкети були створені на базі сервісу Google Forms. Результати анкетування проаналізовано з використанням пакету завдань у комп'ютерній програмі Microsoft Excel.

Результати та обговорення. Відповідно до сучасних уявлень, ключовою ланкою розвитку СДУГ є порушення дофамінової та норадреналінової систем передачі нервового імпульсу в лобно-базальних відділах головного мозку. Це призводить до недостатності гальмівних механізмів і як наслідок до неуважності, гіперактивності, низької здатності контролювати поведінку. Безпосередніми причинами цього можуть бути тяжкі переживання у дитячому віці, черепно-мозкова травма чи інфекція, передчасні пологи, гіпоксія та вплив алкоголю чи нікотину в пренатальний період.

Також у процесі проведеного дослідження було опитано 100 людей віком від 16 до 28 років. З отриманих відповідей стало відомо, що 38% респондентів відзначають імпульсивність дій, серед них 16% скаржаться на необдумані слова або вчинки при комунікації з іншими, 17% - переїдання, 5% - на те, що витрачають гроші на імпульсивні, необдумані закупи. Гіперактивність спостерігалася у 43% випадків, серед яких домінують метушливість, багато зайвих і непотрібних рухів.

Неспроможність доводити справу до кінця відзначалися у 25%, а проблема з переключенням уваги постійно виникає у 18% респондентів. Окрім цього 41% опитаних відмітили нездатність зосередитися (неуважність) на чому-небудь певному, проявами якої були безглузді помилки, втрата речей, розсіяність, незібраність та забудькуватість. До того ж, при обробці результатів анкетування було виявлено, що при проходженні опитування, 9% респондентів погодилися з більше ніж половиною тверджень, що може бути приводом для консультації з фахівцем.

Висновки. Отже, на основі вищезазначеного, можемо стверджувати, що проблема дорослих із СДУГ не менш важлива, але недооцінена та маловідома. Проведене нами дослідження доповнює існуючі уявлення про особливості перебігу синдрому дефіциту уваги і надмірної активності, створює основу для більш детального вивчення механізмів його виникнення та обґрунтовує необхідність суспільної підтримки цих осіб через створення толерантного середовища для кращої їх адаптації.

ВАРІАНТНА АНАТОМІЯ ЧЕРЕВНОГО СТОВБУРА

Прядко Ростислав Миколайович,

студент III курсу

Скрябіна Олена Миколаївна,

к.м.н., доцент

Шаповалова Ольга Олексіївна,

асистент кафедри анатомії фізіології та патофізіології

Державний заклад

Луганський державний медичний університет

м. Рівне, Україна

Вступ. Черевний стовбур є однією з абдомінальних гілок аорти і разом з верхньою та нижньою брижовими артеріями бере участь у васкуляризації внутрішніх органів черевної порожнини через ряд анастомозів. Відходить у верхньому відділі черевної аорти на рівні XII грудного хребця. Він представляє собою товстий, але короткий (1-2 см) артеріальний стовбур, який ділиться на три гілки (цей поділ називали *tripus Halleri*, триног Галлера), ліву шлункову, загальну печінкову і селезінкову артерії. Але в клінічній практиці анатомія тринога Галлера дуже різноманітна.

Обробка кровоносних судин, які його утворюють під час певних оперативних втручань є надзвичайно складною, а пошкодження судин є основною причиною інтраопераційної кровотечі та переходу до інших хірургічних методів лікування. Саме нездатність ідентифікувати судинні варіації під час мінімально інвазивної хірургії підвищує ризик пошкоджень та може призвести до проблемної кровотечі. Знання і готовність оперувати при різних судинних варіаціях черевного стовбура, які детально описані в цій статті, допоможе хірургам знизити ризик судинних ускладнень під час мінімально інвазивної хірургії, тим самим підвищуючи безпеку та потенційно скорочуючи час госпіталізації та витрати на лікування.

Мета роботи: провести аналіз літературних джерел, медичних онлайн баз щодо варіантної анатомії черевного стовбура.

Матеріали та методи: дані доступної наукової літератури, статистичний.

Результати та обговорення: Тип 1. Тридцять чотори (30,9%) випадки показали регулярне походження та структуру розгалуження черевного стовбура, у якому черевний стовбур починався на рівні T12 грудного хребця та поділявся на ліву шлунку, селезінкову та загальну печінкову артерії. У 76 (69,09%) випадків спостерігалось 5 різних схем розгалуження черевного стовбура та верхньої брижової артерії.

Тип 2. У 66 (60%) випадках ліва шлункова артерія виникла одразу після початку черевного стовбура; черевний стовбур продовжувався вперед як печінково-селезінковий стовбур, який далі розділявся на загальну печінкову та селезінкову артерії. Ця варіація була більш поширеною у жінок (61,4%), ніж у чоловіків (59,1%).

Тип 3. У 5 (4,55%) випадках черевний стовбур розділювався на шлунково-селезінковий стовбур і печінкову артерію, а шлунково-селезінковий стовбур далі розділювався на ліву шлункову артерію та селезінкову артерію. Шлунково-селезінковий стовбур частіше зустрічався у жінок (6,1%), ніж у чоловіків (2,3%).

Тип 4. У 2 (1,82%) випадках черевний стовбур походив з печінково-шлункового стовбура та селезінкової артерії. Крім того, печінково-шлунковий стовбур ділиться на загальну печінкову і селезінкову артерії. Печінково-шлунковий стовбур частіше зустрічався у чоловіків (2,3%), ніж у жінок (1,52%).

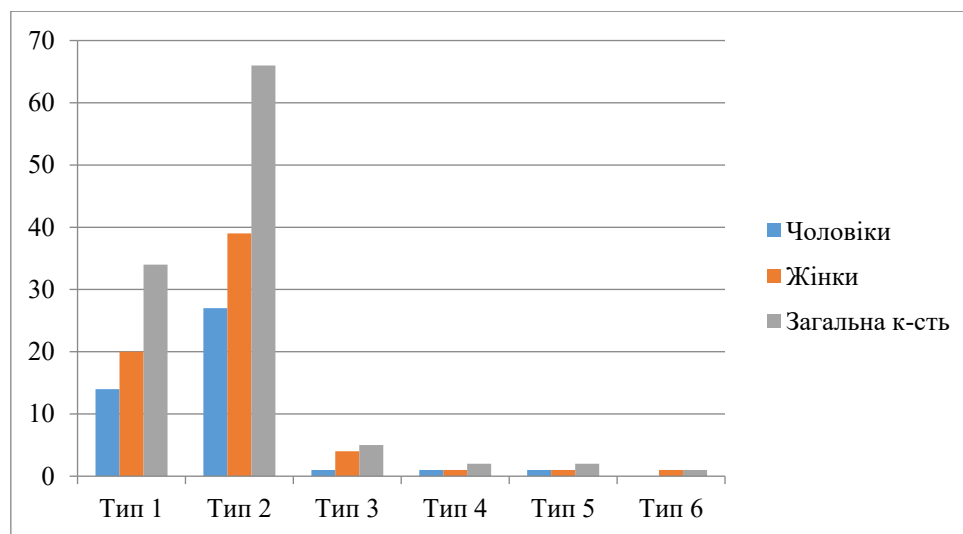
Тип 5. У 2 (1,82%) випадках спостерігався шлунково-селезінковий стовбур і печінково-брижовий стовбур, у яких шлунково-селезінковий стовбур розділявся на ліву шлункову та селезінкову артерії; печінково-брижовий стовбур ділиться на загальну печінкову артерію і верхню брижову артерію. Шлунково-селезінковий стовбур разом із печінково-брижовим стовбуром частіше зустрічався у чоловіків (2,3%).

Тип 6. В 1 (0,91%) випадку черевний стовбур і верхня брижова артерія виходили з черевної аорти як загальний стовбур, відомий як

целиакомезентеріальний стовбур. У цьому випадку можна спостерігати ще одну цікаву варіацію, коли права і ліва нижні діафрагмальні артерії починаються з лівої шлункової артерії.

Таблиця 1.

Варіації черевного стовбуру	Жінки	Чоловіки	Загальна кількість випадків
Регулярний черевний стовбур	20(30,3%)	14(31,82%)	34(30,9%)
Печінково-селезінковий стовбур і ліва шлункова артерія	39 (59.1%)	27 (61.4%)	66 (60%)
Шлунково-селезінковий стовбур і загальна печінкова артерія	4 (6.1%)	1 (2.3%)	5 (4.55%)
Печінково-шлунковий стовбур та селезінкова артерія	1 (1.52%)	1 (2.3%)	2 (1.82%)
Шлунково-селезінковий стовбур та печінково-брижовий стовбур	1 (1.52%)	1 (2.3%)	2 (1.82%)
Целиакомезентеральний стовбур	1 (1.52%)	0 (0%)	1 (0.91%)

Рис. 1. Варіація черевного стовбура.

Висновок: Отримані результати можуть використовуватися для виявлення та інтерпретації топографо-анатомічних варіацій черевного стовбура на доопераційному етапі та мають важливе прикладне значення у хірургії черевної порожнини.

РІВЕНЬ ОБІЗНАНОСТІ МОЛОДІ УКРАЇНИ ЩОДО ОНКОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ШКІРИ, ЗОКРЕМА МЕЛАНОМИ

Пустова Наталія Олександрівна

к. мед. н., доцент кафедри дерматології
венерології та медичної косметології

Біловол Алла Миколаївна

д. мед. н., професор кафедри дерматології
венерології та медичної косметології

Лук'янова анна Ігорівна

Бабич Віолета Володимирівна

Студенти

Національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Меланома та інші різновиди раку шкіри є найпоширенішими видами онкологічних захворювань в Україні. Вони становлять 20% від кількості всіх хворих на рак. Кількість хворих на меланому зростає не лише в Україні, а й в країнах Європи. За даними ВООЗ, щороку в світі реєструють більше ніж 200 тисяч випадків меланоми, четверта частина з яких закінчуються смертю. Тому ми повинні підняти рівень обізнаності щодо меланоми серед молоді та дорослих.

Мета роботи. / Aim. Проведення опитування, аналіз цих даних та загальний висновок, на підставі якого ми зможемо дізнатися статистику знань серед населення щодо злоякісного захворювання такого як меланома.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для досягнення мети дослідження було проведено опитування в онлайн режимі з 110-ма пацієнтами, серед яких налічувалося 92 жінки та 18 чоловіків, вікового діапазону від 16 до 25+ років. Отримані дані були оброблені за допомогою програмного забезпечення "Google Forms", "Microsoft Excel" та "Numbers". Далі було проведено статистичну обробку отриманої інформації з розрахунком базових коефіцієнтів.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Зі 110 респондентів, які взяли участь у дослідженні, вік 25 пацієнтів становив в діапазоні 16-18 років (22,7%), 19-21 років (42,7% / 47 осіб), 22 – 24 років (23,6% / 26 осіб), 25+ років (10,9% / 12 осіб). На підставі опитування ми з'ясували, що про існування онкологічних захворювань шкіри чули 107 респондентів (97,3%), 3 особи не чули (2,7%). В результаті доволі якісної обізнаності, «Чи проводились у Вашому навчальному закладі або на місці роботи заходи щодо підвищення рівня знань про онкологічні захворювання шкіри?» отримали такі результати: 67 опитуваних (60,9%) відповіли, що ніколи не проводились дані заходи; іноді – 32 опитуваних (29,1%) та регулярно проводяться – 11 осіб (10%). Фактори ризику виникнення меланоми різноманітні, та найпопулярнішою думкою є вплив ультрафіолету, так вважають 93 особи (84,5%). Травматизація невусів та родимок – 73 особи (66,4%) та майже в такому відсотковому відношенні вважають генетичну схильність до меланоми, тобто наявність меланоми шкіри у близьких родичів – 69 осіб (62,7%). 57 опитуваних (51,8%) дотримуються думки, що фактором ризику є дуже велика наявність родимок та великої кількості «веснянок» та вживання канцерогенних речовин. Наявність в анамнезі сонячних опіків – 44 особи (40); 27 опитуваних (24,5%) вважають, що ризик захворювання на меланому підвищується в межах 30-50+ років. Думка, що при наявності білої шкіри та рудого природнього волосся ризик захворіти також має місце – 24 особи (21,8%). Ознаки родимки, які можуть вказувати на злоякісну меланому. При зборі даних ми отримали такі результати: 96 осіб (87,3%) відповіли, що повинна бути зміна структури родимки, її консистенції та загального вигляду; 90 осіб (81,8%) мають думку щодо наявності свербіж, біль, кровоточивість родимки; 68 (61,8%) – колір родимки більш темніший, чорний або наявна різнокольоровість; не чіткі краї родимки – 63 (57,3%) та наявність лущення тріщин на родинці – 62 (56,4%); 54 пацієнта (49,1%) вважають, що може бути постійно підвищена температура тіла приблизно до 37.5 градусів Цельсія та асиметричність родимки – 51 (46,4%). В опитуванні ми побачили, що тільки 40 осіб (36,4%) знають, що звертатися за консультацією та перевірки

своїх родимок до лікаря-дерматолога потрібно 1 раз на рік обов'язкового дітям та дорослим; 47 осіб (42,7%) – не знали в необхідності консультації лікаря дерматолога; 14 осіб (12,7%) звертатися потрібно 1 раз на 3 роки до лікаря дерматолога; та інші, а це 9 осіб (8,2%) вважають, що якщо нічого не турбує, то звертатися не потрібно. Щодо профілактики та захисту від меланоми та інших онкологічних захворювань шкіри, ми отримали таку статистику: найбільш популярні думки 94 (85,5%) – це використання сонцезахисних кремів, носіння одягу, що прикриває як можна більше ділянок тіла, та головних уборів; 92 особи (83,6%) – регулярний огляд у лікаря-дерматолога; 87 осіб (79,1%) – обмеження часу перебування під відкритим та активним сонцем. Менш популярні погляди щодо захисту від онкологічних захворювань шкіри: 68 осіб (61,8%) – не вживати канцерогенні речовини; 63 особи (57,3%) – уникати стресу та стресових ситуацій; 62 особи (56,4%) – обирати здоровий раціон харчування та 48 осіб (43,6%) – треба бути фізично активним у повсякденному житті. Інші 8 осіб (7,3%) дотримуються такої думки, що взагалі не потрібно нічого робити. Більшість пацієнтів – 75 осіб (68,2%) вважають, що відсоток захворюваності на меланому серед інших онкологічних захворювань низький і становить 2,5-10%; 28 осіб (25,5%) мають думку, що 50%; інші 6 опитуваних (5,5%) віддали свій голос за 75 %; та лише одна людина (0,9%) вважає, що відсоток захворювання становить 1%.

Висновки. / Conclusions. Проаналізувавши дані, які ми зібрали можемо зробити наступні висновки. Меланома та інші онкологічні захворювання шкіри досить поширені серед населення, але необізнаність у своєчасному зверненні до спеціаліста – лікаря-дерматолога, дає нам зрозуміти, що треба приділяти більше уваги до заходів, які б підвищували рівень знань про дане захворювання, особливо нашої молоді. Головне пам'ятати, що меланома хоч і злоякісне, але виліковне захворювання при своєчасному зверненні до лікаря.

ISBN 978-966-8219-87-0

**ХВОРОБИ, ПОВ'ЯЗАНІ З ПОРУШЕННЯМ ЛІПІДНОГО ОБМІНУ
(ХВОРОБА НІМАНА-ПІКА, ХВОРОБА ГОШЕ). СИНДРОМ
МАЛЬАБСОРБЦІЇ. ЦЕЛІАКІЯ. МУКОВІСЦИДОЗ (КІСТОФІБРОЗ)**

П'ятенко Назар Вікторович

Студент

Базалюк Людмила Володимирівна

кандидат хімічних наук

Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця, м. Київ, Україна

Вступ: порушення обміну речовин можуть виникати на всіх рівнях біологічної організації – від молекулярного і клітинного до рівня організму у цілому. Ці зміни можуть бути наслідком порушення нервово - гуморальних механізмів, змін генетичної інформації, дії патогенних факторів. Спадкові хвороби обміну ліпідів зустрічаються нечасто і характеризуються порушенням життєво необхідних хімічно різноманітних структур (гліцериди, холестерол і його естери, неестерифіковані жирні кислоти, фосфоліпіди, гліколіпіди). Діагностика цих патологій викликає значні труднощі, бо дані захворювання характеризуються низькою індивідуальною частотою (1:10000), тому лікарю важко здобути значний особистий досвід у вивченні клініки і лікуванні. Крім того, дитина із спадковим порушенням обміну речовин народжується нормальною, а перші клінічні прояви не є специфічними. Багато спадкових порушень обміну речовин закінчуються летально або тяжкою розумовою і фізичною інвалідизацією, що пов'язано, перш за все, з труднощами в діагностиці й недосконалими методами профілактики і лікування. Тому на сьогодні дуже актуальною є тематика попередження, виявлення та лікування спадкових патологій у дітей.

Ціль роботи:

- механізми розвитку ускладнень за порушенням ліпідного обміну

- етіологія і патогенез найбільш поширених форм порушень ліпідного обміну

- вивчити фактори ризику, етіологію, а також наслідки порушень ліпідного обміну.

- прояви порушень обміну речовин на різних рівнях, їх діагностика, лікування і попередження.

Матеріали та методи:

1) Колесник Ю. М. /Методичні рекомендації для самостійної підготовки студентів «Порушення жирового обміну» - Запоріжжя, 2018 р. 1-8 с.

2) І. С. Сміян, Н. В. Банадига, І. О. Багірян/ «Медична генетика дитячого віку»/ Тернопіль, 2003р. – 118-143с.

3) Т. І. Бужієвська/ «Основи медичної генетики» / Здоров'я, 2001 р. 53 57с.

4) В. М. Запорожан/ «Медична генетика» / Одеський державний медичний університет, 2005р. – 162-179с.

5) Emery's Elements of medical genetics / Robert F. Muller, Jan Young. London, 2001. — 349 p.

6) Human molecular genetics / Tom Strachan, Andrew P. Read. — Bios Scientific Publisher, 1998. — 680 p

7) Кон Р. М., Рот К. С. / «Рання діагностика болезней обмена веществ» — М.: Медицина, 1986. — 637 с.

8) Jones K. L. / «Smith's recognizable patterns of human malformation: 5th ed» — Philadelphia: WB Saunders, 1997.

Результати та обговорення теми: У порушенні ліпідного обміну розрізняють хвороби накопичення (внутрішньоклітинне накопичення продуктів метаболізму – сфінголіпідози) та ліпоїдозу, що супроводжуються збільшенням концентрації ліпідів у сироватці крові. Найбільша група захворювань гіперліпопротеїнемії (надмірне накопичення ліпідів). Ця група захворювань є соціальнозначущою, оскільки попередження та рання діагностика знизять ризик атеросклерозу та серцево-судинних захворювань, як у дітей, так і у

дорослих. Ліпідози об'єднують в групу захворювань, що рідко зустрічаються, в основі яких лежить дефект визначення ферменту, що призводить до накопичення у великих кількостях складних ліпідних субстанцій в клітинах і тканинах ЦНС і внутрішніх органів. Успадковується за аутосомно-рецесивним типом. Проявляються у формі тяжкого захворювання, що характеризується затримкою розумового розвитку у перші роки життя дитини, неврологічною симптоматикою, вісцеромегалією, зміною легень та кісток. Лікування цієї групи захворювань – малоефективне, висока ймовірність летального наслідку у ранньому віці або різке відставання у розумовому розвитку та тривала інвалідизація.

Хвороба Гоше характеризується відкладанням у печінці, селезінці та кістках цереброзиду, що відрізняється від нормального тим, що містить галактозу замість глюкози. Хвороба обумовлена дефектом лізосомного ферменту (β -глюкозидази), успадкованого за аутосомно-рецесивним типом. Клінічно розрізняють дві форми: інфантильну (дитячу) та ювенільну (хронічну). При інфантильній формі захворювання: з перших місяців життя затримка фізичного і нервово-психічного розвитку, гіпотрофія, гіпертонія м'язів, опістотонус, судоми, тризм; гепатоспленомегалія, дихальна недостатність. Зміна кісткової системи, поява болю при русі в трубчастих кістках. Летальний наслідок настає до кінця першого року життя. Хронічна форма (ювенільний тип) виявляється пізніше, переважно на другому році життя. Характеризується спленомегалією, анемією, геморагічним синдромом; деформацією скелета; коричневою або охряною пігментацією на передній поверхні ніг. На фоні лікування діти помирають у віці 6-12 років. Лабораторні дослідження: виявлення клітин Гоше в пунктатах кісткового мозку, селезінки, лімфатичних вузлів.

Хвороба Німана-Піка (сфінголіпідоз) - спадкова ензимопатія (дефект ферменту сфінгомієлінази), що характеризується накопиченням сфінгомієліна в мозку, печінці, РЕЗ. Передається рецесивним шляхом, зустрічається рідко. Клінічні прояви спостерігаються у ранньому віці: відмова від їжі, блювання,

зригування, гепатоспленомегалія, різке відставання в психічному розвитку, зміни м'язового тону (гіпер- чи гіпотонія м'язів), конвульсії. В кожного четвертого знаходять червону пляму на сітківці ока. В подальшому розвивається сліпота, глухота, ідіотія. Дитина помирає від додаткових ускладнень. Діагноз підтверджується знаходженням клітин Німана-Піка в пунктатах кісткового мозку, селезінки, а також недостатністю сфінгомієлінази в лейкоцитах крові, біоптатах внутрішніх органів, шкіри. Лікування малоефективне. Призначають ліпотропні речовини, полівітаміни.

Синдром мальабсорбції. Під синдромом мальабсорбції розуміють комплекс клінічних проявів, що виникають у результаті порушення порожнинного, пристінкового, мембранного травлення, транспортних механізмів у тонкій кишці, що приводять до змін обміну речовин. До розвитку цього стану можуть приводити різні патологічні процеси. Найбільш частою формою синдрому мальабсорбції у дітей є непереносимість дисахаридів (лактози, рідше - інших вуглеводів). Процеси пристінкового й мембранного гідролізу харчових субстанцій та всмоктування також залежать від ряду факторів, серед яких: активність ферментних і транспортних систем, склад мікрофлори, структура компонентів слизової оболонки та ін. Клінічна картина цього синдрому характеризується: поєднання діареї та інших кишкових проявів (поліфекалія, стеаторея, креаторея, амілорея) з розладом всіх видів обміну речовин. Частими ознаками є: полігіповітаміноз, остеопороз і навіть остеомаліяція, В₁₂-фолієво- і залізодефіцитна анемія, трофічні зміни шкіри, нігтів, гіпопротеїнемічні набряки, атрофія м'язів. Шкіра стає суха, нерідко місцями гіперпігментована, виникають набряки внаслідок порушення білкового й водно-електролітного обміну, підшкірна клітковина розвинена слабо, випадають волосся, виникає підвищена ламкість нігтів. Діагноз синдрому порушеного всмоктування ставлять на підставі клінічної картини хвороби, визначення в сироватці крові загального білка, білкових фракцій, імуноглобулінів, загальних ліпідів, холестерину, калію, кальцію, натрію, заліза. Лікування синдрому порушеного всмоктування включає:

1. дієту з обмеженням (виключенням) непереносимих і подразнюючих кишечник продуктів,
2. засоби, що стимулюють процеси мембранного гідролізу в тонкій кишці,
3. корекцію метаболічних розладів,
4. ферментні препарати,
5. антидіарейні засоби,
6. засоби, що нормалізують кишкову флору,
7. симптоматичні засоби.

Целіакія – це спадкове аутоімунне захворювання тонкої кишки, яке зустрічається у людей різного віку, частіше у дітей. Симптоми включають: хронічний пронос, затримку фізичного розвитку (у дітей), втому, проте можуть бути присутні й інші ознаки, які впливають на діяльність інших органів та систем. Целіакія виникає через негативну реакцію організму на гліадин - це проламін (білок клейковини (глютену)), що міститься у пшениці. Подібні білки виявлені також у рослинах, які відносяться до трибу пшеницевих, який включає в себе інші зернові культури, такі як ячмінь і жито. Єдиним відомим способом лікування є дотримання постійної безглютенової дієти. Розрізняють декілька форм цієї патології – важка, середня, «витончена». Важка форма целіакії призводить до появи яскравих симптомів: блідості, проносу і жирного стулу (стеаторея) і втрати ваги або нездатності набрати вагу (у маленьких дітей). Люди з середньою формою целіакії можуть мати ознаки, які більш приховані і зустрічаються в інших органах, а не в самому кишківнику. Крім того можливим є варіант безсимптомного перебігу хвороби. У багатьох дорослих з «витонченою» хворобою спостерігається тільки втома або анемія. Серологічні аналізи крові є першочерговим методом дослідження необхідним для діагностики целіакії. При позитивному аналізі крові лікарі рекомендують пацієнтам зробити ендоскопію / гастроскопію та біопсію. Суворе дотримання дієти дозволяє нормально функціонувати тонкій кишці, що дає змогу ліквідувати всі симптоми, що дозволяє особі нормально функціонувати

протягом життя.

Муковісцидоз зустрічається в людей білої раси, в Європі - 1:2800-1:9800. Однаково уражаються обидві статі з невеликою перевагою хлопчиків. Часто встановлюється кровне споріднення між родичами. Успадковується за аутосомно-рецесивним типом. Основний біохімічний дефект, який призводить до розвитку хвороби, ще не виявлений. У перші тижні або місяці основним симптомом є кашель (сухий, нападаподібний, не піддається лікуванню). З'являється кашель вранці при пробудженні або після їжі - коклюшоподібний. Апетит у дитини добрий, що контрастує з її поганим фізичним розвитком. При набряко-гіпотрофічній формі до кінця першого місяця життя з'являються набряки стоп і гомілок. Помирає дитина на 2-4-му місяці життя. Для підтвердження діагнозу муковісцидозу використовують потову пробу - дослідження вмісту натрію хлору в поті. Лікування спрямоване на відновлення дихальної і травної функцій (боротьба з інфекціями). Прогноз залежить від тяжкості захворювання. Якщо діагноз поставлений до 3-х місяців життя дитини і проводиться адекватне лікування - 70 % дітей доживає до 20-ти років і більше.

Висновок: Досліджуючи обрану тематику та порівнюючи статистику минулих років, можна з упевненістю сказати, що система охорони здоров'я працює на попередження, ранню діагностику та лікування всіх спадкових хвороб задля уникнення якомога більших наслідків захворювань. Ця тенденція, а також удосконалення та модернізація медичної сфери говорить про позитивну динаміку на подальші роки.

ЕЛЕКТРОННА СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Радзішевська Євгенія Борисівна

к.фіз.-мат.н., доцент

Батюк Лідія Вадимівна

Чуприна Марія Валеріївна

Студенти

Харківський Національний Медичний Університет

м. Харків, Україна

Вступ. У 2019 році Міністерство охорони здоров'я України оприлюднило проект Концепції інформатизації охорони здоров'я, який ініціював використання електронних процесів в системі охорони здоров'я (СОЗ) з метою створення електронної охорони здоров'я (eHealth). Підставою для цього стали процеси бурхливого розвитку інформаційних технологій в медицині що призвело до каскадних змін у поглядах на охорону здоров'я у цілому, на взаємодію лікар-пацієнт та на всі аспекти роботи з медичною інформацією.

Мета роботи – оцінити стан електронної охорони здоров'я України та тенденції її розвитку.

Матеріали та методи - поглиблений аналіз вітчизняних та зарубіжних публікацій, урядових документів та настанів.

Результати та обговорення.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає eHealth як «рентабельне та безпечне використання інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки охорони здоров'я та пов'язаних зі здоров'ям сфер, включаючи медичні послуги, спостереження за станом здоров'я пацієнта, медичну літературу та медичну освіту, знання та дослідження». Впровадження дистанційної медицини надає можливість віртуального мультимедійного надання медичних консультацій, послуг дистанційної візуалізації, спеціалізованої медичної діагностики та дистанційних медичних процедур.

Згідно з положеннями Концепції розвитку електронної охорони здоров'я та розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції

розвитку електронної охорони здоров'я», eHealth містить у собі органи управління, нормативно-правову базу, стандарти і контроль відповідності, кадрові ресурси, інфраструктуру, стратегію та модель залучення інвестицій. Апаратно-програмною реалізацією електронної охорони здоров'я є електронна система охорони здоров'я (ЕСОЗ). Зазначається, що розвиток eHealth у країні забезпечується постійними кроками щодо формування Єдиного медичного інформаційного простору з метою уможливлення передачі даних між системами як в рамках eHealth, так й із суміжними галузями та сферами на державному та міждержавному рівнях для подальшої інтеграції з відповідними системами в ЄС.

Урядом встановлюється, що єдиним національним замовником медичних послуг - центральним органом виконавчої влади (Національної служби здоров'я України) є НСЗУ, який виконує функції страховика та єдиного стратегічного замовника або закупника медичних послуг і лікарських засобів. НСЗУ утворюється Кабінетом Міністрів України.

Для ефективного функціонування ЕСОЗ її було розділено на два компоненти: центральну базу даних (ЦБД), якою керує держава і яка відповідає за централізоване зберігання і обробку інформації, і МІС, які підтримуються комерційними розробниками програмного забезпечення та дозволяють автоматизувати роботу медичних установ з ЦБД.

Державне підприємство «Електронне здоров'я» призначається адміністратором eHealth, який вимагає від розробників МІС строго дотримуватися вимог до надійності, безпеки і конфіденційності даних.

Для підключення до eHealth заклади охорони здоров'я укладають договір з НСЗУ, обирають МІС, що підключена до ЦБД та має достатній функціоналом для роботи в ЕСОЗ й укладають з компанією-розробником МІС договір на обслуговування.

Для пацієнта eHealth означає можливість реалізації їх прав у межах програми державних гарантій медичного обслуговування населення за допомогою електронних сервісів без залежності від міста проживання.

Початком інтеграції пацієнта з eHealth є укладання декларації з обраним лікарем, зокрема, зі свого персонального кабінету. У подальшому пацієнт набуває можливості отримати послуги телемедицини (особливо пацієнти, які мешкають у сільській місцевості), ліки за електронними рецептами та інші можливості, які поступово набудуть чинності.

Для закладів охорони здоров'я eHealth означає можливість автоматизувати медичні процеси, процеси обліку медичних послуг та управління медичною інформацією, підтримку електронного документообороту.

Електронна взаємодія «лікар-пацієнт» відбувається шляхом реєстрації лікарем декларації пацієнта, на підставі якої лікарю нараховується заробітна платня, а пацієнт отримує гарантовані державою безкоштовні медичні послуги (принцип гроші ходять за пацієнтом).

Вибір МІС залежить від потреб та розмірів організації. Існує два стандартних види МІС для організацій : хмарна МІС та серверна МІС.

Хмарні сервіси (SaaS – (Software as a service) - «Програмне забезпечення як послуга») надають онлайн-доступ до необхідної інформації та обчислень. Хмарні сервіси підходять для всіх закладів СОЗ та лікарів з приватною практикою. Вони є доступними, практично, з будь-якого пристрою з доступом до Інтернету. Її впровадження не потребує розгортання дорогого серверного обладнання, а її підтримку здійснює компанія-розробник.

Серверні МІС є актуальними для дуже великих медичних установ, оскільки мають складну інфраструктуру та зберігають величезні обсяги інформації. Серверні МІС встановлюється на сервер компанії. Збором інформації, організацією і адмініструванням системи займається безпосередньо установа охорони здоров'я. Перевагою серверної МІС є можливість встановлення додаткових модулів, адаптованих під внутрішні потреби установи, що може зробити програму більш гнучкою.

Натепер для роботи з eHealth МІС повинна реалізовувати певний набір модулів, які регламентуються НСЗУ. Принциповим є наявність таких

функціоналів:

1. Функціонал для установ Первинної медичної допомоги (ПМД);
2. Функціонал для установ Спеціалізованої медичної допомоги (СМД).

Розглянемо компоненти кожного з функціоналів відповідно до пояснень, наведених на Єдиному веб-порталі органів виконавчої влади України.

I. Функціонал для установ Первинної медичної допомоги

Згідно із визначенням, первинна медична допомога (ПМД) – це «медична допомога, що надається в амбулаторних умовах або за місцем проживання (перебування) пацієнта лікарем загальної практики та передбачає надання консультації, проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, здійснення профілактичних заходів; направлення медичних показань пацієнта для надання йому вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги; надання невідкладної медичної допомоги в разі гострого розладу фізичного чи психічного здоров'я пацієнта».

Основними складовими функціоналу ПМД є:

- *Адміністративний модуль ПМД* (реєстрація постачальника медичних послуг, підрозділів, користувачів та висновки капітаційних договорів.

(Примітка: НСЗУ оплачує послуги закладів з надання первинної допомоги за принципом капітації. Капітація — це механізм оплати медичних послуг, коли заклад отримує встановлену суму за кожного пацієнта, незалежно від того, чи звертається він за медичними послугами. Капітація оплачується не з кишені пацієнта, а із загальних податків, які він оплатив у державний бюджет.)

- *Робоче місце лікаря ПМД* (Робота з деклараціями, висновки декларацій, електронні медичні записи, імунізація, виписка електронного рецепта «Доступні ліки», електронне направлення).

- *Електронний рецепт.*

- *Медичний висновок про тимчасову непрацездатність.*

- *Доступ до даних ПМД* (Доступ до даних, які містять елементи обмежувальних груп, доступ до даних, які містять елементи заборонених станів

(сервісів)).

II. Функціонал для установ спеціалізованої (вторинної) медичної допомоги (СМД)

Спеціалізовану (або вторинну) медичну допомогу (СМД) пацієнт отримує в поліклініках і лікарнях, де лікування проходить амбулаторно або стаціонарно та з якими укладає договори НСЗУ. Пацієнт отримує безкоштовні послуги в рамках певних пакетів медичних послуг. Пацієнт має право вибирати лікаря і медичну установу незалежно від реєстрації та фактичного проживання.

Основними складовими функціоналу ПМД є:

- *Функціонал обліку наданих послуг (амбулаторія, стаціонар).*
- *Адміністративний модуль СМД.*
- *Робоче місце лікаря СМД (Електронні медичні записи (ЕМЗ), імунізація, діагностичні звіти, ЕМЗ і ЕН для неідентифікованих пацієнтів, виписування електронних направлень, обробка і погашення електронних направлень, ЕМЗ стаціонар: надходження, ЕМЗ стаціонар: виписка).*
- *Робота з записами про ідентифікованих пацієнтів.*
- *Робота з записами про неідентифікованих пацієнтів.*
- *Присуднання записів неідентифікованого пацієнта до ідентифікованого.*
- *Доступ до даних (доступ до даних, що містять елементи обмежувальних груп, доступ до даних, що містять елементи заборонених станів (сервісів).*
- *Медичні висновки (про народження дитини, про тимчасову непрацездатність).*
- *Виписування електронного рецепту*
- *План лікування (листок лікарських призначень). В плані лікар записує всі призначення, що необхідні пацієнту для вирішення його проблеми та відслідковує виконання цих призначень з часом.*

Третинну або високоспеціалізовану медичну допомогу надають в амбулаторних та стаціонарних умовах. Вона передбачає консультації,

діагностику, лікування хвороб, травм, отруєнь, патологічних станів із використанням високотехнологічного обладнання чи медичних процедур високої складності. Відповідний функціонал знаходиться у стані розробки.

Висновки.

Таким чином, втілення в практику ЕСОЗ дозволило:

- Налагодити роботу реєстратури, спростити процес створення медичних карт пацієнтів і процедуру запису на прийом.
- Уніфікувати медичну документацію: карти пацієнтів, лікарські призначення, дані про співробітників і медичні послуги, розклад, аналітику і статистику, звіти.
- Систематизувати всі дані медичних досліджень.
- Керувати і розподіляти ресурси установи, включаючи фінанси і облік.
- Відстежувати і налагоджувати роботу діагностичних кабінетів і лабораторій.
- Автоматизувати стандарти надання медичної допомоги.

Основними перевагами ЕСОЗ є:

- Збереження в одній системі великого обсягу інформації, доступ до якої реалізується з будь-якого комп'ютера за наявності персональних доступів.
- Можливість швидкого доступу до інформації про будь-які аспекти роботи медичного закладу.
- Наявність систематизованого документообігу, що скорочує кількість паперової роботи, зменшує ризик втрати даних, підвищує ефективність роботи працівників та покращує якість обслуговування.
- Можливість розподілення пацієнтів до потрібних фахівців в залежності від графіків роботи спеціалістів.
- Зменшення грошових витрат.
- Нарахування заробітної платні працівникам установи.
- Можливість для лікарів здійснювати спілкування та консультації з колегами в режимі реального часу з питань постановки діагнозу, призначення і

корекції лікування.

- Можливість для пацієнтів попередньої записи на прийом до спеціаліста без відвідування лікарні та довгих черг.

- Можливість для пацієнта отримати доступ до своїх даних, результатів обстежень та аналізів.

МЕХАНІЗМИ ДІЇ АНТИБІОТИКІВ НА БАКТЕРІЇ: ВІДКРИТТЯ НОВИХ МІШЕНЕЙ

Турянчик Владислав Юрійович

студент

медичний факультет ДВНЗ

Ужгородський національний університет

Бернада Вікторія Володимирівна

Кандидат біологічних наук, доцент

медичний факультет ДВНЗ

Ужгородський національний університет

м. Ужгород, Україна

Вступ. Антибіотики - це хімічні сполуки, які використовуються для боротьби зі шкідливими бактеріями, які можуть спричинити різні інфекційні захворювання. [1]

Антибіотики є одними з найважливіших лікарських засобів в боротьбі з бактеріальними інфекціями. Вони діють на бактерії, завдяки специфічним механізмам, які руйнують їх клітини та завдають шкоди бактеріальній мікробіоті. Однак, з часом бактерії можуть стати антибіотикостійкими, тобто стійкими до дії антибіотиків, що ускладнює їх лікування та може призводити до важких наслідків для пацієнтів. [3]

Тому вивчення механізмів дії антибіотиків на бактерії та відкриття нових мішеней для антибіотиків є дуже важливим напрямком досліджень в біохімії та мікробіології. Це дозволяє не тільки розуміти принципи дії антибіотиків на бактерії, але й знаходити нові способи їх застосування для боротьби з інфекційними хворобами. [4]

Одним з основних механізмів дії антибіотиків на бактерії є їх взаємодія з конкретними мішенями у клітинах бактерій, такими як білки або нуклеїнові кислоти. Ці мішені відповідають за різні функції у клітинах бактерій, такі як синтез білків або реплікація ДНК. Антибіотики можуть взаємодіяти з цими мішенями та заважати їх роботі, що призводить до гибелі бактерій. [2]

Однак, з часом бактерії можуть розвивати антибіотикостійкість шляхом мутацій у генах, що кодують ці мішені, або шляхом розвитку нових механізмів, що дозволяють їм уникати дії антибіотиків. Також існують бактерії, які здатні виробляти інактивуючі ферменти, які руйнують антибіотики до того, як вони встигають діяти на клітини бактерій. Ці фактори роблять боротьбу з антибіотикостійкими бактеріями складнішою та актуалізують потребу в розробці нових мішеней для антибіотиків. [7]

Відкриття нових мішеней для антибіотиків може забезпечити нові шляхи боротьби з антибіотикостійкими бактеріями та дозволити розробляти нові лікарські засоби для лікування інфекційних хвороб. Нові мішені можуть бути знайдені шляхом вивчення біохімічних процесів у клітинах бактерій та ідентифікації нових білків, ферментів чи інших молекул, які можуть бути використані як мішені для антибіотиків. Також можуть використовуватися нові технології, такі як геномна секвенція, яка дозволяє швидко визначати гени, які кодують мішені для антибіотиків, а також розуміти, як ці мішені працюють. [5]

У підсумку, розуміння механізмів дії антибіотиків на бактерії та відкриття нових мішеней для антибіотиків є дуже важливими напрямками досліджень в біохімії та мікробіології. Ці дослідження дозволяють краще розуміти принципи дії антибіотиків на бактерії, розробляти нові лікарські засоби для боротьби з інфекційними хворобами та контролювати поширення антибіотикостійкості у бактерій. Відкриття нових мішеней для антибіотиків дозволить знаходити нові способи боротьби з антибіотикостійкими бактеріями та забезпечувати ефективне та безпечне лікування інфекційних хвороб у майбутньому. [4]

Метою наукової роботи є вивчення механізмів дії антибіотиків на бактерії та відкриття нових мішеней для антибіотиків.

У результаті цієї наукової роботи очікується отримання нових знань про механізми дії антибіотиків на бактерії та відкриття нових мішеней для антибіотиків. Це дозволить розробляти нові лікарські засоби для боротьби з інфекційними хворобами, що стають все більш поширеними, а також зменшити

ризик розвитку антибіотикостійкості у бактерій. [6]

Ціль. Ціль наукової роботи полягає у вивченні механізмів дії антибіотиків на бактерії та відкритті нових мішеней для антибіотиків. Основна мета полягає в розробці нових методів лікування інфекційних хвороб та боротьбі з антибіотикостійкістю в бактеріях. [7]

Для досягнення поставленої мети необхідно провести дослідження механізмів дії антибіотиків на бактерії та визначити їх взаємодію з клітинними мембранами, білками та іншими молекулами в клітині. Також необхідно провести аналіз класифікації мішеней антибіотиків та визначити, які мішені можуть бути новими та ефективними для розробки нових антибіотиків. [3]

Важливо провести глибокий аналіз механізмів антибіотикостійкості у бактерій, зокрема, механізмів розвитку резистентності та їх еволюції. Необхідно також дослідити механізми, що стоять за розвитком антибіотикостійкості та розробити нові лікарські засоби для боротьби з антибіотикостійкими бактеріями.

Одним із ключових завдань є пошук нових мішеней для антибіотиків, що може бути досягнуто за допомогою використання геномних технологій та інших сучасних методів, таких як кристалізація білків та мас-спектрометрія. Також необхідно провести оцінку можливості використання відкритих нових мішеней для розробки нових лікарських засобів проти інфекційних хвороб.

Висновок. У результаті проведеного дослідження було встановлено, що багато з наявних антибіотиків взаємодіють з клітинними мембранами та білками в клітині, які є ключовими мішенями для їх дії. Також було виявлено, що існують нові мішені, які можуть бути використані для розробки нових антибіотиків. Дослідження механізмів антибіотикостійкості у бактерій дозволило встановити, що розвиток резистентності відбувається шляхом мутацій, генетичних змін та інших механізмів, які забезпечують виживання бактерій під дією антибіотиків. Розуміння механізмів розвитку антибіотикостійкості є важливим для розробки нових методів боротьби з цією проблемою та покращення ефективності лікування інфекційних хвороб. [5]

Однією з ключових метою дослідження було відкриття нових мішеней для антибіотиків. В результаті дослідження було виявлено кілька нових мішеней, що можуть бути використані для розробки нових антибіотиків. Однак, щоб побудувати нові антибіотики на основі цих мішеней, необхідно провести більш детальне дослідження їх взаємодії з антибіотиками та клітинними компонентами бактерій. [4]

Отже, результати дослідження механізмів дії антибіотиків на бактерії та відкриття нових мішеней для антибіотиків можуть бути використані для покращення ефективності лікування інфекційних хвороб та боротьби з антибіотикостійкістю у бактеріях. Нові знання та дослідження можуть сприяти розробці нових методів лікування та боротьби з антибіотикостійкістю, які можуть врятувати життя та поліпшити якість життя пацієнтів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Біохімія мікроорганізмів: Навч. посіб. / За ред. С. О. Чернихіна. К.: Алерта, 2014. – 440 с.
2. Біологія мікроорганізмів: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / О. С. Мельничук, Н. М. Тарасюк, М. І. Ковальова та ін. К.: Вища школа, 2011. – 576 с.
3. Вісник Національної академії наук України. – 2018. – № 3. С. 51-60.
4. Гострий та хронічний панкреатит: діагностика, лікування, прогноз / За ред. Л. В. Єфремової, С. В. Єфремова. – К.: Медкнига, 2012. – 368 с.
5. Дистанційне навчання в Україні: сьогодення та перспективи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / За ред. О. М. Бабенка. – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. 304 с.
6. Здоров'я нації – краща інвестиція у майбутнє: Звіт про стан здоров'я населення України в 2017 році / За ред. А. В. Моїсеєнка, О. В. Марцінків, Н. І. Білої та ін. – К.: МОЗ України, 2018. – 288 с.
7. Медична біохімія: Навч. посіб. / За ред. І. І. Мороза. – К.: Авіцена, 2012. – 768 с.

РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРИ СКОЛІОЗАХ

Федоришена Ірина Віталіївна

студент

Вінницький педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

Вступ. У статті наведено результати аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел, що стосуються розв'язання проблем реабілітації при найбільш поширених захворюваннях опорно-рухового апарату в дітей дошкільного віку. Згідно рекомендацій, у дітей цієї вікової групи при виявленні порушенні постави та сколіозу легкого ступеня рекомендоване спостереження з діагностикою змін кожні 4-6 тижнів. Дошкільний період фахівці всього світу визнають віком найбільш стрімкого розвитку дитини, первинного формування фізичних і психічних якостей, необхідних людині протягом всього наступного життя. Загальновідомо, що однією з основних умов, що забезпечує здоров'я, є раціональна рухова активність.

Мета роботи. Узагальнити дані літературних джерел щодо сучасних підходів реабілітації та впливу фізіотерапевтичних засобів при найбільш поширених захворюваннях опорно – рухового апарату в дітей дошкільного віку.

Матеріали і методи. Спостереження, опитування фізіотерапевтів та лікарів ФРМ, наукові дослідження, літературні джерела.

Результати і обговорення. Численними науковими дослідженнями доведений тісний зв'язок між станом опорно-рухового апарату (ОРА) й здоров'ям людини. За результатами статистичних досліджень, захворювання опорно-рухового апарату посідають третє місце в структурі захворюваності після серцево-судинних та онкологічних хвороб. Наукові дослідження підкреслюють і той факт, що в дітей старшого дошкільного віку перше місце посідають хвороби кістково-м'язової системи – сколіоз, кіфоз, плоскостопість,

порушення постави, тому важливим є попередження розвитку порушень, які далі можуть призвести до захворювань та ускладнень у стані здоров'я, інвалідизації. У сучасному суспільстві на тлі високих рівнів статичного, сенсорного та інформаційного навантаження зростає проблема недостатньої рухової активності дітей, що негативно відображається на стані їхнього здоров'я, знижує розумову та фізичну працездатність. Так, за даними Міністерства охорони здоров'я, в останні роки в більшості регіонів України кількість здорових дітей зменшилася утричі й складає на сьогодні 20 % від їх загальної кількості. Велика кількість досліджень, здійснених вітчизняними та зарубіжними науковцями (педіатрами, фізіотерапевтами, педагогами) підтверджують важливість раннього виявлення та правильної тактики в корекції порушень ОРА в дітей, особливо у віці 4-5 років.

Порушена постава та сколіоз створюють умови для прояву захворювань хребта й інших органів опорно- рухової системи, що призводить до розладів діяльності внутрішніх органів через зниження рухливості грудної клітки, діафрагми. Корекція порушеної постави в дитини полягає в модифікації раціонального режиму дня; чергування праці та відпочинку, сну, повноцінного харчування, виконання фізичних вправ і загартовування організму. У регламентованому режимі передбачені також комплекс занять лікувальною гімнастикою. Для корекції порушень постави в дітей спортивні лікарі, лікарі ФРМ, фізичні терапевти розробили й продовжують вдосконалювати велику кількість науково обґрунтованих комплексів вправ.

Перед тим, як почати працювати з дітьми, які страждають на сколіотичну хворобу, фізичні терапевти, ерготерапевти повинні зважати на вік дитини, темпи росту, ступінь викривлення хребта й тип сколіозу. Реабілітація сколіозу середньої тяжкості (2-3 ступенів) полягає в застосуванні корсетів з відповідною до віку дитини та стану м'язового каркасу лікувальною гімнастикою. У різних випадках може бути рекомендоване спостереження або ж хірургічне втручання. Згідно опитування та спостереження лікарів фізичної-реабілітаційної медицини та фізіотерапевтів, дійшли висновку, що найбільш ефективним при реабілітації

дітей із сколіозом є гімнастичні вправи, які допомагають зміцнити м'язи спини, ший та збільшити силу і гнучкість суглобів; масаж спини - покращує кровообіг, знижує больові відчуття, розслабляє м'язи. Важливе місце посідають і фізіотерапевтичні процедури такі як: грязелікування, електрофорез, УВЧ терапія, магнітотерапія, ванни, які в свою чергу мають протизапальну, знеболюючу, судиннорозширюючу, розслаблюючу дію на гладку і поперечно смугасту мускулатуру. Плавання в басейні – один із найкращий способів лікування та профілактики сколіозу. При сколіотичній хворобі рекомендована статична гімнастика в поєднанні з дихальними вправами, яка більш ефективно сприяє збільшенню сили м'язів, їх розслабленню й, як результат, ліквідації функціональних блоkad та зменшенню сколіотичної дуги. Згідно досліджень Міжнародного наукового товариства ортопедії та реабілітаційного лікування (SOSORT), використання гомеопатичної та нетрадиційної медицини, як і акупунктури чи дієтичних рекомендацій не мають впливу на корекцію деформації хребта (рівень доказовості B).

Висновки.

1. Згідно зі статистикою, кожного року дітей із кіфозом збільшується.
2. З метою стабілізації рекомендоване застосування комплексу лікувально-відновних заходів, де чітке місце посідає фізіотерапія.
3. Доведена ефективність гімнастичних вправ та масажу спини, а також носіння корсетів.
4. Слідкувати за поставою та виконувати ранкову гімнастику потрібно ще з дитинства.

СТВОРЕННЯ БРЕНДУ НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Чернуха Олександр Васильович,

Доцент, к.і.н,
Харківський національний медичний університет,

Литвиненко Поліна Василівна,

Студентка
Харківський національний медичний університет

В нашому світі дуже швидко розвивається приватна медицина. Люди хочуть якісне обслуговування, роботу та швидку працю лікарів. Державна медицина перенасичена та поки що недостатньо розвинена щоб дати людям той рівень обслуговування, що приватні клініки вже давно надають. Приватні клініки та бренди мають велику перевагу на ринку медичних послуг.

Ринок приватних клінік швидко росте, конкуренція підвищується і з'являються все нові способи просування особистого бренду. Дуже важливо мати правильну стратегію просування і співвідносити свої амбіції з можливостями.

Бренд – це набір певних асоціацій у споживача від товару чи послуги, предмету чи людини. Створення бренду лікаря для його успішної роботи гостра необхідність часу Він складається із картинок, звуків, словосполучень, запахів, які потенційний споживач ототожнює з товаром чи послугою. Створення бренду – це кропітка робота спеціалістів з PR, маркетологів, імідж-мейкерів.

У людини формується відчуття, що це щось знайоме, іноді навіть рідне, беззаперечно і гарантовано якісне, його важко піддати сумніву, воно лідируюче, модне. Ідеально, якщо бренд вирішує якусь соціальну проблему, тоді він є більш значущим в очах потенційних клієнтів [1].

У маркетингу використовується безліч методів сегментування. Один з них - побудова типології споживачів, найбільш прийнятний у охороні здоров'я. Типологія споживачів - це процес диференціації досліджуваної сукупності споживачів на досить однорідні і стійкі в часі і просторі групи з характерним

для кожної з них типом споживчої поведінки. Наприклад, залежно від того, як споживачі медичних послуг реагують на зміну цін на медичні послуги, їх можна розділити на 5 типів (сегментів) [2].

Перша група: економічні пацієнти (пенсіонери, студенти, малозабезпечені: більше 50% населення України). Пацієнти цієї групи високочутливі до цінами. Попит цієї групи на медичні послуги зменшується при їх високій ціні [2].

Друга група: престижні пацієнти (частина підприємців, інтелігенція: 20% потенційних пацієнтів). Для цієї групи важливий престиж і якість послуги. Вони малочутливі до цін [2].

Третя група: етичні пацієнти (люди, економічно відносяться до будьякої з двох попередніх груп: 20% потенційних пацієнтів). Для таких пацієнтів важливі певні етичні якості медичних послуг (приналежність до країни виробнику, соціальної групи) [2].

Четверта група: «новатори» - орієнтуються на все нове (методи діагностики, лікування). Якість послуги асоціюється з віком лікаря, перевагу віддають молодим лікарям [2].

П'ята група: «консерватори» - на противагу попередній групі віддають перевагу старим, перевіреним методам лікування. Більше довіряють лікарям зі значним стажем [2].

Залежно від характеру і рівня попиту стосовно ринку охорони здоров'я використовують різні типи маркетингових систем [2].

В Мережі існує ряд каналів просування, що успішно застосовуються [3].

Перевага пошукової оптимізації полягає у підвищеному ступені затребуваності результату користувачем. Ваш потенційний клієнт не просто вловлює поглядом банер із рекламою послуг естетичної медицини, він сам перебуває у пошуку «Айболіта», який вирішить його проблеми. Завдання SEO - покращити позиції сайту, зробити його одним із перших, хто готовий прийти на допомогу [3].

Акцент на критерії EAT задає вектор дій щодо покращення сайту:

- дані про медичний персонал. Вибудовуючи відкриті стосунки з клієнтом, дозвольте йому познайомитися зі спеціалістами центру «на вході». Доступна інформація про освіту, досвід роботи, професійні досягнення лікарів та наявність нагород, сертифікатів, наукових ступенів викличуть довіру як у потенційного пацієнта, так і у асесорів Google;

- структура. Подбайте про те, щоб кожна послуга, яку надає медичний центр, стала релевантною запиту користувача. Інакше пацієнт просто пройде повз, не дізнавшись про те, що ви могли йому запропонувати;

- актуальний прайс. Здоров'я безцінно, але бюджет клієнта у 90% випадків обмежений. Обґрунтуйте вартість послуги: розпишіть, що входить у виконання процедури, вкажіть ціни на розхідники. Дайте клієнту можливість оцінити суму витрат досі відвідування установи;

- форма для онлайн-запису. Запропонуйте пацієнтові за допомогою спецформи на сайті записатися до фахівця, що сподобався, на зручний час і дату. Передбачивши легкі варіанти підтвердження запису, ви позбавите клієнта необхідності здійснювати дзвінок або чекати зворотний зв'язок;

- контент. Статті від імені експертів, корисні огляди із коментарями від провідних лікарів медичної установи покращують EAT-портрет сайту. Доводьте достовірність публікацій, доповнюйте їх науковими фактами, реальними іменами, фото, відеоаргументами [3].

Єдиний спосіб просування медичних тематик у соціальних мережах створення та активне ведення облікових записів. Це не панацея для миттєвого зростання показників конверсії, але чудовий внесок у створення спільного іміджу.

Надайте користувачеві можливість стежити за розвитком вашого медичного центру, дізнаватися більше про специфіку роботи. Запропонуйте корисну інформацію про здоров'я у розважальній формі, адже розвага – це саме те, за чим він прийшов у соціальну мережу [3].

На сьогодні створити свій бренд лікар може за допомогою таких інструментів [1]:

- Особиста сторінка лікаря на профільних медичних сайтах та сайті клініки, в якій він працює. Там буде можливість дізнатися про його освіту, досвід, основні напрямки діяльності, почитати відгуки про нього, побачити фото (що дуже важливо для багатьох пацієнтів) [1].

- Сторінки у соціальних мережах. Ще один канал інформації, який розвивається бурхливими темпами. На особистій сторінці можна розміщати фото з конференцій, писати про нагороди, проведені діагностичні процедури чи операції тощо [1].

- Статті на профільних медичних сайтах та у виданнях. Авторські статті демонструють високу кваліфікацію лікаря, його обізнаність у певній тематиці, показують, що він слідує за новими тенденціями, піднімають його авторитет в очах пацієнтів [1].

- Тісна співпраця зі ЗМІ. Мова йде про інтерв'ю, коментарі до тематичних статей, участь у медичних програмах на радіо та телебаченні. Класний лікар – це завжди зірка, його ім'я повинне викликати певні позитивні асоціації, а обличчя бути впізнаваним [1].

Отже, пройшли ті часи, коли для своєї успішної роботи лікар повинен був просто якісно працювати. Теперішній світ диктує нові умови, і для розвитку своєї кар'єри треба створювати власний бренд. Для цього зараз існує безліч ефективних інструментів, більшість з яких пов'язана з інтернетом. Виграє лише той, хто завжди залишається в центрі подій. Створення особистого бренду є важкою та трудомною працею, на яку потрібен час. Проте, якщо приділяти цьому достатньо уваги та кропіткої роботи, результати будуть вражати та приносити дохід, пізнаваність та задоволення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <https://zdorov-info.com.ua/stati/terapija/17473-stvorennja-brendu-likarja-dlja-jogo-uspishnoi-roboti-gostra-neobhidnist->

chasu.html?_route_=stati/terapija/17473-stvorennja-brendu-likarja-dlja-jogo-
uspishnoi-roboti-gostra-neobhidnist-chasu.html (дата звернення 12.04.2023)

2. <https://pubhealth.med.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/MI-T20-21-Quality-management-in-the-health.pdf> (дата звернення 12.04.2023)

3. <https://wezom.com.ua/ua/blog/kak-prodvigat-medicinskie-uslugi>(дата звернення 12.04.2023)

**ПАТОГЕНЕТИЧНІ МЕХАНІЗМИ РОЗВИТКУ ПРЕЕКЛАМПСІЇ.
ПРОФІЛАКТИКА ПРЕЕКЛАМПСІЇ**

Чіботару Крістіна Іванівна

студент 5 курсу

Семеняк Аліна Вікторівна

к.м.н., доцент

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці

Анотація: Преєклампсія є полісистемним акушерським захворюванням, що вражає 3–8% вагітностей у США і 1,5 і 16,7% у всьому світі та щорічно призводить до 60 000 материнських смертей і понад 500 000 передчасних пологів у всьому світі. Жінки з попередньою преєклампсією в анамнезі мають підвищений ризик преєклампсії та інших несприятливих наслідків за наступних вагітностей. Величина цього ризику залежить від гестаційного віку на момент початку захворювання, тяжкості захворювання та наявності або відсутності супутніх розладів. Метою ведення таких пацієнток є зниження факторів ризику за рахунок оптимізації здоров'я матері до зачаття і якомога раніше виявлення акушерських ускладнень. Ця мета може бути досягнута шляхом розробки чітків протоколів раннього виявлення, профілактики розвитку преєклампсії та раціонального підходу, що включає оцінку та консультування перед зачаттям, ранню допологову допомогу, частий моніторинг стану матері та плода та своєчасні пологи.

Ключові слова: преєклампсія, гіпертензія, аспірин, тромбоксан А2, статин, метморфін.

Гіпертонічні розлади вагітних становлять одну з провідних причин материнської та перинатальної смертності у всьому світі. Було підраховано, що преєклампсія ускладнює 2-8% вагітностей у всьому світі. [1] Це

захворювання характеризується гіпертензією та ознаками дисфункції органів мішеней.

Прояви уражень органів-мішеней, що виникли внаслідок преєклампсії, різноманітні та можуть включати протеїнурію, гостру ниркову недостатність, дисфункцію печінки, гемоліз, тромбоцитопенію та, рідше, розрив печінки, судоми, цереброваскулярні порушення і смерть. [2-3] Патофізіологія преєклампсії, ймовірно, є багатофакторною комбінацією генетичних факторів та факторів навколишнього середовища. Генетичні та екологічні компоненти захворювання очевидні в епідеміологічних дослідженнях, що передбачають спадковий компонент преєклампсії та очевидний внесок таких факторів ризику як: низький соціально-економічний статус, ожиріння, діабет, гіпертензія та аномалії розвитку нервової системи. [2, 4, 5] Сучасні дані свідчать, що преєклампсія є двостадійним захворюванням. Перша стадія є ранньою безсимптомною та виникає внаслідок поганої плацентації через аномальну інвазію трофобласту та ремоделювання спіральних артерій. Це призводить до другої стадії захворювання, що характеризується ішемією/реперфузією плаценти та материнською імунно опосередкованою відповіддю. Отже, відбувається вивільнення антиангіогенних факторів та плацентарного дебрісу в материнський кровообіг та неадекватне вивільнення проангіогенних факторів. Це веде до ангіогенного дисбалансу, імунноопосередкованої посиленої запальної відповіді та дисфункції ендотеліальних клітин, що призводить до підвищеної агрегації тромбоцитів, аномальної активації системи згортання крові та посилення системної судинної системи. [6] Наслідки преєклампсії є тривалими і пов'язані з підвищеним ризиком майбутніх серцево-судинних, метаболічних та цереброваскулярних захворювань матері. [7] Погана плацентація призводить до аномальної перфузії плода, що проявляється аномальним кровотоком у маткових артеріях та 22,2% випадків обмеження росту плода при вагітності з преєклампсією, особливо серед недоношених. [8, 9] Найбільш вивчені антиангіогенні фактори, які, ймовірно, сприяють преєклампсії являють собою розчинну fms-подібну

тирозинкіназу 1 (sFlt-1) та розчинний ендоглін (sEng).[10, 11] Ці молекули викликають материнську вазоконстрикцію та гіпертензію.

Прееклампсія характеризується підвищеною вазоконстрикцією, часто пов'язаною з підвищеною агрегацією тромбоцитів, зниженням матково плацентарного кровотоку та передчасними пологамі. Оскільки простациклін протидіє вазоконстрикторній, тромбоцитарно-агрегаційній та матково активуючій дії тромбоксану, була розглянута гіпотеза про те, що плацентарна продукція тромбоксану збільшується одночасно зі зниженням продукції простацикліну при прееклампсії.

Запальна відповідь, що виникає в результаті прееклампсії, активує циклооксигеназу (ЦОГ), яка збільшує рівні тромбоксану A2 (TxA2) і знижує рівні простацикліну ендотеліальних клітин (PGI₂). [12, 13]

Свіжі доношені плаценти людини були отримані відразу після пологів від 11 нормальних вагітностей та 10 – з прееклампсією (артеріальний тиск вищий або дорівнює 140/90 мм рт. ст., білок сечі більше 0,3 г/ 24 год). Тканини (350 мг) інкубували в стерильних умовах 6 мл модифікованого Голка Дульбекко (живильне середовище) на 48 годин при 37°C з 95% кисню та 5% вуглекислого газу в метаболічному шейкері. Зразки збирали через 8, 20, 32 і 48 годин і аналізували на тромбоксан за допомогою радіоімуноаналізу його стабільного метаболіту, тромбоксану B₂, і на простациклін за допомогою радіоімуноаналізу його стабільного метаболіту, 6-кетопростагландину F₁ альфа. Продукція тромбоксану була значно збільшена у прееклампсії порівняно з нормальною плацентарною тканиною, у той час як продукція простацикліну, яка була значно вищою, знизилася. Отже, при нормальній вагітності плацента продукує еквівалентні кількості тромбоксану та простацикліну, так що їхня біологічна дія на тонус судин, агрегацію тромбоцитів та активність матки буде збалансовано. Однак при прееклампсії плацента виробляє у сім разів більше тромбоксану, ніж простацикліну. На даний час аспірин є найбільш широко розповсюдженим засобом для профілактики серцево-судинних ускладнень. Об'ємні мета-аналізи, що

включають дані окремих пацієнтів, показали, що аспірин ефективний для запобігання прееклампсії у пацієток з високим ризиком, переважно з прееклампсією в анамнезі. [14] Аспірин є нестероїдним протизапальним препаратом, який діє шляхом неселективного та незворотного інгібування ЦОГ, що призводить до антитромбоцитарної та протизапальної дії за рахунок запобігання перетворенню арахідонової кислоти на тромбоксан і простагландини, включаючи T2A2. PGI2, на відміну від TxA2, швидко поповнюється, і загальний чистий ефект аспірину, отже, полягає у кращому інгібуванні TxA2. [13, 15] Аспірин також інгібує гіперекспресію sFlt-1, індуковану гіпоксією шляхом інгібування COX-1 як додаткового механізму протидії прееклампсії. Статини є конкурентними інгібіторами ферменту 5-гідрокси-3-метилглутарил-коензим А (ГМГ-КоА) редуктази, який перетворює ГМГ-КоА на мевалонову кислоту. [16] Моделі на тваринах припускають, що статини збільшують продукцію PlGF і знижують sFlt і TxA2. Додаткові плейотропні дії статинів включають посилення трофобластичної інвазії та покращення плацентарного кровотоку, протизапальні та антиоксидантні ефекти, захист ендометрію, інгібування адгезії тромбоцитів та антикоагулянтні ефекти. Численні епідеміологічні дослідження надали переконливі докази, що вплив правастатину під час вагітності не впливає на розвиток плода. [17-18] Крім того, правастатин є гідрофільним і має обмежене проникнення через плаценту, що знижує будь-які побоювання щодо безпеки. Декілька пілотних досліджень показують, що правастатин може бути хорошим варіантом для профілактики та лікування прееклампсії у жінок. [19] Прееклампсія пов'язана з плацентарною ішемією/гіпоксією та секрецією розчинної fms-подібної тирозинкінази 1 та розчинного ендогліну в материнському кровотоку. Нещодавно було виявлено, що метморфін, або гідрохлорид диметилбігуаніду, який являє собою бігуанід і використовується головним чином як антидіабетичний засіб [20], знижує секрецію розчинної fms-подібної тирозинкінази 1 і розчинного ендогліну з первинних тканин людини. Це відбувається, ймовірно, за рахунок інгібування мітохондріального ланцюга

перенесення електронів. Активність мітохондріального електронно транспортного ланцюга збільшується при передчасній преєклампсії плаценти. Метформін зменшує ендотеліальну дисфункцію, посилює вазодилатацію в сальникових артеріях та індукує ангиогенез. Метформін може запобігати або лікувати преєклампсію. [21] Сучасні дослідження профілактичних та терапевтичних втручань при преєклампсії пропонують нові та багатообіцяючі методи. Дослідження у цій галузі залишаються важливим напрямом, і в міру того, як наше розуміння хвороби розвивається, дослідження продовжуватимуть прокладати шлях до нових ефективних методів лікування преєклампсії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. ACOG Practice Bulletin No. 202: Gestational Hypertension and Preeclampsia. *Obstet Gynecol.* 2019 Jan;133(1):1. doi: 10.1097/AOG.0000000000003018. PMID: 30575675.
2. Espinoza J, Vadaeff A, Pettker CM, Simhan H. ACOG Practice Bulletin No. 202: Gestational Hypertension and Preeclampsia. *Obstet Gynecol.* 2019; 133 (1):e1-25.
3. Committee on Practice Bulletins—Obstetrics. ACOG Practice Bulletin No. 202: Gestational Hypertension and Preeclampsia. *Obstet Gynecol.* 2017; 133(1):e1-25.
4. Cunningham F, Leveno K, Bloom F, Spong C, Dashe J, Hoffman B. *Williams Obstetrics.* 24th ed. New York: McGraw-Hill Education; 2014.
5. Esplin M, Fausett M, Fraser A, Kerber R, Mineau G, Carrillo J, et al. Paternal and maternal components of the predisposition to preeclampsia. *N Engl JMed.* 2011; 344(12):867–72.
6. Ma'ayeh M., Costantine MM. Prevention of preeclampsia. *Semin Fetal Neonatal Med.* 2020 Oct;25(5):101123. doi: 10.1016/j.siny.2020.101123. Epub 2020 Jun 2. PMID: 32513597; PMCID: PMC8236336.
7. Bellamy L., Casas JP, Hingorani AD, Williams DJ. Pre-eclampsia and risk of cardiovascular disease and cancer in later life: Systematic review and meta-analysis. *BMJ.* 2007;335(7627):974.

РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ ОНКОЛОГІЧНОЇ СТАТИСТИКИ У ХАРКОВІ У 20-30 ТІ РОКИ ХХ СТОРІЧЧЯ

Чумак Любов Ігорівна

к.мед.н., доцент

Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Вступ. Медична статистика є потужним інструментом щодо комплексного дослідження сучасних медичних проблем, дозволяє узагальнювати та аналізувати дані, визначати тенденції розвитку. Онкологічна патологія завжди була актуальною для медичного загалу, а на початку ХХ сторіччя набула особливого значення через зміщення акценту переважання серед населення неінфекційної патології над інфекційною.

Медична статистика онкологічних захворювань має за мету дослідження поширеності, захворюваності та смертності, визначає вплив соціально економічних, медико-біологічних та інших факторів на формування онкопатології, обґрунтовує використання різноманітних статистичних методів для оброблення та аналізу результатів медичних досліджень, створює основу для прогнозування та моделювання.

Ціль роботи. Дослідження розвитку медичної онкологічної статистики у Харкові та внеску харківських вчених у розвиток статистики онкологічних захворювань в Україні.

Матеріали та методи. Аналіз документальних джерел інформації з використанням бібліографічного та історичного методів.

Результати та обговорення. Місто Харків як потужний культурний та індустріальний центр стає одним з перших міст України, де на початку ХХ сторіччя починається стрімкий розвиток вітчизняної онкології. Цей процес відбувався у тісному зв'язку з розвитком рентгенології та радіології. У Харкові з ініціативи С. Григор'єва у 1920 році було організовано Всеукраїнську

рентгенівську академію, яку згодом було перейменовано в Український рентгенорадіологічний інститут. Зараз він має назву ДУ «Інститут медичної радіології та онкології ім. С. Григор'єва Національної академії медичних наук України. Саме відкриття цього інституту стало передумовою розвитку лікувально-профілактичних закладів з надання онкологічної допомоги населенню, а також формування плеяди вчених онкологів, які зробили вагомий внесок у розвиток онкології як науки.

Важливо зазначити, що саме у 20 ті роки ХХ сторіччя починається розвиток санітарної статистики в Україні (сучасна назва – медична статистика). Серед українських вчених, які мали значний внесок у розвиток санітарної статистики в той час в Україні відзначені С. Ігумнов, О. Корчак-Чепурківський, Е. Каган, І. Овсієнко, К. Дупленко, а також С. Томілін та А. Мерков, харківські вчені.

С. А. Томілін відомий як завідувач кафедри соціальної гігієни Харківського медичного інституту (1925-1932рр.). Працюючи помічником завідувача санітарного відділу Катеринославського губернського земства (нині м. Дніпро) у 1909-1910 роках він почав займатися вивченням проблем демографії та санітарної статистики в Україні, склав перший санітарний опис України (1928 р).

А. М. Мерков, випускник медичного факультету Харківського університету (1918-1923рр.), брав участь у програмах по вивченню стану здоров'я сільського населення Волині та Подолії. З 1929 року працював з С. А. Томіліним на кафедрі соціальної гігієни, спочатку асистентом, з 1931 року доцентом, а з 1933 – професором. З 1920-х років в Україні почали активно проводити наукові дослідження із статистики злоякісних пухлин, а у 1929 році в Українському рентгенорадіологічному інституті був організований відділ соціальної патології злоякісних новоутворень, завідувачем якого став А. М. Мерков.

У період 1929-1938 він публікує монографію «Методология статистического изучения рака» та багато наукових статей по санітарній

статистиці онкологічних захворювань, а саме «К вопросу о возрастании и так называемом «омоложении» рака», «К вопросу о сезонных колебаниях смертности от злокачественных новообразований» «Современное состояние и очередные задачи социальной патологии злокачественных новообразований», «Материалы о смертности от злокачественных новообразований на Украине», «Влияние злокачественных новообразований на сокращение средней продолжительности жизни населения Украины», «Материалы по заболеваемости раком», «Смертность от злокачественных новообразований в Харькове» та інші.

Він працює та успішно захищає докторську дисертацію, матеріали якої видає у вигляді монографії «Злоякісні новоутворення в Україні (поширеність, соціально-патологічне значення)».

Таким чином А. М. Мерков започаткував основи епідеміології злоякісних новоутворень. З 1928 року у Харкові починає видаватися перший та єдиний на той час в Україні науковий журнал «Вопросы онкологии», в якому друкує свої роботи А. М. Мерков та інші видатні українські онкологи. Видаються підручники та посібники для навчання майбутніх лікарів.

У 1931 році у Харкові відкрився I Всесоюзний з'їзд онкологів на базі Українського рентгенорадіологічного інституту. А. М. Мерков виступав на з'їзді з програмною доповіддю щодо поширеності злоякісних новоутворень в УРСР. У 1938 році у Києві відбувся 1-й з'їзд онкологів УРСР, де доповідали харківські професори Я. Л. Поволоцький («Стан та завдання протиракової боротьби в УСРС») та А. М. Мерков («Організація обліку смертності та захворюваності злоякісними новоутвореннями та географічна поширеність раку в Україні»).

Робота цих з'їздів сприяла поширенню сучасних на той час знань щодо поширеності онкологічних захворювань, дала поштовх для організації дієвих заходів профілактики та боротьби. Саме в цей час відкриваються онкологічні диспансери у різних містах України – перший у Харкові у 1928 році, а з 1931 у Києві, Одесі, Дніпрі, Донецьку, Полтаві, Житомирі та Чернігові.

Висновки. Розвиток медичної онкологічної статистики в Україні починався на початку ХХ сторіччя через розвиток медичної статистики. На то було потужне підґрунтя, а саме наявність кваліфікованих медичних кадрів, які мали знання та досвід такої роботи, а також необхідність організації медичної допомоги онкологічним хворим. Прогресивним було організація Всеукраїнської рентгенівської академії у Харкові у 1920 році для надання високоспеціалізованої допомоги, що стало основою розвитку онкології. Як результат Україна у 20-30 ті роки ХХ сторіччя мала найбільш повні узагальнені дані з онкологічної статистики, особливо щодо онкологічної захворюваності та смертності.

**РЕВОЛЮЦІЙНИЙ ПІДХІД ВЕЗАЛІЯ ДО АНАТОМІЇ ЛЮДИНИ В
"DE HUMANI CORPORIS FABRICA LIBRI SEPTEM"**

Шевченко Ю. Т.,

Здобувач освіти 2 курсу II медичного факультету
Харківського національного медичного університету
м. Харків, Україна

Фомін В. С.,

Здобувач освіти 2 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Данько Ю. С.,

Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Ячменьова Е. С.,

Здобувачка освіти 2 курсу II медичного факультету
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Сухонос Р. О.,

кандидат медичних наук,
доцент кафедри анатомії людини
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. *"De Humani Corporis Fabrica Libri Septem"* (Про структуру людського тіла в семи томах) є працею, що змінила погляд на анатомію та фізіологію людини. Автор праці, Андреас Везалій, запропонував революційний підхід до вивчення тіла людини, використовуючи точні методи дослідження та анатомічні розтини. У своїй праці, Везалій розглядав не лише структуру тіла, але й його функціонування, відкриваючи нові знання про роботу серця, легень та інших органів. У цьому він відрізнявся від попередніх анатомів, які обмежувалися описом зовнішньої форми тіла. У даному тексті будуть розглянуті основні тези революційного підходу Везалія до вивчення анатомії людини в основній праці його життя...

Мета роботи./Aim. Мета цієї роботи полягає в розгляді революційного підходу Андреаса Везалія до анатомії людини в його трактаті. У роботі будуть розглянуті основні принципи підходу вченого до праці, зокрема використання точних методів дослідження та анатомічних розтинів, дослідження структури тіла. Крім того, буде проведений аналіз значення внеску Везалія для розвитку науки про людське тіло, а також визначений вплив його роботи на подальші дослідження в цій галузі.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної та історичної літератури.

Результати та обговорення./Results and discussion. Результати дослідження показують, що підхід Андреаса Везалія до вивчення анатомії людини у праці "*De Humani Corporis Fabrica Libri Septem*" був революційним, змінивши підхід до вивчення тіла. Він використовував точні методи дослідження, включаючи анатомічні розтини, що дозволило йому отримати детальне уявлення про будову тіла людини. Обговорення результатів дослідження свідчить, що праця Везалія значно вплинула на подальший розвиток науки про людське тіло, і вона є досі джерелом інформації та натхнення для науковців у цій галузі.

Книга зустрічає нас зображенням публічного розтину, проведеного в імпровізованому *Theatrum Anatomicum*. У центральній частині ілюстрації, поруч із препарувальним столом, фігура автора семитомної анатомічної праці - Андреаса Везалія.

«*De Humani Corporis Fabrica Libri Septem*» (Про структуру людського тіла в семи томах) Андреаса Везалія вважається визначним внеском у розуміння анатомії людини. Везалій зробив революцію у вивченні анатомії людини, запровадивши новий підхід, який ґрунтувався на безпосередньому спостереженні та розтині людського тіла.

До епохи Відродження беззаперечним авторитетом у галузі медицини був Клавдій Гален (близько 130-200 р н.е.) – римський лікар грецького походження. Особливий вплив він мав на анатомію, яка є однією з основних галузей медицини. У XVI столітті Андреас Везалій (1514-1564 рр) кинув виклик Галену та його спадщині, написавши відомий трактат «*De Humani Corporis Fabrica Libri Septem*». За що його вважають попередником сучасної анатомії. Як казав Йоганн Данкмайер: «Везалія слід вважати основоположником сучасної анатомії не тому, що він першим прийшов до думки особисто перевірити будову людського тіла, оскільки розтини трупів вже проводилися до нього, а тому, що він створив за неймовірно короткий час роботу, яка показала анатомію людини як науку, і тому, що представлені ним результати анатомічних досліджень стали основою для розвитку всієї сучасної медицини». Згадана вище праця була опублікована в 1543 році в Базельському видавництві Йоганна Опоріна, становлячи *magnum opus* Андреаса Везалія.

Безсумнівно, однією з відмінних рис творчості Везалія є ілюстрації, які не можна недооцінювати і в художньому плані. “*Fabrica*” підкреслює пріоритет розтину і те, що називається «анатомічним» поглядом на тіло, розглядаючи внутрішню роботу людини як наслідок цілісної тілесної структури, заповненої органами, розташованими в тривимірному просторі. Його книга містить малюнки кількох органів на двох аркушах. Це дозволяє краще візуалізувати викладений матеріал для подальшого розуміння й вивчення анатомічної

структури. Це різко контрастує з багатьма анатомічними моделями, які раніше використовували.

Значення ілюстрацій підкреслюють слова самого автора твору: «Я розробив роботу таким чином, щоб навіть ті, хто не може особисто брати участь у розтинах, могли добре пізнати анатомію. Цю роботу я проілюстрував гравюрами, які правдиво відображають зовнішній вигляд органів». За словами Везалія, анатомічні схеми мали на меті заохотити студентів брати участь у розтині. Праця «*De Humani Corporis Fabrica*» містить приблизно 300 ксилографічних ілюстрацій, які, як вважають, походять з майстерні Тиціана. Гравюри на дереві ілюструють анатомічну будову людського тіла. Це проєкції як цілих систем, так і їх детальних елементів. Проєкції окремих систем (наприклад, скелетної або м'язової) представлені в різних, часто неприродних позах, які Везалій розміщував навмисно, щоб повніше підкреслити анатомічні структури. Цінність ілюстрацій та універсальний, позачасовий характер усієї роботи підкреслює також той факт, що понад 200 років потому, автори Великої французької енциклопедії, ілюструючи розділ «Анатомія», моделювали — або навіть копіювали — зображення людського скелета з творів Везалія. Точні ілюстрації Везалія в «*De Humani Corporis Fabrica*» також були новаторськими, оскільки вони забезпечували рівень деталізації та точності, якого ніколи раніше не бачили. Ці ілюстрації допомогли стандартизувати анатомічну номенклатуру та значно допомогли в розумінні анатомії людини.

Крім першого детального опису клиноподібної кістки (лат. *os sphenoidale*) та точно описаної будови всередині скроневої кістки, Везалій показує, що грудина (лат. *os sternum*) складається з трьох частин, а крижової кістки (лат. *os sacrum*) - з п'яти або шести. Він не тільки підтвердив спостереження Чарльза Ест'єна про клапани печінкових вен, але й описав непарну вену (лат. *v. azygos*) і відкрив канал, що проходить у плід між пупковою веною та порожнистою веною, який з тих пір отримав назву *ductus venosus*. Везалій розкрив тему сальника та його зв'язки зі шлунком, селезінкою та товстою кишкою; вперше дав правильне уявлення про будову воротарної

частини шлунку (лат. *pars piloricus*); відзначив невеликий розмір червоподібного відростка сліпої кишки у людини й дав перший влучний опис середостіння, плеври та найбільш повний опис анатомії головного мозку на той час.

Підхід Везалія до анатомії був революційним для свого часу, оскільки він покладався на розтин людських трупів як основу для своїх досліджень, а не виключно на стародавні тексти Галена та інших грецьких вчених. Він, навіть, дозволяв собі критикувати їх. Скептичне відношення Везалія до анатомічних теорій Галена в «*De Humani Corporis Fabrica*» було ще одним важливим аспектом його революційного підходу. Він вказав на помилки в роботі Галена і навів власні спостереження, засновані на розтині людських трупів. Підхід Везалія до анатомії був гуманістичним, оскільки він вважав, що вивчення людського тіла є важливим для розуміння природи людства. Він розглядав людське тіло як божественне творіння і вважав, що вивчення анатомії - це спосіб краще зрозуміти роботу Божого творіння. У цій роботі Везалій також став першою людиною, яка описала штучну вентиляцію легень. На завершення, «*De Humani Corporis Fabrica Libri Septem*» Везалія була революційною працею, яка змінила спосіб вивчення та розуміння анатомії людини. Його безпосереднє спостереження та розтин людського тіла, а також його наголос на точних ілюстраціях і гуманістичному підході до анатомії заклали основу для подальших анатомічних досліджень та передових медичних відкриттів.

Висновки./Conclusions. Отже, можна зробити висновок, що підхід Андреаса Везалія до вивчення анатомії людини в його праці був революційним для науки про людське тіло. Везалій змінив підхід до вивчення тіла, переходячи від опису зовнішньої форми до дослідження його структури та функціонування. Він використовував точні методи дослідження, що дозволило йому отримати детальне уявлення про будову тіла людини. Результатом підходу Везалія стала його праця, яка була важливим кроком у розвитку науки про людське тіло і є досі джерелом інформації та натхнення для науковців у цій галузі.

СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ НА ДІАГНОСТИКУ ТА ЛІКУВАННЯ АНЕМІЇ МІНКОВСЬКОГО-ШОФФАРА

Якоб Альона Олександрівна

Мілецька Анастасія Іванівна

студенти

Каньовська Людмила Володимирівна

Кандидат медичних наук

доцент кафедри внутрішньої медицини

клінічної фармакології та професійних хвороб

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Спадковий мікросфероцитоз є однією з основних причин розвитку гемолітичної анемії. Знання основних проявів, етіологічних факторів та механізмів розвитку дає нам змогу не тільки вчасно виявити та діагностувати дане захворювання, а й ефективно лікувати та профілакувати.

Ціль роботи./Aim. Звернути увагу на досить рідкісну спадкову патологію, підвищити інформаційну грамотність лікарів, адже незважаючи на сучасні методи діагностики, все ж спостерігається несвоєчасне виявлення мікросфероцитозу, і як наслідок - неефективне лікування.

Матеріали та методи./Materials and methods. В процесі створення тез основою були іноземні публікації, наукові конференції та доповіді провідних фахівців світу у галузі гематології.

Результати та обговорення./Results and discussion. Спадковий мікросфероцитоз або анемія Мінковського-Шоффара - це вроджене захворювання, яке характеризується генетичними дефектами мембранних білків, що призводить до розвитку гемолітичної анемії. Анкірин і спектрин у нормі є основними складовими цитоскелету еритроцитів, вони підтримують морфологічну стабільність клітини, що зумовлює двовігнуту форму еритроцита. За рахунок змін у мембранних білках цитоскелет не може підтримувати нормальну форму, і еритроцит набуває форми кулі, що

призводить до зменшення стійкості до осмотичних змін та порушення іонного балансу. Еритроцити стають більш крихкими і чутливими до найменших змін.

Аномально змінені еритроцити не можуть повноцінно пройти через селезінкові синуси, затримуються там і руйнуються.

Клінічні прояви частіше з'являються в дитинстві. Разом із жовтяницею, анемічним синдромом, трофічними розладами часто присутні генетичні стигми. Це "баштовий череп", високе "готичне" піднебіння, зубні аномалії, син- та полідактилія, мікроофтальмія. Спадковий сфероцитоз слід запідозрити у будь якої дитини із анемією, гіпербілірубінемією та спленомегалією, які вимагають подальшого обстеження.

Ці симптоми не є патогномонічними саме для даної патології, так як спостерігаються при багатьох набутих гемолітичних анеміях. Тому вкрай важливе поетапне та детальне діагностування - сімейний анамнез, клінічна картина та лабораторні обстеження. Вони включають в себе: загальний та біохімічний аналіз крові, мієлограму, аналіз калу і сечі. Для достовірної постановки діагнозу застосовуються спеціалізовані дослідження - тест осмотичної стійкості еритроцитів та тест із підкисленим розчином гліцерину.

Тест осмотичної стійкості показує здатність еритроцита протистояти дії гіпотонічних розчинів натрію хлориду. У нормі білки мембрани запобігають руйнуванню клітин, чого не відбувається при спадковому сфероцитозі через дефект цитоскелетних білків. Тест із підкисленим розчином гліцерину скринінговий тест, який також дозволяє виявити порушення резистентності еритроцита.

У загальному аналізі крові будемо спостерігати нормохромну анемію розного ступеня важкості, ретикулоцитоз. Підвищена середня концентрація корпускулярного гемоглобіну(МСНС).

У мазку периферичної крові - аномально змінені еритроцити у формі кулі. При гемолітичному кризі до вищезгаданих ознак приєднується лейкоцитоз, зсув лейкоцитарної формули у бік паличкоядерних і та збільшення швидкості осідання еритроцитів.

Біохімічний аналіз крові виявляє гіпербілірубінемію за рахунок некон'югованої фракції, зниження гаптоглобіну, під час гемолітичного кризу - збільшення вмісту сироваткового заліза та аланінамінотрансферази.

При дослідженні пунктату кісткового мозку наявні ознаки гіперплазії червоного кровотворного паростка та зменшення співвідношення лейкоцитів до еритроцитів.

Збільшення уробіліну у сечі та високий вміст стеркобіліну в калі, що клінічно буде проявлятися ахолією калу та потемнінням сечі.

Для диференційної діагностики із аутоімунною гемолітичною анемією застосовують пробу Кумбса(при сфероцитозі-негативна).

Лікування спрямоване на зменшення клінічних проявів та покращення якості життя. Симптоматична терапія спрямована на профілактику жовчно кам'яної хвороби - фітотерапія, жовчогінні препарати, урсодезоксихолева кислота. Єдиним ефективним методом лікування є спленектомія, адже селезінка є основним органом, де відбувається руйнування еритроцитів. Після спленектомія у хворих настає практичне одужання, не зважаючи на патологічно змінені еритроцити.

Так як це спадкова патологія, то на сьогоднішній день патогенетичного лікування не розроблено.

Висновки./Conclusions.; Сучасна медицина прямує вперед, але до сьогоднішнього дня ми змушені застосовувати такі радикальні методи лікування як спленетомія. Варто приділити більше уваги анемії Мінковського Шоффара для того, щоб залучити якомога більше спеціалістів та наукових фахівців. І, можливо, незабаром лікування спадкового мікросфероцитозу буде більш простішим, якіснішим та менш травматичним.

ФАРМАКОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ ПАЦІЄНТІВ ІЗ ХРОНІЧНОЮ КРИТИЧНОЮ ІШЕМІЄЮ КІНЦІВОК: L-ПРОПІОНІЛ-КАРНІТИН ПОСИЛЮЄ КОРОТКОЧАСНІ ЕФЕКТИ PGE-1

Ященко Валерія Олександрівна
Явтушенко Аліна Євгенівна

Студентки 5 курсу педіатричного факультету
Науковий керівник: доцент кафедри
клінічної фармакології та внутрішньої медицини
к.мед.н., доцент

Дунаєва Інна Павлівна
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Хронічна критична ішемія кінцівок характеризується практично повним припиненням току артеріальної крові до тканин кінцівок. Існує група захворювань, яка може провокувати цей процес. Виділяють: атеросклероз, тромбангіїт, запалення артерій (ендартеріїт) та діабетичні ангіопатії. У пацієнтів молодшого віку, це цукровий діабет I типу та імуноопосередковані захворювання судин. Тому перед практикуючими лікарями постає питання адекватної терапії пацієнтів з хронічною критичною ішемією з урахуванням усіх можливих ускладнень.

Мета. Оцінка терапевтичного впливу L-пропіоніл-карнітину (LPC) у пацієнтів, які мають критичну ішемію кінцівок.

Матеріали і методи. Проведено аналіз подвійного сліпого рандомізованого дослідження, основою якого було, оцінити внутрішньовенну інфузію LPC 1,2 г/день у комбінації з PGE-1, 60 мг/день (група LPC: 37 пацієнтів) в порівнянні з PGE-1 (контрольна група: 38 пацієнтів), загалом 75 хворих на хронічну критичну ішемію.

Тривалість лікування становила 15 днів. Головне, що ми мали оцінити це біль в стані спокою (до проведеного лікування, під-час лікування та по завершенню лікування), максимальну відстань ходьби, яку могли здійснити

пацієнти до лікування та після, розмір ураження (виразок) на шкірі.

Результати. Проведене дослідження довело, що в обох групах пацієнтів констатовано зменшення болю у порівнянні з даними до лікування. Також було виявлено зменшення пошкодження (виразок) шкіри кінцівок майже у всіх хворих. Але відстань ходьби збільшилась не значно.

Пацієнти які отримували комбінацію LPC + PGE-1, ефект був значно кращим. Біль у пацієнтів в цій групі був майже відсутній, хворі відмічали покращення стану. Розмір виразок зменшився в два рази в порівнянні з першою групою.

Висновки. Отже, проаналізувавши хід дослідження та його результати, можна з упевненістю сказати, що LPC, чия ефективність щодо кульгавості вже відома, має сприятливий вплив на пацієнтів із хронічною критичною ішемією нижніх кінцівок, оскільки він посилює ефекти які були вироблені PGE-1. Випробовування показало, значні клінічні покращення в групі пацієнтів які приймали комбінацію.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. Brevetti G, Angelini C, Rosa M та ін. Дефіцит м'язового карнітину у пацієнтів з важким захворюванням периферичних судин.
2. Wiseman LR, Brogden RN. Пропіоніл-L-карнітин. Препарати Старіння.
3. Hiatt WR. Карнітин і захворювання периферичних артерій

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ОЦІНКА ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТА ПРОБІОТИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МІСЦЕВИХ МОЛОЧНОКИСЛИХ БАКТЕРІЙ

Барановська С. А.

Київський міжнародний університет

Мета роботи: дослідити технологічні та пробіотичні властивості місцевих молочнокислих бактерій.

Матеріали та методи. У роботі було застосовано методи ознайомлення з теоретичною літературою.

Ключові слова: пробіотики, пребіотики, лактобактерії.

Результати дослідження. Визначення пробіотиків було темою багатьох дискусій, і останнє визначення передбачає, що пробіотики - це «живі мікроорганізми, які вживаються в адекватних кількостях і приносять користь для здоров'я господаря». Молочні продукти залишаються одним з найважливіших джерел молочнокислих бактерій. Сьогодні ці види бактерій викликають все більший інтерес, оскільки в поєднанні з молочнокислими бактеріями вони вважаються функціональними продуктами харчування.

Ідентифікація та класифікація ізолятів ускладнювала дослідження, оскільки переваги повинні бути пов'язані лише з конкретними ізолятами. Однак штами бактерій мають певну кількість потенційних і добре вивчених переваг.

Тому встановлення пробіотичних функціональних характеристик виділених штамів має бути ключовим фактором у пошуку пробіотичних мікроорганізмів та їх включення до складу харчових продуктів.

Висновки. Будуть потрібні подальші зусилля для визначення механізмів, за допомогою яких проявляються очікувані переваги пробіотиків.

Малоймовірно, що один штам принесе всі переваги; отже, необхідно розробити методи отримання культур багатьох штамів бактерій, придатних для функціонування в організмі цільового хазяїна.

Вступ. Велика доступність антибіотиків у 1950-х роках призвела до їх широкого використання як терапевтичних засобів та стимуляторів росту сільськогосподарських тварин. Однак тривале використання пробіотиків, що застосовуються в невеликих дозах у кормах для тварин, призвело до збільшення бактеріальної резистентності та кількості резистентних бактеріальних популяцій, що ускладнило застосування пробіотичної терапії як у людей, так і у тварин [1].

Починаючи з 1969 року, також зростає використання антибіотиків, хоча промотори мають постійний ліміт для тих, хто не бере участі в лікуванні захворювань. Незалежно від мети їх використання та способу введення, антибіотики зберігаються в організмі після лікування, викликають шкідливі побічні ефекти та дифундують у м'язи, молоко та яйця [2].

З міркувань охорони здоров'я та технологій присутність антибіотиків у продуктах харчування не допускається, тому ми повинні шукати якісь альтернативи. Крім того, пробіотики застосовуються деякими селекціонерами замість антибіотиків і викликають великий науковий інтерес у сфері охорони здоров'я тварин.

Мета роботи. Метою роботи було дослідити технологічні та пробіотичні властивості місцевих молочнокислих бактерій

Матеріали та методи. У роботі було застосовано методи ознайомлення з теоретичною літературою.

Результати й обговорення. Серед багатьох визначень, сформульованих протягом останніх десятиліть, сформувалося наступне: пробіотики - це препарати, що містять мікроорганізми та їх метаболіти, які використовуються як харчові добавки, і які сприятливо впливають на організм хазяїна [3].

У більшості випадків до складу пробіотиків входять мікроорганізми, які здатні рости і функціонувати в кишковому тракті тварини-господаря.

Бактерицидна активність молочнокислих бактерій по відношенню до інших мікроорганізмів, що живуть в одному середовищі, є складним і все ще недостатньо вивченим процесом. Безсумнівно, це пов'язано з конкуренцією між молочнокислими бактеріями та іншими мікроорганізмами.

Різноманітні продукти, що продаються як пробіотики для людини або тварин, складаються або з одного мікроорганізму (так звані одношарові продукти), або з комбінації декількох видів (так звані багатошарові продукти).

Сьогодні пробіотичні продукти продаються в трьох формах [4]:

- як концентрат культур, що додаються до продуктів харчування та напоїв, виготовлених з молочних продуктів, фруктів та зернових;
- як інгредієнт, що додається до харчових продуктів на основі молока або сої і до якого можна досягти високої концентрації шляхом ферментації;
- як висушені, концентровані, порошкоподібні, капсульні або таблетовані клітини.

Пробіотики зазвичай асоціюються з кисломолочними продуктами. До пробіотичних продуктів належать сири, морозиво та заморожені йогурти, а також немолочні продукти та напої. На виживання пробіотиків у продуктах впливає кілька факторів під час процесів переробки та зберігання [5].

Нові технології, такі як мікрокапсулювання та технологія іммобілізованих клітин, забезпечують додатковий захист пробіотичних організмів та нові способи включення пробіотиків у харчові продукти.

Крім того, виробники виводять на ринок нові вектори доставки пробіотиків, такі як соломинки та кришки для пляшок, які при проколюванні або розбиванні доставляють терапевтичну дозу пробіотиків у харчовий продукт [6].

Найпоширенішими та найбільш описаними в літературі є види роду *Bifidobacterium* та *Lactobacillus*, але ми також повинні згадати штами роду *Enterococcus* та *Streptococcus* [7]. Основні види молочнокислих бактерій з пробіотичною активністю наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Основні види молочнокислих бактерій з пробіотичною активністю

<i>Lactobacillus species</i>		
Lb. acidophilus	Lb. gasseri	Lb. paracasei
Lb. amylovorus	Lb. johnsonni	Lb. rhamnosus
Lb. crispatus	Lb. casei	Lb. plantarum
<i>Bifidobacterium species</i>		
Bf. Lactis	Bf. Animalis	Bf. infantis
Bf. longum	Bf. bifidum	Bf. Breve
Bf. adolescentis		
<i>Інші молочнокислі бактерії</i>		
Lc. Lactis	St. diacetylactis	En. Faecalis
Ln. mesenteroides	St. intermedius	En. Faecium
P. acidilactici	St. thermophilus	

Джерело: [8]

Пробіотики мають властивості, які змінюються залежно від виду або штаму мікроорганізмів. Необхідно знати рід і вид використовуваного штаму, оскільки пробіотичні ефекти є специфічними для штаму мікроорганізмів.

Непатогенність (безпека) штамів є дуже важливим критерієм, і зазвичай перевага надається штамам, визнаним GRAS (Generally Regarded As Safe). Однак критерій життєздатності або виживання залишається важливим при відборі пробіотиків, які повинні прибути до місця призначення, а саме до кишечника, живими, а отже, протистояти різним захисним механізмам організму господаря. Бактерії приймаються перорально і стикаються з основними перешкодами на шляху проходження через травний тракт, включаючи кислий рівень рН, солі жовчі та ферменти підшлункової залози.

Таблиця 2.

Критерії відбору, що використовуються в лабораторіях для скринінгу пробіотиків

Критерії	Призначення
— стійкість до шлункової кислотності	— виживання при проходженні через шлунок і дванадцятипалу кишку
— стійкість до жовчних солей	— виживання при проходженні через тонкий
— вироблення кислоти (з глюкози та лактози)	кишечник
	— ефективне утворення «кислотного бар'єру» в

— адгезія до слизу та/або епітеліальних клітин людини	кишечнику
— вироблення антимікробних речовин	— ефективна колонізація, зменшення місць адгезії патогенних мікроорганізмів на поверхні
— терmostійкість	— пригнічення розвитку патогенних мікробів
— хороші технологічні властивості	— виживання в процесі трансформації
	— стабільність, ріст у великих масштабах, виживання в продукті, стійкість до бактеріофагів

Джерело: [9]

Сучасні дослідження спрямовані на можливий відбір найбільш ефективних штамів пробіотичних бактерій. Цей відбір може ґрунтуватися на перевірці різних штамів, знайдених у природі; такий підхід є дорогим і вимагає багато зусиль.

Крім того, кількість штамів, які можна перевірити, обмежена. Вигідніше було б використовувати системи селекції, які зберігають лише ті штами з небажаними характеристиками, визначення яких є важливим [10].

Однак, хоча багато досліджень показують позитивні або негативні ефекти пробіотиків, поки що мало відомо про критерії відбору штамів. У сфері антагоністичних властивостей штамів щодо інших бактерій дані все ще рідкісні.

Потенціал росту пробіотичних штамів в кишечнику людини і їх здатність до колонізації кишечника. Серед штамів одного виду існують великі варіації в антибактеріальній дії проти патогенних мікроорганізмів.

Висновки. Таким чином, будуть потрібні подальші зусилля для визначення механізмів, за допомогою яких проявляються очікувані переваги пробіотиків. Малоімовірно, що один штам принесе всі переваги; отже, необхідно розробити методи отримання культур багатьох штамів бактерій, придатних для функціонування в організмі цільового хазяїна.

Безсумнівно, необхідно більше інформації про походження активності пробіотиків, що дозволить підтримувати дослідницьку роботу з генетичного вдосконалення штамів.

Можливо, вдасться поєднати навички виживання в кишечнику зі здатністю виробляти метаболіти, відповідальні за пробіотичні ефекти.

Радикальний розвиток генної інженерії може сприяти таким можливостям.

За останні два десятиліття використання пробіотиків LAB та їх застосування значно зросло. Крім того, індустрія пробіотиків також стикається з проблемами, коли заявляє про користь для здоров'я. На додаток до життєздатності та сенсорного сприйняття, слід зазначити, що необхідно враховувати відбір, обробку та інокуляцію штамів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Sip A., Grajek W. Probiotics and Prebiotics. Functional Food Product Development. Oxford, UK, 2010. С. 146–177. URL: <https://doi.org/10.1002/9781444323351.ch8>

2. The Bacterial Flora in Inflammatory Bowel Disease: Current Insights in Pathogenesis and the Influence of Antibiotics and Probiotics / R. K. Linskens та ін. Scandinavian Journal of Gastroenterology. 2001. Т. 36, № 234. С. 29–40. URL: <https://doi.org/10.1080/003655201753265082>.

3. Probiotics and their fermented food products are beneficial for health / S. Parvez та ін. Journal of Applied Microbiology. 2006. Т. 100, № 6. С. 1171–1185. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1365-2672.2006.02963.x> (дата звернення: 11.03.2023).

4. Bifidobacteria: their impact on gut microbiota composition and their applications as probiotics in infants / D. Di Gioia та ін. Applied Microbiology and Biotechnology. 2013. Т. 98, № 2. С. 563–577. URL: <https://doi.org/10.1007/s00253-013-5405-9>.

5. Goldin B. R., Gorbach S. L. Clinical Indications for Probiotics: An Overview. Clinical Infectious Diseases. 2008. Т. 46, s2. С. S96–S100. URL: <https://doi.org/10.1086/523333>

6. Khan R. U., Naz S. The applications of probiotics in poultry production. World's Poultry Science Journal. 2013. Т. 69, № 3. С. 621–632. URL: <https://doi.org/10.1017/s0043933913000627>

7. Classification, Antimicrobial Potential, Industrial Applications and

Probiotic Capability of Lactic Acid Bacteria: A Review Article / G. Enan та ін. Research Journal of Applied Sciences. 2019. Т. 13, № 12. С. 742–757. URL: <https://doi.org/10.36478/rjasci.2018.742.757>

8. Proteolytic activity of dairy lactic acid bacteria and probiotics as determinant of growth and in vitro angiotensin-converting enzyme inhibitory activity in fermented milk / O. N. Donkor та ін. Le Lait. 2007. Т. 87, № 1. С. 21–38. URL: <https://doi.org/10.1051/lait:2006023>

9. Use of Lactobacillus plantarum Strains as a Bio-Control Strategy against Food-Borne Pathogenic Microorganisms / M. P. Arena та ін. Frontiers in Microbiology. 2016. Т. 7. URL: <https://doi.org/10.3389/fmicb.2016.00464>

10. Characterization of Selected Lactobacillus Strains for Use as Probiotics / M. Song та ін. Korean Journal for Food Science of Animal Resources. 2015. Т. 35, № 4. С. 551–556. URL: <https://doi.org/10.5851/kosfa.2015.35.4.551>

РОЗВИТОК РИНКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

Гаврилюк О. О.

Київський міжнародний університет

Мета роботи: дослідження тенденцій розвитку вітчизняного ринку добровільного медичного страхування.

Матеріали та методи. У роботі використовувалися наступні методи дослідження: методи наукової абстракції та узагальнення, аналізу і синтезу, спостереження та порівняння.

Результати й обговорення. Медичне страхування має великий потенціал бути перспективним джерелом додаткового фінансування медицини в Україні. Однак систематизація наукових джерел засвідчила, що невирішеними залишаються питання подальшого розвитку медичного страхування та пошуку ефективних зовнішніх джерел фінансування медицини в Україні, одним з яких може стати ринок добровільного медичного страхування.

На основі отриманих результатів визначено необхідність розвитку добровільного медичного страхування в Україні як зовнішнього джерела фінансування охорони здоров'я.

Висновки. Отримані результати свідчать про те, що ринок добровільного медичного страхування, безперечно, є важливою складовою страхового ринку України. Було відзначено, що він є ефективним додатковим способом реального фінансування суспільних потреб у медицині. Тому він потребує подальшого поглибленого вивчення та більшої уваги з боку населення.

Ключові слова: страховий ринок, медичне страхування, страхова медицина, охорона здоров'я, фінансування охорони здоров'я.

Вступ. Важливість охорони здоров'я полягає в соціальній, економічній та моральній відповідальності держави перед своїми громадянами. З набуттям

незалежності в Україні переважає державна форма фінансування медицини. Однак таке державне фінансування не є об'єктивно виправданим. Нестача фінансових ресурсів накладає суттєві обмеження на розвиток інфраструктури закладів охорони здоров'я (ЗОЗ) та якість медичної допомоги.

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім бюджетним фінансуванням охорони здоров'я та низькою якістю медичної допомоги, що спонукає до зростання зовнішніх джерел фінансування вітчизняних закладів охорони здоров'я, таких як добровільне медичне страхування.

Мета роботи. Метою статті слугувало дослідження тенденцій розвитку вітчизняного ринку добровільного медичного страхування.

Матеріали та методи. У роботі використовувалися наступні методи дослідження: методи наукової абстракції та узагальнення, аналізу і синтезу, спостереження та порівняння при теоретичному визначенні медичного страхування та його розвитку.

Результати й обговорення. Медичне страхування - це страхування на випадок втрати здоров'я з будь-якої причини, включаючи хворобу та нещасний випадок.

Концепція медичного страхування передбачає сплату одного страхового внеску (значно меншого, ніж вартість усіх медичних послуг) для отримання безкоштовного пакету медичних послуг кваліфікованих спеціалістів у приватному ЗОЗ протягом строку, визначеного договором страхування. У свою чергу, поліс добровільного медичного страхування визначає перелік та обсяг лікарняних послуг і можливість вибору умов отримання медичної допомоги.

Варто зазначити, що послуги добровільного медичного страхування викликають активні дискусії в Україні. В умовах фінансової, соціальної та політичної кризи держава не змогла забезпечити доступну, кваліфіковану та якісну медичну допомогу, передбачену українським законодавством та міжнародними стандартами. Брак фінансових ресурсів накладає значні обмеження на розвиток інфраструктури ЗОЗ та якість медичної допомоги [1].

Варто констатувати, що на сьогодні в Україні відсутній комплексний

підхід до реформування механізму фінансування національної системи охорони здоров'я на основі загальнообов'язкового медичного страхування. Так, запровадження обов'язкового медичного страхування потребує вирішення низки державних проблем, які залежать від наявності політичної волі, створення відповідних фінансових умов, формування та розвитку суспільної свідомості

Слід зазначити, що ринок добровільного медичного страхування почав формуватися в Україні на початку 1990-х років. При цьому, з моменту прийняття Закону України «Про страхування» у 1996 році, в Україні з'явилися перші програми добровільного медичного страхування. У свою чергу, більшість провідних ризикових страхових компаній почали надавати медичне страхування в різних обсягах [2].

За даними Ліги страхових організацій України, частка медичного страхування у страховому портфелі провідних компаній з добровільного медичного страхування у 2020 році становила понад 20%. Угоди стосуються корпоративних програм медичного страхування для забезпечення соціального пакету для промислових підприємств, комерційних установ та фінансового сектору.

Крім того, зростає попит на індивідуальні договори медичного страхування, оскільки українці все частіше звертаються за страховими послугами [3-4].

Враховуючи вищезазначене, доречно розглянути основні тенденції на українському ринку добровільного медичного страхування. Рисунок 1 демонструє постійне щорічне зростання валових страхових премій та, відповідно, страхових виплат з добровільного медичного страхування. Більше того, ринок динамічно зростає, незважаючи на соціально-економічну кризу в Україні, спричинену повномасштабним вторгненням країни-агресорки та економічною кризою, спричиненою світовою пандемією COVID-19.

Рис. 1. Динаміка основних показників розвитку ринку добровільного медичного страхування добровільного медичного страхування в Україні, 2018-2022 рр.

Джерела: розроблено авторами на основі [5-7].

Варто зазначити, що останнім часом добровільне медичне страхування є лідером у сегменті особистого страхування. Протягом досліджуваного періоду структура медичного страхування мало змінилася, якщо взагалі змінилася. Найбільшим попитом у добровільному медичному страхуванні користується безперервне медичне страхування. Варто зазначити, що безперервне медичне страхування - це комплексна послуга медичного страхування, яка передбачає широкий спектр страхових ризиків та медичних послуг.

Страхування медичних витрат (або медична допомога) - це короткостроковий вид медичного страхування. Передбачає відшкодування витрат на медичну допомогу та пов'язаних з нею додаткових витрат, спричинених страховим випадком, що стався внаслідок раптового захворювання або нещасного випадку застрахованої особи за межами країни резидента. Зниження попиту на медичне страхування у 2020 році пов'язане з

обмеженнями на виїзд громадян України за кордон через карантинні заходи, спричинені пандемією COVID-19. У свою чергу, медичне страхування на випадок хвороби займає найменшу частку ринку медичного страхування.

За оцінками експертів страхового ринку, ринок добровільного медичного страхування в Україні є досить великим, динамічним та має високий потенціал зростання. Однак результати його діяльності корелюють із соціально економічною ситуацією в країні та рівнем соціального захисту населення [8].

Ринок медичного страхування активно розвивається. Крім того, частка медичного страхування на страховому ринку України є відносно високою. Більш того, вона є більш значною, ніж у багатьох європейських країнах (частка медичного страхування становить 12% у структурі валових премій європейського страхового ринку). Однак обсяги медичного страхування незрівнянно менші. Тому сума зібраних страхових премій становить незначну частку у фінансуванні медицини в Україні.

Багато дослідників дійшли висновку, що побудова бюджетно-страхової концепції системи охорони здоров'я в Україні є нагальною проблемою. Таким чином, українське добровільне медичне страхування могло б відіграти важливу роль у фінансуванні охорони здоров'я, оскільки платежі за медичне страхування є прямими витратами домогосподарств. Однак низька страхова культура, недовіра українців до фінансових установ, низька державна підтримка розвитку страхового ринку гальмують цей процес [9].

Висновки. 1. В Україні в сучасних умовах сформувалася певна структура ринку добровільного медичного страхування. Цей ринок динамічно розвивається завдяки високим темпам зростання страхових премій та виплат.

2. Хоча частка медичного страхування є відносно високою, низькі значення показників проникнення медичного страхування та щільності медичного страхування свідчать про незначні обсяги медичного страхування. Тому для стабільного розвитку ринку медичного страхування необхідно розробити державну політику розвитку медичного страхування як частину загальної соціально-економічної політики України.

3. Для подальшого ефективного розвитку медичного страхування необхідна державна підтримка в таких критично важливих сферах, як формування відповідної нормативно-правової бази, вдосконалення податкової політики, розвиток державного нагляду, підвищення фінансової надійності страховиків, підвищення страхової культури населення.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19#Text> (дата звернення: 01.03.2023).

2. Про фінансування охорони здоров'я та загальнообов'язкове медичне страхування в Україні : Проект Закону України від 04.10.2018 р. № № 9163. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH72J00A?an=950> (дата звернення: 01.03.2023).

3. Журавка Ф. О., Журавка О. С., Бондаренко Ю. К. Добровільне медичне страхування як джерело фінансування системи охорони здоров'я: світовий досвід та Україна. Business Perspectives. 2020. С. 61–80. URL: [https://doi.org/10.21511/ins.11\(1\).2020.07](https://doi.org/10.21511/ins.11(1).2020.07). (дата звернення: 01.03.2023).

4. Гатаулліна Є. І. Тенденції розвитку добровільного медичного страхування в Україні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2018. Т. 28. С. 45–48.

5. Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний сайт. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2023).

6. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 28.02.2023).

7. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Офіційний сайт. URL: <https://www.drs.gov.ua/publisher/natsionalna-komisiya-shho-zdijsnyuye-derzhavne-regulyuvannya-u-sferi-rynkiv-finansovyh-poslug/>

8. Пархета Л. В. Страхова медицина як альтернативна модель організації охорони здоров'я в Україні. Стратегія економічного розвитку України. 2017. Т. 41. С. 186-192.

9. Сокирко О. С., Кобзар І. А., Ханалієва І. С. Розвиток медичного страхування: зарубіжний досвід та можливості його використання в Україні. 2018. Т. 19. С. 1139-1144.

КЛІНІЧНІ ВИПРОБУВАННЯ ПРЕПАРАТУ «РЕМДЕСИВІР» У ПРАКТИЦІ ЛІКУВАННЯ COVID-19

Долгору́к Юлія Володи́мирівна
КиМУ

Резюме. У статті визначено проблеми виникнення хвороби COVID-19. Встановлено особливості протікання даної хвороби. Охарактеризовано дію лікарського препарату ремдесивір. Проаналізовано клінічні випробування по всьому світі щодо ефективності препарату ремдесивір у практиці лікування коронавірусної інфекції. Досліджено особливості застосування препарату ремдесивіру, його дозування та норму. Проаналізовано його властивості та затвердження ВООЗ в ході стаціонарного лікування хворих на коронавірус COVID-19 в умовах сучасності.

Ключові слова: лікарські препарати, фармацевтичні препарати, лікування, Ремдесивір, клінічні властивості, ВООЗ, МОЗ, COVID-19, коронавірус, коронавірусна інфекція.

Вступ. Лікування хворих на коронавірус, що спричинило безпрецедентну пандемію, в умовах сьогодення є складним, адже препарати, які дають згубний вплив на вірус, перебувають на етапі створення чи апробації. Відповідно по усьому світі проводять клінічні дослідження різними лікарськими засобами. Пошуку ефективних лікарських засобів у подоланні COVID-19 сприяє ВООЗ, яка на початку 2020 року започаткувала загальну програму клінічного випробування «Solidarity» [1]. Кількість держав, які долучились до виконання даного випробування, продовжує зростати, адже клінічній апробації підлягають як нові лікарські засоби, так і вже випробувані при інших захворюваннях.

Варто встановити, що в більшості випадків COVID-19 несе собою легкий перебіг та минає самостійно, не застосовуючи медикаменти для лікування. Рішення щодо медичної допомоги у амбулаторно-поліклінічних умовах або у

стаціонарах ухвалюють після клінічної оцінки стану пацієнта і врахування його домашньої безпеки [2].

Задля противірусного лікування хворих на коронавірус в умовах сучасності застосовують чимало дослідницьких підходів. Відповідно дієвість окремих препаратів була визначена в обмежених спостереженнях або *in vitro*. Отже, відповідно до цього, варто проаналізувати ремдесивір, як противірусний препарат у боротьбі з COVID-19.

Мета статті: проаналізувати та охарактеризувати отримані результати клінічних випробувань у застосуванні препарату ремдесивір в практичному лікуванні COVID-19.

Методи досліджень: аналіз, синтез, узагальнення.

Результати досліджень. Ремдесивір – це противірусний препарат, який в умовах сучасності широко використовується у лікуванні хворих на коронавірус. Він виступає нуклеотидним аналогом, що активний проти SARS-CoV-2 та споріднених коронавірусів (у тому числі SARS- і MERSCoV) як *in vitro*, так і в дослідженнях на тваринах.

Визначено, що неодноразово було доведено його помірну ефективність в лікуванні хворих на гарячку Ебола, зокрема ремдесивір також метаболізується у активну форму GS-441524, аналог нуклеотидного аденіну, що перешкоджає активності вірусної РНК-полімерази і блокує роботу екзорибонуклеази, в свою чергу це призводить до пригнічення синтезу вірусної РНК [3].

Доцільно зауважити, що побічним ефектом від застосування ремдесивіру являється підвищення рівня сироваткових амінотрансфераз, а його додатковий компонент циклодекстрин може спричинити токсичні ураження нирок в загальному.

Варто проаналізувати отримані результати клінічного застосування ремдесивіру при COVID-19 узагальнені Grein et al. Хворі на коронавірус отримували двотижневий курс лікування відповідно до схеми 200 мг внутрішньовенно у 1-й день, згодом по 100 мг щоденно. Пацієнти, дані яких були досліджені, перебували в клініках Америки, Європейського Союзу,

Канади та Японії. У когорті хворих, госпіталізованих з тяжким перебігом COVID-19, що отримували ремдесивір, клінічне покращення самопочуття можна було спостерігати в 66 % [4].

Визначено, що в іншому дослідженні наведено результати лікування хворих віком до вісімнадцяти років. Їх було госпіталізовано з лабораторно підтвердженою інфекцією SARS-CoV-2, відповідно хворобливість проходила протягом 12 діб, з показниками SpO₂ 93 % і менше, чи відношенням парціального тиску артеріального кисню до частково вдихуваного кисню 300 мм рт. ст. В ході довільної вибірки було призначено внутрішньовенне введення ремдесивіру (200 мг на 1-й день, потім по 100 мг у наступні 8 діб). У пацієнтів, що отримували даний лікарський препарат, клінічні симптоми зникали швидше, чим у групі порівняння. Згідно з цим, попередні отримані результати дають підстави стверджувати про скорочення тривалості гарячки і зниження смертності в загальному [5].

Ремдесивір являється першим препаратом проти COVID-19, рекомендованим задля отримання дозволу в Європейському Союзі. Встановлено, що дані по ремдесивіру були оцінені у виключно короткі терміни за допомогою підходу, що використовується ЕМА в ході надзвичайних ситуацій у області суспільної охорони здоров'я задля оцінки даних по мірі їх надходження.

Оцінка завершилася сьогоднішньою рекомендацією, що в основному заснована на даних дослідження NIAID-АСТТ-11, що спонсорується Національним інститутом алергії та інфекційних захворювань Америки, а також на даних інших досліджень по ремдесивіру.

Дослідження оцінило ефективність запланованого 10-денного курсу ремдесивіра у більш ніж 1000 госпіталізованих пацієнтів з COVID-19. Ремдесивір порівнювали з плацебо (фіктивне лікування), і основним показником ефективності був час одужання пацієнтів.

В загальному, дослідження встановило, що пацієнти, що отримували ремдесивір, одужали приблизно через 12 діб, в порівнянні з 15 днями у

пацієнтів, які отримували плацебо. Даний ефект не спостерігався в пацієнтів з легким і помірним перебігом хвороби. Для пацієнтів з важким перебігом захворювання, які становили приблизно 95 % досліджуваної групи, час до одужання становив 14 діб в групі ремдесивіру та 18 діб в групі плацебо. Але варто встановити, що під час одужання не спостерігалось ніякої різниці у пацієнтів, які почали приймати ремдесивір, коли вони вже перебували на штучній вентиляції легенів або ЕКМО.

Проаналізовано, що ремдесивір вводиться крапельно в вену, і його застосування обмежене медичними установами, де за пацієнтами можна уважно спостерігати. До і під час лікування варто контролювати функції печінки та нирок.

Європейська комісія, яка отримувала інформацію від ЕМА протягом усього процесу оцінки, прискорить процес прийняття рішень і має намір надати рішення про умовний дозвіл на продаж ремдесивіру протягом найближчого тижня, що дозволить продавати продукт в Європі.

Відповідно до наказу № 2116 МОЗ України, для хворих з тяжким та критичним станом COVID-19 рекомендують дозування 200 мг (в/в протягом 30-120 хв) ремдесивіру у перший день, з другого дня – 100 мг один раз в день (в/в стільки ж часу). Протяжність лікування триває п'ять діб для тих хворих, які не потребують ШВЛ чи екстракорпоральної мембранної оксигенації (ЕКМО). За відсутності ефекту чи якщо пацієнт перебуває на ШВЛ або ЕКМО – курс лікування ремдесивіром становить повних 10 діб. На початку застосування ремдесивіру для дорослих варто визначати розрахункову швидкість клубочкової фільтрації (eGFR).

Отже, вже в жовтні 2020 року ВООЗ вказує, що ремдесивір має незначний вплив на перебіг госпіталізованих пацієнтів з коронавірусною інфекцією. Зазначене підтверджено шляхом проведення досліджень в більше ніж у 25 країнах світу [12]. На той час препарат не дав очікуваних результатів, та згодом Європейське агентство з лікарських засобів (ЕМА) дало умовний дозвіл на продаж цього препарату задля лікування COVID-19. В ході чого, було

встановлено, що пацієнти, які отримували ремдесивір, одужали приблизно через 11 днів, в порівнянні з 15 днями у пацієнтів, що отримували плацебо.

Таким чином, етіотропне лікування пацієнтів на коронавірусну інфекцію в умовах сучасності перебуває на стадії пошуку ефективних засобів та дозувань. Широка апробація ремдесивіру не дає переконливих результатів у протидії хворобі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Kupferschmidt K., Cohen J. Race to find COVID-19 treatments accelerates // K. Kupferschmidt, J. Cohen. – Science. – 2020. – N 367, Vol 6485. – P. 1412–1413.

2. Critical care crisis and some recommendations during the COVID-19 epidemic in China. / J. Xie, Z. Tong, X. Guan [et al.] // Intensive care medicine. 2020. – P. 1-4.

3. Broad-spectrum antiviral GS-5734 inhibits both epidemic and zoonotic coronaviruses / Sheahan, P. Timothy [et al.] // Science translational medicine. 2017. № 9. – P. 396.

4. Grein J. Original: Compassionate Use of Remdesivir for Patients with Severe Covid-19 // J. Grein, N. Ohmagari, D. Shin. – 2020. – doi: 10.1056/NEJMoa2007016.

5. Remdesivir in adults with severe COVID-19: a randomised, double-blind, placebo-controlled, multicentre trial / Y. Wang, D. Zhang, G. Du [et al.] The Lancet. – 2020. – N 395, Vol 10236. – P. 1569-78.

6. FDA Approves First Treatment for COVID-19. – 2020. <https://www.fda.gov>. – Electronic resource. – Access mode: <https://www.fda.gov/news-events/press-announcements/fda-approves-firsttreatment-covid-19?fbclid=IwAR2ApWo5KoG1tSDAEY4B1LPYAXwcbggqI8rfuFYyw368XxTwBox2g7Tthng>.

7. Preliminary Report of the Favipiravir Observational Study in Japan. 2020. –<http://www.kansensho.or.jp>. – Electronic resource. – Access mode:

http://www.kansensho.or.jp/uploads/files/topics/2019ncov/covid19_casereport_en_200529.pdf.

8. Nafamostat mesylate treatment in combination with favipiravir for patients critically ill with Covid-19: a case series / K. Doi, M. Ikeda, N. Hayase [et al.] // *Critical Care*. – 2020. – N 24. – Vol 1. – P. 1-4.

9. Fact sheet for health care providers emergency use authorization (eua) of hydroxychloroquine sulfate supplied from the strategic national stockpile for treatment of covid-19 in certain hospitalized patients. – 2020. – <https://www.fda.gov>. Electronic resource. – Access mode: <https://www.fda.gov/media/136537/download>.

10. Hydroxychloroquine with or without azithromycin and inhospital mortality or discharge in patients hospitalized for COVID-19 infection: a cohort study of 4,642 in-patients in France / E. Sbidian, J. Josse, G. Lemaitre [et al.] // *MedRxiv*. – 2020. – DOI: 10.1101/2020.06.16.20132597.

11. A trial of lopinavir-ritonavir in adults hospitalized with severe Covid-19 / B. Cao, Y. Wang, D. Wen [et al.] // *New England Journal of Medicine*. – 2020. N 382. – P. 1787-1799.

12. Repurposed antiviral drugs for COVID-19; interim WHO SOLIDARITY trial results / H. Pan, R. Peto, Q.A. Karim [et al.] // *medRxiv*. – 2020. <https://www.medrxiv.org>. Electronic resource. – Access mode: https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.10.15.20209817v1?ijkey=20cacba9e914a4fca24a25660e28ee34175f6959&keytype2=tf_ipsecsha.

СТАН ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АСОРТИМЕНТУ ГІПОЛІПІДЕМІЧНИХ ЗАСОБІВ НА СУЧАСНОМУ ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Крісанова Наталія Вікторівна

к.б.н., доцент

Шевчук Владислав Юрійович

студент

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Введення. Серцево-судинні захворювання та цереброваскулярні порушення є найпоширенішими захворюваннями у пацієнтів України на даний час. Це пов'язано з високим емоційним та психічним навантаженням людини в умовах війни, яке поєднується з особливостями обміну речовин в організмі людини та особливостями її гормонального і генетичного статусу. Одною з ланок патогенезу серцево-судинних захворювань є виникнення дисліпідемій на фоні порушень обміну ліпідів та ліпопротеїнів плазми крові. Тому першорядне значення в профілактиці виникнення та при лікуванні таких захворювань має терапія з використанням гіполіпідемічних засобів.

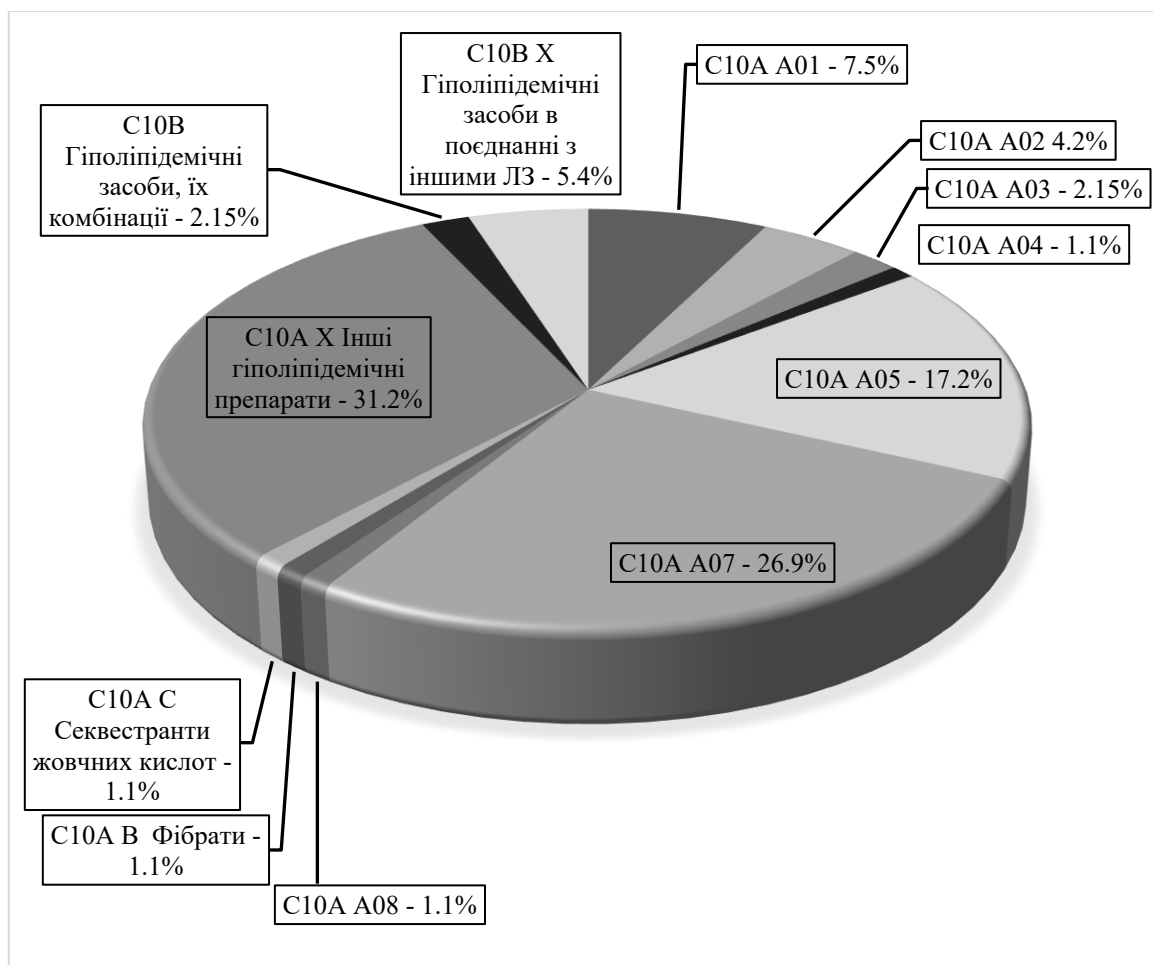
Мета роботи та результати дослідження. Одним з напрямків нашого дослідження було вивчення стану забезпечення асортименту гіполіпідемічних засобів на сучасному фармацевтичному ринку України. Вивчення асортименту групи гіполіпідемічних засобів підтвердило, що більшу частку гіполіпідемічних засобів становлять монокомпонентні препарати (86, 92,5%), а комбінованих засобів тільки 7 пропозицій: Азі-Атор, Розуліп Плюс®, Амплостат, Кадует, Аспіроза®, Триномія®, Валарокс, що відповідає 7,5% від загальної кількості препаратів. Але вони дуже цікаві за механізмом дії і за спектром рекомендацій до застосування. Три з них є оригінальними препаратами.

В асортименті монокомпонентних гіполіпідемічних засобів найбільш поширена група С10А А - інгібітори ГМГ-КоА-редуктази, вона складається з семи підгруп, загальна кількість препаратів – 55 (59,2%) (рис.1). В групі С10 А

A - інгібітори ГМГ-КоА-редуктази найбільша кількість оригінальних препаратів (16, 17,2%).

Омега-3-тригліцериди, включаючи інші ефіри та кислоти (код АТС: С10А Х06) (препарати на основі риб'ячого жиру) та олія гарбузова (код АТС: С10А Х19, три препарати) складають групу С10А Х - Інші гіполіпідемічні засоби, яка займає друге місце за кількістю препаратів (28, 30,1%). Ці препарати відрізняються від інших гіполіпідемічних засобів не тільки за механізмом дії і лікарською формою, але і метою застосування (більше для профілактики виникнення захворювань, ніж для їх лікування).

Рис.1. Головні підгрупи гіполіпідемічних засобів (за відсотком вмісту) на фармацевтичному ринку України.

На жаль, існує дуже малий асортимент на вітчизняному ринку препаратів з діючою речовиною: Фібрат, Колестирамін, Алірокумаб та Езитиміб (по одній пропозиції препарату кожної діючої речовини).

Більшість монокомпонентних і комбінованих препаратів групи гіполіпідемічних засобів, наведених на вітчизняному ринку, виробляється за кордоном (Індія, Франція, Словенія, Угорщина та інші країни). Українські фірми-виробники спеціалізуються головним чином на продукції препаратів групи С10А А - інгібітори ГМГ-КоА-редуктази (10 фірм), і тільки чотири з цих фірм займаються продукцією комбінованих препаратів.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про достатню забезпеченість фармацевтичного ринку України гіполіпідемічними засобами (особливо це стосується підгрупи інгібіторів ГМГ-КоА-редуктази). Але слід відмітити дуже вузьку направленість промислової діяльності українських фірм-виробників (продукція препаратів деяких підгруп інгібіторів ГМГ-КоА-редуктази та препаратів на основі риб'ячого жиру і рослинних олій), що створює умови для залежності вітчизняного ринку гіполіпідемічних засобів від закордонних поставок.

ДОСЛІДЖЕННЯ РИНКУ М'ЯКИХ ЛІКАРСЬКИХ ФОРМ В РІЗНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯННЯ РИНКОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ТА ЗАКОНОДАВСТВА

Ляшевич Світлана Олегівна

Студентка

Київський міжнародний університет

Мета роботи: провести порівняльний аналіз ринку м'яких лікарських форм в різних країнах з метою визначення ринкових тенденцій та законодавчих аспектів, які впливають на виробництво та реалізацію таких форм.

Матеріали та методи. Матеріали: статистичні дані та звіти про ринок м'яких лікарських форм, законодавство та правила регулювання виробництва та реалізації м'яких лікарських форм, інформація про компанії, які виробляють м'які лікарські форми в обраних країнах.

Методи: аналіз статистичних даних, вивчення законодавства, дослідження ринкових стратегій та технологій виробництва м'яких лікарських форм у різних країнах.

Результати дослідження. М'які лікарські форми є важливим напрямом розвитку фармацевтичної індустрії в усьому світі. На ринках США, Європи та Азії спостерігається зростання попиту на м'які лікарські форми. У США попит на м'які лікарські форми впродовж останніх років зріс через їх високу ефективність, легку дозування та зручний вживання. В Європі зростання попиту на м'які лікарські форми пояснюється зростанням числа літніх людей та підвищенням уваги до комфорту та легкості вживання. На азіатському ринку спостерігається зростання попиту на м'які лікарські форми, що викликане ростом населення та підвищенням життєвого рівня. Відмінності у законодавстві між країнами мають вплив на виробництво та реалізацію м'яких лікарських форм. У США, Європі та Азії законодавство спрямоване на забезпечення високої якості та безпеки м'яких лікарських форм для пацієнтів. У порівнянні з Україною та Польщею, Німеччина має більш розвинену інфраструктуру

виробництва та досліджень. Ціни на м'які лікарські форми залежать від багатьох факторів, таких як склад продукту, виробництво, розмір ринку та конкуренція.

Висновки. М'які лікарські форми є важливими для сучасної фармацевтичної промисловості, а ринок цих форм є дуже конкурентним та зростає з кожним роком. Регулювання виробництва та реалізації м'яких лікарських форм законодавством має велике значення для їх якості та ефективності. Конкуренція на ринку змушує виробників шукати нові технології та стратегії, а вдосконалення виробничих процесів та інновації можуть стати важливими конкурентними перевагами. При порівнянні ринків важливо враховувати якість, регулювання та законодавство.

Ключові слова: м'які лікарські форми, промислове виготовлення, екстемпоральне виготовлення, ринок, тенденції, законодавство, регулювання, компанії, виробництво, ціни, фактори впливу.

Вступ. В останні десятиліття зростає попит на м'які лікарські форми, які є більш зручним та приємним способом прийняття лікарських засобів порівняно з традиційними твердими формами. Тому дослідження ринку м'яких лікарських форм стає дедалі більш актуальним, особливо з урахуванням розвитку технологій виготовлення та нових законодавчих вимог щодо їх регулювання.

Дослідження ринку м'яких лікарських форм є актуальним темою для багатьох причин. По-перше, цей ринок швидко розвивається, що створює необхідність у дослідженні його тенденцій та перспектив на майбутнє. По-друге, м'які лікарські форми дуже популярні серед пацієнтів, оскільки їх легко ковтати, приємний смак і аромат, а також мають швидшу дію. По-третє, з розвитком економіки та глобалізацією ринків, компанії, що виробляють м'які лікарські форми, повинні дотримуватися різних законодавчих вимог та стандартів виробництва та реалізації, що створює додаткові виклики для дослідження ринку.

Таким чином, дослідження ринку м'яких лікарських форм є важливим та

актуальним завданням для фармацевтичних компаній, виробників та дистриб'юторів, державних регуляторних органів та всіх зацікавлених сторін. В даній роботі ми розглянемо порівняння ринкових тенденцій та законодавства виробництва та реалізації м'яких лікарських форм в різних країнах, що дозволить нам зрозуміти особливості ринку та знайти шляхи його подальшого розвитку.

Мета роботи. Провести порівняльний аналіз ринку м'яких лікарських форм в різних країнах з метою визначення ринкових тенденцій та законодавчих аспектів, які впливають на виробництво та реалізацію таких форм.

Матеріали та методи. Матеріалами для статті слугували статистичні дані та звіти про ринок м'яких лікарських форм в обраних країнах, законодавство та правила регулювання виробництва та реалізації м'яких лікарських форм в них, інформація про компанії, які виробляють м'які лікарські форми тощо.

Серед методів дослідження варто зазначити: аналіз статистичних даних та звітів про ринок м'яких лікарських форм в різних країнах; вивчення законодавства та правил регулювання виробництва та реалізації м'яких лікарських форм в різних країнах; дослідження ринкових стратегій та технологій виробництва м'яких лікарських форм у різних країнах; порівняння цін на м'які лікарські форми в різних країнах та аналіз факторів, що впливають на вартість.

Результати й обговорення. В сучасних умовах, ринок м'яких лікарських форм стає все більш важливим і конкурентним в галузі фармацевтики. Це пов'язано зі зростанням попиту на якісні та ефективні лікарські засоби, які були б зручними у застосуванні та мали б високу біодоступність.

Порівнюючи ринки різних країн, можна зазначити, що в кожній з них існують свої особливості та відмінності у законодавстві та регулюванні виробництва м'яких лікарських форм. Наприклад, в Європейському Союзі, регулювання виробництва та продажу м'яких лікарських форм відбувається згідно з директивами Європейського парламенту та Ради, які встановлюють вимоги до якості, безпеки та ефективності м'яких лікарських форм. У

Сполучених Штатах Америки, згідно з Федеральним законом про продукти харчування, лікарські форми, які містять активні речовини, повинні бути зареєстровані та отримати дозвіл на продаж від Агентства з контролю за харчовими продуктами та ліками.

Однією з найбільш перспективних тенденцій на ринку м'яких лікарських форм є використання нових технологій та інновацій. Наприклад, у багатьох країнах використовуються технології мікрокапсулювання, що дозволяє збільшити терапевтичну ефективність лікарських засобів та забезпечити контрольоване та пролонговане вивільнення активної речовини.

Законодавство, регулює виробництво та реалізацію м'яких лікарських форм, також є важливим чинником, який впливає на ринок в різних країнах. У більшості країн існують певні норми та стандарти, які регулюють виробництво та реалізацію м'яких лікарських форм, що забезпечує високу якість та безпеку продуктів. Однак, ці стандарти можуть відрізнятися в різних країнах.

Наприклад, у США виробництво м'яких лікарських форм регулюється Федеральною агенцією з контролю за продуктами та лікарськими засобами (FDA), яка забезпечує високу якість та безпеку продуктів. У країнах Європейського Союзу виробництво та реалізація м'яких лікарських форм регулюються Європейською агенцією з лікарських засобів (EMA), яка також забезпечує високу якість та безпеку продуктів [5].

У країнах, де норми та стандарти менш суворі, можуть виникати проблеми з якістю та безпекою м'яких лікарських форм. Також, різні стандарти та норми можуть створювати проблеми для міжнародної торгівлі та виробництва.

В Індії, де підтримується програма «Jan Aushadhi» для забезпечення доступної медичної допомоги, м'які лікарські форми також є популярними серед населення. Тут, як і в Китаї, держава має суттєвий вплив на регулювання цін на медичні препарати, що робить ці продукти більш доступними для широкого кола людей.

У Сполучених Штатах Америки, згідно з даними аналітичної компанії

IQVIA, ринок м'яких лікарських форм зріс з 2019 року на 4,7% і в 2022 році досяг значення в 32,9 мільярда доларів. Однак, як і в інших країнах, законодавство США має великий вплив на виробництво та реалізацію м'яких лікарських форм.

У Європейському Союзі м'які лікарські форми є популярними серед населення. Згідно з дослідженням Eurostat, у 2022 році понад 33% населення ЄС використовувало м'які лікарські форми. Законодавство ЄС також має значний вплив на виробництво та реалізацію м'яких лікарських форм.

В Україні ринок м'яких лікарських форм також зростає, але має свої особливості. Згідно з дослідженнями, на ринку переважають м'які капсули та таблетки з розчиненням у роті. Законодавство України щодо виробництва та реалізації м'яких лікарських форм відповідає європейським стандартам, але все ж можна виявити деякі недоліки у системі контролю якості. Зокрема, не завжди можна відстежити ланцюжок постачання препаратів від виробника до кінцевого споживача [1]. Також варто звернути увагу на ринкові тенденції щодо застосування новітніх технологій виробництва м'яких лікарських форм, таких як 3D-друк таблеток та використання наночастинок у складі препаратів. Такі технології дозволяють створювати більш точні дозування та забезпечувати кращу біодоступність активної речовини.

Нижче продемонстровано порівняльну характеристику ринкових тенденцій та законодавства м'яких лікарських форм в Америці, Європі та Азії.

Таблиця 1.

Порівняння ринкових тенденцій та законодавства м'яких лікарських форм в Америці, Європі та Азії

Показники	Америка	Європа	Азія
Загальний обсяг ринку	Високий	Середній	Високий
Орієнтація на інновації	Висока	Середня	Висока
Виробництво за допомогою промислових методів	Домінує	Домінує	Менш домінує
Виробництво за допомогою екстемпоральних методів	Менш домінує	Менш домінує	Домінує
Регулювання та стандарти якості	Суворе	Суворе	Різноманітне
Обмеження на ввезення та експорт	Малі	Середні	Великі
Законодавство та правила ринку	Жорсткі	Середні	Різноманітні

За загальним обсягом ринку, якістю та орієнтацією на інновації, Америка та Азія виходять на перший план, а Європа займає середнє місце. Виробництво за допомогою промислових методів використовується більше в Америці та Європі, тоді як екстемпоральні методи є більш поширеними в Азії. Регулювання та стандарти якості відрізняються у кожній з трьох регіонів. Обмеження на ввезення та експорт найбільші в Азії, тоді як в Америці вони найменші. Законодавство та правила ринку найбільш жорсткі в Америці, середні в Європі та різноманітні в Азії [3].

Для того, щоб ширше розкрити саме українську сторону питання, важливо дослідити країни, найбільш наближені до нашої, наприклад, Польщу та Німеччину.

Україна є досить новим ринком з м'якими лікарськими формами, але зазнає значного зростання у цьому секторі. Український ринок зосереджений на місцевому виробництві та експорті, а також на імпорті з ЄС та інших країн. Регулювання українського ринку відбувається через законодавство, що відповідає європейським стандартам.

Польща, з іншого боку, є старішим ринком з м'якими лікарськими формами в регіоні та має розвинуту виробничу базу та експортні можливості. Законодавство, яке регулює польський ринок, відповідає європейським стандартам та вимогам, що стимулює виробництво та експорт продукції.

Німеччина є однією з провідних країн в ЄС щодо виробництва м'яких лікарських форм та є великим експортером на світовий ринок. Німецьке законодавство регулює виробництво та реалізацію м'яких лікарських форм, що відповідає європейським стандартам та нормам.

У порівнянні з Україною та Польщею, Німеччина має більш розвинену інфраструктуру виробництва та досліджень, що забезпечує високу якість продукції та інноваційні рішення. Однак, витрати на виробництво та ціни на продукцію в Німеччині високі, що може ставити їх в не вигідне положення на світовому ринку порівняно з іншими країнами [2].

Україна та Польща також активно займаються виробництвом м'яких

лікарських форм та мають свої національні законодавства щодо цього питання. Однак, порівняно з Німеччиною, вони мають менш розвинену інфраструктуру та менший обсяг досліджень, що може впливати на якість та інноваційність продукції.

Попит та цінова політика на ринках м'яких лікарських форм значно відрізняються в залежності від регіону. Нижче наведено деякі різниці в попиті та ціновій політиці на азіатському, американському та європейському ринках.

Азія:

1. високий попит на м'які лікарські форми, зокрема, на традиційні ліки;
2. низькі ціни в порівнянні з іншими регіонами;
3. велика кількість китайських та індійських виробників, що забезпечує конкурентну цінову політику[4].

Америка:

- високі ціни на м'які лікарські форми, зокрема, на ліки для лікування хронічних захворювань, таких як діабет, серцево-судинні захворювання та інші;
- попит на м'які лікарські форми зростає з року в рік через зростання захворюваності населення на ці захворювання;
- наявність великих фармацевтичних компаній, що диктує високу цінову політику [6].

Європа:

- ціни на м'які лікарські форми в середньому вищі, ніж в Азії, але нижчі, ніж в Америці;
- високий попит на м'які лікарські форми, зокрема, на ліки для лікування захворювань опорно-рухового апарату, а також на засоби заспокоєння та сну;
- наявність великих фармацевтичних компаній, але менша концентрація ринку, що забезпечує більш конкурентну цінову політику.

Загалом, на всіх ринках спостерігається зростання попиту на м'які лікарські форми, що обумовлено збільшенням населення та захворюваності, а

також зростанням усвідомлення важливості профілактики та лікування.

Щодо цінової політики, в Азії та Америці зазвичай спостерігається нижча ціна на м'які лікарські форми порівняно з Європою, що пов'язано з різними стандартами виробництва та збуту, а також з менш розвинутою конкуренцією на ринку. Водночас, у Європі існує висока стандартизація та контроль якості, що також може впливати на підвищення цін на продукцію.

Кожен ринок має свої особливості щодо попиту та цінової політики, які пов'язані з різними стандартами та умовами виробництва та збуту, а також з конкуренцією та іншими факторами впливу.

Отже, ринок м'яких лікарських форм є дуже перспективним і вимагає постійного вдосконалення технологій виробництва та контролю якості. Дослідження ринкових тенденцій та законодавства в різних країнах допомагає виробникам та фармацевтичним компаніям розробляти ефективні стратегії та впроваджувати інновації. Необхідно забезпечувати високу якість продукції та контроль за ланцюжком постачання, щоб забезпечити безпеку та ефективність ліків для пацієнтів.

Висновки. Ринок м'яких лікарських форм є дуже конкурентним і зростає з кожним роком. Це створює великий попит на якісні продукти, що задає виклики для промислових і екстемпоральних виробників.

Виробництво та реалізація м'яких лікарських форм має бути регульовано законодавством. Різні країни мають різні правила та норми, що створює проблеми для міжнародної торгівлі та виробництва.

Конкуренція на ринку м'яких лікарських форм змушує виробників шукати нові технології та ринкові стратегії. На цьому ринку багато можна досягти шляхом впровадження інновацій та вдосконалення виробничих процесів.

При порівнянні ринків різних країн, важливо враховувати не тільки ціну на продукт, але й вартість виробництва, якість, регулювання та законодавство. Важливо звернути увагу на інноваційні технології та засоби забезпечення якості.

Важливо вдосконалювати законодавство та норми для виробництва та реалізації м'яких лікарських форм в різних країнах, з метою покращення якості та безпеки продуктів. Виробники мають шукати нові інноваційні технології та вдосконалювати виробничі процеси, щоб забезпечити високу якість продукту та конкурентоспроможність на ринку.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Мирошникова О. О. Тенденції розвитку ринку м'яких лікарських форм / О. О. Мирошникова, Н. В. Барвінська // Медична хімія. - 2019. - Т. 21, № 2. - С. 101-107.
2. Khlebnikova EA, Karpenko Y, Sinitsyn MA, et al. Market analysis of soft gelatin capsules and the factors affecting its growth in the Asia-Pacific region. *Curr Res Drug Discov.* 2021;2(1):1-6.
3. Lee SH, Lee JH, Choi SW, et al. The development of Korean gelatin capsule manufacturing process. *J Pharm Invest.* 2014;44(4):313-320.
4. Liu X, Zhang Z, Hou H, et al. Current status and prospects of soft capsule dosage form. *Drug Dev Ind Pharm.* 2017;43(10):1565-1572.
5. Sun Q, Xu X, Xu C, et al. Development and current status of soft gelatin capsule formulations in China. *Drug Dev Ind Pharm.* 2020;46(5):717-727.
6. United States Food and Drug Administration. Guidance for Industry: Soft Gelatin Capsules, June 2018. Available at: <https://www.fda.gov/media/71070/download>. Accessed April 17, 2023.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ М'ЯКОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ФОРМИ ПРОТИВІРУСНОЇ ДІЇ

Ляшевич Світлана Олегівна
Студентка
Київський міжнародний університет

Мета роботи: створення м'якої лікарської форми для лікування герпесвірусних захворювань з урахуванням сучасних вимог до фармацевтичної розробки ліків.

Матеріали та методи. Методологія створення препарату повинна бути обґрунтована теоретично та експериментально. Для забезпечення ефективності та мінімізації побічних реакцій препарату, необхідно врахувати всі фармацевтичні фактори, які впливають на якість лікарського засобу, такі як природа й кількість основи, фізико-хімічні властивості діючих і допоміжних речовин, структурно-механічні характеристики та обладнання. Методологічна концепція розробки противірусного лікарського засобу базується на виконанні комплексів маркетингових, фармакотехнологічних, фізико-хімічних та біофармацевтичних досліджень, що забезпечує відповідність препарату медико-біологічним вимогам. Згідно з проведеним аналізом літературних джерел та власних досліджень, загальний алгоритм методологічного підходу складається з трьох послідовних етапів: інформаційно-пошукового, дослідницького та стандартизаційно-фармакологічного.

Результати дослідження. Загальний алгоритм методологічного підходу включає три послідовних етапи: інформаційно-пошуковий, дослідницький та стандартизаційно-фармакологічний. За допомогою аналізу літературних джерел та власних досліджень був складений план створення м'якої лікарської форми на основі ацикловіру та мірамістину з противірусною дією.

Висновки. Було наголошено на основних методологічних аспектах розробки м'якої лікарської форми для лікування герпесвірусних захворювань з урахуванням вимог до якості препарату.

Ключові слова: методологія, м'яка лікарська форма, противірусна дія, створення.

Вступ. Проблема полягає у необхідності розробки методології створення м'якої лікарської форми з противірусною дією, яка б мала високу ефективність та безпечність для пацієнтів. Необхідно вирішити питання щодо вибору оптимальних технологій, компонентів та параметрів процесу виготовлення такої форми, щоб забезпечити максимальну біодоступність та стабільність активної речовини в організмі, а також зменшити ймовірність побічних ефектів та алергічних реакцій [1].

Лікування герпесвірусних інфекцій є значною медико-соціальною проблемою через їх поширеність та частоту ускладнень, що становить серйозний виклик для різних галузей медицини. Існує висока імовірність приєднання вторинної бактеріальної або грибової інфекції до герпетичної інфекції.

М'які лікарські форми, такі як мазі, є ефективними способами лікування герпесу, забезпечуючи тривалу концентрацію діючих речовин безпосередньо в місці застосування, можливість поєднання декількох діючих речовин різного фармакологічного спектру дії та комплексний підхід до лікування. Розробка лікарського препарату у формі мазі може бути ефективним методом комплексної терапії захворювань, спричинених вірусами герпесу [2].

Мета роботи: розгляд методологічних аспектів, що стосуються створення м'якої лікарської форми з противірусною дією.

Матеріали та методи. До матеріалів слід віднести літературні джерела з проблематики герпесвірусних захворювань та створення м'яких лікарських форм, лікарські речовини з противірусною дією тощо, а до методів - аналіз наукової літератури з проблематики створення м'яких лікарських форм та їх противірусної дії, визначення фізико-хімічних властивостей лікарських речовин та експіцієнтів, аналіз отриманих результатів та висновки про можливість використання розробленої м'якої лікарської форми для лікування

герпесвірусних захворювань.

Результати й обговорення. Лише на підставі теоретично обґрунтованого та експериментального процесу планування та проведення досліджень можлива розробка лікарського препарату.

З метою створення м'якої лікарської форми для лікування герпесвірусних інфекцій, був сформований загальний алгоритм методологічного підходу, який включає 3 послідовні блоки: інформаційно-пошуковий, дослідницький та стандартизаційно-фармакологічний [3].

Для забезпечення успішності процесу розробки, на етапі інформаційного пошуку необхідно проводити оцінювання перспективності розроблюваного препарату та маркетингові дослідження з метою вивчення ринкової ситуації протигерпетичних лікарських засобів в Україні.

На даний момент на фармацевтичному ринку України присутні 80 найменувань лікарських засобів різних форм для лікування герпесвірусних захворювань, з яких найбільшу частку (94%) становлять однокомпонентні препарати, а м'які лікарські форми складають лише 8%. [4, 5].

Для розробки лікарського препарату з комплексною дією в якості активних фармацевтичних інгредієнтів було вибрано ацикловір та мірамістин. Ефективність ацикловіру базується на його взаємодії з вірусною тимідинкіназою та послідовним фосфорилуванням, що призводить до утворення моно-, ди- та трифосфату.

Це інгібує ДНК-полімерази та зупиняє реплікацію вірусу. Механізм дії мірамістину пов'язаний з його впливом на мембрани клітин мікроорганізмів. З урахуванням цих факторів, обґрунтованим є створення комбінованого лікарського препарату у формі мазі на основі ацикловіру та мірамістину.

Розробка раціонального складу та технології лікарського препарату залежить від мети лікування та обраної лікарської форми, інформує методологія. Для м'яких лікарських форм характерними є дисперсні системи з в'язко-пластичним дисперсним середовищем, які мають неньютонівський тип течії. Щоб мазь забезпечувала максимальний фармакотерапевтичний ефект,

необхідно теоретично та експериментально обґрунтувати всі фармацевтичні фактори, які впливають на якість лікарського засобу. Зокрема, це однорідність, тип основи, фізико-хімічні властивості діючих та допоміжних речовин, структурно-механічні властивості та обладнання.

Під час фармакологічних досліджень необхідно визначити вид фармакологічної дії розробленого препарату та порівняти його за спектром фармакологічних ефектів з препаратом-аналогом.

Під час створення нової мазевої лікарської форми необхідно враховувати основні вимоги до технологічного процесу, такі як:

1. забезпечення відтворюваності технології та зменшення чинників, які негативно впливають на процес виробництва;
2. мінімізація кількості стадій виробництва та наявність відповідного обладнання;
3. зменшення енергоємності технологічного процесу;
4. наявність системи контролю якості препарату під час промислового виробництва та зберігання [6].

Загальний алгоритм комплексного підходу до досягнення визначеної мети можна знайти в таблиці [7].

Таблиця 1.

**Методологічні підходи до розробки м'якої лікарської форми
протівірусної дії**

Етапи	Основні завдання
Інформаційно-пошуковий	Оцінка доцільності розробки лікарського препарату, вивчення етіології, патогенезу та клінічних проявів хвороб, які викликає вірус герпесу, аналіз стану фармакотерапії захворювань, вибір ефективних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин .
Дослідницький	Вибір форми лікарського засобу, обґрунтування його складу та технології, проведення біофармацевтичних та реологічних досліджень, мікробіологічна оцінка, визначення показників якості препарату та вибір пакування - усі ці етапи є необхідними для успішної розробки лікарського засобу.
Стандартизаційно-фармакологічний	Розробка критеріїв оцінки якості та методик стандартизації розробленого препарату; оцінювання стабільності та терміну придатності; розроблення проєктів нормативної документації, включаючи методики контролю якості та регламенти; аналіз та узагальнення результатів фармакологічних досліджень.

Створення м'якої лікарської форми противірусної дії є складним і багатограним процесом, який включає в себе наукові дослідження, розробку технологій, аналіз ринку та інші аспекти. Для досягнення успіху в цій галузі потрібно дотримуватися певної методології, яка включає наступні аспекти:

- Аналіз ринку та потреб споживачів. Для початку необхідно вивчити ринок та потреби споживачів, а також встановити переваги та недоліки існуючих препаратів противірусної дії. Це допоможе визначити напрямки розробки нової м'якої лікарської форми та її конкурентоспроможність.

- Вибір діючої речовини. Для розробки препарату противірусної дії потрібно вибрати діючу речовину, яка буде ефективна проти конкретного вірусу, який потрібно лікувати.

- Розробка технології виготовлення. Після вибору діючої речовини необхідно розробити технологію виготовлення м'якої лікарської форми, яка забезпечить стабільність діючої речовини та максимальну ефективність її дії.

- Дослідження безпеки та ефективності. Новий препарат потрібно піддати дослідженням безпеки та ефективності, щоб переконатися, що він не має небажаних побічних ефектів та здатний ефективно боротися з вірусом.

- Реєстрація та випуск на ринок. Після успішного проходження досліджень безпеки та ефективності новий препарат може бути зареєстрований у відповідних органах реєстрації лікарських засобів. Для цього потрібно надати документацію, яка містить результати досліджень, склад препарату, його властивості та інші дані, які підтверджують безпеку та ефективність нового препарату.

- Після реєстрації препарат може бути випущений на ринок і доступний для лікування пацієнтів. Важливо також забезпечити належну інформаційну підтримку для лікарів та пацієнтів, щоб вони могли правильно використовувати новий препарат та досягати максимального ефекту від його застосування.

Створення м'якої лікарської форми противірусної дії потребує відповідального та системного підходу, який базується на наукових

дослідженнях, розробці технологій, дослідженнях безпеки та ефективності, реєстрації та випуску на ринок.

Отже, використовуючи загальний методологічний підхід до розробки фармацевтичних препаратів, було обґрунтовано та складено план експериментальних досліджень з метою створення м'якої лікарської форми з противірусною дією. План включає наступні етапи:

- вивчення етіології, патогенезу та клінічних проявів герпесвірусних захворювань;
- аналіз сучасного стану фармакотерапії хвороб, викликаних вірусом герпесу; проведення аналізу асортименту лікарських засобів для лікування герпесвірусних захворювань на фармацевтичному ринку України;
- вибір діючих речовин та обґрунтування їх терапевтичної дози;
- обґрунтування типу мазевої основи та допоміжних речовин на підставі проведення фізико-хімічних, біофармацевтичних та технологічних досліджень;
- проведення фармакологічних досліджень препарату;
- розробка раціональної технології виробництва м'якої лікарської форми в промислових умовах;
- розробка методик аналізу та визначення основних показників якості препарату;
- валідація технологічного процесу та методик стандартизації;
- апробація технології виробництва в промислових умовах;
- дослідження стабільності препарату в процесі зберігання з метою визначення термінів придатності [8,9].

Висновки. В результаті виконання даної роботи було встановлено, що створення м'якої лікарської форми противірусної дії є складним та багатоетапним процесом, який передбачає проведення комплексу наукових досліджень та аналізу результатів фармакологічних досліджень.

При розробленні м'якої лікарської форми необхідно враховувати етіологію, патогенез та клінічні прояви захворювань, викликаних вірусом

герпесу, а також вибирати активні фармацевтичні інгредієнти та допоміжні речовини.

Для забезпечення якості розробленого препарату необхідно проводити біофармацевтичні та реологічні дослідження, мікробіологічну оцінку, визначення показників якості препарату та вибір пакування.

Оцінка стабільності та терміну придатності препарату, а також розроблення проєктів нормативної документації, є не менш важливими етапами у створенні м'якої лікарської форми противірусної дії.

Отже, вивчення методологічних аспектів створення м'якої лікарської форми противірусної дії є важливим завданням для фармацевтичної промисловості та може сприяти поліпшенню лікування хворих на захворювання, викликані вірусом герпесу.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Борах В. П., Романюк Л. Б., Кравець Н. Я. До питання про герпетичну інфекцію як актуальну проблему сьогодення. *Актуальна інфектологія*. 2016. № 2 (11). С. 53–58.
2. Андрашко Ю. В., Чечерська Т. І., Коваль Г. М. Нові аспекти в розумінні перебігу герпетичних захворювань шкіри та ефективна топічна терапія. *Український журнал дерматології, венерології, косметології*. 2013. № 1 (48). С. 129–134. URL: <https://bit.ly/3rDsK3k>.
3. Завіднюк Н. Г. Сучасний погляд на комбіноване лікування деяких герпетичних інфекцій. *Вісник наукових досліджень*. 2015. № 4. С. 14–20. DOI: <https://doi.org/10.11603/2415-8798.2015.4.5632>.
4. Лікування герпесвірусних інфекцій в сучасних умовах / О. Г. Андреева та ін. *Профілактична медицина*. 2011. № 3. С. 68–72.
5. Бабій О. В., Ващенко К. Ф. Розробка нового лікарського засобу у формі гелю для місцевого лікування герпетичної інфекції. *Український вісник психоневрології*. 2014. Т. 22, вип. 2 (79), дод. С. 281–286.
6. Гриценко В. І., Кієнко Л. С., Бобрицька Л. О. Перспективи

створення лікарських препаратів для лікування вірусних захворювань. Науково технічний прогрес і оптимізація технологічних процесів створення лікарських препаратів : матеріали VII наук.-практ. конф. з міжнар. участю, м. Тернопіль, 27-28 верес. 2018 р. Тернопіль, 2018. С. 197.

7. Гриценко В. І., Кієнко Л. С., Бобрицька Л. О. До питання створення м'яких лікарських засобів протівірусної дії. Механізми розвитку патологічних процесів і хвороб та їхня фармакологічна корекція : тези доп. I наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, м. Харків, 18 жовт. 2018 р. Харків, 2018. С. 77.

8. Руденко В. В. Методологічні підходи до розробки дерматологічних м'яких лікарських засобів. Фармацевтичний журнал. 2012. № 2. С. 65–68.

9. Marketing analysis of the assortment of drugs for the treatment of herpes viral diseases at the pharmaceutical market of Ukraine / L. Kienko et al. EUREKA: Health Sciences. 2020. Vol. 3 (27). P. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.21303/2504-5679.2020.001285>.

ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИОКСИДАНТНОЇ АКТИВНОСТІ ДІЄТИЧНОЇ ДОБАВКИ З ЛОПУХОМ

Маслов О. Ю.

асистент кафедри
аналітичної хімії та аналітичної токсикології,
НФаУ, м. Харків

Бікждауен Амал

здобувач вищої освіти, НФаУ, м. Харків

Колісник О. В.

к. фарм. наук, доцент кафедри фармацевтичної хімії,
НФаУ, м. Харків

Колісник Ю. С.

к. фарм. наук., доцент кафедри загальної хімії,
НФаУ, м. Харків

Вступ. Лопух великий (лат. *Arctium lappa*) - це дволітня трав'яниста рослина із сімейства складноцвітих, поширена в багатьох країнах світу. Він має потужний корінь, який використовується в народній медицині та косметології завдяки своїм корисним властивостям. Корінь лопуха великого містить корисні речовини, такі як інулін, ефірні олії, флавоноїди, цукри, вітаміни та мінерали. Він використовується в народній медицині як сечогінний, протизапальний, кровоспинний та діуретичний засіб. Крім того, корінь лопуха великого використовується в косметології для зміцнення волосся та покращення шкіри голови.

Мета. Визначити антиоксидантну активність дієтичної добавки з лопухом методикою ferric reducing antioxidant power (FRAP).

Матеріали і методи. Об'єктом дослідження став дієтична добавка «Burdock root» виробництва «Vitaline» (номер серії АЛ150222, АЛ140222, АЛ130222, АЛ120222, АЛ110222) виробництва «Vitaline», лікарська форма таблетки (50 шт.). 2,8 г (точна наважка) порошку подрібнених таблеток розчиняли у 60% етанолі і фільтрували до мірної колби ємністю 50,0 мл, доводили об'єм 60% етанолом до позначки (Розчин А). Антиоксиданту

активність визначали FRAP методом, для аналізу використовували свіжоприготовлений розчин FRAP, для цього змішували 10,0 мл ацетатного буфера (рН = 3,6), 1,0 мл 10% розчину заліза (III) хлорид, 1,0 мл розчину 0,01 М 2,4,6-три(2-піридил)-S-триазину (TPTZ) в 0,04 М хлористоводневій кислоті, отриманий розчин FRAP витримували протягом 10 хв при температурі 37° С. До 1,0 мл розчину А додавали 3,0 мл дистильованої води і 1,0 мл розчину FRAP. Суміш витримували протягом 4 хв при температурі 37° С. Вимірювали оптичну густину при довжині хвилі 593 нм. Компенсаційну рідину готували наступним чином: 1,0 мл розчину А доведений до позначки водою дистильованою у мірної колби ємністю 5,0 мл до мітки. Паралельно вимірювали оптичну густину стандартного розчину заліза (II) сульфата. Антиоксиданту активність у ммоль/таб, обчислювали за наступною формулою:

$$AOA = \frac{A \times C \times K_{роз} \times m_{ср таб}}{A_{ст} \times m_{нав}}$$

де, А – оптична густина досліджуваного розчину;

A_{ст} – оптична густина стандартного розчину заліза (II) сульфата;

С – концентрація стандартного розчину заліза (II) сульфата, ммоль/л;

m_{нав} – маса навіски порошку таблеток, г;

m_{ср таб} – маса середньої таблетки, г.

Результати та їх обговорення. Антиоксиданту активність дієтичної добавки «Burdock root» виробництва «Vitaline» склала 1,60±0,02, 1,62±0,02, 1,65±0,02, 1,66±0,02, 1,67±0,02 для номер серії АЛ150222, АЛ140222, АЛ130222, АЛ120222, АЛ110222, відповідно.

Таблиця 1

Результати дослідження антиоксидантної активності дієтичної добавки «Burdock root» виробництва «Vitaline»

АОА, ммоль/г	Номер серії				
		АЛ150222	АЛ140222	АЛ130222	АЛ120222
	1,60±0,02	1,62±0,02	1,65±0,02	1,66±0,02	1,67±0,02

Висновки. Встановлено, що дієтична добавка «Burdock root» виробництва «Vitaline» має антиоксидантну активність.

ВАЛІДАЦІЯ МЕТОДИКИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ *n*-АМІНОСАЛІЦИЛАТУ НАТРІЮ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ТЕСТ-СИСТЕМ

Прокопець Вадим Віталійович

к. фарм. н., викладач

Михайлова Мілена Віталіївна

студентка

Фаховий коледж Національного фармацевтичного університету
м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Методики експрес-аналізу та застосування аналітичних інструментів – тест-засобів мають важливе значення для розвитку багатьох галузей діяльності людини. Використання даних методик в фармацевтичній галузі є обґрунтованим та дозволяє значно пришвидшити процедуру проведення контролю якості та зменшити витрати досліджуваних зразків та реагентів, необхідних для проведення аналізу.

Обов'язковою умовою застосування будь яких методик контролю якості є проведення процедури валідації для підтвердження можливості застосування їх в практиці аналізу.

Співробітниками Національного фармацевтичного університету розроблені та впровадженні в практику тест-засоби на основі фільтрувального паперу, а також вдосконалено та валідовано ряд методик експрес-аналізу із використанням вказаних аналітичних інструментів призначених для контролю якості активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ) та екстемпоральних лікарських засобів.

Дана стаття є публікацією результатів отриманих в ході продовження досліджень перспектив та можливостей застосування тест-систем в рамках проведення внутрішньоаптечного контролю якості АФІ.

Мета роботи. / Aim. Валідація методики ідентифікації *n*-аміносаліцилату натрію у формі водного розчину за допомогою тест-системи модифікованої фармакопейним реактивом міді (II) сульфату.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Реагенти та субстанції. Тест-системи: основа – фільтрувальний папір марки «Ф»; реактив – *міді (II) сульфат Р*, приготований відповідно до вимог ДФУ. Система має назву ФП CuSO_4 , відповідно до попередніх робіт. АФІ – *n*-аміносаліцилат натрію, № партії 187225 Китай.

Моделльні та вихідний розчини були приготовані із використанням *води очищеної Р*, шляхом розчинення в ній точних наважок АФІ. Процедура валідації та обробки результатів були проведені із застосуванням методів розроблених д. фарм. н. Євтіфєєвою О. А. та статистичної обробки експериментальних даних хімічного експерименту, що використовувались в попередніх дослідженнях.

Результати та обговорення. / Results and discussion.

Для проведення процедури валідації було обрано методику ідентифікації *n*-аміносаліцилату натрію із використанням *міді (II) сульфату*. Даний метод ідентифікації описаний в науковій літературі. Для досліду-порівняння була використана наступна методика: до 5 крапель досліджуваного розчину в мікропробірці додають 2-3 крапель розчину *міді (II) сульфат Р*, утворюється зелене забарвлення, що з часом переходить в коричневе.

Методика ідентифікації із використанням тест-системи була розроблена на основі вищенаведеної методики: 1 крапля досліджуваного зразку наноситься на поверхню матриці тест-системи ФП CuSO_4 , з'являється зелена пляма, яка через деякий час темніє та переходить в коричневе.

Результати дослідження порівнювали із дослідом-порівнянням та холостим дослідом, в якому замість тест-системи використовували чистий фільтрувальний папір марки «Ф».

Вивчення можливості використання методики ідентифікації *n*-аміносаліцилат натрію за допомогою тест-системи ФП CuSO_4 та її валідація були проведені для 0,1% водного розчину *n*-аміносаліцилату натрію в діапазоні застосування 70-130% від вихідної концентрації (7-13 мг/мл). Встановлено, що аналітичний ефект на поверхні тест-системи відповідає отриманому в

досліді-порівнянні, що, свідчить про достатній рівень специфічність методики.

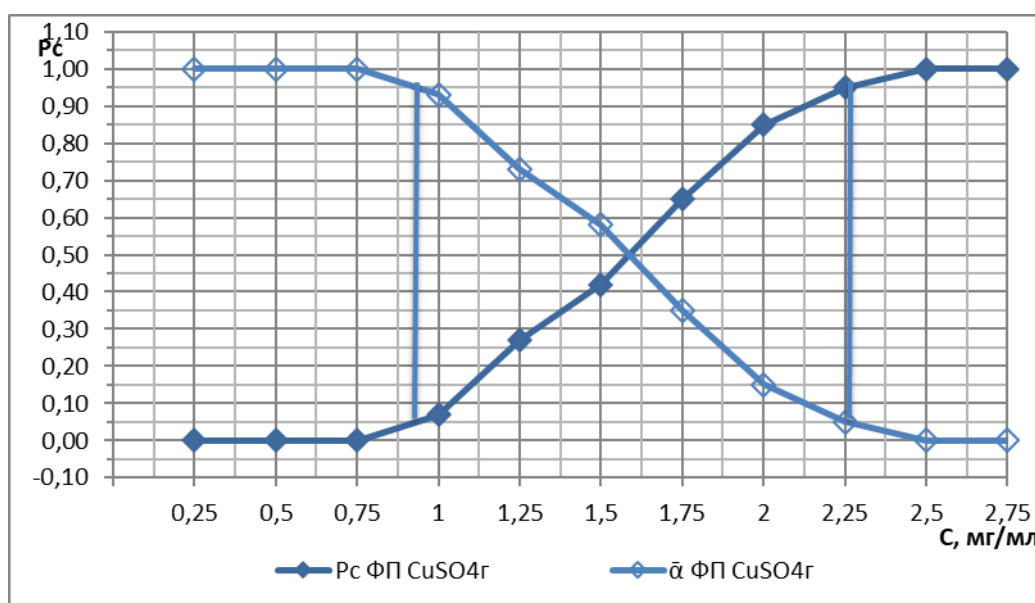
В діапазоні застосування 70-130% тест-система ФП CuSO_4 забезпечує 100% відтворюваність результату, що дозволяє застосовувати дану методику ідентифікації в рамках внутрішньоаптечного контролю якості (табл.1).

Таблиця 1

Достовірність відтворення результатів реакції *n*-аміносаліцилату натрію за допомогою тест-системи ФП CuSO_4

Діапазон застосування	70	85	100	115	130
$m_n, \text{г}$	0,07	0,085	0,1	0,115	0,130
$C, \text{мг/мл}$	7	8,5	10	11,5	13
P_c	60	60	60	60	60
$R, \%$	100	100	100	100	100
ΔC	0,06				

Після вивчення достовірності було проведено дослідження інтервалів ненадійності методики та на їх основі побудовано “криві ефективності” (рис.1). Отримані результати дозволяють використовувати тест-систему ФП CuSO_4 для ідентифікації *n*-аміносаліцилату натрію починаючи із концентрації 2,25 мг/мл, що еквівалентно 0,0225% водному розчину.

Рис. 1 “Криві ефективності” методики ідентифікації *n*-аміносаліцилату натрію за допомогою тест-системи ФП CuSO_4

Висновки. / Conclusions.

1. Розроблена методика експрес-аналізу *n*-аміносаліцилату натрію у водному розчині за допомогою тест-системи, модифікованої міді (II) сульфатом.

2. Проведена процедура валідації методики ідентифікації *n*-аміносаліцилату натрію за допомогою тест-системи ФП CuSO₄. Отримані результати достовірності свідчать про можливість застосування даних аналітичних інструментів в діапазоні застосування 7-13 мг/мл.

3. Вивчені інтервали ненадійності використання методики ідентифікації *n*-аміносаліцилату натрію за допомогою ФП CuSO₄. Встановлено, що дана тест-система дає змогу ідентифікувати *n*-аміносаліцилат натрію із достовірністю 95% починаючи з концентрації 2,25 мг/мл.

РОЗТОРОПША ПЛЯМИСТА ЯК ЛІКАРСЬКА РОСЛИННА СИРОВИНА, ЯКА ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ПРИ ЗАХВОРЮВАННЯХ ПЕЧІНКИ

Романенко О. В.

Київський міжнародний університет

Мета роботи: Провести фармакологічний аналіз про фармакологічні механізми дій, ефективності використання препаратів розторопші при захворюваннях печінки, а також продемонструвати можливості їх використання при інших патологічних станах.

Матеріали і методи: Об'єктами послужили препарати розторопші плямистої.

Ключові слова: Розторопша плямиста, силімарин, гепатопротекторні властивості, гепатит, цироз печінки.

Препарати розторопші плямистої мають виражені гепатопротекторні властивості. В теперішній час зростання інтересу до даної лікарської рослини пов'язане як зі збільшенням поширення різних форм патології печінки, так і з відкриттям нових властивостей його діючих компонентів.

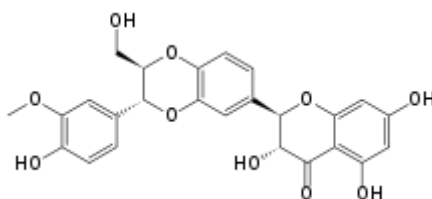
Результати й обговорення: Розторопша плямиста ще з давніх-давен використовувалась для лікування печінки, в кінці 60-х років минулого сторіччя було встановлено хімічну структуру основних діючих компонентів розторопші, які пізніше назвали «силімарин». Вважається, що силімарин має гепатопротекторні, антиоксидантні, імуномодулюючі та протиракові властивості. Є спостереження нейропротективної дії силімарину, а також його протизапального потенціалу. Це дозволяє використовувати його при печінкових патологіях таких, як алкогольна хвороба печінки, цироз, вірусний і токсичний гепатит. На сьогоднішній день вивчають і нові властивості силімарину, наприклад протипухлинна дія.

В даній статті міститься інформація про використання силімарину при

патологічних станах печінки, а також використання його при інших патологічних станах.

Хімічні і фармакокінетичні властивості розторопші плямистої:

Силімарин – це головний біологічно активний компонент рослини, який є не окремою речовиною, а складною сумішшю рослинних сполук, таких як флавонолігнани, флавоноїди та поліфенольні молекули. Містить приблизно 70-80% флавонолігнанів, серед яких головним і найбільш активним компонентом є силібін. Силібін це суміш двох діастереомерів А і В приблизно рівній пропорції. В екстракті також присутні інші флавонолігніни: ізосилібін, дегібросилібін, силідианін, силікрисин і кілька флавоноїдів, головним чином, таксифолін. Після перорального прийому силімарину пік концентрації в плазмі досягається через 1-2 години, період напіввиведення становить 6-8 годин. Силімарин метаболізується у печінці шляхом кон'югації з глюкуроною та сірчаною кислотами, виводиться переважно з жовчю та меншою мірою - із сечею.

Рис. 1. Силібін, хімічна формула

Систематизована назва силібіну: (2R,3R)-3,5,7-тригідрокси-2-[(2R,3R)-3-(4-гідрокси-3-метоксифеніл)-2-(гідроксиметил)-2,3-дигідробензо[b][1,4]діоксин-6-ил]хроман-4-он

Механізм дії: Гепатопротекторна дія розторопші та її препаратів проявляється декількома механізмами і діями.

Антиоксидантна дія: антиоксидантний ефект зумовлено взаємодією силібініну з вільними радикалами у печінці та перетворенням їх у менш токсичні сполуки. Тим самим переривається процес перекисного окиснення ліпідів та не відбувається подальшого руйнування клітинних структур; токсини знешкоджуються фізіологічним шляхом.

Стимуляція синтезу білка: Силімарин стимулює синтез білків (структурних і функціональних) та фосфоліпідів в уражених клітинах печінки (нормалізуючи ліпідний обмін), стабілізує їхні клітинні мембрани, зв'язує вільні радикали (антиоксидантна дія), захищаючи таким чином клітини печінки від шкідливого впливу і сприяючи їх регенерації.

Протизапальна дія: Якщо не вдаватися до складних хімічних процесів, то розторопша, а точніше силімарин, зменшує запальні реакції у два етапи:

- впливає на ядро клітин, знижуючи продукцію прозапальних цитокінів, тим самим уповільнюючи запальні процеси;
- надає особливий вплив на рецептори, що знаходяться у Т-клітинах імунної системи. По-перше, цей фактор може призвести до клінічної користі при гепатиті С (13). А по-друге, завдяки цій активності зменшується інтенсивність аутоімунних реакцій, роблячи з розторопші потенційно ефективний засіб, який може бути одиницею терапевтичного комплексу для лікування аутоімунних захворювань.

Антитоксична дія: Силімарин регулює проникність клітинних і мітохондріальних мембран, підвищують їх стійкість до пошкодження ксенобіотиками та запобігають всмоктуванню токсинів гепатоцитами шляхом блокування рецепторів зв'язування та інгібування мембранних транспортних систем.

Антифібротична дія: Одним з основних механізмів фіброзуючого процесу є трансформація зірчастих клітин печінки до міофібробластів, відповідальних за депонування колагенових волокон у печінці. Важливу роль у фіброгенезі грає надлишок продуктів ПОЛ, який активує зірчасті клітини печінки.

Протипухлинна дія: Застосування силімарину в онкологічних хворих може використовуватися як додаткове- до основної терапії з метою запобігання або зменшення токсичного впливу хіміо- та радіотерапії. В даний час проводяться клінічні дослідження з визначення ефективності силімарину при різних видах онкологічної патології.

Клінічне застосування силімарину. Зі своїми гепатопротекторними

властивостями силімарин застосовується при таких захворюваннях як цироз печінки, гострий і хронічний вірусний гепатит, алкогольна хвороба печінки, токсичні і медикаментозні ураження печінки. Багато дослідників захопилося гепатопротекторною дією силімарину і це було підставою на дослідження даного препарату.

Цироз печінки: У ряді клінічних дослідів була продемонстрована можливість уповільнення прогресування цирозу печінки під впливом терапії препаратами розторопші.

Вірусний гепатит: Силімарин не надає прямого впливу на реплікацію вірусу гепатиту, проте завдяки інгібуючій дії на запальні та цитотоксичні процеси, викликані вірусною інфекцією, а також стимулюючого впливу на регенерацію печінки даний препарат здатний надавати позитивний ефект при вірусних ураженнях печінки. При вірусному гепатиті С антиоксидантний ефект терапії сприяє зниженню ризику злоякісної трансформації гепатоцитів.

Алкогольна хвороба печінки. Проведені клінічні дослідження з ефективності застосування препаратів розторопші при хронічних алкогольних ураженнях печінки виявили сприятливий вплив на клінічну симптоматику, біохімічні показники та частково на гістологічні зміни печінки. У той же час силімарин не має прямого ефекту на метаболізм етанолу і не впливає на швидкість видалення його з організму.

Токсичні або медикаментозні ураження печінки. Результати клінічних досліджень показують, що комбінація силімарину з потенційно гепатотоксичними лікарськими засобами може знизити або повністю запобігти їх побічній дії.

Висновки: Отже, Флавоноїди з розторопші плямистої: силімарин та його структурний компонент силібінін мають виражені гепатопротекторні властивостями і здатні надавати терапевтичний вплив.

При проведенні експериментальних досліджень показано, що препарати розторопші забезпечують захист печінки при дії різних гепатотоксичних агентів. Є повідомлення про те, що силімарин не надає тільки

гепатопротекторної дії, а й є ефективним в терапії ряду інших захворювань.

В даний час силімарин входить в список препаратів, які використовуються при таких захворюваннях печінки як цироз, токсичні та медикаментозні ураження печінки, гострий та хронічний гепатит, а також при пухлинах печінки.

Більшість проведених клінічних випробувань продемонстрували поліпшення біохімічних показників функціонування печінки при застосуванні даного препарату. Однак отримані в дослідженнях результати диктують необхідність подальшого вивчення дії препаратів розторопші.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Pharmacology of Silymarin / F. Fraschini [et al.] // Clin. Drug Invest. 2002. — Vol. 22, № 1. — P. 51–65.
2. Silymarin treatment of viral hepatitis: a systematic review / K. E. Mayer [et al.] // Journal of Viral Hepatitis. — 2005. — Vol. 12. — P. 559–567.
3. Kren, V. Silybin And Silymarin — new effects and applications / V. Kren, D. Walterova // Biomed. Papers. — 2005. — Vol. 149, № 1. — P. 29–41.
4. Pharmacokinetic studies with silymarin in human serum and bile / D. Lorenz [et al.] // Methods Find. Exp. Clin. Pharmacol. — 1984. — Vol. 6, № 10. P. 655-661.
5. Pradhan, S. C. Hepatoprotective herbal drug, silymarin from experimental pharmacology to clinical medicine / S. C. Pradhan, C. Girish // Indian J. Med. Res. 2006. — Vol. 124, № 5. — P. 491–504.
6. Effect of free radical scavengers on superoxide dismutase (SOD) enzyme in patients with alcoholic cirrhosis / J. Feher [et al.] // Acta Medica Hungarica. — 1988. Vol. 45, № 3/4. — P. 265–276.
7. Silybin dihemisuccinate protects against glutathione depletion and lipid peroxidation induced by acetaminophen on rat liver / R. Campos [et al.] // Planta Med. — 1989. — Vol. 55, № 5. — P. 417–419.
8. Sonnenbichler, J. Mechanism of action of silibinin. V. Effect of silibinin on the synthesis of ribosomal RNA, mRNA and tRNA in rat liver in vivo /

J. Sonnenbichler, I. Zetl // Hoppe Seylers Z Physiol. Chem. — 1984. — Vol. 365, № 5. P. 555–566.

9. Inhibition of Kupffer cells as an explanation for the hepatoprotective properties of silibinin / C. Dehmlow [et al.] // Hepatology. — 1996. — Vol. 24, № 4. P. 749–754

CHEMICAL SCIENCES

THERMAL CHARACTERISTICS OF FERROMAGNETIC TRANSITION OF RARE-EARTH IRON DOUBLE OXIDES

Varazashvili Vera Safron,

Doctor of chemistry, Leading Scientist,

Tengiz Machaladze Emilian

Doctor, Proff,

Khundadze Mzia Givi,

Tsarakhov Murman Sergo,

Jorbenadze Rusudan Procofi,

Doc. Senior scientists

Mirianashvili Tamar Bekar,

Doc. Scientist

Iv. Javakhishvili Tbilisi State University,

Institute of Inorganic Chemistry and Electrochemistry,

Tbilisi, Georgia

Introductions. Lanthanide iron mixed oxides form a large family of garnet type compositions $R_3Fe_5O_{12}$ (RIG). Because of specific magnetic properties of this group of insulators they are widely applied in many fields of technology. Magnetic properties of garnets can be varied by compositional modification and by thermal treatment.

This stipulates the study of magnetic behavior of garners in the large temperature and compositional range and the identification of their influence on the energy parameters. In garnets was revealed and characterized the following anomalies: 1. the “low-temperature” magnetic anomaly ($T_v < 100K$), due to the magnetic disordering process with participation of lanthanide ions. 2. Schottky-type anomaly caused by reorganization of electrons distribution over lanthanide ions Stark levels. 3. The lambda-tape anomaly associated with ferromagnetic-paramagnetic

phase transitions which take place in the region $T > 500\text{K}$ [1, 2].

Aim. In the present work we report the effect of ferromagnetic magnetic anomalies on thermal characteristics of the main group of garnet-type rare earth ferrites with general formula $\text{R}_3\text{Fe}_5\text{O}_{12}$ where R is lanthanide ions from Sm to Lu. The study is based on investigation of heat capacity as temperature function $C_p(T)$ in the range 20-1300K by using calorimetric methods.

Materials and methods. The single phased garnet samples are synthesized by ceramic technology, which includes two stage of high temperature sintering (at 1650K) of starting oxides. Crystal parameters are in agreement with [1]. Heat capacity data were obtained by using the low temperature (20-300K) calorimeter with accuracy 0.25%, differential scanning calorimeter for the region $T > 300\text{K}$, accuracy $\sim 1.5\%$, and the high temperature drop calorimeter (300-1300K) [3].

Results and discussion. Based on Neel's theory, which explains the specific magnetic properties of garnet-type ferrites as the result of their three-sublattice crystal structure, and also taking in view the electronic structure of lanthanide ions [2], we represent the experimental heat capacity function of RIG as complex quantity including the following components: $C_p = (C_{\text{reg}}) + C_m$ (1). Except of a main regular lattice C_{reg} part, there is the excess C_m increment which represents the summary effect of the shares of cooperative and non-cooperative magnetic origin. To estimate the main lattice component of the heat capacity C_{reg} in the region of ferromagnetic disordering ($298 - T_c$), the experimental high-temperature heat capacity function $C_p(T)$ was extrapolated from diamagnetic region ($T > 650\text{K}$) to the standard temperature - 298.15 K, where the ferromagnetic contribution is negligible. So, the magnetic contribution C_m in the ferromagnetic region was determined as the difference between the experimental total heat capacity C_p and extrapolated (C_{ext}) one as $C_m = C_p - C_{\text{ext}}$. The data obtained are shown in Table 1.

The magnetic heat capacity curve has lambda-type shape which reaches its maximum at the Curie point T_c . At T_c the final breakdown of the long-range exchange interactions between paramagnetic ions occurs.

Therefore, the enthalpy and entropy for 298- T_c region correspond to long-range

interactions (H_l , S_l). It should be noted that above Curie point the heat capacity temperature function has a little “tail” that corresponds to the exchange interactions of nearest iron ions. The enthalpy H_{sh} and entropy S_{sh} of short-range interactions are also given in Table 1.

Table 1

Thermal characteristics of ferromagnetic transition of rare earth – iron double oxides $Ln_3Fe_5O_{12}$ Ferromagnetic contribution of heat capacity C_p (J/K/mole)

T,K	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Lu
300	7.7	7.8	7/8	7.6	8.0	8.3	8.0	7.7	8.5
400	14.2	14.3	14.0	14.5	14.8	15.8	14.8	14.4	13.0
450	22.4	22.4	22.0	22.2	23.3	24.9	23.3	22.7	22.3
500	32.6	32.7	32.0	32.3	33.9	36.2	33.9	33.0	36.8
T_c	85.5	76.0	82.0	82.0	78/0	84.0	78.0	76.0	80.0
600	12.5	10.0	12.0	10.0	8.0	8.0	5.0	7.0	10.0
650	5.0	2.0	1.0	1.0	1.5	1.0	2.0	2.0	2.5
700	1.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Curie temperature T_c (K), enthalpy H (J/mole) and entropy S (J/K.mole)

T_c ,	565	563	560	556	553	547	543	539	531.5
H_m	8000	7700	7350	7400	7300	7500	7000	7200	7100
H_{sh}	1420	1330	1150	1160	1400	1160	1400	1500	1550
S_m	16.6	16.4	15.1	15.2	15.2	15.5	14.5	15.2	14.8
S_{sh}	2.3	2.1	19	1.9	2.3	2.0	2.3	2.5	2.5

Conclusions. The special attention is directed to the ferromagnetic transformation of garnets. We can see that Curie temperature and other characteristics such as the summary entropy (S_m) and enthalpy (H_m) of transition varies very slightly in the garnet group. Also, studying the lambda-type temperature function of heat capacity we evaluated the enthalpy and entropy associated with long- and short magnetic interactions between iron ions distributed on octahedral and tetrahedral sites in garnets lattice.

The small deference of these parameters for all garnets is due to the fact that ferromagnetic property of garnets in this temperature region is formed by only iron ions distributed in octahedral and tetrahedral lattice sites, while the influence of

lanthanide ions are evident in low-temperature region $T < 200\text{K}$.

REFERENCES:

1. Vera.Varazashvili, M.Tsarakhov, T.Pavlenishvili, T.Mirianashvili, T.Machaladze, M. Khundadze . Ward academy of Sciences, Engineering an Technology, ICCEAC 2015, Rome , Italy, 2015, pp 990-993.
2. Krupicka S. Physik der Ferrites und der verwndten magnetischen oxides,Prague, Akademie, 1973.
3. Чачанидзе Г. Д. Прецизионная калориметрия и прогнозирование свойств оксидов. Тбилиси, 1990.

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НАНОДИСПЕРСНОГО ДІОКСИДУ ТИТАНУ

Сиротюк Анна Володимирівна

Студентка

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н, доцент

Власенко Наталія Євгенівна

к.х.н, доцент

Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. Нанодисперсний діоксид титану (англ. Nanodispersed Titanium Dioxide) - це форма діоксиду титану (TiO_2), в якій частинки мають розміри в діапазоні від 1 до 100 нанометрів. Цей матеріал використовують в багатьох галузях, включаючи хімічне, косметичне, фармацевтичне та інші промислові виробництва.

Мета роботи. Вивчення фізико-хімічних властивостей нанодисперсного діоксиду титану.

Матеріали і методи. Сьогодні розроблено широкий спектр методів, отримання нанодисперсного діоксиду титану як в лабораторних, так і в промислових масштабах. Серед них можна виділити:

- Золь-гель метод (приготування розчину, переведення його у золь, потім у гель за рахунок гідролізу та конденсації, старіння, висушування й термообробка оксидного продукту.);

- Гідролітичний (полягає у тому, що розчин прекурсора діоксиду титану розбавляється у мводі, щоб викликати гідроліз);

- Темплатний (багаторазове збільшення виходу в реакції синтезу супрамолекулярного комплексу за рахунок введення в реакційну систему темплати);

Крім цих методів ще можна додати такі методи як: сольвотермальний

метод, гідротермальний метод, анодного окиснення, міцелярний метод, хімічне осадження з парової фази, сонохімічний, та мікрохвильовий методи.

Для вивчення фізико-хімічних властивостей нанодисперсного діоксиду титану можна використовувати різні методи дослідження [1], зокрема:

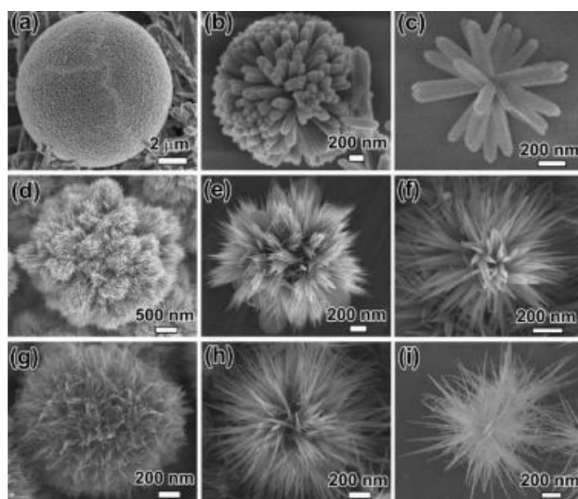
- Рентгенівська дифрактометрія (XRD): дозволяє отримати інформацію про кристалічну структуру та розмір кристалітів наночастинок.

- Трансмісійна електронна мікроскопія (ТЕМ): зображує структуру та розмір наночастинок, дозволяє отримати інформацію про їх морфологію та розмірні розподіли (рис.1).

- Спектроскопія: дозволяє вивчати електронні та молекулярні структури наночастинок.

- Бромнімагнітна дифузія (BMD): дозволяє вивчати поверхневу активність та концентрацію підповерхневих дефектів.

Фотолюмінесцентна спектроскопія (PL): дозволяє вивчати властивості поглинання та випромінювання світла, що дозволяє визначити фотоелектричну та оптичну активність наночастинок.

Рис. 1. SEM-зображення 3D дендритних структур TiO_2 .

Результати і обговорення.

Нанодисперсний діоксид титану має низку цікавих фізичних і хімічних властивостей, включаючи високе співвідношення площі поверхні до об'єму, що означає, що він має велику площу поверхні пропорційно об'єму. Ця властивість

робить його високоактивним і здатним взаємодіяти з широким спектром інших речовин. Він має здатність діяти як фотокаталізатор. Окрім фотокаталітичних властивостей, нанодисперсний діоксид титану також має сильні окисні властивості, що робить його корисним для очищення води та повітря. Його також можна використовувати у виробництві кераміки, покриттів і пігментів завдяки високому показнику заломлення та здатності розсіювати світло. Ці властивості роблять його корисним для різноманітних застосувань, у тому числі як блокатор ультрафіолетових променів у сонцезахисних кремах і як компонент самоочисних поверхонь. Однак існує також занепокоєння щодо потенційного впливу нанодисперсного діоксиду титану на здоров'я та навколишнє середовище. Важливо правильно оцінити ризики та переваги використання нанодисперсного діоксиду титану в різних сферах застосування.

Висновки. Можна підвести підсумок, що нанодисперсний діоксид титану, має широкий спектр фізико-хімічних властивостей. У ході вивчення було встановлено, що цей матеріал має великий потенціал для використання в різних галузях науки та техніки. Нанодисперсний діоксид титану відрізняється від звичайного діоксиду титану своєю великою поверхнею, що забезпечує його високу активність у різних процесах, таких як каталіз, фотокаталіз та оптичні властивості. Застосування нанодисперсного діоксиду титану може знайти широке застосування у різних галузях, зокрема у каталізі, фотокаталізі, електроніці та енергетиці, і відкриває нові можливості для створення нових матеріалів та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Akiyama K., Toyama N., Muraoka K. Configurational observation of titanium oxide pigment particles // J. Am. Ceram. Soc. – 1998. – P.25-29.
2. Linsebigler A.L., L.G., Yates Jr, J.T. Photocatalysis on TiO₂ surfaces: principles, mechanisms, and selected results // Chemical reviews. – 1995. – 95 (3). P. 735- 758.

ФІЗИКО-ХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ ФУЛЕРЕНІВ В НАНОДИСПЕРСНОМУ СТАНІ

Солончук Дар'я Олександрівна

Студентка

Коваленко Ірина Володимирівна

к.х.н, доцент

Зульфїгаров Артур Олегович

к.х.н, старший викладач

Національний технічний університет України

Київський політехнічний інститут

імені Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ. Фулерени - це молекули вуглецю, що складаються з каркасу із 60 або більше атомів вуглецю, які утворюють повністю закрите сферичне або еліпсоподібне ядро. Фулерени мають властивості, що роблять їх корисними в багатьох галузях, включаючи електрохімічну технологію, катализ та медицину. Вони також мають потенційне застосування у нанотехнологіях, тому що їх розмір і форма дозволяють їм проникати в клітини та інші мікроскопічні області [1]. Фулерени можуть бути отримані з різних джерел, включаючи графіт, вуглецеве волокно та вугілля.

Мета роботи. Вивчення фізико-хімічних властивостей фулеренів в нанодисперсному стані.

Матеріали і методи. Отримання фулеренів зазвичай здійснюється методом повного окиснення графіту, який містить певну кількість дефектів у кристалічній структурі. Дефекти створюють додаткові місця для реакції з киснем, що дозволяє формувати сферичні молекули фулеренів. Одним з методів отримання фулеренів є метод дугового розряду, в якому між графітовими електродами створюється високовольтний електричний розряд у газовій атмосфері. При цьому утворюються частинки, які можуть піддаватись переробці в фулерени. Існує також метод хімічного синтезу фулеренів, в якому

вуглець піддається різним хімічним процесам, що дозволяє синтезувати різні види фулеренів з різною кількістю атомів вуглецю та формою молекул. Фулерени можуть бути отримані також з диму вугілля, при цьому використовуються хімічні методи очищення, щоб отримати чистий продукт. Отримані фулерени можуть бути використані як матеріали для електронних пристроїв, каталізаторів, матеріалів для біомедичних досліджень та нанотехнологій. Їх також використовують в якості компонентів сонячних батарей та електродів для акумуляторів.

Результати і обговорення.

У таблиці 1 представлені основні фізичні властивості фулеритів C60 та C70 [2].

Таблиця 1

Фізичні властивості фулеритів

Властивість	Фулерит C60	Фулерит C70
параметри кристалічної решітки ГЦК	a=14,17 Å	15,01 Å
температура фазових переходів	261К	282 К, 361 К
параметри кристалічної решітки ГПУ	a=b=10,02 Å, c=16,38 Å	a=b=10,56 Å, c=17,18 Å
відстань C60-C60 або C70-C70	10,02 Å	10,61 Å
енергія зв'язків C60-C60 або C70-C70	1,6 еВ	
масова густина	1,72 г × см ⁻³	
молекулярна густина	1,44 × 10 ²¹ см ⁻³	
радіус внутрішніх тетраедричних порожнин	1,12 Å	
радіус внутрішніх октаедричних порожнин	2,07 Å	
ступінь стискання (-dlnV/dP)	6,9 × 10 ⁻¹² см ² /дин	
модуль Юнга	15,9ГПа	
коефіцієнт об'ємного термічного розширення	6,1 × 10 ⁻⁵ /К	
край оптичної зони поглинання	1,7 еВ	1,6 еВ
робота виходу	4,7 ± 0,1 еВ	
температура Дебая	185 К	
теплопровідність при T = 300 К	0,4 Вт/мК	
електропровідність при T = 300 К	1,7 × 10 ⁻⁷ сим/см	
діелектрична постійна	4,0-4,5	3,75
температура сублимації	707 К	739 К
теплота сублимації	40,1 ккал/моль	43,0 ккал/моль
температура плавлення	1453 К	

Фулерени - це молекули вуглецю, які складаються з 60 або більше атомів, розташованих у формі футбольного м'яча. Вони мають низку цікавих

фізико-хімічних властивостей, які зробили їх популярними в багатьох галузях, зокрема в нанотехнологіях.

У нанодисперсному стані фулерени мають дуже високу поверхневу активність, що забезпечує їм багато корисних властивостей. Наприклад, їх можна використовувати як катализатори для різних хімічних реакцій, таких як окиснення та гідрогеноліз. Вони також можуть взаємодіяти з різними речовинами, такими як білки та нуклеїнові кислоти, що робить їх корисними в медичних дослідженнях.

Одна з найважливіших властивостей фулеренів - це їх здатність до передачі електронів. Це означає, що вони можуть використовуватись як надійні переносники електронів в електроніці та фотоніці. Крім того, фулерени мають високу стійкість до окиснення, що забезпечує їх довготривалу стабільність у різних умовах.

Ось деякі фізичні властивості фулеренів:

1. Розмір: Фулерени мають розмір близько 1 нанометра, що робить їх ідеальними для використання в нанотехнологіях.
2. Форма: Фулерени мають форму кулі, яка забезпечує їх високу стійкість і міцність.
3. Стійкість: Фулерени мають дуже високу стійкість до окиснення, високих температур і радіації, що робить їх дуже корисними в багатьох галузях.
4. Провідність: Фулерени мають дуже високу електропровідність, що забезпечує їх використання в електроніці.
5. Фотонні властивості: Фулерени мають дуже цікаві фотонні властивості, такі як здатність до поглинання світла і виділення його у вигляді світіння, що забезпечує їх використання в фотоніці.
6. Магнітні властивості: Фулерени мають дуже цікаві магнітні властивості, такі як здатність до намагнічування, що забезпечує їх використання в магнітних матеріалах.
7. Гідрофобність: Фулерени мають дуже високу гідрофобність, що означає, що вони не розчиняються у воді і не руйнуються вологою.

Ці властивості роблять фулерени дуже корисними в багатьох галузях, зокрема в електроніці, фотоніці, каталізі, магнітному матеріалобудуванні та медицині.

Хімічні властивості фулеренів, залежно від їх структури та композиції, включають наступні аспекти:

1. **Реактивність:** Фулерени є досить реактивними сполуками та можуть взаємодіяти з різними реагентами, включаючи кисень, кислоти, основи, хлор та інші реактиви. Вони можуть взаємодіяти з іншими сполуками, утворюючи нові хімічні з'єднання.

2. **Окиснення:** Фулерени можуть бути окиснені, тобто взаємодіяти з киснем або іншими окисниками, утворюючи оксиди фулеренів. Окиснення може змінювати фізичні та хімічні властивості фулеренів.

3. **Фотохімічна активність:** Фулерени можуть проявляти фотохімічну активність, взаємодіяти зі світлом та викликати фотохімічні реакції, такі як фотоокиснення, фотосинтез, фотоперенос електронів та інші.

4. **Добавлення:** Фулерени можуть піддаватися реакціям додавання, коли до них додаються інші атоми, групи або молекули, утворюючи нові фулеренові похідні зі зміненими властивостями.

5. **Реакції з воднем:** Фулерени можуть взаємодіяти з воднем, утворюючи фулеренові гідрогеніди, які можуть мати цікаві властивості в контексті зберігання та транспортування водню як відновлювального джерела енергії.

6. **Полімеризація:** Фулерени можуть використовуватися в реакціях полімеризації, де вони можуть слугувати як мономери для отримання фулеренових полімерів.

Висновки. Фулерени мають потенціал для використання в багатьох галузях, зокрема в електроніці, каталізі та медицині. Вони продовжують привертати увагу науковців, які досліджують їх властивості та можливості застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренков М. О., Неклюдов І. М., Береснєв В. М. та ін. Наноматеріали і нанотехнології: навчальний посібник – Харків. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2014. – 316 с.
2. І. Ю. Проценко, Н. І. Шумакова Наноматеріали і нанотехнології в електроніці : підручник – Суми : Сумський державний університет, 2017.-151 с.

**СКЛАД, СТРУКТУРА ТА ТЕРМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ
ТЕТРАФТОРОБОРАТНИХ КОМПЛЕКСІВ Ni (II) З ІЗОМЕРНИМИ
ФЕНІЛЕНДІАМІНАМИ**

**Шестакова Марина Володимирівна
Іванова Роксана Юрївна**

к.х.н., доценти

Ляшенко Олександр Борисович

к.т.н., професор

Шпота Олена Олександрівна

асистент

Перетяка Сергій Миколайович

к.т.н., доцент

Одеський національний морський університет

г. Одеса, Україна

Рахлицька Олена Михайлівна

к.х.н., доцент

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова

г. Одеса, Україна

Всуп. Раніше на прикладі ряду тетрафторборатних комплексів Cu(II), Zn(II) і Cd(II) (M) з нітрогенвмісними органічними основами (L) було встановлено можливе існування двох станів іона BF_4^- - «напівкоординації» і протиіону. Виявлено, що в комплексах загальної формули $[\text{ML}_2(\text{BF}_4)_2]$ з сильними органічними основами (L) існує «напівкоординація» аніона, тому що зі збільшенням електронодонорної здатності ліганду взаємодія між тетрафторборат-іоном і атомом металу стає більш ефективною. Також встановлено, що стан тетрафторборат-іону впливає на термічні властивості комплексних сполук, а також на склад кінцевих продуктів термолізу.

Мета роботи. Дана робота виконана в продовження систематичних досліджень тетрафторборатних комплексів металів з нітрогенвмісними органічними основами з метою визначення основних факторів, що впливають на стан тетрафторборат-аніону в комплексах та термічні властивості цих сполук. В якості об'єктів дослідження обрані тетрафторборатні комплекси

никелю (II) з ізомерними фенілендіамінами.

Матеріали та методи. Комплексні тетрафторборати Ni (II) з о-, м- і п-фенілендіамінами загальної формули $NiL_n(BF_4)_2$, де L – о-фенілендіамін (о-ФДА, pK_a 4,57), м-фенілендіамін (м-ФДА, pK_a 5,11), п-фенілендіамін (п-ФДА, pK_a 6,31) синтезовано препаративним шляхом. Методами хімічного, атомно абсорбційного, ІЧ- та кондуктометричного аналізів, спектроскопії дифузного відбиття та вимірюванням магнітної сприйнятливості досліджено стехіометрію, структуру та деякі властивості виділених координаційних сполук. Індивідуальність сполук підтверджена даними рентгенофазового аналізу. За допомогою термогравіметричного дослідження вивчено термічні властивості синтезованих сполук.

Результати і обговорення. Отримані комплексні тетрафторборати є кольоровими продуктами, достатньо стійкими на повітрі, практично нерозчинними у воді та малорозчинними в органічних розчинниках різної природи. Відповідно до результатів елементного та атомно-абсорбційного аналізу сполуки загальної формули $NiL_4(BF_4)_2$ реалізуються для м- та п-ізомерів незалежно від методу синтезу. У випадку о-ФДА синтез без розчинника при співвідношенні компонентів 1:2 дав комплекс $Ni(o\text{-ФДА})_2(BF_4)_2$. Використання розчинника (метанолу) призвело до включення в координаційну сферу двох молекул води $[Ni(o\text{-ФДА})_2(H_2O)_2](BF_4)_2$.

Результати вимірювань молярної електропровідності розчинів синтезованих сполук у диметилформаміді свідчать про те, що комплекси є триіонними електролітами загальної формули $[NiL_4](BF_4)_2$, у випадку о-ФДА $[Ni(o\text{-ФДА})_2](BF_4)_2$ та $[Ni(o\text{-ФДА})_2(H_2O)_2](BF_4)_2$. В ІЧ-спектрах комплексних тетрафторборатів найбільші зміни фіксуються в області валентних коливань NH_2 -груп органічних лігандів. Так величина зсуву смуг $\nu_{as}(NH)$ у низькочастотну область свідчать про утворення координаційного зв'язку метал-нітроген. Зміна смуг поглинання о-ФДА в ІЧ-спектрах відповідних комплексів відповідає бідентатному характеру цього ліганду.

В ІЧ-спектрі комплексу $[Ni(o\text{-PDA})_2(H_2O)_2](BF_4)_2$ присутні смуги

поглинання координованих молекул води. Крім того, в області 300-450 cm^{-1} чітко реєструються смуги, що відповідають $\nu(\text{Ni-O}(\text{H}_2\text{O}))$.

Утворення координаційних зв'язків $\text{M} \leftarrow \text{N}$ в усіх отриманих комплексах підтверджується наявністю смуг поглинання $\nu(\text{M-N})$ в довгохвильовій області (230-270 cm^{-1}). В ІЧ-спектрах тетрафтороборатних комплексів також ідентифіковано смуги поглинання валентних і деформаційних коливань тетрафтороборат-іону. Характер смуг поглинання групи BF_4^- у сполуках з м- та п-фенілендіаминами та $[\text{Ni}(\text{o-ФДА})_2(\text{H}_2\text{O})_2](\text{BF}_4)_2$ свідчить про збереження типу симетрії T_d , який відповідає тетраедричній конфігурації цього аніона, а отже, і про його зовнішньосферну координацію.

У спектрі $[\text{Ni}(\text{o-ФДА})_2](\text{BF}_4)_2$ проявляється кілька змін коливальних характеристик BF_4^- : розщеплення смуг валентних і деформаційних коливань $\nu_3(\text{BF}_4^-)$ і $\nu_4(\text{BF}_4^-)$. Крім того, в області 750-770 cm^{-1} з'являється смуга коливань $\nu_1(\text{BF}_4^-)$. Спостережувані коливальні характеристики тетрафтороборат-іона вказують на зниження симетрії цього аніону до C_{3v} , що можна пояснити його участю в координації. Однак відсутність смуги поглинання $\nu_2(\text{BF}_4^-)$ вказує на те, що взаємодія між Ni-FBF_3 відносно слабка. Отже, в даному випадку має місце «напівкоординація» тетрафтороборат-іона. Результати аналізу спектрів дифузного відбиття комплексу $[\text{Ni}(\text{o-ФДА})_2(\text{H}_2\text{O})_2](\text{BF}_4)_2$ свідчать про октаедричну структуру координаційного поліедра цієї сполуки. Спектри комплексу з м- і п-фенілендіаминами характерні для тетраедричної координації органічних лігандів. Спектр $[\text{Ni}(\text{o-ФДА})_2](\text{BF}_4)_2$ вказує на те, що цей комплекс має квадратну плоску структуру. Структура досліджених тетрафтороборатних комплексів, яка запропонована на основі даних спектроскопії дифузного відбиття, підтверджена вимірюванням магнітної сприйнятливості цих сполук. Виконані термогравіметричні дослідження показали, що основні термічні перетворення досліджуваних сполук відбуваються до 500 $^{\circ}\text{C}$. При цьому екзотермічні процеси окислювання продуктів термолізу, що завершують термічну дисоціацію комплексів, починаючись при температурах нижче 500 $^{\circ}\text{C}$, закінчуються при 700-800 $^{\circ}\text{C}$.

У цілому термоліз досліджуваних тетрафтороборатних сполук є досить складним багатоступеневим процесом. Так термічна дисоціація сполуки $[\text{Ni}(\text{o-ФДА})_2(\text{H}_2\text{O})_2](\text{BF}_4)_2$ протікає по чотирьох стадіях. На першій стадії відбуваються ендотермічні процеси, що супроводжуються втратою маси, що відповідає втраті 2 моль H_2O . На наступній стадії здійснюється втрата BF_4^- у вигляді BF_3 та HF . При цьому процеси дегідрофторування відбуваються, ймовірно, як за рахунок часткової деструкції органічного ліганду, так і молекул води повітряної атмосфери. Потім спостерігається екзоефект середньої інтенсивності ($360\text{-}410^\circ\text{C}$), що відповідає процесам термоокислювальної деструкції органічного ліганду, і втрата маси досягає 55%. Завершують термоліз комплексної сполуки екзотермічні процеси окислення продуктів термолізу. Для комплексу $[\text{Ni}(\text{o-ФДА})_2](\text{BF}_4)_2$ характерний тристадійний процес термолізу. Спочатку відбувається втрата 2 моль BF_3 з ендоефектом середньої інтенсивності. Ендотермічні процеси сублімації органічного ліганду продовжують термічний розклад комплексу. І на заключній стадії відбувається термоокислювальна деструкція продуктів термолізу.

Термічна дисоціація комплексів з м- і п-фенілендіамінами протікає в наступній послідовності: спочатку спостерігається ендоефект середньої інтенсивності, який супроводжується втратою BF_3 , а також сублімацією та деструкцією органічного ліганду. Потім спостерігається інтенсивний екзоефект процесів окислення продуктів термолізу з вигорянням органічного залишку.

За допомогою гравіметричного, титриметричного та рентгенофазового аналізу було ідентифіковано кінцеві продукти термолізу. Дане дослідження дозволило запропонувати схеми термолізу тетрафтороборатних комплексів.

Висновки. Таким чином, синтезовано нові тетрафтороборатні комплекси нікелю (II) з о-, м- та п-фенілендіамінами. Визначено склад та структуру синтезованих сполук. За результатами термогравіметричного дослідження вивчена послідовність термічних перетворень та запропановано схеми термолізу вказаних сполук.

TECHNICAL SCIENCES

TRIANGLE OF POWER DENSITY, CIRCUIT DEGRADATION, AND RELIABILITY. PROBLEMS. SOLUTION

Knysh Liudmyla

English teacher

Vidoniak Yurii

Student

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Summary The article discusses the relationship between power density, circuit degradation, and reliability in electronic devices. High power density can lead to circuit degradation and reduced reliability over time. Designers use techniques such as thermal management, wider metal lines, and environmental testing to maintain the device's performance and reliability. Additionally, the use of DFT techniques and advanced manufacturing processes can detect and diagnose faults or defects, improving quality control. By balancing these factors and implementing appropriate design and manufacturing techniques, designers create electronic devices and circuits that maintain their performance and reliability even in challenging operating environments.

Introduction. The triangle of power density, circuit degradation, and reliability may create additional problems for users in electronic devices.

Power density refers to the amount of power that a device or circuit can handle in a given area. As power density increases, the device or circuit generates more heat, which can lead to circuit degradation and reliability issues.

Circuit degradation refers to the gradual deterioration of a device or circuit over time due to various factors such as temperature, voltage, and current stresses. These stresses can cause physical and chemical changes in the device or circuit,

leading to a decrease in performance and potentially even failure.

Reliability refers to the ability of a device or circuit to function properly over an extended period of time under normal operating conditions. As power density and circuit degradation increase, the reliability of the device or circuit can be compromised.

Aim. Finding the right balance between power density and reliability is the key challenge in designing electronic circuits. High power densities can increase the risk of thermal stress and component degradation, while low power densities may not provide the necessary performance. Mitigating circuit degradation requires careful consideration of chosen materials, cooling mechanisms, and power management strategies.

Materials and methods. This problem solution reposes in design of electronic circuits that are both high-performing and reliable over their expected lifespan. As electronic devices are becoming smaller and more powerful, power densities increase leading to higher temperatures and thermal stresses within the device. They cause components degradation over time and result the changes in the electrical properties of the circuit and eventually failure. Electrical stress, radiation, and environmental factors such as humidity and temperature also bring circuit degradation and change over time the electrical properties of the circuit creating unpredictable behavior and reducing its reliability. The reliability of electronic circuits is critical in many applications, especially in mission-critical systems where failure can have serious consequences. For example, in aerospace and defense applications, a failure of an electronic system could lead to catastrophic consequences. [1]

Results and discussion. For example, in power electronics, the use of high-power density devices such as power MOSFETs (metal-oxide-semiconductor field-effect transistor) or IGBTs (insulated-gate bipolar transistor) leads to significant heat generation, which cause circuit degradation and reliability issues. To tackle the problem, designers implement effective thermal management techniques of heating sinks or liquid cooling systems to dissipate the heat generated by these devices.

Similarly, in integrated circuits, high power density can lead to

electromigration, a phenomenon in which metal atoms within a circuit migrate due to the flow of current. It causes the thinning of metal lines, and potentially can break the circuit. To avert this, designers use wider metal lines or materials with higher melting points to reduce the risk of electromigration. In addition to these physical considerations, specialists take into account the operating conditions and the intended use of a device or circuit. For example, a device that is intended for high-reliability applications such as medical equipment need more stringent design requirements than a consumer electronics device. [2]

Another important consideration in the mentioned above triangle is the design for testability (DFT). DFT refers to the process of designing a device or circuit with the ability to detect and diagnose faults or defects. By incorporating DFT techniques, designers improve the reliability of a device by quickly identifying and addressing any issues that may arise during testing or operation. DFT techniques include built-in self-test (BIST) circuits, which allow the device to perform self-diagnosis and testing, or the use of redundant components or fault-tolerant design techniques, which can improve the device's ability to continue functioning even if certain components fail.

In addition to the advanced manufacturing processes, 3D printing, micro-electromechanical systems (MEMS), techno- and nanotechnologies, the use of automated testing and inspection techniques also plays a critical role in improving the reliability of electronic devices. They help detect and diagnose faults or defects quickly and accurately, allowing for more efficient and effective quality control. [3]

Another factor is the operating environment that can have a significant impact on its performance and reliability. For example, exposure to extreme temperatures, humidity, or vibration can lead to accelerated circuit degradation or even failure.

To meet it, professionals implement environmental testing during the process of design and manufacturing process to ensure a device can withstand the intended operating environment. It includes testing for temperature, humidity, and vibration resistance, as well as ensuring that the device is sealed and protected from contaminants such as dust or moisture. [4]

Conclusions. The triangle of power density, circuit degradation, and reliability highlights the complex relationship between these factors in electronic devices. By carefully balancing these factors and implementing appropriate design and manufacturing techniques, designers create devices and circuits that can maintain their performance and reliability over time, even in challenging operating environments.

REFERENCES:

1. J. Henkel and P. Montuschi, "Computer Engineers' Challenges for the Next Decade: The Triangle of Power Density, Circuit Degradation, and Reliability" in *Computer*, vol. 50, no. 07, pp. 12-12, 2017. doi: 10.1109/MC.2017.214H.
2. Khdr *et al.*, "Power Density-Aware Resource Management for Heterogeneous Tiled Multicores," in *IEEE Transactions on Computers*, vol. 66, no. 3, pp. 488-501, 1 March 2017, doi: 10.1109/TC.2016.2595560.
3. Hsin-Po Wang and J. Turino, "DFT and BIST techniques for the future," *Proceedings of the Ninth Asian Test Symposium*, Taipei, Taiwan, 2000, pp. 6-7, doi: 10.1109/ATS.2000.893591.
4. H. Caruso, "An overview of environmental reliability testing," *Proceedings of 1996 Annual Reliability and Maintainability Symposium*, Las Vegas, NV, USA, 1996, pp. 102-109, doi: 10.1109/RAMS.1996.500649.

MODIFICATION AS A WAY TO IMPROVE THE QUALITY OF STEELS 07Ю AND 08ЮТ

Sanin Anatolii

The Department of rocket and space and innovative
technologies professor

Oles Honchar Dnipro national University

Dnipro, Ukraine

Polishko Serhii

The Department of rocket and space and innovative
technologies associate professor

Oles Honchar Dnipro national University

Dnipro, Ukraine

Nosova Tetiana

The Department of rocket and
space and innovative technologies associate professor

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

Mamchur Stella

The Department of rocket and space and innovative
technologies associate professor

Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

Arakelov Serhii

student

2 - rst year student Oles Honchar Dnipro National University

Dnipro, Ukraine

Аннотация/Abstract: This article describes modification as a way to improve the quality of such reinforcing steels as 0,7Ю and 0,8ЮТ. It has been proven that this particular method of processing melts in a liquid state, instead of traditional methods of processing, is not only more profitable, but also effective. It is proved that the multifunctional modification provided high dispersion and uniformity of the structure. It is shown that it was the use of a complex modifier that increased the average tensile strength of the studied steels, thereby increasing the quality of the finished metal.

Ключевые слова/Key words: metallurgy, modification, steel 07Ю, 08ЮТ, chemical composition, mechanical characteristics.

Введение/Introductions Low-carbon steels 0.7Ю and 0.8ЮТ, which are intended for reinforcement in building structures for various purposes, are multicomponent systems. The process of their manufacture is very complex, where various deoxidizers, modifiers or ligatures are used. They include various impurities that, because of smelting, enter the compositions of these steels, and so containing such impurities because of ingress of waste in the form of scrap, charge, and other materials intended for smelting. It is also very important to control the content of gas impurities because of smelting since they have a significant impact on the formation of the mechanical characteristics of the reinforcing material. Aluminum and titanium have a significant influence on these properties, being modifier elements; in the optimal amount, they positively affect the final mechanical characteristics of reinforcing products.

Therefore, the topic of this publication is relevant.

Цель работы. / Aim . Describe the effect of multifunctional deoxidizing modifiers on improving the quality of steels 07Ю, 08ЮТ.

Материалы и методы./Materials and method . Steel 07Ю, 08ЮТ, multifunctional modifiers, converter with a volume of 160 tons

Результаты и обсуждение./ Results and discussion .

For smelting low-alloy steels, such deoxidizers as FeMn, SiMn, FeSi, FeTi, FeCr, FeNi, etc. are used, which are traditionally used in the process of smelting this metal, but have a number of significant drawbacks. They are made by a fused method, which entails significant energy costs, and their composition already includes a significant amount of harmful impurities, such as sulfur and phosphorus, thereby increasing the red brittleness and blue brittleness of the metal, respectively. In excess, these components destroy the grain structure, increasing the inequigranularity of the steel, thereby brittle the metal. This problem can be leveled by using complex modifiers that simultaneously have refining effects, including

degassing, desulfurization and dephosphorization.

Therefore, for the processing of low-carbon reinforcing steels, multifunctional modifiers were used. Samples of the complex additive were used in the form of briquettes, which are shown in Fig. 1.

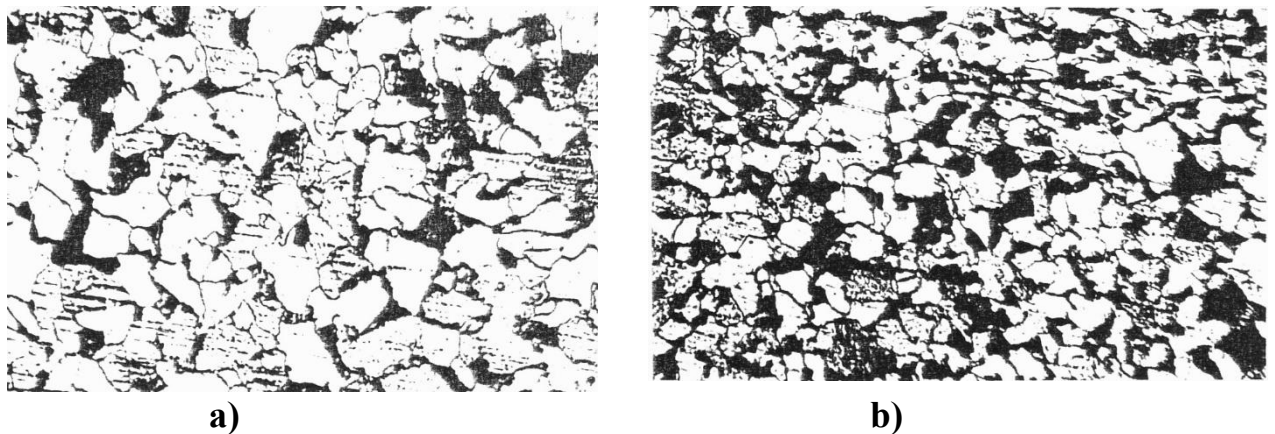

Fig. 1 Appearance of modifiers.

The use of a complex additive for microalloying steels 07T and 08YuT provided high dispersion and uniformity of the structure:

- the average grain size was 12.1 μm ;
- the coefficient of grain size variation was 47.2% ;
- the grain shape factor was 3.99.

The high dispersity and uniformity of the 08YuT structure was caused by a uniform distribution of submicroscopic particles of titanium carbonitrides (Fig. 2).

Fig. 2 Appearance of the microstructure of 08YuT steel treated with traditional deoxidizers (a) and multifunctional modifiers (b)

The use of a complex modifier increased the average concentration of titanium in steel 07Ю from 0.045% to 0.063%. Since the complex modifiers to reduce the concentration of impurities such as sulfur and phosphorus, in addition to manganese, contain more powerful desulfurizers and dephosphorators magnesium and titanium, this led to an increase in the average tensile strength of wire rod from 377.0 MPa to 401.3 MPa (6.5%).

Conclusion: Based on the research that was carried out in this work, it can be argued that modified with non-complex additives can not only improve the final characteristics of the material, but also significantly improve the quality of finished reinforcing products.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ/LITERATURE

1. Полишко С. А. Повышение однородности и измельчение структуры строительных сталей обработкой многокомпонентными модификаторами /С. А. Полишко, Ивченко Т. И. Маркова И. А. Бабенко Е. П. Кушнир М. А.// Строительство, материаловедение, машиностроение//Сб. научн. трудов. Д.: Вып. 67, ПГАСА, 2013.- с. 193–198.

2. Polishko S. Influence of multifunctional modification on the characteristics of 07ЮТ armature steel /S. Polisko, T Nosova// Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 42-46. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-innovations-and-prospects-of-world-science-29-31-marta-2022-goda-vankuver-kanada-arhiv/>.

3. Пат. 85254 Україна МПК7 C22C 35/00 C22C 38/06 C21C 7/04, C21C 7/06. Композиційний розкислювач для обробки сталей. / Шаповалова О. М., Шаповалов В. П., Шаповалов О. В., Полішко С. О.; заявник та патентоутримувач Дніпропетровський національний університет. – № а200700858; заявл. 26.01.2007; опубл 12.01.2009. //Бюл № 1.

СТЕГАНОГРАФІЧНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЦИФРОВІ ЗОБРАЖЕННЯ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМ НЕЧІТКОГО ВИСНОВКУ

Герасіна Олександра Володимирівна,

к.т.н., доцент

Гринько Ілля Андрійович,

студент

Національний технічний університет

Дніпровська політехніка,

м. Дніпро, Україна

Вступ. Комп'ютерна стеганографія – самостійний науковий напрямок інформаційної безпеки, що вивчає проблеми створення компонент приховуваної інформації у відкритому інформаційному середовищі, яке може бути сформовано обчислювальними системами та мережами. Особливістю стеганографічного підходу є те, що він не передбачає прямого оголошення факту існування захищеної інформації [1-3].

Завдання будь-якої стеганографічної системи – розмістити певну інформацію в контейнері таким чином, щоб стороння людина не змогла помітити різниці між модифікованим контейнером та оригінальними методами візуального або статистичного аналізу. Найчастіше як контейнер використовують цифрові зображення через свою поширеність і зручність [1-3].

Наразі перспективним напрямком для стеганографічного вбудовування інформації є використання різних методів систем штучного інтелекту (нейронних мереж, нечіткої логіки, еволюційних алгоритмів, агентських алгоритмів оптимізації).

Актуальність методів систем штучного інтелекту при вирішенні різних питань в галузі кібербезпеки обумовлена здатністю інтелектуальних методів розв'язувати оптимізаційні задачі, які погано формалізуються, а також використанням для моделювання ефективних і універсальних апроксиматорів [4].

Мета роботи. Дослідження використання алгоритмів нечіткої логіки для вбудовування інформації у стиснені JPEG-зображення.

Матеріали та методи. Теорія нечітких множин (fuzzy sets theory) веде свій початок з 1965 р., коли професор Л. Заде (L. Zadeh) з університету Берклі опублікував свою основну роботу «Fuzzy Sets» в журналі «Information and Control». Заде розширив класичне поняття множини (по Г. Кантору), допустивши, що характеристична функція (функція належності елемента множині) може приймати будь-які значення в інтервалі $[0; 1]$, а не тільки значення 0 або 1. Такі множини були названі їм нечіткими (fuzzy). Він визначив також ряд операцій над нечіткими множинами і запропонував узагальнення відомих методів логічного висновку *modus ponens* і *modus tollens* [4].

Механізм нечітких висновків у своїй основі має базу знань у вигляді сукупності нечітких предикатних правил. У загальному випадку нечіткий логічний висновок здійснюється в наступні етапи: нечіткість (фазифікація); логічний висновок; композиція та приведення до чіткості (дефазифікація). Вибір конкретних способів реалізації окремих етапів визначається тим або іншим алгоритмом.

Наразі найпопулярнішими алгоритмами нечіткої логіки є алгоритми Мамдані, Сугено, Цукамото і Ларсена. Певної переваги того чи іншого алгоритму дослідники в області нечітких систем не виділяють, тому потрібно їх досліджувати для кожної задачі окремо.

Процедура стеганографічного вбудовування інформації у цифрові зображення із використанням систем нечіткого висновку включає в себе вилучення кольорових характеристик зображень таких як характеристики інваріантності кольору та дихроматичного відбиття, а також їх подачі на вхід системи нечіткого висновку на основі алгоритмів Мамдані, Сугено, Цукамото або Ларсена.

Результати та обговорення. Дослідження ефективності використання алгоритмів нечіткої логіки для вбудовування інформації у стиснені JPEG-зображення була проведена шляхом моделювання в середовищі Matlab.

Як джерело цифрових зображень використовувалась колекція зображень USC-SIPI [6], з якої було взято два повнокольорових зображення роздільною здатністю 512×512 пікселів: «Peppers» і «Sailboat», які використовувались як контейнери, а також JPEG-зображення «Tree» з роздільною здатністю 128×128 та 256×256 пікселів, що використовувалось як секретне зображення. Як критерій оцінки ефективності вбудовування використовувалась величина PSNR (Peak Signal-to-Noise Ratio) – співвідношення між максимумом можливого значення сигналу і потужністю шуму, що його спотворює (дБ).

В результаті імітаційного моделювання було встановлено, що алгоритми Мамдані і Сугено показали кращі і приблизно однакові результати. При вбудовуванні секретного зображення роздільною здатністю 128×128 пікселів кращі результати показало використання алгоритму Мамдані – значення PSNR склало 61,14 дБ для зображення-контейнера «Peppers» і 60,89 дБ для зображення-контейнера «Sailboat». При вбудовуванні секретного зображення роздільною здатністю 256×256 пікселів кращі результати показало використання алгоритму Сугено – значення PSNR склало 55,67 дБ для зображення-контейнера «Peppers» і 56,06 дБ для зображення-контейнера «Sailboat».

Також було встановлено, що найгірші результати показало використання алгоритму Цукамото, у середньому на 6,5% гірше у порівнянні з алгоритмами Мамдані і Сугено. Використання ж алгоритму Ларсена показало результати у середньому на 5% гірше у порівнянні з алгоритмами Мамдані і Сугено.

Час вбудовування інформації на комп'ютері з процесором Pentium IV з використанням алгоритмів Мамдані, Сугено, Цукамото та Ларсена становить 300-320 с при вбудовуванні секретного зображення роздільною здатністю 128×128 пікселів, та 550-600 с при вбудовуванні секретного зображення роздільною здатністю 256×256 пікселів.

Висновки. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на дослідження використання інших методів систем штучного інтелекту для вбудовування інформації у стиснені JPEG-зображення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Задірака В. К. Сучасні методи розв'язання задач інформаційної безпеки / В.К. Задірака // Вісник Національної академії наук України. – 2014. – № 5. С. 65-69.
2. Конахович Г. Ф. Компьютерная стеганография : теория и практика / Г. Ф. Конахович, А. Ю. Пузыренко. – Киев : МК-Пресс, 2006. – 288 с.
3. Основи комп'ютерної стеганографії : Навч. посіб. для студентів і аспірантів / В. О. Хорошко, О. Д. Азаров, М. Є. Шелест, Ю. Є. Яремчук. Вінниця: ВДТУ, 2003. – 427 с.
4. Корнієнко В. І. Інтелектуальне моделювання нелінійних динамічних процесів в системах керування, кібербезпеки, телекомунікацій: підручник / В. І. Корнієнко, О. Ю. Гусєв, О. В. Герасіна; за заг. ред. В. І. Корнієнка ; М-во освіти і науки України, Нац. техн. ун-т «Дніпровська політехніка». – Дніпро : НТУ «ДП», 2020. – 536 с. – ISBN 978-966-350-735-4.
6. The USC-SIPI image database. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sipi.usc.edu/database/>.

**ДОСЛІДЖЕННЯ АЛГОРИТМІВ СТЕГANOГРАФІЧНОГО
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОСТОРОВУ ТА ЧАСТОТНУ
ОБЛАСТЬ ЗОБРАЖЕННЯ-КОНТЕЙНЕРА**

Герасіна Олександра Володимирівна,

к.т.н., доцент

Коновал Валерія Вікторівна,

студентка

Національний технічний університет

Дніпровська політехніка,

м. Дніпро, Україна

Вступ. Цифрова стеганографія заснована на приховуванні або вбудовуванні додаткової інформації в цифрові об'єкти, викликаючи при цьому деякі їх спотворення. Як правило, дані об'єкти є мультимедійними і внесення спотворень, які знаходяться нижче порога чутливості середньостатистичної людини, не призводить до їх помітних змін. Одним з напрямків цифрової стеганографії є вбудовування цифрових водяних знаків (ЦВЗ) – спеціальних міток, які застосовуються для захисту від копіювання та несанкціонованого використання [1-2].

Завдання вбудовування і виділення повідомлень із іншої інформації виконує стеганографічна система. Вона складається з таких елементів: прекодер – пристрій, призначений для перетворення прихованого повідомлення до виду, зручного для вбудовування в сигнал-контейнер; контейнером – інформаційна послідовність, у якій ховається повідомлення; стеганокодер – пристрій, призначений для здійснення вкладення прихованого повідомлення в інші дані з урахуванням їх моделі; пристрій виділення убудованого повідомлення; стеганодетектор – пристрій, призначений для визначення наявності стеганоповідомлення; декодер – пристрій, що відновлює приховане повідомлення. Наразі більшість досліджень присвячено використанню в якості стегоконтейнера цифрових зображень [1-2].

Наразі створена достатня кількість методів приховування даних в цифрових зображеннях. Найбільш популярними є алгоритми приховування даних у просторовій та частотній області зображення.

Мета роботи. Аналіз ефективності використання алгоритмів нанесення ЦВЗ у частотну та просторову області зображень.

Матеріали та методи. Для подальшого дослідження в даній кваліфікаційній роботі було обрано три алгоритми маркування для просторової області зображення: найменш значущого біта (НЗБ), Куттера-Джордана-Боссена та Дармстедтера-Делейгла-Квісквотера-Макка, а також три алгоритми маркування для частотної області: Коха-Жао, Хсу і Ву та Фрідріха [1-3].

Метод НЗБ здійснюється за допомогою заміни молодших біт складової кольору на біти авторської інформації. Він заснований на особливості цифрового подання інформації, що полягає у візуальній надмірності. Головним критерієм нанесення ЦВЗ є якість отриманого об'єкта, що виявляється у неможливості візуально визначити зміну контейнера. У ролі динамічного параметра виступає кількість бітів, що змінюються. Іншими словами, відбувається варіювання «густоти» нанесення ЦВЗ для забезпечення рівноваги між пропускною здатністю зображення та якістю його маркованого «двійника».

Алгоритм Куттера-Джордана-Боссена ґрунтується на тому, що зір середньостатистичної людини найменш чутливий до синього кольору. Відповідно, алгоритм пропонує вбудовування повідомлення в синій канал зображення-контейнера в кольоровій моделі RGB.

Основу алгоритму Дармстедтера-Делейгла-Квісквотера-Макка складають процедури відокремлення в блоках зображення контрастних зон та віднесення їх пікселів до однієї із двох категорій, що отримуються у результаті накладання матриць-масок побудованих для кожного блоку за псевдовипадковим алгоритмом. Алгоритм Коха-Жао базується на відносній заміні величин коефіцієнтів дискретного косинусного перетворення (ДКП). На початковому етапі зображення розбивається на блоки розміром 8×8 пікселів і, в результаті певних перетворень, ДКП застосовується до кожного блоку, далі отримуємо

матрицю 8×8 коефіцієнтів ДКП. Кожен блок призначений для приховування 1 біта даних.

Алгоритм X_{su} і Y_u полягає у вбудовуванні цифрового водяного знаку у масив коефіцієнтів ДКП блоків зображення-контейнера.

Алгоритм Фрідріха є комбінацією двох алгоритмів – відповідно до одного з них, приховувані дані вбудовуються в низькочастотні, відповідно до іншого в середньочастотні ДКП коефіцієнти. Таке каскадне використання двох різних алгоритмів дозволяє підвищити стійкість стеганосистеми до атак.

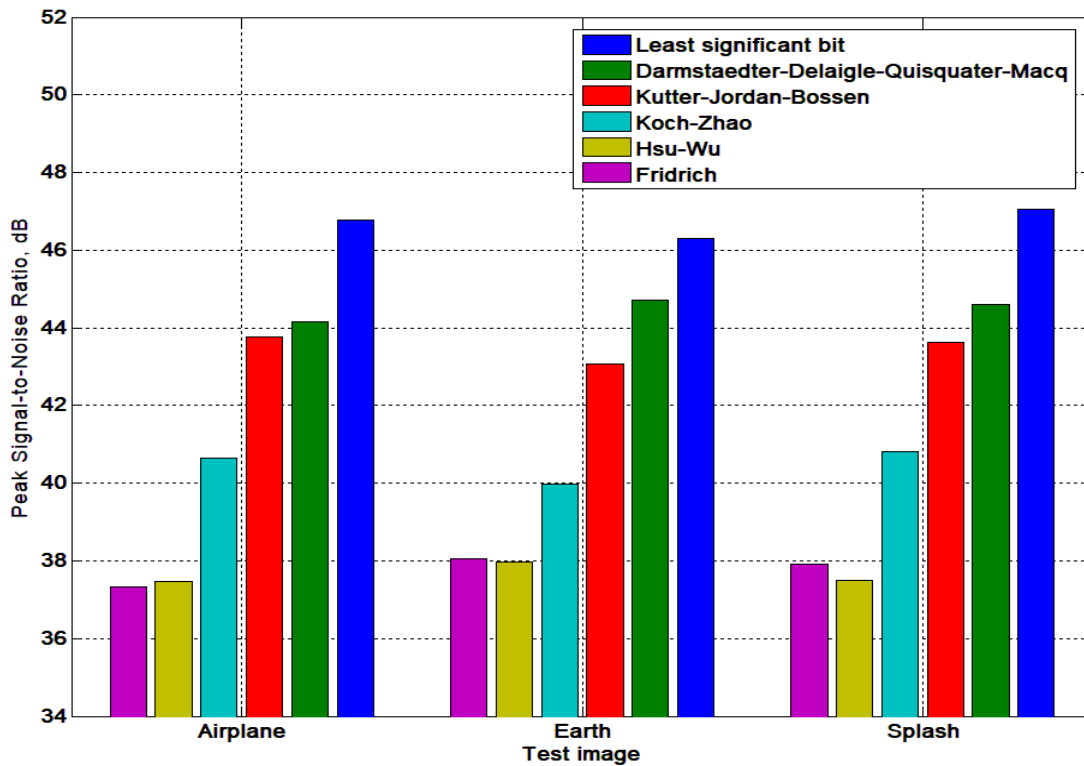
Результати та обговорення. Дослідження ефективності обраних алгоритмів виконувалось в середовищі Matlab. Як джерело цифрових зображень використовувалась база даних USC-SIPI – колекція оцифрованих зображень, яка була створена на базі Університету Південної Каліфорнії (USC University of Southern California) Інститутом обробки сигналів і зображень (SIPI Signal and Image Processing Institute) [4]. З зазначеної бази даних було взято три JPEG-зображень роздільною здатністю 512×512 пікселів: «Airplane», «Earth», «Splash». Вбудовувані ЦВЗ являли собою тексти англійською мовою.

Як критерій оцінки ефективності вбудовування використовувалась величина PSNR (Peak Signal-to-Noise Ratio) – співвідношення між максимумом можливого значення сигналу і потужністю шуму, що його спотворює.

Оцінка стійкості обраних алгоритмів до атак виконувалась за допомогою коефіцієнта помилкових біт BER (Bit Error Rate). Як тестуючі атаки були використані стиснення зі втратами і зсув.

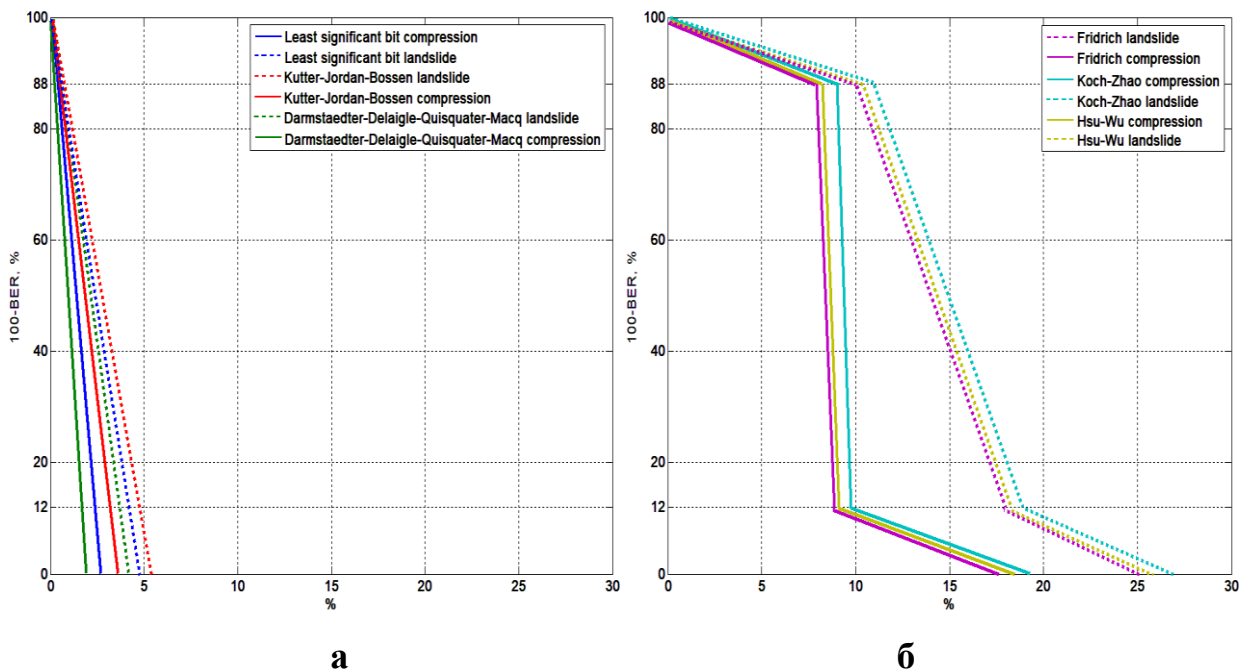
В результаті імітаційного моделювання було встановлено, що просторові алгоритми (насамперед НЗБ) мають вищі показники PSNR, ніж частотні (серед останніх найкращі результати показав алгоритм Коха-Жао) (рис. 1).

На рис. 2 представлені результати стійкості обраних алгоритмів вбудовування даних в просторову і частотну область зображення-контейнера до атак. Дані були отримані за допомогою усереднення результатів моделювання для трьох тестових зображень. На рис. 2 також показано граничний рівень $BER=0.12$, при якому відновити вбудовану інформацію не має можливості.

Рис. 1. Результат оцінки ефективності обраних алгоритмів

В результаті моделювання було встановлено, що частотні алгоритми є більш робастними до атак (рис. 2). Серед просторових алгоритмів найкращі результати показав алгоритм Куттера-Джордана-Боссена, серед частотних алгоритм Коха-Жао.

Рис. 2. Результат стійкості до атак алгоритмів вбудовування даних в:

а – просторову, б – частотну область зображення

Висновки. Отримані результати імітаційного моделювання дозволяють вибрати алгоритми вбудовування ЦВЗ в зображення. Якщо контейнер не передбачається піддавати змінам до моменту отримання інформації, краще використовувати просторові алгоритми, насамперед алгоритм НЗБ. У випадку атак на стеганоконтейнер слід використовувати частотні алгоритми, насамперед Коха-Жао.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конахович Г. Ф. Компьютерная стеганография : теория и практика / Г. Ф. Конахович, А. Ю. Пузыренко. – Киев : МК-Пресс, 2006. – 288 с.
2. Основи комп'ютерної стеганографії : Навч. посіб. для студентів і аспірантів / В. О. Хорошко, О. Д. Азаров, М. Є. Шелест, Ю.Є. Яремчук. Вінниця: ВДТУ, 2003. – 427 с.
3. Стасюк О. І. Сучасні стеганографічні методи захисту інформації / О. І. Стасюк, С. О. Гнатюк, Н. І. Довгич, М. С. Літош // Захист інформації. 2011. №1 (50). – С. 56–63.
4. The USC-SIPI image database. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sipi.usc.edu/database/>.

ПАТЕРН THREAD POOL ДЛЯ БАГАТОПОТОКОВИХ ЗАСТОСУНКІВ ПІД LINUX-ПОДІБНУ ОС

Єрьоміна Наталія Сергіївна

канд. техн. наук, заступник декана факультету КІУ

Ходаков Денис Романович

Студент

Харківський національний університет радіоелектроніки

Введення./Introductions.

У комп'ютерному програмуванні пул потоків виконання(thread pool) це патерн проектування програмного забезпечення для досягнення більш ефективного паралельного виконання в комп'ютерному застосунку. Пул потоків виконання підтримує певну кількість потоків, які очікують на отримання задач для одночасного виконання у межах одного процесу, тобто застосунку.

Використання пулу потоків виконання підвищує продуктивність і уникає затримок у виконанні через багаторазове створення та знищення потоків для невеликих задач. Кількість доступних потоків налаштовується відповідно до апаратних та програмних ресурсів, та більш специфічних вимог. Принцип його дії зображений на Рис. 1.

Базові функціональні можливості пулу потоків виконання наступні:

- створення з певною початковою кількістю потоків виконання.
- змінення поточної кількості потоків виконання.
- додавання нової задачі для виконання одним з вільних потоків або зайнятим потоком після звільнення від минулої задачі.
- завершення, тобто завершення усіх потоків з попереднім завершенням усіх доданих задач (задачі з черги очікування виконуються).
- термінація, тобто примусове завершення усіх потоків з попереднім завершенням усіх початих задач (задачі з черги очікування не виконуються).

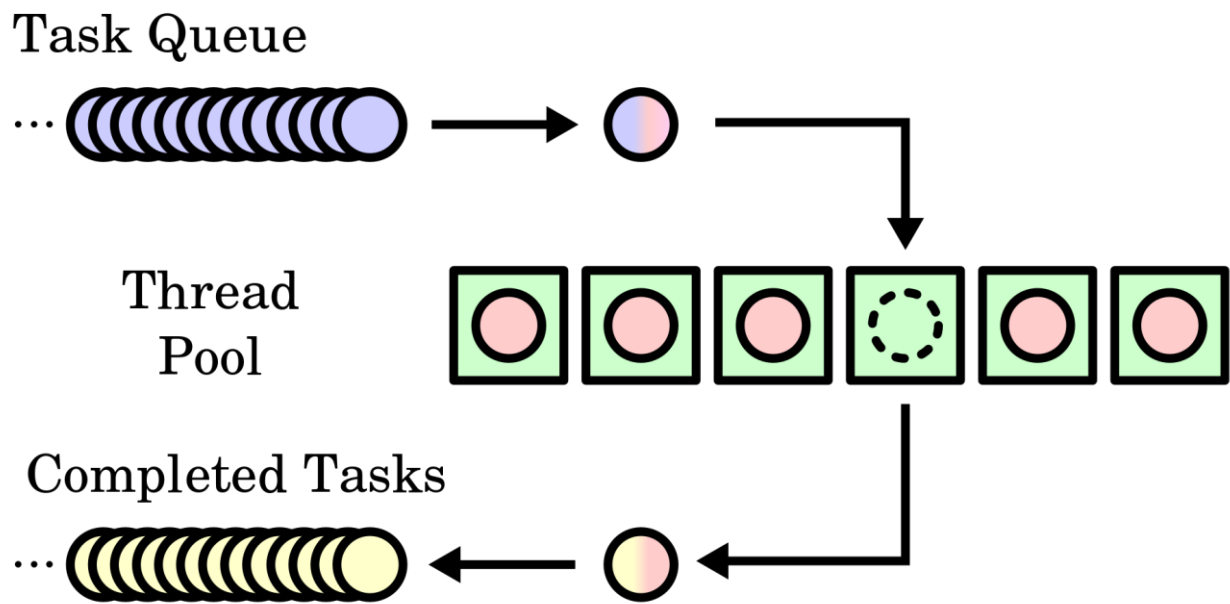

Рис. 1 - графічне зображення принципу роботи пулу потоків виконання.

Мета роботи./Aim.

Мета наукової роботи - це реалізування пулу потоків виконання на мові програмування C++ під Linux-подібну ОС у вигляді статичної бібліотеки (*.a, *.lib). Процес білду статичної бібліотеки з вихідних файлів буде автоматизований за допомогою написання make-файлу з використанням утиліти make.

Цільовий пул потоків виконання матиме наступні функціональні можливості:

- підтримка пріоритетів задач.
- створення з певною початковою кількістю потоків виконання.
- змінення поточної кількості потоків виконання.
- додавання нової задачі для виконання одним з вільних потоків або зайнятим потоком після звільнення від минулої задачі.
- завершення, тобто завершення усіх потоків з попереднім завершенням усіх доданих задач (задачі з черги очікування виконуються).
- термінація, тобто примусове завершення усіх потоків з попереднім завершенням усіх початих задач (задачі з черги очікування не виконуються).

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для виконання наукової роботи додатково буде використано певні технічні матеріали, а саме технічна документація з:

- стандартної бібліотеки мови програмування C++ (веб-сайт: cppreference.com).
- компілятора g++ (веб-сторінка: <https://linux.die.net/man/1/g++>).
- утиліти ar (веб-сторінка: <https://linux.die.net/man/1/ar>).
- утиліти make (веб-сайт: <https://www.gnu.org/software/make/manual/make.html>).

У процесі усієї розробки буде використано:

- мову програмування C++.
- компілятор g++.
- утиліту ar.
- утиліту make.
- систему контролю версій Git та git-хостинг GitHub.
- текстовий редактор.

Розробка пулу потоків виконання у вигляді статичної бібліотеки виконувалась у наступному вигляді:

1. написання вихідного коду.
2. тестування написаного коду за допомогою логів.
3. написання make-файлу для автоматизації білду статичної бібліотеки.
4. тестування результатів білду make-файлом.
5. додавання усіх файлів до відкритого репозиторію.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Надалі статичну бібліотеку буде можливо використовувати у своїх застосунках на мові програмування C++ для підвищення ефективності використання багатопоточності. Після завантаження вихідного коду бібліотеки та першого її білду за допомогою утиліти make, не буде необхідності далі робити білд знову. Після 1-го разу вона буде збережена у певному місці

файлової системи та треба лише вказувати шлях до неї при білді своїх застосунків.

Так як, код буде відкритий, тож кожен матиме можливість для внесення певних змін під свої специфічні вимоги при розробці.

Висновки./Conclusions.

Використання системних ресурсів економічно є дуже суттєвою вимогою для будь-якого застосунку. Особисто це відноситься до великих проектів котрі постійно їх використовують у своїй роботі. Пул потоків виконання є одним із засобів для підвищення ефективності використання багатопоточності за рахунок зменшення інтенсивності використання системних ресурсів.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ БЕЗПЕКИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Здановський Володимир Грит

д.т.н, проф.

Київський національний університет

буд-тва та арх-тури

Вступ. Розвиток науки про безпеку праці за останні десятиліття пройшов декілька етапів оновлення та удосконалення. У середині 20 ст. домінувало, особливо у виробничій сфері, поняття «техніка безпеки». Воно було визначальним з точки зору виконання безпечних умов праці на робочих місцях, а також у директивних і керівних матеріалах. На жаль, у цьому понятті не враховувався такий важливий компонент як безпечність самої техніки. Тому поступово на порядку денному з'явилася вимога створювати таку техніку, яка б відповідала більш високим стандартам безпеки праці.

Ціль роботи. Основними засадами щодо реформування існуючої системи охорони праці є удосконалення методології та впровадження ризик орієнтованої моделі запобігання і усунення небезпечних ризиків, а також перехід від поняття «охорона праці» до загальноприйнятого у світовій теорії і практиці терміну «безпека та гігієна праці».

Матеріали та методи. Новим методичним напрямом удосконалення техніки безпеки для забезпечення безпечних умов праці стало поєднання двох понять - техніки безпеки та безпечної техніки. З'явилася можливість значно підвищити критерії безпеки праці, у тому числі за рахунок пасивної безпеки обладнання та конструкцій. Це в свою чергу призвело до якісних змін і створення та укорінення більш прогресивного напрямку забезпечення безпеки праці під назвою охорона праці. До розробки нових методичних напрямів безпеки праці почали залучатися науковці. У деяких вишах розпочалася підготовка фахівців за спеціальністю «Охорона праці», з'являються професійні та наукові видання.

З набуттям незалежності України цей процес став невідворотним.

У 90-х р.р. 20 ст. методичні засади охорони праці в Україні стали домінуючими. Цьому у значній мірі сприяли дві визначні події: у 1992 р. Верховна рада прийняла Закон України «Про охорону праці» (надалі Закон) і своєю постановою у 1993 р. відкрила шлях до створення науково-дослідного інституту промислової безпеки та охорони праці (нині Державна установа «Національний науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці» – ДУ «ННДПБООП»). У цьому Законі було задекларовано фундаментальні засади безпеки праці, у т. ч. пріоритетність забезпечення безпечних та здорових умов праці. Закон дав поштовх значним змінам у суспільному житті і удосконаленню правоохоронної діяльності. З плином часу, вже наступного століття Закон перестав бути рушієм позитивних змін у системі управління охороною праці (СУОП), тому що, на жаль, багато статей і положень Закону були декларативними і не були наповнені конкретним змістом. Найважливіший правовий постулат – невідворотність покарання за невиконання законодавства про охорону праці не був закладений у Законі, було визначено статус роботодавця та його повна відповідальність за безпеку праці. В процесі розслідування травматичних випадків роботодавець досить часто уникав відповідальності.

Після тривалих бюрократичних перешкод єдиний в країні науково-дослідний інститут промислової безпеки та охорони праці більш-менш повноцінно запрацював, але лише декілька років на основі госпдоговірної тематики. В останнє десятиліття почалося згортання діяльності інституту. Без зміни назви та статуту перепрофільовується тематика НДР. Припинилося видання збірника наукових праць, ліквідована підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації тощо. Все це, безумовно, не на користь розвитку науково-методичних аспектів сфери охорони (безпеки) праці.

Серед основних нерозв'язаних проблем залишаються недостатнє фінансування заходів з безпеки та гігієни праці, низька якість експертизи з безпеки та гігієни праці.

На сьогодні в Україні відсутній механізм економічної мотивації

роботодавців та працівників до створення більш безпечних і здорових умов праці, а отже – до запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням та аваріям.

Відсутність в Україні єдиної державної системи статистичної звітності стосовно нещасних випадків на виробництві, аварій та професійних захворювань, шкідливих умов праці, випадків погіршення здоров'я, пов'язаних з професійною діяльністю, унеможлиблює проведення системного аналізу забезпечення належного рівня безпеки та гігієни праці.

Існування незадекларованої праці, особливо на виробництвах, віднесених до небезпечних, унеможлиблює здійснення системного контролю і визначення фактичного стану дотримання вимог щодо безпеки та гігієни праці.

Не врегульовані на законодавчому рівні питання співпраці та координації дій у галузі безпеки та гігієни праці роботодавцями та працівниками.

Потребують удосконалення принципи участі у формуванні та реалізації державної політики у галузі безпеки та гігієни праці усіх заінтересованих сторін: представників соціального діалогу, професійних асоціацій, експертів, а також громадськості.

Існуюча в Україні СУОП у сучасних умовах не забезпечує дієву профілактику небезпечних подій та нещасних випадків, не дозволяє проводити обґрунтоване планування заходів, спрямованих на запобігання професійної захворюваності та виробничого травматизму. Такий стан справ не сприяє заохоченню роботодавців до створення належних, безпечних і здорових умов праці, не створює умови для інтегрування системи управління

безпеки праці у загальну систему управління підприємством.

Підвищення рівня захисту працівників від професійних ризиків у процесі трудової діяльності, зменшення виробничого травматизму і професійних захворювань залишається найважливішим завданням усіх рівнів управління охороною праці з будь-якої точки зору – гуманітарної, соціальної та економічної, особистої, корпоративної чи громадської.

Останнім часом у науковій літературі і у виробничій сфері відбувається

процес відмови від поняття «охорона праці» та перехід до визначення «безпека та гігієна праці».

Результати та обговорення. Опубліковані за останні роки матеріали досліджень висвітлюють нагальні питання, які потребують перегляду усталених стереотипів СУОП та її удосконалення. Це відображено, зокрема, у численних публікаціях, серед яких [1, 2].

У монографії [1] висвітлюються наукові засади проблематики ризик-орієнтованого підходу у галузі охорони праці та його впровадження основні напрями та завдання побудови системи безпеки та гігієни праці в Україні на основі ризик-орієнтованого підходу та впровадження стандартів Європейського Союзу. Метою є створення національної системи запобігання виробничим ризикам для забезпечення ефективної реалізації права працівників на безпечні та здорові умови праці.

Порівняння законодавства та Директив ЄС щодо системи безпеки та гігієни праці з законодавчими актами та нормативно-правовими актами з охорони праці (далі – НПАОП) України виявило недосконалість та суттєві недоліки вітчизняного законодавства з цього питання. Результатом комплексного підходу до вищезазначених проблем стали розроблені останнім часом в Україні на основі імplementованих директив ЄС нові нормативно-правові документи з відповідними висновками та рекомендаціями [2].

Невід'ємною частиною Національної стратегії безпеки та здоров'я має стати завершення розробки законопроекту України «**Про безпеку та здоров'я працюючих**», що формується на основі наукових та методологічних засад сучасної системи безпеки праці, а саме:

- розроблення політики запобігання виробничим ризикам, що охоплює техніку, організацію та умови праці, соціальні відносини та вплив менеджерів, пов'язаних з виробничим середовищем;
- адаптації умов праці до працівника, методів роботи, знешкодження шкідливого впливу роботи на здоров'я;
- заміни устаткування підвищеної небезпеки на безпечніше чи менш

небезпечне.

З запровадженням національної системи запобігання виробничим ризикам, заснованої на принципах усунення небезпек, оцінюванні, контролі ризиків та управлінні ними, є головним механізмом, що застосовується багатьма країнами світу для ефективного і дієвого заохочення до створення безпечних і здорових умов праці як на державному, регіональному, галузевому і місцевому рівні, так і на рівні окремого підприємства і робочого місця. Така система повинна створюватися згідно методології та моделі нової системи безпеки праці.

Необхідно культивувати елементи сучасних відносин і спілкування з поступовим впровадженням західної моделі соціального партнерства і інноваційних розробок, що враховують особливості психіки працівника та внутрішньо-командної організації праці на основі неформального лідерства. Цим новим здобуткам теорії управління персоналом, які добре відомі менеджерам та співробітникам служб безпеки праці у західному світі, нам слід приділяти більше уваги і створювати умови для їх вивчення і застосування.

Необхідно якомога скоріше позбавитися того неприйняттого стану, у якому знаходиться наша наука про безпеку праці. І це далеко не тільки фінансування, а й багато організаційних та технічних проблем, на яких не має можливості зупинятися у цьому дописі.

Багато сил та енергії треба докласти, щоб створити потужну і придатну до повсякденного користування інформаційно-аналітичну систему зі структурованим банком даних безпеки праці.

Система безпеки праці повинна ґрунтуватися на повній відповідальності роботодавців за безпеку і здоров'я працівників та зобов'язанні вживати необхідних заходів для створення умов, безпечних для життя і здоров'я працівників, проведення консультацій з працівниками, медичних оглядів, надання інформації та проведення навчання з питань безпеки та гігієни праці.

Створення системи безпеки та гігієни праці (СБГП) замість нині існуючої СУОП вимагає зміни традиційних підходів до управління безпекою та гігієною

праці, а саме реформи системи управління охороною праці [1] і в т. ч.:

- прийняття закону, який слугуватиме правовою базою національної системи запобігання виробничим ризикам і заохочення до створення безпечних і здорових умов праці;

- участь сторін соціального діалогу у процесі формування і реалізації політики з безпеки та гігієни праці;

- проведення досліджень і поглиблення знань у галузі безпеки праці;

- підготовка фахівців для підприємств, структур аудиту, органів влади, а також викладачів та експертів з питань безпеки та гігієни праці;

- підвищення ефективності системи запобігання виробничим ризикам і заохочення працівників до створення безпечних і здорових умов праці;

- здійснення ефективного нагляду і інспектування у галузі безпеки та гігієни праці;

- запровадження механізму економічного стимулювання роботодавців до мінімізації захворювань, аварій, нещасних випадків і проведення якісних розслідувань порушень законодавства про безпеку праці.

Реалізація цих положень забезпечить розроблення механізму формування та функціонування дієвої системи запобігання виробничим ризикам, що сприятиме:

- підвищенню рівня захисту життя та здоров'я працівників;

- зниженню рівня та зменшенню частоти виробничого травматизму, аварій та професійних захворювань;

- формуванню культури безпеки та гігієни праці;

- підвищенню відповідальності роботодавців за створення належних умов праці та безпечного виробничого середовища;

Висновки.

1. Досліджено та проаналізовано етапи розвитку та удосконалення систем охорони (безпеки) праці в Україні.

2. Основними джерелами наукових та методичних засад безпеки праці в Україні є:

- Дослідження та розробки вітчизняних науковців з проблем безпеки праці;
- Створення теоретичних та практичних передумов для реформування сфери безпеки праці;
- Використання передового світового досвіду та імплементація Директив ЄС з питань безпеки та гігієни праці у правове поле України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Здановський В. Г., Кружилко О. Є. Наукові розробки ризик орієнтованого підходу у сфері охорони праці (Науковий супровід Концепції реформування системи охорони праці в Україні). Монографія. Суми: Університетська книга, 2020. 360 с.
2. В. Г. Здановський, В. А. Глива, Н. Б. Бурдейна. Основні задачі імплементації міжнародних нормативів з охорони праці у правове поле України. Збірник наукових праць КНУБА, м. Київ, 2022.

**АНАЛІЗ ІСНУЮЧИХ СПОСОБІВ І МЕТОДІВ ЗНИЖЕННЯ
ПИЛОГАЗОВИХ ВИКИДІВ ПРИ ВИБУХОВОМУ РУЙНУВАННІ
ГІРСЬКИХ ПОРІД НА КАР'ЄРАХ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ
ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ**

Іщенко Костянтин Степанович,
д.т.н., старший науковий співробітник,
Логвина Людмила Олександрівна,
Молодший науковий співробітник,
Соловйова Тетяна Миколаївна,
Інженер,
Інститут геотехнічної механіки
ім. М. С. Полякова НАН України,
Відділ геомеханічних основ
технологій відкритої розробки родовищ,
м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Багаторічний досвід, накопичений вченими країн співдружності та дослідників далекого зарубіжжя, показав негативний вплив гірничо-збагачувальних комбінатів (ГЗК), гірничо-металургійних комплексів (ГМК) як діючих, так і закритих на інфраструктурні об'єкти довкілля та людину [1]. Дослідження закордонних вчених довкілля, як у Південній Африці, Мексиці, так і у Китаї показали високі рівні забруднення сполуками важких металів (Cr, Cd, Pb та As) ґрунтів сільськогосподарського призначення, що веде до економічного погіршення добробуту регіонів та здоров'я людини [2-3],

Крім того одним із основних забруднювачів екосистеми промислових регіонів – це технологічні процеси видобутку корисних копалин на кар'єрах ГЗК в масивах міцних гірських порід з використанням енергії вибуху, зокрема ВР які мають в своєму складі тротил, а пилові викиди – продукти руйнування при бурінні вибухових свердловин (буровий шлам), подрібнена гірська порода на контакті з ВР (зона пластичних деформацій) і дрібні частинки порід, що утворилися при зіткненні окремих кусків масиву безпосередньо у процесі їх вибухового руйнування [4].

Для забезпечення мінімальних об'ємів викиду шкідливих газів і пилу при вибуховому руйнуванні гірських порід найбільш доцільним є застосування емульсійних вибухових речовин (ЕВР) і вибухових сумішей найпростішого складу (Ігданіт, Д-5, ПВС 1У та ін.), а також використання спеціальних технологічних рішень і прийомів, що забезпечують замикання газоподібних продуктів детонації (ГПД) в масиві, що руйнується (застосування різних типів набивок свердловин та їх конструкції) є актуальною науково-технічною проблемою, вирішення якої потребує організації комплексного екологічного моніторингу та ефективних заходів щодо покращення стану екосистеми регіонів.

Метою/Aim даного дослідження є аналіз існуючих методів та засобів зменшення об'ємів викидів шкідливих газів та пилу в атмосферу кар'єру, визначення перспективних розробок та впровадження нових технологічних прийомів покращення стану екосистеми в гірничовидобувних регіонах України.

Матеріали та методи./Materials and methods. По інтернет-джерелам патентної і науково-технічної літератури виконано науковий аналіз та узагальнення раніше виконаних досліджень ефективності існуючих технологічних рішень по підтриманню безпечного стану атмосфери в кар'єрах при веденні буропідричних робіт. В процесі роботи розглядалися матеріали патентних вітчизняних і закордонних баз даних та періодичних видань бібліотек наукових центрів України. Використання виявлених джерел інформації дозволив прослідкувати еволюцію розвитку існуючих методів та засобів зменшення об'ємів викиду шкідливих газів і пилу в атмосферу кар'єру, визначити перспективу подальших розробок та впровадження нових технологічних прийомів покращення стану екосистеми в гірничовидобувних регіонах України.

Результати та обговорення./Results and discussion. Підвищення інтенсивності і рівномірності дроблення досягається, в основному, за рахунок вдосконалення конструкції заряду, типу і конструкції набивки, схем підривання, вибору необхідного типу ВР. Однак, незважаючи на певні успіхи в

цьому напряму, коефіцієнт корисної дії вибуху все ще залишається низьким. Тому назріла необхідність удосконалення технології ведення буропідривних робіт, спрямованого на ефективність і їх безпеку в сучасних умовах [5].

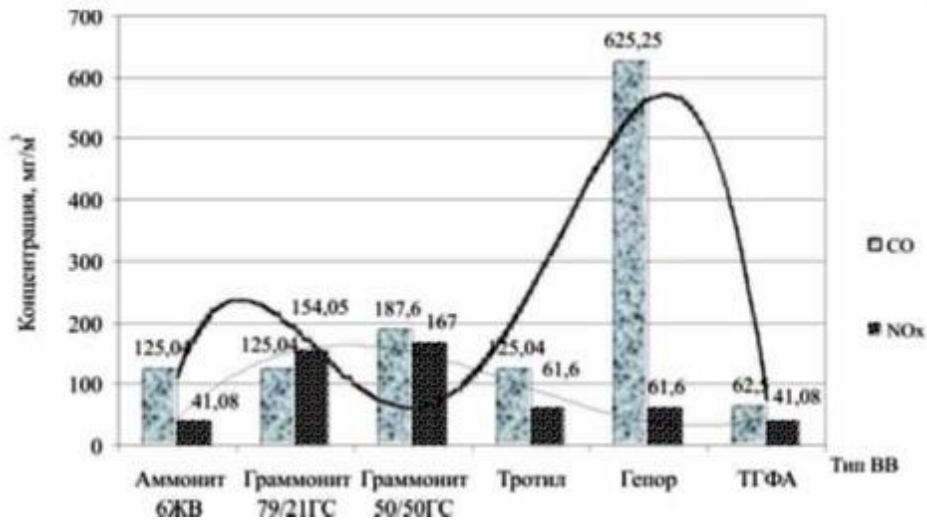
Зі сказаного, очевидно, що технологічну та екологічну безпеку конкретних типів ВР та засобів ініціювання змінити складно, але можливо шляхом заміни ВР та засобів ініціювання на нові, більш досконалі та надійні, наприклад, емульсійні вибухові речовини (ЕВР) та вибухові суміші (ВС) найпростішого складу, що не містять тротил та інш., а також неелектричні системи ініціювання – НСІ, типу ПРИМА СРА, Анемікс [6].

Сучасні емульсійні вибухові речовини (ЕВР), основний компонент яких є аміачна селітра (матриця) збалансовані по кисню. Тобто кисневий баланс (КБ) цих вибухових речовин дорівнює (або майже дорівнює) нулю. Тому під час їх перетворення продукти детонації фактично не містять шкідливих (отруйних) газів (в основному окислів азоту) і складаються переважно з вуглекислого газу. Але зміна кисневого балансу емульсійної ВР в бік збільшення або зменшення абсолютної величини КБ може призвести до утворенню різного складу газів під час детонації ЕВР.

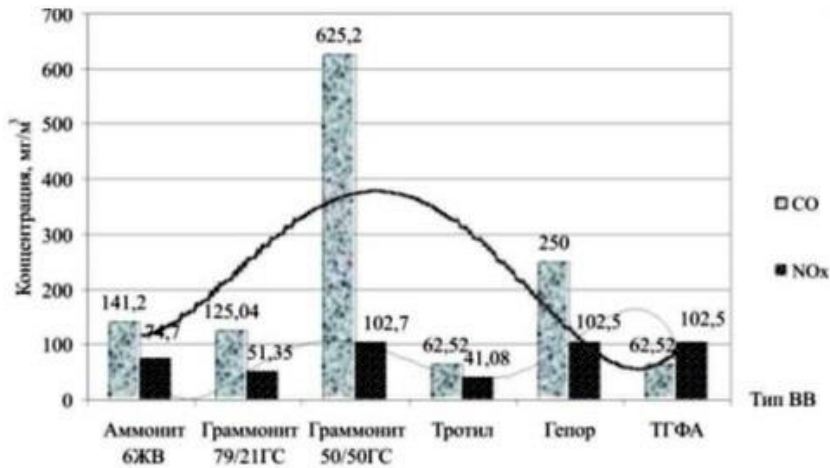
Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є введення до складу ВР добавок – нейтралізаторів. В якості добавок до ВР виступають сполуки з лужною реакцією, а саме солі солодких кислот: гашене вапно, крейда, сода, які мають здатність зв'язувати оксиди азоту та вуглецю [7]. Тоді в якості хімічних реагентів, що нейтралізують токсичні продукти вибуху, рекомендовано застосовувати водні розчини карбаміду, перекису водню та аміаку [7].

Як показав аналіз досліджень наведених в роботі [7], що присутність у цих розчинах води та її взаємодії з продуктами вибуху забезпечують мінімальні викиди шкідливих газів під час вибуху, які залежать від типу ВР і породи, відбійка яких ведеться енергією вибуху (рис.1, 2).

Багато дослідників вирішення проблеми технологічної та екологічної надійності (безпеки) вибухових робіт у кар'єрах бачать у вдосконаленні конструкції набивки свердловинних зарядів ВР.

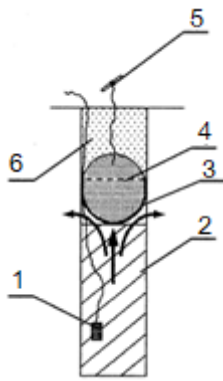
Рис. 1. Динаміка концентрацій газоподібних викидів під час використання сухих ВР

Рис. 2. Динаміка концентрацій газоподібних викидів при використанні водонаповнених конструкцій зарядів ВР

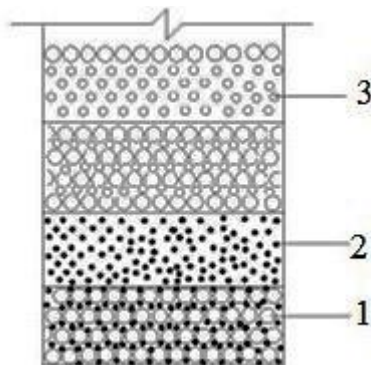
Так, у зарубіжній практиці в якості набивки активно використовують спеціальні пристрої у вигляді пластикової пробки яку розміщують над зарядом ВР з відкритим торцем [8] присутність якої в свердловині сприяє підвищенню коефіцієнту корисної дії вибуху до 40 % під час дроблення порід.

Використовуючи вітчизняний та зарубіжний досвід ведення вибухових робіт в Україні розроблено удосконалий пристрій управління енергією вибуху (ПУЕВ), заснований на ефекті механічного замикання продуктів вибуху та хімічного нейтралізуючого впливу елемента пристрою (гашеного вапняку) на газоподібні продукти вибуху та руйнування гірських порід (рис. 3) [9].

**1 – проміжний детонатор; 2 – ВР;
3 – запобіжна оболонка; 4 - гашене вапно;
5 – шпагат для опускання пристрою;
6 – сипуча набивка**
Рис. 3. Конструкція свердловинного заряду

Для зменшення присутності або нейтралізації у виявленому складі пилогазової хмари наступних шкідливих газів – CO, CO₂, NO, NO₂ українськими ученими запропоновано удосконалену конструкцію набивки (рис. 4), яка передбачає двостадійну очистку від шкідливих газів повітряного простору кар'єру і базується на хемосорбції газів негашеним вапняком та фізико-хімічній

1 – щебінь; 2 – негашене вапно або відходи які його містять; 3 – цеоліти
Рис. 4. Конструкція набивки з двостадійною очисткою від шкідливих газів

Результати розрахунку кількості шкідливих газів, які може поглинути 1 кг CaO наведено в табл. 1.

Для подальшого покращення екологічного стану атмосфери кар'єру в ІГТМ НАН України розроблено новий спосіб зниження пилоутворення і викидів газів при вибуховій відбійці порід на уступі [11].

Для цього в вибухових свердловинах після розміщення в них зарядів ВР та ініціаторів неактивну частину свердловин герметизують комбінованою набивкою. Нижню неактивну частину свердловини заповнюють дрібним

щебенем, а у верхній частині встановлюють герметичний рукав з еластичного полімерного матеріалу, заповненого гідрогелем до складу якого входить водний розчин перекису водню, що дозволяє зменшити викиди газів.

Таблиця 1

Кількість поглинання газу утвореного при вибуху одним кілограмом негашеного вапняку

Газ утворений при руйнуванні скельних порід вибуховою речовиною	Кількість поглинання газу 1 кг СаО, л	Ступінь конверсії
NO ₂	297	0,99
CO ₂	396	0,99
CO ₂ утворене за реакцією $2CO+O_2=2CO_2$	400	0,7

Висновки/Conclusions. Виконані дослідження дозволили оцінити особливості руйнування і газовиділення при використанні високобризантних ЕВР в різних гірничо-геологічних і гірничотехнічних умовах у відомих способах руйнування гірських порід.

Дано оцінку впливу на руйнуюче середовище, наприклад, гірських порід складної будови (залізистих кварцитів і гранітів) незбалансованості складу ЕВР по кисню, що сприяло підвищеного виділення в атмосферу кар'єрів токсичних газів вибуху.

Доведено, що використання пристроїв і нової конструкції набивки яка має у своєму складі гашений і негашений вапняк або відходи його виробництва, передбачає двостадійну очистку від шкідливих газів, утворених при вибуховому руйнуванні скельних порід і базується на хемосорбції цих газів під час їх викиду в атмосферу кар'єру та фізико-хімічній сорбції (адсорбції) цеолітами.

Встановлено, що зниження об'ємів викиду окислів вуглецю та азоту досягається розміщенням нейтралізаторів в спеціальних конструкціях набивки свердловинних зарядів.

ЛІТЕРАТУРА/REFERENCES:

1. Новороцкая А. Г., Крупская Л. Т., Грехнев Н. И., Яковенко Г. П. О результатах экологического мониторинга воздушной среды на горных объектах Солнечного ГОКа. *Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал)*. 2007; (S15):248–258.
2. Ying-Nan Huang, Fei Dang, Min Li, Dong-Mei Zhou, Yue Song, Jia-Bin Wang. Environmental and human health risks from metal exposures nearby a Pb-Zn-Ag mine, China. *Science of The Total Environment*. 2020;698:134326. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2019.134326>
3. Kehui Liu, Liuqun Fan, Yi Li, Zhengming Zhou, Chaoshu Chen, Bin Chen, Fangming Yu Concentrations and health risks of heavy metals in soils and crops around the Pingle manganese (Mn) mine area in Guangxi Province, China. *Environmental Science and Pollution Research*. 2018;25(30):30180–30190. <https://doi.org/10.1007/s11356-018-2997-8>
4. Перелет Т. Н., Крючков А. И., Кравец В. Г. Обоснование способа газоподавления и нейтрализации токсичных газов при массовых взрывах на карьерах. *Вісник НТУУ КПІ. Серія «Гірництво»*. 2010. Вип. 19. С. 178–181.
5. Викторов С. Д., Закалинский В.М. Взрывное разрушение массивов горных пород – как основа прогресса в горном деле России // Информационный бюллетень – УСИБ. 2009. № 4. С.11-17.
6. Устименко Е. Б., Шиман Л. Н., Холоденко Т. Ф. Экологический мониторинг взрывных работ, проводимых с использованием ЭВВ марки «ЕРА» с продуктами переработки твердого ракетного топлива. *Вісник КДПУ імені Михайла Остроградського*. Випуск 1/2008 (48). Частина 1. С.97-99.
7. Чебенко В. Н, Козловская Т. Ф., Комир В. М. Практические способы нейтрализации газообразных выбросов при проведении массовых взрывов в карьерах // Информационный бюллетень – УСИБ. 2009. № 4. С.17-22.
8. Устройство для забойки скважины. Патент США №5936137 А. «Изобретения стран мира», 81, 8/2000.
9. Способы повышения эффективности взрывных работ / Э. И. Ефремов,

В. П. Мартыненко, А. Я. Бережецкий и др. Информ. Бюл., УСИВ, №1, 2003. – 9-17.

10. Тверда О. Я., Пляцук Л. Д. Розробка конструкції забійки свердловинного заряду із двоступеневою системою поглинання шкідливих газів // Науково-виробничий збірник: Сучасні ресурсоенергозберігаючі технології гірничого виробництва. Кременчук, 2018. Випуск 1 (21). С.103-115

11. Babii K. V., Ishchenko K. S., Novikov L. A., Konoval V.M. Assessment of the impact of mass explosions in quarries on the environmental situation and seismic safety of infrastructure sites and development of its events // Slovak international scientific journal. Bratislava, Slovakia. 2022. No 64, PP.15-28.

БАГАТОРАЗОВА ФІЛЬТРАЦІЯ ПРИ ВЕЙВЛЕТ АНАЛІЗІ МЕДИЧНИХ ЗОБРАЖЕНЬ

Ломоносов Юрій Вячеславович

к.т.н., доцент

Пліско Олег Олегович

Незямов Максим Олегович

Студенти

Національний аерокосмічний університет

ім. М. Є. Жуковського

Харківський авіаційний інститут

м. Харків, Україна

Введення і постановка задачі. Розглядаються можливі варіанти застосування методів просторової фільтрації біомедичних зображень з метою вирішення задач класифікації досліджуваних об'єктів. Одними із напрямків вирішення задачі класифікації об'єктів на біомедичних зображеннях є використання методів просторової фільтрації для визначення і побудови границь перепаду яскравості на площині зображення. Методи визначення границь об'єктів на зображеннях можуть бути застосовані і при аналізі біомедичних зображень. Прості і швидкі алгоритми детектування границь, також можуть бути застосовані при вейвлет-аналізі зображень на кожному етапі розкладання при використанні модифікованого алгоритму Маала. Це дає додаткову можливість застосовувати комбінації будь яких методів виділення границь об'єктів на зображенні.

Стрімкий розвиток систем мультимедійних даних зумовили актуальність досліджень методів високоякісної обробки і аналізу зображень різної фізичної природи. Одним з найпоширеніших методів виділення об'єктів на зображеннях є сегментація. Цьому методу притаманні риси і детермінованого, і статистичного підходів. Під сегментацією, в широкому сенсі, розуміють перетворення напівтонових або кольорових зображень в зображення, що мають менше число тонів або кольорів, ніж вхідні. У вузькому сенсі сегментацією

називають перетворення напівтонового зображення в бінарне, що містить всього два рівні яскравості [1, с. 34-41]. При цьому об'єкт і фон розділені, на зображенні легко визначити число об'єктів, характеристики їх розташування, геометричні характеристики (площа кожного об'єкта, периметр, середній, мінімальний, максимальний розміри) і, нарешті, ідентифікувати об'єкт [2, с. 28-30].

Дуже часто сегментація використовується для виділення областей, близьких за тоном і кольором. Разом з тим сегментація часто використовується для виділення областей, однорідних в сенсі деякої більш складної властивості (типу текстури). Такі області складають кластери на зображенні [3, с. 564-572].

На сучасному етапі розвитку методів обробки зображень застосовуються три основні способи сегментації зображень: 1) порогова, 2) шляхом нарощування областей, 3) шляхом виділення границь.

Ціль роботи. На сьогоднішній день досить актуальною бачиться завдання обробки і аналізу біомедичних зображень, які мають також свою специфіку і методи отримання, з точки зору виділення просторових границь об'єктів методами фільтрації.

Матеріали і методи. Різним об'єктам на зображеннях відповідають області з більш-менш однаковими значеннями яскравості. На границях же яскравість істотно міняється. Мірою зміни деякої величини є її похідна. На зображенні величина яскравості змінюється в просторі. Просторова похідна це градієнт, що крім величини має ще і напрямок, тобто являє собою вектор.

Величина або модуль вектора градієнта визначає "силу" границі, тобто наскільки в даній точці границі відрізняються яскравості об'єкта і його оточення. Напрямок вектора градієнта показує напрямок найбільшої зміни яскравості, тобто цей вектор спрямований перпендикулярно границі. Найчастіше напрямок границі не має значення, і в таких випадках досить визначити лише величину модуля градієнта. Коли ж цей напрямок становить інтерес, необхідно обчислювати повний вектор градієнта.

У двовимірному випадку зображення вектор градієнта яскравості

визначається як:

$$\vec{G} = \frac{dI}{dx} \vec{i} + \frac{dI}{dy} \vec{j} \quad (1)$$

де $\vec{i}, \vec{j}$ — одиничні вектори, спрямовані уздовж осей ОХ і ОУ відповідно.

На дискретній сітці компонента вектора градієнта апроксимуються кінцевими різницями першого порядку:

$$\begin{aligned} G_x(i, j) &= I(i, j) - I(i+1, j) \\ G_y(i, j) &= I(i, j) - I(i, j+1) \end{aligned} \quad (2)$$

де G_y, G_x — вертикального і горизонтальна складового градієнта.

Максимальні значення градієнта відповідають ділянкам найбільшої зміни яскравості. На зображеннях, що містить строго однорідні області, ненульові значення градієнта будуть мати місце тільки на границях областей. На реальних зображеннях для визначення крапок границі після обчислення градієнта необхідна процедура поділу по порогу [4, с. 238-241].

Оптимальний вибір порога вимагає рішення Байесовської задачі класифікації, що стає складно, тому що вона вимагає апріорного знання умовних розподілів ймовірностей значень градієнта. Практично, однак, було виявлено, що більш прості методи, типу вибору порога по гистограмі на рівні 90 або 95 відсотків, працюють досить добре.

Для апроксимації першої похідної функції яскравості зображення звичайно застосовуються маски згортки виду

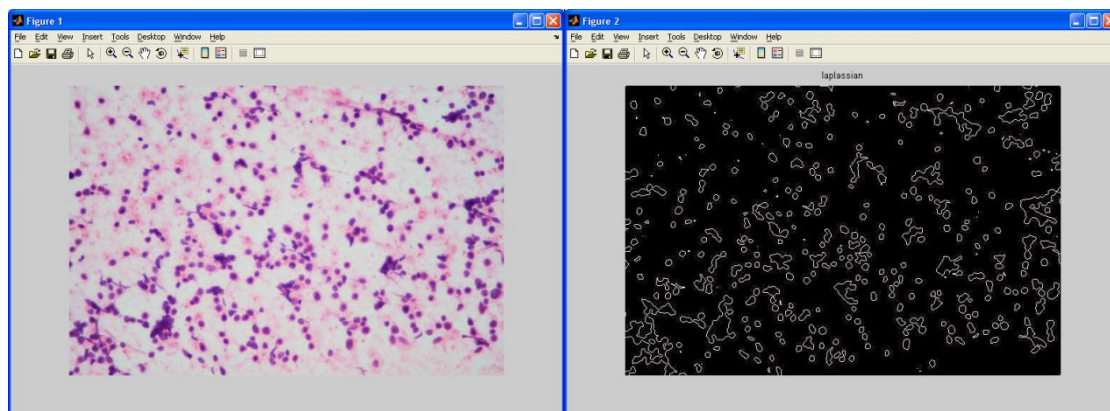
$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & -1 \\ c & 0 & -c \\ 1 & 0 & -1 \end{bmatrix} \quad (3)$$

$$\begin{bmatrix} -1 & -c & -1 \\ 0 & 0 & 0 \\ 1 & c & 1 \end{bmatrix} \quad (4)$$

Маска (3) враховує зміни яскравості в горизонтальному напрямку, а маска (4) враховує зміни яскравості у вертикальному. Значення c звичайне вибирається рівним 1 або 2.

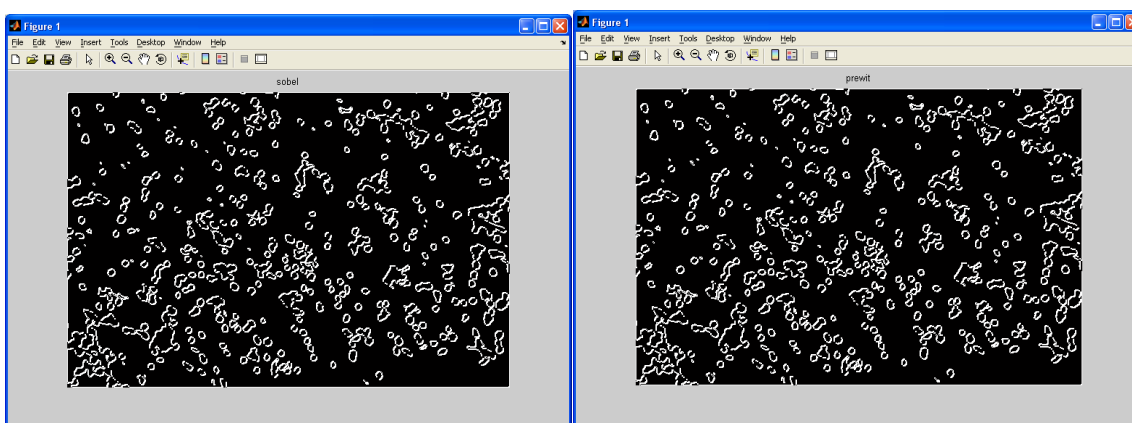
Більш складні алгоритми такого роду враховують зміни яскравості не тільки в двох перпендикулярних напрямках, але й у двох діагональних.

На рис. 1 показані результати просторової фільтрації повнокольорового зображення мазку крові з застосуванням операторів просторової фільтрації Лапласа, Собела і Превітта. Як можна побачити, методи виділення границь за допомогою фільтрів Собела і Превітта мають «товсті» границі і мають розриви контурів границь об'єктів. На відміну до них, оператор Лапласа має «тонкі» границі, що не потребує додаткового застосування до них процедури «ерозії», границі мають замкнуті контури по всьому периметру об'єктів дослідження.

а

б

в

г

Рис. 1. Результати просторової фільтрації зображення мазку крові: а - вхідне кольорове зображення мазку крові; б – виділені границі об'єктів оператором Лапласа; в – виділені границі об'єктів оператором Собела; г - виділені границі об'єктів оператором Превітта.

Для підкреслення перепадів яскравості зображення можна використовувати другі похідні. Двовимірний диференціальний оператор зветься оператором Лапласа або лапласіана і має такий вигляд:

$$L(I(x,y)) = \frac{d^2 I(x,y)}{dx^2} + \frac{d^2 I(x,y)}{dy^2} \quad (5)$$

Другі похідні, що входять у (5) можуть бути апроксимовані другими кінцевими різницями:

$$\begin{aligned} \frac{d^2 I(i,j)}{dx^2} &= [I(i,j) - I(i-1,j)] - [I(i+1,j) - I(i,j)], \\ \frac{d^2 I(i,j)}{dy^2} &= [I(i,j) - I(i,j-1)] - [I(i,j+1) - I(i,j)] \end{aligned} \quad (6)$$

підставивши які в (5), одержимо:

$$L(I(i,j)) = 4 * I(i,j) - I(i-1,j) - I(i+1,j) - I(i,j-1) - I(i,j+1) \quad (7)$$

Т.ч. застосування цього оператора до зображення $I(i,j)$ зводиться до згортку зображення з маскою виду:

$$\begin{bmatrix} 0 & -1 & 0 \\ -1 & 4 & -1 \\ 0 & -1 & 0 \end{bmatrix} \quad (8)$$

Інші маски, використовувані для апроксимації оператора Лапласа, мають вигляд:

$$\begin{bmatrix} -1 & -1 & -1 \\ -1 & 8 & -1 \\ -1 & -1 & -1 \end{bmatrix} \quad (9)$$

$$\begin{bmatrix} 1 & -2 & 1 \\ -2 & 4 & -2 \\ 1 & -2 & 1 \end{bmatrix} \quad (10)$$

Висновки.

Другі похідні, на відміну від градієнта, не детектують, а підкреслюють перепад яскравості. Для одержання положення границі треба знайти крапки, у яких друга похідна дорівнює нулевій. Звичайно, на дискретній сітці нульові

значення швидше за все не будуть попадати на вузли, будуть потрібні додаткові зусилля для їхньої локалізації на відміну від максимумів першої похідної. Але, з іншого боку, це має свої позитивні моменти. По-перше, лінія, що з'єднує крапки перетинання нуля другій похідній, що являє собою границю об'єкта, буде замкнутою. Простежити ж замкнуту лінію з крапок максимуму градієнта не так просто. У всякому разі, результат простого поділу по порозу дасть замкнуті лінії тільки в самих тривіальних ситуаціях. По-друге, положення границі можна визначити з так названої субпиксельною точністю, визначивши положення перетинання нуля між вузлами дискретних ґрат, що можна легко зробити з досить великою точністю. Визначити ж, що гребінь градієнта знаходиться між вузлами, і знайти його точне положення значне складніше, а помилки такого визначення можуть бути порівнянні з відстанню між вузлами.

Як недолік використання оператора Лапласа можна відзначити, що на відміну від градієнта, лапласіан — скалярна, а не векторна величина. Отже, з його допомогою не можна одержати напрямок границі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Уэлстид С. (2003). *Фракталы и вейвлеты для сжатия изображений в действии*. Триумф, 320.
2. Ivanov, V.G., Lyubarskiy, M.G., Lomonosov, J.V. (2007). Cutting of content redundancy of images on the basis of classification of objects and background. *Journal of Automation and Information Sciences. Begel House Inc.*, 39 (5), 27-36.
3. Гонсалес, Р., Вудс, Р. (2012). *Цифровая обработка изображений*. Техносфера, 1104.
4. Grady, L., Funka-Lea, G. (2004). Multi-label image segmentation for medical applications based on graph-theoretic electrical potentials. *In ECCV Workshops CVAMIA and MMBIA*, 230-245.

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ ГРАФІТУ В НАГРІВАЧАХ НА ТЕПЛОВИЙ СТАН АПАРАТА ВИСОКОГО ТИСКУ ТИПУ "ТОРОЇД" ПРИ ВИРОЩУВАННІ КРИСТАЛІВ НІТРИДУ ГАЛІЮ

Людвіченко Олексій Петрович,
аспірант

Гордєєв Сергій Олександрович,
канд. техн. наук

Лещук Олександр Олександрович,
д-р техн. наук

Інститут надтвердих матеріалів
ім. В. М. Бакуля НАН України,
м. Київ, Україна

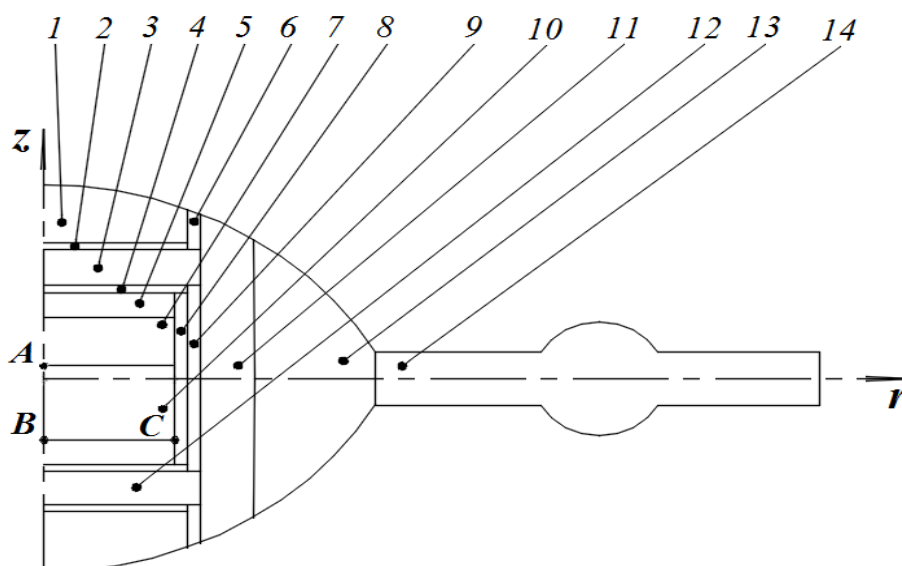
Вступ. З використанням GaN-технологій можна виробляти електронні і оптоелектронні пристрої, що суттєво перевершують аналогічні прилади з традиційних напівпровідникових матеріалів. Це можливо завдяки унікальним характеристикам GaN (прямозонний напівпровідник з шириною забороненої зони 3,4 eV). Згідно прогнозів, глобальне використання GaN в трансформаторах і світлодіодах може забезпечити 25 % економії електроенергії у світі. Основний метод виробництва пристроїв на основі GaN-технологій –гетероепітаксія, де в якості підкладок використовують сапфір, карбід кремнію, у деяких випадках алмаз (що дозволяє ефективніше розсіювати надлишкове тепло). Для уникнення недоліків, що притаманні гетероепітаксійним методам необхідні GaN-підкладки. Отже, отримання високоякісних кристалів нітриду галію є актуальним викликом.

Ціль роботи. Перспективним є отримання кристалів GaN за умов високих тисків і температур в апаратах високого тиску (АВТ) з використанням методу T -градієнта. В [1] доведена така можливість для системи Fe–Ga–N і побудована діаграма плавкості. В [2] розраховано тепловий стан комірки АВТ (КВТ) при дослідженні розчинності нітриду галію у залізі. В [3] досліджено тепловий стан комірки (максимальний перепад, перепади в осьовому і

радіальному напрямках) при зміні концентрації графіту в нижньому нагрівачі. В [4] досліджено вплив нової фази на тепловий стан комірки.

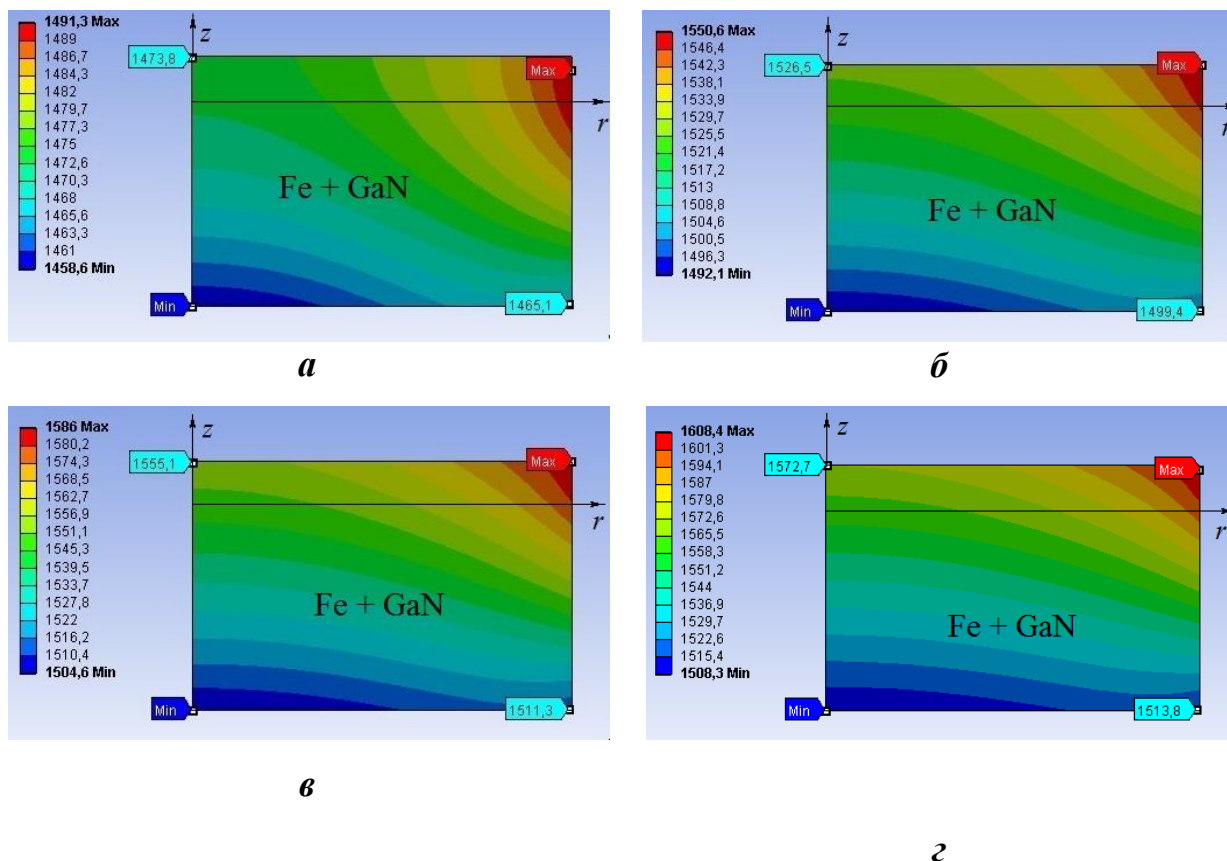
Матеріали та методи. Досвід, набутий в ІНМ ім. В.М. Бакуля НАН України, підтверджує ефективність методу регулювання теплового стану КВТ за допомогою зміни концентрації графіту в струмопровідних і електрорезистивних елементах. З огляду на неможливість отримання аналітичного рішення, при моделюванні температурних полів застосовано метод скінченних елементів.

На рис. 1 наведено зконструйовану КВТ для проведення експериментів з вирощування кристалів GaN.

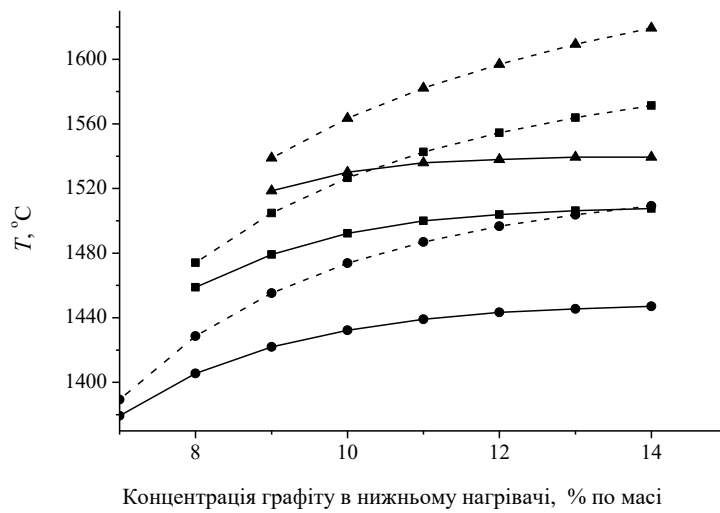

Рис. 1. Комірка АВТ типу "тороїд" для проведення експериментів з вирощування кристалів нітриду галію методом T -градієнта (половина осевого перерізу): 1 – теплоізоляційний диск (хлорид цезію + графіт); 2, 4 – струмопровідні диски (терморозширений графіт); 3, 12 – торцеві нагрівачі (діоксид цирконію + графіт); 5, 8 – елементи ізоляції (хлорид цезію + діоксид цирконію); 6 – струмопідвід (графіт); 7 – джерело нітриду галію; 9 – трубчастий нагрівач (графіт); 10 – ростовий об'єм (залізо + нітрид галію); 11 – зовнішній теплоізоляційний елемент (хлорид цезію + графіт); 13 – контейнер (літографський камінь); 14 – заусенець (пресований кальцит); A , B , C – характеристичні точки

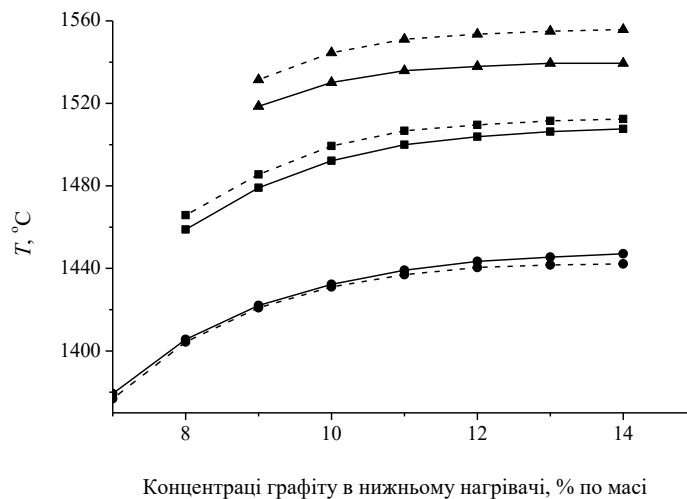
Результати та обговорення. Для визначення взаємного впливу концентрації графіту у верхньому і нижньому торцевих нагрівачах на тепловий стан ростового об'єму зробили розрахунки для трьох випадків вмісту графіту в торцевих нагрівачах 3 і 12 (див. рис. 1) наступним чином: при постійній концентрації графіту 7 % по масі у верхньому нагрівачі в нижньому змінювали концентрацію від 7 до 14 % (з кроком 1 %); при постійній концентрації графіту 8 % у верхньому нагрівачі в нижньому змінювали концентрацію від 8 до 14 %; при постійній концентрації графіту 9 % у верхньому нагрівачі в нижньому змінювали концентрацію від 9 до 14 %. На рис. 2 представлено розподіл температури в ростовому об'ємі для чотирьох різних значень концентрації графіту в нижньому нагрівачі і фіксованому значенні графіту у верхньому (8 % по масі). Також отримано графіки зміни температури в контрольних точках *A* і *B* (рис. 3) та *B* і *C* (рис. 4) ростового об'єму.

Рис. 2. Температурні поля (°C) в ростовому об'ємі при постійній концентрації графіту (8 % по масі) у верхньому нагрівачі за концентрації графіту в нижньому нагрівачі 8 (*a*), 10 (*б*), 12 (*в*) і 14 % (*z*)

Рис. 3. Зміна температури в контрольних точках *A* (---) і *B* (—) ростового об'єму за концентрації графіту у верхньому нагрівачі 7 (●), 8 (■) і 9 % (▲)

Рис. 4. Зміна температури в контрольних точках *B* (—) і *C* (---) ростового об'єму за концентрації графіту у верхньому нагрівачі 7 (●), 8 (■) і 9% (▲)

Таким чином, визначено, що за умови, коли верхній і нижній торцеві нагрівачі мають однакову концентрацію графіту, має місце мінімальний температурний перепад в ростовому об'ємі. При зростанні концентрації графіту у верхньому нагрівачі відбувається збільшення перепаду температури. Причому перепад між точками *A* і *B* суттєво більший, ніж між точками *B* і *C*, і досягає максимуму, коли концентрація в нижньому нагрівачі становить 9, а у верхньому – 14% за масою.

Висновки. Проведені розрахунки показали можливий діапазон зміни температури в ростовому об'ємі за рахунок зміни концентрації графіту в торцевих нагрівачах. Вони дозволяють оцінити оптимальне значення концентрації графіту в нагрівачах, за яких можливе успішне проведення дослідів з вирощування кристалів нітриду галію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Туркевич В. З., Румянцева Ю. Ю., Садова Ю. І., Куш О. В., Гладкий І. О., Туркевич Д. В. Термодинамічні розрахунки діаграми плавкості системи Fe–Ga–N в контексті кристалізації нітриду галію в умовах високих температур і тисків. *Надтв. матеріали*. 2022. № 2. С. 3–9.

2. Людвіченко О. П., Лещук О. О., Петруша І. А. Комп'ютерне моделювання впливу концентрації складових і розміру нагрівачів на тепловий стан комірки високого тиску для вивчення розчинності нітриду галію у залізі. *Там же*. 2023. № 2. С. 3–13.

3. Людвіченко О. П., Гордєєв С. О., Лещук О. О. Тепловий стан комірки АВТ типу «тороїд» при вирощуванні кристалів нітриду галію. *Сучасні питання виробництва та ремонту в промисловості і на транспорті: Матеріали 23-го Міжнар. наук.-техн. семінару, 15–16 берез. 2023 р.* Київ: АТМ України, 2023. С. 68–71.

4. Людвіченко О. П., Гордєєв С. О., Лещук О. О. Дослідження впливу нової фази на розподіл температури в комірці апарата високого тиску при кристалізації нітриду галію. *Scientific Research and Innovation: Proc. 2nd Int. Sci. and Pract. Internet Conf., Apr. 3–4, 2023.* Dnipro: FOP Marenichenko V. V., 2023. P. 238–240.

ГАЛЬМУВАННЯ ЗВЕРХЗВУКОВОГО ПОТОКУ В ОСЕСИМЕТРИЧНОМУ КАНАЛІ ЗМІННОЇ ФОРМИ

Плясунова Олена Олегівна,
Викладач,
Антонюк Петро Андрійович,
Балабан Руслан Віталійович,
Барбулат Максим Русланович,
Мітєв Ростислав Олександрович,
Студенти
ВСП Одеський автомобільно-дорожній фаховий коледж
Національного університету "Одеська політехніка"
м. Одеса, Україна

Вступ. Канал, що розширюється, - дифузор - є невід'ємною частиною проточної частини нерегульованого прямоточного повітряно-реактивного двигуна (ПВРД). Його призначенням є вирівнювання поля потоку після повітрозабірника перед входом в камеру згоряння. Істотним параметром, що впливає протягом у дифузорі, є тиск у його вихідному перерізі, яке визначається процесами в камері згоряння і може змінюватися в процесі її функціонування.

Якісний опис гальмування надзвукового потоку в каналі змінного поперечного перерізу та результати експериментальних досліджень щодо впливу протитиску на розподіл тиску на стінці каналу наведені нижче.

Ціль роботи. Метою роботи є дослідження впливу тиску на виході з каналу (протидавлення) на гальмування надзвукового потоку в цьому каналі на основі чисельного рішення двовимірної осесиметричної системи рівнянь Нав'є-Стокса. Метод встановлення за часом використовується для вирішення системи рівнянь Нав'є-Стокса за неявною кінцево-різницевою схемою Біма-Уормінга з розщепленням векторів конвективних потоків за Стегером.

Матеріали та методи. Осесиметричний канал складається з трьох послідовно розташованих ділянок: першої циліндричної ділянки довжиною

0,72, конічної ділянки, що розширюється, довжиною 6,28 і циліндричної ділянки довжиною 5,25. Радіус вихідного перерізу каналу – 1,5. Лінійні розміри віднесені до радіусу вхідного перерізу. Конічна ділянка, що розширюється, має кут напіврозчину $4^{\circ}46'$. Канал такої конфігурації використовувався при проведенні експериментальних досліджень.

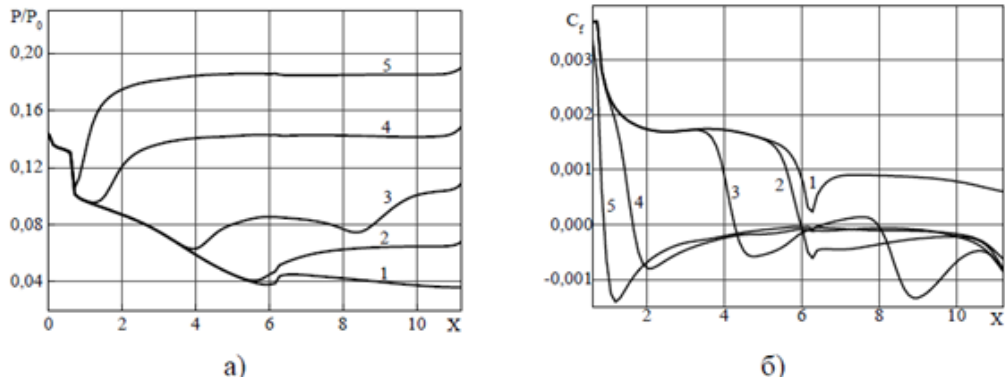
Результати та обговорення. Для проведення розрахунків вводиться розрахункова сітка рівномірна вздовж осі x і згущувальна до стінки каналу по осі y . Число Маха надзвукового потоку на вході каналу задається рівним $M=2$. Розглядається ламінарний перебіг при значенні числа Рейнольдса $Re = 105$. Вводиться циліндрична система координат xOy : вісь x спрямована вздовж осі каналу з початком у вхідному перерізі, а вісь y спрямована вздовж радіусу каналу.

Параметри незбуреного надзвукового потоку, що набігають у вхідному перерізі каналу $x = 0$. У вихідному перерізі каналу в області дозвукового перебігу визначається тиск на виході з каналу P_e , а в області надзвукового перебігу використовується м'яка умова витікання. Під час проведення розрахунків витікання потоку з каналу без протитиску умова м'якого витікання використовується і в області дозвукового перебігу. На осі симетрії каналу задаються умови симетрії течії, але в теплоізольованій стінки каналу використовується умова прилипання потоку.

Вплив протитиску на гальмування надзвукового потоку в каналі. Для чисельної оцінки впливу протитиску вводиться коефіцієнт протитиску, де P_e тиск, що задається на виході з каналу, P_{out} - середній тиск на виході з каналу, P_0 - отримане в розрахунку без протитиску за умови м'якого витікання по струму із каналу. Поздовжні розподілу тиску (а) та коефіцієнта тертя (б) на поверхні каналу показано на рис. 1.

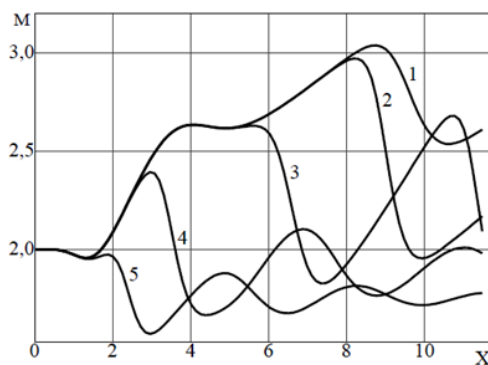
Тиск віднесено до тиску гальмування в потоці, що набігає. На цьому і наступних малюнках лінія з номером 1 відповідає значенню $k_p=0$ (течія без протитиску за умови м'якого витікання); 2 $k_p=1$; 3 – $k_p=2$; 4 – $k_p=3$; 5 – $k_p=4$.

Рис. 1

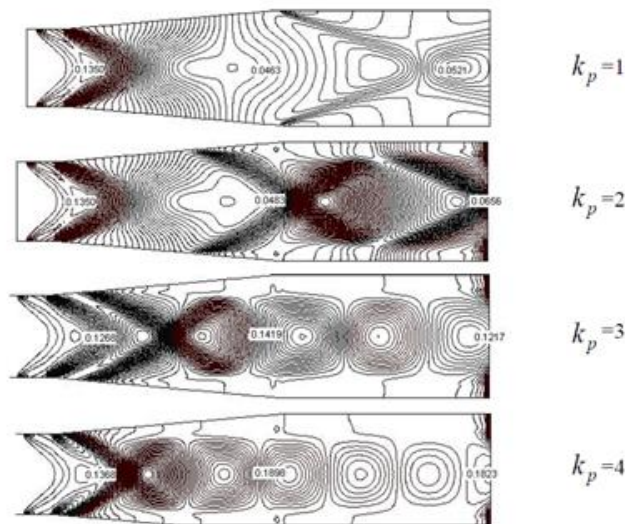
З розподілів тиску видно, що обурення, обумовлені протитиском, поширюються вгору потоком зі збільшенням коефіцієнта протитиску k_p . Координати x точок початку відходу ліній з номерами 2 – 5 від лінії з номером 1 відповідають межах поширення збурень вгору потоком вздовж прикордонного шару на стінці каналу, обумовлених збільшенням протитиску. Кордон поширення обурень тим ближче до вхідного перерізу каналу, чим вищий тиск на вихід із каналу. Поява областей відриву потоку ілюструється розподілами коефіцієнта тертя C_f вздовж стінки каналу. Значення $C_f < 0$ реалізуються в областях відриву потоку поблизу стінки каналу. При $k_p = 0$ реалізується безвідривна течія, а при $k_p > 1$ виникають області відриву потоку на стінках каналу. У точці початку відриву прикордонного шару значення C_f дорівнює нулю. Ця точка зміщується вгору потоком у міру зростання параметра k_p . Розподіл числа Маха потоку вздовж осі каналу показано на рис. 2. Очевидно, що надзвуковий режим перебігу вздовж осі каналу реалізується для розглянутих значень коефіцієнта протитиску k_p .

Рис. 2

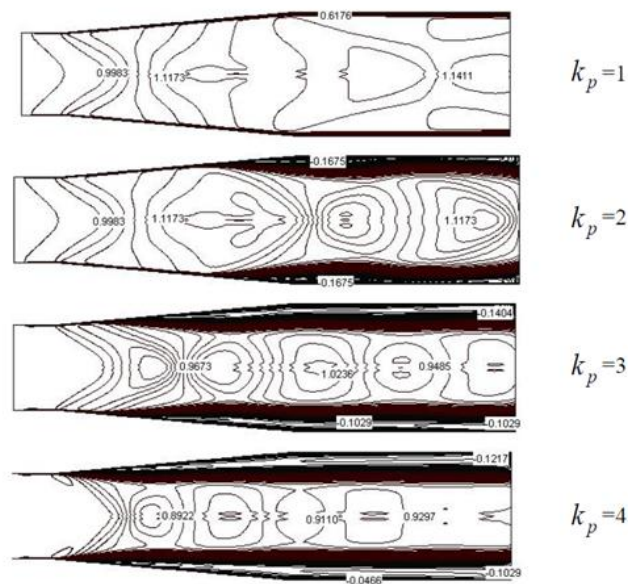
Вплив протитиску на полі течії в осесиметричному каналі змінної форми будемо ілюструвати з використанням полів ізоліній. На рис. 3 представлені результати розрахунків за впливом протитиску на полі безрозмірного тиску P/P_0 .

Спочатку в потоці формується центрована хвиля розрідження на кромці, що розділяє початковий циліндричний та конічний ділянки. При переході від конічної ділянки до кінцевої циліндричної ділянки формується ударна хвиля. Структура течії визначається відображенням та перевідображенням цих хвиль на стінці і осі каналу. Точка відриву прикордонного шару переміщується конічною ділянкою стінки каналу в бік вхідного перерізу каналу зі збільшенням протитиску. В околиці точки відриву формується стрибок ущільнення, інтенсивність якого росте зі збільшенням k_p .

Рис. 3

Вплив протитиску на полі безрозмірної поздовжньої компоненти швидкості V_x/V ілюструє рис. 4. Збільшення тиску у вихідній ділянці каналу призводить до потовщення прикордонного шару з появою зони рециркуляційної течії в околиці кромки, що розділяє циліндричний і конічний ділянки. Ці зони рециркуляційної течії ідентифікуються на рис. 2 як області зі значеннями $C_f < 0$.

Рис. 4

Точка початку відриву прикордонного шару зміщується вгору потоком по мірі зростання параметра k_p , приводячи до збільшення довжини ефективного циліндричної ділянки. Збільшення протитиску тягне за собою рух точки відриву вгору по потоку, внаслідок чого збільшується довжина ефективної циліндричної ділянки і хвилі стиснення зміщуються вгору потоку. При певних значеннях протитиску в розширюваному конічній ділянці формується пристінкова зона рециркуляційного течії і перебіг у складовому каналі стає подібним до течії через циліндричний канал за нульового тертя.

Висновки. Проілюстровано послідовну перебудову структури течії в складовому каналі (циліндр - конус, що розширюється, - циліндр) зі збільшенням протитиску. При певних значеннях протитиску в конічній ділянці, що розширюється, формується пристінкова зона рециркуляційної течії та перебіг у складовому каналі стає подібною течією через циліндричний канал при нульовому терті. Інформація про вплив протитиску на зміну структури течії у розширюючомуся циліндро-конічному каналі і програмно методичне забезпечення, за допомогою якого отримані подані результати, можуть бути використані для вибору параметрів проточної частини ГПВРД.

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ТА РОБОТИ СЬОГОДНІ З СППР PRIME DECISIONS

Помазун Оксана Миколаївна

к.е.н., доцент кафедри інформаційних систем в економіці
Київський Національний Економічний Університет
ім. Вадима Гетьмана

Дрогоман Тихон Романович

Студент третього курсу
здобувач вищої освіти
в інституті інформаційних технологій в економіці
Київський Національний Економічний Університет
ім. Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ.

Сучасний бізнес надзвичайно складний і вимагає швидкого та точного прийняття рішень. У цьому контексті системи підтримки прийняття рішень (далі - СППР) стали необхідним інструментом для багатьох підприємств. Одним з таких СППР є Prime Decisions, який надає можливість підтримки прийняття рішень на основі урахування багатьох факторів та даних. Для початку розглянемо, що таке Prime Decisions та з чим його “їдять”.

PRIME Decisions - це аналітичний інструментальний засіб, який надає користувачам широкий спектр інформації та даних, які можуть бути використані для прийняття найкращих рішень для бізнесу, допомагає в прийнятті рішень у випадках, коли інформація щодо оцінки альтернатив задається в інтервалах. За допомогою Prime Decisions, компанії можуть вивчати дані великих обсягів, проводити аналіз даних та відображати їх в зручному форматі. В основу роботи цієї СППР покладено один з найвідоміших математичних методів - дерево рішень (значень). Основними робочими елементами системи є:

1. Value Tree (Дерево значень);
2. Alternative (Альтернативи);

3. Preference Information (Інформація про переваги).

Актуальність використання СППР Prime Decisions у сьогодення.

Однією з найбільш важливих функцій Prime Decisions є можливість візуалізації даних. Більшість людей здатні легше аналізувати та здійснювати прийняття рішень на основі графіків та діаграм. Prime Decisions може відображати дані у вигляді графіків, діаграм та інших візуальних елементів, що допомагає в прийнятті кращих рішень.

Ще однією важливою функцією Prime Decisions є можливість здійснювати аналіз даних в режимі реального часу. Це означає, що користувачі можуть отримувати актуальну інформацію, що дозволяє їм приймати рішення на основі найсвіжіших даних. Це важливо для компаній, які оперують в швидкозмінному бізнес-середовищі. Крім того, Prime Decisions надає можливість користувачам проводити прогнозування майбутніх подій та трендів на основі історичних даних. Це дозволяє компаніям розробляти стратегії на майбутнє, що є критичним для їх успішності.

Одним з прикладів використання Prime Decisions у сьогоденні є компанія FedEx, яка використовує цей інструмент для управління своїм логістичним бізнесом. Вони використовують Prime Decisions для аналізу своїх операцій та прийняття рішень щодо ефективності маршрутів, зберігання та перевезення товарів. Інший прикладом використання Prime Decisions є компанія Procter & Gamble, яка використовує цей інструмент для аналізу даних маркетингових кампаній та прийняття рішень щодо маркетингових стратегій.

Для кращого розуміння я використав свою лабораторну роботу (Рис.1, Рис.2), яка є аналогічною до прикладу з практикуму з науки “Системи підтримки прийняття рішень”.

Нажаль в наявних джерелах дуже мало інформації про нову версію Prime Decisions тому в роботі використовується версія 2001 року, яку ще описували Янне Густафссон, Ахті Сало та Томмі Густафссон з технологічного університету Хельсінкі.

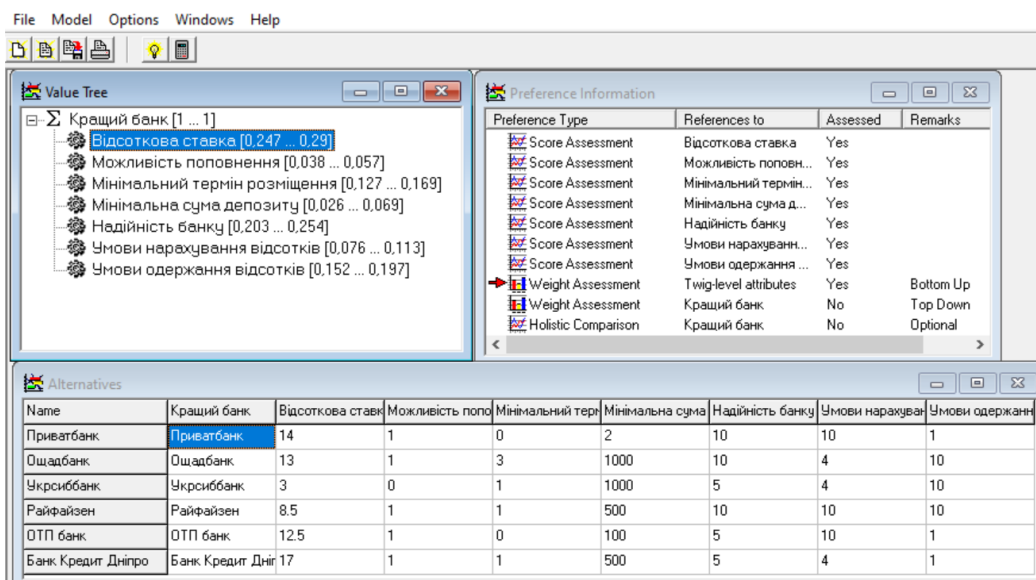

Рис. 1. Початковий інтерфейс програми

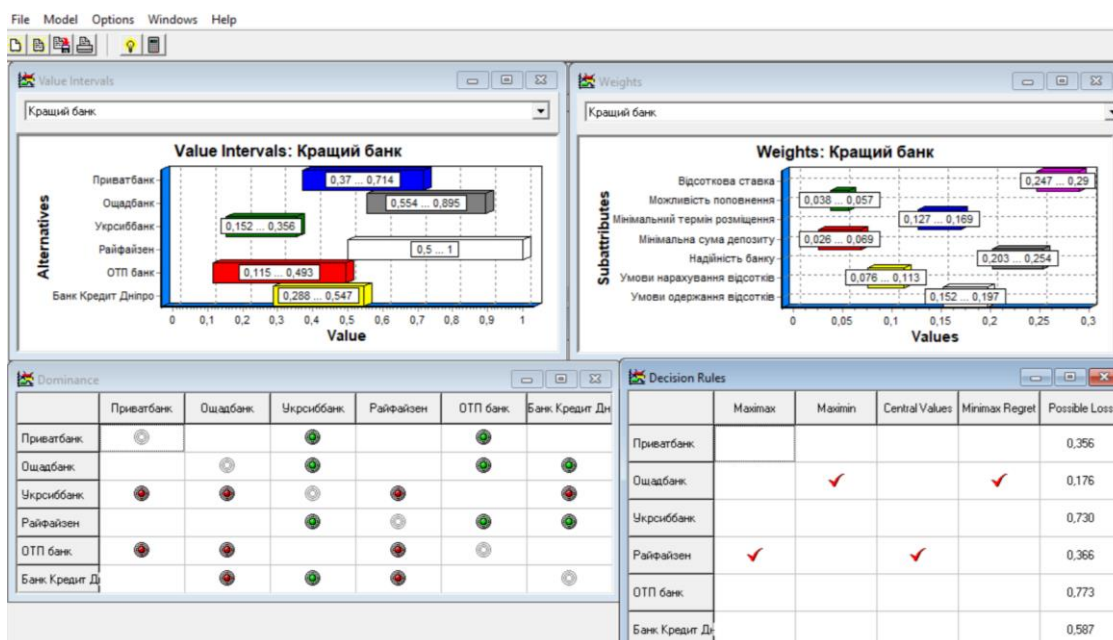

Рис. 2. Розрахунки та можливості візуалізації програми згідно з внесеними даними

Результати.

Першочерговою постановкою завдання було описати процес моделювання задачі прийняття рішень багатокритеріального вибору з використанням СППР PRIME Decisions на тему вибору найпривабливішого банку для розміщення депозиту. Результатом стало надання PRIME Decisions такого результату: Ощадбанк та Райфайзен отримали найкращий результат,

Приватбанк отримав гарну оцінку, за ним Банк Кредит Дніпро та ОТП банк і гіршим вийшов Укрсиббанк.

Порівняння з аналогом.

Я вирішив порівняти Prime Decisions з будь яким аналогом і натрапив на список розробок. Так як використовувалась стара версія Prime Decisions 2001 року, оскільки нову версію я не зміг знайти, було переглянуто та порівняно дані з іншими СППР приблизно того часу і раніше. До найвідоміших комерційних реалізацій СППР належать: “Симплан”; “Прожектор”; “Джі-план”; “Експрес”; CIS; FOCUS; ISDS; “Інвестор”; “Combi-PC”; DSS-UTES; DSS версії 6.0.

Розглядаючи СППР “Combi-PC”, оскільки він має прості та максимально зрозумілі моделі роботи та звичний інтерфейс Combi-PC як об'єкти аналізу, передбачає різні види продукції, варіанти планів, виконавців, заходів та підприємств. База даних системи будується як набір таблиць. Для кожної нової задачі створюється своя таблиця. Порівняльна оцінка об'єктів у процедурах вибору підтримується множиною алгоритмів і процедур багатокритеріального впорядкування (методи порогів порівнянності, парних порівнянь, ітеративна спортивна модель, процедури експертної та одновимірної класифікацій). Користувач може конструювати метод розв'язання своєї задачі як ланцюжок етапів або підбирати готовий метод із бібліотеки.

Ця СППР дає змогу розв'язувати задачі оцінювання адаптаційних можливостей галузей економіки, аналізу системи показників якості продукції, тематичного планування науково-дослідних та конструкторських робіт, порівняльного аналізу діяльності підприємств.

Висновок

На сьогоднішній день, Prime Decisions використовується у багатьох галузях, таких як фінанси, логістика, маркетинг та інші. Він допомагає підприємствам управляти своїми операціями та ризиками, збільшувати ефективність та отримувати більше прибутку.

Отже, можна зробити висновок, що навіть стара версія СППР Prime Decisions є потужним інструментом для підтримки прийняття рішень, який

може бути використаний в багатьох галузях. Він дозволяє компаніям аналізувати та візуалізувати дані у реальному часі, прогнозувати майбутні тренди та приймати кращі рішення. Однак, використання Prime Decisions може бути ускладнене через його неможливості використання та знаходження у відкритому доступі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Системи підтримки прийняття рішень (напрямку підготовки «Комп'ютерні науки») Вилучено з: http://irbis.kneu.edu.ua/cgi-bin/ecgi64/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Z21ID=1380115983302105911&Image_file_name=EDUC_EL%5Cpractycum%5Cguzhva_prakt_nauky_sist_pidtr_pryin_rishen_14.pdf : практикум / В. М. Гужва, О. М. Помазун. — К. : КНЕУ, 2014. — 252 с.

2. Janne Gustafsson. PRIME Decisions: An Interactive Tool for Value Tree Analysis. Вилучено з: https://www.academia.edu/11672964/PRIME_Decisions_An_Interactive_Tool_for_Value_Tree_Analysis.

3. Інформаційні системи підтримки прийняття управлінських рішень. Вилучено з: https://pidru4niki.com/15410104/menedzhment/informatsiyni_sistemi_pidtrimki_priynyattya_upravlinskih_rishen.

4. Інтеграція на основі відкритих інформаційних технологій. Впровадження автоматизації процесів підтримки прийняття управлінських рішень. Вилучено з: <http://www.managerhelp.org/hoks-179-13.html>.

КОНСТРУКЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ КОКСОВИХ ПЕЧЕЙ

Хавікова Каріна Євгенівна,
методист коледжу, викладач спеціальних дисциплін
Костіна Вікторія Віталіївна,
викладач спеціальних дисциплін
Приходько Ольга Сергіївна,
студент
Придніпровський металургійний фаховий коледж
м. Кам'янське, Україна

Вступ./Introduction. Основний продукт коксохімічного виробництва кокс, необхідний у чорній і кольоровій металургії (металургійний кокс), ливарному виробництві та хімічній промисловості. Близько 80% виробленого в країні коксу використовується в доменному виробництві, тому пред'являються певні вимоги щодо конструкційних особливостей коксових печей для отримання якісного коксу [1, 2].

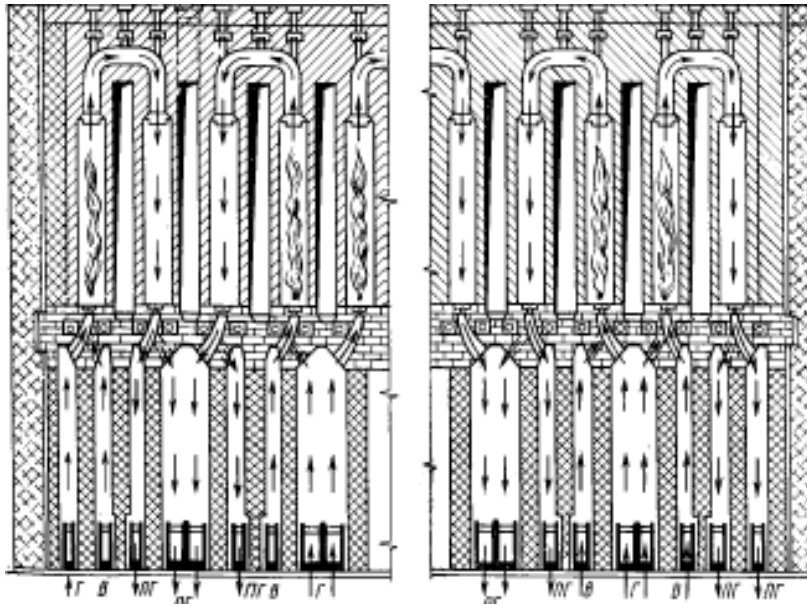
Мета роботи./Aim. Порівняльна характеристика конструкційних особливостей коксових печей для отримання якісної коксохімічної продукції.

Матеріали і методи./Materials and methods. Конструкційні особливості печей з перекидними каналами і двома корнюрами ПК-2К представлені на рис. 1.

Схема руху газів аналогічна схемі руху в печах ПК. У ПК-2К відсутні перегородки між двома суміжними газовими регенераторами, об'єднання дозволило збільшити корисний об'єм регенераторів, займаний насадкою, і зменшити їх висоту, не зменшуючи поверхні нагрівання насадки.

Насадка регенераторів – фасонна, решітчаста, як і в печах сучасних конструкцій.

Коксовий газ в печах ПК-2К подається по двом корнюрам, росташованими в масиві кладки корнюрної зони. Це дозволило ущільнити корнюри і запобігти прососам з корнюрів в регенератори.

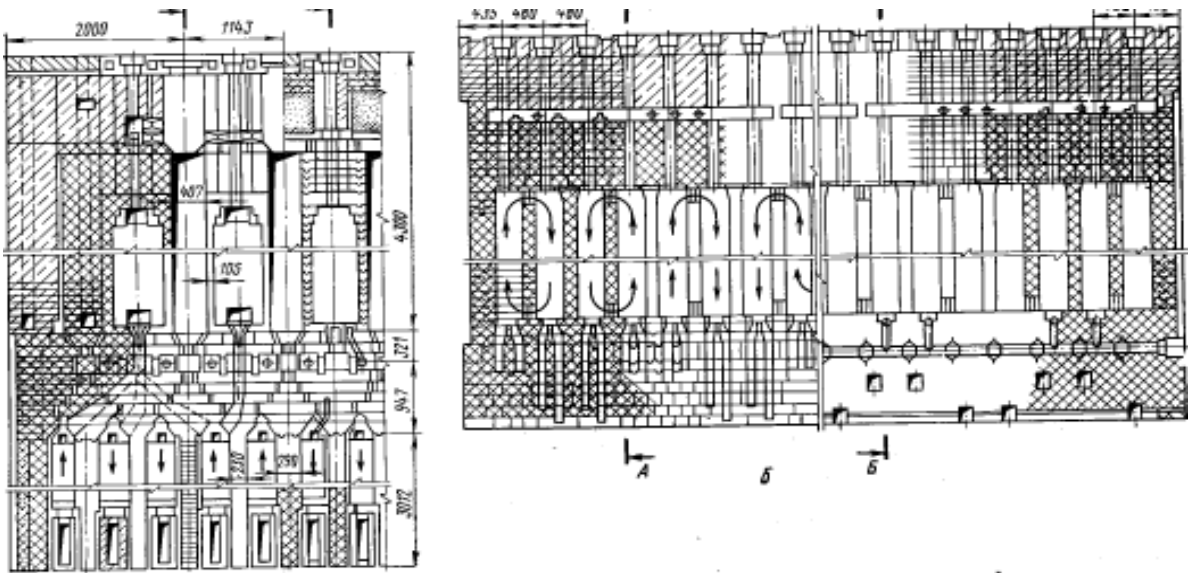
Рис. 1. Конструкція печей ПК-2К

Печі ПК-2К будуються переважно з рециркуляцією. Рециркуляція в цих печах здійснюється за рахунок засмоктування продуктів горіння з верхньої частини вертикалів в рециркуляційний канал, влаштований в розпірних цеглинах, що відокремлює один вертикал від іншого. Продукти горіння опускаються по рециркуляційному каналу і знову надходять в основу вертикалів [3, 4].

В коксових печах системи ПВР (рис. 2) простінок розбитий на пари вертикалів, з'єднаних вгорі перевальними вікнами. Горіння відбувається в одному з вертикалів пари, по другому парному вертикалу в цей час відходять продукти згорання.

У нижній частині вертикали, що працюють на висхідному і низхідному потоках, з'єднані вікнами для рециркуляції. Через ці вікна частина продуктів згорання з вертикалу, що працює на низхідному потоці, засмоктується в вертикал, що працює на висхідному потоці, тобто відбувається рециркуляція продуктів згорання.

Сили, що створюють рециркуляцію ті ж, що і в печах ПК-2К.

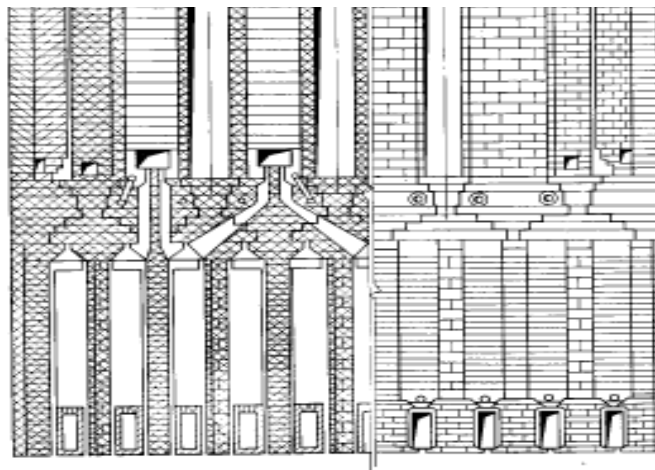

Рис. 2. Печі системи ПВР

Коксові печі ПК, ПК-2К, ПВР, будувалися в основному однакових розмірів: висота 4300 мм і ширина камер 407 мм, об'єм камер коксування 20 21,6 м³.

Коксові печі великої ємності з боковим підведенням (рис. 3) по конструкції опалювальної системи – це аналог ПВР. Відмінність – в конструкції поду вертикала.

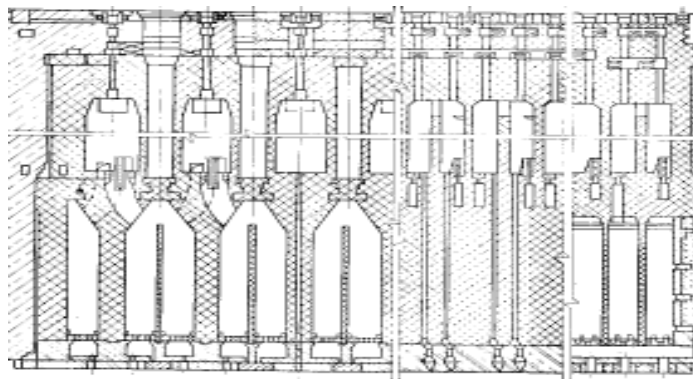
Косі ходи розміщені паралельно осі батареї, а вісь горілки поєднана з віссю косих ходів. У знов споруджених коксових печах висота камери дорівнює: 5,5; 6; 7 м, довжина – 16,04 м, ширина – 410 мм. Об'єм камери висотою 7 м становить – 41,6 м³.

Рис. 3. Піч великої ємності з боковим підведенням

Для забезпечення ефективності печей великої ємності нижнього підведення або нижнього регулювання (рис. 4), подачі еквівалентних кількостей газу та повітря в опалювальні канали, необхідно секціонування регенераторів.

Секціонування регенераторів в печах з нижнім підведенням виключає перетікання повітря і доменного газу між секціями. Кожна секція регенератора з'єднується з косим ходом з опалювальним каналом [4].

Рис. 4. Піч великої ємності з нижнім підведенням

Результати і обговорення./Results and discussion. Для печей ПК-2К характерні висока продуктивність, велика рівномірність обігріву і малий опір опалювальної системи.

Об'єднані газові регенератори створюють зв'язок всіх простінків батареї через косі ходи і вертикаль, що полегшує регулювання гідравлічного режиму по довжині батареї.

У коксових печах системи ПВР ступінь рециркуляції, тобто відношення обсягу рециркулюючих продуктів згоряння до об'єму продуктів згоряння, що йдуть в косі ходи, становить 30–40%.

Реальним засобом для підвищення ефективності виробництва коксу може бути значне збільшення корисного об'єму камери і разової видачі коксу з неї, такі конструкційні особливості мають коксові печі великої ємності з боковим підведенням.

У печах великої ємності з нижнім підведенням регулювальні засоби винесені за межі пічної кладки, легко доступні для заміни та знаходяться в зоні

низьких температур, в результаті чого може бути досягнута велика точність і стабільність системи обігріву.

Висновки./Conclusions. Збільшення продуктивності коксової батареї є актуальним завданням. Печі з нижнім підведенням вважаються найбільш перспективними. Нижнє підведення коксового газу дозволяє додатково утилізувати тепло продуктів згоряння в регенераторах, використовуючи його на підігрів газу, і далі знизити витрату тепла на коксування.

ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА

1. The 11th International scientific and practical conference «Modern research in world science» (January 29-31), «ОЗНАКИ ОКИСЛЕННОСТИ ВУГІЛЛЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ КОКСУ ДОМЕННОГО», 1579 p. Lviv, Ukraine, 2023.

2. Гофтман М. В. Прикладная химия твёрдого топлива. Изд-во литературы по чёрной и цветной металлургии, 1963.

3. Агроскин А. А. Химия и технология угля. Изд-во литературы по горному делу, 1961.

4. Лейбович Р. Е., Яковлева Е. И., Филатов А. Б. Технология коксохимического производства. М.: Металлургия. 358 с.

ВПЛИВ СКІНЧЕНОЇ ШВИДКОСТІ ПРОНИКНЕННЯ ПОЛЯ В ОСЕРДЯ НА ЛІНІЙНІСТЬ ФУНКЦІЇ ПЕРЕДАЧІ ІМПУЛЬСНИХ ТРАНСФОРМАТОРІВ

Чемерис Володимир Терентійович,

к.т.н., доцент

Марінченко Ганна Євгеніївна,

к.т.н., доцент,

Бородій Ірина Олексіївна,

старший викладач,

Національний авіаційний університет,

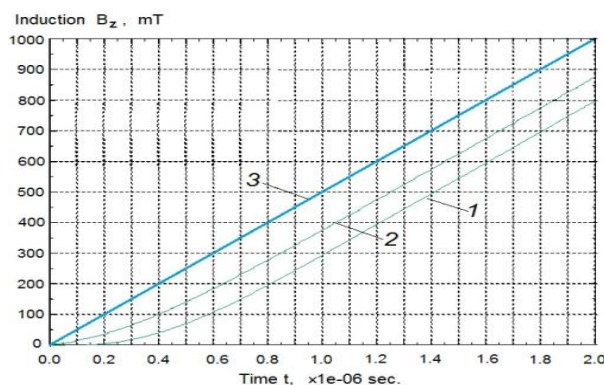
м. Київ, Україна

Вступ. Циліндричні магнітні осердя у вигляді кільця, намотаного з феромагнітної стрічки, мають широке застосування в пристроях імпульсної техніки, перш за все таких, як індукційні прискорювачі потоків електронів або високочастотні трансформатори перетворювачів параметрів електромагнітної енергії. Через високу швидкість перемагнічування в таких осердях застосовуються сучасні аморфні феромагнітні матеріали такого типу як, наприклад, Metglas. Збудження імпульсного поля в такому осерді має свою особливість, пов'язану з наявністю розподіленої електричної ємності по об'єму осердя. Вона обумовлена присутністю шарів ізоляційного матеріалу між шарами феромагнетика. В якості ізоляції використовуються полімерні плівки, у яких відносна діелектрична константа може досягати 3-х або 4-х одиниць. Тому внутрішнє середовище осердя здатне виявляти хвильові властивості, які будуть особливо відчутними при швидкості перемагнічування, більшій за ~ 3 Тл/мкс. В мікросекундному діапазоні тривалості імпульсів аналіз проникнення поля в осердя може бути виконаний з позицій дифузії поля завдяки впливу питомого електричного опору феромагнітних шарів, який має рівень $\sim 10^{-6}$ Ом·м і обумовлює загасання хвильових процесів. З цієї причини в даній роботі аналіз проникнення поля в поперечний переріз осердя виконано виключно на основі рівняння дифузії магнітного поля.

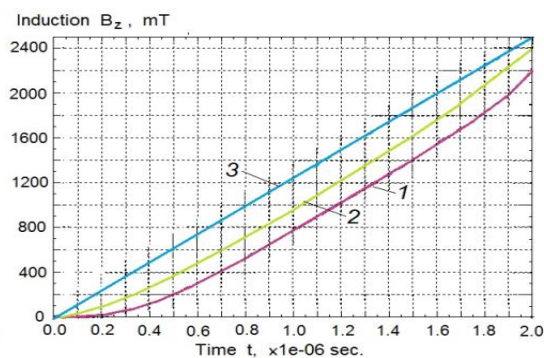
Мета роботи. Розглянути проникнення поля в дрібно-шихтоване магнітне осердя імпульсного трансформатора або індуктора прискорювача електронних пучків і дослідити метод корекції форми імпульсів струму намагнічування. Проаналізувати вплив скінченної швидкості проникнення поля в осердя на лінійність функції передачі імпульсних трансформаторів.

Матеріали та методи. Для моделювання нестационарного електромагнітного процесу збудження магнітного поля була використана професійна версія програмного пакету QuickField v. 6.3. Поле досліджувалося в поперечному перерізі осердя з розмірами 600 мкм × 760 мкм. В структуру пакету входило 30 шарів феромагнетика товщиною 15 мкм кожен та 29 шарів ізоляційної плівки, що мала товщину 5 мкм. Магнітна індукція була задана у вигляді лінійно зростаючої функції часу вздовж контуру, який охоплював периметр поперечного перерізу осердя з врахуванням наявності невеличкого немагнітного зазору між обмоткою збудження і бічними поверхнями осердя. Для покращення лінійності функції передачі імпульсних трансформаторів запропоновано метод корекції форми імпульсів струму намагнічування.

Результати та обговорення. Вивчення дифузії поля в дрібно шихтований пакет дозволяє встановити взаємозв'язок між швидкістю дифузії поля і лінійністю зміни магнітного потоку в осерді, як функції часу. На Мал. 1 (для $B_{max} < 1$ Тл) та на Мал. 2 (для $B_{max} < 2,5$ Тл) представлені результати вимірювань повного магнітного потоку крізь поперечний переріз осердя в залежності від часу.

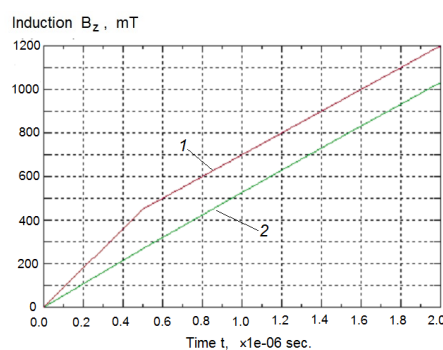
Мал. 1. Магнітна індукція як функція часу для $B_{max} < 2.5$ Тл

Мал. 2. Магнітна індукція як функція часу для $B_{max} < 1$ Тл

Крива 1 зображує залежність від часу локального значення магнітної індукції в центрі перерізу. Крива 2 на кожному з цих малюнків показує залежність від часу середнього значення індукції в перерізі осердя. Через концентрацію магнітного потоку в крайових зонах, яка пов'язана з недостатньою швидкістю дифузії поля, зростання повного магнітного потоку, який ми обчислюємо по середній індукції, на початковому етапі намагнічування є уповільненим (крива 2 на Мал. 1), в той час як граничне значення індукції по периметру перерізу (крива 3, Мал. 1) задане, як строго лінійна функція часу. В наступні кроки часу, як середня магнітна індукція, так і повний потік змінюються лінійно, але пропорційність між струмом збудження і магнітним потоком вже порушена (порівняємо лінію 2 та лінію 3 на Мал. 1).

Подібна ситуація спостерігається при розрахунку поля з насиченням феромагнетика, коли $B_{max} < 2,5$ Тл (Мал. 2). Імпульсний трансформатор високої якості має забезпечувати лінійну зміну магнітного потоку, як функцію часу для того, щоб одержати на виході імпульс напруги прямокутної форми. Поліпшення лінійності функції передачі трансформатора може бути забезпечено деяким підвищенням швидкості зростання струму збудження на початковому відрізку його зростання. Це означає, що треба здійснити корекцію форми трикутного імпульсу намагнічування.

Мал. 3. Скоригована форма імпульсу збудження поля в осерді при відсутності насичення феромагнетика

Ця корекція може бути врахована при моделюванні зміною форми імпульсу граничної умови індукції на периметрі перерізу осердя, як показано на

Мал.3, де крива 1 показує відкориговану форму імпульсу струму збудження, а крива 2 показує досягнуту за рахунок цього лінійну залежність середньої в перерізі магнітної індукції від часу. Як видно з Мал.3 (крива 1) швидкість зростання струму намагнічування була збільшена на початковому відрізку часу від $t = 0$ до $t = 0,5$ мкс і далі залишалася незмінною, такою самою, як і на кривій 3, Мал. 1. Завдяки такій корекції струму збудження, повний магнітний потік в перерізі осердя стає лінійною функцією часу, як і середня в перерізі магнітна індукція (крива 2).

Висновки. Двовимірне моделювання розподілу магнітної індукції в прямокутному поперечному перерізі дрібно-шихтованого замкненого (зокрема, кільцевого) осердя імпульсного трансформатора дозволило виявити деякі особливості збудження магнітного потоку в осерді при лінійному зростанні струму намагнічування. Структурна анізотропія осердя, яка обумовлена його шихтовкою, призводить до різниці в швидкості проникнення поля по взаємно ортогональних осях поперечного перерізу осердя. Числовий експеримент, в якому було збільшено швидкість зростання струму на початковій ділянці формування трикутного імпульсу струму намагнічування, підтвердив можливість та ефективність такого методу компенсації порушень лінійності зростання магнітного потоку.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ТРИВИМІРНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

Ярмоленко Тетяна Андріївна

асистент

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Анотація: Тривимірна (3D) графіка - комп'ютерна графіка для зображення об'ємних об'єктів. У статті розглядаються основні принципи тривимірного моделювання, а зокрема моделювання твердих тіл.

Ключові слова: тривимірна графіка, 3D-графіка, 3D-модель, моделювання.

Тривимірна графіка, або 3D-графіка – це розділ комп'ютерної графіки, який вивчає методи та засоби створення зображень просторових об'єктів з використанням комп'ютерних програм. Просторова модель об'єкта (тривимірна, або 3D-модель) призначена для того, щоб на екрані комп'ютера можна було розглядати деталі об'єкта з різних боків.

3D-зображення - плоскі зображення тривимірних об'єктів, створені на основі просторових моделей. До особливостей 3D-зображень відносять: забезпечення просторової перспективи, тіні, відблиски та інші світлові ефекти; відтворення особливості поверхонь (шорсткість, нерівність, пухнастість).

Тривимірна графіка найбільше застосовується для створення зображень на площині екрану або аркуша друкованої продукції в архітектурній візуалізації, кінематографі, телебаченні, комп'ютерних іграх, друкованої продукції, а також в науці і промисловості. Програми працюють з 3D-графікою діляться на ті, які використовують готові моделі предметів і ті, в яких вони створюються «з нуля».

Основним завданням моделювання є усунення можливих помилок в

процесі розробки моделі. Досягти це можливо шляхом комп'ютерного моделювання окремих деталей і їх взаємодії в збірці. Багато програм дозволяють створювати тривимірні об'єкти з комбінації типових поверхневих форм, таких як паралелепіпед, циліндр, конус, сфера, тор. Ускладнення тривимірної моделі досягається при її взаємодії з іншими, так званими, допоміжними тривимірними об'єктами за допомогою операцій об'єднання, віднімання, перетину і взаємодії. Основний недолік описаного підходу до моделювання полягає в тому, що отримана таким чином модель не піддається редагуванню. Можна тільки або скасувати послідовність операцій, або зробити все заново. Створення складної моделі таким способом являє собою досить повільний і трудомісткий процес. Інший підхід до тривимірного моделювання полягає в повторенні реального технологічного процесу виготовлення деталі. В основі створення моделі лежить послідовність виконуваних дій при виготовленні моделі.

Моделювання твердих тіл є послідовним набором принципів математичного та комп'ютерного моделювання тривимірних твердих тіл. Твердотільне моделювання відрізняється від суміжних областей геометричного моделювання та комп'ютерної графіки наголосом на фізичних властивостях.^[1] Разом, принципи геометричного і твердотільного моделювання є основою автоматизованого проектування і загальної підтримки створення, обміну, візуалізації, анімації, опису і анотування цифрових моделей фізичних об'єктів.

Застосування твердих методів моделювання дозволяє автоматизувати кілька складних інженерних розрахунків, які проводяться як частина процесу проектування. Моделювання, планування і перевірка процесів, таких як обробка було одним з основних каталізаторів для розвитку твердотільного моделювання. Зовсім недавно, діапазон програм, які підтримуються на виробництвах було значно розширено, щоб забезпечити виготовлення листового металу, лиття під тиском, зварювання, будування труб. Крім традиційного виробництва, тверді методи моделювання є основою для швидкого прототипування, цифрових архівних даних і зворотного

проектування за допомогою відновлення твердих частинок з вибірових точок на фізичних об'єктах, з використанням механічного аналізу кінцевих елементів, кінематичний і динамічний аналіз механізмів, і так далі. Головною проблемою у всіх цих додатків є здатність ефективно представляти та маніпулювати тривимірну геометрію таким чином, що узгоджується з фізичною поведінкою реальних артефактів. Дослідження і розробка моделювання твердих тіл ефективно вирішило багато з цих питань, і продовжує залишатися в центрі уваги комп'ютерного проектування.

Полігональне моделювання - це вид 3D моделювання, яке з'явилося в той час, коли для визначення місцезнаходження точки необхідно було вручну вводити її координати по осях X, Y, Z. Якщо три точки координат задати як вершини і з'єднати їх ребрами, то вийде трикутник, який в 3D моделюванні називають полігоном.

Полігон з трьома вершинами називається триангульованим полігоном, з чотирма вершинами - квадрангульованим полігоном. Якщо подивитися на моделі, створені за допомогою полігонів, то можна помітити, що більшість з них створені саме полігонами з чотирма і трьома вершинами. Кожен полігон може мати власну текстуру і колір, а об'єднавши кілька полігонів можна отримати модель будь-якого об'єкта. Сполучені між собою полігони утворюють полігональну сітку або полігональний об'єкт. Для того, щоб краї моделі не мали гранованого виду, необхідно, щоб полігони були малого розміру, а поверхня об'єкта складається з маленьких площин.

Незважаючи на те, що полігональне моделювання використовується досить таки часто, особливо в створенні тривимірних комп'ютерних ігор реального часу, останнім часом спостерігається перехід від моделювання полігонів до роботи зі сплайнами (моделювання сплайна).

Сплайнове моделювання - це більш точне, і при масштабуванні (наближенні) якість об'єкта не змінюється. При сплайновому моделюванні форма глечика описується безліччю кривих по екватору кулі. Поверхню, побудовану за допомогою сплайнів можна масштабувати і виготовляти з такою

точністю, яка необхідна і яку можна задати на етапі прототипування.

Полігональне і сплайнове моделювання можна порівняти за допомогою растрового і векторного зображень: векторне зображення можна масштабувати в будь-яких межах і його якість не буде губитися, а при збільшенні растрового зображення буде губитися якість ліній.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кашеєв Л. Б. Інформатика. Основи комп'ютерної графіки: навчальний посібник. Х.: Видавництво «Ранок», 2011. 160 с. URL: <https://bookland.com/download/r/rk/rk-ingr4643/sample.pdf>.
2. Іванов С. І. Основи композиції видання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Львів : Світ, 2013. 229 с.
3. Співак С. М. Теоретичні основи комп'ютерної графіки та дизайну: навчальний посібник . К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. 160с.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

УДК 536.632

MATHEMATICAL MODEL OF ENTROPY OF CONDENSED SUBSTANCES USING AVERAGE MOLAR VOLUMES OF ELEMENTS

Kozub Pavlo

PhD (Technical Sciences), Associate Professor
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine

Miroshnichenko Nataliia

PhDS, scientist EPFL
the Swiss Federal Institute
of Technology in Lausanne Lausanne, Switzerland

Lukianova Viktoriia

PhD (Pedagogical Sciences), Associate Professor
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine

Kozub Dmytro

undergraduate student
Kharkiv National University of Radio Electronics
Kharkiv, Ukraine

Annotation: More detailed studies of the dependence of entropy on the average molar volumes of chemical compounds allowed to create a mathematical model of the entropy of chemical compounds for the widest possible range of temperatures using the average molar volumes of compounds and the number of atoms of the formula unit. It is established that the size of the substance (the number of atoms of the formula unit) is not less important than its average molar volume. It is shown that the proposed mathematical model allows calculating the entropy of a

compound with an average accuracy of 12 J/ (mol K).

Keywords: average molar volume, entropy, temperature dependence.

As it was shown earlier [1, 2], the estimation of thermodynamic parameters of substances is possible on the basis of volume-based thermodynamics. Moreover, the use of molecular volumes of substances to predict their thermodynamic parameters [3, 4] allows to obtain estimates of values with an accuracy of 10-12%.

It should be noted that these values are obtained for thermodynamic parameters for standard conditions (295.15 K), while for practical calculations it is important to know these parameters for other temperatures in the largest possible temperature range.

Using data from NIST and the HSC Chemistry 9.0 program we carried out a regression analysis of possible entropy dependencies of the substances used to develop a model of average molar volumes for different temperatures.

As a result, it was found that for any temperature, the dependence of entropy on the average molar volume with a coefficient of determination R^2 of at least 0.88 and an average error of 12 J/ (mol K) can be represented by a linear function with three terms

$$S_T = k_V \cdot V + k_N \cdot N + k_C \quad (1)$$

where S_T – compound entropy, J/ (mol K);

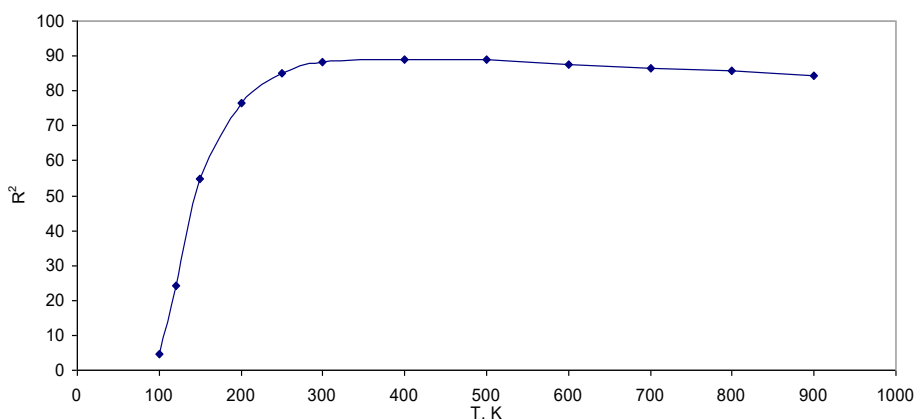
V – average molar volume of the compound, cm³/mol;

N – number of atoms in the compound;

k_V, k_N, k_C – coefficients of the expression.

As can be seen from fig. 1, the multiple regression coefficient R^2 for this equation almost does not change with increasing temperature and decreases very strongly at temperatures below 250 K. This is connected with the use of standard polynomial dependences for approximation of entropy values, which give for some compounds an error of more than 3000 J/mol, and at low temperatures negative

values

Fig. 1. Dependence of the multiple regression coefficient for the model according to equation (1) on temperature

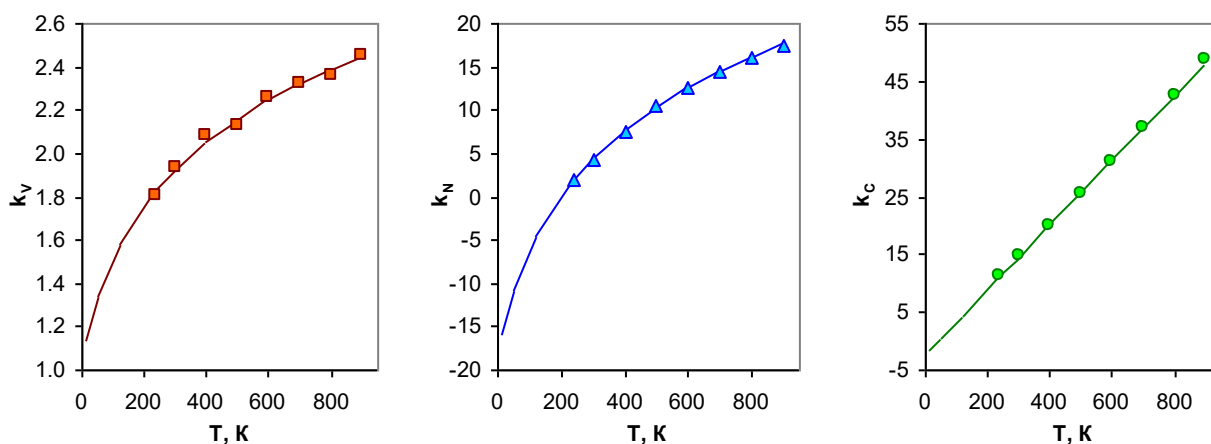
As can be seen from fig. 2, for temperatures above 250 K in the range of high values of the multiple regression coefficient, the values of the coefficients of expression (1) change sequentially and can be approximated by quite simple dependences that follow from the previously established general temperature dependence of entropy and isobaric heat capacity for condensed compounds [5].

$$k_V = 0.543 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{10.8}\right) \quad (2)$$

$$k_N = 13.9 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{275.5}\right) \quad (3)$$

$$k_C = \frac{T - 40.3}{17.82} \quad (4)$$

where T – temperature, K.

Fig. 2. Dependence of the model coefficients of expression (1) on temperature and their approximation by expressions (2)-(4)

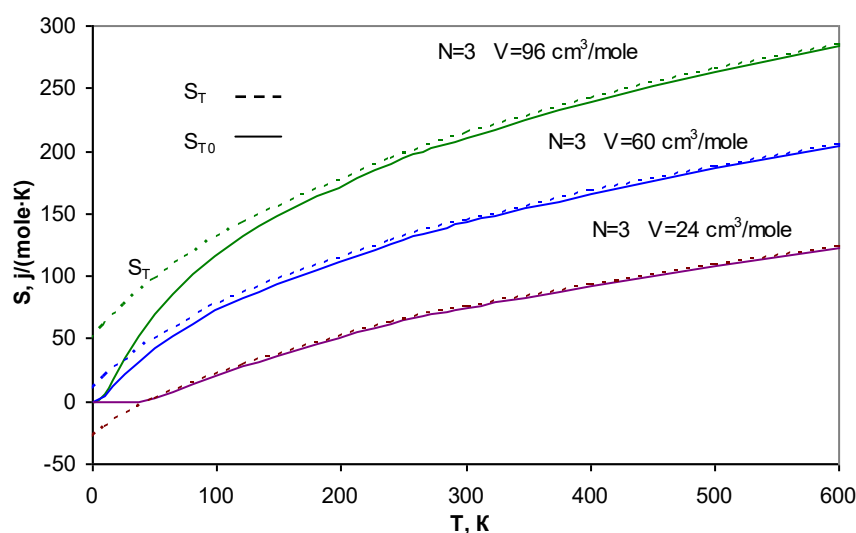
For practical calculations the entropy dependence can be represented in the form of a single expression which gives an average calculation error of up to 12 J/(mol K) for temperatures above 150K

$$S_T = 0.543 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{10.8}\right) \cdot V + 13.9 \cdot \ln\left(\frac{T + 78.1}{275.5}\right) \cdot N + \frac{T - 40.3}{17.8} \quad (5)$$

For lower temperatures this equation will give a larger error, but with its modification the values will be fully consistent with the theoretically justified dependence of entropy on temperature [4] and therefore this equation can be used for any temperature up to 0 K (fig. 3)

$$S_{T0} = N \cdot \ln\left[1 + \exp\left(\frac{S_T}{N}\right)\right] \cdot \frac{T^2}{\left(\frac{V}{N}\right)^2 + T^2} \quad (6)$$

where S_{T0} – corrected entropy of a compound, J/ (mol K);

Fig. 3. Calculated entropy values by formulas (5) and (6)

More detailed studies of the dependence of entropy on the average molar volumes of chemical compounds allowed to create a mathematical model of the entropy of chemical compounds in the condensed state for the widest possible range of temperatures using the average molar volumes of compounds and the number of atoms of the formula unit. According to the obtained dependence, the influence on the entropy of the compound size (number of atoms of the formula unit) is greater than the influence of the average molar volume. It is shown that the proposed

mathematical model allows calculating the entropy of a compound with an average accuracy of 12 J/(mol K).

REFERENCES

1. L. Glasser, H. D. Jenkins. Volume-Based Thermodynamics: A Prescription for Its Application and Usage in Approximation and Prediction of Thermodynamic Data. *J. Chem. Eng. Data* 2011, 56, 874–880 / [dx.doi.org/10.1021/je100683u](https://doi.org/10.1021/je100683u)

2. P. Ganguly, “Atomic sizes and atomic properties,” *J. Phys. B At. Mol. Opt. Phys.*, vol. 41, no. 10, p. 105002, May 2008

3. Козуб П. А., Мірошніченко Н. М., Лук'янова В. А., Сирова Г. О., Козуб С. М., Мартинюк М. М. Використання середніх мольних об'ємів елементів для розрахунку термодинамічних параметрів // Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 16th International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2022. Pp. 51-60. URL: <https://sci-conf.com.ua/xvi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-directions-of-scientific-research-development-7-9-09-2022-chikago-ssha-arhiv/>

4. Kozub P., Miroshnichenko N., Kozub S., Deineko Z., Syrova G. use of average mole volumes of elements for calculation of thermodynamic parameters // Scientific progress: innovations, achievements and prospects. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2023. Pp. 204-211. URL: <https://sci-conf.com.ua/v-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-6-8-02-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/>

5. Kozub P.A., Kozub S.N. (2018) Lognormal distribution as universal function of temperature dependence of heat capacity. // Science and society. Proceedings of the 5th International conference. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2018. Pp. 682–692.

PROCESSING METHODOLOGY OF MATRIX OF TEST RESULTS ADJUSTED FOR THE GUESSING FACTOR

Nikolenko Valentyna
senior Lecturer
Sumy State University
Sumy, Ukraine

Introductions. One of the problems during testing is the problem with attempts guess correct the answer. It is relevant during testing tasks closed forms with a choice one correct answers. It is known several approaches, related from processing test results in the presence of the guessing factor. The first approach is to ignore the problem itself. Tested person is encouraged by point for a successful attempt guessing, unsuccessful same attempt is not fixed in any way and does not affect the result. This kind of test has low discriminant validity. In the second approach is predicted subtraction from sum of the points scored tested for correctness answers, one penalty point for each wrong. Third approach is the fairest and consists in correcting the test result in such a way that mathematical expectation adjusted test score equaled hypothetical test score shown tested in conditions rejection from guessing.

Aim. Consider processing methodology matrices of results test adjusted for the guessing factor.

Materials and methods. Correction of the results test is carried out according to the formula $T_{i\text{кор.}} = T_{i\text{ноч.}} - \frac{W_i}{m-1}$, where $T_{i\text{ноч.}}$ is the initial test score, $T_{i\text{кор.}}$ is the test score corrected for guessing i -th test score, m is the number provided for options answers to each task, W_i – the number of wrong answers. In the formula, m is the same for all test tasks, which narrows its possibilities. Thus, with $m = 2$, in the case of tasks with alternative answers, the third and second approaches coincide and the deduction of one point for each wrong answer is quite fair. At $m > 2$ punishment by penalty points for each wrong answer there are too strong. In the fourth approach is

offered entered to the matrix for false answers negative fractional quantities $\left(-\frac{1}{m_j-1}\right)$, where m_j – quantity options answers on the j -th task. Filling in the matrix and subsequent calculation of the sums of the matrix elements by rows and columns gives unshifted values, the mathematical expectations of which are the hypothetical true scores of the tested and the task, which allows you to objectively assess the level of preparedness of the tested and the level of difficulty of the task.

In addition to the level of preparedness, the tested person is also characterized by the degree of structured knowledge, and the task, in addition to the degree of complexity, is also characterized by a differentiating ability. This characteristics reflect the "correctness" of the corresponding profile, i.e. sequence of zeros and ones corresponding line of the tested student and corresponding column of assignment. Ideal are profiles with units on the left part of the row, or upper parts of the column. The structured knowledge of the tested person and differentiated ability of the task are defined as a measure of the deviation of the actual profile from the ideal one. According to the classical theory of tests, the differentiating ability of the task is estimated by the Pearson correlation coefficient of the vector-column of the task with the vector-column of the test scores of the tested person. The procedure for evaluating the differentiating ability of tasks is easily implemented. Tasks with a correlation coefficient $r > 0.2$ is conditionally considered acceptable (valid). But the presence phenomena guessing makes adjustments in the scheme.

Let's introduce some definitions.

Matrix is called true, where there is no places for guessing. True matrix there is hypothetical concept. But precisely the characteristics of the parties testing obtained from the true matrices, are unshifted assessments true characteristics.

Distorted matrix is matrix implementation process in filling and processing in the first approach. Characteristics of the parties testing with distorted matrices are, as a rule, shifted. We will call it an adjusted matrix the matrix with those entered negative corrective elements during the implementation of the fourth approach.

Consider the method of processing adjusted matrices identical to the

characteristics of the true matrix. During the implementation of the first approach, part of the zeros in the true matrix is filled with ones, which owe their origin to successful guessing. The vector-columns of tasks change, and the vector-columns of difficult tasks are subject to the greatest distortion.

Let's evaluate the nature of the change in the correlation coefficient of the task with the test results in the distorted matrix compared to the true correlation coefficient. Distortion the column vector of the task does not change the nature of the variable presented in the column; it remains dichotomous. When one of variables is a dichotomous then coefficient correlations Pearson degenerates into point-biserial correlations coefficient

$$r_{jpb} = \frac{M_{j1} - M_{j0}}{s_y} \sqrt{\frac{n_{j0}n_{j1}}{n(n-1)}}, \quad (1)$$

where n_{j1} – the number of test person, who received 1 point in the task, n_{j0} – the number of test person, who received 0 points in the task, $n = n_{j0} + n_{j1}$ – the total number of test person, M_{j0} – the arithmetic mean of the test scores of the test person, who received 0 points for j -th task, M_{j1} – the arithmetic mean of the test scores, who received 1 point for the j -th task, s_y – the standard deviation of the test scores. When changing vector-columns of the tasks the vector-column of results test also changes. Changing of the test results is linear. If $T_{iicm.}$ – true the test score of the i -th tested person, k – the maximum possible test score of the tested person, c – an average weighted by tasks and tested person is factor that reflects intensity and success attempts to guess end average share zeros in the true matrix that are replaced by units in distorted matrix, then mathematical expectation of the test score will increase and equal to $T_{i3m.} = T_{iicm.} + c(k - T_{iicm.}) = (1 - c)T_{iicm.} + ck$. So, true guessing test score succumbs to linear transformation, allows for the simplification analysis changes r_{jpb} , consider column test results unchanging.

Coefficient correlation Pearson does not change at linear transformation one or both rows of the data. In formula (1) during processing distorted matrices in first

approach M_{j_0} does not change on average, M_{j_1} decreases, because 1 point for the j -th task receive and more weak tested person, s_y remains unchanged if column test results is unchanged, n is unchanged. If we analyze the nature of the change $n_{j_0}n_{j_1} = n_{j_0}(n - n_{j_0})$ for tasks with $n_{j_0} < 0,5n$, level of difficulty below the average, then value of the derivative $\frac{d}{dn_{j_0}}[n_{j_0}(n - n_{j_0})] = n - 2n_{j_0}$ is positive, that is, $n_{j_0}n_{j_1}$ in the distorted matrix decreases compared to the true value due to a decrease in n_{j_0} , which in general leads to a decrease in $r_{j_{pb}}$. When $n_{j_0} > 0,5n$, for tasks with a level of difficulty above average, the value of the derivative is negative, and guessing leads to an increase of the product $n_{j_0}n_{j_1}$, which for very difficult tasks is not compensated by a decrease of the M_{j_1} . In such cases $r_{j_{pb}}$, it is maintained or increased.

According to the fourth approach, some values of matrix elements x_{ij} is no longer dichotomous and the Pearson correlation coefficient is calculated according to the general formula:

$$r_j = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2 \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}}, \quad (2)$$

where $y_i = \sum_{i=1}^k x_{ij}$ – the test score of the i -th tested person, $\bar{x}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n x_{ij}$ – average the value of the score task, $\bar{y}_i = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n y_i$ – the average value of test scores. We transform (2) into the form

$$r_j = \frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}y_i - n\bar{x}_j\bar{y}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - n\bar{x}_j^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n y_i^2 - n\bar{y}^2}} \quad (3)$$

based on known formulas. When entering into the true matrix corrective negative elements in each column tasks for each guessed unitary score in average will be $(m_j - 1)$

corrective elements $\left(-\frac{1}{m_j - 1}\right)$, which does not change average values $\bar{x}_j$ and $\bar{y}$.

For very large n is provided relative to constancy everyone values y_i .

Thus, in the adjusted matrix according to formula (3) does not change of the sum $\sum_{i=1}^n x_{ij} y_i$, and respectively the numerator of expression, denominator has an

unchanged value $\sqrt{\sum_{i=1}^n y_i^2 - n\bar{y}^2}$, since don't changes in the average of the results test

because compensation of guesses tests is carried out not only by columns, but also by

rows of the matrix. Only the value $\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - nx_j^2}$ increases, because the row of zeros in

the column is replaced by a negative value and ones, which, when squared, increases

the sum $\sum_{i=1}^n x_{ij}^2$.

Thus, the calculation correlation coefficient according to the data adjusted matrix according to formula (3) gives understated compared to real value. There is a task of entering an element that depends on the elements of the task column and the test results column of the adjusted test matrix, the value of which will be equal to the Pearson correlation coefficient calculated on the true matrix. The source of the shift

in the value of the correlation coefficient is the sum $\sum_{i=1}^n x_{ij}^2$, which is distorted due to

the addition in the column of the j -th task guessed unit points and corrective elements

$\left(-\frac{1}{m_j - 1}\right)$. For compensation enough add to the sum $\sum_{i=1}^n x_{ij}^2$ sum of all values

correcting elements according to the data column $\sum_{i=1}^n \left(-\frac{1}{m_j - 1}\right)$. For zeros and ones,

the square is equal the value itself, then the sum $\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 + \sum_{i=1}^n \left(-\frac{1}{m_j - 1}\right)$ on average is

equal $\sum_{i=1}^n x_{ij}$.

So, real coefficient correlation of the vector-column tasks with a column vector

of test points tested person calculate according to the formula

$$r_{j\text{icm.}} = \frac{\sum_{i=1}^n x_{ij}y_i - n\bar{x}_j\bar{y}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - n\bar{x}_j^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n y_i^2 - n\bar{y}^2}}. \quad (4)$$

Let's divide (4) by (3) for calculation of correction K_j factor

$$K_j = \frac{r_{j\text{icm.}}}{r_j} = \frac{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - n\bar{x}_j^2}}{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - n\bar{x}_j^2}} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}{n(\bar{x}_j - \bar{x}_j^2)}}. \quad (5)$$

Since, selective value variance of values x_{ij} is equal to $s_{j\text{eu6.}}^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}{n-1}$, we

can write down $K_j = \sqrt{\frac{(n-1)s_{j\text{eu6.}}^2}{n(\bar{x}_j - \bar{x}_j^2)}}$. The variance of the general set $s_{j\text{zen.}}^2 = \frac{\sum_{i=1}^n (x_{ij} - \bar{x}_j)^2}{n}$ is

equal to the sample variance is multiplied by $\frac{n-1}{n}$.

Results and discussion. In testology, the average value of the score task x_{ij} is denoted p_j and equal to the part of the tested person, who gave correct answers to the j -th task. In the adjusted matrices p_j and $\bar{x}_j$ dont coincide, but formally calculation p_j as average value elements column, p_j and $\bar{x}_j$ coincide. Finally, the formula for K_j acquires appearance $K_j = \sqrt{\frac{s_{j\text{zen.}}^2}{p_j(1-p_j)}}$. True value coefficient correlations Pearson,

that reflect validity tasks calculate according to the formula $r_{j\text{icm.}} = K_j r_j$, where r_j is the coefficient correlation for adjusted matrix. When selecting test tasks, there is a need to estimate intercorrelation – Pearson correlation coefficients of each task with each other. The correlation coefficients between tasks s and t are calculated according to the formula valid for the true matrix:

$$r_{st} = \frac{\sum_{i=1}^n x_{is}x_{it} - n\bar{x}_s\bar{x}_t}{\sqrt{\sum_{i=1}^n x_{is}^2 - n\bar{x}_s^2} \sqrt{\sum_{i=1}^n x_{it}^2 - n\bar{x}_t^2}}. \quad (6)$$

Thus, the Pearson correlation coefficient between the column vectors of tasks s and t , which is calculated by the adjusted matrix, is reduced by $K_s K_t$ a factor compared to the true coefficient.

Conclusions. So, the general method of working with the corrected matrix is as follows: for each j -th task, the correcting coefficient is calculated as $K_j = \sqrt{\frac{s_{j\text{gen}}^2}{p_j(1-p_j)}}$.

After definition coefficient correlations Pearson necessary multiply by the value K_j corresponding for the task. When evaluating coefficient intercorrelation value coefficient correlation between tasks s and t necessary multiply by $K_s K_t$. In each of these cases as a result we have undisplaced in estimates of coefficient correlations, or intercorrelations for true matrices.

COMBINATORICS

Sekhin Yevhenii Mykolayovych

Student

Kharkiv National University of Radioelectronics

Introductions. Combinatorics is a branch of mathematics that studies the enumeration, combination and permutation of discrete objects. The field of combinatorics has its roots in ancient Indian Greek and Chinese mathematics. However, modern combinatorics developed in the 19th and 20th centuries, with major contributions from mathematicians such as Polya, Erdos and Hall. Combinatorics has applications in many areas, including computer science, physics and biology.

One of the earliest recorded instances of combinatorics is found in the ancient Indian text known as the Rigveda, which dates back to around 1500 BCE. In this text, combinatorial questions are posed, such as the number of ways to arrange a set of objects. Ancient Greek mathematics also dealt with combinatorial problems, particularly in the work of Euclid and his study of permutations and combinations.

In the modern era, combinatorics became a distinct field of study in the late 19th century with the work of Percy MacMahon and Henry Smith. Later, in the mid-20th century, the Hungarian mathematicians Paul Erdos made significant contributions to combinatorics, particularly in the areas of graph theory and Ramsey theory. Another notable mathematician in the field was Philip Hall, who made contributions to the theory of partitions, designs, and incidence structures.

Aim. The purpose of this work is to understand the fundamental principles and techniques used to count and analyze the arrangement, selection and combination of objects. This involves learning the basic formulas and methods used in combinatorics, such as permutations and combinations. Several real-life examples of use will also be provided.

Materials and methods. The principles and techniques used in combinatorics are essential in many areas of mathematics, computer science and engineering.

At its core, combinatorics is concerned with answering questions such as: How

many ways are there to arrange a set of objects? How many ways are there to select a subset of objects from a larger set? How many ways are there to combine objects from different sets? These questions are not only interesting, but they also have practical applications in fields such as cryptography, coding theory and network optimization.

To understand combinatorics, it is necessary to have a solid grasp of basic counting techniques and formulas. These include the product rule, the sum rule, permutations, combinations, repetition, the inclusion-exclusion principle and the binomial theorem. The product rule states that if there are m ways to do one thing and n ways to do another, then there are $m \times n$ ways to do both things together. The sum rule states that if there are m ways to do one thing and n ways to do another, then there are $m + n$ ways to do one or the other. The binomial theorem is a formula for computing the coefficients of the expansion of a binomial expression raised to a power.

In combinatorics, permutations and combinations are significant concepts that involve arranging objects either in a specific order or without any particular order. The number of permutations of n objects taken r at a time is given by the formula:

$$P(n, r) = \frac{n!}{(n-r)!}$$

Permutations refer to the number of ways to arrange a set of objects

in a particular order. For example, the number of ways to arrange three letters A, B and C in different orders is 6 (ABC, ACB, BAC, BCA, CAB, CBA). Combinations, on the other hand refer to the number of ways to select a subset of objects from a larger set. For example the number of ways to choose two letters from A, B, C and D is 6 (AB, AC, AD, BC, BD, CD).

Combination is the selection of objects without regard to their order. The number of combinations of n objects taken r at a time is given by the formula

$$C(n, r) = \frac{n!}{r!(n-r)!}$$

Repetition is the selection of objects with replacement. For example, if we have 4 objects A, B, C and D, and we want to select 2 objects with replacement, the number of ways to do this is $4^2 = 16$, as there are 4 choices for each selection

The inclusion-exclusion principle is used to count the number of elements in a union of sets. It states that the number of elements in the union of two sets is equal to the sum of the number of elements in each set minus the number of elements in their intersection.

These operations have numerous applications in various fields. For example, in probability theory, permutations and combinations are used to calculate the number of possible outcomes in a sample space. In computer science, permutation and combination algorithms are used for data encryption and decryption. In genetics, permutations and combinations are used to calculate the probability of a particular trait being inherited.

Real-life examples of these operations include lottery games, where the order of the winning numbers matters (permutation), selecting a team of players from a pool of candidates without regard to their position (combination), and rolling a pair of dice and calculating the probability of obtaining a specific sum (permutation and combination).

Results and discussion. In the field of combinatorics, there have been many important discoveries made by researchers over the years. One such example is the work of Percy MacMahon, who made significant contributions to the study of partition functions and enumeration problems in the early 20th century. His work laid the foundation for the study of symmetric functions which have numerous applications in modern combinatorics.

Another important result in combinatorics is the Inclusion-Exclusion Principle, which was developed by Pierre Raymond de Montmort in the 18th century. This principle is a fundamental tool for counting the number of elements in a set that satisfy certain properties, and it has numerous applications in probability theory and statistics.

Conclusions. In more recent years, there has been a growing interest in the study of random graphs and networks, which has led to the discovery of many fascinating results in combinatorics.

In summary, combinatorics is a rich and diverse field with many important

applications in mathematics, computer science and beyond. By understanding the fundamental principles and techniques of combinatorics, we can solve many problems that arise in these and other fields and gain a deeper appreciation for the beauty and elegance of mathematics. The field continues to evolve as new problems are encountered and new discoveries are made. As such, the study of combinatorics is essential for any student or researcher who wishes to contribute to the advancement of science and technology.

SOURCES.

1. Information about Henry Smith [Web resource]. Date of address 12.04.2023
https://en.wikipedia.org/wiki/Henry_John_Stephen_Smith

2. Basic combinatorics operations with examples [Web resource]. Date of address 12.04.2023
<https://mathigon.org/world/Combinatorics>

3. Inclusion-Exclusion Principle [Web resource]. Date of address 12.04.2023
<https://brilliant.org/wiki/principle-of-inclusion-and-exclusion-pie/>

4. General understanding of combinatorics as a science [Web resource]. Date of address 12.04.2023
<https://brilliant.org/wiki/combinatorics/>

5. Information about Percy Alexander MacMahon [Web resource]. Date of address 12.04.2023
<https://mathshistory.st-andrews.ac.uk/Biographies/MacMahon/>

**ПРИКЛАДНА СПРЯМОВАНІСТЬ ВИКЛАДАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ
ДИСЦИПЛІН У ТЕХНІЧНИХ ВИШАХ ЯК ОСНОВА ФАХОВОЇ
ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ**

Задерей Петро Васильович

доктор. ф.-м. н., професор кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Задерей Надія Миколаївна

к. ф.-м. н., доцент кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Нефьодова Галина Дмитрівна

к. ф.-м. н., старший викладач кафедри
математичного аналізу та теорії ймовірностей

Ткаченко Анастасія Володимирівна

студентка фізико-математичного факультету
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Мельник Ірина Юрївна

к. т. н., доцент кафедри комп'ютерних наук
Київський університет імені Бориса Грінченка

Вступ. Математична підготовка студентів технічних вишів відіграє ключову роль у формуванні фахових знань майбутнього інженера. Виходячи з того, що рівень математичної підготовки сучасних абітурієнтів є край низьким, потрібен цілий комплекс дій, що дозволив би викладачеві належно керувати навчальним процесом, демонструючи важливість і необхідність свідомого вивчення математичних дисциплін та активізуючи цей процес.

Студенти повинні розуміти прямий зв'язок математичних понять і математичних методів досліджень з майбутньою спеціальністю та широко застосувати набуті знання. В іншому випадку вища освіта буде досить поверхнева. Математичні дисципліни на технічних факультетах університетів поряд із загальними задачами фундаментальної освіти повинні орієнтуватися на

глибше засвоєння дисциплін з фахових спеціальностей.

Ціль роботи. Для посилення прикладної спрямованості математичних курсів у технічних вишах викладачам математики слід постійно підтримувати наукові і методичні контакти з кафедрами прикладних наукових досліджень, досліджувати та обчислювати прикладні математичні задачі, застосовувати спеціальну фахову термінологію технічних кафедр у викладанні математики. Зв'язок з суміжними дисциплінами, такими, як фізика, квантова механіка, теорія електронних кіл, теорія поля значно посилює інтерес студентів до вивчення математичних дисциплін, полегшує складний процес їх засвоєння. Планування теоретичного матеріалу, підбір відповідних вправ, задач, тестів повинен сприяти усвідомленню того, що математика є фундаментом у розвитку логічного, конструктивного мислення майбутнього фахівця.

Матеріали та методи. Освітній процес, що у сучасних умовах проводиться здебільшого дистанційно, складається з системи управління навчанням LMS-платформи (Learning Management System): Moodle, Edmodo, Google Classroom, Zoom, Github. Викладачі складають завдання та тести з питаннями закритого та відкритого типу, проводять онлайн-зустрічі, тематичні форуми. Студенти працюють зі спільними документами, що редагуються під час процесу навчання, виконують презентації, дані заносять у таблиці. Застосовуються основні ресурси системи LMS Moodle, тобто чати, форуми, завдання, глосарій, семінари.

Результати та обговорення. Навчальний процес повинен сприяти розумінню того, що такі математичні об'єкти, як матриця, система, вектор, похідна, інтеграл, комплексні числа, диференційні рівняння та системи, інтегральні рівняння тощо є математичними моделями реальних важливих процесів, явищ, що досліджуються, і мають різні інтерпретації [1, 2].

При вивченні теми «Похідна та її застосування» поряд з геометричним трактуванням похідної варто, щоб студенти з'ясували не лише фізичний зміст похідної як швидкості зміни процесу, тобто зміни однієї величини, що залежить від іншої, а й навести приклад такого тлумачення похідної, яке б відображало

деяке поняття, що пов'язане з обраною спеціальністю. Наприклад, для студентів факультету електроніки КПІ імені Ігоря Сікорського доцільно трактувати похідну, як силу струму в даний момент часу.

Нехай $q = q(t)$ – кількість електрики, що протікає через поперечний переріз провідника за час t , Δt – деякий проміжок часу; $\Delta q = q(t + \Delta t) - q(t)$ – кількість електрики, що протікає через вказаний переріз за проміжок часу від моменту t до моменту $t + \Delta t$. Тоді сила струму i в даний момент часу t визначається наступним чином:

$$i = \lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{\Delta q}{\Delta t} = \frac{dq}{dt}$$

Значний потенціал можливостей для професійного спрямування студентів мають завдання з таких математичних розділів, як «Диференціальні рівняння», «Операційне числення», «Інтеграл Фур'є», «Комплексні числа», «Теорія поля». Прикладні задачі демонструють можливості математичного апарату, заохочують студентів до вивчення математики, розширюють їх кругозір, активізують творчий потенціал молоді.

Значно посилює мотивацію до вивчення математичних дисциплін залучення студентів старших курсів до написання доповідей на наукові конференції. Наприклад, студенти факультету електроніки досліджували застосування знань з теорії комплексних чисел для вирішення деяких типових задач теорії електронних кіл [3].

У колах змінного струму напругу і силу струму зображають векторами, які доцільно виразити за допомогою комплексного числа у показниковій формі:

$$\vec{A} = Ae^{j\alpha}, \text{ де } j - \text{уявна одиниця, } j^2 = -1.$$

Розрахунок електричних кіл змінного струму значно полегшується, якщо гармонічні струми, напруги, ЕРС зображати у вигляді векторів або комплексних чисел. Нехай деяка величина струму i змінюється за гармонічним законом

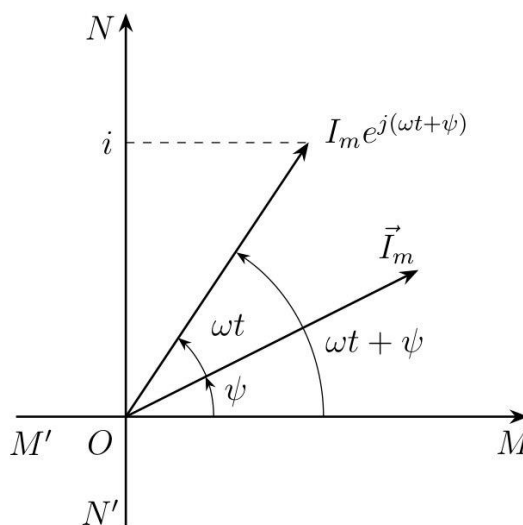
$$i = I_m \sin(\omega t + \psi).$$

Розглянемо прямокутну систему координат MON і розташуємо в ній

вектор $\vec{I}_m$, довжина якого дорівнює амплітуді $|\vec{I}_m| = I_m$, з віссю OM цей вектор утворює кут ψ .

Якщо вектор $\vec{I}_m$ буде обертатися навколо початку координат проти годинникової стрілки з кутовою швидкістю ω , то в момент часу t він утворює з віссю OM кут $(\omega t + \psi)$, а проекція цього вектора на вісь NN' буде дорівнювати миттєвому значенню величини v , що розглядається.

Вектор $\vec{I}_m$ називають вектором гармонічної величини v . При цьому мають на увазі вектори напруги ЕРС, струму, магнітного потоку. Якщо вважати осі MM' та NN' осями дійсних та уявних величин на комплексній площині, тобто $\text{Re } z$, $\text{Im } z$ відповідно, то вектор $\vec{I}_m$ буде відповідати комплексному числу I_m , модуль якого дорівнює амплітуді гармонічної величини i , а аргумент дорівнюватиме початковій фазі ψ . Це комплексне число називають комплексною амплітудою гармонічної величини i , яке може бути записано в показниковій, тригонометричній чи алгебраїчній формах.

Отже, комплексну величину струму можна записати у вигляді

$$I_m e^{j(\omega t + \psi)} = I_m \cos(\omega t + \psi) + j I_m \sin(\omega t + \psi).$$

Тоді миттєве значення синусоїдального струму дорівнює $\text{Im}(I_m e^{j\omega t})$.

Виходячи з цього, студенти глибше розуміють прикладний характер математики та з інтересом виконують роботу.

Вивчаючи в курсі математичного аналізу ряди Фур'є, звертаємо увагу на широке використання рядів Фур'є у різних сферах людського життя. Це електронна інженерія, вібраційний аналіз, акустика, оптика, обробка зображень. Викликає інтерес перетворення Фур'є, оскільки воно має застосування для

обробки зображень, розпізнавання образів. Розглядаючи перетворення Фур'є в курсі математичного аналізу варто ознайомити студентів з вейвлет-перетвореннями. Зазначимо, що вейвлет-перетворення є математикою ХХ століття. В 2017 році Абелівську премію, яка заснована урядом Норвегії в 2002 році, отримав французький математик Ів Мейєр (Yves Meyer) за теорію вейвлетів, математичних функцій, які використовуються, зокрема, в області аналізу та списку даних. Методи, розроблені вченим, виявили вплив на гармонічний аналіз і диференційні рівняння. Цікаво, що в 70-х роках ХХ століття Мейєр займався гармонічним аналізом, що є розділом математичного аналізу, де вивчають властивості функцій за допомогою їх розвинення у вигляді ряду чи інтеграла Фур'є. Саме ця робота привела вченого до створення теорії вейвлет-аналізу. Вейвлетом називають функцію, яка дозволяє аналізувати частотні компоненти даних. Графік цієї функції виглядає як хвилеподібне коливання з амплітудою, яка зменшується до нуля при віддаленні від початку координат. Студенти зацікавлюються теорією вейвлетів, що є дотичною до математики та інформаційних технологій.

Стаття студентки факультету електроніки стосується дослідженню теорії вейвлетів, їх властивостям, класифікації, застосуванню. Відкриває цікавий матеріал для подальшої роботи. Основна область використання вейвлет-перетворень – аналіз та обробка сигналів функцій, що мають змінний у часі частотний спектр, або неоднорідних у просторі. Ряди Фур'є та перетворення Фур'є – потужний інструмент в руках інженерів та програмістів, що дозволяє створити речі, без яких важко уявити життя у сучасному світі. Аудіо зв'язок високої якості, можливість зберігати та передавати велику кількість зображень, очистка сигналів від шумів, отримання зображень з віддалених куточків нашої галактики, сучасна 3D графіка [4].

Вейвлет, як ідейний «нащадок» перетворення Фур'є дозволяє аналізувати сигнали, для яких при аналізі методом перетворення Фур'є отримуємо недостатньо інформації, відкриває широкий спектр можливостей для стиснення даних (зображення, відео- та аудіо- інформації) Вейвлет-аналіз є одним з

найбільш сучасних методів аналізу сигналів.

Висновки. Організація процесу навчання вищої математики потребує залучення різноманітних методів, що сприяють підвищенню пізнавальної активності студентів. Багаторічний досвід викладання у вищих освітніх закладах свідчить, що саме використання міжпредметних зв'язків є найбільш потужним мотиваційним чинником.

ЛІТЕРАТУРА

1. Атаманюк С. І., Шищенко І. В., Семеніхіна О. В. Інновації в освіті та специфічні принципи підготовки майбутніх фахівців їх використовувати. Фізико-математична освіта. Суми, 2020. Вип. 4(26). Ч. 2. С. 13-16.

2. П. В. Задерей, Н. М. Задерей, Г. Д. Нефьодова, І. Ю. Мельник, А. В. Ткаченко Організація дистанційного освітнього процесу з вищої математики в технічних вишах як сукупність інноваційних технологій Topical issues of modern science, society and education. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC —Sci-conf.com.ua. Kharkiv, Ukraine. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyatopical-issues-of-modern-science-society-and-education-29-31-yanvaryu-2022-godaharkov-ukraina-arhiv/>

3. Медведєв К. Б., Нефьодова Г. Д., Манжелій А. Ю. Зображення параметрів кола змінної напруги на комплексній площині Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. «Математика в сучасному технічному університеті», Київ, 27–28 грудня 2019 р. — Вінниця: Видавець ФОП Кушнір Ю. В., 2020. 336 с. — Укр., рос., англ., білорус., с.116-119 <http://matan.kpi.ua/uk/mvstu8.html>

4. Калюга Б. В., Задерей Н.М. Застосування вейвлет-перетворення в сучасній науці та техніці Наукові записки молодих учених, [S.l.], n. 4, гру. 2019. ISSN 2617-2666. <<https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1711>>.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ

Заєць Юлія Василівна

Студентка

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна

Вступ. / Introductions. Зміни, що відбуваються в сучасному суспільстві, вимагають від людини розвитку творчих здібностей, вміння критично мислити, знаходити відповіді у різноманітних незвичних ситуаціях. Зрозуміло, що кожна навчальна дисципліна робить свій внесок у вдосконалення особистості людини, яка навчається, але чи не найбільший внесок може зробити математика [1]. Завданням сьогодення є розвиток різнопланових компетентностей учнів, але ж результати розвитку потрібно і можна відстежити за допомогою одного з ефективних компонентів педагогічного процесу – діагностики. Ще у середині ХХ століття, завдяки педагогічним вимірюванням, утворилася нова наука тестологія. Тестування (від англ. testing – випробування) для оцінювання знань використав уперше Д. Фішер, а теоретичне основи обґрунтував Ф. Гальтон у роботі «Дослідження людських здібностей та їх розвиток». Але лише у роботі американських психологів Д. Кеттела і В. Маккеона «Розумові тести та виміри» вживається безпосередньо термін «тест». Саме Д. Кеттела вважають піонером тестувань та вимірювань інтелекту абітурієнтів для вступу у заклади вищої освіти Америки. Американський тест перевірки загальних академічних здібностей SAT (Scholastic Aptitude Test) звільняє від вступних іспитів, випускникам необхідно лише здати цей тест [2]. Сьогодні подібна практика тестування наявна і в Україні, використовується для проходження зовнішнього незалежного оцінювання або національного мультипредметного тесту.

Різним питанням тестології присвятили свої дослідження багато вчених у тому числі й українські: І. Булах, М. Головань, В. Горох, Л. Гриневич, Е. Гуцало, Н. Кожемяко, Н. Лосєва, К. Михайлов, М. Олійник, С. Раков, Н. Якимець та

інші.

Мета роботи. / Aim. Завдання цього дослідження вбачаємо у висвітленні певних аспектів упровадження тестування у педагогічну практику, акцентуванні уваги на критеріях якості вимірювань, можливостей та способів використання тестових технологій для діагностики, оцінювання та контролю знань учнів загалом, і на уроках математики зокрема.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Найчастіше тестування багато науковців розглядають як «звичайний науковий метод дослідження однієї або декількох ознак особи, які емпірично розрізняються, метою якого є визначення відносного ступеня прояву ознаки на основі максимального використання кількісних показників» [3]. Надважливими є критерії якості вимірювань, а саме валідність, об'єктивність, надійність та точність. Валідність тесту визначає, що «вимірює тест і наскільки якісно це здійснюється» [4]. Об'єктивність показує, наскільки мінімізовано вплив суб'єктивних факторів завдяки стандартизації умов проведення, оцінювання та умов аналізу результатів вимірювання. Учені зазначають, що «критерії валідності й об'єктивності фактично є первинними, оскільки порушення одного з них призводить до порушення критеріїв надійності та точності, які, незважаючи на їх важливість, виступають як похідні. Надійність вимірювання визначається ступенем стійкості результатів і це впливає на точність та пов'язано зі співставленням результатів при повторних вимірах. Лише підготовлений відповідним чином комплекс завдань дає змогу з використанням певних діагностичних методів правильно оцінити рівень знань і вмінь суб'єктів навчання» [5, с. 6].

Результати та обговорення. / Results and discussion. Тестування в останні роки широко використовується у навчальному процесі, як у загальноосвітній школі, так і у закладах вищої освіти [6; 7; 8]. Зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) та національний мультипредметний тест (НМТ) сьогодні є ефективними системами оцінювання навчальних досягнень учнів, що дозволяють не лише підбити підсумки навчання, а й здійснити відбір в заклади

вищої освіти. Ці новації свого часу стали важливою подією у житті української держави і вони наближають нас до світового освітнього простору. До того ж «результати зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти є основою для вироблення освітньої стратегії і тактики, оцінювання роботи закладів освіти зокрема й освітніх систем в цілому» [9, с. 4]. Основними функціями оцінювання навчальних досягнень учнів учені визначають: контрольну (визначає рівень досягнень кожного учня (учениці), готовність до засвоєння нового матеріалу, що дає змогу вчителю відповідно планувати й викладати навчальний матеріал); навчальну (сприяє повторенню, уточненню й поглибленню знань, їх систематизації, вдосконаленню умінь та навичок); діагностико-коригувальну (з'ясовує причини труднощів, які виникають в учня під час навчання, виявляє прогалини у засвоєному, вносить корективи, спрямовані на їх усунення); стимульовано-мотиваційну (формує позитивні мотиви навчання); виховну (сприяє формуванню умінь відповідально й зосереджено працювати, застосовувати прийоми контролю й самоконтролю, рефлексії навчальної діяльності). Методика застосування тестів постійно вдосконалюється і у цифровому просторі потребує нових підходів з використанням інформаційно комунікаційних технологій (ІКТ). При вивченні математики у школі нам уявляється дуже зручною система комп'ютерного тестування для оцінювання знань учнів з низьким та середнім рівнем навчальних досягнень. Вона позбавляє учителя необхідності витратити дорогоцінний час уроку на вислуховування усних відповідей тих учнів, що з певних причин не бажають мати нормальні досягнення з предмету. І, на нашу думку, у той же час комп'ютерне тестування стимулює їх до досягнення задовільного рівня знань. Також зазначимо, що на відміну від учителя комп'ютерна програма оцінює не особистість учня, а рівень його компетентності з предмету. Цікавою є думка учнів (переважно хлопців), що обирають предмети орієнтовані на техніку: «Це дуже чесна система контролю знань. Тут важливо не те як сказав, а ЩО ти знаєш». Додамо, що учені також вбачають перспективи використання ІКТ при вивченні математики та й ще зазначають, що такий підхід посприяє

самореалізації учнів [10]. Вельми доречною, на нашу думку, є бажання учених розробити тести для вимірювання логіко-математичної компетентності, які б максимально сприяли пошуку талановитих учнів, певній сепарації випускників шкіл щодо здатності подальшого навчання в університетах, залучення їх до наукової роботи тощо [11].

Автор, у своїх подальших розвідках застосування тестів, планує використовувати Google Форми, як частину офісного інструментарію Google Drive. Мабуть, це один з найшвидших і простих способів створити математичний тест: пишемо завдання, вибираємо тип відповіді (вибір з кількох варіантів, написання власного і - готово!). Цей тест можна відправити студентам електронною поштою або вбудувати на свій сайт за допомогою спеціального коду. Для прискорення роботи можна додати плагін Flubaroo, який автоматично перевіряє відповіді учнів і ставить оцінки відповідно заданим критеріям. Важливо, що форми є абсолютно безкоштовними і для використання ресурсу потрібно лише мати акаунт Google.

Висновки. / Conclusions. Отже, у загальноосвітній школі та закладах вищої освіти накопичено достатній досвід щодо розробки і практичного застосування тестів, але творчо працюючі вчителі завжди намагаються вдосконалити процес навчання і це рухає практичний розвиток тестових технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пузирьов В. Є. Викладання математичних дисциплін в контексті виховання творчої особистості майбутнього фахівця // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Електронний ресурс]. – Серія: Педагогіка №4, 2015. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnadped_20T15_4_16.pdf
2. SAT Program – <http://www.collegeboard.com/student/testing/sat>
3. Lienert G. A. Testaufbau und Testanalyse // Wienheim. – Beltz 3, Auf. 1969, P. 7–14.

4. Anastasi, A. Psychological testings. *Psychologi*, №38, 173- 189.
5. Булах І. Є., Мруга М. Р. Створюємо якісний тест: Навч. посіб. — К.: Майстер;клас, -2006, 160 с.
6. Лосєва Н. М. Тестування в умовах багатоступеневої підготовки фахівців у вищій школі // *Освіта і управління*. – 2002. – Т. 5. – № 4, С. 150-156.
7. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ : монографія / Раков С. А. – Х. : Факт, 2005. – 360 с.
8. Головань М. С. Математична компетентність: сутність та структура / Микола Степанович Головань. // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету*. – 2014. – №1. – С. 35–39.
9. Зовнішнє незалежне оцінювання в освіті України. Курс лекцій: навч. посіб. / Г. С. Кашина, В. П. Сергієнко. - Луцьк, 2010. - 115 с.
10. Лосєва Н. М. Інформаційно-комунікаційні технології і самореалізація студента у процесі навчання / Н. М. Лосєва, А. Р. Борздох // *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка. – Мелітополь, 2018. – С. 190-194.
11. Раков С. А., Вашуленко О. П., Горех В. П., Милянник А. І, Пузирьов В.В. Три виміри логіко-математичної компетентності. *Вісник. Тестування і моніторинг в освіті*. 2009. № 12. С. 6–15.

МЕТОД ДОТИЧНИХ КРИВИХ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СКІНЧЕННИХ СКАЛЯРНИХ РІВНЯНЬ

Калайда Олексій Феофілович

канд. фіз.-мат. н., доцент

Київський Національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Вступ. /Introduktions. Для знаходження відокремлених простих нулів α (а також і полюсів, відокремлених - $f(\bar{x})f(\hat{x}) < 0, \alpha \in (\bar{x}, \hat{x})$), скалярної функції f (для кратних нулів-полюсів слід використовувати частку функції f та її похідної f') ефективними являються ітеративні методи (Калайда, 2000), як-от, метод січних, методи Чебишова та, зокрема, найпростіший з них - метод Ньютона. Проте кращими методами можуть бути методи дотичних не прямих, як у методі Ньютона, а методи дотичних кривих, як-от, наприклад, дотичних кіл, парабол або дробово-раціональних колокант (хоча б з одним кратним вузлом колокації). Про це і йтиметься нижче.

Мета роботи. /Aim. Побудувати та показати, що метод дотичних кривих розв'язування скалярних рівнянь $f(x) = 0$ ефективніший, ніж метод дотичних прямих (метод Ньютона).

Матеріали та методи. /Materials and methods. Використано криві (зокрема, кола, квадратні колоканти, практично можна й кубічні та четвертого степеня, та нейтральні дробово-раціональні колоканти) для побудови ітеративних методів розв'язування скалярних рівнянь $f(x) = 0$.

Результати та обговорення. /Results and discussion. В результаті застосування, замість дотичних прямих, як у методі Ньютона, дотичних кривих (зокрема, кіл $\Phi(x, y) = y - y_0 - \sqrt{R^2 - (x - x_0)^2} = 0$, квадратних парабол

$$L_2(x; f) = f_0 + \frac{f_1 - f_0}{x_1 - x_0} (x - x_0) + \frac{\omega(x)}{\omega'(x)} f'_1, \quad \omega(x) = (x - x_0)(x - x_1)$$

та інших колокант) побудовані нові ітеративні методи розв'язування розглянутих рівнянь. Основну увагу зосереджено на нейтральній дробоволінійній колоканті (відповідне значення параметра a знаходиться з умови $r(x_1; f; a) = f_1'$)

$$r_1(x; f; a) = \frac{(x_1 - x)f_0 + a(x - x_0)f_1}{x_1 - x + a(x - x_0)}, a = \frac{f_1 - f_0}{hf_1'} \quad (1)$$

Отже, для наближення $\tilde{\alpha}$ шуканого нуля α маємо лінійне алгебричне рівняння

$$(x_1 - x)f_0 + a(x - x_0)f_1 = 0 \Rightarrow \tilde{\alpha} = \frac{x_0 f_1 (f_1 - f_0) - x_1 f_0 h f_1'}{f_1 - f_0 - h f_0 f_1'} \quad (2)$$

(зрозуміло, замість $r_1(x; f; a)$, реально можна використати й $r_k(x; f; a), k = 2 - 4$).

Зауважимо, що побудовані методи можуть використовуватись як в інтерполяційному, так і в екстраполяційному варіантах.

Проілюструємо формулу (4) на прикладі рівняння $e^x - 1 = 0 (\alpha = 0)$. При $x_0 = -0.5, x_1 = 0.5$ за даною формулою (в інтерполяційному варіанті) дістаємо $\tilde{\alpha} \approx 0.010$. За методом же Ньютона тут $\tilde{\alpha} = 0.107$.

Аналогічно, з умов, відповідно, $\Phi(x, y) = 0, \Phi(x; y) = f_1, \Phi'(x; y) = f_1'$;

$L_2(x_1; f) = f_1, L_2'(x_1; f) = f_1'$ теж дістанемо відповідні наближення шуканого нуля.

Висновки. /Coclusions. Побудовані алгоритми за методами дотичних до кривих (1), (2) дає можливість прискорити процес наближення до шуканого нуля скалярної функції f (а також її полюса) довільної кратності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (навчальний посібник) К.: ВПЦ “Київський університет”. – 249 с.

ЗНАХОДЖЕННЯ НУЛІВ СКАЛЯРНИХ ФУНКЦІЙ ЗА ДОПОМОГОЮ КВАДРАТУРНИХ ФОРМУЛ

Калайда Олексій Феофілович

канд. фіз.-мат. н., доцент

Київський Національний університет

імені Тараса Шевченка

Київ, Україна

Вступ. /Introduktions. Є багато різноманітних методів відшукування нулів функції $x \mapsto f(x)$. Проте ще не розглядалась можливість їх знаходження за допомогою оберненої функції $y \mapsto x(y)$. Тут розглядається саме така можливість.

Мета роботи. /Aim. Показати, що за допомогою оберненої функції $y \mapsto x(y)$ та квадратурних формул можна знаходити відокремлені прості нулі, (а також, зокрема, і полюси) скалярної функції $x \mapsto f(x)$.

Матеріали та методи. /Materials and metods. Використано формулу похідної для оберненої функції

$$y \mapsto x(y) = f^{-1}(x(y)) \Rightarrow x'_y = \frac{1}{f'(x)}. \quad (1)$$

та методи розв'язування відповідної їй задачі Коші.

Результати та обговорення. /Results and discussion. З (1) маємо задачу Коші для оберненої функції $y \mapsto x(y)$

$$x'_y = \frac{1}{f'(x)}, x(y_0) = x_0. \quad (2)$$

Для розв'язування задачі (2) можна використати різноманітні методи її розв'язування (як-от, метод Ейлера, методи Рунге – Кутти, тощо), зокрема, й квадратурну формулу парабол для нерівномірного розподілу упорядкованих вузлів колокації (Калайда, 2000)

$$J = \frac{1}{6} (f_0(2 - \mu) + f_1(2 + \mu + \mu^{-1}) + f_2(2 - \mu^{-1})), \mu = \frac{x_2 - x_1}{x_1 - x_0} \quad (3)$$

(при $\mu = 1$ – формула Сімпсона $\tilde{J} = \frac{h}{6}(f_0 + 4f_1 + f_2)$). Вона може застосовуватись як в екстраполяційному, так і в інтерполяційному варіантах (останні вигідніші).

Так, зокрема, при застосування методу Ейлера дістаємо автономний метод - метод Ньютона

$$x_{i+1} = x_i - \frac{f(x_i)}{f'(x_i)}. \quad (4)$$

При заданих трьох наближеннях x_{i-2}, x_{i-1}, x_i нуля α з (3) дістаємо наступне його наближення

$$x_{i+1} = x_{i-2} + \frac{1}{6} \left(f_{i-2}(2 - \mu_i) / f'_{i-2} + f_{i-1}(2 + \mu_i + \mu_i^{-1}) / f'_{i-1} + f_i(2 - \mu_i^{-1}) / f'_i \right), \mu_i = \frac{x_i - x_{i-1}}{x_{i-1} - x_{i-2}}. \quad (5)$$

Проілюструємо формулу (5) на прикладі.

Так, при $f(x) = e^x - 1, (\alpha = 0), x_0 = 0.5, x_1 = 0.75, x_2 = 1$ за формулою (5) (екстраполяційний варіант) дістаємо $x_3 \approx 0.24$. А при $x_0 = 0.1, x_1 = 0.2, x_2 = 0.3$ маємо $x_3 \approx 0.036$. При $x_0 = -0.1, x_1 = 0.1, x_2 = 0.2$ (інтерполяційний варіант) маємо $x_3 \approx -0.055$.

Висновки. /Conclusions. До множини різнорманітних методів відшукування нулів (полісів) функції додано ще одну можливість, а саме, за допомогою оберненої функції та квадратурних формул, зокрема, формули парабол (3). Зрозуміло, це можна узагальнити й на випадок інших багатоточкових квадратурних формул (як в екстраполяційному, так і в інтерполяційному варіантах) виду (3).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/BIBLIOGRAPHY

1. Калайда О. Ф. (2000). Чисельні методи (основи обчислювальної математики, учбовий посібник). К.: ВПЦ “Київський університет”. 249 с.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

ВПЛИВ РІЗНИХ ВИДІВ КРИЗ НА МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ

Жебрівська Катерина Андріївна

студентка

Київський університет імені Бориса Грінченка

м. Київ, Україна

Під впливом економічних криз, які трапляються все частіше і стають все більш затяжними, міжнародний туризм зазнає труднощів з початку ХХІ ст. Як результат глобалізації ці кризи, будь то економічні чи соціальні, часто мають одну спільну характеристику – вони зачіпають економіки всіх країн, і стає ясно, що жодній країні не вдасться уникнути наслідки кризи. Причини проліферації криз багатокomboвані, але всі вони є наслідком того, що сучасний світ взаємопов'язаний, взаємозалежний і, отже, менш стабільний. Наслідки цієї нестабільності позначаються на різних економічних сферах діяльності: транспорті, фінансовій сфері, ІТ-індустрії, тощо [1].

Зростаюча глобалізація пов'язана зі швидким зростанням цін. Така тенденція мала місце не тільки в епоху першої глобальної кризи фінансової системи, що вплинула на ціни таких стратегічно важливих сировинних матеріалів, як нафта і газ, але також робить негативний вплив на геополітичні та екологічні сфери в даний час. Світ, розділений на бідними та багатими, став більш вразливим до конфліктів. Світова економіка страждає від дисбалансу. Досить складно зрівноважити фінансову, реальну економіку зі заощадженнями та інвестиціями, а також з бюджетом країни. Досить складно використовувати сировинні матеріали для економічного розвитку країни і при цьому контролювати ситуацію цін на ринку. Постійно потрібно мати на увазі, що подібний економічний дисбаланс завжди може бути приводом для розвитку

нової кризи [2].

Наростаюча глобалізація є каталізатором розвитку туристського сектора. Економіки різних країн все більше і більше відкриваються глобалізації. Так, вони входять на ринок, який збільшує відмінності між працею і продуктивністю. Багато економічно благополучні країни розвинули потужні туристські структури, що дозволяє їх резидентам здійснювати туристські подорожі як всередині країни, так і за кордон. Мільйони людей у країнах, що розвиваються, ще не мають такого доступу до подорожей. Сьогодні 57% всіх подорожуючих – це вихідці з розвинених країн. Ці 57% в середньому мають схожі переваги і схожий соціально-економічний статус. Таким чином, відбувається економічний обмін між схожими в перевагах споживачами і схожими туристськими продуктами. Місцевий туризм в таких країнах зазвичай в півтора рази вище, ніж Виїзний туризм. Але тим не менше присутність країн, що розвиваються на ринку становить вже 43%. Розвинений ринок має кращий розподіл і більш ефективне використання ресурсів [3].

Міжнародний туризм має величезне значення для зниження бідності в країнах і регіонах. Ринок не є соціальною структурою і не розподіляє дохід між багатими і бідними. Туризм же являє собою свого роду розподільник грошових коштів на ринку між бідним і багатим населенням, дозволяючи брати участь на ринку всім соціальним верствам. Проте туризм не може повною мірою стимулювати працю, розвиток місцевих торгових мереж, запобігати міграцію молоді, тощо. Міжнародне співнота підтримує технологічний розвиток і фінансування альтернативних моделей розвитку. Вони розуміють туризм як способи вирішення проблем, пов'язаних з бідністю населення, і просувають цей вид діяльності серед місцевого бізнесу. Туризм стимулює розвиток міжнародних і локальних компаній і є каталізатором обміну Товарів і послуг. Він також сприяє поліпшенню законодавчого ладу, який згодом стає сприятливим ґрунтом для розвитку всієї економіки країни в цілому [4].

Країни, які значною мірою залежать від туризму і, зокрема, від міжнародних мандрівників, як правило, невеликі, мають ВВП на душу

населення в діапазоні від середнього до високого рівня доходу і в основному є чистими боржниками. Багато з них є невеликими острівними економіками: Ямайка ТА Сент-Люсія в Карибському басейні, Кіпр та Мальта в Середземному морі, Мальдіви та Сейшельські острови в Індійському океані або Фіджі ТА Самоа в Тихому океані. До пандемії COVID середній річний чистий дохід від міжнародного туризму (витрати іноземних туристів у країні за вирахуванням туристичних витрат місцевих жителів за кордоном) у цих острівних економіках становив близько чверті ВВП, а пікові значення становили близько 50 відсотків ВВП, наприклад Аруба і Мальдіви.

Але є більші економіки, які сильно залежать від міжнародного туризму. Наприклад, у Хорватії середні чисті доходи від міжнародного туризму в 2015-2019 роках перевищили 15 відсотків ВВП, 8 відсотків у Домініканській Республіці та Таїланді, 7 відсотків у Греції та 5 відсотків у Португалії. Найяскравіший приклад-Макао, де чистий дохід від міжнародних подорожей та туризму становив близько 68 відсотків ВВП у 2015-2019 роках. Навіть у доларовому вираженні чисті доходи Макао від туризму були четвертими за величиною у світі після США, Іспанії та Таїланду [5]. Як країни, що залежать від туризму, впоралися зі зникненням значної частини своїх міжнародних доходів у 2020 році? Вони були змушені брати більше позик з-за кордону (технічно їх дефіцит поточного рахунку збільшився або їх надлишок зменшився), але також зменшили чисті міжнародні витрати в інших категоріях. Імпорт товарів зменшився (відображаючи як зменшення внутрішнього попиту, так і зменшення введених ресурсів туризму, таких як імпорт продуктів харчування та енергії), а платежі іноземним кредиторам були нижчими, відображаючи зменшення доходів від готельної інфраструктури, що належить іноземцям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко А., Дугієнко Н. Вплив пандемії Covid-19 на міжнародний туризм. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2020.

Вип. 3 (26). С. 3–7.

2. Кирилюк І. М., Чвертко Л. А. Безпекові аспекти розвитку туризму в умовах пандемії COVID-19. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2021. Вип 17. Т. 2. С. 178–189. DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.17.178-189>.

3. Леміш К., Бабіна Н., Швачко В. Дослідження тенденцій розвитку міжнародного туризму. Причорноморські економічні студії. 2020. Вип. 60-1. С. 14–17.

4. Пандемія COVID-19 та її наслідки в сфері туризму в Україні. (Оновлення до документа «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні»). URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRDCOVID19-Report-UKR.pdf>

5. Якименко-Терещенко Н., Корюгін А., Бикова М. Перспективи відновлення економічного потенціалу суб'єктів індустрії туризму і гостинності в Україні. Економіка та суспільство. № 35 (2022). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-40>.

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

MOBILE TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES AND PHOTOGRAPHS FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING: SOME FEATURES OF COMPUTER PROCEDURES FOR THE RESULTS OF INSTRUMENTAL MEASUREMENTS VISUALIZING

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,

Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. The super-mobile direct-prospecting technology of satellite images and photographs frequency-resonance processing and decoding [1] provides an opportunity to quickly (in a short time) conduct research anywhere in the world in order to study the features of the deep structure of Earth's structural elements of various types and search for ore and combustible minerals and water (drinking, mineralized, healing). In 2019-2022 the technology has been extensively tested on large blocks and local areas of prospecting for hydrocarbons (oil, condensate and gas) and ore minerals of various types, the sites of exploratory wells drilling for oil and gas on onshore and offshore in various regions, as well as in areas volcanic complexes of various types location, impact (ring) structures, large and small lakes. A significant number of experimental research (instrumental measurements) was also carried out within local sites and areas of visible hydrogen degassing in order to study the possibility of direct-prospecting methods using to search for accumulations of natural hydrogen - an environmentally friendly fuel of the future.

In 2023, the approbation of mobile technology continues, and purposeful work is being carried out to improve its individual components (modules). This report presents the materials of the demonstration stage of experimental work at the local site of gold prospecting, during which the developed computer complex for collecting, storing and visualizing of the instrumental measurements results was used.

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [1]. The individual components of the technology used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of the cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [1, 2].

In the process of performing experimental studies of a reconnaissance or detailed nature (carrying out instrumental measurements!) within the blocks and areas of the survey, the following sequence of procedures (graphs) for processing an individual satellite image (or its local fragment) is used.

1. The procedure for fixing responses (signals) from the surface at the frequencies of the following set of substances: oil, condensate, gas, amber, methane oxidizing bacteria, oil shale, gas hydrates, ice, coal, anthracite, hydrogen, living (deep) water, dead water, diamonds, potassium magnesium salt, sodium chloride salt.

2. Graph of responses registration from the groups of sedimentary,

metamorphic and igneous rocks that make up the cross-section.

3. Procedure for determining presence in survey area of deep channels (volcanoes), filled with various groups of rocks; depths assessment of volcanoes roots.

4. Graph for determining groups of rocks (or individual samples of groups), from which signals are recorded at frequencies of oil, condensate, gas and water (deep, live).

5. The procedure for recording responses of oil, condensate, gas and phosphorus at the surface (depth) of 57 km - the boundary of the synthesis of hydrocarbons and amber in deep channels (volcanoes), filled with certain groups of rocks.

6. Graph of signals registration from water (deep, live) on the surfaces of 11, 46, 57, 68 km - the predicted boundaries of water synthesis in volcanoes of a certain type.

7. The procedure for scanning a cross-section with different steps from the surface up to 15 km to determine the depth intervals, within which responses are recorded at the resonant frequencies of oil, condensate, and gas. Refinement of the depths of location of the most promising for hydrocarbons intervals of cross-section during additional scanning with a finer step.

8. Graph for assessing the depth of the upper boundary (edge) of basalts, as well as the depths of the beginning of fixing responses at the resonant frequencies of hydrogen and living (healing) water from basalts. It is implemented in case of fixing responses from the 6th group of igneous rocks (basalts) on the surveyed area.

9. Procedure for determining the depths of occurrence of the upper edge of kimberlites, as well as the depth interval within which responses at diamond frequencies are recorded. It is implemented when establishing the presence of signals from the 11th group of igneous rocks (kimberlites) in the survey area.

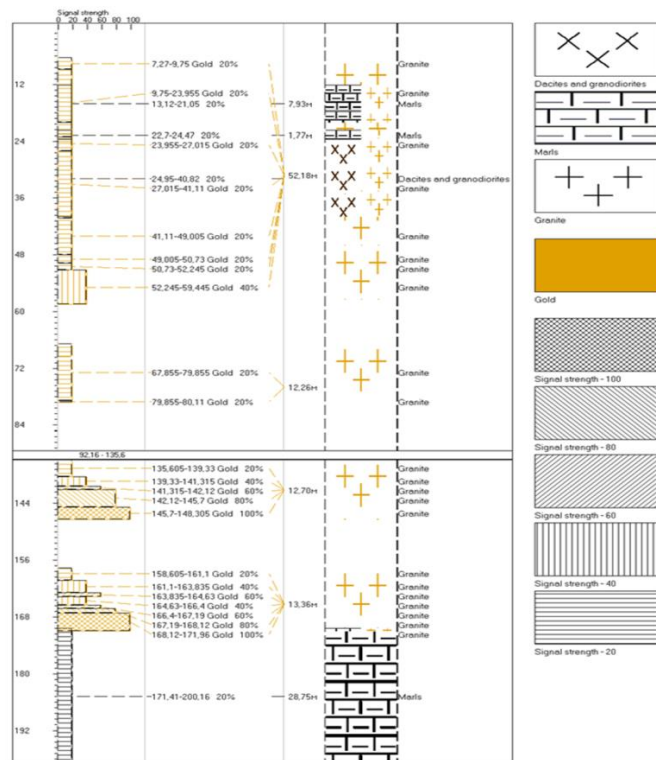
Research results within the demo area. The mobile direct-prospecting technology can be successfully used on four stages of prospecting for oil and gas, natural hydrogen, ore minerals and water [3]. On stage 1 (demonstration) processing

of a satellite image or a photograph of the well or deposit location, known to the potential Customer, is conducted to further demonstrate the technology operability and efficiency. At stage 2 (integral) detailed processing of satellite images of large areas is conducted in order to determine the types of volcanic structures, present within survey area, as well as minerals for which it is advisable to conduct reconnaissance and detailed prospecting.

In the region of demonstration work, frequency-resonance processing of two sites satellite images with an area of 50*50 m² (Fig. 1) and 10.5 km², as well as the core photographs from two intervals of a drilled well (Fig. 4) was performed in the integral mode. The results of the performed instrumental measurements are presented using the visualization software package in Fig. 2, 3 and 5.

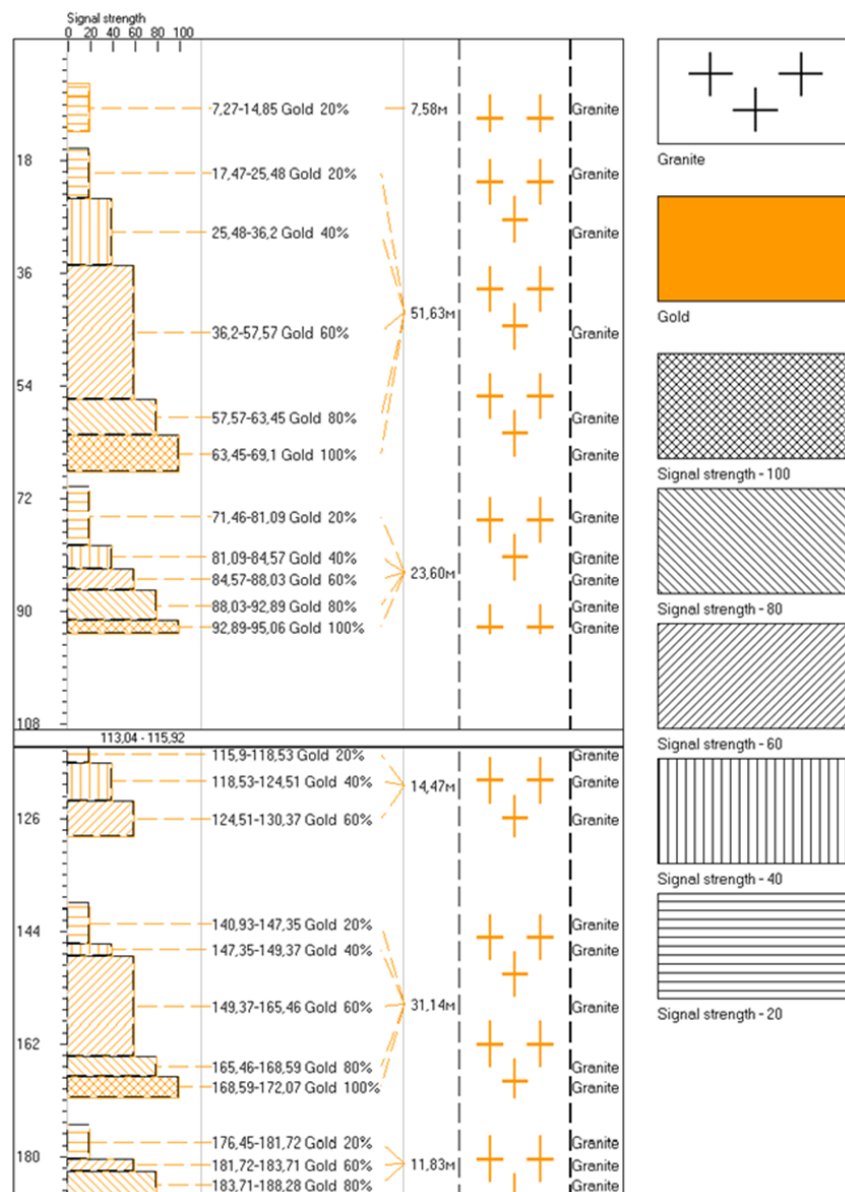

Fig. 1. Satellite image of the local survey area (50*50 m²).

Fig. 2. Representation of the results (cross-section) of frequency-resonance processing of a satellite image in Fig. 1 using the developed software package.

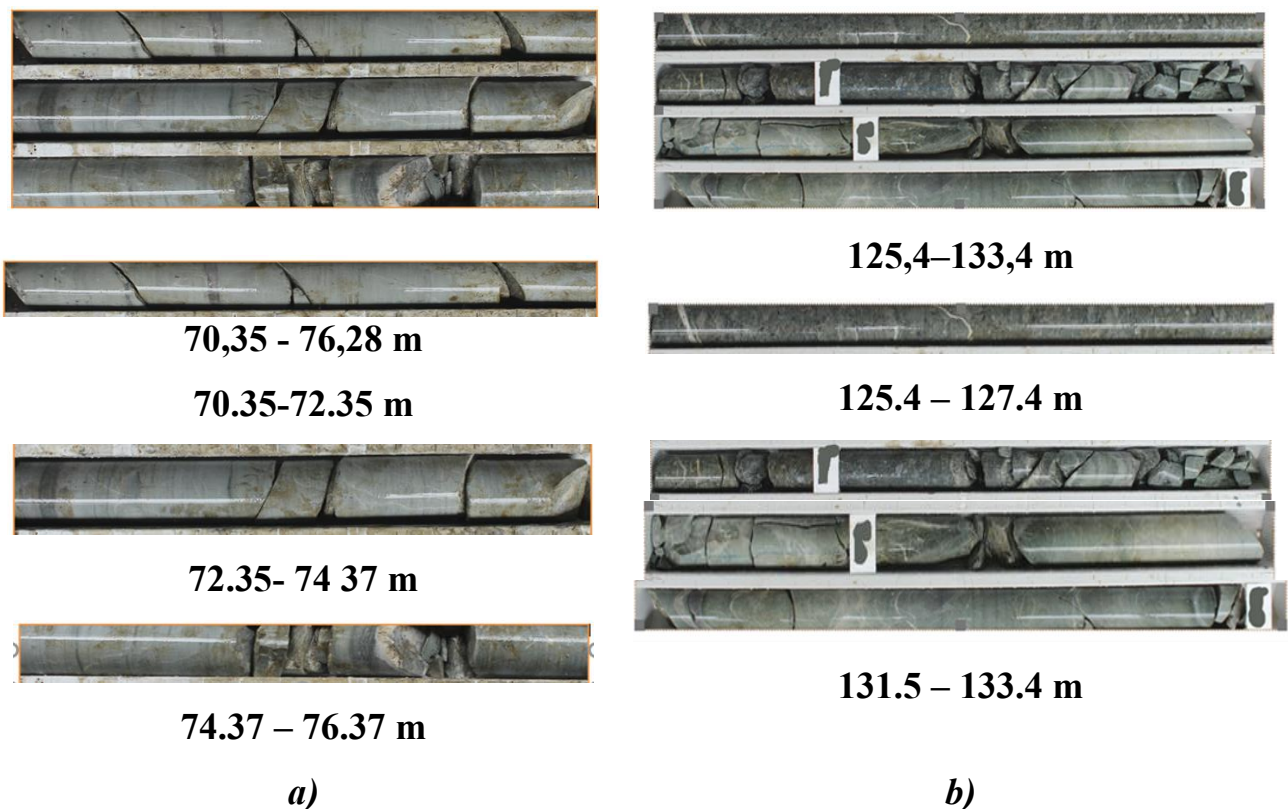
During cross-section scanning from the surface up to 200 m using a satellite image of demo site in Fig. 1 in integral mode, responses (signals) at gold frequencies of different intensity were recorded in four intervals of cross-section (Fig. 2): 1) 7.27-59.445 m; 2) 67.855-80.11 m; 3) 135.605-148.305 m; 4) 158.605-171.96 m. In the first and second intervals, signals of low intensity (20% of the maximum) were recorded. Signals of maximum intensity (100%) were recorded in the third (145.7-148.305 m) and fourth (168.12–171.96 m) intervals of fixing responses at gold frequencies.

Fig. 3. Presentation of the results (cross-section) of the frequency-resonance processing of a satellite image of a search site with an area of 10.5 km² using the developed software package.

When scanning cross-section from surface up to 200 m using a satellite image of a demo site with an area of 10.5 km² in the integrated mode, responses at gold frequencies of different intensity were recorded in six intervals of cross-section (Fig. 3): 1) 7.27-14.85 m; 2) 17.47-69.01 m; 3) 71.46-95.06 m; 4) 115.9-130.37 m; 5) 140.93-172.07; 6) 176.45-188.28. In the first interval, signals of low intensity (20%) were recorded. Signals of maximum intensity (100%) were recorded in the second (63.45–69.1), third (92.89–95.06 m) and fifth (168.59–172.07 m) intervals of fixing responses at gold frequencies.

During frequency-resonance processing of the core photographs from the depth interval of 70.35-76.37 m in the well (Fig. 4a), signals at gold frequencies were recorded in six sections of the core (Fig. 5a). The maximum signals intensity (60%) was recorded in the 2nd (2.118-2.247 m) and 3rd (3.107-3-413 m) core intervals.

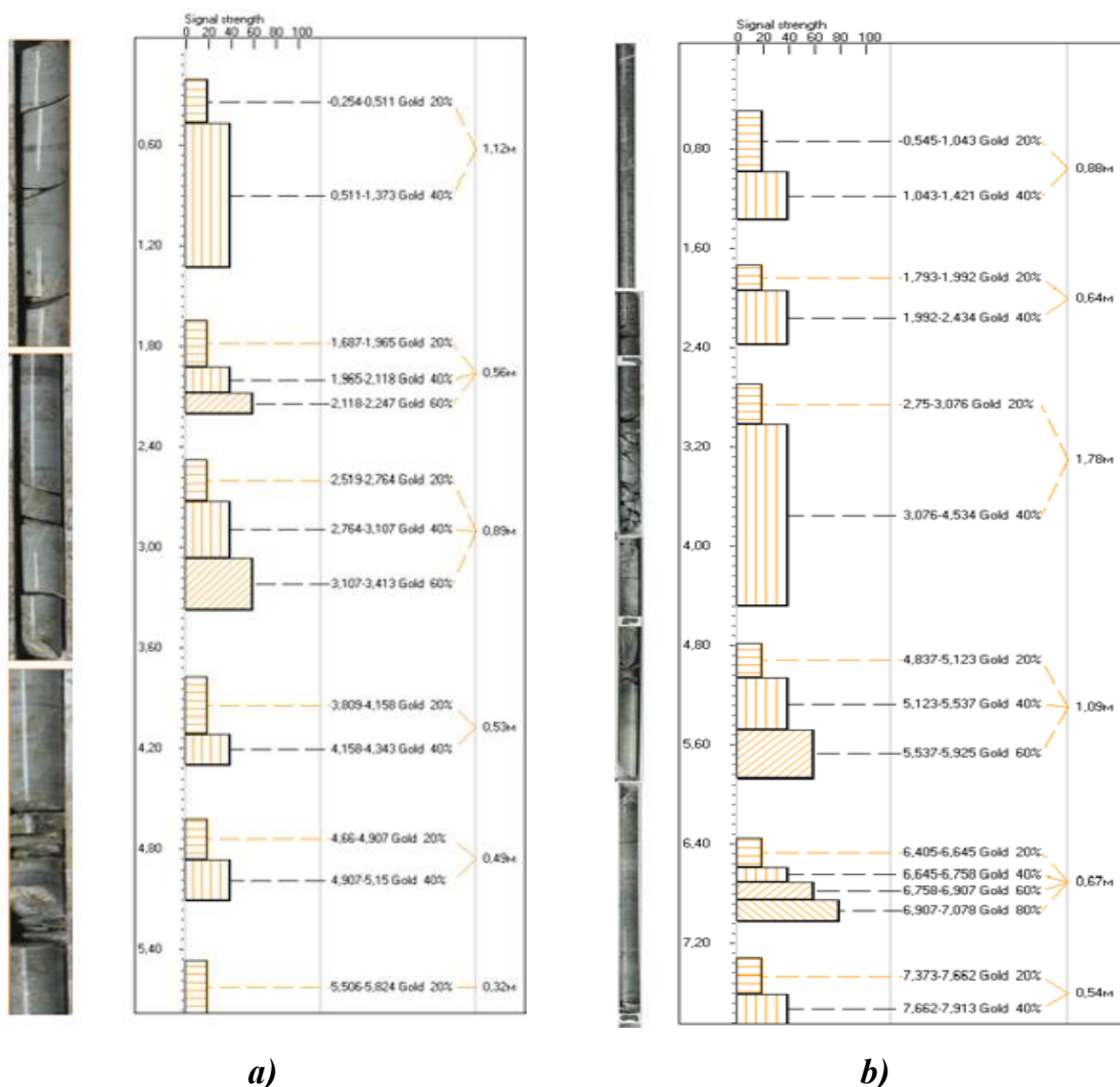
Fig. 4. Photographs of the core from a drilled well for gold: a) depth interval - 70.35 - 76.28; b) depth interval - 125.4–133.4 m.

When frequency-resonance processing core photographs from the depth interval of 103.5-111.55 m in the well (Fig. 4b), signals at gold frequencies were

recorded in six core intervals (Fig. 5b). The maximum signal intensity (80%) was recorded in the 5th (6.907-7.078 m) core interval.

Brief comments and conclusion. The intervals of responses at gold frequencies of maximum intensity may indicate an increased content of gold in the rocks.

In the integral mode of cross-section scanning, the values of the determined cross-section parameters are averaged (not pointwise) for the entire area of the survey site. This feature of the scanning mode must be taken into account when comparing the obtained results with materials of drilling.

Fig. 5. Representations of the results of frequency-resonance processing of core from a drilled well for gold, with the developed software package using: a) depth interval - 70.35- 6.28 (Fig. 4a); b) depth interval - 125.4–133.4 m (Fig. 4b).

The developed software package for collecting, storing and visualizing the results of instrumental measurements when implementing individual procedures of satellite images and photographs frequency-resonance processing provides an opportunity to increase the overall information content of the final results and reduce the time spent on the instrumental measurements performing.

The results of the experimental work performed within the demo area testify to the expediency of applying the procedures of frequency-resonance core photographs processing in the process of drilling exploratory wells directly. Immediately, after the core is extracted from the well, its photographs can be transmitted by phone or e-mail to the laboratory, where the response intervals at the frequencies of the desired minerals are quickly determined. Subsequently, to determine the percentage of a mineral, only those core fragments are presented in the laboratory, in the intervals of which signals at the frequencies of these minerals are registered.

In conclusion, we note once again that the super-mobile direct-prospecting technology of satellite images frequency-resonance processing and the method developed with its use for the integral assessment of the prospects for oil and gas potential (ore content, water content) of large prospecting blocks and local areas provides an opportunity to significantly speed up and optimize the exploration process for various types of minerals, as well as to minimize the financial costs of its implementation.

REFERENCES

1. Yakymchuk N.A., Korchagin I.N., Bakhmutov V.G., Solovjev V.D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
2. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*.

2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. Geoinformatika. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. Geoinformatika. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

3. Yakymchuk M. A., Korchagin I. M. About efficiency of geological-geophysical exploration for oil and gas: comments and suggestions // Modern research in world science. Proceedings of the 9th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 689-698. URL: <https://sci-conf.com.ua/ix-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-28-30-11-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>

**FEATURES OF DEEP STRUCTURE WITHIN REGIONS OF GOLD
DEPOSITS MURUNTAU (UZBEKISTAN) AND NAMOYA (DR CONGO)
LOCATION BY THE RESULTS OF PHOTOGRAPHS AND SATELLITE
IMAGES FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING**

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Applied Problems of Ecology,
Geophysics and Geochemistry, Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,

Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. In 2019-2022 in various regions of the globe, a significant number of experimental research has been carried out in order to test frequency resonance methods of satellite images and photographs processing and decoding [4], as well as to develop and improve methodology of their practical application during solving geological and geophysical exploration problems of various nature.

During the experimental studies performing, numerous evidence and facts were obtained in favor of volcanic model of the formation of external appearance of Earth, planets and satellites of Solar System, deposits of ore and combustible minerals and water (drinking, mineralized, healing). This report presents and analyzes results of a reconnaissance survey, conducted to determine the types of volcanic structures (complexes) in territory of two areas in different regions of the globe, within which the known gold deposits are located - Muruntau (Uzbekistan) and Namoya (DR Congo).

Research methods. Experimental reconnaissance studies are carried out using low-cost direct-prospecting technology, including modified methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical electric-resonance sounding (scanning) of the cross-section and the method of integral assessment of the prospects for oil and gas (ore) potential of large prospecting blocks and local areas [4]. The individual components of the technology

used are developed on the principles of the “substance” paradigm of geophysical research, the essence of which is the search for a specific (required in each case) substance. The developed methods are based on the standing electric waves, discovered by Nikola Tesla in 1899 in the deep horizons of the Earth. In modified versions of the methods of frequency-resonance processing of satellite images and photographs, as well as vertical sounding (scanning) of cross-section, existing databases (sets, collections) of sedimentary, metamorphic and igneous rocks (<http://rockref.vsegei.ru/petro/>), minerals and chemical elements are used. The peculiarities and potentialities of the methods used, as well as the technique of instrumental measurements carrying out, are described in more detail in [4-7].

Muruntau gold deposit (Uzbekistan). Photos of quarries from the 10 largest gold deposits in the world are presented in the information message [3]. At the initial stage of the experiments, reconnaissance studies were carried out at two fields: Boddington (Australia) and Muruntau (Uzbekistan, Fig. 1). At subsequent stages of the work, a small number of measurements were made at eight other fields.

During frequency-resonance processing of a photograph of a quarry at the deposit (Fig. 1), responses of 1 (granites), 2 groups of igneous rocks were recorded from the surface, there were no signals of sedimentary rocks.

By recording responses of granites at various depths (50, 450, 550, 650, 950, 995, 996 km), the root of granite channel (volcano) was established at a depth of 996 km.

On the surface of 450 km, responses from “young” (1–10) and “old” (11–19) granite samples were recorded.

By scanning cross-section from the surface, step 50 cm, responses of gold were obtained from the interval: 1) 210-(enhanced) (400-intensive) (intensive 650)-780 m (further scanning was not carried out). When scanning from 100 m, at a step of 10 cm, signals from gold began to be recorded from the interval of 205-207 m.

Signals of gold from lower part of cross-section were also obtained at the surfaces of 1000, 1800 and 1900 m; at surface of 2000 m, there were no responses. At this deposit, the lower boundary of gold ore mineralization is located in the interval

of 1900-2000 m. Let's pay attention to the following features.

1. Nine deposits out of 10 [3] surveyed are located within the "young" granite channel (volcano) with a root at a depth of 470 km. And on the area of the Muruntau deposit, the presence of "old" and "young" granite volcanoes with roots at depths of 470 and 996 km was established.

Fig. 1. Photo of the quarry of the Muruntau gold ore deposit [3].

Fig. 2. Satellite image of the territory of Uzbekistan in the area of a large gold deposit Muruntau and gas fields Gazli and Bukhara.

2. Information materials, including the document [3], provide data that the Muruntau deposit is the largest in the world in terms of gold reserves. To this we add that during the frequency-resonance processing of a photograph of a quarry of this deposit, the most intensive signals were recorded at the frequencies of gold!

When processing a photograph with 10 gold quarries [3], signals of iridium, osmium, nickel, and gold were recorded from the surface. On the surface of 59 km, responses of iridium, osmium, nickel, gold, and platinum were recorded also.

Muruntau deposit area in Uzbekistan. Figure 2 shows a satellite image of a fragment of the Uzbekistan territory in area of large gold deposit Muruntau and gas deposits Gazli and Bukhara. The image and brief information about area are presented by author of publication [1]. The Muruntau deposit is marked with a marker on the image. The Tamdytau mountain complex is enclosed in a white circle.

And the Gazli and Bukhara gas fields are located south of Muruntau, on both sides of the white line.

In order to determine the types of deep channels (volcanoes) in this region, frequency-resonance processing of three fragments of the satellite image in Fig. 2 was carried out, indicated by rectangular contours.

Top rectangle. When processing a fragment from surface, responses of dead water, lonsdaleite, potassium-magnesium salt were registered; there were no responses of hydrocarbons (oil, condensate, gas), hydrogen, water, sodium chloride salt.

Signals were also recorded of 8 (dolomites) and 9 (marls) groups of sedimentary rocks, as well as 1 (granites), 2, 4, 7 and 8 groups of igneous rocks.

On the surface of 50 km from the lower part of cross-section, responses were obtained only of groups 1, 2, and 4 of igneous rocks. By fixing the responses at different depths, the roots of volcanoes of 2 and 4 groups were determined at a depth of 470 km, and those of the first group (granites) at 996 km.

At the surface of 59 km, responses of gold were received; at a depth of 59.1 km, the signals were already absent. Signals of chlorine, iron, nickel, potassium, selenium, strontium, platinum, and mercury were also recorded on the surface of 59 km.

Left rectangle. When processing a fragment of an image from the surface, responses of oil, condensate, gas, amber, oil shale, argillite breccia, gas hydrate rocks, gas hydrates, ice (in gas hydrates), coal, anthracite, dead water were recorded. Responses of water and sodium chloride salt were not received.

Responses of 1-6, 7 and 8 groups of sedimentary rocks were recorded; there were no signals from igneous rocks.

By fixing responses at different depths, the roots of volcanoes of 1-6, 8, 9 and 10 groups of sedimentary rocks were determined at a depth of 470 km.

On surface of 57 km, responses were received of oil, condensate, gas and amber.

Right rectangle. When processing the image from the surface, responses of

gas, dead water, lonsdaleite, and potassium-magnesium salt were recorded; there were no signals from oil, condensate, amber, water, and sodium chloride salt.

Signals from 8 and 9 groups of sedimentary rocks, as well as 7, 8 and 9 groups of igneous rocks were registered.

At the surface of 50 km, signals were received only of 7-9 groups of igneous rocks, and at a depth of 150 km - only from the 7th group. By fixing the responses of the 7th group of igneous (ultramafic) rocks at various depths (550, 650, 722, 723 km), the root of volcano, filled with these rocks, was determined at a depth of 723 km.

On the surface of 57 km from the upper part of cross-section, only gas responses were received; there were no signals from oil and condensate.

By fixing the responses from the 7th group at various depths (5, 4, 3 km) and scanning cross-section from 3 km, step 1 m, the upper edge of these rocks was determined at a depth of 3300 m. On the surface of 3300 m, signals of 8, 9 and 10 groups of sedimentary rocks were received from the upper part of cross-section.

At the surface of 3300 m, responses at gas frequencies were obtained from the upper and lower parts of cross-section.

Namoya gold deposit (Democratic Republic of Congo). A large photograph of the deposit is shown in Fig. 3. The image also shows a significant portion of the area outside the open quarry.

Fig. 3. Photograph of the Namoya gold deposit. The rectangular contour marks the area, the frequency- resonance processing of which was carried out separately.

During frequency-resonance processing of entire image from surface, responses of oil, condensate, gas, oil shale, gas hydrates, coal, anthracite, deep and “dead” water, gold were recorded; signals from diamonds, lonsdaleites, and salt are not received.

Responses from 1-6 groups of sedimentary rocks, as well as 1-5 groups of igneous rocks were recorded. By fixing responses at different depths (50, 150, 450, 470, 550, 650, 750, 722, 723 km), the root of the granite volcano was determined at a depth of 470 km, and sedimentary rocks of 1-6 groups - at 723 km.

Fragment of a photograph. When processing a fragment of a photograph (a rectangular contour directly above the quarry, Fig. 3), responses of gold, deep and “dead” water, as well as of granites were recorded from the surface; no signals of oil, condensate, gas and sediment were received.

By scanning a fragment of a photo of a quarry from the surface, with a step of 10 cm, the responses of gold were obtained from the following intervals: 1) 44-218 m, 2) 403-509 m, 3) 578-627 m, 4) 662-1093 m, transition to a step 1 m, 5) 1925-3960 m (traced up to 4 km).

Entire image without rectangular slice. When processing a fragment of a photograph without a rectangular part from the surface, we obtained responses of gold from granites (with a delay), 1-6 groups of sedimentary rocks and granites. The roots of granite and sedimentary volcanoes were identified at depths of 470 km and 723 km.

On the surface of 57 km, responses were obtained of oil, condensate, gas, amber, oil shale, gas hydrates, coal, anthracite, “dead” and deep water, and gold.

By scanning a fragment of a photograph without a quarry from surface, with a step of 10 cm and 50 cm, the oil responses were obtained from following intervals: 1) 300-(intensive-880)-927 m; 2) 1040-(1500-intensive)-1560 m; 3) 1930-(2190- intensive)-2250 m; 4) 2780-2860 m; 5) 2990-(3130-intensive)-(3200-very intensive)-3300 m; 6) 3650-4070 m; 7) 4235-(4350-intensive)-4560 m; from 5 km - 1m step, 8) 5750-5910 m; 9) 6300-(7000-intensive) (7200-very intensive)-7370 m; 10) 8030- (8335-intensive) (8640-very intensive)-9100 m;

11) 9610-9760 m; at a step of 5 m, 12) 10990-(13000-intensive) (13800-very intensive)-16400 m (traced up to 16.5 km).

Notes. 1. We emphasize that by scanning a cross-section with steps of 50 cm, 1 m and larger, only response intervals at the frequencies of oil, condensate and gas are determined, within which it is advisable to look for productive reservoirs.

2. The depths of the upper and lower edges of individual layers (including reservoirs) are determined by scanning the cross-section with step of 1 cm and smaller.

3. The obtained values of cross-section parameters are integral estimates of the parameters values - not of point character. To obtain the parameter values at point, it is necessary to process small satellite images or photo-images of the drilling site in area.

Brief comments and conclusion. Promptly carried out research has once again confirmed the efficiency and information content of mobile direct-prospecting methods, as well as the feasibility of their additional use in prospecting for gold and hydrocarbon deposits.

A limited set of processing procedures has been implemented at the survey sites. In particular, the following actions have not been performed:

1) Refinement by scanning with a step of 1 cm of the values of response intervals at frequencies of oil, determined by scanning with a large step of 1 m.

2) Determination by scanning of response intervals at condensate frequencies. Refinement of the values of these intervals by scanning with increments of 1 cm.

3) Determination by scanning of response intervals at gas frequencies. Refinement of the values of these intervals by scanning with increments of 1 cm.

4) Determination of rock types in reservoirs.

5) Determination of the types of rocks that overlap the collector (tires).

To build a volumetric model of a field, studies of a similar nature can be carried out at separate points along profiles, located within the structure (field).

The above work at the survey site can be quickly carried out additionally.

For the authors of experimental works, the surveyed areas are additional

objects on which the previously established facts (evidence) of following nature are confirmed:

1) Within deep channels (volcanoes), filled with sedimentary rocks of 1-6 groups, responses (signals) are almost always recorded at the frequencies of oil, condensate and gas, as well as in many cases, amber.

2) At the boundary of hydrocarbon synthesis 57 km, responses were obtained from oil, condensate, gas and amber, which testify in favor of their deep (abiogenic) genesis.

3) The fixation of responses of amber at the boundary of 57 km also testifies in favor of its deep genesis. Amber can be considered to be hydrocarbons in solid phase.

4) The results of cross-section scanning confirm the presence of hydrocarbon accumulations in the deep horizons of the cross-section.

5) Deposits of gold are formed only in "young" granite volcanoes with roots at a depth of 470 km.

The technology as a whole, as well as its individual methods, should be used in various regions for a preliminary assessment of the prospects for ores minerals, oil and gas potential of poorly explored and unexplored exploration blocks and local areas.

In general, the results of experimental studies, performed at various geological objects, replenish the existing database of surveyed structures and mineral deposits in various regions of the world. The materials of the conducted studies, accumulated in this database, will allow in the future to formulate statistically sound methodological recommendations for the combustible and ore minerals searching.

REFERENCES

1. Khazivaliev F.R. Confirmation of V.B. Porfiryev conclusions about the one-time act of oil creation and about unknown reasons that led to the opening of deep fault zones ... VII-th Kudryavtsev Readings - All-Russian Conference on the deep genesis of oil and gas. Moscow, CGE, October 21-23, 2019. Abstracts. 13 p. http://conference.deepoil.ru/images/stories/docs/7KR/theses/Hazivaliev_Theses.pdf

2. Namoya Mining gold mine.
https://gh.opera.news/gh/en/business/1372f1f4fa6ed949f2ec058f5be87b7b?news_entry_id=4beefa03200623en_gh

3. Ten (10) largest gold deposits in the world.
<https://goldenfront.ru/articles/view/10-krupnejshih-zolotyh-mestorozhdenij-v-mire/>

4. Yakymchuk N. A., Korchagin I. N., Bakhmutov V. G., Solovjev V. D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).

5. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88 (in Russian).

6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

7. Mykola Yakymchuk, Ignat Korchagin. Projects of European countries territories reconnaissance survey by direct-prospecting methods in order to identify promising areas for oil and gas detailed exploration. Publisher.agency: Proceedings of the 2nd International Scientific Conference «World Scientific Reports» (March 16-17, 2023). Paris, France, 2023. P. 336-360. ISBN 978-1-8628-5741-4 DOI 10.5281/zenodo.7750877 <https://ojs.publisher.agency/index.php/WSR/issue/view/22>

ПРУЖНІ ТА ЩІЛЬНІСНІ АНОМАЛІЇ В КРИСТАЛІЧНІЙ КОРИ ЗАКАРПАТСЬКОГО ПРОГИНУ З ЙОГО СЕЙСМІЧНІСТЮ ТА ВПЛИВ ЇХ НА ФОРМУВАННЯ РОДОВИЩ ВУГЛЕВОДНІВ

Корчін Валерій Олександрович

канд. фіз.-мат. наук, провідний наук. сп.

Карнаухова Олена Євгеніївна

канд. геол. наук, ст. наук. сп.

Інститут геофізики ім. С. І. Субботіна

Національної Академії наук України

м. Київ, Україна

Вступ. Організація пошукових робіт на основі органічної гіпотези походження нафти вивела на довгий час у сфери інтересу розвідки і видобутку вуглеводнів (ВВ) значні території та обсяги земної кори за межами осадового чохла, де можуть бути виявлені родовища нафти та газу. Визнання глибинного генезису ВВ і формування родовищ за рахунок вертикальної міграції їх по розломам має дуже важливі практичні наслідки.

Сьогодні вже не можна планувати пошуки покладів нафти та газу без урахування можливого абіогенного синтезу вуглеводнів, дегазації Землі, міграції глибинних флюїдів та газів, розущільнення певних горизонтів земної кори [1-3].

Детальне моделювання глибинної геологічної будови конкретного регіону необхідне для пояснення фізичної природи швидкісних локальних аномалій та пов'язаних із ним перспектив розвідки і видобутку вуглеводнів. У цьому контексті найбільш ефективним є метод петрофізичного термобаричного моделювання (ПТБМ), коли враховується інформація про сейсмічні розрізи ГСЗ, тектоніку, геотермію, фізичні властивості гірських порід.

Воно підтвердило нову гіпотезу розущільнення мінеральної речовини земної кори термобаричного походження на глибинах 5-25 км, що фіксується ГСЗ у вигляді зон низьких швидкостей (ЗНШ) [1, 2], де розрахункові хвильові

та гравітаційні поля співпадають із спостережуваними і де можливі міграції глибинних флюїдів та газів.

Ціль роботи. На основі досвіду вивчення характеристик широкого спектра порід (швидкісні, щільнісні та інші фізичні параметри) в різних лабораторних *PT*-умовах та за результатами спільної інтерпретації за цими матеріалами сейсмічних даних для регіональних профілів ГСЗ обґрунтувати (з використанням підходів і методик реалізованих для УЩ) наявність та генезис зон низьких швидкостей у корі Закарпатського внутрішнього прогину (зокрема, вздовж регіонального профілю РП-17), зон термобаричного розущільнення порід та простежити зв'язок цих зон із землетрусами і родовищами вуглеводнів.

Матеріали та методи. Регіон Карпат, а саме Закарпатський внутрішній прогин (ЗВП) за геофізичними даними і результатами ПТБМ відноситься до областей сучасних активних геодинамічних процесів. Активне прогрівання земних надр, сприяє появі ЗНШ – горизонтів термобаричного розущільнення порід в корі, які під впливом міграції флюїдів, напруги набувають властивостей сильно дислокованих середовищ, що провокують інтенсивну релаксацію тектонічної напруги.

Сейсмічна активність, у свою чергу, сприяє ефекту розширення каналів руху мантійних флюїдів, формуються скупчення родовищ корисних копалини в зонах термобаричного розущільнення.

У земній корі породи піддаються стисненню, розігріву, різного роду структурним, а іноді і речовинним перетворенням під дією тиску і температур. На глибинах 5-15км земної кори з підвищеними тепловими потоками літостатичний тиск не забезпечує необхідної компенсації руйнуючих температурних напруг, що виникають в зразку. Нагрів гірських порід супроводжується збільшенням їх об'єму. Коефіцієнт теплового розширення гірських порід: $2 \cdot 10^{-6}$ - $4 \cdot 10^{-4} \text{K}^{-1}$; середнє $3 \cdot 10^{-5} \text{K}^{-1}$.

При їх розігріванні навіть на 200-300°C спостерігається збільшення

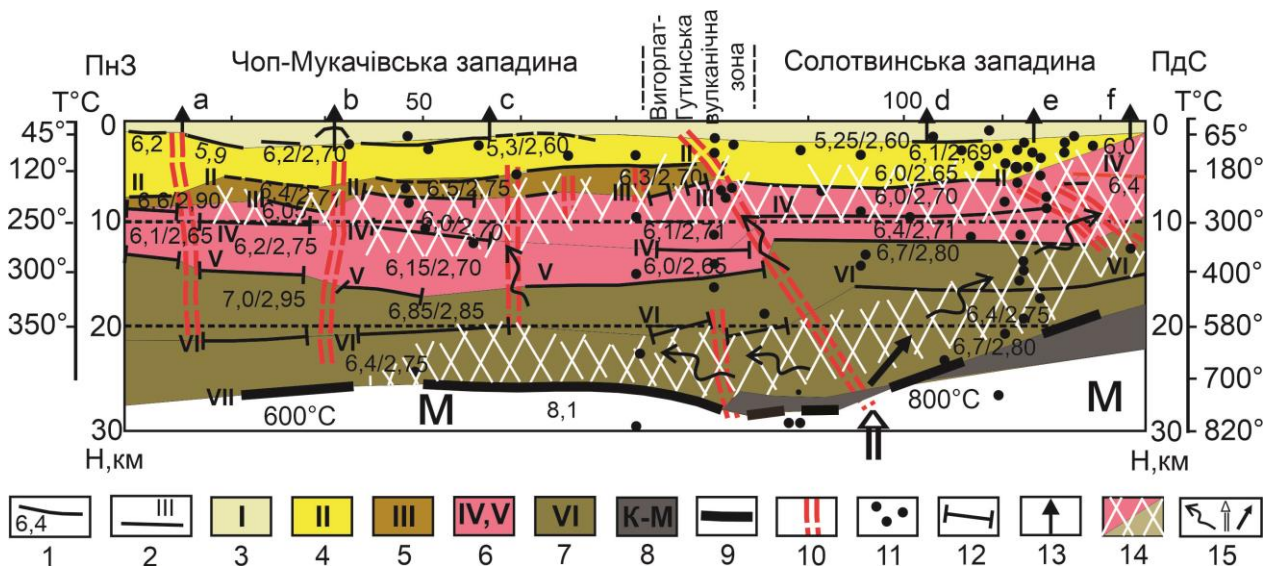
об'єму мінеральної речовини десь на $\sim 1\%$ і відповідне зменшення щільності. Дія високого тиску, як правило, приводить до стиснення речовини, величина якого визначається стисливістю або коефіцієнтом всестороннього стиснення. На глибині 5-10 км в корі тиск ($P=1,5-3$ кбар) здатний збільшити щільність порід не більше ніж на $\sim 0,5\%$. Таким чином на глибинах від 3 до 10 км в земній корі переважатимуть термодинамічні сили об'ємного руйнування структурної цілісності порід. Це приводить до розуцільнення порід, зниження щільності і до зменшення їх пружних характеристик.

Як наслідок, на цих глибинах з'являються зони низьких швидкостей (реєстровані ГСЗ), з аномальними пружними характеристиками порід (для ізотропних середовищ модулі можуть бути розраховані за $V_{P,S}$ і їх щільністю), які також чутливі до температурних режимів земної кори.

Тверді тіла можна грубо розділити на пластичні і крихкі. Наприклад, коефіцієнт Пуассона (σ) є індикатором цих станів. Умовно для крихких матеріалів $0,10 < \sigma < 0,25$, а для пластичних $0,25 < \sigma < 0,47$. З підвищенням глибинного теплового потоку знижується щільність порід, активізується здатність порід до розуцільнення, підвищується їх проникність і активізується переміщення флюїдів, можливий перехід їх із одного стану в інший.

Для моделювання петрофізичних структурних характеристик глибинних горизонтів ЗВП нами була запропонована методика ПТБМ у різних PT -умовах дослідів, що відповідають таким для конкретних геологічних регіонів, яка дозволяє в короткий термін отримувати великий обсяг інформації про зміну пружно-щільнісних параметрів мінеральної речовини з глибиною.

Результати досліджень та їх обговорення. Для пояснення природи ЗНШ уздовж ЗВП за даними ГСЗ (РП-17) виконано ПТБМ (рис. 1).

Рис. 1. Модель розподілу речовинного складу вздовж ЗВП (РП-17) з використанням матеріалів [6-9 та ін.]. 1, 2, 9, 10, 12, 14 – горизонти і структури за даними ГСЗ (границя М, розломи, ЗНШ), 3, 8 – неогенова товща, складчата підшова, палеозой, гнейси, також із ЗНШ, породи основного складу, 11 – епіцентри землетрусів, 15 – флюїдопотоки.

Для моделювання були відібрані зразки сланців, кварцитів, метаконгломератів, мілонітів, граніто-гнейсів, діоритів, габроїдів і базальтів з колекцій Закарпаття та УЩ, які припустимо формують глибинні горизонти ЗВП. Їхні пружні характеристики детально вивчалися за *PT* умов в низькотемпературних режимах частини профілю, яка відноситься до Чоп-Мукачівської западини. В модельні побудови ділянок профілю з високотемпературними режимами були внесені температурні поправки в значення швидкостей відповідних порід [1, 4, 5].

ЗВП простягається із ПнЗ на ПдС і включає дві основні структури: північно-західну Чоп-Мукачівську западину (ЧМЗ), розташовану на центральних масивах Внутрішніх Карпат і Солотвинську западину (СЗ) на південному сході, накладену на флішеві зони Зовнішніх Карпат. Відокремлює їх один від одного Вигорлат-Гутинська вулканічна зона (ВГВЗ). Чоп-Мукачівська западина опускається. Солотвинській западині властиві підняття [5-9]. Численні розломи, які чітко фіксуються як геофізичними, так і

геологічними методами досліджень [6-8], зумовлюють складний блоковий характер тектонічної структури ЗВП. Для Чоп-Мукачівської западини особливо характерна блокова тектоніка, в Солотвинській вона виражена менш яскраво. По всьому прогину проявляються активні і диференційовані вертикальні та горизонтальні рухи, висока сейсмічність [6-9].

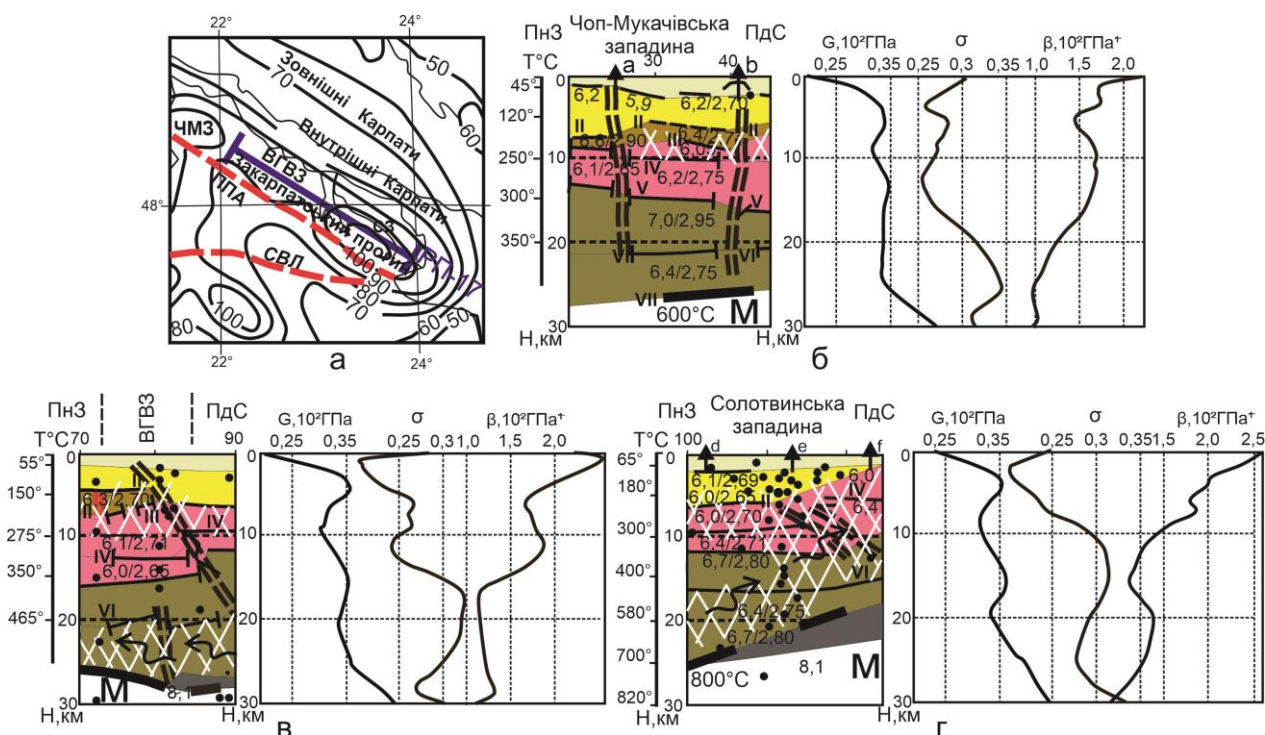
Аналізуючи температурні режими (рис. 1; 2, а), отримані ізобари і ізотерми швидкостей та залежності $V_P=f(PT)=f(H)$, а також модель розподілу речовинного складу вздовж РП-17 [5] (рис. 1), зроблено припущення про природу зон низьких сейсмічних швидкостей в ЗВП і побудовані моделі для її окремих структур (пикети за профілем ПК-35 ЧМЗ, ПК-75 ВГВЗ, ПК-115 СЗ) (рис. 2, б, в, г). На рисунку наведені середні розрахункові значення (за даними експериментальних значень V_P , V_S та щільності відповідних моделюванню порід) модуля зсуву – G , коефіцієнта Пуассона – σ , стисливості – β . У ЗВП верхні горизонти, які складені квазіпластичними породами, однорідні за пружними параметрами. З глибиною вони стають більш крихкими, з високою стисливістю (рис. 1, 2).

Нижче їх на глибинах від 4,5 до 8км ідуть шари «граніто-гнейсів», в яких виявлені корові ЗНШ, де температура змінюється від 160 до 260°C. Отже, зона має термобаричну природу [1, 2].

Вона складена розущільненими граніто-гнейсами і сланцями, які піддаються деструктивним термовпливам. На це вказують і розраховані модулі (рис. 2, б). На глибинах 6-12км зменшується σ , дещо зростають G , β , породи набувають квазікрихких властивостей.

Сейсмічний горизонт на глибинах від 6 до 17,5км складений породами середнього складу, де з глибиною зміни σ і β набувають підвищених значень на всіх трьох ділянках ЗВП. Цей горизонт складений породами близькими до пластичного стана. Другий шар – ЗНШ у корі ЗВП зі швидкістю близько 6,4 км/с, розташований над границею М на глибині нижче 18-26км і обумовлений температурними режимами (рис. 2, в, г). Приплив тепла із мантиї нагріває породи на глибинах 18-26км до 600°C (рис. 1, 2). Зона складена

діоритами та базальтоїдами. Ця друга ЗНШ вздовж профілю має дві об'ємні області. Перша в районі ВГВЗ, пов'язана з інтенсивним припливом мантийного тепла вздовж розлому [6].

Рис. 2. а – схема розташування сейсмічного профілю (РП-17) і теплові потоки в ЗВП; б, в, г – побудови ПТБМ (участки профілю РП-17 за блоками 35, 75, 105) та відповідні модулі. Умовні позначення див. рис. 1.

Друга область розташована в районі пікетів 90-120 км (рис. 2, в, г). Для СЗ характерний прогрів порід, що сформували суцільну ЗНШ інтенсивної сейсμοактивності. Границя М за даними ГСЗ тут піднята до 15-21км. Проте не виключено, що вона не досить чітко визначена. Можливо, профіль увійшов до великої зони Закарпатського глибинного розлому. Породи знаходяться тут у більш крихкому стані (рис 2, г) і пов'язані з розвитком системи макротріщин при значних напругах зсуву, які перевищують межу пружності, про що свідчать низькі значення σ і G . Розуцільнення базальтових утворень вище границі М провокується дилатансійним розуцільненням порід, за рахунок дії зсувної напруги, спрямованої вздовж і впоперек западини. Тому на невеликій глибині ЗВП зосереджена маса епіцентрів землетрусів, які, на наш погляд, тісно пов'язані з термобаричними зонами розуцільнення верхньої кори, їх низькими

пружними характеристиками та значеннями σ . Сейсмічна активність тут сприяє ефекту розширення каналів руху флюїдів [5], під дією яких активізується дезінтеграція мінеральної речовини ЗВП.

Висновки. Активне прогрівання земних надр, як результат мантийних катаклізмів і локалізації радіоактивних елементів, в обов'язковому порядку спричиняє появу ЗНШ – горизонтів термобаричного розущільнення порід, яке під впливом міграції флюїдів, різноспрямованих напружень, деформацій і вібрацій набувають властивостей сильно дислокованих середовищ, що провокують інтенсивну релаксацію тектонічних напружень у вигляді, зокрема, землетрусів. Сейсмічна активність, у свою чергу, сприяє ефекту розширення каналів руху мантийних флюїдів. При цьому формуються, так звані «труби дегазації» – украй необхідний атрибут формування скупчення глибинних ВВ у зонах ЗНШ і далі у верхніх горизонтах земної кори. Регіон Карпат, зокрема, Закарпатський внутрішній прогин розглядається нами за даними геолого-геофізичного вивчення, геодинамічних досліджень і петрофізичного моделювання як область сучасних активних геологічних процесів, де в даний час відбувається формування родовищ корисних копалини. Серед відомих зон з наявністю глибинних аномалій геофізичних полів, ЗНШ є одними з найдоступніших для вивчення з використанням різних геолого-геофізичних методів, а також надглибокого буріння. Результати наведеного аналізу природи і походження ЗНШ у корі Закарпаття дають можливість подальшого дуже детального і перспективного дослідження, націленого на пошук мінеральних ресурсів і вивчення глибинної будови Землі, пояснення особливостей місцевої сейсмічності і прогнозу корових землетрусів, а також значно розширяють можливості пошуку ВВ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Корчин В. А., Буртний П. А., Коболев В. П. (2013). Термобарическое петрофизическое моделирование в геофизике. *Киев: Наукова думка*, 312 с.

2. Korchin V. A. (2017). Anomalies of low density in the crystalline crust of thermobaric origin: a new insight into migration and localization of hydrocarbons. *Mono. 72: Oil and Gas Exploration: Americ. Geoph. Union, Wiley*. P. 237-257.
3. Korchin V., Rusakov O. (2021). The low-velocity zone in the crystalline crust of the NW Black Sea shelf as a potential regional methane trap of the thermobaric type. In book: *Methods and Applications in Petroleum and Mineral Exploration and Engineering Geology*. (Said Gaci et al. eds). *Springer Series in Earth Sciences/Geology*. P.169-182. <https://doi.org/10.1016/B978-0-323-85617-1.00025-4>. Electronic ISBN 9780323856188
4. Korchin V., Rusakov O., Karnaukhova O. (2022). The construction of the model of the regional trap of abiogenic hydrocarbons in the crystalline crust of the Transcarpatian depression (Ukraine). *Norwegian Journal of development of the International Science*. № 92. Pp. 3-14. ISSN 3453-9875. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7078322/>.
5. Korchin V. A., Rusakov O. M., Butrny P. A., Karnaukhova E.E. (2020). The origin of the low density zones in the crystalline crust of the Transcarpathian Depression from petrophysical thermobaric modelling. *Геодинаміка*. 1(28). С. 81-93. <https://doi.org/10.23939/jgd2020.01.081>.
6. Сучасна геодинаміка та геофізичні поля Карпат і суміжних територій. (2015). За заг. ред. К. Р. Третяка, В. Ю. Максимчука, Р. І. Кутаса. Львів: Львівська політехніка. 420 с.
7. Кутас Р. И. (2014). Тепловой поток и геотермические модели земной коры Украинских Карпат. *Геофизический журнал*, 36, №6, с. 3-27. <https://doi.org/10.24028/gzh.0203-3100.v36i6.2014.111016>
8. Назаревич Л. Є., Назаревич А. В. (2004). Методики уточнення параметрів гіпоцентрів карпатських землетрусів. *Геодинаміка*, 1 (4), 53-62.
9. Чекунов А. В., Ливанова Л. П., Гейко В. С. (1969). Глубинное строение и некоторые особенности тектоники Закарпатского прогиба. *Советская Геология*. № 10. С. 57-68.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕОФІЗИЧНОГО СУПРОВОДУ ГІДРАВЛІЧНОГО РОЗРИВУ НАФТОВОГО ПЛАСТА

Федак Ігор Орестович

Федорів Володимир Васильович

к. г. н., доценти

Войтович Ярослав Анатолійович

студент

Івано-Франківський національний технічний університет

нафти і газу

м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. В умовах сучасної української економіки одним з основних завдань є підвищення нафтовидобутку. Тому, у найближчому майбутньому значну увагу будуть приділяти розвідці та розробці не тільки високопродуктивних горизонтів, які зустрічають усе рідше, але і складнобудованих пластів-колекторів із зниженими фільтраційно-ємнісними характеристиками.

Одним із найбільш ефективних методів інтенсифікації притоку з таких пластів є гідравлічний розрив пласта (ГРП). Моделювання структури складнобудованого пласта-колектора, дискретна верифікація змодельованих прошарків розкритого свердловиною продуктивного інтервалу та контроль їх параметрів до і після проведення ГРП можливий тільки з використанням комплексу геофізичних методів.

Геофізичні дослідження свердловин хоч і забезпечують високу роздільну здатність, але не дають змоги точно змоделювати поровий простір на ділянках між свердловинами. Схожа ситуація і з керном. Керн дає змогу надійно оцінити фільтраційно-ємнісні параметри, але описує тільки частину пласта не враховуючи мінливість структури порового простору в його об'ємі. Тому важливим для моніторингу ГРП є використання комплексної геофізичної та геологічної інформації.

Імовірнісний характер нагромадження осадів у процесі формування

пластів колекторів є чинником, який визначає індивідуальні особливості порового простору, а отже вимагає індивідуального підходу до кожного окремого випадку. Тому проблема, яку вирішують у даній роботі завжди залишається актуальною

Мета роботи. Метою даної роботи є розширення методологічних основ використання геолого-геофізичних даних для забезпечення ефективності ГРП складнобудованих нафтових пластів.

Для досягнення поставленої мети необхідно зробити аналіз геолого геофізичної і промислової інформації нафтових родовищ де проводили ГРП, та на його основі деталізувати методологічний підхід до використання результатів геофізичних досліджень для підвищення ефективності робіт з інтенсифікації притоку, враховуючи індивідуальні особливості продуктивних пластів.

Матеріали і методи. Досліджуване нафтове родовище характеризується складною геологічною будовою, наявністю значної мережі поперечних і повздовжніх тектонічних порушень, літологічним заміщенням та вклинюванням [1]. Нафтонасичені горизонти даного родовища приурочені до менілітових відкладів олігоцену, бистрицьких, вигодських, та манявських відкладів еоцену і ямненських відкладів палеоцену. Всі літологічні різновиди порід – пористо-тріщинуваті.

У пісковиках і алевролітах менілітової світи олігоцену, а також у цих самих породах еоцену найчастіше зустрічаються відкриті тріщини, що можуть впливати на фільтраційні властивості порід.

З тріщинами пов'язане існування окремих надвисокопродуктивних свердловин [2]. Існування надвисокопродуктивних свердловин пов'язане із зонами розущільнення та нафтовими покладами тріщинно-жильної форми. Тріщинно-жильний тип нафтових покладів є особливо характерним для нафтових родовищ Прикарпаття.

Тут можна очікувати розкриття нових тріщинно-жильних покладів нафти на різних глибинах. Тому проведення ГРП є доцільним і у більшості відповідає прогнозованим результатам. На даний час всі три поклади (менілітовий,

бистрицько-вигодський і манявський) знаходяться у пізній стадії розробки і продовжують розроблятися із заводненням при практично площовій системі.

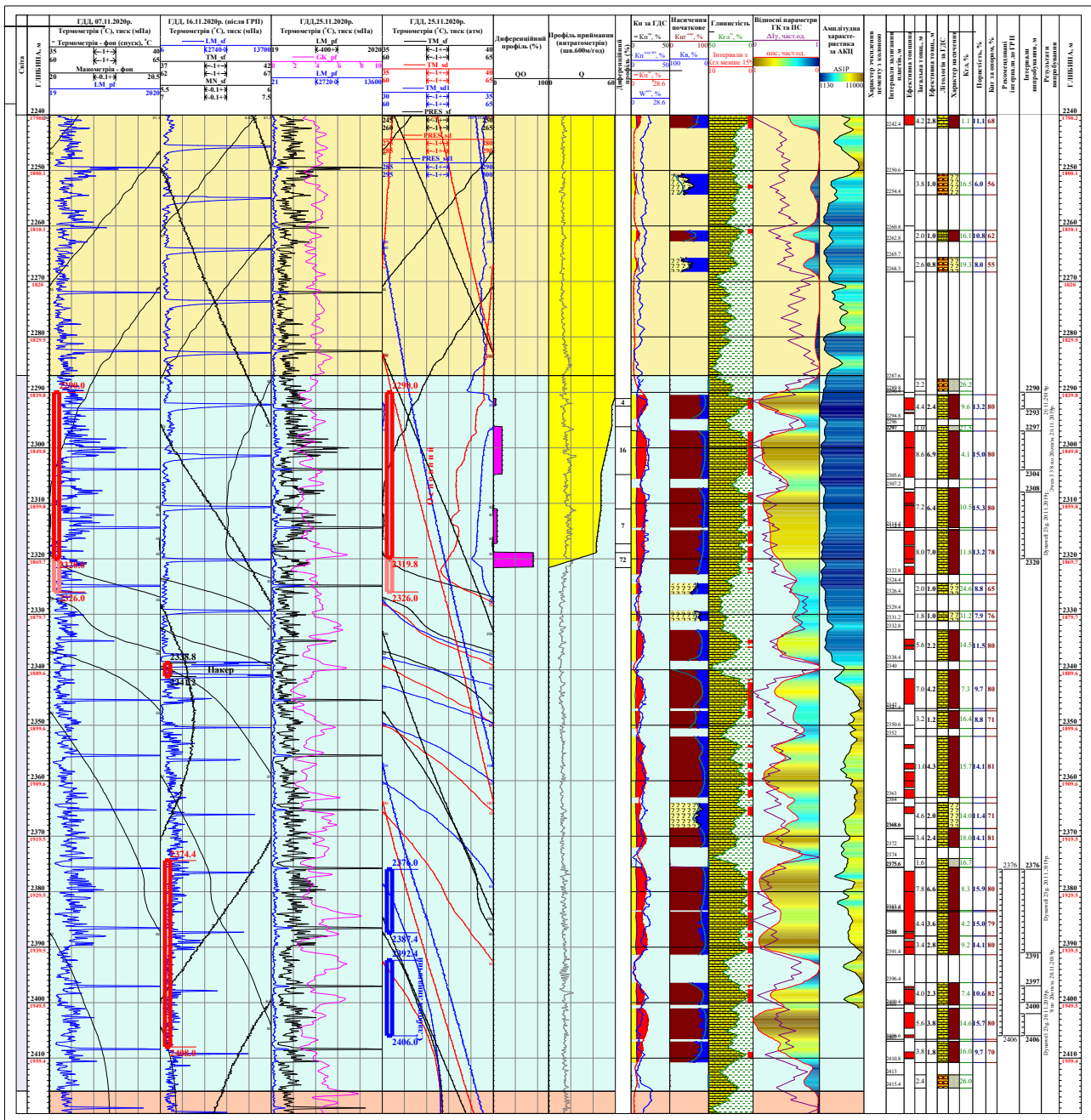
Результати і обговорення. Вивчення експлуатаційних характеристик пласта, здійснюють за допомогою таких методів ГДС, як витратометрія та термометрія, а також радіоактивний, магнітний та електричний каротажі. За результатами гідродинамічних і геофізичних досліджень експлуатаційних характеристик визначають коефіцієнт охоплення покладу процесом витіснення нафти по всьому об'єкту, коефіцієнт продуктивності окремих пластів, якість їх розкриття.

Отримані відомості є основою для планування заходів з підвищення ефективності розробки покладів, за збільшенням охоплення їх заводнення, за використанням тих чи інших методів інтенсифікації притоку, приймальності флюїдів тощо.

З урахуванням результатів геофізичних досліджень свердловин, для збільшення об'ємів нагнітання пластових вод у св. №ХХ1, були заплановані роботи з دسترسی вигодських відкладів в інтервалах 2290 м – 2293 м, 2297 м – 2304 м, 2308 м – 2320 м, 2376 м – 2391 м, 2397 м – 2400 м, 2402 м – 2406 м (рис. 1).

Для визначення інтервалів поглинання після проведення прострільмо вибухових робіт (ПВР) було виконано комплекс гідродинамічних досліджень свердловин (ГДД), включно з гамма-каротажем, магнітною локацією муфт, термометрією, манометрією в статичному режимі та після закачування води. За результатами виконаних геофізичних досліджень, після دسترسی вигодських відкладів, встановлено, що основними інтервалами поглинання рідини є інтервали 2292,0 м – 2324,0 м, 2330,5 м – 2338 м; в межах глибин від 2376,4 м до 2405,0 м – відмічено незначне поглинання.

Найбільші аномалії на кривих термометрії та термодобітометрії, які характерні для максимального поглинання, відмічено в інтервалі глибин від 2317,0 м до 2324,0 м.

Рис. 1. Планшет інтерпретації результатів досліджень у свердловині №XX1 нафтового родовища.

Умовно можна припустити, що від 85 % до 90 % рідини поглинається верхньою частиною вигодських відкладів (2292 м – 2338 м) та, відповідно, від 10% до 15% – нижньою перфорованою частиною вигодських відкладів (2376,0 м – 2405,0 м). Слід зауважити, що інтервал основного поглинання за кривими термометрії характеризують потужною від’ємною аномалією та

простежують нижче отворів перфорації (інтервал ПВР 2290,0 м – 2320,0 м, а інтервал поглинання – від 2292,0 м до 2338,0 м), що, ймовірно, пов'язано з заколонним рухом рідини.

З метою збільшення приймальності нижньої частини розкритих відкладів вигодської світи, яка працювала погано, після невдалої спроби інтенсифікації методом кислотної обробки, було прийнято рішення про проведення ГРП.

Оцінку стану свердловини до початку проведення ГРП здійснювали за допомогою наступного комплексу промислово-геофізичних робіт і досліджень (рис. 1): шаблонування в інтервалі глибин від 0 до 2436 м; термометрія в інтервалі від 2230 м до 2436 м (для визначення поглинаючих інтервалів обводнення); ГК та МЛМ з метою прив'язки до розрізу в інтервалі від 2300 м до 2436 м; визначення якості цементування експлуатаційної колони в інтервалі глибин від 2230 м до 2370 м.

Можливість прослідковування фронту розповсюдження в пласті нагнітальної води, базується на різниці температури закачуваної рідини і пластових вод. Обводнений пласт, у який закачується вода з меншою температурою ніж пластова, відмічають на термограмі від'ємною аномалією у порівнянні з геотермою. Інтервал прориву закачуваної води, в пласті реєструють від'ємною температурною аномалією.

За даними заміру термометрії, проведеної перед ГРП, в інтервалі глибин від 2282,0 м до 2320,0 м фіксують значну від'ємну аномалію, яка свідчить про основне поглинання рідини в перфоровані інтервали. Аномалія в інтервалі 2320,0 – 2330,0 м, викликана поглинанням внаслідок заколонного руху рідини. За діаграмами МЛМ вибій свердловини відбивають на глибині 2436,0 м.

Наступним етапом є дослідження та аналіз результатів ГДС після проведення гідравлічного розриву пласта.

Після проведення ГРП з метою попередньої оцінки його результатів у свердловині №XX1 повторно (через 9 діб) було проведено: шаблонування (в інтервалі від 0 до 2436,0 м), ГК для прив'язки до розрізу (в інтервалі від 2350,0 м до 2436,0 м) та термометрію (в інтервалі глибин 2230,0 – 2436 м) (див.

рис. 1). На термограмі спостерігають пониження температури відносно градієнту. Значна від'ємна аномалія на глибинах від 2374,0 м до 2406,5 м свідчить про основне поглинання рідини у перфоровані інтервали (2376 м - 2391 м, 2397 м – 2400 м, 2402 м – 2406 м).

Повторний комплекс досліджень з метою визначення працюючих інтервалів ПВР було заплановано на 20 добу після проведеного ГРП (див. рис. 1). Для оцінки динаміки змін та оцінки поточних характеристик свердловини №XX1 на останню дату дослідження було проведено: шаблонування в інтервалі глибин від 0 до 2450,0 м; ГК та МЛМ з метою прив'язки до розрізу в інтервалі від 2240,0 м до 2440,0 м; термометрія та манометрія (фоновий запис) в інтервалі від 2240,0 м до 2440,0 м; термометрія та манометрія (замір в працюючій свердловині, під час закачування рідини у свердловину) в інтервалі від 2240,0 м до 2440,0 м; термометрія та манометрія (замір в зупиненій свердловині, після закачування рідини в свердловину) в інтервалі від 2240,0 м до 2440,0 м. На термограмі при фоновому замірі температури спостерігають значне її зменшення відносно градієнта в інтервалі глибин від 2264,0 м до 2350,0 м з досягненням мінімального значення 38,8 °С в інтервалі 2300,0 - 2330,0 м. Нижче вздовж розрізу свердловини спостерігають незначні від'ємні аномалії в інтервалі 2376,0 – 2389 м. Присутність перфорованих пластів-колекторів на глибині від 2397,0 м до 2407,0 м викликає температурні аномалії найбільшої амплітуди.

На термограмі робочого заміру під час закачування зміна градієнту температури в інтервалі глибин від 2264,0 м до 2322,0 м відсутня. Спостерігають незначне підвищення температури в інтервалах 2322 – 2350 м, 2350 – 2407 м. Різке збільшення температури відмічається нижче глибини 2407 м. Термограма записана після закачування характеризується поетапним зниженням градієнта температури в інтервалі 2268,0 м – 2283,0 м. На глибині від 2283,0 м до 2350,0 м спостерігають наявність від'ємної аномалії. Незначні від'ємні аномалії прослідковують в інтервалах 2376,0 – 2389,0 м, 2397 – 2407 м. У результаті проведених досліджень у свердловині №XX1 досліджуваного

нафтового родовища можна зробити наступні узагальнення: основне поглинання рідини спостерігають через перфорований інтервалі з рухом рідини в межах глибин від 2283 м до 2350 м; незначне поглинання рідини спостерігають в інтервалах 2376 – 2389 м, 2397 – 2407 м; нижче глибини 2407 м руху рідини не спостерігають.

Висновки. У результаті аналізу даних ГДС після проведення ПВР встановлено, що верхньою частиною вигодських відкладів ймовірно поглинається від 85 % до 90 % рідини, а нижньою перфорованою частиною вигодських відкладів – від 10 % до 15 %; інтервал основного поглинання за кривими термометрії характеризують потужною від’ємною аномалією та простежують нижче отворів перфорації, що може вказувати на заколонний рух рідини.

З огляду на отримані у роботі результати, можна зробити висновок, що аналітичний підхід до комплексного використання геолого-геофізичної інформації дав змогу деталізувати методологію використання результатів ГДС для підвищення ефективності робіт з інтенсифікації притоку, враховуючи індивідуальні особливості продуктивних пластів. Зокрема, після проведеного ГРП, до роботи долучені пласти-колектори в нижній частині вигодських відкладів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Колодій В. В., Бойко Г. Ю., Бойчевська Л. Е. та ін. Карпатська нафтогазоносна провінція. Львів; Київ: ТОВ “Український Видавничий центр”. 2004. 390 с.
2. Бойко Г. Ю. Надвисокопродуктивні нафтові свердловини. Нафтова і газова промисловість. 2000. №3. С. 32-37.

ARCHITECTURE

РОЛЬ ГРАФІКИ В АРХІТЕКТУРНОМУ НАВЧАННІ

Василенко Людмила Григорівна

канд. арх., доцент, доцентка кафедри Містобудування
Київський національний університет будівництва і архітектури

Вступ. Професійна модель архітектора передбачає професійне вивчення академічних дисциплін. З поміж низки важливих предметів: Історії архітектури, Нарисної геометрії, Геодезії, Малюнка, Основ архітектурної композиції та інших, – одним із актуальних для подальшого розвитку фахівця є творчий предмет Основи архітектурної графіки. Згідно з затвердженим академічним планом студенти першого курсу виконують графічні роботи за наступною тематикою: Обміри фрагмента архітектурного об'єкта; Ордер – як основна конструктивна система; Дослідження пам'ятки вітчизняного або європейського взірця з побудовою тіней та перспективне зображення об'єкту.

Мета. Акцентувати увагу на ролі та значенні архітектурної графіки для студентів першого року навчання.

Актуальність теми для сьогодення пояснюється необхідністю набуття творчих навичок, отримання якісної та всебічної підготовки для подальшого виконання проєктних робіт.

Основна частина. Майбутній архітектор, як творча особистість, має освоїти всі методи зображення у вигляді фотофіксації, замальовок, графічно лінійних схем, використовуючи такі матеріали, як олівець, акварель, туш та інші. Всі тематичні завдання є рівнозначними за складністю та мають обмірковану структуру. Їх змістова тематика, перелік історичних пам'яток та засоби їх зображення щорічно оновлюються. Удосконалюються також і композиційні рішення проєктів. Запропонована програма дає змогу студентам

із цікавістю виконувати графічні роботи, дізнаватися багато нового, як з точки зору історії походження об'єкта, так і з дослідження творчості його автора. Різнобічні історичні розвідки сприяють підвищенню культурно-освітнього рівня студентів і систематизації набутих ними архітектурних знань. Паралельно із виконанням графіки відбувається ознайомлення із стильовими особливостями, характерними для того, чи іншого об'єкта. Уважно аналізуючи пам'ятку, студенти починають розуміти зміст, структуру та цінності, що притаманні культурі історичного відрізка часу, як певного архітектурно-мистецького явища. В роботі над темами викладачі, маючи професійний та методичний досвід, прагнуть удосконалити та поєднати загальні вимоги та положення академічної дисципліни із містобудівними особливостями. А саме, показати в графічному та в текстових варіантах (в рефератах) місцезнаходження пам'яток архітектури (країна, місто, історичне чи сучасне середовище), гармонійне їх поєднання із природними умовами. В графічних проектах зосереджується увага на особливостях суто графічної «розповіді» про пам'ятку, її знаходження в природному або міському середовищі. Поряд із розташуванням всіх елементів креслення на аркуші рекомендується показувати правильно об'єкт на генплані. Зрозуміла ясність креслення досягається гармонічною компоновкою та композиційним поєднанням всіх елементів будівлі на аркуші. Лінійна композиція має відповідати основним вимогам, а саме, виявленню в проєкті характерних рис, стилістичних особливостей архітектурної пам'ятки, її композиційне та конструктивне вирішення. Важливим моментом є дослідження пропорційних та метричних закономірностей. За допомогою архітектурної графіки та світлотіньового моделювання досягається пластичність форм, що в свою чергу показує вміння та здібності студента якісно виконувати проєктне завдання. Досвід роботи показує, що грамотне володіння архітектурною графікою, вміння відображати архітектуру – це справжня творчість і мистецтво.

Висновки. Наявність сучасних технічних засобів в проєктуванні в поєднанні з володінням архітектурною графікою, як традиційним методом,

тільки збагатить творчу особистість. Відомо, що видатні вітчизняні та європейські архітектори. минулого і сучасності досконально володіли нею. Вони збагатили вишуканими архітектурно-графічними творами культуру та мистецтво своїх країн. Прикладом можуть слугувати графічні замальовки: Ле Корбюз'є, масштабні архітектурні фантазії Піранезе. Загалом, архітектурні проекти із застосуванням графіки – це можливість детально дослідити архітектурний образ, форму, стиль, пластику, декоративні оздоблення, притаманні творам, природу їх виникнення та конструктивні особливості. Набуті композиційні навички в поєднанні з різними техніками архітектурної графіки надають можливість студенту знаходити найвдаліші варіанти зображення об'єкту. Вірогідно, що це все в комплексі виявить неабиякі здібності та любов студента до вивчення архітектури, навчить цінувати і пишатися культурною спадщиною свого народу та народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархин Б. Г. Методика архитектурного проектирования. – М.: Стройиздат, 1982. - 224 с.
2. Кринский В. Ф. Ламцов И. В., Туркус М. А. Элементы архитектурно-пространственной композиции. - М.: Стройиздат, 1934. - 125 с.
3. Чепелик В. В. Методические указания и задания на выполнение курсовых работ по архитектурному проектированию. Киев: КИСИ, 1985. - 20 с.
4. Барановский Г. В. Архитектурная энциклопедия XIX века. Т. 6. Части и сооружения. - СПб.: Типография журнала «Строитель», 1906. – С. 230.
5. Яблонский Д. Н. Порталы. Альбом. - К.: Изд-во Академии архитектуры УССР, 1955. - 144с.
6. Історія українського мистецтва. – Київ: Вид. АН УССР, 1967, т.5 - 480с.
7. Всеобщая история архитектуры. Т.2, кн.1, Из-во: Стройиздат, 1975.-755 с.

PEDAGOGICAL SCIENCES

УДК 378.147(045)

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО КОНЦЕРТНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Dorosh Tetiana

Ph.D. of Sciences from Public Administration
Professor of piano Municipal establishment
Kharkiv humanitarian-pedagogical academy
of Kharkiv regional council, Ukraine

Pak Sofiia

Student of Municipal establishment
Kharkiv humanitarian-pedagogical academy
of Kharkiv regional council, Ukraine

Анотація. Метою статті є розкриття особливостей підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку до концертно-освітньої діяльності. У праці акцентується увага на активному залученні здобувачів до виконавського процесу, який ґрунтується на цілісному відтворенні музичного твору та його творчому втіленні. Ця діяльність має особливий інтерес у підготовці здобувачів, які мають не лише усвідомлювати зміст музичних творів, а й розширювати свої пізнавальні можливості, емоційно реагувати на навколишню дійсність.

Ключові слова: концертно-освітня діяльність, майбутній фахівець, музичний твір, індивідуальні музичні заняття.

Постановка проблеми. Підготовка здобувачів до концертно-освітньої діяльності сприяє розвитку їх професійних й особистісних якостей, є основою життєвого самовизначення майбутніх фахівців. Заохочення учасників освітнього процесу до цієї діяльності, вироблення в них позитивного ставлення

має велике значення. Оскільки цей процес виступає джерелом активного засвоєння здобувача вмінь і навичок художньо-виконавського відтворення музичних творів, накопиченню професійних знань. Без забезпечення належної мотивації до концертно-освітньої діяльності, неможливо досягти позитивного результату, належного ефекту за визначений час.

Стан дослідження. Питання підготовки майбутніх фахівців до концертно-освітньої діяльності розглянуто в працях музикантів, педагогів, виконавців (Л. Гордійчук, Т. Жигінас, Н. Овчаренко та ін.). Аналіз наукових досліджень свідчить про те, що проблема підготовки майбутніх фахівців до творчого процесу завжди була предметом їхньої уваги. У цьому контексті доцільно говорити про інструментально-виконавську роботу, що здійснюється на індивідуальних заняттях із додаткового музичного інструмента, зокрема фортепіано.

Мета статті – розкрити специфіку підготовки майбутніх фахівців мистецького напрямку до концертно-освітньої діяльності.

Відповідно до мети сформульовані такі завдання:

- здійснити аналіз літературних джерел, де розкривається процес готовності учасника освітнього процесу до концертного виступу, його спроможність подолати в цій діяльності ускладнення, що можуть виникнути;
- продемонструвати професійну підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва на індивідуальному занятті з додаткового музичного інструмента, зокрема фортепіано, що вимагає перш за все, самостійність, інтелектуальну активність, яка не лише допомагає в оволодінні необхідними знаннями, вміннями та навичками, а й спряє розвитку творчого потенціалу, прагненню до здобуття нових знань – як от у концертно-освітній діяльності;
- обґрунтувати необхідність системи вдосконалення фахової підготовки майбутнього фахівця, де відбувається тісний взаємозв'язок інструментально виконавських і теоретичних знань, вмінь і навичок музично-виконавської творчості із закономірностями педагогічної діяльності загалом.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що участь у концертно

освітній діяльності є одним із важливих напрямів фахової підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти (ЗВО). Здобувачі мистецького профілю навчання, які отримують професійну музично-педагогічну освіту, опановують гру на музичному інструменті, зокрема фортепіано, вивчають дисципліни «Спеціальний музичний інструмент», «Акомпанемент», «Додатковий музичний інструмент» тощо. Важливим аспектом освітнього процесу є формування інструментально-виконавських навичок у роботі над музичним твором, за яким діє жива, неповторна людина – виконавець. Підсумком цієї діяльності є сценічне виконання, що потребує значної підготовки в методичному, виконавському та психологічному аспектах.

Передумовою успішного виступу на сцені перед аудиторією є відповідний стан готовності твору, який має об'єктивні та суб'єктивні чинники. До об'єктивних можна віднести досконале технічне та художнє виконання музичного твору. До суб'єктивних – здатність самого виконавця, на основі здобутих знань, вироблених умінь і навичок, відтворити задум композитора, донести до слухачів реальний музичний образ, особистісне ставлення до авторського тексту, відчуття стилю, форми, змісту твору.

На думку Л. Гордійчук вдале, емоційно яскраве, сценічне виконання завжди буде мати позитивне значення для самого виконавця. Воно може бути оцінене як індивідуальне важливе досягнення й може визначити наступні стадії оволодіння професійною майстерністю [1, с. 19].

Чень Бо акцентує увагу на активному залученні до виконавської діяльності, у процесі якої конкретизуються мотиви самовираження виконавця й потреби пізнати істину. Автор вважає, що спроба висловити музичною інтонацією сприйняття навколишньої дійсності, свій душевний стан вчить бачити, відчувати, розуміти, знайти найточніші, необхідні темброві нюанси, що безперечно не може не відбитися на формуванні культури виконавства [4, с. 64]. Отже, вслуховування в інтонацію в процесі роботи над музичним твором, її творче переосмислення, включення фантазії, уяви згодом переростає у вибір відповідних засобів вираження, які найкраще підходять для того чи

іншого художнього образу: штрихи, артикуляція, ритм, динаміка, тембр тощо.

Т. Жигінас наголошує на тому, що домінуючою позицією підготовки здобувачів до концертно-освітньої діяльності є створення умов навчання, де майбутні фахівці мали б змогу застосовувати на практиці набуте, тобто, не лише «споживати», а й «віддавати». Успіхи в навчанні мають залежати не лише від здатності сприймати й перетворювати набуте, а й від того, наскільки учасник освітнього процесу спроможний самостійно, у залежності від власного самовідчуття керувати процесом навчання: висувати мету, знаходити способи її вирішення тощо. Тобто він має бути ініціативною особистістю, яка прагне до знань, до власного розвитку [2, с. 55].

Н. Овчаренко констатує, що концертні виступи майбутніх фахівців супроводжуються відчуттями відповідальності, іноді, стресу. Тому в процесі аудиторного навчання автор пропонує моделювати концертні ситуації, запрошуючи слухачів, і таким чином, наближати їх до сценічних. Такий підхід дасть можливість здобувачам адаптуватися до публічних виступів та отримати істинне задоволення від сценічної творчості [3, с. 340].

Основними аспектами заохочення майбутніх фахівців до концертно освітньої діяльності є:

- усвідомлення учасниками освітнього процесу визначної ролі видатних музикантів, які здійснювали просвітницьку роль у суспільстві, демонстрували свою виконавську майстерність;

- власна участь у культурно-мистецьких заходах, особиста причетність до розвитку музичної культури;

- прояв особистісного ставлення до музичного твору, а також заздалегідь здійснений добір виконавських засобів, що сприяють адекватному відтворенню художнього образу, як оригінального продукту інструментальної діяльності виконавця. Такий підхід допоможе встановити творчий контакт зі слухацькою аудиторією й створити можливості для практичного закріплення та вдосконалення вже набутих виконавських умінь, а також формувати й розвивати нові якості;

– відношення до концертних заходів як одному із засобів ініціативного, продуктивного, активного ставлення до життя, підготовка до виконання своїх професійних функцій.

Концертні репетиції, які проходять безпосередньо перед виступом здобувача, мають враховувати психологічні особливості концентрації уваги, виявляти та аналізувати причини існування виконавських проблем, що можуть виникнути й завадити комфортному стану в процесі сценічного виступу.

Ефективною виявилась підготовка майбутнього фахівця до концертного виступу за темою «Країна, в якій я пишаюсь тобою й собою!», що відбувався в рамках творчої програми «Українське музичне мистецтво в європейському співтоваристві». Програма була представлена українською народною піснею «Ой у вишневому садку» в обробці сучасного композитора, педагога, концертмейстера Г. Без'язичного. Геннадій Геннадійович є автором багатьох творів для фортепіано, власних п'єс у формі етюдів, обробок популярних мелодій і пісень.

У процесі роботи над цією п'єсою детально відпрацьовуються точні рухи, музичні інтонації, наближені до пісенного жанру, звертається увага на нюансування, фразування, кульмінаційні вершини та спади, що вимагають розуміння виразної ролі побудови музичного твору, вміння сприймати кожну фразу як цілісну структуру. Окрім того, розставляються смислові акценти, що співзвучні слову, які одразу втілюються у виконавський процес. Не менш цікавим у цій композиції є поліфонічне проведення теми, яка підхоплюється в різних регістрах, тим самим створює безперервний рух наспівної мелодії. У другій, заключній частині п'єси композитор застосовує рівномірний хід шістнадцятих (на слабкій, другій долі тридольного метра), що надає особливий колорит, емоційність, милозвучність українській пісні. Співучість під час виконання на музичному інструменті (фортепіано) включає в себе роботу над «диханням» руки, зв'язаними звуками всередині фраз, окремими інтонаціями, штрихами, де домінує legato (зв'язна гра), рівномірний рух тощо. Тут доцільно відчувати й соловейка, що щебече у вишневому саду, й чудову красу весни, й

закохану дівчинку, на очах якої «бринить сльоза» через розлуку з милим. Можемо стверджувати, що осмислена робота над усіма деталями музичного твору є важливою й необхідною. Утілення художнього образу протікає в нерозривному зв'язку з пошуками необхідного для нього звучання.

Із позиції вищезазначеного, у процесі підготовки майбутнього фахівця до концертно-освітньої діяльності, важливо визначити рівні:

- виконавських умінь і навичок учасників освітнього процесу (творчий контакт зі слухачами в процесі прилюдного виступу);

- уміння адекватного реагування на непередбачувані ситуації, що виникають під час сценічного виступу, вироблення швидкої реакції, чіткого формулювання думки, здатності її переконливо донести до слухачів;

- розвитку уяви та фантазії виконавця (виразність виконання, зосередженість на художньому образі, влучний добір засобів музичної виразності й доступність для сприймання слухацької аудиторії);

- творчої готовності до концертно-освітньої діяльності в процесі інструментального навчання (виявлення художньо-творчої витримки в умовах публічного виступу).

Отже, ураховуючи вищевикладене, можемо зробити висновки, що вміння, сформовані в процесі підготовки до концертно-освітньої діяльності, надалі переносяться в реальні умови, сприяють налагодженню творчих контактів зі слухачами під час сценічного виступу.

Дослідження має подальшу практичну перспективу, де майбутні фахівці стають ще більш активними учасниками концертно-освітньої програми, професійними виконавцями музичних номерів, розв'язують безпосередньо просвітницькі завдання, стають особисто причетними до розвитку музичної культури загалом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гордійчук Л. В. Самостійна робота над музичним твором: основні етапи та методи : методичні рекомендації для студентів спеціальності 025

«Музичне мистецтво» з дисципліни «Спеціальний музичний інструмент. Фортепіано». Луцьк : Надстир'я, 2017. 28 с.

2. Жигінас Т. В. Методика підготовки майбутніх учителів музики до концертно-освітньої діяльності. Київ, 2014. 178 с.

3. Овчаренко Н. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д. пед. наук : 13.00.04 / Криворізький пед. ін-т держ. вищого навч. закладу. Кривий Ріг, 2016. 547 с.

4. Чень Бо. Формування готовності майбутнього вчителя музики до виконавсько-інтерпретаційної діяльності у процесі інструментального навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 236 с.

THE INFLUENCE OF THE RELATIONSHIP OF THE EDUCATOR AND THE SEEKERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS ON THE QUALITY AND EFFICIENCY OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Syrova Ganna Olegivna,

Doctor of Pharmaceutical Sciences, Professor,
Head of the Department of Medical and Bioorganic Chemistry

Makarov Volodymyr Oleksandrovyh,

Candidate of Chemical Sciences, Associate Professor

Kalinenko Olha Sergiivna,

Candidate of Chemical Sciences, Assistant
Kharkiv National Medical University,
Kharkiv, Ukraine

Introductions. The educational process is an important interaction of two subjects - a educator and a student, the purpose of which is to teach, interest, and educate seekers of higher education institutions (HEIs), to give them information using both classical and interactive forms and methods, and to promote the development of their creative abilities. In our opinion, one of the main components of education is the motivation of seekers of HEIs to study, their interest in the discipline which they are offered to study. The educator must bring the educational material to the attention of seekers of HEIs in such a way that it satisfies their existing needs for knowledge, freedom of thinking and expression of their thoughts, search for meaning, self-respect, self-expression, self-regulation and creativity.

Aim. To study the influence of the educator's activities on the quality and efficiency of the educational process and the peculiarities of the perception of the educational material by the seekers of HEIs.

Materials and methods. The personality of the educator and his relationship with the seekers of HEIs.

Results and discussion. The personality of the educator is of key importance for the effectiveness of the educational process, since he is important not so much as a carrier of information, but as a spiritual mentor and neuroeducator. Therefore, the

educator must constantly improve, engage in mastering modern information technologies, interactive teaching methods, personal development, deepen his knowledge of foreign languages, as well as the spiritual and philosophical dimension of his personality, participate in professional communication.

In our opinion, a modern educator must have leadership qualities and teach the education seekers by own example. In addition, we think that the educator must be "flexible", ready for an interview, dialogue, and debate for the effectiveness of the educational process. The classes can never be programmed of 100%. The educator, like a group psychotherapist, therefore it is important for him to demonstrate behavior that will be imitated. Thus, the educator should look at activities through the eyes of the education seekers to understand their age, needs and interests. Neuroeducators give the following recommendations in order to interest the seekers of HEIs in learning: the optimal tension should be maintained in the educational process due to the fact that too little volume and concise content does not stimulate, and excessive volume and oversaturated content demotivates the seekers of HEIs; therefore, it is advisable to support the desire of education seekers for knowledge using paradoxes, analogies, problems, relying on experience and the search for meaning. Since the emotions are a necessary factor in the productive activity of the brain, the educators should use literature, music, humor, background sounds, images, business games, crosswords, that is, everything that can enliven the class. The educational process requires the interaction of analysis and synthesis, induction and deduction, generalization and specification, direct and reverse methods of proof. The brain operates with two memory systems: the visual-spatial and the "conjugation" system. The more detached the knowledge from the context, the more difficult it is to remember it. Instead, the more organized and related the information is to the experience, the better it is remembered. A person understands and remembers better when knowledge is reflected in the visual-spatial memory system. For this purpose, graphical presentation of information is used. Brain development is stimulated in conditions of freedom of creativity and blocked in situations of pressure, threats, increased workload and stressful situations. Our teaching experience proves that in classes

where there is creativity, there are no problems with discipline.

Therefore, education should provide: a free educational environment, intellectual and interactive forms and methods; emotionally meaningful perception of the material; visualization of the discipline; problematic methods and forms of education for the seekers of HEIs.

Scientists of the Lviv Medical University came to an interesting conclusion about the influence of the role of the educational load on the health of the young generation; overload leads to chronic stress, antiadaptation syndrome and neurotic reactions. The prevention of this is the use of a justified number of educational programs and their scope and the submission of information using such forms and methods that can arouse the interest of applicants for the seekers of HEIs.

An important element of evaluating the knowledge of the education seekers are points that reflect the effectiveness of the educational process. The score, which can sometimes be set for a disciplinary purpose or indicate insufficient effort made by the seekers of HEIs, can cause them concern. Therefore, we suggest always carry out a comprehensive and objective assessment of the knowledge of the education seekers (oral survey, performance of test tasks, work in class and performance of experiments, solving problems), along with this, there must be an evaluation judgment about progress, efforts made, the amount of work performed.

Nowadays, the most common way of diagnosing educational achievements is testing. Testing is a targeted knowledge control, which is the same for all seekers of HEIs which is conducted under controlled conditions and allows for an objective assessment of educational achievements. The advantages of testing include: the absence of a subjective factor during assessment, availability - a large number of students can be tested in a short period of time, ease of conducting - automation, the ability to carry out online testing. However, testing evaluates "point" learning outcomes, but will not say anything about the achievement of vector goals (creative component, leadership qualities, skills, planning and ability to research, etc.). Therefore, it is necessary to combine standardized tests with creative tasks that teach the seekers of HEIs to think and use all their capabilities and individual

characteristics.

Conclusions. In our work, we have studied the influence of the educator's activities on the quality and efficiency of the educational process and the peculiarities of the perception of the educational material by the seekers of HEIs.

The fundamental purpose of education is the mental development of seekers of HEIs, learning the skills of perception and logical reasoning. In order to achieve sufficient effectiveness of the educational process, it is necessary to organize it in such a way that seekers of HEIs are involved in active activities, independent work, carry out their own research and participate in discussions.

КОРЕКЦІЙНО – РОЗВИВАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Башук Ганна Володимирівна
здобувачка другого рівня вищої освіти
Донбаський державний педагогічний університет
м. Слов'янськ, Україна

Вступ. Практичні роботи – невід’ємна складова процесу навчання географії у спеціальній загальноосвітній школі. Їх виконання вносить суттєвий вклад не тільки у формування географічної культури школярів, а й надає можливість здійснювати корекційно – розвивальну роботу в умовах, віддалених від стандартної форми навчання: формувати уміння співставляти, розвивати дрібну моторику рук, формувати навички орієнтуватись у просторі, розвивати комунікативні уміння і навички дітей, розвивати усне зв’язне мовлення учнів. І той факт, що контингент учнів з порушеннями інтелектуального розвитку одного класу спеціальної школи має різний патогенез інтелектуальних порушень, різні рівні навчальних можливостей, потребує індивідуального підходу до виконання одного й того ж завдання, підкреслює важливість значення організації і проведення диференційованих практичних робіт на уроках географії.

Вивчення питання методології організації та проведення практичних робіт у географії ведеться давно. Питання залежності між рівнем засвоєння практичних умінь і навичок учнями з інтелектуальними порушеннями та змістом географічних знань, уявлень, індивідуальними особливостями розвитку дітей даної категорії висвітлювалося в працях таких вчених дефектологів Ю. Галецької, С. Дубовського, В. Липи, Л. Одинченко, В. Синьова, Т. Скиби та ін. Дослідниками доведено, що корекційно-розвивальні можливості знань про географічну оболонку успішно можуть бути реалізовані за умови їх практичної

спрямованості. Відтак, питання розробки системи практичних робіт з курсу географії спеціальної школи окремо для учнів з більшими та меншими інтелектуальними можливостями не втрачає своєї актуальності.

Ціль роботи. Висвітлити результати проведеного дослідження щодо визначення особливостей планування, організації та проведення практичних робіт для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку на уроках курсу «Географія України» (9 клас).

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети, нами використовувались наступні методи: аналіз психолого-педагогічної літератури, синтез, систематизація, порівняння та узагальнення представленого матеріалу.

Результати та обговорення. Сьогодні ставить перед спеціальною освітою особливі завдання, які потребують негайного переосмислення змісту, методів, прийомів і технологій навчання дітей з інтелектуальними порушеннями. Згідно із Державним стандартом базової середньої освіти, спеціальні заклади повинні спрямовувати свою роботу не тільки на озброєння учнів теоретичними, а й на практичність навчання учнів, їх соціально психологічну адаптацію та інтеграцію в суспільство.

Особливо великі можливості в даному напрямку можуть бути створені на уроках географії, оскільки саме природничий матеріал дозволяє розвивати у дітей з інтелектуальними порушеннями спостережливість, уміння аналізувати, порівнювати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Дослідження питання корекційно – розвивальної спрямованості практичних робіт на уроках географії проводилось на базі закладу загальної середньої освіти спеціальної школи Сумської області. Метою нашого дослідження було вивчення особливостей планування, організації та проведення практичних робіт на уроках географії як засобу корекційно-розвиткової роботи.

Відповідно до поставленої мети було визначено ряд завдань:

1. Проаналізувати спеціальну літературу в контексті теорії і практики з проблеми дослідження.

2. Вивчити контингент учнів кожного класу спеціальної школи, виділити учнів з меншими та більшими пізнавальними можливостями.

3. Ознайомитись з досвідом вчителів географії спеціальної школи з питань планування, організації і проведення практичних робіт.

4. Розробити та апробувати цикл практичних робіт з географії на прикладі розділу «Господарство України» в межах вивчення курсу «Географія України» (9 клас).

Під час дослідження було проаналізовано навчальні програми з географії, календарні та поурочні плани вчителів, відвідано уроки, вивчено педагогічний досвід вчителів з даного питання, визначено рівні навчальної діяльності учнів 9 класу, рівень сформованості їх практичних умінь і навичок, визначено учнів з більшими та меншими пізнавальними можливостями.

У ході проведеної роботи було виявлено, що:

- 33% учнів 9 класу спеціальної школи відносяться до учнів з меншими пізнавальними можливостями;

- активізація роботи вказаної категорії школярів потребує додаткової роботи вчителя, визначення індивідуального алгоритму виконання практичної роботи, надання додаткових інструкцій, контролю виконання робіт;

- визначення вчителями географії завдань корекційного спрямування викликають певних труднощів і потребують спеціальної підготовки.

Нами було розроблено і впроваджено у практику роботи вчителів спеціальної загальноосвітньої школи експериментальний варіант циклу практичних робіт з розділу «Господарство України» курсу «Географія України» (9 клас), надано методичні рекомендації щодо їх планування та проведення.

Висновки. Результати показали, що чіткий розподіл навчальних завдань для учнів з більшими та меншими пізнавальними можливостями, визначення індивідуальних завдань для учнів різних категорій, конкретизація постановки корекційних завдань робіт дозволяє підвищити продуктивність виконання практичних робіт учнями 9 класу, активізує пасивний словник учнів, сприяє розвитку вміння переносити отримані теоретичні знання і уміння у нові

ситуації. Методичне забезпечення організації і проведення практичних робіт за розділом «Господарство України» курсу «Географія України» сприяє максимальному забезпеченню усвідомленого вивчення змісту географії, реалізації корекційної - розвивального компоненту практичних робіт, цілеспрямованості навчальної діяльності учнів спеціальної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Х.: ВГ «Основа», 2016. 112 с.
2. Одинченко Л. К., Скиба Т. Ю. Географія. Навчальні програми для 6-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для розумово відсталих дітей [Електронний ресурс] /за ред. А. А. Колупаєвої, Н. О. Макарчук. К., 2015. URL: <http://mon.gov.ua/>

МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІННОВАЦІЙНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗАКЛАДОМ ОСВІТИ

Бережна Людмила Валентинівна

Директор, вчитель-методист

Криворізька гімназія №69

Вступ./Introduction. Інноваційний розвиток української держави та управління освітнім процесом в сучасних умовах, потребує ґрунтовного досягнення стійких результатів в роботі освітян. Освітня діяльність кожного закладу спрямована на реалізацію освітнього процесу. Освіта ХХІ століття буде варіюватися залежно від потреб, але головним залишиться результат. Ефективність управлінської діяльності можна оцінити через результат діяльності закладу. Одним із важливих індикаторів змін в системі освіти впродовж останніх років став управлінський стиль керівництва закладом. На сьогодні управління стає неможливим без глибоких змін і планування, що дасть змогу бути орієнтованими на завтрашній день, на довгострокову перспективу, на динамічний розвиток та підвищення ефективності праці.

В сучасному суспільстві однією із найважливіших якостей керівника, умов успішності його як професіонала менеджера освіти є готовність до інноваційної діяльності. Сучасна управлінська діяльність має здійснюватися інноваційним менеджером. Посилення інноваційної функції менеджменту є вирішальною умовою розвитку закладу. Інновації – це не лише дослідження, це зміни в стилі роботи закладу на краще. Стратегія менеджменту полягає у масштабних прогнозах щодо реалізації місії закладу та досягнення цілей. Важливою функцією менеджменту є забезпечення сталих позицій закладу в сучасних умовах. Без управління процесом, будь-які інновації у закладах освіти, приречені на невдачу.

Мета роботи./Aim. Керівник у сфері освіти, якщо він прагне бути високопрофесійним працівником, має досконало вивчити об'єкт управління, тобто структуру освітньої системи і всі процеси, що в ній відбуваються. Бачити

ці процеси з позицій системного цілого і бути спроможним організувати прийняття управлінських рішень зі знанням справи, специфіки свого закладу. Якщо особисті цінності керівника нестійкі, то йому важко сформулювати переконливі докази.

Менеджер – є тим фахівцем, який здатний впоратись з проблемами підвищення ефективності та продуктивності праці. Його завдання полягає в тому, щоб глибоко вивчити назрілі проблеми, спроектувати систему управління, здатну забезпечити успіх, і реалізувати її через своїх працівників. Управлінець має бути здатним визначити, сформулювати ціль для досягнення успіху, бути винахідливим, спроможним спонукати інших, бути творчими і використовувати нові підходи в роботі, бути наполегливим, вміти взаємодіяти з оточенням, прислухатися до інших, вміти показати себе.

Матеріали та методи./Materials and methods. Керівник – це менеджер, який здійснює управління. Як менеджер він реалізує діяльність управління і виконує у зв'язку з цим роль керівника. Він реалізує основні функції освітньої діяльності в установі для досягнення цілей освіти на конкретному етапі розвитку суспільства. Йому доводиться здійснювати управлінську діяльність у форматі вирішення комплексу щоденних ситуацій різного характеру та плану.

Сьогодні керівник – менеджер орієнтований у своїй діяльності на професійний підхід до управління, володіє знаннями щодо ефективного управління та використовує їх у практичній діяльності. Цінним є той керівник, який знає свою справу і досягає поставленої мети. Це головний стандарт справжнього керівника. Він застосовує як традиційні, так і інноваційні підходи до управління, уміє комплексно вирішувати проблеми. Від ступеня прояву певної якості та властивостей керівника буде залежати вплив на ефективність діяльності управління. Керівник має постійно підтримувати свою працездатність, необхідний рівень знань, умінь, навичок для вирішення питань.

На сучасному етапі розвитку освіти, керівник має навчитися керувати діяльністю як усього колективу, так і кожного зокрема. Головне для керівників вчасно та якісно виконувати роботу. У своїй діяльності менеджеру доводиться

реалізувати складні функції управління. Головне, дійти до кожного працівника так, щоб він зрозумів свою роль, знайшов своє місце і запрацював з найбільшою віддачею, виходячи з власних інтересів та інтересів колективу. Ефективне керівництво сприятиме створенню атмосфери колективної схильності до цілей діяльності організації, в якій всі члени команди досягнуть максимальних результатів.

В ході змін в освіті, світова управлінська практика поступово виробила основні методи організації діяльності закладу. В колективі головне співробітники, які самі хочуть що-небудь робити для підвищення своєї кваліфікації. Головним завданням підвищення кваліфікації є забезпечення прогресивної форми його розвитку. Дане завдання можна виконати лише шляхом координації зусиль всіх учасників цього процесу. Головне, щоб співробітник і установа об'єднались, щоб разом зростати. Якщо працівник нічого не робить для підвищення кваліфікації, його потрібно направляти. Ефективний, прогресивний розвиток педагога можливий за умов підвищення його кваліфікації. Не випадково професійна діяльність вчителя у системі освіти все більше стає творчою.

Результати та обговорення./Results and discussion. Дійсно, в умовах сьогодення компетентність керівника визначається його здатністю доцільно діяти для ефективного розв'язання ситуацій, що постають у процесі виконання обов'язків, на основі засвоєних навичок і вмінь їх використання в умовах, що склалися. Керівник досягає успіхів, творчих злетів тоді, коли постійно працює над собою, займається самоосвітою, орієнтується на особистість вчителя. Особистість підлеглого має розглядатися ним як новий суб'єкт створення позитивного іміджу. За своєю сутністю це процес двосторонньої взаємодії.

Менеджер та члени колективу скоординують свою діяльність і мають її реалізовувати. Сам менеджер взаємодії з колективом, керує певною групою людей, він чітко регулює діяльність та забезпечує постійну нормативність системи. Він має відчувати динаміку попиту, перебудовує організацію праці з урахуванням вимог сьогодення. Це даватиме йому змогу приймати рішення, які

будуть ґрунтуватися на аналізі та розумінні ситуації, динаміці її зміни.

Керівник, який не достатньо розуміє мотивацію працівників, чий стиль застарів, не відповідає поточним вимогам, гуманістично не спрямований, не отримує високі віддачі. Управлінець, який не спроможний домогтися практичних результатів від підлеглих, має обмеження стосовно здібностей до керівництва. Здатність управлінців до формування колективів дуже важлива до досягнення кращих результатів.

Висновки./Conclusions. Отже, менеджмент в освіті, пов'язаний з управлінням, реалізацією певних функцій, що забезпечує результативне, ефективне та якісне навчання в конкретному закладі освіти. Він забезпечує реалізацію мети закладу для задоволення інтересів колективу. При координації зусиль всіх учасників освітнього процесу забезпечуються умови досягнення мети шляхом цілеспрямованих дій, що здійснюються за допомогою чіткого управління.

На нашу думку, сучасна концепція успішного управління орієнтується на такі цінності як ефективність, реалізація потенціалу працівників, здатність до інновацій та інше. Таким чином, для якісного застосування менеджменту, як управлінського інструменту в системі освіти, керівникам закладів в сучасних умовах необхідно розвивати вміння правильно інтерпретувати ситуацію, бути знайомими із засобами професійного управління, правильно класифікувати ситуації, бо від цього буде залежати розвиток закладу освіти.

Як висновок, можна зазначити, що в сучасних умовах в закладах освіти має бути сформована система управління, яка базується на визначених методах роботи, в цілях забезпечення стійкого розвитку установи.

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЛІНГВІСТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Беспалько Альона Сергіївна

Здобувачка другого рівня вищої освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

Вступ. Своєчасне оволодіння правильним мовленням має велике значення для формування повноцінної особистості дитини, успішного навчання її в школі. У зв'язку з цим, останнім часом у сучасній логопедії підвищений інтерес викликає проблема лінгвістичного розвитку дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Мета роботи – розгляд стану мовних здібностей і визначення основних напрямків вдосконалення процесу формування лінгвістичних можливостей у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення.

Матеріали та методи. Задля досягнення мети використано аналіз стану розроблення проблеми в дослідженнях вітчизняних науковців, аналіз опитування та спостереження за спілкуванням дітей, систематизація й узагальнення отриманої інформації.

Результати та обговорення. У дослідженнях вітчизняних науковців проаналізовано особливості оволодіння фонетичним, лексичним і морфологічним компонентами оформлення висловлювань при загальному недорозвитку мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Доведено, що у логопатів даної категорії спостерігаються недостатній рівень лексичних узагальнень, помилки в закінченнях слів, труднощі при розрізненні слів за звучанням і значенням, заміни граматичних категорій (Ю. Рибцун, М. Савченко, Л. Трофименко, Є. Соботович, М. Шеремет тощо). Водночас пошук найбільш продуктивних шляхів лінгвістичного розвитку в зазначеній категорії дошкільників є важливим завданням задля формування мовних здібностей та усунення даного мовленнєвого порушення.

Результати вивчення стану лінгвістичних можливостей у старших дошкільників з системними порушеннями мовлення показали наявність у них таких особливостей, як-от: своєрідність помилок у складанні власного висловлювання, його оформленні, труднощі в засвоєнні семантичного значення слова, недостатнє усвідомлення синтаксичних зв'язків між словами, складнощі в розумінні певних граматичних форм і ін.

Виходячи з вищевикладеного, нами окреслено основні підходи щодо формування фонетичного, лексичного та граматичного компонентів мовленнєвої системи в дошкільників вказаної категорії із застосуванням різноманітних методів і прийомів навчання. Серед яких продуктивними є наступні прийоми: додавання пропущених слів, установлення логічного зв'язку між словами в реченні, складання речень за моделлю, складання речень за картинками або серією картинок з використанням опорних слів, за питаннями.

Вважаємо за доцільне включення в зміст логопедичних занять старших дошкільників із загальним недорозвитком мовлення запропонованих прийомів роботи, що передбачають відпрацювання зазначених компонентів у певній послідовності.

Висновки. Отже, організація корекційно-педагогічної роботи за певними напрямками (семантичним, синтаксичним, фонологічним) позитивно вплине на зміну стану мовних здібностей дітей із загальним недорозвитком мовлення старшого дошкільного віку. Успішне вирішення даного завдання можливо в результаті спрямованого корекційно-розвивального навчання при використанні всього освітнього потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. пр. 2012. № 22. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова. С. 219-222.

2. Савченко М. А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей / Марія Аврамівна. Савченко. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2007. 160 с.
3. Соботович Є. Ф. Формування семантичної структури слова у дітей з вадами мовленнєвого розвитку // Теорія і практика сучасної логопедії : збірник наукових праць: Вип. 2. К. : Актуальна освіта, 2005. С. 3-17.
4. Трофименко Л. І. Шляхи подолання загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 104 с.

УКРАЇНСЬКА ТОЖСАМІСТЬ ЯК ЦІННІСНА КОНСТАНТА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Бондаренко Неллі Володимирівна,
к. пед. н., ст. наук. сп., пров. наук. сп.
Інститут педагогіки НАПН України
Косянчук Сергій Володимирович,
к. пед. н., методист
Київська гімназія східних мов № 1

Вступ. За ст. 1¹⁷ Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», українська тожсамість є стійким усвідомленням людиною належності до «української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями» [12]. У ст. 6³ цього Закону визначено такі основні суспільно-державні (національні) цінності України: соборність; самобутність; воля; гідність. Науковий аналіз цінностей уможлиблює розроблення системи виховання, адекватної сучасній ціннісній ситуації з її глобальними безпековими й екзистенційними викликами для України, проєціювання прийдешнього розвитку України в європейському ціннісному просторі.

Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання [7] підносить українську освіту на вершину аксіологізації суспільства як цілісної спільноти, адже «школа – єдина інституція, крізь яку проходить кожен українець <...> У кожному випускникові має гармонійно поєднатися високоморальна ціннісна особистість, високопрофесійний фахівець і свідомий громадянин України» [7, с. 7].

Процес засвоєння знань і формування компетентностей ґрунтується на *принципі єдності гносеологічного (когнітивного) й аксіологічного (ціннісного)* як єдино можливого способі пізнання, освоєння й перетворення дійсності.

Нерозривна діалектична єдність гносеологічного й ціннісного виявляється у взаємодії з текстами культури як висхідним матеріалом гуманітарного пізнання.

Гносеологічний контекст спонукає аналізувати, оцінювати, встановлювати істотні зв'язки, узагальнювати, конкретизувати, моделювати.

Аксіологічна ситуація потребує співпереживання, співрадіння, оцінювання, співчуття тощо.

Процес пізнання передбачає діяльність із привласнення ціннісного смислу.

Кожен учень має усвідомити себе носієм родових і осердяч національних цінностей, ідентифікувати в пізнанні власне «Я» з «Я» свого народу і людства. Формування в учнів української національної ідентичності є наскрізною лінією аксіологічного концепту національно-патріотичного виховання.

Мета роботи. Схарактеризувати аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання й актуалізувати розроблену на аксіологічних засадах модель національно-патріотичного виховання, що є результатом наукових розвідок і педагогічних практик у царині загальної середньої освіти.

Матеріали і методи. Дослідження вибудовано за основними принципами дидактичної теорії і методології за аналізу результатів аксіологічної педагогічної практики. Застосовано оглядово-контентний і джерелознавчий, аналітико-інтерпретаційний і зіставно-систематизаційний, моделювальний і прогностичний методи. Об'єкт – аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання. Предмет – модель національно-патріотичного виховання на аксіологічних засадах

Результати й обговорення. Авторський концепт упроблемнює аксіологізацію вітчизняної освіти, що розглядається як умова і потреба глибинного викристалізування національних і планетарних цінностей за екзистенційних викликів українству, спричинених передусім російсько-українською війною й обстоюванням незалежності України як держави. Наразі порушення й розв'язання актуальних освітніх проблем кореспондує з відновленням національної ідентичності, історичної справедливості й

уз'язнюється з входженням України в цивілізований європейський простір.

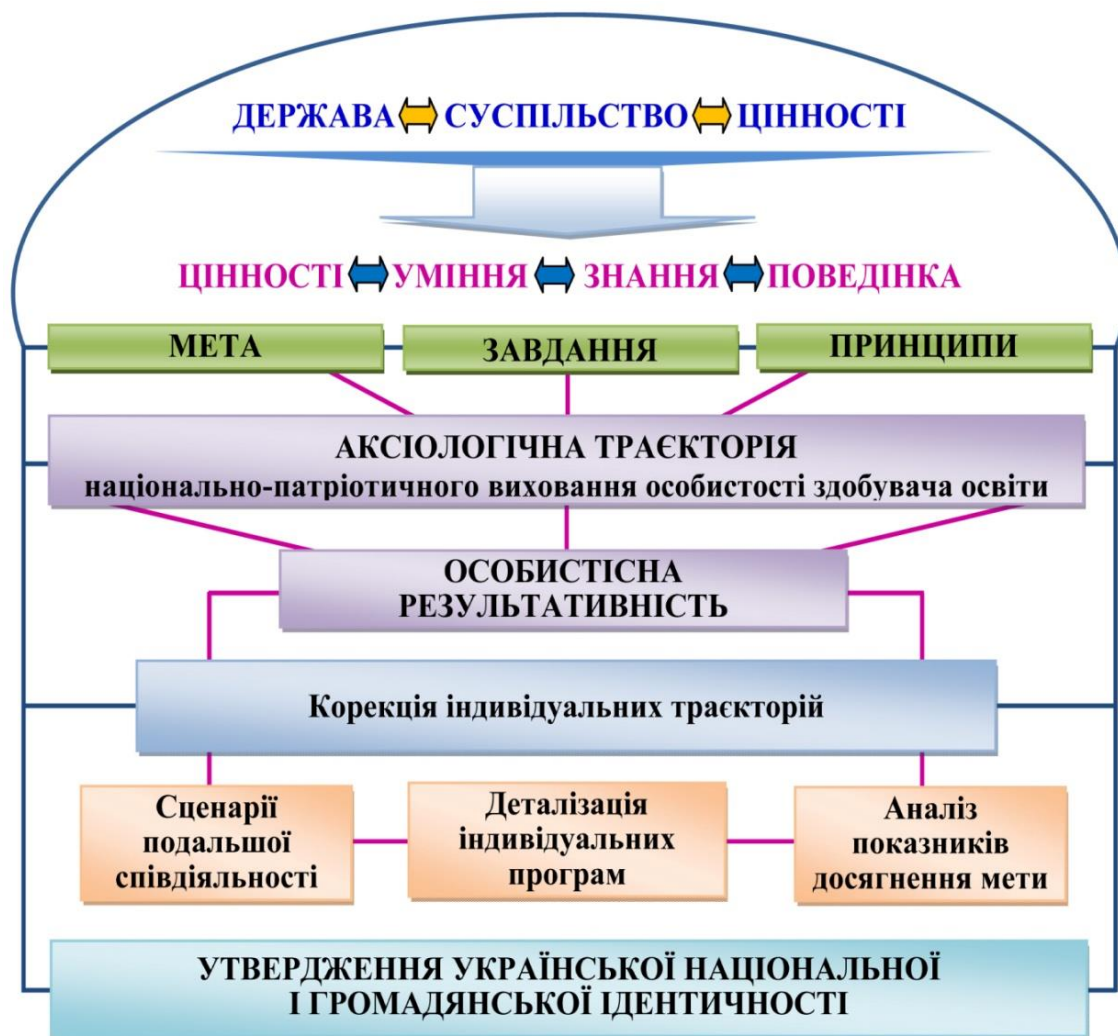
Пропонований Концепт ґрунтується на основних положеннях законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», на концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа».

В основі Концепту – здобутки науковців і практиків, напрацювання яких актуалізовані сучасними тенденціями і майбутнім розвитком освітньої галузі України, її інтегруванням у європейську освітню систему [1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 11 та ін.].

Актуальність проблеми національно-патріотичного виховання концептуалізує аксіологічне виховання, скореговує методологічні засади, категорійний апарат, мету, завдання, принципи і логістику моделювання національно-патріотичного виховання учнів.

В освітньому процесі відбувається розвиток ціннісної свідомості й становлення особистості в ціннісно-смісловому полі, її сходження до вершинних цінностей на основі закону всезагального діалектичного вивищення потреб. Це відбувається через взаємодію суб'єктів освітнього процесу й культурно-освітнього середовища, у результаті чого учень усвідомлює сутність і значущість цінностей для успішного життєздійснення і засвоює їх. А це потребує створення в освітній практиці умов для привласнення особистістю базових національних, універсальних гуманістичних цінностей і передбачає представлення кожного об'єкта пізнання (ідеться насамперед про об'єкт учіння) перед дослідником у нерозривній єдності когнітивного й ціннісного складників.

Розроблена на аксіологічних засадах модель національно-патріотичного виховання вивершується тріадою **ДЕРЖАВА ↔ СУСПІЛЬСТВО ↔ ЦІННОСТІ**, що відображає міцний органічний взаємозв'язок національних цінностей, національних інтересів і національних цілей (рис. 1).

Рис. 1. Модель національно-патріотичного виховання на аксіологічних засадах [7, с. 40]

Національні цінності, національні інтереси й національні цілі употужнюють систему гарантування безпеки держави й основу її національної стратегії. «Національні цінності устabilьнюють і гармонізують інтереси громадянського суспільства й держави і забезпечують їх консолідацію як неодмінну умову нашої перемоги» [7, с. 40–41].

Ціннісне ядро консолідації українського суспільства кореспондується із формуванням в учнів національних і суголосних європейським цінностей у контексті перспективи членства України у Європейському Союзі й НАТО.

Квадріада **ЦІННОСТІ** ↔ **УМІННЯ** ↔ **ЗНАННЯ** ↔ **ПОВЕДІНКА** визначає етапність становлення й розвитку особистості не лише в стінах школи, а й упродовж

життя, адже уприродовідповіднюється й логізується з процесами формування ціннісної особистості, яка прагне опанувати знання, удосконалювати й набувати умінь, успішно реалізуючи їх у своєму життєздійсненні.

Сформованість ціннісних орієнтирів дає змогу людині діяти усвідомлено і водночас автоматично у стандартних і нетипових життєвих ситуаціях, зважаючи на всі передумови й імовірні наслідки конкретних вчинків і поведінки загалом, уникаючи потреби щоразу робити вибір, зокрема й у глобальних мережах.

Для цього достатньо оцінити місце проблеми у полі цінностей принаймні на елементарному рівні, коли світ сепарується на чорне або біле, друзів або ворогів. Критерієм і внутрішнім суддею має слугувати совість, сумління, яку Василь Сухомлинський вважав похідною усіх якостей і вчинків людини.

Вершинні цінності актуалізуватимуть усе нові знання і спонукатимуть особистість до переосмислення стереотипів, установок, поведінки, що вестиме до автокорегування діяльності впродовж життя [10, с. 421–422].

Окреслені триада й квадріяда сукупно з метою національно-патріотичного виховання на аксіологічних засадах уможливають різновекторність моделювання виховного процесу, адже формування в учнів української національної ідентичності – тожсамості – має бути наскрізнолінійним аксіологічним процесом.

Зі шляхів реалізації Концепту впливають ідеї щодо усистемнення дидактичних інструментів, за задіяння яких ефективніше формуватиметься ціннісний рангоут особистості випускника закладу загальної середньої освіти як цілісної людини з розумінням вивершеності соборності, самобутності, волі і гідності як основних національних (суспільно-державних) цінностей України.

Вихований на цих цінностях громадянин-патріот України буде ще й професіоналом з високим почуттям честі і гідності, готовим і спроможним боронити державу, розбудовувати й утверджувати гуманізм, державність і європерспективу.

Висновки. Визначення й усистемнення провідних орієнтирів у розв'язанні актуальних проблем формування особистості громадянина-патріота України є основним призначенням Концепту, який скеровується на реалізацію ціннісних пріоритетів людини, суспільства й держави через формування ціннісної моделі особистості національно самоідентифікованого випускника закладу загальної середньої освіти з патріотичною громадянською позицією, позитивним світосприйманням і ставленням до світу, здатного системно й критично мислити, спроможного професійно визначитися і творчо самореалізуватися в глобалізованому світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності: наук. видання. Київ: Либідь, 2006. 272 с.
2. Бондаренко Н. Ідеї українських інтелектуалів як підложжя національно-патріотичного виховання. *Формування громадянської культури в новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*. Суми: КЗ Сумський ОШПО, 2022. С. 1–13. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731118>.
3. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. *Обдаровані діти – скарб нації!* Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.
4. Бондаренко Н. В. Мейнстрім освітнього прогресу в Україні – компетентність ↔ креативність. *«Science progress in European countries: new concepts and modern solutions»*. Stuttgart, Germany, 2019. Pp. 91–102. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716981>
5. Бондаренко Н. В. Ціннісна самоактуалізація учнівства як ресурс уреальнення української національної ідеї. *Проблеми цивілізаційної суб'єктності України: місія науки і освіти*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 178–188. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732333>.
6. Бондаренко Н. В. Цінності об'єднаної Європи та їх формування в

Українській новій школі. «*Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*» : papers of the 8th International Scientific Conference Stuttgart, Germany, 2019. Pp. 62–74. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716727>.

7. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Аксіологічний концепт національно патріотичного виховання*. Київ: Фенікс, 2023. 52 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734569>.

8. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації*. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.

9. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Пропозитивність як провідна ціннісна детермінанта шкільної освіти. Modern research in world science. SPC «Sci-conf.com.ua»*. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 702–708. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730480>.

10. Бондаренко Н., Косянчук С. *Український метавсесвіт освіти XXI століття: цінності – уміння – знання. Edukacja i społeczeństwo VII. Zbiór artykułów naukowych*. Opole: wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska. 2022. С. 412–431. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732315>.

11. Косянчук С. В. *Аксіологічний підхід до становлення моральної особистості старшокласників. Україна, українська мова – світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості та педагогічних систем*. Київ: Педагогічна думка, 2019. С. 193–200. URI: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717961>.

12. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України. *Урядовий кур'єр*. 07.01.2023. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/print>.

ЩОДО ПРОБЛЕМ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Водоп'ян Анастасія Юріївна

курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Ткаченко Яна Русланівна

курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Копилов Едуард Володимирович

Викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Основною ознакою поточної ситуації у сфері протидії кіберзлочинності є необхідність оновлення системи для її запобігання та викриття. Для цієї розробки необхідно поглибити теоретичні знання щодо технологій вчинення інтернет-шахрайства, шляхів оптимізації досягнення кінцевої злочинної мети шахраїв, що діють з використанням кіберпростору.

Проблема інтернет-шахрайства актуальна в наш час, особливо гостро вона використовується у банківських та фінансових сферах, телекомунікаціях та електронній торгівлі. Організації, що працюють в даному напрямленні на ринку неодноразово зустрічаються зі спробами інтернет-шахраїв незаконно отримати вигоду. Окрім цього від віртуальних шахраїв також страдають клієнти банків, платіжних систем та користувачі електронних мереж та інтернету [1, с. 89].

Кіберзлочинність в мережі в Інтернеті поширюється через канали зв'язку в мережі: форуми, чати, соціальні мережі, електронну пошту тощо. Шахраї прагнуть максимально використати унікальні можливості Інтернету. Для здійснення різноманітних шахрайств вони миттєво надсилають електронні

листи на велику кількість одержувачів або розміщують інформацію на веб-сайті так, щоб вона стала доступною.

Слід зазначити, що чинні методичні рекомендації щодо виявлення та розкриття злочинів, пов'язаних із кіберзлочинністю та фінансовими шахрайствами, не завжди відображають їх специфіку. Наразі існує об'єктивна необхідність розробки нових комплексних методичних рекомендацій з вказаних питань.

Серед творців теорій віртуалізації можна виділити Д. В. Іванова з його роботою «Віртуалізація суспільства», в якій він висуває теорію соціальних змін, засновану на віртуалізації соціального життя. Про віртуальність суспільства можна говорити тоді, коли його можна описати за допомогою характеристик віртуальної реальності. Автор визначає віртуалізацію: «Віртуалізація – це будь яка заміна реальності її імітацією/зображенням – не обов'язково за допомогою комп'ютерних технологій, але обов'язково з використанням логіки віртуальної реальності» [2].

У процесі віртуалізації, на думку Д.В. Іванова, глобальні соціальні явища та процеси формуються у віртуальній реальності. Слід також відзначити В. І. Силаєва, наукові інтереси якого полягають у вивченні віртуальної реальності, віртуалізації суспільства, Інтернету. У дисертації «Заміщення реальності як соціокультурний механізм віртуалізації суспільства» аналізується розвиток віртуалізації суспільства у двох аспектах: розглядається електронна віртуалізація (перехід різних сфер діяльності на мережевий рівень) та неелектронна віртуалізація. У статті висвітлено типологію віртуальної реальності, яка визначає основний спектр соціальних явищ, які породжують віртуальну реальність [3].

На думку С. Г. Кара-Мурзи, людство стоїть на порозі створення такого типу соціальної системи, де основним засобом панування буде маніпулювання свідомістю [4, с. 289].

Огляд інтернет-джерел щодо кіберзлочинів виявив, що це явище в більшості випадків має юридичне визначення шахрайства. Таким чином,

шахрайство визначалося як викрадення чужого майна або придбання права на чуже майно шляхом обману чи зловживання довірою. [5].

Слід зазначити, які особливості притаманні кіберзлочинності у віртуальному просторі. Події та транзакції у віртуальному світі зазвичай відбуваються в «інтернет-час», що означає, що в Інтернеті все відбувається швидше, ніж у реальному житті – ділові рішення, пошук інформації, особиста взаємодія тощо. Причому всі ці дії можна виконувати в будь-який час доби, паралельно з діями, що виконуються в реальному світі. Інтернет-шахраї теж діють «в інтернет-час».

Особливостями Інтернет-простору є фізична віддаленість користувачів один від одного, а також анонімність користувачів у Мережі. Тому притягнути шахраїв до відповідальності досить складно.

Зі збільшенням кількості користувачів Інтернету, а також ресурсів, які мають можливість спілкуватися між користувачами, зростає кількість шахраїв, які намагаються використовувати ці канали зв'язку для заробітку на цих користувачах. У цьому випадку підкреслюється масовість проявів шахрайства в мережі Інтернет.

Майже вся аудіо-, відео- та текстова інформація, що знаходиться на сторінках сайтів у мережі Інтернет, а так само й імена конкретних Інтернет-сайтів, відшукується його користувачами шляхом формування відповідних пошукових запитів у спеціальних пошукових сервісах [6, с. 38].

Види шахрайських схем в період дії військового стану: Фейкові оголошення про оренду житла; евакуаційні перевезення громадян; фейкові SMS розсилки про грошову допомогу в межах ЄПідтримки; злом сторінки в соціальних мережах; фейковий збір коштів на допомогу; фейкові оголошення про продажу військової амуніції [7].

Кіберзлочинність стає новою загрозою не лише майновому благополуччю окремих осіб, а й безпеці суспільства в цілому. Лише її систематичне дослідження створить умови, за яких можливо попередити вищевказані злочини, викрити та в подальшому притягнути винних осіб до кримінальної

відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Телейчук В. Г. Щодо проблеми розслідування шахрайства вчинених через мережу Інтернет. 2019. С.89.
2. Іванов Д. В. Віртуалізація суспільства *harakteristika-ekrannogo-miraseti/viewer*. Д.: Східнознавство. 2015. С. 96.
3. Силаєва В. Л. Підміна реальності як соціокультурний механізм віртуалізації суспільства. К. 2017. URL: <http://ecsocman.edu.ru/data/870/521/1219/DisserSilaeva.pdf>. (дата звернення 18.03.2023).
4. Доценко Є. Л. Психологія маніпуляції: феномени, механізми і захист. М.: ЧеРо. Видавництво МДУ. 2018. С. 289.
5. Схеми фінансового шахрайства в Інтернеті. URL: <https://www.sngb.ru/cards-schemas> (дата звернення 20.03.2023).
6. Алгоритм дій працівників підрозділів карного розшуку під час розкриття шахрайств, вчинених через мережу Інтернет: методичні рекомендації. В.Г. Телійчук, Д.Б. Санакоєв, Я.М. Ковч, О.В. Козорог. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С.55.
7. Шахрайство у період дії воєнного стану: схеми та як захиститися: URL: <https://finclub.net/ua/priama-mova/shakhraistvo-u-period-dii-voiennoho-stanu-skhemy-ta-iak-zakhystytysia.html> (дата звернення 22.03.2023).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Гавриленко Ксенія Альбертівна,
викладач першої кваліфікаційної категорії,
Зуб Карина Володимирівна,
викладач вищої кваліфікаційної категорії
Липковатівський аграрний коледж
с. Липкуватівка, Україна

Введення./Introduction. В умовах воєнного стану одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу.

Згідно з Листом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2022 №1/8794-22 першу психологічну допомогу та емоційну підтримку на різних рівнях у закладі освіти проводять усі педагогічні працівники (вчителі-предметники, класні керівники, медичні працівники). Також до цього процесу залучаються батьки учнів та засоби масової інформації.

Психологічна допомога та емоційна підтримка у закладі освіти проводиться систематично і поетапно. Саме тому важливим є питання підвищення компетентності педагогічних працівників у напрямі надання першої психологічної допомоги та оволодіння сучасними технологіями такої допомоги.

Ціль роботи./Aim. За таких умов істотно зростає роль психологічної служби у системі освіти, яка спрямована на забезпечення своєчасного і систематичного вивчення психофізичного розвитку здобувачів освіти, мотивів їхньої поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, гендерних та інших індивідуальних особливостей; сприяння створенню умов для виконання освітніх і виховних завдань закладів освіти, соціального та інтелектуального розвитку здобувачів освіти, охорони психічного здоров'я, надання психологічної та соціально-педагогічної підтримки всім учасникам

освітнього процесу відповідно до цілей та завдань системи освіти.

Багато роботи покладено на психологів та соціальних педагогів, але й викладачі допомагають впоратися із складними життєвими обставинами студентам, адже забезпечуючи нормальний навчальний процес, вони покращують їхній стан. Але, на жаль, робота викладача в таких випадках - дуже виснажлива й емоційно витратна. До того ж, якщо викладач пережив такий самий травматичний досвід, як і студенти, спілкування із ними може нагадувати про те, що трапилося. Тому, щоб підтримувати інших людей, важливо дотримуватися головного правила психологічного «самозбереження» берегти себе.

Матеріали і методи./Materials and methods. Берегти себе – головне правило роботи викладача. Як саме «берегти себе»?

По-перше, залишайте час для себе і своєї сім'ї. обов'язково знаходьте можливість і сили, щоб відволіктися, провести час із своїми рідними чи друзями, навіть якщо ви відчуваєте себе вкрай зобов'язаними студентам.

По-друге, слідкуйте за своїм фізичним станом: добре харчуйтеся, висипайтеся, у разі необхідності – пройдіть лікування. Іноді дуже важко вчити, якщо ви хворі.

По-третє, візьміть за правило влаштовувати або відвідувати регулярні зустрічі із групою інших колег, тобто спілкуватися, підтримувати один одного, обговорювати робочі питання навіть в онлайн форматі.

По-четверте, не нехуйте підтримкою інших колег, а також пропонуйте свою допомогу. Так ви зможете замінити один одного, якщо знадобиться.

Багато студентів на даний момент є травмованими, впершу чергу психологічно. Тому, важливо правильно побудувати навчальний процес.

Ось кілька рекомендацій:

1) На якийсь час варто планувати заняття коротшими (особливо для першокурсників), менш інтенсивними, такими ж за змістом, але меншими за обсягом;

2) При складанні планів виховних, інформаційних та класних годин

корисно відкласти деякі заняття на початок навчального року чи семестру і в дні, які можуть нагадувати про те, що трапилося (наприклад, річниця), а цей час використовувати для бесід про практичні речі, пов'язані із нормалізацією життя коледжу і студентів. Це допоможе знайти вихід із труднощів, що склались і поліпшити здатність студентів справлятися із факторами, що нагадують про травми;

3) Розуміти причини змін у поведінці та успішності студентів;

4) Усі викладачі – ще й просто люди, тому, звичайно ж не відрізняються у емоційних проявах. Найважливіше – залишатися щирим. Студенти дуже добре помічають, як їхні викладачі справляються із травмою. Тому абсолютно нормально висловлювати свої природні емоції, наприклад, смуток. Адже студентам важливо зрозуміти, що відновлення можуть потребувати усі.

Прояви посттравматичного стресу, горювання і депресії бувають дуже сильними і заважають нормальній життєдіяльності. Ось найтипівіші приклади.

Нав'язливі спогади можуть викликати незрозумілі для інших порушення концентрації і уваги, таким чином впливаючи на навчання, спілкування в закладі освіти або на роботі.

Спроби піти від усього, що нагадувало б пережите, заважають студентам (особливо перших курсів) знаходити нові види діяльності й інтереси, планувати майбутнє.

Дратівливість і хворобливі реакції на нагадування про травму серйозно порушують нормальне спілкування у сім'ї та із друзями. А якщо члени сім'ї разом пережили травматичні події, вони самі один для одного – травматичне нагадування, яке може стати причиною проблем.

Проблеми зі сном, концентрацією і увагою погано впливають на навчання і професійну діяльність.

Відчуття емоційної пригніченості й відчуженості можуть призводити до вживання алкоголю і наркотиків. Деякі люди кидаються в авантюрні та небезпечні види діяльності. Студенти можуть занадто покладатися на своїх

друзів, відвертатися від батьків і не радитися із ними про те, що вони збираються вчинити, що вибрати. Вони часто непослідовні у поведінці, уникають або занадто агресивно реагують на все, що нагадує про те, що трапилося. Отже, куратор, викладач може бути тим другом, якому буде довіряти студент.

Депресія призводить до неуспішності в коледжі, соціальної ізоляції, втрати інтересу до звичних видів діяльності, вживання алкоголю і наркотичних препаратів, неконтрольованої емоційної поведінки, а у серйозніших випадках - до спроб суїциду.

Переживання тяжкої втрати може призвести до нездатності оплакувати і згадувати. У цьому разі люди страждають від страху пережити схожу долю або раптову втрату близьких, зазнають серйозних труднощів у встановленні нових відносин. Студенти можуть реагувати на втрату проявом надмірної самовпевненості й незалежності від батьків і дорослих або, навпаки, залежності та безініціативності.

Як працювати із деструктивними проявами поведінки студентів?

Травмовані студенти можуть проявляти дратівливість і агресивну поведінку у процесі спілкування навіть онлайн. Однак така поведінка є нормальною посттравматичною стресовою реакцією. Вона може бути також реакцією на специфічні нагадування про втрату. Наприклад, студент, що втратив близького друга, може проявляти занепокоєння, коли інші учні говорять про особисті стосунки.

Студенти можуть бути більш неспокійними, перебуваючи окремо від батьків, членів сім'ї чи друзів. Вони можуть бути менш незалежними у тому, що вони роблять, й іноді зазнавати труднощів у відвідуванні занять. Батьки можуть посилювати цю реакцію, будучи у свою чергу також надмірно прив'язаними до своїх дітей після перенесеної травми.

Один із способів впоратися із регресивною поведінкою – запропонувати підлітку скласти план дій, щоб він таким чином міг сам керувати процесом свого повернення до нормального стану. При цьому слід розуміти, що такий

план повинен бути гнучким і допускати затримки, зриви і регрес час від часу. Утримуйтеся від насмішок або суворої критики такої поведінки.

Це буває дуже складно, але все ж варто бути дуже обережним із оцінками особистості студента. Часом хочеться вдатися до критики, зробити зауваження щодо пропусків занять, посварити за несвоєчасне виконання індивідуальних завдань, назвати «невмотивованим» або «незацікавленим у навчанні». Щоб цього не сталося, важливо визнавати і пам'ятати факт впливу травматичних подій, втрат і нещастя на поведінку людини, а також те, що багато проблем можна вирішити, даючи підтримку і допомогу.

Результати і обговорення./ Results and discussion. Професійна діяльність викладача складна і часом виснажлива, але студенти і спілкування з ними є запорукою професійного розвитку і зростання. Саме студенти є дороговказом розвитку викладача і системи освіти у державі.

Викладач має слідкувати за свої фізичним і психічним здоров'ям, щоб уникнути професійного вигорання, бути цікавим для своїх студентів, лишатися важливим для своєї сім'ї.

Студент має слідкувати за свої фізичним і психічним здоров'ям, щоб продовжувати навчання, спілкуватися із друзями, отримувати задоволення від життя і давати натхнення своїм викладачам.

В умовах війни слід пам'ятати, що стрес – це нормально, це є адекватна реакція нашої психіки на те, що відбувається навколо.

- Інформаційне поле (потік інформації щодо військових подій, новини, які ми постійно сприймаємо із різних каналів)
- Повітряні тривоги
- Емоційне збудження
- Навантаження (фізичні, пов'язані із навчальною або професійною діяльністю)
- Важкі життєві ситуації (зміна місця проживання, хвороба, втрата роботи, зміна умов життя, вихід із «зони комфорту»)
- Переломні етапи життя (розрив стосунків, закінчення навчання,

перехід на нову роботу або посаду)

- Незадоволеність матеріальним становищем

Долаємо стрес – «магічна порада»

1. Смачна і корисна їжа, яка приносить вам задоволення.

2. Заняття спортом або фізична активність, яка надає вам відчуття приємної виснаженості (танці, біг, футбол тощо). «Хочеш бути здоровим? Бігай. Хочеш бути розумним? Бігай. Хочеш бути сильним? Бігай» (давньогрецька приказка).

3. Прогулянки на свіжому повітрі, особливо перед сном.

Виконуючи ці прості поради ми нормалізуємо порушення сну, яке виникає у результаті стресу і кризових ситуацій.

Сон – це необхідна умова нашого нормального функціонування, запорука нашого фізичного і психічного здоров'я.

Кризовою називають ситуацію, коли людина зіштовхується з перешкодою в реалізації важливих життєвих цілей і коли вона не може впоратися з цією ситуацією за допомогою звичних засобів, динаміка якої розвивається за двома напрямками

Техніки виходу з кризової ситуації, що насправді є дуже дієвими.

1. Відновіть дихання з допомогою вправи «Свічка-Квітка»: задуваєте уявну свічку (довгий видих), вдихаєте аромат уявної квітки (мінімум 8 разів)

2. Випийте склянку води маленькими ковтками, або хоча б змочіть ротову порожнину.

3. Торкніться будь-якої поверхні. Дотик до чогось реального допомагає заземлитися. Бажано не просто торкнутися, а описати подумки, яка саме поверхня: гладка, холодна, шорстка тощо.

4. Назвіть 6 кольорів, які ви бачите прямо зараз. Знайдіть 5 найменших предметів та 5 найбільших. Знайдіть очима 5 предметів різної текстури Ця техніка допомагає подолати синдром тунельного зору, який виникає при сильному стресі

5. Порахуйте від 20 до 0 вголос При зворотній лічбі активізуються лобні

долі мозку, але будь-яке кризове дихання починається не з вдиху, а з довгого видиху, тому перед початком лічби треба видихнути

6. Оцініть температуру приміщення та власного тіла Термомоніторинг допомагає повернутися в тіло. Запитайте себе, холодно вам чи жарко. В кризових ситуаціях у людини зникає чутливість тіла, тому треба свідомо повертати собі відчуття температури

7. Притисніть руки або спину до стіни Це допомагає заземлитися і відчутти зовнішню точку опори. Можна також повідтискатися від підлоги або «позабивати цвяшки п'ятами»

8. Зробіть вправу «Метелик» Щоб повернути собі відчуття власного тіла, схрестіть руки перед собою та покладіть долоні собі на плечі й почергово постукуйте ними

Висновки./Conclusions. ВІКТОР ФРАНКЛ австрійський психіатр, психолог, бувший полонений нацистського табору писав про війну і як у ній вижити:

- ✓ "Першими ламалися ті, хто вірив, що скоро все закінчиться.
- ✓ Після них ті, хто не вірив в те, що це коли-небудь закінчиться.
- ✓ Вижили ті, хто фокусувався на своїх діях, без очікувань, що може або не може статися.
- ✓ Коли ми живемо в очікуванні, що все закінчиться: ми нібито хапаємося за попередню реальність – і нам тоді психологічно важко виживати в цій реальності. А виживають ті, хто живе тут і зараз".

МІЖПРЕДМЕТНІ ІНТЕГРОВАНІ ЗВ'ЯЗКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ КУРСІВ ХІМІЇ, БІОЛОГІЇ ТА ГЕОГРАФІЇ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ

Галиця Вадим Вячеславович,

д.х.н., старший викладач

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького,

Запорізька гімназія №50 Запорізької міської ради

м. Запоріжжя, Україна

Демченко Федір Іванович,

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії

Запорізька гімназія №50 Запорізької міської ради

м. Запоріжжя, Україна

Дюжикова Тетяна Миколаївна,

к.п.н., доцент, завідувач кафедри хімії та хімічної освіти

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Запоріжжя, Україна

Галиця Ірина Володимирівна,

студентка

Міжпредметна інтеграція в сучасній освіті є не лише одним із засобів формування світогляду учнів, але й найважливішим фактором оптимізації, корекції та інтенсифікації навчального процесу, який спрямовано на підвищення ефективності та якості навчання. Основною проблемою є те, що під час вивчення предметів природничо-математичного циклу в закладах загальної середньої освіти гуманітарного профілю не завжди відбувається процес сприйняття навчального матеріалу в цілому, оскільки в учнів відсутня здатність до використання знань, вмій та навичок з інших наук.

Ця проблема набуває ще більшої актуальності у зв'язку із впровадженням інтегрованих курсів при реформуванні освітньої системи в Нову українську школу.

Тематичне різноманіття предметів природничо-математичного циклу

сприяє створенню міжпредметних зв'язків, підкреслюючи розглядання одних й тих самих об'єктів з різних ракурсів з використанням інтегрованих підходів.

У якості прикладу об'єкту, який вивчають при викладанні різних предметів може бути кам'яне, буре вугілля та антрацит. У цілому різновиди вугілля та процес горіння вугілля як його властивість вивчають на уроках хімії, його твердість, тепло- та електропровідність, густину – на уроках фізики, походження та утворення (з часів Карбонового періоду Палеозойської ери) розглядається на уроках біології, а поширення цієї корисної копалини – на уроках географії. Іншим важливим об'єктом є нафта, яку знов таки вивчають на уроках хімії, при цьому окрему увагу приділяють продуктам перегонки нафти, їх хімічним властивостям, фізичні властивості (наприклад, питому теплоту згорання) – вивчають на фізиці, родовища нафти та супутніх нафтових газів на уроках географії.

Ураховуючи особливості інтегрованих курсів необхідне поступове підведення учнів до фундаментальних наукових понять, а саме, «матерія», «речовина», «властивість», «склад», «взаємозв'язок». Особливої уваги заслуговує причинно-наслідковий зв'язок.

При вивченні теми «Кисень» в курсі хімії обов'язково повинна розглядатися біологічна роль кисню, водню, води, окисно-відновних реакцій як джерела енергії для життєдіяльності живих істот. Явище алотропії Оксигену безпосередньо пов'язане з викладанням курсу географії, а саме, утворенням озонового шару Землі (при розгляданні будови атмосфери) та його захисної дії при поглинанні ультрафіолетового випромінювання Сонця.

Під час вивчення теми «Вода», необхідно нагадати, що вода є безпосереднім складником кожної живої клітини, міститься у складі всіх без виключення біологічних рідин. Вода є біологічним розчинником, у якому відбуваються гідролітичні процеси, здійснюється транспортування поживних речовин, відбуваються всі обмінні процеси в живих організмах. Тіло людини до 80% складається з води, а сполучна тканина – кров за вмістом води перевищує 90%. Крім того понад 96% планети вкрито водною оболонкою – гідросферою,

яка включає річки, моря, океани, снігові покриви та льодовики. Аномальні властивості води зумовлюють існування водних організмів навіть під товщею льоду. Особливої уваги заслуговує термічна стійкість води.

При вивченні періодичного закону та періодичної системи хімічних елементів Д. І. Менделєєва, необхідно окремо розглянути біологічну роль хімічних елементів, зупинитися на таких поняттях, як «макроелементи», «мікроелементи», «ультрамікроелементи». Навести відомості, що основна маса органічних речовин клітини складається з «елементів-органогенів» – Гідрогену, Карбону, Оксигену, Нітрогену, Сульфуру та Фосфору. Найважливіші біологічні процеси в клітинах пов'язані з рештою елементів – Натрієм, Калієм, Кальцієм, Магнієм, Хлором, Цинком, Манганом, Купрумом, Ферумом, Кобальтом. Більш наочно це демонструється в курсі біології при вивченні роботи калієво натрієвого насоса. Слід зазначити також біогенну міграцію елементів та зупинитися на вченні В. І. Вернадського про біосферу.

Карбон, як яскравий приклад одного з «елементів-органогенів» є основою всіх органічних сполук, яким присвячений окремий розділ хімії. Атом Карбону має порівняно невеликі розміри та атомну масу, але при цьому йому притаманні властивості до утворення стабільних сполук різноманітної природи, тобто стає зрозумілим причинно-наслідковий зв'язок при утворенні біологічно активних речовин, метаболітів тощо.

Слід зазначити біологічну роль Сульфуру, як складового компоненту сульфурвмісних амінокислот, які входять до складу білків, що утворюють нігті, волосся, роги та копита. Утворення дисульфідних містків має місце при утворенні первинної структури білків.

Сполукам галогенів також належить певна біологічна роль. Хлоридна кислота, що входить до складу шлункового соку впливає на процеси гідролізу білків, активує протеолітичні ферменти, виявляє бактерицидну дію. Натрій хлорид – є складовою фізіологічного розчину, крім того безпосередньо впливає на осмотичний тиск у клітинах. Зупиняючись на осмотичному тиску, слід провести інтеграцію з курсом фізики, оскільки осмотичний тиск

підпорядковується рівнянню стану ідеального газу – рівнянню Клапейрона Менделєєва. Сполуки Броду (у вигляді бромідів) проявляють седативні ефекти, посилюючи процеси гальмування у нервових клітинах. Йод – є обов'язковим компонентом домашньої аптечки у вигляді спиртового розчину, крім того він входить до складу гормонів щитоподібної залози, яка забезпечують ріст та розвиток організму та регулює метаболічні процеси, що розглядається при вивченні ендокринної системи людини.

При розгляданні «Електролітичної дисоціації» необхідно звернути уваги на електролітний баланс в організмі людини та пояснити, що фізіологічні процеси в організмі людини відбуваються в розчинах електролітів. Біологічні рідини, які є розчинами слабких електролітів є провідниками другого роду, з чим пов'язане ураження електричним струмом організму людини. Світовий океан за своєю природою також містить значну кількість йонів електролітів, які забезпечують солоність, що впливає на існування живих істот.

Такі приклади не заважають формуванню хімічних понять, а навпаки, підвищують увагу до хімічної природи електролітів, розвивають критичне мислення та підкреслюють інтегрований взаємозв'язок.

Деякі йони, які утворюються в процесах електролітичної дисоціації, приймають активну участь у фізіологічних процесах, забезпечуючи підтримання гомеостазу. Йони Калію та Натрію – у функціонуванні калієво-натрієвого насоса, проведенні імпульсів у клітинах та здійсненні обмінних процесів, йони Кальцію – у процесах зсідання крові, формуванню кісткової тканини, Феруму(II) – приймають безпосередню участь в утворенні гемоглобіну крові (протеїду з транспортною функцією), йони Магнію – є активаторами деяких ферментів, приймають участь у регуляції нервових імпульсів, та особлива роль їм належить при утворенні хлорофілу – зеленого пігменту рослин, який забезпечує процес фотосинтезу. А процес фотосинтезу, як невід'ємну складову у функціонуванні біосфери вже можна розглядається як приклад окисно-відновної реакції.

Слід звернути увагу, що всі наведені приклади яскраво демонструють

інтегрований зв'язок між хімією, біологією, географією та частково охоплює фізику в закладах загальної середньої освіти гуманітарного профілю. У випадку спеціалізованих закладів інтегрований зв'язок з вищенаведеними предметами розширюється пропорційно з навчальним планом щодо профільних предметів. Також необхідно зазначити, що впровадження системи НУШ потребує повної та всебічної міжпредметної інтеграції, яка повинна реалізуватися до вивчення фізики, хімії, біології та географії як окремих курсів.

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

**Голуб Людмила Володимирівна,
Корзун Олена Вячеславівна,**
викладачі, завідувачі відділень,
Коростишівський педагогічний фаховий коледж
імені І. Я. Франка Житомирської обласної ради

Вступ. Умови інформаційного суспільства характеризуються швидким технологічним розвитком та розширенням сфери використання інноваційних технологій, які ставлять перед закладами освіти важливе завдання формування професійних компетенцій майбутніх фахівців, які були б адаптовані до нових реалій.

У цьому контексті приділяється недостатня увага підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства. Бувають випадки, коли освітні програми не враховують сучасні тенденції у сфері інформаційних технологій або навчання проводиться за застарілими методиками. Це може призвести до того, що випускники не будуть готові до роботи з новітніми технологіями та не матимуть необхідних компетенцій для успішної кар'єри в цьому напрямку.

На нашу думку, освітні програми повинні бути гнучкими й адаптованими до змін, що відбуваються у сфері інформаційних технологій. Адже відсутність системи постійного оновлення освітніх програм може призвести до занепаду закладу освіти та недосягнення поставлених завдань.

Ціль роботи. Найбільш актуальною проблемою у сфері підготовки фахівців є формування їх професійних компетенцій в умовах інформаційного суспільства. Відтак завданням статті є висвітлення загальних способів щодо формування професійних компетенцій майбутніх фахівців (педагогів) в умовах інформаційного суспільства.

Результати та обговорення. Формування професійних компетенцій майбутніх фахівців є важливим завданням сучасної освіти. У процесі навчання необхідно акцентувати увагу на розвиток навичок, які стосуються новітніх технологій, комунікацій, критичного мислення та розв'язування проблем.

Український науковець у галузі педагогіки Анатолій Алексюк розглядає професійні компетенції майбутніх фахівців як наявність відповідних знань, умінь, особистісних якостей, досвіду та мотивів, які забезпечують готовність до виконання професійних обов'язків на високому рівні [2, с. 334].

Сучасний педагог Олександр Романовський досить широко трактує професійні компетенції з теоретичної та методичної сторін. Він зазначає їх, як особливий тип організації знань, який забезпечує можливість прийняття ефективних рішень [2, с. 336].

Майбутні педагоги повинні володіти широким спектром професійних компетенцій, щоб успішно викладати в умовах інформаційного суспільства. Найважливішими з них є:

- комунікативні навички (здатність ефективно спілкуватися з учнями, колегами, батьками та іншими людьми освітнього процесу);
- адаптивність та гнучкість (здатність пристосовуватися до змінних умов, швидко реагувати на нові технології та методики навчання);
- технологічна грамотність (володіння основними технічними засобами та програмним забезпеченням, що використовується в сучасній освіті);
- критичне мислення (здатність оцінювати ідеї, формулювати аргументи та обґрунтовані висновки);
- інформаційна грамотність (здатність знаходити, оцінювати та використовувати інформацію з різних джерел);
- створення освітніх ресурсів (здатність створювати презентації, відеоуроки, електронні підручники та інше);
- педагогічні навички (знання основних методів та підходів до навчання, розуміння психології учнів, уміння диференціювати навчання відповідно до потреб учнів) [1, с. 58].

Такі професійні компетенції повинні бути комплексними та орієнтованими на потреби інформаційного суспільства, де швидкість розвитку технологій і потреби ринку безупинно змінюються та вимагають від педагогів постійної готовності до навчання, розвитку власних компетенцій [4, с. 183].

Для того, щоб успішно працювати у своїй галузі, фахівці повинні володіти відповідними знаннями та навичками. Провівши дослідження, ми віднайшли ефективні способи формування компетенцій майбутніх фахівців в умовах інформаційного суспільства, до яких належить:

- практика в роботі з учнями (поглиблення теоретичних знань, застосування методів, прийомів, форм, засобів навчання);
- аналіз та інтерпретація інформації, використання її для вирішення завдань та прийняття рішень;
- розуміння перспектив розвитку технологій та їх вплив на освіту;
- використання інтерактивних методів навчання;
- взаємодія з вчителями, викладачами й іншими фахівцями (обмін досвідом і знаннями про нові технології та підходи до навчання, отримання порад для майбутньої роботи);
- участь у тренінгах, семінарах та конференціях (удосконалення навичок та отримання нових знань у сфері інформаційних технологій та комунікацій);
- самостійне вивчення літератури та інших джерел [3, с. 61].

Успішне формування компетенцій майбутніх фахівців в умовах інформаційного суспільства залежить від використання різноманітних способів навчання та розвитку.

Висновки. Отже, формування професійних компетенцій майбутніх фахівців є важливою складовою успішної кар'єри в умовах інформаційного суспільства. Недостатня компетентність може призвести до втрати конкурентоспроможності на ринку праці та нездатності до виконання професійних завдань на високому рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вознюк О.В. Проблема компетентності педагога / О. В. Вознюк // Особистісні освітні потреби в системі післядипломної педагогічної освіти : наук.- метод. зб. / за ред. М. М. Заброцького. – Житомир; К. : ЖОШПО. С. 58-63.
2. Енциклопедія освіти / АПН України ; голов. ред. В.Г. Кремень. 2-ге вид. – К. : Юрінком Інтер, 2021. – Т. 2. – 1144 с.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. Овчарук. – К. : КІС, 2004. – 112 с.
4. Проценко І. Формування професійних компетентностей майбутніх учителів Нової української школи у процесі педагогічної практики. *Теорії та технології інноваційного розвитку професійної підготовки майбутнього вчителя в контексті концепції «Нова українська школа»* : монографія. - Суми, 2021. – С. 183–202.

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Гостар Альбіна Іванівна,
студентка IV курсу спеціальності 016 Спеціальна освіта
Махиня Юлія Олегівна,
викладач кафедри спеціальної освіти
Миколаївський національний університет
ім. В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Організація інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти є важливою складовою розвитку сучасної освіти в Україні. За даними Міністерства освіти і науки України, кількість учнів з особливими потребами, які навчаються в закладах загальної середньої освіти, зростає щороку. Тому важливо розвивати інклюзивну освіту в Україні та забезпечувати учням з особливими потребами можливість отримати якісну освіту та розвиватися на рівних з усіма іншими учнями.

За словами доктора педагогічних наук Ольги Хорольської, "інклюзивна освіта має на меті забезпечити кожному учневі без винятку можливість отримати якісну освіту, незалежно від його стану здоров'я, релігії, національності, соціального статусу та інших факторів" [1].

Мета роботи. Головною метою даної роботи є популяризація інклюзивної освіти в Україні та сприяння її впровадженню в закладах загальної середньої освіти. Також у цій роботі розглянуті основні вимоги та правила організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти згідно нових змін.

Матеріали та методи. У даній роботі було використано такі методи дослідження, як: аналіз наукових статей та досліджень про інклюзивну освіту; аналіз публікацій МОН України про інклюзивну освіту в Україні; огляд веб-ресурсів освітніх організацій та громадських об'єднань, присвячених темі інклюзивної освіти.

Результати та обговорення. Згідно із Законом України "Про освіту" (ст. 19), основні завдання інклюзивного навчання полягають у забезпеченні рівних можливостей для навчання, інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітній процес, створенні умов для розвитку їх особистості та забезпеченні доступу до якісної освіти [2].

Організація інклюзивного навчання вимагає від школи дотримання ряду вимог та змін в організації навчального процесу, а саме [3, с. 18]:

1. Створення сприятливої атмосфери в класі для навчання та спілкування усіх учнів, незалежно від їхніх особливостей.

2. Врахування різноманітності учнів у процесі планування та проведення уроків, забезпечення різноманітності методів навчання та оцінювання.

3. Розробка індивідуальних навчальних планів для учнів з особливими потребами.

4. Створення спеціальних умов для навчання та розвитку учнів з особливими потребами, таких як спеціальне обладнання, індивідуальні режими навчання та інше.

5. Проведення професійного розвитку педагогів, які працюють з учнями з особливими потребами.

Як бачимо, одна з головних вимог інклюзивного навчання полягає в індивідуалізації навчального процесу. Як зазначає кандидат педагогічних наук Ірина Хомич, "вчителі повинні мати індивідуальний підхід до кожного учня, забезпечуючи його потреби та можливості, а також враховуючи особливості розвитку" [4]. Для цього необхідно розробляти індивідуальні навчальні плани. Згідно зі словами Ірини Хомич, "навчальні плани повинні передбачати конкретні завдання та цілі для кожного учня, враховувати його потреби та здібності" [4].

Ще однією з ефективних вимог організації інклюзивного навчання є робота в інклюзивних групах. Інклюзивні групи складаються з учнів з різними освітніми потребами, що навчаються разом з іншими учнями у загальному

класі. За словами педагога-практика Н. С. Іваненко, "інклюзивні групи дозволяють учням з особливими освітніми потребами навчатися разом зі своїми ровесниками, відчувати себе частиною колективу та зберігати свої соціальні зв'язки" [5].

Інклюзивне навчання потребує спеціальної кваліфікації вчителів, які працюють з дітьми з особливими потребами. За словами кандидата педагогічних наук Лесі Буланик, "вчителі повинні мати спеціальні знання та навички, які дозволять їм ефективно взаємодіяти з учнями з різними потребами" [6]. Для цього вчителям необхідно проходити спеціальну підготовку та періодично підвищувати свою кваліфікацію.

Проте, успішна організація інклюзивного навчання вимагає від педагогів не тільки підвищення своєї кваліфікації та знань з інклюзивної освіти. Згідно з дослідженнями О. М. Іваницької та Т. В. Шевченко, "педагоги, які працюють з учнями з особливими освітніми потребами, повинні мати достатні знання про інклюзивну освіту, вміти застосовувати різні методики та прийоми роботи з цими учнями, а також мати підвищену соціальну компетентність та емоційну стійкість" [7].

З 1 січня 2022 року інклюзивне навчання організують за новим порядком [8]. Уряд затвердив нову форму індивідуальної програми розвитку, ввів рівні підтримки в освітньому процесі для учнів з ООП, які навчаються в інклюзивних класах, і встановив правила надання підтримки. Тож маємо вивчити нові вимоги, щоб не припуститися помилок й не отримати штрафів, коли до закладу завітає перевірка.

Для організації інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти згідно з новим порядком, необхідно врахувати наступні вимоги та правила:

— Індивідуальна програма розвитку. Нова форма індивідуальної програми розвитку передбачає обов'язкове врахування особливих освітніх потреб учня з обмеженими можливостями та визначення індивідуальних завдань та ресурсів для їх досягнення.

— Рівні підтримки. Введення рівнів підтримки дозволяє визначити необхідний рівень допомоги учню з ООП та забезпечити належну якість навчання.

— Правила надання підтримки. Встановлені правила надання підтримки включають в себе забезпечення доступу до навчальних матеріалів та засобів навчання, підготовку вчителів та інших спеціалістів, організацію співпраці з батьками та багато іншого.

— Перевірка дотримання вимог. Згідно з новим порядком, до закладів освіти можуть завітати перевірки, під час яких будуть перевірятися дотримання вимог щодо організації інклюзивного навчання. Щоб уникнути штрафів та інших проблем, варто добре вивчити всі нові вимоги та правила та вжити всіх необхідних заходів для їх дотримання.

— Розвиток нових можливостей. Міністерство освіти і науки працює над створенням нових можливостей для дітей з особливими освітніми потребами, тож важливо слідкувати за новинами та використовувати всі можливості для поліпшення якості навчання учнів з ООП.

Згідно з Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, керівник закладу освіти утворює інклюзивний клас на підставі заяви одного з батьків (інших законних представників) учня та висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, що надається інклюзивно-ресурсним центром. Важливо враховувати рівень підтримки, рекомендований інклюзивно-ресурсним центром, при організації інклюзивного навчання. Якщо в закладі освіти є кілька класів з учнями одного року навчання, то учні розподіляються пропорційно між такими класами з урахуванням відповідних рівнів підтримки.

Щоб забезпечити ефективне інклюзивне навчання, необхідно використовувати досвід кращих практик в цій галузі. Для цього можна звертатися до різних джерел, таких як: Міністерство освіти і науки України, Європейська мережа інклюзивної освіти, Національний інститут освіти та інші.

Висновки. Таким чином, організація інклюзивного навчання в закладі

загальної середньої освіти є важливим етапом впровадження інклюзивної освіти в Україні. Це вимагає від педагогічного колективу підвищення кваліфікації та знань з інклюзивної освіти, а також відповідального підходу до роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Щоб забезпечити ефективну реалізацію інклюзивного навчання, необхідно проводити регулярні тренінги та підвищувати кваліфікацію вчителів, створювати сприятливу атмосферу в класі та використовувати різноманітні методи та технології. Отож, організація інклюзивного навчання в закладі загальної середньої освіти вимагає від шкільних адміністрацій та вчителів значної кількості зусиль та ресурсів, але вона є важливим кроком до створення суспільства, яке поважає різноманітність та приймає кожного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хорольська, О. Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи. URL: <https://pedpresa.com/inklyuzivna-osvita-problemi-ta-perspektivi/>
2. Закон України "Про освіту" від 05.09.2017 № 2145-VIII.
3. Порядок організації інклюзивного навчання в дитсадках і школах. 2022. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/2664-organzatsya-nklyuzivnogo-navchannya-v-zakladah-osvti/>
4. Хомич, І. Інклюзивна освіта: проблеми та виклики. URL: <https://osvita.ua/school/legislation/68500/>
5. Іваненко Н. С. Інклюзивне навчання: теорія та практика. - К.: Педагогічна думка, 2019. - 256 с.
6. Буланик, Л. Особливості роботи вчителя в інклюзивному класі. URL: <https://osvita.ua/school/methodology/67646/>
7. Іваницька О. М., Шевченко Т. В. Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи в Україні // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. - 2018. - Вип. 1(47). - С. 88-94.
8. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укладачі Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Гур'янова Наталя Миколаївна,
старший викладач,
Козир Ніна Валентинівна,
Здобувач вищої освіти,
Комунальний заклад
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. Музика - це не просто слухати пісні, це цілий процес становлення психологічного розвитку, не тільки в музично-естетичному змісті, але й у загальному розвитку дитини та особистості в цілому. Кожен етап становлення розвитку дитини є невід'ємним психологічним процесом саморозвитку дитини. У 1-2 класі з'являється систематичність та послідовність. Дії вчителя на уроці складаються з урахуванням психофізичних можливостей школяра, різноманітності методик та різноманітності діяльності. Мислення, пам'ять, уява, почуття, увага, слух, сприйняття, мова - це складові розвитку дитини під час музичних занять.

Мета. Розкрити педагогічні основи розвитку психічних процесів молодших школярів та питання їх музично-творчої діяльності. Проаналізувати такі поняття як музичні сприймання, музична пам'ять, музичний слух, музична уява, почуття.

Матеріали та методи. Головні завдання, що стоять перед сучасною школою з музичного навчання і виховання:

- музичне виховання учнів та розвиток індивідуальних музичних здібностей;
- підготовка учня до постійного самовдосконалення музичних знань умінь і навичок;
- безперервне зростання педагогічної та музичної культури вчителя.

Молодший школяр характеризується великими психологічними змінами у віці 7-10 років, пов'язаними з фізичним і психологічним станом. У його житті основною зміною є перехід від безтурботного дитинства до трудового життя. Трудова діяльність молодшого школяра формує якості його особистості, розвиває мислення, знання, уміння і навички, волю та характер.

Основними напрямками і обов'язками його трудової діяльності є: навчитися читати, навчитися писати і рахувати, навчитися малювати, навчитися співати, навчитися фізично вдосконалюватися.

Усі ці напрями трудової діяльності молодшого школяра постають перед ним, як відповідальний обов'язок, що забезпечує його життєдіяльність.

У 1-2 класах закладають основи систематичної й послідовної роботи з розвитку музично-творчих здібностей дітей, залучення їх до сприймання творів музичного мистецтва, різних форм музикування. Цей процес стає ефективним за умов урахування вчителем психофізіологічних особливостей розвитку дітей та запровадження сучасних методів і прийомів опанування різних видів діяльності.

Провідною діяльністю молодшого школяра на уроках музичного мистецтва є музично-творча діяльність. Вона охоплює такі компоненти: вокально-хоровий спів, сприймання музики, засвоєння основ музичної грамоти, різних видів імпровізацій, рухів під музику та гру на музичних інструментах. Учитель має зберігати і зміцнювати пізнавальний інтерес школярів. Для цього використовують різні музично-педагогічні технології та сучасні методики навчання. Перевагу віддають тим видам діяльності, які пов'язані з дидактичними іграми (виконання пісень з рухами, гра на музичних інструментах, імпровізація).

Одним з найважливіших новоутворень молодшого шкільного віку, завдяки яким психіка дитини досягає необхідне для розвитку музично-творчої діяльності є формування довільності психічних процесів (пам'яті, уваги, мислення, відчуттів, уяви, сприймання, почуттів), що виявляється в умінні свідомо ставити цілі та знаходити засоби їх досягнення. Ще новоутворенням є

розвиток самоаналізу уміння обґрунтувати правильність своїх висловлювань і дій здатності, бачити власні особливості, робити їх предметом аналізу порівнювати з дією своїх товаришів.

Музична діяльність молодших школярів через хорову творчість під керівництвом учителя-диригента немислима без опори на психологічні якості, тоді як уява, сприйняття музики, музична пам'ять і слух, музичне мислення і мова, музична уява здатні сформувати інтелектуальний, почуттєвий і моральний розвиток дитини.

Результати та обговорення. Сприймання є джерелом знань у музичному мистецтві. Для учнів молодшого шкільного віку характерне конкретно-образне, ненавмисне (мимовільне) сприймання. Тому шкільна програма містить короткі музичні твори.

Пам'ять. У процесі музичної діяльності у дітей відбувається накопичення образів, предметів і явищ, які фіксуються в пам'яті. Те, що діти побачили й почули на заняттях музики, зберігається передусім в образній і рухливій пам'яті.

Мислення. Важливою психологічною якістю молодшого школяра є формування у нього музичного мислення. Воно розпочинається з вивчення музичної грамоти.

Уява сприяє розвитку дитячої фантазії, створенню нових образів на основі сприймання, емоцій, відчуттів і мислення. Найактивніше розвивається емоційна уява.

Почуття – це стійке емоційне ставлення дитини. Почуття дітей молодшого шкільного віку мають предметний характер (радість, любов, тривога, страх, сум, сором). Їх об'єктом можуть бути близькі люди, товариші, події життя, музичні явища тощо.

Увага. Молодші школярі не можуть тривалий час зосереджуватися на одному виді музичної діяльності, у них недостатній рівень концентрації уваги. Учитель має змінювати види роботи, щоб утримувати увагу й активувати сприймання, пам'ять, мислення, уяву, почуття. В учнів 1-2 класів домінує

мимовільна увага.

Вік від 6-8 років – психологи вважають періодом зрілого дитинства. Новим видом діяльності для дітей є навчання, завдяки якому формуються стосунки з дорослими та ровесниками психічні новоутворення. Перехід від гри до активної музичної діяльності вимагає від дитини систематичного та обов'язкового виконання багатьох правил, уміння регулювати свою поведінку як під час сприймання музики, гри на музичних інструментах, так і в процесі вокально-хорової роботи.

Існують загальні вимоги щодо організування вокально-хорової роботи з учнями 1-2 класів. Необхідно зосередити увагу дітей на вірній співацькій поставі, а саме: положення голови та корпусу. При розспівуванні й роботі над шкільним пісенним репертуаром учитель має стежити, щоб діти контролювали власне дихання. Вивчення пісень із молодшими школярами проводяться репродуктивними методами: вчитель співає – діти повторюють за зразком.

Висновок. Отже, музична діяльність молодших школярів через хорову творчість під керівництвом учителя-диригента немислима без опори на психологічні якості, тоді як уява, сприйняття музики, музична пам'ять і слух, музичне мислення і мова, музична уява здатні сформувати інтелектуальний, почуттєвий і моральний розвиток дитини. Усі ці музичні якості сприяють загальному розвитку молодшого школяра і створюють сприятливі умови для навчання і виховання.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

Доманюк Оксана Михайлівна,

к.пед. н., доцент кафедри,

Дячук Ірина Петрівна,

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,

КОГПА ім.Тараса Шевченка

м. Кременець, Україна

Вступ. Війна, COVID-19, інші суспільно-політичні виклики перевернули все дитинство українських дітей, робота закладу дошкільної освіти змінила своє звичне русло [5].

Сьогодні внесло корективи в освітянське життя та незмінним лишилося те, що усі ми маємо працювати заради наших дітей. Робота кожного наразі надзвичайно важлива. У стані війни діти дошкільного віку належать до найвразливішої категорії населення. Перебуваючи в небезпеці, в тривалому стресовому стані, дитина позбавлена нормальних умов для розвитку та освіти. Через відчуття тривоги, напруги, страху, невизначеності ускладнюється процес повноцінної соціалізації дитини. Діти, які вимушені бути переміщеними із зони активних бойових дій, стикаються з проблемою соціальної адаптації, перебуваючи в нових соціальних умовах.

Багато освітніх установ заради безпеки дітей перейшли на дистанційну або змішану форму навчання. Дистанційна форма здобуття освіти згідно українського законодавства (стаття 9 Закону «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII) – «індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно комунікаційних технологій» [2].

Мета статті – проаналізувати особливості організації дистанційної освіти дітей передшкільного віку.

Матеріали та методи. У своїй науковій статті ми звернулись до фахових публікацій Л. Ахунової, Л. Борлак, Н. Гавриш, І. Луценко, К. Крутій, у яких автори акцентували на актуальності та особливостях організації дистанційного навчання дітей перед шкільного віку. Проблему взаємодії учасників освітнього процесу в ЗДО вивчають вітчизняні науковці О. Байєр, О. Брежнєва, Н. Гавриш, Л. Загородня, О. Кононко, Т. Піроженко та ін. Нормативно-методичним підґрунтям статті виступив Закон України «Про дошкільну освіту», Державний стандарт дошкільної освіти [2], Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану [6].

Результати та обговорення. Дистанційне навчання – це сукупність сучасних засобів, що забезпечують надання інформації в інтерактивному режимі за допомогою використання інформаційно-комунікативних технологій, що здатне забезпечувати взаємодію педагога з дітьми на різних етапах навчання. За рекомендацією Міністерства освіти і науки необхідно підтримувати зв'язок педагога з батьками, і за допомогою цього можна створити найкращий «садочок» навіть вдома. Співпраця батьків і педагога дає змогу краще пізнати дитину, подивитися на неї з різних позицій і в будь яких ситуаціях, забезпечують сприятливі умови життя і вихованням дитини, формування гармонійної особистості [6].

У наукових публікаціях Н. Гавриш зазначені дві позиції якісної роботи педагога з дошкільниками. Перша – це позиція управління в освіті, друга – це реалізація освітніх завдань. Справжній вихователь, на думку Н.Гавриш, це та людина, яка знайде чим себе зайняти (підвищення кваліфікації, упорядкування власної методичної скарбнички, і.т.д) [4].

Вихователь – це перший, після мами вчитель, який зустрічається з дитиною на її життєвому шляху. Це професія креативних та творчих людей, тому що перед ними стоїть велике завдання – навчити і виховати дитину, зрозуміти її внутрішній світ, поєднувати суворість і доброту, повагу до маленької людини і вимогливість. Вихователь повинен підтримувати дитину у

всіх її здібностях і переконати батьків про необхідність розвивати дитину.

Доки ЗДО закриті через карантин і війну, вихователі використовують технології для дистанційної форми навчання. Для спілкування зі своїми вихованцями, можна використовувати такі додатки як FaceTime, Google Classroom, Zoom, Google Meet. Інструментами спілкування з дітьми при дистанційному навчанні можуть бути: відеоконференції, форуми, чати, електронна пошта, блог, соціальні мережі. Насамперед, для вихователя важливо організувати свою діяльність так, щоб створити умови відчуття присутності педагога, який спостерігає та турбується про них. Розкриємо детальніше.

Відеоконференції. Під час спілкування педагога з дітьми можна використовувати вебкамеру. Так вихованцям буде цікаво, адже, вони не тільки будуть бачити демонстрацію екрана але і обличчя педагога. Важливо, щоб вебкамера була добре налаштована, і була на рівні очей або трохи вище. Саме так буде відтворюватися ефект присутності та потрібності. Є низка технічних проблем, які можуть статися під час відеоконференції, але педагог як почати заняття, повинен подбати про все.

Форум. Найпоширеніша форма спілкування. Педагог реалізує дискусію або обговорення, стимулюючи питаннями, повідомленнями, новою цікавою інформацією. Завдяки ньому можна приєднати різні файли певного розміру. Декілька форумів можна об'єднати в один великий.

Чат. Один із засобів спілкування через Інтернет. Є декілька різновидів чату: текстовий, голосовий, аудіо-, відеочат. Педагог з дітьми часто використовує текстовий чат. Голосовий чат можна спілкуватися за допомогою голосу, це також є один із ключових моментів.

Електронна пошта. Сервіс Інтернету, який забезпечує передавання повідомлень, і у форматі тексту (графіці, програмах, звуках, відео) у відкритому або зашифрованому вигляді.

Блог. Форма спілкування, яка частково нагадує форум. Де тільки одна особа чи група людей має право на публікацію. Наприклад, автор розміщує публікацію у блозі, і дає можливість іншим прочитати і прокоментувати

матеріал. Соціальні мережі. Telegram та Viber, якими часто користуються педагоги, створюють закриті і відкриті канали, чати групи, завдань, обговорення тем, проблем, інформації [3].

У випадку чого, коли педагог не може зібрати групу на онлайн-заняття у режимі реального часу, вихователь може записувати відео-заняття. Л.Ахунова у своїй статті виділяє основні правила, які слід дотримуватися, щоб заняття вийшло цікавим і змістовним. Зокрема перед записом потрібно перевірити якість зображення і експозицію екрана. Для цього можна використовувати такі додатки як Screencastify, Screencast-o-matic, Loom, YouTube-трансляції, які дають можливість побачити власне зображення під час запису. Також краще записувати декілька коротких і дидактично продуманих відеороликів на 5 хв, ніж один, який буде тривати як заняття. Короткі відео, будуть краще сприйматися і вихованцям буде цікаво спостерігати, причому з користю. Можна демонструвати екран, і записувати показ слайдів. Але не варто забувати, що діти мають швидкий спосіб втомлюватися, якщо не тримати екран активним [1].

Під час процесу дистанційного навчання у вихователя можуть виникати труднощі: відсутність інтернету або електромережі, хвилювання, на рахунок того чи добре підібраний матеріал, незрозуміло чи буде це корисним для вихованців. Л. Борлак у статті виділяє недоліки і переваги дистанційного навчання [3].

Переваги:

- цікаві і різноманітні форми організації навчання;
- багато часу дається на спілкування дитини із батьками, збільшується знання у матеріальних заняттях у закладі дошкільної освіти;
- дитина вчиться бути самостійною, і має змогу вчитися у зручний для неї час;
- дає можливість удосконалити професійну майстерність кожного педагога.

Недоліки:

- не в кожній дитині є можливість вчитися дистанційно (через відсутність

Інтернету, незацікавленість, занятість батьків)

- нікого не можна змушувати вчитися саме за такою формою навчання.
- недостатня фізична активність дітей.
- втрата цікавості до навчання

При організації дистанційного навчання, важливо дотримуватися правил, виокремлених Л. Борлак, а саме [3]:

1. Тривалість роботи з комп'ютером не повинна перевищувати 10 хвилин. Обов'язкова наявність зорової гімнастики.
2. Заняття з використанням комп'ютера, дозволено проводити для дітей двічі на тиждень.
3. Діти з особливими освітніми потребами, тривалість заняття з комп'ютером 5-7 хвилин.
4. Меблі повинні відповідати зросту дитини, екран має бути на рівні очей на відстані не менше 50 см.

В умовах воєнного часу потрібно забезпечити навчання дошкільної освіти дітьми з ООП, за місцем тимчасового проживання. Зокрема, такі діти потребують психологічної підтримки з боку вихователя, психолога і батьків. Потрібно створити умови, які забезпечать максимальне збереження кадрового потенціалу педагога, і створення безпечного освітнього середовища.

Висновки. Підсумовуючи, звернемося до статистичних даних, які засвідчують, що кількість зруйнованих закладів дошкільної освіти в Україні - понад 58, а пошкоджених – 732. Тому важливо забезпечити безпеку дітей [7]. Дистанційна навчання – це єдина ефективна форма навчання в ситуації сьогодення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахунова Л. Дистанційний зв'язок із вихованцями під час карантину. *Дитячий садок*. 2020. №9. С.22-23.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти) : Затверджений наказом Міністерства освіти і науки України

від 12.01.2021 р. № 33.

3. Борлак Л. Дистанційна освіта як спосіб удосконалення професійних навичок. *Дитячий садок*. 2022. №3. С.26-35.

4. Крутій К., Романюк І., Гавриш Н. Проблеми дистанційної освіти дошкільнят. *Дошкільнє виховання*. 2020. №5. С.21-23.

5. Луценко І. Комунікативно-освітній простір закладу дошкільної освіти в умовах війни. *Дошкільнє виховання*. 2022. №6. С.3-5.

6. Методичні рекомендації щодо здійснення освітньої діяльності з питань дошкільної освіти на період дії правового режиму воєнного стану: Додаток 1 до листа МОН від __.04.2022. URL: https://uied.org.ua/wp-content/uploads/2022/04/dodatok_1_metodychni_rekomendacziyi.pdf

7. Рогова В. Забезпечення функціонування системи освіти в умовах воєнного стану. *МОНУ Освіта України в умовах війни*. 2022. Київ. С.44- 57.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ

Донченко Світлана Владиславівна,
аспірант

Білаш Сергій Михайлович,
д.біол.н., професор,
завідувач кафедри анатомії з клінічною анатомією
та оперативною хірургією,
Полтавський державний медичний університет,
м. Полтава, Україна

Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освіті може покращити якість навчання та забезпечити більш ефективний навчальний процес. Існує велика кількість переваг використання ІКТ в освіті.

ІКТ дозволяють швидко та легко збирати, обробляти та розповсюджувати інформацію. Студенти можуть отримати доступ до великої кількості матеріалів та ресурсів в мережі Інтернет, що допомагає їм більш повно та різноманітно засвоювати навчальний матеріал [1].

Використання ІКТ дозволяє студентам розвивати навички роботи з комп'ютером, програмним забезпеченням та електронними ресурсами. Це допомагає їм бути більш конкурентоспроможними на ринку праці та підвищувати їхню професійну компетентність. ІКТ дозволяють використовувати інтерактивні методи навчання, такі як відеоуроки, вебінари, онлайн-тести та ігри, що допомагає більш активно залучатися до навчання та засвоювати навички швидше та ефективніше [2-3]. ІКТ дозволяють автоматизувати багато процесів, пов'язаних з управлінням навчальним процесом, такі як планування, організація та моніторинг. Це дозволяє викладачам більш професійно використовувати свій час та ресурси та забезпечує більш якісну організацію навчального процесу. ІКТ дозволяють здобувачам освіти використовувати свої творчі та інноваційні здібності, наприклад, створювати мультимедійні презентації, відеоуроки, електронні

портфолію та інші проекти. ІКТ можуть бути використані в навчальному процесі на різних етапах, починаючи від підготовки матеріалів та закінчуючи оцінюванням навчальних досягнень студентів [4]. Викладачі можуть використовувати ІКТ для підвищення ефективності навчального процесу та забезпечення більш інтерактивного та цікавого способу навчання. Однак, важливо забезпечити належну підготовку викладачів та студентів до використання ІКТ, щоб забезпечити успішну інтеграцію ІКТ в навчальний процес.

Також важливо враховувати доступність технічної бази та програмного забезпечення для використання ІКТ у навчанні. ІКТ можуть допомогти створити більш інклюзивне навчальне середовище, забезпечивши доступ до навчання для студентів з різними потребами та особливостями. Наприклад, додаткові можливості для аудіо та візуального викладу матеріалів, можливості для роботи з різними мовами тощо.

Однак, важливо забезпечити належну охорону персональних даних учасників навчального процесу, оскільки використання ІКТ може забезпечити доступ до особистої інформації. Тому важливо дотримуватися відповідних правил та стандартів безпеки даних та конфіденційності.

До інструментів ІКТ, які можуть бути використані в освіті, належать:

Комп'ютери та ноутбуки. Вони є основними засобами для використання різноманітних програм, редагування текстів та створення презентацій.

Інтерактивні дошки. Вони дозволяють викладачам створювати інтерактивні заняття, використовуючи різноманітні засоби, такі як відео, зображення та звук.

Проектори. Вони дозволяють проектувати зображення на екран та створювати інтерактивні презентації і показувати відеоматеріали.

Планшети та смартфони. Вони можуть бути використані як засіб для доступу до інтернету та різних програм, які можуть бути корисні для навчання та розвитку.

Веб-сайти та електронні підручники. Вони дозволяють отримувати

доступ до навчальних матеріалів з будь-якого місця з доступом до мережі Інтернет та забезпечують доступ до більш широкого кола інформації.

Відеоконференції та відеоуроки. Ці засоби можуть бути використані для здійснення дистанційного навчання, а також для збільшення доступності навчання студентам з різних регіонів.

Одним з основних переваг використання ІКТ в освіті є можливість персоналізованого навчання. Індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти стає можливим завдяки використанню комп'ютерних програм та інтернет-ресурсів, які дозволяють створювати індивідуальні навчальні плани та завдання.

ІКТ також дозволяють створювати більш ефективну систему оцінювання та моніторингу навчальних досягнень студентів. Інформація про прогрес кожного здобувача може бути збережена в електронному вигляді та аналізована для подальшої розробки навчального процесу та індивідуального підходу.

Загалом, використання ІКТ в освіті є надзвичайно важливим та корисним для створення більш ефективного та інтерактивного навчального процесу [5].

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) можуть мати і деякі негативні наслідки в освіті, серед яких:

- Відволікання: Занадто часте використання ІКТ може спричинити відволікання здобувачів освіти від теми заняття та навчальних завдань. Велика кількість інформації, доступної в Інтернеті, може призвести до відволікання уваги та невиконання домашніх завдань.

- Залежність: Часте використання ІКТ може призвести до залежності від комп'ютерів, смартфонів та Інтернету, що може мати негативний вплив на здоров'я та соціальне життя.

- Недостатня інтерактивність: Використання ІКТ може призвести до зниження інтерактивності та соціальної взаємодії між студентом та викладачем, що може призвести до зменшення ефективності навчання.

- Нерівний доступ до технологій та Інтернету може призвести до нерівності у рівні освіти, що може зменшити можливості для навчання та

розвитку деяких студентів.

- Віруси та кібератаки: Використання ІКТ може призвести до вразливості комп'ютерів та систем учбових закладів до вірусів та кібератак, що може призвести до втрати даних та інших проблем.

Отже, ІКТ можуть мати негативні наслідки в освіті, якщо вони використовують

Проте загальному результату, використання ІКТ у процесі навчання може забезпечити більш ефективний та цікавий спосіб навчання, розвиток творчості та самостійності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проніна О. М. Особливості проведення занять у вищих навчальних закладах під час дистанційного навчання / О. М. Проніна, С. В. Донченко, М. М. Кобеньк // The X th International scientific and practical conference «Trends in the development of modern scientific thought», Vancouver, Canada, November 23–26, 2020. – Vancouver, 2020. – С. 367–368.

2. Донченко С. В. «Кліпове» мислення як адаптація молодого покоління до швидкого темпу життя / С. В. Донченко, С. М. Білаш, Т. С. Донченко // Topical issues of modern science, society and education : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 1-3 листопада 2021 р. – С. 537-539.

3. Донченко С. В. Важливість клінічного мислення в діяльності лікаря / Донченко С. В., Білаш С. М., Донченко К. В., Челідзе Т. С. // Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Modern directions of scientific research development». - Чикаго, США, 24-26 листопада 2021 року. - С. 431-434.

4. Bilash S. M. The educational process organization at the Department of Clinical Anatomy and Operative Surgery in the martial law conditions / S. M. Bilash, O.M. Pronina, Ya. O. Oliinichenk, M. M. Korpev, S. V. Donchenko // Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Морфогенез та регенерація органів людини та тварин в нормі, при патології та за умов корекції» присвячена 100-річчю з дня народження професора І.О. Жутаєва,

м. Полтава, 2022 р. - С. 104-105.

5. Bilash S. M. Conducting online classes with students at the Department of Anatomy with Clinical Anatomy and Operative Surgery / S. M. Bilash, S.V. Donchenko, B. S. Kononov, M. M. Kobeniak, V.V. Oleksienko // Modern science: innovations and prospects. Proceedings of the 13th International scientific and practical conference. Stockholm, Sweden, 2022. - P. 115-118.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Дудко Ярослава Вікторівна,

к.пед.н., доцент

Латиш Вікторія Вікторівна,

аспірантка

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Зміна сучасної парадигми освіти, орієнтація запитів суспільства на задоволення освітніх потреб усіх без винятку, рівний доступ до отримання освіти всіх бажаючих призвели до пріоритетності організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Підкреслимо, що представники апарату управління школою повинні так організувати «загальний» освітній процес, у якому комфортно будуть себе відчувати всі школярі, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Також, перед кожним суб'єктом управління закладу загальної середньої освіти постає проблема: як навчати школярів з особливими освітніми потребами в реаліях сьогодення? Основною формою освітнього процесу є урок. Головне завдання вчителя, у цьому випадку, це відповідним чином пристосувати освітнє середовище: використання різноманітних способів надання матеріалу, вираження й залучення дітей з особливими освітніми потребами до освітнього процесу.

Мета роботи – визначити особливості організації інклюзивного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти.

Матеріали та методи. Зазначимо, що одним з найважливіших чинників поступального розвитку суспільства є гуманне, милосердне та дбайливе ставлення до осіб з особливими освітніми потребами, значна частина яких має інвалідність. Для таких людей головною формою соціального захисту, реальним шляхом створення передумов для самостійного життя, трудової діяльності й соціалізації є освіта.

Останнім часом в освітньому просторі України відбулися значні зміни. Розроблено концептуальні засади інклюзивного навчання, упроваджуються інноваційні технології корекційно-розвивальної роботи і психолого педагогічного супроводу школярів з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти, акцентується увага на дистанційній формі здобуття освіти.

У низці нормативно-правових документів України окреслено шляхи організації інклюзивного освітнього середовища: Законі України «Про засади запобігання та протидію дискримінації в Україні» від 30.05.2014 р. № 5207–VI, Законі України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» від 30.09.2016 р. № 1767–VI, Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII, Наказі Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», Листі МОН від 14.08.2020 р. № 1/9–436 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» та ін.

У Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII зазначено: «Держава створює умови для здобуття освіти з особливими потребами з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, а також забезпечує виявлення та усунення факторів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб таких осіб у сфері освіти» [1]. Результати аналізу вищезазначених нормативних документів засвідчують те, що проблема організації інклюзивного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти є актуальною і потребує подальшого дослідження.

Результати та обговорення. Процес організації та забезпечення інклюзивного освітнього середовища у закладах освіти досліджено у наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених Л. Коваль, А. Колупасової, С. Литовченко, Д. Митчелл, Л. Наконечної та ін. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що суб'єктам управління у закладі загальної середньої освіти

під час організації інклюзивного освітнього середовища необхідно комплексно оцінювати навчальний розвиток дітей з особливими освітніми потребами керуючись його готовністю до самопізнання та вмінням самоаналізувати власну навчальну діяльність, здійснювати взаємооцінювання навчальних досягнень, аналізуючи динаміку його навчальної успішності, визначати труднощі в навчанні та окреслювати шляхи їх усунення.

Аналіз нормативно-правової, психолого-педагогічної літератури, філософських джерел та результати констатувального етапу експерименту засвідчили, що особливостями організації інклюзивного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти є: використання особистіно-орієнтовного підходу під час взаємодії зі школярем з особливими освітніми потребами; дотримання принципу універсального дизайну під час організації інклюзивного навчання; наявність зворотного зв'язку; застосування прийому взаємооцінювання та самооцінювання на уроках.

Підкреслимо, що організація навчання дітей з особливими освітніми потребами у закладі загальної середньої освіти здійснюється відповідно до усталених вимог практики інклюзії, а звідси потребує від вчителя відповідного рівня інклюзивної компетентності.

Висновки. Визначено особливості організації інклюзивного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначені пріоритетних шляхів забезпечення умов щодо організації інклюзивного освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Законі України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145–VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 11.01.2023).

МОТИВАЦІЯ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Єфімов Григорій Олександрович

Мустафаєв Азер Махмуд огли

Попічко Анатолій Олексійович

Чебан Віталій Федорович

старші викладачі кафедри фізичного виховання та спорту
Одеського університету ім. І. І. Мечнікова, м. Одеса, Україна

Соколов Володимир Іванович

викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Одеського університету ім. І. І. Мечнікова м. Одеса, Україна

Вступ. Здоров'я – найбільша цінність, яка дана людині. Але людина не може бути абсолютно здоровою, не ведучи здорового способу життя, тобто спосіб життя, сприяючий збереженню і розвитку здоров'я окремої людини і суспільства в цілому.

Основним чинником збереження здоров'я є фізична активність, вона впливає на діяльність, добробут суспільства, ціннісні орієнтації поведінки. На даний момент існує мало досліджень, які вивчають механізм формування здорового способу життя і ціннісних орієнтацій молоді.

Мотивація до фізичної активності – особливий стан особи, направлений на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості і працездатності.

Процес формування інтересу до занять фізичною культурою і спортом - це не одномоментний, а багатоступінчатий процес: від перших елементарних гігієнічних знань і навиків (у дитячому віці) до глибоких психофізіологічних знань теорії і методики фізичного виховання і інтенсивних занять спортом.

Матеріали та методи. У літературі життєві цінності розглядаються як система ідеалів, ціннісних уявлень і установок вищого диспозиційного рівня саморегуляції особи, так або інакше що визначають короточасні і довготривалі програми поведінки і діяльності людини в навколишньому його світі [1, 2, 3].

Гармонійний всебічний розвиток людського організму в якості виховання розглядав П. Ф. Лесгафт [2]. На думку В. О. Сухомлинського, поганий стан здоров'я, наявність яких-небудь захворювань є причиною неуспішності, сповільненого мислення, поганої роботи на заняттях і вдома, і ліквідувати ці причини можливо тільки «спільними зусиллями матері, батька, лікаря і вчителя» [3].

У роботах багатьох дослідників (Г. Л. Апанасенко, С. Е. Борисов, Э. Н. айнер, В. В. Вальцев), зазначається, що формування культури здорового способу життя студентства починається з першого курсу й забезпечується рядом педагогічних умов.

Мотиваційна структура особи утворює «модель належного», образ поведінки кожної конкретної людини. Ряд дослідників відносять її до однієї з форм існування людських цінностей разом з суспільними ідеалами і їх наочним втіленням в діяннях або творах людей, як силу, спонукаючи людину до цього втілення [3].

Ціннісні орієнтації молоді визначають стиль життя людини: 1. Здоровий спосіб життя, сприяючий збереженню, зміцненню і розвитку здоров'я окремої людини і суспільства в цілому. 2. Хворий – спосіб життя, ведучий до руйнування здоров'я.

Студентство, особливо на початковому етапі навчання, є найуразливішою частиною молоді, оскільки стикається з поряд труднощів, пов'язаних із збільшенням учбового навантаження, невисокою руховою активністю, відносною свободою студентського життя, проблемами в соціальному і між особистому спілкуванні.

Студентської молоді це стосується особливо, оскільки нинішні студенти це основний трудовий резерв нашої країни, це майбутні батьки, і їх здоров'я і благополуччя є заставою здоров'я і благополуччя всієї нації. У зв'язку з цим величезне значення і актуальність набуває вивчення інтересів і потреб сучасної молоді у сфері фізичної культури і розробка методів мотиваційного стимулювання.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає активно-позитивне емоційне відношення до фізичної культури, сформовану потребу в ній, систему знань, інтересів, мотивів і переконань, вольових зусиль, направлених на практичну і пізнавальну діяльність. Мотивація є головним компонентом для успішного виконання будь-якої діяльності, у тому числі і фізкультурно-спортивної [1, 2].

У зв'язку з цим необхідно детально розглянути основні потреби, витікаючі з мотивів до фізичної активності. Пуні розглядає три групи подібних мотивів: потреби в русі; потреби у виконанні обов'язків студента; потреби у виконанні спортивної діяльності.

М. В. Кошманюк [1] виділяє внутрішню (активний інтерес до занять фізичними вправами) і зовнішню (по відношенню до навчання) мотивацію діяльності, у тому числі і фізкультурно-спортивній.

Зовнішня мотивація виникає за умови відповідності цілей і мотивів можливостям того, хто займається.

Внутрішня мотивація виникає при успішній реалізації мотивів і цілей, виникненні у натхненні, бажання займатися, інтересу до самостійних занять, а також тоді, коли займається випробовує задоволення від самого процесу, умов занять (взаємин) з педагогом, тренером, товаришами по групі.

Процес формування інтересу до занять фізичною культурою і спортом - це не одномоментний, а багатоступінчатий процес: від перших елементарних гігієнічних знань і навиків (в дитячому віці) до глибоких психофізіологічних знань теорії і методики фізичного виховання і інтенсивних занять спортом.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає активно позитивне емоційне відношення до фізичної культури, сформовану потребу в ній, систему знань, інтересів, мотивів і переконань, вольових зусиль, направлених на практичну і пізнавальну діяльність. Мотивація є головним компонентом для успішного виконання будь-якої діяльності, у тому числі і фізкультурно-спортивної [4].

Успішна реалізація мотивів і цілей натхнення, бажання займатися, інтерес до самостійних занять. Внутрішня мотивація виникає і тоді, коли займається випробовує задоволення від самого процесу, умов занять (взаємини) з педагогом, тренером, товаришами по групі.

Проте внутрішня мотивація і інтереси особи до певних видів фізкультурно-спортивної діяльності залежать не тільки від теоретичних знань, рухових умінь і навиків, якими можна оволодіти в достатньому об'ємі, але і від багатьох біологічних, антропометричних, психомоторних і психічних особливостей особи, які визначені генетично і не піддаються дії.

Зовнішня і внутрішня мотивація занять фізичними вправами існують в єдності і особливого значення набувають при організації самостійного фізичного тренування. В даному випадку, як правило, відсутня дія зовнішніх чинників (тренерські рекомендації і навчання, розклад занять фізичною культурою та ін.).

1. Зміцнення здоров'я і профілактика захворювань. Найбільш сильною мотивацією самостійних занять фізичними вправами, безумовно, є можливість зміцнення здоров'я і профілактика захворювань. Благотворна дія на організм фізичних вправ відома дуже давно і не викликає сумнівів, і в даний час його можна розглядати по двох взаємозв'язаних напрямках: формування здорового способу життя і зменшення вірогідності захворювань, у тому числі і професійних; лікувальна дія фізичних вправ при багатьох видах хвороб.

2. Підвищення працездатності. Тривалі психологічні дослідження поведінки людини при виконанні роботи показали, що зниження продуктивності праці відбувається унаслідок його монотонності, одноманітності. Безперервне виконання розумової діяльності приводить до пониження відсотка сприйняття інформації, до більшого числа професійних помилок. Короткочасне виконання спеціальних фізичних вправ для м'язів всього тіла і зорового апарату значне підвищує ефективність релаксації, чим пасивний відпочинок.

3. Спортивна мотивація. Даний вид мотивації ґрунтується на прагненні

людини поліпшити власні спортивні досягнення. Вся історія людства, процес еволюції будувалися в дусі суперництва, в дусі змагання. Прагнення досягти певного рівня, перевершити в своїх спортивних досягненнях суперника — є одним з могутніх регуляторів. Особливо це бажання характерні для професійних спортсменів. Прагнення бути кращим собі подібних — це найпотужніша мотивація для занять фізичними вправами.

4. Естетична мотивація. Суть естетичної мотивації полягає в проходженні моді на здоров'ї, на красиве людське тіло. Вона досить часто присутня там, де займаються аеробікою, атлетичною гімнастикою, системою йога і ін. Як правило, естетична мотивація не має довготривалої спрямованості на конкретні напрями і види спорту. Приходить інша мода, і показник естетичної спрямованості міняється.

5. Прагнення до спілкування. Самостійні заняття фізичними вправами з групою подвижників, наприклад, в клубах по інтересах (оздоровчий біг, туризм, велоспорт), були однією з головних мотивацій в нашій країні більше десятка років тому і носили масовий характер. В даний час ситуація дещо змінилася, і ця мотивація не має такого дієвого ефекту.

6. Прагнення пізнати свій організм, свої можливості. Ця мотивація багато в чому близька до спортивної мотивації, але не повністю аналогічна їй. Якщо спортивна мотивація — це суперництво між спортсменами, то даний вид мотивації заснований на бажанні перемогти себе, свою ліню. Людина завжди прагнула пізнати свій організм, свої можливості, а потім і поліпшити їх. Дана мотивація полягає в бажанні максимально використати фізичні можливості свого організму, поліпшити свій фізичний стан, підвищити фізичну підготовленість.

7. Мотивація творчості, виховання і зміцнення сім'ї, наступна складова самостійних занять фізичними вправами. Фізичні вправи дають практично необмежені можливості для вдосконалення в самих різних напрямках, у тому числі і в зміцненні сім'ї. Проте сім'я характерна тим, що її члени дуже різні по рівню розвитку унаслідок великої різниці в літах. Заняття фізичними вправами

доступні для всіх, починаючи від дітей до людей похилого віку – звичайно, при різних рівнях фізичного навантаження.

8. Випадкові мотивації. До них відносяться всі інші мотивації, що мають вузьку специфічну спрямованість. Багато в чому випадкові мотивації є похідними від перерахованих раніше, часто вони є комплексними «величинами». Випадковою мотивацією, що найбільш часто зустрічається, зайнятися фізичними вправами є бажання скинути зайву вагу і схуднути.

Висновки. За даними науково-методичної літератури мотивація це система чинників, що детермінують поведінку, сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, його початок, спрямованість і активність, тобто мотивів. Мотивація складається з потреб людини під впливом його системи життєвих цінностей і включається в їх ряд. Мотивація до фізичної активності – особливий стан особи, направлений на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості і працездатності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кошманюк М. В. Особливості формування здорового способу життя студентів в умовах вищого навчального закладу / М. В. Кошманюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Ужгород : УНУ, 2013. – Вип. 30. – С. 69-73. (Серія «Педагогіка, соціальна робота»).

2. Литвиненко О. М. Формування здорового способу життя в студентській молоді / О. М. Литвиненко // Педагогіка. Наукові праці. 2013. Вип. 146, Том 158. – С. 42-46.

3. Лелека В. М. Сучасні проблеми та перспективи розвитку фізичного виховання, здоров'я і професійна підготовка студентів. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2014. Вип.118(2). С. 138–140.

4. Теория и методика физического воспитания / Под ред. Т. Ю.Круцевич. Т.2. Киев: Олимпийская литература, 2003. 391 с.

МЕТОД МОДЕЛЮВАННЯ, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ

Ісичко Людмила

кандидат пед.наук, ст. викладач

Полтавський державний медичний університет

Гур'євська Олександра

кандидат пед.наук, доцент, доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

Вступ. Постановка проблеми. Інформатизація, порівняна за своїми масштабами з процесами глобалізації, обумовлює інформаційну насиченість професійної діяльності кожного сучасного спеціаліста. Як наслідок, відбувається посилення аналітичної складової професійної діяльності, що має нині яскраво виражений інформаційний характер.

В своєму дослідженні ми спираємось на те, що інформаційно-аналітична компетентність є складовою професійної компетентності. До інформаційно-аналітичної компетентності ми включаємо: готовність і здатність застосовувати інформаційно-аналітичні знання, вміння і навички під час роботи з інформацією (здатність проводити пошук, оцінювання, збереження, аналіз, оформлення й передачу). Це вірно для всіх навчальних дисциплін, які можуть формувати інформаційно-аналітичну компетентність, в тому числі і для фізики. Навчити фізики – значить сформувати у студента фізичний спосіб мислення, пов'язаний з отриманням, обробкою і застосуванням інформації в контексті своєї професійної діяльності, що відповідає науковому методу пізнання, і як результат сформувати інформаційно-аналітичну компетентність.

Виникають протиріччя науково-теоретичного рівня – між необхідністю теоретичного осмислення процесу розвитку інформаційно-аналітичної компетенції студентів у процесі професійної освіти та відсутністю відповідних науково обґрунтованих змістовних, організаційно-педагогічних та

процесуально-дійових засобів щодо формування даної компетентності з використанням методу моделювання при вивченні фізики та науково-методичного рівня – між необхідністю розвитку інформаційно-аналітичної компетенції студентів у процесі професійної підготовки та недостатністю змістовно-методичного забезпечення процесу розвитку даної компетенції.

Метою початкового етапу нашого дослідження є аналіз та дослідження процесу формування інформаційно–аналітичної компетентності та методу моделювання. Виокремлення деяких аспектів змістовного, організаційного та процесуального характеру щодо використання методу моделювання при вивченні фізики здобувачами вищої освіти в контексті формування інформаційно – аналітичної компетентності.

Матеріали та методи. На цьому етапі нашого дослідження використовувались теоретичні методи дослідження, а саме: аналіз вітчизняних та зарубіжних публікацій в області тематики дослідження; систематизація різних дефініцій «інформаційно-аналітична компетентність» та «моделювання»; формацізація.

Результати та обговорення. Поняття «інформаційно-аналітична компетентність» як науковопедагогічна категорія набула особливої актуальності у зв'язку з формуванням сучасного інформаційного суспільства. Багатоаспектність поняття інформаційної компетентності науковці пов'язують з феноменом інформаційного суспільства, технологічною революцією, поширенням інформаційно-комунікаційних технологій.

В своєму дослідженні ми спираємось на тези В. Бабкіна, який визначає інформаційно-аналітичну компетентність у контексті використання цифрових технологій:

- готовність до розв'язання професійних завдань, спираючись на використання цифрових технологій і семантичну обробку інформації;
- здатність до ефективної роботи з інформацією в різних формах її подання;
- уміння і навички роботи із сучасною комп'ютерною технікою та

програмним забезпеченням;

- здатність застосовувати сучасні технології для роботи з інформаційними ресурсами для виконання різних завдань.

В своєму дослідженні ми спираємось на те, що характерні ознаки вказаного педагогічного феномену такі:

- розуміння понять, явищ і процесів, що стосуються інформації, її подання й оброблення;

- володіння методиками та засобами пошуку, збору, оцінки, перетворення, аналізу, зберігання та поширення інформації;

- уміння обирати найбільш раціональні способи роботи з інформацією;

- уміння розуміти тенденції, інтерпретувати отримані показники, усвідомлювати їхню значущість;

- організація та реалізація ефективної інформаційної діяльності тощо.

В випадку формування інформаційно–аналітичної компетентності при вивченні фізики, як не профільної дисципліни курс фізики виступає як нормативна дисципліна, що має фундаментальне значення для опанування спеціальних дисциплін. Тоді фізика сприймається більшістю студентів лише як дисципліна, яка формує загальнокультурні, а не професійні компетентності. А це, у свою чергу, пов'язано з тим, що в реальному житті студенти, як правило, не зустрічають прикладів практичного застосування фізики вирішення будь-яких побутових проблем, або не розуміють фізичних основ тих чи інших процесів. Одним з відомих методів наукового пізнання, що може сприяти систематизації знань студентів, активізувати їх пізнавальну діяльність, є метод моделювання.

За загальним визнанням процес пізнання індивіда характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності. В результаті системи логічних операцій – порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення даних спостережень і експериментів відбувається накопичення і систематизація науково встановлених фактів. Однак, емпіричний рівень пізнання не дозволяє глибоко вивчити предмет дослідження і зрозуміти

сутність спостережуваного. Тому на практиці необхідно вміти використовувати логічні прийоми в складному взаємозв'язку з логічними методами – індукцією, дедукцією, моделюванням і іншими операціями.

Для успішного освоєння здобувачами вищої освіти фізичних методів, викладачеві в його професійній діяльності необхідно фізичну інформацію наводити в певній логічній послідовності відповідно з логікою розвитку самої науки.

З безлічі існуючих і використовуваних в даний час методів наукового пізнання формування мислення більшою мірою, по нашу думку, сприяють: наукове спостереження, науковий експеримент, метод моделювання, і уявний експеримент.

Метод моделювання використовується у всіх розділах фізичного знання і на всіх етапах розвитку фізичної теорії. Під науковим моделюванням розуміється такий спосіб пізнання, при якому за допомогою створеної системи відтворюють іншу, більш складну систему, яка є об'єктом дослідження. Причому існує два типи моделей матеріальні і теоретичні. З методом моделювання тісно пов'язані такі методи наукового пізнання як аналогія, ідеалізація і уявний експеримент. Моделювання дозволяє переносити інформацію з одного досліджуваного явища на інше. Широке використання методу ідеалізації і уявного моделювання в сучасній фізиці пов'язано з обмеженістю області наочних явищ природи. В якості основних особливостей уявного експерименту виділяємо наступні положення:

- 1) предмет пізнання подумки переміщається в такі умови, в яких його сутність може розкритися з особливою визначеністю;
- 2) цей предмет стає об'єктом наступних уявних трансформацій;
- 3) в цьому ж експерименті подумки формується те середовище, та система зв'язків, в яку поміщається даний предмет.

Наступним етапом дослідження рівня сформованості у студентів логічних прийомів, методів і операцій, зв'язків між поняттями ми вбачаємо розробку наступних психологічних методик: «Оцінка вміння узагальнювати поняття»,

«Оцінка вміння визначати поняття і виявляти логічні помилки», «Логічність дедуктивних умовиводів», «Логічність індуктивних умовиводів», «Оцінка вміння встановлювати причинні зв'язки», «Оцінка складних моделей» та ін. Однією з них є методика «Виключення третього».

Висновки. Порівнюючи використання методу моделювання та структурно-логічну схему формування наукового пізнання та процеси, що приводять до формування інформаційно-аналітичної компетентності, можна зробити висновки, що при застосуванні методу моделювання при вивченні фізики у здобувачів вищої освіти можуть формуватися всі компоненти даної компетентності.

Отже, перспективою подальших досліджень вбачаємо у виокремленні особливостей формування інформаційно-аналітичної компетентності засобами моделювання фізичних явищ та процесі під час вивчення фізики здобувачами вищої освіти; створення системи практичних завдань, вирішення яких передбачає математичне моделювання; розробці критеріїв сформованості інформаційно-аналітичної компетентності студентів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабкін В. В. Формування інформаційно – аналітичної компетентності майбутніх бакалаврів комп'ютерних наук як сучасна наукова проблема. Інноваційна педагогіка. Херсон, 2020. Вип. 20.Т. 1. С. 78–82.

2. Кульчицький І. М. Концептуалізація понять “модель” та моделювання” у наукових дослідженнях . Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Інформаційні системи та мережі. Львів. 2015. № 829. С. 273-284.

3. Лобач Н. Діагностика сформованості інформаційно-аналітичної компетентності майбутніх лікарів. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Г. Гнатюка. Тернопіль 2018. № 1. С. 76–83.

4. Лосев А. Ф. Введение в общую теорию языковых моделей. 2-е изд., стереотип. М.: Эдиториал УРСС, 2004. 296 с.

5. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей “Смысл ↔ Текст”. Семантика, синтаксис. М.: Наука, 1974. – 314 с.

6. Павлюк Р. А. Генезис понятия «информационная компетентность» в контексте непрерывного педагогического образования. Гуманитарные научные исследования. – 2014. – № 1 (29). URL: <https://human.snauka.ru/2014/01/5529> (дата звернення: 07.01.2022)..

7. Петренко Л. М. Теорія і практика розвитку інформаційноаналітичної компетентності керівників професійно-технічних навчальних закладів: монографія. – Дніпропетровськ:, 2013. – 456 с.

8. Широков В. А. Інформаційна теорія лексикографічних систем. К.: Довіра, 1998. – 331 с.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРО ОБ'ЄКТНО-ОРІЄНТОВАНЕ ПРОГРАМУВАННЯ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ІНФОРМАТИКИ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Кобильник Тарас Петрович

к.пед.н, доцент

Барщик Павло Семенович

здобувач вищої освіти ступеня магістра
Дрогобицький державний педагогічний університет
імена Івана Франка, м. Дрогобич, Україна

Вступ. Інформатика у старшій школі вивчається на рівні стандарту та на профільному рівні. Згідно навчальної програми (рівень стандарту) [3] алгоритмізація та програмування можуть вивчатися тільки у вибіркового модулі «Креативне програмування». На профільному рівні програмою [4] передбачено кілька розділів, які так чи інакше пов'язані з алгоритмізацією та програмуванням, в тому числі з елементами об'єктно-орієнтованого. Отже, учні, які вивчають інформатику на рівні стандарту, у 10-11 класах можуть і не вивчати питання, пов'язані алгоритмізацією і програмуванням. Тому зупинимось на вивченні інформатики на профільному рівні.

Мета роботи: навести методичну характеристику вивчення елементів об'єктно-орієнтованого програмування у старшій школі.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети застосовано комплекс методів: системного аналізу наукових праць, що охоплюють проблему дослідження, вивчення вітчизняного досвіду вивчення елементів програмування в шкільному курсі інформатики; узагальнення та обґрунтування теоретичних засад використання мови програмування Python в шкільному курсі інформатики.

Результати і обговорення. Зупинимось на методичній характеристиці вивчення елементів об'єктно-орієнтованого програмування для профільного рівня. Відповідно до навчальної програми з інформатики (профільний рівень) у 10 класі вивчається розділ «Мова програмування і структури даних». Для

вивчення цього розділу ми пропонуємо обирати мову Python, оскільки вона є сучасною, має простий синтаксис, вільно розповсюджуваною. Крім того, у підручниках з інформатики для профільного рівня описана мова Python [1; 2].

Об'єктно-орієнтоване програмування є логічним продовженням процедурного. У процедурному програмуванні використовують метод проектування «зверху донизу»: складну задачу розкладають на частини (підзадачі і відповідні їм алгоритми), які, в свою чергу, знову розкладають на простіші задачі і т.д. При цьому для «реальної» задачі необхідно всі дані подати у вигляді змінних, масивів, списків або інших структур даних. При моделюванні великих систем обсяг таких даних збільшується і, як наслідок, ними складно керувати, що може призвести до великої кількості помилок. Тому виникла ідея застосовувати у розробці програм підхід, який люди використовують у повсякденному житті. Люди сприймають навколишній світ як множину об'єктів, які мають певний стан, властивості і поведінку. Зауважимо, що люди досить часто ігнорують значну кількість властивостей об'єкта, обмежуючись тільки тими, які необхідні для розв'язування певної конкретної практичної задачі, тобто використовують абстракцію.

Для реалізації принципу абстракції у програмуванні необхідно: подати програму у вигляді множини об'єктів, кожен з яких має певні властивості і поведінку (можливі дії). Тоді розв'язування задачі зводиться до моделювання взаємодії таких об'єктів. При такому підході також використовується проектування «зверху донизу», але вже не за алгоритмами, а за об'єктами.

Для розв'язування задачі спочатку треба визначити, що повинен робити певний об'єкт, не вдаючись до аналізу, як саме він це повинен робити. Коли вже виокремлені об'єкти і визначені правила обміну даними між ними (тобто побудована об'єкта модель задачі) можна «доручити» розробку певного об'єкта окремому програмісту, який повинен написати відповідну частину програми (тобто реалізувати методи для цього об'єкта). При цьому конкретному розробнику не обов'язково пам'ятати про всі об'єкти, необхідно тільки дотримуватися правил про спосіб обміну даними «свого» об'єкта з іншими.

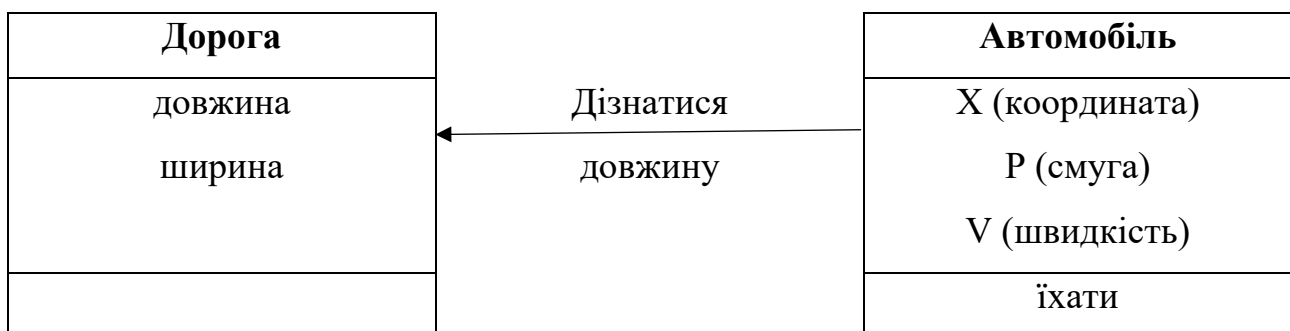
Отже, для побудови об'єктної моделі необхідно:

- визначити об'єкти, що між собою взаємодіють, за допомогою яких можна в повній мірі описати поведінку системи;
- визначити властивості об'єктів;
- описати поведінку (можливі дії) об'єктів (команди, які можуть виконати об'єкти).

Тут доцільно учням навести простий для розуміння приклад. Необхідно дослідити рух автомобіля по дорозі з метою визначення її пропускної здатності. Об'єктами тут є: дорога та автомобіль. Автомобілів може бути кілька, і всі вони мають одні й ті самі властивості. Тому необхідно один раз визначити їхні властивості. Таким чином вводиться поняття «клас». Зокрема, у цій задачі можна визначити два класи: Дорога та Автомобіль.

Для об'єкту Дорога є дві властивості: довжина і кількість смуг руху. Ці властивості визначають стан Дороги.

Розглянемо об'єкт Автомобіль. Суттєвими властивостями є: координати та швидкість руху. Для даного прикладу Автомобіль виконує тільки одну команду: рухатися в заданому напрямі («їхати»). Таким чином, об'єкти класу Автомобіль мають метод «їхати». Тепер треба визначити, як між собою взаємодіють об'єкти Дорога та Автомобіль. Для цього Автомобіль повинен «запитуватися» в об'єкта Дорога її довжину:

Така схема визначає властивості об'єктів; операції, які вони можуть виконувати; зв'язки (обмін даними) між об'єктами. Тут ще не визначено, як об'єкти будуть виконувати певні операції. Згідно принципів об'єктно орієнтованого програмування жоден об'єкт не повинен залежати від алгоритмів роботи інших об'єктів. Тому побудувавши таку схему, можна отримати два

класи об'єктів, над якими можуть працювати різні програмісти. Необхідною умовою цього є: дотримання правил, за якими здійснюється взаємодія з іншими об'єктами.

Висновки. Об'єктно-орієнтована парадигма є за своєю суттю близькою до людської поведінки. Об'єктно-орієнтоване програмування є важливим елементом у вивченні розділу «Мова програмування та структури даних». ООП дозволяє розділити програму на окремі складові, описати предмети реального світу у вигляді об'єктів та створити зв'язок між цими об'єктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Руденко, В. Д., Речич, Н. В., Потієнко, В. О. Інформатика (профільний рівень): підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 256 с.

2. Руденко, В. Д., Речич, Н. В., Потієнко, В. О. Інформатика (профільний рівень): підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 256 с.

3. Інформатика. Навчальна програма вибірково-обов'язкового предмету для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx>.

4. Інформатика для 10-11 класів (профільне навчання). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx>.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ - ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРИРОДНИЧОГО ЦИКЛУ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Ковальчук Інна Миколаївна

вчитель біології

спеціаліст першої кваліфікаційної категорії

Харківська загальноосвітня школа I – III ступенів № 139

Харківська міська рада Харківська область

Вступ./Introduction. Сучасний стан освітньої галузі передбачає оновлення підходів до навчання школярів в особливих умовах. Предмети природничого циклу потребують забезпечення практичного використання отриманих учнями знань на уроках. В умовах дистанційного навчання доволі проблемним є організація такої роботи.

Розвиток творчих здібностей школярів забезпечує можливість моделювання реальних процесів під час онлайн-спілкування на уроках. Найважливішим завданням стає розкриття творчого потенціалу кожного учасника навчально-виховного процесу, надання можливостей для прояву їх креативності.

Ціль роботи./Aim. Мета дистанційного навчання під час війни – не лише засвоєння нових знань, а й психологічна підтримка, спілкування, перемикання уваги дітей.

Матеріали та методи./Material and methods. На допомогу вчителю приходять інноваційні технології. Вони забезпечують оновлення підходу до навчання, спонукають як учителів, так і учнів до активної діяльності під час навчально-виховного процесу. Задля вирішення проблеми використовую конструктивне поєднання проєктних технологій, STEM-освіти та відомих навчальних онлайн-платформ.

Застосування проєктної технології робить уроки більш ефективними, оскільки дозволяє учням проявити ініціативність, активність, організованість,

відповідальність, впевненість, уміння інтегрувати свої знання з різних сфер та застосовувати їх для вирішення проблеми. Під час проєктної роботи акцент робиться на самостійності учнів, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Для забезпечення розвитку творчих здібностей школярів пропоную загальну (досить широку) тему проєктів, учні ж самостійно обирають спеціалізацію (більш вузьке коло проблем, які представлятимуть у власному проєкті). Наприклад, під час вивчення зоології в 7 класі діти створюють мініпроєкти під загальною темою «Поведінка тварин».

Ця тема легко розподіляється на окремі підтеми, які досліджують учні, зокрема «Територіальна поведінка», «Ритуальна поведінка», «Шлюбна поведінка», «Відомі науковці-етологи та їхні дослідження поведінки тварин». У такий спосіб школярі проводять індивідуальну, парну чи групову дослідницьку діяльність. Результатом такої роботи є реферати, презентації, колажі, моделі, буклети, відеоролики тощо.

Під час роботи школярів над проєктами учитель перетворюється із транслятора готових знань на координатора, який вправно стимулює та спрямовує творче мислення учнів у потрібному напрямку.

Для ефективної співпраці педагог має сформувати в учнів позитивну мотивацію, зацікавити темою дослідження, позначити практичну цінність такої роботи. Окрім того, варто чітко формулювати пізнавальні завдання та пояснювати способи їх виконання, щоб учні могли розуміти, яким шляхом вирішити поставлену навчальну проблему. Визначення обсягу роботи, форми звітування та терміну здачі проєкту стимулює розвиток відповідальності та організованості учнів. У період воєнного часу для школярів, як ніколи, необхідна підтримка дорослих, зокрема вчителів. Діти повинні розуміти, що вони не самотні із їхнім проєктом, а вчитель готовий надавати їм необхідну консультативну допомогу.

Під час консультацій учні обговорюють не лише технічний аспект оформлення власного проєкту, але й ставлять запитання за самим матеріалом, що допомагає надолужити прогалини в отриманих знаннях.

Найпопулярнішою інноваційною технологією на сьогодні є STEM-освіта це напрям в освіті, що охоплює природничі науки (Science), технології (Technology), технічну творчість (Engineering) та математику (Mathematics). Це напрям заснований на ідеї міждисциплінарного та прикладного підходу, при якому в навчальних програмах посилюється природничо-науковий компонент та інноваційні технології [1].

STEM – найефективніший підхід до вивчення предметів природничого циклу, оскільки різні наукові концепції представлені в контексті реального життя. Він дозволяє підійти до вивчення будь-якої теми з практичної точки зору. Завдяки урокам із застосуванням STEM-освіти учні наочно бачать практичне застосування отриманих знань та можуть легше зробити подальший вибір майбутньої професії.

STEM-освіта сприяє не лише розвитку творчих здібностей учнів, але й спонукає вчителів до вдосконалення професійних навичок, продукування нових ідей та моделювання їх у практичні форми.

Застосувати STEM-елементи на уроках просто та ефективно, вони доречні під час вивчення будь-якої теми: «Рослини», «Будова квітки» (6 клас), «Будова клітини», «Дихання», «Кровоносна система» (8 клас) тощо.

Розвиток творчих здібностей учнів досягається можливістю моделювати та конструювати певні елементи не лише за допомогою 3D-принтерів чи конструкторів LEGO, а й пластиліну чи різних побутових речей (паперових пакетів тощо). Інтелектуальна праця школярів із застосуванням STEM-освіти дає найкращий практичний ефект. Обираючи навчальні онлайн-платформи для дистанційного навчання школярів, скористалася порадами від зіркового вчителя, фіналіста Global Teacher Prize Ukraine Юрія Гайдученка [2].

Щоб подати навчальний матеріал з певної теми знаходжу відеоконтент, за запитом на YouTube. З однієї теми може бути декілька роликів, які по різному подають один і той самий матеріал. Добираю те відео, яке найкраще відповідає сприйняттю того чи іншого класу, звертаю увагу на повноту розкриття теми, за необхідності роблю добірку з частин різних відеороликів.

Наступним етапом дистанційного навчання вважаю тренувальні завдання. Дуже цікавий ресурс learningapps.org. Це система готових вправ з різних предметів з можливістю автоматичної перевірки системою. Учитель може створити свої вправи за допомогою цієї платформи, якщо готових йому не вистачило. Користуюсь завданнями цього ресурсу для закріплення знань учнями з різних тем при вивченні біології, екології та основ здоров'я. Окрім завдань на відпрацювання певних понять, тут є й тести для перевірки.

Також застосовую тестові завдання на платформі освітнього проєкту «На Урок». Для урізноманітнення роботи з учнями користуюсь «Генератором ребусів», створеним як унікальна україномовна розробка http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator

Найзручнішою платформою для контролю і перевірки знань учнів для мене є тестовий безкоштовний сервіс ClassTime. Тут можна створити опитування, тестові завдання пропонуються різних типів (з однією або кількома правильними відповідями, на встановлення відповідності, відкриті запитання з короткою чи розгорнутою відповіддю).

Результати та обговорення./Results and discussion. Інноваційна діяльність є специфічною і досить складною, потребує особливих знань, навичок, здібностей.

Впровадження інновацій неможливе без педагога дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Педагогів новаторів такого типу називають педагогами інноваційного спрямування, їм властиві чітка мотивація інноваційної діяльності та викристалізована інноваційна позиція, здатність не лише включатися в інноваційні процеси, але й бути їх ініціатором.

Висновки./Conclusions. Отже, використовуючи різні освітні ресурси, застосовуючи інноваційні технології, намагаюсь максимально зацікавити дітей природничими науками та розвинути творчий потенціал кожного учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. STEM-освіта // <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/>
2. Як організувати дистанційне навчання учнів — покрокова інструкція // <https://osvitoria.media/experience/yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-uchniv-pokrokovaya-instruktsiya/>

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕТОДИКИ КАРЛА ОРФА «МУЗИКА ДЛЯ ДІТЕЙ» НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Коротич Світлана Валеріївна

музичний керівник

Комунальний дошкільний навчальний заклад №104

м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. Останні декілька років, нажаль, діти вимушено займаються в домашніх умовах, дистанційно. Саме тому важко уявити сучасні заняття без використання різних гаджетів: планшетів, ноутбуків, телефонів тощо.

Для сучасного педагога використання інформаційно-комунікаційних технологій є однією з особливих передумов для успішного навчання дітей. Одна з таких технологій – це педагогічна система Карла Орфа, яка допомагає розкрити музичні таланти дітей через імпровізацію в музиці та русі. Базова ідея Орфа заключається в тому, що учні повинні шукати музикантів всередині себе самостійно.

Сам автор був переконаний, що музичне виховання не повинно обмежуватися розвитком слуху, ритму, слуханням музики, навчанням співу і гри на музичних інструментах. Завдання музичного виховання – стимулювати і спрямовувати творчу фантазію, уміння імпровізувати, творити в процесі індивідуального і колективного музикування.

Мета роботи./Aim. Метою даної роботи є розгляд методики К.Орфа як багатогранної системи музичного розвитку дітей, виявлення переваг використання елементів методики на музичних заняттях з дітьми дошкільного віку в умовах дистанційного навчання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Сучасна дошкільна освіта в Україні зазнала серйозних змін в умовах воєнного стану. Так, з очної форми навчання перейшло на дистанційну, у зв'язку з чим діти спілкуються з

однolitками та з педагогами через призму цифрового обладнання.

У підготовці до дистанційних занять педагоги звертаються до різних інтернет-ресурсів та комп'ютерних програм. Завдяки цьому вони мають змогу передати навчальний матеріал доступним для сприйняття способом:

- подача матеріалу у вигляді мультиплікаційних роликів;
- візуалізація навчального матеріалу через відео-зв'язок;
- інтегрована подача навчального матеріалу.

Проте, надмірне використання цифрового обладнання у дітей викликає байдужість, виснаженість та нерозуміння навчального матеріалу. Педагогам доводиться щоразу вигадувати щось цікаве, нове і нестандартне для подачі навчального матеріалу, щоб підтримувати інтерес дошкільників до занять, викликати бажання навчатися та розкривати особистість кожної дитини.

У процесі музичного навчання та виховання дітей дошкільного віку постає питання: «Як забезпечити повноцінне музичне навчання малюків, щоб не позбавити інтересу до занять, щоб виконувати поставлені цілі та задачі у музичному розвитку дошкільників та виховувати бажання творити, співати та рухатися?».

Багато відомих педагогів займалися цим питанням раніше. Серед них - відомий німецький композитор і педагог Карл Орф. Він працював над створенням такого способу навчання музиці, щоб дітям не було страшенно нудно. Цей підхід педагога отримав назву «Музика для дітей» – зміст якого полягав у розкритті музичних талантів через імпровізацію в музиці та русі. Базова ідея Орфа заключається в тому, що учні повинні шукати музикантів всередині себе самостійно.

Система Карла Орфа – то є прогресивна музична методика, що базується на знаннях природи дитячого сприйняття, тонкому підході до формування музичного мислення у дітей. Педагог стверджував, що для дітей потрібна своя, особлива музика, спеціально призначена для музикування на початковому етапі. Вона повинна бути доступною для переживання у дитячому віці та відповідати психічним можливостям дитини [1, с. 213].

Це не просто музика, а музика, що нерозривно пов'язана з мовою та рухом: співати і одночасно пританцювувати, вигукувати «потішку» та ще чимось дзеленчати.

«Орф – це неодмінно гра, усе – суцільна гра, розвага» [1, с. 214].

Сам автор назвав цей напрямок елементарною музикою, яка призначена для творчого самовираження дітей.

Основні переваги методики Карла Орфа «Музика для дітей» :

- для організації музичних занять не потрібно мати спеціальну музичну освіту;
- система легко поєднується з іншими методиками раннього розвитку дітей за рахунок своєї універсальності та економічності;
- враховує індивідуальні особливості дитини та дозволяє ефективно взаємодіяти дітям з різними навичками, здібностями та потребами;
- методика закладає величезний потенціал для розвитку творчої діяльності дитини.

Результати та обговорення./Results and discussion. Елементи системи музичного сприяють розвитку творчих здібностей та навичок вихованців:

Мовленнєві вправи. Розвивають у дитини почуття ритму, сприяють формуванню правильної артикуляції, показують різноманітність динамічних відтінків та темпів. Ця форма роботи проходить для загального музичного розвитку.

Поетичне музикування. Допомагає дітям відчувати гармонійне звучання поезії і музики. Діти легко заучують вірші, як наслідок, читають їх виразно, усвідомлюючи зв'язок музики і слова. Так, можна використовувати у роботі з дошкільниками озвучення літературних творів за допомогою музичних інструментів та мови тіла (дерево – пандейра, шум хвиль – плескіт у долоні, шум вітру – маракас тощо).

Музично-рухливі вправи. Підготовлюють малюків до спонтанних рухливих вправ, дитина виконує та творить одночасно, починає сприймати музику через рух, вчиться зображати настрій та звуки за допомогою

елементарних рухів – плескання, притупів, клацань.

Ігри з інструментами. Удосконалює раніше набуті навички володіння темпом, динамікою, ритмом. Діти вчаться взаємодіяти між собою та легко розвивають почуття ансамблевої гри. Дітям дуже подобається музикувати на саморобних музичних інструментах.

Елементарний музичний театр. Інтегративна форма діяльності передбачає одночасний вплив музики, руху, танцю, мови та художнього образу в зображальній грі [2, с. 85-86].

Способи організації навчання.

Спектакль-демонстрація

Спочатку Орф-заняття має магічне дійство, де усі учасники рівноправно залучені і процес стає важливішим за результат. У процесі роботи над матеріалом різні види діяльності поєднуються навкруг казки чи історії. Виникає спектакль, театральне дійство, що потребує глядачів. Група поділяється на декілька частин – одні показують, інші – спостерігають.

Імпровізація

Іншими словами – це організована спонтанність. Легше виходить у дітей, ніж у дорослих. Імпровізація, експериментування, вільна мова з тілом, голосом, інструментом – починають кожен новий навчальний блок.

Гра

Це мова на якій розмовляють діти, спосіб самоорганізації, властивий дитячому віку та традиційній культурі. Щойно пояснивши правила гри, вчитель перестає бути диктатором, залишаючись просто в ролі арбітра гри. Тепер не він організовує процес, а сама гра. Діти можуть самі пропонувати свої варіанти її розвитку, вступаючи таким чином в діалог з дорослим [3, с. 22-26].

Провідні види діяльності музичного виховання у роботі з дітьми за методикою Карла Орфа:

- ритмічно-мовні вправи без мелодизації, які формують почуття ритму на віршах (розвивають слух, голос дитини й створюють під час навчання ігровий момент),

- вправи для розвитку рухів і рухової фантазії,
- пластичні вправи на виразність емоцій (етюди журби, радості, суму, гніву)
- Шумові оркестри для озвучення казок «Теремок», «Рукавичка» тощо, де діти самі добирають музичний інструмент для кожного персонажа.
- вправи на постановку дихання,
- музично-театральна діяльність,
- інструменти.

Виходячи з вище зазначених положень, формуємо модель умов для створення ситуації успіху:

- базове навчання,
- навчання радістю,
- підтримка дорослого,
- відсутність критики, уникнення зосередження уваги на недоліках,
- доброзичлива атмосфера,
- мотивація,
- досяжна мета,
- створення особливого настрою,
- можливість самостійних дій, пошуку, відкриттів,
- доступна, зрозуміла діяльність.

Висновки./Conclusions. Отже, використання елементів педагогічної системи Карла Орфа у музичній діяльності дітей дошкільного віку сприяє врахуванню педагогом індивідуальних особливостей дошкільників і дозволяє ефективно взаємодіяти дітям з різними навичками, здібностями і потребами; закладає величезний потенціал для розвитку дітей від раннього віку та подальшої творчої діяльності; дає змогу понукати малюків фантазувати, складати, імпровізувати. Таким чином досягається мета розвитку творчого потенціалу дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Любовский, Л. Карл Орф. Наши дни: заметки композитора/Муз. академия. – 2004. – № 4.
2. Баренбойм, Л. Карл Орф и институт его времени/Искусство в школе. – 2005. – № 5.
3. Тимощук, С. В. Розвиток творчості дитини засобами музичної діяльності : за принципами концепції музичного виховання К. Орфа /Обдарована дитина . – 2013. – № 5.

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ

Коцулевська Тетяна Леонідівна

Викладач ВСП

Кам'янець-Подільський фаховий коледж

харчової промисловості НУХТ

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Вступ/ Introduction. Для системи освіти пріоритетним є досягнення такої якості підготовки фахівців, що дозволить конкурувати на міжнародному ринку праці. Йдеться про те, щоб підготувати людину до безперервного навчання до навчання як до процесу, який постійно супроводжує процес праці. З цієї точки зору мета навчання та освіти — формування креативності як інтегральної якості особистості, яка відкриє фахівцеві можливість самому породжувати нові способи та види діяльності, входити до нових для нього професійних сфер, дозволить у короткий термін переоцінювати спрямованість своєї праці.

Ціль роботи/Aim. Нові погляди на вищу освіту полягають у цілеспрямованому розвитку креативного потенціалу майбутнього фахівця. Психологами встановлено, що «готові» знання, факти не сприяють формуванню самостійності здобувачів освіти, послаблюють їхню внутрішню мотивацію та призводять до незатребуваності потенціалу особистості. Саме тому у навчальному процесі пріоритетними виступають формування креативного мислення, розвиток творчих здібностей, які відповідають завданням підготовки сучасного фахівця.

Матеріали та методи/ Materials and methods. Сьогодні важливою складовою навчального процесу стають вивчення здобувачами освіти способів креативної діяльності, знання її механізмів та методології, формування вмінь, необхідних для її діяльності. У зв'язку з цим потрібні зміни як у схемі пізнавальної діяльності, так і у змісті, методах, засобах навчального середовища, з урахуванням психологічних особливостей особистості кожного

здобувача освіти. Тому видається обґрунтованим з логіко-історичних позицій затверджувати закономірним зміну традиційної системи на особистісноорієнтовану освіту.

Воно ґрунтується на методологічному принципі, згідно з яким здобувач освіти має стати суб'єктом навчання. Це означає, що треба враховувати насамперед його потреби, мотиви, цілі, здібності, активність, інтелект та інші індивідуально-психологічні особливості.

Особистісно-орієнтована освіта ґрунтується на наступних принципах:

- визнання пріоритету індивідуальності здобувача освіти, який є суб'єктом педагогічного процесу;

- максимальне звернення до потреби здобувача освіти у самоорганізації, самовизначенні та саморозвитку;

- вища освіта має випереджальний характер, що забезпечується формуванням соціально-професійної компетентності та розвитком якостей майбутнього спеціаліста в процесі навчально-професійної, продуктивно-креативної діяльності.

Розуміючи освіту як становлення людини, особистості, слід зазначити, що система освіти покликана у процесі набуття здобувачами освіти знань, умінь та навичок допомогти їм «набути себе», вибрати та вибудувати власний світ цінностей, увійти у світ знань, опанувати творчі способи вирішення наукових і життєвих проблем.

Традиційно питання розвитку особистості найчастіше вирішувалося лише на рівні інтелектуальної сфери. Особистісно-орієнтована освіта акцентує увагу на розвитку особистісно-сміслової сфери здобувачів освіти, характерною ознакою якої виступає їхнє ставлення до дійсності, усвідомлення її цінності, пошук причин і сенсу того, що відбувається навколо. Одним із завдань, що стоять перед сучасним суспільством, є формування у особистості активної позитивної життєвої позиції, особистісного сенсу, оптимізму, вміння зберігати свою індивідуальність за будь-яких обставин.

Концепція особистості як суб'єкта діяльності та свідомості представляє, що вищі особистісні функціонально-динамічні якості, такі як свідомість, активність, психологічна зрілість, виявляються та формуються у житті особистості як специфічному процесі зміни, руху та розвитку. У цьому підкреслюється, що життєвий шлях підлягає не тільки віковій періодизації, а й особистісної. Особистість постає як причина й рушійна сила життєвої динаміки, інтенсивності, змістовності життя, перетворюючи, спрямовуючи своєю активністю перебіг життя, об'єктивну логіку подій.

Суб'єктність або суб'єктивність особистості проявляється в активності, що діє в умовах об'єктивної соціальної детермінації, в заданих обставинах, що іноді перешкоджають, не збігаються з бажаними для особистості напрямками. У зв'язку з цим обґрунтовано розглядати активність особистості, як «особливу вищу особистісну освіту, пов'язану з її життєвим шляхом, її цілісною та ціннісною тимчасовою організацією».

На думку науковців активність — це «інтегруюча індивідуальність, тобто властивий цій людині спосіб життя, діяльності, спілкування, доступний йому з його характеру, потреб і здібностей». Поняття суб'єкта має диференціальний сенс: воно дає можливість розрізняти людей у міру залежності від них перебігу їхнього життя в цілому та її окремих ситуацій, у міру володіння цими ситуаціями, за дальністю життєвих перспектив тощо.

Отже, активність особистості - це її функціонально-динамічна якість, що забезпечує особистості можливість по-своєму структурувати життєдіяльність (спілкування, діяльність, пізнання), життєвий шлях. Також активність можна розглядати як спосіб самовираження і самореалізації особистості, у якому забезпечується безпека її суб'єктності.

Однак слід зазначити, що активність особистості проявляється не тільки на основі його потреб, а й на основі звернених до неї вимог суспільства та об'єктивних умов життя. Ініціатива сприймається як «вільна, що відповідає потребам суб'єкта форма самовираження, спонукальний аспект діяльності, спілкування, пізнання». Проте ініціатива — це бажання не лише висловити

себе, а й заявити про себе, сформулювати свої бажання, домагання. Відсутність активних спроб, досягнень особистості є основною причиною гальмування її розвитку.

Якщо проаналізувати педагогічний процес, можна побачити у ньому дві підсистеми: перша пов'язана з процесом підготовки викладача до креативності, а друга — креативність під час безпосередньої взаємодії зі здобувачами освіти.

Взаємодія для людей поруч із предметно-практичною діяльністю суть головні чинники розвитку. Людські взаємини, зокрема й у процесі, мають будуватися на суб'єктній основі, коли обидві сторони спілкуються на рівних, як особистості, як рівноправні учасники процесу спілкування.

За дотримання цієї умови встановлюється не міжрольовий контакт «викладач — здобувач освіти», а міжособистісний контакт, в результаті якого і виникає діалог, а отже, і найбільша сприйнятливість та відкритість до дій одного учасника спілкування на іншого.

У педагогічній взаємодії кожна зі сторін, що входять у контакт з іншою, бачить у ній також суб'єкт взаємодії і «розраховує тому на активний зворотній зв'язок, на обмін інформацією». У педагогічній теорії та практиці ця обставина нерідко не береться до уваги.

Не можна не погодитися з точкою зору науковців, що «найголовніше в навчальній діяльності - це поворот людини на самого себе: чи став він для самого себе суб'єктом, що змінюється, щодня, щогодини». Осмислити таку зміну здобувач освіти може за цілеспрямованого розвитку самопізнання, що може здійснюватися в рамках навчальної діяльності, у процесі спілкування та взаємодії з однокурсниками та викладачами.

Одже, зміна форм та методів навчання є водночас зміною самих здобувачів освіти, їх відношення до навчальної діяльності, до самих себе. Тому змінений навчальний процес лише настільки формує особистість здобувачів освіти, оскільки змінюється його ставлення до цієї діяльності, оновлюється процес навчання та виховання. У встановленні правильних взаємин особистості з оточуючими, в активності у процесі діяльності важливою умовою є

саморегуляція особистості, коли з'являється можливість проявити внутрішню активність відповідно до особистісних потреб. Виконуючи регулятивну функцію, самооцінка виступає необхідною внутрішньою умовою організації суб'єктом своєї поведінки, діяльності, відносин.

Іншою особливістю регулюючої функції самосвідомості є те, що воно неможливе поза діяльністю. У зв'язку з цим виникає необхідність вивчення як особистості діяльності, так і діяльності через самооцінку особистості. Креативно мислячі люди відрізняються здатністю переробляти, перевизначати освітнє, розвиваюче середовище для того, щоб воно відповідало їх індивідуальним потребам. Відповідно до цього основна вимога до освітнього середовища створення умов для вільного розвитку. Ця вимога має сторони, пов'язані з поняттями «свободи як можливості» та «свободи як здібності», — здібності до вільної, самоврядної поведінки.

Висновок/ Materials and methods. Таким чином, науково-методичні засади теорії та практики навчального процесу включають такі філософські категорії діалектики, як: сутність та явище; зміст та форма; співвідношення методів та засобів; можливість та дійсність; роль та значення протиріч; кількісні та якісні співвідношення в оцінці явищ.

У цьому контексті становлення особистості здобувача освіти – це процес, що охоплює дві домінуючі складові (компоненти) – професійну та культурну. Здобувач освіти — суб'єкт пізнавально-професійної діяльності, що є провідною на етапі навчання у закладі освіти, тому становлення його особистості характеризується професійним.

Досягнення професіоналізму в життєдіяльності людини пов'язане з переходом потенційного до актуального. Під потенційним у суб'єкті розуміються здібності, знання, вміння, особисті якості та матеріальні можливості, що знаходяться в ресурсі. Використання цього дозволяє суб'єкту піднятися до верхнього рівня професійного становлення.

Потенційне може стати актуальним при створенні необхідних умов для успішного навчання та передбачуваної професійної діяльності. Отже,

професійне становлення особистості здобувача освіти пов'язане з розгортанням можливостей, можливостей людини, розкриттям її здібностей, формуванням професійно значимих якостей особистості. Креативна активність здобувача освіти передбачає вміння долати звичайні уявлення, а іноді й виходити за рамки строго логічного слідування та висновків, звертаючись до незвичайних зв'язків та аналогій, передбачає зняття різних заборон та обмежень для повного власного прояву.

Регульоване інтелектуально-розумове навантаження, яке здійснюється на високому, але доступному для здобувача освіти рівні, є найважливішою умовою для підвищення самоорганізації здобувачів освіти.

Розвиток інтелекту у студентському віці тісно пов'язане з розвитком креативних здібностей, які передбачають не просто засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи та створення чогось нового.

Ставлення педагога до здобувача освіти як соціально зрілої особистості відкриває нові горизонти, тим самим не обмежуючи можливості розвитку особистості, посилюючи їх вірою, внутрішньою підтримкою. Отже, заклади освіти мають надати майбутнім фахівцям широкі можливості для їхнього максимального самовираження, самореалізації, розвитку професійно-креативної активності.

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ МИСТЕЦТВА ТА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПІД ЧАС ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Кулімякіна Ольга Яківна,
вчитель музичного мистецтва,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії
Харківська загальноосвітня школа I – III ступенів № 139
Харківська міська рада Харківська область

Вступ./Introduction. Сучасний педагог має володіти інноваційними формами й методами роботи, бути готовим сприймати нововведення та впроваджувати їх у власну практику роботи з учнями, щоб сформувати в учнів таку компетентність як інноваційність. Використання інноваційних технологій на уроках мистецтва необхідне сучасним здобувачам освіти, адже нові методи сприяють покращенню якості подачі навчального матеріалу, результативності засвоєння його учнями, збагаченню змісту освітнього процесу, підвищенню мотивації до вивчення предмета та створення умов для тісних партнерських відносин між вчителем та учнями.

Ціль роботи./Aim. В умовах дистанційного навчання основною метою є застосування інноваційних технологій на уроках мистецтва, що сприяє активізації творчої та пізнавальної діяльності учнів, розвитку їх творчих здібностей.

Матеріали та методи./Material and methods. Для досягнення своїх цілей на уроках мистецтва використовую:

- *Інтерактивні технології*, які спрямовані на постійне охоплення нового матеріалу за рахунок наявності творчих завдань. Відбувається постійна та активна взаємодія всіх учнів, де вчитель і учень рівноправні суб'єкти навчання і виховання. Інтерактивні методи повинні відповідати віковим особливостям дітей та їх досвіду роботи з ними.

Під час проведення уроків використовую уривки з кінофільмів, саундтреки, мультфільми, адже сучасним дітям це дуже подобається https://drive.google.com/drive/folders/1Z5tb68NXDnCpDcfJHivWo9dm_kXVYib-?usp=sharing. Розвитку в учнів пізнавальних процесів (увага, пам'ять, логічне мислення, уява) сприяють інтелектуальні, пізнавальні, творчі завдання, які допомагають виявленню індивідуальних особливостей учнів, роблять навчання цікавим і захоплюючим. Під час дистанційного навчання використовую музично-ритмічні вправи, вірші-загадки, поспівки-привітання https://drive.google.com/drive/folders/1Z5tb68NXDnCpDcfJHivWo9dm_kXVYib-?usp=sharing. Музичні фізкультхвилинки є невід'ємною частиною кожного уроку, які сприяють поліпшенню функціонування мозку, підтримують правильну поставу, знімають напругу з органів зору і слуху, дають заряд енергії <https://drive.google.com/drive/folders/1yAdvjJnCJ-LmCxj8jo7JTBDWLoRlAnf7?usp=sharing>.

- *Ігрові технології* сприяють збагаченню освітнього процесу, формують у школярів мистецькі та соціокультурні компетентності, складаються з багатьох форм і методів, можуть бути ефективним засобом залучення уваги учнів та забезпечення їхньої активної участі в процесі навчання.

Для реалізації ігрових технологій під час уроку використовую музичні вікторини, кросворди, які є ефективним інструментом для закріплення знань та розвитку когнітивних функцій, таких, як мислення, увага, пам'ять та концентрація, музичні ребуси допомагають розвивати логічне мислення, збільшувати музичний словник та підвищувати інтерес до вивчення предмету. Дидактичні казки – це метод навчання, який сприяє розвитку творчих здібностей та формуванню соціальних вмінь та навичок учнів.

Один із прикладів дидактичної казки – це казка «Пошук музичного скарбу». Розповідає про головного героя, який шукає музичний скарб, щоб зберегти його від зникнення. Під час пошуку скарбу герой зустрічає різних персонажів, які представляють жанри музики (класичну, джазову, рок тощо) та

музичні інструменти. Герой знайомиться з кожним персонажем, дізнається про їх музичні особливості та отримує підказки для пошуку скарбу. У підсумку герой знаходить музичний скарб, а також вивчає різні жанри музики та музичні інструменти.

В своїй практиці користуюся платформою Kahoot, яка дозволяє створювати ігрові ситуації. Учні беруть участь у конкурсах, квестах та відповідають на запитання на своїх пристроях, отримують бали за правильні відповіді.

Практикую музичні ігри, які допомагають учням розвивати свої музичні навички, наприклад, гра «Портрет композитора». Учні пропонується після перегляду відео додати відомі факти про життя та творчість композитора. Однією з найбільш ефективних форм є віртуальні екскурсії та подорожі, які дозволяють учням досліджувати різноманітні аспекти мистецтва та культури в електронному вигляді (музейні колекції, мистецькі твори). https://drive.google.com/drive/folders/1o0xRjLJD1GdCRVG_RZ8RgejzSiRYYYM Q?usp=sharing.

- *Технологія критичного мислення* сприяє розвитку учнівської креативності та особистим якостям учнів, допомагає засвоїти певний обсяг матеріалу, творчо сприймати інформацію.

Під час проведення уроків використовую різноманітні педагогічні методи: *«Асоціативний куц»*, *«Ключові слова»*, *«Сенкан»*, *«Розминка»*, *«Критичне читання тексту»*, *«Обери позицію»*, *«Знаємо»* – *«Хочемо дізнатися»* – *«Дізналися»* тощо, які спонукають учнів до дослідницької творчої активності, створенню умов для усвідомлення ними матеріалу, узагальненню отриманих знань. Учні вчаться аналізувати та оцінювати різноманітні аспекти музичної творчості, вирішують проблеми та вчиняють обґрунтовані висновки, аналізують різні аспекти музики – такі, як ритм, мелодія, гармонія та динаміка, розглядають, як ці елементи впливають на загальний настрій твору. Учні порівнюють музичні жанри та виконавців, щоб зрозуміти, як вони відрізняються один від одного, аналізують інтерпретації музичних творів,

жанрів та форм тощо. Наприклад, під час вивчення музичного жанру опери пропоную дітям дослідити різні інтерпретації одного знаменитого оперного твору, порівняти та дійти висновку про те, яка з цих інтерпретацій більше відповідає авторському задуму та характеру жанру.

- *Проектна технологія* під час дистанційного навчання є дієвим та цікавим інструментом, що дозволяє учням не лише здобувати нові знання та навички, а й розвивати творчість, самостійність та ініціативність, працювати з інтерактивними інструментами – такими, як графічні редактори, програми для малювання та дизайну, дозволяє учням використовувати цифрові технології для створення своїх проєктів (Padlet, Jamboard, Google docs, Canva, Microsoft PowerPoint, Adobe Photoshop).

На уроках мистецтва учні створюють дизайн постерів до вистав або концертів, мультимедійні презентації, музичні відеоролики. Одним із прикладів застосування методу проєктів – це створення музичного альбому на тему «Жанри в музичному мистецтві». Учні обирають свій улюблений музичний жанр та створюють музичний альбом, що складається з композицій цього жанру

<https://drive.google.com/drive/folders/1zbVt-tboazIX9TK6tw1nuNFQoGqarKlm?usp=sharing>.

- Невід’ємною частиною освітнього процесу під час дистанційного навчання є використання *ІКТ*, які сприяють кращому засвоєнню матеріалу, активній пізнавальній та творчій діяльності учнів, прищеплюють інтерес до вивчення предмета.

Під час проведення уроків використовую аудіо-відеоматеріали з цифрового ресурсу YouTube з музичними вітаннями, розспівками, караоке, цікавими фактами про композиторів, художників, їх творчість, а також музикограму, фрагменти з опер, балетів, мюзиклів, музичних кінофільмів, народних свят тощо.

Користуюся різними освітніми програмами, наприклад, Online puzzle <https://online-puzzle.ru>, <http://pazlyonline.com> конструктор для створення пазлів портретів композиторів, сприяє активізації та покращенню сприйняття

інформації. Дуже подобається дітям «ігровий майданчик онлайн», на якому вони мають змогу грати на віртуальних музичних інструментах <https://www.musicca.com/ru/instrumenty>, це сприяє засвоєнню нотної грамоти, розвитку музичного слуху. Під час виконання завдань пропоную створювати малюнки в режимі онлайн у додатку Google Arts & Culture на мобільному телефоні або у додатку через поштову скриньку Google Arts & Culture.

Використання електронних презентацій дозволяє наочно продемонструвати творчі роботи учнів та ілюстративний матеріал до уроку.

Результати та обговорення./Results and discussion. Наприкінці ХХ століття інноваційні технології стали потужним засобом навчання, а освітня інноваційна діяльність в школі закладає основи інноваційної діяльності учнів в майбутньому. Використання інноваційних технологій сприяє розвитку творчого потенціалу особистості, індивідуалізації та диференціації навчального процесу.

Висновки./Conclusions. Отже, завдяки використанню інноваційних технологій кожен учень відчуває себе творчою особистістю, маленьким митцем, людиною, причетною до мистецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новікова Н. Д. Мистецький проект: від А до Я. *Мистецтво та освіта*. 2017. №4 (86). С. 40-44
2. https://www.geneza.ua/sites/default/files/product-images/Metodyky/Masol_Mystetstvo_Metodyka.pdf

ПЕДАГОГІЧНІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ГЕОГРАФІЧНИХ УЯВЛЕНЬ

Луньова Ганна Вікторівна

Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

Вступ. Одним із основних завдань початкового навчання географії в спеціальній школі є створення в учнів конкретних, чітких і повних уявлень про географічні об'єкти і явища навколишньої дійсності. Адже за безпосередньою участю уявлень відбувається засвоєння географічних понять, правил, законів тощо. Чим більшим є в учнів запас конкретних уявлень про об'єкти природи, тим успішніше їх просування по шляху опанування географічними знаннями. Властиве учням із інтелектуальними порушеннями обмеження чуттєвого сприймання об'єктів і явищ природи значно ускладнює формування уявлень. Тому провідне місце в корекційному навчанні даної категорії дітей посідає конкретизації педагогічних шляхів, які спрямовані на формування географічних уявлень.

Мета роботи – є визначення педагогічних шляхів формування географічних уявлень в учнів із особливими освітніми потребами під час вивчення шкільного курсу географії в 6-му класі.

Матеріали та методи. Під час дослідження поставленої проблеми нами використано теоретичні методи – аналіз наукових джерел, порівняння й систематизація даних.

Результати та обговорення. У процесі навчання географії учнів спеціальної школи постійно виникають нові географічні уявлення та вдосконалюються вже набуті. Збагачення учнів із особливими освітніми потребами конкретними образами дійсності сприяє розвиткові узагальнених географічних уявлень, мислення, конкретизації і збагаченню словника. Тільки за умови створення в учнів конкретних, глибоких і достовірних уявлень про

географічні об'єкти й явища природи можуть бути забезпечені дійсно наукові знання і сформований світогляд.

Проблемі формування уявлень і понять на уроках географії в закладах загальної середньої освіти присвячені наукові роботи Л. Вішнікіної, С. Гришка, В. Іваної, С. Коберніка, В. Корнеєва, М. Криловець, Т. Назаренко, О. Надтоки, О. Непши, О. Самойленко, Г. Тамбовцева, О. Топузова та інших. У спеціальній методиці навчання географії учнів із особливими освітніми потребами дана проблема перебувала в полі зору вчених: А. Головатой, В. Липи, Л. Одинченко, В. Синьова, Т. Скиби та ін. Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив нам виокремити педагогічні шляхи формування уявлень у школярів із особливими освітніми потребами на уроках географії, що спрямовані на досягнення значного накопичення конкретного чуттєвого досвіду учнів, розширення більш точних і повних уявлень про географічні об'єкти й явища, корекції вищих форм їхньої пізнавальної діяльності (мислення, мовлення, пам'яті).

Досягнення освітньо-корекційної мети з утворення в учнів спеціальної школи правильних, повних і усвідомлених географічних уявлень можливо за умови застосування педагогічних шляхів, як-от:

- з'ясування особливостей знань учнів про географічний об'єкт чи явище, особливості їх неопосередкованих чуттєвих вражень, отриманих від життєвих зустрічей з цими об'єктами чи явищами;

- використання різноманітного наочного матеріалу для організації спостережень географічних об'єктів у природі в навколишньої дійсності, в зображенні і на моделях;

- проведення географічних екскурсій для запам'ятовування образу географічного об'єкта, виявлення найбільш характерних ознак.

- використання географічної карти для визначення просторового положення і форми об'єкта, встановлення приблизних розмірів;

- практична спрямованість навчальної роботи на уроках географії .

Висновки. Всебічний розвиток особистості дитини з особливими

освітніми потребами й успішна її адаптація в навколишньому житті є найважливішим завданням спеціальної школи. Досягнення результатів у вирішенні завдання безпосередньо пов'язане з формуванням у дітей географічних уявлень під час вивчення шкільних предметів освітньої природничої галузі, зокрема географії. У процесі корекційного навчання необхідно широко використовувати такі педагогічні шляхи, що забезпечують сприймання і конкретизацію географічних уявлень учнів із особливими освітніми потребами на основі інтенсифікації їх практичної і мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гришко С. В., Іванова В. М., Непша О. В., Тамбовцев Г. В. Методичні підходи до формування географічних знань як компоненту предметної географічної компетентності учнів загальноосвітніх шкіл. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68, Т. 1. С. 156-162.

2. Дмитрієва І. В., Одинченко Л. К. До проблеми формування в учнів спеціальної школи знань про геопросторові відношення між компонентами природи на уроках географії. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 12–13 трав. 2022 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. С. С.59-62.

3. Скиба Т. Ю. До проблеми формування знань географічного змісту в учнів з інтелектуальними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. С.143–148.

4. Синьов В. М. Психолого-педагогічні проблеми дефектології та пенітенціарії. -К.: "МП Леся", 2010. 779 с.

5. Топузов О. М., Самойленко В. М., Вішнікіна Л. П. Загальна методика навчання географії : підручник. Київ : Картографія, 2012. 512 с.

ВЕБСАЙТ ЯК ПЛАТФОРМА ДЛЯ РОЗМІЩЕННЯ ВЛАСНОГО ПОРТФОЛІО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА

Лунячек Станіслав Вадимович,
аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки;
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
м. Харків, Україна

Вступ. Стандарт вчителя закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), висвітлюючи інформаційно-цифрову компетентність, передбачає його спроможність створювати та наповнювати власне е-портфоліо. Розміщення цього портфоліо є бажаним на власному вебсайті педагогічного працівника. Разом із тим аналіз поточної ситуації свідчить про наявність певних проблем щодо наявності у педагогічних працівників відповідної компетентності.

Мета роботи є обґрунтування необхідності формування компетентності педагогічних працівників щодо створення власних вебсайтів і блогів, як складової їх цифрової компетентності.

Матеріали і методи. Для з'ясування поточної ситуації нами було опитано 189 учителів у чотирьох закладах загальної середньої освіти м.Харкова, що становило 89% всіх хто в них працює. Опитування проводилося з використанням стандартних google-інструментів.

Результати і обговорення. У процесі опитування було з'ясовано, що тільки 21,2% вчителів мають свій власний сайт або сторінку в мережі Інтернет. Зазначене свідчить, що 78,8% вчителів такого сайту або сторінки не мають, що робить неможливим оприлюднення ними власного е-портфоліо з результатами особистісного професійного розвитку.

Усе зазначене свідчить, що в процесі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у сфері цифрової грамотності акцент потрібно робити акцент в тому числі на спроможності створення вчителями власних вебсайтів і блогів.

Проведений нами аналіз програм підвищення кваліфікації в цій царині

свідчить про їх обмеженість, як у традиційних, так і альтернативних провайдерів надання освітніх послуг з підвищення кваліфікації. З цією метою в межах проекту «Professsional Development» (<https://www.profdevelopment.com.ua/>) за нашою участю було розміщено низку дистанційних курсів, що безпосередньо поліпшують цифрову компетентність учителя та, відповідно, здійснювалося їх адміністрування.

Це такі курси, як «Цифрові сервіси та інструменти в організації змішаного навчання», «Науково-методичні основи розвитку цифрової компетентності педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти», «Кібербезпека в освіті» та ін. Змістовне наповнення цих курсів було здійснено провідними фахівцями за зазначеним напрямом – Т. Собченко, Л. Нечуйвітер, С. Доценко та ін.

Нами було також розроблено й оприлюднено на сайті авторський цільовий спецкурс «Створення власного вебсайту, як складова професійного розвитку педагогічного працівника», який дозволяє суттєво підвищити компетентність педагогічних працівників за цим напрямом. Підвищення кваліфікації за цим спецкурсом дозволяє ознайомитися з основами проектування власного вебсайту, створенням контенту для нього, принципами розміщення е-портфоліо тощо.

Значна увага приділяється також організаційно-технічним питанням створення та розміщення персональних вебсайтів. Окремі рекомендації надаються щодо створення і розміщення на сайті власного е-портфоліо педагогічного працівника.

Слід підкреслити, що бажання створювати власний сайт або блог прямо висловили 55,6% респондентів, а 29,6% вагалися з відповіддю, що свідчить про актуальність зазначеного питання для педагогічних працівників.

Висновки. Виходячи з викладеного вище, наголосимо, на необхідності приділення більш значної уваги підвищенню кваліфікації педагогічних працівників щодо формування їх компетентності зі створення власних вебсайтів або блогів, як з боку споживачів відповідних освітніх послуг, так і адміністрації закладів освіти, яка таким чином сприятиме професійному саморозвитку педагогічних працівників та розв'язанню проблеми оприлюднення їх персональних досягнень для широкого загалу, як того вимагає нормативно-правова база, що діє і реалії сьогодення.

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ АКСІОЛОГІЧНИХ ІДЕЙ І КОНЦЕПТІВ

Масловська Людмила Григорівна

вчитель-методист української мови та літератури

Київська гімназія східних мов № 1

відмінник освіти України

м. Київ, Україна

Вступ. За статтею 8 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» до складників державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності віднесено: національно-патріотичне виховання; військово-патріотичне виховання; громадянську освіту [8]. За статтею 9 цього Закону національно-патріотичне виховання обрамлюється громадянсько-патріотичним вихованням, духовно моральним вихованням і співпрацею із закордонними українцями. Водночас духовно-моральне виховання учнів закладів загальної середньої освіти уконтекстнюється з їх мовленнєвим розвитком і мовною світоглядністю, що сприяють формуванню української національної ідентичності.

Мета роботи. Дослідити і схарактеризувати основні ідеї й концепти, на яких ґрунтується формування мовленнєвої поведінки учнів.

Матеріали й методи. Дослідження побудовано на вивченні й аналізі досвіду педагогічних працівників Київської гімназії східних мов № 1 з огляду на новітні парадигмальні зрушення в системі загальної середньої освіти країни й виклики російсько-української війни. Застосовано методи педагогічних спостережень. Здійснено змістовий аналіз публікацій колег, у яких характеризуються основні ідеї й концепти, що позначилися на вдосконаленні професійної майстерності вчителів і веденні ними уроків у змішаному форматі.

Результати й обговорення. Теорія і практика патріотичного виховання збагачена ідеями й концептами С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського

та ін. С. Русова зазначала, що «національне виховання забезпечує кожній нації найширшу демократизацію освіти <...> і тим приведе нас до широкого єднання й світового порозуміння між народами» [9, с. 293]. Серед настанов В. Сухомлинського: «Виховання патріотичної свідомості, почуттів і переконань нерозривно пов'язане з розумовим, моральним, трудовим, ідейно-світоглядним, естетичним, емоційним становленням особистості. <...> Патріотизм як діяльна спрямованість свідомості, волі, почуттів, як єдність думки і діла дуже складно пов'язаний з освіченістю, етичною, естетичною, емоційною культурою, світоглядною стійкістю, творчою працею» [12, с. 131]. Педагог К. Ушинський вважав, що «сам народ та його великі люди прокладають шлях у майбутнє: виховання тільки йде цим шляхом і, діючи заодно з іншими громадськими силами, допомагає йти ним окремим особам і новим поколінням» [14, с. 103].

У війні, яку російська федерація розв'язала і веде проти України, функціонує, міцніє, модернізується система загальної середньої освіти країни. Переосмислення зробленого і здійснені й розроблені системні заходи спрямовуються на посилення національно-патріотичного виховання здобувачів освіти. Мовленнєвий розвиток здобувачів освіти, культура мовлення, досконале володіння українською мовою – це не лише важлива компонента загальної культури особистості. Сьогодні мова, мовлення, культура мовленнєвої поведінки не тільки «сприяє грамотній підготовці здобувачів освіти в різних сферах» [6, с. 500], а й формує гуманістичну моральність – «підвалину і гаранта громадянського миру і злагоди в суспільстві» [11, с. 829].

Зважаючи на мету національно-патріотичного виховання (зокрема: становлення громадянина-патріота України, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків), освітній простір гімназії розвивається на довірі, а педагогічна діяльність спрямовується на утвердження ідеалів миру і добра, любові до дітей, до України.

Успадковані духовні й культурні надбання, величну педагогічну спадщину, власний досвід виховання національно свідомої особистості здобувача освіти ми спрямовуємо на формування в учнів активної

громадянської позиції за духовно-моральними цінностями українського народу. «З-поміж засадничих цінностей <...> для України ключовою є *свобода*, яку відносять до цінностей змін. <...> Вона формується століттями й тисячоліттями, передається з покоління в покоління, розвивається і водночас не зазнає радикальних змін, дає змогу країні пережити кризи <...> *Український патріотизм* – синтетична категорія, яка включає все незаперечно цінне в історії державності. Він стимулює національно-державний розвиток, спрямований на становлення громадянського суспільства» [2, с. 4–13].

Виховання учнів як суб'єктів громадянського суспільства є складним педагогічним процесом, узв'язаним з одночасним вивчення проблеми формування нової людини, з чіткою громадянською позицією, з розвитком її морально-громадянських цінностей (за: [10, с. 159]), адже формування майбутнього громадянина передбачає не тільки розвиток його розумових здібностей, а й засвоєння системи загальнолюдських цінностей і понять (за: [4, с. 105]). У Київській гімназії східних мов № 1 розвиток морально-громадянських цінностей здобувачів освіти є актуальним складником цілісної педагогічної системи, за якої «забезпечується виховання етнонаціональних, особистісних гуманістичних якостей юних громадян-патріотів України на основі особистісно орієнтованої освіти, педагогіки толерантності, діалогу культур» [5, с. 156]. У цій системі навчання української мови та літератури корелює з національно-патріотичним вихованням і здійснюється на основі «проблемного вивчення художніх текстів, де є активна чи пасивна позиція героїв у ставленні до проблем національного відродження; їхньої системності, де домінантою є настанови до національного відродження» [13, с. 260].

Освітні інновації у нашому закладі освіти в умовах воєнного стану чергуються з дистанційним та очним навчанням. У проведенні таких уроків ми «вкраплюємо шкільну практику Австрії, Великої Британії, Канади, Німеччини, Польщі, США, Чехії та інших країн, де зараз навчаються наші учні, сім'ї яких вимушено покинули рідний Київ» [11, с. 830]. Інноваційність педагогічної діяльності вчителів корелюють з акмеологічністю, аксіологічністю,

гуманізацією, індивідуалізацією, інтеркультурністю, суб'єкт-суб'єктністю. Освітній процес узв'язнюється з науковою та науково-дослідницькою як учнів, так і діяльністю педагогічних працівників.

Розроблені й упроваджені в освітній процес авторські програми і методики навчання, методичні рекомендації, а також підручники, за якими учні опановують східні мови, сповнені ідей і концептів пропозитивної спрямованості, освітньої дипломатії та сприймаються як своєрідні аспекти розвитку Нової української школи. Пропозитивне мислення в учнів формується передусім на мовній основі, на моделях пропозитивної мовленнєвої поведінки. Утім, «формування пропозитивності потребує відображення в меті вивчення всіх шкільних предметів, у цілевизначенні кожного уроку через формування відповідних людських якостей, моделі поведінки, ціннісних орієнтацій, оптимістичного світосприймання, життєрадісної емоційності, життєстійкості, відкритості до людей і світу» [3, с. 705]. Сьогодні вчителі набувають нових компетентностей, зумовлених або викликаних трансформаційними процесами в освітній галузі України. Педагогічні працівники підвищують професійну майстерність, вибудовують траєкторії само- і взаємонавчання, опановують разом із учнями сучасні інформаційно-комунікаційні технології, навчаючи їх, рефлексуючи на цінності, установки, орієнтації, соціальні стреси.

Українська мова як навчальний предмет несе ще й надзвичайно високу пізнавальну цінність: прищеплення почуття любові до рідної мови; осмислення загальнолюдських цінностей; виховання особистості з високим почуттям патріотизму.

Для досягнення цих цілей у змісті української мови можна використовувати такий матеріал, як «Загальні відомості про мову» та дидактичний матеріал: вправи, диктанти, перекази, твори та ін. Учителі (особливо у воєнний час) опановують методики створення й підтримки такого освітнього середовища, яке в умовах російської агресії проти України стає засобом формування національної самоідентифікації, своєрідною освітньою зброєю українців.

Розроблені методичним об'єднанням учителів української мови та літератури на основі комунікативного підходу дидактичні матеріали об'єднані темою «Мова – наша зброя», спрямовані на формування в учнів не тільки предметних компетентностей, а й ключових, зокрема, соціальної та громадянської (формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів; культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості, передусім патріотизму й національної гідності), що є стратегічно важливим для української освіти в сучасних умовах.

Завдання про іменник як самостійну частину мови допомагають учням не лише засвоїти правила, а й на практиці розвивати вміння застосовувати теоретичні знання й формувати відповідні навички, перевірити орфографічну та пунктуаційну грамотність в умовах дистанційного навчання; виховувати патріотизм, гордість за воїнів Збройних сил України; формувати активну відповідальну громадянську позицію; утверджувати якості громадянина патріота України.

На уроках української формую мовну культуру через засвоєння учнями основ світосприймання, психології, національної духовності українців, виховую чесність і громадянську гідність в обстоюванні істини, прав і свобод громадянина України. Забезпечення функціонування української мови як державної є «інструментом об'єднання українського суспільства, засобом зміцнення державної єдності та територіальної цілісності України, її незалежної державності і національної безпеки» [7, с. 6].

Під час навчання формую в учнів переконання важливості української мови у розвитку української державності, розуміння того, що лише завдяки їй можна глибше пізнати традиції, звичаї, психологію, національний дух українців та усвідомлення місця української мови серед мов народів світу, розвиваю мовну культуру учнів, адже «мова – найважливіший національний ідентифікатор, завдяки якому кожна нація вирізняється з-поміж інших, усвідомлюючи себе окремим самодостатнім і самочинним суб'єктом історії» [1, с. 18].

Висновки. Виховання громадянина-патріота України – завдання надзвичайно складне. Формування національно-патріотичних рис вимагає належної змістової наповненості уроків, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види дослідницької, розвивальної і творчої діяльності. За основні напрями виховання національної свідомості й патріотизму на уроках української мови та літератури беремо: виховання любові до рідної мови, бо, за Ліною Костенко, «нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову»; формування пропозитивного мислення, знань про історію України, про державні та національні символи. Виховання в учнів почуття громадянської відповідальності за свої вчинки і позиції, за долю України, народу і розвиток духовності особистості – важлива функція вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Аксіологічний концепт національно-патріотичного виховання*. Київ: Фенікс, 2023. 52 с.
2. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації*. Київ: Фенікс, 2022. 64 с. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732103>.
3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. *Пропозитивність як провідна ціннісна детермінанта шкільної освіти*. *Modern research in world science*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 702–708.
4. Довгань В. *Національні цінності в діалозі української та східних культур: освітні виміри, особливості формування особистості XXI століття*. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 102–106.
5. Луцак О. *Морально-громадянське орієнтування виховної роботи в закладі освіти*. *Формування громадянської культури в Новій українській школі: традиційні та інноваційні практики*. Суми: РВВ СОІППО, 2020. С. 151–157.
6. Масловська Л. Г. *Мовленнєвий розвиток гімназистів у контексті мовної світоглядності*. *Priority directions of science and technology development*. SPC

«Sci-conf.com.ua». Kyiv, Ukraine. 2021. Pp. 500–506.

7. Про забезпечення функціонування української мови як державної. Закон України. Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 56 с.

8. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України. *Голос України*. 31.12.2022. № 267.

9. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 410 с.

10. Савченко М. Науково-теоретичні підходи до розвитку морально-громадянських цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії. *Дидактика: теорія і практика*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. С. 155–167.

11. Савченко М. П., Виклюк С. Г., Масловська Л. Г., Новицька Н. І., Подгорний Г. В. Дистанційне навчання за воєнного стану в Україні: гімназійна практика і перспективи. *Modern research in world science*. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 827–833.

12. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 1. Київ, 1976. 654 с.

13. Ушакова Т. Розвиток учнівської творчості і національно-патріотичне виховання засобами української мови та літератури. *Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи*. Київ: Фенікс, 2019. С. 259–261.

14. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні. *Вибр. пед. твори*. У 2-х т. Київ, 1983. Т. 1.

КАЗКА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЧУТТЯ БЕЗПЕКИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наумчик Яна Володимирівна

студент

Національний університет

Чернігівський колегіум

імені Т. Г. Шевченка

м. Чернігів, Україна

Вступ. / Introductions.

Особливе місце в період дитинства займає старший дошкільний вік, адже він вважається початковим етапом формування особистості. Нові психологічні механізми діяльності та поведінки, стійка структура мотивів, усвідомлення та узагальнення своїх переживань, формування внутрішньої соціальної позиції все це стає основою майбутньої індивідуальності. Але в умовах воєнного вторгнення діти позбавлені задоволення однієї із базових потреб людини безпеки. За даними дослідження Gradus Research, 75% українських дітей мають виражені ознаки психологічної травми, що проявляються у вигляді тривожності, розладів сну, панічних атак, порушенням когнітивних функцій тощо [6].

Саме тому особливу увагу варто приділити психолого - педагогічного супроводу дітей дошкільного віку з метою стабілізації їх психоемоційного стану, що в подальшому сприятиме гармонійному індивідуальному розвитку.

Метою / Aim тез є розкриття актуальності формування почуття безпеки дитини працівниками закладів дошкільної освіти.

Матеріали та методи. /Materials and methods.

Вивченням теми індивідуального розвитку особистості дитини дошкільного віку, в тому числі і в умовах воєнного вторгнення, займаються такі українські та зарубіжні вчені: Н. Чепелева, В. Климчук, П. Горностай, Н. Глузман, Д. Угрин, П. Сміт, Е. Дирегров, У. Юле, Р. Г'єстад, Ш. Перрен,

Л. Гупта та інші.

А. Маслоу в ході багаторічних досліджень дійшов висновку, що потреба дитини в безпеці є домінуючою, а її депривація може загальмувати чи деформувати подальший особистісний розвиток. Зі слів вченого, після задоволення фізіологічних потреб їх місце у мотиваційному житті індивіда займають необхідності іншого рівня, які в загальному вигляді можна об'єднати в категорію безпеки (потреба у безпеці, стабільності, залежно від дорослих найближчого оточення; захисті, свободі від страху, тривоги і хаосу, потреба у структурі, порядку тощо) [7].

Результати та обговорення. /Results and discussion.

В умовах воєнного вторгнення діти можуть не раз ставати не просто свідками, а і жертвами різноманітних подій, що травмуватимуть їх психіку. Дратівливість, тривожність та полохливість, соматичні прояви психологічної напруги – це лише частина викликів, з якими стикаються сучасні працівники закладів дошкільної освіти. Згідно з результатами дослідження, проведеного Соціологічною групою «Рейтинг», близько 18 % дітей дошкільного віку по кілька разів на тиждень пропускають заняття в садочках, і основною причиною цього є повітряні тривоги [4].

П. Сміт та В. Юле, працюючи з дітьми, що постраждали від війни, виділили такі посттравматичні стресові реакції, як інтрузивні спогади, флешбеки, уникання, фізіологічну збудливість. Але старші дошкільники, на відміну від дітей попередньої вікової категорії, здатні не демонструвати, а приховувати свої почуття та страхи. Натомість вони вчать керувати власними емоціями [1]. Часто дорослі своєю поведінкою можуть декларувати дітям заборону на вияв емоцій, що призводить до їх витіснення та уникання. Як наслідок, психоемоційний стан дошкільнят ще більше погіршується, тому завданням працівників закладів дошкільної освіти є допомога вихованцям у вивільненні почуттів та переживань назовні.

Наслідки тривожності, не впливаючи загалом на інтелектуальний розвиток, можуть негативно позначатися на формування творчого мислення.

Спостерігаючи за тривожними дітьми, можна побачити, що вони почуваються безпорадними, бояться грати в нові ігри, розпочинати нові види діяльності, рівень самооцінки таких дітей низький. Діти з високим рівнем тривожності схильні до страхів і мають проблеми у спілкуванні та взаємодії з оточуючими [2].

Для попередження та корекції тривожних станів, страхів у дітей старшого дошкільного віку успішно використовується метод казкотерапії. На наш погляд, казка є дієвим засобом формування почуття безпеки. Дитина заглиблюється в сюжет, уявляє себе героєм і процес відновлення відбувається природнім шляхом.

У казці не передбачено дидактичного впливу, адже місце дії головного героя не визначене, що дає можливість вибору казкового матеріалу під конкретну ситуацію та наповнення сюжету іншим вагомим змістом. Через метафоричність образів дитині передається культурна складова казки, а фантастичність перебігу подій є потенціалом для розкриття дитячої фантазії та уяви.

Функціональною перевагою казки є те що вона зближає дитину і дорослого. Якщо казку розповідає та вигадує сама дитина, то в процесі аналізу казкового матеріалу можна виявити деякі особливості особистості автора. Казка – це вільна діяльність як дитини, так і самого казкотерапевта, що дозволяє сфантазувати власний світ безпеки [5].

До основних завдань казкотерапії, на нашу думку, можна віднести розвиток вміння справлятися з почуттям тривоги та страху, формування емоційної децентрації та зняття психоемоційної напруги, підвищення впевненості в собі, допомога у вираженні витіснених почуттів тощо [3].

Узагальнюючи вищезазначене, саме казкотерапія може вплинути на попередження страхів у дітей старшого дошкільного віку завдяки тому, що казки є стійкою формою передачі досвіду, вони впливають на несвідомому рівні та дають педагогу великий вибір казкових сюжетів для роботи. Казкотерапія відповідає віковим особливостям дошкільників та є дієвим

методом переносу власного досвіду та вивільнення частини емоцій, що були витісненими.

Висновок./Conclusions.

Отже, *перспективним напрямом* вважаємо розробку методичних рекомендацій психолого – педагогічного супроводу формування почуття безпеки засобами казкотерапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В. Климчук, Н. Москвіна, О. Прянічкінова. Діти і війна: навчання технік зцілення (посібник). Серія «Психологія. Психіатрія. Психотерапія» Львів, 2014. 86 с.
2. Патрік Сміт, Атле Дирегров, Вільям Юле / пер. з англ. О. Антонишин; наук. ред. Катерини Явної. Діти та війна. Навчання технік зцілення. Львів , 2022. 108 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навчальний посібник. Київ, 2012. 424 с.
4. Проблеми українських дітей під час війни (27 січня – 1 лютого 2023) [Електронний ресурс]. DOI: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ucap_children_012023.pdf (дата звернення 20.04.23).
5. Шик Л. А. Казкотерапія в роботі з дошкільниками. Харків, 2012. 240с.
6. CHANGES IN CHILDREN’S LIVES DURING THE WAR. Analytical report [Електронний ресурс]. DOI:https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf (дата звернення 21.04.23).
7. Maslow, A. H. (1943). *A theory of human motivation. Psychological Review*, 1943. P. 370–396.

ОСОБЛИВОСТІ СТИЛЮ СТИМПАНК ДЛЯ ДИЗАЙН-ПРОЄКТУВАННЯ КОЛЕКЦІЙ ОДЯГУ

Нечіпор Світлана Володимирівна,

к.пед.н., доцент,

Кузнецова Ксенія Валеріївна,

студентка,

Українська інженерно-педагогічна академія

м. Харків, Україна

Вступ. Серед сучасної молоді популярними є різні стилі одягу, але переважають усе ж ті, що належать до субкультур, дозволяють виокремитись із натовпу та заявити про себе яскравіше. Одним з таких стилів є стимпанк. Він виник як жанр літератури. Значної популярності набув завдяки коміксам, телесеріалам, мультфільмам. Пізніше його перенесли і на мистецтво костюму та стилю.

Метою роботи є визначення загальних рис стилю стимпанк, які впливають на особливості дизайн-проєктування колекцій одягу.

Матеріали та методи. Для здійснення дослідження за темою нами проведена аналітична робота щодо особливостей створення комплектів одягу у стилі стимпанк. Для досягнення мети дослідження використано комплекс методів дослідження: теоретичні методи – аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми та суміжних галузей з метою вивчення загальних положень, базових понять та категорій дослідження; емпіричні методи – збір інформації, осмислення даних спостереження, опис результатів дослідження.

Результати та обговорення. На підставі аналізу наукової літератури виявлено, що типовими елементами стимпанку є: технології машин та механізмів, елементи годинникових механізмів (коліщатка, циферблати з клепаного металу), зброя та її деталі часів розквіту промислової революції. Елементи вікторіанської епохи, які використовуються у сучасному одязі цього

стилю, це: вуличні газети, перші обчислювальні машини, технології телеграфу, тощо... Одяг Англії того періоду у вигляді: чоловічих (циліндрів, шляп, фраків, штанів та сорочок з мереживом), жіночих (корсетів, кринолінів, панчо з підв'язками), робочих елементів спеціального одягу (чобіт, курток, кепок), доповнює одяг у стилі стимпанк відомими традиційними елементами Європейської історії XIX століття.

При проектуванні одягу слід врахувати, що цей стиль може містити і елементи стилю «панк». При цьому багато авторів використовують елементи «низької людської природи», якими є пиха, гнів, жадібність, пристрасть. Загальним враженням від стилю може бути песимізм або цинізм.

Позитивними елементами стилю можна вважати романтичну чарівність науки, естетику вікторіанства. Прототипами для створення колекцій одягу у стилі стимпанк можуть бути: інженери та вчені, мандрівники чи детективи, інші персонажі епохи становлення промисловості.

Різновидами стилю стимпанк є класичний, фантастичний, технічний. Будинки мод при створенні колекцій дотримуються напрямку класичності. Класичні види одягу у стилі стимпанк стилізуються авторами під промисловість Європи та Америки XIX століття, епоху капіталізму з характерним фабричним тлом і соціальним статусом осіб того часу. Зазвичай це моделі з корсетами та пишними спідницями з великою кількістю металевих аксесуарів та декорування. Фантастичний образ можна створити наперекір класиці для втілення в життя образів фантастики.

Такі варіанти найкраще підходять для вечірки та костюмованого балу. Технічний стимпанк базується на використанні елементів вікторіанської епохи. Переважає жорсткість та старовина. Однак, металеві елементи замість пластикових аналогів не додають комфорту у носінні такого одягу.

**Рис. 1. Колекція жіночого одягу у стилі стимпанк для тематичних вечірок
Ксенії Кузнецової**

Для дизайн-проектування колекції одягу у стилі стимпанк потрібно врахувати перелік елементів гардеробу. Такими складовими можуть бути:

- головний убір (великий циліндр, шляпа, пілотка чи маска, обшиті металевою фурнітурою);
- сорочки чи блузки (чоловічі сорочки класичного стилю

проектуються без комірців, жіночі сорочки чи блузи – з мереживними манжетами та комірцями);

- штани (можуть бути різними, але не джинсовими, зазвичай темних відтінків, можливо шкіряними);
- піджаки та жилети (темного кольору або з тканини у клітинку);
- верхній одяг (шинелі та пальто мілітарі-стилю з великими помітними гудзиками та декоруванням гвинтиками);
- спідниці (на турнюрі або багат шарові з мереживними нижніми спідничками);
- сукні (з багатоярусними спідницями, рукавами «ліхтарик»);
- корсети (зі шкіри з заклепками із металу);
- взуття (чоботи зі шнурівками, черевики чи туфлі на підборах);
- рукавички-пальчата (різної довжини шкіряні чи мереживні);
- аксесуари (годинник на ланцюжку, тростина та ін.).

При формуванні колекцій використовують бутафорську зброю: ножі, шаблі, шпаги, револьвери. Кольорова гама має відповідати духу епохи. Тому використовують темні кольори та відтінки. Зазвичай, це чорний, сірий, коричневий. Мережива не білосніжні, а такі, що мають вигляд вінтажних.

При створенні стилевого образу не потрібно забувати і про зачіску. Дівчатам підходить зачіска з довгими прядочками чи завитками, накладними перуками. Але, сучасні варіанти стилю базуються і на інших версіях зачісок.

Враховуючи особливості стилю ми розробили колекцію моделей «Постійність часу», яка може бути використана для тематичних вечірок (рис. 1).

Висновки. Стиль стимпанк набуває нових тенденцій та стає популярним серед різних вікових груп, особливо – серед молоді. Він виділяється серед інших стилів та дає можливість поєднувати елементи гардеробу, які теоретично не поєднуються.

АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ ПЕДАГОГІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Новотна Надія Миколаївна

викладач

Відокремлений структурний підрозділ

Чернятинський фаховий коледж

Вінницького національного аграрного університету

Вступ. У сучасному світі ефективно впроваджуються нові освітні технології дистанційного навчання. Спочатку корективи в освітній процес внесла епідемія COVID-19, а на сьогодні, починаючи з 24 лютого 2022 року воєнний стан. У зв'язку з нестабільною безпековою ситуацією роль і значення дистанційного навчання ще більше зростає. Сучасний стан освітніх технологій сприяє упровадженню дистанційного навчання як одного з головних напрямів стратегічного розвитку системи освіти в Україні.

Мета роботи. Дослідження адаптації студентів ВСП «Чернятинський фаховий коледж Вінницького національного аграрного університету» до умов дистанційного навчання в період воєнного стану.

Методики дослідження. Досліджуючи проблему новітніх освітніх трендів в організації дистанційного навчання використано аналіз літератури, який дозволив з'ясувати зміст основних понять нашого дослідження, у тому числі освітнього тренду, інформатизації освітнього процесу у вищій школі, інформаційно-комунікаційних технологій навчання, візуалізації, мережевого спілкування та ін. Для виявлення проблем адаптації студентів коледжу до умов дистанційного навчання було проведено анкетування за допомогою освітньої платформи Google Classroom з використанням Blank Quiz. Вибірку склали 60 студентів I – III курсів спеціальностей «Облік і оподаткування» та «Агроінженерія» ВСП «Чернятинський коледж Вінницького національного аграрного університету».

Результати та обговорення. В умовах сьогодення питання адаптації має важливе значення, особливо гостро воно стоїть для тих здобувачів освіти, які стикнулись з психологічними труднощами. Складна ситуація в Україні, воєнний стан, зумовили перехід до дистанційної форми навчання. Згідно літературним даним, у відповідності до Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, дистанційне навчання є «системою технологій, що гарантує оперативну доставку здобувачам освіти, достатнього масштабу матеріалу, що вивчається; інтерактивне взаємодіяння викладачів і студентів в освітньому процесі, надання особам резерву самостійної роботи засвоєння запропонованого матеріалу». Складність організації даного процесу зумовлена багатьма умовами, урахування яких є обов'язковим: доступ до Інтернету, технічне забезпечення всіх учасників освітнього процесу, володіння педагогами технологією організації дистанційного навчання тощо.

За результатами дослідження було виявлено наступні показники. На запитання «Чи маю обладнане для навчання місце», 65 % опитуваних відповіли – «так», 35 % – «ні». На запитання «Маю ноутбук/комп'ютер»: 50 % відповіли «так», 20 % – ні, 30 % – інша думка. Стосовно запитання щодо труднощів, які виникли під час переходу на дистанційну форму навчання, 42 % студентів відповіли «Бажають навчатися офлайн, в аудиторіях коледжу», натомість 31 % респондентів вказали, що труднощів не виникло, а 27 % назвали «Страх вмикати камеру під час проведення онлайн занять». На запитання «Які недоліки дистанційного навчання?»: 85% відповіли, що відсутність комунікації з одногрупниками, викладачами, 65% – обмеженість у часі для викладення своїх знань в усній формі, 55% – втрата мотивації до навчання. На запитання «Що сприяє, на вашу думку, успішній адаптації в умовах дистанційного навчання в коледжі під час воєнного стану?»: 59% опитуваних осіб відповіли, що підтримка викладачів та сім'ї, 40% – вмотивованість на здобуття вибраної професії, 60% – проведення цікавих нестандартних занять, використання відео роликів, фільмів інтерактивних завдань за допомогою інтернет-сервісів та платформ.

Висновки. Таким чином, основними засобами, що забезпечують організацію дистанційного навчання в умовах воєнного стану є Інтернет та мультимедіа. У організації дистанційного освітнього процесу необхідно враховувати сучасні освітні тренди, особливе місце серед яких належить інструментам візуалізації. Необхідно відмітити, що ефективним засобом адаптації студентів коледжу до умов сьогодення є формування і розвиток культури мережевого спілкування студентської молоді та нетворкінгу. Важливим є те, що більшість студентів за час дистанційного навчання опанували вміння самостійної роботи, підвищили свій рівень знань і отримали впевненість у своїх силах і планах на майбутнє.

ПІЗНАННЯ КУЛЬТУРИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ НА ПРИКЛАДІ ПХАНСОРИ

Пак Антоніна,

Ph D(доктор філософії) старший викладач кафедри
західних та східних мов та методики їх навчання
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського

Корнієнко Марія Сергіївна,

Студентка 2 курс
факультет іноземних мов (корейська мова)
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Вступ. У наш час корейська культура, особливо сучасна, так і традиційна, викликає все більший інтерес не тільки в Україні, а й в усьому світі.

У процесі вивчення корейської мови вагому роль відіграє залучення учнів до правильного розуміння національної культури, менталітету носіїв цієї мови, їхніх особливостей повсякденного життя, традицій, звичаїв, як у вербальному, так і не вербальному плані. Щоб краще зрозуміти культуру Кореї, варто звернутися до традиційної літератури. Пхансорі як жанр і корейської літератури, і театрального мистецтва нині занепадає, попри всі намагання держави зберегти цей своєрідний, притаманний лише Кореї, вид мистецтва. Саме тому в цьому короткому дослідженні розглядаються поняття про сам жанр пхансорі, його оригінальність та різноманітність.

Ціль роботи. Мета статті полягає в пропозиції способів організації та проведенні уроків корейської мови з використанням показу уривків з пхансорі. На основі вивчення жанру пхансорі показати, що з модернізацією сучасного світу та суспільства, не варто забувати про національне традиційне мистецтво, бо воно може зникнути зовсім, і це стане великою трагедією для конкретного виду вокалу та музики, а також посприє забуттю багатьох легенд, переказів і міфів, які є літературною основою пхансорі.

Матеріали та методи. Пхансорі є жанром як корейської літератури, так і водночас формою театрального мистецтва.

З точки зору етимології пхансорі складається з двох окремих слів: пан і сорі. Пан – як місце виступу, так і виконавець, що виступає перед великою аудиторією або розважає глядачів. Сорі – це вокальний звук чи голос, чи вокальний виступ, у якому слова почергово або промовляються, або проспівуються, що нагадує речитатив при виконанні українських дум. Історія, яка розповідається в пхансорі, називається «мадан». На думку вченого, пхансорі складається із таких частин: чхан(пісня), анірі(речитатив), палім(жести). Чхан виконує сорікун(співак), косу(барабанщик) також бере участь у виступі, вигукуючи різноманітні звуки(чхуімсе) [8, 10].

Основна сюжетна лінія пхансорі є спільною для всіх вистав, але деталі відрізняються і в кожного виконавця, і в кожній виставі.

Пхансорі нагадує музикальну драму, що складається з двох виконавців співака і барабанщика.

У період між 18 і 19 століттями аудиторія пхансорі складалася з трьох категорій: випадкові глядачі, серйозна аудиторія та учні пхансорі. Фактично, публіка, вигукуючи слова підбадьорення співакові та барабанщику, була невід'ємною частиною вистави пхансорі.

До 20-го століття глядачі(найчастіше представники аристократії) теж були учасниками виступу в пхансорі, оскільки своїми емоційними схваленнями підтримували й мотивували виконавців.

Виникає запитання яке місце посідає пхансорі у вивченні корейської культури? Адже для виконання таких завдань може бути використано інший текст художньої літератури у яких особливості мови так само подані багато і різноманітно. Висловлена нами точка зору ґрунтується перед усім на роботі Collie J., Slater S., у якій розповідається про методіку навчання іноземної(англійської) мови на матеріалі художніх творів. За методикою викладання корейських художніх текстів у вивченні корейської мови як іноземною [9, 201]. Дослідниками відзначається позитивний вплив уроків на

основі літературних творів, на ставлення учнів до іноземної мови як до уроку.

Разом з цим названі переваги можуть перетворитися на труднощі, які часто перешкоджають зверненню до художньої літератури на уроках іноземної мови через складність, нестандартність, жанрову специфіку.

Серед переваг використання художньої літератури у вивченні корейської мови можна виокремити такі:

1) Пхансорі є фольклорним епічним жанром, у якому поєднано роль духовної та моральної основ корейського етносу в історії.

2) Вивчаючи літературний жанр пхансорі учні отримують знання про культурні коди. Наприклад: виконавці пхансорі сорікун(співак) та косу(барабанщик) одягнені в ханбок. Ханбок як культурний код може стати темою для обговорення в учнів. Виокремлення національно-культурної теми може слугувати основою для дискусії, вибудованої на співставленні рідної й чужої культур(вишиванка і ханбок) [5, 16].

3) Пхансорі – це ліро-епічний жанр пісенної творчості на основі фольклорних творів, отже, пхансорі володіє естетичною, комунікативною, етичною функціями та впливає на емоційну складову учня, стимулює його розумову діяльність.

4) Матеріал пхансорі надається як автентичний відеоматеріал. Варто наголосити, що застосування відео матеріалів на уроці – це не тільки використання джерел інформації. Створюються умови для розвитку різноманітної психічної діяльності учнів, і передусім уваги й пам'яті. Психологічні особливості впливу відеоматеріалів на учнів невіддільні з формуванням комунікативної компетенції школярів.

Далі надаємо перебіг організації роботи пхансорі на уроках корейської мови. Робота з пхансорі на уроках корейської мови поділяється на три основні етапи: переддемонстративний, демонстративний, після демонстративний.

1. Переддемонстративний етап містить вступ і розгляд лексичного матеріалу, а також пропонує учням питання з надання інформації. Наприклад, можна запропонувати такі питання: у який час і де відбувається дія.

2. На демонстративному етапі, враховуючи невелику підготовку учнів, є необхідність використовувати відтворення відеоматеріалів із субтитрами, паузами. Наприклад, після перегляду відео учні можуть дати характеристику дійовим особам, що може сприяти формуванню говоріння мовців.

3. Після демонстративний етап складається з обговорення відповідей на поставлені проблемні питання, що сприяє формуванню говоріння. Учні можна запропонувати скласти список дієслів, за допомогою яких можна описати виконавців пхансорі: сорікуна(співак) і косу(барабанщик), одягнених у ханбок. Таке завдання може сприяти формування компетенції критичного мислення, а також навиків письма учнів.

Результати та обговорення. Результати наукової роботи довели, що пхансорі та його складові є важливим при вивченні корейської мови та літератури, адже цей жанр є великою частиною корейської культури та мистецтва. За допомогою розгляду пхансорі на уроках, в учнів розвивається інтерес до корейської мови, літератури та культури Кореї.

Висновки. Пхансорі як традиційна форма виконавського мистецтва, де співак і барабанщик виступають перед аудиторією, яка не просто слухає виконавців, а сама є активним глядачем. Попри зафіксовані літературні форми та сюжети, що використовуються у цьому мистецтві, основним у ньому все ж є «живе виконання».

Епічне життя пхансорі поєднує в собі як процес появи традицій, так і збереження традицій: давня освіта, поширення, модернізація, зберігання, підвищення цінності, педагогіка, адаптація та виконання тут і зараз.

Отже, можна стверджувати, що літературний жанр пхансорі розкриває широкі можливості для активної роботи в процесі розвитку умінь в аудіюванні та говорінні, письмі та критичному мисленні учнів, що і робить навчальний процес опанування корейською мовою привабливим для школярів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ki Hwan Hong. Korea The Vocalization for Korean Traditional Song “Pansori”. Department of Otolaryngology-HNS, Medical School, Chonbuk National University, Jeonju. 2011. 4 с.
2. The national center for Korean traditional performing arts press. Repertoire of Pansori . National Gugak Centre. 2020. С. 70-95.
3. Kang B. Pansori. UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 2016. 75 с.
4. Ash M., Lauren R. Korean Dance and Pansori in D.C.: Interactions with Others, the Body, and Collective Memory at a Korean Performing Arts Studio. Thesis. University of Maryland. 2009. С. 2-5
5. Chang San-Hun. Studies in Korean Traditional Music. Seoul: Bojinjae.1975. С. 13-17.
6. Kim M. Contemporary Directions: Korean Folk Music Engaging the Twentieth century and Beyond review. 2002. С. 200-310.
7. У Хйонг-Сік, Чо Ві-Су, Чо Юн-Гйонг, Хан Сон-Гйонг, Ім Джин-Суг. Методика викладання корейської мови іноземним студентам. Сеул: Чан. 2020. 372 с.
8. Seoul. Korean traditional music and dance. 1999. С. 9-14.
9. Collie J., Slater S. Literature in the Language Classroom. A resource book of ideas and activities. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. 266 с.

**ЛАБОРАТОРНІ ЗАНЯТТЯ З ТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ПРИ
ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ**

Піддубний Володимир Олексійович

к.т.н., доцент

Національний технічний університет

України КПІ ім. Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Вступ./Introductions.

При підготовці бакалаврів з технічних дисциплін важливу роль має набуття відповідних компетенцій. Такими компетенціями при вивченні дисципліни «Схемотехніка. Частина 1. Електронні компоненти» для спеціальності 172 «Телекомунікації та радіотехніка» є набуття знань з сучасної компонентної бази радіоелектронної техніки, її особливостей та застосування, технології виготовлення сучасних інтегральних мікросхем, особливостей конструктивної та схемотехнічної реалізації компонентної бази в інтегральних мікросхемах. Студенти повинні вміти використовувати набуті знання для правильного вибору компонентної бази при розробці радіоелектронних пристроїв та систем, обирати необхідні компоненти з переліку світової бази у відповідності до заданих схемотехнічних, експлуатаційних та економічних вимог. Отримати відповідні навички не можливо без виконання лабораторних робіт. Однак сучасна ситуація в країні (війна з Росією) вимагає використання дистанційного навчання, яке не дозволяє виконувати роботи на фізичних макетах. Частково це можна компенсувати змішаним навчанням.

Ціль роботи./Aim.

Для проведення дистанційного навчання можуть використовуватися різні платформи – Skype, Zoom, Moodle, які дозволяють дистанційно проводити лекції, практичні заняття, контроль виконання поставлених завдань. В НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського створена та ефективно використовується платформа

дистанційного навчання «Сікорський», яка побудована на базі Moodle. Вона надає викладачам та студентам широкі можливості з навчання та організації інтерактивної взаємодії між ними. Головними елементами платформи є лекції, тести, завдання, інтерактивне спілкування в режимі семінарів, чатів, анкетувань то що. Однак при проведенні лабораторних робіт на технічних спеціальностях можуть виникати складнощі. Тому актуальним є розгляд методики проведення таких занять.

Матеріали та методи./Materials and methods.

Що потрібно для ефективного проведення лабораторних занять?

По-перше, для оперативного зв'язку зі студентами необхідно створити групу в Телеграм, в яку під'єднати всіх студентів, що вивчають дисципліну. Можна також використовувати (за звичай вона вже є) групову електронну пошту студентів. Так при вивченні дисципліни «Схемотехніка. Частина 1. Електронні компоненти» на радіотехнічному факультеті НТУУ КПІ студентами створена група «СХТ Ч.1 ЕК», на якій регулярно і в реальному часі та хронологічному порядку викладається все методичне забезпечення дисципліни. Це – лекції, рекомендації з виконання лабораторних та контрольних робіт (модульних та домашніх) то що. Там же знаходяться посилання на відеолекції, які дозволяють ознайомитися як теоретичними та і практичними питаннями, що пов'язані із завданнями, які стоять перед дисципліною. Як приклад, можна навести відеоролики (<https://www.youtube.com/watch?v=UPMSP3MSNyU>) та (https://www.youtube.com/watch?v=FmlpvqyG_0k).

По-друге, починати лабораторні роботи необхідно з вступного заняття в Zoom, на якому коротко розповісти про мету роботи, завдання, вимоги до оформлення протоколу. Передивитися відеоролики, в яких показана робота на фізичному макеті. Провести невелике тестове опитування та пояснити незрозумілі питання, що виникли в його процесі. Надати дозвіл на виконання роботи в віртуальній лабораторії для розробки та досліджень електронних схем Multisim, яка використовується для моделювання конкретної електронної схеми що досліджується на лабораторній роботі. Роботу студенти виконують на

персональних комп'ютерах в прикладному програмному забезпеченні для розробки аналогової та цифрової електроніки (версії Multisim 12 чи Multisim 14), яка попередньо на них встановлена. Необхідно звернути увагу на дотримання вимог ДСТУ 3008:2015 при оформленні звітів про виконання роботи.

По-третє, під час проведення роботи підтримувати зв'язок через групу Телеграм, оперативно відповідати на питання, що виникають та надавати консультації в індивідуальному режимі.

По-четверте, після виконання роботи студентам необхідно оформити протокол та надіслати його для перевірки в відповідне завдання дистанційного курсу, в установлений час виконати тестове завдання.

По-п'яте, забезпечити чіткий та своєчасний контроль виконання завдань оприлюднюючи в відповідному розділі платформи дистанційного навчання результати оцінювання за раніше визначеними критеріями рейтингової системи оцінювання. Сумарна оцінка за виконання лабораторної роботи є сумою оцінок за якість протоколу та проходження тесту.

Лабораторні роботи необхідно проводити наступним чином:

- напередодні занять нагадати студентам тему лабораторної роботи, особливості виконання, терміни виконання та вказати матеріали, які треба розглянути при підготовці, надати перелік контрольних питань;

- змоделювати схему, яка вивчається в даній лабораторній роботі, в симуляторі електронних схем Multisim;

- розібратися з особливостями схем, що використовуються для досліджень, вибрати необхідні віртуальні прилади та освоїти управління ними;

- провести дослідження режимів роботи схеми за постійним та змінним струмом, розглянути та зафіксувати (зробити скрін-шоти) отриманих в процесі досліджень осцилограм;

- оформити протокол проведення досліджень в відповідності до вимог, що висуваються державними стандартами до технічної документації та надіслати його для перевірки на платформу дистанційного навчання;

- при виникненні питань студенту необхідно зв'язатися через групу Телеграм (чи іншим шляхом) з викладачем, отримати відповідь та скорегувати протокол роботи в відповідності до зауважень.

Результати та обговорення./Results and discussion.

При визначенні оцінки головне завдання викладача забезпечити об'єктивність її виставлення, що достатньо складно зробити при online спілкуванні. Це вимагає від викладача прискіпливого аналізу надісланих йому робіт та їх скрупульозного аналізу на відсутність плагіату. Необхідно дати студенту можливість адекватно оцінити свій рівень знань, запобігши невпевненості, психологічному дискомфорту та конфліктів з оточуючим його середовищем. На погляд автора запропонований порядок проведення лабораторних робіт в режимі online забезпечує максимальну ефективність співпраці суб'єктів навчального процесу та в цілому сприяє формуванню особисті студента.

Висновки./Conclusions.

Такий порядок проведення лабораторних робіт використовується в дистанційному курсі при вивченні кредитного модуля «Схемотехніка. Частина 1. Електронні компоненти» (<https://do.ipk.kpi.ua/course/view.php?id=6394>) а також кредитного модуля «Електроживлення радіоелектронної апаратури» (<https://do.ipk.kpi.ua/course/view.php?id=6395>) платформи «Сікорський» НТУУ КПІ при підготовці бакалаврів за спеціальністю 172 «Телекомунікації та радіотехніка» радіотехнічного факультету НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського.

Запропонована методика проведення лабораторних занять може і не є оптимальною але, як показує практика, може з успіхом використовуватися при проведенні дистанційного навчання.

МЕТОДИКА ОПТИМІЗАЦІЇ ВАГИ ТІЛА ЛЮДИНИ

Скибицький Ігор Глібович

доцент, канд пед наук

Муравський Леонід Володимирович

викладач

Національний технічний університет України

ім. І. Сікорського (КП)

Кафедра технології оздоровлення та спорту

Анотація. Оптимальна вага людини є одним з показників здоров'я. Здоров'я пов'язане з фізичною активністю. В умовах вимушеного карантину та війни фізична активність громадянського населення змінюється. Це часто призводить до накопичення зайвої ваги. Тому особливо актуальними на даний час є питаннями які стосуються зменшення зайвої ваги людини.

Ключові слова. Оптимальна вага (ОВ), основний обмін, калорії, антропометричні стандарти.

В умовах вимушеного карантину та війни у цивільного населення зменшується рівень фізичної активності. На цьому тлі нерегулярне харчування та психічне напруження часто веде до збільшення ваги. Відомо, що активні фізичні вправи сприяють стабілізації ваги і знижують рівень стрес факторів людини [1, с. 47; 2, с. 42; 3, с. 175; 4, с. 77]. Для занять фізичними вправами немає протипоказань [1, с. 15], але треба мати знання про вплив цих вправ на організм людини з метою оптимізації ваги.

Мета роботи. Дати рекомендації по виконанню фізичних навантажень для зменшення ваги людини.

Для вирішення мети роботи ми звернулись до антропометричних стандартів і калорій, які витрачає людини в процесі життєдіяльності.

Завдання. Першим і головним завданням було питання: як позбавитись зайвої ваги.

Щоб вирішити це завдання треба з'ясувати, якою потрібно бути оптимальна вага тіла людини (ОВ) в залежності від росту. Сама проста формула це: для людей ростом до 165 см . $165-100 = 65$ кг. Для росту від 166см. до 175 мінус 105. Більше 175 см. мінус 110 [1. с. 27]. Надані формули спрощені але зручні. Но тут не вистачає індивідуальних особливостей людини, а саме: об'єма грудної клітини, довжини рук, пола і інших показників. Відповідно до цих показників відхилення ваги може бути в районі 10%. Після цього треба з'ясувати відхилення від норми. Спираючись на це треба будувати режим харчування та відповідно рухової активності.

В режимі харчування ми орієнтувались на показники калорійності. Треба зазначити, що поняття калорій само по собі дость умовне, тому що калорія то є одиницею тепла. Але якщо казати про фізичну активність це допустимо, тому в процесі руху інтенсивно виділяється саме тепло.

Відповідно до цього, кожній людині при виконанні фізичних вправ необхідна своя кількість калорій відповідно до росту та ваги тіла. Якщо відхилення між ростом і вагою більше 15-20% від норми, то щоденні порції їжі потрібно зменшити приблизно на 300 кал., якщо на 20-30% на 500, якщо більше 50% то на 1000 кал. [1, с. 121] Якщо така кількість калорії не буде поступати в організм людини, то за місяць, відповідно до простих арифметичних розрахунків, можна втратити до 1 кг зайвої ваги.

Для контролю за загальною кількістю калорій треба знати скільки енергії людина витрачає на основний обмін. Основний обмін це калорій, які витрачаються на підтримку життєдіяльності організму (травлення, кровообіг, тощо) і враховувати кількість втрат на виробничу діяльність.

Для того, щоб розробити програми по оптимізації ваги треба знати рівень основного обміну людини який є складовою щоденних витрат енергії і складає 1 ккал. на 1 кг.час. Наприклад: чоловік вагою 70 кг при зрості 170 см. витрачає за день:

$$1 \text{ ккал.} \times 70 \text{ кг.} \times 24 \text{ час.} = 1680 \text{ ккал.}$$

Сума енерговитрат та основний обмін і травневу систему складає в

середньому 10%. Тобто $1680 + 168 = 1848$ ккал.

Крім цього треба з'ясувати скільки калорій витрачає людина на свою діяльність на протязі дня.

Відомо, що всі види діяльності в наш час розбиті на групи, де витрати калорій

1. група. Робітники розумової праці, які більшість робочого часу проводять за комп'ютером, дистанційне навчання, тощо. у цієї групи загальні щоденні витрати калорій приблизно 2200-2600 кал, де на м'язову роботу іде біля 600 кал.

2. Група. Яку можна назвати робітники конвейерного труда, автомати, полуавтомати, тощо. Щоденний расход мають від 2800- 3400 кал. На фізичну роботу-800 кал.

3. група - робітники так званого механізованого труда. На добу витрачають від 3600-4000 кал. На фізичну роботу 2000 кал.

4. група - робітники важкого фізичного труда - 4200-6000 кал.

Відповідно до цього (на прикладі чоловіка 70 кг.) ми вираховуємо оптимальну вагу, яка відповідає його росту та масі тіла: загальна маса - $170 \text{ см} \cdot 105 = 65 \text{ кг}$. Зайва маса буде складати $170 - 65 \text{ кг} = 5 \text{ кг}$. Відповідно, затрати енергії повинні бути більше тієї енергії яка надходить на 150 ккал.

В даному випадку треба при 5 чи 7 разових тренуваннях додатково витратити 150-200 ккал., чи 1500 ккал на тиждень Це дозволяє зменшити зайву вагу в середньому на 150 гр. щотижня. Відповідно, все залежить від об'єма та інтенсивності навантажень.

Дослідження на спортсменах триатлоністів після перерви в тренуваннях в зв'язку з ковідом при використанні цієї методики дозволило оптимізувати вагу на протязі місяця. 7 жінок після початку тренувань зменшити вагу в середньому на 1400 гр. Це не є статистично достовірним показником, але запропонований метод здається логічним і ефективним. Відповідно до цього метода можна дозувати своє фізичне навантаження для оптимізації ваги. Кількість калорій, які розходує людина при виконанні фізичних вправ і їх

дозування широко висвітлюється в інтернеті. і не є завданням нашої роботи.

Висновки

1. Фізичні вправи, незалежно від форм їх виконання ведуть до витрат енергії, тобто калорій і відповідно, до зменшення ваги людини.

2. Збільшення об'єму та інтенсивності фізичних навантажень, якщо вони перевищують основний расход калорій, які людина використовує на протязі дня, веде до зменшення ваги людини.

ДЖЕРЕЛА:

1. Амосов Н. М. Енциклопедія Амосова / Н. М. Амосов.- Київ. Здоров'я.- 2005.- 820 с.

2. Платонов В. М. Загальна теорія підготовки спортсменів в олімпійському спорті. /В. М. Платонов. – Київ: «Олімпійська література». - 1997, -583с..

3. Скибицький І.Г. Вплив силових навантажень на показники рухових реакцій спортсменів. /І. Г. Скибицький //Матеріали 9-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції 23-24 квітня 2009 р., Суми. С.175-179.

4. Скибицький І. Г. Вплив циклічних вправ на організм людей різного віку. 11 Міжнародна конф. : Results of modern scientific Research and Development. 33-4 Мадрид.Іспанія 16-18 січня 2022 р.С.215-219. ISBN 878-84-15927-33-4

5. Шварценеггер А. Новая энциклопедия бодибилдинга. /А. Шварценеггер М., - 2005, - 689с

ФІЗИЧНЕ НАВАНТАЖЕННЯ В ОБМЕЖЕНОМУ ПРОСТОРИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я

Соколовський Данііл Павлович

студент

Черніна Світлана Миколаївна

ст. викладач

Український державний університет

залізничного транспорту

м. Харків, Україна

Вступ. / Introductions. Фізична культура та спорт – засоби створення гармонійно розвинутої людини, як відомо «В здоровому тілі - здоровий дух». Дисципліна «Фізичне виховання» є складовою частиною навчальних планів закладу освіти. Яка, по-перше, сприяє зміцненню здоров'я студентів, надаючи їм оптимальний обсяг рухової активності, навички профілактики професійних захворювань, а також борючись зі шкідливими звичками. По-друге фізичне виховання має підвищувати працездатність студентів, та підготовувати кваліфікованих спеціалістів, створюючи повноцінне дозвілля, прививаючи працелюбність, а також надавати простір для пізнання та розвитку власних можливостей. В сумі фізкультурні заняття мають забезпечувати: підвищення загальної культури, широке оздоровлення, збільшення середньої тривалості життя та зростання психічного потенціалу студентів, для того щоб майбутні фахівці за своїми моральними та фізичними якостями відповідали вимогам сучасного виробництва.

Мета роботи. / Aim. У зв'язку з важким політичним становищем цього року, та епідеміологічним минулих років для переважної більшості населення країни стало неможливим відвідувати спортивні зали, басейни, спортивні майданчики, тощо. Закономірним наслідком довгого перебування вдома, або в укритті, та в цілому відсутності регулярних фізичних навантажень є втрата фізичної сили м'язів, а також зменшення витривалості, більш того, з часом це призводить до проблем з серцем і судинами, а також до набору зайвої ваги, та

пов'язаними з цим проблемами. Навпроти, як відомо, фізичні навантаження, завдяки стимуляції виробки нейромедіаторів, таких як дофамін, та підвищення рівню кисню в крові, здатні підняти настрій, а також покращити роботу мозку, тим самим допомагають знизити стрес та стабілізувати психічний стан, а отже, можуть, та мають врятувати людей від вживання алко та табаківмісних продуктів з метою зниження стресу. Виходячи з таких міркувань заняття спортом є необхідністю, і тому виникає потреба виконувати фізичні вправи в домашніх умовах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для створення та покращення методів фізичного навантаження в обмеженому просторі було використано спостереження за двома групами студентів II курсу. Перша група ті хто отримував навантаження виключно згідно до навчального плану, два рази на тиждень. Друга група – отримувала та виконувала домашні завдані на додаткові навантаження, тобто в сумі у другої групи студентів було не два рази на тиждень а 3-4 рази. Через пів року було виявлено, що друга група студентів мала кращу фізичну підготовку. Це підтверджує здача студентами обох груп нормативів фізичної підготовленості студентів. Опитування показало, що студенти з другої групи вище оцінювали свій загальний настрій та самопочуття аніж ті студенти що знаходились у першій групі. Досвід студентів другої групи дозволив виявити ефективні вправи для виконання в домашніх умовах, і створити методи та рекомендації щодо їх використання.

Результати та обговорення./Results and discussion. Найкращим варіантом для домашніх тренувань є наявність таких речей як – гантелі, гирі, скакалка, обруч, можливо, навіть, домашня спортивна зала с тренажерами, тощо. Проте важливо пам'ятати, що це не є необхідністю, а деяку частину спортивного інвентарю можна замінити побутовими речами.

Наприклад, гантелі, або гирі можна замінити пляшками з водою, 2 пляшки об'ємом в 1,5 літра можуть замінити гантелі, а одна бл гирю, також можна покласти в сумку, пакет, рюкзак, тощо, книжки, консерви, ті ж самі пляшки з водою, або навіть цеглу. Гантелі можна використовувати для розвитку

різних м'язів рук, завдяки різноманітним видам підймання: з-за голови, перед собою, від грудей, тощо. Також вони можуть бути використані як обтяжувач, наприклад, при присіданнях. Майже таке саме використання і у гирі.

Навіть таку річ як бруси, за належного рівня винахідливості, можна замінити побутовими речами. Така заміна може бути виконана, наприклад, за допомогою двох стільців, що, скажімо, фіксуються двома людьми, що сидять на них. Віджимання на брусах допоможуть розвинути не лише м'язи рук, а ще й м'язи грудей. Для покращення результату можна використати обтяження, наприклад одягнути рюкзак з важкими предметами всередині.

Гарним варіантом для розвитку м'язів рук без обладнання, та в обмеженому просторі є згинання та розгинання рук від підлоги. У згинань та розгинань рук також як у гантелей існує безліч варіацій, що різняться складністю та задіяними групами м'язів, наприклад: класичні згинання та розгинання рук від підлоги, згинання та розгинання рук з колін, згинання та розгинання рук з підскоком, або згинання та розгинання рук від підлоги на одній руці, тощо.

Не більш вимогливими є вправи для розвитку м'язів черевного пресу: підймання тулубу, скручування, велосипед, звичайна та бічні планки, складка, сіт ап, тощо.

Розвивати м'язи ніг зручно у під'їзді через наявність сходів. На них можна просто підійматися та спускатися пішки або бігом, також можна збільшити навантаження згаданими вище тягарями. А ще можна роботи наскоки на одну чи декілька сходинок, що можна комбінувати наприклад з присіданнями, або віджиманнями.

Також розвитку м'язів ніг та витривалості посприяють стрибки, для яких можна використати вже класичне ускладнення повним рюкзаком, можна виконувати стрибки на місці, на випад вперед, або стрибати на одній нозі почергово змінюючи ногу, стрибки вгору, ноги нарізно, можна стрибати через невелику перешкоду (декілька книжок, скакалка, тощо), стрибки уліво та вправо і т.д..

До всіх вище згаданих видів вправ можна додати змагальний, або розважальний елемент, наприклад, вправи можна виконувати почергово, з приятелем, чи приятелями, поступово нарощуючи кількість повторів, у якості додаткового навантаження можна використати молодшого брата чи сестру, або, навіть, своїх товаришів, що додасть ефективності вашому тренуванню, та гарного настрою вам та вашим близьким.

А також декілька порад для проведення самостійних тренувань.

Заняття має складатися із трьох частин – розминки, основної частини та заключної частини. Це три основних компоненти без яких тренування не є повноцінним. Кожен із етапів виконує свою функцію для м'язів, допоможе вберегтися від травм та небажаних наслідків. Розминка допомагає розігріти тіло, м'язи і суглоби. Це потрібно зробити для того, щоб під час тренування не було защемлень, запалень або інших травм. А в кінці тренування потрібно поступово зменшувати навантаження та виконувати розтяжку, щоб розслабити ваші м'язи.

Якщо ви самостійно дивитеся ролики та виконуєте вправи по них, то будьте дуже обережні і прислухайтеся до свого тіла. Коли людина виконує нову вправу, вона повинна робити це досить комфортно, без ускладнення дихання та больових відчуттів в суглобах, які задіяні під час занять.

Режим харчування залежить від того, в який час доби людина займається спортом. Не рекомендовано тренуватися на голодний шлунок. Якщо у вас дуже раннє тренування то варто вжити легкий сніданок, а потім вже приступати до розминки. Обирайте продукт, який легко засвоюється організмом. Перед обіднім або вечірнім тренування не рекомендується переїдати. Після закінчення заняття також варто вжити трохи їжі.

Висновки./Conclusions. Контрольована й правильно розрахована фізична активність є чудовим способом підтримки гарного самопочуття, молодості, сили, впевненості у собі. Згідно з дослідженнями світових вчених, заняття спортом сприяють здоровому та спокійному сну. Підібрані у відповідності до індивідуальних даних людини фізичні навантаження допомагають зняти м'язові

зажими. Користь від занять спортом — це також «продовження терміну служби» внутрішніх органів. Активізація роботи нейромедіаторів мозку, яку спричиняє фізична активність, призводить до багатьох позитивних наслідків. До переваг занять спортом з метою покращення стану мозку належать: оптимізація засвоєння нового матеріалу, поліпшення концентрації, сприяння генерації нових ідей, посилення здатності зосередження, сприяння збереженню спогадів. Фізичні навантаження вдома здатні значно поліпшити якість життя людини, та є запорукою збереження її здоров'я. Зацікавленість та творчий підхід до самостійних занять фізичними вправами допоможе кожному студенту успішно навчатись та зберегти своє здоров'я.

ВИКОРИСТАННЯ ЛІНІЇ АРГУМЕНТАЦІЇ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

Терещенко Костянтин Олександрович
викладач історії
ВСП «Гірничий фаховий коледж
Криворізького національного університету»
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ. Інноваційні технології у виховній роботі викладача або вчителя являються перспективними методами активізації пізнавально – розумової діяльності студентів та учнів, які сприяють в цілому культурному розвитку в умовах зростання морально-етичних проблем сучасного суспільства.

Однією з інновацій є дебати різних форматів. Але культурі істинного діалогу, в якому народжується відкриття, необхідно вчитися школярам та студентам. Культура спілкування утверджує цінності демократичного відкритого суспільства.

Дебати відкривають перед студентами та учнями нові можливості для подальшого особистого розвитку. Навіть після нетривалого заняття студенти помічають, що думки і мова стали чіткішими, а дії розсудливішими й виваженішими. В занятті дебатами немає межі довершеності, як немає межі людському самовдосконаленню [1, с. 102]. Головне пам'ятати мудре латинське прислів'я: "Ignorantia non est argumentum" ("Незнання – не доказ"). Таку ігрову технологію можна використовувати як в аудиторії, так і у дистанційному навчанні.

Різноманітні формати дебатів стали новітніми методами навчання у США, Великій Британії та інших державах Заходу. Педагогічними нововведеннями в дебатах серед студентів та учнів стали: підготовка аргументів відповідно їх структурі, лінії аргументації команди, перехресні опитування, формування конструктивної та розвиваючої промов, складання суддівського протоколу. Але в сучасних умовах дистанційного навчання автор

рекомендує запроваджувати окремі елементи дебатів, передусім, створення лінії аргументації для формування вмінь і навичок для визначення власної позиції кожної групи студентів або учнів при вивченні конкретної теми заняття. В результаті молодь готується до активного громадського життя в умовах розвитку громадянського суспільства й розв'язання глобальних проблем сучасності.

Ціль. Оволодіння сучасною українською молоддю майстерністю формування лінії аргументації як основи дебатування команд ствердження та заперечення при вивченні історії.

Матеріали та методи. Автор рекомендує використовувати наступні інтерактивні методи при проведенні заходу: робота в парах (кооперативне навчання) та дебати (технологія опрацювання дискусійних питань). Кожний з цих інтерактивних методів вимагає від студентів та учнів вміння складати аргументи відповідно їх структури та використовувати їх в кількості 2-3 як єдиної концепції доведення своєї позиції.

Педагогічні прийоми для підготовки лінії аргументації: 1. Образна характеристика (відтворення образів історичних діячів); 2. Аналітичний прийом опису (наприклад, роль інтернету в різних галузях життя: розвиток або деградація суспільства відповідно до лінії аргументації); 3. Сюжетне оповідання: конфлікт батьків і дітей, викладачів і студентів, старшого та молодого поколінь через подачу інформації щодо глобальних проблем людства або виховання.

Для підготовки гри рекомендується використовувати прийоми доведення та міркування [3, с. 118]. Доведення – складання аргументів команд. Міркування – загальний висновок команди відповідно лінії аргументації.

Також доречним використовувати прийоми ІКТ, наприклад, створення різноманітних анімацій для підсилення виступу гравців під час проведення дебатів. Анімація – послідовність зображень (кадрів), що змінюються, внаслідок чого виникає ілюзія руху. Кадри – намальовані або сфотографовані зображення послідовних етапів руху об'єктів [4].

Результати та обговорення. Для успішної організації роботи студентів та учнів автор рекомендує поділити їх на групи в кількості 2-3 чоловік, пояснити їм структуру аргумента, взаємозв'язок між аргументами (оптимальна кількість яких для групи ствердження – 3, а для групи заперечення - 1), навести приклади перехресного опитування. Відповідно формату дебатів Карла Поппера або Британського формату дебатів ознайомити учасників з їхніми головними завданнями щоб уникнути помилок та суперечливостей у виступі гравців однієї команди.

Практика використання дебатів свідчить про необхідність використання простих прикладів життя молоді людини в різних ситуаціях. Тільки після цього можна розглядати приклади, що пов'язані з глобальними проблемами соціальної групи, держави та світу в цілому. Важливо застосовувати пояснення термінів короткими та ясними визначеннями відповідно теми гри. Корисними також будуть вищезазначені педагогічні прийоми, які використовувалися раніше при вивченні історії України або всесвітньої історії. Найкращими гравцями стають ті молоді люди, які також можуть робити висновки при доведенні переконливості лінії аргументації своєї команди.

Для проведення дебатів необхідно визначити терміни, що пояснюють важливі елементи гри: дебати, тема, дефініції, аргументи, докази.

Однією з актуальних проблем сучасної України та світу є корупція. Для прикладу можна взяти тему гри: **«Корупція є найбільшою проблемою сучасного світу»**. Дефініції краще наводити доступними і зрозумілими для молоді людини визначеннями:

Корупція – використання хабарів або особистих зв'язків для досягнення певної мети з порушенням закону;

Найбільша проблема - головна перешкода для розвитку;

Сучасний світ - країни Європи, Азії та Америки наприкінці другої пол. ХХ – на поч. ХХІ ст.

Аргумент складається з чотирьох складових: визначення, пояснення, прикладу та висновку. Для стверджуючої команди, яка виступає за тему, краще

використати 2-3 аргументи, що повинні мати цілісну систему доказів та не заперечувати один одному.

Аргумент 1. Від рівня корупції залежить успішність або неефективність у проведенні економічних реформ;

Пояснення: Чим вищий рівень корупції у країні тим складніше розвивати бізнес при проведенні приватизації;

Приклад: В Україні початок приватизації в 90-х роках ХХ ст. супроводжувався створенням уявного банкрутства великих підприємств для придбання їх за заниженою ціною особою, яка не виграла тендер, а дала хабар.

Висновок: Отже, за таких умов приватизація перетворила Україну на залежну від олігархів державу.

Аргумент 2. Корупція руйнує правову систему в країні.

Пояснення: Використання незаконних методів доведення в судовій системі будь-якої держави призводить до втрати довіри населення та сприяє зростанню хабарництва;

Приклад: До сьогодні не розв'язана справа журналіста Георгія Гонгадзе, який був убитий в період президентства Л. Кучми;

Висновок: Отже, судова система в Україні як правова система держави не викликає довіри до законного розв'язання соціальних конфліктів та підриває її авторитет в Україні та за її межами.

Аргумент 3. Корупція призводить до всевладдя державних чиновників.

Пояснення: Посадовці вищої, середньої та нижчої ланки держуправління використовуючи хабарі та діючи за принципом «рука руку мие», незаконним шляхом приватизують держмайно, порушують тендери на вигідні контракти тощо й, таким чином, сприяють зростанню рівня злочинності, економічній кризі, моральній деградації суспільства;

Приклад: В 1970-х роках в Державному департаменті зборів та податків на Філіппінах були поширені хабарі за просування по службі чи за робоче місце. Суддя Плана заявив, що у цьому відомстві існують серйозні проблеми. Головні з них пов'язані з практикою чиновників вимагати гроші за розгляд

питання про стягнення податків з тим, щоб не затягувати процедуру; брати хабарі за зменшення обсягів податків або скасування податків узагалі...у рамках департаменту не діє система внутрішнього контролю (працівники відділу службових розслідувань охоче брали хабарі.

Пан Плана залишив департамент у 1980 році, перетворивши його на абсолютно іншу інституцію – вільну від корупції. Плана був призначений заступником міністра фінансів, а згодом суддею Верховного Суду країни. Успіх Ефрена Плана базувався на таких складових: 1. Нагляд та перевірка діяльності департаменту були суттєво посилені завдяки залученню групи високоосвічених професіоналів...та високопоставлених чиновників з бездоганною репутацією; 2. Нова система перевірки була побудована на об'єктивних критеріях підрахунку кількості податків, що мають бути стягнені; 3. Близько ста співробітників департаменту, звинувачені в корупції, були усунені з посад чи переведені на іншу роботу; 4. Законодавство по оподаткуванню значно спростили для того, щоб підвищити його ефективність...; 5. Змінилася система контролю. Платники податків почали розраховуватися через банківську систему та надсилати до департаменту листи, де вказували суму, яку сплатили... система боротьби з кумівством робила неможливим надання роботи навіть дальньому родичу керівника установи, єдиним критерієм переходу на вищу посаду була ефективність діяльності на попередній.

Проте ці правила не змогли довго проіснувати у країні, де корупція процвітає на кожному кроці. На поч. 1980-х кумівство знову стало проблемою номер один, а сума податків...та реальна сума надходжень у державну скарбницю, знову почали відрізнятися одна від одної [2, с. 132].

Висновок: Отже, ці та менш зухвалі форми корупції підривають систему управління країною, а в деяких випадках загрожують існуванню державності.

Приклад даної лінії аргументації допомагає розглянути корупцію як саму важливу проблему в системі державного управління, яка породжує інші соціальні проблеми світу. Для зміцнення цієї системи доказів треба заздалегідь підготувати питання до опонентів.

Команда заперечення може навести один аргумент, адже її головне завдання - заперечити лінію аргументації стверджуючої команди. Наприклад: «Найбільшою проблемою сучасного світу є недосконала система освіти».

Створення лінії аргументації при вивченні історії України та всесвітньої історії сприяє як колективній, так і індивідуальній відповідальності у командній грі. Формування кожного аргументу вимагає від учасника гри додержуватися певної послідовності, логічності та ясності при доведенні власної та командної позиції, опрацювання історичної, економічної та правової літератури та відповідних джерел. Також для учасників рекомендується використовувати прийоми ІКТ. Наприклад, різні види анімацій (GIF-анімація, Flash-анімація, анімація текстового контенту) [5, с. 148-153].

Проте в умовах сучасної російсько-української війни, які не дозволяють учням та студентам регулярно навчатися в умовах класу або аудиторії, автор вважає доречним запроваджувати елементи дебатів у відеолекціях і домашніх завданнях: 1. Складання аргументу відповідно його структури; 2. Створення дефініцій, які повинні бути доступними для молоді відповідно її знанням та віку; 3. Формування питань від учасників стверджуючої та заперечуючої команд; 4. Визначення можливих суперечностей між аргументами однієї сторони; 5. Оволодіння майстерністю робити загальні висновки з урахуванням всіх аргументів кожної команди.

Висновки. Досвід використання автором Британського формату дебатів та дебатів Карла Поппера в навчально-виховному процесі дозволяє надати наступні рекомендації: 1. В умовах роботи з навчальною групою у кількості 20 студентів, рекомендується визначати не лише учасників команд, але і команди суддів та експертів; 2. Доцільно зформувати 4-6 команд по 2 гравці, тобто, 2-3 команди стверджуючої та 2-3 команди заперечуючої сторони; 3. Створити суддівську команду з непарної кількості учасників та групу аналітиків, які аналізують кожну команду гравців як знавці-експерти; 4. Команди повинні мати попередній досвід визначення дефініцій, створення аргументів відповідно їх структури; 5. Рекомендується у вигляді домашнього завдання створювати

лінії аргументації для стверджуючої сторони – 2-3 аргументи, а для заперечуючої сторони – 1-2 аргументи відповідно теми заняття; 6. Для створення ефективної системи доказів у вигляді власної лінії аргументації кожна команда повинна підготувати кілька запитань для перехресного опитування; 7. В умовах обмеженого часу кожний гравець команди повинен навчитися на вимогу ведучого або судді скоротити представлення своєї лінії аргументації під час виступу; 8. Судді повинні виставляти бали за доведення кожного аргументу як частини цілісної системи доказів лінії аргументації кожної команди.

Підготовка та проведення дебатів є складним та тривалим процесом, тому автор рекомендує зосередити увагу викладача на вмінні створити лінію аргументації стверджуючої та заперечуючої сторони. Студенти, які оволоділи майстерністю створення аргументу, лінії аргументації та мистецтвом підтримки першого чи другого гравця своєї команди, як правило, мають різноманітні варіанти осмислення нового матеріалу, системно його опрацювати, ставити доречні запитання одногрупникам під час інтерактивного семінарського заняття з історії України та всесвітньої історії. Оволодіння цими навичками та вміннями дозволяє зформувати незалежне мислення молоді в умовах сучасної освіти в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дебати: Навч. посіб: Метод.рек. щодо ведення дебатів.- К. : А.П.Н., 2001.- С.102.
2. Звіт про світовий розвиток: Важке завдання розвитку / Пер.з англ.- К.: Абрис, 1994. – 270 с., С.131-132.
3. Пометун О. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К.: Генеза, 2009. – 328с.
4. Швачич Г. Г., Толстой В. В., Петречук Л. М. та ін. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Навчальний посібник // https://nmetau.edu.ua/file/ikt_tutor.pdf.

КРИТЕРІЇ І РІВНІ СФОРМОВАНOSTІ КОМПЕТЕНЦІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ФІЗИКИ

Філіпенко Ірина Іванівна

к.п.н, доцент

Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Оцінка компетенції знань є важливим елементом процесу навчання. Різні її сторони привертають постійну увагу вчених-методистів і викладачів вищих навчальних закладів, особливо в період переходу на дистанційну систему навчання в умовах військового стану. Ми, викладачі, постійно стикаємося з проблемою вибору критерій і рівнів сформованості компетенції студентів з фундаментальних дисциплін - фізики, вищої математики, хімії. У процесі дослідження нас зацікавили питання: які критерії обирають викладачі, коли планують контрольні етапи? На які знання треба спиратися, щоб скласти і провести ефективну оцінку компетенції студентів у рамках модульного вивчення курсу фізики?

Мета роботи. Відповідь на ці питання, а також розробка критеріїв контролюючих заходів компетенції з курсу фізики складають мету запропонованої роботи. Вітчизняні та більшість зарубіжних дослідників вважають, що компетенції динамічні, оскільки вони здатні розвиватися, удосконалюватися або повністю зникати за відсутності стимулу до їхнього прояву. Сформувати компетенцію означає виробити готовність, здатність до конкретної дії, знайти новий спосіб дії нестандартної ситуації, мати ціннісну орієнтацію. Рівень сформованості компетенції є прихованим (латентним) параметром і безпосередньо вимірятися не може. Він може бути оцінений із певною ймовірністю. Тому за його оцінюванні слід використовувати ймовірнісний підхід.

Матеріали і методи. Об'єктивність оцінки компетенції пов'язана із систематизацією та уточненням критеріїв, за якими виноситься оцінкове

судження, за використанням оціночних шкал. Вимірювання, на відміну від оцінки, є конкретною процедурою кількісного зіставлення досліджуваної якості з деяким стандартом. Еталоном можуть виступати завдання, підібрані з метою вимірювання конкретної здатності людини до виконання тих або інших дій. Результат виміру - чисельна оцінка ступеня вираженості досліджуваної ознаки - здатність до вирішення завдання, готовності до дії певної ситуації з використанням конкретних знань та інформації.

Для розв'язання поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) з'ясувати мету проведення контролю компетенції студентів;
- 2) визначити місце контролю у процесі вивчення фізики;
- 3) з'ясувати форми контролю, що склалися в практиці викладання у вищому технічному навчальному закладі, та урахувати рекомендації методистів-вчених щодо проведення контролюючих заходів;
- 4) підготувати матеріали для організації всіх контролюючих заходів, пропонує для здійснення поставленої мети.

Діагностику рівня сформованості компетенцій доцільно здійснювати за допомогою діагностичних засобів: анкет, опитувальників, діагностичних тестів. Кожен із зазначених індикаторів дозволяє оцінити будь-яку особистісну якість студента, що впливає на його компетенцію, або якийсь аспект його професійної підготовки. Так критерієм базового рівня є репродуктивна діяльність за заданим алгоритмом, що спирається на розуміння та відтворення професійних дій. Критерієм продуктивного рівня – вважатимемо частково-пошукову діяльність, яка передбачає застосування професійних дій під час аналізу професійного завдання.

Контроль компетенції є важливою ланкою навчального процесу, від правильної постановки якого залежить успіх навчання. У методичній літературі прийнято вважати, що контроль є так званим “зворотним зв'язком” між викладачем і студентом, тим етапом навчального процесу, коли викладач одержує інформацію про ефективність своїх методів навчання. Відповідно до цього виділяють наступні цілі контролю знань і умінь студентів:

- діагностика і корекція компетенції студентів;
- облік результатів окремого етапу процесу навчання;
- визначення підсумкових результатів навчання на різних етапах.

Отже, до мети викладача ми повинні додати мету студента: переконатися, що одержані знання й уміння відповідають пропонованим вимогам. Ця мета контролю є основною.

Контролюючі заходи можуть слугувати лише для діагностики наявності знань і умінь, але не для їхньої корекції. Контрольний етап має свої завдання, і не варто намагатися вкладати в його рамки завдання наступного етапу роботи. Тільки після того, як з'ясовані недоліки в знаннях і уміннях студентів на контрольному етапі, можна говорити про наступну корекцію, якщо вона необхідна.

Відповідно до викладених зауважень, ми пропонуємо сформулювати наступні цілі контролю знань і умінь студентів: переконатися в тому, що засвоєні студентами нові фізичні знання й уміння відповідають пропонованим вимогам; одержати про це інформацію.

Якщо таким чином формулювати ціль контролюючого етапу навчання то стає ясно, що контроль містить тільки одне завдання: облік результативності навчання і виявлення його прогалин, якщо вони є, як викладачем, так і, що не менш важливо, самими студентами.

Форми контролю компетенції студентів – різноманітні види їхньої діяльності у процесі виконання контрольних завдань. Форм контролю дуже багато. В умовах дистанційного навчання, велике значення приділяється самостійній роботі студентів. Таким чином, кожен викладач має право розробити і провести власні контролюючі заходи. Але система вимірників результатів повинна бути змістовно валідна (тобто повинна цілком відповідати вимогам стандарту), надійна (тобто забезпечувати достовірність отриманих при перевірці результатів) і об'єктивна (тобто не повинна залежати від особистих відношень до студента).

Система вимірників може бути представлена у формі традиційних

письмових контрольних робіт, різних тестів відкритого та закритого типу, заліку та ін. Усі завдання, незалежно від їхньої форми і того, які саме уміння вони перевіряють, вважаються рівноважними, виходячи з вимог стандарту. До кожної системи вимірників повинні бути представлені критерії оцінювання, на основі яких робиться висновок про засвоєння чи не засвоєння студентом вимог програми курсу.

Особливістю вимог до рівня підготовки студентів з фізики є наявність у них експериментальних умінь. Перевірка сформованості таких умінь повинна здійснюватися за допомогою експериментальних завдань, що можуть складати частину загальної перевіркової роботи. Використання рівнево-критеріальної системи контролю та оцінки результатів дозволить оперативно коригувати формування професійних компетенцій. Рівнево-критеріальна оцінка включає рівні сформованості професійних компетенцій, що відображають ступінь сформованості кожного її компонента, та характеризують їх показники. За наявності та сукупності останніх можна зробити висновок про рівні сформованості компетенції: низький, допустимий, середній, високий (табл.1).

Таблиця 1

Загальна характеристика рівнів сформованості спеціальних компетенцій

<i>Рівень компетенцій студента</i>	<i>Характеристика рівня</i>
Високий	Високий рівень готовності випускника до професійної педагогічної діяльності; здатність самостійно вирішувати проблеми, що виникають у процесі навчання фізики; стійкість узгодженості єдності думок, почуттів, дій, гармонії у суб'єктивних характеристиках; ґрунтовність знань, ініціатива, самодіяльність та активність у навчально-пізнавальній діяльності, бездоганне володіння прийомами роботи, наявність високого рівня емоційної стійкості.
Середній	Студент готовий до вирішення поставлених завдань у галузі освіти, проте потребує підвищення кваліфікації з окремих питань у процесі самостійного навчання та практичної діяльності; наявність переконань, необхідних знань, умінь та навичок, що дозволяють грамотно виконувати навчальну діяльність під контролем та за консультативною допомогою; недостатня узгодженість у прояві думок, почуттів, поведінки; недостатньо розвинена самостійність; пізнавальна активність проявляється із спрямованістю на себе; включення до часткового самовиховання; прояв емоційного спілкування та самовираження у процесі занять; активність проявляється при спонуканні ззовні.

Достатній	Студент не готовий до вирішення професійних педагогічних завдань у галузі фізичної освіти в повному обсязі, необхідний контроль та допомога в роботі, потрібна перепідготовка та повторний контроль компетенцій; наявність ситуативних професійних знань, які є обмеженими, безсистемними; практичні вміння обмежені; проявляється ситуативна залежність поведінки від зовнішніх обставин.
Низький	Дуже низький рівень підготовки: студент не здатний самостійно виявляти проблеми, що виникають у навчально-виховному процесі і розробляти шляхи їх вирішення. Когнітивна база недостатня для самостійної перепідготовки, потрібна перепідготовка випускника та повторний контроль компетенцій; відсутність пізнавальної активності у сфері професійної діяльності, знання уривчасті та виявляються на рівні знайомства з навчальним матеріалом, вміння розвинені слабо, відсутнє розуміння ситуації, що склалася; характерна пасивність, схильність до впливу конкретної ситуації, домінує негативна установка, відкидається сфера пізнавальної діяльності.

Результати і обговорення. На основі викладеного, пропонуємо критерії рівнів сформованості спеціальних компетенцій розділу «Квантова фізика»:

- знати фізичні величини та одиниці їх виміру (робота виходу, енергія та імпульс кванта);
- знати фізичні поняття та терміни (квант, фотоефект, модель атома Томсона);
- знати основні закони, рівняння та правила квантової фізики (формула Планка, рівняння Шредингера, принцип невизначеностей Гейзенберга, постулати Бора);
- знати основні постійні квантової фізики (постійна Планка, постійна Стефана-Больцмана, постійна Вина);
- знати пристрій та принцип дії приладів (пірметри, лазери);
- знати та вміти розкривати суть фундаментальних дослідів (дослід Герца, дослідження А. Г. Столетова, дослід Резерфорда);
- вміти розкрити зміст фізичних законів та принципів (рівняння Ейнштейна, теорія де Бройля);
- вміти наводити приклади прояву квантових явищ та використання приладів (люмінісценція, фотоелементи);
- вміти обчислювати фізичні величини, знаючи основні формули квантової фізики (довжина хвилі за швидкістю її поширення частотою);

- вміти читати графіки залежностей фізичних величин (вольтамперна характеристика);
- вміти дослідити фізичні явища у ході експериментальних дослідів (вольтамперна характеристика фоторезистора);
- вміти визначати фізичні величини за показаннями фізичних приладів (робота виходу електрона);
- вміти виконувати експериментальну перевірку виконання якогось принципу, гіпотези (принцип невизначеностей Гейзенберга для фотонів);
- вміти вимірювати фізичні величини, користуючись експериментальними приладами (розподіл потужності випромінювання лазера за поперечним перерізом);
- вміти користуватися фізичними приладами та установками;

На прикладі вищевикладених схем рівнів сформованості та запропонованих критеріїв було складено схему рівнів сформованості компетенцій стосовно розділу «Квантова фізика» (табл. 2).

Таблиця 2

Рівні сформованості спеціальних компетенцій з розділу «Квантова фізика»

<i>Рівень</i>	<i>Характеристика рівня</i>
Низький	Студент не розуміється на фізичних поняттях; погано вирішує завдання із квантової фізики; не вміє користуватися знаннями інших дисциплін та розділів фізики на вирішення фізичних завдань; відчуває труднощі у виконанні експериментальних робіт через недостатнє вміння користуватися обладнанням, недостатнє знання фізичних законів та формул; не бачить у природних явищах прояви квантової фізики; не вміє наводити приклади використання квантових приладів.
Достатній	Студент плутається у фізичних термінах; вміє вирішувати фізичні завдання, використовуючи простий алгоритм розв'язання; відчуває труднощі у вирішенні складних комплексних завдань; вміє користуватися фізичним обладнанням, але через недостатні знання квантової фізики результати експериментальних робіт помилкові; насилу вміє наводити приклади фізичних явищ з погляду квантової фізики.
Середній	Загалом студент володіє фізичною термінологією; вирішує завдання низького та середнього рівня складності в галузі квантової фізики; відчуває складнощі у вирішенні комплексних завдань із застосуванням знань з інших розділів фізики та дисциплін; користується різним фізичним обладнанням для вивчення, знаходження та дослідження різних фізичних явищ, фізичних величин, але робить невеликі помилки у зв'язку з неточністю у роботі чи неухважності;

	пояснює природні явища з погляду квантових уявлень; наводить приклади прояву квантової фізики.
Високий	Студент добре володіє фізичною термінологією; вирішує завдання різного рівня складності; застосовує формули для знаходження фізичних величин із різних розділів квантової фізики та інших дисциплін для вирішення комплексних завдань; користується різним фізичним обладнанням для вивчення, знаходження та дослідження різних фізичних явищ, фізичних величин; пояснює природні явища з погляду квантових уявлень; наводить приклади прояву квантової фізики.

Висновки. З викладеного можна побачити, що головним діючим об'єктом у процесі навчання є студент, а сам процес навчання – це придбання компетенції студентом, отже, все що здійснюється на заняттях, включаючи і контролюючі заходи, повинно відповідати цілям самого студента, повинно бути для нього особливо важливим. Контроль повинен сприйматися студентами не як щось, потрібне лише викладачу, а як етап, на якому студент може зорієнтуватися щодо наявних у нього знань, переконатися, що його компетенція відповідає пропонованим вимогам.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАНЯТТЯ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗВО

Фурсенко Тетяна Миколаївна

к.пед.н., доцент
КНЕУ ім. Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ. Передумова ефективності занять з іноземної мови – це продуманість діяльності здобувачів на парах в університеті, в основі чого лежить грамотне планування видів навчальної діяльності та розподіл часу на їх виконання. Переваги планування полягають в наступному: виокремлення чіткої мети заняття, його місця в структурі курсу та підпорядкування тренувальних завдань досягненню поставлених завдань; прогнозування можливих складнощів під час вивчення лексичного чи граматичного матеріалу та підготовка стратегії й інструментів їх вирішення; можливість підготовки додаткового роздаткового чи інтерактивного матеріалу, що сприятиме кращому відпрацюванню конструкцій та стимулюватиме інтерес до вивчення мови; кращий ретроспективний менеджмент: можливість повернутись до попередніх занять та мати чітке уявлення про опрацюванні теми, що сприятиме кращій орієнтації викладача у структурі курсу; наявність готових планів занять суттєво скорочує час на підготовку до занять при роботі з новими потоками студентів.

Мета роботи. Дана розвідка націлена на здійснення аналізу стратегії підготовки викладача до проведення ефективних пар та виокремлення рекомендацій щодо ефективного планування занять з іноземної мови у ЗВО

Матеріали та методи. Дослідження передбачає використання загальнонаукових методів аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення науково-педагогічних знань.

Результати та обговорення. Незважаючи на важливість етапу планування, викладачам слід мати на увазі, що на підготовку до заняття не повинно витрачатись більше часу ніж передбачено власне на зустріч із

студентами. Найефективнішим буде такий підхід, за якого продумування уроку займатиме 50 % часу від його проведення. Тобто, якщо заняття триває 90 хв, то підготовчий етап не повинен перевищувати 45 хв. Однак варто зазначити, що даний час є умовним та суттєво залежить від наявності готових матеріалів, рівня володіння мовою студентами, досвіду викладача тощо.

На нашу думку, найраціональнішим при підготовці до занять є наступний підхід.

1) Викладач переглядає матеріал, передбачений для опрацювання на занятті. При цьому важливо впевнитись у власному розумінні лексики, особливостей вимови, використання, граматичного матеріалу тощо.

2) Аналіз завдань поданих у підручнику чи посібнику (прийняття рішення щодо їх доцільності, розподіл на обов'язкові та додаткові, визначення з модифікацією навчального матеріалу – які вправи потрібно замінити чи змінити).

3) Планування діяльності студентів – викладач визначається з формами роботи (індивідуальна, групова, парна) та інтервалами часу, що відводиться на кожний етап роботи .

4) Підготовка необхідного матеріалу та наочності – слайди PowerPoint, інтерактивна дошка Jamboard, роздруківка карток та додаткового матеріалу.

Крім того, важливими етапи є етапи перевірки домашнього завдання – зі студентами від рівня pre-intermediate доцільно використовувати ключі для самоперевірки виконаних вправ вдома. Відтак, на початку заняття викладач лише запитує про проблемні моменти та присвячує час їх роз'ясненню.

Після перевірки домашньої роботи має слідувати введення у нову тему у формі запитань, обговорення ілюстрацій, цитат – усього, що налаштує студентів на відповідний лад.

Важливо також забезпечити плавний перехід від одного виду навчальної діяльності до іншого, подбати про логічний порядок та, звичайно, інтерес студентів до того, що вивчається.

Висновки. Таким чином, належне планування кожного заняття є обов'язковою вимогою до викладачів іноземної мови у ЗВО, оскільки є запорукою ефективної організації навчальної діяльності студентів та попереджує даремну витрату часу. Підготовка до проведення занять як вид роботи також має свою структуру та часові рамки. Їх дотримання дозволить викладачам зберегти продуктивність в умовах великої завантаженості.

ПІДГОТОВКА УКРАЇНСЬКИХ СПОРТСМЕНІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Чайченко Наталія Леонідівна

доцент

Чуєнко Катерина Віталіївна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Українці завжди показували чудові результати в різних видах спорту, здобували медалі, представляючи свою країну на міжнародній арені. Проте, 2022 рік змінив життя усіх громадян України. Через повномасштабне вторгнення з боку РФ постала важлива проблема захисту нашої території, громадян, культурної спадщини та моральних цінностей.

Війна торкнулась усіх сфер життя, при цьому спорт не став винятком. Завдяки Збройним Силам України, вдалим рішенням влади та військових структур, ця галузь змогла продовжити своє функціонування, хоча спостерігаються суттєві уповільнення. Підготовка спортсменів до змагань в умовах військового конфлікту набула нових викликів через мобілізацію, зруйнування інфраструктури та виїзди членів команд закордон. Отже, виникли значні труднощі у питанні проведення якісних та ефективних тренувань до міжнародних змагань.

Актуальність цієї теми зумовлюється існуванням загроз для роботи діячів цієї галузі через втрату кадрових резервів та лідерів, необхідність збереження духовних та культурних цінностей на національному та міжнародному рівнях.

Мета роботи. Мета дослідження - проаналізувати специфіку підготовки спортсменів до міжнародних змагань під час військових дій на території України та шляхи підвищення її ефективності.

Матеріали та методи. У ході дослідження питання підготовки спортсменів України було проведено аналіз матеріалів публікацій, розміщених на інтернет ресурсах, статистичної інформації стосовно роботи спортивних

організацій, українських, європейських та міжнародних федерацій. Також були використані дані опитувань та інтерв'ю спортсменів та їх тренерів щодо морального стану та проблем з підготовки для здобуття перемог в умовах військових дій, а також результатів їх участі у міжнародних змаганнях.

Результати та обговорення. Розвиток сфери фізичної культури та спорту зазнав суттєвих перешкод з початком військової агресії з боку російської федерації. Це значно вплинуло на моральний дух спортсменів, обмежило їх можливість займатись обраними видами рухової активності та тренуватись для участі у міжнародних змаганнях.

Першою перепоною на шляху до досягнення перемог у спорті стало введення військового стану та проведення мобілізації, через що з'явилося обмеження для чоловіків-спортсменів старших за 18 років покидати територію країни. Виконуючи свій громадянський обов'язок захищати Батьківщину, багато членів національних команд були вимушені змінити сферу своєї професійної діяльності на військову. За даними Міністерства молоді та спорту України, на даний момент понад 3 тисячі спортсменів вступили до лав ЗСУ, більше 1000 спортсменів та тренерів залучені до волонтерської діяльності. [5]

Усвідомлюючи надзвичайну роль спорту і необхідність досягнення Україною перемог у не менш важливому спортивному просторі, держава посприяла врегулюванню проблеми перетину кордону спортсменами. У постанові уряду № 1082 від 27 вересня 2022 року зазначено, що учасники збірних з олімпійських, паралімпійських та не олімпійських видів спорту, тренери, судді, арбітри, та особи, включені до складу команд, що забезпечують науково-методичний, організаційний та медичний супровід, можуть отримати дозвіл покинути територію країни на термін проведення спортивного заходу (але не більше 30 календарних днів). Цей термін може бути збільшений у разі, якщо після завершення змагань спортсмени братимуть участь в іншому спортивному заході, за наявності підтверджених документів [2].

Олександр Усик, наприклад, використав цю можливість, щоб боронити країну на спортивному фронті, для підготовки до бою з Ентоні Джошуа. Він з

перших днів війни висловлював свою активну позицію, вступив до територіальної оборони. Виборовши перемогу в бою, він зазначив: «Я присвячую цей поєдинок Україні, ЗСУ, всім, хто боронить мою країну». [4]

Іншим обмежуючим фактором для забезпечення ефективної підготовки спортсменів стали постійні повітряні тривоги та обстріли українських міст. Це значно перешкоджало тренуванням, оскільки була велика загроза життю спортсменів. До того ж, психологи зазначають, що така напружена ситуація, що супроводжувалася панікою й страхом за себе та близьких, не могла не вплинути на моральний та психологічний стан усіх українців, до появи стресу, депресії та морального занепаду. Особливо у перші місяці війни, через розгубленість та важкість адаптування до нових екстрених умов, більшість збірних не проводила тренувань. Проте, повернення до фізичної активності, до звичного режиму тренувань, ще й з урахуванням безпеки спортсменів, дало позитивний результат. Дослідники вказують, що це допомогло знизити психоемоційне напруження багатьох спортсменів та відновити їх моральний дух і впевненість у власних силах. Як результат, українські спортсмени, наприклад, зі стендової стрільби представляли країну на Кубку Світу в Баку та Італії, а також на Чемпіонаті Європи та Світу. Ірина Маловічко, майстер спорту міжнародного класу зі стендової стрільби, вказала на той факт, що участь у перших змаганнях після 24 лютого вивело її зі стану паніки. [1]

Перебування в зоні бойових дій чи на окупованих територіях негативно вплинуло на можливість спортсменів вчасно розпочати або відновити свою підготовку до змагань. Легкоатлет Андрій Проценко, який спочатку знаходився в окупованому на той час Херсоні, зміг покинути місто та доєднатись до процесу тренувань, але мав менший шанс взяти участь у діамантових лігах. [7]

Не менш вагомою перешкодою на шляху до отримання золотих медалей стало руйнування спортивної інфраструктури. Таких прикладів досить багато: на Донеччині було зруйновано арену "Альтаір", де грав "Донбас" та відбувались тренування фігуристів, на Харківщині – комплексу "Салтівський лід" та "Уніфехту", у Миколаєві - фехтувального залу та Центрального міського

стадіону. За статистичними даними, наведеними Міністерством молоді і спорту, найбільше спортивних об'єктів зруйновано в Луганській, Донецькій, Харківській, Миколаївській, Херсонській, Київській, Дніпропетровській, Чернігівській та Сумській областях. Загалом близько 320 спортивних об'єктів постраждали від російської агресії, з яких 87 зруйновані повністю або знищені частково. [8]

Така ситуація спричинила переміщення складу деяких команд закордон до Польщі, Німеччини, Болгарії, Іспанії тощо. Завдяки сприянню спортивних федерацій та олімпійського комітету потенціал українських спортсменів не згасає, а, навпаки, продовжує розвиватись. Вони з гордістю відстоюють честь України на світовому рівні, демонструючи неймовірні досягнення на різних спортивних майданчиках, незважаючи на труднощі сьогодення. Так, початок березня 2022 року ознаменувався найкращим результатом для України в історії Зимових Паралімпіад. Параатлети змогли оновити рекорд за кількістю золотих медалей (11) та загальною кількістю нагород (11 золотих, 10 срібних, 8 бронзових). [6]

У плані відновлення України, представленому Кабінетом Міністрів, є розділи, пов'язані з відбудовою спортивної діяльності. Було виділено стратегічні цілі розвитку, серед яких:

- пріоритетність формування фізично активної і здорової нації;
- відновлення і розвиток резервного спорту та спорту вищих досягнень, враховуючи пріоритетність олімпійського спорту;
- відновлення та розвиток спортивної інфраструктури;
- підвищення рівня української національної та громадянської ідентичності до 85%.

До кожної з цілей було розроблено план дій, оцінено можливі ризики та визначено етапи та терміни їх виконання для формування позитивного іміджу у світовому спортивному просторі. [3]

Висновки. Отже, повномасштабне вторгнення на територію України, обстріли міст, окупація, руйнування інфраструктури та перебування під

постійною загрозою життю громадян – негативні чинники, які значною мірою вплинули на здійснення українськими спортсменами професійної діяльності, перешкоджаючи їх активним тренуванням та впливаючи на їх психоемоційний стан. Однак, незважаючи на труднощі, Україна націлена на подолання перешкод і продовжує демонструвати чудові результати в спорті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Під час тривог та вибухів: як в Одесі готуються до змагань спортсмени збірної України зі стендової стрільби. *Суспільне Спорт*. URL: <https://suspilne.media/355554-pid-cas-trivog-ta-vibuhiv-ak-v-odesi-gotuutsa-do-zmagan-sportsmeni-zbirnoi-ukraini-zi-stendovoi-strilbi/> (дата звернення: 19.04.2023). [1]
2. Про внесення зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова Каб. Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1082. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-2022-п#Text> (дата звернення: 21.04.2023). [2]
3. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Молодь та спорт». *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> (дата звернення: 18.04.2023). [3]
4. Свобода Р. Бій-реванш: усик переміг джошуа. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-usyk-dzhoshua-biy-revansh-rezultat/31997344.html> (дата звернення: 19.04.2023). [4]
5. У лавах ЗСУ перебуває більше 3 тисяч спортсменів | Новини України - #Букви. *Новини України - #Букви*. URL: <https://bykvu.com/ua/bukvy/vnaslidok-povnomasshtabnoi-ahresii-rf-zahynulo-100-ukrainskykh-sportsmeniv-i-treneriv> (дата звернення: 18.04.2023). [5]
6. Що відбувалося у спорті в 2022 році? Хронологія ключових подій за рік. *Суспільне Спорт*. URL: <https://suspilne.media/346180-so-vidbuvalosa-u-sporti->

v-2022-roci-hronologia-klucovih-podij-za-rik/ (дата звернення: 19.04.2023). [6]

7. Як живе український спорт під час війни — розповідає чемпіонка світу Ольга Саладуха | Новини | Українське радіо. *Головна | Українське радіо*. URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=98836> (дата звернення: 18.04.2023). [7]

8. Interfax-Ukraine. Розмір втрат через руйнування спортивної інфраструктури України перевищує \$250 млн. *Інтерфакс-Україна*. URL: <https://interfax.com.ua/news/sport/884008.html> (дата звернення: 19.04.2023). [8]

**ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ ЯК STEM-ТЕХНОЛОГІЯ
ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ ЗЗСО**

Юрченко Катерина Володимирівна

вчитель математики

КУ Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №25

м. Суми Сумської області

Юрченко Артем Олександрович

кандидат педагогічних наук

доцент, доцент кафедри інформатики

Сумський державний педагогічний університет

імені А. С. Макаренка

м. Суми, Україна

Ми живемо в світі, де сучасних учнів важко вмотивувати традиційним навчанням. Вони непосидючі, творчі, допитливі та мають бажання працювати самостійно. Саме для активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів використовують проблемне навчання в STEM-освіті.

Дана технологія навчає учнів як зробити з неможливого-можливе, з невідомого-відоме. Вона ставить реальну проблему перед учасниками освітнього процесу, яка зацікавлює їх та спонукає знайти її розв'язання. При цьому вчитель тільки керує навчальним процесом. Це дозволяє учням проявити свою індивідуальність до розв'язання проблеми, тим самим розвивати самостійність, особисту вмотивованість та пізнавальний інтерес.

Для реалізації проблемного навчання як STEM-технології можна виділити такі етапи:

1. Постановка практичних запитань, які створюють проблемну ситуацію.
2. Вибір учнем або учнями свого запитання, яке більше до вподоби.
3. Складання плану дослідження та можливий розподіл обов'язків між командою учнів.
4. Пошук невідомого.

5. Висновки щодо своєї проблеми.

Сучасним учням цікаво бачити результати своєї роботи, тому доречним є використання інноваційних форм STEM-освіти для організації навчального процесу. Для розв'язання певних проблем різних профілів можна скористатися мейкерством, електронними віртуальними лабораторіями, науковими музеями, ментальними картами, платформами для організації міжнародної проектно-дослідницької діяльності тощо. Також слід відмітити, що ті учасники освітнього процесу, які самостійно розв'язують певну проблему чи в команді значно краще запам'ятовують матеріал, в порівнянні з учнями, які навчаються за традиційною формою навчання.

Варто пам'ятати, що для успішного застосування проблемного навчання як STEM-технології слід враховувати такі фактори:

1. Проблема повинна відповідати знанням і вмінням учнів, тому бути посильною для її розв'язання.
2. Навчання має бути побудоване враховуючи цілі формування знань, вмінь та навичок.
3. Проблемна ситуація має вмотивовувати, зацікавлювати учнів, доцільніше мати прикладний характер та спонукати до якнайшвидшого її розв'язання.

Таким чином, проблемне навчання як STEM-технологія суттєво впливає на підвищення навчально-пізнавальної діяльності учнів, їх рівень компетентності, критичне, логічне та творче мислення. Але до підготовки цієї STEM-технології вчителям необхідно ретельно готуватися та враховувати фактори, які можуть вплинути на її реалізацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Semenikhina, O., Yurchenko, K., Shamoniiia, V., Khvorostina, Y., Yurchenko, A. (2022). STEM-Education and Features of its Implementation in Ukraine and the World. Paper presented at the 2022 45th Jubilee International Convention on Information, Communication and Electronic Technology, MIPRO

2022 – Proceedings, 690-695. <https://doi.org/10.23919/MIPRO55190.2022.9803620>

2. Вода, А., Юрченко, А. & Острога, М. (2022). Діяльність вчителя інформатики в закладі загальної середньої освіти у парадигмі нормативних вимог до її реалізації. *Фізико-математична освіта*, 37(5), 25–30. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-037-5-003>.

3. Павленко В. В. Проблемне навчання: становлення, сутність, перспективи. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/12538/1/11.pdf>

4. Хворостіна Ю. В., Юрченко А. О., Юрченко К. В. Роль комп'ютерної анімації на уроках математики при вивченні теми «Побудова графіків функцій методом геометричних перетворень». *Вісник науки та освіти* (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»), 2023. № 1(7). С. 644-659. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1\(7\)-644-659](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-1(7)-644-659).

5. Юрченко А, Мулеса П., Лобода В., Острога М. Соціальні сервіси як майданчик для супроводу освітнього процесу і навчання інформатики. *Фізико-математична освіта*, 2022. Том34. No2. С. 63-70. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-034-2-010>.

УДК 37.011:004.358

**ВІРТУАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО
ЗАКЛАДУ: ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ**

Ясінський Андрій Миколайович

кандидат педагогічних наук, доцент
проректор з інформаційного забезпечення
та інноваційних технологій навчання

Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна

ORCID ID 0000-0002-1894-1314

Давидова Вікторія Василівна

студентка 2 курсу магістратури факультету кібернетики
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука

м. Рівне, Україна

ORCID ID 0009-0005-0069-9098

Вступ. Віртуальне освітнє середовище загальноосвітнього закладу освіти як інноваційний ресурс для навчання учнів. Актуальні соціальні фактори викликали потребу у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та їх інтеграцію в освітній процес. Перед системою освіти постають завдання формування нового освітнього середовища для забезпечення якісного навчання. Для вирішення пріоритетних завдання освіти важливого значення набуває формування віртуального навчального середовища (ВНС) освітнього закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття віртуальне навчальне середовище (ВНС) активно формується в науковій літературі, педагогічній та методичній пресі. Теорія ВНС формується на великій кількості понять, витоками яких є в психології, методиці викладання, комп'ютерній інженерії, тощо.

Система психолого-педагогічних умов та засобів впливу, що закладаються в віртуальне навчальне середовище, утворюють потенціал

можливостей для розкриття здібностей та намірів суб'єктів освітнього середовища, та стає об'єктом дослідження ще не виявлених траєкторій його використання.

Розвиток цифрових технологій та їх інтеграція в освітній процес сформувало проблематику взаємодії віртуальних освітніх систем і соціального оточення. Ця парадигма викликала актуалізацію філософського дискурсу про віртуальну реальність (А. Бюль, М. Вейнстейн, Д. Ланье, А. Крокер).

На початковому етапі дослідження проблеми застосування цифрових технологій в освіті велись навколо проблеми організації систем відкритого та дистанційного навчання (А. П. Єршов, В. П. Зінченко, М. М. Моїсєєв, В. М. Монахов, В. С. Лєдньов, М. П. Лапчик, В. Ю. Биков, В. М. Глушков, М. І. Жалдак, В. С. Михалевич, Ю. І. Машбиць, Ю. А. Бикадоров, А. Т. Кузнєцов, І. А. Новик, А. І. Павловський та ін.). Напрацювання цього етапу розкривають можливості, пов'язані з застосуванням комп'ютерних технологій в освіті, створюють підґрунтя для формування проблеми концепції безперервної освіти, Формується парадигма переходу від «освіти на все життя» до «освіти протягом усього життя» та втілення особистісно-орієнтованої освітньої парадигми.

Ряд педагогічних досліджень ототожнюють інформаційно-комунікаційні середовища, що реалізують цілі освітнього характеру, із віртуальним навчальним середовищем (М. Вайндорф-Сисоєва, В. Кухаренко, В. Шитова, С. Хапаєва, М. Євдокімова, Г. Матіко, Р. Гуревич, О. Шестопал, О. Самойленко, С. Aldrich, D. Crookall, P. Torres, R. Marriott, E. Irala, A. Ramos, Y. Nishina, M. Plana).

Платформи функціонування дистанційного навчання та середовища створення цифрового контенту частина вчених ототожнюють із віртуальним навчальним середовищем закладу освіти (В. Кухаренко, В. Любченко, П. Царевский, С. Лисенко, О. Горбачов, В. Штанько, А. Okada, Н. Jarvis та ін.). Окремо виділяються інтерактивні середовища спрямовані на проведення професійно-орієнтованих тренувань (Е. Сарафанюк). Особливої уваги в

педагогічному середовищі заслуговують засоби створення віртуальної реальності, гіпертекстові сторінки, електронна пошта, групи новин, чат, аудіо та відео-конференції (В. Кухаренко).

Значна кількість визначень поняття «віртуальне навчальне середовище», в науковій літературі не сприяє становленню та розвитку концепції ВНС. Особливо гостро постає проблема становлення ВНС в контексті вивчення інформатики в загальноосвітньому закладі в умовах воєнного часу.

Сучасний заклад освіти відчуває гостру потребу у створенні ВНС та належного дидактико-методичного супроводу, що в комплексі спроможні забезпечити інтенсифікацію навчального процесу в складних соціальних умовах.

Мета статті – дослідити поняття «віртуальне навчальне середовище» у контексті підготовки вчителя загальноосвітнього закладу та визначити психолого-педагогічні характеристики ВНС.

Для досягнення цієї мети визначено такі завдання:

- проаналізувати існуючі визначення понять «віртуальне середовище», «навчальне середовище»;
- описати основні властивості ВНС;
- виділити психолого-педагогічні умови формування ВНС.

Виклад основного матеріалу. У наукових дослідженнях поняття «віртуальне навчальне середовище» висвітлюють з двох позицій: з позиції комп'ютерної інженерії та з позиції психології. Кожна з позицій розкриває суть поняття ВНС абстрагуючи окремі компоненти.

Комп'ютерне середовище, функціонування якого забезпечується технічними засобами та телекомунікаційними мережами, є матеріальною основою функціонування віртуальної надбудови що взаємодіє із психологічними концептами користувача. Чуттєво-образна природа психіки людини взаємодіє із компонентами ВНС та сприяє формуванню «чуттєвих образів» що трансформуються у мотиваційні фактори навчання та знання

компоненти.

В педагогічній літературі виділяють комп'ютерну та психологічну «віртуальну реальність». Комп'ютерну віртуальну реальність характеризують як «інтерактивне середовище з графічними, акустичними, пластичними та іншими властивостями, в яке користувач занурюється в ролі глядача або творця» [1, с. 35]; як «нову сходинку в створенні ілюзії реальності, в якій користувач може активно взаємодіяти з середовищем, знаходячись всередині нього» [2, с. 43]; як «комп'ютерну технологію, продуктом якої є інтерактивне аудіовізуальне середовище, що має високий рівень психологічної ймовірності» [2, с. 46]; як комп'ютерну трьохвимірну, мультисенсорну, інтерактивну симуляцію, яку користувач неначе проживає та в якій діє, перебуваючи ззовні [3, с. 386].

Євдокімова М. виділяє компоненти комп'ютерної віртуальної реальності: текстовий, мультимедійний, сенсорно-занурювальний [4, с. 54]. Текстова віртуальна реальність представляє мережеве середовище, в якому учасники взаємодіють між собою через надсилання текстових повідомлень. Мультимедійна віртуальна реальність передбачає використання графічних образів, але виключає можливість відчуття фізичної присутності. Сенсорно занурювальна віртуальна реальність забезпечує занурення в штучно-створене середовище, що відбувається на когнітивному (застосування когнітивних засобів) та моторно-поведінковому рівні (застосування апаратних засобів).

Фахівці психології, досліджуючи поняття віртуальної реальності, трактують її компоненти, як «реальність, породжена психікою людини» [5, с. 418]. Психолог М. Носов вводить поняття «само образ», під яким має на увазі «психічне табло, на якому відображуються психічні процеси людини». Згідно його теорії, якщо певний образ (зовнішній об'єкт) здійснює вплив на психіку людини, викликаючи певні відчуття в самообразі, то ці відчуття є віртуальними. М. Носов наводить приклад замилювання образом (квіткою, людиною і т.п.), що спричиняє появу в самообразі певних відчуттів (наприклад відчуття захвату), які він називає віртуальними [6, с. 29]. В результаті ми

можемо зробити висновок, що умовою появи психологічної віртуальної реальності є подача зовнішніх образів таким чином, щоб вони викликали віртуальні переживання в самообразі людини.

На сьогоднішній день наявне протиріччя між потребами освіти в ефективному освітньому середовищі і рівнем наукових знань про віртуальне освітнє середовище, як феномен соціально-культурної дійсності, дидактичний потенціал ВОС залишається недостатньо вивченим.

Для сучасної педагогічної науки важливою проблемою є розробка моделі віртуального освітнього середовища та формалізація методик застосування функціоналу віртуальної реальності в освіті. Вивчення дидактичного потенціалу віртуального освітнього середовища постає як актуальна педагогічна проблема.

Віртуальне освітнє середовище в освітньому процесі застосовується з метою забезпечення саморозвитку особистості та безперервної самореалізації. Функціонування освітніх систем із застосуванням технологій віртуальної реальності характеризується «масштабованістю» цих систем, адаптованістю технологій та їх інтегративністю в динаміку освітнього простору, що диктується соціальними викликами.

В умовах сучасного освітнього процесу переважає активна роль учителя, його спрямовуючі та контролюючі функції, проте воєнний стан вносить суттєві корективи. Модель навчання зміщується в сторону самонавчання за наявності постійного зворотного зв'язку в системі «вчитель-учень», а організація самостійної роботи спрямовується на розвиток навичок творчості, пізнавальної активності і системності мислення учня.

Важливими складниками освітньої моделі воєнного стану є забезпечення пріоритету навчання перед викладанням; домінування діяльнісного типу навчання; організації самостійної навчальної діяльності; підвищення мотивації навчання за допомогою використання засобів комплексного представлення та маніпулювання аудіовізуальною інформацією; підвищення рівня емоційного сприйняття інформації та формування умінь реалізовувати різні форми

самостійної діяльності щодо обробки інформації.

У педагогічних дослідженнях віртуальної реальності виявлено значний дидактичний потенціал цих технологій, що визначається активним залученням користувача до взаємодії з комп'ютером, надаючи можливості інтерактивної репрезентації у віртуальному середовищі. Технології віртуального середовища породжують віртуальні образи в свідомості людини, дають можливість вчителю працювати з психічними «об'єктами» віртуальної реальності, розширюють засоби спілкування, коли словесний опис образів та об'єктів пізнання є недостатнім.

Засоби для імітації у віртуальному середовищі дозволяють відпрацювання умінь і навичок, обґрунтування причинно-наслідкових зв'язків в об'єктах віртуальної моделі, дають можливість здійснювати взаємодію з об'єктами або процесами, що знаходять своє відображення на екрані, оскільки реалізація їх в реальності неможлива.

Віртуальне освітнє середовище створює умови навчання в якому можлива висока внутрішня мотивація учнів, сприяє формуванню факторів емоційного підйому та позитивного ставлення до процесу сприйняття, закладає умови творчого підходу.

Особистісно-орієнтована освітня парадигма найкраще вписується у навчання із застосуванням віртуального освітнього середовища, при цьому нівелюється необхідність абсолютизації методик викладання. Ініціатива учнів в такій системі навчання вища ніж в традиційній системі освіти.

Умови воєнного стану суттєво змінили акценти навчального процесу в школі, вчитель і учень взаємодіють через виконання різних видів самостійної роботи. Важливо, щоб віртуальне освітнє середовище школи забезпечувало діяльність учня через використання інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечувало виконання його інформаційних запитів, створювало умови для повноцінного пізнавального процесу, сприяло виконанню творчих, експериментально-пошукових завдань.

Навчальний процес, що тривав впродовж дії карантину, із застосуванням

змішаних та дистанційних технологій, дозволив сформувати в учнів достатні уявлення щодо дидактичного потенціалу віртуального освітнього середовища. Учні адекватно оцінюють можливості управління навчанням у віртуальній освітньому середовищі. Вони адекватно оцінюють особистісно-орієнтований характер віртуального освітнього середовища та готові обирати послідовність вивчення навчального матеріалу і темпи навчання.

Використанням віртуального освітнього середовища, мультимедійних технологій та віддаленого доступу до контенту освітніх ресурсів сприяють ефективному забезпеченню безперервного навчання. Учня доступний вибір плану та методик навчання, що сприяє розкриттю та виявленню індивідуальних творчих здібностей учнів.

Активність учнів при використанні засобів віртуального освітнього середовища створює умови застосування технологій творчої діяльності самореалізації учня, і стає основою та важливим складником забезпечення ефективного навчального процесу.

Організація самостійної навчальної діяльності із використанням віртуального освітнього середовища, є важливим фактором підвищення мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, підвищення рівня емоційного сприйняття нового матеріалу.

Віртуальна реальність із застосуванням ІКТ в освіті сприяє створенню інтерактивного освітнього віртуального середовища із використанням сукупності засобів, методів створення та реалізації віртуальних образів з метою активної взаємодії з ними або всередині них, відповідно з високим рівнем достовірності. Віртуальне освітнє середовище, стихійний та водночас цілеспрямований розвиток якого чітко простежується на сучасному етапі, є відкритою системою, що представляє взаємозв'язок засобів нових ІКТ і комунікаційних можливостей для забезпечення ефективного навчання за наявності інтерактивної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу. Віртуальне освітнє середовище є типовим творчим середовищем саморозвитку вільної та активної особистості, якій властива активність, висока самооцінка, відкритість,

а також свобода міркувань. Домінуючим у віртуальному освітньому середовищі виступає метод інтерактивного самонавчання із постійною взаємодією (співпрацею) суб'єктів викладання та суб'єктів навчання за умови наявності безперервних зворотних зв'язків між ними. В умовах віртуалізації та інформатизації суспільства моделювання віртуального освітнього середовища слугує основою для виявлення дидактичного потенціалу сучасного освітнього середовища та можливостей його практичного втілення в навчальному процесі.

Розгляд поняття віртуальної реальності з точки зору комп'ютерної інженерії та психології дає нам підстави стверджувати, що функціональна спрямованість обох типів віртуальної реальності (VR) полягає намаганні змусити переживати певні відчуття, сприймати змодельовані події як такі, що відбуваються в дійсності. До ключових властивостей VR, відповідно і ВНС, відносять:

- інтерактивність (активна взаємодія користувача із штучним середовищем);
- динамічність (швидка зміна подій);
- уявність;
- відчуття присутності (переживання ідентичних реальності відчуттів);
- континуальність (можливість нескінченної репрезентації);
- темпоральність та каузальність (обертний час; активізація причинно наслідкових зв'язків: наприклад, наявність мультимедійного супроводу відповідей дає змогу студенту спостерігати та осмислювати наслідки своїх дій та рішень, переживати їх як реальні, прогнозувати можливий розвиток подій) [2, с. 46 - 47].

Розвиток віртуального середовища в умовах функціонування закладу загальної середньої освіти сприяє підвищенню ефективності навчального процесу, формує нові методичні шляхи організації навчального процесу.

Висновки. Проаналізувавши науково-педагогічні визначення поняття «віртуальне навчальне середовище», ми підтримуємо думку про те, що віртуальне навчальне середовище є спеціально організоване навчальне

середовище, що характеризується спрямованістю на досягнення навчальних цілей, абстрагує педагогічні образи наближено до реальності, забезпечує психологічну достовірність сприйняття навчального матеріалу.

Будь яке навчальне середовище, що включає компоненти комп'ютерно-опосередкованого чи текстового простору, яке характеризується здатністю занурювати людину в штучно створене середовище, можна вважати віртуальним.

Психолого-педагогічними умовами створення та функціонування віртуального навчального середовища є організація навчання на засадах інтеграції навчальних дисциплін; засвоєння дидактичних траєкторій дослідження навчального матеріалу; формування міжпредметних моделей понять та зв'язків.

З'ясування сутності поняття ВНС та можливостей його створення під час навчального процесу, може слугувати платформою для розробки навчально методичного комплексу, що є перспективою подальших досліджень.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

UDC 613.6

SPECIFIC INFLUENCE OF PSYCHO-PHYSIOLOGICAL FACTORS ON WELDERS

Levchenko Oleg Grygorovych

Doctor of Technical Sciences, Professor

Polukarov Yury Oleksiyovych

Ph. D., Candidate of Technical Science, Associate Professor

Introductions. In today's conditions, welding production is characterized by mechanization and automation of welding processes. The role of welding during assembly and repair work with metal structures is growing significantly, and the need to conduct welding work in closed containers with small space is also increasing.

Aim. Analyze the influence of psychophysiological factors on the health of welders.

Materials and methods. Welding processes are characterized by the presence of a whole complex of harmful and dangerous factors, the influence of which can be exerted directly on the worker performing the welding process [1]. Such factors include electric current, sparks, electromagnetic fields, etc. Some factors have a negative impact on both humans and the environment at the same time. This group includes optical radiation, welding aerosols and gases [2, 3].

In addition to chemical and physical negative factors, psychophysiological factors should be singled out separately, which are very widespread and make a significant negative contribution to the occupational morbidity of welders. First of all, this group includes the phenomenon of monotony of work performed by a welder, as well as physical stress on his health.

Results and discussion. Psychophysiological factors can be divided into two separate groups depending on the nature of the effect on the health of welders [4]. The first group should include physical exertion, which, in turn, can be static and dynamic. They are caused by hard physical work of the welder.

The second group should include the so-called neuropsychological stress, which is characterized by mental overstrain, strain on visual analyzers, stress, etc. Factors such as the welder's work schedule and the monotony of his work should also be taken into account. The complex of factors listed above determine the concept of labour intensity [4].

Welders performing manual arc and semi-automatic welding are usually faced with statistical and dynamic loads, which causes overstrain of the nervous and musculoskeletal systems of the health. The hands and shoulder girdle are subjected to a significant load due to the need to constantly hold the welding tool in the hands, long-term management of the process and forced working posture. In some circumstances, a welder is forced to spend up to 70% of his work shift in a tense position, which is an extremely difficult test. This especially applies to welding in closed containers of small dimensions, where welders have to spend most of their time in an uncomfortable position. The most unfavorable from the point of view of physical exertion are works performed half-sitting, standing during ceiling welding and lying on the back during the welding process in places with difficult access.

As for dynamic overvoltage, it occurs mainly during heavy work of an auxiliary nature (unloading of welding materials and workpieces to the workplace, transfer of welding machines, manipulation of nodes to be welded). Such loads cause fatigue of welders, which can negatively affect the quality of the weld.

The intensity level of the visual analyzer is influenced by the size of the object of recognition and the difference between the contrast of the object of recognition and the background, and for the auditory analyzer the key role is played by the ratio between the levels of speech sounds and noise.

Do not forget about the emotional load on the welder, which can cause negative processes to occur in the central nervous system. Welders are exposed to

this factor when working overtime, as well as when working on a conveyor line or in conditions with a high risk of negative consequences for life and health. Setting a hard deadline when you have to work at an increased pace can also play a negative role.

Conclusions. Effective measures aimed at minimizing the impact of psychophysiological factors on welders include:

- introduction of maximum mechanization and automation of work;
- improvement of workplaces in order to ensure a comfortable working position of the welder;
- introduction of regulated breaks for sanitary and health purposes (in particular, to provide the opportunity to perform industrial gymnastics and change the industrial posture).

REFERENCES

1. Wanjari M. B., Wankhede P. Occupational hazards associated with welding work that influence health status of welders // *International Journal of Current Research and Review*. – 2020. – Т. 12. – №. 23. – С. 51-55. <http://dx.doi.org/10.31782/IJCRR.2020.122303>

2. Joshi M., Dhakal G., Shrestha S. Occupational Health Problems, Workplace Environment and Utilization of Personal Protective Equipment among Welders of Banepa Municipality, Nepal // *International Journal of Occupational Safety and Health*. – 2020. – Т. 10. – №. 2. – С. 100-7. <https://doi.org/10.3126/ijosh.v10i2.30175>

3. Riccelli M. G. et al. Welding fumes, a risk factor for lung diseases // *International journal of environmental research and public health*. – 2020. – Т. 17. – №. 7. – С. 2552. <https://doi.org/10.3390/ijerph17072552>

4. Левченко О. Г. Охорона праці у зварювальному виробництві: Навчальний посібник. – К.: Основа, 2010. – 240 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРАЛЬНОГО ВЧИНКУ ОСОБИСТОСТІ

Блохіна Ірина Олександрівна

к. психол.н., доцент
доцент кафедри психології та педагогіки
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Вступ. На розвиток як суспільної, так і індивідуальної свідомості впливає багато чинників: нестабільність соціально-політичного та економічного становища, ситуація невизначеності, що обумовлена війною. Подібні явища провокують зміну ціннісних орієнтацій, значення моральних норм і принципів як регуляторів вчинкової активності особистості. Вчинок з усім багатством його суспільно-особистісної суперечливості вважають найбільш яскравим способом вираження людської діяльності. Проблема вивчення та дослідження зазначеного феномену в сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі останнім часом є доволі актуальною.

Метою нашої роботи є теоретичний аналіз вчинку як першоеlementу моральної діяльності особистості.

Результати та обговорення. На сьогоднішній день в науці існує кілька підходів у вивченні вчинку, розуміння змісту зазначеного феномена.

С. Л. Рубінштейн стверджує, що вчинком є лише така дія людини, в якій провідне значення має її свідоме ставлення до інших людей, до суспільства, до норм суспільної моралі.

На думку В. А. Роменця вчинок виступає категорією, що дозволила об'єднати в єдину систему психіку, ситуацію, дію, діяльність, особистість, переживання і культуру. Науковець стверджує, що безпосереднім “механізмом” моральної творчості” виступає вчинок у його психологічній структурі. Саме він є вузловим осередком психічного.

Психологічно і морально зріла особистість, на думку О. В. Киричука, власним вчинком передбачає і демонструє своє ставлення до іншої людини як до такої ж особистості, оскільки вчинок – це спосіб існування особистості у світі, загальний філософський принцип, який допомагає тлумачити природу людини і світу у різноманітних відношеннях. Вчинок можна вважати універсальним засобом самотворення, самовиявлення, самовдосконалення особистості, в ньому відображено специфіку і загальний рівень свого суб'єкта.

О. М. Ткаченко наголошує, що вчинок – це унікальне явище серед інших психічних феноменів, оскільки являє собою єдність мотиваційної, регулятивної, пізнавальної сторони психіки особистості, де цілісність та “елементарність” є центральними категоріями психічного життя особистості.

Таким чином, вчинок у психології розглядається як унікальний специфічний вид розумової та вольової дії, необхідна складова життєдіяльності особистості, прояв її поведінки і характеру. Здійснюючи вчинок, особистість створює нові індивідуально-значущі морально-психологічні та суспільно-корисні цінності, зразки спільної діяльності людей. Вчинок органічно поєднує у собі діалектичний зміст суб'єктивного і об'єктивного, індивідуального і суспільного, свідомості і діяльності, мотиву і наслідку, слова і діла.

Моральний вчинок у широкому розумінні – це дія, що відповідає певним моральним стандартам: нормам, цінностям. Оскільки моральний вчинок репрезентує цілісність людської свідомості, самосвідомості і практичної дії, то він вважається визначальним показником, мірою морального розвитку особистості. Будь-яка моральна цінність формується у процесі здійснення суб'єктом відповідного вчинку, проявляється та закріплюється у ньому. Поведінку або вчинок можна вважати моральним, якщо людина виконує свій моральний обов'язок, дотримується певних моральних норм і принципів, прийнятих у даному суспільстві і не порушує приписів моралі.

У більш вузькому розумінні вчинок стає моральним, якщо він ґрунтується на свідомому виборі та вільному утвердженні певних моральних цінностей.

Моральний вчинок – це завжди свідомий акт морального самовизначення людини, в якому вона стверджує себе як особистість у своєму ставленні до іншої людини, до самої себе, до групи або суспільства в цілому. В зазначеному контексті під ставленням слід розуміти суб'єктивний вибірковий зв'язок людини зі значущими для неї об'єктами навколишньої дійсності, що ґрунтується на її індивідуальному досвіді взаємодії з ними.

Отже, вчинок – це практичний акт цілеспрямованого утвердження певних моральних цінностей у ситуації, де ці цінності беруться під сумнів, або заперечуються, це дія, яка має своїм підґрунтям власну совість, свій страх і ризик. Проте слід зауважити, що вчинком може бути і утримання від дії, якщо таке утримання веде до позитивного результату з точки зору тих цінностей, які утверджуються, або до негативного, коли має місце нездійснений вчинок.

У вчинкові як у цілісному явищі в нерозривній єдності існують суб'єктивно-особистісні (мотиви) та об'єктивно-значимі (результати) елементи. Вчинок із його адекватністю можна зрозуміти як суб'єктивно мотивований результат і як об'єктивно реалізований мотив. Для адекватної оцінки окремого вчинку чи лінії поведінки особистості важливо не просто кваліфікувати мотиви або результати з погляду моральної цінності, без їх взаємозв'язку, а й слід з'ясувати конкретне співвідношення цих цінностей і проаналізувати ті зовнішні умови, при яких ці мотиви переходять у результати.

Потреби характеризують ціннісне ставлення людини до світу і зумовлюють моральні якості особистості, її поведінку у сфері моральності і, що дуже важливо, готовність людини свідомо здійснити вчинок, коли в цьому виникає потреба. Ціннісні стимули торкаються особистості, структури її самосвідомості, особистісних потреб; вони пронизують всю психіку людини, зачіпають пізнавальні та емоційно-вольові процеси: мислення, емоції, почуття; підсвідомі спонуки дають можливість людині вибирати саме ту поведінку, той вчинок, який виходить з інтеріоризованих цінностей. За своєю конкретно етичною спрямованістю вчинок може бути конструктивним, змінюючи до деякої міри навколишній світ, підносячи його на вищий духовний рівень, або

деструктивним, який руйнує навколишній світ.

Отже моральний вчинок несе в собі величезний духовний потенціал, який здатен змінювати людське буття і його розуміння.

Розширення параметрів суспільної та індивідуальної моральної свідомості під впливом глобалізації соціальних процесів зумовлює пошук нових підходів до визначення об'єктивних критеріїв моральної оцінки вчинку, а також спонукає до вироблення нової методологічної основи аналізу об'єктивності самооцінки особистості як автономного суб'єкта на рівні саморефлексії. Аналіз об'єктивності морального вчинку потребує активізації досліджень, поєднуючи теоретичні засади етики, психології, педагогіки, соціології. Це, насамперед, стосується проблем суперечностей вчинку, різновидів та рівнів вчинкової активності, ситуативності та стратегії вчинку, універсальності загальнолюдських моральних цінностей у контексті мотиваційної основи вчинку, творчого потенціалу вчинкової діяльності як засобу гармонізації життєвого шляху, дієвості вчинку в процесі самовдосконалення, морального вибору в критичній ситуації, оптимізації екзистенційних основ буття тощо.

Висновки. Отже, вчинок – це завжди соціально оцінюваний акт поведінки, що обумовлений усвідомленими мотивами. Вчинок як першоелемент моральної діяльності особистості підпорядкований мотивам і меті її діяльності. У вчинкові зазвичай проявляється особистість – її провідні потреби, ставлення до оточуючої дійсності, характер, темперамент. У відповідності з соціальними, етичними і правовими нормами вчинки оцінюються, як моральні або аморальні, чесні або нечесні, героїчні або боягузливі тощо.

НОВИЙ ЧАС – НОВІ ВИДИ ПСИХОТЕРАПІЇ. КВАНТОВА ПСИХОТЕРАПІЯ

Бойченко Ганна Федорівна
Студент Криворізького Педагогічного Університету
Факультет Глибинних психологій
Практикуючий Психотерапевт
творець інноваційного
методу НАНО Трансформації
студент Віденського Університету імені З. Фрейда
Психоаналітик, Практик
творець самозцілюючої психокорекційної терапії
Київ, Україна

Вступ. Чому застарілі методи психології вже у минулому, і як квантовий розвиток вплинуло на психологію, ставши найефективнішим методом психологічної терапії в наші дні.

Ціль роботи. Знання в наші дні - це інформація, що несе енергію та хвильову заповненість.

Застарілі методики психології не можуть задовольнити потреби сучасного суспільства. Вони обмежені у своїй здатності допомогти людям розвиватися і рости як усередині, так і зовні. У наші дні найефективніші методи пов'язані з квантовою психотерапією.

Квантова психотерапія - це новий напрямок у психології, який використовує принципи квантової механіки для пояснення та зміни людської поведінки.

Ця методика заснована на ідеї, що все в нашому світі складається з енергії, включаючи наші думки, почуття та емоції.

Згідно з квантовою психотерапією, знання в наші дні - це інформація, що несе енергію та хвильову заповненість. Все довкола нас є інформаційним полем, кожен Атом несе інформацію та частинки, з яких він складається. Інформацією можна користуватися і навіть настав час використовувати її в

напрямку трансформування тіла і оточуючого нього. Ця інформація може бути використана для зміни нашого стану та поведінки.

Квантова психотерапія пропонує низку методів, які можуть допомогти людям досягти кращого психологічного стану та життєвого успіху за рахунок зміни поля інформації в самій людині.

Один з таких методів – квантове мислення.

Квантове мислення – це здатність розглядати події та процеси за допомогою квантової оптики. Цей метод допомагає людям побачити світ по новому та розкрити свій потенціал.

Ще один метод – квантове перетворення. Цей метод дозволяє змінити енергетичний рівень наших думок та емоцій, щоб досягти бажаного результату.

Квантове перетворення може допомогти людям подолати негативні думки та емоції та привести своє життя в гармонію.

Грунтуючись на Квантовому мисленні та перетворенні, я створила Метод НАНО Трансформування, за його допомогою людина і звичайно будь-хто змінює все у своєму житті за лічену кількість сесій і при цьому відбувається повна Трансформація не тільки внутрішнього стану людини але і її зовнішнє середовище за рахунок Трансформації мислення відбувається перетворення Полів інформації.

Трансформація – це Метод Квантової Психотерапії.

Це новий напрямок у Психології та Психокорекційних техніках.

Квантова психотерапія також використовує методи, такі як квантове цілительство, квантова медитація та квантовий аналіз. Ці методи дозволяють людям покращити своє здоров'я, балансувати свої емоції та збільшити свою енергію.

Застарілі методи психології Психологія – це наука, яка вивчає ментальні процеси та поведінку людини. З часом методики психології еволюціонували, і протягом багатьох років існували різні методи психологічної терапії. Деякі з них були успішними, але більшість із них на сьогоднішній день є вже застарілими та неефективними. Однак час прийшов вивчати застарілі методи як

факт процесу еволюціонування фундаментальних наук, скоріше ніж впроваджувати їх у практичне застосування, тоді як переважна більшість фахівців все ще продовжує вивчати та використовувати їх.

Візьмемо, наприклад, психоаналіз. Це наука про Психологію, про будову Психосистеми і всі причинно-наслідкові взаємозв'язки. Психоаналіз буде жити вічно і буде впроваджений у численні системи психотерапій і психокорекцій, але методом лікування вже він не повинен бути через застарілий метод, точніше нехай мене пробачать всі фахівці і фахівці Психоаналізу, але він король психології, який повинен бути тільки фундаментом. та психотерапій майбутнього. Без психоаналізу нікуди не дітися, його вивчення має бути обов'язковим, а ось використання вже давним-давно трансформуватися в нові види психотерапії.

Це все те ж інформаційне поле, яке вже за 100 років з моменту створення Психоаналізу набуло безліч Трансформацій та нових форм.

Саме в наші дні квантова психотерапія стала найбільш ефективним методом, який необхідно вже впроваджувати як новий напрямок у всю освітню систему та в терапевтичну практику, використовуючи спеціалістами по всьому світу. Існує безліч застарілих методів психології, які були широко використані у минулому. Вони включають Психоаналіз, біхевіоризм і гештальт-терапію. Ці методи були засновані на припущеннях про те, що різні аспекти людської поведінки можуть бути пояснені та змінені шляхом аналізу про

Існує безліч застарілих методів психології, які були широко використані у минулому. Вони включають Психоаналіз, біхевіоризм і гештальт-терапію. Ці методи були засновані на припущеннях про те, що різні аспекти людської поведінки можуть бути пояснені та змінені шляхом аналізу певних аспектів особистості, таких як сприйняття, увага та пам'ять.

Однак ці методи були критиковані за їхню обмеженість та обмежену ефективність. Наприклад, Психоаналіз був критикований через те, що він фокусувався на минулих подіях, і не приділяв достатньо уваги поточним проблемам пацієнта. Біхевіоризм вважався занадто механістичним, і не

враховував важливі аспекти особистості, такі як мотивація та емоції.

Гештальт-терапія була критикована через те, що вона була надто неструктурованою, і не мала чітких методологічних основ.

Але всі ці науки заслуговують на особливу увагу і як я вже сказала вище, їх вивчення обов'язково необхідне в Освітньому ланцюжку майбутнього Квантового Психотерапевта. Це так само стосується і Коуч-фахівців, які тримати в основі своїх методів Тлумачення станів і розбір глибини того, що відбувається з клієнтом.

У всіх цих психодіагностичних напрямках так само бракує на сьогоднішній день вже Квантовій заглибленості.

Настав час на глибину інформації тоншу і ширшу одночасно. Людині вже необхідно прийняти себе повною мірою усвідомлення своєї форми та сенсу існування, а не просто бути об'єктом відносин батьків.

Матеріали та методи. НАНО Трансформація, наприклад, складається з наступного списку наук і методів:

1. Психоаналіз
2. Нейрофізіологія
3. Поведінкова біологія
4. Етологія. Поведінка тварин у дикому середовищі
5. Метафізична анатомія
6. Швидкі Особистісні Зміни
7. Процесинг
8. Екзистенційна психокорекція
9. Квантова Механіка
10. Ідентифікація Я
11. Практики у розвантаженні тіла
12. Інтроекція, інкорпорація
13. Психологія – як основа
14. Клінічна психологія

І додатковою обов'язковою сполучною ланкою у всьому списку

фундаменту звичайно ж є Психологія як основа, Клінічна Психологія - для роботи з клієнтами. Але 15 пунктом з чого саме складається НАНО Трансформація - це будуть Нові Правила виживання, які лежать у несвідомій Системі кожної людини і ось повинні будуть перепрошуватися на нову Систему Безпеки всього людства.

Ми їх у Методі НАНО називаємо «Оновлені Закони Всесвіту».

15. НАНО Трансформаційні закони Всесвіту.

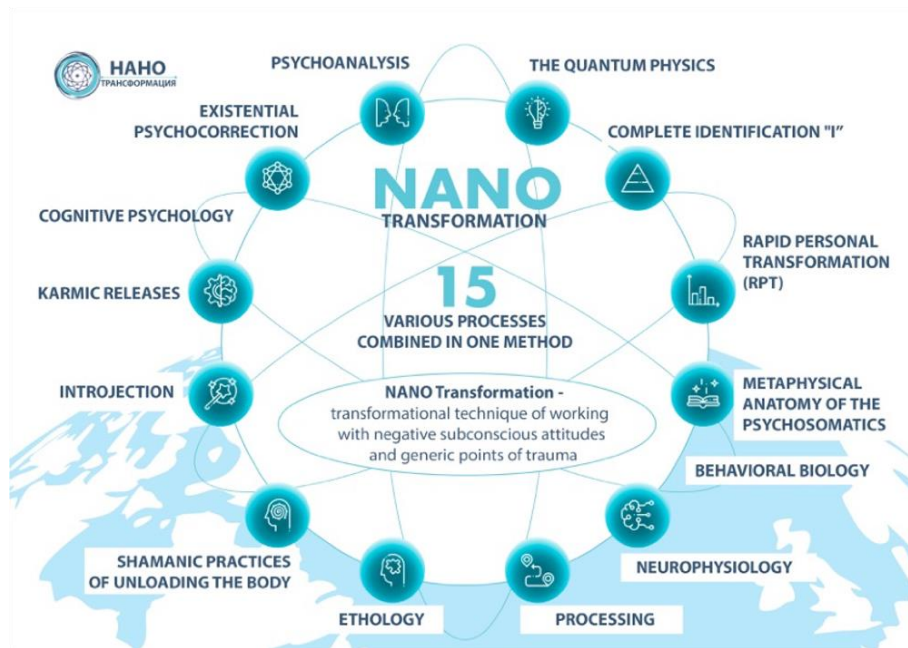

Рис. 1. НАНО Трансформація.

Але сьогодні розкриємо ще глибшу тему Квантової психотерапії.

У наші дні квантова психотерапія стала найбільш ефективним методом психологічної терапії.

Квантова психотерапія ґрунтується на принципах квантової механіки, яка описує властивості частинок на мікрорівні. При описі частинок на мікрорівні, ми пов'язуємо всі взаємодії з людиною в її тілі і з його важливим невід'ємним розвитком у площині всього Всесвіту. Вона використовує ефекти, такі як квантова взаємодія для створення терапевтичних ефектів.

Основними принципами Квантової психотерапії є поєднання квантових властивостей з психічними явищами взаємодія кожної людини зі світом Всесвіту, а також контакт між терапевтом і пацієнтом на рівні квантових явищ,

і використання позитивної енергії для зміни психічних процесів.

Квантова психотерапія вважається ефективною, тому що вона враховує глибинні взаємозв'язки людини з її істинним Я, панічні атаки та багато інших.

Результати та обговорення. У моєму досвіді роботи з клієнтами лікування таких станів відбувається за лічену кількість сесії 4-5-7 плюс до всього без повернення станів у майбутньому.

Знання в наші дні – це інформація, що несе енергію та хвильову заповненість.

Сучасні дослідження в галузі квантової фізики показують, що все довкола нас складається з енергії, і ця енергія пов'язана з хвильовими процесами. Ця ж концепція може бути використана і до знань, які ми отримуємо.

Згідно з Квантовою психотерапією, наші знання не просто складаються з фактів та цифр, але вони також несуть у собі енергію та хвильову заповненість, які можуть впливати на нашу психіку та нашу поведінку.

Ця концепція може допомогти нам зрозуміти, як ми можемо використовувати знання, щоб змінити наші психічні процеси та поведінку. Наприклад, ми можемо використовувати позитивну інформацію та знання, щоб посилити нашу енергію та покращити наш настрій та емоційний стан. Також ми можемо використовувати інформацію, щоб змінити наші негативні переконання та мислення, що в свою чергу може допомогти нам подолати різні проблеми та досягти кращих результатів у житті.

Висновок. У висновку можна сказати, що застарілі методи психології вже в минулому, і квантова психотерапія стала найефективнішою методикою в сучасній психології. Вона ґрунтується на принципах квантової фізики, які дозволяють враховувати глибину мікро та масштабність макро у психічних процесах.

Знання, які ми отримуємо, не просто складаються з фактів та цифр, але вони також несуть у собі енергію та хвильову заповненість, які можуть впливати на нашу психіку та нашу поведінку. Використання позитивної енергії та інформації може допомогти посилити нашу енергію, покращити наш настрій

та емоційний стан, а також зцілити наше минуле, що у свою чергу прибирає тригерні точки, виводячи їх із несвідомого, як закріплювальні моменти афектів.

Квантова психотерапія є інноваційною та перспективною галуззю психології, яка продовжує розвиватися та досліджуватися. Вона може допомогти людям подолати різні психічні проблеми та досягти кращих результатів у житті.

Необхідно також помітити, що Квантова психотерапія є ефективною методикою та універсальним рішенням для багатьох психічних проблем незважаючи на те, що кожна людина індивідуальна, і їй може знадобитися індивідуальний підхід, а також комбінація різних методик психологічної допомоги, то варто саме НАНО Трансформаційний метод впроваджувати в усі напрямки психокорекційних терапій. В цілому, Квантова психотерапія є однією з найперспективніших галузей сучасної психології, і її принципи та методи можуть допомогти людям подолати різні психічні проблеми та досягти кращих результатів у житті. Наприкінці можна сказати, що квантова психотерапія - це ефективний та інноваційний підхід до психологічного лікування та особистісного розвитку кожної людини на Планеті.

Нові нейронні зв'язки утворюються за допомогою НАНО Трансформації більш швидким і не менш ефективним способом, ніж проживання людиною в реальному житті та неспрацьовування досвіду способом Виживання всього його Роду.

АГРЕСИВНА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ І ЗМІ

Боркова Наталія

Студентка

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Люди схильні наслідувати те, що чують або бачать. У своїй поведінці вони ненавмисно і несвідомо відтворюють як позитивні, так і негативні моделі. Теорія «перенесення моделі» набула великого поширення після публікації результатів дослідів Альберта Бандури.

Відповідь на питання, чому телевізійні моделі прагнуть втілювати реальну людську поведінку, для Бандури була цілком очевидною.

Люди просто копіюють те, що бачать навколо. Поведінка людей з оточення дитини, підлітка, дорослого служить зразком для наслідування і копіювання. Поведінка людини в реальному житті залежить від шаблонів, які людина знаходить у засобах масової інформації, від поведінки інших. В першу чергу людина копіює поведінку батьків і близьких, потім - однокласників і вчителів, улюблених і не дуже героїв, керівництво і політиків, чоловіків (жінок), героїв серіалів. Батьки та вчителі передають поведінку дітям, які, у свою чергу, служать прикладом для наслідування для однокласників, втілюють моделі, засвоєні з фільмів і телешоу, і записують досвід у книгах і підручниках. Механізми наслідування і копіювання в соціальному середовищі, з одного боку, підтримують його стабільність і економлять час, який інакше був би витрачений на навчання методом проб і помилок. З іншого боку, вони сприяють зміні середовища, оскільки виникають нові «модні» форми поведінки.

Модельне навчання не має етичних обмежень, копіюючи будь-яку сприйману, доступну та привабливу поведінку. Агресивна чи антисоціальна поведінка копіюється так само успішно, як і здорова, просоціальна та альтруїстична поведінка.

В одному зі своїх раних експериментів Альберт Бандура змушував дітей гратися новими іграшками. Діти, звісно, з радістю погодилися та пішли до ігрової кімнати. Там була справді кумедна іграшка – порцелянова лялька Бобо, але з нею вже грав спеціально навчений актор. На очах у дітей він знущався над лялькою Бобо та бив її, зрештою повністю знищивши ляльку. Коли агресивна гра закінчилася, дітям дали нову ляльку – точну копію першої. Без конкретних вказівок вони так само агресивно поводитися з лялькою. Як раніше бачили «на моделі».

Через три місяці дітей знову запросили пограти з Бобо. Вивчені на моделі моделі агресивної поведінки виявилися дуже стійкими - діти знову почали бити і мучити нещасну ляльку Бобо. В іншій серії своїх дослідів Бандура показав дітям замість «живої» моделі відео, на якому актор «грає» з Бобо. Ефект теж був сильним. Агресивну модель, яку побачили по телевізору, діти відтворили до дрібниць. Будь-який публічний прояв агресивних дій значно підвищує агресивність у суспільстві, включаючи випадки аутоагресії, суїцидальних та аутоагресивних дій – вживання наркотиків, алкоголю, тютюну, різних стимуляторів. Не випадково багато асоціацій із захисту прав споживачів вимагають заборонити публічну демонстрацію вживання алкоголю, тютюну чи наркотиків.

Все було б дуже сумно, якби механізм дії моделі стосувався тільки асоціальних і агресивних дій. Однак цей механізм не має етичного виміру – він працює у зв'язку з будь-якими моделями. Як негативні, так і позитивні. Це підтвердив експеримент Бандури, під час якого діти грали в кеглі й у разі вдалої гри отримували жетони. Вони могли обміняти ці жетони на досить привабливі ігри з жетонами. Вони могли обміняти ці фішки на досить привабливі речі - іграшки, радощі, канцтовари. Тренований актор грав разом з ними, але щоразу, нічого не пояснюючи, кидав частину фішок у чашку для пожертвувань, на якій було написано: «Пожертви на підтримку нужденних». Незабаром діти почали робити те саме. Фішки, які мали для них цілком реальну цінність, вони опускали в чашку, хоча не до кінця розуміли значення цих дій.

Через кілька місяців діти брали участь у зовсім іншій грі, але й тоді багато фішок опинилися в кубку благодійного фонд.

ЗМІ - телебачення, радіо, Інтернет і шоу-бізнес - механізми копіювання широко використовуються в рекламних і комерційних цілях, рідше - в благодійних і просвітницьких цілях. На жаль, комерційна реклама фінансується набагато краще, ніж соціальна. Свобода ЗМІ часто призводить до того, що агресивні та антисоціальні моделі поведінки демонструються на екрані набагато більше, ніж соціальні та альтруїстичні. Бандура підрахував, що на телебаченні можна побачити до 70 000 актів агресії на тиждень у порівнянні з 1200 актами доброти та альтруїзму. Не вбачаючи в цьому особливого психологічного значення, Бандура розпочав масштабну кампанію пропаганди та роз'яснення, яка мала певний успіх. Сенс цієї кампанії, звичайно, не полягав у запровадженні цензури. Науковець прагнув до розуміння та розуміння журналістами очевидних психологічних закономірностей, які мають велике значення та суттєво впливають на життя кожного з нас.

Варто враховувати той факт, що вплив моделей, представлених ЗМІ, цілком реальний. Віртуальна модель – як позитивна, так і негативна – створює реальні зміни в суспільстві, відповідно позитивні. Крім інформативної функції, ЗМІ виконують ще й роль моделі, яку несвідомо наслідують люди, а в нашому випадку діти. Наслідування моделі стає потужним важелем управління суспільним і особистим життям, механізми якого слід добре знати і враховувати.

ПСИХОЛОГІЧНА ТРАВМА ЯК ГЛИБИННЕ ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХІКИ

Бучко Вікторія Андріївна

бакалавр 1 курс 242 «Туризм»

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, факультет управління та економіки

Науковий керівник:

Гуменюк Оксана Григорівна

Доцент, кандидат психологічних наук

доцент кафедри філософії

соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

Особливо гостро питання допомоги людям з психологічними травмами постало з початком повномасштабного вторгнення. Що супроводжується порушенням цілісності країни, політико-економічними катаклізмами, численними втратами (близьких людей, власних домівок, можливості жити і працювати). Окреслені проблеми викликають у великих мас людей розгубленість, пригніченість, різноманітні стресові розлади. Проте, проблема психологічної травми була завданням практичної психології та психотерапії і раніше. До численних стрес-факторів досить складно пристосуватись: взаємозараження страхами, поганими передчуттями, фейковими повідомленнями, негативними передбаченнями через особисті контакти, ЗМІ та соціальні мережі беззаперечно створює підґрунття психологічної травми. Вказані особливості обумовлюють *актуальність теми* дослідження.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена *мета дослідження*: охарактеризувати проблему психологічної травми як глибинного переживання психіки та визначити особливості допомоги особам з психотравмою.

Певні зміни свідомості людини, смислового ядра особистості внаслідок участі у війні фіксуються в роботах Н. Тарабриної, М. Зеленової, О. Лазебної [7; 15]. Водночас дуже мало проведено досліджень специфіки психологічної

реабілітації мирного населення, хоча життєвий світ саме великої частки мирного населення суттєво деформовано внаслідок тривалих воєнних дій на території його країни. Генералізована тривога, усередині якої живе майже все населення України, підриває соціальноадаптивні ресурси, суттєво знижує життєву активність і самоефективність кожної окремої особистості.

Психологічна травма - це життєва подія або ситуація яка впливає на значущі сторони існування людини і приводить до глибокого психологічного переживання. Виникнення психічної травми розглядається як наслідок незавершеності інстинктивної реакції організму на травматичну подію [1]. Психологічні травми поділяють на шоківі (одноразова подія) і хронічні (повторювані події). Травми небезпечні тим, що певною мірою ускладнюють наше життя, заважають виконувати звичні дії, будувати стосунки тощо. Дуже швидко зростає кількість громадян України і світу з психологічними розладами, які виникли внаслідок постійної емоційної нестабільності і різкої зміни темпу життя.

Як відзначає О. І. Васільєва, типовими ситуаціями, що травмують психіку є: самотність, насильство, розрив відносин, втрата роботи, серйозні хвороби, воєнні дії, смерть і багато інших [3]. Зараз, ситуація в якій є загроза життю людини, яку вона сама відчуває є дуже поширеною. Постійно до фахівців з психології звертаються люди, що перенесли страшні події. Проте, подія яка травмує певну особу, може меншою мірою або взагалі ніяк не вплинути на іншу. Те до яких наслідків призведе психотравма, залежить від внутрішньої можливості людини опанувати себе у складних умовах існування. Здорова атмосфера в родині, підтримка від близьких і друзів - все це допоможе максимально знизити загрозу отримати психологічні розлади. Існує декілька найочевидніших ознак наявності психологічної травми. Першою ознакою є циклічність афективних емоцій. Наприклад, злість, яка змінюється біллю і розпачем, а потім відчуттям провини. Друга ознака це складності зі свідомістю, коли людина не може зосередитися, зависає і наче виключається. Третя – страх бути покинутою, створення нестабільності у відносинах з партнером. І остання

це наявність тригерів [3].

Допомога особам з психотравмою залежить від того, на скільки гостро ця людина сприймає ситуацію в якій опинилась. Чим сильнішою є травма, тим важче допомогти особі що цього потребує і складніше знайти підхід до неї та її психіки. Важливим є той факт, що психологічна травма, яка порушує особистісну цілісність, забезпечує підвищене психічне напруження жертви. Психічна стійкість особистості нагадує повітряну кулю в яку наливають воду, рано чи пізно якщо потік води не зупиняється, то вона розірветься. У людини яка емоційно травмована зникають або притуплюються почуття, повністю або частково зникає з пам'яті інформація(подія, обставина) яка вплинула на травмування. Через це у практичного психолога виникають певні складнощі у встановленні контакту з психологічно травмованою людиною. Полегшити таку ситуацію можна за допомогою залучення особистості до ситуації, де вона буде виявляти емоції. Наразі в Україні і закордоном створено безліч організацій які надають психологічну підтримку людям, які опинитися у важких ситуаціях. В межах цих програм передбачена робота з групами осіб постраждалих від війни і психологічно травмованих громадян. В Україні одною з таких організацій є «Червоний Хрест». Товариство функціонує у багатьох областях країни і щодня піклується про надання першої психологічної допомоги. Окрему увагу у розгляданні проблеми психологічного травмування слід приділяти саме дітям. Їхня психіка не пристосована до стресів так як доросла, як наслідок більша вразливість до пережитих подій. Саме на це робить акцент організація Червоного Хреста.

Отже, проблема психологічних травм як ніколи гостро постає у нинішній час. Створено чимало засобів боротьби і організацій з підтримки людей, що допоможе у розв'язанні цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Марківська районна рада Психологічна травма і шляхи її подолання
URL: <https://markivska.rayrada.org.ua/stattya-na-temu-psihologichna-travma-i->

shlyahi-ii-podolannya-10-35-44-09-11-2016/

2. Герман Дж. Психолгічна травма та шлях до видужання. Львів, 2015. 416с.

3. Васильєва О. І. Психологічна травма - це про кожного з нас. Полтава, 2019. 134 с.

4. Товариство Червоного Хреста України: Психологічна підтримка ВПО URL: <https://redcross.org.ua/>

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ МЕЖ ОСОБИСТОСТІ СХИЛЬНОЇ ДО ЕМОЦІЙНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ

Вітко Яна Юрїївна

студентка IV курсу

Чорноморський національний університет

імені Петра Могили

м. Миколаїв, Україна

Вступ. В останні роки значно підсилюється інтерес до вивчення явища емоційної залежності, що свідчить про поширення даного феномену у міжособистісних стосунках сучасних людей. Неможливо уявити близьких, стосунків без певної емоційної залежності від людини, так як не можливо бути абсолютно вільними від тих, кого любимо. Але існують випадки патологічної залежності, коли один з партнерів втрачає цінність власного «Я», завдає шкоди власному душевному стану та емоційному стану близьких, що й зумовлює актуальність дослідження визначеної проблематики.

Мета роботи. Теоретичний аналіз та узагальнення даних, щодо проблематики дослідження психологічних меж особистості, схильної до емоційної залежності та виявлення її особливостей.

Матеріали та методи. Вивчення науково-психологічної літератури за темою дослідження, а також порівняльний аналіз підходів різних науковців до дослідження даної проблематики. Теоретичні значення досліджуваних наукових фактів у теорії дозволяє надавати якісну та практичну допомогу в корекції визначеної проблематики дослідження.

Результати та обговорення. Під емоційною залежністю розуміється особлива модель побудови відносин, що формується у вигляді здійснення контролю однією з партнерів різноманітних життєвих проявів іншого. Великий внесок у дослідження співзалежності та емоційної залежності здійснила В. Д. Москаленко, вона описує залежність, як – дію не лише від психоактивних речовин, а й взаємодії між різними особистостями. У своїх працях

В. Д. Москаленко дає характеристику емоційно-залежній особистості, – це особи, які перебувають у шлюбі чи близьких відносинах із хворим на хімічну залежність; а також особи, які мають одного або обох батьків, хворих на хімічну залежність; крім того особи, які виростили в емоційно-репресивних сім'ях (дисфункціональних).

Досліджуючи причини виникнення особистісної емоційної залежності, американські психологи Б. Уайнхолд та Дж. Уайнхолд розглядають природу співзалежності та контрзалежності, як – емоційної залежності, що обумовлена еволюційно та є засвоєною дисфункціональною поведінкою. Одночасно вона сприймається як системна проблема, що пов'язана з вихованням у дисфункціональній сім'ї. Дослідники визначають емоційну залежність як психологічний розлад, причиною якого є незавершеність одного з етапів розвитку в ранньому віці – встановлення психологічної автономії.

М. Малер доводить, що формування кордонів «Я» та набуття ідентичності тісно пов'язані з постійним контактом дитини з тілом матері, яке поступово, призводить її до усвідомлення меж власного тіла, розрізнення «Я» і «не-Я». У результаті, якщо потреба у прихильності задоволена, дитина стає окремим індивідом зі своїми межами. Дослідники стверджують, що люди, у яких стадія сепарації та розвитку завершена успішно, надалі не залежать від людей чи речей, що знаходяться зовні. У них існує цілісне внутрішнє відчуття своєї унікальності та чітке уявлення про власне «Я» і про те, хто вони є. У близьких стосунках з іншими людьми вони не бояться втратити свою особистість, ефективно задовольняють усі свої потреби, звертаються за допомогою за необхідності. І, нарешті, їх загальне позитивне уявлення про себе не втрачається, коли оточуючі їх критикують.

Згідно з дослідженнями, проведеними М. Малер, незавершеність цієї життєво важливої стадії впливає на все життя людини, позбавляє її повноти відчуттів, веде до нелюдимості, постійних страхів, нещирості та залежності. Відповідно до концепції Уайнхолдів, які спираються на дослідження М. Маллер, – співзалежність – це початковий етап процесу розвитку, що

складається з п'яти основних стадій, процес завершується до дванадцяти років і має визначені етапи розвитку, такі як:

- I стадія – немовля співзалежне, воно знаходиться в симбіотичних взаєминах з матір'ю;

- II стадія – зв'язок та створення довіри (дитина отримує догляд, який йому необхідний для життя, через вирішення основних завдань – стадія триває приблизно 6-9 місяців, доки дитина не починає повзати і ставати на ноги);

- III стадія – протизалежність (період, пік якого посідає вік приблизно 18-36 місяців, першочерговим завданням розвитку є сепарування. І батьки, і дитина готові стати незалежними людьми – ця потреба виходить на перший план. Дитина досліджує світ і йде шляхом віддалення, а батьки повертаються до своїх власних інтересів: роботи, відносин із партнером тощо);

- IV стадія – незалежності (з трьох до шести років дитина вчиться діяти автономно, але для неї все ще важлива підтримка батьків та зв'язок із ними);

- V стадія – взаємозалежності (у віці 6-12 років дитина регулює ступінь близькості з оточуючими його людьми та потребує близьких відносин, підживлюється ними, дитина вчиться наближатися та віддалятися без будь-якого дискомфорту для себе).

Отже, причинами залежної поведінки дорослих є: незадоволена потреба прихильності у перший рік життя; обмеження дитини у вираженні емоцій; зайвий контроль; відсутність підтримки його незалежних дій протягом другого та третього років життя; травми, перенесені дитиною, які є наслідком ігнорування, зневаги чи насильства, що перешкоджали завершити всі етапи розвитку дитини.

Діти, які отримали необхідну їм близькість і теплоту під час співзалежності, часто виростають людьми з контрзалежними звичками. Вони відштовхують людей, їхня близькість пов'язана з розчаруванням або болем. Вони не мають досвіду довірливої взаємодії, тому зближення з іншими є для неї неможливим або надто складним процесом, що вимагає більшого часу на

адаптацію.

Залежні звички є наслідком не прожитих повною мірою в дитинстві двох важливих розвиваючих процесів: прив'язаності та сепарування. Незавершені вчасно, вони стають багажем, який людина бере із собою кожному наступному етапі розвитку. Такий шлях призводить до формування залежностей, проблем із близькістю та інтимністю: відносини не приносять задоволення, виникають серйозні конфлікти між близькими людьми.

Гармонія між батьками та дітьми передбачає фізичний контакт, який розвиває почуття довіри та безпеки. Прихильність забезпечує дітям міцний фундамент для подальшого фізичного та емоційного відділення та поступового відходу від батьківської родини. Перш ніж стати емоційно відокремленими від батьків, діти повинні залишатися під наглядом та отримувати підтримку. Чим сильніший зв'язок, тим легше стати незалежними.

Однак якщо розвиваючі потреби людей на даному етапі не задовольняються, вони набувають рис співзалежності або контрзалежності, які супроводжують їх протягом усього життя. Отже, залежна і контрзалежна поведінка бере свій початок у сім'ї, і вона завжди дисфункціональна.

Існує взаємозв'язок між певним типом порушення прихильності та схильності до залежної поведінки. Типи прихильності докладно вивчали Дж. Боулбі та М. Ейнсворт. Вони стверджували, що немовляті так само необхідна надійна і передбачувана прихильність, як задоволення його фізіологічних потреб.

Типи уподобання відрізняються один від одного за параметрами відчуття безпеки, інтересу до дослідження навколишнього світу, а також реакцій на догляд та повернення значущого дорослого. Надійний тип прихильності - найбільш адаптивний: батько в таких відносинах виявляється доступним і передбачуваним, тим самим формуючи довіру та інтерес до того, що відбувається.

Тривожно-стійка чи амбівалентна прихильність супроводжується підвищеною тривожністю, а також непередбачуваними реакціями на

повернення дорослого. Можна припустити, що особи з таким типом уподобання матимуть схильність контролювати поведінку свого партнера, щоб знизити ймовірність появи сепараційної тривоги. Тривожно-уникаючий тип прихильності характеризується небажанням вступати у відносини, оскільки вони не джерелом підтримки та розвитку, а загрожують поглинанням чи почуттям відкидання (виникає внаслідок хронічного невдоволення батьками потреб дитини). В результаті подібної емоційної занедбаності у особистості виникає схильність до контрзалежної поведінки. Таким чином, залежність зароджується у дисфункціональній батьківській сім'ї та є порушенням нормальної прихильності.

Психологічна межа особистості – це умовна риса поділу між своєю та чужою особистістю. Межа, що розділяє свої та чужі думки, бажання, вчинки, емоції і т.д. Межа у психологічному сенсі – це розуміння власного «Я», окремого від інших, що визначає окрему, унікальну особистість, зі своїми прагненнями, цінностями, внутрішнім світом тощо, тобто те, що визначає основу особистості загалом.

В. Москаленко пише, що в алкогольній (співзалежній) сім'ї ніхто не знає своїх кордонів. Кожен сприймає проблеми хворого як свої власні, все життя в будинку крутиться довкола нього. У міру прогресування алкоголізму кордон дедалі більше розмивається.

Спочатку дружина алкоголіка зазнає більше і більше різноманітних форм його негідної поведінки (це зростання толерантності), потім не переносить навіть дрібниць (інтолерантність). Вона не знає, скільки має намір терпіти з того, що нормальні люди називають неприпустимою поведінкою, вона не знає та не може визначити свої власні межі.

Виділяють основні типи порушення меж особистостей, які схильні до емоційної залежності (Табл. 1.). Оптимальна межа особистості – здорова зріла особистість характеризується здатністю, з одного боку, чітко розділяти, де закінчується власне «Я» і починається чуже, з іншого боку, розвиненою здатністю взаємодії з людьми, що включає здатність розпізнавати реакції

чужого «Я».

Таблиця 1

**Типи порушення особистих меж особистості
схильної до емоційної залежності**

№ з/п	Назва межі	Значення
1.	Розмита межа (симбіотичні відносини)	людина може сприймати чужі думки, бажання, почуття, вчинки тощо, як свої власні, а також людина може, навпаки, приписувати свої думки, бажання, емоції, вчинки тощо іншим (крайні порушення кордонів такого роду називаються в психології патологічним злиттям, схильністю до симбіотичних відносин або співзалежністю)
2.	Непроникна межа	людина не здатна розпізнавати чужі бажання, почуття, наміри, відчувати глибокі почуття до людей (і це їх відштовхує), приймати почуття людей (це позбавляє можливості користуватися їхньою емоційною підтримкою). Крайні порушення кордонів подібного роду називають протизалежністю чи контрзалежністю

Можна стверджувати, що міжособистісні межі відокремлюють людину від оточення. Тонкі міжособистісні межі покращують взаємодію завдяки тому, що забезпечують емпатичний обмін для людей. Щільні межі створюють відчуття емоційної недоступності у контакті, що може використовуватися контролю над партнером, а занадто тонкі межі – призводять до психологічного злиття, у якому емоційні стани партнерів перемішуються. Тонкі та надмірно проникні межі є важливою характеристикою емоційно залежних відносин.

Висновки. Емоційна залежність є специфічним способом побудови відносин, який, з одного боку, виконує адаптивну функцію та захищає аддикти від складних переживань, з іншого – блокує її здатність до розвитку та скасовує креативність особистості. Емоційна залежність виростає із ранніх розчарувань у відносинах з батьками, а здатність зберігати відносини, незважаючи на ситуаційне розчарування, є важливим етапом психологічного розвитку, що завершує процес сепарації-індивідуалізації. Якщо на якійсь стадії розвитку дитини відбувається фіксація, що може бути наслідком фрустрації і нормального сепарування не відбувається, на допомогу такій людині у дорослому віці приходять адикція.

Психологічна межа захищає психологічну власність – почуття, думки,

наміри, бажання, стиль поведінки, світогляд, вибір, встановлення та переконання. Психологічна межа допомагає людині відчувати себе цілісною особистістю, усвідомлювати, що належить мені, що притаманне іншими. Слово «ні» є найважливішим для вибудовування цього кордону. Здорова межа особистості повинна бути гнучкою, їй протистоять дві крайності – занадто розмита і легко проникна у разі співзалежності і занадто ригідна, що може призвести до контрзалежності.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДИСОНАНС ТЕОРЕТИЧНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ТА ПРАКТИЧНИХ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Власенко О. О.

к. е. н., доцент,
доцент МСУ

Вступ. Професійне мовлення характерно для представників певних професійних спільнот. Ціль його використання – прискорити сприйняття і розуміння інформації, що передається у повідомленні та відображає ті аспекти діяльності, що притаманні саме цьому напрямку спеціалізації.

Відображенням рівня опанування професійного мовлення майбутніх менеджерів виступає професійно-мовленнєва компетентність.

Ціль роботи. Емпірично визначити і проаналізувати показники теоретичної обізнаності та практичних навичок професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів.

Матеріали та методи. В нашому емпіричному дослідженні брали участь абітурієнти, що навчались на IV курсі бакалаврату (перший, бакалаврський рівень ЗВО IV рівня акредитації) та на I курсі магістратури (другий, магістерський рівень ЗВО IV рівня акредитації) за спеціальністю 073 «Менеджмент». За допомогою анкетування, виконання запропонованих Кейсів стаді було визначено рівень показників професійно-мовленнєвої компетентності.

Результати та обговорення. Набуття певного рівня навичок професійного мовлення повинно відбуватися в процесі навчання спеціальності. Опанування формалізації думок в певні мовленнєві обороти та письмові символи інформації, яку мають бажання донести до співрозмовника повинно відбуватися в процесі отримання професійної компетентності з фаху. Особливо актуальна ця обізнаність у менеджерів, у яких професійне мовлення є одним з основних інструментів роботи.

Дослідження професійно-мовленнєвої компетентності відбувалось за визначеними критеріями та показниками:

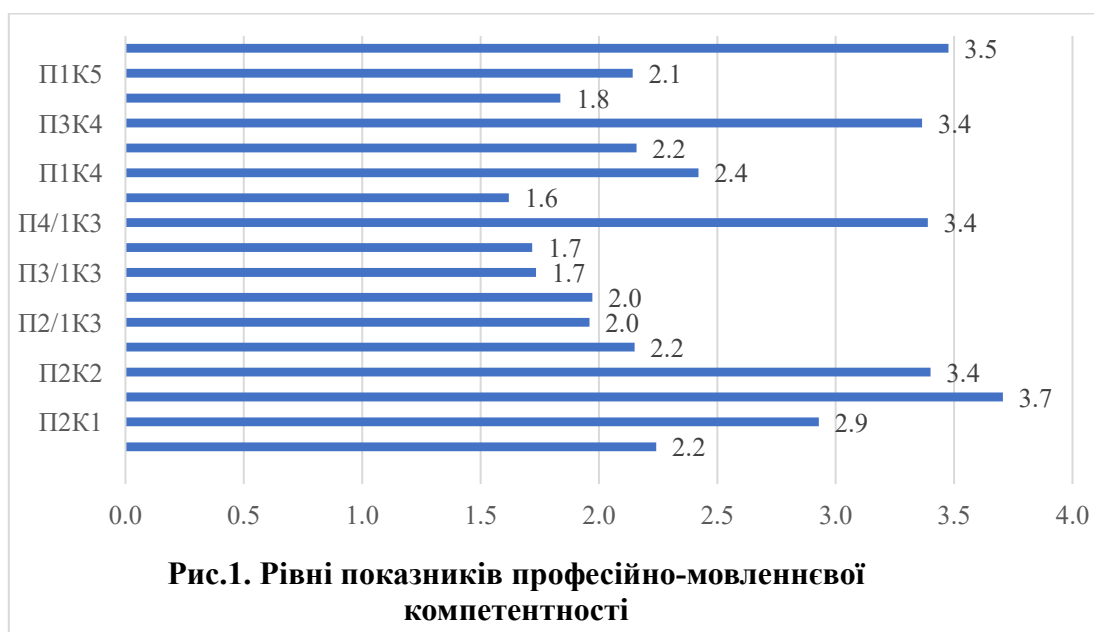
- мотиваційний критерій (показники: мотивації оволодіння професійно-мовленнєвою компетентністю та мотивації до афіліації);
- когнітивно-функціональний критерій (показники: професійно-мовної обізнаності та професійно-категорійної обізнаності);
- дискурсивний (експресивний) критерій (показники: цілеутворювально-інтенційний, структурної обізнаності, фахово-інформаційної насиченості (змістовності) тексту, професійної ввічливості);
- імпресивний критерій (показники: аудіювання професійного висловлювання та читання і розуміння професійного тексту);
- критерій рефлексивності (показники: рефлексії та внутрішнього контролю).

Після оцінки рівня, за відповідною методикою, кожного з показників професійно-мовленнєвої компетентності, всі отримані результати було переведено у стени - бали, які є оцінкою відповідного показника. Всі отримані оцінки розподіляємо у відповідності до рівнів:

- від 1 до 2 балів – недостатній рівень;
- від 2 до 3 балів – низький рівень;
- від 3 до 4 балів – середній рівень;
- від 4 до 5 балів – високий рівень.

Аналізуючи загальний рівень професійно-мовленнєвої компетентності необхідно відмітити, що більшість респондентів (67%) відносяться до низького рівня професійно-мовленнєвої компетентності і мають обмежену здатність продукувати, за допомогою доречних професійних мовних засобів інформаційно насичене, відповідно структуроване висловлювання та вербально сприймати, осмислювати і розуміти професійно-центровану інформацію, що надана співрозмовником, з оцінкою і релевантною її інтерпретацією. Така здатність респондента обмежує коло виконання професійних обов'язків зі спеціальності «Менеджмент». Аналізуючи загальний рівень показників

професійно-мовленнєвої компетентності у респондентів, можна визначити певні особливості рівнів проаналізованих показників означеної компетентності. (рис. 1.)

Примітки: П1К1 - показник мотивації оволодіння професійно мовленнєвої компетентності; П2К1 - показник мотивації до афіліації; П1К2 - показник професійно-мовної обізнаності; П2К2 - показник професійно категорійної обізнаності; П1К3 - цілеутворювально-інтенційний показник; П2/1К3 – показник структурної обізнаності; П2/2К3 – показник структурної обізнаності; П3/1К3 - показник фахово-інформаційної насиченості тексту; П3/2К3 - показник фахово-інформаційної насиченості тексту; П4/1К3 показник обізнаності теорії професійної ввічливості; П4/2К3 – показник обізнаності практичного застосування професійної ввічливості; П1К4 показник вибірковості та концентрації при читанні професійної термінології; П2К4 – показник розуміння письмового професійного тексту; П3К4 – показник сприйняття усного мовлення; П4К4 – показник аудіювання професійного повідомлення; П1К5 - показник рефлексії професійно-мовленнєвого досвіду; П2К5 - показник внутрішнього контролю професійного мовлення.

Всі показники професійно-мовленнєвої компетентності, які мають рівень нижче середнього, засвідчують відсутність обізнаності респондентів за певними напрямками. Таким чином, спостерігаємо певну невідповідність

здатностей особистості. У респондентів спостерігається середній рівень знань лексики і синтаксису професійної мови, значень професійних понять і при цьому наявний низький рівень здатності сформулювати структуроване, фахово інформаційне насичене повідомлення та його оцінити і сприйняти. У респондентів середній рівень обізнаності теорії професійної ввічливості при низькому рівні обізнаності практичного застосування цих інструментів професійного мовлення. У респондентів виявлений середній рівень психологічного сприйняття усного мовлення, при низькому рівні аудіювання. У респондентів середній рівень внутрішнього контролю професійного мовлення при низькому показнику рефлексії професійно-мовленнєвого досвіду.

Відзначено наявність дисонансу між знаннєвим блоком та блоком практичних навичок професійно-мовленнєвої компетентності. Визначено достатній рівень знаннєвої, теоретичної обізнаності з показників: професійно мовної обізнаності, професійно-категорійної обізнаності, обізнаності теорії професійної ввічливості, сприйняття усного мовлення, внутрішнього контролю професійного мовлення. Однак, рівень практичних навичок із відповідних напрямків: цілеутворювально-інтенційний показник; показники структурної обізнаності, фахово-інформаційної насиченості тексту, обізнаності практичного застосування професійної ввічливості, розуміння письмового професійного тексту, аудіювання професійного повідомлення; рефлексії професійно мовленнєвого досвіду на недостатньому рівні. Це свідчить про неспроможність самодетермінації та використання внутрішніх ресурсів особистості респондентів.

Висновки. Визначено дисонанс між знаннєвим блоком теоретичної обізнаності та блоком практичних навичок професійно-мовленнєвої компетентності у майбутніх менеджерів. Констатовано достатній рівень знаннєвої обізнаності з певних показників при відсутності практичних навичок використання цих теоретичних знань у професійному мовленні з обраного напрямку.

ФОРМУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ ОСОБИСТОСТІ У ДИТЯЧОМУ ТА ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Ганічева Ганна Володимирівна

Студентка

Східноукраїнського національного університету
ім. Володимира Даля

Постановка проблеми. Гендер є фундаментальним аспектом нашої ідентичності, який формує нашу поведінку, ставлення та стосунки протягом усього нашого життя. Однак розвиток гендерної ідентичності та очікувань гендерної ролі не є вродженим процесом; радше, на це сильно впливає досвід соціалізації. З раннього віку діти стикаються з широким спектром соціальних сигналів і повідомлень, які зміцнюють гендерні стереотипи та очікування. Ці повідомлення можуть надходити з різних джерел, включаючи родину, однолітків, ЗМІ та суспільство в цілому. Формування гендерних стереотипів особистості в дитинстві та підлітковому віці має далекосяжні наслідки для особистісного розвитку індивідів, їхніх стосунків з іншими та їхніх життєвих можливостей. У цій роботі ми досліджуватимемо досвід соціалізації, який сприяє формуванню гендерних стереотипів, вплив цих стереотипів на індивідів і потенційні стратегії просування більш гнучких і справедливих гендерних ролей.

Викладення основного матеріалу. За Енн Оуклі: «Гендер (gender) предмет культури: він співвіднесений із соціальною класифікацією на „маскулінне”, та „фемінінне”... сталість повинна бути признаною, але також повинно бути признано і різноманітність гендера» [1]. Гендерні стереотипи особистості стосуються очікувань і норм, які пов'язані з певною статтю. Ці стереотипи засвоюються та зміцнюються різними агентами соціалізації, такими як сім'я, однолітки, ЗМІ та інституції. Формування гендерних стереотипів особистості починається в ранньому дитинстві та підлітковому віці та може мати тривалий вплив на самосприйняття та поведінку людей.

Одним із першочергових чинників формування гендерних стереотипів особистості є культурні норми. Культурні норми — це спільні переконання, цінності та практики, які прийняті в певному суспільстві чи групі. У багатьох культурах існують чіткі очікування щодо того, як чоловіки та жінки повинні поводитися та виражати себе. Наприклад, очікується, що хлопчики будуть жорсткими, наполегливими та незалежними, тоді як дівчатка – турботливими, емоційними та покірними. Ці гендерні очікування підкріплюються різними культурними практиками, такими як одяг, іграшки та мова.

Значну роль у формуванні гендерних стереотипів особистості відіграють також батьки та члени родини. Батьки є першими агентами соціалізації, з якими стикаються діти, і їх ставлення та поведінка можуть мати глибокий вплив на гендерну ідентичність та особистість дітей. Наприклад, батьки можуть заохочувати своїх синів займатися спортом і займатися фізичною діяльністю, а дочок відмовляти в них. Подібним чином батьки можуть використовувати різні мови та стилі спілкування під час взаємодії зі своїми синами та дочками, зміцнюючи гендерні стереотипи особистості.

Ровесники та групи однолітків також сприяють формуванню гендерних стереотипів особистості. У дитинстві та підлітковому віці однолітки стають все більш важливими у формуванні ставлення та поведінки дітей. Групи однолітків часто мають чіткі гендерні очікування, і діти, які відхиляються від цих очікувань, можуть піддатися дражнинням або залякуванням. Цей соціальний тиск може зміцнити гендерні стереотипи особистості та обмежити самовираження та поведінку дітей.

ЗМІ та реклама – ще один важливий фактор, який сприяє формуванню гендерних стереотипів особистості. Зображення та повідомлення ЗМІ часто зображують традиційні гендерні ролі та очікування, зміцнюючи гендерні стереотипи та обмежуючи діапазон поведінки та інтересів, які вважаються прийнятними для чоловіків і жінок. Наприклад, образи ЗМІ часто зображують жінок як сексуальні об'єкти або як надмірно емоційних, зміцнюючи стереотипи про те, що жінки менш раціональні та компетентні, ніж чоловіки.

Особливою сферою формування гендерних стереотипів особистості є дитячі казки. Казки є популярною формою літератури для дітей, і багато з них містять традиційні гендерні ролі та очікування. Наприклад, у багатьох казках фігурує принцеса, яку рятує принц, підкріплюючи ідею, що жінки безпорадні та потребують захисту з боку чоловіків.

У казках також часто зображуються чоловіки та жінки у стереотипних гендерних ролях, наприклад, чоловіки сміливі та сильні, а жінки пасивні та турботливі. Трактовка жіночих образів як товарних чи страждаючих, продовжує існувати в сучасній бульварній літературі, телевізійних серіалах і рекламних роликах. Їх символічне значення в патріархальній культурі незмінне: гарною, правильною жінкою може називатися лише та, яка віддається домашнім справам, народженню та вихованню дітей (природні репродуктивні функції) чи має інші товарні якості – вмінням доглядати за своїм тілом та лицем, а також за своїм чоловіком (функції об'єкту сексуального потягу чоловіка) [1, с. 168]. Все це стає знаками пануючої культури, насамперед, символами влади чоловіків, які закріплюються за допомогою ритуального маніпулювання: від обрядів примітивних культур до правил сучасного етикету і правових норм [1, с. 168].

Ці повідомлення можуть бути особливо шкідливими для маленьких дітей, які все ще розвивають своє почуття ідентичності та розуміння статі. Діти можуть засвоїти ці повідомлення та розвинути жорсткі гендерні очікування, що обмежує їхнє самовираження та поведінку.

Формування гендерних стереотипів особистості може мати суттєвий вплив на індивідів і суспільство. Ці стереотипи можуть обмежувати можливості та досвід людей, а також сприяти гендерній нерівності та дискримінації. Наприклад, жінок можуть не заохочувати робити кар'єру в науці чи техніці, оскільки ці галузі сприймаються як чоловічі, тоді як чоловіків можуть заохочувати до кар'єри медсестер чи освіти, оскільки ці сфери сприймаються як жіночі. Ці гендерні стереотипи особистості також можуть сприяти насильству та дискримінації за ознакою статі.

Висновок Формування гендерних стереотипів особистості в дитинстві та підлітковому віці є складним процесом, на який впливають різноманітні агенти соціалізації. Культурні норми, батьки, однолітки, казки, медіа та інституції сприяють формуванню гендерних стереотипів особистості. Ці стереотипи можуть мати значний вплив на людей і суспільство, обмежуючи можливості та досвід і сприяючи гендерній нерівності та дискримінації. Зусилля, спрямовані на те, щоб оскаржити гендерні стереотипи особистості та знищити їх, мають бути спрямовані на різні рівні, включаючи окремі рівні, такі як особистий, сімейний, громадянський та суспільний в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Літвінова О. В. Гендерна психологія : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / О. В. Літвінова. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. – 236 с.

ДЕПРЕСІЯ ЯК КОНФЛІКТНИЙ ЕМОЦІЙНИЙ СТАН ОСОБИСТОСТІ

Євчишин Олександр Миколайович

бакалавр 1 курс 242 «Туризм»

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова,

факультет управління та економіки

Науковий керівник:

Гуменюк Оксана Григорівна

Доцент, кандидат психологічних наук,

доцент кафедри філософії,

соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

Депресія є досить поширеною проблемою у сфері психічного здоров'я. За статистикою, її поширеність у дорослому віці є біля 12%, у дітей та молоді близько 4-8%. У найгіршому випадку депресія може призвести до самогубства, від якого щорічно вмирає близько 800 000 осіб – це друга за частотою причина смерті серед молоді віком від 15 до 29 років. На жаль, багато осіб, що страждають на депресію, не звертатимуться за фаховою допомогою, оскільки одним із головних симптомів депресії є песимізм, який проявляється зокрема втратою віри в можливість змінити життя на краще – а відтак, на жаль, велика частина осіб з депресією не отримує належної допомоги. Окресленими особливостями обумовлена *актуальність теми дослідження*.

Враховуючи актуальність теми, нами визначена *мета дослідження*: охарактеризувати особливості прояву депресії як конфліктного емоційного стану особистості та розкрити основні способи допомоги при її лікуванні.

Особливо гострим питанням появи та допомоги людям з депресією постало з початку Коронавірусу (COVID-19) у 2019 році. Проте, ця проблема була завданням практичної психології та психотерапії ще до початку COVID-19. Депресія – це термін, що використовується для позначення настрою, симптому та синдромів афективних розладів. В багатьох випадках,

використовується в значенні психічного стану поганого настрою і відразую до повсякденних справ та занять спортом. Одними з найвідоміших причин появи депресії є конфлікти на роботі або її втрата, хронічний стрес, важка хвороба або смерть близької людини, розставання з коханою людиною. Особливим видом депресії є депресія у перинатальному періоді – в часі вагітності та після пологів яка може мати місце у близько 10% жінок. Поширеність цього лиха зростає кожного року. Число людей із депресивними розладами в Європейському Регіоні ВООЗ становить 40 мільйонів та 300 мільйонів у всьому світі, при цьому, за даними опублікованих глобальних оцінок здоров'я станом на 2022 рік, показники поширеності цих розладів на рівні країн коливаються в діапазоні від 4,3% до 7,1% від загальної чисельності населення, що більше ніж у 2015 році (3,8% - 6,3%) [1].

Щодо основних симптомів депресії, то вони поділяються на типові та додаткові. Згідно з МКБ-10, депресія діагностується при наявності двох основних симптомів і не менше трьох додаткових. До типових належать: (Ангедонія: нездатність відчувати задоволення; Пригнічений настрій; Психомоторна загальмованість). До додаткових симптомів належать: (Песимізм; Почуття провини, тривога і відчуття страху; Занижена самооцінка; Проблеми з концентрацією; Труднощі в ухваленні рішень, та їх вирішення; Думки про смерть або самогубство; Проблеми з апетитом; Проблеми зі сном; Глікогвезія: поява солодкого присмаку в роті без видимої причини) [2].

Допомога особам з депресією залежить від ситуації яка з нею трапилась. Залежно від міри важкості захворювання залежить оптимальний метод лікування і може включати: психотерапевтичні методи: медикаментозні, зміну способу життя (заняття спортом, відмова від нікотину та алкоголю) та інші додаткові методи. Вживання алкоголю чи наркотичних препаратів забороняють під час лікування через поглиблення депресії. Найбільшою небезпекою депресії є те, що вона здатна тривалий час залишатися без уваги як від хворої особи так і від її оточення. Така непримітність з часом може мати трагічні наслідки, розпочинаючи від серйозних психічних розладів і закінчуючи самогубством.

Лікування депресії залежить від форми її виявлення, серед яких визначають легку, середню і тяжку [3]. При легкій депресії лікар може запропонувати почекати і подивитись, чи минає вона сама. Одночасно контролюючи стан пацієнта, щоб змінити тактику при погіршені. Цю методику називають “пильне очікування” [1]. Також можуть запропонувати заходи щодо зміни способу життя: фізичні вправи та методи самопомоги. При легкій депресії, яка не минає, та при депресії середньої важкості застосовують психотерапію. Це може бути, наприклад, когнітивно-поведінкова терапія. Для середньої та важкої депресії часто потрібне поєднання психотерапії та антидепресантів. Отже, у нинішній час депресія як ніколи гостро постає перед нами, але її не варто боятися. Багато людей які живуть з легкою формою депресії, почуваються краще завдяки змінам свого способу життя (більше фізичних вправ, відмова від алкоголю, нікотину та наркотичних препаратів). Але це не означає, що потрібно недооцінювати цю хворобу, тому що можуть бути найтрагічніші результати які можуть починатись розладом психіки та закінчуватись самогубством.

ДЖЕРЕЛА:

1. URL: <https://suspilne.media/9022-so-take-depresia-i-comu-v-nij-ne-soromno-ziznatisa/>
2. URL: <https://phc.org.ua/news/depresiya-vidpovidi-na-osnovni-zapitannya-pro-ce-zakhvoryuvannya>
3. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D1%8F>
4. URL: <https://mozok.ua/depressiya/article/3493-yak-podolati-depresyu-20-sposobv-yak-varto-sprobuвати>
5. URL: <https://www.mh4u.in.ua/shukayu-dopomogu/detalno-pro-depresiyu/>
6. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2019/06/21/237291/>

РОЛЬ ПСИХОТРАВМУВАЛЬНИХ ФАКТОРІВ У ВИНИКНЕННІ ЗАЇКАННЯ

Карсканова Світлана

кандидат психологічних наук, доцент

Нікора Анна

Шестериченко Надія

Осіпова Софія

студентки

МНУ ім. В. О. Сухомлинського

м. Миколаїв, Україна

Вступ. /Introduction. За статистикою, станом на 2019 рік, понад 3 млн людей у всьому світі заїкаються. Люди із заїканням становлять 1% від загальної кількості людей по всій планеті. Заїкання є одним із найпоширеніших мовленнєвих порушень. За даними деяких досліджень, на цю недугу страждають близько 3% дітей і 1% дорослих (Ю. Кузьмін), за даними Л. Міссуловіна – відповідно 2% дітей та 1,5% дорослих.

Протягом ХХ століття питання заїкання вивчали і досліджували особливо інтенсивно. Сьогодні інтерес до заїкання не зменшується. Ця проблема висвітлюється також у міжнародному журналі «Fluency Disorders» («Порушення плавності»). Величезний інтерес науковців до цієї проблеми зумовлений її актуальністю- заїкання поширене, помітне оточенню, має соціальне значення та часто носить рецидивний характер, важко піддається корекції.

Мета роботи. / Aim. Розкрити проблему заїкання та висвітлити роль психотравмувальних факторів у виникненні заїкання.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Аналіз наукових статей, посібників, інтернет-ресурсів, фахових видань та передової логопедичної і психологічної практики за темою заїкання.

Результати та обговорення. /Results and methods. Заїкання – порушення темпо – ритмічної організації мовлення, спричинене ураженням ЦНС або

психотравмувальними факторами.

Виділення двох клінічних форм цього психомовленнєвого порушення неврозоподібної (спричиненої органічним ураженням центральної нервної системи) та невротичної (обумовленої впливом психотравмувальних факторів) дозволило найповніше оцінити не лише стан мовленнєвої діяльності, а й охарактеризувати особливості особистості заїкуватих.

Психологічний аспект вивчення цієї проблеми пов'язує заїкання з порушеннями системи стосунків, патологічними особливостями адаптації до соціальних умов, які призводять до зміни особистості.

Відповідно до Міжнародної класифікації хвороб і проблем, пов'язаних із здоров'ям (МКХ-10), F98.5, тобто заїкання має наступні основні характеристики:

- Часте або пролонговане повторення звуків чи складів, що порушує плавність і ритмічність мовлення;
- Відсутність тиків (F95.x);
- Стійке і тривале порушення.

Діагностичні критерії F98.5, визначені (МКХ-10):

- Запинання в мовленні;
- Наявність супутніх рухів обличчя та/чи інших частин тіла.

Психологічне порушення з переважним ураженням мовлення називається логоневроз. Логоневроз відносять до невротичної форми заїкання, проте деякі автори використовують його як синонім до слова «заїкання».

Логоневроз відповідає трьом критеріям психогенних розладів:

- 1) він провокується психічною травмою;
- 2) зміст психічної травми відбивається в картині захворювання;
- 3) у міру того як протікає період після психічної травми, психогенний розлад може поступово ліквідуватися (час лікує).

Основний психологічний механізм формування заїкання — це виникнення логофобії (нав'язливий страх мовлення) після психотравмуючої ситуації, тобто виникає напружене очікування неможливості вимовити звук,

слово, фразу. Таке очікування призводить до виникнення страху мовлення, при якому відбувається паралізація механізму звуковимови.

Автори зазначають, що розвиток заїкання негативно впливає на розвиток психічних процесів у дитини, особливо на такі вищі психічні функції, які мають тісний зв'язок з соціальними комунікативними навичками: мовлення, мислення, вищі рівні пізнавальної діяльності. Також зазначають наявність порушень уваги, пам'яті, мислення, поведінки, емоційно-вольової та рухової сфер.

Зазвичай заїкання виникає в період інтенсивного розвитку мовлення, найбільш часто у віці 2-6 років, коли дитина починає говорити фразами. У цей віковий період нервова система перебуває в особливому напруженому стані, коли дитина накопичує великий обсяг інформації, що надходить, намагається її осмислити і поділитися тим, що він зрозумів або задати питання про те, що йому незрозуміло. При цьому мова його тільки формується, вона недосконала і будь-яке спілкування вимагає від дитини великої напруги. Таким чином формується центр мовлення знаходиться в перенапруженому і вразливому стані, якщо врахувати, що ще недостатньо сформувалися захисні механізми від стресів, то стає зрозуміло, чому саме в цьому віці частіше виникає патологія мови. У цей період батькам треба бути уважним до дитини і при появі найменшої підозри на можливе порушення мови звертатися до лікаря-психотерапевта. Заїкання супроводжується, особливо на початковому етапі розвитку, невротичними реакціями страху і тривоги, розгубленості, нічними кошмарами, а іноді і нічним енурезом, що ще більше говорить про невротичної природі захворювання. Відповідно ступінь впливу заїкання на життя дитини збільшується в міру її дорослішання.

В останні роки в найбільш розвинених країнах відзначається зростання частоти заїкання у дітей, що пов'язують з бурхливим впровадженням в повсякденне життя електронних засобів масової інформації, відеоігор, обрушується величезні масиви аудіовізуальних даних на нервову систему дитини. Останнім часом значно зросла кількість дітей, які мають порушення

темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судомним станом м'язів мовленнєвого апарату. Швидкий темп життя, погіршення екологічної ситуації, стресогенні фактори, вплив чисельних негативних факторів у період пренатального, натального та постнатального розвитку дітей послаблюють центральну нервову систему дошкільників, що провокує виникнення заїкання. Збільшується кількість заїкуватих дітей і в Україні, насамперед, внаслідок активний військових дій.

До причин, що сприяють виникненню заїкання відносять такі:

- невротична обтяженість батьків (нервові, інфекційні та соматичні захворювання, що послаблюють або дезорганізують функції НС);
- невропатичні особливості заїкуватого (нічні страхи, енурез, емоційна напруженість);
- конституційна схильність (захворювання вегетативної нервової системи, підвищена збудливість вищої нервової діяльності та її чутливість до психічних травм);
- спадкова обтяженість (заїкання розвивається на ґрунті вродженої слабкості мовленнєвого апарату, яка може передаватись спадково);
- ушкодження головного мозку у різні періоди розвитку під впливом багатьох шкідливих факторів: внутрішньоутробних та пологових травм, асфіксії, постнатальних – інфекційні, травмуючі впливи при різних дитячих захворюваннях.

Вказані причини призводять до затримки мовленнєвого розвитку, до мовленнєвих розладів, які сприяють розвитку заїкання. Серед вихідних причин відносяться анатомо-фізіологічні, психічні і соціальні причини.

Анатомо-фізіологічні: захворювання з енцефалітними наслідками, внутрішньоутробні та пологові травми, струси мозку, органічні порушення мозку, виснаження або перевтома нервової системи в результаті інтоксикації та різних соматичних захворювань, які послаблюють центральні апарати мовлення, рахіт, коклюш, хвороби обміну.

Психічні та соціальні: травма психічна, травма або неправильне

виховання в сім'ї:

- розбещеність, виховання «зразкової» дитини, нерівномірне виховання;
- постійні конфлікти, переживання у вигляді тривалих емоційних напружень;
- гостра, важка психічна травма, соціальні раптові потрясіння, які викликають гостру афективну реакцію;
- неправильне формування мовлення в дитинстві;
- мовлення на вдиху, порушення звуковимови, швидкий темп мовлення батьків;
- перевантаження дітей молодшого дошкільного віку мовленнєвим матеріалом, невідповідне віку ускладнення мовленнєвого матеріалу та мислення (складні конструкції фрази, абстрактні поняття);
- наслідування заїкуватих: пасивне – дитина заїкається мимовільно, коли чує неправильне мовлення, активне – копіює неправильне мовлення. Часом появі перших запинок у мові можуть передувати ослаблення й загально невротичні розлади, як-от порушення сну, плаксивість, полохливість, підвищена виснажливість. Неврозоподібне заїкання проявляється не лише як судомне порушення мовлення. Воно також супроводжується порушенням звуковимови. У деяких випадках заїкання поєднується з фактором «мокрої постелі».

Особлива проблема — істерична заїкуватість, при якій пошепки, наодинці з собою чи під час співу людина не відчуває проблем із вимовою. Але досить лише з'явитися «глядачеві» чи просто бажанню привернути на себе увагу, як недуга заявляє про себе.

Доведено, що особи з мовленнєвими запинками потерпають і від втомлюваності, емоційної нестабільності, частих болів голови, неуважності, депресії (поєднання неврозоподібних і церебрастенічних розладів).

Тому так важливо вчасно виявити причини заїкання і розпочати його лікування. Визнаючи необхідність комплексного впливу на заїкання дитини,

важливо підкреслити значущість диференційованого підходу в розвитку, перевихованні особистості. Багато хто з дітей потерпає не від вроджених недуг, не від переляків, а просто від того; що дорослий світ брутально ігнорує особистість цієї дитини.

Наприклад, зауважено, що найбільше заїк є серед людей від природи ліворуких, яких батьки та педагоги насильно зробили праворукими. У такий спосіб «перекодувавши» дитину, в її мозку заклали «збій програми». І він відбувся.

Висновки. /Conclusions. Таким чином, заїкання — це багатогранне порушення мовленнєвої діяльності, яке потребує раннього втручання зі сторони батьків та залучення ними різних спеціалістів, задля компетентного виявлення причин виникнення заїкання та відповідно знаходження комплексу методів ефективної боротьби з ним. Роль психотравмувальних факторів у виникненні заїкання досі недостатньо вивчена, але наразі відомо, що вплив психотравмуючих подій є значною причиною у виникненні такого мовленнєвого порушення, як заїкання.

Заїкання було і залишається гострою, проте, на жаль, ще й досі не вирішеною проблемою, що цікавить спеціалістів різних галузей наукового знання: учителів-логопедів, невропатологів, психолінгвістів, практичних психологів та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Бондар, Л. В. Якщо дитина заїкається. Л. В. Бондар, Л. А. Косташенко. Логопед. – 2015. - № 3. – С. 26-34.
2. Бондар, Л. На допомогу заїкуватим дітям .Л. Бондар, Л. Косташенко. Дефектолог. – 2010. - № 1. – С. 20-25.
3. В. Скоробогатова, І. Чорнової. Все про біологію та анатомію.пер. з англ. В84 Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 64 с.
4. Фізіологія дихання: навчально-методичний посібник. І. В Городецька. Вітебськ: ВДМУ. 2012. 153 с.

5. Гріньова, О. М. Корекція самооцінки дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами активного соціально-психологічного навчання. О. М. Гріньова, К. О. Кібальна. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. : Соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2012. – Вип. 19(1). – С. 350-358.

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Колесник Анастасія Павлівна

студентка 2 курсу заочної форми навчання
ОР «бакалавр» спеціальності 053 «Психологія»
Інституту післядипломної освіти
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, м. Київ

Вступ. Зміна цінностей у суспільстві, швидкі темпи реформування освіти вимагають підвищення уваги до дітей молодшого шкільного віку, які в цей період психічного розвитку сенситивні та вразливі до зовнішнього впливу та внутрішніх змін.

Прогресивний розвиток України можливий лише за умови психічного та фізичного здоров'я її громадян.

Відповідно до вимог державних нормативно-правових документів з проблем розбудови освіти (законів «Про освіту», державної національної програми «Діти України») є актуальною проблема гармонійного виховання дітей.

Виявлення основних причин дисгармонійного розвитку вже в молодшому шкільному віці, зокрема особливостей агресивної поведінки, надасть можливість уникнути формування несприятливих особистісних утворень та сприятиме ефективності позитивних корекційних впливів на особистість дитини молодшого шкільного віку з боку батьків, вихователів, психологів.

Мета роботи. полягає у визначенні особливостей агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку, що сприяють їх дезадаптації і дисгармонійному розвитку.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічною основою дослідження є системно-діяльнісний підхід в дослідженнях психічного (О. Асмолов, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко), науково-психологічні уявлення про

сутність агресивної поведінки особистості (Ч. Ламброзо, А. Камю, К. Лоренцо, З. Фрейда, Е. Фрома, А. Басса, Л. Берковітца), процесу соціалізації (М. Лисина).

Н. С. Нерета зазначає, що дитина просто не вміє звернути на себе увагу по-іншому, вона звикла робити тільки так. Виходить замкнуте коло: агресивній дитині бракує любові та розуміння з боку оточення, але своєю поведінкою вона відштовхує всіх, викликає «вогонь на себе», і тоді знову злиться і мстить всьому світу [1, с. 7].

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку, що сприяють їх дезадаптації і дисгармонійному розвитку. Для розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези використовувалися наступні методики: методика вивчення фрустраційних реакцій С. Розенцвейга, методика діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса та методика «Особливості характеру вашої дитини і її поведінки у родині, школі (дитячому садку)» Р. Жіля.

Результати та обговорення. У дослідженні брали участь 60 осіб віком 7 років. Кількість осіб чоловічої та жіночої статі була однаковою (відповідно 30 і 30). Дослідження проводилося на базі літнього дитячого табору «Ялинка» міста Києва.

За результатами кореляційного аналізу визначено, що загальна тривожність у школі прямо корелює з реакцією на фрустрацію ($r=0,618$, $p<0,001$), агресивністю ($r=0,519$, $p<0,001$), екстрапунітивною реакцією ($r=0,589$, $p<0,001$). Тобто з'ясовано, що загальна тривожність у школі може бути викликана фрустраційною ситуацією, агресивна реакція в котрій спрямована на зовнішні причини.

Емпіричні дані показали також, що з рівнем соціальної адаптації значущий зворотній кореляційний зв'язок мають показники таких страхів, як страх самовираження ($r=-0,701$, $p<0,001$), страх перевірки знань ($r=-0,531$, $p<0,001$), страх не відповідати очікуванням оточуючих ($r=-0,643$, $p<0,001$), та страхи через відносини із вчителем ($r=-0,591$, $p<0,001$). Кожен з цих чотирьох показників на значному рівні прямо корелює з фіксацією на перешкодах та

екстрапунітивною реакцією, а саме: страх самовираження з фіксацією на перешкодах ($r=0,550$, $p<0,001$), з екстрапунітивною реакцією ($r=0,742$, $p<0,001$); страх перевірки знань з фіксацією на перешкодах ($r=0,479$, $p<0,001$), з екстрапунітивною реакцією ($r=0,609$, $p<0,001$); страх не відповідати очікуванням оточуючих з фіксацією на перешкодах ($r=0,558$, $p<0,001$), з екстрапунітивною реакцією ($r=0,715$, $p<0,001$); та проблеми і страхи у відносинах із вчителем так само з фіксацією на перешкодах ($r=0,511$, $p<0,001$), з екстрапунітивною реакцією ($r=0,604$, $p<0,001$).

Діти, яким властивий низький фізіологічний опір стресу не пристосовані до ситуацій стресового характеру, як наприклад - ситуація перевірки знань, що в результаті збільшує можливість агресивного реагування на тривожний фактор середовища, та в свою чергу становить перешкоду на шляху поставлених цілей та досягненні успіху.

Висновки. Спираючись на отримані кореляційні зв'язки можна зробити висновок про те, що дитині, котрій притаманні переживання страхів властиве загострення уваги на перешкодах і, разом з цим, підвищення рівня агресивності.

Також у дослідженні згідно зі значеннями коефіцієнта кореляції Пірсона виявилось, що існують значущі прямі зв'язки рівня соціальної адаптації з відношенням до матері ($r=0,494$, $p<0,001$), з відношенням до батька ($r=0,576$, $p<0,001$), з відношенням до матері і до батька як до батьківського союзу ($r=0,536$, $p<0,001$), що свідчить про значимість міжособистісних відносин дитини з батьками при формуванні її відношення до соціального оточення.

Тривожність, страхи, фрустрація і, як результат, агресивна поведінка дитини є результатом порушення соціалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нерета В. С. Агресивна дитина [Текст] /В.С. Нерета /Х.: Видавнича група «Основа», 2015. – 187 с.

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Коросташевець Олена

Студентка

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Психологічною категорією, що стосується відчуття приналежності до певної професії та певної професійної спільноти, є професійна ідентичність. Інтерес до проблеми професійної ідентичності пов'язаний із сучасними змінами в різних сферах суспільного життя. У нових соціально-економічних умовах сучасний фахівець повинен володіти найвиразнішими професійними якостями, чітко ідентифікувати себе зі своєю професією та бути орієнтованим на постійний розвиток у соціальному середовищі. Розвиток вимагає постійної спрямованості на професійне та особистісне зростання, відкритості до нових технологій та інформації.

У підлітковому віці формується відносно стійка Я-концепція в рамках становлення нового рівня самосвідомості, відбувається особливий розвиток особистості, який у психологічній літературі позначається терміном «самодетермінація». Особливо важливою є здатність особистості адекватно сприймати складні ситуації, правильно оцінювати себе і свої вчинки, будувати образи свого «Я» (особистісного, професійного, соціального), планувати своє життя.

Л. Столяренко визначає поняття студентів як «особливу спеціальну категорію, специфічну спільність людей, яку організаційно об'єднує вищий навчальний заклад». До навчання залучаються люди, які цілеспрямовано та систематично здобувають знання та професійні навички. Студент як соціальна група характеризується професійною спрямованістю та сформованим ставленням до майбутньої професії. Студентський вік – це час засвоєння професійних ролей, початок самостійного життя. Особливої актуальності для

особистості в цьому віці стають питання про сенс життя, його призначення, визначення свого «я», самопізнання та самовиховання.

Професійне самовизначення є центральним поняттям молоді. Наслідком неправильного вибору професії є безробіття. Шнайдер вважає, що психолог, який має розвинену професійну ідентичність, демонструватиме виправданий оптимізм щодо свого потенційного майбутнього успіху, буде впевнений у своїй професійній значимості, буде вільним і відкритим у професійних і комунікативних позиціях.

Молодість – час самоперевірки та самооцінки. Самооцінка здійснюється шляхом порівняння ідеального «Я» з реальним. Підлітковий вік, згідно з позицією Е. Еріксона, будується навколо кризи ідентичності, яка складається з серії соціальних та індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій і самовизначення. Якщо молода людина не вирішує ці завдання, у неї формується неадекватна ідентичність, розвиток якої може мати чотири основні напрями:

- 1) відмова від психологічної близькості, уникнення близьких міжособистісних стосунків;
- 2) нечітке відчуття часу, нездатність будувати життєві плани;
- 3) невизначеність продуктивних, творчих здібностей, нездатність мобілізувати внутрішні ресурси та зосередитися на основній діяльності;
- 4) формування «негативної ідентичності», відмова від самовизначення та відбір негативних образів для наслідування.

Щодо формування професійної ідентичності студентів серед науковців існують дві думки. Одна з них ґрунтується на переконанні, що професійна ідентичність особистості формується лише в практичній діяльності. З цього випливає висновок про неможливість його створення в умовах університету.

У науковій літературі точиться дискусія про те, кого саме можна вважати професійно тотожним. Так, Є. Єрмолаєва зазначає, що лише професіонали, які мають стабілізуючу базу (реалізовану за допомогою соціальних інститутів, що об'єднують людей у суспільство з розподілом ролей і функцій, з відтворенням суб'єктів праці та трудових відносин, стійкими формами навчання та ін.). і

закріплення знань) можна вважати тотожними. трансформаційний потенціал.

І. Родічкіна також вважає, що поняття «професійна ідентичність» відноситься до категорії людей, для яких професійна праця є основною основою ідентифікації. Професійна ідентичність у цьому контексті є продуктом тривалого розвитку особистості, який з'являється на достатньо високому рівні професійної майстерності та є стійкою узгодженістю основних елементів професійного процесу.

Формування професійної ідентичності починається тільки після закінчення професійної підготовки і переходу до професійної практики; підготовча діяльність доступна студентам у самому університеті. На етапі професійної підготовки лише закладаються передумови професійної ідентичності, а її формування та подальший розвиток відбувається після первинної адаптації нового фахівця, у періоди професійної діяльності.

Іншої думки дотримуються дослідники Г. Гарбузов, Е. Трандіня та Л. Шнайдер, які наголошують на тому, що професійна ідентичність формується під час навчання, що професійна освіта є одним із початків її формування. Так, Л. Шнайдер зазначає, що під час навчання у ВНЗ формується стійкий фундамент професійної діяльності, студента можна вважати ідентичним обраній професії, якщо він усвідомлює свою приналежність до певної професійної спільноти; мати знання про свої сильні та слабкі сторони, про можливі успіхи та невдачі у майбутній професійній діяльності; мати достатньо чітке уявлення про себе та свою майбутню роботу. Основною діяльністю студента є навчально-професійна діяльність. Отже, професійна впевненість учня та представника подальшої професійно-виробничої діяльності.

Ми погоджуємося з думкою науковців, яка базується на твердженні про те, що майбутній психолог, обираючи майбутню професію, ідентифікується з нею, враховує свої здібності, інтереси та можливості, а також вимоги професії до нього.

Професійна ідентичність тісно пов'язана з професіоналізацією особистості, яка розглядається як складний соціально-психологічний процес, що включає

професійну підготовку, засвоєння стандартів і вимог до діяльності, прийняття норм поведінки всередині професійних груп. Саме взаємодія з представниками професійної спільноти сприяє засвоєнню особистістю професійних стандартів та оцінці рівня володіння професією. Зміцнення професійних норм у практиці професійного спілкування та діяльності допомагає особистості створити та зберегти професійну ідентичність, зберегти свій статус.

Таку ж думку висловлює О. Грандіня, яка вважає, що професійна ідентичність може виступати основною тенденцією професійного становлення особистості; показник рівня розвитку суб'єкта, його професійного шляху; динамічне утворення, що змінюється під впливом кількох факторів, основним з яких є професійна підготовка.

Н. Іванова виділяє три етапи формування професійної ідентичності студентів ВНЗ:

1) первинний вибір, коли студенти вперше знайомляться з професійним співтовариством. При цьому у майбутніх психологів формується ціннісне ставлення до обраної професії;

2) схвалення/заперечення первинного вибору. На цьому етапі професійні бажання та наміри студентів можуть суттєво змінитися, що часто призводить до розчарування у професійному виборі або, навпаки, впевненості в ньому;

3) реалізація первинного вибору в дії. На цьому етапі відбувається перехід студентів до самоідентифікації своєї професійної діяльності, входження в професійне товариство та усвідомлення своєї професійної самостійності та ефективності.

Ідентичність виявляється важливим регулятором і важливим компонентом самосвідомості та соціальної поведінки. Вектор сучасного дослідження ідентичності складається з вивчення складових цього феномену, які пов'язані з процесами соціального та професійного становлення особистості. Професійне становлення, в ході якого здійснюється перетворення особистості на професіонала, супроводжується зміною уявлень людини про себе, своє місце в професійному суспільстві, тобто набуттям професійної ідентичності. На думку

А. Лук'янчука, людина завжди намагається інтерпретувати події відповідно до власної «концепції Я», щоб забезпечити відповідність почуттів і поведінки. У процесі навчання та особистісного зростання людини можна спостерігати таке явище, як «консервативність» «Я-концепції»: перша полягає у створенні умов для впевненості в собі, розкритті свого професійного потенціалу, розвитку компетентності та усвідомлення власної гідності для досягнення професійної ідентичності та формування адекватного образу себе; інша пов'язана зі створенням ідеального бачення майбутнього (у професійній та особистісній сфері), виявленням та актуалізацією своїх професійних ресурсів.

ПРИХОВАНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА КРАЇНИ ЗАХОДУ, ЯК ЗАСІБ НІВЕЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКО- РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

Косигіна Мирослава Максимівна
Курсант
Житомирський військовий інститут
імені С. П. Корольова

Вступ. Інформаційна безпека держави - це стан захищеності національних інтересів в інформаційній сфері. Коли ми говоримо про інформаційну війну, то розуміємо, що інформаційний вплив здатний спричинити дестабілізаційні процеси в інформаційному просторі суверенних держав, спровокувати неспокій та внутрішнє протистояння.

Сунь-Цзи у книзі «Мистецтво війни» казав, що геройство - це підкорити антагоністське військо взагалі без боротьби. Сучасний світ намагається діяти близько до цього. Саме тому інформаційна перевага займає вагоме місце в сучасній світовій інформаційній війні.

З початком повномасштабного вторгнення російських загарбників до України 2022 року задля підтримки здорового глузду, нормальних людських принципів, міжнародних домовленостей і міжнародного законодавства майже усі держави світу запровадили санкції, що мали б скувати нелюдські дії Росії, а також припинити постачання озброєння та військової техніки до країни-терориста. Проте деякі держави досі спонсорують кровопролитну війну. Фонд “Русский мир” у своїх звітах заявляє про партнерство з понад 5700 організаціями в усьому світі.

У 1998 році Росія приєдналася до Великої вісімки (G8), у 2012 році до Організації Світової торгівлі і також розглядалася для членства в Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Країна-терорист постійно намагається знаходитися в контакті з Євросоюзом, більше того здійснювати цілеспрямований вплив на Європу використовуючи всі можливі засоби впливу

наприклад, спонсорування ультра налаштованих партій і через них впливати на думку населення цих країн).

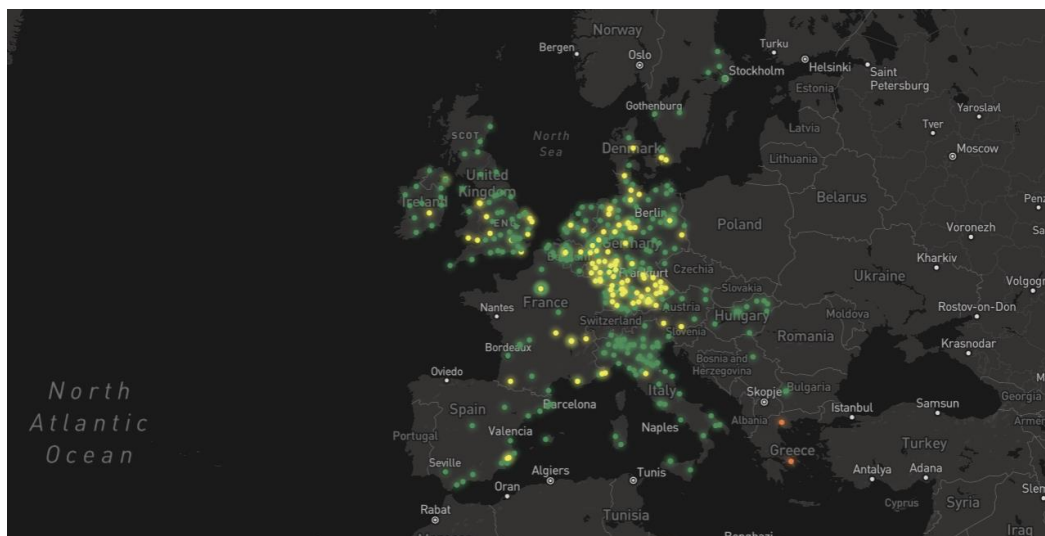
За час повномасштабної війни РФ з Україною ми спостерігаємо постійне використання пропаганди і фейків як основного виду зброї. Поширення внутрішньодержавних конфліктів, повстань, путчів, заколотів, політичних страйків, знищення довіри народу до влади, створення зерна розбрату всередині держав, використання потужного механізму релігії були і є правою рукою РФ.

Не менш важливу роль для інформаційного впливу відіграє використання образу авторитету. Очевидно, що витрачаючи чимало грошей РФ підкупує лобістів та журналістів, чи будь-кого іншого, щоб пропагандувати свою позицію, що, звичайно, зараз особливо складно після вторгнення до України. Спеціальні боти, агенти впливу, посередники, олігархи та люди які не займають офіційних державних посад у Росії, які технічно є недержавними акторами і працюють вольово чи мимоволі, для досягнення цілей Кремля. РФ має право власності на світові активи, медіа-активи, ЗМІ. Досі точно не досліджено наскільки вони ефективні [1].

Основною найбільш помітною лінією впливу РФ на більшість європейських країн з метою створення в державі внутрішніх конфліктів між народом та владою використовуючи культурні цінності та їх перекручування, та так зване хибне трактування проблеми мігрантів. Європейська міграційна криза, що почалася 2015 року викликана масовим напливом мігрантів до Європи з охоплених війнами країн Африки і Близького Сходу. Для підняття бунту серед корінного населення, використовуючи культурні цінності та образ чистої раси, приписуючи будь-які проблеми, що відбуваються в державі саме проблемі мігрантів РФ намагається відволікти Європу від своїх дій та українсько-російської війни. Пости, публічні висловлювання та висміювання, що поширюються інтернетом попередньо підготовлені спеціалістами на основі проведеного аналізу цільової аудиторії. Саме тому, інформація, що викриває справжню ахіллесову п'яту цільової аудиторії так звертає увагу на себе та викликає сильні позитивні чи негативні емоції закликаючи до дій.

Малопомітний зв'язок між Російським впливом і зростанням популізму, націоналістичних та ксенофобських (з упередженим ставленням до людей з інших країн) політичних партій, оскільки багато з цих організацій утримує саме фінансова підтримка російських неурядових організацій (НУО). Економічне нездужання Європи є досить великою перевагою для РФ, а так звані маргінальні вечірки сприяють ослабленню політичної підтримки для Європейського Союзу та урядів по всій Європі. Однак їх вплив є найбільш очевидним у колишньому Східному блоці, де інституції та громадянське суспільство залишаються сприйнятливими до відродження колишнього СРСР [2].

Найвпливовішим та одночасно найуразливішим місцем у державі є віра, релігія. Не правильно, або завідома неправильно трактуючи поняття віри, її використовують, як вид найсильнішої зброї. Віра тисячоліттями єднала й ділила людей, заради неї залишали в живих та вбивали, укладали мир та розпочинали війни.

Рис. 1. Мережа російських церков

На рисунку (Рис. 1.) точками позначено місця розташування церков за кордоном: зеленим позначено руська православну церкву (Московський патріархат), жовтим - РПЦ за кордоном, помаранчевим - Елладську православну церкву.

Церква вже має вбудовану фундаментальну структуру віри. Структура, на якій можна легко побудувати психологічний вплив. Люди вже довірилися своєму пастору, своєму служителю. У них є спільнота та свої певні переконання. Вони довіряють один одному, а отже сприймають будь-який матеріал без підтвердження. Проблематика впливу через віру досить поширена, хоча й заперечується самими вірянами.

У Франції, Парижі у 2016 року розпочала свою роботу Російська православна церква. Це Кафедральний собор на честь Святої Трійці, який розміщується біля національного палацу Palais de l'Alma. У палаці перебуває низка служб президента Франції та службові квартири високопосадовців цієї держави. Це може здатися конспірологічними вигадками, але дослідники російського впливу вважають цілком імовірним використання цього храму й інших російських церков як шпигунського центру, що здійснює зокрема й незаконне прослуховування державних служб Франції [3].

Результати та обговорення. Вище вказані питання самі собою потребують нагального вирішення, адже війна в Україні продовжується тут і зараз. В Європі все частіше трапляються факти поширення фейків через масмедіа. Простим та законним способом поліпшити контроль за інформацією при цьому не сковуючи свободу слова є офіційно впроваджене через конституцію жорстокішого покарання за перекручування фактів. Наприклад телеканали та газети будуть позбавляти ліцензії через суд використовуючи наочні докази.

Інша, проте не менш вагома проблема використання церкви задля пропаганди. У більшості держав конституційно затверджено, що церква діє окремо від державного апарату, тобто церква (релігійні організації) відокремлена від держави. Наразі непоодинокими є випадки коли, священники різних конфесій пропагують політичні погляди. Розділивши державу та церкву як це вказано за нормами закону, а також на пряму через конституцію заборонивши церковним служителям говорити будь-що на політичні теми ми зможемо позбутися політичної пропаганди та агітації, при цьому зробивши

церкву менш залежною від державного апарату.

Висновки. Практика показує, що знаючи та правильно оперуючи культурним надбанням, цінностями і фактами історії, релігією можна не лише підбурити населення окремо взятої держави, а й завдати чималої шкоди світовому порядку в цілому.

Звичайно, що Росія не планує захоплювати Європу. Вона веде приховану інформаційну війну, коли дії не явні, а направлені на підбурення, дезорієнтацію, погіршення ситуації в країнах Заходу. Такі дії потрібно вважати не правомірними та їм треба запобігати.

ПОСИЛАННЯ:

1. <https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1193943/how-russia-spreads-its-influence-in-europe/>
2. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/141117_Conley.pdf
3. <https://texty.org.ua/projects/108282/bakteriyi-russkoho-myra-hto-pidtrymuje-rosiyu-v-yevropi/>

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Луцишин Артем Олегович

бакалавр 1 курс 242 «Туризм»

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, факультет управління та економіки

Науковий керівник:

Гуменюк Оксана Григорівна

Доцент, кандидат психологічних наук, доцент кафедри філософії
соціально-гуманітарних наук та фізичного виховання

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

Питання самоствердження розглядається багатьма дослідниками у сфері психології і філософії вже дуже давно. Кожна людина, яка живе в суспільстві, ще з дитинства набуває навичок порівняння себе з оточуючими. Безперервні зміни в суспільстві призводять до появи необхідності постійно самостверджуватися: працювати над розвитком своєї особистості, прагнути досягати певних цілей і висот у кар'єрі та особистому житті. Кожен сам визначає для себе стратегію самоствердження. Хтось сам поступово досягає успіху у всіх сферах життя, а хтось прагне до самоствердження за рахунок інших людей. Звертаючи свою увагу на ситуацію, яка склалась в Україні, але зачепила багато інших країн, можна впевнено сказати, що проблема самоствердження є досить *актуальною*.

Визначивши тему як актуальну, можемо сформулювати *мету дослідження*: визначити методи і прийоми на шляху до самоствердження.

Самоствердження – це одна з основних потреб особистості, що характеризується прагненням до самореалізації, до досягнення поставлених цілей, до впевненості у тому що ти на висоті тощо. Дослідженням цієї проблеми займалась досить велика кількість психологів. В Україні розгляданню цієї надзвичайно важливої теми присвятили свій час: І. Бех, Л. Осьмак та інші. Як засвідчує в своїх працях Л. Осьмак, самоствердження є важливою

складовою соціалізацією, що проявляється як спрямованість людини до вираження власного «Я» у системі певних відносин.

Процесом самоствердження можна вважати усвідомлення людиною своєї неповторності та унікальності. Коли людина самостверджується, до неї приходить усвідомлення власного призначення, відкриваються нові можливості особистісного росту та розвитку. У нинішніх умовах часто виникають проблеми на шляху до самоствердження, оскільки важливою умовою є мотивація. У людей які втратили все своє майно, домівку та можливо навіть когось із близьких мотивація може бути ослаблена або навіть взагалі відсутня. Тому для подолання всіх перешкод до самоствердження, може пройти немало часу.

Для досягнення будь-якої мети обов'язково потрібно мати стратегію. Так і на шляху до самоствердження, особливо можуть бути використані певні продумані плани. В нинішній час фахівці у сфері психології виділяють три основних стратегії самоствердження [2].

Перша з них має назву «конструктивне самоствердження», метою людини яка використовує цю стратегію є позитивне домінування, авторитетність серед оточуючих, прояви здібностей у всіх сферах життя та самоконтроль. Використовуючи цю стратегію особа прагне до самоствердження виключно на основі своїх здобутків, не завдаючи при цьому шкоди іншим людям. Друга стратегія – домінування. Характеризується негативним домінуванням, агресивною поведінкою до інших людей, створенні перешкод на їхньому шляху задля своєї вигоди. Особистості що використовують цю стратегію зазвичай наполегливі, сміливі, рішучі, не звертають увагу на негативні відгуки оточуючих та не дотримуються багатьох моральних меж. Іншими словами, вони ставлять себе та своє прагнення до самоствердження вище, ніж інші норми і цінності. Остання стратегія – це самозаперечення, якому характерні пошук лідера який оцінив би навички та вміння особи, прояв гіпервідповідальності, самопожертви та почуття провини. Кожна особистість в певній ситуації може обрати різну стратегію, але частіше за все одна з них все

ж є провідною.

Отже, через обставини, які на даний період часу склались в країні, багатьом людям потрібно пристосуватись до певних умов існування, щоб розпочати свій шлях до самоствердження. Кожен має обрати свою стратегію і поставити певні цілі, щоб точно знати заради чого працювати над собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нікітін Є. П., Харламенкова Н. Є. Феномен людського самоствердження: 2010.
2. Самоствердження: навіщо ми самостверджуємось? 2022 URL: <https://alexus.com.ua/samostverdzhennya-za-rahunok-inshix-psixologiya/>

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ГРУПОВОЇ ТЕРАПІЇ ПРИ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ

Малиш Вікторія Євгенівна

старший викладач

Фоміна Інна Валеріївна

студентка

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

Вступ. В сучасних обставинах останніх років (пандемія, війна) українці стикаються з багатofакторним стресом, що призводить до хронічних тривожних станів.

Тривожний стан – це стан психічної напруги, який супроводжується відчуттям страху, тривоги та дискомфорту. У такому стані людина може відчувати безпідставні страхи, паніку, підвищену чутливість до навколишнього середовища, а також фізичні симптоми, такі як пітливість, нудота, серцебиття, дихальні проблеми та ін. Це призводить до панічних атак, депресивних та тривожних розладів, афективних проявів тощо.

Ціль праці. Виникає гостра необхідність в пошуку ефективних методів подолання тривожних розладів. Також, виникає питання, наскільки групова психотерапія може бути корисна та ефективна у подоланні тривожних станів в сучасних умовах з якими стикаються українці.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні ефективності групової психотерапії як методу корекції тривожних станів у людей та підтвердження гіпотези, про те, що після проведення групової психотерапії показники рівня тривожності пацієнтів мають зменшитися, а їх загальний стан психічного здоров'я покращитися.

Матеріали та методи. На цей час існує значна кількість досліджень у галузі тривоги, тривожності та тривожних станів, які розширюють наше розуміння цих феноменів і допомагають розробляти нові техніки діагностики та

лікування цих проблем. Зокрема, це Siegelman, D. A., Katsnelson, L. G., Leites, N. S., Taylor, S., Barlow, D. H., Clark, D. M., Schulz, R., Hofmann, S., Birnbaum M. H. та інші.

З українських науковці, які займалися дослідженнями цих феноменів можна назвати таких: Кондрашевський, Д. Ю., Костюк, Ю. І., Коваленко, В. М. Литвиненко, І. В., Мацко, Г. В., Стецько, Г. І., Тарабрина, Н. В., Яременко, Т. М. Ці вчені проводили дослідження в галузі тривоги, тривожності та тривожних станів в Україні, враховуючи специфіку культури та соціально економічних умов країни. Вони допомагають розробляти та вдосконалювати методи діагностики та лікування цих проблем в українській практиці.

Один із методів роботи з тривожними станами – групова терапія. Участь у процесі групової психотерапії дає можливість людям взаємодіяти з іншими людьми, які переживають подібні проблеми та дозволяє отримати підтримку від інших людей, які знаходяться у схожих життєвих ситуаціях, навчитися новим навичкам і стратегіям, які допоможуть їм краще керувати своїм станом. Багато з досліджень підкреслюють важливість підходу до групової терапії, який базується на співпраці, співробітництві та підтримці між членами групи. Крім того, деякі дослідження вказують на те, що групова терапія може бути більш ефективною, ніж індивідуальна терапія, оскільки вона дозволяє клієнтам отримати підтримку від інших людей, які переживають подібні труднощі.

Дослідження таких вчених, як Yalom I. D., Bados A., Mayo-Wilson E. доводять ефективність групової психотерапії в роботі з тривожними станами особистості. Вони показали, що групова психотерапія може бути ефективним методом для лікування тривожних станів, зокрема для роботи зі симптомами соціальної тривоги та загальної тривожності. Вони демонструють, що участь у груповій психотерапії може допомогти знизити рівень тривоги та покращити психічний стан клієнтів.

Спираючись на праці вчених, робимо висновок, що групова психотерапія є однією з дієвих методик корекції тривожних станів, але її ефективність та

придатність для української культури та психологічного контексту ще не була достатньо досліджена.

Серед завдань дослідження визначення групи клієнтів з високими показниками рівня тривожності, об'єднання їх у групу, розробку програми групової психотерапії, проведення курсу групової психотерапії, збирання даних про рівень тривожності клієнтів до та після проведення групи, аналіз результатів дослідження та визначення ефективності групової психотерапії як методу корекції тривожних станів.

Результати та обговорення. На першому етапі дослідження ми використовували наступний психодіагностичний інструментарій:

1. Клінічна шкала для визначення рівня тривоги та моніторингу ефективності лікування тривожних розладів «GAD7 (General Anxiety Disorder-7)».

2. Опитувальник «Шкала тривоги» Ч. Спілбергера (адаптація Ю. Л. Ханін)

3. Шкала самооцінки рівню дистресу «SUD (Subjective Units of Disturbance)»

На другому етапі дослідження ними була розроблена програма групової корекції тривожних станів. Вона включає наступні етапи:

1. Ознайомлення з учасниками групи та визначення їхніх потреб. На цьому етапі важливо зрозуміти, які очікування учасників групи.

2. Навчання навичкам релаксації. Це може включати в себе вправи дихання, м'язову релаксацію та інші методи зниження рівня тривоги.

3. Робота з думками та переконаннями. Учасники групи можуть навчитися розпізнавати та змінювати негативні думки, які сприяють тривозі.

4. Розвиток соціальних навичок. Учасники групи можуть навчитися ефективно спілкуватися з іншими людьми та розвивати відносини, що може допомогти зменшити почуття самотності та тривоги.

5. Планування дій та розвиток стратегій подолання тривоги. Учасники групи можуть навчитися розробляти плани дій у випадку тривожного стану та

розвивати стратегії подолання тривоги.

6. Експозиційна терапія. Це метод, що включає поступове зближення з тими ситуаціями, що викликають тривогу, з метою розвитку здатності до адаптації та зменшення рівня тривоги.

7. Релапс-превенція. На цьому етапі учасники групи навчаються розпізнавати ознаки повторення тривожних станів та розвивають стратегії їх запобігання.

Крім того, в програму групової психотерапії можуть бути включені індивідуальні консультації з психотерапевтом та можливість призначення лікарських засобів або додаткових методів психотерапії, які можуть бути ефективними в конкретних випадках тривожних розладів особистості. Наприклад, у випадку важких симптомів тривожності, після консультації з психіатром, можуть бути призначені анксиолітики або антидепресанти, які покращують настрій та допомагають знизити рівень тривоги. Крім того, можуть бути використані додаткові методи психотерапії, такі як художня терапія, музикотерапія, казкотерапія, щоб допомогти учасникам групи знайти власний спосіб подолання тривожності та підвищення самопочуття. Кожен випадок тривожності є унікальним, тому програма групової психотерапії повинна бути індивідуальною і пристосованою до потреб кожного учасника групи.

У нашому дослідженні взяли участь 30 українців (жінки та чоловіки від 20 до 49 років), які під час дослідження знаходилися як на території України, так і за її межами, де опинилися в наслідок військової агресії Росії. Групова робота відбувалася як в онлайн форматі за допомогою платформи Zoom. В групу обиралися учасники, в яких рівень тривожності на попередньому діагностуванні був високим та вище середнього.

Наступним етапом нашого дослідження буде завершення роботи терапевтичних груп та повторне діагностування для виявлення динаміки показників рівня тривожності. Але вже зараз, орієнтуючись на бали за Шкалою самооцінки рівню дистресу «SUD (Subjective Units of Disturbance), які учасники виставляють собі після кожної сесії, можемо стверджувати, що динаміка рівня

тривожності учасників позитивна. За суб'єктивним відгуком учасників загальний рівень тривожності став нижчим, емоційний стан стабілізувався.

Висновки. З огляду на дослідження, проведені за останні роки в Україні та світі, та наші попередні спостереження, можна зробити висновок, що групова терапія є ефективним методом при корекції тривожних станів особистості. Дослідження вказують на те, що групова терапія дозволяє клієнтам зменшити рівень тривоги, підвищити самооцінку, покращити якість життя та знизити симптоми тривожних розладів.

ЗАСОБИ КОРЕКЦІЇ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У ОСІБ З ТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ

Мартовицька Крістіна Миколаївна

студентка

ПАТ «Вищий навчальний заклад
Міжрегіональна Академія Управління персоналом
Харківський інститут
м. Харків, Україна

Вступ. Переживання і психічні розлади, що виникають внаслідок психологічних травм, є наслідками сильної одноразової психотравмуючої ситуації (теракт, насильство тощо) або відносно слабкої, але тривалої травми, яка часто спостерігається в міжособистісних відносинах. У розвитку психогенії істотну роль відіграє ґрунт, на який лягають наслідки психічних травм.

Посттравматичний стрес – це психофізичний стан, який формує реакцію людини на таку подію, коли нервова система не може повернутися до нормального рівня [20]. Такий досвід дисбалансу між загрозливими обставинами та індивідуальними варіантами подолання супроводжується відчуттям порожнечі та невизначеності, викликає довготривалий шок у розумінні «себе та світу». Це стан, при якому організм не може самостійно відновити свою природну здатність до саморегуляції у відповідь на травматичну подію. Це створює відчуття, що межує з жахом і безпорадністю. Звичне уявлення про «мій світ» і «я-образ» руйнується.

Об'єкт дослідження: емоційні стани осіб з травматичним досвідом.

Предмет: психокорекція, емоційний стан, травматична подія, посттравматичний стрес, когнітивно-поведінкова терапія.

У дослідницькій групі прийняло участь 30 респондентів з них 17 чоловіків та 13 жінок віком від 23 до 32 років.

Усі респонденти дали усну та письмову згоду на участь у дослідницькій роботі.

Дослідження проводилось на базі волонтерського центру м. Вінниці у режимі онлайн.

Мета дослідження: дослідження особливостей емоційних станів у осіб з травматичним досвідом.

Хід експерименту. З метою виявлення емоційних станів у осіб з травматичним досвідом проводився експеримент. Зміст програми передбачав визначення експериментальної бази, добір діагностувальних методик і методів вивчення проблеми і за їх допомогою визначення рівнів емоційних порушень у дорослому віці на основі встановлених критеріїв та показників.

Для проведення емпіричного дослідження емоційних станів у осіб з травматичним досвідом було розроблено програма, реалізація якої передбачала застосування комплексу методів, адекватних предмету дослідження. Зокрема, застосовувались теоретичні методи – аналіз, синтез, осмислення та узагальнення положень психологічної літератури, класифікація, структурно-функціональне моделювання; психодіагностичні методи – тестові методики, анкетування.

Визначення методології дослідження та провідних його принципів до вивчення особливостей корекції емоційних станів у осіб з травматичним досвідом дало змогу визначити конкретні методики і техніки дослідження. Методика «Оцінка рівня ситуативної (реактивної) тривожності» (тест Спілбергера-Ханіна) є одним із методів дослідження психологічного феномену тривоги. Методика діагностики «Емоційного виснаження» В. Бойка дозволяє встановити на якій фазі формування «емоційного виснаження»: напруги, резистенції або виснаження перебуває суб'єкт, а також визначити виразність домінуючих симптомів.

Результати та обговорення. За методикою особистісної та ситуативної тривожності Спілбергера–Ханіна виявлено, що лише у 5 досліджуваних за фіксовано низький рівень особистісної тривожності (8,9) та у 6 досліджуваних низький рівень ситуативної тривожності, що становить 11,1 %, що свідчить про те, що стан тривожності цим респондентам не властивий. Такий результат може

мати або не мати захисного характеру. Іноді низька тривожність є результатом витіснення високої тривоги з метою показати себе у кращому світі, щоб не показувати оточуючим свою тривогу.

Низький рівень тривожності свідчить про високу адаптацію осіб з травматичним досвідом. У деяких випадках низька тривожність у показниках тестує результатом активного витіснення особистістю високої тривоги метою показати себе «соціально бажаною».

На середньому рівні ситуативної тривожності перебували 37 респондентів – 75,6%. Ситуативна тривожність проявляється в конкретній ситуації, пов'язаній з оцінкою складності і значущості діяльності, а також реальною і очікуваною оцінкою. Ситуативна тривожність характеризується суб'єктивно пережитими емоціями: напругою, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю. Реактивна (ситуативна) тривожність характеризує стан особистості конкретно в даний момент часу, який характеризується напругою, за непокоєнням, заклопотаністю, нервозністю в даній конкретній обстановці. Цей стан виникає як емоційна реакція на екстремальну або стресову ситуацію, може бути різною за інтенсивністю та динамічністю часу.

Середній рівень особистісної тривожності – 73,3% (36 осіб) досліджуваних, говорить нам про їхню хорошу адаптацію, про адекватну оцінку себе, своєї діяльності, а також оцінювання ситуацій, які мають загрозливий характер, про здатність осіб з травматичним досвідом швидко і ефективно використовувати навички вирішення конфліктних і стресових ситуацій.

Високий рівень особистісної тривожності був виявлений у 9 респондентів 17,8%. Особистісна тривожність характеризується станом несвідомого страху, невизначеним відчуттям загрози, готовністю сприйняти будь-яку подію як несприятливу і небезпечну. Особи з травматичним досвідом, схильні до такого стану, постійно знаходяться в настороженому і пригніченому настрої, що може бути пов'язане з постійним побоюванням надмірним хвилюванням.

Заклопотаність і за непокоєння, яке проявляється у респондентів з

високим рівнем особистісної тривожності, пояснюється постійним почуттям напруги і хвилюванням, стресом і супроводжується підвищеною тривожністю. Перебування в постійній напрузі може призводити до невротичних емоційних реакцій на зовнішні ситуативні подразники.

У осіб з травматичним досвідом високий рівень ситуативної тривожності 13,3% (7 досліджуваних) – супроводжується надмірним безпричинним занепокоєнням, страхом. Реакцією надзвичайні життєві ситуації стає перебільшене хвилювання. Це створює серйозні перешкоди для виконання повсякденних завдань, зводить важко долаючі бар'єри для повноцінної соціальної активності та міжособистісна госпілкування. Високий рівень тривожності свідчить про можливу наявність або розвиток тривожно-фобічного розладу або обсесивно-компульсивного розладу. Не варто ігнорувати подібний стан у осіб з травматичним досвідом, оскільки наслідки можуть бути найсерйознішими.

Для осіб з травматичним досвідом з високим рівнем тривожності характерні відчуття власної неповноцінності, відчуття доброзичливості. Ухиляються від міжособистісних складних ситуацій, відмовляються відповідати на запитання, починають заїкатися або говорять так тихо, що їх майже не чути. Бояться загубити щось з речей, бачать страхітливі сни. Можуть мати часті головні болі, почуття сильного серцебиття, почервоніння обличчя, преривистий голос. Наявне виражене емоційне збудження (тривожність, напруга, неспокій, розгубленість, роздратованість).

У результаті проведення дослідження за методикою В. В. Бойка були підраховані різні фази формування виснаження. Якщо проранжувати симптоми емоційного виснаження за частотою виникнення, то перше рангове місце посідає симптом «неадекватне вибіркоче емоційне реагування» (у 43,1 % опитуваних він є сформованим); друге – симптом «редукція домашніх обов'язків» (35,9 % опитаних); третє – симптом «емоційний дефіцит» (25,4 % опитаних); четверте – симптом «переживання психотравмуючих обставин» (24,5 % опитуваних).

Причини психологічної нестабільності стану осіб з травматичним досвідом частіше пов'язані з переживанням щодо своєї ролі в житті. Результати дослідження свідчать, що за різних обставин особи з травматичним досвідом схильні реагувати згортанням комунікативної діяльності. І природно, що досліджувані для того, щоб зберегти власне емоційне здоров'я, благополуччя, дуже часто вдаються до тактики економії емоцій у кращому випадку, вибудовують захисні бар'єри на шляху виснажливого спілкування, у гіршому випадку дозволяють настрою неконтрольованим шляхом упливати на стосунки.

З огляду на це, стає зрозумілою і розкривається у повній мірі сутність поведінкових реакцій осіб з травматичним досвідом при виникненні виснаження.

Захисні реакції осіб з травматичним досвідом, ті негативні наслідки, що позначаються на стосунках з оточенням і можуть призводити до неадекватних емоційних реакцій, не настільки мають викликати занепокоєння, на наш погляд, у порівнянні з таким симптомом емоційного виснаження, як редукція домашніх обов'язків.

Отримані результати переконливо засвідчують той факт, що домінуючою у синдромі емоційного виснаження осіб з травматичним досвідом є фаза «резистенція», котра, на думку В.Бойка, характеризується згортанням відповідальності, прагненням якомога менше часу витратити на виконання не важливих завдань, зменшенням взаємодії з оточенням, розширенням сфери економії емоцій, бажанням побути на самоті, неадекватним емоційним реагуванням тощо. Принагідно підкреслимо, що 25,3% опитаних мають високий рівень розвитку фази «резистенція», у той час як лише у 4,8% опитаних виявлено високий рівень розвитку фази «напруження», а також у 10,6% досліджуваних – високий рівень розвитку третьої фази «виснаження». Тобто можна стверджувати, що розвиток емоційного виснаження у осіб з травматичним досвідом відбувається саме за рахунок другої фази.

Висновки. Теоретико-методологічна основа дослідження полягала у сукупності таких принципів: когнітивного, поведінкового, емпіричного,

принципу «тут і тепер», інтерактивної взаємодії і континууму.

Емпіричним шляхом встановлено, що лише у 5 досліджуваних зафіксовано низький рівень особистісної тривожності (8,9) та у 6 досліджуваних низький рівень ситуативної тривожності, що становить 11,1 %, що свідчить про те, що стан тривожності цим респондентам не властивий. На середньому рівні ситуативної тривожності перебували 37 респондентів – 75,6%. Середній рівень особистісної тривожності – 73,3% (36 осіб) досліджуваних, говорить нам про їхню хорошу адаптацію, про адекватну оцінку себе, своєї діяльності. Високий рівень особистісної тривожності був виявлений у 9 респондентів – 17,8%. У осіб з травматичним досвідом високий рівень ситуативної тривожності – 13,3% (7 досліджуваних) – супроводжується надмірним безпричинним занепокоєнням, страхом.

З'ясовано, що 25,3% опитаних мають високий рівень розвитку фази «резистенція», у той час як лише у 4,8% опитаних виявлено високий рівень розвитку фази «напруження», а також у 10,6% досліджуваних – високий рівень розвитку третьої фази «виснаження». Тобто можна стверджувати, що розвиток емоційного виснаження у осіб з травматичним досвідом відбувається саме за рахунок другої фази.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурда Н. Когнітивно-поведінкова терапія при генералізованому тривожному розладі. *Psychosomatic Medicine and General Practice*. 2017. Т. 2. №. 1. С. 1-17.
2. Васюк К. М. Особливості переживання емоцій на різних етапах аналізу неправдивої інформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. №. 22. С. 10-15.
3. Вестбрук Д., Кеннерлі Г., Кірк Дж. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Свічадо, 2014. 410 с.
4. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / пер. з англ. О. Лизак,

О. Наконечна, О. Шлапак. Львів: Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.

5. Горностай П. П. Колективна травма і групова ідентичність. *Психологічні перспективи. Спец. вип.: Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп. Т. 2. Проблема цілісності суспільства, групи та особистості.* Київ, 2012. С. 89–95.

6. Джаббарова Л. В. Сучасна когнітивно-поведінкова терапія. *Соціально-гуманітарний вісник: зб. наук. пр.* Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2020. Вип. 34. С. 64-70.

7. Діденко Г. О. Етапи дослідження травматичних подій в психологічній науці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology.* 2017. V (51), Issue 112. P. 65–68.

8. Іваненко Б. Б. Психологічна травма як чинник самодеструктивної поведінки особистості. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія.* 2016. № 239. С. 95-101.

9. Колісник Л. О. Емоційно-психологічна ізоляція у сучасному суспільстві. *Матеріали всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів факультету іноземної філології та соціальних комунікацій «Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства».* Суми 2012. С.108-111.

10. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / за ред. І. Я. Коцана. Луцьк: РВВ-Вежа Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.

11. Лазос Г. П. Посттравматичне зростання: теоретичні моделі, нові перспективи для практики. *Актуальні проблеми психології.* 2016. Т. 1. № 45. С. 120–128.

12. Литвиненко С. А., Ямницький В. М. Психологія травми: трансгенераційний та феноменологічний аспекти. *Психологія: реальність і перспективи: зб. наук. пр.* РДГУ, 2015. Вип. 4. С. 14-17.

13. Ляджева Е. О. Особливості корекції негативних емоційних станів у осіб, що зазнали травматичного досвіду. *The 6th International scientific and*

practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects" (January 13-15, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. 705 p. 2022. С. 459.

14. Малхазов О. Р. Розвиток емоційної стійкості в соціально-психологічному супроводі осіб, що переживають наслідки травматичних подій. *Теорія і практика сучасної психології Загальна психологія, історія психології*. 2019. № 5. Т. 1. С. 162-170.

15. Матяш М. М., Худенко Л. І. Соціально-стресові розлади у структурі українського синдрому. *Український медичний часопис*. 2016. Т. 6. С. 3-6.

16. Мельник А. П. Патопсихологія та спецпрактикум з клінічної психодіагностики: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 152 с.

17. Неурова А. Б., Капінус О. С., Грицевич Т. Л. Діагностика індивідуально-психологічних властивостей особистості: Навчально-методичний посібник. Львів: НАСВ, 2016. 181 с.

18. Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних досвідів. Інтерв'ю провела Кеті Карут / пер. з англ. Катерини Дисси. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 496 с.

19. Приходько Г. І. Невербальні засоби вираження емоцій. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2015. №. 4. С. 150-153.

20. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. Київ: Каравела, 2018. 328 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Мартовицька Крістіна Миколаївна

студентка

ПАТ «Вищий навчальний заклад
Міжрегіональна Академія Управління персоналом
Харківський інститут
м. Харків, Україна

Вступ. Останні події у світі, зокрема й в Україні, в умовах невизначеності, погіршення якості життєдіяльності, а також зміни цінностей і пріоритетів серед населення актуалізували ймовірність отримання травматичного досвіду. Психологічні наслідки екстремальних впливів проявляються наявністю в осіб травматичного та після травматичного стресу, що призводить до порушень процесів адаптації людей в невизначених умовах соціального оточення. Тривале переживання травматичної ситуації часто супроводжується високим рівнем емоційної напруженості особистості і призводить до зневірення у особистій здатності контролювати негативні емоції та вибудовувати ефективну комунікацію. Емоційні особливості особистості утворюють її емоційно-афективну сферу, в якій виражається динамічна сторона емоційних процесів. Це проявляється у мимовільних виражальних рухах: міміки, пантоміміки, жести, а також аналізуються застосовані інтонаційно виражальні засоби мови. Динаміка емоційних процесів, її зовнішні прояви (зокрема, виражальні рухи), не вичерпують індивідуальних проявів емоційної сфери особистості. Вони в конденсованій формі виступають в емоційних властивостях особистості [20]. Перебуваючи в кризових умовах, людина втрачає контроль, що приводить до неадекватної оцінки події і самого суб'єкта, які пов'язані з цією подією.

При розладах емоцій та почуттів відзначається зміна рівня афективної сфери. Регрес почуттів характеризується зникненням вищих почуттів та

переважанням нижчих емоцій та почуттів. До емоційних особливостей особистості відносять емоційну збудливість, емоційну імпульсивність та схильність до афекту, емоційну стійкість, силу, темп та ритм емоційних реакцій, емоційний тонус.

Об'єкт дослідження: емоційні стани осіб з травматичним досвідом.

Предмет: психокорекція, емоційний стан, травматична подія, посттравматичний стрес, когнітивно-поведінкова терапія.

У дослідницькій групі прийняло участь 30 респондентів з них 17 чоловіків та 13 жінок віком від 23 до 32 років.

Усі респонденти дали усну та письмову згоду на участь у дослідницькій роботі.

Дослідження проводилось на базі волонтерського центру м. Вінниці у режимі онлайн.

Мета дослідження: виявлення особливостей реагування осіб з травматичним досвідом в кризових умовах.

Хід експерименту: Для проведення емпіричного дослідження емоційних станів у осіб з травматичним досвідом застосовувались психодіагностичні методи – тестові методики, а саме: методика «Емоційний інтелект» (автор Н. Холл), яка побудована як опитувальник і на основі змішаної моделі емоційного інтелекту (емоційний інтелект як поєднання когнітивних здібностей і особистісних характеристик). Мета - з'ясувати здатність людини розуміти емоції та адекватно ставитися до них, а також керувати емоційною сферою на основі прийняття рішень. Цей опитувальник складається з тридцяти тверджень і оцінює п'ять компонентів емоційного інтелекту: емоційне усвідомлення, управління емоціями, самомотивація, емпатія, розпізнавання емоцій інших. Методика «Стратегії подолання стресових ситуацій» (С. Хобфолла). Автор розглядає копінг як узагальнену поведінкову тенденцію, а не її унікальні види. Індивідуальний стиль подолання стресових ситуацій характеризується наступним чином: чи діє індивід відповідно до соціально прийнятих правил чи ні; активний або пасивний, діючи прямо та відкрито або намагаючись

маніпулювати.

Результати та обговорення: З метою вивчення рівня емоційного інтелекту у осіб з травматичним досвідом, нами було проаналізовано результати за методикою «Емоційний інтелект» С. Холла. Дослідженням виявлено низький інтегративний рівень емоційного інтелекту у респондентів ($M_e = 35,6$ балів).

Середній рівень емоційної поінформованості виявлено у респондентів на рівні $M_e = 9,6$ балів. Отримані результати свідчать, що для досліджуваних осіб з травматичним досвідом характерний середній ступінь поінформованості про свій внутрішній стан. Власний словник емоцій таких осіб бідний, а також їм властиво відчувати труднощі при усвідомленні та розумінні своїх емоцій.

Середній рівень емпатії виявлено у респондентів на рівні $M_e = 10$ балів, що свідчить про можливість досліджуваних осіб з травматичним досвідом співпереживати іншим.

Здатність керувати своїми емоціями виявлена на низькому рівні - $M_e = 6,3$ бали. Таким досліджуваним складно виявляти емоційну лабільність та емоційну гнучкість.

Здатність розпізнавати емоції інших людей також низькому рівні виявлено у респондентів – $M_e = 4,9$ бали, вони характеризуються невмінням впливати на емоційний стан інших людей.

Низький рівень самомотивації виявлено у респондентів на рівні $M_e = 4,8$ бали. Дані свідчать про невміння досліджуваних осіб з травматичним досвідом керувати своїми емоціями, отже, своєю поведінкою.

Таким чином, досліджувані мають низький рівень емоційного інтелекту, що свідчить про низький рівень здатності розпізнавати та керувати своїми та чужими емоціями та поведінкою, низький рівень самомотивації, труднощі у прояві емоційної гнучкості.

За допомогою методики «Стратегії подолання стресових ситуацій» С. Хобфолла ми дізналися, які форми поведінки досліджувані використовують для подолання стресової ситуації. Завдяки отриманим результатам ми змогли

порахувати індекс конструктивності (ІК). Дані моделі поведінки можуть сприяти чи перешкоджати успішності подолання стресових ситуацій залежно від рівня конструктивності стратегії, при цьому ми вирахували загальний показник ІК. Таким чином ми з'ясували, що у 59% усієї вибірки високий ступінь успішності подолання стресової ситуації, у 20% – середній ступінь та у 20% усієї вибірки низький ступінь успішності подолання стресової ситуації.

Більшість випробуваних (66 %) при подоланні стресової ситуації використовується модель агресивних дій. Агресивні дії, спрямовані на інших людей, які виявляються у тенденції відчувати негативні почуття при невдачах та конфліктах з іншими людьми, звинувачувати оточуючих у чомусь, відчувати почуття, гніву, роздратування, внутрішньої напруженості, розчарування, незадоволеності.

Мало використовуються при подоланні стресової ситуації асоціальні дії (38%), які характеризуються тенденцією виходити за соціально допустимі рамки та обмеження, егоцентризмом, прагненням до задоволення своїх бажань не зважаючи на обставини та інтереси інших людей. Асертивні дії (35%), при яких людина активно і послідовно відстоює свої інтереси, відкрито заявляє про свої цілі та наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих. Обережні дії (31%) – тривале обмірковування та ретельне зважування всіх можливих варіантів рішень, прагнення уникати ризику, нічого не приймати на віру, довго готуватися у скрутних ситуаціях, перш ніж діяти. Цей вибір особами з травматичним досвідом форм подолання стресової ситуації, швидше за все, пов'язані з їх актуальним станом (дратівливість).

Висновки. За результатами дослідження можна зробити такі висновки: *емоції* – це переживання людиною ситуативного чи дійового значення предметів та явищ минулого, теперішнього або майбутнього. Найчастіше емоції визначають як переживання людиною в цей момент свого ставлення до чогось або до когось (до наявної чи майбутньої ситуації, до інших людей, до самої себе тощо). До сфери емоційних переживань людини входять: *емоційний тон відчуттів; емоційні стани; емоційні властивості особистості; різні емоційні*

явища та почуття.

Нами було проаналізовано результати за методикою «Емоційний інтелект» С. Холла. Дослідженням виявлено низький інтегративний рівень емоційного інтелекту у респондентів – $M_e = 35,6$ балів. Переважає середній рівень емоційної поінформованості – $M_e = 9,6$ балів. Також у респондентів виявлено середній рівень емпатії – $M_e = 10$ балів. Здатність керувати своїми емоціями виявлена на низькому рівні у респондентів – $M_e = 6,3$ бали. Здатність розпізнавати емоції інших людей також виявлено на низькому рівні – $M_e = 4,9$ бали. Виявлено низький рівень самомотивації у респондентів – $M_e = 4,8$ бали. Отже, досліджувані мають низький рівень емоційного інтелекту.

Ми з'ясували, що у 59% усієї вибірки високий ступінь успішності подолання стресової ситуації, у 20% – середній ступінь та у 20% усієї вибірки низький ступінь успішності подолання стресової ситуації.

Планування профілактичної роботи з особами із травматичним досвідом щодо попередження тривожності дозволить мінімізувати небезпеку виникнення у них асоціальної поведінки і цим позначиться на зниженні зростання тривожності в оточуючому середовищі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Васюк К. М. Особливості переживання емоцій на різних етапах аналізу неправдивої інформації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2013. № 22. С. 10-15.

2. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечна, О. Шлапак. Львів: Вид-во Старого Лева, 2015. 416 с.

3. Діденко Г. О. Етапи дослідження травматичних подій в психологічній науці. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2017. V (51). Issue 112. P. 65–68.

4. Діденко Г. О. Обґрунтування методик дослідження впливу травматичного досвіду на стиль життя особистості. *Теорія і практика сучасної*

психології: зб. наук. праць / гол. ред. В. В. Зарицька. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. № 2. С. 17–21.

5. Заграй Л. Д. Концептуалізація «Я» і психологічна травма. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Психологічні науки*. 2015. Вип. 128. С. 108–111.

6. Зінченко С. М. Патопсихологія. Методики дослідження: метод. посібник. Київ, 2014. 101 с.

7. Зінченко С. М. Медична психологія: навч. посібник. Київ, 2015. 64 с.

8. Ігумнова О. Б., Курило О. В. Програма психокорекції негативних емоційних станів осіб у складних життєвих обставинах. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 798-801.

9. Ілліч О. В., Зубовський Д. С. Сутність та зміст феномену посттравматичного зростання особистості. *Проблеми професійного становлення особистості: збірник тез*. 2018. С. 152.

10. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посіб. Київ: Либідь, 2017. 256 с.

11. Коц С. М. Вікова фізіологія та вища нервова діяльність. Начальний посібник. Харків: ХНПУ, 2020. 228с.

12. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини / за ред. І. Я. Коцана. Луцьк: РВВ-Вежа Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.

13. Лазос Г. П. Посттравматичне зростання: теоретичні моделі, нові перспективи для практики. *Актуальні проблеми психології*. 2016. Т. 1. № 45. С. 120–128.

14. Ляджева Е. О. Особливості корекції негативних емоційних станів у осіб, що зазнали травматичного досвіду. *The 6th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects" (January 13-15, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan*. 2022. С. 459.

15. Малхазов О. Р. Технологія формування емоційної стійкості осіб, що

переживають наслідки травматичних подій. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. 2018. Т. 2. № 2 (12). С. 132-147.

16. Мельник А. П. Патопсихологія та спецпрактикум з клінічної психодіагностики: навч.-метод. посіб. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 152 с.

17. Мозгова Г. П., Ханецька Т. І., Якимчук О. І. Психосоматика: психічне, тілесне, соціальне. Хрестоматія: Навчальний посібник. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 383 с.

18. Патопсихологія: навч. посіб. / уклад. Виходцева О. А. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. 208 с.

19. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / укладач М. С. Корольчук. Київ: Фірма «ІНКОС», 2002. 271 с.

20. Турецька Х. Патопсихологія: навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан», 2015. 160 с.

ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТРУДНОЩІВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Мельниченко Світлана

Студентка

Навчально-наукового інституту
психології та соціальних наук

Анотація. Проаналізовано теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми виникнення психологічних труднощів у військовослужбовців під час війни; на основі теоретико-методологічного аналізу наукової літератури виокремлено психологічні чинники труднощів у військовослужбовців; емпірично визначено особливості психологічних труднощів у військовослужбовців під час війни. Психоемоційні стани мінливі, будучи динамічним явищем, у своїй менш постійні, ніж властивості особистості, але стійкіші, ніж психічні процеси. Психоемоційний стан особистості характеризує успішність процесу адаптації, зокрема у військовослужбовців. У статті розглядається історія походження посттравматичного стресового розладу. Як і будь-які критичні ситуації, збройні конфлікти не відбуваються безслідно і ускладнення можуть переслідувати військовослужбовців в умовах мирного часу, створюючи великі труднощі у соціальній адаптації, у збереженні працездатності та здоров'я. На глибину сприймання особистістю травмуючих подій впливає наявний рівень стресостійкості. В процесі дослідження встановлено, що, стресостійкість особистості формується на основі її багаторазового зіткнення зі стресогенними факторами, і супроводжується оцінкою стресової ситуації, регуляцією діяльності в стресогенних умовах, наявністю копінгової поведінки, включає вплив на особистість травмуючих подій та пропрацювання травматичного досвіду. І залежно від того, який досвід вирішення різних травмуючих подій у людини переважає, як вона опирається впливу стресових ситуацій, як швидко може мобілізувати наявні в неї сили і

ресурси для подолання проблеми – так вона й сприймають травмуючі події в житті. Визначальними чинниками формування стресостійкості особистості є прагнення допомогти людям, цілеспрямованість, відповідальність, психологічна стійкість, психологічна готовність до дій в екстремальних умовах, життєвий досвід, саморегуляція, впевненість у собі, активність, а також індивідуальний бар'єр психічної адаптації, що включає соціальні і біологічні можливості.

Ключові слова: психологічні труднощі, фізіологічні фактори, військовослужбовці, стрес, монотонія

Проблема. Складна геополітична ситуація, що склалася в країні, зумовлює необхідність перебування значної кількості військовослужбовців у стані підвищеного ступеня бойової готовності. Військовослужбовці, які стали учасниками екстремальних військових ситуацій, де існування людини виходить за межі повсякденності, набуваючи рис катастрофічності, позамежності, перетворюються на особливу групу зі специфічною психологією, що порушує систему та зміст інтерперсональних відносин. До специфічних змін особистості призводить інтенсивний інформаційно-психологічний стрес. Проблема вивчення, діагностики і корекції негативних психологічних наслідків, що виникають в результаті впливу комплексу стресогенних факторів, джерелом яких є різні події військового часу, що травмують, в даний час належить до найбільш актуальних. Будь-яка війна, як правило, не закінчується припиненням ведення бойових дій і укладанням мирної угоди, про неї нагадуватимуть ті переживання, нервово-психічні та психосоматичні захворювання, які надалі виникатимуть у ветеранів цієї війни.

Особливої актуальності набирає питання про відсутність у сучасній психологічній науці концепції щодо чинників виникнення психологічних труднощів військовослужбовців під час війни.

Метою статті є обґрунтування чинників виникнення психологічних труднощів у військовослужбовців під час війни.

Виклад основного матеріалу.

Психіка військовослужбовця, як і будь-якої іншої людини, дуже рухлива та динамічна. Поведінка людини у будь-який інтервал часу залежить від цього, які саме особливості психічних процесів і психічних властивостей особистості виявляються при цьому. У бойовій обстановці психіка військовослужбовця зазнає безліч різноманітних впливів. Одні з них сприяють мобілізації та концентрації фізичних та психічних можливостей людини, розвитку таких психічних станів, як бойова активність, рішучість, впевненість, зосередженість. Інші, навпаки, дезорганізують бойову діяльність, блокують доступ до наявних резервів організму, сприяють формуванню та розвитку таких психічних станів, як пасивність, невпевненість, сумнів, розсіяність, приреченість, страх, боязкість, жах тощо [3, с. 119].

Підтримка когнітивних здібностей та виконання завдань важлива у кількох сценаріях, особливо у військовому контексті. Військовослужбовці стикаються з особливо унікальними проблемами пізнання, включаючи поєднання крайньої фізичної та розумової втоми, високого рівня занепокоєння та стресу, а також вкрай непередбачуваного середовища.

Необхідність для військовослужбовців підтримувати ефективні когнітивні здібності в цих умовах набагато переважає необхідність сидячої роботи або занять з низьким рівнем ризику, з більш серйозними наслідками, що виникають через неоптимальну роботу. Знання потрібне для завдань, які потребують постійного фокусу уваги або концентрації, а також швидкої обробки інформації.

Завдання можуть вимагати зберігання, утримання, запам'ятовування, розпізнавання та обробки інформації, а також планування, вирішення проблем або моніторингу цілеспрямованої поведінки.

У військовослужбовців завдання, що вимагають пізнання, можуть включати звичайні дії зі спостереження, які засновують виявлення на моніторингу необроблених сенсорних даних з навколишнього середовища, а також комп'ютерні завдання моніторингу, пов'язані з управлінням ракетами,

безпілотними літальними апаратами або бойовими роботами.

До фізіологічних факторів, які можуть впливати на когнітивні здібності, відносяться аеробна підготовка, харчування, вік та розумова втома. У той час як аеробна підготовка та харчування значною мірою піддаються модифікації і ними можна маніпулювати, щоб максимізувати користь для продуктивності, вік та втома або фіксовані, або у певних ситуаціях неминучі. Хоча згубні наслідки деяких з цих факторів є неминучими, глибше розуміння їх впливу на продуктивність дозволяє вирішити проблему будь-якого потенційного погіршення [1, с. 117].

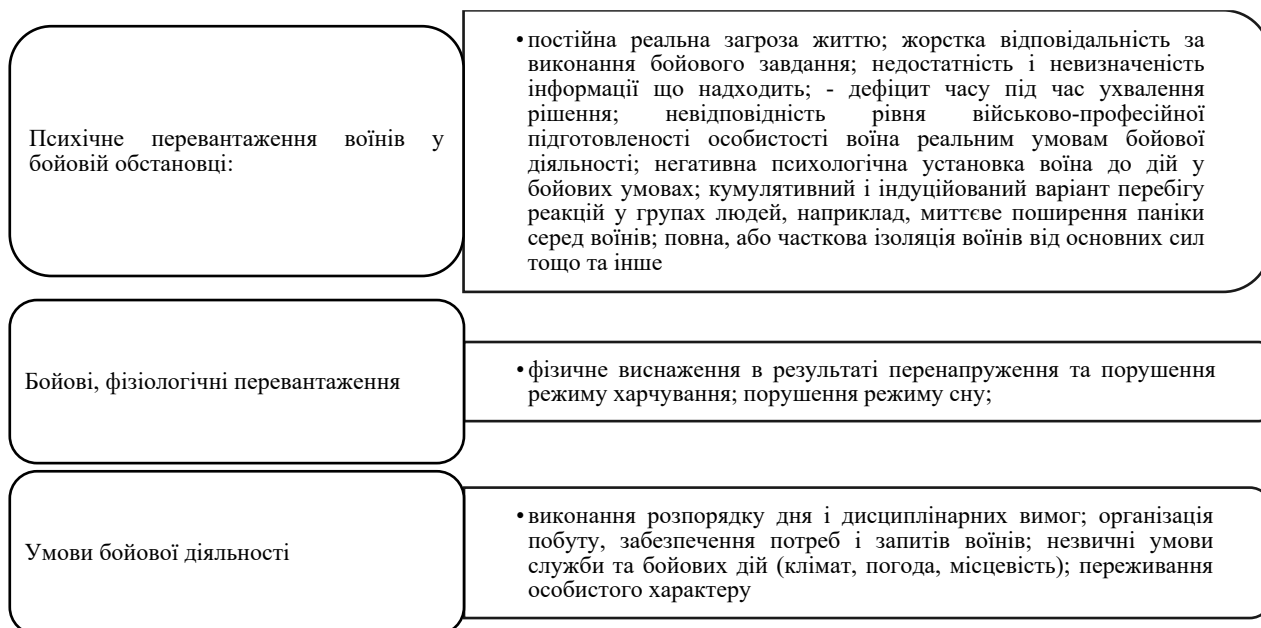
Більше цілеспрямовані дослідження повинні виявити характеристики, які можуть зробити людину більш стійкою до цілого ряду різних фізіологічних стресорів. Ідентифікуючи ці фактори, можна протидіяти негативним впливам або керувати ними, де це можливо, а фактори, що мають позитивний вплив на пізнання, заохочувати та заохочувати. Ця інформація допоможе у розробці та оцінці стратегій та навчальних програм для покращення когнітивних та військових завдань.

На початкових етапах військовослужбовці стикаються з незвичними фізичними та емоційними навантаженнями: зміною ритму життя, харчування, клімату, розлуки з рідними та багато інших. Ці фактори вже впливають на психологічний стан, тому необхідно пройти адаптаційний період. Допоміжний ефект будуть сприятливі умови побуту, гарна якість їжі та забезпечення необхідними матеріальними благами.

Таким чином, неабияку значущість у підтримці психологічного здоров'я має політична стабільність та економічний добробут. Слід зазначити, що особливий вплив на військовослужбовців надає екстремальна обстановка, яка характеризується новим, незвичним досвідом, що виходить за межі звичайних явищ, визначення сенсу подій, що відбуваються, і ставлення до них. Значну небезпеку у цій ситуації впливає військовослужбовець бойової стрес, який накладає відбиток як на психологічний стан, а й здатний змінити особистість [2, с. 101].

Основні стрес-фактори екстремальних умов діяльності: монотонія; змінені просторова та тимчасова структури; обмеження особистісно-значущої інформації; самотність; групова ізоляція; загроза для життя та здоров'я; небезпека; новизна ситуації; труднощі, відповідальність, нездійсненність роботи; дефіцит інформації; дефіцит часу прийняття рішення.

Було встановлено, що виникненню бойових психічних травм сприяють (рис. 1.).

Рис. 1. Фактори, що сприяють виникненню бойових психічних травм

Джерело: складено автором на основі [1, с. 101]

Знання цих причин практично визначає основні напрями роботи з психогієни, психопрофілактики та психологічну реабілітацію воїнів.

Висновки. Участь військовослужбовців у воєнних конфліктах не минає без негативних наслідків для їх психіки. Страх за власне життя; бойові фізичні травми; зіткнення із ситуацією виконання чужого наказу, який йде врозріз із морально-етичними уявленнями; позбавлення іншої людини життя або завдання йому серйозних ран; відсутність необхідних побутових, «мирних» умов; недолік харчування і сну здійснюють на військовослужбовців потужний вплив, пред'являючи підвищені вимоги як до фізичного стану організму, так і, особливо, таким особистісним якостям, які зумовлюють успішність діяльності в

екстремальних умовах.

У зоні ведення бойових дій комбатанти піддаються постійному стресу. Тривале напруження біологічних, фізичних, психологічних функцій закономірно призводить до виснаження захисних сил організму травмування психіки. Формування психологічної готовності до бойових дій, пов'язаної з мотиваційними, регулятивними, когнітивними та комунікативними процесами, підвищує стресостійкість та адаптацію військовослужбовців в умовах бойових дій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Збаровський О. М. Психічні порушення в учасників АТО та методи їх корекції. Медичне забезпечення антитерористичної операції науковоорганізаційні та медико-соціальні аспекти : зб. наук. пр. За заг. ред. академіка НАМН України Цимбалюка В. І. і академіка НАМН України Сердюка А. М. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016. 316 с.

2. Кокурн О. М., Агаєв Н. А., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. – 170 с.

3. Стасюк В. В. Організаційні принципи та напрямки діяльності щодо профілактики психічних розладів в умовах підготовки до ведення бойових дій. Вісник Національного університету оборони України. 2017. Вип. 5 (36). С. 295

РИСИ ХАРАКТЕРУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Михайлов Ігор

Студент

Харківського інституту

ПрАТ «ВНЗ «МАУП»

м. Харків, Україна

Характер — це цілісне утворення, система властивостей особистості, що перебувають у певному взаємозв'язку між собою.

Визначити структуру або структуру людського характеру означає виділити основні компоненти або якості характеру і визначити специфічні риси, які зумовлені ними в їх складних взаємозв'язках і взаємодії. Характер як психічна комора, як цілісна система характеристик, що відображає історію взаємодії особистості з умовами життя. Динаміка характеру залежить від динаміки зовнішньої дійсності, прояв тих чи інших рис залежить не тільки від минулого досвіду, а й від вимог, які в даний момент висуваються перед людиною, від ситуації, в якій вона перебуває. Тому на структуру характеру офіцера слід дивитися комплексно, аналізувати поведінку в різних життєвих ситуаціях і не в цілому, а в розвитку, залежно від умов життя і виховання.

Молода людина йде в збройні сили з більш-менш сформованим характером. Попередній досвід визначив його ставлення до світу, до майбутнього служіння, до інших людей і до самого себе. Він розвинув певні риси особистості, навички та звички. При цьому багато звичок і правил поведінки, які він засвоїв в умовах військової служби, мають негативний характер, і чим більше негативних рис характеру, тим важче і складніше проходить процес адаптації воїна. буде. Важливу роль тут відіграє наявність або відсутність акцентуації характеру.

З початком служби починається новий етап у формуванні характеру молодої людини. Військовий порядок вимагає від нього підпорядковувати свою поведінку суворим правилам і обов'язкам, викладеним у статутах, інструкціях,

наказах і розпорядженнях начальників. Вимоги військового керівництва, виконання службових завдань, виконання бойових, охоронних та інших обов'язків розвивають у воїна такі риси характеру, як дисциплінованість, цілеспрямованість, відповідальність, наполегливість, акуратність, організованість тощо. При аналізі структури характеру конкретної людини на перший план висувається зміст її відносин з об'єктивною дійсністю. Зміст характеру, відображаючи соціальні впливи, впливи, формує спрямованість життя особистості, тобто її матеріальні та духовні потреби, інтереси, ідеали та соціальні установки. Спрямованість особистості визначає цілі, життєвий план людини, рівень її життєдіяльності. Зміст характеру проявляється у вигляді певних індивідуальних, своєрідних відносин, які говорять про виборчу активність людини.

Слід мати на увазі, що в змісті характеру може висуватися той чи інший компонент залежно від способу життя, впливу виховання та вимог навколишньої дійсності. Так, у однієї людини на першому плані матеріальні потреби, бажання забезпечити особистий добробут, усі інші мотиви відсуваються на другий план; у другого, навпаки, переважають естетичні потреби, і він бачить своє життя в мистецтві, у третього домінують наукові інтереси, і він повністю віддається пошукам істини.

Та чи інша спрямованість особистості накладає відбиток на всю поведінку людини, хоча й визначається не окремим бажанням, мотивацією, а цілісною системою відносин. Але в цій системі завжди щось виходить на перший план і домінує, надаючи своєрідності характеру даної людини. Те саме стосується будь-якого солдата. Різноманітні форми характеру виявляються у способах вираження стосунків, закріплених емоційно-вольових особливостях поведінки, темпераменті. Люди відрізняються один від одного звичками, манерами поведінки.

За словами Крилова А. А. думки, провідним компонентом у створеному і морально детермінованому характері є система переконань. Переконання визначають принциповість людини, її негнучкість у боротьбі, її віру в

справедливість і важливість справи, якій вона віддає свою енергію. Непохитний воїн у найважчі хвилини випробувань здатний проявити максимум сил для досягнення суспільно важливих цілей, а в разі потреби пожертвувати собою в ім'я спільної справи. Безпринципна людина, індивідуаліст і кар'єрист, напружує свої сили, активний тільки для того, щоб рухатися вперед. Залежно від переважаючих потреб та інтересів формується своєрідний характер людини. Від того, домінують у війні духовні чи матеріальні потреби та інтереси, залежить не лише думки та почуття людини, а й напрямок її дій. Один живе, щоб їсти, інший їсть, щоб жити, і вважає життя суспільно корисною діяльністю, творчою діяльністю.

Переважання трудових потреб і колективних інтересів у структурі характеру визначає соціально цінний, цілісний і діяльний характер особистості воїна. Під характером вони розуміють, перш за все, не процеси мислення, а домінуючі якості розуму. Незалежно від того, теоретично чи практично, ні військові дії, ні індивідуальна поведінка в команді не є байдужими.

Незалежно від того, володіє воїн тонкою спостережливістю чи ні, гнучким розумом, що дозволяє швидко орієнтуватися в мінливих умовах, або, навпаки, володіє інертністю і інертністю; чи глибоко він аналізує явища, чи підходить до питання поверхнево - все це характеризує особистість з якісної точки зору. Звички розумової праці (наполегливість, систематичність у роботі, розпороченість, неохайність), що закріплюються, також стають рисами особистості воїна. На думку В. В. Петухова, стрижнем створюваного позитивного характеру є морально-вольові якості особистості військовослужбовця. Людину з сильною волею відрізняє визначеність намірів і вчинків і велика самостійність. Він цілеспрямований і наполегливий у досягненні своїх цілей. Безвольність людини зазвичай ототожнюється зі слабкістю характеру. Навіть маючи багато знань і багато здібностей, божевільний солдат не може реалізувати всі можливості, які містяться в зовнішніх умовах і в його власному внутрішньому світі.

ЕМПАТІЯ В СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ

Павлюк Людмила
Студентка
Харківського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
м. Харків, Україна

У науковій літературі з психології (В. Н. Дружинін, В. Зінченко, Р. С. Немов, Б. Мещеряков та ін.) Виділяють кілька видів емпатії: емоційну засновану на механізмах проєкції та імітації рухових і афективних реакцій іншого; когнітивна емпатія – заснована на інтелектуальних процесах (порівняння, аналогії тощо); предикативна емпатія – яка проявляється як здатність передбачати афективні реакції інших у конкретних ситуаціях тощо; естетичне співпереживання – відчуття предмета мистецтва; егоцентрична емпатія - емпатію і симпатію виділяють як переживання людиною самої себе; гуманістична емпатія - емпатійне почуття до іншої людини та інші види емпатії.

На основі своїх досліджень Гаврилова Т. П. доводить, що в основі різноманітних форм емпатії лежить чутливість людини до власного світу та до світу оточуючих. Люди з високим рівнем емпатії виявляють інтерес до інших людей, пластичні, емоційні та оптимістичні. Для людей з низьким рівнем емпатії характерні: труднощі у встановленні контактів, замкнутість, ригідність і егоцентризм. Емпатія, як механізм побудови міжособистісних стосунків, сприяє їх розвитку та стабілізує їх, дозволяє надати партнеру підтримку як у нормальних, так і в складних, екстремальних умовах, яких він потребує.

Основним недоліком, що знижує ефективність проникнення в енергетичне поле партнера, є відчуженість, байдужість до особистості як такої. Відчуженість стала соціальною нормою поведінки – кожен прагне до усамітнення, незалежності, відстороненості, економії фізичних і психічних ресурсів. Зазвичай ми починаємо цікавитися іншою особистістю, коли від неї

щось залежить, коли вона заважає нашим потребам, інтересам, створює певні незручності. У таких випадках виникають питання: чого вона хоче, чому так поводить, що з нею робити. Але це функціонально-оціночний підхід до іншого. Тут багато корисливості, упередженості та меркантильності – всього, що «шумить» емпатію, робить її фрагментарною та поверхневою.

Справжній непідробний інтерес до іншої особистості як такої, до її суб'єктивної реальності є основною передумовою глибокої емпатії.

Насправді нам дуже часто потрібно глибоке розуміння іншої людини. Без цього неможливо виховати його, досягти прихильності та довіри, створити умови для самореалізації, спонукати до добрих справ, переконати бути дисциплінованим тощо. Ми хочемо зрозуміти причини та наслідки, які керують партнером. Часто доводиться розгадувати «механіку» його проявів — дій, властивостей, станів, індивідуальних реакцій. Але людина - дитина, підліток чи дорослий - недоступна для логічного аналізу і в деяких випадках свідомо маскує свою індивідуальність або несвідомо подає собі неправдиву інформацію. Часто буває так, що ні формальна логіка, ні професійні знання, ні спогади про типове і тому подібне не заважають зрозуміти і попередити людську індивідуальність. І тоді в дію вступає емпатія – давній, перевірений інструмент раціонально-емоційно-інтуїтивного відображення іншого «Я».

Емпатія дозволяє зрозуміти сутність іншого. Не стільки зрозуміти, скільки вловити таємні порухи його душі: характер спонукань і сенс вчинків, джерела інтересу чи апатії, причини брехні чи щирості, цілі усамітнення чи розслабленості тощо. на чужу думку, в стійкості сприйняття чужих реакцій, станів і характеристик. Око не спить, слух гострий, почуття загострене, сприйняття зосереджене, мислення оновлене. Усі психічні пізнавальні процеси спрямовані на інших. Тому раціональним моментом емпатії є не формальна логіка, а інтенсивна аналітична обробка інформації про іншого, яка надходить одночасно різними сенсорними каналами. Увага та емоційне сприйняття іншого часто блокуються. Емпатії перешкоджає егоцентрична спрямованість людини - вона більше за інших переживає за свою персону. Психологічний

дискомфорт людини негативно впливає на результати емпатії. Якщо людина тривожна, агресивна, депресивна, невротична або просто занадто стурбована поточними проблемами, то вона не може глибоко зрозуміти своїх партнерів. Її психічний стан не має необхідних «ступенів свободи», голова зайнята чимось іншим. Враження про причини і наслідки поведінки партнера стає дуже поверхневим. Це призводить до поспішних висновків, необґрунтованих порад або вимог до інших. Емпатійне розуміння індивідуальності партнера змінюється стереотипними висновками про поведінку середньостатистичної особистості.

Емпатія часто дає викривлену картину внутрішнього світу іншої людини, оскільки емпат не виправдано проектує на партнера власні особливості, недоліки, звички, емоційні переживання. Або використовує сумнівні зразки, мірки для оцінки іншої людини. Наприклад, це можуть бути застарілі переконання, життєва псевдомудрість або упереджені судження.

Емпатична здатність явно залежить від емоційного потенціалу індивіда, головним чином від емоційної реактивності та активності. І, звичайно, емпатія зменшується при найменших порушеннях в інтелектуальній сфері.

Емпатичний спосіб спілкування з іншою людиною має кілька аспектів. Це означає входити в чужий особистий світ і залишатися в ньому «як вдома». Це передбачає постійну чутливість до мінливих переживань іншої людини: страху, гніву, емоцій або страждання, коротше кажучи, до того, що він або вона відчуває. Це означає тимчасово жити іншим життям, делікатно залишаючись у ньому без оцінки та засудження. Це означає зрозуміти те, про що інший ледве усвідомлює. Але при цьому немає спроб виявити абсолютно неусвідомлені почуття, тому що вони можуть бути травматичними.

Це передбачає часте звернення до іншого, щоб перевірити свої враження, і уважно вислуховувати його відповіді.

Бути з іншим таким чином означає тимчасово відкинути власні переконання та цінності, щоб увійти в світ іншого без упередження. У певному сенсі це означає, що треба залишити своє «Я». Це можуть зробити лише люди,

які в певному сенсі почуваються достатньо безпечно: вони знають, що не загубляться в подекуди дивному та дивному світі, і що вони можуть успішно повернутися у свій власний світ, коли захочуть. Відповідно до цього опису, бути емпатійним означає бути відповідальним, активним, сильним і водночас делікатним і чуйним.

Відсутність емпатії дегуманізує людину, перетворюючи світ на окремі об'єкти, які не мають до неї жодного відношення. Коли ми розуміємо розумову та емоційну сторону поведінки живих істот і відчуваємо до них емоційне почуття, стає можливою зріла, раціональна та відповідальна емпатична любов до інших істот, їх розуміння.

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ ПРАЦІВНИКІВ СФЕРИ ПОСЛУГ (НА ПРИКЛАДІ ПРАЦІВНИКІВ САЛОНІВ КРАСИ)

Пащенко Віра Сергіївна,
студентка

Коняєва Лілія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології

Міжрегіональна Академія управління персоналом
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Нові соціально-економічні умови розвитку Української держави, її входження до європейського співтовариства та Світової організації торгівлі спонукають до змін в усіх сферах суспільного життя. Особливої актуальності набуває підготовка фахівців сфери обслуговування, діяльність яких має значний вплив на економічне життя і побут суспільства. Жоден працівник сфери послуг не зможе досягти своєї професійної мети без комунікативних умінь, які є найважливішим аспектом в його роботі. Проте, не кожен працівник сфери послуг спроможний ефективно налагодити і підтримувати взаємини з оточуючими людьми.

Деяким людям дуже важко спілкуватися взагалі, а особливо з великою кількістю людей. І це пов'язано з рисами характеру, з типом темпераменту, а також з психотипом кожної людини [3].

Провідне значення при цьому має недостатня сформованість комунікативних умінь працівників сфери послуг, зокрема уміння встановлювати і підтримувати контакти з людьми, адекватно сприймати інформацію від клієнта та встановлювати зворотній зв'язок тощо.

Різні аспекти проблеми спілкування та формування комунікативних умінь знайшли висвітлення у дослідженнях Б. Г. Ананьєва, Г. М. Андрєєвої, М. Бейкера, П. Вацлавіка, О. О. Бодальова, М. М. Бахтіна, М. С. Кагана, В. А. Лабунської, Б. Ф. Ломова, М. М. Обозова, Л. Е. Орбан-Лембрик, В. В. Рибалки, В. А. Семиченко, Г. Л. Чайки, Т. К. Чмут та ін. Особливості

комунікативної культури та комунікативних умінь працівників сфери послуг вивчали Х. Кауконен, А. Сидорук, Г. Омеляненко, В. Панченко, В. Горлах, Д. Беназік, С. Йохарі, Е. Лінденберг, Г. Петерс, А. Нікітана та інші.

Проте, ця проблема особливостей комунікативних умінь працівників сфери послуг в сучасних реаліях війни в Україні, коли спостерігається відтік кадрів у зв'язку з міграцією за кордон, залишається актуальною, і особливо недостатньо вивчені комунікативні вміння працівників салонів краси.

Мета роботи./Aim. Дослідити особливості комунікативних умінь працівників салонів краси та характер їх взаємозв'язку.

Матеріали та методи./Materials and methods. Емпіричне дослідження проводилось з грудня 2022 по березень 2023 року. У ньому брали участь 50 працівників салонів краси міста Ужгород, з них 25 чоловіків та 25 жінок, віком від 18 до 31 року. Серед них були перукарі, майстри нігтьового сервісу, бровісти, масажисти, візажисти, косметологи. Нами проводилось психологічне тестування за такими *методиками*: діагностики рівня емпатійних здібностей В.В. Бойко, опитувальник «Чи вмієте Ви слухати?», діагностики самоконтролю в спілкуванні М. Снайдера, методика виявлення комунікативних та організаторських схильностей (КОС-2).

Результати та обговорення./Results and discussion. Аналіз результатів дослідження за методикою В. В. Бойко показав, що у переважній кількості працівників салонів краси спостерігався середній рівень прояву раціонального (у 68% осіб), емоційного (у 52% осіб), інтуїтивного (у 60% осіб) каналів емпатії, установок, що сприяють емпатії (у 56% осіб) та ідентифікації в емпатії (у 52% осіб), тобто у більшості з них здатності до фокусування уваги на різних сторонах сутності іншої людини, до співпереживання, співчуття іншим, розуміння, передбачення поведінки іншої людини достатньо розвинені (табл. 1).

Особливості прояву ознак емпатійних здібностей у працівників салону краси за методикою В. В. Бойко

Ознаки емпатійних здібностей	Рівні прояву ознак емпатійних здібностей		
	Низький	Середній	Високий
	Кількість осіб у %		
Раціональний канал емпатії	24%	68%	8%
Емоційний канал емпатії	12%	52%	36%
Інтуїтивний канал емпатії	28%	60%	12%
Установки, що сприяють емпатії	36%	56%	8%
Проникаюча здібність в емпатії	38%	34%	28%
Ідентифікація в емпатії	28%	52%	20%

При цьому за ознакою проникаючої здібності в емпатії більшість працівників салонів краси (38%) мали низький її рівень, а отже їм не вистачає здатності створювати атмосферу відкритості, довіри під час спілкування, що є дуже важливим для робітників сфери обслуговування, завдяки чому працівнику легше зрозуміти бажання клієнта. До того ж значна частина досліджуваних мали низький рівень сформованості раціонального (24% осіб), інтуїтивного (28% осіб) каналів емпатії, установок, що сприяють емпатії (36% осіб) та ідентифікації в емпатії (28% осіб), а отже у них погано розвинені здатності до розуміння іншої людини, спрямованості уваги на потреби клієнта, передбачення поведінки своїх клієнтів. Все це може ускладнювати процес взаємодії з клієнтом під час надання послуг.

60% працівників салонів краси мали знижений сумарний показник емпатії, отже емпатійні здібності розвинені у них недостатньо, оскільки працівники сфери послуг для успішної професійної діяльності повинні мати добре розвинені здатності до розуміння інших людей, їх інтересів, співпереживання їм тощо. І лише 36% працівників салонів краси мали середній рівень сумарного показника емпатії.

За результатами методики на уміння слухати встановлено, що у більшості працівників салонів краси воно розвинено на середньому та вище середнього

рівнях (по 38% осіб), що свідчить про достатньо добре розвинену здатність сприймати інформацію від клієнта, уважність до нього, зосередженість на розмові. Н. С. Аболіна зазначає, що розвиток уміння слухати сприяє укріпленню взаємин з різними людьми, досягненню успіхів в комунікації, на протипагу упередженості та стереотипам при неуважному слуханні [1].

Проте, у 20% працівників уміння слухати нижче середнього, а отже вони можуть пропускати повз своєї уваги важливу інформацію, що поступає від клієнта, не зрозуміти його побажання, що може призвести до його незадоволеності та відмови в подальшому від послуг цього працівника.

Згідно результатів за методикою М. Снайдера у 60% осіб працівників салонів краси був середній рівень комунікативного самоконтролю, а отже для них властива щирість, але недостатня стриманість у своїх емоційних проявах, при цьому вони схильні враховувати потреби оточуючих у своїй поведінці.

А 24% досліджуваних мали високий рівень комунікативного самоконтролю, тобто вони схильні до постійного контролю своїх емоцій, вчинків, добре знають, де і як поводитися, можуть легко входити в будь-яку роль, гнучко реагують на зміну ситуації, добре відчувають і навіть можуть передбачити враження, яке справляють на оточуючих. Разом з тим у них утруднена спонтанність самовираження. Проте, у 16% працівників салонів краси мали низький рівень комунікативного самоконтролю, а отже вони здатні до щирого саморозкриття у спілкуванні, занадто прямолінійні та не вважають за потрібне змінюватися в залежності від ситуації. У зв'язку з цим у них можуть виникнути проблеми з нетерплячими та незадоволеними клієнтами.

Л. М. Деркач, Л. В. Литвиненко підкреслюють, що для працівника контактної зони салонів краси володіння прийомами емоційного самоконтролю є важливою якістю при спілкуванні з клієнтом. При вмілому їх використанні вони стають інструментом посилення особистого впливу [2].

Також встановлено, що 60% працівників салонів краси мали середній рівень комунікативних та 72% осіб – організаторських схильностей, а отже вони здатні достатньо швидко встановлювати соціальні та ділові контакти з

людьми, загалом вміють впливати на інших (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості прояву комунікативних і організаторських схильностей у працівників салонів краси за методикою КОС-2

Схильності	Рівень прояву схильностей				
	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Найвищий
	Кількість осіб у %				
Комунікативні	0%	30%	60%	10%	0%
Організаторські	0%	20%	72%	8%	0%

Проте комунікативні та організаторські схильності були на низькому рівні у 30% та 20 % працівників салонів краси відповідно, а отже у них знижена здатність чітко і швидко встановлювати ділові і соціальні контакти з людьми, бажання розширити контакти, здатність впливати на людей, ініціативність.

Кореляційний аналіз за критерієм Пірсона з використанням комп'ютерної програми SPSS Statistics 29.0.0.0 показав, що сумарний показник емпатії утворив прямі значущі взаємозв'язки з раціональним, емоційним та інтуїтивним каналами емпатії, установками, що сприяють емпатії та ідентифікацією, тобто у працівників салонів краси, які мають вищий рівень емпатійних здібностей, всі перераховані їх ознаки краще розвинені (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляційні взаємозв'язки між показниками різних комунікативних умінь у досліджуваних працівників салонів краси

Показники	Інтуїтивний канал емпатії	Установки, що сприяють емпатії	Проникаюча здатність в емпатії	Сумарний показник емпатії	Самоконтроль в спілкуванні
Раціональний канал емпатії	0,120	0,203	-0,160	,488**	0,131
Емоційний канал емпатії	-,331*	,596**	-,315*	,398**	0,120
Установки, що сприяють емпатії	-,299*	1	-,315*	,480**	,332*
Ідентифікація	0,216	0,125	0,171	,495**	-0,047
Сумарний показник емпатії	,332*	,480**	0,259	1	0,079
Вміння слухати	-0,070	0,157	0,023	0,062	,336*
Самоконтроль в спілкуванні	-0,081	,332*	-0,202	0,079	1
Організаторські схильності	-0,135	0,207	-0,120	0,016	0,086
Комунікативні схильності	-0,026	0,170	-0,205	0,026	,364**

Примітка: ** – значущий кореляційний зв'язок на рівні $p=0,01$

* – значущий кореляційний зв'язок на рівні $p=0,05$

Емоційний канал емпатії також прямо взаємопов'язаний з установками, що сприяють емпатії ($r=0,596$) та зворотно з інтуїтивним каналом емпатії ($r=-0,331$) і з проникаючою здатністю в емпатії ($r=-0,315$), а отже у працівників салонів краси, які мають добре розвинену здатність до співпереживання, співчуття іншим, гірше розвинена здатність на інтуїтивному рівні узагальнювати різноманітну інформацію про іншу людину та проникати і її внутрішній світ. Це, на нашу думку, може пояснюватись тим, що у людей з розвиненим інтуїтивним каналом емпатії формується схильність спиратися на свої іраціональні вірування, бажання частіше пізнавати спрощено та швидко інших людей, а люди з розвиненим емоційним каналом емпатії вміють створювати осмислене уявлення про внутрішній світ партнера по спілкуванню.

Встановлено, що готовність працівників салонів краси до емпатійного спілкування прямо пов'язана з добре розвиненою у них здатністю до самоконтролю у спілкуванні, а останній також прямо взаємопов'язаний з вмінням слухати та комунікативними схильностями (див. табл. 3).

Висновки./Conclusions. Виявлено, що більше ніж у половини працівників салонів краси емпатійні здібності розвинені недостатньо, а сфера послуг вимагає вміння розуміти інших людей, їхні інтереси, співпереживати їм та ставити себе на місце клієнтів. При цьому у переважної частини працівників салонів краси різні складові емпатійних здібностей (раціональний, емоційний та інтуїтивний канали емпатії, установки, що сприяють емпатії та ідентифікації) були розвинені на середньому рівні. Проте, більше третини працівників салонів краси мали низький рівень проникаючої здібності в емпатії, тобто їм бракує вміння створювати відкриту та довірливу атмосферу під час спілкування, а значна частина досліджуваних мала низький рівень розвитку раціонального, інтуїтивного каналів емпатії, установок, що сприяють емпатії, ідентифікації, тобто у них недостатньо розвинені уміння розуміти інших та зосереджуватися на потребах клієнта, прогнозувати його поведінку, що, як правило, ускладнює процес взаємодії з клієнтом під час надання послуг.

Встановлено, що більшість працівників салонів краси мають навички

слухання інших на середньому та вище середньому рівні. Однак, п'ята частина працівників мають навички слухання нижче середнього рівня, що може призвести до втрати важливої інформації від клієнтів або нездатності зрозуміти їхні побажання, що, в свою чергу, може спричинити незадоволення або відмову від послуг цих працівників у майбутньому. Досліджувані частіше мали помірний рівень самоконтролю в спілкуванні, однак, помітна їх частина мали низький його рівень, що вказує на їх занадту прямолінійність, щирість у спілкуванні і небажання змінюватися залежно від ситуації. При цьому у більшості працівників салонів краси був середній рівень комунікативних схильностей, але третина досліджуваних мали низький їх рівень.

Виявлено, що у працівників салонів краси з добре розвинуеною здатністю до співпереживання, співчуття іншим людям, гірше розвинена здатність на інтуїтивному рівні узагальнювати різноманітну інформацію про іншу людину та проникати і її внутрішній світ. А готовність працівників салонів краси до емпатійного спілкування прямо пов'язана з добре розвинуеною у них здатністю до самоконтролю своїх емоцій, вчинків, який також прямо взаємопов'язаний з вмінням слухати та комунікативними схильностями.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ./LIST OF REFERENCES:

1. Аболина Н. С. Практикум по развитию коммуникации: учебное пособие. Екатеринбург: Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та, 2012. 72 с.
2. Деркач Л. М., Литвиненко Л. В. Формування комунікативної компетентності працівників сфери послуг за допомогою прийомів емоційного самоконтролю. *Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання. Розділ 2: Педагогіка майбутнього*. 2013. С.194-200.
3. Малашевська К. О. Сутнісно-функціональний аналіз комунікативної компетентності особистості майбутнього фахівця. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2010. № 23. С.85-88.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ АПАТІЇ

Сулковська Ірина Борисівна
студентка ЧНУ імені Петра Могили
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Апатія є загальною ознакою багатьох психіатричних, неврологічних і медичних діагнозів. Крім того, вона має ширші наслідки для людського функціонування, що проявляється у його появі у відповідь на особисту трагедію, стихійне лихо, соціальні втрати, екологічну депривацію та зміну ролей. Концептуально апатія тісно пов'язана з мотивацією та емоціями. Можливо, через те, що ця концептуальна важливість рідко розглядається, теоретичним і психологічним аспектам апатії приділяється мало уваги. З іншого боку, психологічна користь апатії, можливо, не розглядалася раніше, оскільки її важко відрізнити від інших синдромів, таких як депресія, безнадія та втрата волі. Через відсутність чіткого визначення апатія, очевидно, не була об'єктом систематичного вивчення.

Апатія (від грец. *apathy* – байдужість) відноситься до розладів емоційно-вольової сфери. Апатію часто вважають одним із ключових компонентів депресивних емоцій. Однак при багатьох органічних захворюваннях головного мозку, особливо нейродегенеративних і судинних, апатія часто є ізольованим синдромом, що вимагає особливого підходу до діагностики та лікування [1; 2].

Коли термін «апатія» використовується в медичному контексті, він зазвичай означає симптом іншого захворювання або, рідше, окремий синдром. Ця важлива особливість все ще недостатньо вивчена, особливо щодо апатії у пацієнтів з множинними супутніми захворюваннями. Вперше цей термін був визначений Робертом Маріном наприкінці 1980-х - на початку 1990-х років і широко використовується для позначення відсутності мотивації у пацієнта.

У 1990-х роках американський психіатр Р. Марін припустив, що апатія є результатом втрати мотивації в контексті емоційного, інтелектуального або психічного розладу (апатія як симптом) або відсутності такого (апатія як

синдром). Апатія як симптом може спостерігатися при депресії, деменції та делірії. Водночас апатія може бути окремим синдромом, при якому переважна втрата мотивації має самостійне патофізіологічне підґрунтя (зокрема, при хворобі Альцгеймера, Паркінсона та Хантінгтона) [4].

Загалом Р. Марін розуміє апатію як стан, що характеризується одночасним зниженням поведінкових, когнітивних та емоційних компонентів цілеспрямованої поведінки. Поведінкові зміни проявляються у вигляді зниження ефективності у вирішенні рутинних завдань, що виконуються вдома або на роботі. Крім того, стає дуже важко ініціювати та підтримувати цілеспрямовану поведінку для виконання повсякденних справ, до такої міри, що деяким людям доводиться змушувати себе це робити. Зміни в когнітивному функціонуванні проявляються у зниженні когнітивних функцій, пов'язаних з ініціюванням та здійсненням цілеспрямованої поведінки. При цьому спостерігається відсутність планування на майбутнє та зниження мотивації до повсякденної діяльності. Емоційні зміни проявляються у зниженому емоційному реагуванні на події цілеспрямованої діяльності. Наприклад, у разі особистої втрати, проблем зі здоров'ям або фінансових невдач апатичні люди демонструють емоційну відстороненість і неадекватні емоційні реакції [3].

Тому важливо розуміти і, головне, вчасно розпізнавати симптоми апатії, щоб вона не спричинила ускладнень у житті.

Мета роботи. Теоретичне підтвердження та емпіричне дослідження психологічних особливостей проявів апатії в житті людини.

Матеріали та методи. З метою дослідження психологічних особливостей розвитку апатії було проведено дослідження. У емпіричній частині дослідження взяло участь 40 людей віком від 18 до 22 років (20 хлопців та 20 дівчат). Для психодіагностичного інструментарію ми використали методики: «Тест САН (самопочуття, активність, настрій)» (В. Доскіна), методика «Диференціальної діагностики депресивних станів» (В. Жмурова), «Тест самовідчуття» (Вісман, Рікс).

Важливою методикою є – «Тест САН» за допомогою якої ми дослідимо

самооцінку самопочуття, активність та настроїв. За допомогою методики «Диференціальної діагностики депресивних станів» ми дізнаємося про наявність, чи відсутність депресивних станів так, як апатія є однією з характеристик та причин депресії. Через тест про самовідчуття ми визначимо та усвідомимо рівень стану особистості за минулий день, за останній тиждень, або за більш тривалий період часу й допоможе більш узагальнити результати отримані попередніми методиками. Завдяки цим методикам ми можемо дослідити внутрішній стан особистості з його зовнішніми проявами, що й підштовхнуло до розвитку апатії.

Результати та обговорення. З отриманих результатів можна побачити такі результати нашого дослідження. В цілому серед опитуваних людей виявлено завищений рівень апатії та наявність схожих причин, що є умовами до розвитку апатії. Це вказує на те, що зовнішні причини та умови є причинами розвитку апатії, яка проявляється в відносинах з людьми, в навчанні, в роботі та інших випадках.

Для більшого узагальнення можна зробити два висновки. По-перше, загально визнані діагностичні критерії апатії визначають основні поведінкові, когнітивні, емоційні та соціальні симптоми, встановлюють тяжкість і тривалість зазначених симптомів, а також вказують на наслідки апатії в особистій, соціальній, професійній та інших важливих сферах життєдіяльності. По-друге, оскільки апатія феноменологічно близька до низки інших симптомів і станів, що вимагає від сучасних фахівців навичок диференціальної діагностики.

Серед подібних ознак, симптомів та станів ми знаходимо дискомфорт у різних частинах тіла, який проявляється внаслідок апатії, зниження фізичної активності, зниження активності, що характеризується зниженням значущого зв'язку з навколишнім середовищем, зниженням бажання підтримувати соціальні зв'язки, нудьгу, смуток, нейтралітет, байдужість, зниження емоційного піднесення, а саме визначається тривалий пригнічений настроїв, тобто пригнічені реакції на певні події.

Оскільки апатія непомітна і має тенденцію проявлятися в різних формах,

рекомендується використовувати методи для її оцінки та відстеження. Вибір інструментів для оцінки та відстеження ступеня тяжкості може залежати від стану, інформатора (лікаря,пацієнта) та симптомів.

Висновок. Підсумовуючи, апатію відзначають як кількісне зниження цілеспрямованої активності порівняно з попереднім рівнем функціонування пацієнта. Симптоми повинні зберігатися щонайменше чотири тижні і впливати щонайменше на два з трьох вимірів апатії (поведінковий/когнітивний, емоційний та соціальну взаємодію). Апатія повинна викликати функціональні порушення, які можна ідентифікувати, і не повинна повністю пояснюватися іншими факторами, такими як вплив речовини або значні зміни в оточенні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Психологічний словник / під ред. В. П. Зінченко, Б. Г. Мещерякова. Мукачеве, 1996. 312 с.
2. Fahed M., Steffens D. C. Apathy: Neurobiology, Assessment and Treatment. *Clinical Psychopharmacology and Neuroscience*. 2021. Vol. 19, no. 2. P. 181–189. URL: <https://doi.org/10.9758/cpn.2021.19.2.181> (date of access: 20.03.2023).
3. Marin R. S., Biedrzycki R. C., Firinciogullari S. Reliability and validity of the apathy evaluation scale. *Psychiatry Research*. 1991. Vol. 38, no. 2. P. 143-162. URL: [https://doi.org/10.1016/0165-1781\(91\)90040-v](https://doi.org/10.1016/0165-1781(91)90040-v) (date of access: 20.03.2023).
4. Marin R. S. Differential Diagnosis of Apathy and Related Disorders of Diminished Motivation. *Psychiatric Annals*. 1997. Vol. 27, no. 1. P. 30–33. URL: <https://doi.org/10.3928/0048-5713-19970101-08> (date of access: 18.03.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ДОРΟΣЛОМУ ВІЦІ

Сус Світлана Євгенівна

Студентка

Міжрегіональної Академії

Управління Персоналом

м. Київ, Україна

Вступ Проблема тривожності займає особливе місце сьогодення. Наш світ в цілому є досить нестабільний останні роки (спочатку пандемія, а тепер війна). Такі глобальні катастрофи, кризи руйнують багато психологічних опор. Життя більше не здається стабільним, відбуваються постійні зміни, під які потрібно знову і знову підлаштовуватись. Тим паче зміни непередбачувані, з якими ми ще не стикалися в такому глобальному розумінні і, звісно, не маємо досвіду проживати це.

Протягом останнього року ми кожен день вчимося жити у повномасштабній війні. І якщо навіть змогли налаштувати теперішнє, майбутнє так і залишається невизначеним. Чи можна уявити більш невизначений час, ніж час війни? При чому, це впливає не тільки на українців, які живуть в цьому 24/7. Невизначеність, туманне майбутнє відчувається у фоні всього світу. Саме невизначеність майбутнього є підґрунтям для підвищення рівня тривоги сьогодні.

Ціль роботи Дослідження виникнення, особливостей прояву та чинників тривожності у людей дорослого віку на сьогоднішній час.

Матеріали та методи У дослідженні використано комплекс теоретичних та емпіричних методів. Теоретичні методи: аналіз, узагальнення та систематизація дослідних даних.

Емпіричні методи: спостереження, бесіда, аналіз випадків з психотерапевтичної практики, анкетування та психодіагностична методика особистісна шкала прояву тривоги Дж. Тейлора.

Результати та обговорення. У груповому дослідженні взяло участь 73 респондентів, з них 69 жінок та 4 чоловіків віком від 25 до 57 років. Групове дослідження мало формат онлайн опитування людей дорослого віку (18+).

Для загальної діагностики тривожності була використана особистісна шкала прояву тривоги Дж. Тейлора (у модифікації В. Г. Норахідзе).

За результатами методики можемо побачити, що у більшості людей, які приймали участь у груповому дослідженні, середній рівень тривожності (з тенденцією до високого).

Аналізуючи найвищі показники аналізу опитування, можна побачити, що більшість людей (від 60,30% до 95,90%) характеризують свій стан наступним чином, що наведений нижче.

Я завжди виконую свої обіцянки, не зважаючи на те, зручно мені це чи ні (61,60%). Ця характеристика свідчить про гіпервідповідальність, бажання «бути хорошим», страх зробити помилку та отримати покарання, що було сформоване в дитячо-батьківських відносинах. Такі люди схильні до тривоги за майбутнє, що призводить до спроб контролювати його.

Часом мені здається, що я ні на що не здатний (60,30%), мені не вистачає впевненості в собі (69,90%), я більш чутливий за інших людей (75,30%). Зазначені результати підтверджують теорію про те, що особистісна тривожність пов'язана з проблемою самосприйняття, відчуттям невпевненості та підвищеної чутливості. Працюючи з такими клієнтами у психотерапевтичній практиці, можна прийти до висновку, що причина низької самооцінки, невпевненості у собі полягає в основному у дитячих психологічних травмах, а саме (i) у сімейних стосунках, в яких було присутньо емоційне та фізичне насильство, а також (ii) у соціальних стосунках у дитячих закладах, в яких діти можуть стикатися з образами та булінгом, з жорстоким (або байдужим) відношенням вихователів або вчителів.

Я схильний все сприймати надто серйозно (71,20%). Ця риса свідчить про перфекціонізм, відсутність легкого ставлення до життя, завищені вимоги до себе, що може призвести до таких наслідків, як депресія, obsesивно

компульсивний розлад, самопошкодження, соціофобії, розлад харчової поведінки, безсоння. Існують такі поняття як «здоровий» перфекціонізм, що мотивує нас досягати цілей, працювати над собою, та «невротичний» варіант перфекціонізму – це симптом тривожного розладу. Він проявляється потребою уникати неуспіху, нездатністю отримувати задоволення від діяльності та її результату. Така людина уразлива, страждає від почуття неповноцінності, зводить себе, докладаючи максимум зусиль до виконання завдань. Вона постійно чекає на схвалення. Помилки викликають сильний дистрес.

Мене турбують можливі невдачі (75,30%). Особистості з такою характеристикою мають підвищений рівень тривожності, невпевнені у собі, мають низьку стресостійкість, схильні до самокритики.

Буває, що я відкладаю на завтра те, що слід зробити сьогодні (86,30%).

Прокрастинація також ховає у собі тривожність та страх про те, чи вийде зробити те, що заплановано, і що станеться, коли нарешті мета буде досягнута; або злість, - невдоволення задачею, коли вона насправді не те, що хочеться робити, тому відкладається до останнього.

Я вважаю за краще ухилятися від конфліктів і скрутних ситуацій (75,30%). Люди, які воліють уникати конфліктів, мають підвищену тривожність, низьку стресостійкість, страх обговорювати питання відкрито.

Очікування мене нервує (72,60%). Ця характеристика також характерна для тривожних людей, які схильні до дратівливості, нетерпимості, страху перед майбутнім, непереносимості стану невизначеності.

Я часто ловлю себе на тому, що мене щось тривожить (69,90%). Фонова тривога – це вже звичний стан більшості українців протягом останнього року. Люди тривожаться, коли чують сигнал повітряної тривоги, коли обстрілюються міста і коли протягом декількох тижнів немає обстрілів, коли відключають електроенергію, бо руйнуються плани на день, та коли не відключають електроенергію, бо нервує очікування, що це може знову статися у будь-який момент. Люди тривожаться, коли читають новини про стан на фронті, та коли немає суттєвих новин, та взагалі немає ніякого розуміння про те, коли

закінчиться війна.

Я не можу заснути, якщо мене щось тривожить (76,70%), часом я стаю настільки збудженим, що це заважає мені заснути (65,80%). Розлади сну – це поширений симптом тривожних розладів, а недостатня кількість сну призводить до тривоги, що створює «замкнуте коло». Тому необхідно дотримуватись рекомендацій щодо нормалізації сну таких, як відключення гаджетів за 2 години до сну, станній прийом їжі не менш ніж за 2 години до сну, відмова від шкідливих звичок, фізичні навантаження протягом дня та інше. В інакшому випадку долучити медикаментозну терапію.

Я постійно заклопотаний своїми матеріальними та службовими справами (61,60%). Сучасне суспільство висуває високі вимоги щодо будування кар'єри, фінансової незалежності, успіху у всіх сферах життя. Проте кожного дня відбуваються стрімкі зміни у світі, які непередбачувані, й кожного дня вимагають приймати важливі рішення, пристосовуватися до нових реалій. Така суспільна та світова нестабільність викликає тривогу у більшості особистостей.

Іноді мені хочеться вилятися (95,90%). Протягом останнього року українці живуть у стані постійного стресу та напруження. Ті події, які наразі відбуваються в Україні, неможливо усвідомити та до кінця й прийняти. Злість, роздратування, агресія, відчай стали невід'ємною частиною нашого життя, що також призводить до тривоги. Тому, бажання вилятися є цілком природнім у цій ситуації.

За результатами діагностики Дж. Тейлора можна оцінити тільки загальний рівень тривожності – причини тривоги залишаються для нас невідомі.

Проте, спираючись на досвід психотерапевтичної практики за останній рік, можна виділити, що, окрім травматизації в дитячому віці, найбільш розповсюдженими причинами тривожності сьогодення є (i) стресові події (втрати рідних у військових подіях, дому, роботи, бізнесу), (ii) відсутність внутрішніх та зовнішніх кордонів, співзалежні стосунки у парі (особливо, якщо пара тимчасово розлучена через війну), (iii) не прожиті та не відреаговані

почуття (злість на ворога, страх перед майбутнім, провина того, хто вижив, та за те, що недостатньо допомагаю армії, сором за те, що щасливий), (iv) соціальні та культурні фактори (нескінченне прагнення до фінансового успіху та кар'єрного зростання, порівняння себе та рівня свого життя з іншими через поширення соцмереж), (v) емоційна нестікість у зв'язку з військовим фоном. Особливу увагу варто приділити екзистанційній тривозі теперішнього часу, яка пов'язана з втратою сенсів, цінностей, ресурсів та опор, які були до початку військових дій, та відсутністю нових цілей, бажань та іноді й нового сенсу життя; страх смерті, вікова, особистісна криза, криза професійної та особистісної ідентичності).

Висновки За результатами цього дослідження можна зробити висновок про те, що, не зважаючи на військовий стан в Україні, більшість людей дорослого віку (18+), які проживають у центральній частині країни, мають такі якості як жизнестійкість, стресостійкість, силу духу - вони не впадають у відчай, а продовжують жити своїм життям, працюючи, підтримуючи своїх батьків, піклуючись про дітей, допомагаючи ЗСУ. Український народ - це незламна та волелюбна нація, яка не поступиться і не віддасть своєї землі! Проте, важливо зазначити, що група опитувальних знаходилася у центральній частині України, а не в регіонах, де тривають бойові дії. Тому, необхідно враховувати той факт, що люди, які безпосередньо не стикаються щоденно з реаліями фронтового життя, мають більш високу резильєнтність та менш потужний вплив травматичного досвіду.

ПРОБЛЕМА СІМЕЙНО-ШЛЮБНИХ ВІДНОСИН У ПРАЦЯХ ПРОВІДНИХ ПСИХОЛОГІВ

Татарова Катерина
Студентка
Харківського інституту
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
м. Харків, Україна

Проблема сімейно-шлюбних відносин завжди привертала увагу вчених. А. Н. Волкова, А. Г. Харчов, З. Я. На думку Янкова, основною ознакою сучасної сім'ї є перехід від суворо визначених рольових відносин до гнучких, більш динамічних. Такі зміни надають особливого значення подружньому спілкуванню, яке є результатом спільної творчості. Найбільш повно проблеми типології сім'ї, формування нових сімейно-шлюбних відносин і стабілізації шлюбного союзу знайшли своє відображення у І. С. Волги та В. П. Горелік, В. Д. Дмитровскіс, В. Т. Зініча, А. П. Хоменко; сімейні функції досліджували В. П. в роботі. Ключникова, С. Д. Лаптенко, А. П. Пономарьова, Г. М. Свердлова, А. Г. Харчева; психологічні проблеми сучасної сім'ї та шляхи їх вирішення висвітлені в А. І. Волкова, І. С. Голода, В. І. Зацепіна, С. В. Ковальова, М. М. Обозова А. М. Обозова, С. Рапопорт.

Узагальнення різних наукових положень показало, що для молоді характерна спрямованість на засвоєння норм стосунків (Д. І. Фельдштейн), активна соціалізація особистості в спілкуванні (Б. Ф. Ломов). В. З. Пахалян (задоволеність спілкуванням з дорослими), А. В. Мудрик (потреба в спілкуванні з дорослими, особливості міжстатевого спілкування), М. А. Хазанова (характеристика стосунків з батьками).

Окремі аспекти цієї проблеми досліджували зарубіжні психологи: прихильність до батька і матері – Б. Заззо; сприйняття образу батьків - П. Тапс; становлення стилю виховання – Е. Дуван, Дж. Адельсон; ототожнення дівчаток з матір'ю – А. Біргере; характеристика міжстатевої дружби – Дж. Коулмен;

необхідність доповнення - Ш. Булерс; кохання та його прояви в молодості Е. Шпрангер.

Узагальнення різних наукових позицій показало, що студенти переважно незадоволені стосунками з батьками та дорослими та орієнтовані на пошук нових форм спілкування з однолітками.

Суспільство, яке прагне до економічного розвитку і процвітання, повинно бути глибоко зацікавлене в міцній і здоровій сім'ї. Сучасні зміни, які відбуваються в Україні, торкаються і проблем сім'ї, повернення її цінностей, як запоруки існування та добробуту держави. Основою створення сім'ї є шлюб як схвалена суспільством форма стосунків між особами різної статі. Для кожної дорослої людини шлюб означає збагачення, наповнення життя новим сенсом і змістом. Молоді люди вірять, що після одруження жити стане краще, цікавіше. Такі надії лежать в основі сім'ї, яку вони вирішили створити.

Сьогодні процес трансформації сучасної сім'ї як соціального інституту супроводжується тривожними ознаками її дезорганізації – збільшенням кількості розлучень, сімейних конфліктів, зниженням народжуваності, ослабленням виховного потенціалу тощо. На жаль, у значної частини молодих пар мрії та уявлення про «хорошу сім'ю» не здійснюються вже в перші роки подружнього життя, про що свідчить офіційна статистика.

Таким чином, дослідження сучасних молодих сімей свідчать про недостатній рівень уявлень про сімейне життя до шлюбу і в цілому про готовність подружжя до створення сім'ї. І як наслідок – велика кількість розлучень. Дві третини розлучень відбуваються протягом перших п'яти років шлюбу. Це зумовлено багатьма факторами: завищеними очікуваннями від шлюбу, особистісною незрілістю подружжя, комунікативною некомпетентністю тощо.

ОБРАЗ «Я» ЯК ЧИННИК АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Фесенко Ольга Миколаївна

викладач

Бездєтко Наталія Олександрівна

студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»
м. Харків, Україна

Вступ. Кожен вік має свої особливості та складнощі, і підлітковий вік не є винятком. Цей період розвитку людини є одним з найдовших та найбільш емоційно насичених. Важливо зазначити, що на цій віковій стадії можуть виникати негативні прояви вікової кризи, а також формуватись девіації та відхилення поведінки, ініційовані різними ідеологіями. Підлітковий вік можна назвати найбільш складним та чутливим періодом, коли можуть виникати різні проблеми та порушення. Водночас це час, коли молоді люди найбільш відкриті до навчання та усвідомлення соціальних норм поведінки, прийнятих у суспільстві. [1, с. 23].

Складні життєві обставини можуть стати частиною життєвої кризи, яка впливає на образ "Я" неповнолітніх, а також можуть призвести до складних обставин, які впливають на внутрішній світ та поведінку.

Мета роботи: полягає у теоретичному аналізі особливостей образу «Я» та його впливу на агресивну поведінку неповнолітніх.

Матеріали та методи. При написанні даної роботи ми спиралися на загальні психологічні положення про поведінку, діяльність та особистість (Г. Костюк, О. М. Леонтьєв, С. Рубінштейн тощо); основи генетичної психології (С. Максименко); розроблені в психології уявлення про формування особистості в процесі зростання (Л. Божович, М. Боришевський, Л. Виготський, В. Моляко, Т. Титаренко, Д. Фельдштейн, Н. Чепелева тощо); психологічні концепції, що досліджують зміст та структуру образу Я, особливості його розвитку та самосвідомості (Р. Бернс, Е. Еріксон, І. Кон, В. Столін, П. Чамата

тощо). Також враховуються результати робіт, які стосуються профілактики викривлень та організації психокорекції поведінки підлітків (О. Бондаренко, Л. Бурлачук, В. Клименко, А. Макаренко, Н. Максимова, Т. Яценко тощо).

Результати та обговорення. Образ «Я» - це комплексна система особистісних уявлень та ставлень, яка відображає сприйняття людиною самої себе. Цей образ впливає на поведінку особи, оскільки формує настановлення та готовність до певних дій. Образ «Я» можна розглядати як суб'єктивну картину самого себе, яка інтерпретує досвід та спрямовує на досягнення мети. Це дозволяє вважати образ «Я» потенційним джерелом змін та розвитку, яке може бути змінене з метою покращення поведінки та досягнення бажаних результатів.

У науковій літературі термін "Я-образ" використовується для опису глибинних психологічних процесів та структур особистості, які відображають її уявлення про саму себе та взаємодії з оточуючим світом. Однак, такі складні життєві обставини можуть спричинити психологічні проблеми, які пов'язані з прийняттям себе, розбіжністю між бажаним та реальністю, використанням неефективних стратегій поведінки, а також трансформацією або руйнуванням "Я-образу"[2].

Карен Хорні внесла важливий внесок у психологію, введенням поняття "Образ Я". Вона вважала, що цей образ складається з двох складових: знання про себе та ставлення до себе. Якщо "Образ Я" адекватний, то це відображає знання про себе, які повинні відповідати реальним здібностям та прагненням людини. У той же час, ставлення до себе повинно бути позитивним. Згідно з К.Хорні, існує кілька "образів Я" - "Я" реальне, "Я" ідеальне і "Я" в очах інших людей. У ідеальному випадку, всі три "образи Я" повинні бути однакові, щоб говорити про нормальний розвиток особистості і її стійкість до неврозів. Якщо ідеальне "Я" відрізняється від реального, а людина не може до себе позитивно ставитись, то це може заважати нормальному розвитку особистості, викликає напруженість, тривогу, невпевненість у собі, тобто є основою невротизації [4. с. 25].

Самосвідомість людини розвивається поступово і з часом утворюється у людини образ самої себе як активного начала, що поєднує всі аспекти її життя. Образ "Я" відображає глибинну сутність особистості, її автентичність і дозволяє розрізнити себе від інших, усвідомлювати реальність свого існування та змінювати своє життя. Цей образ виникає в результаті самопізнання і формування ставлення до себе, а також усвідомлення своїх життєвих завдань. Він дозволяє людині розглядати себе зсередини, спостерігати за собою, регулювати своє життя та відчувати себе суб'єктом своїх дій, переживань та намірів.

Особистість людини є найвищою формою вираження її суб'єктивності, в якій відображаються як короточасні емоції та дії, так і значущі життєві вибори та рішення. Формування образу себе відбувається завдяки рефлексивним здібностям людини, що дозволяють відчувати власну цілісність, неподільність минулого, теперішнього та майбутнього. "Я" є регулятором психічного життя людини, що впливає на взаємодію з оточенням.

Поняття "Я" виникає, коли ми розрізняємо себе від оточуючого нас світу та порівнюємо свої характеристики з тими, які присутні у інших, але відсутні у нас. Це узагальнення власних характеристик і їх протиставлення до інших. Однак, поняття "Я" не є ізольованою сутністю, воно постійно взаємодіє з соціальним середовищем. Наше ставлення до себе, думки про себе та розуміння себе змінюються в залежності від оцінок та думок, які виникають під час спілкування та спільної діяльності.

Зазвичай структура "Я"-образу включає когнітивний, афективний та поведінковий компоненти, які представляють собою внутрішній світ людини. Однак іноді в структурі "Я" можна виділити два основні компоненти: дійовий, який відображає суб'єктивну сторону особистості, і рефлексивний, який відображає об'єктивну сторону, тобто уявлення про себе людини.

Я-образ людини може бути більш або менш внутрішньо суперечливим залежно від того, наскільки добре інтегровані його компоненти. Різні аспекти Я-образу, такі як Я-ідеальне, Я-суб'єктивне, Я-віддзеркалене та Я-об'єктивне,

зазвичай не збігаються між собою, що може призводити до почуття неврівноваженості та незадоволення своєю особистістю. Щастя може бути досягнуто лише тоді, коли ці різні аспекти Я-образу гармонійно співпадають між собою.

Дослідники, які вивчають агресію, мають різні погляди на її природу та те, як потрібно її оцінювати - чи як позитивне чи як негативне явище. Негативне ставлення до агресії часто виникає через перенесення ставлення до конкретних проявів агресії на поняття агресії в цілому. Проте це погляд не зовсім правильний, оскільки агресія є природним явищем людини, невід'ємною частиною її життя, а не патологією в соціальному або клінічному розумінні.

Поняття агресивної поведінки тісно пов'язане з такими поняттями, як агресивна дія, жорстокість, ворожість, примус та насильство. Агресивність з'являється у дитини вже з народження, як природна реакція на перешкоди, які заважають задоволенню життєво важливих потреб, таких як принцип задоволення [3]. Якщо ситуації, які сприяють виникненню агресивності, повторюються з певною частотою, то агресивність може перетворитися на рису особистості, що впливає на її характер і спосіб поведінки в певних життєвих умовах і обставинах. Якщо ж агресивність не стала рисою особистості, то людина може відповідати на виникнення даного стану агресивними діями.

Агресія є однією із базових форм соціальної поведінки. У нашому суспільстві сформувалися соціальні умови, які вимагають проявляти виражену агресію дуже тривалий час.

Агресія - це будь-яка діяльність, що має на меті заподіяти шкоду або образити іншу людину, яка не згодна на таке поводження. Ця діяльність може бути фізичною, психологічною, соціальною, економічною та іншими формами. Агресія може бути спрямована на суспільство, оточуючі істоти та предмети - це називається екстрапунітивною агресією або гетероагресією, або на самого себе інтрапунітивною агресією або автоагресією, або не мати конкретної мети - так звана "агресія в нікуди".

Хоча агресивні підлітки можуть мати різні характеристики і поведінку,

вони мають деякі спільні риси. Зокрема, вони можуть мати обмежені цінності, примітивний спосіб мислення, нестійкі інтереси та низький рівень інтелектуального розвитку. Вони можуть бути емоційно брутальними, озлобленими та проявляти недолугість у моральних питаннях. Такі підлітки можуть мати підвищену самооцінку, тривожність, страх перед соціальними контактами та егоцентризм. Незважаючи на це, деякі агресивні підлітки можуть бути розвиненими інтелектуально та соціально, а їхня агресія може бути спрямована на підняття престижу або демонстрацію дорослості.

Анатолій Андрійович Реан розробив дві основні теорії виникнення агресії у підлітків. Перша теорія, яку він називає біологічною, стверджує, що агресія виникає переважно через деякі біологічні механізми, такі як нейрофізіологічні медіатори та функціональний стан глибинних структур мозку. Друга теорія, яку він називає динамічною, стверджує, що основним механізмом агресії є патологічний особистісний розвиток, зокрема в період життєвих криз.

У підлітковому віці деякі молоді люди проявляють агресивну поведінку, яка може мати ворожий характер, наприклад, проявляється у бійках та образах. Для цих осіб боротьба за визнання своєї особистості шляхом використання фізичної сили може стати постійним елементом їх поведінки.

Підлітки можуть стати агресивними через вплив багатьох факторів, включаючи сімейне середовище, рівень взаємодії з однолітками та вплив засобів масової інформації. Діти можуть навчитися агресивній поведінці через пряме підкріплення та спостереження за агресивними діями. Батьки можуть ненавмисно заохочувати агресивну поведінку, намагаючись врегулювати негативні взаємини з дітьми. Наприклад, якщо батьки застосовують надмірно строгі покарання та не контролюють заняття дітей, вони можуть помітити, що їх діти стають агресивними та непокірливими. Щоб уникнути цього, батьки повинні вести контроль за вихованням своїх дітей та надавати їм позитивні приклади.

Тому метою є не тільки зменшення агресивності, але й навчання підлітка адекватно виражати свої негативні почуття, такі як гнів, обурення та

неприйняття. Через те, що підліток не може свідомо висловити свій протест щодо значущої для нього особи (батьків або вчителя), він може виявляти "безпредметну агресивність", тобто передавати свої почуття злості на беззахисні об'єкти, такі як інші діти, тварини чи предмети. Підліткова агресивність є ознакою внутрішньої емоційної нестабільності та кумуляції негативних емоцій, що може бути одним зі способів психологічного захисту.

Висновки. Під час розвитку підростаючої особистості відбувається процес вибору адаптивних стратегій, які визначаються як внутрішніми, так і зовнішніми умовами. Результатом цього вибору є Образ Я, який складається зі змісту та структури.

Зазвичай у теорії та практиці відзначають крайні полюси у функціонуванні образу Я - адаптація та дезадаптація особистості. Однак для соціально-психологічного супроводу процесу становлення образу Я необхідно враховувати й інші варіанти, які характеризуються множинністю варіацій розгортання образу Я як психоструктури особистості. Таким чином, важливо розглядати не лише крайні полюси, але й проміжні варіанти, які можуть з'являтися в процесі розвитку особистості і впливати на її поведінку.

Дослідження зарубіжної та вітчизняної теорії та практики свідчать про те, що агресивна поведінка є основною причиною труднощів у взаємовідносинах між неповнолітніми. Ця проблема має глобальний характер і активно обговорюється у наукових колах. Високий рівень агресивної поведінки у дітей є однією з найбільш складних проблем не лише для педагогів і психологів, але й для суспільства в цілому.

Агресивність є характеристикою особистості, яка виражає готовність до прояву агресії і може бути відносно стійкою. Через свою стійкість та включення в структуру особистості, агресивність може впливати на загальну тенденцію поведінки людини.

Щоб зменшити небажані прояви агресії у дитини, дорослим необхідно бути більш уважними до її потреб і емоцій. Для цього вони повинні витратити достатньо часу разом з дитиною, слухати її і виявляти інтерес до того, що вона

робить та говорить. Дорослі повинні проявляти рішучість та ставити межі у певних ситуаціях, щоб дитина зрозуміла, що агресивна поведінка не прийнятна і має наслідки. Важливо показувати приклад своєї поведінки, бути терплячими та знайти спільну мову з дитиною, щоб вона почувалася захищеною та розуміла, що її емоції важливі і потрібні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Божович Л. И. Стапи формування особистості в онтогенезі / Л. И. Божович // Питання психології, 1995 № 9.
2. Гуменюк О. Структурно-функціональне взаємодоповнення складових «Я-концепції» людини / О.Гуменюк // Соціальна психологія. – 2005. – № 5. С. 68.
3. Журавлев Д. Подростковая агрессивность – психологическая закономерность или социальный феномен? / Д. Журавлев // Народное образование. – № 2. – 2003. – С.185–192
4. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Фесенко Ольга Миколаївна

викладач

Євтушенко Маргарита Миколаївна

студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»
м. Харків, Україна

Вступ. Молодший шкільний вік дітей є дуже важливим періодом їхнього розвитку, коли вони активно вступають у соціальні відносини та засвоюють соціальний досвід. У цьому віці діти починають розвивати свою соціальну свідомість та навички соціальної поведінки, вони навчаються розуміти емоції оточуючих та виявляти емпатію до інших людей. Емпатія є ключовим поняттям в психології, яке описує здатність сприймати та розуміти емоції, думки та почуття інших людей. Ця здатність дозволяє нам бути більш чутливими та розуміти потреби та переживання інших людей. Формування емпатії у молодших школярів є важливим, оскільки цей період життя є ключовим у формуванні основ соціальної поведінки та спілкування з оточуючим світом.

Мета роботи: полягає у теоретичному аналізі особливостей розвитку емпатії дітей молодшого шкільного віку.

Матеріали та методи. При написанні даної роботи ми спиралися на дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених (В. В. Бойко, Андреева І. Н., Коган І. М., Лабунська В. А., Х. Кехеле, К. Кохут, Дж. Мід, К. Роджерс та ін.). Були використані методи аналізу та синтезу.

Результати та обговорення. Термін "емпатія" походить від грецького слова "patho" – що говорить про розуміння стосунків, почуттів, психічних станів іншої особи в формі співпереживання. А також, це - глибоке, потужне та чутливе почуття близьке до страждання, а префікс "ем" вказує на спрямованість досередини. У філософії стоїків "емпатія" розумілася як духовна об'єктивна спільність усіх речей, через яку люди виражають співчуття один одному.

Далі, поняття емпатії було розроблено в психології, де воно стало об'єктом вивчення в контексті спілкування та міжособистісних відносин. Емпатія розглядається як здатність розуміти та співчувати з емоціями та почуттями інших людей, що дозволяє бути більш чутливим та відкритим у взаєминах з ними.

Філософи зазначали, що у давніх дослідженнях вже був визначений механізм емпатії, який полягає в здатності проєкції емоційно-чуттєвих станів та злиття їх зі станом об'єкта, який спостерігається або зображується в мистецтві. Такий процес сприяє проникненню внутрішнього світу об'єкта та розумінню його стану з більшою глибиною.

Сучасні дослідження показують, що емпатія включає в себе не лише сприйняття емоцій та почуттів інших, але й здатність до емоційної регуляції та емоційної взаємодії з ними. Також, емпатія впливає на здатність людини до співпраці, розв'язання конфліктів та побудови здорових міжособистісних відносин.

Давньогрецький філософ Сократ вважав, що творчий процес поета, художника або скульптора, який наслідує природу, може впливати на емоційний стан глядача або слухача та допомагати їм відчувати створені творіння [7].

Платон аргументує необхідність того, щоб художник переживав та відображав емоційний зміст своїх творів, так як вони наділені реальністю через його уяву. Він стверджує, що творчий процес дозволяє художнику "втілюватися" та "відчувати" зображуваний об'єкт [2, с. 15]. Платон у своїх творах підкреслює, що будь-який художник, який прагне створити впливові твори мистецтва, повинен мати необхідну концентрацію, одухотвореність та душевну напругу в процесі творення. Також важливо, щоб він повністю віддавав себе роботі, бо інакше його творіння не зможе вразити глядачів та слухачів [2, с. 21].

Аристотель говорив про стан катарсису, який відбувається, коли людина може уявити себе в ситуації іншої людини і співпереживати з нею. Він вважав,

що цей механізм пов'язаний з емпатією та емпатійністю особистості [1, с. 56].

У психології термін "емпатія" був введений Е. Тітченером для опису внутрішньої активності, яка дозволяє інтуїтивно розуміти ситуацію іншої людини [9]. Емпатійна здатність проявляється в момент комунікативного спілкування, коли співрозмовник усвідомлює, що його розуміють. Це може бути виявлено за допомогою міміки, жестів, інтонації, словесного висловлення і дій співрозмовника.

К. Роджерс, зокрема, вважав, що емпатія є ключовою умовою для позитивних змін у особистості. Емпатійне спілкування передбачає особисту і постійну готовність відкрито ставитися до змін у переживаннях іншої людини, не залишаючи при цьому місця для власної егоїстичності та самозакоханості. На зміну цим рисам приходять щирість, довіра та уважність.

Емпатія, за визначенням Р. Даймонда, означає здатність відчувати та розуміти іншу людину, переносячи себе у її почуття, думки та дії і структуруючи світ через еталон іншої людини [5].

Багато зарубіжних психологів інтерпретували емпатичну взаємодію як процес «розумової комунікації» та інтелектуального перетворення внутрішнього світу особистості. Вони розглядали емпатію як властивість індивіда в експериментальних дослідженнях, проте У. Бронфенбреннер підходив до емпатії як до суспільно-поділюваного інсайду, усвідомлення відмінностей між людьми один від одного [5, с. 150].

На сьогодні, щоб описати проблему розвитку емпатії, ми можемо сказати, що вона більше пов'язана з професійною діяльністю психологічних консультантів та психотерапевтів. Зокрема, Дж. Мід визначає емпатію як здатність уявити себе на місці іншої людини [5, с. 102]. У Р. Мея емпатія розглядається як механізм взаємодії, взаємовпливу та взаєморозуміння у процесі спілкування.

Різні психологічні теорії підтверджують, що емпатія є важливим фактором в моральному розвитку людини. Вона допомагає розкрити та засвоїти моральні відносини та етичні норми, що сприяє розвитку гуманних відносин та

альтруїстичної поведінки. Емпатійне співчуття виступає мотивом для допомоги та є ефективним засобом обмеження агресивності людини. Вона також допомагає пізнати та зрозуміти внутрішній світ іншої людини та є необхідною для розвитку особистості, її емоційної зрілості та міжособистісного взаєморозуміння.

Доповнюючи зміст і тлумачення сутності поняття емпатії, В. Бойко виділяв структуру, визначаючи такі її компоненти як:

1. емоційна чуйність дозволяє емпатуючому людині входити в емоційний контакт з оточуючими, співпереживати та спілкуватися з ними відчуттями. Це дає можливість відчувати енергетичне поле співрозмовника і зрозуміти його внутрішній світ, передбачити його дії і ефективно впливати на нього. Однак, для досягнення цього необхідно відбутися енергетичне налаштування зі співрозмовником;

2. раціональний канал емпатії описує зосередженість уваги, сприйняття та мислення емпатуючої особи на сутності іншої людини, на її стані, проблемах та поведінці. Це невимушений інтерес до іншої людини, що дозволяє відкрити шляхи для емоційного та інтуїтивного сприйняття партнера;

3. установки можуть підтримувати або заважати емпатії, що впливає на ефективність різних емпатичних каналів. Якщо людина уникає особистих контактів і не проявляє цікавості до іншої особистості, ефективність емпатії, ймовірно, знижується. На відміну від цього, якщо установки особистості не перешкоджають дії різних емпатичних каналів, то вони працюють надійніше і дієвіше;

4. здатність до емпатії є важливою комунікативною властивістю, яка допомагає створювати атмосферу відкритості, довірливості та згуртованості. Кожна людина своєю поведінкою та ставленням може впливати на інформаційно-енергетичний обмін з іншими. Розслабленість партнера сприяє розвитку емпатії, тоді як напружена, неприродна або підозріла атмосфера може перешкоджати взаєморозумінню та емпатичному сприйняттю;

5. інтуїтивний канал передбачає здатність респондента розуміти

поведінку своїх партнерів і діяти в ситуаціях, коли недостатньо інформації про них. Це здійснюється завдяки досвіду, який зберігається в підсвідомості і дозволяє зібрати та узагальнити різноманітну інформацію про партнерів на рівні інтуїції. У порівнянні з осмисленим сприйняттям партнерів, інтуїція, ймовірно, менш залежить від оціночних стереотипів;

б. ще одна ключова складова успішної емпатії - це ідентифікація з іншою людиною. Це включає в себе здатність відчувати те, що відчуває партнер і співпереживати з ним. Для успішної ідентифікації необхідні гнучкість та легкість у виявленні емоцій і здатність до наслідування поведінки партнера.

В. Бойко відзначив, що здатність до емпатії розвивається тільки у людей з емоційною чутливістю, які з легкістю реагують на різні аспекти свого життя, такі як інші люди, події та об'єкти. Це означає, що емоційні процеси приєднуються до різних аспектів нашого буття - як внутрішніх, так і зовнішніх. Коли інші люди стають об'єктом емоційної сприйнятливості, людина виявляє емпатію, що можна вважати "специфічною системою відображення партнерів у взаємодії" [3].

Дослідники виділяють п'ять основних тенденцій у розумінні емпатії як феномену:

1. емоційний процес переживання афективного стану іншої людини відповідно до її емоційної поведінки;
2. когнітивний процес - здатність розуміти та осмислювати внутрішнє життя іншої людини, приймати її роль та позицію;
3. складний афективно-когнітивний процес;
4. раціонально-емоційно-інтуїтивна форма відображення;
5. взаємодія афективних, когнітивних та конативних компонентів, що формують цілісний емоційно-когнітивно-дієвий процес;
6. цілісне утворення означає об'єднання когнітивних (пов'язаних з пізнанням), емоційних (пов'язаних з емоціями) та моторних (пов'язаних з рухами) компонентів в один процес. Цей процес можна описати як спрямований на досягнення певної мети, що включає емоційний, когнітивний

та дієвий аспекти. Іншими словами, це означає, що емоції, думки та дії взаємодіють між собою для досягнення певної мети [4; 6; 8].

Існують різні погляди щодо форм та видів емпатії. Отже, розрізняють наступні форми емпатії: співпереживання і співчуття; активну і пасивну; рефлекторну й особистісну; конгруентну.

Виділяють три види емпатії: емотивну; пізнавальну (предиктивну); поведінкову (діяльнісну, вольову).

При обговоренні виховання дітей ми вважаємо, що дуже важливо допомогти кожній дитині розвивати здатність до співпереживання, співчуття та милосердя, а також вчитися адекватно розуміти емоції інших людей. Ці навички є особливо важливими для успішної адаптації дітей в сучасному світі. Зокрема, здатність до емпатії допоможе дітям у міжособистісних відносинах, у контролі своїх власних почуттів та емоцій, а також у розумінні того, які емоції можна виражати публічно, а які краще тримати при собі.

Висновки:

Емпатія - це процес емоційного співпереживання, який сприяє творчій самореалізації особистості та пов'язаний з інтересом до внутрішнього світу іншої людини.

Таким чином, емпатія є необхідною для зростання та конструктивних змін особистості, оскільки вона передбачає розуміння власного внутрішнього світу та світу іншої людини, а також готовність відкриття себе відображеним в переживаннях та змінах іншої людини.

Емпатія включає наступні процесуальні компоненти: проникнення в емоції іншої людини через інтонаване переживання, встановлення емоційної ідентичності, ритмо-інтонаційна настройка та поведінковий вираз співучасті.

Незважаючи на те, що проблемі емпатії приділяють увагу вчені, психологи та педагоги, на нашу думку, потрібно більш докладне вивчення психолого-педагогічного аспекту розвитку емпатії у молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андреева И. Н. Взаимосвязи эмоционального интеллекта и характеристик социально-психологической адаптации личности. Практична психологія та соціальна робота. 2010. №12. С. 63 –67.
2. Андреева И. Н. Предпосылки развития эмоционального интеллекта. Вопросы психологии. 2007. № 5. С. 57-65.
3. Гоулман Д., Бояцис Р., Энни Макки Эмоциональное лидерство. Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта [Текст]. М., Альбина Бизнес Букс, 2005. 21 с.
4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва : АСТ; АСТ Москва; Хранитель 2008. С. 10-443.
5. Додонов Б. И. Эмоция как ценность. Москва : Политиздат, 1978. 272 с.
6. Коган І. М. Емпатія і особливості її розвитку у дітей молодшого шкільного віку : автореферат канд. дис.з психол. Київ : Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2015. 18с.
7. Коган І. М. Особливості емпатії молодших школярів. Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. За ред. акад. Максименка С. Д. К.: 2000. Т. П, ч. 6. С. 273-279.
8. Лабунская В. А. Психология затрудненного общения. М. : Издательский центр «Академия», 2001. – 288 с.
9. Урунтаева Г. А. Как я расту : советы психолога родителям. М. : Просвещение ; АО «Учебная литература», 2006. 111 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Фесенко Ольга Миколаївна

викладач

Ситник Ляля Атамурадівна

студентка

Харківського інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП»

м. Харків, Україна

Вступ. Військові дії в Україні та соціально-економічна нестабільність призводять до зростання напруги в суспільстві, в тому числі й серед дітей. Це впливає на їх соціалізацію, збільшуючи кількість дітей із порушеннями уваги, озлобленістю й агресією, які відчувають тривогу та страх. Кризові процеси в сім'ї, соціальна напруженість в суспільстві, проблеми у школі та кримінальна ситуація також негативно впливають на особистість дітей. Віктимна поведінка це широке поняття, яке включає в себе різноманітні дії, реакції та стратегії, які людина використовує для захисту від потенційної загрози своїй безпеці, яка може виникнути від оточуючого середовища.

Ця взаємодія може бути фізичною, емоційною, вербальною, або може виявлятися в мікрорівнях взаємодії, наприклад, в міжособистісних відносинах. Така взаємодія може мати як позитивний, так і негативний вплив на здоров'я та самопочуття людини. Крім того, віктимна поведінка може бути причиною нанесення шкоди іншим людям, якщо вона виявляється в агресивних діях, зловживаннях та насильстві.

Учені займаються вирішенням основної наукової проблеми, яка полягає у розумінні причин і механізмів виникнення та закріплення нерациональних форм поведінки, які не керуються принципами доцільності та корисності, є недостатньо усвідомленими і містять у собі логічні суперечності.

Мета роботи: полягає у теоретичному аналізі основних форм прояву віктимної поведінки підлітків.

Матеріали та методи. За останні роки було проведено ряд досліджень, що стосуються викладання поведінкових навичок особистості неповнолітніх, урахуваючи психологічні та педагогічні особливості. Серед авторів таких досліджень можна назвати О. О. Андронникову, В. Е. Бойка, О. Б. Бовть, Т. М. Вакуліч, К. М. Гамову, М. П. Долгових, В. І. Кіричевську, О. В. Мосюндзь, А. Б. Сєрих, О. М. Хархан та інших.

В галузі віктимології зазвичай досліджують особистість та поведінку жертв злочинів (наприклад, П. С. Дагель, Д. В. Рівман, Б. Станков, Л. В. Франк, Г. Шнайдер тощо), а також роль жертви в процесі виникнення злочину та її міжособистісних взаємозв'язків з злочинцем (наприклад, Г. Гепінгер, Г. Кленфелер, В. С. Мінська, К. Хигуті, Б. Холист, В. Е. Хрістенко, Г. Шульц тощо).

Наша стаття присвячена актуальній та недостатньо розробленій проблемі віктимної поведінки підлітків. Основною метою є аналіз попередніх досліджень, що стосуються цієї проблеми, з метою уточнення її сутності та визначення факторів, які впливають на віктимну поведінку підлітків. Ми намірилися дослідити цю тему більш детально, звернувши увагу на психологічні, соціальні та культурні аспекти цієї проблеми, з метою зрозуміти її причини та наслідки.

Результати та обговорення. Віктимологія - це наукова галузь, яка досліджує роль жертви злочину в механізмі здійснення злочину, враховуючи особистісні, характерні та етичні якості, соціокультурні особливості та взаємодії з соціальним середовищем [2].

Багато дослідників займалися проблемами вивчення поведінки людей з точки зору віктимології. Серед них можна назвати М. Баріля, Є. Бафію, Е. Віано, Б. Л. Гульмана, М. Йотсена, В. С. Мінську, Н. Міядзаву, О. М. Мойсюка, В. І. Плубінського, Д. В. Рівмана, К. Уїлсона, Л. В. Франка, К. Хигуті, Б. Хомгета, Є. В. Хрістенка, В. В. Центрова, Г. І. Чечеля, Г. Шнайдера та інших.

Віктимологія - це наука, яка досліджує закономірності виявів

виктимности в сучасному світі, її феноменологічні та етіологічні характеристики, включаючи роль та значення соціальних процесів у виктимізації. Виктимологія також аналізує системні взаємозв'язки між різними видами виктимности на різних рівнях соціального узагальнення, загальні характеристики жертв, типологію жертв та механізми становлення індивідуальної виктимної поведінки. Виктимологія також розглядає теоретичні проблеми віктимологічної профілактики соціально-негативних виявів та створення та реалізацію концепцій віктимологічного планування і прогнозування.

В 1948 році Ганс фон Гентіг, німецький вчений, в своїй статті звернув увагу на роль потерпілого як фактора у виникненні злочину та запропонував ідею того, що злочинність можна розглядати як взаємовідносини між тими, хто завдає шкоди, та їх жертвами. Його стаття стала початком розвитку віктимології як науки. Положення, які були сформульовані Г. Гентігом у галузі віктимології, вважаються фундаментальними [5].

Для розв'язання різноманітних завдань виктимології дослідники вивчають наступні аспекти:

- особу, якій була завдана матеріальна, моральна або інша шкода суспільно небезпечними діями - жертву;
- потенційну або фактичну здатність особи стати жертвою соціально-небезпечного вияву - виктимність та її види;
- процес перетворення особи або соціальної групи на жертву соціально-небезпечного вияву - виктимізацію;
- взаємодії між жертвою та злочинцем на інформаційному та соціально-психологічному рівнях - системно-структурні взаємодії;
- виктимну поведінку.

Віктимна поведінка виявляється у вчиненні або униканні дій, які можуть призвести до того, що людина стає жертвою злочину. У кримінальній науці під віктимним (виктимогенним) розуміють таку поведінку жертви, яка свідомо або несвідомо сприяє здійсненню злочину шляхом створення об'єктивних та

суб'єктивних умов для його вчинення, ігноруючи заходи безпеки [5; с. 127]. Це визначення можна застосувати до будь-якого типу жертви.

Згідно з ведучими експертами в області виктимології [3, 4, 5], існують деякі важливі принципи, які варто враховувати для зниження ризику стати жертвою злочинної поведінки.

Перший постулат стверджує, що поведінка потенційної жертви може впливати на мотивацію злочинця та спровокувати або підвищити ймовірність злочину. З іншого боку, належна поведінка може знизити ризик злочинного нападу або уникнути негативних наслідків. Наприклад, засоби самозахисту, такі як тренування самооборони або використання додаткових захисних засобів, можуть допомогти запобігти нападу або зменшити його наслідки.

Другий постулат стверджує, що імовірність стати жертвою залежить від виктимності - специфічного феномену, який включає фізичні, психічні та соціальні риси та ознаки, що можуть зробити людину більш схильною до становлення жертвою. Важливо зрозуміти, що кожна особистість має свій рівень виктимності, і він може впливати на імовірність стати жертвою. Наприклад, деякі люди можуть мати вищу виктимність через свою поведінку, зовнішність або життєвий досвід.

Третій постулат стверджує, що виктимність може бути характерною для конкретної особистості, соціальної ролі або ситуації, яка може спричинити або полегшити злочинну поведінку. Зазвичай виділяють три типи виктимності: особистісна, рольова та ситуативна

В. Франкл, один з піонерів у вивченні кримінальної виктимології, відзначив, що для розуміння того, чому певна особистість або група осіб стають жертвами злочину, необхідно провести дослідження виктимності на психологічному рівні. Це включає вивчення вольових, емоційних та інших психологічних та соціально-психологічних процесів, які впливають на ризик виктимності. Також потрібно дослідити, які риси характеру та поведінки проявляються у критичний момент конфлікту, та чому деякі особистості стають жертвами злочину, а інші здатні уникнути небезпеки в тих же самих

обставинах. [1, с. 16-17].

Діти підліткового віку дуже часто потрапляють в ситуації, коли вони стають свідками або учасниками бійок, конфліктів та інших негативних подій через випадкові обставини або без своєї вини. Це може призвести до того, що дитина стає жертвою агресії та насильства, які здійснюються окремими особами проти її однолітків або вчителів. Також відомі випадки, коли діти потрапляють у ситуації заручництва під час терористичних актів. У таких випадках дитина може стати жертвою ситуативної виктимності, особливо якщо її сприймають як співучасника конфлікту через обставини, що не залежать від неї.

Здається, що основною проблемою, з якою зіштовхуються багато підлітків, є їх особиста вразливість. Це означає, що незалежно від того, де вони знаходяться, що роблять або хочуть, деякі особисті та психологічні характеристики можуть призвести до того, що навколишні люди стають агресивними проти них. Ці характеристики можуть бути негативними, як агресивність, конфліктність, демонстративність, нахабство, зухвалість тощо, або нейтральними, як скромність, рівновага, спокій, які соціально схвалюються. Деякі школярі також можуть мати комплекси неповноцінності, такі як нерішучість, невпевненість, тривога, боязкість тощо, що може підвищити їх вразливість.

Аналізуючи ознаки особової виктимності, важливо враховувати школярів, які мають помітні зовнішні недоліки, хронічні захворювання або відставання в розвитку. Р. Берон та Д. Річардсон вважають [1], що існує категорія людей, яка сама притягує до себе нещастя та агресію, і можливо до такої категорії можна віднести деяких школярів з позначеними вище характеристиками. Ці діти часто стають жертвами фізичної виктимності, не прикладаючи жодних зусиль і не бажаючи цього, через свої зовнішні недоліки.

Необхідно зазначити, що підлітки мають вікову вразливість, яка зумовлює їх використання як жертвами дорослих, таких як педагоги, батьки та терористи. Це можливо через недостатній соціальний і життєвий досвід,

обмежені знання про соціальну взаємодію та незрілість. Такі діти можуть стати жертвами шахрайства, грабежу, хуліганства та розбоїв через недостатній інтелектуальний розвиток та критичне мислення, довірливість і нестачу фізичної сили. Негативні наслідки використання неадекватних поведінкових форм самовираження можуть бути різними, від демонстративності та зухвалості до невпевненості та тривожності.

Загалом слід зазначити, що рідкісні випадки, коли діти та підлітки проявляють тільки один вид виктимності. Частіше спостерігається складне поєднання кількох видів дитячої виктимності. Наприклад, підліток, який має проблеми зі статурою, низьку самооцінку, великі очі, кривий ніс і важкий портфель, що наповнений книжками, може виявити як мінімум шість видів виктимності: фізичну, особистісну, іміджеву, вікову, рольову та ситуаційну.

На нашу думку, проблему віктимізації поведінки людей потрібно вирішувати якнайшвидше та спрямовувати профілактичні заходи на більш вразливі категорії населення, зокрема дітей та підлітків. Однак, дослідження психологічних факторів віктимної поведінки, попередження віктимізації підлітків, розробка заходів психологічної профілактики, корекції та реабілітації найбільш вразливих груп залишаються поза увагою наукових працівників. Тому, одним із найбільш актуальних завдань є необхідність розробки спеціальних превентивних заходів для попередження віктимізації серед дітей та підлітків, які повинні ґрунтуватися на детальних дослідженнях психологічних факторів їх віктимної поведінки.

Висновки. Становлення віктимної поведінки підлітків відбувається на фоні конкретних ситуаційних обставин при наявності чотирьох складових механізму віктимізації: ситуативні чинники, віктимогенні індивідуально-психологічні особливості особистості школяра (віктимність), специфічний психоемоційний стан дитини, віктимна (віктимогенна) поведінка. У залежності від набору вікових і індивідуальних віктимогенних властивостей у підлітків формуються певні види виктимності, що детермінують різні види їх віктимної поведінки. Аналіз сукупності віктимогенних особових особливостей підлітків

дозволить, на наш погляд, не тільки визначити види виктимності підлітків (а значить і причини їх виктимізації), але і виявити шляхи профілактики їх виктимної поведінки.

Отже питання віктимології залишаються недостатньо дослідженими, незважаючи на існуючі дослідження в цій галузі, їх кількість все ще недостатня для повного розуміння цієї проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бовть О. Б. Віктимна поведінка як психологічна проблема // Соціальна психологія. - 2004. - № 4 (6). - с.14-22.
2. Малкина-Пих І. Г. Психология поведінки жертви. - М.: Изд-у Ексмо, 2006. - 1008 с.
3. Ривман Д. В. Кримінальная віктимология. - СПб.: Изд-у «Юридичний центр Прес», 2003. - 358 с.
4. Ривман Д. В., Устінов В. С. Віктимология. - СПб.: Изд-у «Юридичний центр Прес», 2004. - 332 с.
5. Христенко В. Е. Психология жертви. - Х.: Консум, 2005. - 256 с.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ ОСОБИСТОСТІ НА СПРЯМОВАНІСТЬ ЇЇ СТРАТЕГІЙ СТРЕС-ДОЛАЮЧОЇ ПОВЕДІНКИ

Флюнт Мар'яна Орестівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Реакція людини на зовнішні подразники та стресогенні умови тісно пов'язана з низкою суб'єктивних особистісних факторів, зокрема, з емоціями та емоційним станом, психічними станами, настроєм та мотивацією, особистістю та типом вищої нервової діяльності. Усі ці фактори призводять до фізичних і психологічних змін, які напряду впливають на мислення, поведінку, адаптивність до стресу та якість життя людини загалом; вони є фоном та мотиватором діяльності будь-якого живого організму.

Мета роботи. Метою даного дослідження є емпіричне дослідження та опис виявлених закономірностей впливу типу вищої нервової діяльності особистості на спрямованість застосовуваних нею копінг-механізмів та моделей стрес-долаючої поведінки. Варто зазначити, що дане дослідження є частиною комплексного емпіричного вивчення індивідуально-психологічних особливостей прояву емоційних станів людини під впливом стресогенних ситуацій.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети було розроблено програму емпіричного дослідження, що передбачає три етапи: підготовчий, діагностичний та аналітичний. Так, на підготовчому етапі нами було здійснено аналіз літературних джерел з досліджуваної проблеми, визначено стан розв'язання проблеми вибору копінг-стратегії індивідом у науковій літературі; сформовано гіпотезу дослідження, а також його мету та завдання; визначено об'єкт та предмет дослідження; на діагностичному етапі нами було визначено та підібрано психодіагностичний інструментарій, - конкретні методики для

проведення емпіричного дослідження; розроблено структурно-функціональну модель / дизайн дослідження, результати (емпіричні дані) якого дозволять досягти мету дослідження; сформовано репрезентативну вибірку дослідження; визначено послідовність проведення діагностичного експерименту; на аналітичному етапі нами було здійснено збір емпіричних даних та визначено методи їх аналізу; описано виявлені тенденції та кореляції результатів емпіричного дослідження; сформовано висновки.

У ході проведення дослідження нами було застосовано комплекс методів, підходів та методик: загальнонаукові методи, зокрема, аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, а також інші підходи та методики, зокрема системний підхід, метод моделювання, анкетування, психодіагностичні методики, - тест «Тип темпераменту» (за Г. Айзенком) [5], тест «Нервово психічна адаптація» (за І. Н. Гурвіч) [4, с. 208-209], методика «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком) [3, с. 76-78], тест «Способи стрес-долаючої поведінки» (за Р. Лазарусом та С. Фолкманом, в адаптації Л. Вассерман) [2], методика «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» (за С. Хобфолл, 1994,; адаптація Н. Е. Водоп'янової, Е. С. Старченкової) [1, с. 251-26], порівняльно-аналітичний метод, методики системно-структурного аналізу складних об'єктів, методи математичної статистики та метод емпіричного узагальнення.

При плануванні проведення дослідження було враховано вимоги до формування вибірки дослідження.

Так, емпіричною основою даного дослідження є результати анонімного добровільного онлайн-опитування, проведеного у листопаді-грудні 2022 р. за допомогою інструменту Google форма. Посилання на опитування було розміщено у соціальній мережі Facebook та надано здобувачам вищої освіти старших курсів рівня бакалавр спеціальностей 121 – Інженерія програмного забезпечення, 122 – Комп'ютерні науки та 125 – Кібербезпека (галузь знань «12 Інформаційні технології») двох закладів вищої освіти у м. Одеса. До початку опитування усім учасникам було повідомлено про мету дослідження, надано

інструктаж щодо роботи з запропонованими методиками. Учасникам опитування також було повідомлено про відсутність для них ризиків від участі в цьому дослідженні, а також те, що отримані результати (їх відповіді) будуть використанні у наукових цілях, - як емпірична основа для кваліфікаційної (магістерської) роботи. Варто зазначити, що усі питання були обов'язковими для відповіді, що дозволило отримати максимально повну інформацію від кожного учасника опитування (в розрізі запитуваної нами інформації).

Так, онлайн-форма опитувальника складається з 5 частин:

- перша частина - вступна, що містить питання щодо анкетних даних учасників опитування: вік, стать, сфера діяльності, а також питання щодо їх темпераменту, - учасникам опитування було попередньо надано тест «Тип темпераменту» (за Г. Айзенком), що складається з 57 питань-тверджень з чіткими варіантами відповіді (опитуваний надає по одній відповіді до кожного питання-твердження, кожна відповідь оцінюється окремим балом);

- друга частина - тест нервово-психічної адаптації (за І. Н. Гурвіч), що складається з 26 питань-тверджень з чіткими варіантами відповіді (опитуваний надає по одній відповіді до кожного питання-твердження, кожна відповідь оцінюється окремим балом);

- третя частина – тест «Способи стрес-долаючої поведінки» (за Р. Лазарус, С. Фолкман), що складається з 50 питань-тверджень з чіткими варіантами відповіді (опитуваний надає по одній відповіді до кожного питання-твердження, кожна відповідь оцінюється окремим балом);

- четверта частина – тест «Самооцінка психічних станів» (за Г. Айзенком), що складається з 40 питань-тверджень з чіткими варіантами відповіді (опитуваний надає по одній відповіді до кожного питання-твердження, кожна відповідь оцінюється окремим балом);

- п'ята частина – тест «Стратегії подолання стресових ситуацій (SACS)» (за С. Хобфолл), що складається з 54 питань-тверджень з чіткими варіантами відповіді (опитуваний надає по одній відповіді до кожного питання-твердження, кожна відповідь оцінюється окремим балом).

Так, в опитуванні всього взяло участь 75 (сімдесят п'ять) осіб. Для проведення більш якісного дослідження індивідуально-психологічних особливостей прояву емоційних станів людини під впливом стресогенних ситуацій вбачалось необхідним скоротити перелік досліджуваних осіб, сформувавши більш вузьку фокус-групу, анкети-профілі членів якої будуть детально вивченими та описаними в цьому дослідженні. Так, нами обрано 2 основні критерії формування фокус-групи для цього дослідження: перший критерій – вік, – у фокус-групу входитимуть лише опитувані особи віком 17-21 рік, другий критерій – сфера діяльності, - у фокус-групу входитимуть опитувані особи які навчаються та які навчаються і працюють.

Використавши вказані критерії, нами було скорочено кількість осіб, результати опитування яких враховуватимуться в даному дослідженні. Таким чином, у фокус-групу увійшло виключно 55 (п'ятдесят п'ять) студентів бакалаврів, в т.ч. й ті, що поєднують навчання з роботою. Вбачається, що дослідження учасників такої фокус-групи дозволить нам дослідити різноманітні індивідуально-психологічні прояви емоцій у стресових станах та закономірності впливу типу вищої нервової діяльності особистості на спрямованість застосовуваних нею копінг-механізмів та моделей стрес долаючої поведінки осіб, які перебувають в приблизно однорідних соціальних умовах, мають спільну сферу інтересів та знаходяться під впливом схожих стресогенних факторів. Водночас, формування такої вибірки та вивчення показників учасників опитування є продовженням сучасних досліджень допінг поведінки молоді.

Щодо загальних кількісних та якісних показників сформованої нами фокус-групи:

- у неї увійшли в основному жінки – 60%, значно менше чоловіків – 40%,
- частка меланхоліків у фокус-групі становить 29%, флегматиків – 25 %, сангвініків – 22% та 24% холериків.

Щодо гендерного розподілу в розрізі типу ВНД, - частки жінок і чоловіків у сангвінічному та флегматичному типах є відносно однаковими – 42-43%

жінок, 57-58% чоловіків, водночас, серед осіб з холеричним та меланхолійним типами переважають жінки – 85% та 69% відповідно.

Результати та обговорення. Проведене емпіричне дослідження дозволило виявити окремі закономірності впливу типу ВНД на поведінку особи у стресогенних ситуаціях, в т.ч. на обрання нею копінгу, та описати наступні спостереження:

1. Для осіб з сангвінічним та меланхолічним типами характерним є відсутність низьких показників рівня ригідності, а для осіб з холеричним типом низького рівня агресії. Водночас, для осіб з флегматичним та холеричним типами характерним є відсутність високого рівня тривожності, а для осіб з меланхолічним типом – високого рівня агресії. Крім того, для сангвінічного типу властиво те, що частки осіб з високими рівнями тривожності та агресії, а також з високими рівнями фрустрації та ригідності є однаковими (17% та 9% відповідно); для флегматичного типу - частки осіб з низькими рівнями тривожності та фрустрації також є однаковими (43%). Щодо високого рівня вираженості психічних станів у окремих групах, - для флегматичного типу, серед високих показників, найвищим є рівень ригідності (22%), для холеричного типу - рівень агресії (46%), а для меланхолічного типу - рівень фрустрації (37%);

2. Серед осіб з сангвінічним, холеричним та меланхолічним типами кількісно переважають особи з явною патологією адаптації (дезадаптацією), далі – особи з частковою адаптацією та легкою патологією адаптації, крім того, серед холеричного типу наявні особи з майже адаптованим типом, а серед меланхолічного типу - одна повністю адаптована особа. Найбільша різноманітність осіб з різними рівнями/типами адаптації наявна у флегматичного типу, - тут особи з легкою патологією адаптації, повністю адаптовані, особи з явною патологією адаптації (дезадаптацією), майже адаптовані та особи з частковою адаптацією;

3. Самоконтроль та уникнення/втеча, як найбільш виражені копінги, є характерним для всіх типів, - частки їх застосування учасниками опитування як

основного копінгу становить 50-82% та 50-85% відповідно. Водночас, планування вирішення проблеми та позитивна переоцінка, як найбільш виражені копінги, є характерним лише для сангвінічного та флегматичного типів, - частки їх застосування – 64-67% та 50-58% відповідно. В ході дослідження також з'ясовано, що для усіх типів найменш застосовуваними є копінги дистанціонування (22-33%), конфронтаційний копінг (18-33%) та пошук соціальної підтримки (14-38%). Так, серед флегматичного типу не виявлено жодної особи, для якої конфронтаційний копінг є одним застосовуваних.

4. Для осіб з сангвінічним типом найбільш застосовуваними є копінги 1 групи, тобто активні види копінга, де індивід діє самостійно в спробах вирішити проблему, яка турбує; а для осіб з холеричним типом – копінги 3 групи, при яких особа уникає психотравмуючих ситуацій; водночас для осіб з флегматичним та меланхолічним типами найбільш застосованими є копінги 2 групи, при яких проблема / стресова ситуація вирішується особою за допомогою переоцінки свого стану. Варто зазначити, що серед осіб меланхолійного типу частки застосування копінгів 1 та 4 (не передбачає активного самостійного пошуку рішення проблеми або зміни емоційного стану особою) груп є однаковими.

5. Модель уникнення у стресогенних ситуаціях є найбільш вираженою для сангвінічного, холеричного та меланхолічного типів, - частка її застосування учасниками опитування як основної моделі становить 66-84%. Модель агресивних дій у стресогенних ситуаціях є найбільш характерною для холеричного та меланхолічного типів, - частки її застосування 77% та 50% відповідно. Водночас для сангвінічного типу властивим також є застосування, як однієї з основних, моделі імпульсивних дій – 50%, а для флегматичного типу моделі обережних дій – 57%. В ході дослідження також з'ясовано, що для усіх типів найменш застосовуваними є моделі вступу у соціальний контакт (8%-38%) та модель асертивних дій (12%-23%).

6. Пасивна стратегія стрес-долаючої поведінки є характерною для усіх

типів. Водночас, асоціальна стратегія, як одна з основних та найбільш виражених стратегій стрес-долаючої поведінки, є характерною для флегматичного, холеричного та меланхолічного типів, а пряма стратегія – для сангвінічного типу. Варто зазначити, що найменш застосованими стратегіями стрес-долаючої поведінки є активна стратегія та непрямая стратегія.

Висновки. Досліджено взаємозв'язок рівнів психічних станів (тривожність, фрустрація, агресія та ригідність) та типів вищої нервової діяльності (темпераменту). З'ясовано найбільш типові рівні/типи адаптації осіб з різних типів вищої нервової діяльності (темпераменту). Виявлено та описано групи найбільш виражених/застосовуваних копінгів для кожного типу вищої нервової діяльності (темпераменту), з'ясовано найбільш типові поєднання та групи копінгів для кожного з типів вищої нервової діяльності (темпераменту). Виявлено найбільш виражені /застосовувані моделі поведінки у стресогенних ситуаціях та стратегії стрес-долаючої поведінки для кожного типу вищої нервової діяльності (темпераменту).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Водопьянова Н. Е. Психодиагностика стресса. URL: <https://psyttests.org/book/vodopianova-stress-diagnosis.html> (дата звернення: 14.11.2022)
2. Методика для психологической диагностики способов совладания со стрессовыми и проблемными для личности ситуациями. URL: <http://www.medpsy.ru/library/library142.php> (дата звернення: 14.11.2022)
3. Психологу для роботи. Діагностичні методики : збірник [Текст] / [уклад.: М. В. Лемак, В. Ю. Петрище]. - Вид. 2-ге, виправл. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2012. 616 с.
4. Розов В. І. Адаптивні антистресові технології: навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 278 с.
5. Тест Г. Айзенка для визначення типу темпераменту. URL: <http://surl.li/exivc> (дата звернення: 14.11.2022)

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ ТРАНЗАКТНОГО АНАЛІЗУ

**Яркова Аліна Юріївна,
Будовський Артем Миколайович,
Ісаєва Ірина Володимирівна,
Закринична Вікторія Юріївна,
Коптєва Лариса Іванівна,**
Студенти,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
і соціальних наук ПРАТ «ВНЗ» МАУП
м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність дослідження пов'язана з надзвичайно важливою роллю емоційної сфери особистості у фізіологічних та психологічних процесах людського організму. Емоційна сфера є однією із найважливіших регулюючих систем, яка забезпечує активні форми життєдіяльності організму в цілому, актуалізує, спонукає та дає афективну оцінку дійсності. Численна кількість досліджень не лише не вичерпала проблему психологічної корекції емоційної сфери, а, навпаки, розкрила її глибину та визначили спектр напрямків аналізу психології поведінки.

Мета роботи. Виявити особливості корекції емоційної сфери особистості із використанням засобів транзактного аналізу.

Матеріали та методи. Методи, використані в роботі: спостереження, бесіди, анкетування.

Методики: методика діагностики рівня соціальної фрустрованості Л.І. Вассермана; методика вимірювання рівня тривожності Дж. Тейлора; методика діагностики депресивних станів – шкала депресії А. Бека; методика визначення впевненості в собі – шкала С. Рейзаса; методика вимірювання феноменологічної структури переживань стресу – шкала PSM25 Лемура–Тесьє–Філліона.

Дослідження охопило 60 осіб у віці від 22 до 55 років, із них 37 жінок та

23 чоловіків.

Результати і обговорення.

Психологія емоцій, не дивлячись на досить активний інтерес до неї протягом декількох століть, почала свій розвиток як науковий напрямок відносно недавно. Вчені, досліджуючи сутність та природу людини, ще задовго до відкриття цього феномену, підкреслювали важливість емоцій для самопізнання особистості й розвитку її соціальних зв'язків та стосунків.

Емоції спонукають, супроводжують та спрямовують діяльність людини протягом всього її життя. Вони є фактором, який формує установки й моральні норми особистості, а також критерієм особистісної значимості певної події. Кожен момент життя людини супроводжується психічним станом, який завжди має певне емоційне забарвлення [2].

Науковці стверджують, що будь-який живий організм ще на початку свого існування мав найпростіші форми емоційного реагування. Це пов'язане з адаптацією до оточуючого середовища. У подальшому емоційна сфера людини розширилась за рахунок набуття таких емоцій як пристрасть, почуття, настрої.

На сьогоднішній день психологія емоцій значно поступається таким напрямкам психології як психологія пам'яті, мислення, уваги, відчуттів в ступені розробленості основних питань та завдань. Не існує ще єдиної моделі розвитку емоційної сфери особистості. У науковому співтоваристві існують різні точки зору на дану проблематику: від переконань про біологічну функцію емоцій та їх вродженого характеру (К. Ізард, Х. Остер, П. Екман) до визнання постійного розвитку емоційної сфери протягом всього людського життя (С. Л. Рубінштейн, Л. С. Виготський). На сьогоднішній день невирішеним залишається питання про класифікацію емоційних феноменів [2, 3, 6].

Емоції та почуття – це, мабуть, найбільш суб'єктивні психічні утворення. Їх основними характеристиками, які й ускладнюють реалізацію наукового підходу до досліджень емоційної сфери особистості, є динамічність та різноманіття.

Людина, що вдало контролює власні переживання та вміє пригнічувати

надмірно інтенсивні емоційні прояви, є емоційно зрілою особистістю. Відсутність навичок та вмій управління власними емоціями є причиною появи різноманітних порушень емоційної сфери. Перелік відомих розладів та порушень емоційної сфери достатньо великий: емоційна анестезія, гіпомімія, емоційна депривація, ідіосинкразія, емоційна неадекватність, невротичні страхи (фобії), афективна ригідність тощо.

Транзактний аналіз – це один із популярних класичних варіантів сучасного психоаналізу, результат розвитку психоаналітичної та гуманістичної концепцій. Сучасний транзактний аналіз представляє собою теорію особистості, теорію комунікацій, аналіз складних організацій та систем, теорію дитячого розвитку та теорію психопатології [6].

У практичному значенні транзактний аналіз – це система психотерапії, яка використовується при лікуванні всіх видів психічних розладів, у тому числі і для корегування емоційної сфери особистості. Він надзвичайно результативний, особливо в груповій роботі, адже дає можливість людині полишити межі неусвідомлених схем та шаблонів поведінки. Приймаючи іншу когнітивну структуру, особистість може отримати можливість вільного вибору поведінки [7]. Психотерапевт в процесі корекційної роботи за методом транзактного аналізу може виявити нав'язані сценарії із минулого та допомогти звільнитися від них й досягнути автономії особистості.

У процесі психологічного корегування емоційної сфери методами транзактного аналізу можна вирішити наступні завдання:

- розвинути форми емоційної поведінки та закріпити ціннісне ставлення до емоцій на почуттів;
- усунути заборону на негативні почуття та емоції, розширити можливості емоційної комунікації;
- досягнути вищого рівня усвідомлення власного емоційного потенціалу та особистісного емоційного досвіду;
- повноцінно розкрити значимість емоцій та почуттів як індикаторів проявів сутності людини, розвинути емоційне співпереживання та емпірію,

досягнути емоційного катарсису;

- розвинути соціально-перцептивні здібності, що забезпечують можливість розуміння емоційного змісту зовнішньо експресивної поведінки;
- розвинути здатність усвідомлення причин переживання, їх зовнішні та внутрішні детермінації;
- сформувати здатність до саморегуляції та саморозвитку власної емоційної сфери, позитивне ставлення до себе.

Основним результатом корекційної роботи методами та засобами транзактного аналізу повинні стати зміни в структурі емоційної сфери особистості та оволодіння людиною прийомами та засобами емоційної саморегуляції [5, 7].

У процесі дослідження здійснена спроба якомога детальніше проаналізувати особливості корегування емоційної сфери особистості засобами транзактного аналізу.

Проведена діагностика рівня соціальної фрустрованості за методикою Л. І. Вассермана виявила наступні результати: у 3 респондентів (5 %) визначається підвищений рівень фрустрованості (3-3,4); 5 опитаних (8%) мають помірний рівень фрустрованості (2,5-2,9); у 20 осіб (33 %) невизначений рівень фрустрованості (2-2,4); у 28 чоловік (47 %) зафіксовано знижений рівень фрустрованості (1,5-1,9); 4 респонденти (7 %) демонструють дуже низький рівень фрустрованості (0,5-1,4). Таким чином, найбільша кількість респондентів має знижений рівень соціальної фрустрованості – 28 осіб (47 %). Повністю відсутні респонденти з високим рівнем фрустрованості та респонденти, у яких повністю відсутня фрустрованість.

З метою дослідження емоційної сфери була використана методика вимірювання рівня тривожності Дж. Тейлора, яка виявила наступні результати: 40 – 50 балів набрали 3 (5 %) респонденти, що свідчить про наявність у них дуже високого рівня тривожності; 25 – 40 балів набрало 7 (12 %) респондентів, що дозволяє діагностувати високий рівень тривоги; 15 – 25 балів набрали 11 (18 %) респондентів, що дозволяє оцінити рівень тривожності як середній з

тенденцією до високого; 5 – 15 балів набрали 31 (52 %) респондент. Цей показник свідчить про наявність у досліджуваних середнього рівня тривожності з тенденцією до низького; 0 – 5 балів набрали 8 (13 %) респондентів, що свідчить про низький рівень тривожності. Такий показник сигналізує про необхідність підвищення почуття відповідальності та усвідомлення реальних мотивів власної діяльності.

Таким чином, з'ясовано, що серед респондентів найбільше осіб (31 особа 52 %) мають середній рівень тривожності з тенденцією до низького, він не потребує корекції і дозволяє стверджувати про наявність у опитуваних осіб гарних адаптивних можливостей та здатності самостійно приймати рішення в складних ситуаціях та усвідомлювати причину власної тривожності.

Найменша кількість опитаних респондентів (3 особи - 5 %) має дуже високий рівень тривожності, який передбачає схильність до появи стану тривоги в складних життєвих ситуаціях. Зазвичай такий рівень спостерігається у людей, схильних до девіантної поведінки, або таких, що страждають на соматичні та інші захворювання, обумовлені психічними розладами особистості. Такі респонденти потребують корекційної психотерапевтичної роботи.

У результаті використання методики діагностики депресивних станів шкали депресії А. Бека виявлені наступні дані: в межах норми показник у 25 осіб (42%). Дані 31 респондента (52%) демонструють наявність легкої (субдепресії) депресії. У 4 осіб (7%) діагностовано помірну депресію. Серед досліджуваної групи не виявлено жодної людини з важкою депресією

У процесі проведення дослідження рівня впевненості в собі з використанням шкали С.Рейзаса були виявлені наступні результати: 0 – 24 бали набрали 9 (15 %) респондентів. Виявлений результат свідчить наявність у респондентів сильної невпевненості в собі, своїх можливостях та вміннях, спостерігаються складнощі в адаптації та занижена самооцінка, в крайніх випадках можлива поява депресивних станів. 25 – 48 балів набрали 6 (10 %) респондентів. Для них рівень впевненості визначений як «швидше

невпевнений, ніж впевнений». 49 – 72 бали набрали 22 (37 %) респонденти, що дозволяє оцінити їх рівень впевненості в собі як «середній». Такі особи досить чітко розуміють себе, свої можливості та потреби, здатні реально та адекватно оцінювати ситуацію з її позитивними та негативними моментами. 73 – 96 балів набрали 17 (28 %) респондентів. Цей показник свідчить про їх впевненість у собі, здатність правильно оцінювати себе, свої вміння задля досягнення поставлених цілей та задоволення потреб. 97 – 120 балів набрали 6 (10 %) респондентів, що свідчить про наявність у них надмірної самовпевненості, яка представляє собою зовсім необґрунтоване переконання в своїй ідеальності та відсутності внутрішніх та зовнішніх недоліків. Надмірна самовпевненість може призвести до негативної оцінки від оточуючих.

Дослідження, проведені з використанням шкали PSM25 Лемура–Тесьє–Філліона (Lemur–Tessier–Fillion), яка дозволяє виміряти в соматичних, поведінкових та емоційних показниках феноменологічну структуру переживань стресу, виявили наступні показники: найбільша кількість респондентів – 34 особи (57%) має середній рівень переживання стресу. У 22 респондентів (37%) виявлений низький рівень переживання стресу. Результати 4 респондентів (7%) дозволяють діагностувати високий рівень стресу, наявність психічного дискомфорту та дезадаптації. Для успішного подолання небезпечної стадії стресу, що свідчить про виснаження запасів адаптаційної енергії, такі особи потребують психотерапії із застосуванням засобів транзактного аналізу задля усунення нервової напруженості та корекції стилю життя та мислення.

Висновки. Стаття була присвячена вивченню особливостей корекції емоційної сфери особистості засобами транзактного аналізу. Основним, кінцевим результатом психокорекційної роботи з використанням транзактного аналізу повинні бути зміни у змісті та структурі емоційної сфери особистості та оволодіння нею прийомами емоційної саморегуляції, досягнення рівня гармонійної та збалансованої особистості через гармонійні стосунки між всіма его-станами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Берн Э. Групповая психотерапия: Пер. с англ. – М.: Академический Проект, 2000. – 464 с.
2. Виллюнас В. К. Психология эмоций. – СПб.: Питер, 2007. – 464 с.
3. Выготский Л. С. Учение об эмоциях / Л. С. Выготский // Собр. Соч. Т. 4. – М.: Просвещение, 1984.
4. Змановская Е. В. Современный психоанализ. Теория и практика. СПб.: Питер, 2011. – 288 с.
5. Психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Б. Партико, С. Л. Грабовська, А. О. Вовк та ін.; за заг.ред. Т. Б. Партико. – К.: Ін Юре, 2014.-664 с.
6. Стюарт Я., Джойнс В. Современный транзактный анализ – СПб, 1996. 336 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОДОЛАННЯ ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЙ

Яркова Аліна Юріївна
Будовський Артем Миколайович
Ісаєва Ірина Володимирівна
Закринична Вікторія Юріївна
Коптєва Лариса Іванівна

Студенти

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
і соціальних наук ПРАТ «ВНЗ» МАУП
м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність теми пов'язана з нестабільністю політичних, економічних та соціальних умов, що призводять до проблеми орієнтації особистості в соціальних реаліях, які її оточують. Перебування людини у стані, який класифікується як важка життєва ситуація, на сьогоднішній день досить розповсюджене явище. Проблеми соціальної дійсності, різноманітні психологічні складнощі впливають на фізичний та психологічний стан особистості в усіх площинах її життя та існування, провокують появу дисбалансу між потребами, можливостями й вимогами до діяльності, способами та умовами реалізації.

Мета роботи. Виявити та проаналізувати соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій.

Матеріали та методи. Методи, використані в роботі: спостереження, бесіди, анкетування.

Методики: методика «Прогноз-2» В. Ю. Рибнікова, тест самооцінки стресостійкості С. Коухена і Г. Вілліансона, тест на визначення стресостійкості особистості Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова, методика визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса-Раге, діагностика стану стресу О. О. Прохорова.

Дослідження охопило 50 респондентів у віці від 30 до 65 років, що мають

вищу освіту, різний родинний стан, подібний соціально-економічний статус.

Результати і обговорення.

Життєва ситуація є обов'язковою умовою життя особистості. Людина, яка вступає у взаємодію з життєвою ситуацією, з одного боку, вибудовує цю взаємодію в контексті всього життєвого шляху, а з іншого – реалізує сформовану систему стосунків. Одночасно ситуація може запускати динаміку смислових процесів, вимагаючи від особистості необхідних змін, переходу до нового етапу існування, пошуку нової ідентичності, переосмислення життєвого шляху та побудови нової його картини [4].

Важкі життєві ситуації є особливим випадком психологічних ситуацій. У науковій літературі зустрічається велика кількість трактувань поняття «важка життєва ситуація». Більшість авторів, які його використовують, підкреслюють зміст, а саме:

- порушення звичного способу існування,
- неузгодженість між потребами та можливостями людини,
- гостра необхідність складної та глибинної діяльності людини та зовнішньої підтримки для ефективної адаптації до нової ситуації.

Важкою життєвою ситуацією називають умови, які не задовольняють потреби особистості; протилежні його переконанням; створюють негативні переживання. Категорія важких життєвих ситуацій містить в собі досить широкий спектр життєвих ситуацій людини та її діяльності [3]. Серед них можна сформулювати декілька груп:

- складні життєві ситуації (хвороба, небезпека інвалідності або смерть);
- важкі ситуації, пов'язані з виконанням певного завдання (протидія, невдачі, труднощі);
- важкі ситуації, пов'язані із соціальною взаємодією (ситуації «публічної поведінки», конфлікти, тиск, оцінка, критика та ін.)

Також важкою життєвою ситуацією може бути звільнення, втрата соціального або матеріального статусу, хвороба, жорстке поводження або

насилля, розлучення, незапланована вагітність, смерть близької людини, інші особистісно важливі події. Таким чином, можна зробити висновок, що за своєю сутністю ситуація має власну соціально-психологічну систему, яка позначає динамічний та відкритий бік життєдіяльності людини в цілому, та ті обставини, в яких відбувається ця взаємодія [3].

Важкі життєві ситуації виникають як результат неврівноваженості в системі відносин особистості та її оточення, або невідповідності між цілями, завданнями, прагненнями та можливостями їх реалізації, або рисами особистості.

Процеси подолання людиною важких життєвих ситуацій в психологічній науці зазвичай називають «адаптивною поведінкою», або «копінг-поведінкою» [6]. У зарубіжній психології для позначення специфіки способів поведінки особистості у важких життєвих ситуаціях використовують термін *coping*.

Соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій можна охарактеризувати як комплекс соціальних та психологічних впливів на особистість. Індивідуально-психологічні особливості людини є визначальним соціально-психологічним чинником, який впливає на вибір стратегії подолання важких життєвих ситуацій. Вираженість певних способів реагування на важкі життєві ситуації залежить від ступеня самоактуалізації особистості. Вищий рівень розвитку особистості є запорукою успішного подолання труднощів, які виникли в результаті появи важкої життєвої ситуації [5].

На нашу думку, важливими соціально-психологічними чинниками подолання важких життєвих ситуацій є ціннісні орієнтації, установки та самооцінка особистості. Самооцінка в широкому розумінні цього слова – це цінність, важливість, якою особистість наділяє себе в цілому та окремі риси свого характеру, діяльності або поведінки. Підґрунтям самооцінки є система особистісних установок особистості, яку він сприймає як систему цінностей. Самооцінку варто розглядати як центральне особистісне утворення та центральну складову Я-концепції. Це досить складне утворення людської психіки, яке виникає на основі узагальнюючої діяльності всіх процесів

самопізнання. Основна функція самооцінки – бути важливою необхідною умовою регуляції діяльності та поведінки особистості в психічному житті. [6].

До вагомих соціально-психологічних чинників, необхідних для подолання важких життєвих ситуацій, слід віднести також самоконтроль як здатність контролювати власну поведінку залежно від ситуації. Високі показники самоконтролю у особистості сприяють зміні поведінки відповідно до ситуаційних стимулів, а низькі показники – контролюються внутрішніми цінностями особистості [5].

Важливим соціально-психологічним чинником подолання важких життєвих ситуацій є інтенсифікація внутрішньої активності особистості. Тобто процесів, які спрямовані на оволодіння психотравмуючими переживаннями, їх рефлексію, переробку негативних змістів та трансформацію змістових утворень.

Спираючись на проведений аналіз наукової літератури з тематики, що досліджується, нами було виділено наступні соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій:

- досвід особистості у вирішенні проблем;
- особливості задоволення базових психологічних потреб;
- усвідомлене пригнічення, блокування та деструктування негативних емоцій, що дозволяє зменшити їх вплив на особистість;
- здатність актуалізувати механізми позитивного переосмислення негативних емоцій, позитивно сприймати життєві ситуації;
- вміння особистості аналізувати проблеми, осмислювати та переосмислювати ситуацію, високий рівень осмисленості життя;
- здатність до пошуку нових, нестандартних шляхів подолання важкої ситуації, вміння розглядати проблему як стимул для особистісного остання, «позитивна переоцінка»;
- статеві приналежності особистості як важливий фактор впливу на вибір джерела соціальної підтримки;
- віковий фактор, освітній рівень та соціальна приналежність,

внутрішньосімейні ресурси, стосунки між батьками та дітьми, ціннісні установки;

– ресурси соціального оточення та суспільства.

У процесі дослідження за допомогою використаних методик здійснена спроба якомога детальніше проаналізувати соціально-психологічні чинники подолання важких життєвих ситуацій.

У процесі дослідження за методикою «Прогноз – 2» В. Ю. Рибнікова, що призначена для визначення рівня нервово-психічної стійкості (НПС), були отримані наступні результати: незадовільний рівень нервово-психічної стійкості виявлено у 32 респондентів, що склало 64% від усієї вибірки, це дозволяє стверджувати про несприятливий прогноз та дуже високу ймовірність нервово-психічних зривів; задовільний рівень нервово-психічної стійкості виявлено у 18 респондентів, що склало 36% від усієї вибірки, що дозволяє надати сприятливий прогноз, нервово-психічні зриви ймовірні в екстремальних ситуаціях, за значних фізичних та психічних навантажень

Діагностика з використанням тесту самооцінки стресостійкості (С. Коухена і Г. Вілліансона) виявила наступні результати: знижена оцінка стресостійкості у 35 респондентів, що становить 70% від усієї вибірки; середній рівень самооцінки стресостійкості особистості виявлений у 15 респондентів, що склало 30% від усієї вибірки.

У результаті проведення діагностики стресостійкості особистості із застосуванням тесту Н. В. Киршева, Н. В. Рябчикова, були виявлені наступні показники: у 8 респондентів виявлено рівень стресостійкості – трохи нижче середнього, що складає 16 % від усієї вибірки; у 17 респондентів рівень стресостійкості – середній, що складає 34 % від усієї вибірки; у 15 респондентів рівень стресостійкості – трохи вище середнього, що складає 30 % від усієї вибірки; у 10 респондентів рівень стресостійкості – вище середнього, що складає 20 % від усієї вибірки. Це дозволяє стверджувати про наявний достатній рівень стресостійкості у людини на відміну від показників самооцінки стресостійкості, яку вони вважають зниженою.

Аналіз результатів, отриманих при використанні методики визначення стресостійкості та соціальної адаптації Холмса та Раге, виявив у 35 респондентів (70% від усієї вибірки) – низький (вразливість) ступінь опірності стресу. Більшість респондентів набрали більше 300 балів, що є сигналом тривоги, та попереджає про небезпеку. Отже, необхідно терміново щось зробити, щоб ліквідувати стрес. Підрахована сума має ще одне важливе значення – вона виражає (у цифрах) ступінь стресового навантаження людини. Сума балів – понад 300, свідчить про реальну небезпеку, тобто загрожує респонденту психосоматичне захворювання, оскільки людина близька до фази нервового виснаження. Граничний ступінь опірності стресу виявлено у 15 респондентів, що складає 30% від усієї вибірки.

При діагностиці визначення стану стресу за методикою О. О. Прохорова у 20 респондентів виявлено високий рівень регуляції в стресових ситуаціях, що складає 40% від усієї вибірки. Тобто особистість поводить себе у стресовій ситуації досить стримано та вміє регулювати власні емоції. У 20 респондентів виявлено помірний рівень регуляції в стресових ситуаціях, що складає 40% від усієї вибірки. Ці особистості не завжди правильно і адекватно поведуться у стресовій ситуації. У 10 респондентів виявлено слабкий рівень регуляції в стресових ситуаціях, це складає 20% від усієї вибірки. Такі особистості характеризуються високим ступенем перевтоми та виснаження, їм надзвичайно важливо розвивати навички саморегуляції у стресі.

Висновки. Стаття була присвячена вивченню соціально-психологічних чинників подолання важких життєвих ситуацій. Виявлено, що найважливішими є ціннісні установки, орієнтири та самооцінка особистості, які мають вікові та статеві відмінності, соціальний та матеріальний статус. У людей, які вдало долають важкі життєві ситуації, в подальшому зростає впевненість в собі та у власних силах. Також було продіагностовано взаємозв'язок між шляхами поведінки подолання та джерелами соціальної підтримки, які обирає особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Аверин А. А., Дандарова Ж. К., Деркач А. А. и др. Психология человека от рождения до смерти. – Москва : АСТ, 2015. – 656 с.
2. Адлер А. Очерки по индивидуальной психологии. – М.: Когито-Центр, 2002. – 219 с.
3. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации: справочник практического психолога. М.: Эксмо, 2005. – 958 с.
4. Павелків Р. В. Загальна психологія. Підручник. – К.: Кондор, 2009. 576 с
5. Психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Т. Б. Партико, С. Л. Грабовська, А. О. Вовк та ін.; за заг.ред. Т. Б. Партико. – К.: Ін Юре, 2014.-664 с.
6. Психологическая адаптация: механизмы и стратегии / А. А. Налчаджян. - 2-е изд., перераб. и доп. М.: Эксмо, 2010. 368 с
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб., 1999. 720 с.
8. Селье Г. Стресс без дистресса / Г. Селье. М.: Прогресс, 2002. 127 с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

ПРАВОВИЙ СТАТУС БЕЗРОБІТНОГО В УКРАЇНІ

Болвох Яна Віталіївна

Студентка

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

Вступ. Економічна ситуація в країні, станом на тепер, характеризується суттєвим спадом, що є наслідком дії воєнного стану на території країни, за таких умов гостроти набуває проблема безробіття, що супроводжується погіршенням фінансового рівня населення та соціально-економічного стану в країні загалом.

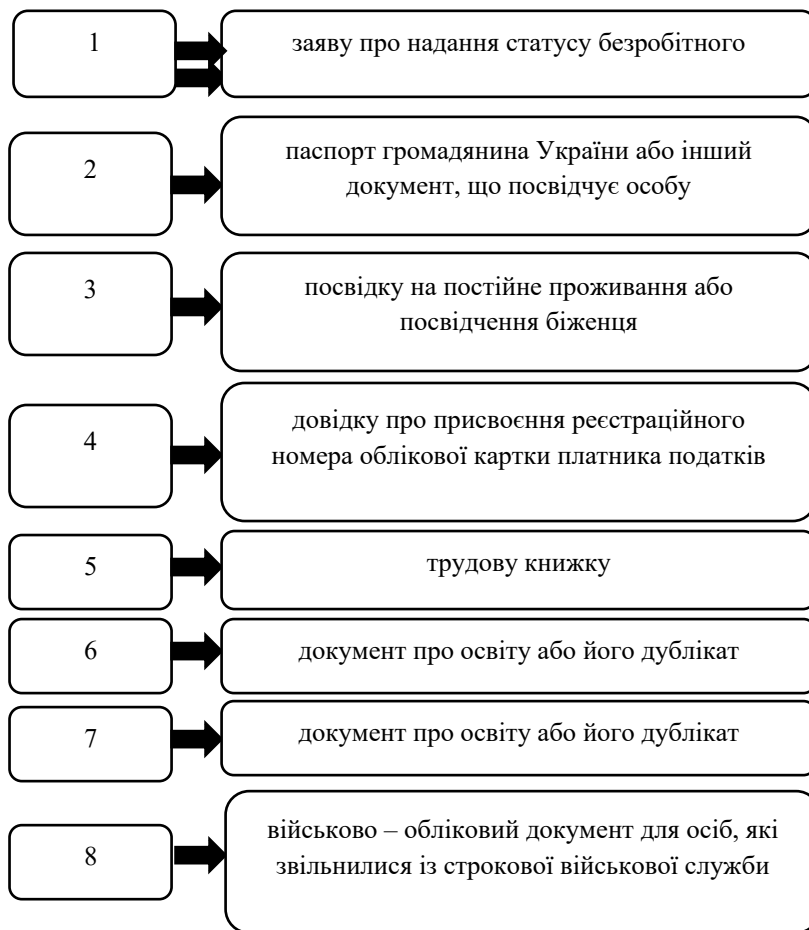
Мета роботи. Метою роботи є дослідження правового статусу безробітного в Україні.

Матеріали та методи. Проблематика безробіття є досить поширеною, а відтак, часто досліджуваною науковцями. Питання правового статусу у своїх наукових доробках висвітлили такі вчені як: Бойко А, Супрунова І., Малинівська Н., Юровська В. та інші. Варто зазначити, що рівень безробіття під час воєнного стану в країні ще більше посилюється, відповідно, варто констатувати, що досліджувана тема є актуальною та своєчасною та потребує подальших досліджень.

У дохід дослідження були застосовані загальнонаукові методи. Діалектичний метод дозволив розглянути проблеми правового статусу безробітних осіб у їх взаємозалежності та взаємозв'язку. Історично-правовий метод був використаний задля дослідження законодавства сфери безробіття. Формально-логічний метод було застосовано задля визначення дефініції безробітного.

Результати та обговорення. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про зайнятість населення», безробіття – це соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди), як джерела існування. Відповідно до цього, безробітними вважаються громадяни України віком від 15 до 70 років, які не отримують доходів (заробітку) через відсутність роботи, готові та мають можливість приступити до відповідної роботи.

Правовий статус безробітного в Україні надається відповідно до Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних, та ведення обліку осіб, які шукають роботу [2], а також Постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період воєнного стану» [1].

Рис. 1. Перелік документів необхідних для набуття статусу безробітного
Побудовано автором на основі [1]

Повномасштабне вторгнення на територію України та запровадження воєнного стану в Україні частково змінило порядок набуття особами статусу безробітних. Часткові зміни стосуються осіб, які перебувають на території, де проходять бойові дії. Проте, якщо громадянин перебуває на підконтрольній території, то його дії регламентуються відповідно до загального порядку реєстрації безробітних осіб. Громадянину необхідно особисто звернутись до обраного нею міського, районного, міськрайонного центру зайнятості або філії регіонального центру зайнятості та подати Відповідний перелік документів (рисунок 1).

Якщо ж громадянин України перебуває на тимчасово окупованій території, або ж на території, де ведуться бойові дії, порядок набуття статусу безробітного суттєво відрізняється від загального. Задля можливості набуття статусу, громадянину України необхідно подати електронну заяву за допомогою засобів Єдиного державного веб-порталу електронних послуг (Дія) або ж за допомогою засобів телекомунікаційного зв'язку.

Подання електронної заяви можливе лише у тому випадку, якщо після введення воєнного стану особа працювала на території таких адміністративно - територіальних одиниць, де мажоритарно надається допомога в рамках Програми «єПідтримка».

Щодо документального оформлення статусу безробітного, то така особа має виконати:

- 1) заповнити заявку в електронній формі, яка розміщена у веб-порталі «Дія»;
- 2) обрати та відкрити поточний рахунок;
- 3) подати заяву до центру зайнятості [1].

Часткове спрощення вимог для отримання статусу безробітного на осіб, які перебувають на територіях України, де не тривають бойові дії не поширюється.

Характерною особливістю є те, що протягом 30 днів після припинення дії воєнного стану, особи, які передували на непідконтрольній території та

подавали заявку на отримання статусу безробітного електронно, повинні подати до центру зайнятості оригінали документів. До того як особо звертається особисто до центру зайнятості, її дані ідентифікуються у : Державному реєстрі фізичних осіб – платників податків; Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань; Єдиній державній електронній базі з питань освіти; Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування; інформаційній системі Державної міграційної служби України та Міністерства внутрішніх справ України; Єдиній інформаційній базі даних про внутрішньо переміщених осіб..

Підходящою роботою для безробітних, які шукають роботу вважається:

- робота, яка відповідає освіті, професії, спеціальності, кваліфікації, а також набутого досвіду за період своєї трудової діяльності;
- робота, не потребує кваліфікації (спеціальності), професійної підготовки або робота, яка потребує первинної професійної підготовки безпосередньо на робочому місці.
- робота, відповідає рівню заробітної плати залежно від тривалості безробіття [3, с. 118].

Розрахунок розміру допомоги по безробіттю визначається у відсотках до їх середньої заробітної плати (доходу), відповідно до страхового стажу. Розглянемо на конкретних прикладах: якщо страховий стаж до 3 років нараховується 50%; від 3 до 6 років – 55%; від 6 до 12 років – 60%; від 12 до 18 років – 65%; від 18 до 24 років – 70%; від 24 до 30 років – 75%; понад 30 років - 80%.

Розмір допомоги також залежить від тривалості безробіття. Зокрема, перша половина строку тривалості виплати допомоги по безробіттю – 100 відсотків, у подальшому – 50 відсотків [2].

Висновки. Отже, питання безробіття є досить проблематичним, що ще більше актуалізується в умовах воєнного стану. Відповідно, органи державної влади, в межах своєї компетентності, сприяють вирішенню проблеми

надмірного безробіття шляхом надання фінансової допомоги, спрощення шляхів набуття статусу безробітного та допомозі в пошуку відповідної роботи. Проте, питання безробіття, в реаліях сьогодення, стоїть досить гостро та потребує подальших дій з боку державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період дії воєнного стану. Постанова КМУ від 19.03.2022 р. №334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-п#Text>
2. Про затвердження Порядку реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу: Постанова КМУ від 19.09.2018 р. № 792. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792-2018-п#Text> .
3. Юровська В. В. Новели правового регулювання отримання правового статусу безробітного в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип.6. С. 116-120.

**АКТИВНІСТЬ МОЛОДІ В РЕАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ
(ТЕЗИ АНОТАЦІЙНИХ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ)**

Жуляєв Валерій

ст.науковий співробітник

Навчально-наукового інституту

молодіжної та сімейної політики і соціальної роботи

Українського державного університету

ім. М. Драгоманова , кандидат історичних наук

ORCID

Жуляєв Владислав

Аспірант МАУП, адвокат

ORCID

Вступ

Тема громадської активності та заохочення молоді до практичних дій в значній мірі є популярною в дослідженнях соціальної науки. Тим не менш питання , чому молоді люди включаються у громадську діяльність, не завжди є повністю зрозумілим і дослідженим. Значна кількість молодих людей приймає участь у різних формах громадянської активності на постійної основі, але не менш значна кількість молоді не є активними. Низький рівень соціальної активності молодих українців дослідники визначають як результат декількох взаємодоповнюючих складових суспільного розвитку.

Успіх демократичного суспільства залежить від того, чи залучені (і яким чином залучені) громадяни в громадських і соціальних організаціях, чи приймають участь у колективних діях і працюють на цілі, що корисні для суспільства. Хоча не завжди ясно, яка діяльність стане корисною для суспільства, але дуже бажано для демократії для людей бути включеними в колективні дії, спробувати діяти для вирішення громадських питань. У доповнення до того, щоб робити корисне для суспільства, громадянська активність є передумовою індивідуальної політичної користі, такої як

підвищення шансів того, що чийсь інтереси представлені у політичному процесі, та психологічна користь, така як створення умов для повноцінної участі у житті суспільства та взаємозв'язках з іншими.

Ціль: В цих тезах ми намагаємося визначити форми молодіжної активності в соціальних рухах як проявах політичної соціалізації молоді, залучення до організації громадського руху та вибір тактик, зокрема, вплив використання молоддю Інтернету як форми участі і ініціативності.

Постановка проблеми і мета дослідження

Неучасть великої кількості молоді у громадських молодіжних об'єднаннях (і тим більш у стихійних акціях) зовсім не означає відсутність соціальної активності. Більш того, удавана пасивність може бути досить оманливою, оскільки при відповідних умовах соціальної напруженості та незадоволеністю базових потреб, формування соціальної активності може відбуватись дуже стрімко. Вона може проявитись у різних напрямках.

Матеріали і методи В класичній соціології вчені виділяють два основні підходи щодо мотивації соціальної дії. Перший підхід міститься в працях Е. Дюркгейма, другий – М. Вебера. На думку Е. Дюркгейма, діяльність та поведінка людини чітко детерміновані зовнішніми об'єктивними факторами: соціальною структурою, соціальними відносинами, культурою тощо.

М. Вебер, навпаки, надавав суб'єктивний зміст соціальній дії і виділяв наступні їх види: *цілераціональна, ціннісно-раціональна, традиційна та афективна*. В основу класифікації кладеться цілераціональна дія, коли людина точно знає чого хоче і як це досягти. Людина сама співвідносить свої дії і засоби, позитивні і негативні наслідки своїх дій і розумне поєднання особистої мети і соціальної.

На практиці наймасовішими є *ціннісно раціональні* дії, що підпорядковуються певним вимогам, встановленим у суспільстві цінностям. Цінності та норми, існуючі в суспільстві , є основою для людей у вирішенні суперечностей між особистою метою і орієнтацією на оточуючих.

Результати та обговорення

Дебати серед дослідників відносно ступеня та ролі участі молоді у політичному житті проходять досить часто.

Річ тут не в зниженні рівня інституційної політичної участі молоді або слабкому використанні ними онлайн-активізму. *Річ взагалі йдеться про дефіцит соціалізованої молоді.* Одна з когорт дослідників наполягає на тому, що молоді люди все ж таки політично активні та беруть активну участь у власній політичній соціалізації в протестних заходах та *інших формах неінституціоналізованого руху.* Друга частина авторів не згодна з такою трактовкою.

Окремі дослідники підкреслюють значення *мобілізаційних ініціатив безпосередньо молодими людьми і очолювання ними протестних вуличних практик.* Тим самим вони дають зрозуміти, що домінуючий напрям досліджень 1990-х та 2000-х років, коли стверджувалось зниження політичної активності молоді у довгостроковій перспективі, отримало нову тенденцію на зростання.

Модель «дефіциту» молодіжної активності значною мірою ґрунтувалась на доказах відносного відчуження молодих людей і відходу від виборчої політики (через низьку явку виборців та низький рівень участі і приналежності до суспільно-політичних структур і організацій). Крім того, «звільнення» від необхідності перебувати в громадських (громадсько-політичних молодіжних союзах) сучасною молоддю було сприйняте з полегшенням : більше не потрібно було говорити про високі ідеї, давно не віруючи в них, участь в організованих зверху структурах стала пережитком минулих часів тощо.

Недоліки в базових даних зменшують можливості детального аналізу різних верств молоді для повного розуміння відмінностей в політичній участі молоді.

Ті дослідження, що маються в розпорядженні, показують, що нерівність соціального статусу молоді та інші соціально-демографічні фактори, включаючи стать, наявність ресурсів або нижчий рівень навичок для участі у політичному житті суспільства , можуть суттєво впливати на рівні активності.

В дослідженнях даного напрямку існує немало песимістичних оцінок, в яких молодь зображається як переважно аполітичні, байдужі та апатичні до політики люди, хоч і виособлюють їх як «невдоволених молодих громадян». Однак, цим роботам протиставляються дослідження інших авторів, які зосереджуються на аналізі альтернативних форм політичної активності. Зокрема, ці роботи доводять, що в тих країнах, які найбільш постраждали від кризових явищ в своїх суспільствах, значна частка он-лайн молоді реагують на це під вищеною політичною і соціальною мобілізацією, і тоді *молодь вибирає переважно переривчасту, неінституціоналізовану активність, горизонтальне навчання, форми політичної участі в гібридних публічних просторах.*

Ще одна характерна деталь: хоча молоді люди менш залучені в політику звичайними, традиційними засобами, ніж літні громадяни, вони приймають участь у більш конфронтаційному і нетрадиційному «репертуарі» та онлайн активності. Таким чином, позитивно налаштовані дослідники стверджують, що недоцільно робити висновки, мовляв, що соціальна і політична активність молодих людей зменшується. Це сама активність змінює форми.

Одже, справа не в тому, що молодь незаангажована, а радше в тому, що вона активна не так, як це роблять «старші, більш слухняні покоління».

Широке використання соціальних мереж у всьому світі докорінно змінило залучення людей до політики та громадського життя.

Особливо це стосується молоді, тому вже не лише сім'я, школа та університет формують їх досвід спілкування з політикою і суспільством. Медіа та інформаційне середовище, що розвивається, означає, що молодь може безпосередньо дізнаватися та діяти через соціальні медіа, які стали основним джерелом новин для молоді у всьому світі.

Дійсно, нові цифрові комунікаційні канали змінили традиційні механізми контролю, надаючи молодим людям платформи для висловлення занепокоєння щодо будь-яких змін, запросити іншу молодь приєднатись до їхніх зусиль і отримати владу впливати на уряди чи політику. Організатори і активісти більше не покладаються виключно на зовнішнє висвітлення, а транслюють власні

повідомлення, що можуть безпосередньо вплинути на обізнаність аудиторії, емоційний резонанс і поведінкові практики та наміри вирішення проблем.

Завдяки цифровим технологіям підвищується критична свідомість молоді. *Їм вдається почути голос іншої молоді* та позиції інших зацікавлених сторін: технічних експертів, донорів, представників неурядових організацій, урядовців, представників наукових кіл, та взяти на себе подальші рамки реалізації і дії, які є результатом цих діалогів.

Молоді люди таким чином відіграють важливу роль у зміні поглядів, створюючи шляхи для змін і стимулюючи соціальні зміни, беручи на себе роль агентів змін, впливають на політику та підзвітність.

Молоді люди в цифровій сфері вимагають вільного спілкування, чого вони не можуть в повній мірі дозволити собі в традиційному громадському просторі. Вони фактично відчують себе більш залученими, ніж дорослі, до он-лайн-активізму, або дієвого зв'язку між приватним і громадським простором. Їх відносно анонімні контексти, надані цифровою сферою, можуть дати молодій особі відчуття свободи від заборон, порад і спокою щодо позитивної оцінки їхньої поведінки та думок, і, отже, сприяти онлайн активізму без страху перед соціальними наслідками.

Беручи до уваги, що молодіжний рух природно здатен до самоорганізації й самоуправління, які дають змогу протидіяти впливам і повертатися до рівноваги, можна визнати, що це надаватиме головного імпульсу процесам розбудови і відновленню в нашій країні на найближчу перспективу. На нашу думку, суб'єкти громадського молодіжного руху, зокрема, волонтерського, не лише здатні адаптуватися до змін середовища, а й самі його формувати своєю діяльністю.

Гнучкість децентралізованої структури та неформальні мережеві зв'язки дають простір для маневрів і активізації дій у випадку настання кризової ситуації. Однак, не лише мережі, які існують в системі Інтернет, здатні до самоорганізації.

Таким же прикладом є те, як вже напочатку війни з Росією у 2014 р. в

нашій країні швидко сформувався новий напрям волонтерських ініціатив, які надають суттєву допомогу ЗСУ, державним і громадським молодіжним структурам та пересічним громадянам у забезпеченні національної безпеки і оборони. У такий спосіб, ми вважаємо, спрацювали механізми *спонтанної самоорганізації*, яка є проявом стійкості держави, з одного боку, а з іншого характерним проявом активності молодих людей і громадських молодіжних організацій як суб'єктів громадянського суспільства

Висновки.

Молодь часто критикують за аполітичність їх відношення до активної участі в організованому русі, проголошуючи як прихильників «витончених форм» політики в електронних сферах та провісників початкового етапу кризи демократії. Є немало прикладів досліджень участі молодих людей в активному політичному житті, які підтримуються бінарної точку зору на проблему, яка розглядає молодь як пасивних і позбавлених політичних інтересів, або в межах заангажованої політичної участі, підкреслюючи їх участь в нових формах. Вважаємо, що обидві моделі обмежені, оскільки вони не в змозі всебічно пояснити участь молоді і її активність. Тому, потрібне переосмислення участі молоді і її мотиваційних чинників, що напевно зменшило б відразу кількість тих, хто критикує безпідставно неполітичність молоді. Вважаємо, що тут потрібні зміни самої суті політичного «порядку денного в розділі «участь» та форм «молодіжної участі».

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Якимчук Каріна Михайлівна,
студентка

Топішко Наталія Петрівна,
к.е.н, доцент

Національний університет «Острозька академія»,
Острог, Україна

Вступ. Інформаційні технології активно розвиваються в будь якій сфері життя. Розвиток ІТ впливає на швидкість та ефективність вирішення проблем як окремо кожної людини, так суспільства загалом. Щодо сфери охорони здоров'я, де розвиток інформаційних технологій, зокрема сучасного медичного обладнання, комп'ютеризація, впливає на стан здоров'я населення. Впровадження та розвиток ІТ в системі комунікацій в охороні здоров'я є важливим етапом лікувального процесу, особливо у теперішніх умовах, коли багато українців не має доступу до медичної допомоги та повноцінного лікування. Використання інформаційних технологій сприяє підтримці здоров'я українців .

Ціль роботи. Дослідження та аналіз розвитку інформаційно комунікаційних технологій в системі охорони здоров'я в Україні в період повномасштабного російського вторгнення

Матеріали та методи. У роботі використані матеріали, опубліковані Міністерством охорони здоров'я України та Національною службою здоров'я України, застосовані методи аналізу, синтезу та спостереження.

Результати та обговорення дослідження. Після повномасштабного вторгнення система охорони здоров'я зазнала велих втрат: за рік війни приблизно на 2,5 млрд дол. пошкоджено інфраструктуру галузі охорони здоров'я та на 13,2 млрд дол. завдано збитків внаслідок погіршення снани

здоров'я населення та відсутністю доступу до медичного обслуговування.

Для забезпечення ефективної комунікації та покращення доступу до медичних послуг українців фахівці продовжують працювати над розробкою нових технологій, що сприяють розвитку електронної охорони здоров'я. Особлива увага у розробці інформаційно-комунікаційних технологій зосереджена для українців, які через війну змушені були покинути свій дім. Тому розроблено ряд сервісів для допомоги з пошуку клініки чи лікарських засобів в Україні та за кордоном: сайт сервісу та чат-бот HelpNow, онлайн платформа Findart, чат-бот для пошуку АРТ у Телеграмі, інформаційна платформа «Treatment4Ukraine/Лікування для України». Крім того, розроблено швидкий алгоритм обміну даними між лікарями як в Україні, так і поза її межами. Це забезпечує доступ до інформації медичної карти пацієнта навіть у лікарнях інших країн. До деяких сервісів електронної системи охорони здоров'я, впроваджених до війни, додані нові функції, які поліпшують умови надання медичних послуг. Наприклад, це стосується таких послуг як отримання е-лікарняного та виписки е-рецепту.

Е-лікарняний – лікарняний в електронному форматі, який діє в Україні з 1 жовтня 2021, після початку російського вторгнення стали доступними для українців за кордоном. Лікарняний швидко формується завдяки комунікації через е-пошту та месенджери з лікарем в Україні. Для цього потрібно лише отримати довідку про непрацездатність у місцевого лікаря країни, в якій перебуває пацієнт та надіслати її будь яким можливим джерелом інтернет комунікації сімейному лікарю в Україні.

Також МОЗ України активно співпрацює з Європейською комісією, що дозволяє відправляти на лікування українців, які постраждали внаслідок російської агресії. У випадку необхідності лікування постраждалих, МОЗ інформує країн-членів ЄС, вносить необхідну інформацію у МІС ЄС для пошуку клініки та організовує транспортування хворих. Повідомлення про рух пацієнтів МОЗ отримує через платформу EWRS (Early Warning and Response System).

Значно полегшує та пришвидшує процес лікування можливість виписувати е-рецепт по телефону. Після консультації з лікарем через месенджери чи в телефонному режимі, пацієнт отримує на телефон номер рецепта і код підтвердження. Ця інформація дозволяє отримати ліки в аптеці згідно рецепту.

За програмою «Доступні ліки» розроблено електронну карту аптек з інструкцією для пошуку ліків. Аптеки з потрібними медикаментами за «Доступними ліками» можна знайти за допомогою «Електронної карти аптек учасниць програми реімбурсації лікарських засобів» на сайті НСЗУ, за номером 16-77 або за допомогою сервісу Tabletki.ua.

Усі детальні інструкції: отриманні довідок, е-рецептів, посилання на сайти, QR-коди та номери телефонів для консультації, – МОЗ та НСЗУ постійно оновлюють на сайтах та офіційних сторінках у соціальних мережах.

Висновки. Незважаючи на початок повномаштабного російського вторгнення, інформаційно-комунікаційні технології в охороні здоров'я продовжують розвиватись. Головна мета – надання швидкої і якісної допомоги для українців на усіх доступних частинах країни та закордоном. Лише за останній рік розроблено та оновлено чимало електронних інформаційних ресурсів для швидкої комунікації на усіх рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міністерство охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/>. (дата звернення: 04.04.2023).
2. Національна служба здоров'я України. URL: <https://nszu.gov.ua/>. (дата звернення: 04.04.2023).
3. Шкоду завдано: збитки охорони здоров'я за рік війни та пріоритетні потреби у відновленні. URL: <https://www.apteka.ua/article/662099> (дата звернення: 04.04.2023).

ART

ОСОБЛИВОСТІ ТАНЦЮВАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЯК УНІКАЛЬНИЙ ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ

Альохіна Анастасія Юріївна

Викладач вищої категорії комунального закладу
Харківський ліцей мистецтв № 133 Харківської міської ради
м. Харків, Україна

Шестак Світлана Сергіївна

Викладач вищої категорії, старший викладач
комунального закладу «Харківський ліцей
мистецтв № 133 Харківської міської ради»
м. Харків, Україна

Сьогодні з постійним підвищенням рівня життя людей зростає попит на мистецтво, і те саме стосується танцю. Танець має поетичну концепцію та прекрасне художнє моделювання. Танець, як вид виразної художньої діяльності з рухом тіла людини, є концентрованим вираженням естетичної діяльності людини, дієвим способом і потужним засобом виховання естетичного інтересу та вдосконалення естетичних здібностей людини. У процесі створення художньої форми та відчуття прекрасного ми набуваємо естетичного досвіду. Красиві речі можуть зробити думки та почуття учнів здоровими та чистими, а естетичне навчання танцю може повністю розкрити сильні сторони, інтереси та творчі здібності особистості. Збагачення практики танцювального естетичного виховання може відкрити більш широкий і красивий простір для учнів.

Танцювальне мистецтво належить до художнього виховання, емоційного виховання та важливої частини естетичного виховання учнів. Танцювальне мистецтво демонструє барвисті думки та почуття через інтеграцію внутрішнього ритму та ритму тіла особистості. Функція танцювально

естетичного виховання полягає в тому, щоб особистості поступово краще засвоювали основні якості краси людського тіла, набували елементарної здатності до координації рухів, усвідомлювали основні особливості і закони танцювального мистецтва, щоб вдосконалювати свої творчі здібності, підвищувати патріотизм і виховання благородних почуттів, яке має велике значення для виховання хорошої поведінки учнів та хороших досягнень танцювального мистецтва.

У танцювальному розумінні через органічне поєднання рухів людського тіла, форм і музики, одягу, освітлення, декорацій та інших аспектів інтуїтивна динаміка зору та слуху може змусити оцінити загальну красу танцювального мистецтва. У цьому виді учні не тільки відчують вплив і виховання краси, але в той же час вони вчаться формувати себе за допомогою краси. Завдяки танцю учні отримують мистецьку освіту, осягають знання, пов'язані з танцем, гуманітарними науками, мистецтвом та історією, постійно розширюють свій кругозір.

Будь-яке мистецтво покликане виражати емоції людей, і для вираження емоцій танцюристи використовують спеціальні символи танцювальної мови жести тіла. Танець є найбільш прямим, пристрасним і пристрасним способом вираження людських емоцій серед багатьох категорій мистецтва. Танець — це форма мистецтва, яка використовує взаємозв'язок між тілом і розумом і кінестетичну репрезентацію для реалізації естетичних емоцій, естетичного ідеалу, естетичних намірів і художньої уяви людей поза межами життя та реальності. Танець поєднує розумові, фізичні, емоційні та духовні аспекти освіти.

Відомий сучасний британський філософ і естетик Робін Джордж Коллінгвуд вважає, що «танець є не тільки матір'ю всіх мистецтв, а й матір'ю всіх мов. Тілесні рухи, що виражають певні емоції, є мовою, оскільки вони знаходяться під нашим контролем і задумані як способи вираження цих емоцій, коли ми усвідомлюємо та їх контролюємо». Німецька танцівниця модерну Марі Вегман стверджує, що час, сила і простір – це елементи, які дають життя танцю

та є основою. «Танець – це жива мова, яка виражає людей, і мистецьке одкровення, яке височить над реальним світом. Його мета – виразити образи та метафори внутрішніх емоцій людей на більш високому рівні та передати їх іншим. Найголовніше – що танець вимагає прямого спілкування, а не ходіння навколо даху. Оскільки комунікатором і засобом танцю є самі люди, а його виражальним інструментом є людське тіло (природні рухи людей складають сировину для танцю), танець і його виконання повинні бути обмежені людськими спортивними здібностями. Там, де ця здатність не може бути досягнута, можливості створення та виконання танцю стикаються з межею».

Маргарет Таублер, американський біолог і танцювальний педагог, визначає танець як «нейронне вираження ритмічного руху сенсорних станів». Вона вважає, що виразність є основним значенням танцю як мистецтва. Оскільки експресивний імпульс походить в основному від емоцій, кінцева цінність кожного хореографічного твору залежить від характеру змісту та її здатності виражатися через рух.

Виконання танцювального мистецтва стосується всього процесу створення танцювальними виконавцями мистецтва та формування художніх образів у визначеному часі та просторі відповідно до художньої концепції та конкретної аранжування хореографа, з їх власними безперервними позами, рухами та експресією. Матеріалом виконання танцювального мистецтва є рухи тіла виконавця, а основним засобом виконання танцю – мова танцю, що складається з танцювальних рухів. Завдання танцювальної постановки — мова танцю в поєднанні з музикою, сценічним мистецтвом та іншими засобами передати тему твору, передати внутрішні переживання хореографічних образів, відобразити характерні риси персонажів, створити яскраві образи і яскраві художні образи. Це вимагає, щоб учні, були залучені до танцювальних постановок, мали міцну основу в танцювальних постановках і були здатні адаптуватися до складних, мінливих і важких потреб танцювального виконання. У той же час хореографічна композиція також повинна мати певну історичну та гуманістичну якість, щоб відповідати потребам формування різних епох і

різних характерів, віковим категоріям.

Танцювальне мистецтво полягає у відображенні цих невидимих думок, почуттів, понять, настрою та почуттів через стан руху, відчутті та видимі рухи людини. Через рухи, пози, ритми, лінії, баланс, зміну симетричних і асиметричних композицій формується «змістовна» форма мистецтва танцю. Незалежно від того, яку танцювальну форму учень використовує для виконання, початковий намір полягає в тому, щоб виразити радість, гнів, печаль і радість виконавця через вираження конкретного життєвого змісту, а також змусити глядача відчувати емоційне задоволення, а потім бути оціненим.

Усі танці повинні рухатися, але не всі рухи є танцями. Лише завдяки витонченим, прикрашеним і ритмічним рухам вони можуть стати танцями. Під танцювальним виконанням розуміють: міміку танцюриста, потік рухів, костюм, емоції. Танцювальне мистецтво, як матеріалізований естетичний образ, зазвичай базується на плавній формі рухів людського тіла як засобу вираження та конструюється у «значущу форму» для вираження думок та емоцій. Фактично в танцювальних рухах акумульовано перетворення суб'єктивного та об'єктивного світу людьми різних епох і суспільств. Значні форми характеризуються широкою багатозначністю в історичному формуванні. Його можна використовувати для вираження специфічних емоцій учнів, а також воно може бути приємним самою своєю формою. Якщо ця форма не має «сенсу» або мало «сенсу», художня чарівність її виконання буде значно зменшена, або навіть перестануть існувати. Зазвичай, коли люди коментують гру танцюриста, вони часто кажуть, що «рухи в порядку, вираз обличчя в порядку, але це просто несмачно». Згаданий тут «смак» стосується хватки учня та вираження внутрішньої чарівності. Тільки наділивши його «душею» і «тілом» водночас, він може стати яскравим художнім образом, сповненим життєвої сили.

Учень повинен володіти художньою креативністю, виразністю та привабливістю. Тобто мати креативність танцювального мистецтва, засновану на досвідчених навичках. Це душа краси танцювального мистецтва. Оригінальна творчість - стандарт, який відрізняє звичайних танцюристів від

танцюристів. Процес постановки танцю - це фактично процес, у якому актори відтворюють танцювальні твори. Творчий задум хореографа може бути реалізований лише через гру акторів, але емоційне вираження танцюристів і творчий задум хореографа не є завжди однаково. Це пояснюється тим, що актори включають у свої виступи такі фактори, як суб'єктивні емоції, особисті артистичні навички та естетичний досвід. Мистецтво танцю постійно вливає нову життєву силу, роблячи дерево мистецтва танцювального перформансу вічнозеленим.

Таким чином, естетичне танцювальне виховання відіграє дуже важливу роль у здійсненні мистецького виховання, воно закладає основу для кваліфікованих талантів упродовж століття, формуванні творчого потенціалу особистості учнів. Навчання танцям може розвивати особисте вдосконалення учнів і фізичну форму, чого неможливо досягти іншими предметами. Воно також має значний вплив на вдосконалення та розвиток креативної особистості учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голдрич О. С. Хореографія. Посібник з основ хореографічного мистецтва та композиції танцю. Львів: СПОЛОМ. 2006. 172 с.
2. Масенко. Ж. «Золотий члuchик» духовності. Визначення рівнів естетичного сприймання. Київ. Початкова освіта, 2003. №3. С. 10-11.
3. Мочан, Т. М. Естетичне виховання у змісті шкільної освіти на Закарпатті у 1919-1939 рр. / Т. М. Мочан // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. - Ужгород : УжНУ, 2012. Випуск 25. - С.139-141.
4. Цибар Т. М. Гуманістична сутність естетичного виховання. Молодь і ринок, 2006. № 5 (20). С. 101-104.

ГРАФІЧНА ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ЗОБРАЖУВАНОВОГО: ТЕХНІКИ І МАТЕРІАЛИ РИСУНКУ

Вертипорох Антон Сергійович

бакалаврант

Дрогобицький державний педагогічний університет

імені Івана Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. В царині образотворчого мистецтва з давніх-давен існують графіка, живопис, скульптура. Це три особливі сфери мистецької творчості, де всі задуми і фантазії, знання і уміння спрямовані на зображення навколишнього світу, предметів, об'єктів, речей, істот та явищ, які наповнюють його. Проте найдревнішою тут постає графіка, оскільки саме нею ще на зорі людського життя був закладений «фундамент» зображувального мистецтва. Першими засобами графічної виражальності були крапки, риси, лінії. Згодом появились плями (тональні, кольорові), штрихи та об'ємність [2, с. 12].

З кожним витком розвитку людства розвивалася й графіка. Сьогодні вона постає перед нами у доволі широкому діапазоні свого розмаїття. За характером виконання графіка поділяється на авторську (рисунок, естамп), та тиражовану (поліграфічну продукцію масового друку) [3, с. 73]. З розвитком науки та удосконаленням технологій зазнали суттєвих змін і графічні матеріали. Це призвело до певного спрощення графічних технік у їх використанні, але збагатило та ускладнило сам художній образ, урізноманітнилися фактура, відбитки, колірні рішення.

Сьогодні графічні твори стають щораз цікавішими і різноплановішими. Сучасний розвиток графічних технік має можливість давати швидкий відгук на проблеми сьогодення в формі складних графічних композицій [4, с. 54]. Усе це є можливим завдяки творчим поступів митців. Адже цінність графічного твору обумовлюється неординарною участю художника, від першої хвилини його «народження», від появи творчого задуму, пошуків і розробки композиції, до

останньої миті його завершення та оформлення.

Проведені дослідження та аналіз дотичної до теми роботи літератури, публікацій, що описують графічні техніки, показали, що автори освітлюють тему графічних технік станкової графіки, зокрема рисунка, фрагментарно, розрізнено або узагальнено разом з іншими видами графічного мистецтва. Серед них такі автори видань: О. Берлач, Н. Богомольний, А. Кириченко, І. Кириченко, М. Куленко, О. Оленіна, А. Поліщук, М. Резніченко, Л. Рибалко, Я. Твердохлібова, О. Федорук, С. Фурманюк, А. Чебикін, О. Чирва та інші. Серед знайденої дотичної до теми літератури та публікацій немає осучасненої систематизації розрізненого матеріалу, що стосується питання графічних технік рисунку та їх комбінацій.

Мета роботи. Висвітлити основи візуалізації зображуваного у сфері графічного мистецтва, зокрема у царині рисунку, системно аналізуючи відповідні художні техніки і матеріали, а також можливості їх поєднання.

Матеріали та методи. Предметом дослідження виступають графічні техніки і матеріали, які практикуються у сфері рисунку, а також можливості їх інтегрування задля отримання нових прийомів і контекстів художньо-образного відтворення зображуваного. У відповідності до цього були використані такі методи наукового дослідження: пошуково-бібліографічний, історіографічний, мистецтвознавчий аналіз та синтез опрацьованого, художній аналіз рисунків, їх традиційних та інноваційних технік і матеріалів.

Результати та обговорення. Станкова графіка – це різновид графіки, найдавнішого виду образотворчого мистецтва, твори якої носять самостійний характер. Рисунок – основний вид графіки, коли зображення виконане олівцем, пером, пензлем, вугіллям тощо за допомогою штрихів, ліній, світлотіньових плям в одному чи декількох кольорах, зазвичай на папері [5, с. 37]. Рисунок є основою зображального мистецтва [7, с. 69]. Техніки виконання визначаються графічними матеріалами, за допомогою яких створюються різні за характером і виразністю художні образи.

Графітний олівець – це графітний стрижень в дерев'яній, пластиковій,

паперовій чи металевій оправі. Він є найпростішим у застосуванні матеріалом. Легко лягає на різні види паперу, не осипається. Ним зручно виконувати як лінійні рисунки, так і тональні, способом штрихування. Найбільш підходить для зображення дрібних деталей, проробки об'ємних ескізів; добре передає реалістичність структури та матеріалу [2, с. 20]. Під час виконання рисунка, в залежності від поставленої задачі, можуть послідовно використовуватися олівці різної твердості. Наприклад, для моделювання об'єму можна використовувати спочатку олівці м'які і середньої твердості, потім середньої і на завершення, для більш ретельної проробки деталей на поверхні – твердими. Графітний олівець – це сама популярна техніка рисунку у всьому світі. *Вугільні олівці* виготовлені з вугільного порошку найбільш чорних сортів із застосуванням сполучної речовини. Це висока насиченість кольору. За твердістю поділяються на тверді, середні та м'які. Вугільний олівець дуже підходить для зображення об'ємних натюрмортів, ескізів, художніх замальовок. *Вуглина* – це пресований вугільний порошок, утворений з обвугленої деревини (зазвичай берези, спаленої без доступу кисню) . Продається в різноманітному виді та пакуванні. Відоме з глибокої давнини. Для роботи з вугіллям необхідно мати зернисту та шорстку поверхню. Вуглина зручна для виконання тонового рисунку, з великою кількістю світлотних градацій. Вуглина дозволяє робити широкі енергійні штрихи, що створює динаміку. Рисунки вуглиною відрізняються своїм насиченим оксамитовим тоном. В кінці роботи виконане вуглиною зображення фіксують аерозольними засобами, щоб запобігти осипанню матеріалу [2, с. 20].

Робота тушшю – для роботи тушшю використовують туш, папір, перо, пензлі, рейсфедер, капілярні ручки: лайнери, рапідोगрафи, ізографи. Туш – це специфічна фарба, що буває рідка, концентрована і суха, чорна і кольорова. Чорна туш виготовлена із сажі, вона має густий чорний колір, легко сходить з пера чи рейсфедера. В графіці використовуються пера для роботи тушшю або плакатні пера, які поділяються за шириною нанесених ліній. Під час вибору пера треба враховувати техніку виконання рисунка та те, які ефекти потрібні

для досягнення бажаного результату. Рисунок пером подібний до лінійно-штрихового рисунка олівцем, відрізняється від інших технік своєю чіткістю, чистотою та витонченістю ліній. При малюванні пензлем туш дозволяє досягати чистих, яскравих кольорів, що наближає її до якісної акварелі. Дуже важлива якість туші полягає в тому, що вона розводиться водою, але не розмивається водою на папері після висихання [1, с. 26]. *Робота з чорнилами* подібна роботі з тушшю, відмінність у водорозчинності чорнил. Чітко нанесені лінії після висихання можна розмити. *Анілінові чорнила* - горішкові чорнила відступили тепер на задній план. Для отримання чорнила такої ж якості достатньо розчинити у воді аніліновий пігмент потрібного кольору. Анілінові чорнила не так швидко висихають, міцно тримаються на папері, відрізняються сталістю, легко стікають з пера.

Сангіна – випускається у вигляді палички або олівця. За структурою нагадує вугілля, але м'яка і жирна, визначається рівною розтяжкою тону, краще закріплюється на рівній поверхні, має насичений світлостійкий червонокоричневий колір [5, с. 41]. Лінія, штрих, розтушовка сангіною можлива на будь-якому папері, але для академічних рисунків краще застосовувати щільний зернистий папір типу ватман. Техніка малювання така ж, як і з вуглиною. *Соус* – м'який матеріал для рисунку в формі крейдяних паличок, виготовлений з суміші глини, крейди, клею і фарбувальних пігментів. Нагадує сепію або пастель, але має більш жирну і насичену структуру. Соус має дуже насичений матовий колір і тон і суцільну структуру, тому може виступати прекрасною альтернативою вугіллю, пастелі або олівцям. Чорний соус має чистий насичений колір, на відміну від вуглини, що має рудуватий відтінок. Застосовується як для ескізів, так і для об'ємних великих робіт. Соус дуже крихкий, тому працювати ним в техніці штриха чи лінії недоцільно. Існують дві техніки малювання соусом – суха (маючи бархатистий тон кольорів, соуси добре розтушовуються) і мокра (порошок соусу розмивається водою), їх можна поєднувати. Закінчену роботу фіксують від осипання [1, с. 22]. *Сепія* – вид графічної техніки, що використовує відтінки коричневого. Це сухий матеріал,

подібний до сангіни та соусу. Принцип роботи такий як і з соусом.

Кольорові олівці – грифель містить кольоровий пігмент різної щільності. Для графіки, зазвичай, використовують кольорові олівці середньої щільності. *Акварельні олівці* – мають дуже насичений колір, грифель має здатність розчинятись у воді, що дозволяє на рисунку створювати акварельні штрихи, лінії, крапки, плями, робити тонкий акварельний контур.

Пастель – назва групи художніх матеріалів, а також техніки рисунку. Пастель частіше всього випускається у вигляді крейди або олівців. Є чотири види пастелі – це суха, олійна, воскова і акварельна. Олійну пастель часто використовують для ескізів та замальовок, тому що вона має м'яку лінію і легко розтушовується. Суха пастель поділяється на тверду та м'яку. Тверда пастель не ламається, тому підходить для контуру, проробки тонких ліній та дрібних деталей, а бокову поверхню м'якої пастелі можна використовувати для тону і широких ліній. В техніці сухої пастелі широко використовується розтушовка пігменту, вбивання його в основу так, щоб штрихи та плями з'єднались разом, але не перемішались, краще це робити кінчиками пальців, це надає ефект ніжності та м'яких переходів між кольорами. Пастель має досить слабку покривну здатність.

Попередній малюнок краще робити олівцем в тон пастелі або самою пастеллю. Використовують спеціальний папір або картон для пастелі різного кольору і зернистості. Пастель змішується не на палітрі, а прямо на робочій поверхні, тому змішування кольорів проходить на інтуїтивному рівні. В пастелі, як і в живописі, діють техніки створення кольорових нашарувань, акцентування, затемнення, виділення і, як і в графіці, штриховка, розтягування тону. Пером можна створювати рельєфність поверхні. Найбільш надійний спосіб зберегти пастельну роботу – помістити її під скло.

Техніка акварель (чистий прозорий колір), *гуаш* (насичений колір, непрозора), *акрил* (швидко сохне, має властивості олійної фарби), *олія*. *Техніка гризайль* – це однотонне зображення будь-якого колірною відтінку, градація тонів від найсвітлішого до максимально насиченого. У графіці гризайль

виконують пензлем розведеними водою чорнилами, тушшю, аквареллю або іншим водорозчинним матеріалом [1, с. 41].

Сухий пензель – ця техніка використовує невелику кількість фарби на пензлі для досягнення унікальної глибини на будь-якій площі поверхні. Фарба видаляється (знімається) з пензля до такої міри, що по суті художник працює «сухим» пензлем. Для виконання рисунку у такій техніці використовується акварельний папір (може бути й папір іншого типу, однак з фактурною основою), або ґрунтоване полотно.

Техніка штрихування – покриття штрихами певного місця рисунку. Штрихами передаються об'ємно-пластичні та просторові властивості та фактура художнього образу. *Лінеарність* – техніка виконання лінією або контуром. *Силует* – обрис предмета, його площинне зображення, спрощене зображення предмета. *Пуантилізм* – створення рисунку або його окремих деталей за допомогою крапок різної насиченості та розміру. Ефект світлотіні залежить від концентрації зображених крапок або кольору. Техніка використовується як в графіці, так і в живописі [5, с. 36].

Комбінування графічних технік – це використання декількох технологій чи способів зображення художнього образу. Комбінування графічних технік залежить від сумісності фізичних та хімічних якостей графічних матеріалів та доцільності їх використання, а також від завдання, що стоїть перед художником. Між собою добре поєднуються графічні техніки сухих матеріалів. Олівцеві техніки поєднуються з «прозорими» фарбами – аквареллю, темперою. Це може бути графіка, отримана друкарським шляхом в поєднанні з авторським виконанням рисунку по ній [6, с. 240].

Можливі такі поєднання графічних технік: штрихового рисунку туші та акварелі; графіту, акварелі, воску; графіту, вугілля, пастелі; живописних плям фарбами або чорнилом з олівцевими техніками та лінерами; водорозчинні чорнила, туш, олійна фарба, техніка сухого пензля; створення багатошаровості за допомогою скотчу, техніки гризайль, контуру. Ефектно виглядає графіт на акриловому ґрунті, ґрунт в цьому випадку створює структуру, рельєф.

Висновки. У викладеному вище ми намагалися систематизувати основні графічні техніки, зокрема ті, що використовуються в рисунку, як різновиді станкової графіки. Разом з тим, ми прагнули показати приклади їх доречного комбінування. І все це з ключовою метою – системне впорядкування таких матеріалів у відповідному алгоритмі, який допоможе художникам-початківцям розібратися в собі, знайти саме ці техніки, матеріали та засоби, які зможуть розширити їх особисті мистецькі можливості. І акцент у цьому плані ми поставили саме на змішані техніки. Адже комбінування властивих їм виражень це безумовно експеримент, творчі кроки з пошуком нового, інноваційного, яке не підвладне усталеному і традиційному. В усьому цьому бачимо зерно сучасної станкової графіки, яка постає не лише самодостатньою, оригінальною, з цікавою мовою образотворення, а й безумовно інтелектуальною.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Берlach О. П. Графічні техніки в образотворчому мистецтві. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2022. 103 с.
2. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти. Навч. посібник. Київ: Вища школа, 2002. 190 с.
3. Куленко М. Я. Основи графічного дизайну. Київ: Кондор, 2006. 492 с.
4. Резніченко М. І., Твердохлібова Я. М. Художня графіка. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 272 с.
5. Сотська Г. І., Шмельова Т. В. Словник мистецьких термінів. Херсон: Вид-во «Стар», 2016. 52 с.
6. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. 496 с.
7. Чирва О. Ч., Оленіна О. Ю. Історія та теорія графічного мистецтва. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 128 с.

ВИЗНАЧЕННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ PUBLIC ART

Євстратенко Анастасія Вячеславівна

студентка II курсу Магістратури

КНУ ім. Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. В наш час public art постає одним з провідних напрямів сучасного мистецтва, оскільки дозволяє розширити аудиторію, що ознайомиться з представленими мистецькими творами. Public art - це твори мистецтва виконані або розміщені у публічному громадському просторі, на протипагу типовій їх демонстрації у галереї чи музеї. Це напрям може включати в себе як монументальні мурали, так і локальні графіті, як кінетичні інсталяції, так і перформанси. Головна лінія розмежування цього напрямку від інших в тому, що демонструватись все має в публічному просторі [3]. Таким простором можуть виступати парки, вулиці міста, освітні заклади, торгово-розважальні центри, станції метрополітену тощо, тобто всі місця, в яких перегляд творів мистецтва не є первинною метою [4]. Публічність є важливою складовою мистецьких процесів, оскільки дозволяє поширювати ідеї художника, піднімати питання на обговорення, звертати увагу громадськості на проблеми тощо. Однак, незважаючи на кількість важливих функцій, які може виконати public art, існує співмірна кількість недоліків та ризиків, що виникають при розміщенні творів мистецтва у негалерейному просторі, які потрібно враховувати під час вибору місця демонстрації мистецького об'єкту.

Ціль. / Aim. Метою даної роботи є визначення основних функцій, які може виконати public art, та основні ризики, які існують під час демонстрації даних творів у публічному просторі, для того, щоб сформулювати методику визначення доцільності розміщення творів public art, яка може бути корисна художникам, кураторам, арт-менеджерам тощо.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для визначення функцій та ризиків public art мною було використано дослідження українських та

західних науковців, що вивчають сучасне мистецтво, public art, урбаністику та публічну сферу. Крім того, я використала свій особистий досвід, який був мною отриманий під час роботи в українській агенції культурного менеджменту, фокусом якої була робота з public art, на посаді проектного менеджера.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Незважаючи на те, що напрям public art сформувався у другій половині 20 століття мистецтво виносилось за межі приватних колекцій, храмів та навіть відкритих громадськості музеїв ще раніше. В тих випадках зазвичай публічне мистецтво виконувало такі функції: формування національної гордості, прославлення правителів або режимів, релігійне виховання [3]. Формування національної гордості відбувається за рахунок розміщення у просторі міста витворів, що вшановують військові перемоги або присвячені пам'яті героїчно загиблих. Також це можуть бути пам'ятники з зображенням національних героїв або узагальнені персоніфікації ідеї державності, патріотизму тощо. Прославлення режимів та правителів відбувається схожим чином, але при цьому є акцентуація на ключових постатях, важливість яких в очах громадськості необхідно збільшити задля укріплення їхньої влади. Релігійне виховання завдяки публічному мистецтву відбувалось шляхом ілюстрування релігійних сюжетів або важливих релігійних постатей. Люди могли, як вивчити щось нове, так і згадати про дотримання релігійних норм, побачивши на своєму шляху зображення святого.

Після розвитку public art як напряму сучасного мистецтва описані вище функції поступились наступним: освітня, брендування місця, протест, урбаністична [1]. Освітня функція виражається як у переданні певних фактів та інформації шляхом імплементації їх у твір мистецтва, так і у ознайомленні громадськості з сучасним мистецтвом як таким. Public art також є корисним способом брендингу місця, створення певному простору вигідної для популяризації картинки, що сприятиме більшій кількості відвідувачів/туристів, залученню більших інвестицій та загальному розвитку цього простору. Протестну функцію зазвичай виконує public art. несанкціонований з боку

міської влади або власника об'єкту/території щодо якої вчиняється арт-інтервенція. Зазвичай цей мистецький жест спрямований на звертання уваги публіки на певну проблему з метою її вирішення. Урбаністична функція полягає у використанні public art як засобу покращення інфраструктури міста, його зовнішнього вигляду та ідейного наповнення.

Загалом, public art корисний також, оскільки дозволяє вийти з зони класичної галереї у більш різноманітний простір, тим саме забезпечивши більш яскравий досвід знайомства з мистецькою роботою. Крім того, важливою перевагою публічного мистецтва є значне розширення аудиторії, яка побачить цей твір. Цей критерій важливий, якщо мистецьких твором просувається певна важлива ідея.

Однак, існування мистецтва у публічному просторі спричиняє певні складнощі, як для митця та його твору, так і для цього простору. Серед таких недоліків та ризиків є неприйняття громадою, ризик популізму, складність дозвільної процедури, джентрифікація, більша вартість, обезцінення, приватизація публічного простору та великі ризики пошкодження твору. Під час встановлення мистецького твору у публічному просторі зазвичай враховується думка громади, це забезпечується, наприклад, публічним обговоренням або голосуванням у конкурсі, однак задовольнити смаки кожного неможливо [6]. При цьому якщо в музейний чи галерейний простір сприймається відвідувачами як не власний, а умовно як приватний простір власника музею, у зв'язку з чим вони толерантно відносяться до розміщених там творів, то громадський простір сприймається спільна власність, тому розміщення там невідобаного твору може сприйматися як особиста образа. Особливо, важка ця проблема в питанні нерозуміння значної частини людей засобів та візуальної мови сучасного мистецтва. Однак, бажання догодити породжує іншу проблему - популізм, який виражається у розміщенні в публічному просторі банальних, нейтральних, безідейних творів [5]. Складність механізму отримання дозволу також відіграє негативну роль, оскільки часто є необхідність в отриманні дозволу від місцевої адміністрації, місцевих жителів,

власників території тощо.

Для самої території, на якій розвиватиметься public art існують ризики джентрифікації, що може поглибити соціальну нерівність [2], оскільки приваблення креативного класу в цей простір може сприяти підняттю цін при такій само платоспроможності людей, що жили в цих місцях до розвитку там культури. Окрім цього, public art потребує більшого фінансування, оскільки він має бути безпечним для оточуючих, стійким та виконаним з такого матеріалу, що не зруйнується в несприятливому просторі. Саме через це часто встановлення творів мистецтва у публічному просторі фінансується не з міського бюджету, а приватними донорами та меценатами, що з одного боку хороший вихід, а з іншого сприяє приватизації громадського простору, розширенню впливу окремих осіб на нього.

Під час вибору місця демонстрування мистецького об'єкту або підготовки певного мистецького проекту художникам, кураторам та арт-менеджерам важливо враховувати всі описані вище аспекти. Їм необхідно визначати, чи може в кожному конкретному випадку дана робота виконати покладену на неї функцію, чи потрібно взагалі ризикувати та витратити більші зусилля та кошти на встановлення конкретного твору в громадському просторі чи достатньо демонстрації у галереї чи музеї.

Висновки. / Conclusions. Таким чином, public art є одним з провідних напрямів сучасного мистецтва, який може виконувати багато функцій та принести користь як митцю та його твору, так і публічному місцю, в якому розміщується даний твір. Public art гарантує збільшення та розширення аудиторії, яка познайомиться з продемонстрованим твором та проблемою чи ідеєю, який даний твір розкриває. Однак цей напрям має свої недоліки та ризики, які так само можуть зашкодити і художнику, і громадському простору. Під час вибору способу демонстрації мистецьких проєктів необхідно враховувати всі ці елементи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Markusen, A. & Gadwa, A. (2010): Arts and Culture in Urban or Regional Planning: A Review and Research Agenda. *Journal of Planning Education and Research*, 29(3), S. 379-391.
2. Merkel, J. (2017). Richard Florida: The Rise of the Creative Class
3. Milne, Caroline & Pojani, Dorina. (2022). Public art in cities: What makes it engaging and interactive?
4. Young, A. (2013). Street art, public city: Law, crime and the urban imagination. *Street Art, Public City: Law, Crime and the Urban Imagination*. 1-185
5. Бабій, Н. (2020). Мистецтво в публічному просторі західноукраїнських міст: очікування і реалії. *NaUKMA Research Papers. History and Theory of Culture*. 3. С. 43-48.
6. Бондаревська І. (2016) Некрасиве мистецтво. *Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство*. Т. 180. С. 12–21.

**ВОКАЛЬНО-ХОРЕОГРАФІЧНА КОМПОЗИЦІЯ «ОПРИШКИ»:
ІСТОРИКО-МИСТЕЦЬКИЙ АСПЕКТ (З РЕПЕРТУАРУ
ГУЦУЛЬСЬКОГО АНСАМБЛЮ ПІСНІ І ТАНЦЮ)**

Кметюк Тарас Васильович

кандидат мистецтвознавства, доцент
Університет Короля Данила
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. З ім'ям Гуцульського ансамблю пісні і танцю (тепер – Івано Франківський національний академічний Гуцульський ансамбль пісні і танцю «Гуцулія»), який створений у 1939 р., тісно пов'язані становлення й розвиток вокально-хорового, інструментального й танцювального професійного мистецтва на Прикарпатті. Завдяки творчому функціонуванню цього колективу, виросла його активна мистецька сила з властивим гуцульським узором, яка поповнює репертуар ансамблю з року в рік і творить йому популярність. У складній гармонії мистецького буття з його протидіючими силами конфліктів розвивалося, мужніло й загартовувалося творче життя прикарпатського ансамблю, формувалися його неповторна манера, емоційний порив, зріла художня цілісність. Багато відомих гуцульських пісень і танців, вокально хореографічних творів («Свято на полонині», «Опришки», «Рідний краю Верховино», «Ой піду я межі гори», «Гуцульське весілля», «Святкова Маланка» та ін. [7, 34]) і нині лунають у виконанні колективу зі сцен України й зарубіжжя.

Ціль роботи: здійснити історико-мистецький аналіз однієї з відомих у творчості «Гуцулії» вокально-хореографічної сюїти «Опришки».

Матеріали та методи. Проблема дослідження творчої діяльності Гуцульського ансамблю пісні і танцю постійно привертала увагу вітчизняних музикознавців, серед яких М. Гринишин, М. Кубик, Д. Демків, Р. Затварська, Л. Філоненко, О. Орлова та ін. Однак ці автори, вивчаючи творчий шлях колективу, не вдавалися до детального аналізу окремих творів з його

репертуару, що могло би стати актуальним для розвитку сучасної музичної науки.

Основними *методами* дослідження стали: пошуковий, ретроспективний, системний аналіз джерел; історико-логічна інтерпретація фактів; теоретичне узагальнення опрацьованого матеріалу. Методологічну базу дослідження склали положення історичного музикознавства із залученням системного підходу до аналізу й оцінки мистецької діяльності Гуцульського ансамблю.

Результати та обговорення. Ще в кінці 1940-х рр. тодішній художній керівник Дмитро Котко й Художня рада Гуцульського ансамблю вирішили створити широке сценічне дійство про життя опришків, про боротьбу з поневолювачами гуцулів, про мужнього опришківського ватажка Олексу Довбуша. Тривалість боротьби, відозви й маніфест Олекси підносили його особистість до рівня видатних керівників народно-визвольного руху України. Історична заслуга Довбуша полягає в тому, що йому вдалося організувати розорені феодальною системою групи селян, найбільш радикальну частину населення Прикарпаття, на партизанську боротьбу проти панів, що набула небезпечного для шляхти характеру в 1730–1750-х рр. Довбуш став символом мужності й нескореності, улюбленцем не лише карпатських опришків, а й широких мас Галичини, Буковини та Закарпаття [1].

Розпочалася велика кропітка робота над історичними матеріалами того періоду. У пісенно-танцювальній сюїті був задіяний весь творчий склад Гуцульського ансамблю: танцювальна група, хор, оркестр, солісти, ансамблеві групи. У створення композиції немало хисту вклали ентузіасти ансамблю Володимир Петрик – керівник танцювальної групи й Дмитро Якуб'як музикант-віртуоз, учасник оркестру, глибокий знавець гуцульського фольклору. Мелодії до танцювальних номерів були записані в с. Печеніжин на Коломийщині (місцевість, де народився О. Довбуш).

Згідно з народними переказами, улюбленим танцем Олекси Довбуша та його соратників був західноукраїнський бурхливий масовий чоловічий танець «Аркан», що здавна побутує на Гуцульщині. В основу 3-частинної вокально

хореографічної сюїти ліг саме цей танець. Сценічний варіант динамічного й чіткого «Аркана» у виконанні Гуцульського ансамблю зберігає темперамент, красу, оригінальність народного танцю, своєрідність якого полягає у швидкій зміні та різноманітності танцювальних рухів і ритмів, тоді як виконавці майже весь час перебувають у зімкнутому колі або півколі з топірцями в руках. Починається танець основним ходом, у якому танцюристи ставлять руки один одному на плечі і рухаються великими, стрімкими бічними кроками, що чергуються з невеликими підскоками, під час яких вільна нога піднімається ввєрх, навхрест опорної. Серед виконавців один є провідним, він вигуком дає знак до зміни рухів і ритмів. Надзвичайно своєрідна в цьому танці зміна відтінків виконання: на вигук ведучого «батько спить» танцівники згинаються і тихо, стримано, на пальцях виконують рухи основного ходу; на вигук «батько встав» танцівники випрямляються і рухаються бадьоро, жваво, темпераментно. Музична обробка танцю «Аркан» належить Дмитрові Якуб'яку.

Вокально-хореографічне дійство складається з різних за характером і темпом виконання частин: 1 частина – «Гей, браття опришки»; 2 частина «Гуляй, браття»; 3 частина – «Присяга». Це яскравий зразок синкретичного мистецтва, у якому такі елементи, як інструментальне виконання, спів, танець, словесне мистецтво, є невід'ємною частиною масової художньої композиції. В основі сюжету покладено елементи обряду посвячення гуцульських юнаків у легіні. Після участі в цьому дійстві вони отримували право здійснювати танці, носити бартку (топірець) і підперізуватися широким паском, тобто ставали потенційними опришками [3].

Виконавський стиль оркестрової групи вирізнявся музикальністю й віртуозністю, глибоким відчуттям стилю й манери гуцульського мистецтва, багатогранністю та неповторністю музичних прийомів у відтворенні особливо яскравого колориту картини з життя гуцулів. Різноманітно багата палітра народного українського інструментарію в органічному синтезі з традиційно класичними інструментами давала можливість оркестру відтворювати всі тонкощі й колорит гуцульського фольклору.

Прекрасні народні строї Гуцульського ансамблю, багата й розмаїта їхня кольорова гама, фантазія узорів, вишивок, крою органічно доповнювали та збагачували хоровий і хореографічний ряди сценічного дійства [4, 199]. Традиційному народному сценічному одягові артистів, який використовується в «Опришках», притаманні строгість, прямолінійність форм силуету. Головний убір чоловіків – шапки-крисані – повстяні капелюхи чорного кольору, верх яких півкулястий, боки невисокі. Крисані обведені різнокольоровими вовняними шнурками зі штучними квітами або прикрасами з дрібних кораликів. На сорочках комір, пазуха й манжети обведені вишивкою. Кептарі прикрашені візерунками. Широкі шкіряні пояси-череси всередині мають сховок на люльку, ніж і шкіряний гаманець. Взуття – постоли.

Нині вокально-хореографічна композиція «Опришки Олекси Довбуша» в оновленому вигляді захоплює глядачів щирістю, простотою, народним колоритом і свіжістю. У масштабній сюїті задіяні здебільшого чоловічий склад ансамблю, оркестр, танцювальна група, солісти. У теперішній інтерпретації дійство розпочинається трьома піснями: у виконанні чоловічого складу хору «Пісня про Довбуша» і «Рекрутська», а між ними – жіночий дует *a cappella* «Ой попід гай зелененький ходить Довбуш молоденький» (єдиний жіночий номер). Далі композиція продовжується такими номерами: «Посвята в опришки», «Присяга», пісня «Закувала зозулиця», «Бойовий» танець новообраних опришків і сольна пісня Олекси Довбуша, яка переходить до фінального танцю «Аркан». На всіх концертах вокально-хореографічна сюїта має незмінний успіх.

Висновки. Гуцульський ансамбль пісні і танцю завжди знаходиться у творчому пошуку справжніх шедеврів, які беруть початок із глибин народного гуцульського життя. Усвідомлюючи високу творчу місію, колектив працює над збереженням багатих скарбів народного мистецтва, його емоційної пам'яті для нинішнього й прийдешніх поколінь. Свідчення цього – вокально-хореографічна картина «Опришки». Історичні події, автентичність й оригінальність танцювальних, інструментальних і вокальних номерів, своєрідність і розмаїття сценічного гуцульського одягу, які використовуються в цьому мистецькому

дійстві, є цікавими як з огляду історії регіональної культури, так і в сучасному музикознавчому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовецький В. Олекса Довбуш (1700–1745). Львів : Світ, 1994. 269 с.
2. Гринишин М., Кубик М. Співає Гуцульський ансамбль. Ужгород : Карпати, 1966. – 96 с.
3. Гуцуляк О. Аркан – гуцульський танець ініціації : веб-сайт. URL: <http://primordial.org.ua/archives/1287> (дата звернення: 02.04.2023).
4. Кметюк Т. Дмитро Котко та Гуцульський ансамбль пісні і танцю. *Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство*. 2007. Вип. X–XI. С. 196–201.
5. Кметюк Т. Дмитро Котко: феномен диригента : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 204 с.
6. Орлова О. Творче становлення державного Гуцульського ансамблю пісні і танцю Івано-Франківської обласної філармонії : історичний нарис. Івано-Франківськ, 2000. 86 с.
7. Репертуар Гуцульського ансамблю пісні і танцю. *ДАІФО* (Державний архів Івано-Франківської області). Ф. Р-719. Оп. 2. Спр. 2. Арк. 34.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ ЧЕРЕЗ УКРАЇНСЬКІ ТРАДИЦІЙНІ ЖІНОЧІ ПРИКРАСИ

Меленишин Наталія Борисівна,

викладач вищої категорії,

Горячкун Тетяна Володимирівна,

Студентка,

КЗ «Балтський педагогічний фаховий коледж»

м. Балта, Одеська обл., Україна

Мета роботи./ Aim. Виявити виховний потенціал українських жіночих прикрас, ступінь їх популярності у наш час, рівень обізнаності сучасних педагогів з різновидами традиційних прикрас.

Матеріали і методи./ Materials and methods. У роботі використано матеріали публікацій:

Козоріз Л. В., Рудницька Д. Етнонамісто – краса традицій. Трудове навчання в школі. 2018. № 23-24 С. 78-79.

Куратнік Т. В., Лазарів Є. М. Сучасні аспекти українського бісероплетіння. Трудове навчання в школі. 2019. № 21-22. С. 7-8.

Традиційні прикраси українок 19-20 століть: подорож в минуле. IGOtoWorld.com. URL: https://ua.igotoworld.com/ua/article/985_tradiciini-prikрасi-ukrajnok.htm.

У дослідженні застосовано методи аналізу, узагальнення, анкетування.

Вступ./Introduction. Українці – щирий та сильний народ, історія якого з давніх-давен пронизана боротьбою за свободу. Внутрішні якості українців завжди відображалися на їх зовнішньому вигляді. Український національний стрій вражає багатством форм, фактур, орнаментів, поєднанням барв, різноманітністю художніх технік.

Найпопулярнішим у наш час елементом національного костюма є сорочка-вишиванка. А от шийним жіночим прикрасам приділено значно менше

уваги. Пересічний українець може помилково вважати, що червоні коралі – це єдиний вид народної прикраси. На нашу думку, популяризація різновидів прикрас в українській освіті та культурі є недостатньою.

24 лютого 2022 року про Україну та український народ заговорив увесь світ. Нашою культурою цікавляться дедалі більше іноземців, і нам справді є що показати і розповісти. Та передусім ми повинні самі заглибитися у власну мистецьку спадщину, щоб зберегти і передати її наступним поколінням та світові.

У даній роботі з'ясуємо, які традиційні жіночі прикраси, проходячи крізь століття і зазнавши сучасних змін, знаходять свою популярність.

Результати і обговорення. / Results and discussion.

Здавна традиції створення прикрас передавали в сім'ях з покоління в покоління. Прикраси були і своєрідними оберегами, за їх кількістю та пишністю визначали статки власників.

Коралі (мал. 1) – найбільш розповсюджене традиційне намисто українок, що складалося з привозних коралових намистинок, нанизаних на нитку. Кількість намистинок варіювалася від 1 до 25, кожна з яких мала назву - «разок». Чим заможніша була дівчина, тим густішими були коралі, вони оброблялися у вигляді овалів та барилець.

Мал. 1. Коралі

Дукачі (мал. 2) – прикраси у вигляді медалеподібних монет із металевим бантом, оброблені камінням та коштовностями. Дукач слугував певним композиційним центром усіх жіночих нагрудних прикрас та закріплювався всередині на найвиднішій частині намиста.

Мал. 2. Дукач

Згарда (мал. 3) – це традиційна гуцульська шийна прикраса-оберіг, що складається з декількох литих хрестиків, у проміжках між якими компонуються латунні або мідні «переміжки», нанизані на дротик або ремінець. Не дивлячись на те, що згарди традиційно асоціюються з християнськими віруваннями, насправді прикраса має куди древнішу історію.

Уперше дівчинці дарували згарди у віці шести років на іменини (день янгола). Згард одягали на шию, а на наступні «уродини» кількість дарованих прикрас уже була парною, розміщувались вони по обидва боки від першої дарованої. З роками кількість оберегів росла, утворюючи собою своєрідне кільце. Масивні згарди з розп'яттям називалися «газдівські», тому що носили їх заможні люди – газди, господарі.

Мал. 3. Згарди

Гердан (мал. 4) – прикраса з бісеру у вигляді вузької стрічки, виготовленої з різнокольорових намистин, нанизаних на нитку або волосінь, що утворюють строкатий геометричний, а часом рослинний орнамент.

Гердан одягають через голову на шию. Ткацтво бісером – це стародавня техніка виготовлення цієї прикраси.

Мал. 4. Гердан

Пацьорки (мал. 5) – це масивні та порівняно дорогі корали. Так називали прикрасу зі скла, що оздоблювалася вручну. Про писані пацьорки колись мріяла кожна дівчина. Не дарма в коломийці співається: «Аж ня любиш, як я, щиро, солодкий Василю, то купи ми пацьорочки на біленьку шию».

Мал. 5. Пацьорки

Монисто (мал. 6) – монетна жіноча прикраса, одноразкове монетне намисто на шнурковій (стрічковій) основі, звичне для сіл Буковини. До складу мониста зазвичай входять від 3 до 15 монет.

Мал. 6. Монисто

Баламути (мал. 7) – українське намисто з бус, виготовлених з перламутру внутрішнього шару раковин прісноводних та морських молюсків. Предмет антикваріату та колекціонування.

Мал. 7. Баламути

Силянка (мал. 8) – це ажурна, плетена з бісеру прикраса, яка нагадує знімний комір. Для неї використовують бісер як одного, так і багатьох кольорів, утворюючи геометричні орнаменти.

Мал. 8. Силянка

Нагрудні прикраси у вбранні українських жінок займали особливе місце. Знімні коштовності, різні за формою, кольором та матеріалом, гармонійно пов'язувались між собою та надавали неповторної вишуканості традиційному українському одягу. Поєднання різних прикрас зумовлене місцевими традиціями. Так, на Поліссі носили коралове та бурштинове намисто; на Поділлі 5-10 разків коралів доповнювали разком «баламутів» (намисто перламутрової мушлі), ланцюжком з монетами та дрібним скляним намистом; Наддніпрянщина віддавала перевагу коралям, дукачу з бантом або скляному намисту з монетами, шию прикрашали бісерними «лучками»; на Західній Україні традиційні коралі доповнювали «писаними» пацьорками, бісерними «силянками»; на Гуцульщині особливе значення приділяли латунному намисту згарді, шелесту.

Проаналізувавши сучасний ринок та попит на традиційні українські прикраси, можемо стверджувати, що вони мають значну популярність.

Є чимало інтернет-магазинів, які пропонують великий асортимент

прикрас в національному стилі. Серед них: mama_brand, braslet.amulet.ua, ornament.ivaniuk, biseryna, necklace_from_lviv, blackmoon_jewelry, ukr_beads, tvorcha_majsternia_kralia, namysto_lialka, snijana_anamel_jewelry.

В асортименті даних магазинів представлено, окрім традиційних прикрас, сучасні браслети та чокери в українському стилі, адже природньо, що традиційне поєднується з запозиченим у глобалізованому світі.

Найуживаніші кольори – червоний та чорний, жовтий та синій, зелений, золотистий, білий.

Найчастіше у сучасних прикрасах, сплєтених з бісеру та ниток чи волосіні (герданах, браслетах і чокерах) використовується така символіка: калина, мак, волошки, колосся, лелеки, державний прапор, прапор УПА, тризуб та традиційні геометричні мотиви: ромб, трикутник, ружа, безкінечник, вужі, меандр. Новим символом стала бавовна (мал. 9), оскільки цим словом назвали вибухи на території ворожої країни.

Мал. 9. Гердан із мотивом бавовни

Для виявлення рівня обізнаності сучасних педагогів та студентів педагогічних закладів освіти з видами традиційних прикрас нами було проведено анкетування. Результати цього опитування подані в таблиці 1. Позитивно, що більшість опитаних добре орієнтуються у видах прикрас (найбільш впізнаваними були згарди, гердан і коралі), проте майже третина відповідей були неправильні.

Отже, проблема популяризації традиційних прикрас є досить актуальною. До речі, 98 % опитаних зазначили, що згодні з тим, що ознайомлення з традиційними прикрасами є важливим для національно-патріотичного

виховання дітей та молоді, 42 % опитаних мають і користуються шийними прикрасами в національному стилі.

Таблиця 1

Результати анкетування

Прикраса, вид якої треба було визначити за зовнішнім виглядом	Правильні відповіді, %	Неправильні відповіді, %
Коралі	92	8
Силянка	58	42
Гердан	76	24
Монисто	68	32
Баламути	54	46
Дукачі	58	42
Пацьорки	54	46
Згарда	82	18
Середнє значення	67,75	32,25

Висновки./ Conclusions. Проблема ознайомлення з традиційними шийними прикрасами є актуальною в наш час, коли утверджується українська нація. Спостерігається ріст популярності бісерних прикрас в національному стилі, де традиційні символи поєднуються з новітніми, про це свідчить велика кількість брендів, інтернет-магазинів, де можна замовити гердани, силянки тощо. Педагоги повинні добре орієнтуватися в різновидах українських прикрас, передавати ці знання учням, розкриваючи їхню красу та самобутність. Кожен українець має практично використовувати традиційні прикраси в своєму житті, усвідомлюючи цінність мистецького спадку предків.

ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОГО ВИРАЖЕННЯ ЗОБРАЖУВАНОВОГО У ЖИВОПИСІ

Сидор Михайло Богданович,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Зінько Андріана Іванівна,
бакалаврант
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Середовищем для творчих пошуків художника є навколишній світ. Тут пізнається природа, будова та властивості речей і явищ, їх місце і роль у житті людини. Переводячи пізнане на мову образотворчого мистецтва, митець отримує значний багаж знань, а разом з тим і можливість розвиватися, зростати творчо, відповідно до фаху своєї діяльності. Разом з тим, все, чим повниться наш світ, від найпростішої речі до глобального явища чи події, постає об'єктом відтворення у роботах графіків, живописців, скульпторів.

Характер унаочнення зображуваного різноманітний. Художник може буквально «змальовувати» те, що бачить, а може і «переробляти» розглядуване, спрощувати його форми, змінювати його пропорції, локальні кольорові та фактурні властивості тощо. У ситуації з першим зазначеним тут підходом вся виконувана художником робота у своїй основі носить реалістичний характер. Тут не існує і не може бути ніяких «дозволів» на зміну утвореного природою, «відкидання» чи «додавання» чогось до природно сформованого [3, с. 36]. Другий підхід вже інший. Він активізує творчість, властиві їй операції у розумовій діяльності. У цьому напрямку вже так чи інакше працює творча уява, творче мислення, абстрагування, моделювання. Усе це має важливе значення для роботи живописця. Адже всяке створюване ним передбачає проведення спостережень за реальним, аналізу в ньому всякого характерного, щоб передати його у зображеннях з максимальною подібністю, або створювати йому «новий образ», змінивши ті чи ті характерні його ознаки [4, с. 42].

Висвітлення окреслених специфік художньої передачі зображуваного є актуальним для нас, оскільки це є у змісті поставлених перед нами завдань в рамках виконання нашої кваліфікаційної бакалаврської роботи. Разом з тим, аналіз означених підходів завжди є доречним і для роботи художників, зокрема живописців, які працюють в різних напрямках вираження дійсності.

Вивчення піднятої проблеми потребувало відповідного комплексного підходу. Передусім це проведення художнього аналізу живописних робіт, у яких художники унаочнили ті чи інші довкілля, середовища у реалістичному «ключі». Тобто намальовані тут фігури, предмети, об'єкти у відповідних для них оточеннях подані так, як їх візуально сприймав художник. Важливим був і аналіз творчих робіт, сюжети яких вже були придумані їх авторами. Передача в них предметів, об'єктів, їх середовищ базувалася на «творчому вигадуванні», без збереження тих реальних закономірних «станів», якими характеризуються їх природні «аналоги». Іншу «частину» потрібної для нас інформації ми отримали з актуальних літературних джерел. Увага зосереджувалася на працях з аналізом живопису в цілому, його розвитку, характерних видів і жанрів (А. Бурлака, А. Жаборюк, К. Івасюк, В. Овсійчук, Т. Павлова, Г. Скрипник), сучасних тенденцій функціонування (І. Брижата, А. Крюкова, Л. Мельничук, Т. Прокопович), розкриттям особливостей практик українських живописців (Ю. Бабунич, І. Гаврилаш, М. Криволапов, О. Павленко, Л. Соколюк), основ вираження зображуваного тощо (В. Жердзіцький, М. Кириченко, В. Марчак, І. Тарасюк, О. Яремчук). Разом з тим, висвітлення питань, які безпосередньо ув'язуються з досліджуваною нами проблемою, можна ще доопрацьовувати.

Мета роботи. Розкрити сутність вираження зображуваного у живописі, зокрема через реалістичне відтворення, у форматі подібності до природних аналогів, а також через втілення його у певних нових «образах», породжених творчою уявою та творчим підходом митця до вираження задуманого.

Матеріали та методи. У вирішенні намічених завдань аналізувалися твори живопису, написані у жанрі пейзажу, зокрема із зображенням квітів; вивчалася наукова і навчально-методична література з розкриття особливостей

мистецтва живопису, основ відповідної йому грамоти, специфіки роботи над пейзажами тощо; аналізувалися і довідкові та інформаційні джерела. Разом з тим, процес висвітлення піднятого питання обумовив застосувати теоретичні та практичні методи роботи, а саме: пошуково-бібліографічний, історіографічний, мистецтвознавчий аналіз та синтез опрацьованого, художній аналіз артефактів (оригіналів відповідних живописних робіт, їх світлин у літературних джерелах, альбомних збірках тощо), структурування виражальних компонентів, передусім особливостей трактування кольору та форми у відповідних їм композиційних системах. Важливими виявилися й методи жанрової та художньо-стилістичної ідентифікації артефактів, також диференціювання, виокремлення та порівняння загальних і локальних чинників кольоровираження і формовираження у таких творах.

Результати та обговорення. Розглядаючи живописний твір, прагнемо усвідомити зміст зображеного, осмислити вкладені у відтворене думки митця. У такому процесі зазвичай приходимо до думки, що маємо розуміти ту художню мову, якою послуговувався автор при виконанні твору. Це дає нам більш чи менш, але в принципі чітке розуміння того, що зображено, що саме хотів сказати художник та як він це подав [3, с. 28].

Зазвичай у царині живопису розрізняють три основні стилістичні напрями художньо-образного розкриття зображуваного. Це, зокрема, реалістична манера вираження відтворюваного (робота виконується в реалістичному художньому ключі), декоративна манера (робота ведеться в декоративному художньому ключі) і абстрактна манера (робота на відтворення різноманітних асоціативних вражень). Кожен із цих напрямів поєднує своєю «сутнісною природою» різні стильові подачі зображуваного, породжені відповідними їм художніми течіями.

Конкретизуючи суть реалістичної манери трактування зображуваного, в першу чергу ставимо акцент на тому, що все зображене має мати максимальну схожість зі своїм природним аналогом. Принцип реалістичного зображення можна ототожнити з роботою з натури, яка не передбачає жодних «відкидань» елементів, деталей, рис, ознак, якими «побудований» природний образ (вигляд)

відтворюваного. Разом із запереченням «віднімання» будь-чого наявного зі структури зображуваного неприпустимим є й «додавання» чогось певного до того вигляду, структури, стану відтворюваного предмета, об'єкта, явища, у якому він перебуває на час зображування [2, с. 16].

Часто можна спостерігати, що одні люди помічають всякі характерні речі й дрібниці і в багатьох випадках сповна. Інші просто проходять повз явну красу та чарівність довкілля, наче чогось особливого тут взагалі не існує. Навіть коли говоримо про художників, аналізуємо їхні роботи, то також можна зробити висновок, що одні митці «профі» у цих справах, здатні углядіти характерне і особливе, а інші сприймають навколишній світ лише через призму загального, хоча і з творчим контекстом [4, с. 44].

Понад 80 % інформації, яку людина отримує ззовні, з навколишнього світу, вона сприймає через зір, тобто візуально. Відповідно, усі ті образи, що є зримі, завжди універсальні [5, с. 59]. Адже все те, що ми бачимо, неодмінно предметно-чуттєве, спонукальне до всяких емоційних реакцій. Воно не потребує ніяких спеціальних пояснень про себе, йому не треба тривалого часу на проникнення у нашу свідомість для фіксування себе, оскільки сам процес візуального сприймання завжди миттєвий.

Дивлячись на сказане з позицій аналізу сприйняття навколишнього світу живописцем, засад відтворення його в реалістичному художньому ключі, неодмінно звернемося до закономірностей сприйняття і трактування дійсності за законами спостережуваної перспективи. Те, як змінюються вигляди форм спостережуваних предметів та об'єктів у просторі, усвідомлюємо за допомогою законів лінійної перспективи, а для розуміння змін тонів і кольорів у просторі ми послуговуємося теорією повітряної перспективи [2, с. 34].

З означеного випливає, що для реалістичного відтворення дійсності живописець має володіти низкою відповідних знань про природу утворення форм зображуваного, особливості його забарвлення, фактурних ознак і т. ін. Також важливим є усвідомлення механізмів «візуальної» зміни форм, кольорів, інших ознак спостережуваного у просторі під впливами тих чи інших обставин

та явищ. Усе це допомагає не лише правильно зображувати зримий світ, а й надавати відтворюваному істинного реалістичного звучання.

Що стосується творчого вираження зображуваного живописцями, то в цьому плані хочемо зазначити наступне.

Реалістична манера вираження зображуваного – це неодмінно робота на відтворення максимальної подібності зображеного і зображуваного. Разом з тим, осмислення реалістичної виразності спостережуваних природних аналогів має бути «художнім» і по-своєму також «творчим». Це означає, що працюючи безпосередньо над виконанням реалістичного зображення, ніколи не слід просто так, бездумно «копіювати», пасивно «перемальовувати» те, що зримо, спостерігаємо, що беремо з природи за «основу», «взірець», так званий «натурний аналог» нашої художньо-творчої розробки.

Змальовування (відображення, передача) природи в реалістичному ключі також має містити в собі й творчий підхід. Тут недоречно «перераховувати» усю ту велику чисельність всяких дрібних деталей, з яких складається об'єкт чи предмет зображення. Навіть у максимально реалістичному відображенні митець ніколи не працює так, як «діє» відтворення будь-чого у фотографії.

Коли через призму усього цього дивимося, наприклад, на навколишній краєвид і ставимо собі за мету відтворити його у живописній роботі саме у творчому контексті, з усіма реалістичними його ознаками і нюансами, однак з організацією їх у картині на відповідний «творчий лад», то першим тут має бути досконале вивчення його як реального «натурного об'єкта». І лише потім, на основі вже сформованого розуміння про нього, переходимо до осмислення його як певного характерного прототипу зображуваного «середовища», яким власне й буде унаочнений сюжет нашого тематичного твору.

Усе зазначене можна витрактувати так. Творчий аспект осмислення того, що живописець спостерігає у природі, над чим працює під час пленерної роботи чи у майстерні, що безпосередньо вивчає, опрацьовує, аналізує у процесі створення чи певної сюжетно-тематичної картини, з вираженням зображуваного у реалістичному художньому ключі, чи просто звичайної

живописної роботи з реалістичним зображенням пейзажу, – це цілеспрямована робота його свідомості та певні акти обробки отримуваної інформації на рівні підсвідомого, інтуїтивного, чуттєвого, спонтанного, з метою безпосередньої індивідуальної авторської інтерпретації його. Мистці таке іноді називають «пропущенням розглядуваного і зображуваного через свою особисту натуру» [1, с. 65]. Усе, що пов'язується з прийняттям художником певних творчих рішень, має бути обов'язково пронизане його світоглядом, засадами і принципами сприйняття та вираження світу, також манерами і прийомами моделювання образності зображуваного, відтак його практичного втілення у певних художніх техніках і матеріалах. Без усього цього виконане буде лиш типовим середньостатистичним малярством, звичайним зображенням, можливо навіть дуже технічно якісним у виконанні, проте без вкладення у нього навіть самої мізерної частинки авторського.

Висновки. Проведена робота дає підтвердження того, що живописна діяльність характеризується різними складовими. В рамках піднятої проблеми ми безпосередньо торкнулися сфери реалістичного трактування художником зображуваного, як реально спостережуваного, так і відтворення природних аналогів у певному їх характерному вигляді, стані, ситуації за уявленням. У співставленні з порівняно «натуралістичним», іноді «ідеально правдоподібним» відтворенням дійсності, того, що нас оточує, формує наш реальний світ, розглянуто творчий аспект вираження усього цього. Це означає, що працюючи над відтворенням у своїх картинах навколишньої дійсності, живописці часто звертаються до переосмислення побаченого, пошуку інших «зримих моделей» його художнього вираження, відмінних від того реального фактичного стану, в якому перебуває спостережуване. Іншими словами, тут так чи інакше художник використовує у своїй роботі «творче бачення» відтворюваного. Його «не задовольняє» той безпосередній формат «образності», яким зображуване є наділене від природи. Він хоче внести своє певне коректування у візуальне сприймання відтворюваного, щоб воно поставало у його творі саме під його кутом сприйняття та погляду на нього. Це не що інше, як пропонування

глядачам свого індивідуального принципу бачення чи укладу природи, чи її конкретних локальних ознак, властивостей, характеристик тощо. І на це він має право, бо твір мистецтва – це передусім суб’єктивне художньо-творче бачення і осмислення зображуваного його виконавцем, автором.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисенко О. Творці українського пейзажу. *Образотворче мистецтво*. 2000. № 3–4. С. 64–66.
2. Кириченко М. А., Кириченко І. М. Основи образотворчої грамоти: Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2002. 190 с.
3. Марчак В. Про малярство: Навчальний посібник. Львів: ФОП Стебляк О. М., 2018. 264 с.
4. Прокопович Т. А. Експресія творів сучасного мистецтва. Живопис. *Вісник ХДАДМ*. 2016. № 3. С. 40–45.
5. Черній Л. Пленер як складова роботи над пейзажем з натури на заняттях з образотворчого мистецтва. *Педагогічний пошук*. 2018. № 2. С. 57–60.

HISTORICAL SCIENCES

THE ORIGINS OF THE SATI PROHIBITION LAW IN INDIA

Бринза Анастасія Андріївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)

Державного закладу

Південноукраїнський національний педагогічний університет

імені К. Д. Ушинського

Україна, м. Одеса

Introductions. Sati, which is also called "saha-ma-rana", the culture of burning widows, is one of the ancient rites that has passed through the centuries. It is an ancient Indian practice that a widow is burned to the ground during the funeral pyre of her late husband. Sati is performed in the name of the goddess and the community. The chosen widow becomes a goddess, in turn blesses the people and chooses another widow. As some scholars point out, to refute this belief and accuse sati of murder, one would have to deny the power of the goddess and the community [4].

Saumya Saxena argues that throughout its history, the controversial practice of sati or widow sacrifice among Hindus has led to the discussion of a variety of legal provisions and principles: the right to life; the right to freedom of religion; the right to freedom of expression; murder, suicide and incitement to suicide; and even criminal negligence if the crime is not prevented. There was controversy over the arbitrary classification of "voluntary" and "compulsory" sati as two different crimes under colonial law [3, c. 2].

And today the problem of sati remains acute in Indian society. Religious and political disputes do not subside around her. As O. Rozhdestvenska notes, despite the fact that India is a democratic state that signed the UN International Covenants on

Human Rights, and in 1987 The Sati Prevention Act was passed, and sati has its supporters, both locally and at the government level [1, c. 10].

In many ways, scientists explain such a contradictory attitude towards this rite by the fact that the act of burning a widow as a double bond reflects the complex relationship between power and gender in Indian society, and also calls into question the free will and moral freedom of action of women who decide to sacrifice themselves. Seeing this ritual as an attempt to recognize and prevent gender-based violence, some scholars argue that sati is unjust violence against women [2, c. 1].

Aim. Based on an overview of the above-mentioned principles of the relevance of this issue, the purpose of the article is to determine the process of the struggle for the banning of the tradition of sati in India and its legalization.

Materials and methods. The history of the fight against the sati ritual reached a significant level in the second half of the 19th century, during colonial rule of the British over a significant territory of India, which contributed to the penetration of elements of European legal culture into the traditional system of Indian society. It was the representatives of the new social stratum - the intelligentsia - who received a European education, coming from the urban middle class, who were able to critically assess the order and overcoming of traditional society and offer it their version of modernization. The first outstanding educators, social and religious reformers emerged from this environment, one of whom was the Bengali educator, philosopher and reformer Rammohan Rai (1772-1833), who stood at the origins of the Indian Renaissance and implemented a number of his ideas in practice.

The primary goal of R. Rai in the first years of his reforming activity was an uncompromising fight against barbaric archaic customs widespread in Indian society, above all customs that directly affected the life, health, and human dignity of a Hindu woman in the family and society His efforts attracted the attention of Lord William Bentick, the then Governor-General of British India, to impose a ban on the practice of sata through the famous Ordinance XVII in 1829, in which sata was recognized as illegal and punishable by the courts. It is known that in order to provoke a public reaction of the local population and disrupt the discussions of defenders and

opponents of sati, R. Rai published a treatise in Bengali entitled "Conversation of the defender and opponent of the custom of burning widows alive". However, despite the prohibition of sati in 1829, hundreds of cases of it were officially recorded every year [4].

Results and discussion. Cases of sati were recorded until the middle of the twentieth century. Then they were quite common and were carried out exclusively voluntarily. The woman who refused him was no longer condemned so strongly by either the priests or the members of the community. But in the 60s of the twentieth century, the state, as part of the fight against the caste system, established a ban on sati. The communities were subjected to powerful pressure up to criminal liability for connivance with the performance of the rite. Since 1988, the Law on the Prevention of Sati has been in force. It prohibits any kind of assistance, incitement and glorification of sati.

Criminal liability now also extends to community members and village elders, as the rite of sati is most common in rural India, where widows are shunned because of the belief that they bring disease and death. The government plans to increase fines for violators fivefold, and the minimum term of imprisonment is three years. In some cases, even life imprisonment is provided.

Conclusions. In modern India, after a series of scandals related to cases of sati, strict measures were taken. They outlaw everyone present at this ritual. The Criminal Code now makes no distinction between passive observers and instigators - they are all found equally guilty.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рождественська О. С. Вплив стародавніх традицій на соціально-правове становище жінки в сучасній Індії. Часопис з юридичних наук. 2014. С. 1-12.
2. Cierpial C. Interpreting Sati: The Complex Relationship Between Gender and Power In India Denison. The Journal of Religion. 2015. Vol. 14. Article 2. Pp. 1-11.

3. Saxena S. Policing Sati: Law, Order, and Spectacle in Postcolonial India. *Law and History Review*. 2023. Pp. 1–23
4. Tanaka M. Defying blessings of the goddess and the community: Disputes over sati (widow burning) in contemporary India. Access mode: <https://www.zinbun.kyoto-u.ac.jp/~shakti/en/suttee.html>

ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КОЗАЦЬКОЇ ДЕРЖАВИ СЕРЕДИНИ XVII СТ. БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

Дубина Каріна

студентка гр. КТ-22-1/11

Марченко Валентина

к.і.н., викладач суспільних наук

Відокремлений структурний підрозділ

Дніпровський фаховий коледж інженерії та педагогіки

Державного вищого навчального закладу

Український державний хіміко-технологічний університет

м. Кам'янське, Україна

Вступ. Як свідчать джерела, напередодні національної революції середини XVII ст. український народ не мав чітко сформованої ідеї відродження власної держави [2]. І перед лідером революції Б. Хмельницьким постало завдання створення незалежної соборної держави в етнічних межах України.

Мета роботи: проаналізувати особистість Богдана Хмельницького як творця Української козацької держави та її перший гетьман.

Результати та обговорення. Політичний хист Богдана Хмельницького почав формуватися ще із часів перебування на Чигирині, коли його батько Михайло Хмельницький взяв Богдана в похід у бій з татарами, де батька вбили, а його взяли в полон. З цих війн з татарами він набув великого воєнного досвіду, тому під час національно-визвольного повстання він був широковідомий серед козацтва та всього місцевого населення. Вирізнявся Богдан як найвизначніша людина, мав неабияку освіченість і дипломатичні здібності. Людські маси довіряли Хмельницькому, розуміли що він захисник їх інтересів і на Запоріжжі його було обрано гетьманом.

На початку національної революції гетьман Б. Хмельницький сформує ідею політичної автономії для козацького регіону. Як зазначає В. Степанков, виступаючи із Запоріжжя у похід, гетьман звернувся до народу з універсалами,

де закликає народ підійматися на боротьбу, і обіцяє відібрати «у ляхів всю Україну» [4]. Поступово у середовищі шляхти почали поширюватися відомості про наміри Б. Хмельницького відновити Українську державу. Наприклад, про це повідомляв 8 червня 1648 р. холмський єпископ поморському підкоморію: «Він уже іменує себе князем київським і руським, просуваючись далі, хоче центр війни заснувати під Володимиром» [4].

Протягом 1648 р. козацьке військо здобуло гучні перемоги під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями та звільнило величезну територію України, від Запорозької Січі до Галичини. І вже у лютому 1649 р. гетьман формулює ідею створення незалежної соборної держави в етнографічних межах України. Звертаючись до польських послів, він вказує: ««Досить на Україні..., тепер досить достатку в землі і князівстві своїм по Львов, Холм і Галич. А ставши на Віслі, скажу дальшим ляхам: сидіте, мовчіть, ляхи. Туди я загоню більш можних ляхів, дуків і князів. А будуть мені і за Віслою брикати, знайду я їх там певне. Не постоїть мені нога жодного князя і шляхтича тут в Україні...» [5].

1648 р. було укладено Зборівську угоду, згідно якої на землях Брацлавського, Київського та Чернігівського воєводств постала Українська національна держава з республіканським устроєм правління. Устрій новоствореної держави було впроваджено за зразком політичного ладу Запорозької Січі.

Державний апарат складався із військово-адміністративної, полково-сотенної організації козацтва. Система державного управління була виборною. Вся територія України була поділена на полки, кількість яких постійно змінювалася. Очолював полк призначений гетьманом полковник. Полки поділялися на сотні на чолі з сотником. У свою чергу сотні поділялись на курені, керували якими курінні отамани. У містах і селах головними були отамани. Міста, що отримали магдебурзьке право, управлялися магістрами на чолі з війтами [1].

Вища влада належала генеральному уряду. Його повноваження поширювалися на усю територію держави. Для вирішення найважливіших

питань скликалася генеральна військова рада. Поступово її замінила старшинська рада, яку здебільшого склали генеральні старшини та полковники.

Генеральний уряд очолював гетьман з його найближчими помічниками, які складали раду генеральної старшини при гетьмані. Гетьман був правителем, главою України, він наділявся широкими державними повноваженнями для виконання політичних, військових, фінансових функцій. Він видавав універсали – загальнообов'язкові нормативні акти [3, с. 31-32].

Б. Хмельницький бажав побудувати аристократичну українську козацьку державу, де провідною верствою населення стало козацтво, а владу гетьмана зробити спадковою. Він навіть називав Гетьманщину наступницею Київської Русі. У руках гетьмана була знаходилась військова влада, а також законодавча, виконавча та судова. Себе він розумів як монарха, навіть називався володарем України.

Висновок: Богдан Хмельницький став провідним політичним та державним діячем свого часу. Він доклав значних зусиль для відновлення української державності, що стала наступницею Київської Русі. Гетьман побудував державу із республіканської формою правління, взявши за зразок політичний устрій Запорозької Січі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедева Ю. О. Внесок Б. Хмельницького в неперервність української державницької традиції. URL: <file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/Downloads/1194-Article%20Text-2109-1-10-20210330.pdf>
2. Пазиніч Ю. М. Розбудова української державності в середині XVII століття. URL: https://ipt.nmu.org.ua/ua/vidavn/gj/2011_3-4/Pazynich.pdf
3. Смолій В., Степанков В. Український політичний проект XVII ст.: становлення національного інституту влади. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. 194 с.

4. Степанков В. Формування української державницької ідеї 1648-1649 років. URL: <http://litopys.org.ua/rizne/stepkov.htm>

5. Чухліб Т. Богдан Хмельницький є українським Вашингтоном та Боліваром. URL: <https://www.kyivcity.top/?p=5367>

ДІЯЛЬНІСТЬ АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЛІТЕМІГРАЦІЇ У ТУРЕЧЧИНІ В 1922-1924 РР.

Ільницький Владислав Сергійович
Студент ОП «Сходознавство»
другого (магістерського) рівня
історичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Вступ. Після падіння Азербайджанської Демократичної Республіки у 1920 р. під натиском військ більшовиків більшість політичних діячів цієї держави змушені були емігрувати закордон рятуючись від репресій з боку представників нової влади. Одним з головних напрямків для представників азербайджанської політеміграції стала Туреччина, яка до цього була основним союзником у боротьбі Азербайджану за власну державність на початку ХХ ст.

Після формування на теренах Туреччини азербайджанської діаспори одним із ключових завдань, які мали вирішити політичні лідери колишньої АДР організація даної діаспори та створення передумов для її участі у національно-визвольних змаганнях проти влади більшовиків в країнах Південного Кавказу. В рамках даного дослідження буде показано яким чином азербайджанська політична еліта досягала даних цілей і яку роль в цьому відігравала Турецька Республіка.

Ціль роботи. Основною ціллю даної роботи є дослідження діяльності азербайджанської політеміграції на теренах Туреччини після падіння азербайджанської державності, види цієї діяльності та як вона вплинула на створення фундаменту для продовження національно-визвольної боротьби проти більшовиків у майбутньому. Крім того важливим аспектом стало розкриття питання як діяльність політеміграції допомогла сформувати азербайджанську діаспору на теренах Туреччини, що допомогло азербайджанцям не асимілюватися серед місцевого тюркського населення.

Матеріали та методи. У даному дослідженні матеріали та методи базуються на дослідженні історичних джерел, зокрема архівних матеріалів, наукових праць і статей відомих істориків, а також на первинних джерелах, зокрема періодичних виданнях того часу. Дослідження проводилось з використанням методів історичної науки, зокрема історичної реконструкції, аналізу та інтерпретації історичних джерел, порівняння і класифікації фактів, а також узагальнення історичних процесів.

Для дослідження діяльності азербайджанської політеміграції у Туреччині в 1922-1924 рр. були використані різні джерела, зокрема офіційні документи дипломатичних представництв Азербайджану в Туреччині, преса того часу, звіти азербайджанських та турецьких організацій, листування та мемуари учасників цих подій.

Також для аналізу діяльності політемігрантів було використано метод порівняння, щоб зрозуміти взаємовідносини між азербайджанською політеміграцією та іншими політичними, соціальними та культурними організаціями, які функціонували в Туреччині в той час.

Результати та обговорення. У той час як азербайджанці вели активну війну проти більшовиків, як уже було зазначено у вступі до даного дослідження, Османська імперія протистояла наслідкам капітуляційних договорів, що були їй нав'язані після виходу з Першої Світової війни. З 1918 року країну охопив національно-визвольний рух, на чолі якого стояв національний герой, учасник Першої Світової, Мустафа Кемаль-паша. 1 листопада 1922 р. за постановою Великих Національних Зборів султанат було скасовано, а 29 жовтня 1923 р. проголошено незалежну Турецьку Республіку, на чолі з президентом Мустафою Кемалем, який отримав у 1934 р. прізвисьце Ататюрк.

Після здобуття незалежності та формування нового державного устрою турецька інтелігенція перебувала в стані певної невизначеності: з одного боку, відчувалася ностальгія за імперським минулим, з іншого - ідея туранізму дедалі більше проникала у серця людей. Якщо перший фактор не був як такою

сукупністю ідей і поглядів на подальший устрій держави, залишаючись лише чимось подібним до спроби розібратися в причинах падіння великої держави, то ідеї туранізму і панісламізму мали чіткі уявлення на бажане майбутнє не тільки Турецької Республіки, що зароджувалася, а й всього тюркського світу. Туранізм мав чітку ідеологічну базу, сформовану шляхом взаємодії суспільних настроїв, що панували в останні роки існування Османської імперії (центром формування цих ідей були Салоніки, Стамбул і Діярбакир) та ідей, принесених ззовні, переважно з Франції та так званими «російськими тюрками».

Франція стала центром формування турецького націоналізму на початку ХХ століття. Яскравим представником турецької інтелігенції, що просувала ідеї кемалізму, був політичний діяч, соціолог і поет Зія Гекальп, який виступав за тюркізацію Османської імперії шляхом поширення турецької мови та культури, а також завдяки ідеям пантюркізму та туранізму, які трактувалися як «культ націоналізму та модернізму». Розвиток турецького націоналізму безпосередньо пов'язаний з ідеями, привнесеними «російськими тюрками» або «російськими мусульманами» з Казані, Баку та Криму.

Оскільки більшість азербайджанців, які залишили батьківщину до початку політичної міграції, знайшли притулок у Туреччині, то ця країна стала центром азербайджанських біженців, розкиданих по всьому світу. Крім цього, політичні ідеї азербайджанських дипломатів вплинули на формування напряму політики нового уряду Туреччини, що сприяло їх зближенню та встановленню дружніх контактів. Все це стало деякими передумовами для формування діаспори, яке з приїздом до Стамбула наприкінці 1922 року М. Е. Расулзаде як лідера і представника партії Мусават вступає у свою активну фазу.

Після прибуття Стамбул М. Е. Расулзаде зіткнувся з гнітючим становищем азербайджанської еміграції. Там не існувало жодних дієздатних організацій азербайджанської еміграції. Більше того, навіть існуючі раніше структури були закриті. Наприклад, припинило свою роботу азербайджанське консульство у Стамбулі. Звідси одразу виникла необхідність створення централізованого управління, організованих структур на кшталт тих, що були

створені у Франції, які могли б спрямувати енергію своїх членів на боротьбу за незалежність їхньої історичної батьківщини.

Насамперед він спробував заручитися підтримкою турецьких офіційних осіб, серед яких можна виділити видатних державних діячів - Ісмета Іненю та Кязима Карабекір-пашу, з якими під час обговорень неодноразово порушувалися питання підтримки Анкарою боротьби азербайджанських політемігрантів за відновлення незалежності Азербайджану.

Проте незабаром стало зрозуміло, що, попри теплий прийом, наданий в Туреччині для М. Е. Расулзаде як з боку громадськості, так і офіційної влади, Анкара не мала наміру публічно підтримувати діяльність азербайджанських емігрантів. Понад те, М. Е. Расулзаде зобов'язали враховувати у своїй діяльності інтереси турецької держави, яка 16 березня 1921 року підписала з РРФСР Московський договір «про дружбу та братерство». За цим договором обидві сторони зобов'язалися «не допускати перебування на своїх територіях організацій чи груп, що підривають чинність та авторитет іншої сторони».

Таким чином, діяльність Мамеда Еміна Расулзаде зі створення організаційних структур викликала пильний інтерес Москви, яка до моменту його депортації зі Стамбула неодноразово зверталася до Анкари з вимогою припинити бурхливо розгорнуту компанію азербайджанської політеміграції, що ставить під загрозу розвиток добросусідських відносин між РРФСР та Туреччиною. Однак спочатку турецький уряд практично не перешкоджав діяльності М. Е. Расулзаде, дозволивши йому продовжити займатися організацією політичного фундаменту для національно-визвольної боротьби азербайджанців і закладенням основ інституалізації діаспори, що зароджувалася. Тим не менш, не можна не згадати, що, незважаючи на відносну байдужість турецької влади до діяльності політеміграції, що виявлялася в перші роки, становище азербайджанських політичних діячів не дозволило їм створити на території Туреччини уряд Азербайджану у вигнанні, центр якого незмінно перебував у Європі.

Дані фактори сприяли тому, що діяльність азербайджанської

політеміграції в 1922-1924 рр. обмежилася двома наступними факторами: по-перше, на даному етапі формування азербайджанської діаспори головною метою самоорганізації азербайджанців Туреччини стало сприяння національно-визвольному руху проти більшовиків, тому важливим було утворення політичних платформ, видавничих центрів і т. д., які б сприяли даному процесу. Фактично, в 1920-і рр. формуються такі інституційні органи, які політично представляли представників азербайджанської діаспори на міжнародній арені, як Закордонне бюро партії «Мусават», «Спілка азербайджанської молоді» і т.д. По-друге, в даний період ключовою фігурою, яка намагалася об'єднати представників різних напрямів політичної діяльності серед азербайджанської діаспори, стає М. Е. Расулзаде, який в першу чергу представляє партію «Мусават», яка у свій час в даний період конкурувала з іншою азербайджанською партією «Іттіхад». Врешті, М. Е. Расулзаде здобувши моральний авторитет серед представників різних політичних кіл азербайджанської діаспори завдяки своїй активній культурно-просвітницькій та політичній діяльності став ключовою фігурою, яка репрезентувала азербайджанську діаспору в Туреччині протягом багатьох років.

Висновки. Отже, діяльність, яку проводили азербайджанські політики колишньої АДР перебуваючи в Туреччині сприяла формуванню основ сучасної азербайджанської діаспори, яка вже не асимілювалася серед місцевого тюркського населення, а об'єдналася навколо спільної мети – звільнення своєї батьківщини від влади більшовиків. Головну роль в цій діяльності відігравав М. Е. Расулзаде, який займався організацією видавничої справи, яка поширювала серед представників азербайджанського етносу Туреччини інформацію про історію та культуру Азербайджану. Крім того, М. Е. Расулзаде сприяв плідній співпраці між представниками азербайджанської діаспори і турецькою владою, яка мала на меті в майбутньому об'єднати всі тюркські країни (включаючи Азербайджан) під своїм управлінням – все це сприяло діяльності азербайджанської політеміграції, яка створила сучасну азербайджанську діаспору, яка діє на теренах Туреччини донині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Векилли М. Письмо Т. Шетцелю от 19 июня 1929 года // Исхаков С. М. Из истории азербайджанской эмиграции. Сборник документов, произведений, писем. - М., 2011. - С. 38-40.
2. Карсская область // Кавказский календарь. — 1894. — с. 121.
3. Расулзаде М. Э. Азербайджанская Республика // Исхаков С. Расулзаде Мамед Эмин. Сборник произведений и писем. - М., 2010. - С. 20-74.
4. Балаев А. Мамед Эмин Расулзаде. На чужих берегах 1922 - 1943. - М., 2013. - 265 с.
5. Векилов Р. А. История возникновения Азербайджанской Республики. - Баку, 1998. - 32 с.
6. Azərbaycan Kültür Derneği. Resulzade Mehmet Emin Beyin vefatı münasebetiyle İstanbul'da Azərbaycan Kültürünü Tanıtma Derneği tarafından tertip edilen anma töreni // Azərbaycan aylık kültür dergisi. - 1955. - №36. - С. 32-55.
7. Azərbaycan Kültür Derneği. Türk Dünyasında Elçibeysiz altıncı yıl // Azərbaycan Türk Kültür dergisi. - 2006. - №367. - С. 2-3.

ЖУРНАЛ «КРАЄЗНАВСТВО» ЯК ГОЛОВНЕ ВИДАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

Карпань А. П.

Аспірантка

Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Вступ. У наш час особливої актуальності набуває вивчення історії України та місцевої історії зокрема. Краєзнавчим дослідженням присвячене наукове видання журнал «Краєзнавство», який має тривалу історію існування.

Ціль роботи - простежити історію створення часопису «Краєзнавство».

Матеріали та методи. Під час написання матеріалу були опрацьовані публікації В. Бездрабко, О. Реєнт, Д. Бровендер. Були використані принципи історизму, об'єктивності, системності та науковості.

Результати та обговорення Передісторія створення журналу «Краєзнавство» сягає 1920-х років. У 1925 році відбулася I Всеукраїнська краєзнавча конференція, де було створено Український комітет краєзнавства, було обрано президію Українського комітету краєзнавства (далі УКК). Даний комітет було створено з метою координації краєзнавчого руху та керівництва краєзнавчим рухом в Україні загалом. В зв'язку з цим виникає потреба у друкованому органі, який був би ефективним засобом методичного забезпечення в діяльності краєзнавчих осередків на місцях. Тут могли б краєзнавці публікувати нариси, статті, різноманітні матеріали за результатами регіональних досліджень та інформацію краєзнавчого характеру [1].

Дане видання спочатку створювалося як «журнал для масового краєзнавця». Перше видання журналу «Краєзнавство» вийшло у 1927 р. Журнал складався з розділів: «Загальний», який присвячувався висвітленню теоретичних основ та загальних питань краєзнавства; «Методика краєзнавчої роботи» у якому вміщувалися матеріали та давалися практичні вказівки з краєзнавчої роботи; «Шкільне краєзнавство», висвітлювалися проблеми методики та результати розвитку краєзнавчої справи в закладах освіти; «Наш

край», друкувалися матеріали, що ілюстрували практичні досягнення в справі вивчення окремих регіонів України; «Життя краєзнавчих організацій», публікувалися відомості про роботу первинних краєзнавчих осередків; «Керуючі матеріали», подавалися інструкції та методичні рекомендації [1].

На сторінках журналу друкувалися та досліджувалися історико-географічні, етнографічні дослідження, наукові дописи з фольклористичної, діалектологічної та екологічної тематики. Редколегія було створено із громадських діячів та журналістів. М. Криворотченко, який виконував обов'язки секретаря УКК також обіймав посаду головного редактора. Через відсутність коштів журнал не міг виходити на постійній основі. Починаючи із 1927 року по 1930 рік, світ побачило 28 номерів, які були об'єднані в 11 випусків, тиражем по 1000-3000 примірників кожний номер. Журнал «Краєзнавство» на той час – це єдине суто краєзнавче республіканське періодичне видання. Визначаючи роль часопису в суспільстві, слід усвідомлювати, яким величезним є простір для прояву його як засобу масової інформації [2].

Зміст часопису «Краєзнавство» яскраво репрезентує таке ставлення до краєзнавства, за якого те сприймалося як невід'ємна частина освітньо-виховної системи УСРР, як наочний метод викладання, самостійний навчальний курс, комплексна система організації навчання. Вивчення журналу «Краєзнавство» підтверджує його важливість як носія інформації про загальні тенденції розвитку краєзнавства у другій половині 1920-х-1930-х рр., його науково-методичні, теоретико-методологічні засади, термінологічний аспект буття та практичні здобутки. «Краєзнавство» - історичне джерело, яке здатне збагатити історіографічне, історичне відтворення функціонування структур організації, зміст категорій та форм історичної науки, виявити різноаспектні відрізнення тієї епохи, простежити входження нових наукових пріоритетів у краєзнавство. Часопис УКК виступив активним пропагандистом наукового, прикладного, освітнього та суспільно значущого характеру краєзнавства [1].

Журнал «Краєзнавство» - цінне джерело інформації про форму та зміст

краєзнавчої роботи. Журнал виходив українською мовою, проте був розрахований не лише на україномовного читача, адже значна частина його матеріалів присвячувалася національним меншинам, які, до речі, не мали власних фахових краєзнавчих журналів [3].

Протягом усього часу існування журнал «Краєзнавство» був центром обговорення проблем краєзнавчої термінології, рівня її розроблення та вирішення нагальних завдань для упорядкування понятійного апарату. На шпальтах часопису друкувались розпорядження, програми УКК, літературні новини, інформація про краєзнавчі з'їзди, конференції, семінари [4].

На початку 1930-х років, за умови відсутності фінансування, встановлення ідеологічного контролю над краєзнавством та вивченням суспільних дисциплін, початком політичних репресій проти інтелігенції, журнал припинив друкуватися. Повернувся із забуття журнал у часи національно-культурного піднесення, яке припало на кінець 1980-х початок 1990-х років. У березні 1990 року в Києві відбувся установчий з'їзд краєзнавців України, де була заснована Всеукраїнська спілка краєзнавців, яка продовжила справу УКК. Тому цілком зрозуміло та логічно, що головний друкований орган Всеукраїнської спілки краєзнавців, яка, починаючи з 2008 року стала називатися Національна спілка краєзнавців України, отримав назву «Краєзнавство» від свого попередника 1920-х років і продовжив свою нумерацію з 29 номера. Зареєстровано журнал було в липні 1993 року Міністерством України у справах преси та інформації. Перший номер відродженого журналу побачив світ у 1993 році [1].

Висновки. Таким чином, журнал «Краєзнавство» має тривалу історію і побачив світ у період піднесення краєзнавчого руху, у «зоряний час» українського краєзнавства. Даний журнал відіграв важливу роль у краєзнавчих дослідженнях, був головним друкованим органом Українського комітету краєзнавства на сторінках якого висвітлювалися історико-географічні, етнографічні дослідження, наукові дописи з фольклористичної, діалектологічної та екологічної тематики. Журнал складався із кількох розділів,

кожен з яких висвітлював певні аспекти краєзнавчих досліджень. Отже, журнал «Краєзнавство» було єдиним суто краєзнавчим республіканським періодичним виданням на той час.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сторінка часопису на сайті Національної спілки краєзнавців України та Інституту історії України. URL: <http://kraieznavstvo.history.org.ua/> (дата звернення 10.04.2023)
2. Бездрабко В., 2012. «Часопис «Краєзнавство» 1920-1930-х років: ювілейні роздуми». Київ, Краєзнавство, №2, с. 6-22.
3. Рєєнт.О., 2017. «Журнал «Краєзнавство»: історія та сучасні напрями діяльності», Київ, Краєзнавство. № 3-4, с. 5-7.
4. Бровендер Д., 2013. «Часопис «Краєзнавство» у розбудові історичного краєзнавства в Україні: до 20-ї річниці діяльності (1993-2013 рр.)», Київ, Краєзнавство. № 4., с. 8-21.

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ТА ЗДОБУТКИ РАФАЇЛА ДАВИДОВИЧА СИНЕЛЬНИКОВА

**Колісниченко Олександра Вячеславівна,
Шаталова Вікторія Броніславівна,
Студенти,
Харківський національний медичний університет,
м. Харків, Україна,
Чернуха Олександр Васильович,
доцент, к.і.н,**

Вступ. Щодня у світі з'являється все більше і більше наукових матеріалів, що допомагають людям ознайомитися з будь-якою галуззю знань. Проте з появою нових джерел, необхідно не забувати і про старі, які так чи інакше дали початок розвитку науки. Тож пригадаємо який вагомий внесок у розвиток медицини зробив видатний вчений Рафаїл Давидович Синельников.

Методи дослідження. Для досягнення результату під час написання дослідницької роботи були використані декілька методів дослідження. Перший це теоретичний метод, тобто аналіз літератури, як наукової, так і методичної. Другий – синтез та аналогія.

Результати та обговорення. Український анатом Рафаїл Давидович Синельников народився 25 серпня 1896 року в сім'ї бакалійного прикажчика в місті Бердянську. Коли Рафаелю було чотири роки, померла його мати, і в 1900 році сім'я переїхала до Харкова [2, с. 4].

У Харкові в 1918 році Рафаїл Давидович розпочав навчання на природничому відділенні фізико-математичного факультету Харківського університету. Проте юнака привабили жваві лекції професора Володимира Петровича Воробйова, який зумів прищепити йому любов до анатомії. У 1919 р. Р. Д. Синельникова переводять на медичний факультет цього ж університету. Тим часом у 1919 році Рафаїл Давидович розпочав підготовчу роботу на кафедрі анатомії. На початку 1920 р. Р. Д. Синельников добровільно вступив до лав Червоної Армії. Оскільки його милосердні побратими

направили до Харківського 598 польового госпіталю, він мав можливість продовжувати навчання та працювати на кафедрі, але вже в лікувальному закладі. У 1921 р. після демобілізації Р. Д. Синельникова переводять підготовчим викладачем на кафедру нормальної анатомії. Відтоді науково педагогічна діяльність Рафаїла Давидовича Синельникова здійснюється під керівництвом академіка Воробйова В. П. [2, с. 1].

Після закінчення у 1921 р. Першої Харківської медичної академії Рафаїл Давидович до 1931 р. працював асистентом кафедри анатомії. У 1931 р. Р. Д. Синельникова переводять старшим асистентом, потім доцентом кафедри педіатрії, на якій він до 1937 р. вів окремий курс. З 1931 по 1937 рік, працюючи в Першій Харківській медичній академії, завідував кафедрою анатомії Другої Харківської медичної академії. За ці роки кафедра отримала багато нагород і отримала Перехідний прапор Інституту [1, с. 109].

Після смерті академіка В. П. Воробйова в 1937 році завідувачем кафедри нормальної анатомії 1-го Харківського державного медичного інституту було обрано Р. Д. Синельникова, який залишався на цій посаді до 1971 року. Анатом любив повторювати, що «Медицина починається з літери «А» — анатомія. Це предмет, який пронизує усі медичні спеціальності» [2, с. 2].

Представляють інтерес також роботи, проведені під керівництвом Р. Д. Синельникова з вивчення ендокринних залоз і анатомії судин. Одним із наукових напрямків діяльності вченого є дослідження анатомії травних залоз. У 1924 році під керівництвом Б. І. Збарського за участю В. П. Воробйова і його учнів було забальзамовано останки В. І. Леніна. Професору Воробйову вдалося швидко й ефективно забальзамувати лідера, оскільки урядовий комітет виконав його умови: не втручатися в процес і допускати до роботи лише тих, кого він особисто призначив. Рафаїл Синельников став одним з асистентів професора. Після бальзамування останків Леніна професор Володимир Воробйов продовжив роботу зі збереження останків вождя в спеціальній науково дослідній лабораторії в Мавзолеї Леніна. Починаючи з 1929 р. він почав залучати до роботи своїх учнів [2, с. 2].

У липні 1938 року Рафаїл Давидович захистив докторську дисертацію на тему «Нерви сечового міхура людини» і був затверджений у науковому ступені доктора медичних наук і вченому званні професора. У 1941-1944 рр. Р. Д. Синельников продовжував очолювати кафедру анатомії 1-го ХМІ, який був евакуйований до Чкалова [2, с. 2-3].

Останній, п'ятий, том атласу був виданий у блокадному Ленінграді в 1942 році, звідки сторінки були доставлені на редагування до Синельникова. Пізніше Рафаїл Давидович неодноразово повертався до роботи над атласом. Написав і опублікував новий Атлас анатомії людини, спочатку у двох томах (1952-1958), а потім у трьох томах (1963). У 1966 році вийшло третє видання атласу. Ці публікації є прикладом нових підходів до дослідження тіла людини. Атласи виготовлені за принципом висвітлення анатомії людського тіла. В Атласі представлені не тільки малюнки та схеми, а й вперше фотографії препаратів, особливо нервової системи [2, с.3-4].

Пізніше атлас був перекладений кількома мовами (іспанською, чеською, англійською, арабською) і неодноразово перевидавався. У 1964 році професор Р. Д. Синельников був нагороджений «Почесною грамотою» комітету за створення єдиного у світовій медичній літературі «Атласу анатомії людини». В атласі відображені особливості часів розвитку людства, співвідношення частин і цілого, широко відображені досягнення вітчизняної морфології. Сьогодні Атлас визнаний у всьому світі, він є настільною книгою анатомів, лікарів і біологів, його перекладено багатьма європейськими мовами [1, с. 108].

Харківська асоціація анатомів, гістологів і ембріологів заснована в 1952 році за ініціативою Р. Д. Синельникова. Він керував компанією протягом 30 років. До свого 70-річчя вченому присвоєно звання почесного члена Харківського науково-лікарського товариства. Р. Д. Синельников також є співредактором Великої та Малої медичних енциклопедій і членом редакційної колегії журналу «Архів ВІКУ», членом Всесоюзної термінологічної комісії. Синельников Рафаїл Давидович – неймовірний педагог-новатор. Протягом багатьох років був активним помічником академіка В. П. Воробйова, готуючи

лекцію для студентів-медиків. Для нього це стало великою школою педагогічної майстерності. Його лекції висвітлюють норму і патологію людського організму, наповнені прикладами з клінічної медицини, відображають сучасний стан розвитку медичної науки [1, с. 108].

Висновок Рафаїл Давидович відомий своєю надзвичайною працьовитістю, життєрадісністю та творчим запалом, що він передавав своїм учням. Зрештою, він був скромним другом, людиною благородної душі – таким він залишився в пам'яті вдячних учнів. Викладач захоплював аудиторію зрозумілими та змістовними лекціями. Викладав матеріал на високому науковому рівні, яскравою літературною мовою та істотним еволюційним підходом. Р. Д. Синельников є автором 120 наукових публікацій з різних питань нормальної анатомії. Під керівництвом професора Синельникова захистили 13 докторських і 37 кандидатських дисертацій. Багато його учнів згодом стали викладачами Дніпровського (К. Д. Філатова), Чернівецького (В. А. Малишевська), Харківського (П. А. Євдокимов, Ю. Р. Синельников, В. В. Бобін, Є. Я. Панков, В. М. Лупир, С. Ю. Масловський) та інших медичних університетів України та країн СНД. Уряд високо оцінив внесок Р. Д. Синельникова в медичну науку. На кафедрі анатомії Харківського Національного Медичного Університету відкрито виставку, присвячену цій неймовірній людині, яка очолювала її 34 роки (1937-1971) [2, с. 6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Теремецька Н. Ф., Іонов І. А., Маркіна Т. Ю., Вовк О. Ю., Лютенко М. А. Закохані в анатомію. Харків. ФОП Петров В. В., 2021. с. 108-109.
2. Перцева Ж. Н. Р. Д. Синельников – ученик и последователь академика В. П. Воробьева. В: Матеріали науково-практичної конференції студентів та молодих вчених, присвяченої 120-річчю з дня народження видатного вченого-анатома професора Р. Д. Синельникова «Анатомія – перший крок до медицини». Харків. 3-4 листопада 2016 р. с. 2-6.

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ДОБИ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Писарчук Валентина Михайлівна

Викладач вищої категорії
ВСП «Фаховий коледж інженерії, управління
та землевпорядкування НАУ»
м. Київ, Україна

Вступ. Найактуальніша тема досліджень у сучасній історичній науці є історія виникнення і становлення української державності, багатовікова боротьба українського народу за свою незалежність та суверенітет.

У процесі українського державотворення значне місце займає Українська козацька держава Б. Хмельницького. Її виникнення і становлення як нової європейської держави відбулося у ході національної революції, що кардинально змінила не тільки хід історії, але й суттєво вплинула на геополітичний розвиток всієї Європи.

В дослідженні розглянуто історію державотворення українського народу, у другій половині XVII – XVIII ст., історію Української козацької держави, етапи становлення і розвитку, процеси, що відбувалися за доби Гетьманської держави у соціально-економічній та культурній сферах.

Мета дослідження полягає у розкритті державотворчих процесів доби Богдана Хмельницького, зокрема створенні цілісного уявлення про політичний, соціально-економічний та культурний розвиток українських земель від середини XVII ст. до кінця XVIII ст., осмисленні здобутків важливого етапу національного державотворення.

Ключові слова: державотворення, Козацька держава, Гетьманщина, національно-визвольна війна, незалежність.

Матеріали та методи: Споконвічними прагненнями українського народу стала ідея створення незалежної соборної держави, основу якої становили б суверенітет українського православного населення, з одного боку, та ліквідація

застарілої моделі соціально-економічних відносин – з іншого.

В основу державотворення Хмельницький заклав модель військово-територіального поділу та систему організації публічної влади. Найвищим законодавчим органом держави Гетьманщини стала Генеральна рада. Було запроваджено виконавчу й судову владу, Генеральну та Старшинську раду. Гетьман був главою й правителем держави. Йому належала вища військова, законодавча, виконавча і судова влада. Він очолював уряд і державну адміністрацію, скликав ради, відав фінансами, керував зовнішньою політикою, мав право видавати загальнообов'язкові для всіх нормативні акти – універсали. Сьогодні факт існування козацької держави є історично доведеним.

Велику увагу Б.Хмельницький приділяв проблемам удосконалення владних інституцій, створенню ефективно функціонуючого державного апарату. Дієвим і постійним органом влади була Рада генеральної старшини. Її рішення мали легітимний характер. Водночас Хмельницький докладав максимум зусиль до організації дійового функціонування всіх ланок виконавчої влади. Важливою у цьому напрямку була розробка в червні 1648 р. Конституції держави – «Статей про устрій Війська Запорозького», які юридично оформили повноваження гетьмана на базі козацьких правових звичаїв, у тому числі його обрання на повноваження. Їх переваги поширювалися на інші сфери життя козацької України, виконуючи у такій спосіб роль першого конституційного акта молодій державі. Запроваджуючи цей документ Б.Хмельницький домагався від полкових та сотенних органів виконавчої влади своєчасного виконання всіх його наказів. Також гетьманом було здійснено важливий крок на шляху встановлення спадковості гетьманської влади.

Своєрідним гарантом розбудови Української держави стала національна армія. Вона будувалася на основі війська Запорозької Січі. Її ядром були реєстрове та запорозьке козацтво. Навколо них об'єдналися повсталі селяни та містяни. Армія формувалася із добровольців і у вирішальні моменти налічувала близько 100-150 тис. осіб.

Б. Хмельницький володів мистецтвом активної зовнішньої політики.

Варто зазначити, що ніхто ні до, ні після нього не вмів так майстерно використовувати суперечності між Туреччиною, Кримом та Польщею, між Польщею і Трансільванією та іншими країнами. У внутрішній політиці намагався дещо ослабити гострі соціальні суперечності в країні та збільшити козацький реєстр. Разом з цим він рішуче придушував спроби протестів населення виступити проти гетьманської адміністрації і козацької старшини, відстоював права церкви, наділяв земельними маєтностями монастирі, зобов'язував селян виконувати феодалні повинності тощо.

Варто зазначити й про важливу роль гетьмана у формуванні державної еліти. У цьому напрямку успіх гетьмана полягав у тому, що він зміг поєднати реалізацію національної ідеї з соціально-економічною політикою, яка, попри певну непослідовність і суперечливість, у цілому відповідала інтересам більшості населення, насамперед козацтва і селянства. Слід зазначити й про те, що період Хмельниччини – це не лише час становлення незалежної держави, але й доба глибоких соціальних потрясінь. На терені козацької України було знищено велике й середнє феодалне землеволодіння (за винятком монастирського), панщинно-фільваркову систему господарства, ліквідовано кріпацтво, селянство вибороло особисту свободу, утверджувалася дрібна, фермерського типу власність на землю.

Домінуючий характер мали заходи гетьмана і в інших сферах економічного життя країни. Відомо, що він прискіпливо ставився до міст - звільняв їх від постоїв, захищав від свавільників, збільшував міські привілеї, піклувався про міську земельну власність. Також він дбав про розвиток внутрішньої і зовнішньої торгівлі. Уряд сприяв скасування внутрішнього торгового мита. Здійснювалася політика захисту інтересів купців у міжнародній торгівлі. Свідченням цього служить розроблений, в 1650 р., проект договору з Туреччиною про торгівлю, що передбачав їх звільнення «від всяких мит, оплат і податків... на сто років...». Водночас створювалися сприятливі умови для торгівлі іноземців на терені Української держави.

Дбав Б. Хмельницький і про організацію фінансової справи. Спочатку

фінансову сферу гетьман контролював особисто, а у 1654 р. ним було запроваджено посаду гетьманського підскарбія, який контролював бюджет військової скарбниці. Поповнення фінансів відбувалося переважно з трьох джерел: земельного фонду, доходів від промислів та торгівлі й податків.

Не залишався гетьман осторонь процесу становлення нової судової системи. На місці станово-шляхетської системи земських, бродських і підкоморських судів виростає інша система – козацьких судів: сотенних, полкових і генеральних судових установ. Місце скасованого домініального судочинства зайняли здебільшого сільські суди. Найвищий суд перебував при гетьмані. Запроваджується практика надсилання Б. Хмельницьким судових комісій для розгляду справ особливого значення.

Результати та обговорення: Богдан Хмельницький – найвидатніший політичний діяч в історії України. Він був першим і, на жаль, останнім в історії України доби нового часу політиком, який зумів не лише очолити боротьбу за національну незалежність, а й за допомогою гнучкої соціально-економічної політики об'єднати для досягнення цієї мети зусилля різних соціальних станів і груп українського суспільства. Також він зумів пом'якшити соціальні суперечності, запобігти їх переростанню в громадянську війну. Ним були створені сприятливі умови для завершення в основних рисах процесу формування Української держави.

Незважаючи на деяку суперечливість у діях, певні тактичні прорахунки, Хмельницький першим із політичних діячів не лише висунув завдання створення незалежної держави, до складу якої мали ввійти всі етнічно українські землі, а й зробив усе можливе для його розв'язання. І лише вкрай несприятливий для України стан міжнародних відносин не дозволив йому досягти мети.

Проте в конкретно-історичних обставинах середини XVII ст. гетьман, пішовши на Переяславську угоду, обрав найоптимальніший варіант з усіх можливих: вона передбачала входження Української держави до складу Росії на конфедеративних засадах. Низка дослідників вважають, що саме ця угода

дозволила зберегти основні політичні та соціально-економічні завоювання українського народу в роки Визвольної війни, а також відкривала шлях включення до Козацької республіки західноукраїнських земель. Гетьман зберіг основні соціально-економічні завоювання українського народу в роки Визвольної війни.

Висновок. Діяльність Богдана Хмельницького мала надзвичайно важливе значення для історичної долі сучасного українського народу.

Головна заслуга Хмельницького полягає у відродженні української державності, без його діяльності не постала б у новітні часи українська незалежна держава.

Богдан Хмельницький зумів об'єднати всі патріотичні сили навколо великої ідеї національного визволення; спрямував енергію народних мас на розбудову соборної держави та виборення нею незалежності; першим виробив основні принципи національної державної ідеї; проявив себе блискучим полководцем, створив боєздатну й добре організовану національну армію; розбудував дипломатичну службу, що забезпечила прорив на шляху до визнання козацької України урядами інших країн як суб'єкта міжнародних відносин, виявив себе тонким і дуже вправним дипломатом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Історія України: підруч. для інозем. студ. вищ. навч. закл. / Гусев В. І., Казьмирчук Г. Д., Капелюшний В. П., Казьмирчук М. Г., Черевичний Г. С.; кер. авт. кол. Г. Д. Казьмирчук. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. С. 59, 74, 94.

2. Земерова Т. Ю, Скирда І. М. . Історія України : практичний довідник. Х.: ФОП Співак Т. К., 2010. С. 67.

3. Лановик Б. Д., Матейко Р. М., Матисякевич З.М. Історія України: навч. посіб. К.: Т-во «Знання», 1999. – С. 71–72.

4. Смолій В. А., Степанко В. С. Українська національна революція (1648-1676 рр.). К.: Альтернативи, 1999. 352 с.

5. Полонська-Василенко Н. Історія України: У 2 т. – Т.2: Від середини XVII століття до 1923 року. К.: Либідь, 1995. С. 24–25.

6. Чухліб Т. Хмельницький Богдан-Зіновій. *Край козацький. Довідник з історії Лисянщини*. К.: Наукова думка, 2004. С. 290.

7. Вплив творчості Т. Шевченка на формування ідеї української державності / Кузьминець О. та ін. К.: Наукова думка, 2009. С. 48.

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА (ЗА ЩОДЕННИКАМИ ВЧЕНОГО)

Соколова Наталія Дмитрівна

к.і.н., доцент

Крекотень Олександра Костянтинівна

Студентка

Національний університет

фізичного виховання і спорту України

м. Київ, Україна

Вступ. Початок ХХ ст. – важливі і буремні сторінки української історії. В цей час спостерігається бурхливий розвиток національної науки, культури. В 1917 р. постає Українська Народна республіка. Одним з творців такої важливої сторінки української історії є вчений, літератор, публіцист та політичний діяч Сергій Олександрович Єфремов.

Мета роботи полягає у висвітленні окремих сторінок біографії С. Єфремова на основі його щоденників.

Матеріали та методи При проведенні дослідження використано дані літературних джерел. В роботі були застосовані аналітичний, описовий методи дослідження.

Результати та обговорення. 6 жовтня 1876 р в селі Пальчик, Київської губернії в сім'ї сільського священника народжується син – Сергій Єфремов (Охріменко), майбутній видатний публіцист, літературний критик, політик, «сумління української нації». Сім'я була велика – 3 дівчат і 10 хлопчиків. Тож не дивно, що з такою кількістю старших братів, для відстоювання власних кордонів, сформувалися риси характеру Сергія, такі як неабияка впертість, наполегливість, уїдливість і сарказм. Маючи можливість навчитися грамоті, хлопчик ще в ранньому віці знаходить найбільше захоплення свого життя книгу. І хоча на батьківських полицях переважали книги релігійного змісту, трапилася можливість маленькому Сергію прочитати «Вечеря на хуторі біля Диканьки» та «Миргород». В своїх спогадах Єфремов пише: «...після книжки

Гоголя вперше я почув себе сином рідної землі, що з «Тараса Бульби» запала мені в душу перша іскра національної свідомості, до якої потім інші автори додавали вже тільки нового жару...» [1]. Та найбільше смуткував Сергій, чому серед українських гетьманів не було такого лицаря, як Тарас Бульба. Майже безвиїзно перші 10 років свого життя провів хлопець в рідному селі, спостерігаючи за змінами сезонів природи, побутом та працею селян, очікуючи приїзду з навчання старших братів і сестер. Навчання самого Сергія розпочалося за тим же планом, що і у старших братів, спочатку Уманська бурса, а потім Київська духовна семінарія. Так само як сучасна молодь шукає спільноту за інтересами (рок-гурти, он-лайн ігри, спорт), так і тоді юний Сергій став членом гуртка Ельдорадо, там він познайомився з М. Грушевським, В. Антоновичем, О. Кониським. У Києві С. Єфремов відкрив свою другу після книг пристрась - театр, ставши одним з найвідданіших театралів. Через донос змушений залишити навчання, тож отримав середню освіту лише через рік, здавши іспити екстерном. Розчарувавшись в тогочасній релігійній освіті, юнак, врешті решт, отримав диплом юридичного факультету Київського університету.

Своє єдине кохання Сергій Єфремов зустрів ще в юності. Історія кохання до Онисії Дурдуківської сумна, Онися була родичкою Сергію, а церква не схвалювала таких шлюбів. Тож, проживши разом все життя, вони так і не одружилися офіційно. Навіть виховуючи разом дітей від Онисиної сестри, вони приховували від них свої стосунки. Про Онисю інформації лишилося дуже мало, знаємо лише, що буцімто вони однаково сприймали світ, розділяли погляди. Онися організовувала літературно-музичні зустрічі, участь в яких брали Леся Українка та Людмила Старицько-Черняхівська, Іван Нечуй Левицький, актор Панас Саксаганський. Тож не можемо виключати, що саме Онися була тим таємним інгредієнтом в рецепті феноменальної продуктивності і результативності праці Сергія Єфремова. Згодом, захищаючи своє фатальне кохання, під тиском слідства Єфремов погодиться визнати себе керівником СБУ і буде ув'язнений більшовиками до самої смерті.

Протягом усього періоду життя під більшовицькою владою Сергію Єфремову вдавалося зберігати певну незалежність від цієї влади, це викликало захоплення, заздрість і роздратування в його оточенні. В основу такої незалежності лягла фінансова незалежність Єфремова – він друкувався за кордоном і отримував звідти гонорари. Це дозволяло йому триматися осторонь від «пацючих перегонів» за бюджетами в Академії та інтриг Харківського керівництва. Гірко читати в щоденниках С. Єфремова про ці чвари: «10 січня. Вернувся Кримський. Здобув усе, по що їхав, але, мабуть, занадто дорогою ціною: недужий, розбитий, знервований. Харків, це місто язиканів, пашекух і задавак, і тут виправдав себе цілком...» [2, с. 184]. Сучасність наших науковців і культурних діячів, яку так багато лають, фактично не відрізняється від описаного в щоденниках С. Єфремова. Тіж інтриги, боротьба за бюджети, низькопрофесійні пристосуванці в державному управлінні.

Вирій подій виніс постать С. Єфремова на вершину творення долі українського народу. Він був «хрещеним батьком» УНР, грав провідну роль в політичному житті України, є автором канона української літератури «Історії українського письменства». Сергій Єфремов мав чітке розуміння, що література це не мистецтво заради мистецтва, а основний інструмент формування національної свідомості. Він мав величезний авторитет і вплив на молодих літераторів того часу. За політичними переконаннями С. Єфремов був автономіст-федераліст, але все що він зробив протягом свого життя працювало і працює на українську незалежність.

Та все ж таки, що ж завадило особисто С. Єфремову реалізувати свій потенціал в повній мірі? Відповідь ми можемо прочитати в його ж щоденниках: «... Терпіти не можу оцих перших ролів на людях; волів би завжди сидіти в куточку та слухати інших, а не самому говорити. Нічого у мене не виходить і самому робиться нудно» [2, с. 74]. Сучасники також відмічали саркастичний песимізм, фаталізм і відстороненість як характерні риси С. Єфремова. Йому була близька полеміка, а не харизматичне пропагування своїх ідей. Втомлюючись від інтриг оточення він тікав у світ своїх літературних праць, так

само як і М. Грушевський, який на засіданнях Директорії робив правки в «Історії України-Руси» у той час, коли вирішувалась доля України.

С. Єфремов, як і більшість представників української інтелігенції, став жертвою більшовитського терору. Звинувачений у організації неіснуючої «Спілки визволення України», він 10 років провів у радянській в'язниці, де і помер у 1939 р. на 63 році життя.

Висновки. С. Єфремов все своє життя кидав виклик обставинам, попри утиски влади продовжував займатись науковою діяльністю. Національно свідомий, Сергій Олександрович став активним учасником Національно визвольних змагань 1917-1921 рр. Однак, йому не вдалось врятуватись від жорен репресивної машини більшовиків. Саме С. Єфремов є особистістю, про яку можна сказати, що «людина – це творець історії».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Єфремов С. Між двома душами // Літературно-критичні статті. К., 1993.
2. Єфремов С. О. Щоденники, 1923-1929. – К., 1997.

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗУБКОВСЬКОГО

Чернуха Олександр Васильович

доцент, к.і.н,

Харківський національний медичний університет

Денисенко Катерина Олександрівна

Студентка 2 курсу III медичного факультету

Харківського національного медичного університету

Актуальність теми, яку ми обрали, зумовлена 90 річницею з дня смерті відомого українського лікаря, громадського діяча, засновника курорту «Миргород» - Івана Андрійовича Зубковського. На Миргородщині це надзвичайно відома постать, лікар, який відкрив лікувальні властивості миргородської води та започаткував розвиток великого «Миргород - курорту», що наразі відомий у всьому світі.

Іван Андрійович Зубковський народився 25 листопада 1848 року в селі Єрки Миргородського повіту, в родини священника. Декілька поколінь в родині мали духовний чин, чого очікували і від Івана [1].

1865 року закінчив Лубенське духовне училище (за іншими даними Миргородське повітове училище), у 1870 – Полтавську духовну семінарію, де викладав молодий Іван Нечуй-Левицький, відомий український письменник [2, с. 98-99].

Згодом Зубковський вирішує стати лікарем та вступає на медичний факультет Імператорського університету св. Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка) [1].

Під час навчання в університеті Зубковських захопився літературною діяльністю. Активно друкував свої статті про народну освіту в популярній на той час газеті «Київській телеграфі». На ці статті звернув свою увагу Михайло Драгоманов та заохотив продовжувати в цьому напрямку. Іван Андрійович дослухався його порад та до кінця життя був активним дописувачем газети [2, с. 98].

У 1877-1878 рр. з початком російсько-турецької війни випускник медичного факультету Зубковський І. А. потрапив у розпорядження Кавказького окружного військово-медичного інспектора. Через рік отримав високу нагороду — офіцерський орден Станіслава III ступеня з мечами. Пізніше навчався в Петербурзькій військово-медичній академії [3].

У 1879-1883 рр. працював земським лікарем у Москві, служив у Ризькому та Кременчуцькому військових шпиталях.. Притягався до відповідальності у справі політичної неблагонадійності, але був звільнений за браком доказів. Дослужився до чину генерал-майора [2, с. 100].

Ще під час служби в армії Іван Зубковський зауважив, що дубові баклаги для води надто важкі й незручні, отож запропонував їх замінити на алюмінієві. Пропозицію визнали за слухну, й невдовзі в царській армії почали користуватися флягами з легкого і гігієнічного металу [2, с. 98-99].

1881 року Іван Андрійович одружився, але, на жаль, вже через шість років, у квітні 1887 року, овдовів. Після смерті дружини Зубковський більше не одружився та самостійно виховував двох доньок – Віру та Катерину. Віра Іванівна стала інженером, і наразі її нащадки проживають у Миколаєві, а Катерина народилася з інвалідністю, тому сім'ї не мала. Вона закінчила педагогічну академію та викладала історію в жіночій гімназії. На жаль, після смерті батька, жінку виселили з оселі, тому до своєї смерті в 1966 році її приймали в себе жителі Миргорода [1; 3].

1911 року пішов у відставку та оселився в Миргороді, а з 1914 по 1916 роки обіймав посаду міського голови. Через відсутність водогону та води в криницях міста у літній період Зубковський зніціював пошук джерел артезіанських вод [2, с. 99-100].

22 лютого 1917 року в центрі міста Миргород із свердловини глибиною 673 метри вдарив потужний фонтан води, яка мала запах сірководню та була солоною на смак. Іван Зубковський наполіг на проведенні всіх необхідних досліджень, які підтвердили цілющі властивості миргородської води, та, не гаючи часу, за власні кошти організував при міській лазні, де було 5 ванн для

зовнішнього застосування, невелику водолікарню [2, с. 98; 4].

З 28 квітня по 1 вересня 1917 року відбувся перший лікувальний сезон, за час якого курс пройшли 585 хворих, для лікування яких було витрачено 10 584 ванни мінеральної води. Іван Андрійович Зубковський був першим лікарем водолікарні та активно займався розбудовою курорту та благоустроєм міста [3; 4].

Поєднував лікарську практику з літературною творчістю, краєзнавством, громадською діяльністю; зустрічався з відомими на той час письменниками та видатними людьми, став на захист української мови [3].

Приятелював з письменником Панасом Мирним, художником Опанасом Сластьоном (автор проєкту будівництва будівлі першої миргородської водолікарні), який більше десяти років жив у флігелі його будинку разом із поетом Павлом Тичиною. Також, за ініціативи Павла Тичини, Іван Зубковський написав книгу спогадів «Дні мого життя», в якій зокрема висловив своє життєве кредо: «... я завжди горів бажанням служити тільки громадським інтересам» [3; 4].

1923 року Полтавський губернський виконавчий комітет присвоїв Івану Андрійовичу Зубковському звання «Ветеран праці» із занесенням його імені на Червону дошку та призначенням персональної пенсії. Але через звання генерала царської армії ім'я славетного громадського діяча та його літературна спадщина в СРСР замовчували [1; 4].

Помер відомий лікар, громадський діяч Іван Андрійович Зубковський 5 грудня 1933 року в Миргороді, де і похований на Троїцькому кладовищі [1; 2, с. 99-100; 3; 4].

1998 року на території курорту в Миргороді встановлений пам'ятник І. А. Зубковському [2, с. 99; 4].

У листопаді 2008 року в місті урочисто відзначили 160-ту річницю з дня народження фундатора місцевого курорту. Зокрема, рішенням Миргородської міської ради Івану Зубковському посмертно присвоєно звання Почесного громадянина міста [3; 4]. В наш час проводиться турнір з греко-римської

боротьби пам'яті Івана Зубковського [3; 4].

З 2013 року Миргородська загальноосвітня школа I—III ступенів № 9 носить ім'я Івана Андрійовича Зубковського (з 2021 року - Опорний заклад освіти "Миргородський ліцей імені Івана Андрійовича Зубковського") [1; 3].

Іван Андрійович Зубковський був не лише видатним лікарем, громадським діячем, літератором, а ще і хорошою людиною. Він є прикладом того, як потрібно йти до своєї мети, незважаючи на обставини, та залишатися патріотом своєї Батьківщини. Адже якби не Іван Андрійович Зубковський, невеличке місто Миргород, що на Полтавщині, могло взагалі зникнути з карти. Але завдяки зусиллям великого лікаря, воно не лише збереглося та розвивалося, а ще й дало світові цілющі властивості миргородської води. Звісно, досягнень у Івана Зубковського багато, але миргородці пам'ятають та шанують його і до сьогодні, як фундатора та першого лікаря на той момент першої водолікарні в місті, а сьогодні – великого та відомого на весь світ курорту «Миргород».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Стаття « Зубковський Іван Андрійович» [Електронний ресурс] URL: <https://mistaua.com/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%96%D0%9B%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%97%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F/2/?setcity=5> (дата звернення: 25.02.2023)

2. В. В. Гудим. Огляди джерел та документальні нариси: фонди особового походження державного архіву полтавської області – джерело з історії краю. В. В. Гудим, 2013. УДК [930.253:94](477.53).

3. Стаття « Зубковський і сучасність» [Електронний ресурс] URL: <http://myrgorod.pl.ua/news/ivan-zubkovskij-i-suchasnist> (дата звернення: 26.02.2023)

4. Стаття «Історія Полтави» [Електронний ресурс] URL: <http://histpol.pl.ua/ru/lichnosti/vrachi-i-farmatsevy?id=1925> (дата звернення: 26.02.2023)

МИКОЛА АМОСОВ - ВИДАТНА ЛЮДИНА УКРАЇНИ ТА СВІТУ

Чернуха Олександр Васильович

к.і.н., доцент

Колядич Яна Олександрівна

Тимченко Анастасія Андріївна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Микола Амосов (нар. 6 грудня 1913 р.) - один із найвідоміших кардіохірургів світу, у буквальному сенсі геніальний вчений, засновник української теорії біоконтролю. Від його народження до сьогодні минуло цілих 110 років. На честь цього ювілею в наступній статті розповідається про життя та наукову спадщину цієї видатної людини [1].

Мета. Дослідити дані історичної літератури та донести важливий внесок видатної людини в історію світу.

Матеріали та методи. Для досягнення результату під час написання дослідницької роботи були використані декілька методів дослідження. Перший це теоретичний метод, тобто аналіз літератури, як наукової, так і методичної.

Результати та обговорення. Микола Амосов народився в родині акушерки. Перші медичні знання він отримав від своєї матері та успадкував такі якості, як чесність і безкорисливість — вона ніколи не приймала подарунків від породіллі. У 1934 році Амосов вступив до Архангельського заочного індустріального інституту, а через рік, щоб уникнути військової служби, вступив до медінституту. Майбутній лікар планує вивчати фізіологію, але на факультеті хірургії залишилися лише вакансії. З початком війни Микола Амосов був мобілізований: він командував медичним батальйоном. За всю війну він виконав близько 40 тис. операцій (приблизно 20 на день) [2].

Наприкінці 1952 року Амосов майже закінчив докторську дисертацію і переїхав до Києва. Тут він прочитав лекцію «Пневмонектомія та пневмонектомія при туберкульозі» в Київській медичній академії (нині

Український національний медичний університет імені Олександра Богомольця, ректором якого була дочка Амосова Катерина) «Документ [3].

Більшу частину свого життя, 49 років, хірург провів у Києві, його ім'я носить Національний інститут серцево-судинної хірургії АМН України. Він виконав десятки тисяч операцій, винайшов низку хірургічних інструментів, займався розробкою штучного інтелекту, зшив перший у Радянському Союзі штучний клапан серця з нейлонової сорочки [1].

Переломним моментом у кар'єрі цього талановитого хірурга став 1957 рік. З хірургією серця вперше зіткнувся в Мексиці, де застосовували апарат «штучне серце». Повернувшись на батьківщину, Амосов почав працювати над власним аналогічним апаратом і продовжив практичну хірургію. Кар'єра талановитого лікаря швидко пішла вгору, і незабаром він очолив лабораторії, потім відділу біоенергетики, а згодом став директором Київського інституту серцево-судинної хірургії. За багато років кардіохірургічної практики Амосов виконав понад 6000 операцій на серці [4].

У Києві Амосов створив першу в країні спеціалізовану кардіохірургічну клініку, на базі якої в 1983 році під його керівництвом був заснований Інститут серцево-судинної хірургії. У стінах клініки лікарі провели близько 100 тис. операцій на серці та понад 7 тис. резекцій легень [3].

М. М. Амосов відомий як письменник. Одного разу під час операції померла хвора дівчина. Микола Михайлович почувався глибоко безнадійним і засмученим, і йому хотілося з кимось поговорити. Він узяв аркуш паперу й олівець, щоб описати цей день, а потім передав текст своєму другові письменнику, який допоміг опублікувати історію в журналі. Так з'явилися перші сторінки згодом всесвітньо відомої та перекладеної книжки «Розум і серце».

Згодом було видано ще книжки: «Записки для майбутнього», РРГ 22-66. Три «Листи військового лікаря», «Книга щастя і нещастя», «Голос часу» та «Відгуки про здоров'я» неодноразово видавалися в різних країнах. Микола Михайлович відомий своєю надзвичайною працездатністю, що пояснюється

його захопленням гімнастикою. Він розробив власну систему зміцнення здоров'я, яку описав у книзі «Думки про здоров'я». Загалом видано понад 7 мільйонів примірників книги. Знавець кібернетики, Амосов розробив комп'ютерну модель людського тіла, працюючи над «штучним інтелектом». Видатний хірург є автором близько 400 наукових праць, у тому числі 20 монографій про хвороби серця і судин, гнійні захворювання та туберкульоз, а також фізіологія, соціологія та психокібернетика [5].

Звичайно, були невдачі, але Микола Михайлович не здавався, йшов сміливо і знаходив нові способи хірургічного втручання в боротьбі зі складними захворюваннями. Цікаво, що останню операцію на серці Микола Амосов переніс на початку 90-х, у вісімдесят років. У цьому віці він активно користувався комп'ютером та Інтернетом. Талановитий хірург завжди піклувався про своїх пацієнтів, співчував і допомагав їм. В особистому житті він завжди був відкритою і доброю людиною, чуйною до чужого горя [5].

Помер М. М. Амосов 12 грудня 2002 року від серцевого нападу. Ось як він розмірковує про своє життя: «Якби життя могло початися спочатку, я б обрав той самий шлях: хірургію та людяність». Та найкращою ілюстрацією значення Амосова в історії нашої медицини є той промовистий факт, що під його керівництвом було захищено 120 дисертацій – 35 докторських і 85 кандидатських. Сам Амосов є автором понад 400 наукових робіт, зокрема 20 монографій з питань захворювань серця та судин, гнійних захворювань, туберкульозу легень, з проблем біологічної, медичної та психологічної кібернетики. Низка його праць перевидана в Німеччині, США, Японії, Болгарії. На честь Миколая Амосова названо вулиці в Києві, Харкові, Вінниці, Броварах, Національний інститут серцево-судинної хірургії, дві премії НАН України, астероїд “2948 Амосов” [3].

Висновок. Микола Михайлович був яскравою, розумною та різнобічною людиною, блискучим хірургом, вченим і громадським діячем. Він ніколи не був байдужим до проблем держави, нації та особистості. Добра пам'ять про академіка М. М. Амосова буде жити вічно. В Україні популярність цієї видатної

людини залишається настільки високою, що в травні 2008-го телеглядачі під час голосування в межах проекту “100 великих українців” віддали йому друге місце – після великого князя київського Ярослава Мудрого [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Микола Амосов: як український хірург став піонером у проведенні складних операцій на серці URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/mikola-amosov-yak-ukrainskij-hirurg-stav-pionerom-u-provedenni-skladnih-operatsij-na-sertsii.htm#:~:text=%D0%A3%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%BB%D1%8E%2C%2019%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%B4%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%8E%D1%94%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F,%D1%88%D1%82%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%BF%D0%B0%D0%BD%20%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%86%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%A1%D0%A0%D0%A1%D0%A0>.

2. Микола Амосов: як український хірург став піонером у проведенні складних операцій на серці URL: <https://amazing-ukraine.com/mykola-amosov-ukrainskyi-khirurh-stav-pionerom-u-provedenni-skladnykh-operatsii-na-sertsii/>

3. Микола Амосов: Я свідомо йду на ризик заради порятунку життя URL: <https://uain.press/blogs/1125038-1125038>

4. Микола Амосов – людина-легенда URL: <https://medblog.in.ua/mykola-amosov-lyudyna-lehenda/>

5. Видатні науковці-лікарі URL: <https://dspace.vnmu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/431/%D0%92%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D1%96-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%86%D1%96-%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%96.pdf?sequence=1&isAlloved=y>

CULTUROLOGY

ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІВНИХ ПАМ'ЯТОК ОДЕЩИНИ В УМОВАХ ЗАГРОЗ ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ

Лук'янчук Петро Хомич

кандидат наук з державного управління
директор Державного архіву Одеської області
Державний архів Одеської області
м. Одеса, Україна

Вступ. Державний архів Одеської області відповідно до покладених на нього завдань виконує функції обліку та зберігання документів Національного архівного фонду України.

Мета роботи. Показати можливості збереження архівних пам'яток в умовах загроз воєнних конфліктів.

Матеріали та методи. Тези виконано на матеріалах Державного архіву Одеської області з використанням методів спостереження та аналізу.

Результати та обговорення. У зв'язку з безпрецедентним проявом відкритої, широкомасштабної агресії росії проти України, внаслідок якої під загрозою знищення опинилися документи Національного архівного фонду України, з метою забезпечення збереження та захисту документів української історії та культурної спадщини і створення належних умов для збереження документів Державний архів Одеської області використовує вітчизняні способи зберігання документальних пам'яток та проводить значну роботу з міжнародними партнерами, звертається до Міжнародних організацій за підтримкою та пропозицією надання допомоги у забезпеченні діяльності Державного архіву в умовах війни щодо оцифрування документів Національного архівного фонду України по Одеській області.

Дипломатичні місії, акредитовані в м. Одеса, проявляють зацікавленість у

вивченні історичних документів та постійно співпрацюють з Державним архівом Одеської області. Так, з 2020 року у тісних партнерських стосунках з Державним архівом співпрацює Генеральне консульство Грецької Республіки в Одесі. За ініціативи Міністерства закордонних справ Грецької Республіки підписано Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством закордонних справ Грецької Республіки, що діє через Генеральне консульство Грецької Республіки в Одесі, та Державним архівом Одеської області. Зазначений Меморандум підписано з метою збереження культурної спадщини та поглиблення дружніх партнерських відносин. Міжнародний документ засвідчує готовність сторін співпрацювати в оцифруванні документів Державного архіву щодо діяльності грецької громади у XVIII-XX століттях у м. Одеса та Одеській області.

За участю *Ukrainische Orthodoxe Kirchengemeinde e.V.* (Українська Православна церква в м. Берлін) та фонду *Ukraine-Hilfe Berlin e.V.* за підтримки Державної архівної служби України Державний архів Одеської області отримав у користування п'ять тисяч архівних коробів для зберігання архівних документів.

Працівники Державного архіву Одеської області пройшли стажування в Національному архіві Фінляндії, який розташовано у м. Гельсінкі. Стажування включало підвищення кваліфікації, екскурсійні лекції та організаційно-технічні заходи, які дозволили познайомитися з історією створення архівної системи Фінляндії та її організаційною структурою. Познайомилися з досвідом запровадження електронного документообігу, стратегією Національного архіву Фінляндії з цифрового зберігання документального надбання, критеріями якості масового оцифрування архівних документів, побували в Національній бібліотеці Фінляндії та в бібліотеці Національного архіву Фінляндії, яка є спеціальною бібліотекою з архівної справи, геральдики і сфрагістики.

Представниця офісу ЮНЕСКО в Україні пані К'яра Децці Бардескі, яка відповідає за зв'язки та контролювала процес включення історичного центру м. Одеса до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (історичний центр м. Одеса

до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО вже внесено), побувала в Державному архіві Одеської області у 2022 році. Від ЮНЕСКО вже отримана технічна допомога для забезпечення зберігання цифрових копій архівних документів: операційні системи, системи зберігання даних, блоки безперервного живлення, накопичувачі, архівні бокси та ін.

Зважаючи на багатонаціональний склад мешканців та багату на події історію Одещини, дипломатичні місії у 2023 році продовжують проявляти зацікавленість у вивченні історичних документів та співпрацювати з Державним архівом Одеської області. У січні 2023 року відбувся робочий візит Генерального консула Греції в Одесі Дімітріоса Дохтсіса та директора ПП «Архівні інформаційні системи» Кирила Віслобокова до Державного архіву Одеської області. У березні 2023 року з робочим візитом до Державного архіву Одеської області прибув Повірений у справах Посольства Австрії в Києві Арад Бенкьо. Під час зустрічей були обговорені питання щодо оцифрування документів, які зберігаються в Державному архіві Одеської області.

Висновки. Працівники Державного архіву Одеської області разом з міжнародними партнерами постійно переймаються створенням відповідних умов та виконують значну роботу для поповнення та збереження Національного архівного фонду України, що є основною місією архівних установ України завжди та, особливо, під час воєнного стану.

LITERATURE

УДК 82.02

ПРОБЛЕМА ИДЕНТИЧНОСТИ В ФЕМИНИСТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

Мусаева Афет Горхмаз кызы

к.фил.н.

Университет Иностранных языков

Азербайджан

Вступление. Феминизм в литературе представляет собой разнообразное течение, которое невозможно свести к одной категории. Не существует единой универсальной феминистской идентичности. Все они имеют классовые, культурные, этические и исторические различия. Когда мы говорим о феминистской литературе, мы имеем ввиду литературу, которая представляет гендерные различия с женской точки зрения и демонстрирует критическое осознание ассиметричных властных отношений между полами и патриархатом, а не женскую литературу. Феминистская литература опрокидывает патриархальные женские представления, мифы и нормы о женщинах и предлагает возможности и перспективы женской эмансипации.

Материалы и методы. Феминистская литературная традиция в Великобритании имеет глубокие корни. Так например, феминистской литературой можно считать Афру Бен (1640-1689), которая в своих произведениях анализировала женскую суть, желания и страсти, в то время как это было неприемлемо в глубоко религиозном и традиционно-патриархальном английском обществе. Писатели – мужчины критиковали такие произведения, настаивая на том что женщины не могут писать о своих пристрастиях и желаниях. Поэтому некоторые женщины-писательницы скрывали свои имена, пользуясь мужскими. В работе «Безумная женщина на чердаке» (1979) Сандра

Гилберт и Сьюзен Губар пишут: «В обществе, которое видит в женщинах монстров, если они не ведут себя как ангелы, женщинам, знающим, что они не ангелы, приходилось видеть себя монстрами или бороться со многими болезнями, безумием и истерией с виной этого сознания». [1, с. 153]

Маргарет Дрэбл, английская писательница, была подростком во время движения 68-го года и уже тогда наблюдала за движением феминисток. В её романах изображены в основном женские персонажи, умные хорошо образованные, с сильным характером. Маргарет Дрэбл описывала женщин, являющихся сильными личностями, но не уверенных в себе, так как на протяжении столетий они были угнетены обществом, а их достоинства и таланты недооценены.

Маргарет Дрэбл довольно многослойный писатель, с первого взгляда её романы кажутся простыми, так как начинаются в уютной спокойной атмосфере. Но постепенно, читатель сам не замечая полностью поглощается в чтение и Дрэбл как паук в своей паутине раскрывает свой сюжет медленно постоянно увеличивая круги. Она очень ярко приводит психологические описания персонажей, отражая каждую возвратную группу женщин с их проблемами в обществе, в котором доминирует мужчины. Её искренняя и душевная озабоченность проблемами женщин делает её романы грустными и пессимистичными по отношению к любви и браку. «Именно о болезненно депрессивной стороне я и хотела написать ... с той стороной, которая с трудом справляется с любым аспектом жизни... таким образом, я смогла противостоять своим самым страшным страхам .... Все мои героини женщины, полные практического здравого смысла, и тем не менее, они ничего не могут изменить, хотя и пытаются противостоять патологическому состоянию бездействия». [2, с. 86]

В Турции феминистское движение стало развиваться позже чем в Европейских странах, лишь после краха Османской Империи и создания Турецкой Республики женщины смогли начать борьбу за свои права. Феминистское движение в этой стране всегда сталкивалось с градом яростной

критики, постоянными спорами и разногласиями в обществе. Новая волна феминизма в 1980-е годы ознаменовалась изданием многочисленных журналов, отражающих основные феминистские движения, а также, переизданием европейских и американских книг, относящимся, как к художественной так и к научной феминистской литературе. Важную роль в понимании женской сущности и самоидентификации сыграла турецкая писательница и журналистка Дуйгу Асена. Её нашумевший роман «У женщины нет имени» [3] стал в буквальном смысле манифестом женской борьбы за равноправие, в обществе где доминируют мужчины.

Роман, выйдя в свет, произвел эффект взорвавшейся бомбы, так как писательница затронула проблемы, которые всегда считались табу в турецком обществе. Автор романа демонстрирует как главная героиня с детства стала бороться с оружающим её миром, сумев изменить свою жизнь. Она ставит под сомнение главные столпы патриархального общества - образование, брак, любовь, рождение детей.

Таким образом, рассмотрев произведения двух ярких представительниц феминистской литературы, можно прийти к выводу, что несмотря на большое расстояние и совершенно разную политическую, общественную и культурную жизнь в обществе, самоидентификация женщин проходит очень болезненно и по своей сути идентично, на Востоке и Западе.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Bokar, Nichole Suzanne. The Novels of Margaret Drabble: 'This Freudian Family Nexus.' – New York: Peter Lang, 1998. – P.72.
2. Firchow, Peter E. Rosamund's Complaint: Margaret Drabble's The Millstone. In Old Lines, New Forces: Essays on the Contemporary British Novel. 1970. – P. 127–135.
3. Duygu Asena'ya Saygı. Gücünüzü Bilin. – İstanbul: Erko, 2013. P. 69-95.

ОБРАЗ ДРАКОНА В ЯЗЫКОВОЙ КАРТИНЕ МИРА КИТАЙЦЕВ

Чжоу Хунвей

кан. фил. н., преподаватель

Университет Хучжоу

г. Хучжоу, КНР

Вступление. Согласно археологическим данным, самый ранний драконообразный узор, найденный в Китае датируется 6-м тысячелетием до н.э. На чахайском участке культуры Синлунва был найден дракон длиной около 19,7 метров, выложенный красновато-коричневыми камнями. Открытие этого дракона отодвинуло историю китайского поклонения драконам на 8000 лет назад, к периоду легендарной династии Ся [1].

Материалы и методы. Почти все древнекитайские книги, такие как «Хань Фэйцзы», «Легенда о бессмертных», «Книга стихов», «Чжоу И», «Классика гор и морей», «Легенда о бессмертных», «Шицзи», «Цзо Чуань», мифологические романы «Список богов», «Путешествие на Запад», оперная драма «Биография Лю И» и др. содержат описания драконов. В историях и легендах о драконах они бывают пяти цветов: синие, красные, белые, черные и желтые. От цвета дракона зависит его характер:

- ✓ синие в основном свирепые и величественные;
- ✓ красные ближе всех к императору и солнцу;
- ✓ черные дают людям ощущение зла, представляют злых силы неба и природы;
- ✓ желтый цвет символизирует в Китае божественное начало.

Драконы в китайских мифах и легендах являются божественными животными, которые могут меняться, превращаться в солнце, облака и дождь.

Изображение обычно описывается как имеющее голову как у верблюда, рога как у оленя, глаза как у кролика, уши как у быка, шею как у змеи, чешую как у карпа, когти как у орла, и ладони как у тигра. Дракон имеет

характеристики девяти видов зверей, являясь таким образом главой всех зверей .

В русском языке обозначение мифического животного «дракон» появилось примерно в 16 веке, когда известный полководец, политолог, писатель и переводчик Андрей Курбский использовал его в своих письмах. Андрей Курбский ссылается на библейскую историю об Адаме и Еве, искушаемых змеем. Таким образом, можно утверждать, что слово «дракон» появилось в русском языке относительно поздно. «Дракон» объясняется в «Словаре русских интерпретаций» Ожегова: «Чудовище змеиного типа с крыльями и плевательным пламенем» [2]. При этом «дракон» и «змея» в русской культуре являются синонимами и используются для обозначения сверхъестественных животных.

В русских волшебных сказках типичным образом змеи является Змей Горыныч – известный мифический образ. Змей Горыныч, как и другие русские народные «змеиные монстры», имеет три, шесть, девять или двенадцать голов и два сверхбольших крыла, а иногда встречаются пять или семь голов «Змеиного демона Горыныча» [3]. Например, в сказке «Фролка-сидень» описано, что для того, чтобы спасти трех принцесс, которых схватил злой дракон, Фрол сначала убил пятиглавого демона-змея, затем убил семиглавого демона и, наконец, убил двенадцатиголового демона змеи. Кроме того, змеиные демоны могут также обладать способностью летать и имеют крылья, похожие на крылья летучих мышей. Во всем афанасьевском сборнике крылья упоминаются только один раз: змей уносит царевну «на своих огненных крыльях». [4]

Кроме того, Змей Горыныч часто появляется в сказках как огнедышащий образ, а в мифологии он вообще летает в небе, способен вызвать огонь, молнию, бури. Как «летит на него лютый змей, огнем палит, смертью грозит», «тут змея испустила из себя пламя огненное, хочет сжечь Царства» [5].

В различных славянских мифах и легендах «змеиный демон Горыныч» это ящерица, змея в сочетании с птицами или животными или летучие мыши с крылатыми змеями. У него есть крылья летучей мыши, хвост ящерицы, змеиная

шея, три и более голов ящериц или змеиных голов, четыре ноги и когти и он обычно живет в недоступных горах.

Символика китайского «дракона» так же сильно отличается от словянской. Дракон является участником и свидетелем великой интеграции китайской нации. В древних легендах дракон помогал императору отразить врагов и являл собой дух единства, гармонии с небом. В феодальном обществе дракон являлся символом китайской императорской власти. Императора называли истинным драконом Тяньцзы, одежда, которую он носил называлась драконьей, трон - креслом дракона. Все, что связано с имперской властью имело признаки дракона. Дракон являлся высококонцентрированным воплощением китайской имперской власти.

В словянском фольклоре всевозможные «змеиные демоны» часто играют роль злодеев, которые являются воплощением зла и дьявола. Славяне молились о хорошем урожае, делали жертвоприношения, а сюжет «змеиного демона», просившего у людей женщин в качестве подношений отражает традиционные жертвенные обычаи древних славян. В православную эпоху «дракон» и «демон змеи» всегда считались символами зла. В Библии «змеиного демона» и «дракона» называют «сатаной» и «чудовищем», проявлением злых сил.

Заключение. Таким образом, культурные символы китайского «дракона» и словянского «змеиного демона» очень разные. Китайцы любят дракона, уважают его, рассматривают дракона. Дракон до сих оказывают большое влияние на китайскую культуру.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Самый ранний китайский кулон в форме дракона [Электронный ресурс] luxury.chinadaily.com.cn. – Режим доступа: https://luxury.chinadaily.com.cn/2012-01/11/content_14421014.htm – Дата доступа: 03.01.2023.
2. Ожегов С. И. Словарь русских интерпретаций [Электронный ресурс] gufo.me – Режим доступа: <https://gufo.me> – Дата доступа: 22.01.2023.
3. Образ дракона в русских сказках [Электронный ресурс]. school-

science.ru – Режим доступа: <https://school-science.ru/9/10/44906> – Дата доступа: 22.01.2023.

4. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки [Электронный ресурс]. dragons-nest.ru – Режим доступа: https://dragons-nest.ru/dragons/terra_draconita/slavyane/drakony_na_rusi/ – Дата доступа: 07.02.2023

5. Линь Лонг. Сравнительное исследование символики китайского «дракона» и русского «змеино-го демона» // Сычуаньский педагогический университет [Электронный ресурс] d.wanfangdata.com.cn – Режим доступа: <https://d.wanfangdata.com.cn/thesis/ChJUaGVzaXNOZXdTmJyYmZAxMTISCFkzMjlyNDkxGghpYnJxYTR5Mw%3D%3D> – Дата доступа: 19.02.2023

POLITICAL SCIENCES

THE DEVELOPMENT AND PROSPECTS OF THE EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES IN UKRAINE

Savchuk Anhelina Ruslanivna

Student

State University of Trade and Economics

Kyiv, Ukraine

Introductions. Since its foundation, the European Union has gradually turned into one of the most powerful political and financial, and economic centers of the modern world, which guarantees its citizens social mechanisms of a high standard of living, stability, and confidence. European integration is therefore one of the most important strategic goals of Ukraine's national policy.

For our country, joining the EU could be an opportunity to modernize our economy, draw in foreign capital and cutting-edge technology, boost domestic producers' competitiveness, and open up the potential of accessing the single EU internal market. In terms of politics, the Ukrainian state's modernization of its legal system and democratization of its political and institutional institutions are both influenced by European integration. Cooperation with the EU will help raise the level of living and wealth of the populace while bringing Ukraine's socioeconomic conditions closer to excellent European norms.

Aim. The aim of the study is the analysis of the history of the EU-Ukraine relations; its development through the impact of turning points like Orange and Euromaidan Revolutions, the annexation of Crimea and the full-scale invasion of Russia; the current situation, and the prospects of the European integration processes in Ukraine using theoretical, methodological, and practical methods of research.

Materials and methods. Primary and secondary data analysis, comparative analysis, observation, qualitative and quantitative researches, problem-oriented and problem-solving research, and case study method are some of the research methodologies used in this study.

Results and discussion. The progress of European integration of Ukraine can be divided into several stages, each marked by important events and milestones:

- 1991 – 2004: Building of ties with the EU.
- 2004 – 2013: Orange Revolution and talks to closer relations with the EU.
- 2014 – 2019: Euromaidan, the annexation of Crimea, and the signing of the Association Agreement.
- 2019 – present: Progress, challenges, and continued EU support.

Ukraine's entrance into Europe has been a long process that started soon after the country gained independence in 1991. After the collapse of the Soviet Union, Ukraine had to decide on its future geopolitical strategy.

From the very beginning, the leadership of Ukraine hinted at the desire to join the European community. However, there was no clear statement about joining one or another European bloc.

For the primary time, the deliberate of Ukraine to create relations with the European Union according to integration standards was declared within the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine from July 2, 1993 "On the Main Directions of Ukraine's Foreign Policy" [1].

Ukraine was one of the first CIS nations to sign the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) with the EU in 1994, which established a framework for the two parties' political and financial collaboration [1]. PCA set the groundwork for a relationship between the EU and Ukraine, opened the door for future EU-Ukraine discussions, and supported Ukraine's attempts to advance supremacy as well as democracy.

The relations of Ukraine with pan-European integration structures were constantly deepening. Ukraine joined the Council of Europe as a full member in September 1995, which paved the path for even more integration within the continent

[2]. In July 1996, Ukraine became a full member of the Central European Initiative, an influential regional organization uniting 17 countries [3]. In July 1997, the "Charter on the Special Partnership between Ukraine and the North Atlantic Treaty Organization" was signed, in which NATO recognized our country as an essential component of Central and Eastern Europe's emerging democracies and as one of the most important elements in ensuring stability throughout the continent [1].

Afterward, Ukraine's vital course towards European integration was affirmed and created within the Strategy of Ukraine's Integration into the EU, which was declared in June 1998. The primary axes of the integration process were identified as follows:

1. bringing Ukrainian law into line with EU law, ensuring human rights;
2. expanding trade and economic ties between Ukraine and the EU;
3. the pan-European security context of Ukraine's EU integration;
4. strengthening of democracy and the consolidation of politics;
5. alignment of Ukraine's social policy with EU norms;
6. cultural-educational and scientific-technical integration;
7. industry cooperation;
8. cooperation in the area of environmental protection [1].

The next phase of such participation involved creating a free-trade agreement and giving Ukraine membership in the EU as an Associate Member. The process of getting Ukraine ready for the signature of the Association Agreement with the European Union, which calls for close ties between Ukraine and the EU in the political, economic, and cultural domains, started in 2004. However, because of the political crisis in Ukraine, the Agreement's signature was put off until 2014.

Moreover, the Orange Revolution of 2004 marked an important point in EU ties with Ukraine by bringing pro-Western officials to power in that country. In 2008, Ukraine applied to join the EU; however, the EU declined to reveal Ukraine's candidacy ranking. Instead, the EU introduced the Eastern Partnership initiative in 2009, which aimed to strengthen ties with six post-Soviet countries, including Ukraine [4]. The project offered to fund changes and promoted the development of

civil society and democracy in Ukraine.

Subsequently, discussions over an Association Agreement, which would improve the political and economic ties, were still going on. The text of the future Association Agreement was initiated by the heads of both the Ukrainian and European Union negotiation teams in March 2012. The future Association Agreement was finalized during the 15th Ukraine-EU Summit in Kyiv in December 2011 [3].

The 2013–2014 Euromaidan demonstrations heralded a novel page of Ukraine's relationship with the EU. The 2014-starting conflict with Russia has made the road Ukraine is traveling to join the European Union more challenging. Russia has acted to thwart Ukraine's ambitions to accede to EU membership and has resisted such initiatives. Additionally, the fighting has slowed Ukraine's economic growth and hindered its reform and European integration efforts. But it also strengthens Ukraine's resolve to pursue deeper ties with the EU.

Furthermore, the Association Agreement, including a Deep and Comprehensive Free Trade Area, was marked by Ukraine and the EU in June 2014 [3]. The agreement includes clauses that aim to bring Ukrainian law into line with EU law, particularly in areas like the economy, law, social policy, and many others. This creates a potential for entrepreneurs and organizations in our country to gain access to the capital and market in Europe and increase the level of living for Ukrainians.

In addition, Ukraine received visa-free entry to Schengen nations in 2017, allowing citizens of Ukraine to travel to the EU without a visa for short visits [3]. This was viewed as a significant accomplishment for Ukraine and a confirmation of the nation's advancement in the application of reform.

Since the signing of the Association Agreement, Ukraine has implemented a significant number of reforms in a number of different fields, strengthening its institutional capacity and dedication to democratic ideals. In addition, Ukraine and the EU have worked closely together in many areas, such as customs and financial policy, scientific and technological cooperation, and others [3].

Finally, Ukraine made an application for EU participation in February 2022, and the European Council allowed Ukraine candidate status in June 2022 on the

condition that Ukraine execute certain actions for improvement. The Commission will track and provide updates on our advancement on the initiatives we've taken. Once each of these prerequisites has been appropriately completed, the Council will choose another step [5].

Despite the speedy attainment of candidate status, it is important to acknowledge and understand that finishing the integration will probably not be simple or quick. History in Ukraine is distinct. People throughout the world have come to appreciate and admire Ukraine. However, if Ukrainians or their leaders believed that the country would receive any concessions regarding the completion of requirements and criteria for entrance on this basis, it would be extremely risky.

Mutual consensus on reforms, accession discussions, and post-war reconstruction of the nation is the crucial requirement for the successful conclusion of Ukraine's membership in the EU. These actions will be a significant challenge because each of these procedures has unique difficulties. These processes will be linked and take place in a setting with still inadequate institutions, particularly those related to the legal system, law enforcement, property rights protection, public interest protection, and corruption.

Joining the EU is unusual when a nation is at war and unable to control its external borders. As a result, it will be crucial to know how and when the battle ends.

Great and distinctive investment opportunities will arise when the war-torn nation is rebuilt. They will, however, be dependent on reforms that ensure property rights are protected and that the business environment and public services at least meet the very minimum standards. However, due to the lack of accountability for reforms on the part of the Ukrainian political leadership, progress in reforms and integration after 2014 is still insufficient. In the future, this style of state management may lead to even greater problems since the war undoubtedly intensified the tendency for even greater centralization of power and further strengthening of "manual management" in post-war conditions.

However, in addition to the difficulties and risks described above, Ukraine also has very large positive prerequisites for managing the process of reconstruction,

reform, and integration. The big nation of Ukraine is home to a sizable population of gifted, educated individuals who, in recent years, have earned invaluable expertise in carrying out reforms and putting investment projects into action both domestically and abroad in the economic, public, and non-governmental sectors.

Conclusions. All of the aforementioned information allows one to draw the conclusion that Ukraine's development toward European integration has been a difficult process characterized by important moments and turning points. To assure its economic progress and build collaboration with EU nations, Ukraine has been working for decades to integrate into European frameworks. However, the Ukrainian government and society must make significant efforts to complete the complicated process of integrating Ukraine into Europe.

European integration is essential for Ukraine, which seeks to join the community of democratic nations in Europe to raise the standard of living for the people, guarantee local stability and security, and promote the expansion of the country's scientific and technological capacity. The decision by Ukraine to move to Europe creates new potential for collaboration with the continent's industrialized nations, offers chances for growth in the economy, and strengthens Ukraine's place in the global system of international relations.

The EU will gain from Ukraine's entry as well. Security could be a clear advantage since the Russian army would most likely as of now be in Berlin or another city in Europe on the off chance that Ukraine was not at war. During times of peace, there will be numerous prospects for interaction, especially in the food and energy production areas. Additionally, Ukraine has a strong entrepreneurial talent base, and a large human capital base, and is fairly developed in fields like IT, mechanical engineering, and other technical-intensive businesses [6].

So, the country still has a variety of difficult problems in practically every area, which makes it more difficult to adopt EU social and economic criteria. Nevertheless, despite the difficulties, Ukraine is still dedicated to strengthening its ties with the EU and is making progress toward integration.

REFERENCES

1. Законодавство України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>.
2. Вступ україни до ради європи. *tax.gov.ua*. URL: https://tax.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/arhiv/integratsiya-ukraini-does/spivrobotnytstvo-z-radou_es/chlenstvo-v-radi-evropy/vstup/.
3. Contributors to Wikipedia projects. Accession of Ukraine to the European union - Wikipedia. *Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Accession_of_Ukraine_to_the_European_Union.
4. Eastern partnership | EEAS website. *EEAS | EEAS Website*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en.
5. Ukraine. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR)*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en.
6. Ukraine's EU integration: a long way home. *Intereconomics*. URL: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/4/article/ukraine-s-eu-integration-a-long-way-home.html>.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Воробйова Любов Сергіївна

Бакалаврат 1 курс 242 «Туризм»

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова, факультету управління та економіки

м. Хмельницький, Україна

Науковий керівник:

Виговський Леонід Антонович

Професор кафедри філософії, соціально-гуманітарних
наук та фізичного виховання, доктор філософських наук

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Вступ./Introduction. Дослідження на тему: «Справедливість як соціально-політичний феномен» є надзвичайно *актуальною* в сучасному суспільстві. Адже, справедливість – це комплексне поняття, яке переплітається з мораллю та рівністю. Це фундаментальна цінність, яка лежить в основі демократичних норм суспільств і слугує наріжним каменем верховенства права. Розуміння справедливості як соціально-політичного явища важливе з кількох причин. По-перше, справедливість є ключовим фактором соціальної згуртованості та стабільності. Коли люди вірять, що з ними поводяться справедливо і що правосуддя здійснюється, вони з більшою ймовірністю довіряють інституціям та один одному. Ця довіра необхідна для підтримки функціонального та здорового суспільства. По-друге, правосуддя є критично важливим чинником індивідуального добробуту. Дослідження ствержують, що люди, які відчувають, що з ними поводяться несправедливо, більш схильні до стресу, тривоги та інших негативних емоцій. І навпаки, коли люди відчувають, що до них ставляться справедливо, з більшою ймовірністю відчувають почуття приналежності та мети. По-третє, справедливість необхідна для подолання соціальної нерівності. У багатьох суспільствах певні групи стикаються з системною дискримінацією та нерівністю. Справедливість може допомогти виправити цей дисбаланс, гарантуючи, що до всіх ставляться справедливо і що

всі мають доступ до однакових можливостей.

Мета роботи. / Aim. Відповідно до актуальності теми нами визначена *мета дослідження*: проаналізувати особливості прояву справедливості як соціально-політичного феномену.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для дослідження даної теми були використанні наступні джерела:

1. Aquino, K., & Reed, A. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(6), 1423-1440.

2. Leventhal, G. S. (1980). What should be done with equity theory? New approaches to the study of fairness in social relationships. In K. J. Gergen, M. S. Greenberg, & R. H. Willis (Eds.), *Social exchange: Advances in theory and research* (pp. 27-55). Plenum Press.

3. Thibaut, J. W., & Walker, L. (1975). *Procedural justice: A psychological analysis*. Lawrence Erlbaum Associates.

4. Tyler, T. R. (2006). *Why people obey the law*. Princeton University Press.

5. Ван ден Бос, К. (2001). Управління невизначеністю: Вплив виразності невизначеності на реакції на сприйняття процедурної справедливості. *Журнал особистісної та соціальної психології*, 2008(6). С. 931-941.

Результати та обговорення./Results and discussion. Зокрема, розуміння справедливості як соціально-політичного явища є важливим для розробки ефективної політики та заходів. Наприклад, внаслідок досліджень можна зрозуміти, що сприйняття людьми справедливості може впливати на їхню поведінку, в тому числі на готовність співпрацювати з владою та дотримуватися правил. Розуміючи, як справедливість працює на соціальному та політичному рівні, політики можуть розробити більш ефективні стратегії для сприяння соціальній згуртованості та подолання соціальної нерівності.

Отже, справедливість як соціально-політичний феномен є важливою сферою досліджень. Розуміючи, як справедливість працює на індивідуальному

та суспільному рівнях, ми можемо розробити більш ефективні стратегії сприяння соціальній згуртованості, подолання соціальної нерівності та покращення індивідуального добробуту.

Справедливість є фундаментальним поняттям у суспільстві, що являє собою ідею чесності та рівності у розподілі ресурсів, можливостей та прав. Як соціально-політичний феномен, справедливість відіграє вирішальну роль у формуванні індивідуальної та колективної поведінки, поглядів і переконань. Розуміння справедливості вимагає вивчення її численних вимірів, включаючи розподільчу, процесуальну та інтерактивну ознаки.

Розподільча справедливість визначає рівноцінний розподіл результатів або наслідків процесу прийняття рішень. Вона стосується поділу ресурсів та благ в суспільстві чи організації [1]. Дистрибутивна справедливість ґрунтується на принципі рівності, який передбачає, що люди повинні отримувати винагороду, пропорційну їхньому внеску або потребам. На противагу цьому, процедурна справедливість стосується справедливості процесів, що використовуються для прийняття рішень. Процедурна справедливість ґрунтується на принципі справедливості, який передбачає, що люди повинні мати право голосу в процесі прийняття рішень, а правила мають бути послідовними та прозорими [2]. Нарешті, інтерактивна справедливість стосується справедливості міжособистісного ставлення та комунікації в процесі прийняття рішень. Вона належить до якості взаємостосунків, комунікації та поведінки в процесі прийняття рішень. Інтерактивна справедливість ґрунтується на принципі поваги, який полягає в тому, що в процесі прийняття рішень до людей слід ставитися з гідністю та повагою [3].

На нашу думку, справедливість є критично важливим компонентом соціального, психологічного та політичного добробуту. Люди, які вважають, що до них ставляться справедливо, частіше задоволені своїм життям, мають вищий рівень самооцінки та самоефективності, а також відчувають менше стресу та тривоги. І навпаки, люди, які вважають, що до них ставляться несправедливо, частіше відчувають негативні емоції, такі як гнів, розчарування

та обурення. Вони також можуть бути більш схильні до девіантної поведінки, такої як агресія, крадіжки та вандалізм. Справедливість також важлива для суспільства в цілому. Справедливе суспільство – це суспільство, яке сприяє соціальній згуртованості, довірі та співпраці. Воно зменшує кількість конфліктів і сприяє стабільності та процвітанню. На противагу цьому, несправедливе суспільство сприяє нерівності, поділу та конфліктам. Воно підриває соціальну згуртованість і довіру, а також може призвести до насильства і нестабільності.

Висновки./Conclusions. Отже, справедливість – це фундаментальне поняття в суспільстві, що являє собою ідею чесності та рівності в розподілі ресурсів, можливостей і прав. Як соціально-політичний феномен, справедливість відіграє важливу роль у формуванні індивідуальної та колективної поведінки, поглядів і переконань. Розуміння справедливості вимагає вивчення її численних вимірів, включаючи розподільчу, процесуальну та інтерактивну справедливість. Справедливість важлива для індивідуального та колективного добробуту, а також для сприяння соціальній згуртованості та стабільності.

PHILOLOGICAL SCIENCES

CONTAMINATION AS A WORD-CREATIVE MODEL OF MODERN ENGLISH

Shchypachova Daria

English Teacher

National Technical University of Ukraine

Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute

Kyiv, Ukraine

Introduction. Contamination is an independent type of word formation, which occupies an intermediate position between linear and non-linear word-formation models. The active spread of contaminated words in the English language began at the end of the 19th century, however, the first contaminants date back to the 13th century. Contaminated words function within the framework of newspaper, journalistic, advertising, artistic discourses, and also spontaneously arise as occasionalisms in live everyday communication.

For a contaminated neoplasm to enter the literary language and for its codification, it must be socially necessary; have a high degree of stability, due to the frequency of its use in different contexts; semantically capacious due to the development of polysemy, including the appearance of figurative meanings; functionally expedient; comply with the requirements of the language norm; differ in the frequency of use; occur in texts of various genres; be used without graphic means of selection; have verbal activity.

Aim. The purpose of this work is a theoretical description of the contaminated word creation in modern English.

Materials and methods. The most universal method for studying the semantics of a contaminated word is the method of dictionary definitions, however, due to the fact that many neological and occasional-stylistic contaminants are not yet

fixed or are limitedly fixed by various dictionaries, this method is associated with significant limitations. For this reason, the contextual analysis of the meaning of the contaminant in combination with the method of associative experiment acquires great significance and relevance. The least effective method for studying the meaning of a contaminant is the method of component analysis, applicable to a limited number of contaminated words.

Results and discussions. The study showed that contaminated formations are an integral part of emotive-evaluative and expressive communication and can be called typical evaluatives, emotives and expressives, since they are based on creative, complex, paradoxical representations of consciousness, serve the purpose of expressing a subjective attitude to images reflected in mental images objects and phenomena are expressive means of language. Emotive-evaluative and expressive contaminated lexemes are a reflection of creativity, creative representation of human consciousness.

Contaminated words, as a kind of individual author's formations, are created in various fields and fields of activity, most of them, however, appear within the framework of an informal register or discourse that allows informal communication between the addressee and addresser. Occasionally-author's contaminated lexical units that organize human cognitive activity were defined as textual lexical regulators that play an important role in representing the deep meaning of the text, reflecting the linguistic and conceptual worldview of the author of the word.

A contaminated word in a work of art is an attitude towards the author's self-expression, it is the result of a search for new forms, the desire to find the only right word to create a vivid, memorable image.

According to English-language slang dictionaries, contaminated words make up on average about 10-15% of substandard vocabulary, while it can be assumed that this figure will grow in the near future.

Conclusions. The use of a contaminated word gives its author the opportunity to express his attitude to the subject of the description and also to have the necessary impact on the recipient, to direct his perception in the right direction; the use of a

contaminant also has an aesthetic value. In accordance with the perlocutionary intention, the author uses the contaminated word in order to attract the attention of the recipient, to make the unusual word memorable, to evoke an internal or external smile of the recipient, to promote a feeling of pleasure and internal satisfaction as a result of an adequate interpretation of the meaning of the contaminant, to win over the recipient and thus establish with him a connection.

It can be predicted that the process of replenishing the English language with new contaminated formations will not slow down its intensity.

Promising directions in the study of contaminated vocabulary are the following: (1) further analysis of the reasons for the activation of contamination in modern Germanic languages, (2) a more detailed distinction between contaminated formations and formations by analogy, (3) the study of contaminated vocabulary on corpus material, (4) the development of a methodology analysis of the contaminant as an emotive, (5) study of the psycholinguistic meaning of codified contaminants in order to clarify and modify their lexicographic meaning.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ СТРАТЕГІЇ ВІДТВОРЕННЯ АЛЮЗІЙ

Буглак Вадим Валерійович

Студент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний медійний дискурс характеризується багатовимірною системою інтерпретації, декодування смислу, шифрування інформації та накопичення контексту. На текстовому рівні ці особливості виражаються через тенденцію до мовного експериментування та ускладнення синтаксичних конструкцій, що знаходить своє відображення в підтексті.

Мета роботи. В процесі передачі алюзії іншою мовою має особливу лінгвістичну складність, це означає, що перекладач може зіткнутися з такими проблемами тому варто їх розглянути:

1. Насамперед, першим етапом перекладу є ідентифікація, розпізнавання алюзій. Перекладачеві буває складно розпізнати, побачити алюзію у вихідній мові, що пояснюється її імпліцитною (прихованою) природою, а також орієнтацією на компетентного, ерудованого читача. Тут найбільшу складність у перекладача викликають суто «місцеві» прецедентні феномени, такі як відсилання до реклами або до подій, що недавно відбулися на політичній арені.

Так, заголовок з алюзією можна розпізнати за такими ознаками:

– графічні показники: довжина фрази (як правило, заголовок у вигляді короткої фрази – показник позатекстових зв'язків), а також використання лапок, крапки, великих літер, дефісів і т.д.

– синтаксичні показники: незвичайна побудова пропозиції або використання певного ритму та/або рими.

– стилістичні показники, адже алюзія є експресивним прийомом: відхилення від нейтрального стилю чи використання гри слів вказує на можливі інтертекстуальні зв'язки.

2. Алюзіям властива культурна обумовленість, отже, неочевидність для

людини, що належить до зовсім іншого лінгвокультурогенного світу. Справді, алюзії з урахуванням соціокультурних традицій етносу характеризують специфічні національні способи пізнання світу.

3. Ще однією складністю є той факт, що в більшості випадків алюзії носять авторський характер і зустрічаються в різних контекстах.

4. Також стоїть питання про неоднозначну природу цього явища, адже алюзії можуть бути з одного боку одночасно реаліями чи грою слів, а з іншого іменами власними чи ремінісценціями. Отже, способи перекладу слід вибирати для кожного випадку індивідуально.

5. Нарешті, слід зазначити, що алюзія перебуває в рамках газетного заголовка, особливості якого також важливо враховувати під час перекладу. Наприклад, немає можливості зробити виноску чи коментар.

Матеріали і методи. Одним із засобів досягнення інтертекстуальності є алюзія – прийом художньої виразності, що створює асоціативний ряд шляхом натяку на події, факти, сюжети та персонажів в інших текстах.

Алюзія – це прийом використання імен і назв, які натякають на відомі літературні чи історико-культурні факти, і є стилістичною фігурою натяку, що ґрунтується на мовних зовнішніх припущеннях мовця і слухача, автора і читача, а також на історико-культурних елементах їхніх фонових знань. Індикаторами процесу алюзії можуть бути слова, словосполучення або речення.

Алюзії – це відсилання до певних історичних, літературних чи культурних фактів, що належать до фонових знань носіїв мови. Як особливий вид алюзії, вона забезпечує семантичну багатозначність і різноманітність та сприяє смислового збагаченню тексту. Семантичний потенціал алюзії найяскравіше виявляється в художньому мовленні, але вона також широко використовується в текстах іншого функціонально-стилістичного статусу.

На підставі існуючих стратегій та способів перекладу алюзій, можна виділити такі:

– Вибір еквівалента. Підходить у тому випадку, якщо для алюзії є відповідність у мові перекладу, яка не залежить від контексту, перегукується з

одним джерелом і подібно до оригінальної алюзії як за своєю формою, так і за семантичним наповненням.

– Імплікаційний чи імпліцитний переклад алюзії, тобто переклад за допомогою підбору функціонального аналога. Підходить за умови наявності чи відсутності еквівалента алюзії.

– Експлікаційний або експліцитний переклад має на увазі передачу алюзії неалюзивними засобами, тобто за допомогою орієнтації на такі доміанти перекладу, як, наприклад, експресивність, передача задуму автора, додавання тексту перекладу вказівки на джерело та інші.

Для існування алюзії необхідною умовою є наявність попереднього тексту. Це може бути фрагмент літературного твору або публіцистичного тексту, уривок з фільму, вірш, рекламний ролик або рядок з пісні, відомий носіям певної мови.

Результати та обговорення. Основне призначення алюзії у медіа текстах впливати на читача. Саме цей стилістичний прийом дозволяє читачеві розшифрувати подану інформацію та дослідити значення цитати і комунікативні наміри автора. Водночас цитати є своєрідною скарбницею інших культур, і якщо заглибитися в їхню сутність, а не дивитися на них поверхнево, то можна відкрити для себе світ інших культур та історичного досвіду.

Основною умовою відтворення алюзій є збереження стилістичної функції перекладеного тексту у відповідній комунікативній ситуації, що забезпечує достовірність перекладу.

Складність перекладу цитат полягає в частковій або повній втраті впізнаваності цитати в культурі перекладу, що може ускладнити розуміння задуму автора. Тому фахівці повинні якомога повніше і ясніше передати в перекладі весь комплекс асоціацій читачеві оригінального тексту.

Алюзії, що містять інформацію, яка може бути зрозуміла тільки представниками однієї культури, безсумнівно, потребують певної стратегії перекладу, щоб уникнути серйозних семантичних втрат. Основним критерієм, на який необхідно зважати під час перекладу алюзії, є критерій приналежності

алюзійних одиниці до алюзійного простору, який розділяють вихідний і перекладений тексти.

У випадках, коли перекладач наголошує на інформативному потенціалі алюзивного відсилання, відбувається часткова втрата функціональних особливостей алюзії, оскільки втрачається ефект несподіванки, оригінальності при впізнанні посилання читачем. Ця особливість має місце при використанні додавань, наявності коментаря або дослівному перекладі без будь-яких елементів, що пояснюють.

Якщо перекладач ставить за мету збереження функціонального навантаження алюзії, її стилістичного ефекту, він вдається до заміन, подібного перекладу, коли не відоме українському читачеві алюзивне ім'я замінюється одиницею, подібною за значенням, що виражається, але має національну специфіку перекладаючої мови.

У разі має місце втрата культурно-історичного сенсу алюзії. При перекладі алюзії з огляду на зміст, комунікативну функцію, стилістичний ефект та інші характеристики оригіналу, вмючи розпізнавати метафори та алюзії, знаючи специфіку культури першоджерела, перекладач має шанс на більший ступінь адекватності перекладу.

Це, зрозуміло, вимагає і спеціальних знань, і навичок у сфері застосування робочих мов. Щоб уникнути великих втрат сенсу, перекладачам рекомендується, наприклад, оснащувати переклад тексту, що містить алюзивну інформацію, докладним перекладацьким коментарем.

Енциклопедичний характер закладеної в нього інформації сприяє кращому розумінню зашифрованих смислів аудиторією перекладного тексту. Іноді алюзії пов'язані не лише з однією національною культурою, як у випадку з біблійними сюжетами, що входять до фонду фонових знань, загальних для ширшої читацької аудиторії. У таких випадках декодування інформації через перекладацький коментар є нерелевантним.

Якщо ж алюзії відносяться до обмеженої національної культури, від перекладача вимагається використання певних стратегій, щоб уникнути

сміслових втрат. Крім того, існує безліч ситуацій, коли алюзія може виявитися незрозумілою для людей, які читають текст у перекладі. У ряді випадків таку алюзію можна замінити на іншу, більш наближену до культурних та мовних реалій та фонових знань таких людей. Однак необхідно пам'ятати, що такий метод може бути доречний далеко не завжди. На жаль, велику проблему є ситуація, коли перекладач не зміг визначити джерело алюзії або зовсім не помітив дане явище в тексті. У такому разі відбувається ненавмисне опущення: алюзії або залишаються зовсім не перекладеними, або перекладаються нейтрально, без найменшого відсилання до першоджерела.

Одним із найважливіших елементів процесу перекладу є перекладацька трансформація. Це важливий елемент, який безпосередньо впливає на еквівалентність та адекватність перекладу.

Перекладацька трансформація – це перетворення, за якого перекладач здійснює перехід від одиниці вихідної мови до комунікативно еквівалентної одиниці мови перекладу, коли в даному контексті неможливо використовувати звичайний стандартний еквівалент.

Використання перетворень зазвичай мотивується тим, що вони забезпечують вищу еквівалентність, ніж будь-які інші стандартні еквіваленти, і дають змогу уникнути негативних наслідків використання звичайних еквівалентів у даному контексті.

Часто перекладацькі трансформації розглядають на чотирьох рівнях: лексичному, лексико-семантичному, лексико-граматичному та граматичному.

Лексична перекладацька трансформація:

- Транскодування – це техніка перекладу, за якої звуки та фігури слів вихідної мови передаються за допомогою алфавіту мови перекладу. Під час аналізу техніки перекладу алюзій виділяють два види транскодування.

1. транскрипція, яка являє собою метод перекладу, що передає звукові форми слів вихідною мовою;

2. транслітерація – метод перекладу, за якого транслітерація вихідного слова передається в письмовій формі;

– Компуляція – це перекладацька трансформація, коли еквівалентом простого або складного слова мовою оригіналу є перший еквівалент, що зустрічається в словнику.

– Функціональний/варіативний переклад – це перекладацька трансформація, коли обирають переклад, що дорівнює за значенням лексико-семантичному варіанту полісемічного слова, тобто передає тільки одне зі значень цього слова у вихідній мові.

Висновки. Таким чином, аналізуючи способи перекладу алюзії, було враховано типи одиниць цитування, визначені семантичною (тематичною) класифікацією, та їхні семантичні, структурні й функціональні особливості, вивчені за допомогою корпусу. Цю класифікацію було обрано тому, що на сьогодні вона вважається найповнішою і найточнішою класифікацією одиниць цитування і дає змогу аналізувати як семантичні, так і структурно-функціональні особливості цитат у матеріалах медіа.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Сунько Н. О. Алюзія як маркер інтертекстуальності в англійськомовному газетному заголовку. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2016. 20 с.
2. Hellgren Esko. Translation of Allusions. University of Helsinki, 2020. 60 p.
3. Lamont M. Allusions as cultural codes. Washington: Science Association, 2018. 168 p.
4. Valotka A. Creative role of the reader in allusions. Vilnius: Alma Littera, 2020. 84 p.
5. Никашина Н. В. Аллюзия как стилистический прием в англоязычной литературе. Вестник РУДН., 2016. С. 68–74.
6. Ускова Б. А. Переклад алюзій на українську мову. Вінниця: Нова Книга, 2012. 104 с.
7. Garber M. Shakespeare After All. N.Y.: Anchor, 2005. 1008 p.

8. Черчата Л. М.. Алюзія як текстовий елемент. «Молодий вчений», 2015. С. 91–96.
9. Ярема О. Б. Типологія і функції алюзій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2014. № 12. С. 111–113.

TOP 8 TRANSLATION PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS

Деревенко Євгенія Олександрівна

викладач І категорії

Ізмаїльський агротехнічний фаховий коледж, Україна

Introduction. Translation is a process a cell uses to make all proteins the body needs to function from information stored in the sequence of bases in DNA.

Translation is necessary for the spreading new information, knowledge and ideas across the world. It is absolutely necessary to achieve effective communication between different cultures. In the process of spreading new information, translation is something that can change history. Translation enables effective communication between people around the world. It is a courier for the transmission of knowledge, a protector of cultural heritage and essential to the development of a global economy.

The best translators will correctly capture the meaning of the source content and ensure accuracy in terms of language and style. Translation is not just about taking a text in one language and presenting it in another. You must also capture the spirit of the material and be able to put it all in context.

Top companies that need translation services:

- legal services
- entertainment industry
- travel and tourism
- emergency services and first responders
- medical and healthcare industry.

The major purpose of translation is to promote communication across borders and cultures. There is infinite number of languages spoken in the world, which eventually makes all of us different from each other. Apart from making us different, these languages also create a barrier in communication.

5 most common types of translation:

- literary translation (the act of translating literary works, such as plays, novels and poems ...)

- technical translation
- administrative translation
- financial translation
- legal translation.

7 essential translator skills – your core competency:

- Advanced language knowledge. You can't translate something unless you understand it.
- Excellent writing skills.
- In-depth cultural knowledge.
- Sound research skills.
- Best practice translation and review processes.
- Sound translation judgement.
- Computing skills.

Aim. Golden rule of translation - never have a default translation for any given word. Context is a king. Consider it EVERY TIME. If you genuinely can't decide between two options, choose the one that looks less like the source language - but don't do this too often.

Often languages do not have an exact match for a certain phrase or word when being translated into another language. This makes language translation difficult because it means that the translator needs to find the closest equivalent or explain the concept. A good translation flows well, uses appropriate language and feels as though it was written for the intended audience. A poor translation, on the other hand, could be peppered with grammatical mistakes, include sentences where the meaning has been lost and feel stilted and clunky to the reader.

A secret benefit of using translation in this way is that, as well as acquiring vocabulary in your new language, you can actually learn to understand your native language better, as it gives you an insight into how languages differ from each other. Just as in every field, there are **several translation problems** in the translation industry.

Materials and results. Structural variations between languages, cultural differences, compound words... In this article I will go through both the main structural problems in translation and the main challenges of translation.

Here are top 8 of the major translation problems and their solutions.

1) Structure of the language

➤ The structure of sentences in English and other languages may be different. This is considered to be one of the main *structural problems in translation*.

➤ The culture practiced by the speakers of each language may also be vastly different. In many languages, certain terms may be completely absent... This is one of the most common challenges faced by a translator on its daily basis, also one of the main reasons why translation is difficult.

➤ For example, in English the adjective is placed before the noun, but in French the adjective comes after the noun. In Arabic and some other languages, the subject pronoun is part of the verb, and that determines the subject gender and the voice of the sentence. Confusing? It can get so! Language is complex, vast, and ever-evolving. The translator has to know the exact structure in each language, and use the appropriate one.

Solution: limit your expertise.

Gain expertise only in a couple of languages that you are already well-versed with. Make use of grammar checkers, translation memory tools and other techniques to ensure that you have maintained the structure in the target language without changing the meaning or sense of the source document.

2) Cultural differences

➤ The culture practiced by the speakers of each language may also be vastly different. Often, colloquialism is woven into formal language, making the translator's task very difficult indeed.

➤ The larger the region where the language is spoken, the more the dialects there are likely to be, and the more colloquial words you are likely to find – except in technical documents translations, legal document translations, or translations of medical transcripts.

➤ **For example**, the British are famous for their dry, biting sarcasm, which is their brand of humor. However, this kind of sarcasm may not be appreciated in not just a country speaking a different language, but even another country where they speak English.

Then the problem arises as to how to translate accurately without hurting sentiments or angering the target audience. Culture is also considered to be a structural translation problem.

Solution: research and investigate.

Scan the internet to learn the most popular colloquialisms used in that language, and familiarize yourself with the most commonly used dialects. This can give you a fair idea when you need to translate.

Soak in the culture as much as you can through movies, TV shows, magazines and books in that language. Movies and TV shows will be especially helpful in recognizing local culture and dialects.

3) Compound words

➤ A compound word is a combination of two or three nouns and adjectives. They could be closed of three forms – closed form, like notebook; hyphenated like long-distance, or open form like fighter pilot. Some compound words are pretty straightforward, and mean exactly what they say – like afternoon; some mean only half of the term, like say bellboy, and some mean nothing of their original words - for example deadline. In such cases, it can get very tricky for the translator.

Solution: focus your knowledge.

Any translator needs to choose their niche. You should not try to be jack of all trades; select one or two subjects, and become expert in them.

Familiarize yourself with the compound words most commonly used in your subject area, and learn the translations. Use translation memory and other software to make your job easier.

4) Verbs made up of two words

➤ In English there are several verbs that are made up of two words usually, a combination of a verb and a preposition. For example: break up, break down, break

into, break in, break off, break apart, break away; these all mean different things, though the common verb is break. Here the preposition which follows immediately after gives it a completely different meaning. It is highly unlikely that translating the two words into the target language will give you the same meaning!

Solution: avoid literal translation.

Think of finding an appropriate word in the target language for the phrase or the verb in its entirety rather than attempting a literal translation.

5) Words with several meanings

➤ There are several words in the English language that have different meanings based on the way they are used in the sentence. Words are sometimes spelled alike and pronounced alike, but have different meanings, like break (a plate) or take a coffee break. Words that have the same spellings but different pronunciations like to lead a conference, or a lead pencil.

➤ There are also words that have different spelling but have the same pronunciation, like break and brake, grate and great, and so on. There are hundreds of such words in English, and also idioms, metaphors, similes and so on. However, those words may be different in other languages.

Solution: read very carefully.

The translator has to be very vigilant, and carefully read the source text to fully grasp the meaning. Only after that they should begin the work of translation; otherwise, it can lead to embarrassing mistakes and translation problems.

6) Lack of technical knowledge

➤ Regarding technical knowledge, translators are first and foremost, linguists; though they do have good knowledge of certain subjects, they are usually not the top experts in the field. In fact it's very rare that you find a say, doctor, who is also an expert linguist. Translators usually specialize in certain niches and gain subject matter expertise.

➤ But sometimes that may not be enough for some types of specialized translation; some documents may be full of technical jargon, or talk about specific procedures or activities in detail. This can pose a problem for translators.

Solution: ask experts for help.

If the matter is very technical you may need a lot of time – more than usual, to complete the task. You could contact the client for some pointers if you're stuck, or consult a local expert you know well, and ask them for help.

You would also need to read up and educate yourself to gain deeper knowledge, or to keep in step with the new developments happening in that field.

7) Limited time

➤ Limited time is the most common problem that translators face every single day, because most clients need the translated work quickly; they have no time to lose.

➤ If it is a straightforward document, then you may be able to finish it within the deadline. But when it is a technical or legal document full of technical terms or if there is a lot of dialect and colloquialism involved, it could take longer. This can be very stressful for you as a translator, when your client is breathing down your back to get the translated documents.

Solution: technology is your friend.

Use as many technologies as you can – translation memory software, computer aided translation software and more, to speed up the process as much as possible. Other than that, the only thing you could do is put in a request for more time, right at the outset.

8) Personal challenges

➤ Personal challenges, as opposed to linguistic challenges, are those because of the environment around the translator.

➤ There are many benefits on being a translator, but sometimes some of those benefits may also bring problems. For example, being a translator involves a very independent working schedule. This means you can work anytime you want, even from home, but you still have deadlines and time requisites. If you do not handle your working time correctly you might find yourself working 24/7.

➤ Apart from those, a translator may face several other challenges in their line of work. These include but are not limited to: proper internet access, competition

from other translators, competition from machine translation, and the dilemma of pricing your services appropriately.

Solution: know yourself.

Conclusions. There is no one size fits all translation solution for these problems. Know yourself, dissect the problems of translation that we stated above and face them one by one. You will need to figure out how to get around each of these problems and do your best to minimize them. As with many other problems in life, it helps to be disciplined and establish a working routine and a schedule. Always remember that you can always ask someone for help!

I can advice 10 tricks to become an excellent translator:

- read in your native language
- read in your second language
- compare other translations
- travel
- listen to your clients
- build a rich translation memory
- stay updated about the latest technology
- ask for help.

РОЗШИРЕННЯ СФЕР ЗАСТОСУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ

Кучеренко Діана

Здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту
Права та підготовки фахівців
Для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
Внутрішніх справ

Дусяк Олександра

Здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту
Права та підготовки фахівців
Для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
Внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олійник О. С.

Старший викладач кафедри
Українознавства та іноземної мови
Дніпропетровського державного університету
Внутрішніх справ

Постановка проблеми. Кабінетом міністрів України було розроблено законопроект про надання англійській мові особливого статусу, що в подальшому призвело до розширення її сфери застосування. Загалом, англійська мова використовується майже у кожному публічному житті, аби надавати якісні послуги та виконувати свою роботу, українським працівникам часто потрібно спілкуватися із іноземцями, також стрімкий розвиток інтеграції України до ЄС підвищує актуальність та необхідність застосування англійської мови. Англійський ринок та англійська мова в подальшому можуть позитивно впливати на економіку України, закликаючи інвесторів та бізнесменів створювати бізнес проєкти саме на території нашої держави.

Стан дослідження. Дане питання досліджується українськими

науковцями, юристами, депутатами та фахівцями у сфері права та розвитку держави з метою підняття рівня України в міжнародному просторі та підвищення рівні економіки.

Метою написання є здійснення дослідження сфер застосування іноземної мови на території України.

Виклад основних положень. За словами Ростислава Карандеєва, завдяки здійсненню розширення сфери застосування іноземної мови на території нашої держави поступово буде підвищуватися активізація процесів інтеграції українців у зарубіжну спільноту. Також позитивним визначається той факт, що тепер кожен житель держави, який володіє іноземною мовою має можливість знайти кращу роботу, представляти державу в міжнародному просторі та має кращі уявлення та знання стосовно європейського життя та його особливостей і відмінностей від українського менталітету. Це також допоможе формуванню суб'єктності України у світових глобалізаційних процесах [1].

Також позитивним аспектом розширення сфери застосування англійської мови є туристична привабливість України, та подальше зростання інвестицій в державу. Зараз, поки в Україні триває повномасштабне вторгнення російських військових на території держави, характерним є факт повної відсутності туристів, інвестицій та створення нових державних бізнес ідей та проєктів, оскільки усі кошти йдуть на потреби фронту та армії.

Але після перемоги України, науковцями ставляться прогнози про підвищення рівня туризму, так як багато осіб тривалий час підтримували Україну, чули про неї та мають бажання відвідати її саме після перемоги, коли ситуація в Україні буде стабільною та безпечною. Саме тому важливість розширювати сферу застосування іноземної мови та підвищувати рівень її обізнаності у своїх громадян [1]. На сьогоднішній день англійська мова є важлива в органах, організаціях та структурах, що співпрацюють із міжнародними організаціями та діють в міжнародному просторі.

Карандеєв наголосив, що наразі Україна за світовим рейтингом займає лише 40 позицію зі 112 країн світу щодо рівня володіння громадян англійською

мовою. Тож надання англійській мові відповідного статусу в державі "необхідність і стратегічний крок до членства в ЄС" [2]. Виходячи із останньої редакції досліджуваного законопроекту можна дійти висновку, що знання іноземної мови має обов'язково бути у держслужбовців, начальників Національної поліції та працівників вищих навчальних закладів.

Також зазначається інформації стосовно наявної необхідності покращувати сучасні умови та стандарти освіти, які мають спрямування на вивчення іноземної мови усіма здобувачами освіти, а також необхідності проведення, створення індивідуальних та колективних курсів для вивчення іноземної мови дорослими. Крім того, розширюється обсяг застосування англійської мови у сферах, дотичних до іноземців, наприклад в закладах культури, транспортній сфері, міжнародній торгівлі.

Висновок. Отже, підсумовуючи проведене дослідження можна дійти висновку, що даний законопроект значно підвищує рівень інтеграції України до ЄС, та пришвидшує його, що в свою чергу має позитивні наслідки для кожного громадянина держави, так як йому відкриваються нові можливості, знання та робота, а також для держави, оскільки остання в свою чергу гучніше заявляє про себе в інформаційному та міжнародному просторі, а також підвищує рівень туризму та економіки. Даний процес не буде швидким, але його результати варті того, аби зачекати та побачили практичний аспект розширення сфер застосування іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. В Україні хочуть надати особливого статусу англійській мові і зробити обов'язковою в деяких сферах. URL: <https://www.unian.ua/society/ukabmini-rozrobili-zakonoproekt-pro-vstanovlennya-osoblivogo-statusu-angliyskoji-movi-v-ukrajini-novini-ukrajini-11938539.html>
2. Уряд розробляє законопроект щодо статусу англійської мови в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3549003-urad-rozroblaе-zakonoproekt-sodo-statusu-anglijskoi-movi-v-ukraini.html>

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИВЧЕННЯ МОВ У КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Кучеренко Діана

Здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Дусяк Олександра

Здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олійник О. С.

старший викладач кафедри
українознавства та іноземної мови
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Останнім часом суспільство і весь світ розвивається дуже швидкими темпами у різних напрямках. Це стосується різних сфер суспільного життя: технічного, інтелектуального а також на рівні міжкультурного спілкування. Можна спостерігати за стрімким розвитком взаємовідносин між країнами, дружності а також високим рівнем розвитку у сфері філології. Завдяки знанню англійської мови, люди досягають компромісу у різних сферах діяльності.

Можна помітити, що зовсім нещодавно одним із головних критеріїв прийняття на роботу була наявність диплому, що свідчить про якісну освіту і наявність спеціаліста у певній сфері людської діяльності. Наразі багато роботодавців звертають велику увагу на знання іноземної мови, що свідчить про всесторонній розвиток людини, її вміння спілкуватися з іншими, знаходити

спільну мову для налагодження контакту.

Ключове, на що звертають увагу роботодавці в першу чергу – це комунікативні вміння. Співробітник з сильними навичками міжособистісного спілкування вміє чітко сформулювати свої потреби, свої очікування до команди і оточення. А також уважно вислухати, як інші формулюють свої потреби і очікування. Він так веде переговори з іншими, що у кожного учасника залишається відчуття, що він був почутий і зрозумілий, і все це було зроблено в поважній та професійній манері [1, с. 73-74].

Сучасні глобальні зміни в економіці і політиці викликають значний інтерес до культури інших народів, їх звичаїв, інтересів, способу життя. Виникнення такого інтересу до інших народів тягне за собою, по перше, оволодіння мовою іншого народу, адже вивчити культуру іншого народу і зрозуміти традиції та звичаї допоможе розуміння мови. Перш за все слід зрозуміти сутність та розкрити зміст поняття міжкультурної комунікації. Розкрили це поняття а також приділили велику увагу такі науковці як Б. Ананьєв, Л. Виготський, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, В. Фурманова та ін., які зазначили, що:

- міжкультурна комунікація – це взаємодія культур, що здійснюється в певному просторі і часі, де феномен культури розглядається як родове поняття, культурні контакти набувають різних форм, які знаходять своє вираження в дотикові, взаємовідношенні, синтезі, доповнюваності й діалогові;

- міжкультурна комунікація – це взаємодія культур, за якої вони вступають у діалог, відбувається їх актуалізація, внаслідок чого виявляється загальнолюдське і специфічне кожної культури як системи;

- міжкультурна комунікація – це взаємодія культур, що отримує свою екстеріоризацію через мову і вербальний зміст, які створюють специфічну картину світу [2, с. 106-107].

У своїх твердженнях науковці цілком точно, детально і зрозуміло розкрили поняття і саму сутність даного поняття. Міжкультурна комунікація представляє собою певний діалог культур, де взаємодія між різними народами та

націями може бути інтерпретована як процес трансляції культури, національно культурних традицій в аспекті засвоєння відповідної інформації на рівні між суб'єктом і об'єктом та навпаки а також інтеграції, міжкультурної взаємодії, в якій взаємодіючи один з одним особи є представниками різних лінгвістичних комунікативних об'єктів, які діляться один з одним своїм опитом, певним навичками а також вносять в звичаї та культуру якісь нові, цікаві та корисні звичаї.

Також слід зазначити, що однією за функцій взаємодії культур, держав і людей є інформаційна. Вона допомагає віддзеркалити три важливі структурні компоненти:

- 1) Соціальний статус комуні кантів, їхні соціальні ролі в комунікативній ситуації;
- 2) Соціально зумовлене ставлення до адресату;
- 3) Соціально значуща оцінка самої інформації [3].

Одним із важливих чинників, який розкриває важливість діалогу культур, є культурно-комунікативна сумісність, головною метою якої є досягання та спрямованість досягти згоди у дискусії та комунікації співбесідників. Бувають випадки, коли дві сторони зустрічаються для досягання компромісу через якусь суперечку двох сторін. Тут важливо вміти правильно підібрати слова, зрозуміло донести свою точку зору, уникнути погіршення конфлікту і досягти змови. Таким навичкам треба вчитись, окрім досконалого знання мови треба також знати фразеологізми та сленг мови, на якій спілкується співбесідник, влучно та змістовно виражати свою точку зору, бути наполегливим і вихованим. Саме в діалогізмі виявляється цілісність позиції і особистості через постійну взаємодію.

Основним посередником у міжкультурній комунікації виступає людина як носій інформації, яка виступає у ролі медіатора культур.

Медіатор культур – це особистість, що має готовність і бажання вступити у міжкультурну комунікацію, володіє достатніми знаннями мовної норми і специфічними вміннями комунікативної (мовної та немовної) поведінки,

здатністю досягати взаєморозуміння, позитивно ставлячись до інших культур та їх представників. Така особистість має володіти ситуативною гнучкістю, широким поведінковим репертуаром, полікультурністю поглядів, «що передбачає не тільки збереження своєї культури, але й збагачення її внаслідок визнання і прийняття іншої культури, готовності до освоєння інших культур» [2, с. 4].

Отже, головною метою міжкультурної комунікації у суспільстві є досягнення взаємодії та налагодження взаємовідносин між державами. Медіатор культур повинен володіти навичками, які допоможуть йому дійти компромісу та досягти поставленої мети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. М. Денисенко використання альтернативних та інноваційних методів навчання іноземних мов для розвитку soft skills сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих науковців за міжнародної участі Житомир 2018 р. матеріали студ конф 23 листопада 2018.pdf (zu.edu.ua)
2. Міжкультурна комунікація в контексті діалогу культур алла козак (Луцьк, Україна) Випуск 118 Серія: філологічні науки kozak.pdf (vnu.edu.ua)
3. Конецкая В. П. К обоснованию категорий и единиц социальной коммуникации / В. П. Конецкая // Вестник МГУ. – Сер. 18. Социология и политология. – 1996. – № 1. – С.34–43.

ВІДТВОРЕННЯ ФРАНЦУЗЬКИХ ОНІМІВ У ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ, ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Лемешко Таїсія Вікторівна
Студентка
НТУУ "КПІ ім. Ігоря Сікорського"
м. Київ, Україна

Вступ. Ономастичний простір французької мови досить широкий і, враховуючи стрімкий розвиток суспільства і науки, постійно поповнюється. Це створює проблеми для перекладачів, позаяк мови розвиваються нерівномірно. Тому відтворення власних назв із французької мови на українську потребує постійного вдосконалення.

Це зумовлено тим, що (1) більшість власних назв не мають прямого еквівалента в мові перекладу (це стосується географічних назв, назв державних установ, назв витворів мистецтва тощо); (2) вимоги до перекладу постійно змінюються внаслідок економічних, політичних, технічних революцій; (3) правила транскрипції й транслітерації французької й української мов відрізняються.

Мета роботи полягає у визначенні й обґрунтуванні особливостей відтворення французьких онімів у текстах різних функційних стилів українською мовою. Це дозволить перекладачам уникати труднощів під час перекладу й покращити його якість.

Об'єктом дослідження слугує ономастика французької мови. **Предметом** дослідження є шляхи й способи відтворення французьких власних назв українською мовою.

Матеріали та методи. Дослідження проводилося на матеріалі художніх творів відомих французьких письменників "*Du côté de chez Swann*" Marcel Proust (4) та "*Les Thibault*" Roger Martin du Gard (3); публіцистичних статей з електронного журналу *Le Figaro* (1, 2); науково-популярних статей з

електронного журналу *Science et Avenir* (5). Приклади були дібрані методом суцільної вибірки. Серед інших методів у роботі були використані: метод контекстуального аналізу, метод синтезування і текстологічного аналізу, трансформаційний метод, предметно-описовий, логіко-індуктивний, логіко-дедуктивний методи.

Результати та обговорення. Ономастика тлумачиться як наука, що вивчає оніми, їхню структуру, етимологію, функціонування [6, с. 11]. Оніми зазвичай класифікують з огляду на їхню належність до певної категорії. Таким чином О. Ю. Карпенко виокремлює дев'ять фреймів онімної лексики [2, с. 34]: люди – антропоніми, місця – топоніми, божества – теоніми, назви установ ергоніми, назви та клички тварин – зооніми, назви космічних об'єктів космоніми, назви відрізків часу – хрононіми, назви предметів культури та побуту – хрематоніми, назви витворів мистецтва – ідеоніми. Кожен вид онімів він поділяє на вужчі підвиди.

Такий підхід дозволяє розглядати власні назви різнопланово, звертаючи увагу на культурні особливості та розмаїття мовних картин світу, що надзвичайно важливо під час здійснення перекладу.

Крім того, у процесі відтворення французьких власних назв українською мовою перекладач повинен звертати увагу на стиль мовлення, у якому вжитий онім. Загалом, функційні стилі мовлення досліджуваних мов збігаються, позаяк критеріями визначення будь-якого функційного стилю, на думку С. Єрмоленко [1, с. 28], є умови й сфери спілкування.

Отже, вирізняють, зазвичай, такі функційні стилі мовлення: художній, публіцистичний, науковий, офіційно діловий, розмовно-побутовий. У нашому дослідженні ми будемо аналізувати способи відтворення французьких онімів у текстах художнього, публіцистичного і наукового стилів.

Прагматичні особливості літературних онімів, як і їхня культурно-історична належність, естетична значущість, стилістична експресивність, конотативність, утворюють ономастикон. Усі елементи цієї системи слугують для реалізації авторського задуму [5, с. 32]. Це означає, що при перекладі

художніх творів потрібно не лише передати значення слова, а і його стилістичне забарвлення, колорит.

Серед перекладацьких трансформацій (за класифікацією І. В. Корунця [4, с. 224]), що застосовуються при перекладі художніх онімів, використовують переважно: калькування (18 %) – *rue de l'Oiseau* – *Вулиця Птахів* (4, с. 46), експлікацію (4 %) – *la colline de Martinville* *Пагорб у містечку Мартен* (4, с. 158), транскодування (74 %) – *Gregory* *Грегори* (3, с. 53), створення окаяніалізмів (3 %) – *Montjouvain* – *Гора Молодих* (4, с. 107).

У публіцистичному тексті власні назви виступають засобом впливу на адресата, позаяк текст на суспільну тематику повинен збуджувати певні почуття читача, спонукати його до конкретних дій. Прагматична орієнтованість онімів у публіцистиці впливає здебільшого зі світогляду автора статті. Власні назви у статтях допомагають читачеві зорієнтуватися у часі та просторі, сприйняти суть висловлення, зрозуміти наскільки актуальною є представлена інформація. При відтворенні онімів у публіцистичних текстах перекладач здебільшого вдається до транскодування (60 %) – *Netflix* – *Нетфлікс* (2), калькування (20 %) – *International Wines and Arts Museum* – *Міжнародний музей вина та мистецтв* (2), експлікації (12 %) – *Le figaro Vin* – *Фігаро – Винна газета* (2). Слід зазначити, що в мові масової інформації широко використовуються стилістично марковані перифрази (8 %) (що узгоджується з даними роботи [3, с. 51]), які часто слід експлікувати – *ville lumière* – *Париж* – *місто вогнів* (1).

Розглядаючи специфіку перекладу наукових текстів, зауважимо, що однією з прагматичних особливостей онімів є їхня стандартизованість. Тому перекладачеві перед тим, як братися до відтворення технічних онімів, необхідно ознайомитися із галуззю, до якої вони належать і відшукати відповідний еквівалент у мові перекладу. Це пов'язано з тим, що технічні оніми мають чітке визначення в науці.

Таким чином, власні назви у наукових текстах, як свідчать результати аналізу, потрібно калькувати (15 %) – *Titan de Patagonie* – *Патагонський титан* (5) або транскодувати (64 %) – *Ichtyostega* – *Іхтіостега* (5). Оніми також

експлікують (21 %) – *Chicxulub* – кратер від метеорита Шіксулюб (5). Це допоможе читачам, які не мають достатньо досвіду роботи з науковими текстами, зрозуміти його зміст.

Висновки. Отже, у ході дослідження способів відтворення французьких власних імен у текстах різних функційних стилів було встановлено способи відтворення онімів українською мовою із застосуванням найконкурентніших перекладацьких трансформацій, а саме: (1) калькування, експлікацію, транскодування. створення *оказіоналізмів* у текстах художньої прози; (2) транскодування, калькування, експлікація стилістично маркованих перифраз у текстах публіцистичного стилю; (3) у текстах наукового стилю найчастотнішими зареєстровано калькування, транскодування, експлікація.

Запропонована тема є перспективною для подальших досліджень, позаяк мови постійно еволюціонують і переклад власних назв потребує уточнення. Перспективним убачається й вивчення способів відтворення українських власних імен і назв французькою мовою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). –К., 1999. – 431с.
2. Карпенко Ю. О. Топонімія як носій етногенетичного коду. Одеса : Астропринт, 2003. 125с
3. Кобилянський І. Ю. Перифраза як засіб емоційно-образного висловлення думки / І. Ю. Кобилянський // Українська мова і література в школі. – 1986. – № 1. – С. 51–55.
4. Корунець І. В. Вступ до перекладознавства. Вінниця: Нова Книга, 2008. 512 с.
5. Рудяков Н. А. Стилистический анализ художественного произведения. Київ : Вища школа, 1977. 136 с.
6. Склярєнко О. Типологічна ономастика : монографія: у 5 кн. Книга перша : Лексико-семантичні особливості онімного простору. Одеса :

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Le Figaro. La ville lumière en éclaieur. URL: <https://www.lefigaro.fr/livres/2006/03/09/03005-20060309ARTLIT90257-histoire.php> (дата звернення 22.04.2023)
2. Le Figaro. Michel-Jack Chasseuil, l'homme aux 50 000 bouteilles, organise des visites privées dans sa cave. URL: <https://avis-vin.lefigaro.fr/economie-du-vin/o153180-michel-jack-chasseuil-l-homme-aux-50-000-bouteilles-organise-des-visites-privees-dans-sa-cave> (дата звернення 19.04.2023)
3. Martin du Gard, R.. Les Thibault. Tome 1. URL: http://www.bouquineux.com/index.php?telecharger=2415&Martin_du_Gard-Les_Thibault_-_Tome_I_-_Le_Cahier_gris (дата звернення 19.04.2023)
4. Proust, M. Du côté de chez Swann. URL: <https://livros01.livrosgratis.com.br/lv000045.pdf> (дата звернення 19.04.2023)
5. Sciences et Avenir. Retour sur la grande aventure de la vie sur Terre. URL: https://www.sciencesetavenir.fr/archeo-paleo/evolution/retour-sur-la-grande-aventure-de-la-vie-sur-terre_160251 (дата звернення 19.04.2023)

ПОЕТИКА ТА МОВА ТВОРІВ І. КАРПЕНКА-КАРОГО

Стаховська Наталія Федорівна

канд. філол. наук.

доцент кафедри перекладу

Дніпровський державний технічний університет

м. Кам'янське, Україна

Вступ. Могутню силу таланту мав видатний український драматург і театральний діяч Іван Карпович Тобілевич, широко відомий під псевдонімом Карпенко-Карий, якого І. Франко вважав батьком новочасного українського театру, визначним артистом та великим драматургом, якому рівного не має в літературі.

Ціль роботи з'ясувати особливості лексичного багатства у мові творів І. Карпенка-Карого.

Методологічною базою дослідження послужили роботи таких вчених як Г. Кочур, Р. Зорівчак, М. Новікова, Д. Білоус та ін..

Матеріали та методи Творча спадщина Карпенка-Карого включає 18 п'єс і 3 етюди: комедії «Розумний і дурень», «Мартин Боруля», «Сто тисяч», «Хазяїн», «Суєта», «Житейське море», «Паливода XVIII століття»; драми «Бурлака», «Безталанна», «Наймичка», «Понад Дніпром», «Лиха іскра полеспалить і сама щезне», «Гандзя»; трагедії «Бондарівна», «Сава Чалий», а також критичні праці, рецензії і переклади. Всі вони цікаві як за тематикою, так і за мовою. В роботі використано описовий метод дослідження.

У своїй творчості І. Карпенко-Карий розкриває найістотніші соціальні явища, що відбувалися в пореформеному українському селі. Він нещадно висміював сваволю глитаїв та продажність місцевої адміністрації. Українське село в сірому, буденному вбранні, хижачка гонитва різних глитаїв за збагаченням, за грішми, землею, безоглядний визиск людської праці, темне царство насилля, експлуатації, самолюбство – ось улюблені теми драми та комедії драматурга [1].

Він створив галерею образів сільських визискувачів, які мету свого життя бачать у тому, щоб, як каже Терентій Пузир з комедії «Хазяїн» *«йти за баришем наосліп, штурмом, крушити наліво і направо, плювати на все і знать не хотіли людського поговору»* [2, с. 121] У царстві наживи *«всі рвуть, де тільки можна зірвать»* [2, с. 150], торгують людською гідністю, честю, сумлінням, коханням, *«Аби бариш, то все можна»* [2, с. 134]. Драматург створив ряд безсмертних комедій, які «сатирою страшною» таврували визискувачів, шахраїв, деморалізованих чиновників.

У комедії «Сто тисяч» викривається патологічна зажерливість багатія Герасима Калитки, який добре розуміє, що його багатство створюється працею наймитів, їх нещадною експлуатацією, проте шкодує для них поживної страви, навіть шматка хліба, а тому й заявляє: *«Я не буду панувать, ні! Як їв борщ та кашу, так і їстиму, як мазав чоботи дьогтем, так і мазатиму, а зате всю землю навкруги скуплю»* [2, с. 210]. Тому він і погоджується на придбання за безцінь ста тисяч карбованців. Коли ж при цій операції Калитка був ошуканий шахраями, то кинувся вішатися. Врятований від смерті, Герасим, ридаючи, дорікає рідним і близьким: *«Нащо ви мене зняли з вірьовки? Краще смерть, ніж така потеря!»* [2, с. 260]. Адже для нього смисл життя полягав у постійному збагаченні, символом якого саме й виступали гроші, а втративши їх, він не знає, як буде жити далі. При всій своїй комічності п'єса І. Карпенка Карого змальовує проблеми тогочасного суспільства, яке культивує думку про те, що цінність людини вимірюється кількістю грошей, які вона має, тому в бажанні здобути гроші люди здатні на все, навіть втратити душу, бо, як сказав Савка, *«без душі, мабуть, легше, як без грошей»* [2, с. 44].

Новаторство І. Карпенка-Карого в п'єсі «Сто тисяч» полягає ще й у тому, що в ній виникають елементи авантюрної драми – жанру, давно відомого в західноєвропейській драматургії, але нового для української. До того ж проблеми, порушені в цій комедії, а також у п'єсі «Хазяїн» –художньому продовженні «Ста тисяч», є актуальними«болючими»проблемами і нашої сьогоденної дійсності [1; 3].

У спадщині Карпенка-Карого знаходимо кілька творів, в яких розробляється історична тематика. В основу драми «Бондарівна» покладено мотив і сюжет народної пісні «Ой в містечку Богуславку», де піднесено образ української патріотки, яка за відстоювання своєї честі поплатилася життям. Дія драми «Лиха іскра поле спалить і сама щезне» відбувається на тлі боротьби запорожців проти турецько-татарських поневолювачів.

I. Карпенко-Карий спробував свої сили і в жанрі історичної трагедії, написавши п'єсу «Сава Чалий», що стала одним з найдовершеніших зразків цього жанру в українській літературі. Трагедії I. Карпенка-Карого створена на основі народної історичної пісні. Їй притаманний глибокий психологізм, точна й переконлива вмотивованість дій та вчинків героїв. Драматург відійшов від сюжетних та етичних акцентів пісні, де Гнат Голий є уособленням народної позиції й ім'ям своїх побратимів карає зрадника Саву. У фіналі трагедії Сава намагається виправдатися перед гайдамаками: *«Я лиш обороняв від кривди вашої увесь край»* [2, с. 98]. Але такі «виправдання» Гнат категорично відкидає, нагадавши про його злочини, заподіяні й колишнім товаришам, і всьому народові. Пафос твору – в осуді зради як найстрашнішого зла.

I. Карпенко-Карий зображує гайдамацький рух за фольклорною традицією. Показуючи трагедію визвольних змагань народу, зумовлену зрадою ватажка, який *«за ланські ласощі й принади»* перекинувся на бік Потоцького й став страчувати своїх недавніх побратимів, драматург акцентує на справедливості помсти над перебіжчиком, здійсненої його колишнім товаришем Гнатом Голим. Осуджуючи поведінку зрадника, Карпенко-Карий порушував болючі проблеми сучасного йому суспільного життя, розв'язував їх з демократичних позицій.

Таким чином, творчість Івана Карпенка-Карого, говорив Іван Франко, *«наповнює нас почуттям подиву, для його таланту. Обняти такий широкий горизонт, заселити його таким множеством живих людських типів міг тільки першорядний поетичний талант і великий обсерватор людського життя»* [4].

I. Карпенка-Карий своєрідно підсумував майже столітній розвиток

української драматургії, піднявши її на новий рівень. Вражаючи тематичним і жанровим багатством, вона у своїй цілісності, являє собою розмаїту картину життя України протягом століть. У художній розробці історичного чи фольклорного матеріалу далекого минулого досить відчутним є зв'язок з тогочасними життєвими проблемами [5].

Його драми на сучасні теми з психологічною глибиною й переконливістю показали трагічне становище безправного, затурканого трудового люду, потворні форми його побуту і – в окремих випадках – його протест. Замислювався митець і про місце інтелігенції в сучасному йому суспільстві. Твори І. Карпенка-Карого багатьма своїми елементами входять в ідейно естетичний контекст нової європейської драми.

Дбаючи про розбудову літературної мови, письменник добирав різні лексичні варіанти для вираження мови дійових осіб, вміло використовував емоційно забарвлені імена та прізвища, влучно вживав народнопісенні елементи, прислів'я та приказки у своїй творчості.

У своїх творах І. Карпенко-Карий вміло використовував назви конкретно чуттєвих понять, побутових реалій, просторічні елементи, сталі словосполучення, аби надати дійовим особам яскравої індивідуальності, відтворити їх психологію, глибше розкрити характери різних верств населення. Драматург спирався на конкретно-побутову лексику, напр.: *коней розпрягти, скотину порать, гроші, воли, земелька, корови, батоги, реміняки, борщ, каша* [2] та ін., часто використовує слова емоційно-експресивного характеру, напр.: *прахвости, стара, красти, жерти, набрехати* [2] а також сталі вирази, які збагачують образний світ п'єси, напр.: *Бог дасть, нехай Бог милує* [2, с. 110]; *піт лє* [2, с. 44]; *пил припада* [2, с. 278]; *цоб, половий, цабе, перістий* [2, с. 174-175].

Мова героїв драматичних творів І. Карпенка-Карого ніби вимережана народними приказками, прислів'ями, народною фразеологією. Напр.: *«Луни та дай»* [2, с. 50]; *«до душі, та не до кишені», «обіцянка-цяцянка, а дурневі радість»* [2, с. 258]. З уст народу почерпнув драматург і такі вислови, як: *«щоб він і тріски з двору не брав»* [2, с. 7], *«кісткою в горлі стану»* [2, с. 17], *«за нею*

сліпма упадають» [2, с. 55], «і кліпай тоді очима перед людьми» [2, с. 76]. Певної мелодичності та експресії в мову героїв творів І. Карпенка-Карого вносять народнопоетичні звертання: голубко, голубонько, зіронько, дружинонько, ластівочко, лебідонько, голубчику [2]. Але ці звертання у певному контексті можуть набувати і негативного відтінку. Наприклад: впевненість у своїй правоті та ненависть Бурлаки до волосного старшини звучать у слові «голубчику» в зверненні до Михайла Михайловича: «Не сховаєшся, голубчику, від мене! Побачимо, як ти Олексу в москалі віддаси; я й до справника і до губернатора доступлюсь» [2, с. 276].

У мові трагедії «Сава Чалий» І. Карпенко-Карий, як у творі історичному (час дії – друга половина XVIII ст.), зустрічаються слова і вислови, пов'язані з відтворюваною епохою, з тогочасним побутом, політичним ладом і класовою боротьбою. Для відтворення «аромату» епохи драматург використав ряд лексичних і фразеологічних архаїзмів, цитацію або стилізацію історичних дум і пісень тощо. Спостереження над текстом твору підтверджують, що його мова досить насичена подібним словесним матеріалом. Можна відокремити назви чинів і посад, соціального стану, титулування, соціальні назви: *воєвода, гетьман, кошовий, старшина, шляхтич* (польська шляхта), *панщина, бидло, сіпаки дворові, січ, хорунжий, підстароста, сотник, писар, джура, благородний шляхтич Речі Посполитої* [2, с. 3-106]. Назви політичних, соціальних установ, організацій: *братство (при церкві), слобода, унія, Запорожжя, Річ Посполита, корона (державна), привілеї* [2, с. 3-106]. Назви феодально-натуральних податків і повинностей: *Панщина, шарварки, заорки, оборки, закоски, обкоски, зажинки, загібки, огребки, подорожчина, осип жита* [2, с. 3-106]. Назви військових організацій і частин, назви зброї: *січ, кіш, курінь, гайдамацька ватага; під'їзди панські, міліція, Гард запорозький на Бугові, списи, мушкети* [2, с. 3-106].

З тим же значенням виступають фразеологічні звороти та словосполучення: *Заплатить у панську казну від кожного тягла сорок шість злотих і шістдесят вісім злотих* [2, с. 9]. *Десятину дати: від пасіки очкового,*

дві курки, двадцять яєць, двадцять пасом прядива [2, с. 9]. *Панищину робить* [2, с. 10].

Назви соціальних рухів, напр.: *гайдамацький бунт, гайдамацький рух, Гайдамаччина, Хмельниччина* [2, с. 3-106].

Колорит епохи створюють почасти і деякі польські й українські прізвища (осіб історичних і вигаданих), а також різного роду назви місцевостей, міст і сіл, зокрема таких, що були осередками гайдамацького руху:

прізвища: *Потоцький, Ружицький, Жезницький, Яворський, Шмигельський, Курчинський, Кульбаба, Горицвіт, Кравчина, Молочай, Вернигора, Вовк*; топонімічні назви: *Канів, Лебедин, Немирів, Лебединський монастир, Біла Церква, Тульчин, Лисянка, Карпиші, Рубань, Степашки, Чорний ліс, Подоль, Волинь, Брацлавщина, Луг Великий, Гетьманщина* [2, с. 3-106].

В основі лексичного і фразеологічного матеріалу драматурга лежить лексика і фразеологія, дібрані з студійованих ним наукових і художніх джерел, як літературних, так і фольклорно-пісенних. На мові твору, насамперед на звертаннях типу *пани-браття, пане отамане, батьку отамане, лицарі преславні* [2, с. 3-106] позначився також вплив історичних дум і пісень. Певні вислови і звороти, запозичені з історичних дум і пісень, зустрічаються в мові тих же персонажів як компоненти їх реплік, причому дійові особи вживають їх не в цитатному, а в звичайному плані висловлення. Наприклад: Медвідь розповідає Гриві про Саву і зауважує: *«Його й на Січі поважають, там і батько його старий в повазі був»* [2, с. 35]. На це Грива, наче коментуючи слова Медведя, каже: *«Вигодував Чалий сина Саву, козакам на славу»* [2, с. 38]. Варіацію цього рядка пісні маємо в покаяннях роздумах Сави за хвилину до загибелі: *«Ох, як мені нудно і на серці трудно. Здається, зараз би вернувся до своїх, у ліс, у нори... ...Зоя піде скрізь за мною... А там я вигодує сина свого Саву козакам на славу»* [2, с. 100].

Із загальних особливостей мови трагедії слід відзначити: ритмізацію мови персонажів; конкретність цієї мови, часто поєднану з яскравою образністю;

імітацію польської мови для мовної характеристики представників польської шляхти.

Висновки. Спостереження над мовою творів І. Карпенка-Карого вказує на те, що він блискуче використовував у своїх драмах, комедіях, трагедіях весь багатий арсенал української мови: різноманітну лексику, в тому числі архаїзми, історизми, діалектизми, численні фразеологічні звороти, складні синтаксичні конструкції, метафори тощо. Все це слід обов'язково передати при перекладі, зберігши своєрідний авторський стиль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бронза С. Особливості мовної своєрідності творчого доробку Івана Тобілевича (Карпенко-Карого) / С. Бронза // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2013. – № 13(4). С. 169–173.
2. Карпенко-Карий І. Сто тисяч: Драматичні твори / І. Карпенко Карий;. – К.: Важпромавтоматика, 2007. – 352с.
3. Бронза С. Незакінчена трилогія І. Тобілевича (І. Карпенка-Карого) «Суєта» – «Житейське море» – «У пристані» / С. Бронза // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. – К.: Твім інтер, 2010. С. 401–411.
4. Франко І. Іван Тобілевич (Карпенко-Карий) // І. Франко. Твори: у 50-ти т. Т.37. – К., 1981. – С. 374–380.
5. Івашків В. Іван Тобілевич (Карпенко-Карий). Нарис життя і творчості / В. Івашків. – Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2011. – 192 с.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНА ПРОБЛЕМА ЕГОЇЗМУ І ЖЕРТОВНОСТІ В КАЗЦІ ОСКАРА ВАЙЛЬДА «ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ»

Тереховська Олена

к.ф.н., доцент

Прикарпатський національний університет

ім. Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ

Вступ

Важливе місце в невеликій за обсягом літературній спадщині епатажного англійського письменника Оскара Вайльда займають казки, представлені, як відомо, двома збірками «Щасливий принц та інші казки» (1888) і «Гранатовий будиночок» (1891). Дослідники переважно звертають увагу на їх поетикальну специфіку, відзначаючи новаторський характер «декоративного» стилю казок, потяг до екзотики в описах (Ю. В. Янченко, М. Г. Соколянський, Т. Кривина), парадоксальну форму висловлення думки (Б. І. Колесников, К. О. Шахова), гротескне співіснування фантастичного, чарівного матеріалу з побутовою конкретикою, так званий «ефект побутовізму» (М. Г. Соколянський). Вищезазначене наштовхує на висновок, що «Своєрідність казкових творів Вайльда на тлі великої кількості світової казкової літератури проявляється виключно в плані поезики» [6; с. 69].

Аніскільки не применшуючи важливості розвідок, присвячених поезиці казок О. Вайльда, хотілося б звернутися до проблемно-тематичного аспекту їх аналізу, ще раз перечитати їх у морально-філософському ключі.

Зокрема, **об'єктом дослідження** даної розвідки слугуватиме казка «Щасливий принц» із одноіменної збірки письменника, а **предметом** - її проблемно-тематичний аспект.

Метою розвідки є довести, що наскрізною у казці «Щасливий принц» є філософська проблема добра і зла, яка актуалізована її концептуально художньою модифікацією жертовності й егоїзму.

Матеріали і методи

Дослідницька методика полягає в екстраполяції методу «практичної критики» (А. А. Річардс, С. Джонсон, М. Арнольд, Т. С. Еліот, Ф. Р. Лівіс) на художній текст казок О. Вайльда. Зокрема, передбачається їх прочитання у відповідності до моральних критеріїв та аналіз проблем змісту (з'ясування моральної настанови автора), без розгляду питань форми, структури, жанру, композиції, символіки тощо.

Результати та обговорення

Передусім, необхідно внести певні корективи в питання визначення жанрового різновиду казкових творів О. Вайльда. Вітчизняні і зарубіжні дослідники (К. О. Шахова, М. Г. Соколянський, О. П. Кудлей, М. О. Чебракова та інші) традиційно називають їх чарівними казками: «За творами Оскара Вайльда закріпилася жанрова назва «чарівні казки» («fairy tales»), або («fairy stories») з маленькою поправкою на очевидність «новелістичної традиції в його казках» [6; с. 69]. Це обумовлено, мабуть, наявністю в них яскравих фантастичних картин, чарівних снів, птахів і тварин, екзотичних країв, неймовірної краси предметів і речей матеріального світу. Однак, таке визначення видається дещо хибним, таким, що значно применшує ідейно змістові акценти казок письменника, затьмарює їх морально-філософський стержень, розбалансовує невидимий, але потужний зв'язок між формою і змістом.

У казках О. Вайльда порушуються філософські проблеми, як-от: протиставлення справжніх людських чеснот (любові, милосердя, жертвності) прагматично-меркантильним цінностям (кар'єризму, гонитві за матеріальними благами, показному аристократизму); проблема дисгармонії між красою зовнішньою і внутрішньою; проблема фальсифікації цінностей (коли жадібність і нахабство видаються за віддану дружбу і любов); проблема сутності людського буття і тісно пов'язана з нею проблема щастя людини. Це переконливо свідчить, що казки О. Вайльда є філософськими казками, вони містять складну, інколи суперечливу, життєву мудрість, нерідко сповнені

трагічних інтонацій, передають парадоксальність самого буття, коли справжні добрі інтенції і сподівання нерідко програють у боротьбі зі злом. Отже, не чарівно-фантастична складова, а філософський зміст передусім вирізняє казкові твори О. Вайльда, тому правильніше буде кваліфікувати їх як філософські казки. «Казки займають у літературному спадку майстра особливе місце завдяки щирій постановці кардинальних проблем людського буття...» [6; с. 77]. Вищезазначені слова М. Г. Соколянського є слушним підтвердженням наших міркувань.

Необхідно зауважити, що філософські казки О. Вайльда неодноразово привертали увагу дослідників тим, що їх морально-філософський зміст не зовсім узгоджується з теоретико-естетичними міркуваннями письменника, висловленими в його літературно-естетичних трактатах («Занепад мистецтва брехні», діалог «Критик як художник», «Пензель, перо і отрута», «Істина масок» із книги «Задуми» (1889), передмова до «Портрету Доріана Грея» (1890)). «Питання про співвідношення краси і моралі, - зазначає, зокрема М. Г. Соколянський, - порушується і вирішується Вайльдом-казкарем, можна сказати, у повному протиріччі з Вайльдом-теоретиком» [6; с. 66]. Так, дійсно, деякі висловлювання О. Вайльда, як-от: «Мораль завжди слугує останнім притулком людей, що не розуміють краси», або «...нема суттєвої несуголосності між злочином і культурністю» чи «Немає книг моральних чи аморальних. Є книги, написані добре або написані погано» звучать провокаційно, але позиція щодо реєпції літературно-естетичної спадщини письменника як єдиної системи, з притаманними їй художніми акцентами викликами, видається нам більш переконливою. Релятивність усіх норм і канонів у мистецтві, заперечення будь-якої «категоричності» в усьому, що стосується природи й призначення митця і мистецтва, виклик банальній ординарності і традиційності як в ідеї, так і у формі - це перманентні атрибути все-таки єдиної, але, безперечно, складної і суперечливої системи літературно-естетичних поглядів О. Вайльда. Як слушно зауважує К. О. Шахова, «... суперечливість поглядів виявлялася в усьому, що писав Вайльд. Пошуки

художньої і філософської істини часто-густо приводили його до висновків, протилежних один одному. І в цьому знаходила втілення ще одна теза письменника - про неможливість віднайдення однієї-єдиної істини - універсальної, придатної для всіх і всього» [9; с. 31]. Тут варто згадати власні висловлювання О. Вайльда: «У мистецтві немає універсальної істини» («Істина масок»), або «...Те положення в мистецтві найправильніше, протилежність якого теж правильна...» [Цит. за: 6; с. 60] чи «...Тільки не поспішайте зі мною погоджуватися: коли зі мною погоджуються, у мене завжди таке відчуття, ніби я десь щось наплутав... [5; с. 181]. Вочевидь, суперечливість виступає невід'ємним маркером художньо-естетичної системи О. Вайльда, інструментом виклику, епатажу, бо, на думку митця, «мистецтво має нас зворушувати, а не повчати».

Втім, казки письменника зворушують повчаючи, вони просякнуті настроями доброти, співчуття й милосердя, сприяють розвиткові емпатії до нужденних і страждених, спонукають до переосмислення справедливості усталеного порядку речей у світі. Їх сюжетотворна специфіка полягає в наявності прихованого морально-філософського стержня, що міцно цементує усі смислові й поетикальні компоненти в єдине художньо-естетичне полотно. Краса і мораль, етика і естетика у казках знаходяться пліч-о-пліч, урівноважуючи й органічно доповнюючи одне одного: «І мораль у цих казках переконлива, ґрунтується на гуманістичних засадах, зрозуміла та прийнятна для всіх, хто розрізняє добро і зло» [9; с. 31]. Тож позицію про «чистий естетизм» казок письменника ми відкидаємо і будемо аналізувати їх у площині морально-філософських цінностей.

З казки «Щасливий принц» починається подорож у казковий світ О. Вайльда. «На високій колоні стриміла над містом статуя Щасливого Принца. Він був зверху донизу покритий тонесенькими листочками щирого золота.

Замість очей його сяяли два сапфіри, а на руків'ї шпаги пламенів великий рубін.

Усі були в захваті від Принца» [1; с. 4].

Цей яскравий опис мав би підготувати читача до оповіді про щось прекрасне і чарівне, про якісь дивовижні події і пригоди, створити атмосферу певної загадковості і таємничості. Але далі події розвиваються не за законами жанру казки, а швидше новели - стрімко і непередбачувано. Ставши статуєю і побачивши безмірне горе та страждання своїх підлеглих, Принц прозрів від усвідомлення кричущої несправедливості, що панує в його місті. Він нарешті побачив правдиву гірку картину нужденного, голодного життя простих людей за межами його палацу – кравчиню з худим і стражденим обличчям та шкарубкими, червоними від уколів голки руками, яка «гаптує квіти-пасифлори на атласній сукні найвродливішої з фрейлін Королеви...», а в кутку кімнати в ліжку лежить її хворий синок <...> і безперестанку плаче»; юнака на мансарді, що «... поспішає закінчити свою п'єсу для Директора Театру, але так змерз, що несила йому більше писати. Протопити ж кімнату нічим, і від голоду паморочиться голова»; маленьку дівчинку, що торгує сірниками, але «впустила сірники в рів, і вони геть зіпсувались. Батько битиме її, коли вона не принесе додому грошей» [1; с. 7-12].

Побачене змусило Щасливого Принца усвідомити, яким великим злом на фоні бідності і нужденності цих людей виступало його життя без смутку в палаці Sans Souci, за могутнім муром. У постійних розвагах і насолодах йому було байдуже до чужого горя і страждання, адже він сам зізнається, що «жодного разу йому не спало на думку запитати, що діється там, за тим муром». Принц вів звичний для його статусу і можливостей спосіб життя. Він мав почет і придворних слуг, яким теж не було діла до страждених і нуждених. Вони вважали такий порядок речей у світі розумним і справедливим. І тепер, коли Принц помер і побачив «всі болячки і все убозтво свого міста, він не зміг стримати сліз».

Мер Міста і його Радники теж належать до світу «ситих і самовдоволених», бо їм також байдуже до правдивих і сумних реалій життя в місті. Для них питання зовнішньої краси, порядку і привабливості міста важливіші за громадян, їм немає діла до проблем бідноти, головне, щоб

«картинка була гарною» і не псувала настрою від гарної прогулянки.

Філософська проблема добра і зла модифікується тут у морально-етичну проблему егоїзму і жертвності, а також тісно пов'язаних із нею – проблем байдужості і милосердя.

У казці лаконічно, але виразно зображена соціальна верхівка, що уособлює зло, відверто демонструючи самовдоволену зверхність, егоїзм і неприязнь до тих, хто потребує допомоги. Вони відгородили себе від іншого світу стіною байдужості і не переймаються чужим болем та стражданнями. Їм зручно так жити, бо вони - забезпечений клас.

Життя Принца в палаці в оточенні придворного почту теж асоціюється з байдужістю та егоїзмом, але після смерті Принц змінюється й усвідомлює глибину і смак чужого горя, біль та потреби нужденних. Маленька Ластівка жертвовно допомагає йому виправити фатальну помилку. На прохання Принца вона видзьобує з його статуї дорогі камінці і відносить нужденним. Однак, рятуючи інших, маленька пташка гине, бо не встигає вчасно, до холодів, відлетіти в теплі краї, а статуя Щасливого Принца перетворюється на обшарпаний вицвілий монумент і перестає тішити око Мера та його Радників, за що її скинули й розплавляли. Тільки розбите горем свинцеве серце ніяк не топилося в горні.

«І шпурнули серце на смітник, де лежала мертва Ластівка. І звелів бог ангелові своєму:

- Принеси мені дві найцінніші речі, які є в цьому місті.

І приніс йому ангел свинцеве серце та мертво пташку.

- Ти правильно вибрав, - сказав бог» [1; с. 15].

Ця лаконічна, але дуже красномовна кінцівка дозволяє безпомилково ідентифікувати персонажів казки в аспекті їх приналежності до вищезазначеної морально-етичної бінарної опозиції жертвності й егоїзму.

Показово, що позиція Принца тісно перегукується тут із позицією самого письменника, зафіксованою у «De Profundis» у 1895 р.: «Я йшов стежкою насолод під спів флейт. Я харчувався стільниковим медом. Але жити так

постійно - було б оманю, це збіднило б мене. Треба було йти далі. В другій половині саду на мене чекали інші таємниці. І, звичайно, все це було передбачено в моїй творчості» [8; с. 209]. Вочевидь, погляди О. Вайльда зазнають змін, позиції «він - художник» і «він - людина» тепер урівноважуються, утворюючи цілісне органічне поєднання.

Висновки

Таким чином можна резюмувати, що казка О. Вайльда «Щасливий принц» є філософською, тому що наскрізною у ній є філософська проблема добра і зла, яка актуалізована концептуально-художньою її модифікацією жертвності й егоїзму. Це дозволяє упевнено стверджувати, що добро, жертвність, любов і милосердя, тобто моральні чесноти, займають верхню позицію в авторській ієрархії цінностей, тому позицію про «чистий естетизм» О Вайльда вважаємо необґрунтованою і неприйнятною. Невипадково фінський дослідник А. Ояли назвав збірку «Щасливий принц та інші казки» «духовним заповітом Вайльда», що цілком узгоджується з наведеними в даній розвідці міркуваннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вайльд О. та ін.. Англійська казка / О. Вайльд, Л. Керролл, Д. Бісет; Пер. з англ. І. Корунця, Г. Бушиної, О. Матвієнко; Мал. Г. Романова. К. : Україна, 1996. 271 с.
2. Козлик І. Літературознавчий аналіз художнього тексту/твору в умовах сучасної міжнаукової та міжгалузевої взаємодії. Брно, 2020. 235 с.
3. Кривина Т. М. Что знал о красоте Оскар Уайлд // Зар. лит. 2006. №7. С. 15-21.
4. Кудлей Е. П. Переоцінка сутності естетизму з позицій християнства в сповіді Оскара Вайльда «De profundis». Наукові праці [Чорноморського державного ун-ту ім. П. Могили, комплексу «Києво Могилянська академія»]. Серія : Філологія. Літературознавство. 2009. Т. 124. Вип. 111. С. 59-64.
5. Писатели Англии о литературе. М. : Радуга, 1981. 410 с.

6. Соколянський М. Г. Оскар Уайлд. Очерк творчості. Київ - Одеса «Льбидь», 1990. 200 с.

7. Тереховська О. В. «Амок» С. Цвейга як новела-ініціація (науково методичні матеріали до вивчення новелістичної спадщини письменника у виші) //Матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Вип. 65). 27 листопада 2020 р. Університет Григорія Сковороди. м. Переяслав. С. 435-438.

8. Вайльд О. De Profundis / О. Вайльд // Вайльд О. Письма. М. : Аграф, 1997. С. 144-274.

9. Шахова К. В. Оскар Вайльд // Зар. літ. 2004. № 6. С. 29-35.

РОЗВИТОК ЗНАЧЕННЯ СЛІВ, ЯКІ ПОХОДЯТЬ ВІД КОРЕНІВ

«ПРА-» ТА “TREWW-”

Трутяк Ірина Петрівна

м. Чернівці, Україна

Вступ. Діяльність людини пов'язана з роботою головного мозку, процесом формування думки, що відбивається у мовленні людини, її способі обміну інформацією з навколишнім світом. Активна лексика, якою послуговується людина, визначається в основному її географічним положенням та професійною діяльністю. Спосіб мислення визначається комплексом спадкових особливостей, одні з яких розвиваються, інші – гальмуються в певному соціокультурному й професійному оточенні. Внаслідок еволюції в людей розвинулося абстрактне мислення, що знайшло відбиток як у синтаксичній структурі, так і збільшенні корпусу абстрактних іменників у індоєвропейських мовах. Так, англо-саксонський рунічний алфавіт складався з 33 символів, з яких абстрактні поняття виражалися лише 4 рунами із значеннями «радість», «надія», «потреба», «рідна земля». [5; с. 70] З великої кількості абстрактних іменників у сучасних українській та англійській мовах високу частоту вживання має іменник «правда»/ “truth”.

Мета роботи – порівняння шляхів розвитку основних значень слів із слов'янським коренем «пра-» (похідним від якого в українській мові є «правда») та германським “treww-” (похідним від якого в англійській мові є “truth”) в індоєвропейських мовах методом етимологічного аналізу на матеріалі тлумачних та етимологічних словників.

Аналізуючи структуру слів «правда» і «кривда» спостерігаємо наявність суфіксальної морфеми *-да/-вда*. (Вірогідно, при морфемному аналізі слід вирізняти 2 морфеми: корінь *прав-* та суфікс *-да*; однак, при етимологічному аналізі – морфеми *пра-* та *-в-да*.)

В етимологічному словнику російської мови В. Фасмера знаходимо: «*пра-*

в начале слова в качестве приставки в именных сложениях обозначает более высокую степень, напр. *прастарый*, в терминах родства – более отдаленное родство, напр. *прадед*, *правнук*, выступает также в значении «начало чего либо», *прарамки* - красные вставки на плечах женской рубахи, может означать также переход в другое состояние.» [6; с. 351] В. Фасмер посилається на працю А. А. Потебні, надруковану в «Русском Филологическом Вестнике», де наведено приклад вживання в давньоруських та новгородських літописах іменника *прапрѹда* в значенні «проливной дождь» «... Связано чередованием гласных с «про» приставкой и предлогом в глагольных сложениях. В украинском, белорусском, древне-русском, старославянском, сербо хорватском: *пра-*, в словенском, чешском, польском, лужицком языках *пра-* . Родственно литовское *prõ-*; в сочетании предлога с винительным падежом дает значение «мимо»): *pró pernai* – «в позапрошлом году», в древне-прусском *prābutskas* «вечный» [6; с. 352]. Логічно, що спорідненим є російський порядковий числівник «первый», що у правничій справі багатьох країн знаходить відображення в перевазі старшого за віком при розгляді спадкових справ. Також семантичний зв'язок простежуємо в дидактичній літературі та народних приказках, коли йдеться про успішне завершення справи того, хто почав її раніше, наприклад, «Хто раніше встав, той штани вбрав.»

Далі цитуємо М. Фасмера, перекладаючи українською мовою з розшифруванням численних скорочень, пояснення до яких знаходимо в різних томах словника: «*Правда* в білоруській *práŭda*, давньоруській та старослов'янській від слов'янського *пра"вьда*. У болгарській *právda* окрім значення «правда» передає також значення «поголів'я худоби». У сербохорвацькій *pravda* - означає «правда», «тяжба», у словенській *prāvda* «положення», «закон», «статут», «судова справа», у чеській та словацькій *pravda* - «правда», у польській та верхньо-лузькій – *prawda*, *pšawda* що походить від *pravъ* – «правий». Відповідно похідне у давньоруській та старослов'янській *правьдънь*, *ǫulos*. Зафіксована діалектична заміна цим словом табуїстичної назви «леший» з метою його задобрювання.» [6; с. 352].

У тлумачному словнику В. Даля знаходимо «правый» - /десной; //прямой, истинный; // чистый, непорочный» [1; с. 378]. «В українській «правий» «прямий». В сучасній українській та російській мовах з правою рукою в педагогічній практиці асоціюється спосіб роботи переважної більшості людей колективу. Дітей, які писали лівою рукою, в молодших класах зазвичай перевчали. У багатьох сучасних школах молодші школярі сидять за окремими партами і шульги пишуть, як їм зручно – лівою. Моторика людини залежить від роботи мозку, тому, ймовірно, недоцільно шульгу перевчати писати правою. Цікаво, що на уроках фізкультури вчителі, повертаючись до аудиторії обличчям, імітують дзеркальне відображення і, говорячи: «поворот наліво» самі роблять поворот направо для зручного сприйняття команди аудиторією. У спортсменів, які наносять удар, кидають м'яч правою рукою, опорна/(рос. *толчковая*) нога – ліва й навпаки, що забезпечує баланс тіла.

«У болгарській *прав* - прямий, сербохорватській *прав* - невинний, у чеській *pravý*, польській та верхньолузькій *prawy* – «прямий». Полабське *prōvu* Вірогідно, *prōvos* від *prō-* з латинського *probus* – «добрий», «чесний». У давньоіндійській *prabhus* «той що вирізняється силою й достатком», у англосаксонській *fram* – «сильний», «діяльний», «сміливий», у давньоісландській *framr* – «який стоїть попереду, намагається бути попереду.» [6; с. 352]. Не доведена спорідненість з латинським *prāvus* – «кривий», «незграбний», «зіпсований», «дурний», з якого, можливо, походить український медичний термін «правець» - гостре інфекційне захворювання, що супроводжується корчами, з якого розвинулося переносне значення «стан нерухомості», спричинений сильними душевними переживаннями.

«Не доведена спорідненість з латинським *provincia* від значення «влада», «повноваження»: *prov-inquos* – «який має владу, повноваження» [6; с. 352]. Так, у перекладі М. Лозинського новели П. Меріме «Кармен» знаходимо («...Это вы пели не испанскую песню. Она похожа на *сорсико*, которые мне приходилось слышать в Провинциях, а слова, должно быть, баскские.» [3; с. 339]. У авторських примітках зазначено, що під «Провінціями» розуміються провінції,

які мали особливі привілеї: Алава, Біскайя, Гіпускоа і частина Наварри, де розмовляють не іспанською, а баскською мовою.

“To prove” – «випробовувати», «тестувати», «демонструвати», «відчувати на собі», - більш вірогідно, в англійську запозичено з французької мови, а не безпосередньо з латини. Відомій латинській приказці “Excerptio probat regulam” відповідає англійська “The exception proves the rule.” У середньо англійській мові в “prouen” “u” замість “v”. У сучасній англійській похідними й спорідненими є “provable, provably, provableness, proof, probable, probation, probe, approve, disapprove, reprove, reprobate.” [6; с. 352] В медичній термінології (очевидно, внаслідок запозичення безпосередньо з латини) “probe” позначає інструмент, за допомогою якого оглядають рану» У ювелірній справі в українській та російській мовах проба є сертифікатом якості і джерелом професійної інформації про склад і властивості матеріалу виробу.

Порівняймо із словами, що мають відповідне значення в англійській мові: “true” – «правдивий», «справжній» та “truth” - «правда», проаналізуємо розвиток їх значення. В етимологічному словнику В. Скита зазначено, що прикметник “true” передавав значення “firm”, “established”, “certain”, “faithful”. У вступному слові на початку словника автор зазначає, що літерою (E) English) позначав слова не запозичені, а кореневого англійського походження (pure English). У статті до слова “true” автор наводить результати власних етимологічних розвідок: «M. E. (Middle English – “the language of the period about 1200 – 1460”) – *trewē*; A. S. (Anglo-Saxon – “words belonging to English of an earlier date than about 1150 - 1200) *treuwe*, що мало й такий правопис «*trywe*» “true”, *treúw*, *tryw* – “truth”; Du. (голандське) *troww* – “true”, “faithful”; Icel. (ісландське) *tryggr*, *trúr* – “true”, Dan. (датське) *tro*, *tru*; *tra* – “truth”; Swed. (шведське) *trogen* – “true”; *tro* – “fidelity”, С. (кельтське) *trew*, О.Н.Г. *triuwi* “true”, Goth. (готське) *triggws* – “true”, *triggwa* – “a covenant” («ковчег»); *trauan* “to trust”, “be persuaded”, Teut. (тевтонський, германський) *TREWA* – “true” від основи *trau* – “to believe”; Old Prussian (старопрусське) *druwis*, *druwi* – “belief”, *duwit* – “to believe” (автор зазначає, що корінь невідомого походження: “root is

unknown”) [5; с. 703]

В. В. Левицкий в «Этимологическом словаре германских языков» з коренем “treww” ототожнює основні значення «верный», «истинный» та у розділі 1. наводить такі зафіксовані слова сучасних та давніх германських мов:

«1. «а.(английский) true «верный», да. (древнеанглийский) trēowe «правильный», н.(немецкий) true «верный», двн.(древневерхненемецкий) gitriuw, нл. (нидерландский) trouw, дс.(древнесаксонский) treuwa, дфриз. (древнефризский) trouwe, шв. (шведский) trygg «надежный», дисл. (древнеисландский) trygg, гот. (готский) triggws «верный, надежный»; < герм. *trewwa-/ja- «твердый, надежный»;

н.Treue “верность”, двн. triuwa, гот. Triggwa “союз”, да. trēow “вера, истинность, верность”, дисл. trū “вера”, да. truwa, снн. (средненижненемецкий) trūwe, двн. trūwa; а. truth “правда”, да. triewð “правда, вера, договор”, двн. Gi-triwida тождественно, дисл. trygð “верность, доверие”, (во множественном числе “клятва на верность”), норв.(норвежский) trygd (<герм.*triwwiþō, сканд. (скандинавский) *triggwiþō; <герм. *treww/truw- » [2; с. 551] У другому блоці словарної статті після знака «//» автор словника наводить слова із генетично спорідненими коренями за межами германських мов: «... (литовське drūtas “сильный, твердый, толстый», дпрус. Druwi “вера”, рус. “здоровый”, праславянский - «... язык, сформировавшийся на основе одного из индоевропейских диалектов (протославянского); генетически близок к балтийским и индоиранским языкам» [2; с. 42] *sъ-dorvъ – буквально означает “из хорошего дерева” (ср. древнеиндийское su-dru-h “хорошее дерево”), валл.(валлийский) drūd “сильный”; ← ие.(индоевропейский) *der(ə)- “драть, расщеплять”.» [2; с. 551]

«У третьому блоці словарної (після знака «◇») автор дає фонетичний, семантичний та культурно-історичний коментар, який стосується переважно германських і слов'янських форм, наведених в перших двох блоках статті» [2; с. 11] : «Соответствие между готским gww, древнеанглийским w, германским ww объясняется законом Хольцмана.» [2; с. 551] В. В. Левицкий

наводить й інше тлумачення, однак, теж пов'язане із значенням «дерево», через корінь “træg”. Зазначимо, що корінь “TREW-” “верный, истинный” знаходиться в його словниковому реєстрі між коренями “TREW-” “дерево” та “TRÆG-” “устойчивый. неподвижный”.

У словнику В. В. Левицького знаходимо продовження словарної статті “TREW-”: 2. н. Trost “утешение”, днн. tröst, снл (средненидерландский) trost, нл. (нидерландский) troost, дфриз. trāst, а. trust “доверие”, дисл. Traust “помощь”, “вера, доверие”, гот. trausti “договор, союз” (<герм. *traust-/trust- “надежность, доверие, вера”).

3. а. trow “верить, доверять”, да. trūwian, н. trauen “тж”, днн. trūwēn, гот. trauan “доверять”, дисл. trūa, а. truce “перемирие”, да. trēow; <герм. *trūw-/triww-/triuw- [2; с. 551].

Зауважимо, що часто в ареалах з подібними природними умовами люди мають подібний спосіб ведення господарства, подібну провідну професійну галузь, яка приносить прибуток, отже, в досліджуваних словах домінує однаковий компонент. Як зазначалося, в болгарській мові друге значення слова *правда* – «поголів'я худоби». Для порівняння зазначимо, що у рунічному англо-саксонському алфавіті із 33 символів першим є знак, який називається “feoh”, який означає “cattle”, тобто це слово/знак було часто вживане.

Висновки. Корені «пра-» та “trew-” включають такі основні компоненти значення: 1) велика кількість, переважна більшість, 2) головна справа, діяльність, що забезпечує добробут 3) інструмент роботи та інструмент самозахисту в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. В. Даль. Толковый словарь живого великорусского языка. Т. 3. Москва: «Русский язык», 1990. - 555 с.
2. Левицкий В. В. Этимологический словарь германских языков. Т.1. Винница: Нова Книга.- 2010. – 616с.
3. Мериме П. Кармен. Собрание сочинений в 6 томах. Т.2.Москва:

Библиотека «Огонек», изд-во «Правда», 1963.– 520 с.

4. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Oxford: At Clarendon Press. 1997. – 886 p.

5. Steponavičius A. English Historical Phonology. Москва: «Высшая школа», 1987. – 208 с.

6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. (Перевод с немецкого и дополнение О. Н. Трубачева) Т.III. Москва: «Прогресс», 1973.-828 с.

ВНЕСОК ДЖЕФФРІ ЧОСЕРА В АНГЛІЙСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ

Чемеринська Ірина Ярославівна
асистент кафедри англійської філології
Костів Ярина Ігорівна
Студент
Львівський національний університет
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Джеффри Чосер є одним з найбільш відомих та впливових поетів середньовіччя та першої половини XV століття в Англії. Він відомий перш за все своїми «Кентерберійськими оповіданнями» (The Canterbury Tales) колекцією оповідань, написаних англійською мовою.

Мета роботи. Визначити особливості внеску Джеффри Чосера в англійську літературу.

Методи та матеріал дослідження. В роботі використовується метод синтезу та аналізу для дослідження літератури по темі та творів автора. Матеріалом дослідження є творчість Джеффри Чосера.

Результати та обговорення. «Кентерберійські оповідання» є найвідомішою працею Чосера, яка відображає життя та звичаї людей Англії того часу. Кожне оповідання відображає життя різних соціальних верств, від графів до селян, та показує їхні характери, звички та поведінку. Це дало можливість Чосеру відтворити весь спектр соціального життя Англії того часу.

«Кентерберійські оповідання» – це найвідоміша та найбільш впливова творчість Чосера, яка складається з 24 оповідань, написаних верлібром, або римованим прозою. Оповідання мають різний стиль, тематику та жанр, проте всі вони пов'язані спільною сюжетною лінією – група паломників з різних соціальних верств Англії збирається разом, щоб подорожувати до Кентерберійського собору, де знаходиться святилище Святого Томи Бекета [1, с. 116].

Кожен паломник має розповісти одне оповідання на шляху до собору та

ще одне – після повернення додому. Оповідання різняться за тематикою та жанром, проте вони всі відображають різноманітність та багатогранність життя в середньовіччі Англії. Тематики оповідань охоплюють любов, смерть, релігію, мораль, політику, сатиру та багато іншого.

Кентерберійські оповідання є важливим внеском Чосера в англійську літературу та культуру загалом. Вони стали символом різноманітності та багатства життя в Англії того часу та дали змогу зрозуміти соціальну та культурну різноманітність Англії у середньовіччі. Також, Кентерберійські оповідання мали великий вплив на англійську мову та літературу, оскільки вони стали важливим кроком у створенні стандартної англійської мови.

Крім «Кентерберійських історій», Чосер також написав багато інших поезій та творів, включаючи «Троїль і Крезиду» (Troilus and Criseyde) та «Парламент птахів» (Parlement of Foules). Всі ці твори відображають життя та культуру Англії того часу, а також мають великий літературний значення [2].

Узагалі, внесок Чосера в англійську літературу полягає в тому, що він створив свій власний стиль та мову, яка з часом стала стандартом англійської мови. Він відтворював життя та культуру Англії в середньовіччі, звертаючись до різних соціальних верств та їх характерів. Таким чином, він не тільки прославився як поет, а й створив унікальний образ Англії свого часу, який став важливою частиною культурної спадщини. Також він зробив вагомий внесок у розвиток англійської мови як літературної мови, оскільки до його часів більшість літературних творів писалося на латині та французькій мовах.

У середні віки у Англії французька мова була мовою еліти, тому більшість літературних творів писалась на цій мові. Однак, з початку XIV століття почалося зростання інтересу до англійської мови, яку до того часу вважали простою та непристойною. Це сталося через зростання національної свідомості та поширення літератури, написаної на англійській мові.

І Чосер, як і багато інших письменників того часу, був зацікавлений у використанні англійської мови для своїх творів, щоб відтворити різноманітність та красу англійської культури. Він вважав, що англійська мова може бути так

само високою та виразною, як і французька, яку вважали мовою культури та еліти [3].

Чосер був переконаний, що англійська мова є прекрасним засобом вираження та відображення культури та соціального життя Англії. Він використовував мову своїх персонажів, які належали до різних соціальних верств, щоб показати різноманітність та багатство англійської мови. Це дало можливість створити унікальний стиль та мову, який став відомий як «кентерберійський діалект».

Отже, Чосер писав свої твори на англійській мові, щоб відображати культурну та соціальну різноманітність Англії, а також для того, щоб продемонструвати можливості та красу цієї мови. Його вибір допоміг збільшити популярність англійської мови в Англії та зберегти її національну ідентичність.

Його поезія була значною мірою впливова на подальші покоління англійських поетів, таких як Джон Мілтон та Джон Кіплінг. Чосер впровадив у свої твори використання поетичних прикмет, таких як римування та ритм, що допомогли встановити їх як норму літературної мови. Його використання архаїчних слів та діалектних форм також дало поштовх до створення єдиної стандартної англійської мови.

Окрім цього, Чосер був важливим фігурантом у розвитку англійської літератури як мистецтва, яке відображало соціальне та культурне життя Англії. Він розширив межі того, що вважалося прийнятним у літературі того часу, дозволяючи авторам відображати реальне життя в своїх творах. Він створив традицію англійської літератури, яка зберігалась на протязі століть та дала поштовх до розвитку інших літературних напрямів. Він заслужено вважається одним з великих майстрів англійської літератури і його внесок до літератури неоціненний.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що внесок Джеффри Чосера в англійську літературу полягає в створенні власного стилю та мови, яка з часом стала стандартом англійської літератури. Він відтворював життя та

культуру Англії в середньовіччі, звертаючись до різних соціальних верств та їх характерів. Чосер створив унікальний образ Англії свого часу, який став важливою частиною культурної спадщини. Крім того, він популяризував англійську мову в літературі, вибираючи її натомість французької, яка була поширена в той час в Англії. Його творчість стала відомою не тільки в Англії, але й по всьому світу, та вплинула на розвиток англійської літератури. Таким чином, Джеффри Чосер став видатним поетом, і його внесок у розвиток англійської літератури залишається незабутнім до сьогоднішнього дня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Охріменко О. С. Реконструкція повсякденного життя англійського міста XIV – XV ст. за «Кентерберійськими розповідями» Дж. Чосера. Актуальні проблеми слов'янської філології. К., 2010. Випуск XXIII. Частина 1. С. 114-126.
2. Шаповалова М. С. Історія зарубіжної літератури: Середні віки та Відродження. Львів: "Вища школа", 1992. 440 с.
3. Brewer D. A New Introduction to Chaucer. London: Longman, 1998. 466 p.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

“СРОДНА ПРАЦЯ” ТА СУЧАСНИЙ ВИБІР УЧНЕМ СВОЄЇ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЇ

Галушак Мар’яна Степанівна

кандидат філософських наук, доцент

Якимів Ірина Тарасівна

студентка

Дрогобицький державний педагогічний

університет імені І. Франка

м. Дрогобич, Україна

Вступ. Коли ми чуємо прізвище Григорія Савича, то декому на думку спадає річ кухонного інвентарю, декому- 500-гривнева купюра, а комусь просто такий собі чоловічок, який не був багато вбраний, він простував численними вуличками, маючи при собі лише торбинку та сопілку, яка була йому дорожча “царського вінця”. Світ і справді його не спіймав, не захопився за нього своїми міцними “загребущими” руками. Можливо, тому його філософія така чиста, щира, відверта, така й досі актуальна і не здатна бути стертою з людської пам’яті.

Ціль роботи. Буде прикро, якщо таку філософію не спробувати застосувати на практиці, не знайти порад у рядках творів талановитого Григорія Савича. Тому, обравши таку тему, роздумаємо сьогодні над важливою частиною нашого життя – вибір учнем своєї майбутньої професії, і як у цьому нам може допомогти Григорій Сковорода.

Матеріали та методи. Найбільшою частиною матеріалу послуговували самі твори Григорія Сковороди, а саме його байки, та біографія письменника. А щодо методів, то тут застосуємо теоретичний метод сходження від абстрактного до конкретного.

Результати та обговорення. Григорій Савович вмів жити. Причому він жив так, як писав, та писав так, як жив, тож його слова не розходилися з його ділом. І це одна з багатьох якостей, за які ми його поважаємо і вшануємо.

Особисто мені найближче до серця його філософія “сродної праці”. Я вважаю, що це один з обов'язкових критеріїв особистого щастя кожного. Адже, на думку Григорія Савича, людині, щоб бути щасливою, не потрібно було шукати свого щастя за морями, не мандрувати по Єрусалимах, як казав Сковорода, бо, як вважав філософ, воно не тільки поруч нас, а й “всередині нас”: у нашому чистому серці, у нашій чесній душі, що живе за законами Божими та за Його велінням. А й справді, щастя кожної людини унікальне. Те, що змушує одну людину усміхатися, іншу може заставити й плакати. Ми всі різні, хтось любить тихі вечори у колі книжки та приємної музики, коли маєш змоги втекти від “мирської суєти”, а хтось навпаки всім серцем бажає бути у вирі подій, бути їхньою частиною чи ба навіть керівником якогось руху. І хто ж найкраще знатиме, що для нас краще? Та звісно ж ми самі. Тому слова Григорія Савича пророчі. Їх, на мою думку, повинен досягнути кожен, якщо звісно ж прагне бути щасливим.

Повернемося ж до “сродної праці”. Що ж означає це поняття? Я обожаю тлумачити поняття та терміни через їхню етимологію. Звернуся до неї й зараз. “Сродна” — “с родом”, та, яка поєднує нас з нашою приРОДою, тобто така, яка нам рідна, найближча. Це така праця, яка нам дана природою, навіть я б сказала, фатумом. Якщо кажуть, що людина приходить у цей світ зі своєю долею, як з приданим, то цілком ймовірно, що її професія також їй дана кимось Вищим. Кожна дитина від народження матиме певні задатки, які повинна розвивати, щоб вони стали повноцінними талантами. І кожен буде по-справжньому щасливий, коли зробить правильний вибір, який дасть змогу йому розвивати те, що тому дане природою.

Можливо, Григорій Савич би розтлумачив би це поняття ясніше й цікавіше, ніж я, однак поки покладаймося на таке моє роз'яснення.

Якщо кожен хоче бути щасливим, і для цього йому потрібно віднайти ту

працю, яка стане йому “сродною”, то тоді виникає наступне питання, досить логічне й просте: “А як це зробити?” І ось ми підходимо до моєї теми, яка, я впевнена, буде актуальною завжди.

Я навчаюся на третьому курсі української та іноземної філології, але чесно зізнаюся: зовсім недавно я й гадки не мала, що буду тут. Я, напевне, як і багато моїх сучасників довго не могла визначитися з моїм призначенням.

Колись це було значно “простіше”. Адже мала місце, як ми зараз вивчаємо на світовій літературі реалізму, така річ, як *determination*, тобто своєрідна рання визначеність, що людина повинна робити. От якщо вона народилася бідною, то вона такою мала й лишатися, якщо багатую, то відповідно. Потім з’явився який-не-який вибір, демократія та інші фішки наступних епох. Не стану вдаватися до історії, бо, я впевнена, що можна питанню вибору професії у різні історичні епохи приділити не одну статтю.

Перескочу я до не такого ще старого часу правління СРСР. Мої мама і тато, які народилися у цей час, не мали вибору. Вибір мали їхні батьки. Як старші сказали, так мало бути. “Якщо сказали йти на бухгалтера, значить треба йти!” І байдуже, що в тебе душа лине до написання віршів чи вчителювання.

Як я вже сказала, це було, наче просто, адже діти не мучили свої голівки тим, ким стати. Однак цей вибір був зовсім бездушний. Він не мав того глибокого сенсу, яким сповнене кожне людське життя. Адже діти вибирали не те, до чого прагнула душа, а те, до чого їх спонукали і що дозволяли можливості.

І от 1991 рік. “Кремезний” і “могутній” СРСР розпався і нарешті з’явилася та омріяна свобода, за яку, на жаль, ми мусимо й досі боротися. Що змінилося у виборі професій? Кардинально все. У нашій країні з’явилася така річ, як ЗНО. Тепер учні мали змогу скласти ці своєрідні іспити та поступити туди, куди хотіли (ну або куди пускають бали, бо й досі можливості таки трохи обмежують людей). Тисячі університетів відчинили свої двері, у які радо щороку приймають нових людей, незалежно від статусу, рівня забезпеченості, національності, віку тощо. Вибір є і він справді великий. Але цей вибір не раз

змушує задумуватися. Сідати за комп'ютер чи телефон, шукати сайт “Вступ.Освіта.ua” та прогортати чималі списки спеціальностей, ретельно аналізуючи кожен рядочок. Адже цей вибір дуже важливий і дуже відповідальний.

Як же обрати правильну професію? Як знайти істинну стежку, яка приведе нас до щастя? Як вибрати щось одне з-поміж тисячі пропозицій? Цей вибір справді важкий. Адже, якби людина не думала, що знає себе, я впевнена, що кожен хоч раз сідав біля того всього і хапався за голову.

Тут на допомогу й приходять наш геніальний Григорій Савович, який *говорить з нами крізь віки*. Я впевнена, він нам шепоче в ту мить: “Зупинись. Обдумай все, як слід. Не бійся, бо страх не від Бога. Послухай своє серце. Чого воно хоче? Чого палко жадає? Саме це правильно для тебе. Відкрию тобі секрет: немає універсальної професії! Кожна буде правильною для когось, але не для всіх. Не слухай нікого, лиш своє серце, свою душу. На правильній стежині тобі буде легше не оступитись...” Кожному б на плече посадити такого ангела, як Григорій Савович, щоб той у цей момент вибору не дозволив би обрати те, що сказали батьки, чи суспільство, чи якісь хибні бажання.

Адже кожна людина повинна бути на своєму місці. Хтось має рятувати людські життя, хтось програмувати нову систему для комп'ютера, а хтось навчати юні голови. Тільки та людина може по-справжньому прислужити своєму народові, яка знатиме свої вміння та таланти та зможе їх застосувати задля добробуту Батьківщині. Яка користь з кухаря, який під впливом слів сусідки обере програмування, бо це “добре оплачується”, чи, можливо, з гімнастки, яка змушена була піти працювати на завод, бо один такий є у її рідному місті? Яка користь з нещасливої людини? Вона не літатиме й не кликатиме всіх до звершень, які вже запланувала у своєму майбутньому, а буде з низько опущеною головою бурмотіти собі під ніс, проклинаючи весь білий світ. *Бути щасливим — це обов'язок*. Тільки щасливі мають сміливість і сили протистояти цілому світу. Тому “сродна праця” так важлива. Людина без неї, що лівий чобіт на правій нозі: наче тримається, але тільки кривду приносить.

Як на мене, кожному абітурієнту перед вступом потрібно давати в руки твори Григорія Сковороди. От, наприклад, можна йому зачитати байки нашого філософа, зокрема “Бджолу та Шершня”, “Собаку й Кобилу”, “Орла та Черепаху”, “Жайворонків”, “Зозулю і Косика”, “Годинникові колеса”. Саме в цих творах можна віднайти ключики до розв’язання цієї задачі. Попри невеличкий обсяг творів, сенс їх справді грандіозний.

От у “**Зозулі та Косику**” ми можемо простежити як людські слова можуть стати на заваді до здійснення так вам жаданого. “Зозуля спитала чорного Дроздика, чому він не нудьгує співаючи. Сама вона співає навіть частіше за нього, але це не позбавляє її від нудьги.” [1]. Напевне, сьогодні не одна людина б на ці слова розгнівалася би, піддалася б на спокусу Зозулі, яка того й хотіла, щоб змусити Дроздика сумніватись. Однак сам Дроздик впевнено відстоює свою позицію. Адже його вибір усвідомлений. “Він же сам годує, береже і навчає своїх дітей, а співом лише полегшує собі працю.” [1]. Якщо ви обрали для себе професію і з такою ж спокійністю можете відстояти свій вибір, не вдавшись до сумнівів, то це справді ваша “сродна праця”. У цьому творі простежується ще одна позитивна віха “сродної праці” – її *насолода*. Григорій Савич дуже гарно й вдало описує різницю між задоволенням у людини, яка “живе, щоб їсти й пити” [1], і тої, яка “п’є та їсть для того, щоб жити” [1]. Адже, справді, ми можемо насолоджуватися по-справжньому лиш тим, над чим пильно, з завзяттям і охотою працювали, а от “манна небесна” нам не буде так смакувати. Ми, можливо, навіть не відчуємо завершення такої роботи. Вона стане лиш одною звичною і непримітною річчю. А от справа, яку ми викохували, до якої докладали стільки зусиль, – неоціненна, і її завершення – це справжнє звершення і насолода.

Люди можуть не розуміти насолоду тих, хто працює за покликанням серця. Шершень з твору “**Бджола і Шершень**”, як і Зозуля з попередньої байки, дорікає Бджолі: “Скажи мені, Бджоло, чого ти така дурна? Чи знаєш ти, що плоди твоєї праці не стільки тобі самій, як людям корисні, а тобі часто і шкодять, приносячи замість нагороди смерть; одначе не пересташ через

дурість свою збирати мед...” [1]. Але Бджола вперто і гордо відповідає заздріснику: “...нам незрівнянно більша радість збирати мед, аніж його споживати. До сього ми народжені і будемо такі, доки не помremo. А без сього жити, навіть купаючись у меду, для нас найлютіша мука.” [1].

Не можу не знати улюблені рядки з роману “Тигролови” Багряного: “Ліпше вмерти, біжучи, ніж жити, гниючи!” Григорію Савичу, я впевнена, вони б сподобалися. Адже його герої керуються цими словами. *Їм праця, яка тішить їхнє серце, миліше, ніж та, яка – гаманець і живіт.* Григорій Савович пише у моралі цієї байки так: “Багато шершнів без пуття кажуть: нащо сей, до прикладу, студент учився, а нічого не має? Нащо, мовляв, учитися, коли не матимете достатку?.. Кажуть се незважаючи на слова Сіраха: “Веселість серця життя для людини” і не тямлять, що природжене діло є для неї найсолодша втіха. Погляньте на життя блаженної натури і навчіться. Спитайте вашого хорта, коли він веселіший? Тоді, відповідь вам, коли полюю зайця. Коли заець смачніший? Тоді, відповідь мисливець, коли добре за ним полюю.” [1]. Бути щасливим у тій справі, до якої серце не тягне, не можливо!

У наступній байці “**Собака та кобила**” проявляється ще одна риса “сродної праці” – її природність. Собака насміхається з Кобили, адже та, хоч і виконує, здавалось би, хорошу справу, однак робить це не природно. Бо Кобила хвалиться же своїм навчання у Парижі, а Собака ж навпаки – вихованню завдячує природі. Тому справа його йому вдається краще, ніж її співрозмовниці. Адже до чого людина природжена, те їй буде йти легше й краще. “Без природи — як на манівцях: чим далі йдеш, тим більше заплутаєшся. Природа є вічне джерело бажання. Ся ж воля (за прислів'ям) гірша всілякої неволі. Вона спонукує до досвіду. Досвід — батько мистецтву, знанню та звичці. Звідси пішли усі науки, і книги, і вправності. Ця головна і єдина навчителька вірно вчить птаство літати, а рибу плавати...” – пише Григорій Савич [1].

Про природність “сродної праці” Григорій Савович пише й у байці “**Жайворонки**”, яка за сюжетом схожа до іншої його байки “**Орел і**

Черепаха". У обидвох байках згадано черепаху, яка хотіла навчитися літати. Усі відразу ж згодяться, що – це абсурдно. Однак як часто люди стають такими черепахами, обираючи не серцем і душею, а розумом і жагою до збагачення свою професію. Скільки ж людей здійснило неправильний вибір, керуючись не тими бажаннями?

Висновки. Григорій Савович прийшов у цей світ 300 років назад, і 228 років минуло від того дня, коли цей геній полишив його. Однак, хоч він більше не з нами фізично, його думки й переконання досі з нами. То чому б не скористатися ними? Прислухаємося до свого серця, віднайдемо те, що нам з народження доручила природа. Ніколи не пізно. Будьмо щасливі на тому місці, яке нам відведено Богом. Це наш обов'язок.

І всім абітурієнтам сьогодення моє послання наступне: "Обирайте серцем свою професію, а якщо й виникає сумнів, Григорій Савович залишив чимало мудрий рядків вам на поміч!"

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сковорода Г. Повне зібрання творів: У 2-х т. - К.: Наукова думка, 1973. - Т. 1. - 532 с. - Т. 2. - 576 с.
2. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В. Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К., 2005.
3. Петрушенко В. Л. Філософія: Курс лекцій. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти III-IV рівнів акредитації. 2-е видання, виправлене і доповнене – К.: "Каравела"; Львів: "Новий світ-2000", 2002. 544 с.
4. Подольська Є. А. Філософія. – К.: ЦНЛ, 2006. – 704 с.
5. Путіловська Н. Б. Життя і творчість Григорія Сковороди як феномен української культури епохи Просвітництва / Н. Б. Путіловська // Молодий вчений. -Вип. 4. - 2017.-С. 65-69.
6. Невмержицька М. В. "Сродна праця" як основа конкурентноспроможності / М. В. Невмержицька / Гуманітарний часопис. - Вип. 4. - Харків, 2013. - С. 171-174.

**ПОЛІТИКО-ПРАВОВЕ ВЧЕННЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІЙ
СПАДЩИНІ Г. В. Ф. ГЕГЕЛЯ**

Плюта К. Ю.,
здобувач вищої освіти,
Національний авіаційний університет,
Науковий керівник:
Варава І. П.,
доктор філософії
м. Київ, Україна

Важко переоцінити той внесок у розвиток світової політичної та правової думки, який зробив воістину геніальний мислитель-діалектик Георг Гегель. «Філософія права» - одна з найвідоміших у всій історії правової, політичної та соціальної думки книга мислителя-філософа, в якій вчений викладає «Філософію права» як синтез своїх філософських і політико-правових досліджень протягом десятиліть [1].

За Гегелем «Філософія права» - це філософська наука про право, об'єктом дослідження якої є поняття права та його реалізація (оскільки правознавство є частиною філософії). Ідея ж права - це свобода. Філософ діалектик намагався показати, що свобода полягає не лише в можливості обирати чи бути необмеженим, але й у свободі вибору рішень. Відповідно до діалектичної схеми Гегеля, необхідною основою вільного існування є суб'єктивність.

Гегель послідовно розвиває ідеал верховенства права, що проголошується ним священним і доводить розвиток людини до морального кінця. Для нього верховенство права - найвища цінність, вище втілення Бога на землі. Саме тому правову державу Гегель вважає вищим станом суспільного розвитку людини [3].

Мислитель підкреслював необхідність єдності державного життя. Ідею держави філософ розкриває з двох боків: з одного боку, встановлюється

принцип єдності влади, як необхідної основи юридичного порядку, з іншого розвивається ідея про гарантії особистості проти всеохоплюючої могутності держави. Гегель зазначає, що ці два аспекти постійно вступають у протиріччя. Вчений ставить державу на рівні з суспільством, яке він вважав організацією практичних інтересів і особистої свободи.

Основний принцип єдності для Гегеля полягає в устрої влади, організація якої потребує структуризації. Усі державні органи, як вважає мислитель - це моменти єдиного цілого. На його думку, їх єдність повинна мати своє втілення в одній конкретній особі – монархові. А суверенітет - це втілення органічної єдності держави. Тому справжнє втілення суверенітету Гегель вважав можливим тільки за конституційної монархії.

Цікавою є думка Гегеля про те, що лише за умови органічного розвитку та єдності приватної сфери можна говорити про легітимність влади в державі.

А глибина і сила держави полягає в розвитку спільного духу, соціальної солідарності. Це внутрішнє суспільне життя надає державі морального і правового характеру і створює нормальне й легітимне місце для правління. Ось чому Гегель віддавав перевагу сильній, але децентралізованій державі.

Вивчаючи концепції політики і права Гегеля, помічаємо, що філософ приділяв велику увагу національній самобутності окремих народів як визначальному фактору розвитку держави і права. Модернізація державно правового життя є результатом унікального розвитку кожного народу і не може бути вирішена шляхом простого запозичення здобутків інших народів, переконує філософ [2].

Кожна держава як конкретна свобода – це індивідуальна держава. У своїй логічній формі розвитку така держава є конституційною монархією, заснованою на розподілі влади. Політична держава поділяється на три різні влади: законодавчу, представницьку та монархічну. На думку Гегеля, всі повноваження випливають з інтересів влади в цілому і всі вони підпорядковані національним інтересам [1].

Поняття права в концепції Гегеля багатозначне: право як ступінь і форма

свободи (спеціальні права); право як право (позитивне право).

У вченні Гегеля трьома основними формами свободи волі і відповідними трьома основними рівнями розвитку поняття права є: абстрактне право, мораль і моральне вчення. Абстрактне правове вчення, що охоплює питання власності, договору, неправди; Моральне вчення - намір і вина, намір і добро, добро і совість; Вчення про мораль - сім'я, громадянське суспільство і держава.

Філософ стверджував формальну, юридичну рівність людей: люди абсолютно рівні як вільні особи, рівні в рівних правах на приватну власність, але нерівні в кількості володіння власністю. Тому Гегель виступав проти рабства, кріпацтва, суспільної власності.

Суб'єктивна свобода полягає в тому, щоб судити про людину на основі її самовизначення. Лише вчинками суб'єктивна воля може досягти об'єктивності і таким чином досягти сфери права, оскільки моральна воля не може бути каральною. Гегель доводить, що справжня свобода індивіда полягає в усвідомленні того, що він є частиною субстанційної держави, і що його призначення полягає в тому, щоб підпорядковувати свої особисті інтереси і дії державі [1].

Таким чином, за Гегелем, особистість набуває розуміння свободи та можливості її реалізації та реалізації в державі, оскільки держава є втіленням ідеї свободи та права. Тобто йдеться про дійсно позитивну свободу, яка передбачає певні обмеження, розумні обмеження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галас В. І., Попович Т. П. Гегелівське розуміння права в контексті його філософської системи. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017: Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/>

2. Марченко О. В. Філософія права: навч. посіб. - Дніпропетровськ : ДДУВС, 2015 – 304 с.

3. Студентська бібліотека [Електронний ресурс]: Політико-правова концепція Гегеля – Режим доступу : <https://buklib.net/books/29102/>

ECONOMIC SCIENCES

ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МЕДИЧНОЇ ПОСЛУГИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Альков Володимир Андрійович

к.е.н., доцент

Ващенко Денис Валерійович

Студент

Харківський національний медичний університет
м. Київ, Україна

Вступ.

Умови збройного конфлікту можуть вплинути на багато сфер життя, в тому числі і на медичну послугу. Конкурентоспроможність медичної послуги це її здатність задовольнити потреби пацієнтів та конкурувати з іншими медичними послугами на ринку. В умовах збройного конфлікту, коли кількість травмованих та хворих може зростати експоненційно, конкурентоспроможність медичної послуги може стати особливо актуальною.

Мета роботи.

В цій науковій роботі хотів би спробувати дослідити та оцінити як змінилась конкурентоспроможність медичних послуг в Україні на прикладі Дніпропетровської області.

Матеріали та методи.

Щоб якнайоб'єктивніше оцінити динаміку змін конкурентоспроможності медичної послуги серед інших, я буду використовувати такі методи як опитування пацієнтів та медичних працівників, аналіз документів що свідчать про фінансування цих послуг, соціологічне спостереження за зв'язком медичний персонал – пацієнт.

Результати та обговорення.

З початку повномасштабного вторгнення вимоги та важливість медичних послуг виросла у декілька разів. Це пов'язано, нажаль, із високою активністю бойових дій, в котрих страждають як і військові так і мирне населення. Через це люди все частіше почали користуватися медичними послугами.

Реанімації тяжкопоранених, реабілітації постраждалих внаслідок важких травм, та інше. З іншого ж боку, що стосується власне лікарів, то тут ситуація досить неприємна. Посилаючись на офіційні документи, що свідчать про фінансування медичних послуг в Україні, можна помітити, що цей фактор має позитивних зріст, що гарно відбивається на конкурентоспроможності послуги. Але поряд із цим, поспостерігавши за деякими медичними закладами та провівши опитування, я дізнався, що є багато проблем. Головна з них це корупція.

Працівники Я. та С., що працюють середнім медичним персоналом повідомили, що в них при відносно високому рівні фінансування, дуже часто не виплачують заробітну платню, був період, коли її урізали до мінімального рівня, не вистачає необхідних препаратів та інструментів. При тому що працівники Л. та О., що працюють в інших, різних лікарнях, повідомили, що не мають проблем із заробітною платнею та не стикалися з дефіцитом препаратів. І такі випадки не єдині. Через це деякі медичні працівники покидають свою спеціальність.

Це напряму пов'язано з проблемою корупції під час воєнного стану, яка хоча й локально, але досить сильно зросла. Також зустрічалися випадки некомпетентності медичного персоналу. Пацієнт В., мені розповів, що коли він звернувся до лікаря-проктолога за лікуванням, він не намагався допомогти йому. Але коли пацієнт звернувся до іншого спеціаліста, то він йому надав необхідну допомогу без складнощів.

Через проблему некомпетентності залишається проблема самолікування, що значно зросла в умовах збройного конфлікту, оскільки багато спеціалістів зараз допомагають військовим на фронті, або в тилу та просто не вистачає

кваліфікованого персоналу в лікарнях, щоб надавати послугу мирним жителям.

Висновки Отже, проаналізувавши результати опитувань, спостережень, та дослідивши документацію, яка свідчить про рівень фінансування медичної послуги можна зробити висновок що конкурентоспроможність данної послуги значно зросла, але при цьому умови надання цих послуг залишають бажати кращого. Потрібно боротися із корупцією та компетентність медичних працівників.

ОБГРУНТУВАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ РІШЕНЬ З УРАХУВАННЯМ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Бойченко Катерина Степанівна

к.е.н., доцент

доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва

Жила Мар'яна Степанівна

студентка

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

«Ефективність» є однією з ключових економічних категорій, яка визначається багатьма аспектами, що робить дану категорію не достатньо визначеною. Критичний аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що категорія «ефективність» майже не інтерпретується, а лише описується з точки зору певних ракурс у тому тематичному напрямку, який досліджує науковець. Відповідно до теми тез дослідження ефективності буде зроблено в аспекті енергозбереження, проте має сенс уточнити дану категорію для формування подальшої логіки даної роботи.

У наукових працях, які вчені називають класикою, ефективність визначається у категоріях «показник діяльності», який формується на різних співвідношеннях результатів та витрат. Такої загальної логіки дотримуються А. Сміт, К. Маркс, Д. Рікардо, В. Паррето, Й. Шумпетер, М. Мескон. В подальшому науковці розкривають зміст ефективності у такій же логічній конструкції, про те, більше уваги приділяють специфіці формування результатів та витрат.

У науковій економіці не існує єдиної концептуальної бази щодо методичних засад оцінювання ефективності діяльності підприємства. Ознайомлення з науковими публікаціями дозволяє зробити висновок, що відповідний методичний підхід, який розглядає науковець, визначається

змістом, що закладено в основу розуміння ефективності діяльності підприємства та тематичним контекстом дослідження. Відповідно, неоднозначність інтерпретацій ефективності зумовлює критично велику масу підходів до її оцінювання.

Мета роботи. / Aim.

Розвиток теоретичних основ процесу обґрунтування господарських рішень, що до ефективності діяльності підприємства

Матеріали та методи./Materials and methods.

Для більш повної характеристики ефективності діяльності підприємства доцільно розглянути її у розрізі різних ознак. Так, у наукових публікаціях зустрічається характеристика ефективності у розрізі напрямків діяльності підприємства та відповідну виділяють виробничу, техніко-технологічну, соціальну, маркетингову, фінансову та інші види. Також досить розповсюдженою ознакою з точки зору характеристики ефективності діяльності підприємства є залежність від виду витрачених ресурсів де науковці виділяють ефективність використання основних засобів, оборотних коштів, нематеріальних активів, персоналу, виробничих та фінансових ресурсів, ін. Залежно від системи взаємодії із зовнішнім середовищем розрізняють зовнішню та внутрішню ефективність. Внутрішню ефективність розглядають з точки зору забезпечення досягнення внутрішніх цілей компанії, які частіше пов'язані з видами діяльності підприємства. Зовнішню ефективність визначають з точки зору ринкового позиціонування компанії, тобто, в аспекті конкурентоспроможності підприємства.

Досить важливим аспектом визначення ефективності в умовах гуманізації усіх сфер діяльності бізнесу є її характеристика з точки зору наслідків. У такому аспекті у науковій економічній літературі виділяють економічну, соціальну та соціально-економічну ефективність. Характеризуючи ефективність у такому аспекті вчені наголошують на тому, що економічна ефективність є наслідком взаємодії «різновидів ефективності», таких як виробнича, маркетингова, збутова, логістична, фінансова, ін. Соціальна

ефективність діяльності підприємства розглядається як поліпшення умов праці людини. У багатьох наукових джерелах дослідження соціальної ефективності діяльності підприємства розширюється аспектами корпоративної соціальної відповідальності, тобто підключаються такі напрямки як права людини, довкілля, громадянська позиція та громадянське суспільство, ін. Серед вчених існують різні точки зору щодо того, які змістовні компоненти відносити до соціальної ефективності. Наприклад, чи розглядати екологічний аспект як складову соціальної ефективності, так як це пов'язано з умовами життєдіяльності людини, чи як окремий вид ефективності – екологічна ефективність. Незалежно від точки зору науковця, що розглядає теоретичні засади визначення соціальної ефективності, на порядку денному це питання є критично актуальним в контексті вивчення економічної ефективності діяльності підприємства.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Одним із важливих аспектів оцінювання ефективності діяльності підприємства є оцінювання *швидкості обороту* ресурсів. Особливо це питання є актуальним для оборотних активів, так як швидкість їх обороту безпосередньо впливає на визначення потреби в оборотному капіталі для підприємства. Змістова логіка розрахунку швидкості обороту визначається відношенням виручки від реалізації продукції до середньорічної величини оборотних коштів. Цей же показник може вимірюватися на основі тривалості обороту, що по суті як і коефіцієнт оборотності, характеризує швидкість обороту окремих видів ресурсів. Слід зазначити, що є певні особливості у розрахунку коефіцієнту оборотності окремих видів оборотних коштів, наприклад, запасів. Так, у чисельнику коефіцієнту оборотності необхідно взяти виробничу собівартість продукції (послуг).

Окремим аспектом оцінювання ефективності діяльності підприємства у розрізі видів діяльності є інвестиційний аспект. Окрім вже зазначених показників, які використовуються у ході оцінювання ефективності, при оцінці ефективності інвестиційної діяльності є специфічна система показників, яка

базується на врахуванні того, що змінюється вартість грошей у часі. Тобто, мова йде про використання концепції дисконтування у ході оцінювання ефективності інвестиційної діяльності. Серед специфічних показників, що характеризують ефективність інвестиційної діяльності підприємства є такі: чиста поточна вартість, яка визначається як сума дисконтованих грошових потоків за мінусом суми дисконтованих інвестицій; індекс рентабельності інвестицій – це відношення суми дисконтованих грошових потоків до суми дисконтованих інвестицій; термін окупності інвестицій, який розраховується як відношення суми дисконтованих інвестицій до середньої величини дисконтованого грошового потоку; внутрішня норма доходності інвестицій – це таке значення дисконтної ставки, при якій чиста поточна вартість дорівнює нулю.

Порівняно новим аспектом оцінювання ефективності діяльності підприємства є використання концепції ціннісно-орієнтованого управління (*VBM*). Використання даної концепції у ході оцінювання ефективності діяльності підприємства передбачає реалізацію таких умов. Підприємство розглядається як форма організації капіталів. З одного боку підприємство є джерелом створення цінності для усіх зацікавлених осіб, з іншого підприємство характеризується цінністю, що є об'єктом зацікавленості та вкладення капіталу зовнішніми стейкхолдерами. Використання *VBM*-концепції для оцінювання ефективності діяльності підприємства базується на використанні методичного підходу до розрахунку економічного прибутку, який був розроблений наприкінці XIX ст. А. Маршалом. Відповідного до змісту даного підходу ефективність діяльності підприємства забезпечується за умови, що рентабельність інвестованого капіталу буде перевищувати витрати на залучення такого капіталу

Висновки./Conclusions

Таким чином, узагальнюючи результати критичного аналізу методичних підходів до оцінювання ефективності діяльності підприємства дозволяють зробити такі змістовні висновки:

– у ході здійснення оцінювання потрібно чітко розмежовувати показники результативності та ефективності діяльності підприємства. Хоча ці показники і є взаємопов'язаними (як за критерієм цільової моделі, так і критерієм об'єкту оцінювання), все ж таки характеристика ефективності передбачає визначення розрахунок ефекту, в основі якого закладається співвідношення результатів та витрат діяльності підприємства;

– щодо систем показників ефективності діяльності підприємства, то традиційно, вони формується або у розрізі видів діяльності, або у розрізі видів ресурсів, що використовуються на підприємстві. Проте, сучасні практики оцінювання ефективності базуються на концепціях стратегічного менеджменту, відповідно до яких оцінювання ефективності здійснюється у різних аналітичних проєкціях (процеси, фінанси, навчання, розвиток, ін.), а системи показників є змішаними, такими, що безпосередньо характеризують як результативність, так і ефективність діяльності підприємства;

– для здійснення комплексного оцінювання ефективності діяльності підприємства доцільно використовувати систему методів, як базових, так і спеціальних, що забезпечить більш високий рівень інформативності результатів оцінювання та забезпечить користувачів більш повним обсягом інформації, на основі якого формуються управлінські рішення.

ОБЛІК В СИСТЕМІ ОПОДАТКУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Бондаренко Наталія Миколаївна

к.е.н, доцент

доцент кафедри економічного моделювання

обліку та статистики

Зарожевська Ганна Вікторівна

студентка факультету економіки

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

Вступ. Інтенсивний розвиток ринкових відносин в українській економіці, зміна характеру фіскальних відносин між державою та суб'єктами господарювання, запровадження стандартів для бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності сильно впливають на систему господарського обліку та створюють нові вимоги до його функціонування та значимості в діяльності підприємств.

Мета роботи. Дослідження місця системи обліку в системі оподаткування на підприємстві.

Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети в роботі використано основні методи пізнання – діалектичний, синтезу, аналізу, систематизації, узагальнення. Шляхом практичного застосування методу абстрагування у роботі узагальнені висновки за результатами проведеного дослідження.

Результати та обговорення. Однією із головних та недостатньо врегульованих є проблема покращення взаємних зв'язків між системами оподаткування та бухгалтерським обліком. На практиці дана проблема призводить до розриву інформаційних зв'язків обліку з метою оподаткування (податкового обліку) і бухгалтерського обліку, а також унеможливорює паралельне виконання відповідних процедур що призводить до більших витрат часу та праці, що не є економічно доцільним та негативно впливає на діяльність підприємств [1].

Сучасна модель бухгалтерського фінансового обліку орієнтується на таких споживачів, як от інвестори, власники, керівничі органи. Проте при цьому потреби контролюючих органів така модель не задовольняє в повному обсязі. Тому чимало процедурних моментів первинного, аналітичного обліку та процесу формування податкової звітності врегульовуються саме законодавством України.

У відповідності до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» – фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку.

Процес справляння податків можна умовно поділити на дві частини: процес оподаткування та процес податкового обліку та звітності (табл. 1) [2 с. 54, 55].

Таблиця 1

Складові процесу справляння податків і зборів

Процес оподаткування	Процес податкового обліку та звітності
1. Ідентифікація підприємства як платника податку (збору)	1. Складання первинних і зведених документів
2. Оцінка альтернативних варіантів або оптимізація оподаткування	2. Запис операцій в реєстри податкового та фінансового обліку (узагальнення)
3. Визначення об'єкта оподаткування	3. Складання декларацій (податкових розрахунків)
4. Визначення, оцінка, розрахунок бази оподаткування	4. Подання декларацій (податкових розрахунків) до контролюючого органу
5. Застосування ставки податку	5. Сплата податку (виконання сплати, контроль дат і сум основних платежів, авансів)
6. Уточнення порядку та терміну сплати податку	6. Контроль дат і сум відшкодувань податку з бюджету (для ПДВ)
7. Встановлення порядку обчислення податку (збору) та аналіз його результатів	

Контроль держави за дотриманням податкового законодавства суб'єктами господарювання обумовлює ведення обліку в системі оподаткування [3].

Ведення такого обліку дає можливість підприємству відстежувати своє фінансове становище, стійкість та ефективність. Це дозволяє уникнути незапланованих витрат та забезпечити ефективність використання ресурсів підприємства. Записи в реєстрах здійснюються на основі первинних документів, які складаються на бланках типових і спеціалізованих форм, затверджених відповідним органом державної влади. Інформація з таких документів повинна переноситися до реєстрів у міру її надходження, але не пізніше терміну, що забезпечує своєчасне складання фінансового звіту [4].

Облік відображає наявність та рух всіх засобів, які використовує підприємство в своїй діяльності, джерела їх утворення та господарські процеси, які здійснює підприємство. Саме для цього необхідно застосовувати в облікових підсистемах різні облікові реєстри. Використання тих чи інших реєстрів зумовлюється також технікою і технологією ведення обліку, рівнем використання обчислювальної техніки.

В сучасних умовах змін податкового законодавства в Україні платникам податку через відсутність систематизованого методичного забезпечення інформацією про зміни доволі складно самостійно організувати або оптимізувати процес обліку. У зв'язку з цим великого значення набуває користування послугами аудиторів (аудиторських компаній), ІТ компаній, які допомагають в постановці системи обліку в системі оподаткування підприємства враховуючи усі специфіки діяльності. На це витрачається додаткові ресурси, які могли б використовуватись у безпосередній діяльності підприємства.

Для вирішення побудови ефективної системи з обліку для оподаткування важливу роль відіграють автоматизація процесу, створення програм та електронний документообіг або електронні сервіси платника податків, що допоможе мінімізувати втрати часу та підвищити якість роботи бухгалтерів у підприємстві. На даний момент створено такі програмні забезпечення як «Спеціалізоване клієнтське програмне забезпечення для формування та подання звітності до Єдиного вікна подання електронної звітності»,

«Електронний кабінет платника податків», які допомагають ефективно вести облік для оподаткування.

Від забезпечення правильного ведення обліку з подальшою метою оподаткування підприємства залежить не тільки те, наскільки якісно та вчасно подаватиметься інформація до державної фіскальної служби, але і фінансовий стан підприємства. Грамотно побудована система обліку надає можливість уникнути санкцій податкових органів та оптимізувати податкові платежі.

Зі всього вище сказаного можна зазначити, що облік відіграє важливу роль в системі оподаткування підприємства. Ефективний та правильний облік допоможе підприємству мінімізувати ризик додаткових витрат та ефективно використовувати дані обліку для подальшої діяльності підприємства.

Вдосконалення обліку в системі оподаткування українських підприємств є однією із найважливіших складових в подальших змінах та реформах податкової системи України. Зокрема, на нашу думку, можна виділити питання гармонізації бухгалтерського обліку та оподаткування в частині податку на прибуток товариства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Облік і звітність в оподаткуванні / М. М. Матюха. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. – 220 с.
2. Облік і звітність в оподаткуванні: навч. посіб. / Л. М. Котенко, Г. М. Фадєєва. – Х.: НТУ «ХП», 2014. – 484 с.
3. Організація бухгалтерського обліку: [навч. посіб.] / Чацкіс Ю. Д., Гейер Е. С., Наумчук О. А., Власова І. О. – К.: Центр учбової літератури, 2011. 564 с.
4. Облік і аудит податків в Україні: теорія, методологія, практика: навчально-практичний посібник / О. І. Малишкін – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 376 с.

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОДУКЦІЇ ТА ДОХОДУ У ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Бондаренко Наталія Миколаївна

к.е.н, доцент

доцент кафедри економічного моделювання

обліку та статистики

Туз Юлія Вадимівна

студентка факультету економіки

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ. Економічна діяльність підприємств базується на виробництві продукції та отриманні доходів від її реалізації на ринку. Важливо розуміти економічну сутність реалізації продукції та доходу, щоб забезпечити максимальну вигоду для підприємства та ефективно конкурувати на ринку. У статті розкрито основні аспекти економічної сутності реалізації продукції та доходу в господарській діяльності підприємств, а також надані рекомендації щодо їх оптимізації.

Мета роботи. Дослідження економічної сутності реалізації продукції та доходу у господарській діяльності підприємств.

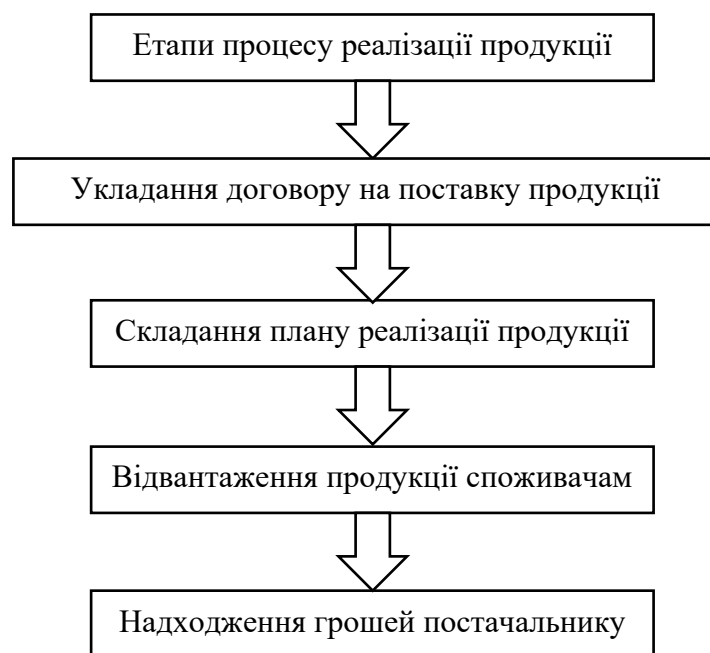
Матеріали та методи. Для досягнення поставленої мети в роботі використано основні методи пізнання – діалектичний, синтезу, аналізу, систематизації, узагальнення. Шляхом практичного застосування методу абстрагування у роботі узагальнені висновки за результатами проведеного дослідження.

Результати та обговорення. Кругообіг коштів підприємства закінчується на стадії реалізації продукції. Реалізація є основним показником обсягу діяльності підприємства. Її економічна сутність полягає в тому, що це господарча операція суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає передачу права власності на продукцію (роботи, послуги) іншому суб'єкту

підприємницької діяльності в обмін на еквівалентну суму коштів або боргових зобов'язань.

При цьому, продукція може бути реалізована безпосередньо кінцевому споживачу або іншим підприємствам для подальшої переробки або використання у виробництві. Успішна реалізація продукції передбачає не тільки її високу якість, але і грамотну стратегію маркетингу, транспортування, складське зберігання, правильний вибір цін, рекламних каналів та інших маркетингових заходів, які допоможуть збільшити попит на продукцію та залучити нових клієнтів.

Процес реалізації продукції включає передачу готової продукції, яка була створена під час виробництва, покупцям або споживачам шляхом купівлі продажу відповідно до укладених угод. Реалізація допомагає розширити та відновити виробництво і складається з чотирьох етапів, які показані на рис. 1.

Рис. 1. Етапи процесу реалізації продукції

Реалізація продукції є однією з ключових господарських операцій підприємства, яка дозволяє отримувати прибуток та забезпечувати фінансову стабільність. У процесі реалізації продукції підприємство взаємодіє зі своїми клієнтами та конкурентами на ринку, що вимагає від нього певних зусиль щодо

підвищення якості продукції та зниження її вартості. Ефективна реалізація продукції вимагає від підприємства знання ринку та його тенденцій, здатності прогнозувати попит на продукцію та аналізувати дії конкурентів. Крім того, важливо забезпечити якість продукції, своєчасну доставку та гнучку систему ціноутворення, що дозволить підприємству ефективно конкурувати на ринку та забезпечити максимальний прибуток від реалізації продукції.

Взаємопов'язаним поняттям з реалізацією є дохід, який являє собою певну суму грошей, отриману підприємством у результаті виробництва та реалізації продукції чи послуг за певний період часу. Національне положення стандарт бухгалтерського обліку 15 «Дохід» визначає методологічні основи формування інформації про доходи підприємства в бухгалтерському обліку та її розкриття у фінансовій звітності [1]. Згідно з міжнародними та національними стандартами, термін «дохід» означає збільшення економічної вигоди протягом звітного періоду або зменшення зобов'язань, що призводить до зростання власного капіталу, за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена. Але не кожне надходження активів можна вважати доходом, і не всі доходи призводять до прибутку. Розуміння поняття «дохід» в бухгалтерському обліку є важливим для ефективного управління підприємством та відображення його фінансового стану у звітності. Визначення поняття «дохід» у працях різних вчених розглянуто в табл. 1.

Таблиця 1

Економічна сутність категорії «дохід»

Автор	Тлумачення економічної сутності доходу
Бутинець Ф. Ф. [2]	Як економічна категорія дохід (виручка) є потоком грошових коштів та інших надходжень за певний період, отриманий від продажу продукції, товарів, робіт, послуг.
Шмиголь Н. М. [3]	Дохід підприємства – це збільшення економічних вигід внаслідок надходження активів і/або погашення зобов'язань, що приводить до зростання капіталу організації, за винятком внесків учасників (власників майна), та отримане внаслідок використання в господарському процесі залучених для цього економічних ресурсів та конкурентних переваг в умовах прийняттого рівня підприємницького ризику
Камінська Т. Г. [4]	Доходами організації визнаються збільшення економічних вигід протягом звітного періоду внаслідок надходження активів і / або підвищення їх вартості, і / або зменшення зобов'язань, які приводять до збільшення капіталу організації, за винятком внесків власників

Біла О. Г. [5, с. 72]	Грошові надходження від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – це загальний дохід від основної діяльності підприємства, його внесок у валовий внутрішній продукт країни
Подолянчук О. А. [6, с. 15]	Дохід - надходження економічних вигод, що нараховані і підлягають отриманню або отримані в результаті виробничо-фінансової та комерційної діяльності підприємства
Пушкар М. Р. [7, с. 389]	Дохід – потік грошових та інших надходжень за одиницю часу і складається з таких пофакторних елементів, як прибуток, заробітна плата, процент і рента

Таким чином, проведений аналіз тлумачення терміну «дохід» вченими економістами дав можливість виокремити декілька підходів до його розуміння: потік грошових надходжень, загальний дохід від основної діяльності підприємства, економічні вигоди.

Дохід є фінансовою базою підприємства і забезпечує вирішення трьох важливих завдань:

1. Забезпечення самоокупності поточної господарської діяльності підприємства. Основна частина доходу підприємства є джерелом відшкодування всіх поточних витрат, пов'язаних з його господарською діяльністю.

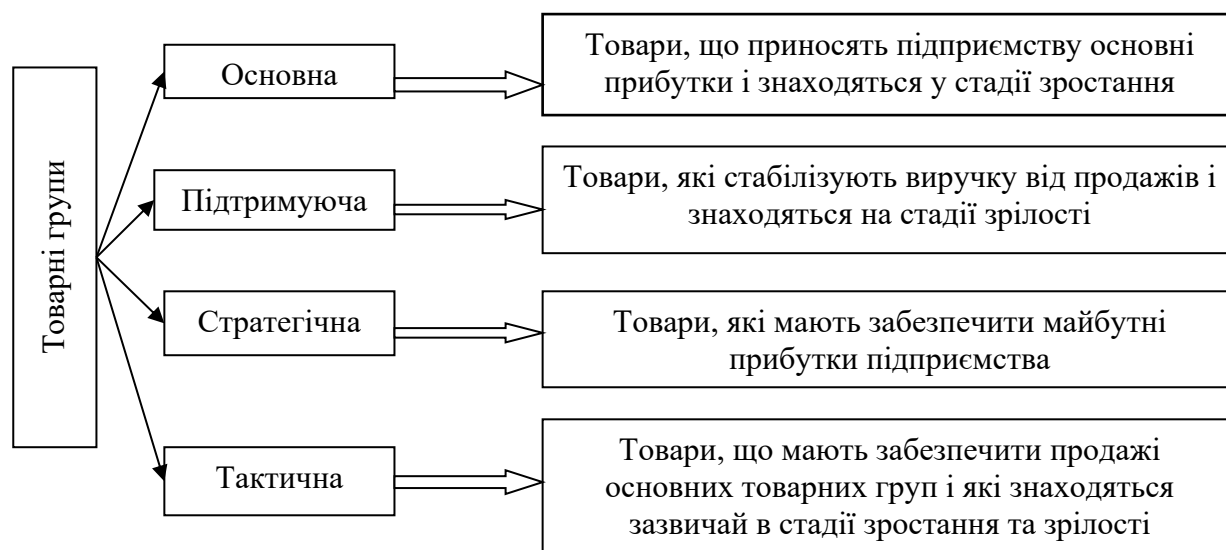
2. Забезпечення виконання фінансових зобов'язань перед державою. Частина доходів підприємства є джерелом різноманітних податкових платежів до державного та місцевих бюджетів та обов'язкових внесків до державних позабюджетних фондів.

3. Забезпечення самофінансування розвитку підприємства. Частина доходу підприємства є джерелом його прибутку, що формує кошти на розвиток виробництва, додаткове матеріальне стимулювання працівників, соціальні виплати, виплати власникам бізнесу [8].

Динаміка доходу та його величина свідчить про ступінь ефективності діяльності підприємства, суспільне визнання його продукції, нарешті, про місце та роль підприємства на ринку [9].

На розмір доходу впливає багато факторів, як залежних (асортимент, якість продукції, рівень цін, обсяг реалізації та ін.), так і незалежних від діяльності підприємства.

Асортимент продукції істотно впливає на розмір доходу. Рекомендовані товарні групи по товарах при плануванні асортименту наведено на рис. 2.

Рис. 2. Рекомендовані товарні групи по товарах при плануванні асортименту [10]

Найкращі результати в бізнесі досягаються при просуванні на ринок різних груп товарів. Більша частина доходу надходить від найпопулярніших товарів основної групи, адже саме вони забезпечують швидкий обіг товарів. Також важливим є розширення асортименту товарів з новинками, що дозволить залучати нових клієнтів та збільшить розмаїтість товарів. Тому при плануванні асортименту важливо поєднувати різні групи товарів.

Висновок. Отже, дохід підприємства формується від реалізації продукції і є його фінансовою базою. Його економічна суть полягає в компенсації витрат, пов'язаних з веденням діяльності, та отриманні прибутку. Доходи є важливим елементом ефективного управління та необхідно мати чітке визначення їх структури та логічного зв'язку, щоб керувати ними ефективно та використовувати їх в сучасній системі управління. Отримання доходу означає закінчення виробничого циклу підприємств, і, як свідчать теоретичні дослідження істотно на розмір доходу впливає саме асортимент продукції. Повна реалізація та високий дохід досягаються при просуванні різних затребуваних груп товарів та їх поєднанню.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. №290
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>
2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік. Житомир: ПП «Рута», 2006. – 832 с.
3. Шмиголь Н. М. Економічна суть доходів та доходності в системі управління підприємством, Н. М. Шмиголь Держава та регіон: наук.-виробн. журнал. Сер.: Економіка та підприємництво. Запоріжжя: Вид-во Класичного приватного університету. 2009. № 7. С. 221-225.
4. Камінська Т. Г. Взаємозв'язок доходів і витрат як категорій оціночних характеристик руху капіталу в обліку, Т. Г. Камінська Науковий вісник НУБіП України: зб. наук. праць. К.: Вид-во НУБіП України, 2010. Вип. 154.
5. Біла О. Г. Фінанси підприємств: Навчальний посібник О. Г. Біла. Львів: Вид-во «Магнолія 2006», 2008. 383 с.
6. Подолянчук О. А. Доходи: проблемні аспекти сутності та класифікації. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (Економічні науки). 2010. № 3(11). 530 с.
7. Пушкар М. С. Фінансовий облік: підруч. / М. С. Пушкар. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 628 с.
8. Бабалола І.А. Аналіз структури капіталу та ефективності господарської діяльності підприємства: монографія. Одеса: Наука і техніка, 2015. 179 с.
9. Андрєєва Н. М., Рулінська О. В. Товарна інноваційна політика : навч. посіб. Одеса: Апрель, 2015. 279 с.
10. Мінцберг Г. Анатомія менеджменту. Ефективний спосіб керувати компанією пер. з англ. Роман Корнута. Київ: Наш формат, 2018. 397с.

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ІНІЦІАТИВ У ПОДОЛАННІ ВИКЛИКІВ ТА БАР'ЄРІВ ІНДУСТРІЇ 4.0

Гарашенко Богдан Валерійович

аспірант

Вищий навчальний заклад Укоопспілки
Полтавський університет економіки і торгівлі
м. Полтава, Україна

Вступ. Індустрія 4.0 надає підприємствам значні переваги, такі як аналіз даних у реальному часі, поліпшену видимість, автономний моніторинг та підвищення продуктивності та конкурентоспроможності. Нові технології, зокрема Інтернет речей та послуг, SMART-рішень та концепції Industry 4.0, відкривають нові можливості управління підприємством. Отже, для успішної цифрової трансформації особи, які приймають рішення, повинні розробити стратегію управління підприємством, яка враховуватиме технології Industry 4.0, з метою інтеграції нових інноваційних технологій у бізнес-процеси. За останні кілька років Industry 4.0 привернула значну увагу в усьому світі через її здатність підвищувати стійкість і майбутню конкурентоспроможність виробничого сектора. Однак виробники відчують численні труднощі під час впровадження Індустрії 4.0 через величезну кількість перешкод.

Мета роботи. Метою є дослідження основних викликів і бар'єрів Індустрії 4.0 та встановлення економічних ініціатив у подоланні цих бар'єрів.

Матеріали та методи. У роботі використані методи бібліографічного аналізу для узагальнення поглядів щодо викликів і можливостей Індустрії 4.0 та методи дедукції та індукції при формуванні висновків.

Результати та обговорення. Четверта промислова революція, що частіше відома як "Індустрія 4.0", була започаткована в 2011 році ініціативою бізнесменів, політиків та вчених з метою збільшення конкурентоспроможності обробної промисловості Німеччини за допомогою впровадження

"кіберфізичних систем" у заводські процеси. Ця революційна ініціатива передбачає інтеграцію технологій штучного інтелекту, Інтернету речей та автоматизованої техніки у виробничі процеси з метою підвищення ефективності та зниження витрат на виробництво.

Однією з головних особливостей 4-ї промислової революції є її мультидисциплінарний характер та глибина змін, які охоплюють усі сфери людського життя, включаючи трансформацію уявлень про саму людину та її завдання. Зміни відбуваються за допомогою широкого спектру технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, безпілотний автотранспорт, 3D-друк (включаючи медицину), нанотехнології, біотехнології, квантові комп'ютери, хмарні технології, методів збору та аналізу великих обсягів даних, краудсорсингу та шерінгової економіки. Робота з цими технологіями вимагає високого рівня креативності та складності, тому зміст та характер праці відчутно змінюються. Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що четверта промислова революція вже відчутна у всіх сферах життя.

Погоджуємося із твердженням Тимошенко О. В., що наслідки впровадження результатів четвертої промислової революції будуть мати негативний ефект для тих країн світу, які де-факто належать до слабких економік із нерозвиненими соціально-економічними інститутами, які не «зловили» хвилю технологічних інновацій [1, с. 21]. Так, серед ключових викликів та бар'єрів Індустрії 4.0 авторами виділено: Ризики інтелектуально кадрових ресурсів, технологічне безробіття; надлишок інформації в цифровому просторі, що, своєю чергою, ускладнює роботу із самими даними [1]; цифрові технології моніторингу загострюють проблеми безпеки; зростання безробіття серед працівників з низьким рівнем освіти та кваліфікації; «оцифрування» людської поведінки [3]; заміна працівників на системи штучного інтелекту і роботів, що призводить до перевищення пропозиції робочої сили на ринку праці. Поширення неформальної зайнятості та нестандартних форм зайнятості, які ставлять нові завдання перед формуванням державної політики зайнятості [4]; неготовність менеджерів змінити модель ведення бізнесу; відсутність

власних ресурсів для придбання та впровадження новітніх технологій; страх перед масштабними змінами, недостатній рівень знань про можливості практичного використання інструментів Індустрії 4.0 [5]. Безумовно, на сучасному етапі Україна теж стикається з викликами Четвертої промислової революції, яка ставить перед державою складні завдання щодо формування політики у сфері освіти, промисловості та зайнятості, перед підприємствами необхідності готовності до впровадження інноваційних технологій, креативних управлінських рішень та гнучких підходів до управління персоналом, а також перед кожною людиною - необхідності не залишатися осторонь цих процесів.

Разом з тим, Індустрія 4.0 несе ряд можливостей для національної економіки. Так, серед вагомих результатів Педченко Н. С., Стрілець В. Ю. та Франко Л. С. є: технологічні інновації та розвиток цифрових технологій; технологічні інновації та розвиток цифрових технологій; цифрова трансформація; популяризація смартфонів; використання штучного інтелекту для поширення важливої інформації, реалізації інструментів національної економіки; розвиток робототехніки [2].

Для ефективного запровадження Індустрії 4.0 в Україні необхідно звернути увагу не лише на інтенсифікацію виробництва у важких промислових галузях, таких як машинобудування, енергетика, металургія, автомобілебудування, аерокосмічна індустрія, але й на впровадження цифрових технологій у сферах охорони здоров'я, освіти, культури та використання потенціалу Фінансів 4.0.

Висновки. В цілому, на сьогоднішній день впровадження технологій Індустрії 4.0 є вельми актуальним питанням для підприємств в усьому світі, оскільки воно забезпечує сталий розвиток, допомагає зменшити негативний вплив на довкілля, сприяє розвитку процесів циклічної економіки, орієнтованих на зменшення споживання енергії, викидів парникових газів та відходів, а також допомагає уникнути виснаження та деградації природних ресурсів - це глобальна проблема. У контексті промислового виробництва, впровадження цих технологій забезпечує високий рівень міцності, що забезпечує стійкість і

гнучкість в ланцюгах постачання та інших компонентах виробництва, включаючи можливість релокації як в межах країни, так і за її межами. Останні світові події, такі як пандемія та війна в Україні, демонструють вразливість промисловості і підкреслюють необхідність підвищення гнучкості та стійкості в ланцюгах постачання і інших компонентах виробництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тимошенко О. В. Виклики та загрози четвертої промислової революції: наслідки для України. Бізнес Інформ. 2019. №2. С. 21–29. URL : <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-2-21-29>
2. Педченко Н. С., Стрілець В. Ю., Франко Л. С. Міжнародний досвід державної підтримки діджиталізації малого та середнього підприємництва : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2022. 141 с. URL : <http://dspace.puet.edu.ua/handle/123456789/12493>
3. Диба М. І., Гернего Ю. О. Виклики Індустрії 4.0 у контексті її становлення на глобальному і національному рівнях. URL : <https://ir.kneu.edu.ua:443/handle/2010/36530>
4. Чала Н. І. Індустрія 4.0: Виклики і можливості. URL : <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4508de1f-c9c4-4f67-b022-bd44dc2b247a/content>
5. Шпак Н.; Кісь С. Розвиток Індустрії 4.0: нові можливості та виклики для сучасних підприємств.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ ЛАНЦЮГІВ ПОСТАЧАННЯ

Гриценко Сергій Іванович

д.е.н., професор

Поліщук Анастасія Володимирівна

Темченко Анна Андріївна

Студенти

Національного авіаційного університету

м. Київ Україна

Вступ: За останні 100 років глобальний ланцюг поставок зазнав значної трансформації. Змінилася кожна складова процесу пошуку, виробництва та транспортування товарів. Від впровадження нових методів обробки до використання океанських суден, від контейнеризації до комп'ютеризації глобальні ланцюги поставок стали складнішими та ефективнішими, ніж будь-коли раніше.

Тому глобалізація та зростання міжнародної торгівлі призвели до зростання важливості ефективного управління ланцюгами постачання на міжнародному рівні. Сьогодні компанії з різними країнами співпрацюють між собою для забезпечення необхідної якості товарів і послуг, підвищення ефективності та скорочення витрат. Однак формування глобальних ланцюгів постачання має свої особливості та вимагає від компаній високої організаційної та стратегічної компетентності. У даній науковій тезі розглядаються особливості формування та управління глобальними ланцюгами постачання, а також запропоновані підходи та рекомендації щодо їх оптимізації та підвищення ефективності.

Мета: Продемонструвати особливості формування глобальних ланцюгів поставок та проаналізувати вплив різних факторів на їх ефективність і стійкість в умовах сучасного глобалізованого світу.

Основний матеріал: Глобальні ланцюги постачання - це складні системи, які включають у себе багато учасників з різних країн та різних

секторів економіки. Формування таких ланцюгів постачання є актуальним завданням для багатьох компаній у зв'язку зі зростанням глобалізації та інтернаціоналізації бізнесу. Важливість ефективності організації поставок глобальних ланцюгів забезпечується у забезпеченні стабільної та надійної доставки товарів споживачам у різних куточках світу. [1]

Управління глобальним ланцюгом постачань передбачає планування того, як весь ланцюг постачань буде функціонувати як інтегроване ціле, з метою створення оптимального рівня обслуговування споживачів при максимально рентабельній ефективності. Інші цілі включають збільшення швидкості, з якою ваш продукт досягає клієнтів, а також гнучкість у роботі з клієнтськими транзакціями.

Це включає процеси управління, які об'єднують нашу мережу постачальників, виробників, складів і роздрібних торговців. Це забезпечує отримання, доставку, виготовлення та відправку товару потрібного типу. Ці процеси також допомагають забезпечити надходження відправлень у потрібне місце, у потрібній кількості, вчасно та в хорошому стані. Успішна інтеграція вимагає ефективної координації потоку інформації, матеріалів і коштів через ланцюг поставок. [2]

Глобальні ланцюги постачання є необхідною складовою в сучасній економіці, особливо в контексті зростання міжнародної торгівлі та глобалізації тому варто розглянути особливості їх формування задля кращого функціонування логістичних ланцюгів постачання. До особливостей формування відносять:

- Географічне поширення: Глобальні ланцюжки поставок можуть охоплювати кілька країн і континентів. Комунікація між партнерами та необхідність координації багатьох процесів можуть бути проблематичними.
- Залежність від іноземних постачальників: Глобальні ланцюжки поставок зазвичай покладаються на багатьох постачальників у різних країнах. Це призводить до підвищеного ризику перебоїв у постачанні через політичні, економічні чи соціальні зміни в цих країнах.

- **Можливість процесу стандартизації:** Процеси та протоколи мають бути стандартизовані, щоб глобальні мережі працювали добре. Це важливо для забезпечення однакової якості продукції та взаємодії між учасниками ланцюга.

- **Використання новітніх технологій:** Ми використовуємо різноманітні передові технології, такі як автоматизація, Інтернет речей (IoT) і штучний інтелект (AI), щоб упорядкувати й оптимізувати процеси глобального ланцюжка поставок.

- **Ризик безпеки:** Глобальні ланцюги поставок можуть зазнавати кібератак, втрати конфіденційної інформації, терористичних атак тощо. Це вимагає введення додаткових заходів безпеки для захисту від таких ризиків.

- **Екологічна відповідальність:** Глобальні ланцюги постачання можуть мати бути негативний вплив для довкілля, тому компанії, які формують глобальні ланцюги постачання, повинні відповідально ставитися до питань охорони довкілля та розробляти екологію.

Тому, щоб стати успішною компанією на світовому ринку, потрібні цілеспрямовані зусилля в масштабах усієї компанії та співпраця з усіма зовнішніми постачальниками. Саме тому функціонування глобальних ланцюгів постачання вимагає багатогранного підходу, який включає багато людей, процесів та технологій. [3]

Висновок: У сучасній економіці формування глобальних ланцюгів поставок є важливим елементом розвитку бізнесу. Формування глобальних ланцюгів поставок має специфічні особливості, які слід враховувати при розробці стратегій і плануванні логістичних процесів. Наприклад, висока складність і взаємозалежність ланцюга, велика кількість учасників і географічна розпорошеність.

Важливо також звернути увагу на взаємозв'язок з міжнародними законами і правилами, щоб уникнути проблем з дотриманням вимог. Успішне створення глобального ланцюга поставок може призвести до конкурентних переваг, ефективного використання ресурсів та сталого зростання бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Що таке глобальне управління ланцюгом поставок? Tradeready: веб-сайт URL: <https://www.tradeready.ca/2017/topics/supply-chain-management/global-supply-chain-management/> (дата звернення: 02.04.23)

2. Історія та еволюція глобального ланцюга поставок Blumeglobal: веб-сайт URL: <https://www.blumeglobal.com/learning/history-of-supply-chain/> (дата звернення: 02.04.23)

3. Успішне управління глобальним ланцюгом поставок Innovecs: веб-сайт URL: <https://innovecs.com/blog/global-supply-chain-management/> (дата звернення: 02.04.23)

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Кваша Т. К.,

науковий співробітник відділу державних фінансів,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

Вступ. Війна разом із пов'язаними з нею санкціями, міграційними потоками, нестабільним економічним середовищем, перебоями в ланцюжках поставок тощо спричинила суттєвий вплив кваліфікованої робочої сили з України. За даними ООН [1], станом на квітень 2023 року більше 8,1 млн українців ще лишаються за кордоном (у країнах Європи). З них, за результатами соціологічного опитування у Польщі та Німеччині, 43% біженців діти, інші - дорослі. Частка дорослих з вищої освітою становить 60 - 75% повнолітніх респондентів, тому, приблизно 2,7 – 3,3 млн осіб, що знаходяться за кордоном, – робоча сила з доволі високим рівнем освіченості. Усе це викликає загрозу зниження продуктивності праці, зменшення конкурентоспроможності нашої країни на світових ринках, втрати частини зовнішнього ринку [2].

Людський капітал визначено як один з головних факторів продуктивності праці та сукупної факторної продуктивності (далі – продуктивність), зростання ВВП на душу населення і покращення рівня життя людей, який визначається як запас знань, навичок та інших особистих характеристик, втілених у людях, які сприяють їхнім продуктивним можливостям [3]. І саме людський капітал втрачає Україна внаслідок війни.

Існують різноманітні теоретичні аргументи, на яких базується ідея про те, що більший рівень людського капіталу збільшує швидкість технічного прогресу, заохочує інновації, сприяє розповсюдженню технологій і нових продуктів. Людський капітал моделюється в регресіях економічного зростання як 1) будь-який інший фактор виробництва, наприклад праця та фізичний капітал; 2) фактор зростання за рахунок існування незнижувальної віддачі від

чинників, що накопичуються; 3) генератор сектору досліджень і розробок, який є механізмом досягнення стійкого зростання; 4) фактор, що збільшує здатність країни наслідувати, адаптувати і засвоювати нові технології, методи та інновації, раніше розроблені більш розвиненими країнами [4, 5].

У цьому сенсі будь-який захід, який збільшує людський капітал, буде дуже доречним для нашої країни. Тому важливо орієнтуватися на найкращі світові практики та інструменти регулювання розвитку людського капіталу.

Мета. Визначення каналів впливу людського капіталу на продуктивність.

Матеріали та методи. В якості матеріалів для дослідження використовуються наукові публікації українських і зарубіжних авторів. Методи аналіз та синтез, порівняння та аналогія, інформаційна аналітика.

Результати та обговорення. У літературі до основних чинників впливу людського капіталу на продуктивність та економічне зростання відносять кваліфіковану робочу силу, якість людського капіталу, його різноманітність, управлінський досвід та набір навичок старших менеджерів і директорату, старіння населення.

Кваліфікований склад робочої сили фірми є важливою складовою її людського та організаційного капіталу та ключовим фактором продуктивності. Використання та розповсюдження передових технологій все більше залежить від висококваліфікованих працівників, при цьому рутинні завдання значною мірою поглинаються комп'ютерами, програмним забезпеченням, роботами, залишаючи більше місця для нерутинних творчих завдань, які вимагають вищих навичок [6]. У цьому напрямку в багатьох країнах спостерігалася поляризація попиту на робочу силу зі зрушенням від професій, які виконують переважно рутинні завдання, які легше автоматизуються або оптимізуються, до професій, пов'язаних із нерутинними завданнями, що містять когнітивну інтенсивність [7]. Виявлено, що більш продуктивні фірми використовують більш висококваліфіковану робочу силу, яка складає приблизно третину робочої сили у високопродуктивних фірмах, що приблизно вдвічі більше, ніж у найменш продуктивних фірмах. Це вказує на значну роль

висококваліфікованих працівників для високої продуктивності.

Існує величезна література, яка документує взаємодоповнюваність між людським капіталом і новими технологіями («технічні зміни, зумовлені навичками»), тому вища якість людського капіталу може мати позитивний вплив на технічні зміни. Частина публікацій приділяє велику увагу кількісній складовій людського капіталу, а саме – кількості осіб, які мають вищу освіту, зокрема в галузі науки, технологій, інженерії та математики, широко відомої як STEM [8].

Інші автор вважають, що потенціал підвищення продуктивності є більшим у складовій якості людського капіталу порівняно з його кількісною складовою. Б. Егерт та ін. порівнювали значення минулих балів за Програмою міжнародного оцінювання студентів (PISA, як якісна складова людського капіталу) з відповідною середньою тривалістю навчання в школі, яка відображає кількісну складову освіти. Вони виявили, що підвищення рівня PISA до 5,1%, призвело б до збільшення продуктивності на 3,4-4,1% у довгостроковій перспективі [9].

Більш різноманітна робоча сила може принести з собою більш комплексну перспективу, ширший спектр ідей і краще прийняття рішень [10]. Фірми, які наймають більшу кількість менеджерів і працівників різної статі, є більш продуктивними. Докази свідчать про перевернуту U-подібну залежність між часткою жінок у фірмі та її продуктивністю - при 40% частці жінок збільшення продуктивності досягає приблизно 3% для керівників і 2% для працівників. Але існує нерівномірний розподіл підвищення продуктивності за рахунок гендерної різноманітності між видами економічної діяльності (ВЕД). У той час як переваги гендерної різноманітності для менеджерів у різних ВЕД були подібними (близько 2,5%), цей вплив був вищим для послуг порівняно із виробництвом.

Фірми з більшою культурною різноманітністю, яка вимірюється часткою працівників з іноземним культурним походженням (іншої країни народження чи національності), також виявилися більш продуктивними. Компанії, в яких

працюють 5-10% керівників з іноземним культурним походженням, виявились приблизно на 7% більш продуктивними, ніж ті, в яких працює менше 5% іноземців. З іншого боку, фірми, які наймають дуже велику частку менеджерів з іноземним культурним походженням, є менш продуктивними, ніж ті, які використовують середній рівень. Результати показали, що зростання продуктивності, пов'язане з найманням робітників з більшою культурною різноманітністю, є набагато меншим порівняно з гендерною продуктивністю, що, можливо, підкреслює, що переваги від різноманітності приходять головним чином завдяки кращому прийняттю рішень і збору інформації.

Підвищення продуктивності завдяки різноманітності також може відображати більшу інтеграцію фірм у світову економіку. Цей аргумент працює в обох напрямках, оскільки більш різноманітна робоча сила може допомогти фірмам глибше інтегруватися в глобальні ланцюжки створення вартості, тоді як фірми, які вже добре інтегровані, з більшою ймовірністю наймуть більш різноманітну робочу силу.

Робота ОЕСР [11] вказує на внесок вікової різноманітності працівників як на ще один вимір, який може вплинути на продуктивність компанії. Компанії виграють від використання комбінації працівників різних вікових груп, причому молодші працівники працюють краще за наявності більшої частки старших працівників, і навпаки. Цей приріст продуктивності, ймовірно, походить від здатності краще використовувати знання більш досвідчених працівників для вдосконалення конкретних навичок молодших працівників, або пасивно, або більш безпосередньо через навчання та спостереження. Інший аспект вікової різноманітності - вирішальна роль управлінського досвіду та набору навичок, для розвитку яких може знадобитися багато років. Тому наймання старших менеджерів і генерального директора, який старший за решту робочої сили, є важливим фактором для значного приросту продуктивності.

Зважаючи на існуючу тенденцію у бік старіння населення, окремі автори [12] присвятили свої дослідження впливу цієї тенденції на продуктивність.

Результати підтверджують, що віковий зсув не обов'язково шкодить продуктивності та може фактично принести переваги фірмам, які використовують більш різноманітну за віком робочу силу. Зокрема для Італії аналіз вказує на те, що порівняно з менеджерами середнього віку (40-59 років), старші керівники (60+ років) асоціюються з вищими рівнями продуктивності, тоді як молодші менеджери асоціюються з нижчими її рівнями.

Останні технологічні розробки у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, програмному забезпеченні та роботах не впливають негативно на літніх працівників. Одним із можливих пояснень є те, що старші працівники можуть бути більш відкритими до навчання та впровадження нових технологій, ніж прийнято вважати [12].

Відмінності у навичках, управлінні та різноманітності спричиняють одну третину розриву у продуктивності між передовими (10% найвищого розподілу продуктивності) і середньопродуктивними фірмами (40-60 %).

Не менш важливими є політика та ефективне управління або якість та методи управління розвитком людського капіталу, на які припадає приблизно 20% розкиду продуктивності між фірмами, принаймні стільки ж, скільки припадає на НДДКР або ІКТ [13].

Політика може бути орієнтована на сприяння інноваціям та експерименти з новими знаннями та технологіями (через інвестиції у нематеріальні активи, такі як дослідження та розробки, оцифрування), на покращення розповсюдження існуючих знань і технологій (через удосконалення навичок та покращення громадської інфраструктури), на сприяння ефективному розподілу ресурсів (через конкуренцію, міжнародну інтеграцію та фінансовий розвиток), а також покращення управління (інституції).

Наприклад, політика із підвищення кваліфікації менеджерів спричиняє приріст продуктивності у три рази більший, ніж від підвищення кваліфікації працівників [10]. Ймовірно, це відображає величезну роль менеджерів для продуктивності фірми, наприклад, шляхом впровадження удосконалених методів управління. Найбільший прибуток від підвищення кваліфікації

менеджерів отримують менш наукомісткі послуги, де розрив між навичками менеджерів і працівників є більшим. Одним з шляхів підвищення продуктивності економіки була б політика субсидування навчання студентів за STEM галузями і підтримка докторів наук і постдокторантів із цих предметів, у т.ч. бюджетна.

Значущість управління та якість менеджменту є особливо значною для *малих інноваційних фірм*, які мають ряд спільних характеристик – талановитий управлінський персонал та менеджмент, кваліфікованих працівників, використання новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та результатів досліджень і розробок (R&D), організація безперервного навчання через практику, стимулювання поглиблення знань працівників про ринок [14].

Висновки. Огляд літератури свідчить, що людський капітал є одним з головних чинників економічного зростання. В Україні відбувається суттєва втрата кваліфікованої робочої сили, тому необхідно впроваджувати заходи із її повернення та відновлення. Для підвищення внеску людського капіталу можна застосовувати різні інструменти - як фінансові (бюджетне фінансування вищої освіти потрібних спеціальностей, підвищення кваліфікації працівників та, особливо, управлінського персоналу), так і нефінансові. До останніх можна віднести інформаційні заходи щодо впливу різноманітності людського капіталу на зростання продуктивності, розповсюдження методик щодо покращання управління людським капіталом, розроблення заходів із тісного співробітництва з українцями, що лишаються за кордоном.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Ukraine refugee Situation (2023). Situation Ukraine Refugee Situation (unhcr.org)
- 2 Кваша Т.К. (2022). Визначення ризиків інвестиційно-інноваційної безпеки в Україні. *Статистика України*, № 3-4. С. 35-44.
- 3 OECD (2022). *Productivity, human capital and educational policies*. <https://www.oecd.org/economy/human-capital> .
- 4 Engelbrecht H-J. (2002). Human capital and international knowledge

spillovers in TFP growth of a sample of developing countries: an exploration of alternative approaches. *Applied Economics*, 34(7). P. 831–841.

5 Joaquín Maudos, José Manuel Pastor and Lorenzo Serrano (1998). Human capital in OECD countries: technical change, efficiency and productivity. <https://www.uv.es/maudosj/publicaciones/ec98-19%20.pdf>

6 Autor D. (2014). Polanyi's Paradox and the Shapen of Employment Growth. *NBER Working Paper*. No. 20485. <http://dx.doi.org/10.3386/w20485>.

7 Acemoglu D. and Restrepo P. (2019). Automation and New Tasks: How Technology Displaces and Reinstates Labor. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 33/2. Pp. 3-30. <https://doi.org/10.1257/jep.33.2.3>.

8 John Van Reenen (2021). Innovation and human capital policy. MIT, NBER and Centre for Economic Performance, London School of Economics. <https://www.nber.org/books-and-chapters/innovation-and-public-policy/innovation-and-human-capital-policy>.

9 Égert B., C. de la Maisonneuve and D. Turner (2022). A new macroeconomic measure of human capital exploiting PISA and PIAAC: Linking education policies to productivity. *OECD Economics Department Working Paper*. No. 1709.

10 Criscuolo C., Gal P., Leidecker T. and Nicoletti G. (2021). The human side of productivity: Uncovering the role of skills and diversity for firm productivity. *OECD Productivity Working Papers*. No. 29.

11 OECD (2020). *Promoting an Age-Inclusive Workforce: Living, Learning and Earning Longer*. <https://doi.org/10.1787/59752153-en>.

12 Park Donghyun and Shin Kwanho (2023). Technology and Wage Share of Older Workers. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series*. No. 679.

13 Bloom et al. (2018). What drives differences in management practices? *CEP Discussion Paper No. 1470*. London School of Economics and Political Science, London.

14 NESTA (2023). High Growth Firms. <https://www.nesta.org.uk/project/high-growth-firms/>

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Коротаєва Ольга Володимирівна

аспірант

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Глобальні та національні виклики вимагають прискореного економічного зростання і форсованої модернізації не тільки вітчизняної індустрії, а й усього суспільства. Сталий розвиток підприємств в сучасній економіці в повній мірі залежить від інноваційної складової підприємств. Існуючі в теорії і практиці підходи до управління інноваційною діяльністю підприємств і оцінкою рівня її розвитку не містять чітких, однозначних трактовок критеріїв вибору стратегії інноваційного розвитку, а також інструментів і методів стимулювання впровадження нововведень у конкретних ситуаціях.

Інновації та інноваційні процеси є основним джерелом підвищення конкурентоспроможності підприємства і держави зокрема.

Ціль роботи. Головною метою цієї роботи є аналіз стану інноваційної активності промислових підприємств України в сучасних умовах господарювання в контексті визначення існуючих перешкод щодо активізації інноваційної діяльності промислового виробництва і підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Матеріали та методи. Методика даного дослідження полягає в обґрунтуванні економічної сутності й класифікації інвестицій, яка заснована на використанні методу системного аналізу та узагальненні наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі дослідження забезпечення життєздатності вітчизняних підприємств на засадах активізації інвестиційної діяльності.

Результати та обговорення. Одним із засобів забезпечення динамічного розвитку інноваційного потенціалу промислових підприємств— це є шлях не тільки успіху, а й засіб забезпечення безпеки та суверенітету підприємства, його конкурентоспроможності у сучасному світі.

Неготовність приватних інвесторів вкладати кошти в інноваційні розробки, приводить до сповільнення процесу розвитку інноваційних технологій. Ступінь втручання держави в великій мірі впливає на процес розвитку інноваційних технологій. Він має не тільки здійснювати фінансування інноваційної діяльності, а й проводити політику, спрямовану на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів. При формуванні стратегії інноваційного розвитку окремого суб'єкта України потрібно враховувати два показники: інноваційну активність суб'єктів інноваційної діяльності та загальний інноваційний потенціал регіону.

Стратегія підприємства має відповідати таким критеріям:

- найвигідніший напрямок розвитку господарської діяльності;
- унікальність підприємства;
- ресурси (фінансові, трудові, матеріальні), необхідні для використання;
- можливий прибуток отриманий в результаті розвитку цих напрямів.

Створення стратегії інноваційного розвитку підприємств - це комплекс дій і методів управління інноваційною діяльністю суб'єктів підприємництва, що забезпечують їх конкурентні переваги на інноваційній основі.

Вибір необхідної стратегії інноваційного розвитку здійснюється на основі впливу сукупності чинників зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування суб'єкта господарювання, пріоритетними напрямами інноваційної політики держави, фактичним станом розвитку науково-технічного і кадрового потенціалу в економіці країни тощо. Разом із цим такі стратегії дозволяють вирішити соціально-економічні питання завдяки використанню сучасних досягнень науки і техніки, які визначаються набором і структурою функціональних елементів стратегій.

Ефективна інноваційна стратегія підприємства має поєднувати різні

підходи та враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники. Також інноваційні стратегії великих, середніх та малих підприємств будуть значно відрізнятися, враховуючи їх ресурси та можливості.

Слід зазначити, що управління розвитком і використання виробничого потенціалу підприємства задля досягнення певних стратегічних цілей є серією систематичних взаємопов'язаних дій, а не одноразовим процесом. Разом з тим організаційно-економічний механізм управління виробничим потенціалом повинен діяти як в короткостроковій перспективі, так і в довгостроковій. Різноманіття факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ та методів впливу на них зумовлюють необхідність дотримання принципів системності та комплексності при виборі механізму управління, що дозволить отримати оптимальний результат від впливу на об'єкт управління. Менеджмент підприємства є основою ефективності підприємницької діяльності. Своєчасні та правильні управлінські рішення забезпечують повноту досягнення поставлених стратегічних цілей та подальший розвиток підприємства.

Сьогодні потрібні додаткові заходи щодо активізації виробничого, наукового та інноваційного потенціалу. Для прискорення активізації інноваційної діяльності промислового виробництва в сучасних умовах актуальним є використання у вітчизняній практиці позитивного зарубіжного досвіду щодо створення екосистеми інновацій, наповнених середнім і малим інноваційним бізнесом, для задоволення власних потреб і потужного експорту. Найпоширенішою практикою у цьому питанні залишаються індустриальні парки як ефективний інструмент впливу на соціально-економічний розвиток країни і на підвищення рівня конкурентоспроможності конкретного регіону.

Висновки. Кожен рівень планування на підприємстві повинен спрямовуватися на інноваційний розвиток. При цьому реалізація інноваційної стратегії на підприємстві полягає в організації управління інноваційними перетвореннями, що за своїм змістом поєднує в собі методи стратегічного, інноваційного управління та менеджменту проектів.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Кравець Ірина Михайлівна

к. е. н., доцентка

Совальська Ірина Олександрівна

студентка

Хмельницький університет управління та права

імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Вступ. Найголовнішим пріоритетом держави є забезпечення соціально економічного розвитку та успішне вирішення соціальних проблем і завдань. Від того, наскільки розвинутою є економіка та самодостатніми регіони, залежатиме рівень соціальної стабільності та добробуту населення країни. Посилення соціально-економічної диференціації регіонів країни потребує такого ж диференційованого підходу держави до регіонів із різним рівнем соціально економічних проблем, внаслідок чого посилюється роль соціальної відповідальності у процесі їх вирішення.

Мета роботи. Визначення сутності та ролі соціальної відповідальності в реалізації соціальної політики держави.

Матеріали та методи. При підготовці статті використані матеріали наукових праць вітчизняних дослідників у напрямі реалізації соціальної політики держави. Дослідження проведене з застосуванням методів аналізу та узагальнення.

Результати та обговорення. В науковій літературі є різні підходи до розуміння змісту соціальної відповідальності. Соціальна відповідальність – це відповідальність організації за вплив своїх рішень та діяльності (продукти, послуги, процеси) на суспільство і навколишнє середовище, що реалізується через прозору та етичну поведінку [1]. Соціальна відповідальність розглядається як соціальна відповідальність бізнесу, як своєрідна концепція прав, гарантій, цілеспрямованої діяльності підприємницьких структур задля

підвищення соціального рівня громадян, як працівників, так і споживачів продукції [2]. Соціальна відповідальність - це усвідомлення суб'єктами соціальної держави єдності соціального простору, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, суспільством, державою [3].

Особливу роль відіграє реалізація соціальної відповідальності у напрямі забезпечення розвитку соціальної держави, як розвиненого цивілізованого суспільства, яке з'єднує у своїй діяльності принципи соціальної справедливості, надкласовості, реально забезпечує соціально-економічні права людини.

Соціальна держава є продуктом еволюції суспільства в напрямі досягнення соціальної демократії, якісним виміром правової держави, виступає як конституційна гарантія забезпечення і захисту соціальних прав людини. Мета соціальної держави полягає у розвитку соціальної нормативно-правової бази, сприянні процесам трансформації ринкової економіки в соціально ринкову, гарантуванні забезпечення громадянського миру і злагоди в суспільстві тощо.

Важливим завданням сьогодення є виявлення основних перешкод у становленні соціальної відповідальності в реалізації соціальної політики держави, оцінка загроз національної безпеки, які стосуються нерозвиненості соціальної відповідальності, а також розуміння ролі соціальної відповідальності в реалізації стратегії сталого розвитку держави.

Основними завданнями соціальної політики держави є подолання бідності, досягнення продовольчої безпеки, забезпечення здорового способу життя та сприяння добробуту громадян будь-якого віку, забезпечення доступної та якісної освіти, забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей жінок, формування сталого економічного зростання, повної і продуктивної зайнятості та гідної праці для кожного, забезпечення безпеки й екологічної стійкості міст і населених пунктів тощо [4].

Форми прояву та різновиди соціальної відповідальності в Україні суттєво відрізняються від інших країн певними особливостями, зокрема тим, що на сучасному етапі ще досі відбувається формування ринкових відносин й

інститутів як необхідної умови широкого розвитку соціальної відповідальності; в нашій державі сформована вкрай поляризована соціальна структура, а саме йдеться про те, що здійснилось майнове розшарування населення, що не є допустимим для цивілізованих держав [3]. З огляду на те, що у нашій країні має місце глибока криза в соціально-економічній сфері під впливом розпочатої Росією війни проти України, є необхідність посилення соціальної відповідальності як держави, так і окремих суб'єктів господарювання та кожного громадянина. У цьому контексті важливе значення має дослідження сутності та рівнів соціальної відповідальності держави, різновидів соціальної держави, головних напрямів соціальної політики, серед яких виділяють соціальне забезпечення [5].

Проявом соціальної відповідальності держави в реалізації соціальної політики під час війни є формування практично відразу програми є-підтримки, допомоги на проживання для українців, які змушені були залишити свій дім та інші заходи.

До основних блоків заходів, спрямованих на формування ефективної системи соціальної відповідальності в Україні, можна віднести:

- 1) формування ідеології і культури соціальної відповідальності, що потребує доброї волі і значних зусиль від кожного члена суспільства;
- 2) створення сприятливого економічного клімату, як потужного чинника розвитку соціальної відповідальності;
- 3) суворе дотримання чинного законодавства;
- 4) поліпшення морального клімату в суспільстві, подолання корумпованості, забезпечення законності та правопорядку, відновлення довіри до державних інститутів;
- 5) формування технологій соціальної відповідальності, впровадження у свідомість і практику роботи усіх соціальних і економічних суб'єктів ідеї справедливого соціального договору.

Висновки. Отже, формуванню соціальній відповідальності держави у напрямі реалізації соціальної політики сприятиме здійснення моніторингу

соціальних індикаторів, ідентифікація соціальних проблем, координація можливостей їх вирішення із залученням потенціалу кожного із соціальних партнерів за для того, щоб забезпечити соціально-економічну безпеку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічний та управлінський потенціал соціалізації економіки. За ред. З. І. Галушки / А. А. Антохов, З. С. Варналій, Р. Р. Білик, Г. М. Поченчук та ін. Чернівецький національний університет. Чернівці. 2020. 408 с

2. Золотарьова О. В., Лебедева В. К. Соціальна відповідальність: Конспект лекцій. Дніпро: НМетАУ, 2018. 175 с.

3. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність в контексті подолання системної кризи в Україні. Демографія та соціальна економіка. 2021. № 1(15). С. 39-47

4. Ушенко Н. В. Соціальна відповідальність держави. Глобальні та національні проблеми економіки. №7, 2019. с. 931-936.

5. Мельничук Д. П., Войналович І. А. Соціальне забезпечення як інструмент реалізації функцій держави щодо соціальної відповідальності. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3(89). С. 24–29. URL: [https://doi.org/10.26642/ema-2019-3\(89\)-24-29](https://doi.org/10.26642/ema-2019-3(89)-24-29).

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Кравченко Георгій Юрійович

Студент

ПРАТ «ВНЗ» МАУП

м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність теми роботи обумовлена значимістю ролі мотивації як складової соціально-трудова відносин в управлінні організації в цілому, а також слабкою вивченістю даної проблематики. Базовими економічними категоріями у відновлювальному процесі є праця як цілеспрямована діяльність людини, направлена на досягнення певних цілей і завдань, та потреба, що є глибинним джерелом мотивації. В Україні соціально-трудова стосунки все ще знаходяться в процесі формування та становлення. Однією із головних проблем є суттєве розширення кола учасників або суб'єктів трудової діяльності. Від ефективності праці кожного із співробітників підприємства залежить загальний успіх організації в цілому. У цьому контексті процес професійного рівня персоналу пов'язаний із процесом формування системи мотивації на підприємстві. Для підвищення продуктивності та ефективності підприємства в умовах жорсткої конкуренції важливо постійно удосконалювати методи управління персоналом. Жодна із систем управління не функціонуватиме максимально ефективно без діючої системи мотивації. Запорукою успішної та результативної роботи, економічного зростання організації, закріплення її на ринку є вмотивований персонал.

Мета роботи. Розробка методичних підходів та практичних рекомендацій, спрямованих на удосконалення системи мотивації як складової соціально-трудова відносин та стимулювання персоналу як складової соціально-трудова відносин.

Матеріали та методи. У роботі були використані методи аналізу, синтезу та побудови відповідних висновків, метод аналогії, метод порівняльного

аналізу, який дозволяє порівняти вітчизняний та зарубіжний досвід.

Результати і обговорення.

У сучасних ринкових умовах, враховуючи світові кризові явища, питання мотивації персоналу надзвичайно гострі та актуальні. Ефективне управління організацією передбачає максимально повне використання набору ресурсів, методів та механізмів, якими володіє організація.

Не викликає сумнівів той факт, що головним і найважливішим ресурсом будь-якої організації чи компанії є персонал. Але повну та ефективну віддачу від співробітників можна отримати лише при певних умовах. Лише власне бажання співробітників працювати на повну силу, в основі якого є трудова мотивація, визначає готовність людей до повної самовідданості роботі [2].

Мотивація – це достатньо складний процес спонукання людини до певної дії, який керує поведінкою людини, спрямовує та орієнтує її на досягнення певних завдань та цілей. Метою мотивації є формування та реалізація комплексу умов, які спонукають людину до трудової діяльності задля досягнення мети. У наявних літературних джерелах є безліч теорій та концепцій, які пояснюють зацікавленість співробітників у власній роботі різними потребами індивіду та умовами його існування.

Сучасні реалії вимагають запровадження ефективних мотиваційних систем з постійним їх удосконаленням.

Численні актуальні дослідження відображають зменшення стимулюючої ролі заробітної плати. А значення індивідуального мотивування співробітників, яке проводиться з урахуванням особистісних, психологічних та соціальних особливостей кожної людини, навпаки – зростає [3].

У процесі дослідження з'ясовано, що застосування єдиної моделі системи мотивації персоналу достатньо проблематичне. Навіть в умовах одного регіону схожі методи та механізми можуть дати різний результат. Арсенал керівного складу організацій повинен містити декілька технологій та механізмів, які дозволять врахувати особливості окремих груп або індивідів.

Застосування індивідуального підходу до кожного співробітника

забезпечує розвиток та максимальне використання потенціалу співробітників і звичайно ж впливає на ефективність функціонування організації в цілому.

Ефект мотивування найбільший у випадку врахування думок конкретного працівника про витрачені зусилля для отримання результату праці. І мова йде не лише про витрати робочого часу та прикладених зусиль, але й про вік, досвід, освіту, соціальний статус, стаж роботи в організації, професійні досягнення, схильність до комунікацій, чуйність тощо. Ефективність системи мотивації співробітників зростає, коли думки працівників про витрати співпадають з оцінкою цих витрат керівництвом організації [4].

Управління мотиваційним процесом у будь-якій організації – це двосторонній процес. Він залежить від дій керівного складу, що його запроваджує, та реакції працівників, на яких спрямовані ці процеси. Співробітники організації одночасно є об'єктами та суб'єктами процесу, а його ефективність визначається соціально-трудовими відносинами, які склалися в організації.

Підвищити ефективність мотиваційної системи організації дозволяє активна реалізація різноманітних форм мотивації: матеріальної та нематеріальної, позитивної та негативної, зовнішньої та внутрішньої, загальнокорпоративної, групової, індивідуальної. Також можливе використання механізмів само мотивації [4].

Запровадження мотиваційної системи повинно проводитися з урахуванням наступних принципів: партнерства, справедливості, гнучкості, контролю, комплексності та системності.

Важливим також є врахування стадії життєвого циклу конкретної організації у певний момент часу. Це важливий чинник для визначення найбільш ефективних методів управління та мотивації персоналу. Проведене дослідження підтверджує, що менеджменту організації важливо звертати особливу увагу на відповідність запровадженої системи мотивації рівню розвитку організації та її положенню в життєвому циклі.

Важливо не лише досліджувати систему мотивації, а й ефективно нею

управляти. Під ефективністю, зазвичай, розуміють економічну ефективність. Науковці та фахівці в галузі управління персоналом вважають, що співробітники та організація розвиваються через кризи. Тому важливо враховувати всі мотиви, які виражають спрямованість особистості, ціннісні орієнтири її діяльності, а також вплив цих чинників на загальний результат. В процесі практичної діяльності ці фактори не завжди враховуються [6].

Мотивація як універсальний компонент системи управління може стати дієвим інструментом розвитку організації. Ефективна система мотивації допомагає залучати та пробуджувати нові мотиваційні ресурси, виявляти потенційних лідерів та підвищувати їх результативність.

Коучінг як технологія формування мотивації персоналу є елементом, який пов'язує систему мотивації та систему формування управлінських кадрів, сприяє виявленню лідерів, їх успішній реалізації.

Коучінг також враховує стадію життєвого циклу організації і є надзвичайно ефективним інструментом мотивації, самомотивації та управління персоналом. Він сприяє розвитку не лише співробітників, а й окремих структурних підрозділів, що призводить до ефективного розвитку організації в цілому. Також коучінг сприяє підвищенню відповідальності, повнішому розкриттю здібностей та задоволеності життям особистості [6].

Відома значна кількість різних соціально-економічних та зовнішньоекономічних методів мотивації. Тому кожен керівник повинен обрати для своєї організації саме той підхід, який відповідає корпоративним цінностям, культурі, традиціям та бюджету. Зрозуміло, що будь-які новації потребують значних витрат ресурсів, не надаючи при цьому жодних гарантій успішної реалізації. Саме тому в умовах кризових тенденцій та обмеженості часових та матеріальних ресурсів важливо віднайти напрямки отримання в найкоротші терміни найкращих результатів з оптимальними витратами.

Мотивація персоналу це галузь практичної діяльності, безпосередньо пов'язана з реалізацією інтересів суб'єктів ведення господарської діяльності, взаємодією роботодавця та найманих працівників та запровадженням

механізмів посилення трудової активності. Тому її варто розглядати як одну із основних складових соціально-трудова стосунків [5].

Соціально-трудова відносини – це комплекс стосунків між сторонами: роботодавцем та найманим працівником, державними органами та суб'єктами, пов'язаних з наймом, використанням та відновленням робочої сили. Ці стосунки спрямовані на забезпечення високого рівня та якості життя індивіда, колективу та суспільства в цілому.

Ці взаємостосунки охоплюють широкий спектр питань – від соціально економічних аспектів майнових відносин до системи організаційно економічних та правових інститутів, які пов'язані з індивідуальними та колективними перемовинами, укладенням згод та договорів відносно розмірів оплати праці, участі найманих робітників в управлінні організацією тощо.

Мотиваційна складова соціально-трудова відносин пов'язана з опрацюванням та використанням засобів, механізмів, методів, прийомів, інструментарію, які забезпечують активізацію трудової поведінки працівників. Вони сприяють узгодженню не завжди тотожних інтересів суб'єктів господарюванню та оптимізують стосунки між працею та капіталом.

Висновки. Стаття була присвячена аналізу системи мотивації персоналу як складової соціально-трудова відносин. На нашу думку, мотиваційні системи сучасних українських організацій необхідно реорганізовувати, запроваджуючи механізми ефективного узгодження інтересів через мотиви їх трудової поведінки з завданнями організації в цілому. Це потребує постійного вивчення мотивів трудової поведінки, умов та причин їх формування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. документ № 254к / 96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Адизес І. К. Управление жизненным циклом корпорации. – СПб.: Питер, 2008. – 384 с.
3. Базалійська Н. П. Стан системи мотивації персоналу на вітчизняних

підприємствах / Н. П. Базалійська, М. П. Казановська // Науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2013. № 5(43) С. 103-105.

4. Ветлужских Е. Мотивация и оплата труда: Инструменты. Методики. Практика / Елена Ветлужских. 3-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2008. 148 с.

5. Ковалев С. В. Работа с персоналом: Системный подход. Практическое пособие. – М.: Издательство «Альфа-пресс», 2008. – 248 с.

6. Колот А. М. Мотивація персоналу: підручник / А. М. Колот, С. О. Цимбалюк. К.: КНЕУ, 2011. 397 с.

7. Малин А. С., Мухин В. И. Исследование систем управления: Учебник. М.: Издательский дом ГУ ВШЭ, 2005. – 315 с.

ЧИННИКИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Кравченко Георгій Юрійович

Студент

ПРАТ «ВНЗ» МАУП

м. Київ, Україна

Вступ. Актуальність теми роботи обумовлена тим, що тренди сучасної економіки демонструють об'єктивну необхідність забезпечення інноваційності розвитку підприємства як передумови його виживання у глобальному конкурентному середовищі. Забезпечення вітчизняними підприємствами власного інноваційного розвитку є майже єдиною передумовою їх ефективного функціонування та потенційного виходу на світові ринки. У цьому контексті мова йде не лише про технологічні чи продуктові інновації, але й про управлінські, маркетингові та організаційні. При цьому вибір інструментів і засобів, які використовуються для забезпечення інноваційного розвитку, набуває особливого значення, підвищуючи ціну економічних і соціальних наслідків рішень і дій, що ухвалюються для їх реалізації.

Мета роботи. Розкриття та аналіз факторів інноваційного розвитку сучасного підприємства в умовах глобалізації.

Матеріали та методи. В процесі дослідження були використані методи аналогії, аналізу, синтезу та побудови відповідних висновків, а також метод порівняльного аналізу.

Результати і обговорення. Ефективність та результативність діяльність сучасного підприємства залежить від сформованої в організації стратегії розвитку та впровадження інновацій.

Сучасні умови функціонування організацій вимагають постійного покращення та удосконалення науково-технічної сфери. Цей процес спричинив появу інноваційного менеджменту, головним завданням якого є формування та управління інноваційним розвитком. Основною складовою інноваційного

розвитку слід вважати запровадження сучасних та досконалих технологій, засобів, процесів з метою отримання високих економічних показників, зростання прибутку та підвищення власної конкурентоспроможності на ринку.

Процес формування стратегії запровадження інновацій на підприємстві можливий із використанням різноманітних підходів. Зокрема виділяють еволюційний, що передбачає запровадження інновацій в межах покращення процесів виробництва, та революційний використання абсолютно нових методів, технологій та процесів, здатних забезпечити максимальне збільшення продуктивності та результативності.

Діяльність підприємств у сучасних умовах пов'язана з безліччю факторів, які безпосередньо впливають на інноваційний розвиток підприємства.

У наукових джерелах зустрічають різноманітні тлумачення терміну «інновація». Інновація – використання у тій чи іншій сфері суспільства результатів інтелектуальної (науково-технічної) діяльності, спрямованих на вдосконалення процесу чи його результатів [2]. Слід охарактеризувати низку загальних чинників, що дозволяють розкрити зміст цього поняття.

Об'єкт вважається інновацією лише тоді, коли він відповідає наступним критеріям.

1. Під інновацією розуміють будь-яке нововведення, це може бути вдосконалення вже наявної технології або продукту або запровадження радикальних змін, які не мають аналогів.

2. Інновація це поступовий процес розвитку та заміни старого на нове, ефективніше та перспективніше.

3. Інновація повинна забезпечувати отримання прибутку.

4. Інновація має бути затребувана споживачами на даний момент часу.

Таким чином, інновація це результат створення затребуваних споживачами різноманітних, досконаліших за попередників нововведень, в результаті використання яких прибуток отримати можна простіше та швидше.

Успіх інноваційної діяльності залежить багатьох чинників. Проаналізуємо декілька основних.

Масштабна глобалізація світових ринків. Сьогоднішній світовий ринок характеризується масштабною глобалізацією та взаємозалежністю економічних структур різних держав. Цей процес передбачає усунення бар'єрів на шляху перетоку капіталів, інтелектуальної робочої сили та технологій, що забезпечує максимально ефективний розвиток перспективних напрямків. Але глобалізація має і негативні наслідки: країни та соціальні групи, що розвиваються недостатньо динамічно, є неконкурентоспроможними [4].

Високий рівень конкуренції. Глобалізація світових ринків підвищує рівень конкуренції між гравцями не лише в межах однієї країни. Конкурентна боротьба відбувається на світовому ринку. Для споживачів майже несуттєвим стало місце виробництва товару.

Чільне місце займають наступні вимоги споживачів до продукції:

- оптимальна співвідношення ціни та якості;
- дилерська мережа з обслуговування продукту;
- гарантія якості та безпечності продукту;
- популярність продукту на глобальних ринках;
- інноваційні продукти та рішення.

Стрімке скорочення життєвого циклу продуктів, процесів. Сучасний етап розвитку науки та техніки характеризується скороченням життєвих циклів продукції, що з'являються на ринку. Найшвидше та найбільш ефективно цей процес протікає у галузях високотехнологічного виробництва, наукомістких продуктів, комп'ютерної техніки, мобільних телефонів, збільшення виробництва яких відбувається у геометричній прогресії. Аналогічно концепції життєвих циклів продуктів розглядають життєві цикли підприємств [2]

Скорочення життєвого циклу продукції учасників ринку має і позитивні, і негативні сторони. З одного боку, поява на ринку нового продукту з інноваційними властивостями викликає у споживачів підвищений попит, та надає конкурентні переваги. Негативною стороною є збільшення загальних витрат на аналіз потреб ринку, розробку та збут продукту. Крім цього, зростає ступінь ризику успішності кожного проекту.

Зростання рівня вимог до продукту. Тенденції розвитку ринків дозволили споживачам обирати необхідний товар із заданими характеристиками та властивостями. Це призвело до того, що діяльність підприємств спрямована на кінцевого споживача, тобто індивідуально розроблені товари та послуги надаються клієнтам за цінами масового виробництва, причому без втрати якості [5].

Із впровадженням інтернет-технологій у процес торгівлі кінцевий споживач отримав багато інструментів для проведення аналізу характеристик властивостей товару, технології, тому фактор дослідження ринку та маркетинг повинні посідати важливе місце у стратегії інноваційного розвитку.

Формування мережевих структур із новими властивостями. Сучасний етап характеризується переходом від ієрархічних вертикальних структур до горизонтальних з мережевою ієрархією. Найбільш простою та перспективною формою конкуренції є стратегічні альянси, спілки. Іншими словами, це коаліції двох чи більше підприємств, що створюються задля досягнення стратегічних, взаємовигідних цілей.

Очевидно, що для вступу до альянсу підприємству потрібні вагомі причини. Основним стимулом виступає, зазвичай, нестача альтернатив. Тобто досягнення мети можливе лише в альянсі. Також виділяють наступні мотиви зближення:

- фактор отримання технології та/або виробничих можливостей;
- доступ до нових ринків та підвищення конкурентоспроможності;
- зниження фінансового та/або політичного ризику.

Ризик копіювання імітації продукції. Сучасні підприємства мають низку можливостей щодо імітації та адаптації якостей та ознак успішної продукції конкурентів. Проблема боротьби з імітаторами залишається складною через неоднозначність ринку та постійну потребу в участі сторонніх організацій, співпраці з конкурентами, розширення соціальних та фізичних інформаційних мереж, створення інших організацій шляхом відокремлення. Для виробництва за шаблоном створено багато умов [6].

На ринку з'являються компанії, які отримують більший чи рівний авторському успіх. Вони спрямовують свої конкурентні можливості на пропозицію досконалішого товару чи послуги, не поступаючись оригіналу.

Екологічна безпека. Розвиток промисловості спричинив погіршення екологічної обстановки. Сучасний етап характеризується розвитком екологічної свідомості населення та впровадженням нових екологічних розробок.

У країнах запроваджуються нові стандарти та вимоги до технології та продукту, що вже на початковій стадії визначає норми відповідності. У разі недотримання цих норм продукт не отримує дозвіл на реалізацію, що має бути враховано у стратегії розвитку.

Збільшення обсягу витрат на інноваційну діяльність. Для підтримки конкурентоспроможності у сучасних умовах підприємства повинні орієнтувати свою діяльність на постійне вдосконалення виробів, отже, пропонувати ринку якісну, але досить дешеву продукцію. Це потребує значних інвестицій в інноваційні проекти. У сумі з тенденцією скорочення життєвих циклів та термінів реалізації нововведень це викликає здорожчання розробок інноваційних продуктів.

Інформаційно-комунікаційне середовище. Характерною рисою інноваційних підприємств є велика кількість актуальної та важливої інформації, яка використовується у процесі прийняття рішень. Зростає роль інформаційно комунікаційних технологій як основного джерела конкурентоспроможності.

Відбувається інформатизація процесу виробництва, підвищується важливість отриманої інформації як основного елемента прийняття рішень. Підвищується частка інтелектуальних виробництв в інноваційному секторі економіки. Інтелектуальні виробничі системи займають дедалі більше місця у структурі промисловості. Інформація стає джерелом стимулюючої дії на інноваційний розвиток промислових підприємств.

Використання інноваційних інформаційно-вимірювальних систем. Розробка та використання інноваційних процесів виробництва, новітніх товарів та послуг з підвищеними якість вимагають від системи управління

впровадження адекватних інструментів управління цими процесами, тому зростає роль якості та достовірності інформації.

Висновки. Реалізація стратегії інноваційного розвитку підприємства неможлива без адекватних управлінських рішень. Таким чином, при розробці стратегії інноваційного розвитку підприємства надзвичайно важливим є вміння правильно моделювати власний майбутній та поточний розвиток. Використання факторів та інструментів управління, розглянутих у статті, є найбільш доцільним в процесі розвитку стратегічного управління інноваційним підприємством. Для переходу підприємства на інноваційний шлях розвитку необхідно здійснювати суттєві зміни у всіх сферах. При цьому керівництво підприємства має чітко визначити необхідні інноваційні зміни для підвищення ефективності функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Антонюк Л. Л. Інновації: Теорія, механізм розробки та комерціалізації: монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. К.: КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент: підручник. / С. М. Ілляшенко. – Суми: Університетська книга, 2010. – 334 с.
3. Інвестиційно-інноваційні чинники формування розвитку й управління конкурентоспроможним потенціалом підприємства: Монографія / Д. В. Солоха, В. В. Морева, С. О. Чирков, В. Я. Козлова, О. В. Белякова. – Донецьк: СПД Дмитренко Л. Р., 2010. – 400 с.
4. Микитюк П. П. Інноваційна діяльність: навч. посіб. / П. П. Микитюк, Б. Г. Сенів. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
5. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку: Монографія / С. В. Онишко. – Ірпінь : НАДПСУ, 2004. – 434 с.
6. Федулова Л. І. Інноваційна економіка: Підручник / Л. І. Федулова. – К.: Либідь, 2006. – 480 с.

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Кукушка Ірина Василівна

аспірантка

Національний транспортний університет

Вступ. / Introductions. В умовах стійкого розвитку суспільства в якості однієї з його парадигм на перший план виходить глобальна інтелектуальна інтеграція, що визначає як основу соціоекономічної взаємодії держав інформаційно-комунікаційні взаємодії, які відбивають нову сферу економіки економіки, заснованої на знаннях та інноваціях. Інформація стає двигуном, джерелом постійних трансформацій в економіці та інноваційній діяльності і політиці на основі придбання, засвоєння і передачі нових знань. Управління інноваціями з метою забезпечення ефективної й оперативної взаємодії стає найважливішою функціональною галуззю в діяльності компаній, міжнародних і транснаціональних корпорацій, країн.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є дослідження сутності фінансових інновацій та їх вплив на розвиток економіки та суспільства в цілому в умовах сучасного розвитку економіки.

Матеріали та методи./Materials and methods. Протягом останніх років дослідження фінансових інновацій відбувається досить широко та всебічно. Питанням фінансових інновацій присвячено праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: П. Друкера, Б. Мільнера, В. Міщенко, П. Туфано, І. Шуило та багатьох інших. Основними методами дослідження є загальновизнані методи економічних досліджень і базові принципи, сучасні здобутки економічної теорії фінансового менеджменту. Використовувались такі методи дослідження: огляд та аналіз процесів становлення та розвитку теорії й методології фінансових інновацій; теоретичне обґрунтування сутності фінансових інновацій; огляд класифікацій та різновидів фінансових інновацій; метод ситуаційного аналізу.

Результати та обговорення./Results and discussion. На сьогодні фінансові інновації є одним із головних рушіїв економічного розвитку фінансових інструментів та фінансового ринку. Стрімка зміна економічного середовища потребує пошуку та вдосконалення фінансових інструментів, які будуть стимулювати розвиток компаній та фінансового ринку в цілому, які сприятимуть нарощенню доходів та прибутків. Саме розвиток та використання фінансових інновацій посідають досить вагоме місце у фінансовому секторі багатьох країн.

Є. В. Крикавський, З. С. Люльчак дають наступне визначення фінансовим інноваціям: «кінцевий результат здійснення інноваційної діяльності у фінансовій сфері у формі нового продукту, послуги чи операції» [2, с. 456]. Завдяки динамічному руху фінансовий ринок постійно перебуває у пошуку нових видів фінансових операцій, чи послуг, які дадуть змогу вдосконалити інструменти фінансового ринку та покращити його роботу.

Фінансові інновації можемо розглядати у декількох площинах:

- фінансові інновації як продукт: виникнення акцій, облігацій, цінних паперів;
- фінансові інститути – нові фінансові установи та організації, які утворюють відповідно до вимог ринку;
- фінансові інструменти – похідні цінні папери, проектне фінансування, факторинг;
- фінансові послуги та операції – ІРО, лізинг, страхові та пенсійні внески, гарантії;
- фінансові технології – електронні гроші, платіжні картки, P2P-кредитування, Е-трейдинг, секюритизація, скоринг, фінансовий інжиніринг, мезонінне фінансування.

Дані види фінансових інновацій яскраво характеризують етапи розвитку інновацій на фінансовому ринку, які проходять від виникнення нових продуктів (акції, облігації у 50-х рр. ХХ ст.) та інститутів, які були б здатними обслуговувати нові фінансові продукти до фінансових операцій та технологій,

які виникають з метою вдосконалення обігу фінансового капіталу та полегшення розрахунків.

Н. В. Трусова визначає фінансові інновації як:

1) створення нового продукту чи послуги, або вагоме вдосконалення їх характеристик;

2) вдосконалення методів фінансового обігу, обладнання та навичок [5, с. 186].

Відзначимо, що фінансові інновації – це результат творчого пошуку щодо вирішення проблем у фінансовій галузі чи вдосконалення фінансового продукту метою покращення діяльності фінансового ринку, зменшення фінансових ризиків та забезпечення фінансової стійкості в невизначених мінливих ринкових умовах економічного середовища.

Розвиток інформаційних технологій здійснив вплив на фінансові продукти та процеси із врахуванням цифровізації та діджиталізації.

Так, наприклад, створення глобальної мережі Internet привело до безпосередньої взаємодії контрагентів у світовій господарській системі і послужило поштовхом до появи нової форми організації торгівлі – електронної і, як наслідок, до організації інших її форм – мережної і контрактної. Розвиток комп'ютерних мереж і засобів телекомунікацій, таким чином, у відкритих системах формує передумови створення світового віртуального інформаційно комунікаційного середовища, де її переваги і недоліки знаходяться в тісній взаємодії і розвитку.

Разом з тим створювані процесами глобалізації переваги трансформуються в досить серйозні труднощі і конфлікти, обумовлені нерівномірністю розвитку окремих країн. У першу чергу вони пов'язані з демографічними проблемами, боротьбою і протистоянням релігій, культур, корупцією, безробіттям, різними проявами міжнародного тероризму. Відкритість національних економік і збільшення інтенсивності можливих взаємодій у світовому просторі є причиною виникнення умов безпечної життєдіяльності окремих країн, компаній, людей, включених у ці процеси.

Це, в свою чергу, призводить до необхідності створення інститутів міжнародної безпеки, що дозволить сформувати механізми забезпечення в таких умовах безпечного розвитку суспільства.

В умовах сьогодення розвиток стратегій міжнародних компаній відбувається під впливом впровадження Індустрії 4.0 заснованої в Німеччині як основний вектор розвитку промисловості та суспільства. В умовах жорсткої конкуренції будуть виживати компанії, які швидше адаптують свій бізнес та бізнес-процеси до використання цифрових технологій та фінансових інновацій безпосередньо.

Запровадження в діяльність компанії хмарних технологій дає змогу прискорити процеси прийняття управлінських рішень, забезпечується інтеграція даних, гнучкість та оперативність запровадження організаційних змін. Компанії, які нехтують запровадженням цифрових технологій можуть втратити частину ринку та потенційних клієнтів та споживачів, відбуватиметься зменшення конкурентоспроможності як на національному, так і на міжнародному ринках.

В сьогоденнішніх умовах нестабільного розвитку ринків, цифровізацію необхідно розглядати як комплексне, системне явище. Запровадження фінансових інновацій розглядається у розрізі:

- трансформація роботи з клієнтами та споживачами;
- трансформація операційних бізнес-процесів компанії;
- трансформація фінансових послуг.

У структурі трансформації бізнес-процесів виокремлюють діджиталізацію внутрішньої операційної діяльності. Елемент «Віртуалізація індивідуальної роботи співробітників» стосується використання у діяльності компанії digital-інструментів, digital-технологій, у тому числі додатків на цифрових носіях, зокрема для спільної роботи та відео конференцій.

На сьогодні найбільше фінансових інновацій запроваджується у банківському секторі, що дає змогу покращити обслуговування за рахунок передових інформаційних технологій та сучасних напрямків цифровізації та

діджиталізації.

Таблиця 1

Топ-10 fintech-стартапів за темпами бізнес-росту в 2022 році[7]

Компанія	Місце знаходження	Сфера функціонування	Кількість співробітників, осіб	Річний дохід, млрд. дол. США
Square	США, Сан-Франциско	Saas-рішення для платежів	6913	16,7
Fiserv	США, Брукфілд	Технічні рішення для платежів	34529	15,8
Paytm	Індія, нойда	Платіжний додаток	13121	2,4
Worldpay	США, Огайо	Цифрові валюти для бізнесу	9117	1,9
TSYS	США, Джорджія, Колумбус	Платіжні технології	8939	1,7
Stripe	США, Сан-Франциско	Інструменти для створення інтернет-бізнесу	8544	1,6
Paysafe	США, Майамі	Платіжна платформа	5430	1,5
Adyen	Нідерланди, Амстердам	Платіжна платформа	2808	1,3
SumUp	Великобританія, Лондон	Розробник мобільних POS-терминалів	6405	1,2
FTX	Нассау, Багами	Криптовалютна біржа	1310	1

Найбільше фінансових інновацій припадає на банківський сектор з метою збереження та посилення конкурентоспроможності банківських установ. Одночасно із даним трендом відбувається зростання фінансування небанківськими високотехнологічними компаніями.

Прикладом можуть слугувати інвестиції в стартапи «FinTech» (їх порівнюють із «золотою лихоманкою»), які мають щорічні темпи зростання на 70%. Лідерами інвестування в фінансові інновації виступають Китай та США (7,7 та 6,2 млрд. дол. США відповідно). При цьому майже 90% інвестицій Китай спрямовує на b2b-напрямок, а США – на b2b (56%) і b2c (44%) [6].

При цьому в топ-5 світових стартапів з фінансових інновацій чотири

припадають на Китай («Ant Financial», «Lufax», «JD Finance», «Qufenqi») із загальною ринковою вартістю 91,4 млрд. дол. США.

Таблиця 2

Топ-10 fintech-стартапів з найбільшими обсягами інвестування в 2022 році[7]

Компанія	Місце знаходження	Категорія	Сума фінансування, млрд. дол. США
Stripe	США, Сан-Франциско	Інструменти для створення інтернет-бізнесу	2,4
Chime	США, Сан-Франциско	Цифровий банк	2,3
FTX	Нассау, Багами	Криптовалютна біржа	1,8
Goodlear	США, Розвілл	Програмне забезпечення для відслідковування ефективності кредитування	1,6
Circle	США, Бостон	Автор USDC Coin	1,5
Ramp	США, Нью-Йорк	Платформа з управління витратами на базі машинного навчання	1,37
Brex	США, Сан-Франциско	Банківські продукти	1,2
Fireblocks	США, Нью-Йорк	Децентралізовані фінанси	1,2
TripActions	США, Папо-Альто	Програмне забезпечення для обліку витрат	1,1
Carta	США, Сан-Франциско	Відслідковування прав власності на акції та облигації	1,1

Процес діджиталізації характеризується трансформацією, впровадженням цифрових технологій із метою оптимізації та автоматизації бізнес-процесів, поліпшення комунікаційних зв'язків зі споживачами й підвищення ефективності господарської діяльності, що безпосередньо вплинули на напрямок фінансових інновацій.

«Стратегія розвитку індустрії 4.0», яку розробила Асоціація промисловців і підприємців України, визначає цифрову трансформацію як суспільні або технологічні зміни, що взаємопов'язані із застосуванням цифрової технології у взаємодії з людиною. Основна мета даних трансформацій – це пошук нових управлінських концепцій вирішення класичних завдань розвитку бізнесу.

Українська економіка знаходиться на стадії запровадження цифрової економіки, на відміну від зарубіжних країн, де процеси цифровізації набули

широкого поширення на належному рівні. Результати глобального дослідження Riverbed Digital Performance, які проведені американською компанією Riverbed Technology в дев'яти країнах – США, Бразилії, Німеччині, Франції, Великобританії, Австралії, Китаї, Сінгапурі, Індії (об'єкти дослідження – 1000 компаній у сфері ритейла, транспорту, промисловості, охорони здоров'я, фінансів із річним доходом більш, ніж 500 млн дол.) – 95% учасників дослідження заявили про неготовність на цей час до впровадження цифрової стратегії у своїх компаніях [1, с. 93].

Діджиталізація в сфері фінансових інновацій охоплює ряд складових елементів, як-от:

1. Кіберфізичні системи – механізми, які дають змогу отримати будь-яку інформацію.

2. Великі дані – спеціальні методи та технології, що дають змогу працювати з великими масивами даних з метою систематизації найбільш необхідної інформації.

Висновки./Conclusions. Отже, можна зазначити, що розвиток фінансових інновацій відбувається під впливом цифровізації та діджиталізації, які передбачають перехід до нових форм інновацій на фінансовому ринку, які збільшують рівень використання цифрової техніки та використання великих масивів даних. Однак реалізація цифрових ініціатив та проектів фінансових інновацій передбачає використання крос-функціонального підходу, що забезпечує високу гнучкість та спроможність до трансформації змін у часі. Водночас запровадження фінансових інновацій на основі цифрових технологій передбачає інтеграцію із високотехнологічними компаніями, які мають відповідний персонал знання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дорофеев Д. А. Сутність і класифікація фінансових інновацій у фінансовому секторі. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. - № 22(01). - с. 91-97.

2. Крикавський Є. В. Економіка і фінанси підприємств : підручник / Є. В. Крикавський, З. С. Люльчак. - Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2021. - 693 с.
3. Пантелєєва Н. М. Фінансові інновації в умовах цифровізації економіки: тенденції, виклики та загрози. // Приазовський економічний вісник. 2017. - № 3(03). - с. 68-73.
4. Ринок фінансових послуг : підручник / Приказюк Н. В. та ін. - Київ : Ямчинський О. В., 2019. - 756 с.
5. Фінансовий ринок : навч. посіб. / Н. В. Трусова та ін. - Мелітополь : Вид. будинок ММД, 2021. - 235 с.
6. Фінтех: об'єднання фінансів та технологій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://internationalwealth.info/all-about-fintec/samyebolshiefinteh-kompanii-v-mire/>
7. Як виміряти успішність fintech-компанії: рейтинги світових лідерів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://internationalwealth.info/all-about-fintec/samyebolshiefinteh-kompanii-v-mire/>

ПОСЛІДОВНІСТЬ КРОКІВ СТВОРЕННЯ ФІНАНСОВОЇ МОДЕЛІ

Мазур Дмитро Васильович

к.е.н., доцент

Мазур Олександр Васильович

к.е.н., доцент

Університет ринкових відносин
м. Київ Україна

Мазур Галина Олександрівна

к.е.н., доцент

Міжнародна академія управління персоналом
м. Вінниця, Україна

Куцмай Ольга Петрівна

Магістр

Вступ. Фінансовий стан – це важлива характеристика підприємства, яка відображає результати господарської діяльності та визначає його фінансову спроможність. Результати аналізу фінансового стану дозволяють формувати відповідну фінансову політику та розробляти заходи, направлені на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі існує велика кількість методичних підходів до аналізу та оцінки фінансового стану підприємства [1, с. 64].

Теоретичні та практичні аспекти послідовності кроків створення фінансової моделі підприємства глибоко досліджені у працях вітчизняних вчених: М. Білик, І. Бланка, Н. В. Войтоловської, В. А. Верби, Н. М. Євдокимова, І. І. Мазурова, М. Кизима, Г. Крамаренко, Л. Лахтіонової, О. Павловської, О. В. Піскунова, А. П. Калініна, О. І. Судакова, Н. Притуляк, В. Савчука; та зарубіжних фахівців: Е. Альтмана, В. Артеменка, І. Балабанова, А. Белікова М. Белендера, Т, О. Зайцевої, Г. Кадикова, А. Ковальової, Є. Негашева, Г. Савицької, Р. Сайфуліна, Р. Таффлера, та інших.

Мета статті. Метою статті є визначення послідовності кроків створення фінансової моделі, як вирішення основних проблем підприємства.

Матеріали та методи. У процесі дослідження використані як загальнонаукові методи пізнання (діалектика, аналіз, синтез, аналогія, наукова абстракція, порівняння), так і методологічні основи системного підходу та економіко-математичного моделювання. Зокрема, для вирішення поставлених задач в роботі застосовано методи: діалектичного пізнання - для визначення системного аспекту фінансового стану підприємства; аналізу та синтезу; аналізу і порівняння - при дослідженні методів економічного прогнозування та методичних підходів до оцінки фінансового стану; фінансового аналізу, групування.

Результати та обговорення. Обираючи ті чи інші підходи щодо прогнозування показників фінансового стану, слід врахувати наступні особливості середовища прогнозування [2, с. 91].

Відмінною рисою функціонування вітчизняної економіки, як на макрорівні, так і на рівні окремих підприємств, є її нестабільність. На відміну від західних фірм, які зазвичай функціонують в межах вже встановленої законодавчої бази, вітчизняні підприємства змушені пристосовуватись під умови, що постійно змінюються. Це впливає як на вихідну інформації для прогнозування, так і на кінцеве управлінське рішення. Крім того, зазначена особливість істотно звужує, а в деяких випадках і унеможлиблює застосування розроблених моделей для вітчизняної практики.

Для прийняття рішення зазвичай необхідно опрацювати значні обсяги вихідної інформації, а сам процес прийняття рішень знаходиться в жорстких часових межах.

Вихідні дані для прогнозування являють собою ряди динаміки. Разом з тим не завжди можна отримати достатню кількість даних для побудови прогнозної моделі. З одного боку, характерною рисою багатьох вітчизняних підприємств є порівняно невеликий термін їх функціонування, а, отже, і невеликий обсяг накопичених даних. З іншого, вплив непередбачуваних зовнішніх та внутрішніх чинників може призводити до як до тривалих змін значень ряду (ступінчастої зміни), так і до короткотермінових імпульсних

відхилень. І в тому, і в іншому випадках вибірка стає непридатною для використання в повному обсязі. В результаті наведених причин звужується горизонт побудованого прогнозу, погіршується його якість, а також істотно обмежується сфера можливих для застосування методів прогнозування.

Всі методи прогнозування умовно можна розбити на декілька груп. При цьому різними дослідниками визначається різна кількість груп в залежності від цілей прогнозування та способів отримання прогнозу. Розглянемо найбільш загальні групи методів, що використовуються у переважній більшості класифікацій [2, с. 87].

До першої групи методів відносять суб'єктивні методи прогнозування, які ще називають прагматичними чи експертними методами. Вони передбачають багатоступінчате опитування експертів за спеціальними схемами і подальшу обробку отриманих результатів за допомогою інструментарію економічної статистики. Використання математичних і статистичних прийомів для цих методів зведено до мінімуму, натомість пріоритет надається методиці евристики (сукупності прийомів оцінки явищ за допомогою навідних питань). Це найбільш прості і достатньо популярні методи, історія яких налічує не одне тисячоліття. Застосування цих методів у практиці прогнозування показників фінансового стану вимагає використання досвіду і знань торгових, фінансових, виробничих керівників підприємства. В ролі експертів до процесу прогнозування залучаються, як правило, керівники структурних підрозділів і провідні фахівці. Доцільним є також залучення до процесу опитування зовнішніх експертів, наприклад нинішніх і потенційних клієнтів, дистриб'юторів тощо. Як правило, це забезпечує ухвалення рішення найбільш простим і швидким чином. До основних методологічних прийомів, що використовуються за суб'єктивного методу прогнозування, належать такі: індивідуальні опитування; мозкова атака (brainstorming); метод Дельфі; метод розробки сценаріїв.

Експертні методи прогнозування використовують здебільшого при стратегічному довгостроковому плануванні показників діяльності

підприємства, оцінці його ринкового потенціалу, інноваційній діяльності тощо. Вони ефективні і в тому випадку. Коли досліджувані показники не підлягають безпосередньому кількісному вимірюванню, або таке вимірювання трудомістке. Недоліком цієї групи методів є зниження або повна відсутність персональної відповідальності за зроблений прогноз.

Експертні оцінки застосовуються не тільки для прогнозування значень показників, але і в аналітичній роботі, наприклад, для розробки вагових коефіцієнтів або граничних значень контрольованих показників [3, с. 54].

До другої групи належать детерміновані методи. Вони припускають наявність функціональних або жорстко детермінованих зв'язків, коли кожному значенню факторної ознаки відповідає цілком певне не випадкове значення результативної ознаки. Найбільш популярними методами цієї групи є методи середнього ковзного та експоненціального згладжування. Метод середнього ковзного передбачає, що наступний на часовому проміжку показник за величиною дорівнює середньому його значенню, розрахованому за певний період. Метод експоненціального згладжування представляє прогноз показника на майбутнє у вигляді суми фактичного показника і прогнозу на певний період, зважених за допомогою спеціальних коефіцієнтів.

Наступним методом, який доцільно використовувати для прогнозування показників фінансового стану, є метод пропорційних залежностей показників. У його основі лежить дві основні характеристики будь-якої економічної системи – взаємозв'язок і інерційність.

Однією з особливостей діяльності підприємства є природним чином узгоджена взаємодія його окремих елементів (як якісних, так і кількісних). Це означає, що багато показників, навіть не будучи пов'язаними між собою формалізованими алгоритмами, змінюються в динаміці узгоджено. Друга характеристика – інерційність – також достатньо очевидна. Сутність її полягає в тому, що в стабільно працюючому підприємстві зі сталими технологічними процесами і комерційними зв'язками не може бути різких "сплесків" відносно ключових кількісних характеристик [4, с. 118].

Метод пропорційних залежностей показників базується на тому, що можна визначити певний показник, який є найбільш важливим з позиції характеристики діяльності підприємства. Інші показники можуть бути "прив'язані" до базового за допомогою простих пропорційних залежностей. Отже, його прогнозні значення можуть бути використані в ролі основи для визначення прогнозних значень інших показників. В ролі базового показника найчастіше використовується або виручка від реалізації, або собівартість реалізованої продукції. Коефіцієнти таких залежностей можуть встановлюватися або експериментальним шляхом, або за допомогою експертних методів.

Ще один підхід в рамках детермінованих методів оснований на аналізі балансу підприємства. Він може бути описаний різними балансовими рівняннями, що відображають взаємозв'язок між статтями активної і пасивної частин балансу. Найпростішим з них є основне балансове рівняння, яке має вигляд

$$A=K+Z, (1.1)$$

де A – активи, K – власний капітал, Z – зобов'язання підприємства.

Ліва частина рівняння відображає матеріальні і фінансові ресурси підприємства, права частина – джерела їх утворення. Прогнозована зміна ресурсного потенціалу повинна супроводжуватися як неминучою відповідною зміною джерел засобів, так і можливими змінами в їх співвідношенні. На практиці прогнозування здійснюється шляхом використання складніших балансових рівнянь і поєднання даного методу з іншими методами прогнозування .

Проведення аналізу безпосередньо за даними бухгалтерської звітності справа доволі трудомістка, оскільки дуже велика кількість розрахункових показників ускладнює виділення головних тенденцій у фінансовому стані підприємства. Ще менш ефективним є прогнозування форм бухгалтерської звітності в їх типовій номенклатурі статей. У зв'язку з цим виникає необхідність перед проведенням аналізу ущільнити початкові форми звітності шляхом

агрегації однорідних по складу балансових статей для отримання порівняльного аналітичного балансу (балансу-нетто), а також аналітичного звіту про прибутки і збитки [5, с. 47].

Третя група прогнозування показників фінансового стану заснована на використанні стохастичних методів [6, с. 80]. Вони припускають імовірнісний характер як прогнозу, так і самого зв'язку між досліджуваними показниками. Вірогідність отримання точного прогнозу зростає із збільшенням кількості емпіричних даних. Ці методи займають провідне місце з позиції формалізованого прогнозування і істотно варіюють за складністю використовуваних алгоритмів. Результати прогнозування, отримані стохастичними методами, уразливі до впливу випадкових коливань вихідних даних. Це може іноді приводити до серйозних похибок у отриманих прогнозних значеннях.

Дослідження та узагальнення поглядів вчених щодо сутності економічного прогнозування дало можливість виокремити декілька підходів до визначення прогнозу і прогнозування: ймовірнісний, який розглядає прогнозування як пошук імовірного стану об'єкта прогнозування у майбутньому; системний, що базується на вивченні окремих елементів об'єкта прогнозування, які в сукупності являють собою цілісну систему; пізнавальний, що підкреслює роль людського фактора у прогнозуванні; управлінський, який розглядає прогнозування на рівні суб'єктів господарювання.

Прогнозування фінансового стану підприємства доцільно здійснювати шляхом економіко-математичного моделювання. Воно дозволяє відобразити перспективний фінансовий стан в залежності від великої кількості факторів. При цьому адекватність отриманого прогнозу залежить від процедури та логіки побудови прогнозної моделі [7, с. 49].

Висновки. Для створення фінансової моделі необхідне послідовне виконання таких кроків, як: збір і аналіз початкових даних для фінансової моделі (виробничі і фінансові показники); виділення ключових чинників; зовнішні чинники, що впливають на результати компанії; створення і

порівняння моделей альтернативних сценаріїв або варіантів інвестиційних проектів; розрахунок інвестиційних і фінансових показників, зокрема, встановлених фінансових ковенантів по кредиту; аналіз стрес-стійкості бізнесу до зміни зовнішнього середовища.

Модель в обов'язковому порядку включає: динамічні зв'язки ключових показників, початкових даних і результатів проекту; результати розрахунків основні форми фінансової звітності (як правило, прогнозний баланс, звіт про прибутки і збитки і звіт про рух грошових коштів); розраховані на їх основі прогнозні фінансові показники (включаючи EBITDA, покриття відсотків і т.д.) і інтегральні показники ефективності.

Початкові дані для фінансової моделі компанії можна класифікувати по наступних областях: макроекономічні показники (інфляція, ціни на сировину і готовий товар/послугу, процентні ставки, курси валют); чікувана динаміка продажів для даного ринку; операційні доходи і витрати; використання кредиту і обслуговування довга; оподаткування і дивіденди.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч.-метод. компл. – Тернопіль : ТНЕУ, 2022. – 320 с.
2. Фінансове моделювання : опорний консп. лекц. – Тернопіль : ТНЕУ, 2022. – 82 с.
3. Фінанси : навч.-метод. компл. – Тернопіль : ТНЕУ, 2022. – 212 с.
4. Піскунова О. В. Моделювання управлінських рішень щодо розвитку малого підприємництва: монографія/ О. В. Піскунова. - К.: КНЕУ, 2020. - 334с.
5. Войтоловский Н. В. Комплексный экономический анализ предприятия / Н. В. Войтоловский, А. П. Калинина, И. И. Мазурова. – СПб.: Питер, 2009. – 576 с.
6. Економічне управління підприємством: навч. посібник./ Н. М. Євдокимова, Л. П. Батенко, В. А. Верба та ін.; за заг. ред. Н. М. Євдокимової. - К.: КНЕУ, 2021. - 327с.

7. Судакова О. І. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / О. І. Судакова // Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. пр. Вип. 231: В 9 т. - Том VIII. – Дніпропетровськ: ДНУ. 2007. – С. 1652-1661.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОЇ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Македон Геннадій

старший викладач
кафедра інформатики і системології

Головко Наталія

к.е.н., доцент
кафедра інформатики і системології

Грабарєв Андрій

к.е.н., доцент
кафедра інформатики і системології

Куліда Вікторія

старший викладач
кафедра інформатики і системології

Вступ. У контексті інформатизації суспільства і, відповідно, повсюдного введення дистанційної освіти у вищій школі, зокрема у закладах вищої освіти економічного спрямування, слід наголосити на актуальності дослідження теоретико-методологічного базису системи дистанційної освіти. З позицій системного підходу дистанційне навчання передбачає наявність теоретико-методологічного підґрунтя, яке дозволить встановити характерологічні особливості стратегічного компоненту, щоб налагодити робочий процес в вищих закладах освіти і сформувані ефективні засоби дистанційної освіти, зокрема й у вишах економічного спрямування. Це дозволить проаналізувати закономірності розвитку системи дистанційної освіти і встановити її оптимальні характерологічні особливості в контексті диджиталізації суспільства для подальшого використання як базису у процесі розробки системи дистанційного навчання. Так як особливості дистанційних системи є предметом наукових розвідок авторів дослідження, отже, перейдемо до розгляду особливостей модульної дистанційної освіти.

Анотація. Досліджено теоретико-методологічне підґрунтя дистанційної системи у вищих закладах освіти.

Ключові слова: е-освіта, теоретико-методологічний базис, система дистанційної освіти, принципи індивідуалізації дистанційної освіти, модульні системи дистанційної освіти.

Ціль роботи. З'ясувати компоненти теоретико-методологічного базису дистанційної освіти для подальшого ефективного застосування під час воєнного стану в Україні у навчальному процесі вищих закладів освіти, зокрема, в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань вивчення теоретико-методологічного базису дистанційної освіти у вищих закладах освіти використовувалися загальнонаукові методи дослідження: логічного узагальнення, синтезу, індукції, дедукції; групування, порівняння, а також спеціальні методи: факторного, функціонального аналізу, експертної оцінки; методи логічного узагальнення для упорядкування та ідентифікації категоріального апарату; порівняльного аналізу, щоб висвітлити світовий досвід в оцінюванні дистанційного навчання; факторного аналізу у встановленні факторів, що вказують на ефективність е-навчання в умовах воєнного стану в Україні; методи функціонального аналізу – для апробації результатів дослідження в навчальному процесі Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, зокрема, в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ [4, 5, 6].

Результати та обговорення. Дистанційна система сприяє появі новітніх технологій е-навчання, трансформуючи методологічний компонент – змістове наповнення дистанційної освіти, при цьому актуалізуючи компонент операційні інструменти. Дистанційна система як форма існування е-навчання може бути реалізована на її всіх рівнях. Дослідження теоретико-методологічного базису, а в цьому контексті й інструментів е-навчання, можемо стверджувати, що у межах дистанційної освіти застосовуються усі традиційна дидактична методологія. При цьому розвиток дистанційного навчання сприяє виникненню інноваційних методологічних принципів [1, 4]: доцільності застосування

новітніх інформаційних технології в організації дистанційного навчання; викладацької доцільності організації дистанційного навчання; інновації, тобто раціонального введення у навчальний процес інноваційних засобів комунікації; інформаційної безпеки, яка використовується у навчальному процесі; технологічної відповідності застосування інноваційних технологій у е-навчанні; актуальність і нагальність дистанційного навчання та ін.

Сучасні операційні принципи дистанційного навчання можна вважати адаптаційними механізмами і розглядати як реакцію на змінюваність зовнішнього середовища, а саме такого фактора, як техніка і технологія.

Найбільш ефективними різновидами дистанційного навчання на сучасному етапі є інтерактивні дидактичні системи, звідси нагальним виглядає організації навчального процесу у вищих закладах освіти, тобто надсучасного рівня інтерактивності. Це нам вбачається найбільш оптимальним саме у межах модульної системи, яка широко застосовується починаючи з 2010-х років в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ [4, 5, 6], а набула надзвичайності під час ковідної пандемії 2020–2021 рр. і широкомасштабного наступу росії у лютому 2022 р. у російсько-українській війні.

Звідси оптимальною системою дистанційного навчання можна вважати систему інтерактивності освіти, що досягається на такому методологічному базисі, як відкритість освітнього процесу. На наше переконання, подальшим кроком у розвитку дистанційного навчання має стати інтенсивне забезпечення інтерактивності навчальних курсів як базових елементів е-освіти.

За сучасних реалій України широко застосовується модульна дистанційна система, що забезпечуватиме інформаційне суспільство високим рівнем індивідуалізації студентів, надсучасним розвитком комп'ютерних технологій та електронних комунікацій, а отже, сприятиме появі інноваційних методологічних технологій е-навчання, що допоможе індивідуалізувати процес навчання.

Сформулюємо основні принципи дистанційної системи е-навчання: структуризація змісту навчання на відокремлені компоненти; модульність;

динамічність; гнучкість; набуття професійних компетентностей та ін.

Відповідно до згаданих вище принципів системи дистанційного навчання, слід вибудовувати за окремими функціональними вузлами – модулями, що призначені для ефективного досягнення конкретних практичних цілей. При цьому під модульною системою розуміємо основний засіб модульного навчання, який є завершеним блоком інформації, а також включає цільову програму дій і методологічних засобів і підходів, що забезпечує досягнення поставлених практичних цілей. Успішна реалізація модульної системи навчання забезпечується за такими методологічними засобами.

1. Навчальний матеріал під час дистанційного навчання слід конструювати у вигляді модульної програми чи модуля загалом, що забезпечував досягнення здобувачами освіти поставлених практичних цілей.

2. Навчальний матеріал, який подають у модулі, має носити логічно завершений характер, щоб існувала можливість конструювати єдиний сенс навчання для досягнення комплексності поставленої мети. Структуризація змісту навчання має містити компоненти, що дозволять розглядати навчальний матеріал у рамках модуля не лише як цілісність, спрямовану на вирішення інтегрованої навчальної мети, а й як закінчену структуру, до складу якої входять окремі компоненти.

Отже, реалізація модульної системи навчання повинна мати у базисі чітких методологічних принципів. В інтегрованій меті слід виділяти структуру індивідуальних освітніх цілей, а досягнення окремої індивідуальної освітньої мети має повністю забезпечуватися навчальним матеріалом. Сукупність же компонентів цілей дистанційного навчання має підпорядковуватися для досягнення окремих індивідуальних підцілей, що й становитиме базис окремого модуля. Модульне навчання відкриває можливість для індивідуалізації змісту навчання з позицій його раціоналізації, без зменшення кількості здобувачів у групах, водночас підвищуючи трудомісткість праці викладача вишу. Суть раціоналізації полягає у забезпеченні гнучкості побудови індивідуалізованого змісту навчання і надання свободи вибору здобувачами індивідуалізованого

темпу засвоєння навчального матеріалу.

Проаналізувавши теоретико-методологічні фактори дистанційних модульних систем, які широко застосовуються в передових освітніх технологіях [8], можемо стверджувати, що, не зважаючи на наявність інтерактивних засобів навчання, дистанційне навчання реалізується на базі пояснювального ілюстративного матеріалу, інструментів інтерактивних технологій.

Звідси доходимо висновку, що кожен рівень потребує спеціальних методологічних засобів інтерактивності навчання. Ми вбачаємо головним механізмом забезпечення інтерактивності дистанційного навчання – комунікаційні технології та організаційні заходи, що дозволяють об'єднати різні підрозділи вищого закладу освіти в єдину систему дистанційного навчання, а також інтерактивні методологічні технології, реалізовані на основі комп'ютерних комунікацій.

Як свідчить практика застосування технологій, зокрема модульних, в Інституті інформаційних технологій в економіці КНЕУ [4], інноваційні інформаційні технології, які використовуються в ДН, змінюють уявлення про характер та організацію освітнього процесу у вищих закладах навчання. А отже, без розгляду питання організації дистанційного навчання без вивчення теоретико-методологічних особливостей, виглядатиме логічно незавершеним.

Це важливо з кількох причин: по-перше, дозволяє розглядати дистанційне навчання як освітню послугу; звідси завдяки результатам дослідження ми отримуємо можливість простежувати динаміку організації дистанційного навчання як систему, що надають освітні послуги.

Існує й можливість простежити потенційні тенденції розвитку дистанційного навчання в Україні, ґрунтуючись на аналізі форм дистанційного навчання для конкурентного позиціонування такої освітньої послуги. Ґрунтуючись на наукових розробках українських та зарубіжних дослідників і беручи до уваги положення Концепцію розвитку дистанційної освіти та ін. [1, 2, 3], ми виділили такі характерологічні особливості модульного навчання

дистанційної освіти.

1. Можливість індивідуалізації навчання. Залежно від механізмів використання зміст модулів у закладах вищої освіти може бути призначено для індивідуального навчання одного здобувача або широкої групи здобувачів із застосуванням індивідуалізованого методичного підходу до кожного. Можуть також існувати альтернативні модулі, в яких представлені різні підходи до викладу одного і того ж матеріалу економічного спрямування.

2. Гнучкість навчання. Це має важливе значення як для здобувача, так і для модератора. Модульна система дистанційної освіти може групуватися у різні комплекти. Один і той же модуль може відповідати окремим частинам вимог, що ставляться до різних навчальних курсів.

3. Свобода у самостійному освоєнні матеріалу. Модульне дистанційне навчання потребує прямої відповідальності того, хто навчається, за результати навчання, з акцентом на індивідуалізацію е-навчання здобувача, а не модератора.

4. Усвідомлення дистанційного навчання та його актуалізація полягає у заохоченні до активності здобувачів у процесі навчання.

Підґрунтям будь-якої дистанційної системи, зокрема, й в вищих закладах освіти економічного спрямування, покладено принцип принцип навчання, що є основним і який визначає специфіку процесу навчання. Такі принципи дистанційного навчання визначають зміст, форми організації та методи і методологію навчального процесу відповідно до його закономірностей. Іншими словами, принципи дистанційного навчання віддзеркалюють концепцію системи та її сутність.

Методи навчання, форми його організації, способи контролю у сукупності становлять технологію дистанційного навчання. Узагальнюючи, можна стверджувати, що методи дистанційного навчання – це засоби провадження взаємообумовленої діяльності, яка навчає і навчається. Це такі методико-методологічні способи взаємопов'язаної діяльності у системі «модератор – здобувач / група здобувачів освіти», що сприяють набуттю

професійних компетентностей та досвідом соціальних комунікацій.

Висновок. Отже, досліджуючи теоретико-методологічний базис дистанційного навчання у вишах України, ми дійшли висновку, що існує тенденція до активного розвитку дистанційного навчання, що покликано задовольняти потреби в освіті різних категорій здобувачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
2. Положення про дистанційне навчання: наказ Міністерства освіти і науки України № 40 від 21.01.2020. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
3. Про національну програму інформатизації: Закон України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>
4. Системи дистанційного навчання КНЕУ. URL: https://kneu.edu.ua/ua/depts6/k_mizhnarodnyh_finansiv/meim_kmf_scient_and_met_hod_work/web
5. Інститут інформаційних технологій в економіці КНЕУ. URL: <https://fisit.kneu.edu.ua/ua/>
6. Інститут дистанційної освіти КНЕУ. URL: <https://idtn.kneu.edu.ua/ua/>
7. Мурасова Г. Є. Особливості професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах дистанційного навчання. URL: http://www.confcontact.com-/2018_10_04/pe2_murasova.htm
8. Рибалко А. П. Використання дистанційної форми навчання в процесі підготовки студентів-економістів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Вип. 5 (77). с. 106-111.
9. Дистанційна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2020/metodichni%20recomendazii-dustanciyna%20osvita-2020.p>
10. Триус Ю. В., Герасименко І. В., Франчук В. М. Система електронного

навчання ВНЗ на базі Moodle: метод. посібник. URL:
https://vfranchuk.fi.npu.edu.ua/images/files/statty/37_SEN_VNZ.pdf

11. Кузьмінський А. І., Біда О. А., Чичук А. П., Кучай О. В., Дзямко В. Й. Розробка перспективних напрямів розвитку освіти України: цивілізаційні зміни. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2021. Вип. 57. С. 174-180.

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Мартин Ольга Максимівна

к.е.н., доцент

П'яскорська Дар'я Сергіївна

студентка

Львівський державний університет

безпеки життєдіяльності

м. Львів, Україна

Вступ.

Конкурентні ринкові умови вимагають від суб'єктів господарювання постійної уваги до покращення діяльності підприємства, пошуку методів і шляхів удосконалення управління виробничими і збутовими процесами. Управління збутом займає центральне місце у виробничій діяльності підприємства, оскільки забезпечує реалізацію кінцевої мети його діяльності отримання максимального прибутку за умови найповнішого задоволення потреб ринку.

Мета роботи.

Дослідити особливості ефективної системи збутової діяльності підприємства.

Результати обговорення.

Значення збутової діяльності підприємства в сучасних мінливих ринкових умовах постійно зростає. Це обумовлено необхідністю пришвидшення товарообороту підприємства і реалізації товару, змінами в організаційній структурі підприємства (зміни обумовлені потребами ринку), потребою удосконалення виробничо-збутової діяльності згідно ринкових вимог, постійною боротьбою підприємства за споживача і необхідністю максимального задоволення зростаючих їхніх потреб [4, с. 287]. Це посилює увагу до управління збутом, який є динамічним процесом, що відбувається під впливом ринкових змін, «процесом впливу керуючої його підсистеми (суб'єкта

управління) на керовану підсистему (об'єкт управління) з метою забезпечення ним виконання збутових функцій підприємства для досягнення поставлених цілей» [2, с. 71].

В процесі управління збутовою діяльністю підприємства вирішуються наступні завдання:

1) дослідження потреб і замовлень споживачів, а також вивчення пропозицій конкурентів;

2) вибір форми торгівлі, оптимальної схеми доставки товарів від фірми до споживача та посередників, які будуть забезпечувати доведення товару до кінцевого споживача;

3) обґрунтування і організація інформаційного забезпечення системи збуту;

4) проведення економічного порівняльного аналізу створення власної системи зберігання готової продукції чи використання складів посередницьких організацій;

5) вибір ефективного варіанта транспортування продукції до кінцевого споживача, тобто використання власного транспорту чи залучення сторонніх транспортних організацій;

6) вибір оптимального шляху транспортування товару до споживачів чи до складу посередницької організації;

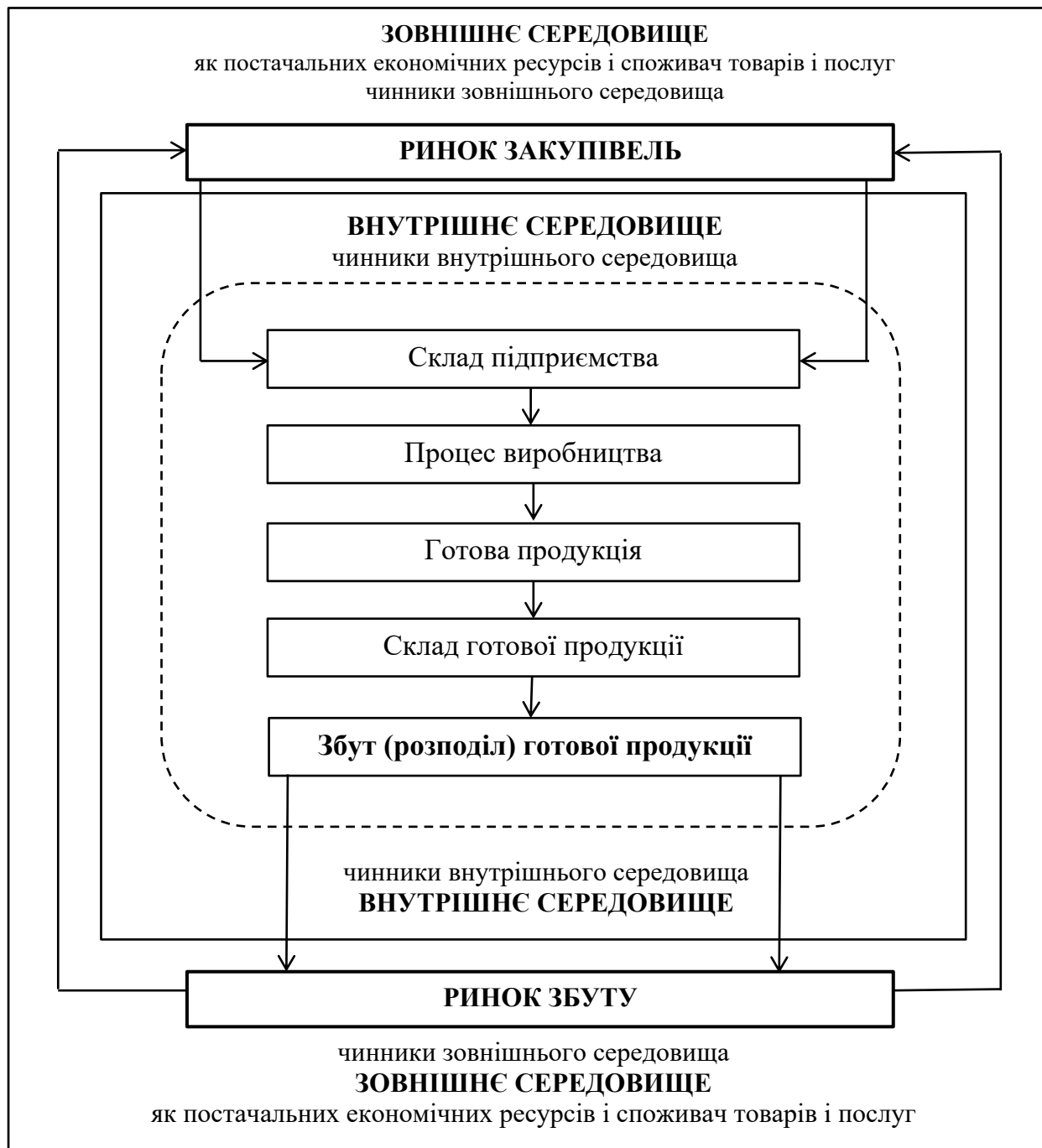
7) встановлення оптимальних замовлень споживачів на всі види продукції підприємства.

На рис. 1 проілюстровано місце збуту, а відповідно і управління збутом у виробничо-управлінській діяльності підприємства.

Ефективність управління збутовою діяльністю, яка виражається в отриманні найбільш повної вигоди споживачами (повне задоволення потреб) і виробниками (максимальний прибуток), залежить від впливу багатьох чинників чинників внутрішнього середовища, які підприємство повинно постійно враховувати і контролювати, оскільки має безпосередній на них вплив, і чинників зовнішнього середовища, які підприємство змінити не може, але

повинно враховувати у своїй діяльності.

Рис. 1. Місце збуту в діяльності підприємства та його середовище

Джерело: розроблено авторами

До внутрішніх чинників відносять низьку ефективність системи управління взаємовідносинами із покупцями, використання традиційного збуту товарів, недостатня переорієнтація на Інтернет-торгівлю, використання інформаційних технологій та системи електронної комунікації, низький рівень

дослідження ринку, недосконала маркетингова політика, зокрема політика управління товарним знаком, відсутність команди продавців і низька ефективність системи організації збуту, незабезпеченість фінансовими ресурсами, низький рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, відсутність стратегічного планування збутової діяльності. Зовнішніми чинниками, які впливають на ефективність збутової діяльності підприємства, є зростання конкуренції на ринках товарів, макроекономічна нестабільність, зокрема інфляційні коливання, мінливість попиту споживачів, нестабільність валютної, грошово-кредитної та податкової політики держави, політична нестабільність, потреба в забезпеченні екологічної безпеки. Сьогодні найважливішим зовнішнім чинником є війна, яка відволікає економічні ресурси, спричиняє втрату людського потенціалу, ринків збуту та економічного потенціалу загалом. Як внутрішні, так і зовнішні чинники обумовлюють виникнення певних проблем в управлінні збутовою діяльністю, які виникають в першу чергу тому, що «виникає невідповідність між вимогами ринку і існуючими формами і методами продажу товарів» [3, с. 114]. Проблеми, які виникають в управлінні збутовою діяльністю, підприємство має вирішувати комплексно. Тільки тоді можна забезпечити високу ефективність управління збутом і реалізувати мету підприємницької збутової діяльності.

Разом з тим, ефективність управління збутовою діяльністю є системним поняттям, оскільки його слід розглядати з різних позицій – з позицій покупця, продавця, виробника (виробничого персоналу), виконавця операцій (персоналу відділу збуту), топ-менеджменту підприємства та інфраструктури ринку, оскільки «виконання договірних зобов'язань з реалізації продукції несе за собою низку позитивних ефектів та відкриває додаткові можливості для всіх учасників» [5, с. 323].

Ефективність збутової діяльності підприємства необхідно розглядати в контексті безперервності цього процесу. На наш погляд, безперервний процес управління збутом необхідно формувати за конкретним алгоритмом:

- 1) спочатку аналізують можливості та наявні обмеження, ризики та нові

можливості, тобто проводиться ситуаційний аналіз;

2) формуються конкретні цілі збуту;

3) на цьому етапі необхідно здійснити порівняння бажання із реальністю, тобто порівняння цілей збуту із фактичною ситуацією на підприємстві, в результаті чого виокремлюються пріоритетні заходи і розробляється їх фінансування;

4) проводиться планування збутовою діяльністю, розробляються заходи для усунення відхилень цілей від наявної конкретної ситуації на підприємстві, виділяються фінансові і інші ресурси для подолання реальних відхилень, які отримані в результаті аналізу;

5) здійснюється реалізація запланованих заходів;

6) відбувається контроль і аналіз реалізації досягнутих цілей [1, с. 68].

Висновки. Безперервність процесу управління збутовою діяльністю підприємства в контексті постійного його удосконалення, вирішення проблем, які виникають, і орієнтація на високу ефективність відображає складність і багатогранність цього процесу. Сформована ефективна система збуту забезпечує підприємству високу конкурентоспроможність на ринку, розширює ринковий сегмент та забезпечує вихід на нові ринки, створює позитивний імідж товару і підприємства, допомагає сформувати власну клієнтську базу та тривалі відносини зі споживачами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безугла Л. С., Рибак І. О. Формування збутової політики аграрного підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. С. 65-69.

2. Дячун О., Левицький В. Функції управління збутом підприємств. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2022. Вип. 1. С. 69-76.

3. Дячун О., Радинський С. Сучасні проблеми управління. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2019. Вип. 1. С. 107-117.

4. Мартин О. М., Грунт Р. Т. Збут як складова виробничо-господарської діяльності підприємства: суть, функції, чинники // *Eurasian scientific discussions*.

Proceeding of the 3rd International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2022. P. 284-288.

5. Терен'єва Н. В., Череп О. Г. Аналіз методичних підходів до оцінювання ефективності управління збутовою діяльністю. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28. № 1. С. 318-324.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ У БІЗНЕСІ

Мачульська Марина Миколаївна,
здобувачка вищої освіти на бакалаврському рівні,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Кравець Ірина Михайлівна,
к.е.н., доцентка,
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

Вступ. Особливістю сучасного глобалізованого світу є швидкий розвиток бізнесу, який здійснює вплив на суспільство та навколишнє середовище. За цих умов бізнес повинен не тільки орієнтуватись про отримання прибутків, але й дбати про дотримання моральних принципів, які містять етичні стандарти, соціальну відповідальність, поважне ставлення до клієнтів, співробітників та навколишнього середовища.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз проблем застосування моральних принципів у бізнесі.

Матеріали та методи. Вивченням даного питання займалися такі вітчизняні вчені, як: Бойко О. М., Бойчук І. В., Власова В. П., Калініченко Л. Л., Кузнецов К. О., Халоша Р. Ю..

Результати обговорення. Проблеми з моральними принципами у бізнесі можуть виникати у зв'язку з корупцією, нечесними практиками, експлуатацією працівників, порушенням прав людини, впливом на довкілля та іншими факторами.

Нехтування моральними принципами може призвести до загострення соціально-економічних проблем та погіршення репутації компанії, що в результаті вплине на її успіх і прибуток. Тому, вирішення проблем з моральними принципами у бізнесі є надзвичайно важливим і потребує уваги як з боку самого бізнесу, так і з боку держави та громадськості. Також необхідно посилювати міжнародну співпрацю у сфері бізнесу та етики, створювати

ефективні механізми контролю і регулювання, сприяти впровадженню ініціатив, спрямованих на вдосконалення етичних стандартів у бізнесі, навчати молоде покоління моральним принципам та соціальній відповідальності в бізнесі. Адже суспільство очікує від підприємств не лише прибутковості, але й дотримання високих етичних стандартів. Проте, реалії ділового світу демонструють, що часто зазначені принципи порушуються з метою отримання більшої вигоди [3, с. 42-46]. Така поведінка викликає незадоволення громадськості, спричинює її негативне ставлення до компанії.

Однією з найбільш серйозних проблем є конфлікт інтересів. Це може статися, коли працівник підприємства діє на користь особистих інтересів, не враховуючи інтереси компанії. Іншою проблемою може бути порушення конфіденційності інформації про клієнтів або працівників, що може спричинити порушення прав людей. Також у світі бізнесу нерідко спостерігається прихована дискримінація за різними ознаками, такими як стать, раса, національність чи вік, що суперечить моральним принципам. Крім того, інколи пріоритети бізнесу, зокрема зарібок та прибуток, ставляться вище етики і моральних принципів, що може призвести до ризику для споживачів та інших зацікавлених сторін [2]. Ще однією проблемою є відсутність механізмів контролю за дотриманням етичних стандартів у бізнесі. Хоча в деяких країнах існують закони та регуляторні органи, які намагаються контролювати діяльність бізнесу, але вони не завжди є ефективними у своїй роботі. Недоліками засобів контролю є також і їх висока вартість та невідповідність їх впливу на потенційний ризик. Так, часто навіть при наявності регуляторних органів, їх бюджети та повноваження можуть бути недостатніми для забезпечення ефективного контролю над діяльністю бізнесу. Варто зазначити, що культурні та моральні відмінності між країнами можуть створювати проблеми при застосуванні моральних принципів у міжнародному бізнесі [1, с. 93-97].

Проте, не зважаючи на всі ці проблеми, дедалі більше компаній стають свідомими щодо необхідності дотримання моральних принципів у своїй діяльності. Але у бізнесі ще зустрічаються ситуації, коли моральні принципи

порушуються на користь комерційних інтересів, коли компанії зловживають позицією своєї монополії на ринку, щоб збільшити свій прибуток, ігноруючи права споживачів або конкурентів. Непоодинокими є ситуації, коли компанії працюють в країнах зі слабким законодавством, де дозволяється експлуатувати працівників, порушуючи їхні права та забезпечуючи низьку заробітну плату.

Недотримання моральних принципів у бізнесі може мати серйозні наслідки як для самого бізнесу, так і для його співробітників та клієнтів. Ось декілька можливих наслідків:

— загроза репутації. Якщо бізнес не дотримується моральних принципів, його репутація може суттєво погіршитися. Це може призвести до втрати довіри клієнтів та співробітників, а також до падіння продажів й прибутку;

— потенційні правові наслідки. Недотримання моральних принципів може призвести до порушення законодавства та правових норм. Результатом цього можуть бути як штрафи, судові позови та інші правові наслідки;

— втрата талановитих співробітників. Якщо бізнес не дотримується моральних принципів, це може вплинути на робочий клімат та призвести до втрати талановитих співробітників, які не бажають працювати в компанії з поганою репутацією;

— негативний вплив на співробітників. Недотримання моральних принципів може викликати демотивацію у співробітників, особливо якщо вони орієнтовані на роботу в компанії з високими стандартами моралі. Наслідком цього може бути зниження якості та продуктивності праці [4, с. 912-914].

Для забезпечення дотримання моральних принципів в бізнесі, необхідно проводити регулярні тренінги та навчання з етики, ініціювати діалоги зі співробітниками та партнерами про моральні проблеми, що виникають у бізнесі. Крім того, доцільно використовувати системи моніторингу та контролю, які дозволяють відстежувати дотримання етичних стандартів у всіх аспектах бізнесу. Це може бути система звітності та оцінки, аудит етичної діяльності, система нагляду за дотриманням правил і політик, створення етичних комітетів

та інших інструментів. Необхідно також забезпечувати прозорість в діяльності компанії.

Висновки. Дотримання моральних принципів у бізнесі є дуже важливим. Це допомагає забезпечити позитивну репутацію компанії, підтримати високий рівень довіри клієнтів та співробітників та зменшити правові ризики. Для цього важливо використовувати системи моніторингу і контролю та забезпечувати прозорість в діяльності. Тільки так бізнес може діяти відповідально та етично, що є важливим фактором для успіху і довгострокового розвитку компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко О. М. Правила бізнес етики: проблеми застосування. 2022, с. 92-98.
2. Бойчук І. В. Роль професійної етики в сучасній бізнес-практиці. Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення. 2021, с. 132.
3. Власова В. П.; Борбіч М. С. Етичні принципи в підприємницькій діяльності. Підприємництво та інновації. 2022, 23: с. 42-46.
4. Калініченко Л. Л.; Кузнецов К. О.; Халоша Р. Ю. Етика бізнесу як спосіб мінімізації репутаційного ризику. In: The 4 th International scientific and practical conference—Modern research in world sciencel(July 10-12, 2022) SPC—Sci-conf. com. ual, Lviv, Ukraine. 2022, с. 912-914.

ВПЛИВ ОБМЕЖЕНЬ ЕКСПОРТУ ПРОДОВОЛЬСТВА НА ВНУТРІШНЮ ЕКОНОМІКУ КРАЇН-ЕКСПОРТЕРІВ

Найденко Олексій Євгенович

к.е.н., доцент

Романюк Анастасія Вадимівна

студентка

ХНЕУ ім. С. Кузнеця

м. Харків, Україна

Вступ: Проблема, щодо впливу обмеження експорту продовольства на внутрішню економіку країн-експортерів розв'язана ще недостатньо. Наявні дані свідчать про те, що обмеження на експорт продовольства в деяких випадках дають тимчасовий перепочинок від стрибків цін за рахунок збільшення короткострокової внутрішньої пропозиції, але здебільшого мають ненавмисні негативні наслідки для виробників продовольства. Вибір мною даної теми є актуальний, оскільки ціни на продовольчі товари досягли історичного рівня в останні місяці, чому сприяла пандемія COVID-19 та вторгнення Росії до України.

Мета роботи: Узагальнення даних щодо впливу обмежень на експорт продовольства на внутрішні ціни та добробут суб'єктів продовольчої системи у економіці країн-експортерів.

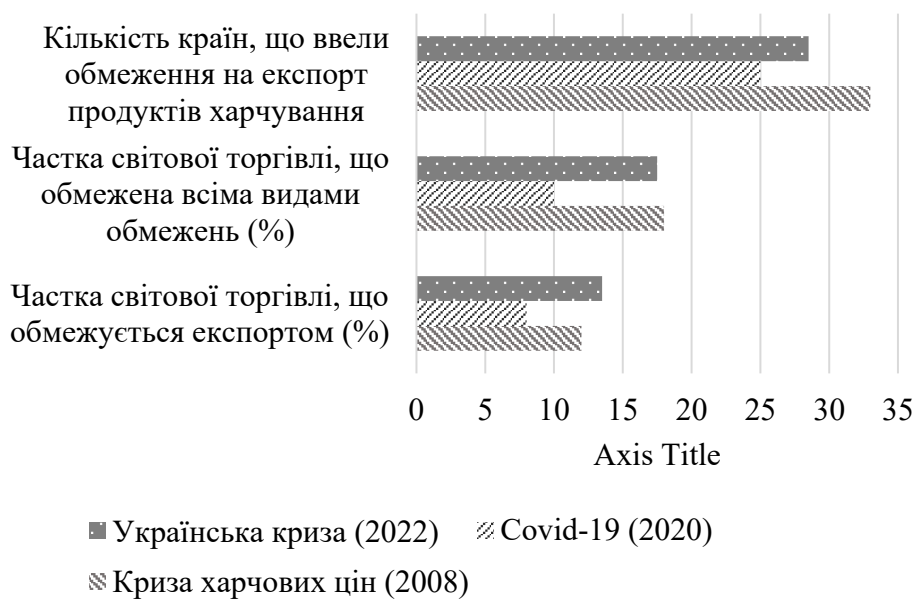
Матеріали та методи: Методологічна основа дослідження базується на діалектичному методі наукового пізнання. Зокрема використано: методи індукції й дедукції, загального і конкретного, графічний, абстрактно-логічний метод – для формування гіпотез і висновків.

Результати та обговорення: Розгляд робіт зарубіжних науковців дозволяє зробити висновок про те, що, обмеження на експорт продовольства призводять до високих економічних витрат з точки зору вигоди виробника, відмови від інвестицій у сільське господарство.

Світові ціни на продовольство досягли історичного рівня в останні місяці,

чому сприяла пандемія COVID-19 та вторгнення Росії до України. У відповідь 29 країн запровадили короткострокові обмеження на експорт 44 продуктів харчування [1]. Аналогічні дії спостерігалися серед основних країн-експортерів продовольства під час криз цін на продовольство 2007-2008 та 2010-2011 років, а також пандемії COVID-19, коли 25-33 країни застосовували протекціоністські заходи для обмеження міжнародної торгівлі до 18% світового ринку протягом 12 років [2].

Експортні обмеження приймають різні форми, включаючи експортний податок, експортну квоту, мінімальну експортну ціну та повну заборону чи часткову заборону експорту. На рис. 1 порівнюються характер та масштаби обмежень на експорт продовольства під час згаданих вище трьох основних глобальних криз.

Рис. 1. Обмеження на експорт продовольства під час трьох основних глобальних криз [1].

Як видно з рис. 1, заборона на експорт є найбільш популярною формою обмеження експорту, що становить 77,84%, 81,82% та 66,08% випадків обмеження експорту під час криз.

До продовольчих товарів, на експорт яких було накладено найбільшу кількість обмежень під час криз COVID-19 та вторгнення Росії до України

відносяться: зернові, рослинні олії, борошно, добрива, деякі фрукти, макаронні вироби, лікувальні засоби, деякі овочі, м'ясо [3].

Використання таких заходів для обмеження експорту відоме як продовольчий протекціонізм, що суперечить духу глобалізації та вільної торгівлі та зумовлене бажанням захистити свій продовольчий суверенітет [4]. Продовольчий протекціонізм спрямований на стабілізацію цін на продовольство шляхом запобігання перенесенню міжнародних цін на внутрішню економіку та запобігання нестачі продовольства за рахунок скорочення потоку експорту продовольчих товарів з місцевих на міжнародні ринки. Перше завдання найбільш актуальне для країн, що високою мірою інтегровані з міжнародними ринками, з великими обсягами експорту та імпорту продовольства і, таким чином, з високою вразливістю до високої трансмісії цін на продовольство з міжнародних на місцеві ринки [5]. Друге завдання є актуальним для основних країн-експортерів продовольства, де високі міжнародні ціни на продовольство можуть призвести до масового відтоку продовольства з місцевих ринків на міжнародні, що призведе до дефіциту на місцевих ринках та до того, що уряди імпортуватимуть продовольство для задоволення місцевих потреб, що може бути дорогим, виснажуючи валютні резерви країни [6].

Заходи продовольчого протекціонізму, що вживаються великими країнами-експортерами продовольства, негативно позначаються на країнах-чистих імпортерах продовольства, чинячи підвищуючий тиск на світові ціни на продовольство [7]. Під час кризи ціни на продовольство 2007-2008 років. експортні обмеження сприяли зростанню світових цін на рис приблизно на 45% та майже на 30% на пшеницю [8]. Коли 13 травня 2022 року Індія оголосила про заборону експорту пшениці, світові ціни на пшеницю злетіли до нового максимуму з 1184 доларів США за бушель до 1247,7 доларів США за бушель, незважаючи на те, що Індія не є великим експортером пшениці [9]. Продовольчий протекціонізм посилює глобальну кризу цін на продовольство, змушуючи мільйони домогосподарств з низьким доходом у країнах-імпортерах

продовольства опинитися у злиднях [10].

Висновки:

Отже, У літературі є змішані дані про ефективність обмежень на експорт продовольства, як інструмент короткострокової стабілізації цін у місцевій економіці країн-експортерів продовольства.

Коли експортні обмеження ефективно знижують внутрішні ціни на продовольство, вони приносять користь чистим покупцям продовольства за рахунок чистих продавців за рахунок перерозподілу потенційного економічного надлишку від високих цін на продовольство від виробників - споживачам. Чистий ефект добробуту, який створюється таким перерозподілом, дуже малий і приносить непропорційно велику користь міським споживачам, ніж багатьом дрібним нетто-продавцям продуктів харчування.

Існують також свідчення збільшення загального рівня бідності при дефляції цін на продовольство, оскільки це призводить до втрати доходів та зниження економічної віддачі та сільськогосподарської праці для більшості сільських домогосподарств, кошти для існування яких залежать від сільського господарства.

Коли обмеження на експорт продовольства підвищують ціни на продовольство через панічну закупівлю та накопичення, суб'єкти продовольчої системи (наприклад, первинні виробники, торговці, дистриб'ютори), які мають великі потужності для зберігання продовольства, отримують вигоду від високих цін на продовольство, що негативно позначається на дрібних фермерах.

Обмеження на експорт продовольства, хоч і забезпечують короткострокову продовольчу безпеку за рахунок зниження цін на продовольство і, таким чином, огороження чистих покупців від зростання цін на нього цін, викликають невизначеність та нестабільність ринку, які стримують виробництво продовольства у довгостроковій перспективі. Ці обмеження також є економічно неефективними та витратними з фінансової

точки зору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Laborde D. Food & fertilizer export restrictions tracker. *Tableau.com* : web site. URL: <https://public.tableau.com/app/profile/laborde6680/viz/ExportRestrictionsTracker/FoodExportRestrictionsTracker> (accessed 04.11.2022).

2. Food export restrictions: Review of the 2007-2010 experience and considerations for disciplining restrictive measures. Rome : FAO, 2011. 32 p. URL: https://www.fao.org/fileadmin/templates/est/PUBLICATIONS/Comm_Working_Papers/EST-WP32.pdf (accessed 04.11.2022).

3. Tool : Food and fertilizer export restrictions tracker. *Foodsecurityportal.org*. web site. URL: <https://www.foodsecurityportal.org/tools/COVID-19-food-trade-policy-tracker> (accessed 04.11.2022).

4. Dupraz C. L., Postolle A. Food sovereignty and agricultural trade policy commitments: How much leeway do West African nations have? *Food Policy*. 2013. No. 38. P. 115-125.

5. Baltzer K. International to domestic price transmission in fourteen developing countries during the 2007-08 food crisis. *Oxford Academic*. 2013. No. 31. P. 21-50. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198718574.003.0002>

6. Bouët A., Laborde Debucquet D. Food crisis and export taxation: the cost of noncooperative trade policies. *Review of World Economics*. 2012. No. 148(1). P. 209-233.

7. Headey D., Fan S. Anatomy of a crisis: the causes and consequences of surging food prices. *Agricultural Economics*. 2008. No. 39. P. 375-391. URL: <https://www.foodsecurityportal.org/tools/COVID-19-food-trade-policy-tracker> (accessed 04.11.2022).

8. Martin W., Anderson K. Export restrictions and price insulation during commodity price booms. *American Journal of Agricultural Economics*. 2012. No. 94(2). P. 422- 427.

9. Wheat. *Tradingeconomics.com*. 2022. URL: <https://tradingeconomics.com/>

commodity/wheat#:~:text=Wheat%20is%20expected%20to%20trade,887.20%20in%2012%20months%20time (accessed 04.11.2022).

10. Espitia A., Rocha N., Ruta M. Covid-19 and food protectionism: the impact of the pandemic and export restrictions on world food markets. *Worldbank*. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33800> (accessed 04.11.2022).

ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Новохатська Ніна Юрїївна
Студентка 4 курсу
Національний аерокосмічний університет
ім. М. Є. Жуковського
Харківський авіаційний інститут
м. Харків, Україна

Вступ. Інноваційна взаємодія між суб'єктами господарювання стає дедалі важливою в умовах глобальних викликів, таких як зміна клімату, економічна нестабільність і соціальні проблеми. Обліково-фінансовий механізм детермінує при забезпеченні ефективної взаємодії та стимулюванні інноваційних процесів. У дослідженні будуть розглянуті ключові аспекти обліково-фінансового механізму інноваційної взаємодії.

Мета роботи є аналіз ролі обліково-фінансового механізму у забезпеченні ефективної інноваційної взаємодії між суб'єктами господарювання в умовах глобальних викликів.

Матеріали та методи. У дослідженні були використанні наукові статі й публікації, законодавчі акти, звіти про іноваційну діяльність підприємств. Усі отримані дані та інформація були проаналізовані та узагальнені з метою висвітлення ключових аспектів обліково-фінансового механізму інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання в умовах глобальних викликів.

Результати та обговорення. Обліково-фінансовий механізм інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання охоплює комплексні інструменти, які використовуються для підтримки інноваційних проектів та ініціатив в умовах ринкової економіки. Система обліку, фінансування, контролю та оцінювання результатів інноваційної діяльності складає цей механізм. Його застосування дозволяє суб'єктам господарювання більш ефективно взаємодіяти між собою,

що сприяє підвищенню інноваційної активності та конкурентоспроможності підприємств.

Проаналізувавши деякі роботи, таких вчених-економістів, Ліхоносова Г. С [1], Дехтяр Н. А, Люта О. В, Пігуль Н. Г. [2] можна навести таке визначення обліково-фінансового механізму інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання - це комплекс заходів, які допомагають підприємствам ефективно управляти фінансами та залучати ресурси для розвитку інноваційної діяльності. До такого механізму входять різноманітні інструменти і методи, такі а саме бюджетування, контроль витрат, ризик-аналіз, фінансовий аналіз, оцінкаювання ефективності інвестицій та інші.

Розробка ефективних обліково-фінансових механізмів є ключовим завданням для забезпечення успішної інноваційної діяльності, особливо в умовах глобальних викликів. Пошук джерел фінансування є складною задачею для інноваційних підприємств, тому ефективні обліково-фінансові механізми є важливими для забезпечення успішного розвитку інноваційних проектів.

І. В. Паризький [3] наголошує на важливості державної підтримки інноваційного розвитку підприємств. Державна підтримка може бути одним з можливих механізмів фінансування інноваційних проектів. Це може включати фінансування науково-дослідних робіт, патентних досліджень та розвиток відновлювальних джерел енергії. Такі державні програми можуть забезпечити необхідні ресурси для розвитку інноваційних підприємств. Однак, крім державної підтримки, інноваційні підприємства можуть також залучати кошти через ринок капіталу. Це може бути досягнуто шляхом проведення успішних кампаній з приваблення інвестицій, таких як залучення венчурного капіталу. Інноваційні підприємства повинні мати здатність привернути інвесторів своїми перспективними інноваційними проектами.

Ще одним можливим методом фінансування є партнерство з іншими суб'єктами господарювання, наприклад, з великими корпораціями, які мають інтерес у розвитку інноваційних проектів. Для ефективного функціонування обліково-фінансового механізму також необхідне ефективне планування та

контроль інноваційної діяльності.

Планування дає можливість визначити обсяги ресурсів, необхідних для реалізації інноваційних проектів. Контроль допомагає відстежувати реалізацію запланованих інноваційних проектів і упевнитися у відповідності результатів поставленим цілям і завданням.

Необхідно уважно оцінювати можливі ризики, що виникають у процесі інноваційної взаємодії, та проводити їх постійний моніторинг. Ризики можуть бути пов'язані з технічними аспектами проекту, зі зміною ринкових умов, з впливом змін клімату, змінами в законодавстві та іншими факторами. Моніторинг ризиків дозволяє оперативно реагувати на зміни та вживати заходів для зменшення їх наслідків.

Для створення ефективного обліково-фінансового механізму інноваційної взаємодії між суб'єктами господарювання в умовах глобальних викликів необхідно враховувати ряд факторів та принципів:

- забезпечення прозорості та відкритості інформації про інноваційні проекти та їх фінансову складову;
- розуміння ризиків та можливостей, пов'язаних з інноваційними проектами;
- розробка інноваційного продукту як складової стратегії розвитку підприємства;
- використання інструментів фінансового стимулювання для залучення інвестицій у розвиток інноваційних проектів;
- розробка ефективних механізмів фінансування та управління інноваційними проектами;
- підвищення кваліфікації персоналу в галузі управління інноваційними проектами та фінансового менеджменту.

У контексті інноваційної діяльності, обліково-фінансовий механізм відіграє важливу роль у забезпеченні фінансування інноваційних проектів та визначенні їх ефективності. Для цього необхідно визначити витрати на науково-дослідну роботу та розробку, включаючи витрати на матеріали,

обладнання та роботу спеціалістів. Це дає можливість забезпечити достатній обсяг фінансування та визначити реальну вартість інноваційного продукту.

Створення ефективної системи управління фінансовими ресурсами та контролю за їх використанням є ключовою складовою обліково-фінансового механізму. Крім того, фінансові інструменти, такі як венчурний капітал, можуть стати важливим джерелом фінансування інноваційної діяльності.

Однак, ефективний обліково-фінансовий механізм має забезпечувати не лише фінансування інноваційної діяльності, а й контроль за використанням цих коштів. Для досягнення цієї мети необхідно впроваджувати систему обліку та аудиту інноваційної діяльності, що дозволить відстежувати результати витрачання коштів, визначати проблемні моменти та своєчасно коригувати стратегію розвитку.

У сучасному світі все більша увага приділяється соціальній відповідальності бізнесу та сталому розвитку. При створенні нових продуктів і технологій необхідно враховувати економічні, соціальні та екологічні аспекти, щоб забезпечити балансований підхід. Це дозволить досягти комерційного успіху, а також сприятиме сталому розвитку суспільства та економіки в цілому. Розвиток інформаційних технологій та міжнародна торгівля стимулюють конкуренцію на ринках і збільшують обсяги виробництва та обороту продукції, що відкриває нові можливості для розвитку інновацій.

Висновки. Отже, підсумувавши вище зазначене, можна зазначити, що для забезпечення ефективного функціонування обліково-фінансового механізму інноваційної взаємодії необхідно розробляти інноваційні рішення, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів, забезпечувати якість інноваційної продукції та мінімізувати витрати на її розробку і виробництво. Важливо створювати оптимальні умови для співпраці між суб'єктами господарювання на різних етапах життєвого циклу інноваційного продукту, що допоможе забезпечити зростання обсягів виробництва та ефективність взаємодії між ними.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Ліхоносова Г., Волошина А. Адаптація обліково-фінансового механізму інноваційної взаємодії суб'єктів господарювання до глобальних викликів. *ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО*. 2022. № 45. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1949/1876>
2. Фінансовий механізм діяльності суб'єктів господарювання : монографія / Н. А. Дехтяр, О. В. Люта, Н. Г. Пігуль. – Суми : Університетська книга, 2011. – 182 с.
3. Паризький І. Державна підтримка формування інноваційної інфраструктури з метою інноваційно-технологічного розвитку економіки України. *Ефективна економіка*. 2017. Т. 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5474>
4. Метеленко Н.Г. Фінансові аспекти інноваційного розвитку підприємств машинобудування в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. Т. 1. URL:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4012> Науковий керівник: Гребенікова О. В., к.е.н., доц. каф. Фінансів, обліку і оподаткування Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ПОШИРЕНІСТЬ АЛКОГОЛЬНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ І ВИЗНАЧЕННЯ СЕРЕД НИХ ГРУПИ РИЗИКУ ЩОДО УРАЖЕННЯ ПЕЧІНКИ

Павлова Олена Олексіївна

д.мед.н., професор

Паук Леся Олексіївна

Студентка

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Актуальність. Часте, безконтрольне вживання алкоголю є загальносвітовою проблемою, яка очевидно пов'язана з доступністю алкогольних напоїв для самих різних прошарків населення. Відомо, що в наслідок вживання алкогольних напоїв в необмеженій кількості із бажання уникнути психологічної напруги, поступово формується патологічна (психологічна і фізична) залежність і одночасно толерантність. Крім того алкоголь безпосередньо впливає на функцію життєво важливих органів (серце, печінка) і зазвичай є фактором ризику розвитку багатьох інвалідизуючих захворювань. Проте, слід зазначити, що мало хто замислюється, особливо в молодому віці, що декілька келихів спиртного також несуть шкоду для організму. Потрібно вчасно усвідомити, що щоб не лікувати прояви алкогольної залежності та багато інших хвороб в майбутньому, варто замислитись про своє здоров'я сьогодні.

Мета. Для з'ясування поширеності алкогольної залежності і негативного впливу алкоголю на печінку, визначити серед здобувачів вищої освіти відсоток таких, хто вживає спиртні напої, має ознаки алкогольної залежності і дійсно потребує інформації щодо методів подолання проблеми.

Матеріали та методи. Для досягнення мети за допомогою платформи Google Forms було створено електронні анкети і проведено опитування в якому прийняли участь 70 здобувачів вищої освіти, вікової категорії від 18 до 23

років. Анкета включала 9 загальних питань, було вивчено результати анкетування, проведена статистична обробка отриманих даних і побудовані відповідні діаграми.

Результати. Респондентам було поставлено кілька запитань. По першому запитанню (як часто здобувачі вищої освіти вживають спиртні напої?) було визначено, що **37,1%**(26 осіб) вживають раз на місяць, **17,1%**(12 осіб) раз у тиждень, **8,7%** взагалі не вживають, **8,6%** - кожен день, **8,6%** споживають тільки у святкові дні, 4 людини – **5,7%** раз на рік, **5,8%** - коли сумно або вони знаходяться у стресовій ситуації, **8,7%** не вживають алкоголь з певною регулярністю. **82,9%**(58 осіб) опитуваних вважають, що чоловіки вживають алкоголь частіше ніж жінки, а 12 респондентів - що жінки частіше ніж чоловіки. Для того щоб розслабитись алкоголь вживають **62,9%** (44 осіб), тому що подобається смак напою – **8,6%** (6 осіб), щоб заспокоїти нерви - **8,7%**, за компанію або коли п'ють усі друзі – **8,7%**(6 осіб), а також ті які не вживають взагалі – **8,6%**. Із 70 опитуваних тільки **40 осіб** знали як відбувається метаболізм етанолу. У наступному запитанні респондентам необхідно було визначити, які зміни печінки можливі під час вживання алкоголю: **91,4%**(64 особи) впевнені, що алкогольний цироз, **25,7%** (18 осіб)- алкогольний гепатит, **34,3%**- алкогольна жирова дистрофія печінки. Відомо, що саме печінка є основним органом, відповідальним за метаболізм етанолу, тому протягом тривалого часу вона вважалася основною жертвою шкідливого вживання алкоголю. Те, що окрім печінки алкоголь впливає на шлунково-кишковий тракт вважали **68,6%** респондентів, статеву систему - **60%**, на імунну та серцево-судинну систему -**91,5%**, що на всі системи організму-**5,8%**. Насамперед алкоголь впливає на багато систем передачі нейронів у мозку, підсилює гальмівну передачу, активізуючи ГАМК-ергічну систему та порушуючи глутаматергічну функцію, і, таким чином баланс між збудливими та гальмівними синаптичними сигналами. Порушуючи всмоктування поживних речовин у кишківнику, алкоголь модулює імунну відповідь слизової оболонки кишечника. Алкоголь та його метаболіти безпосередньо ушкоджують ацинарні

клітини та спонукають зірчасті клітини виробляти та відкладати позаклітинний матрикс, запускаючи послідовність «некроз-фіброз», яка зрештою призводить до атрофії та фіброзу, морфологічних ознак хронічного алкогольного панкреатиту. Етанол і його біологічно активні продукти, виявляють токсичний вплив на печінку. Про алкогольну залежність знали **91,4%**(64 особи), не знали **-8,6%**. **57,1%** респондентів вважали, що для подолання алкогольної залежності необхідно використовувати комплексну терапію (прийом ліків, відвідування тренінгів), **8,6%** - закодуватися, **37,1%** вважали, що можна обійтись без ліків завдяки тренінгу та спілкуванню з лікарем, **2,9%** вважали, що не існує ефективних способів для подолання проблеми, а інші **2,9%** - що це не можливо без бажання самого хворого. Із 70 опитуваних **5,7%** були впевнені, що у них є ознаки алкогольної залежності, а **94,3%** переконані, що у них не має алкогольної залежності. Для подолання алкогольної залежності респонденти повинні знати про можливі шляхи боротьби - існуючі стратегії: медикаментозна стратегія (налтрексон, акампросат, дисульфідам, налмефен та інші), терапія редагування генів ADH і ALDH з якими пов'язані ферменти алкогольдегідрогеназа і альдегіддегідрогеназа, що беруть участь у метаболізмі алкоголю для лікування алкоголізму, викликаного генетичними дефектами і немедикаментозна стратегія (встановлення підтримувальних стосунків між пацієнтом і лікарем, планування регулярних повторних візитів, мобілізація підтримки сім'ї.) більш необхідна для запобігання рецидивам.

Висновки. У процесі опитування було визначено, що 91,4% респондентів вживають алкоголь. Високий ризик виникнення захворювань печінки за рахунок впливу гепатотоксинів (етанол і його біологічно активні продукти, ацетальдегід-ацетат, ефіри етанолу жирних кислот, етанол-білкові продукти), які прямо чи опосередковано впливають на печінку, є у тих **-8,6%**, які вживають алкоголь кожен день, проте не вважають, що у них може з'явитися залежність і тих - **5,7%**, хто визнав наявність у себе ознак алкогольної залежності і необхідності її подолання.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА ТА НОВА ТЕОРІЯ ЗРОСТАННЯ

Паховська Адріана Петрівна,
бакалавр 2 курсу
Київський національний університет
технологій та дизайну
Русіна Юлія Олександрівна,
к.е.н., доцент
Київський національний університет
технологій та дизайну

Сучасна економіка розвинених країн базується на теорії економічного зростання, яка передбачає розширення у застосуванні нових продуктів, послуг і технологій з метою підвищення ефективності виробництва, зниження цін і виробництва товарів вищої якості. Ключовими компонентами інноваційної економіки є заохочення зростання ефективності малого та середнього бізнесу, залучення інвестицій у передові технології та наукові дослідження, сприяння появі стартапів та інноваційного підприємництва, а також симбіоз науки, освіти та бізнесу.

Економічні інновації — це «успішна експлуатація нових ідей». Зазначимо, що інноваційний процес включає дослідження і творчість, винахідництво, проектування та розробки, і як успішний наслідок, комерціалізацію винаходів [1]. Пріоритети у розвитку знань і технологій мають стати основою інноваційної економічної системи держави. Досвід промислово розвинутих країн свідчить про вагомі переваги державного заохочення інноваційної діяльності. Проривні інновації, які пропонують країнам, що знаходяться в стані трансформації, надають в перспективі можливості щодо розробки передових рішень для проблем, характерних для ринків, що розвиваються.

Йозеф Шумпетер був одним з перших вчених, який розглядав інновації в галузі економіки та зробив вагомий дослідницький внесок у цей напрям. Він

наголошував, що розвиток інститутів, підприємців і технологічних змін лежить в основі економічного зростання. Й. Шумпетер стверджував, що «капіталізм можна розуміти лише як еволюційний процес постійних інновацій і «творчого руйнування» [2].

За останні десять років з'явилася нова філософія та наратив економічного зростання, керованого інноваціями. Інноваційна економіка виникає з інших шкіл економічної думки, включаючи нову інституційну економіку, нову теорію зростання, ендогенну теорію зростання, еволюційну економіку та неошумпетерівську економіку [2].

Нова теорія зростання представляє собою економічну концепцію, яка стверджує, що людські бажання та необмежені потреби сприяють постійно зростаючій продуктивності та економічному зростанню. Зазначена теорія, яку ще можна назвати макроекономічна теорія, розглядається, як сукупність інновацій та технологічного прогресу, що впливають на економічне зростання. Вона також акцентує на розвитку науки й техніки, що підвищує ефективність виробництва та відкриває нові перспективи для підприємств і споживачів, робить економічне зростання можливим. Невирішені проблеми з економічним зростанням у країнах, що розвиваються, а нещодавно в нових незалежних урядах, та недоліки неокласичної ідеї вільного ринку породили поняття ендогенного зростання. Це доводить, що гонитва людей за прибутками призведе до збільшення реального валового внутрішнього продукту (ВВП) на людину.

Акцент на внутрішніх джерелах і методах економічного розвитку, які в сукупності можуть повною мірою забезпечити саморозвиток і самовідтворення національно-державних економічних систем, є ключовою характеристикою моделі ендогенного зростання. Він спрямований на розвиток внутрішніх ресурсів і потенціалу, які можуть створити передумови для економічного зростання та підтримувати його довгострокові темпи.

З даних досліджень можна виділити певні складові інноваційної економіки, що включають створення та розвиток інноваційних підприємств,

формування інноваційного середовища та залучення інвестицій. Щодо теорії ендогенного зростання, то у ній спираються на зростання рівня таких елементів виробництва, як праця та капітал. Проте зростання не обмежується лише на цих елементах, оскільки в процесі інновацій та технологічного прогресу можуть створюватись нові ресурси. В даній теорії інновації та технологічний прогрес є ключовими факторами.

Отже, в наш час гарантувати сталий розвиток і конкурентні переваги в глобальному економічному середовищі можливо завдяки інноваційній економіці, яка стала вирішальною складовою розвитку економік багатьох країн. Це стимулює розширення можливостей працевлаштування, підвищення доходів домогосподарств і покращення економік країн, в цілому. Нова теорія зростання пропонує інструменти для сприяння інноваціям і технологічному прогресу, що робить її надзвичайно важливою для економічної політики. Вона висуває свіжі ідеї щодо вивчення динаміки технологічних змін і аналізу принципів економічного зростання.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Swann G. P. The economics of innovation: An introduction. Cheltenham: Edward Elgar / Swann G. P. – UK. London: Edward Elgar Publishing Limited. 2009. 320 pp.

2. Інноваційна економіка. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%86%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0.html#%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8

ЯК ВІЙНА В УКРАЇНІ ВПЛИНУЛА НА РИНОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ПОЛЬЩІ

Приварникова Ірина Юліївна

к.е.н., доцент

Балачіна Єлизавета Сергіївна

Студент

Дніпровський національний університет

імені Олеса Гончара

м. Дніпро, Україна

За час широкомасштабного вторгнення Росії в Україну кризовий стан позначився на світових ринках інших країн: світові ринки сільськогосподарської продукції дуже швидко відобразили цю подію. Ціни на зернові та олійні культури, свиней і птицю почали зростати, а також підвищилася вартість сировини для рослинництва. Польські фермери відчули наслідки війни майже миттєво. Тому актуальним є дослідження напрямків та глибини впливу на аграрну галузь Польщі наслідків війни в Україні.

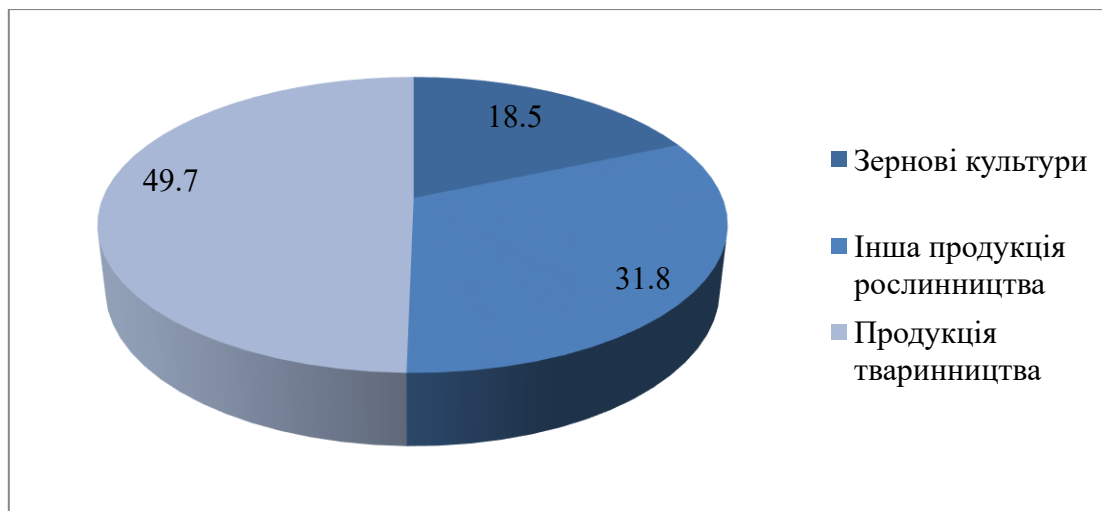
Метою роботи є дослідження короткотривалих та довготривалих наслідків війни в Україні на ринок сільгосппродукції у Польщі.

Матеріалами слугували аналітичні публікації у ЗМІ, методом дослідження є контент-аналіз публікацій.

Аграрний сектор є одним з найбільш продуктивних у країнах Східної Європи з точки зору ефективності. У 2021 році загальний обсяг валової продукції сільського господарства становив приблизно 134,8 мільярдів злотих. Головна увага приділяється максимальному включенню аграрного сектору до ринкового товарного обігу, оскільки на ринок надходить до 74,4% від загальної валової продукції. Також важливою є збалансованість організації виробництва продукції рослинництва та тваринництва, які становлять відповідно 52% і 48% від загального обсягу валової продукції [1].

Польща має довготривалу спеціалізацію у зерновому та молочному напрямках сільського господарства, а також має розвинене овочівництво,

картоплярство, садівництво, ягідництво, свинарство та птахівництво (рис. 1). Однак, питома вага технічних культур загалом не перевищує 6,4% [3].

Рис. 1. Спеціалізація агробізнесу Польщі за 2019-2021 роки (% в структурі усієї валової продукції)

Згідно з даними Головного статистичного управління Польщі на 2021 рік, договори з Україною становили 2,2% укладених угод на експорт польських агропродовольчих товарів, тоді як частка імпорту була трохи вищою — 3,8%. У росії ці показники становили відповідно 1,8% та 1,2%. Проте, за словами аналітиків РКО Bank Polski, наслідки війни в Україні можуть безпосередньо відчувати імпортери олії та шроту, а частково — переробники молока [3].

З метою обійти складнощі експортування задля світової торгівлі, що відбувається з використанням морських перевезень, Україна змушена значну частину свого зерна експортувати через сухопутний кордон з Польщею. Згідно з даними, зерно, яке мало бути транзитом відправлене в інші країни, залишається в Польщі та там продається.

Зв'язок між війною в Україні та сільським господарством Польщі полягає в тому, що внаслідок конфлікту багато земельних ділянок в Україні, які раніше були використовувані для вирощування сільськогосподарських культур, стали недоступні для використання. Це призвело до зменшення внутрішнього виробництва сільськогосподарської продукції в Україні та збільшення імпорту продуктів харчування з Польщі. У зв'язку з цим, Польща отримала можливість

збільшити свій експорт сільськогосподарської продукції до України. Зокрема, польські фермери стали вирощувати більше зернових культур, олії та сої, які є основними продуктами харчування для українського населення. Збільшення попиту на польську сільськогосподарську продукцію змусило фермерів вкладати кошти в модернізацію своїх господарств. Це призвело до підвищення ефективності виробництва та покращення якості продукції. Однак, на деякі види продукції, такі як зерно та молоко, збільшений попит з України викликав зростання цін на внутрішньому ринку Польщі. Водночас, у загальному впливі війни на сільське господарство Польщі можна виокремити позитивні фактори, що у довгостроковій перспективі стимулюють розвиток галузі та покращує економічне становище фермерів.

Протягом березня 2023 року ціни на пшеницю та сою на внутрішньому ринку Польщі знизилися на \$50 за тонну, а на ріпак — на \$120 за тонну. Місцеві фермери, звинувачуючи імпорт українського зерна в цій ситуації, з початку січня декілька разів вийшли на протести.

Ціни на зернові та олійні в Польщі дійсно почали знижуватись. Якщо у березні минулого року ціна на пшеницю наближалася до 2000 злотих (\$460), то зараз, за даними Agrolok (польської компанії, яка займається дистрибуцією та трейдингом), тонна коштує близько 940 злотих (\$216) (рис. 2) [4].

Останнім часом проходження експорту українських зернових на кордоні з Польщею було сповільнене через посилення ветеринарного та фітосанітарного контролю. Однак, починаючи з 9 березня, Польща та Україна уклали угоду про спрощення ветеринарного контролю для агропродуктів, які транзитом проходять через Польщу до портів Гданськ, Гдиня, Свіноуйсьце, Щецин чи інших країн ЄС.

При аналізі впливу широкомасштабного вторгнення на ринок сільськогосподарської продукції у Польщі слід приділити значну увагу собівартості продукції.

Рис. 2. Динаміка цін на зернові протягом 2023 року, PZT/t

Із подорожчанням сировини для рослинництва, польські фермери майже миттєво відчули наслідки війни. У тваринництві теж помітно зросла собівартість виробництва. На початку березня 2023 року корми подорожчали на понад 20 %. Польські комбікормові заводи відчули нестачу багатьох складників для продукції (шріт подорожчав на 80 %, олія — на 60 %). Подорожчання нафти й газу, а отже — палива, добрив та іншої сировини – фактори, що сприяли значному подальшому зростанню собівартості [1].

Зараз в Польщі діє розроблена програма надання субсидій для фермерів, яка буде залежати від відстані від їх воєводства до портів, оскільки це впливає на ціну зерна. Фермери Підкарпатського та Люблінського воєводств отримають найвищі субсидії у розмірі 250 злотих (близько \$57) за кожен продану тону пшениці. В інших регіонах, фермери отримають субсидії від 200 до 150 злотих (\$45,5/т- \$34/т) [2].

Таким чином, війна на сході України та конфлікт між Україною та росією відіграють значну роль у сільському господарстві Польщі. Через ускладнений експорт по морю, значна частина українського зерна експортується через сухопутний кордон із Польщею. У свою чергу, це призводить до зниження цін на зернові культури на внутрішньому ринку Польщі та викликає незадоволення

серед місцевих фермерів, які звинувачують українське зерно у зниженні цін.

З іншого боку, ситуація може мати позитивний вплив на українських експортерів, оскільки з певного часу польська та українська сторони погодили спрощення ветеринарного контролю для агропродукції, що слідує транзитом через Польщу до портів ЄС. Також у Польщі була розроблена програма субсидій для фермерів, розмір яких залежить від відстані воєводства від портів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кернасюк Ю. Польща: через прозорість агробізнесу — до успіху *Онлайн-журнал «GrowHow»*. 2023. URL: <https://www.growhow.in.ua/polshcha-cherez-prozorist-ahrobiznesu-do-uspikhu/> (дата звернення: 04.04.2023).

2. Сирота М. Польські фермери отримують збільшені субсидії через конкуренцію з українськими *Kurkul*. 2023. URL: <https://kurkul.com/news/32469-polski-fermeri-otrimayut-zbilsheni-subsidiyi-cherez-konkurenciyu-z-ukrayinskimi> (дата звернення: 04.04.2023).

3. Сільське господарство у 2021 році: Центральне статистичне управління Польщі. *Statistics Poland*. С. 15-17.

4. AGROLOK Sp. z o. o. *Котирування цін на пшеницю*. <https://www.agrolok.pl/notowania/notowania-cen-pszenicy.htm> (дата звернення: 05.04.2023).

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ОБЛІКОВО-ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТУРБУЛЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН

Сайфі Альбіна Олександрівна

Студентка 4 курсу

Національний аерокосмічний університет

ім. М. Є. Жуковського

Харківський авіаційний інститут

м. Харків, Україна

Вступ. У сучасних умовах, коли соціально-економічні процеси швидко змінюються, важливість формування стратегій обліково-фінансових механізмів на підприємствах зростає. Оптимальне управління фінансовими ресурсами і забезпечення фінансової стабільності є необхідною умовою успішної діяльності будь-якого підприємства. У дослідженні будуть розглянуті ключові аспекти формування обліково-фінансового механізму підприємства.

Мета роботи є дослідження та аналіз формування стратегій обліково фінансових механізмів підприємств в умовах турбулентності соціально економічних змін.

Матеріали та методи. У дослідженні були використанні наукові статі й публікації про стратегії обліково-фінансового механізму підприємства. Усі отримані дані та інформація були проаналізовані та узагальнені з метою висвітлення ключових аспектів обліково-фінансових механізмів підприємств в умовах турбулентності соціально-економічних змін.

Результати та обговорення В умовах турбулентності соціально економічних змін підприємства повинні використовувати стратегії обліково фінансового управління, які дозволяють ефективно вирішувати виклики та негативні наслідки цих змін.

В умовах турбулентності соціально-економічних змін підприємства стикаються зі значними труднощами в управлінні та фінансовому плануванні. Такі зміни можуть бути спричинені різними чинниками, такими як політична

нестабільність, зміни у правовій системі, зміни у попиті споживачів, зміни на міжнародному ринку тощо. У цих умовах підприємства повинні використовувати стратегії обліково-фінансового управління, які дозволяють ефективно вирішувати виклики та негативні наслідки цих змін.

Такі стратегії можуть включати в себе вдосконалення системи обліку та контролю, збільшення резервів фінансової стійкості, зменшення витрат та оптимізацію управління фінансовими ресурсами. Важливим елементом таких стратегій є забезпечення фінансової стабільності підприємства, що може бути досягнуто шляхом ретельного фінансового планування та управління ризиками. Крім того, важливою складовою стратегій є аналіз ринку та конкурентів, що дозволяє підприємствам ефективно реагувати на зміни в галузі та пристосовувати свою діяльність до нових умов [1].

Формування стратегій обліково-фінансових механізмів повинно базуватися на комплексному аналізі факторів, що впливають на діяльність підприємства, включаючи внутрішні та зовнішні чинники.

Формування стратегій обліково-фінансових механізмів є важливим етапом управління підприємством. Для досягнення успіху в цій сфері необхідно здійснювати комплексний аналіз факторів, що впливають на діяльність підприємства.

Це означає, що при формуванні стратегій обліково-фінансових механізмів необхідно враховувати внутрішні та зовнішні чинники, які можуть впливати на діяльність підприємства. До внутрішніх чинників можна віднести такі елементи, як фінансові ресурси, кадри, виробничі потужності та технології. Зовнішні чинники включають, наприклад, стан ринку, рівень конкуренції, політичну та економічну ситуацію в країні.

Комплексний аналіз факторів, що впливають на діяльність підприємства, дозволяє зрозуміти проблеми та виклики, з якими стикається підприємство, а також визначити стратегії, що можуть бути застосовані для їх вирішення. Наприклад, при недостатніх фінансових ресурсах можна використати стратегії залучення додаткових інвестицій, або зменшення витрат. При змінах на ринку

можна звернутися до стратегій пошуку нових ринків або розширення асортименту продукції [2].

В умовах постійних змін у суспільстві та економіці, забезпечення фінансової стабільності підприємства є ключовим елементом стратегій обліково-фінансового механізму. Для досягнення цієї мети, підприємства повинні зосередитися на оптимізації фінансових потоків та зменшенні ризиків, що дозволить збільшити прибутковість та забезпечити ефективне управління ресурсами.

Для оптимізації фінансових потоків, підприємства повинні проводити аналіз своїх фінансових показників та виявляти можливості для зниження витрат, підвищення ефективності використання ресурсів та збільшення прибутковості. Для зменшення ризиків, необхідно ретельно аналізувати ринкові та економічні умови, розробляти стратегії управління ризиками та створювати резервні фонди [3].

Забезпечення фінансової стабільності є важливою складовою успішної діяльності підприємства, яке дозволяє йому відповідати на виклики турбулентності соціально-економічних змін та досягати поставлених цілей.

Одним із головних завдань стратегій обліково-фінансового механізму є підвищення конкурентоспроможності підприємства шляхом використання ефективних методів управління фінансовими ресурсами.

Для досягнення цієї мети необхідно використовувати ефективні методи управління фінансовими ресурсами. Обліково-фінансове управління відіграє важливу роль у формуванні стратегій, які дозволяють підприємству стати більш конкурентоспроможним.

Одним з методів, які можуть бути використані для підвищення конкурентоспроможності підприємства, є ефективне управління фінансовими ресурсами. Це означає, що підприємство повинно мати грамотну стратегію управління фінансовими ресурсами, яка дозволяє оптимізувати витрати та збільшити прибуток.

Щоб досягти цієї мети, підприємство повинно вивчити свої фінансові

потреби, аналізувати свої ресурси та ризики, які пов'язані з діяльністю, і розробляти плани управління ресурсами відповідно до стратегії підприємства. Крім того, важливо використовувати сучасні інструменти та технології управління фінансами, такі як програми бухгалтерського обліку та фінансового планування, щоб забезпечити ефективність процесів та точність фінансових даних [4].

Формування стратегій обліково-фінансових механізмів повинно ґрунтуватися на врахуванні інноваційних технологій, що дозволяють оптимізувати процеси управління фінансовими ресурсами та забезпечувати ефективну реалізацію стратегії підприємства в умовах турбулентності соціально-економічних змін.

Врахування інноваційних технологій дає змогу оптимізувати процеси управління та забезпечувати ефективну реалізацію стратегії підприємства в умовах змінюючогося соціально-економічного середовища. Це може включати в себе застосування різноманітних інструментів фінансового управління, таких як аналіз даних, автоматизація процесів, використання штучного інтелекту тощо. Застосування таких інноваційних технологій дозволяє підприємствам збільшувати ефективність своєї діяльності, знижувати ризики та забезпечувати стабільність фінансового стану.

У цілому, використання інноваційних технологій в обліково-фінансових механізмах допомагає підприємствам бути готовими до викликів турбулентних соціально-економічних змін і забезпечувати свій успіх на ринку [5].

Висновки. Отже, підсумувавши вище зазначене, можна зазначити, що обліково-фінансовий механізм є важливою складовою ефективної діяльності будь-якого підприємства. Забезпечення правильної організації обліку та фінансового управління дозволяє підприємству отримувати максимальні прибутки та ефективно використовувати ресурси. При розробці стратегій обліково-фінансових механізмів важливо враховувати турбулентність соціально-економічних змін, що відбуваються на ринку. Необхідно враховувати фактори, такі як зміни в ринковій кон'юнктурі, правовому регулюванні та зміні

у споживацьких попитах.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАНЬ

1. Мін'ко, О. В. Сучасні соціально-економічні зміни в Україні: виклики та перспективи//Науковий журнал. – 2019. - № 11.
2. Голікова, Є. Ю. Соціально-економічні зміни в контексті глобалізації: основні напрями та проблеми// Економічний часопис-XXI. – 2020. № 2.
3. Поддубна, М. О. Турбулентність економічних систем: сутність та основні ознаки / М. О. Поддубна // Наукові записки. Серія "Економіка". – 2013. Т. 19. – С. 96-102.
4. Марчук, І. Стратегія управління фінансами підприємства/ І. Марчук // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. – 2016. – № 859. – С. 131-136.
5. Сидоренко, Л. І. Методичні підходи до формування стратегії фінансового менеджменту підприємства/ Л. І. Сидоренко // Економіка та держава. – 2017. – № 6. – С. 53-56. Науковий керівник: Гребенікова О. В., к.е.н., доц. каф. Фінансів, обліку і оподаткування Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ НА ОСНОВІ ПРИБУТКУ ВІД ЗВИЧАЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ

Сук П. Л.

д.е.н., професор
професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ
Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Ніжинський агротехнічний інститут
м. Ніжин, Україна

Вступ. Відповідно до принципу історичної (фактичної) собівартості, пріоритетною є оцінка активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання [1; 2].

Щоб правильно підрахувати собівартість продукції, потрібно врахувати усі витрати, що понесені на її виготовлення. Існує особливий вид витрат, що включається у собівартість продукції, не в періоді їх здійснення, а потребує віднесення на продукцією, що буде виготовлятися у наступних періодах. Це витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

Якщо ВМП відразу включати у собівартість продукції (тобто в одному періоді), то вона буде визначена неправильно: буде завищена в одному періоді і занижена у наступних періодах. Тому ВМП потрібно розподіляти відповідно до продукції, що буде виготовлятися у майбутньому. Витрати потрібно враховувати в собівартості продукції по мірі їх здійснення, незалежно від дати переміщення активів.

Тому якщо продукція виготовляється у наступних періодах, то і витрати повинні бути віднесені на цю продукцію.

Мета – розкрити зміст методу розподілу ВМП на основі прибутку від звичайної діяльності.

Матеріали та методи. Розподіляти ВМП можна за допомогою методів

амортизації необоротних активів. Одним із таких методів може бути метод на основі прибутку від звичайної діяльності.

Діяльність підприємства буває звичайна і надзвичайна. Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення [1].

Надзвичайна подія – подія або операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, та не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді [2].

Функціонування підприємства здійснюється внаслідок звичайної діяльності, а надзвичайні події виникають внаслідок стихійних лих, аварій, катастроф і т.д.

Тому щоб визначити прибуток (збиток) від звичайної діяльності потрібно від доходів, що обліковуються на рахунках 70 “Доходи від реалізації”, 71 “Інший операційний дохід”, 72 “Дохід від участі в капіталі”, 73 “Інші фінансові доходи”, 74 “Інші доходи” (крім надзвичайних доходів, які обліковуються на субрахунку 746 “Інші доходи”) відняти витрати, що відображаються на рахунках 90 “Собівартість реалізації”, 91 “Загальновиробничі витрати”, 92 “Адміністративні витрати”, 93 “Витрати на збут”, 94 “Інші витрати операційної діяльності”, 95 “Фінансові витрати”, 96 “Втрати від участі в капіталі”, 97 “Інші витрати” (крім надзвичайних витрат, які обліковуються на субрахунку 977 “Інші витрати діяльності”).

В П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” прибуток (збиток) від звичайної діяльності визначався окремо від надзвичайного прибутку. Він розраховувався як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Раніше прибуток від звичайної діяльності до оподаткування відображався в Звіті про фінансові результати (форма № 2) в окремій статті “Фінансові результати від звичайної діяльності (прибуток)” (код рядка 190), а збиток від звичайної діяльності до оподаткування в статті “Фінансові результати від

звичайної діяльності (збиток)” (код рядка 195) [2].

Тепер у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) (форма № 2) прибуток (збиток) від звичайної діяльності розраховується так само, проте він відображається не в окремій статті, а в складі статті “Фінансовий результат до оподаткування (прибуток)”, код рядка 2290, а збиток від операційної діяльності міститься в статті “Фінансовий результат до оподаткування (збиток)”, код рядка 2295 [1; 3].

Отже, щоб отримати фінансовий результат (прибуток (збиток)) від звичайної діяльності, що раніше відображався у Звіті про фінансові результати, потрібно із статей Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2) “Фінансовий результат до оподаткування (прибуток, код рядка 2290 і збиток, код рядка 2295)” відняти суму прибутку (збитку) від надзвичайних подій.

Таким чином, в даний час стаття Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2) “Фінансовий результат до оподаткування (прибуток, код рядка 2290 і збиток, код рядка 2295)” фактично є фінансовими результатами від звичайної діяльності.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі прибутку від звичайної діяльності розраховується множенням суми ВМП, що розподіляються, та коефіцієнта розподілу ВМП, який визначається діленням суми планового або фактичного обсягу прибутку від звичайної діяльності за відповідні періоди розподілу ВМП на плановий обсяг прибутку від звичайної діяльності за увесь період розподілу ВМП.

При розподілі ВМП за методом на основі прибутку від звичайної діяльності використовують формули:

$$\text{ПЗВ} = \text{ПОД} + \text{ФД} + \text{ІД} - \text{ФВ} - \text{ІВ},$$

де ПЗВ – прибуток від звичайної діяльності; ПОД – прибуток від операційної діяльності; ФВ – фінансові доходи; ІД – інші доходи; ФВ - фінансові витрати; ІВ – інші витрати.

$$\text{РСРВМП} = \text{СРВМП} \times \text{КРВМП},$$

де РСРВМП – річна сума розподілу ВМП; СРВМП – сума розподілу ВМП; КРВМП – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$\text{КРВМП} = \text{СПВЗД} : \text{ПСПВЗД},$$

де СПВЗД – сума прибутку від звичайної діяльності; ПСПВЗД – планова сума прибутку від звичайної діяльності.

Розподіляти ВМП за методом на основі прибутку від звичайної діяльності можна і за іншим варіантом:

$$\text{РСРВМП} = \text{СПВЗД} \times \text{КРВМП},$$

$$\text{КРВМП} = \text{СРВМП} : \text{ПСПВЗД}.$$

Метод розподілу ВМП на основі прибутку від звичайної діяльності можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП. Наведемо приклад розподілу ВМП за методом на основі прибутку від звичайної діяльності.

Приклад. ВМП на суму 85000 грн, строк розподілу – 4 роки. Протягом періоду розподілу ВМП передбачається отримати 210000 грн прибутку від звичайної діяльності, у тому числі: за 1-й рік – 100000 грн, за 2-й рік – 50000 грн, за 3-й рік – 40000 грн, за 4-й рік – 20000 грн. Коефіцієнт розподілу ВМП дорівнює: за 1-й рік – 0,4762 ($100000 : 210000 = 0,4762$), за 2-й рік – 0,2381 ($50000 : 210000 = 0,2381$), за 3-й рік – 0,1905 ($40000 : 210000 = 0,1905$), за 4-й рік – 0,0952 ($20000 : 210000 = 0,0952$).

В таблиці 1 сформовано розподіл ВМП методом на основі прибутку від звичайної діяльності за 1-м способом (від початкової суми ВМП).

Таблиця 1

**Метод розподілу ВМП на основі прибутку від звичайної діяльності
(1-й спосіб – від початкової суми)**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток від звичайної діяльності, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	85000	100000	0,4762	40477
2	85000	50000	0,2381	20239
3	85000	40000	0,1905	16193
4	85000	20000	0,0952	8092
x	Разом	210000	1	85000

[авторська розробка]

Результати розподілу ВМП методом на основі прибутку від звичайної діяльності за 2-м способом (від залишкової суми ВМП) наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Метод розподілу ВМП на основі прибутку від звичайної діяльності
(2-й спосіб – від залишкової суми)**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Прибуток від звичайної діяльності, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	85000	100000	0,4762	40477
2	44523	50000	0,2381	10601
3	33922	40000	0,1905	6462
4	27460	20000	0,0952	27460
x	Разом	210000	1	85000

[авторська розробка]

З таблиці 1 видно, що використання 1-го способу методу на основі прибутку від звичайної діяльності дозволяє повністю розподілити суму ВМП між усіма періодами.

Якщо використовувати 2-й спосіб методу на основі прибутку від звичайної діяльності (табл. 2), то в останньому періоді буде нерозподілена сума ВМП, яка відноситься у витрати.

Результати і обговорення. ВМП є особливим видом витрат. Їх не можна відразу відносити у витрати звітного періоду, а потрібно списувати (розподіляти) та включати до складу витрат наступних періодів. Це відповідає принципам бухгалтерського обліку і фінансової звітності. Зокрема, згідно з принципом історичної (фактичної) собівартості, підприємство повинне відображати фактичні витрати, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції, які формують її собівартість.

ВМП пов'язані із зменшенням активів, або збільшенням зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства не у звітному періоді, а у наступних періодах, а тому вони потребують розподілу.

ВМП потрібно визнавати одночасно з отриманням доходу, для якого вони здійснені в одному періоді.

ВМП забезпечують одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, тому їх потрібно систематично розподіляти між відповідними звітними періодами з метою правильного підрахунку собівартості продукції [4].

Висновки. Розподіляти ВМП можна за методом на основі прибутку від звичайної діяльності.

Відповідно до П(С)БО 3 “Звіт про фінансові результати” прибуток (збиток) від звичайної діяльності розраховувався окремо в Звіті про фінансові результати (форма № 2) в статтях: прибуток – в статті “Фінансові результати від звичайної діяльності (прибуток)”, код рядка 190, а збиток – в статті “Фінансові результати від звичайної діяльності (збиток)” (код рядка 195).

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування визначається як різниця суми прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків) [2].

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності, що раніше відображався у Звіті про фінансові результати в окремій статті, тепер відображається не окремо, а в складі статті “Фінансовий результат до оподаткування (прибуток)” (код рядка 2290), а збиток від операційної діяльності міститься в статті “Фінансовий результат до оподаткування (збиток)” (код рядка 2295) [1; 3].

Розподіл ВМП за метод на основі прибутку від звичайної діяльності можна здійснювати за двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Законодавством не передбачені методи і способи розподілу ВМП. Тому підприємство може їх самостійно обирати і визначати порядок їх розподілу на свій розсуд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 7 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України

28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 “Звіт про фінансові результати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 31 березня 1999 р. № 87, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 червня 1999 р. за № 397/3690. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99#Text>.

3. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 “Витрати”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 318, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 січня 2000 р. за № 27/4248. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text>.

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ НЕБАНКІВСЬКОГО ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Терещенко Тетяна Євгеніївна,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

Горб Катерина Юріївна,

студентка фінансового факультету

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

Вступ. Небанківський фінансовий сектор України, що динамічно розвивався протягом останніх десяти років, зазнав значних випробовувань із повномасштабним вторгненням Росії наприкінці лютого 2022 року. Економічна криза, викликана військовими діями, призвела до падіння попиту на фінансові послуги, в першу чергу, через зниження платоспроможності населення. Окрім того, загостренню проблеми суттєво сприяли окупація територій, руйнування виробничих потужностей бізнесу та міграція населення країни.

Загалом фінансово-кредитні установи відіграють вирішальну роль як у загальному розвитку окремих секторів економіки, так і виконують важливу соціально-економічну функцію, залучаючи, а потім перерозподіляючи залучені кошти у інші фінансові активи. Досвід розвинутих країн свідчить, що при ефективному функціонуванні небанківських фінансових інститутів досягається значний економічний ефект. Тому дослідження стану, перспектив розвитку та динаміки показників діяльності небанківського фінансового сектору в умовах воєнного стану, в якому з 24 лютого 2022 року знаходиться країна, залишається вкрай актуальним.

Мета роботи. Дослідження тенденцій та факторів спаду небанківського фінансового сектору (крім страхових компаній) в українській економіці на тлі повномасштабної війни, аналізу потокового стану та динаміки зниження ринку небанківських фінансових послуг на основі даних про кількість фінансових установ, задіяних на ринку, обсяги їхніх активів та наданих послуг протягом

2022 року і у порівнянні з довоєнним 2021 роком.

Матеріали та методи. Проблемам та перспективам розвитку небанківського фінансово-кредитного сектору протягом останніх п'яти років приділяли увагу такі вітчизняні економісти, як Глущенко С., Черкасова С., Медвідь Л., Чернишова О., Чорновол А., Мирончук В. тощо. Окрім того, потужною інформаційною та аналітичною базою щодо зазначеного питання виступають статистичні дані Національного банку України, представлені у звітах про фінансову стабільність та щоквартальних оглядах небанківського фінансово-кредитного сектору.

В ході дослідження авторами використовувалися діалектичний та абстрактно-логічний методи, метод порівняльного та економіко-статистичного аналізу.

Результати та обговорення. Починаючи аналіз діяльності небанківського фінансового сектору в умовах повномасштабних військових дій на території України, необхідно акцентувати увагу, що за даними Національного банку України (далі – НБУ), у 2022 році суттєво погіршився стан подання звітності небанківськими фінансово-кредитними установами, що було пов'язано з браком персоналу, операційними бар'єрами дистанційної роботи та втратою документів через воєнні дії. Заради підтримки безперебійної діяльності небанківського фінансового сектору на початку війни НБУ було тимчасово застосовано ряд пом'якшень, зокрема було знято заходи впливу за більшість порушень, актуалізовано можливості застосування нормативно-правових актів, подовжено строки виконання регуляторних вимог. Так, відповідно до Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03.03.2022 № 2115-ІХ було послаблено вимоги щодо строків подання звітності. Проте, з III кварталу 2022 року, з метою приведення діяльності небанківського сектору до регуляторних вимог, НБУ поступово поновлював вимоги та заходи впливу до гравців ринку, в тому числі щодо строків подання звітності, анулювання ліцензій та дотримання фінансових нормативів.

Виключення регулятором неактивних учасників із Реєстру призвело до поступового збільшення частки тих, хто звітує, що головним чином відобразилося на поліпшенні стану подання звітності ЮО–лізингодавцями у другій половині 2022 року. Проте, у 2023 році повнота подання звітності ломбардів та кредитних спілок залишається недостатньою.

З огляду на реалізацію операційних ризиків із початком воєнних дій, кількість учасників небанківського фінансового сектору стрімко скорочувалася, переважно за рахунок частки вибулих фінансових компаній та кредитних спілок. В табл. 1 наведена динаміка кількості зареєстрованих учасників ринку небанківських фінансово-кредитних установ (крім страхових компаній) в Україні протягом 2022 року і у порівнянні з довоєнним 2021 роком.

Таблиця 1

**Динаміка небанківських фінансово–кредитних установ
(крім страхових компаній) в Україні в 2021-2022 рр., I кв. 2023 р.**

Види небанківських фінансово–кредитних установ	Кількість зареєстрованих учасників, на кінець звітного періоду, од.						2022 р. до 2021	
	2021	I квартал 2022	I півріччя 2022	9 місяців 2022	2022	I квартал 2023	од.	%
Кредитні спілки	278	205	187	179	162	157	116	58,3
Ломбарди	261	197	195	191	183	171	78	70,1
Фінансові компанії	922	894	892	848	760	682	162	82,4
ЮО–лізингодавці	104	105	105	102	96	89	8	92,3
Разом	1565	1401	1379	1320	1201	1099	364	76,7

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

Так, у 2022 році порівняно з 2021 кількість гравців небанківського фінансового сектору без урахування страховиків скоротилася на 364 установи і становила 1201 установу на кінець звітного періоду, склавши 76,7% від 2021 року. За звітний період суттєво знизилася кількість кредитних спілок та фінансових компаній – скоротилася на 116 та 162 учасники відповідно. Кількість ломбардів знизилася майже на 30% у порівнянні з довоєнним 2021 роком і налічувала 183 установи на кінець звітного періоду. Сектор

ЮО–лізингодавців у річному вимірі залишило 8 учасників.

Економічні втрати, спричинені військовою агресією, зумовили зниження частки небанківських фінансово–кредитних установ у загальному обсязі активів фінансового сектору до 11,97% станом на 31 грудня 2022 року. У найбільш скрутному становищі опинилися кредитні спілки, обсяги активів яких стрімко скорочувалися протягом усього року і у IV кварталі 2022 року склали 55,3% від довоєнного рівня. Активи фінансових компаній, навпаки, зросли на 12,9% не зважаючи на вихід з ринку понад 160 учасників. Обсяг активів ломбардів знизився майже на 5%. Динаміку зазначених показників можна спостерігати в табл. 2

Таблиця 2

**Динаміка обсягу активів небанківських фінансово–кредитних установ
(крім страхових компаній) в Україні в 2021-2022 рр.**

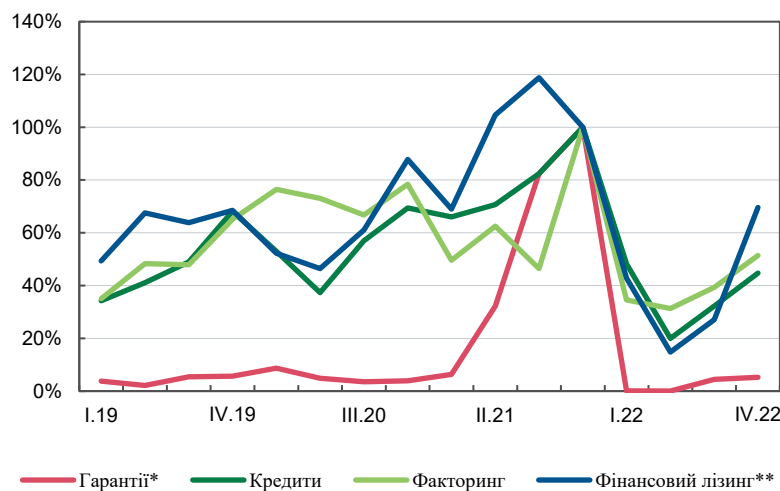
Вид небанківських фінансово–кредитних установ	Обсяг активів, млн. грн.					2022 р. до 2021 р., %
	2021	I квартал 2022	I півріччя 2022	9 місяців 2022	2022	
Кредитні спілки	2 330	1 731	1 680	1 524	1 288	55,3
Фінансові компанії	216407	213792	214427	218109	244345	112,9
Ломбарди	4 289	4 334	4 409	4 416	4 093	95,4

Джерело: сформовано авторами на основі даних [1].

Сектор фінансових компаній, що нарощував активи протягом 2022 року, загалом згенерував прибуток, хоча його розподіл між гравцями був нерівномірним. Прибутковість окремих учасників сектору досягалася за рахунок збитковості або вилучення з Реєстру інших. Так, за III квартал 2022 року ринок небанківських фінансових послуг залишило 88 фінансових компаній, і вже за I квартал 2023 року – 78.

Обсяг послуг фінансових компаній на початку війни стрімко скоротився у порівнянні з довоєнним рівнем, а низький прибуток призвів до збитковості учасників сектору у I кварталі вперше з кризового 2020 року. Обсяги кредитування, що зростали у довоєнний період, на початку року знизилися на

чверть. Значно скоротилася кількість договорів із факторингу та лізингу, тоді як послуги з гарантування фактично припинили надаватися (рис.1.). Директор ТОВ «Манівео швидка фінансова допомога» С. Синченко зазначає, що на діяльність фінансових компаній суттєво вплинула висока частка непрацюючих кредитів (NPL) у простроченому портфелі [2].

Рис. 1. Динаміка обсягів наданих фінансових послуг фінансовими компаніями України за видами послуг(IV кв. 2021 = 100%) [3]

Проте, впровадження нових стратегічних планів та адаптація небанківського сектору до нових реалій призвела до відновлення діяльності фінансових компаній з липня 2022 року. Так, у IV кварталі збільшилися обсяги фінансового лізингу, факторингу та кредитування: позики населенню й бізнесу зросли на 42% та 37% відповідно, що свідчило про повільне відновлення попиту. Незначними темпами почали зростати й обсяги наданих гарантій.

Варто зазначити, що у воєнний період відбулися структурні зміни у забезпеченні ринку фінансового лізингу. Так, на початку війни 99% лізингових операцій здійснювалося за рахунок ЮО–лізингодавців, тоді як наприкінці 2022 року 55% фінансового лізингу забезпечили фінансові компанії. Об’єктами лізингових угод протягом року виступали переважно легкові та вантажні автомобілі, а також сільськогосподарська техніка. Обсяг лізингових угод на будівельне обладнання та техніку, що у IV кварталі 2021 року складав більше

200 млн. грн., на початку 2022 року не досяг навіть 10 млн. грн.

Не зважаючи на те, що рентабельність фінансових компаній протягом 2022 року зростала, в річному вимірі показники діяльності цього сегменту небанківського фінансового сектору залишилися набагато нижчими у порівнянні з довоєнним рівнем. Так, кредитування в річному вимірі знизилося більше ніж удвічі, обсяг послуг факторингу впав на 39%, фінансового лізингу - на 60%.

Сектор ломбардів, який упродовж року майже не розвивався, загалом був збитковим з огляду на суттєве скорочення найвагомійшої частки у структурі надходжень – процентних доходів. Негативний вплив на діяльність ломбардів справили чинники, спровоковані воєнними діями, серед яких розкрадання майна, мародерство, обмеження зняття готівки ломбардами, неможливість ідентифікації клієнтів, що втратили документи тощо. Показники рентабельності активів та капіталу ломбардів хоч і зростали протягом 2022 року, проте не досягли позитивних значень: у II кварталі від'ємний показник рентабельності сягнув історично низького рівня.

Як зазначає НБУ, обсяг кредитування ломбардами, який скорочувався ще напередодні повномасштабного вторгнення, за 2022 рік знизився на 36%, а у II кварталі 2022 року був меншим вдвічі порівняно з II кварталом 2021 року. Проте, починаючи з другої половини 2022 року діяльність ломбардів, як і фінансових компаній, почала повільно відновлюватись, про що свідчило збільшення процентних доходів наприкінці року: чистий прибуток склав 8,625 млн. грн. та 26,722 млн. грн. у III та IV кварталах відповідно.

Сектор кредитних спілок, діяльність якого є найбільш ризиковою з огляду на потребу в залученні коштів населення, наразі потребує значної підтримки. Суттєвою проблемою виступає погіршення платоспроможності кредитних спілок через нездатність генерувати прибуток та нестачу капіталу. Окрім того, кредитні спілки, на відміну від інших учасників небанківського фінансового сектору, більш обмежені у можливостях підтримання ліквідності та капіталізації [4].

Обсяги позик кредитних спілок протягом зазначеного періоду зменшувались, переважно за рахунок позик на придбання, будівництво та ремонт нерухомості. Окрім того, суттєво погіршилася якість позик, на що вплинув зростаючий NPL у кредитному портфелі: частка «непрацюючих» кредитів із 14% у I кварталі 2022 року зростає до 28% у IV кварталі, що відповідає кризовому рівню 2020 року. Загалом у 2022 році діяльність кредитних спілок була збитковою й продемонструвала негативний фінансовий результат.

Висновки. Аналіз розвитку небанківського фінансового посередництва (крім страхових компаній) в Україні виявив неспроможність низки гравців небанківського фінансового сектору до шоків повномасштабної війни, що призвело до анулювання ліцензій та вимушеного виходу з ринку значної кількості учасників.

Зниження ліквідності, рентабельності та операційної ефективності зареєстрованих небанківських фінансових установ із початком війни обумовлювалося підвищеними операційними та безпековими ризиками, а також потребою у мобілізації власних ресурсів для підтримки безперервної діяльності. Проте, не зважаючи на суттєве зниження доходів та обсягів наданих послуг в річному вимірі, активність гравців небанківського фінансового сектору, починаючи з другої половини 2022 року поступово відновлюється, що зумовлено, в тому числі, виваженою політикою Національного банку України.

Як зазначає регулятор, небанківські фінансові установи, налагоджуючи канали надання послуг в умовах війни, у подальшому повинні дотримуватись законодавства щодо захисту споживачів, а також зосередити увагу на протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наглядова статистика НБУ небанківських фінансових послуг за 2022 рік / Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#6>

2. *Сільченко С.* Ми формуємо стійку фінансову інклюзію в Україні / Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3661977-sergij-sincenko-direktor-moneyveo.html>

3. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2023 року / Національний банк України: офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Nonbanking_Sector_Review_2023-03.pdf?v=4

4. *Савчук С., Беспалий С.* Як підтримати фінансовий сектор під час війни та в повоєнний період – пропозиції Національного банку / Interfax - Україна: Інформаційне агентство. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/845127.html>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ АТ «ФАРМАК» В УМОВАХ ВІЙНИ

Філоненко Марія Миколаївна

Студентка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Жилінська О. І.

Науковий керівник: д.е.н., проф.

Вступ. Будь-яка компанія у процесі своєї діяльності стикається з безліччю внутрішніх та зовнішніх перешкод – конкуренти, незадоволені клієнти, конфлікти між працівниками, економічні та політичні фактори тощо. Із 24 лютого 2022 року найголовнішою перешкодою діяльності українських компаній стало повномасштабне вторгнення рф в Україну. У надскладних умовах воєнного стану багато підприємств змушені були змінити напрямки своєї спеціалізації, майже всі бізнеси потерпають від катастрофічних збитків і втрати клієнтів, більшість іноземних компаній тимчасово припинили свою діяльність на території України. Водночас є ті організації, які, незважаючи на труднощі, продовжують свою роботу і навіть розвиваються, реалізуючи концепцію корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), підтримуючи національну економіку, населення країни та сили оборони. Серед численних прикладів демонстрування соціально-відповідальної поведінки вирізняється компанія «Фармак», яка щодня генерує власний внесок у другий рік незламності.

Ціль роботи. Дослідити особливості діяльності компанії «Фармак» в умовах війни та визначити нові практики реалізації компанією концепції КСВ.

Матеріали та методи. Під час дослідження були використані інформаційні матеріали офіційного сайту компанії «Фармак», результати перших наукових розвідок проблематики трансформації практик реалізації українськими компаніями концепції КСВ під час воєнного стану. Було використано такий інструментарій загальнонаукових методів, як єдності

історичного і логічного, аналізу й синтезу, узагальнення, систематизація.

Результати та обговорення. Упродовж другого року незламності відзначаємо нове змістовне наповнення концепції КСВ у частині її реалізації українськими компаніями в жорстоких реаліях повномасштабного вторгнення. Не зважаючи на економічну скруту і загальний спад ділової активності, сотні малих, середніх і великих компаній надають найрізноматнішу фінансову, матеріальну, гуманітарну допомогу. КСВ бізнесу за умов війни набуває нового змістового наповнення у частині інструментарію реалізації, зокрема проявляючись у збереженні робочих місць, всебічному захисті своїх працівників, як от релокація з зон бойових дій у більш безпечні місця, у благодійності та корпоративному волонтерстві, у допомозі населенню та Силам оборони. Головною відмінною рисою КСВ українського бізнесу в умовах воєнного стану стає актуалізація згуртованості та всебічної залученості до проблем українського суспільства. Серед численних кращих практик реалізації українськими компаніями КСВ під час війни відзначаємо системні зусилля компанії «Фармак».

Висновки. Серед головних напрямів реалізації концепції КСВ під час воєнного стану компанія «Фармак» ініціювала і послідовно втілює такі кращі практики:

- фінансова і матеріальна підтримка ЗСУ та ТРО;
- надання лікарських засобів на потреби МОЗ України та військовим шпиталям;
- організація надання медичних послуг та надання лікарських засобів для населення деокупованих територій;
- облаштування пунктів укриття;
- гуманітарна допомога населенню;
- збереження всіх робочих місць, релокація персоналу компанії до більш безпечних територій, підвищення рівня заробітної плати;
- забезпечення умов особистісного і професійного розвитку для персоналу, включаючи соціальний пакет, щорічний скрінінг здоров'я, програми

збереження ментального здоров'я тощо.

Ще у перші дні повномасштабного вторгнення окупантами було вщент знищено склади «Фармак» на Київщині, де знаходилися готові лікарські засоби, сировина для препаратів та первинне пакування. Це спричинило компанії мільярдні збитки, не зважаючи на це, «Фармак» вже з 24 лютого 2022 року почав забезпечувати потреби Міністерства охорони здоров'я України, ЗСУ, ТРО та шпиталів наявними лікарськими засобами [1].

Лікарські засоби під час воєнного стану, масштабних бойових дій, постійних ракетних обстрілів мирного населення – це стратегічна продукція, яка, на жаль, необхідна постійно. Відтак вже на початку березня року незламності, незважаючи на суттєві труднощі у забезпеченні ресурсами та логістиці, виробництво фармацевтичних препаратів було відновлено. Основні зусилля «Фармак» були зосереджені саме на тих лікарських засобах, які були конче необхідні населенню й армії, а саме: знеболювальні, кровоспинні, наркози та медикаменти для лікування хронічних захворювань [2].

Окрім безперебійного виробництва медикаментів, компанія «Фармак» також підтримує наших захисників фінансово і матеріально. Зокрема, нашим воїнам передали 66 безпілотних літальних апаратів, 21 транспортний засіб, 12 генераторів, 23 радіостанції, все необхідне для побутового облаштування від металевих ліжок до ковдр і газових плит. Також «Фармак» надає військовим медичне обладнання, бронежилети, балістичні шоломи, інші засоби індивідуального захисту, термобілизну, маскувальні комплекти, смартфони, планшети, технічне й навігаційне обладнання [1].

Одним з основних напрямів підтримки для компанії була і залишається освітня сфера. У 2022 році «Фармак» і Благодійний фонд Родина Жебрівських долучились до облаштування укриттів у трьох школах Києва й Житомирщини, виділили кошти на літній відпочинок у таборі для дітей військовослужбовців та закупили шкільне приладдя учням села Количівка Чернігівської області, яке одним із перших постраждало від агресії російської терористичної армії [1].

Збройні сили України демонструють блискучі результати, звільняючи

захоплені міста та села. Проте після деокупації населених пунктів у більшості випадків постає жахлива реальність виживання їхніх мешканців – зруйновані будинки, відсутність товарів першої необхідності, змучені мешканці, які були позбавлені медичної допомоги й життєво необхідних ліків. Одразу за оборонцями у звільнені міста і села прямують волонтери з гуманітарною допомогою для населення. Компанія “Фармак” також долучилась до проєкту «Мобільні лікарі», започаткованого благодійним фондом «ДивоЮА». У рамках проєкту медики прибувають до населених пунктів, що постраждали від російської терористичної армії, на спеціальному автомобілі – величезну вантажівку переобладнано у мобільну лабораторію, кабінет УЗД й аптеку. Будь-яка людина за потреби може пройти обстеження, а також за призначенням отримати безкоштовні лікарські засоби, які надає компанія “Фармак” [1]. Серед областей, де вже побували волонтери проєкту “Мобільні лікарі”, – Київщина, Сумщина, Чернігівщина, Херсонщина, Луганщина.

Також “Фармак” підтримує статус соціально-відповідальної компанії щодо своїх співробітників. Не зважаючи на економічний спад, чисельність працевлаштованих залишилась на довоєнному рівні – це близько 3000 співробітників, при цьому рівень заробітної плати не знизився, а навіть навпаки зріс, так, у жовтні 2022 року керівництво збільшило заробітну плату всім категоріям працівників компанії [2], [3].

Співробітники, що втратили житло через воєнні дії, отримали додаткову допомогу від підприємства. Також “Фармак” релокував до Києва своїх фахівців із Харкова, де у компанії була дослідницька лабораторія. Медичних працівників з окупованих територій, регіонів, де ведуться активні бойові дії, було працевлаштовано у більш безпечних містах України. Тих співробітників, які вступили до лав Збройних сил України, а їх близько 60 осіб, компанія повністю забезпечила військовою амуніцією. Працівники компанії як у мирний час, так і під час воєнного стану, забезпечені соціальним пакетом із медичним страхуванням, мають можливості професійного та особистісного розвитку, щорічного скринінгу здоров’я та програми з підтримки ментального здоров’я

тощо [3]. Досягнення компанії визнано Спілкою Українських підприємців «Фармак» дістав відзнаку «Найкращий роботодавець 2022 року», і це теж внесок компанії у другий рік незламності.

Незважаючи на військові дії, «Фармак» продовжує інноваційний розвиток. У травні 2022 року фармацевтична компанія відкрила нову дільницю з виробництва ліків у небулах, будівництво якої розпочала ще до початку повномасштабного вторгнення держави-агресора в Україну [4]. Також восени 2022 року «Фармак» встановив на підприємстві в Києві сучасну систему очищення стічних вод, що підтверджує прагнення компанії дотримуватися стратегії сталого розвитку та відповідального ставлення до екології [1].

З огляду на все вище сказане, можна відмітити, що концепція корпоративної соціальної відповідальності набуває нового змістовного наповнення у частині її реалізації українськими компаніями в жорстоких реаліях повномасштабного вторгнення. Не зважаючи на скрутне економічне становище та загальний спад ділової активності, компанії намагаються надати необхідну допомогу для ліквідації наслідків обстрілів та мінімізації гуманітарних проблем. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу за умов війни набуває нового змістового наповнення у частині інструментарію реалізації, зокрема проявляючись у збереженні робочих місць, всебічному захисті своїх працівників, як от релокація з зон бойових дій у більш безпечні місця, у благодійності та волонтерстві, у допомозі населенню та Силам оборони. У перших системних дослідженнях українського суспільства під час війни дослідники справедливо роблять висновок, що відмінними рисами корпоративної соціальної відповідальності бізнесу в умовах воєнного стану також стали згуртованість та залучення до проблем суспільства [5]. Найважливіше, що такі дії з боку компаній не є примусовими або ж обов'язковими, такі управлінські рішення генеруються топменеджментом українських компаній, підтримуються колективами компаній і здійснюються добровільно, будучи спрямованими на зміцнення стійкості й добробуту України та її громадян. Така солідарна відповідальність і готовність з боку

бізнесу надавати спільну відповідь на зовнішні виклики, наскільки важкими вони б не були, є важливим внеском у формування новітніх цінностей українського суспільства.

Отже, компанія «Фармак» демонструє найкращі практики, долучаючись до боротьби українського народу проти російських терористів, і це є найвищим проявом корпоративної соціальної відповідальності, який може продемонструвати бізнес у часи найбільшої, найжорстокішої та найкровопролитнішої війни з часів Другої світової війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фармак: офіційний веб-сайт компанії. URL: <https://farmak.ua/>
2. “Фармак” втратив склад з ліками на 1,5 млрд грн, але відновив асортимент і майже не змінив ціни. URL: <https://mind.ua/video/20247625-farmak-vtrativ-sklad-z-likami-na-15-mlrd-grn-ale-vidnoviv-asortiment-i-majzhe-ne-zminiv-cini>
3. Компанія “Фармак” визнана кращим роботодавцем 2022 року за версією Співки Українських Підприємців. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/01/5/695701/>
4. Українська фармацевтична компанія відкрила нову ділянку з виробництва критично важливих ліків. URL: <https://forbes.ua/company/farmak-vidkriv-novu-dilnitsyu-z-virobnitstva-kritichno-vazhlivikh-likiv-byudzheth-proektu-9-mln-evro-20092022-8428>
5. Серікова О. М. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу в умовах війни в Україні: національний і глобальний виміри. Бізнес Інформ. 2022. №6. С. 94–100. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-6-94-100>

ВПЛИВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇНИ

Флегантова Анна Леонідівна,

к.е.н., доцент

Коршун Едуард Сергійович,

Аспірат

Вищий навчальний заклад Укоопспілки
Полтавський університет економіки і торгівлі
м. Полтава, Україна

Вступ. Основою «виживання» країн у всесвітньому процесі глобалізації є конкурентоспроможність. Світовий ринок зараз характеризується великим загостренням конкуренції, яка викликана різким прискореним технічним розвитком виробництва і підвищення його ефективності. Висока конкурентоспроможність країни відбиває досягнутий на промислових підприємствах значний рівень продуктивності праці та ефективності виробництва, що забезпечує випуск товарів, що відрізняються високою конкурентоспроможністю на світовому ринку.

Мета роботи: розкрити вплив інновацій на конкурентоспроможність країн .

Результати та обговорення. Міжнародна конкурентоспроможність виступає визначальним чинником зростання економіки країни, враховуючи активізацію процесів глобалізації світового ринку. Сучасні нестабільні умови господарювання та міжнародних відносин, високий ступінь невизначеності розвитку глобальної економіки підвищують актуальність питання забезпечення конкурентоспроможності країн задля їх адаптації до вимог світового ринку з урахуванням національних інтересів. Особливого значення набуває проблема забезпечення збалансованого розвитку країн в умовах активних інноваційних перетворень, які, з одного боку, сприяють підвищенню економічної ефективності суспільного виробництва, викликаючи технологічні та соціальні зміни у суспільстві, з іншого боку [1].

Зміна структури економіки, технічне і технологічне оновлення, диверсифікація, модернізація виробничих потужностей, впровадження енергозберігаючих технологій служать підвищенню конкурентоспроможності національної економіки - це безпосередньо здійснюється за допомогою інноваційної діяльності. В результаті цього зростуть масштаби виробництва нової продукції та послуг, будуть створюватися нові робочі місця, за рахунок зростання експорту буде розширяться географія зовнішньоекономічних зв'язків.

Країни, що розвиваються у розробці національної стратегії розвитку інновацій широко використовують передовий досвід розвинених країн. Тут використовуються такі стратегічні підходи, як «ввезення», «вирощування» і «наздоганяючий».

Для інноваційної діяльності найважливішою умовою є інноваційне суспільство, яке відображає в собі деякі особливості: наявність добре організованої та фінансованої освіти і науки; спрямованість особистості, груп і організацій на розумову діяльність; розвиненість інфраструктури створення і поширення знань [2].

Таблиця 1

Рейтинг інноваційних економік 2022

Позиція в 2021 році	Позиція в 2022	Економіка
1	1	Швейцарія
3	2	США
2	3	Швеція
4	4	Великобританія
6	5	Нідерланди

Джерело: складено автором на основі [3].

Значення рейтингів інноваційного розвитку щорічно зростають, враховуючи необхідність їх застосування у проведенні досліджень в різних сферах. Адже вони досліджують і порівнюють інноваційну активність різних країн і галузей національних економік у загальному інноваційному розвитку, використовують глобальні критерії та формують певні показники, порівняльні

індекси, які об'єктивно визначають стан, місце кожної країни у світовому інноваційному розвитку та їх внесок у глобальну економіку [5].

Висновки. В умовах розгортання жорсткої конкурентної боротьби на місцевому і глобальному ринках наукові досягнення, трансформовані в різні нововведення, стають необхідною умовою розвитку як для окремих фірм, так і для цілих галузей і економік. Вирішальними факторами, що визначають динаміку інновацій, є технічний прогрес і збільшення капіталовкладень в основні фонди. Ці дві детермінанти визначають приріст реального національного доходу, проте в попередні десятиліття політика держави в галузі науки і інновацій практично була відсутня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скоробогатова Н. Міжнародна конкурентоспроможність країн у реаліях інноваційних зрушень Індустрії 4.0. Економічний аналіз. Тернопіль. 2019. Том 29. № 3. С. 21-28.

2. Жаббаров К. Й. Антикризова функція: Інноваційний розвиток та конкурентоспроможність. Соціальна Економіка, випуск 59, 2020. С. 46-57

3. Global Innovation Index 2022 [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу:

https://www.wipo.int/pressroom/en/articles/2022/article_0011.html#:~:text=Switzerland%2C%20the%20United%20States%2C%20Sweden,threshold%20of%20the%20top%2010.

4. Булеев И. П. Опыт структурирования промышленности развитых стран и возможность его использования в Украине / И. П. Булеев // Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку: зб. наук. праць / ІЕП НАН України.

5. Ковбатюк М. В., Шкляр В. В. Порівняльна оцінка інноваційного розвитку країн світу. Збірник наукових праць ДУІТ. Серія «Економіка і управління», 2020. Вип. 47

РЕКЛАМА НА РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Чернуха Олександр Васильович

к.іст.н., доцент

Ковальова Анастасія Олександрівна

Бойко Софія Дмитрівна

Студенти

Харківський національний медичний університет

м. Харків, Україна

Вступ. Дослідження реклами медичних послуг надає можливість краще розуміти систему її просування, поставити завдання для подальшої реалізації, а також зацікавити споживачів у відповідних послугах, товарах, які рекламуються.

Мета роботи. Ця тема заслуговує особливої уваги для рекламних агенств, щоб запобігти розповсюдженню хибної інформації, яка може зашкодити здоров'ю людей, а тому може призвести до правової відповідальності.

Матеріали та методи. Аналіз актуальних статей про рекламу, відбір заборонених та легалізованих засобів поширення медичної інформації в медіапростір.

Результати та обговорення. Реклама – це основний інструмент, за допомогою якого замовник намагається модифікувати поведінку адресата, привернути його увагу до товарів, показати значущість та корисність об'єкту рекламування. Мета будь-якої реклами підвищити попит на відповідний товар. В медицині вона грає важливу роль, адже поширює інформацію про лікарські засоби та послуги. Тому треба зрозуміти та врахувати особливості її розробки, редагування, оформлення, просування в медіапростір. Креатор, копірайтер, менеджер з реклами, промоутер, медіабайєр – це люди, які займаються цими справами.

Найчастіше такий вид інформації можна зустріти кожен день: по телебаченню, в газетах, на рекламних стендах, в різноманітних соціальних мережах. Зазвичай пошук того чи іншого засобу не викликає особливих

проблем через широку поширеність медіаматеріалів. Кожен із нас може легко перерахувати десяток або навіть і більше назв лікарських препаратів. Для цього не потрібна медична освіта або часті візити до лікаря – ми запам'ятовуємо різні назви, тому що фармацевтична реклама – це найбільший сегмент рекламного ринку на телебаченні України. Майже 30% від загальної кількості реклами на українському телебаченні – реклама лікарських препаратів та медичних виробів. На окремих каналах обсяг подібної реклами становить понад 50%.

Рекламодавцю треба врахувати, що аудиторія реклами в сфері медицини є найчутливішою аудиторією, так як це потенційні пацієнти, які хочуть побачити рекламу та почути якийсь ефект від того чи іншого препарату. Тому треба зрозуміти правила складання реклами.

Перш за все реклама лікарських засобів, медичних виробів та послуг повинна включати:

- об'єктивну інформацію про предмет реклами.
- чітко вказувати, що продукт, який рекламується, є лікарським засобом,
- попередження про необхідність проконсультуватися з лікарем перед застосуванням лікарського засобу чи медвиробу;
- рекомендація щодо обов'язкового ознайомлення з інструкцією;
- текст-застереження «Самолікування може бути шкідливим для вашого здоров'я». Це повідомлення має займати не менше 15% площі або тривалості реклами.
- вимоги залежно від категорій осіб, на яких вона поширюється.

Перераховані вище критерії дають загальне уявлення про складання реклами. Але слід не забувати, що маркетинг медичних послуг має враховувати вето, накладене на рекламу лікарських засобів, які:

- входять до списку заборонених;
- відпускаються виключно за рецептом лікаря;
- є стимуляторами, які можуть використовуватися для досягнення кращих результатів у спорті;

- посиляються на терапевтичні ефекти щодо захворювань, які важко піддаються (або зовсім не піддаються) лікуванню;
- не пройшли сертифікацію у встановленому законодавством порядку.

Окрім цього, не слід забувати про існування спеціального інструменту перевірки Комітетом реклами виробників лікарських засобів, який спрямований на запобігання потенційному порушенню законодавства. Зокрема, компанії мають право звертатися до АМКУ з заявою з метою отримання висновків Комітету щодо того, чи не міститиме їх реклама ознаки введення в оману.

Зокрема, рекламна система виділяє 4 основні групи заборонених препаратів: несхвалені лікарські препарати й добавки (БАДи), препарати для схуднення (фіточаї та жироспалювачі), препарати з ефедрою (психоактивні речовини), препарати з анаболічними стероїдами.

Як правило, представники медичного бізнесу є саме рекламодавцями. Тож вони несуть відповідальність за замовлення розповсюдження реклами, що заборонена законом. За порушення заборони в рекламі рекламодавцеві загрожує штраф у десятикратному розмірі мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент вчинення порушення. Рекламодавець має сплатити штраф у 15-денний строк. Якщо рекламодавець не сплатить штраф у цей строк та не подасть скаргу, суму штрафу стягуватимуть через суд.

Інколи рекламодавці вважають, що в медичній сфері достатньо уникати обіцянок миттєвого ефекту, гарантій одужання, залякування споживачів та чутливого контенту. Проте вимоги до рекламних повідомлень набагато вищі. І деякі з них можуть здатися доволі неочікуваними.

Так реклама медичних послуг, лікарських засобів та медвиробів не повинна містити: враження, що при застосуванні лікзасобу чи медвиробу не потрібна консультація з фахівцем; тверджень, що підштовхують самотійну постановку діагнозу; промов, що сприяють розвитку страху захворіти, посилянь на слова громадських людей, персон – лідерів думок, зображень із зміненним під впливом травми (захворювання) тілом (або його частин).

Складання реклами не є однією з найлегших справ, бо нараховує багато заборон, правил, критеріїв, тому їх всіх треба брати до уваги, щоб запобігти небажаних наслідків.

Висновки. Реклама є широко відомим явищем в інформацій час. В сфері медицини вона не менш популярна, бо завдяки їй можна поширити багато ефективних лікарських засобів, які допоможуть подолати хвороби людства. В Україні існує спеціальна організація Антимонопольний комітет України (АМКУ), який перевіряє інформацію та схвалює публікації, але при цьому кожній людині потрібно бути обережним у виборі лікарських препаратів, які транслюються на екрані, консультиватися з лікарем, а також не займатися самолікуванням, щоб не нашкодити своєму здоров'ю.

МЕТОДИКА ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Шафранюк Анастасія Миколаївна

магістр спеціальності 072 “Фінанси, банківська справа та страхування”

Львівський національний університет імені Івана Франка

Замасло Ольга Теодорівна

д.е.н., професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. Податкові надходження є основним фактором формування доходів державного та місцевих бюджетів України. Тому важливим кроком є податкове планування та прогнозування, що призначені для ефективної оцінки вже наявних дохідних можливостей держави та потенційних напрямів їх збільшення. Податковий потенціал виступає інформаційною базою в цих процесах.

Метою роботи є дослідження методів оцінки податкового потенціалу регіонів України, аналіз їх особливостей та способів розрахунку.

Матеріали та методи. Вивченням методів оцінювання податкового потенціалу регіонів займалися такі вітчизняні вчені, як С. Каламбет [2], Д. Міщенко [3], Л. Тарангул [4] та інші. В процесі дослідження використовувалися методи порівняльного та системно-структурного аналізу.

Результати досліджень. Для кількісного оцінювання рівня податкового потенціалу застосовують певні методичні підходи та показники, вибір яких залежить від особливостей того чи іншого регіону.

Податковим потенціалом є максимально можлива величина потенційного ресурсу регіону, мобілізація та ефективне використання якої призведе до збільшення доходів бюджету та сприятиме соціально-економічному розвитку регіону [3].

У зарубіжній та вітчизняній літературі виділяють три основних підходи до визначення податкового потенціалу:

- 1) заснований на макроекономічних показниках, що розраховується за

адміністративно-територіальною одиницею і на особу;

2) на базі репрезентативної податкової системи (Representative Tax System);

3) на базі сукупності податкових ресурсів (Total Taxable Resources) [6].

Загалом усі методи оцінки податкового потенціалу регіону поділяють на дві групи: методи абсолютних та відносних величин (рис. 1.).

До методів абсолютних величин відносять методи, за допомогою яких розраховують податковий потенціал в абсолютних показниках з метою отримання фактичних або прогнозованих сум податкових надходжень. Методами відносних величин є методи, що включають розрахунок відношення податкових надходжень до певного показника [5].

Рис. 1. Класифікація методів оцінки податкового потенціалу

Методи оцінки податкового потенціалу мають як переваги, так і недоліки. Вибір методу має супроводжуватися аналізом кількості переваг над кількістю недоліків в тій чи іншій ситуації. Для цього розглянемо детальніше характеристику методів абсолютних та відносних величин.

Таблиця 1

Методи оцінювання податкового потенціалу регіону (абсолютних величин)

Метод	Характеристика методу	Переваги	Недоліки
Метод на основі регресійного аналізу (визначення даних про сукупні джерела надходжень регіону)	Сприяє ефективному оцінюванню податкового потенціалу регіону при незначному обсязі фінансової та статистичної інформації	Невелика трудомісткість, значна об'єктивність, визначає факторну залежність фактичних надходжень і податкових баз	Складнощі при виборі економічних показників, що характеризують податковий потенціал; отримані показники податкового потенціалу регіонів можуть відрізнятися в залежності від набору економічних характеристик
Метод сукупних податкових ресурсів (формування податкових доходів)	Передбачає включення до розрахунку показників, які характеризують реалізацію податкових доходів	Більш точне відображення фактичного обсягу податкових ресурсів	Застосування методу потребує досить великого обсягу ретроспективної інформації
Метод репрезентативної	Визначення дохідних можливостей, які можуть	Підвищується зацікавленість	Висока трудомісткість; відсутність достатньої

податкової системи	бути акумульовані у бюджет за умови середнього рівня податкових зусиль і однакового складу податків та ставок оподаткування	у зменшенні податкових заборгованостей у регіонах	статистичної інформації по податкових базах
Фактичний метод	Розрахунок податкового потенціалу за даними чинних форм податкової звітності	Простота розрахунків і відносно невеликі обсяги необхідної інформації	Фактичні надходження не відображають податкового потенціалу окремих територій

Джерело: створено автором на основі [1].

Таблиця 2

Методи оцінювання податкового потенціалу регіону (відносних величин)

Метод	Характеристика методу	Переваги	Недоліки
На основі макроекономічних показників (ВВП, ВРП)	Передбачає визначення розміру податкового потенціалу як похідної від одного із зазначених показників	Зручний для бюджетного планування (сумарна помилка прогнозу дорівнює нулю)	Через вплив величини доходу на цей метод є значний інтервал для величини нарахованих податків. Для економічно розвинутих регіонів оцінка буде точнішою
На основі середнього доходу на одну особу населення	Розрахунок податкового потенціалу на основі визначення середніх доходів на одну особу населення регіону й порівняння їх із середніми доходами на одну особу населення у країні	Простота розрахунку та доступність даних про середні доходи на одну особу населення	Показник не враховує доходи нерезидентів, не сприяє визначенню можливостей регіону з акумулювання фіскальних ресурсів за певний проміжок часу
На основі індексу податкового потенціалу (ІПП)	ІПП = ВРП у розрахунку на одну особу помножується на коефіцієнт податкових можливостей певного регіону. КПМ – відношення доходів регіону у розрахунку на одну особу до середніх доходів у розрахунку на одну особу населення усіх регіонів країни	Позиція органу місцевого самоврядування співвідноситься не тільки з кількістю населення, але й із різними ставками, які мають вплив на надходження податкових ресурсів	Ускладнення процесу збору інформації та складніша процедура оцінювання в регіоні зі збільшенням кількості податків
На основі індексу податкоспроможності	Визначає рівень податкоспроможності регіону порівняно з аналогічним середнім показником по Україні з розрахунку на одну особу населення	Метод є основою для розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів у вітчизняній практиці в процесі бюджетного планування	Застосування лише для визначення обсягів міжбюджетних трансфертів; не повною мірою відображається рівень податкового потенціалу регіону

Джерело: створено автором на основі [1].

Проаналізувавши усі наведені методи оцінювання податкового потенціалу регіону можна зробити висновок, що для розрахунку податкового потенціалу за основу можуть бути взяті різноманітні показники. До них належать обсяг фактичних регіональних податкових надходжень за певний період, валовий внутрішній та регіональний продукт, середнє значення доходів

на одиницю населення та інші. Якщо порівнювати переваги та недоліки розглянутих методів оцінювання податкового потенціалу, можна зробити висновок, що більшість з них не надають повного відображення рівня податкового потенціалу регіону.

Висновки. На нашу думку, найбільш оптимальним методом оцінки податкового потенціалу регіонів України є метод із застосуванням індексу податкового потенціалу на основі валового регіонального продукту. При подальших дослідженнях використання саме цього методу зможе забезпечити об'єктивну оцінку реальної дохідної можливості кожного конкретного регіону в порівнянні з наявними ресурсами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демиденко С., & Демиденко, В. (2021). Методичні підходи до оцінювання податкового потенціалу регіонів України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки, (60), 72-80.
2. Каламбет С. В. Податковий потенціал: теорія, практика, управління: монографія / С. В. Каламбет. Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2001. 304 с.
3. Міщенко Д. А., Перетятко А. В. Податковий потенціал як основна складова бюджетних можливостей регіону. Ефективна економіка. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
4. Тарангул Л. Л. Податкова політика та економічний розвиток регіонів: теорія, методологія, практика : автореф. дис. д-ра екон. наук / НАН України. Ін-т екон. прогнозування. К., 2003. 32 с.
5. Цимбалюк І. О. Формування та оцінка податкового потенціалу регіонів України. Економічний вісник університету: зб. наук. пр. учених та аспірантів. Переяслав-Хмельницький: ДВНЗ «Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди», 2013. Вип. 20/2. С. 216–221.
6. Broadway R. Intergovernmental Fiscal Transfers: Principles and Practice / R. Broadway, A. Shan // World Bank, Washington, DC, USA, 2006. 576 p.

УПРАВЛІННЯ СПОЖИВЧИМ БЮДЖЕТОМ ЧЕРЕЗ МОНІТОРИНГ ЦІН НА БОРОШНО

Яковенко Роман Валерійович,

к. е. н., доцент,

доцент кафедри маркетингу, менеджменту та економіки,
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Патлата Анастасія Костянтинівна,

здобувач першого (бакалаврського) рівня освіти,
Економіко-технологічний інститут імені Роберта Ельворті
м. Кропивницький, Україна

Для дослідження було взято по 6 одиниць товару з кожного магазину. Червоним кольором виділені особливості магазину: в ФайноМаркеті – борошно на вагу, в АТБ – цільнозернове борошно. В обох магазинах досить різний асортимент, проте є і спільна марка, зеленим виділена ТМ “Хуторок”, яка є в обох магазинах. Протягом всього періоду дослідження ціни не змінювалися.

Таблиця 1

Дані моніторингу цін на борошно

	ФайноМаркет						АТБ					
	Борошно пшеничне			Борошно житнє			Борошно кукурудзяне	Борошно пшеничне			Борошно житнє	Борошно кукурудзяне
	Вагове 1 кг	"Хуторок" 1 кг	"Мила Пані" 1 кг (Власна торгівельна марка)	"EuroMill" 1 кг	"Сто Пудов" 1 кг	"Сто Пудов" 1 кг	"Розумний вибір" 1 кг (Власна торгівельна марка)	"Хуторок" 1 кг	"Хлібодар" 1 кг	"Своя Лінія" 1,8 кг (Власна торгівельна марка)	"Своя Лінія" 1 кг (Власна торгівельна марка)	"Своя Лінія" 1,8 кг (Власна торгівельна марка)
06.09.2022	13,49 ₴	19,29 ₴	16,19 ₴	20,29 ₴	29,39 ₴	27,99 ₴	16,20 ₴	19,30 ₴	18,50 ₴	36,5 (20,28)	22,60 ₴	40,8 (22,66)
10.09.2022	13,49 ₴	19,29 ₴	16,19 ₴	20,29 ₴	29,39 ₴	27,99 ₴	16,20 ₴	19,30 ₴	18,50 ₴	36,5 (20,28)	22,60 ₴	40,8 (22,66)
14.09.2022	13,49 ₴	19,29 ₴	16,19 ₴	20,29 ₴	29,39 ₴	27,99 ₴	16,20 ₴	19,30 ₴	18,50 ₴	36,5 (20,28)	22,60 ₴	40,8 (22,66)
21.09.2022	13,49 ₴	19,29 ₴	16,19 ₴	20,29 ₴	29,39 ₴	27,99 ₴	16,20 ₴	19,30 ₴	18,50 ₴	36,5 (20,28)	22,60 ₴	40,8 (22,66)
28.09.2022	13,49 ₴	19,29 ₴	16,19 ₴	20,29 ₴	29,39 ₴	27,99 ₴	16,20 ₴	19,30 ₴	18,50 ₴	36,5 (20,28)	22,60 ₴	40,8 (22,66)
05.10.2022	13,49 ₴	19,29 ₴	16,19 ₴	20,29 ₴	29,39 ₴	27,99 ₴	16,20 ₴	19,30 ₴	18,50 ₴	36,5 (20,28)	22,60 ₴	40,8 (22,66)

Серед марок пшеничного борошна найдешевшими стали:

ФайноМаркет: вагове – 13,49 грн/кг;

АТБ: ТМ “Розумний вибір” – 16,20 грн/кг.

А найдорожчими:

ФайноМаркет: ТМ “Хуторок” – 19,29 грн/кг;

АТБ: ТМ “Хуторок” – 19,30 грн/кг.

Різниця між найдешевшими склала – 2,71 грн на користь ФайноМаркету, а між найдорожчими незначна – 0,01 грн, також на користь ФайноМаркету. Отже, пшеничне борошно вигідніше купляти в ФайноМаркеті.

Марок житнього борошна менше, ніж пшеничного, проте вони є.

ФайноМаркет – ТМ “EuroMill” – 20,29 грн/кг;

ФайноМаркет – ТМ “Сто пудов” – 29,39 грн/кг;

АТБ ТМ “Своя Лінія” – 20,28 грн/кг (36,5 грн за 1,8 кг).

Також, у ФайноМаркеті є вибір з двох марок, на відміну від АТБ, до того ж у ФайноМаркеті борошно розфасоване по кілограмах, а в АТБ по 1,8 кг.

Висновок: якщо ви фанат житнього борошна, то краще його купляти в АТБ, оскільки економія в співвідношенні на кг борошна становить 0,01 грн, в інших випадках – вигідніше в ФайноМаркеті.

Кукурудзяного борошна ще менше, лише по одній ТМ на магазин:

ФайноМаркет – ТМ “Сто пудов” – 27,99 грн/кг;

АТБ – ТМ “Своя Лінія” – 22,60 грн/кг.

Тут вигідніше брати борошно в АТБ, адже воно дешевше на 5,39 грн.

Переваги та недоліки “ексклюзивних” товарів.

Борошно на вагу з ФайноМаркету:

- + необмежена вага;
- + низька ціна (13,49/кг);
- відносність гігієни;
- витрати часу.

Борошно ціЛЬНОзернове з АТБ:

- + зручне пакування;
- обмежено за вагою (1,8 кг);
- висока ціна (40,8/1,8 кг).

Що дешевше: купити чи зробити?

Розрахувавши вартість інгредієнтів, ми маємо приблизну собівартість

хліба:

ФайноМаркет – 11,40 грн;

АТБ – 12,90 грн;

Хліб з магазину ~ 20 грн.

Ціну розраховували за використання найдешевшого пшеничного борошна з кожного магазину. Отже, дешевше робити з борошна з ФайноМаркету.

Висновки:

- майже за всіма видами борошна, окрім кукурудзяного, вигідніше купувати в ФайноМаркеті;
- причиною різниці в ціні може бути різна технологія виробництва, цінова політика, тощо.

LEGAL SCIENCES

ANALYSIS OF LEGAL REGULATION OF ELECTRONIC COMMERCE IN UKRAINE: PROBLEMS AND PROSPECTS

Matviichuk Yulia Kostiantynivna

a student of the Kryvyi Rih Professional College of Law
of the National University "Odesa Law Academy"

Kryvyi Rih, Ukraine

Bohatyrova Maryna Oleksandrivna

a teacher-methodologist of
the Kryvyi Rih Professional Law College of
the National University "Odesa Law Academy"

Kryvyi Rih, Ukraine

Introduction. In today's world, e-commerce is one of the most promising areas of business, which allows not only to effectively trade in goods and services, but also provides ample opportunities for economic development and raising the standard of living of the population. However, in the conditions of rapid development of technologies and the growing popularity of electronic commerce, there are numerous problems related to the legal regulation of this sphere in Ukraine. This topic is quite relevant and important for the development of e-commerce in Ukraine, so its analysis is necessary for determining prospects and solving problems in this area.

Aim. The purpose of this work is to analyze the legal regulation of e-commerce in Ukraine, taking into account the existing problems and prospects for the development of this industry. To achieve this goal, the work will be aimed at determining the current state of legal regulation of electronic commerce in Ukraine, as well as at identifying problems that hinder the development of this area. Next, the opportunities for the development of e-commerce in Ukraine will be analyzed based on a comparison with the experience of other countries.

Based on the obtained results, recommendations will be offered to improve the

legal regulation of e-commerce in Ukraine and ensure the sustainable development of this industry in the future.

Materials and methods. To analyze the legal regulation of e-commerce in Ukraine, the following research materials and methods will be used: primary sources of law, in particular the Constitution of Ukraine, laws, by-laws, as well as international treaties and agreements; information from open sources, in particular from the websites of relevant state authorities and regulatory bodies, as well as from other sources that specialize in the analysis of legal regulation of electronic commerce; expert assessments and research conducted by various scientific and non governmental organizations; the method of comparative analysis with the experience of other countries in the field of legal regulation of electronic commerce; analysis of statistical data and reporting of relevant regulatory bodies and enterprises engaged in electronic commerce.

Results and discussion. E-commerce is one of the fastest growing sectors of the world economy, which allows buying and selling of goods and services over the Internet. In this regard, the legal regulation of e-commerce is extremely important to ensure its stability and development, as well as to protect the rights of consumers and businesses. Ukraine is also no exception, and has its own system of legal regulation of e-commerce. It is based on such laws as the Law of Ukraine “On Electronic Document Management”, the Law of Ukraine “About Electronic Commerce”, the Law of Ukraine “On Protection of Personal Data” and others. These laws establish the rules for conducting electronic transactions, recognize their legal force and ensure the protection of the interests of the parties. They also establish rules for the storage and transfer of electronic documents, recognize signatures of electronic documents and other important issues related to electronic commerce.

However, there are currently problems with the implementation of laws governing e-commerce in Ukraine, in particular, related to the protection of personal data and the fight against abuse and fraud. Therefore, an important task is the further improvement of the legislation and the practical implementation of its provisions to ensure the effective functioning of e-commerce in Ukraine.

In Ukraine, the problems of legal regulation of e-commerce are that the existing laws and regulations do not always correspond to the modern realities of this sphere. For example, the legislation does not provide for a clear definition of an electronic product, which complicates the legal protection of entrepreneurs and consumers when conducting electronic trades.

Also, in Ukraine, the problem is the insufficient regulatory framework for the protection of personal data in electronic commerce. This can lead to unintended consequences such as misuse of consumers' personal information and data leaks.

Another problem is the lack of control and accountability for unscrupulous practices in e-commerce, such as fraud and consumer deception. In this context, it is important to develop an effective mechanism for protecting the rights of consumers and entrepreneurs in the virtual space. In general, the legal regulation of e-commerce in Ukraine needs improvement and improvement to ensure the rights and interests of all parties in this area.

Due to changes in technologies and methods of e-commerce, constant updating and addition of this legislation is required. Among the main challenges are ensuring the protection of consumer rights, establishing control mechanisms for compliance with the rules of electronic commerce and protecting personal data of customers. It is also necessary to establish clear rules for taxation and the distribution of responsibilities between the various participants in e-commerce. In the future, in the perspective of legal regulation of e-commerce in Ukraine, it is necessary to pay attention to changes in the methods of payment and delivery of goods, protection against cybercrime and establishment of international standards in the field of e-commerce.

It is also necessary to consider the issue of regulating the Internet trade market and promoting the development of domestic platforms for e-commerce. In general, Ukraine needs constant updating and expansion of legislation regulating e-commerce, taking into account modern technologies and market needs. It is necessary to create favorable conditions for the development of electronic commerce, as well as to ensure legal protection against unscrupulous market participants. It is important to

ensure harmony between consumer rights and business rights, and to maintain healthy competition in the e-commerce market. Finally, for effective legal regulation of e-commerce in Ukraine, cooperation between the relevant state authorities, business and consumers is necessary, as well as the involvement of experts from various fields for the development and implementation of appropriate regulatory mechanisms.

Conclusions. E-commerce is an important branch of the economy that needs effective legal regulation to protect the rights of consumers and businesses. Ukraine has its own system of laws governing e-commerce, but further improvement is needed to function more effectively and to combat abuse and fraud.

Ukrainian legal regulation of e-commerce faces significant problems that hinder the legal protection of entrepreneurs and consumers. Insufficient regulatory framework for the protection of personal data, insufficient control over unscrupulous practices and a vague definition of an electronic product are just some of the problems that need improvement and effective resolution. It is necessary to ensure the rights and interests of all parties, in particular by developing an effective mechanism for protecting the rights of consumers and entrepreneurs in the virtual space.

Ukraine needs constant updating and addition of legislation regulating electronic commerce. The main challenges are the protection of consumer rights, the control of compliance with the rules of e-commerce, the protection of personal data and the establishment of rules for taxation and the distribution of responsibility. In the future, attention should be paid to changes in methods of payment and delivery of goods, protection against cybercrime and establishment of international standards. It is important to maintain harmony between consumer rights and business rights and ensure healthy competition in the market.

Effective legal regulation of e-commerce requires cooperation between the state, business and consumers, as well as the involvement of experts for the development and implementation of regulatory mechanisms.

REFERENCES:

1. Constitution of Ukraine. URL:<https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajini-zakon-osnovniy/konstitutsiya-ukrajini-vidomosti-verhovnoji1996.html> (accessed March 27, 2023) [in Ukrainian].
2. About Electronic Commerce: Law of Ukraine. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (accessed March 28, 2023) [in Ukrainian].
3. On Protection of Personal Data: Law of Ukraine URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (accessed March 30, 2023) [in Ukrainian].
4. On approval of the Rules for the provision of electronic communication data transmission services: Resolution of the National Commission that carries out state regulation in the spheres of energy and communal services URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0307874-18#Text> (accessed March 30, 2023) [in Ukrainian].
5. Kalinka O. A. “E-commerce in a competitive environment as a modern form of business organization.” Izmail – 2022. 80 p. URL:<http://hdl.handle.net/123456789/1749> (accessed April 01, 2023) [in Ukrainian].

ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Атаманчук Ірина Володимирівна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри
цивільного права і процесу

Сандул Наталія Володимирівна

здобувач
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. Із введенням воєнного стану на території України багато сфер соціального життя зазнали змін у правовому регулюванні, серед них і спадкові відносини. Спадкові відносини є одними із самих поширеніших у цивільно правових відносинах, тому зміни у цій сфері мають вагомим соціальним і правовим значенням. Оскільки право спадкування тісно пов'язане з правом власності, тому що спадкування є одним із засобів набуття права власності, дослідження особливостей правового регулювання спадкування в період дії воєнного стану набуває актуальності.

Мета. Виявлення особливостей правового регулювання спадкування в період дії воєнного стану.

Матеріали та методи. Тематику спадкування досліджували такі науковці, як: І. І. Голубенко, О. Є. Кухарев, О. П. Печений. Щодо дослідження особливостей правового регулювання спадкування в період дії воєнного стану, можна визначити численні неофіційні коментарі законодавчих змін практиками-юристами - нотаріусами, адвокатами. Під час дослідження використовувались метод системного аналізу та формально-юридичний метод.

Результати та обговорення. Відносини спадкування регулюються нормами Цивільним кодексом України (далі - ЦК України) (Книга 6, глави 84-90). Відповідно до них, спадкуванням є перехід прав та обов'язків від фізичної особи, яка померла, до інших осіб (спадкоємців) [1]. Але під час воєнного стану були прийняті ще декілька нормативно-правових актів, що

визначають головні особливості процедури спадкування в цей період, а саме: Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [2] та Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату» [3]. Незважаючи на введення в Україні воєнного стану, для набуття права на спадщину особа повинна прийняти її в порядку, визначеному законодавством. З моменту відкриття спадщини спадкоємці лише набувають права прийняти спадщину або відмовитися від її прийняття, і тільки прийнявши спадщину, особа стає універсальним правонаступником прав та обов'язків померлого.

Реалізація права на спадкування спадкоємцем, закликаним до спадкування, здійснюється шляхом прийняття ним спадщини з подачею до нотаріальної контори за місцем відкриття спадщини заяви про її прийняття в шестимісячний строк, який починається з часу відкриття спадщини. У цій частині були внесені зміни, а саме в частині строку здійснення даного права. Відповідно до п. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» від 28.02.2022 р. № 164, перебіг строку для прийняття спадщини або відмови від її прийняття зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Свідectво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення строку для прийняття спадщини [4]. Це означає, що до загальних 6 місяців на прийняття спадщини додається ще 4 місяці, загалом 10 місяців, але у разі припинення або скасування воєнного стану строк для прийняття або відмови від спадщини може бути меншим ніж 10 місяців.

Слід звернути увагу на дію у часі положення п. 3 Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» в редакції 06.03.2022 р. Зважаючи на дату набрання ним чинності, воно застосовується лише до спадщини, яка відкрилася з 06.03.2022 р. Тобто в період з початку воєнної агресії та до набрання чинності аналізованої норми застосовуються строки для прийняття спадщини, передбачені у ЦК України. Такий же стан правової невизначеності породжує остання редакція п. 3

постанови, яка набрала чинності 29.06.2022 р. і якою встановлено, що перебіг строку для прийняття спадщини зупиняється на час дії воєнного стану, але не більше ніж на чотири місяці. Тобто додатковий чотиримісячний строк слід обчислювати з 29.06.2022 р., а це суперечить змісту окресленої норми. Крім того, не з'ясованим повною мірою залишається питання обчислення строку для прийняття спадщини, якщо спадщина відкрилась з 06.03.2022 р. по 28.06.2022 р., зважаючи на положення ст. 58 Конституції України, згідно з яким закони та інші нормативні акти не мають зворотної сили у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [3]. Крім того, Конституційний Суд України також висловив позицію, згідно з якою закріплення принципу незворотності дії нормативно-правового акту у часі на конституційному рівні є гарантією стабільності суспільних відносин. Тому, це питання залишається невирішеним і потребує доопрацювання на законодавчому рівні.

Щодо місця відкриття спадщини також були внесені зміни. Відповідно до статті 1221 ЦК України: місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Якщо місце проживання спадкодавця невідоме, місцем відкриття спадщини є місцезнаходження нерухомого майна або основної його частини, а за відсутності нерухомого майна - місцезнаходження основної частини рухомого майна. В особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом [5]. Тому враховуючи те, що в умовах воєнного стану багато громадяни є переселенцями, велика кількість громадян змушені були виїхати в інші регіони, а деякі території України перебувають під окупацією, тому були внесені зміни в даній частині. А саме, вказується, що зацікавлені особи мають право звернутися до будь-якого нотаріуса України для заведення спадкової справи, незалежно від останнього місця проживання померлого. Це пояснюється тим, що коли особа (спадкоємець) не має змоги прибути чи направити заяву за місцем останнього проживання спадкодавця у зв'язку з бойовими діями, він може звернутися до будь-якого нотаріуса в регіоні, де він тимчасово перебуває. Це важливо також для того, щоб виробити

усі заходи і механізми щодо можливості виконання зобов'язання і якісного функціонування нотаріальних дій. А коли ж спадкоємець перебуває за межами території України, то відповідно до статті 38 Закону України «Про нотаріат»: він має звернутися до консульської установи або дипломатичного представництва України, які уповноважені здійснювати нотаріальні дії. Крім того, заяву про прийняття спадщини можливо відправити нотаріусу поштою, але з обов'язковим нотаріально посвідченим підписом заявника на заяві [6].

Потрібно зазначити, що за відсутності доступу до Спадкового реєстру нотаріус заводить спадкову справу без використання цього реєстру та перевіряє наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору, заповіту протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу. Водночас в Інформаційному листі Нотаріальної палати України «Щодо провадження по спадкових справах, заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану» від 29.08.2022 р. було роз'яснено, що нотаріусам забороняється видача свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеній без використання Спадкового реєстру, до її реєстрації у Спадковому реєстрі. На даний момент отримати свідоцтво про право на спадщину та оформити на себе право власності можливо лише в тому випадку, якщо строк на прийняття спадщини закінчився до введення воєнного стану та нотаріус має можливість виконати всі встановлені законом процедури в рамках відкритої спадкової справи [7]. Можна зробити висновок, що це відбувається для того, щоб мінімізувати зловживання у сфері спадкування.

Важливо зазначити, що до закінчення воєнного стану у спадкоємця відсутнє право розпоряджатися успадкованим майном, оскільки якщо строк прийняття спадщини не закінчився до 23 лютого 2022 року спадкоємець не зможе отримати свідоцтво про право на спадщину. Проте, ні дане нововведення, ні те, що особа перебуває за межами України не є причиною аби відкладати заяву або пропустити строк на звернення із заявою про прийняття спадщини.

Висновки. Під час воєнного стану в Україні були внесені зміни в законодавство щодо регулювання питань пов'язаних із прийняттям спадщини. Деякі положення цих змін потребують певного удосконалення на законодавчому рівні, зокрема стосовно дії у часі положення п. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану». Відносно спадщини, яка відкрилася з 29.06.2022 р., можна припустити, що строк для її прийняття продовжений на чотири місяці та складає десять місяців з дня смерті особи. Утім окреслене положення чітко не закріплює порядку обчислення строків і може мати різне трактування, тому його уточнення сприятиме формуванню єдності правозастосування. Також були внесені зміни в частині строку прийняття спадщини, місця відкриття спадщини у мовах воєнного стану, крім того, на даний момент щоб отримати свідоцтво про право на спадщину та оформити на себе право власності можливо лише в тому випадку, якщо строк на прийняття спадщини закінчився до введення воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 28 лютого 2022 року, №164. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. Ст. 88.
3. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату: Наказ Міністерства Юстиції України від 11 березня 2022 року, № 1118/5. *Офіційний вісник України*. 2022. № 21/1. Ст. 5.
4. Кухарев О. Є. Актуальні аспекти здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 11. Ст. 222.
5. Особливості спадкування під час воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/211065_osoblivost-spadkuvannya-pd-chas-vonnogo-stanu (дата звернення: 18.04.2023).

6. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993, № 3425-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст.383.

7. Щодо провадження по спадкових справах заведених не за місцем відкриття спадщини в умовах воєнного стану: Інформаційний лист НПУ від 29 серпня 2022. URL: <https://npu.ua/wp-content/uploads/2022/08/2908spadk.pdf> (дата звернення: 18.04.2023).

OSINT-РОЗВІДКА

Базукін Артем Сергійович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохорона діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Кисельов Андрій Олександрович

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

Базуючись на оцінках органів та підрозділів Національної поліції, які у щоденній діяльності або застосовують кримінальний аналіз, або використовують його результати, беззаперечно можна стверджувати, що технології «OSINT» (Open source intelligence). OSINT – пошук, вибір, збір та аналіз інформації отриманої із загальнодоступних мереж (Інтернет, соціальні мережі, месенджери, телебачення, тощо) як структурний елемент кримінального аналізу, є ефективним інструментом у протидії злочинності [1, с. 80-81].

Але OSINT може не тільки допомагати Національній поліції, Службі безпеки України, Державному бюро розслідувань, Служби зовнішньої розвідки України та іншим підрозділам, в тому числі й Збройним силам України, а й дуже перешкоджати виконувати свої функції. Метою доповіді є висвітлення проблем, як військові, працівники поліції або навіть цивільні люди можуть допомогти противнику зібрати інформацію про розташування позицій українських військових формувань і техніки, геолокацію військових об'єктів або об'єктів критичної інфраструктури.

Розмістити ранкове селфі біля свого дома у facebook, викласти у instagram відео з кавою у кафе біля свого місця роботи, завантажити у youtube відео з корпоративу або з вечірки – так виглядає типовий день сучасної людини. Зазвичай, коли людина одягає військову або поліцейську форму звички на жаль не змінюються. В соціальних мережах працівники поліції, а особливо військові бажаний об'єкт OSINT-розвідників російської федерації

Візьмемо, як приклад, деякі фото з соціальної мережі Instagram і подивимось, що можна дізнатись із відкритих джерел. Де на фото військовослужбовець, а позаду руїни якогось об'єкту. Отже на фото український військовий, позаду нього знаходиться Металургійний комбінат «Азовсталь» у Маріуполі, він одягнений досить легко на половину у літню військовому форму нового зразку та цивільний одяг, це свідчить, що на момент фото була весняна пора року. Аналіз можна продовжувати, бо для OSINT важлива будь-яка деталь. Також по іншим світлинам можна дізнатись, до якого підрозділу відноситься боєць, про що будуть свідчати відповідні нашивки. Всі фото були викладені вже після 86 денної оборони міста. А Тепер уявіть, якщо військові будуть викладати фото такого типу прямо під час активних бойових дій, в руках ворога ця інформація несе пряму загрозу життю чи здоров'ю військових.

Уникнути зайвої небезпеки можна, за замовченням вимикаючи геолокацію, не встановлюючи шкідливі додатки, перевіряти права які надаються їм у смартфоні, наприклад популярний серед українських курсантів та військових російський «ДМБ-Таймер». Завантажуючи цей додаток надаються права на перегляд фотографій, відео та файлів у телефоні, саме тому «ДМБ-Таймер» вважається шкідливим додатком. На всьому фронті, а особливо у Донецькій області дуже багато сучасних російських комплексів радіоелектронного придушення та радіорозвідки, згідно даних міжнародного волонтерського проекту InformNapalm. Треба пам'ятати, що прості засоби зв'язку є об'єктами радіоелектронної розвідки, тому для важливих переговорів треба використовувати захищені лінії зв'язку, а для пересилки файлів

використовувати оновлені архіватори, які захищені надійним паролем. Ці прості поради кібербезпеки допоможуть зберегти власне життя та життя осіб, які захищають Україну від російської агресії.

Як висновок, слід зазначити, що ця проблема є зараз дуже актуальна в Україні. Українським військовим треба обмежувати себе у активності в соціальних мережах, на щастя таких випадків серед українців не траплялось, у відмінності від військ агресора, телефонні перемовини яких не одноразово опинялися у Служби безпеки України, а їх позиції на одному й тому ж місці не раз потрапляли під обстріл.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. О. Кисельов. Досвід використання підрозділами Національної поліції технологій «OSINT» у протидії кримінальним правопорушенням. Матеріали між відомчої науково-практичної конференції «Актуальні питання та перспективи розвитку кримінального аналізу в правоохоронній системі України» 11 серпня 2022. Київ, 2022, с. 80-81.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Бакай Валерія Геннадіївна

Курсант Факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та криминології ННППФПП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Не дивлячись на те, що права людини є невідчужуваними та непорушними, на сьогодні відомо чимало випадків їх порушення та обмеження. Одним із болючих питань для всього світу є проблематика торгівлі людьми, яка укорінилась у системі особливо небезпечних кримінальних правопорушень проти людства досить давно.

Торгівля людьми є однією з галузей кримінального бізнесу, що розвивається найбільш стрімкими темпами в світі. Торгівля людьми дає мільйонні прибутки і поступово витісняє торгівлю зброєю та наркотиками. У цій індустрії домінують добре організовані кримінальні синдикати, одержані прибутки йдуть на фінансування інших різновидів протиправної діяльності, в тому числі торгівлі наркотиками та зброєю.

Також ця проблематика актуалізується і в світлі нинішньої війни в Україні: багато жінок з дітьми вимушені були покинути країну та нині перебувають в умовах, що сприяють вчиненню цього злочину щодо них. Це і незнання мови країни перебування, і пригнічений психо-емоційний стан, і фінансові труднощі тощо. Тому проблематика торгівлі людьми виходить і на

міжнародний рівень, необхідним є створення відповідних механізмів захисту людини від рабства, від її експлуатації, що передбачає і встановлення та посилення юридичної відповідальності за цей вид кримінального правопорушення.

Серед причин, що сприяють виникненню та поширенню торгівлі людьми, особливо дітьми, в Україні є економічні (низький рівень заробітної плати та добробуту населення, високий рівень безробіття), політичні (низький рівень контролю за виконанням чинних положень нормативно-правової бази), психологічні (готовність до ризикованої поведінки, вікові психологічні особливості розвитку дитини), правові (посилення загальної криміналізації суспільства, невиконання чинних законів), соціальні (дискримінація за ознакою статі); порушення прав дитини, особливо насильство та жорстоке поводження, експлуатація, наркотична чи алкогольна залежність батьків).

Особливого занепокоєння викликає торгівля дітьми внаслідок жорстокого поводження проявляється в ситуаціях, коли насильство та жорстоке поводження змушують дитину залишати дім, пропускати школу та шукати засоби до існування. Домашнє насильство змушує дитину шукати те, чого їй не вистачає в сім'ї - уваги, любові, тепла, турботи, ласки, поваги, емоційної підтримки - поза нею. Пошук способів задовольнити свої базові потреби та компенсувати їх нестачу ставить дитину під загрозу опинитись у складних життєвих обставинах, зокрема у торгівлі дітьми. Діти, які постраждали від торгівлі людьми – це переважно особи віком від 13 до 18 років, переважно дівчата, вони найчастіше походять з неповних або зі зміненими сім'ями, при цьому скаржаться на насильство, яке чинить до них нерідний батько [2, с. 8].

Важливо усвідомлювати, що боротьба з торгівлею людьми здійснюється сотнями державних і громадських організацій з різних країн світу, які активізують свої зусилля для підвищення розуміння та обізнаності співвітчизників щодо всіх форм насильства. Кількість осіб, які постраждали від злочинів за ст. 149 КК України [3] перебуває 179 осіб (станом на 31.08.2018 за статистикою Генеральної прокуратури України). А вже за офіційною

інформацією Офісу Генерального прокурора, з 01 січня 2022 року по 30 серпня 2022 року зареєстровано 103 кримінальні правопорушення (провадження) за ст. 149 (торгівля людьми) КК України та зареєстровано 41 особу як потерпілу від торгівлі людьми. З урахуванням військової агресії з боку росії ці показники зростають щодня, наразі неможливо порахувати остаточні дані [4]. Так, на жаль, незважаючи на статистику, оцінити справжні масштаби торгівлі людьми в Україні важко через відносно високу латентність цих злочинів.

Слід зазначити, що Україна докладає значних зусиль у сфері протидії торгівлі людьми, особливо щодо поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми.

Тому виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, встановлення ймовірних жертв торгівлі людьми потребує глибоких знань та свідомого ставлення кожного громадянина України до боротьби з торгівлею людьми. За для досягнення цієї мети прийнято і Закон України «Про протидію торгівлі людьми» [5].

Отже, попри все, проблема торгівлі людьми не може бути розв'язана на рівні однієї країни: нові виклики та загрози вимагають консолідації як зусиль інституцій на державному рівні та міжнародної спільноти, так і зусиль кожного з нас. На національному рівні необхідно розробити ефективні методи для боротьби з цим явищем, адже у сучасному цивілізованому суспільстві торгівля людьми є неприпустимою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 09.03.2023).
2. Протидія торгівлі дітьми. URL : <https://neutrinodata.s3.ap-southeast-1.amazonaws.com/a21/userimages/A21-EducatorGuide-Ukraine.pdf> (дата звернення 09.03.2023).
3. Кримінальний Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

show/2341-14 (дата звернення 09.03.2023).

4. Протидія торгівлю людьми <https://www.msp.gov.ua/news/22280.html>
(дата звернення 09.03.2023).

5. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011
№ 3739-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text> (дата
звернення 09.03.2023).

ПРИНЦИП ЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЛІ

Барабаш Алла Григорівна,

канд. юрид. наук,

доцент кафедри публічного та приватного права

Присяжний Вадим Валерійович,

студент юридичного факультету

Національний університет «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Вступ. Цільове використання землі є одним з основних принципів земельного права України та критерієм поділу землі на категорії. Зазначена підстава поділу земельних ділянок не позбавлена проблем, на які неодноразово вказували вчені. Серед таких проблем: нечіткість правового регулювання цільового використання землі, застосування одночасно різних термінів «цільове призначення» і «цільове використання» земель, розмежування видів використання землі в межах однієї категорії, право чи обов'язок власника використовувати земельну ділянку за цільовим призначенням, зміна категорії землі тощо.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження принципу цільового використання землі та його застосування в національному законодавстві.

Матеріали та методи. Дослідженням принципу цільового використання землі в різних його аспектах займалися такі вчені як А. І. Ріпенко, О. М. Пащенко О. І. Баїк, І. І. Григорецька, К. С. Ізбаш, Н. В. Домброван, О. Г. Боднарчук, К. М. Васьківська, А. П. Гаврилішин. В цьому дослідженні використовувалися аналітичний, історико-порівняльний, системний методи.

Результати та обговорення. Як зазначають І. І. Григорецька, К. С. Ізбаш, Н. В. Домброван: «Поділ земель на категорії та цільове призначення (використання) земельних ділянок є «вічним» за своєю актуальністю та сутністю принципом земельного права. Це насамперед пов'язано з тим, що мета використання земельної ділянки, визначає майже весь спектр правовідносин, які виникають з приводу її використання та охорони» [1, с. 39]. Ми

погоджуємось з думкою вчених, але вважаємо за необхідне додати, що принцип цільового використання землі обумовлений важливим значенням землі як природного ресурсу, засобу виробництва і території (місця проживання людини). Зважаючи на обмеженість землі за територією, повільність ґрунтоутворюючого процесу одночасне використання різних властивостей землі можливе лише за умови чіткої юридичної регламентації.

Необхідно розмежовувати терміни «цільове використання» та «цільове призначення». Земельний кодекс України оперує терміном «цільове призначення» земельної ділянки (ст.ст. 18-21, 24 та інші). Однак, Земельний кодекс не визначає цей термін. В оглядовому листі Вищого господарського суду України від 30.11.2007 року зазначено, що використання земельної ділянки за цільовим призначенням – це використання земельної ділянки з дотриманням вимог, що ставляться відповідно до категорій земель [2]. Згідно з п. 14 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про землеустрій» цільове призначення земельної ділянки трактується, як допустимі напрями використання земельної ділянки відповідно до встановлених законом вимог щодо використання земель відповідної категорії та визначеного виду цільового призначення [3]. У ст. 53 Кодексу України про адміністративні правопорушення йдеться про використання земель не за цільовим призначенням [4]. Як бачимо, в законодавстві України застосовується і принцип «цільового призначення» землі, і принцип «цільового використання» землі.

Обидва терміни мають право на існування. Не можливо обрати той чи інший термін як більш правильний. Але, з нашої точки зору, на перше місце необхідно поставити «цільове призначення». «Цільове використання» походить від «цільового призначення». Коли особа отримує документ, що посвідчує право на землю (державний акт про право власності на земельну ділянку, свідоцтво про право власності на нерухоме майно, договір оренди землі, договір суборенди землі), у ньому обов'язково зазначається категорія земель або цільове призначення. Виходячи з цього, особа має право використовувати землю відповідними способами.

О. Г. Боднарчук, К. М. Васьківська, А. П. Гаврилішин зазначили, що суть принципу цільового використання полягаєв тому, що: «ні власник земельної ділянки, ні його володілець чи орендатор не вправі міняти цільове призначення земельної ділянки за своїм розсудом. Вони зобов'язані використовувати землі згідно з їх цільовим призначенням. Зміна цільового призначення землі допускається тільки в установленому порядку спеціально уповноваженими на це органами» [5, с. 17]. Тобто, землевласники та землекористувачі зобов'язані використовувати земельні ділянки за цільовим призначенням. Відповідно до ст. 53 Кодексу України про адміністративні правопорушення за використання земель не за цільовим призначенням встановлено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу. Також необхідно зазначити, що згідно з п. г ч. 1 ст. 141 Земельного кодексу України використання земельної ділянки не за цільовим призначенням є однією з підстав припинення права користування земельною ділянкою [6].

Поділ земельних ділянок на категорії мав місце в земельних кодексах радянського періоду. Так, відповідно до положень Земельного кодексу УСРР 1922 р. до складу земельного фонду республіки входили землі сільськогосподарського призначення та міські землі. У статті 158 Земельного кодексу УСРР було зазначено, що землі, які знаходяться під лісами, гірничими розробками, залізницями, фортецями та іншими подібними їм військовими спорудами перебувають у віданні відповідних органів на підставі особливих правил [7, с. 10]. В Земельному кодексі УРСР 1970 р. перелік категорій земель був значно розширений. Згідно з цим актом земельний фонд складався з шести категорій земель: 1) землі сільськогосподарського призначення; 2) землі населених пунктів; 3) землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення; 4) землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; 5) землі лісового фонду; 6) землі водного фонду; 7) землі запасу [8]. Земельний кодекс України 2001 р. визначає дев'ять категорій земель: а) землі сільськогосподарського призначення; б) землі житлової та громадської забудови; в) землі природно-заповідного та іншого

природоохоронного призначення; г) землі оздоровчого призначення; г) землі рекреаційного призначення; д) землі історико-культурного призначення; е) землі лісогосподарського призначення; є) землі водного фонду; ж) землі промисловості, транспорту, електронних комунікацій, енергетики, оборони та іншого призначення.

Порівняльна характеристика категорій земель у трьох кодексах свідчить про наступне:

- з часом відбувається розширення кількості категорій земель;
- землі запасу наразі не віднесено до окремої категорії. Відповідно до ч. 2 ст. 19 чинного Земельного кодексу України земельні ділянки кожної категорії земель, які не надані у власність або користування громадян чи юридичних осіб, можуть перебувати у запасі.

Постановою Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 року № 821 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» введений в дію новий Класифікатор видів цільового призначення земельних ділянок. Згідно з цим нормативним актом, землі кожної категорії земель поділяються на види функціонального призначення. Так, землі сільськогосподарського призначення надаються у власність та у користування для: ведення товарного сільськогосподарського виробництва; ведення фермерського господарства; ведення особистого селянського господарства; ведення підсобного сільського господарства; для колективного садівництва; для городництва; для сінокосіння і випасання худоби; для дослідних і навчальних цілей; для пропаганди передового досвіду ведення сільського господарства; для надання послуг у сільському господарстві; для розміщення інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції; для іншого сільськогосподарського призначення. Класифікатор також встановлює співвідношення видів цільового призначення земельних ділянок з видами функціонального призначення територій.

А. І. Ріпенко, О. М. Пащенко зазначають про загальну тенденцію щодо переходу від принципу «категоризації земель» та їх цільового використання до

більш гнучкого принципу планування (зонування) територій. Його «гнучкість» полягає в тому, що планування (зонування) є більш придатним до застосування «на місцях». За його допомогою можна розв'язувати індивідуальні питання в межах загальних рамок, встановлених законодавством та планувальною документацією. Остання розробляється з обов'язковим врахуванням громадської думки, громадських, державних, муніципальних, приватних, а також бізнес-інтересів і може бути змінена (відкоригована) у певних випадках в установленому законодавством порядку. Це забезпечує значні переваги усім учасникам земельних та містобудівних відносин. Натомість поділ земель на категорії за цільовим призначенням нічого подібного не передбачає. Це зазначається в науковій літературі і вже знаходить певне відображення в текстах нормативно-правових актів [9, с. 37]. Зонування території застосовується в США та Західній Європі, що дозволяє встановлювати правовий режим щодо конкретної земельної ділянки.

Висновки. Принцип цільового використання землі є одним з основних принципів земельного права. Задля усунення недоліків Земельного кодексу України, необхідно закріпити принцип цільового використання землі в ст. 5 вищезазначеного нормативного акту. Категорії земель в українському законодавстві існували ще за радянського періоду. З розвитком економічних відносин та земельного законодавства, кількість категорій розширювалась. Вказане свідчить про удосконалення правового регулювання використання земель. Зміни земельних відносин зумовлені поступовою інтеграцією українського та європейського законодавств, що сприяє збільшенню ефективності використання земель України та актуалізує поступовий перехід від цільового використання до зонування земельних ділянок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григорецька І. І., Ізбаш К. С., Домброван Н. В. Правове регулювання цільового використання земель у межах населених пунктів України: моногр. Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2019. 142 с.

2. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних з орендою земельних ділянок: Лист Вищого господарського суду від 30.11.2007 р. № 01-8/918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/va918600-07> (дата звернення: 14.03.2023).

3. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 р. № 858-IV. Дата оновлення: 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (дата звернення: 14.03.2023).

4. Боднарчук О. Г., Васьківська К. М., Гаврилішин А. П. Земельне право: навчальний посібник. Ірпінь: Університет ДФС України, 2021. 446 с.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х. Дата оновлення: 27.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/conv#Text> (дата звернення: 14.03.2023).

6. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Дата оновлення: 19.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 14.03.2023).

7. Кулинич П., Медведєв К., Потапенко А., Тиханський О., Семенюк О. Становлення і розвиток земельного законодавства України у ХХ – на початку ХХІ століття: науково-практичний посібник для суддів та кандидатів на посаду судді / за ред. П. Кулинича; Національна школа суддів України. Київ: вид-во ФОП Клименко Ю. Я., 2018. 142 с.

8. Земельний кодекс України: Закон України від 18.12.1990 р. № 561-XII. Втратив чинність від 01.01.2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/561-12/conv#Text>

9. Ріпенко А. І., Пашенко О. М. Земельне право України : навч. посібн. Київ: ВД «Дакор», 2016. 236 с.

СТЯГНЕННЯ АЛІМЕНТІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Бахновська Ірина Петрівна

к.ю.н., доцент

Журавська Дар'я Артемівна

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця, Україна

Вступ./Introduction. В суспільстві та державі інститут сім'ї завжди посідає важливе місце. Від розвитку та становлення сім'ї багато в чому залежать розвиток та благополуччя суспільства і держави загалом. Діти потребують піклування та догляду, які держава гарантує та закріплює інституті аліментних зобов'язань. Утримання дитини є найважливішою проблемою батьків, що розлучились, або виховують дітей без участі батька чи матері і саме аліменти спрямовані на забезпечення, нормалізацію соціальних, економічних та правових відносин у сім'ї.

В зв'язку із військовою агресією Російської Федерації на території нашої держави у багатьох громадян виникло питання щодо стягнення аліментів під час війни. Сплата аліментів мирний час, а особливо під час воєнного стану доволі важливе питання. Саме тому на початку березня було внесено ряд змін до нормативних актів які регулюють питання виконання судових рішень.

Мета роботи./Aim. Дослідити чинне законодавство, норми якого встановлюють порядок стягнення аліментів під час воєнного стану. Війна внесла свої корективи майже в усі сфери нашого життя та не оминула жодної категорії населення, в тому числі і гарантій захисту їх прав та законних інтересів, які потрібно дослідити.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аліментне правовідношення належить до відносних і має особистий, безвідплатний і тривалий характер. Головною його метою є забезпечення утримання певної особи, а тому воно суттєво відрізняється від цивільного зобов'язання і за своєю природою має сімейно-правовий характер. Сімейним кодексом України, а саме

статтею 187, передбачено добровільний спосіб виконання матір'ю або батьком свого обов'язку утримувати дитину шляхом сплати аліментів [6].

Відповідно до Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року в Україні введено воєнний стан у зв'язку із військовою агресією Російської Федерації, який продовжує діяти до 20 травня 2023 року [2].

Відповідно до норм вказаного Закону тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, припиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника. Проте в цій же нормі Закону № 2129-IX прямо передбачено, що зазначене обмеження не стосується рішень про стягнення аліментів [5].

Законом України від 15 березня 2022 року № 2129-IX [5], який набрав чинності 26 березня 2022 року, було доповнено Закон України «Про виконавче провадження» рядом положень, пов'язаних із військовою агресією Російської Федерації на території нашої держави [3].

Слід зазначити, що змінами, прийнятими Законом України «Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» (набрав чинності 26.03.2022), зокрема передбачено, що за рішеннями про стягнення аліментів підприємства, установи, організації, фізичні особи, фізичні особи-підприємці, які здійснюють відрахування із заробітної плати, пенсії, стипендії та інших доходів боржника, перераховують стягнуті кошти на визначений у заяві або зверненні стягувача рахунок, а у разі відсутності реквізитів рахунка стягувача – на відповідний рахунок органу державної виконавчої служби, приватного виконавця [5].

Разом із тим, положеннями законодавства визначено систему заходів та тимчасових обмежень до боржника у разі невиконання рішень про стягнення аліментів.

Так, у разі наявності заборгованості зі сплати аліментів, сукупний розмір якої перевищує суму платежів за три місяці, виконавець вчиняє такі дії:

- виносить повідомлення про внесення відомостей про боржника до Єдиного реєстру боржників;

- здійснює заходи щодо звернення стягнення на майно боржника;
- надсилає стягувачу письмове роз'яснення про право на звернення до органів досудового розслідування із заявою (повідомленням) про вчинення кримінального правопорушення боржником, що полягає в ухиленні від сплати аліментів.

В продовження прийнятого Закону Міністерством юстиції України 1 квітня 2022 року було опубліковано роз'яснення щодо аліментних зобов'язань у період воєнного стану. Зокрема, зазначено, що Верховна Рада прийняла Закон, яким передбачено, що тимчасово на період до припинення або скасування воєнного стану на території України припиняється звернення щодо стягнення на заробітну плату та інший дохід боржника.

Міністерство юстиції слушно зауважило, що Закон № 2129-IX не передбачає заборони нарахування та стягнення пені за прострочення сплати аліментів. Це означає, що положення ст. 196 Сімейного кодексу України, яка передбачає відповідальність за прострочення сплати аліментів, зокрема у вигляді стягнення за рішенням суду неустойки (пені), продовжують застосовуватися і під час дії воєнного стану [5, 6].

Однією з проблем в умовах воєнного стану, з якою можуть зіштовхнутися батьки, є функціонування судів на певних територіях. Так, заява про видачу судового наказу на стягнення аліментів подається за зареєстрованим місцем проживання відповідача, а позовна заява на стягнення аліментів – за місцем реєстрації позивача. Разом з тим, звертається увага на те, що забороняється відкриття виконавчих проваджень та вжиття заходів примусового виконання рішень на території адміністративно-територіальних одиниць, які тимчасово окуповані внаслідок військової агресії Російської Федерації, у період такої окупації.

Непоодинокими є випадки, коли станом на час введення в Україні воєнного стану один із батьків мав намір звернутися до суду з метою стягнення аліментів на утримання дитини, або ж така необхідність виникла уже після початку війни. Закон у цій частині не зазнавав жодних змін, а тому мати або

батько, які утримують дитину одноосібно, мають право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу або із позовною заявою про стягнення аліментів.

Так, той із батьків або інших законних представників дитини, разом з яким проживає дитина, має право звернутися до суду із заявою про видачу судового наказу про стягнення аліментів у розмірі на одну дитину - однієї чверті, на двох дітей - однієї третини, на трьох і більше дітей - половини заробітку (доходу) платника аліментів, але не більше десяти прожиткових мінімумів на дитину відповідного віку на кожную дитини (ч. 5 ст. 183 Сімейного кодексу України) [6]. Але наразі багато батьків були мобілізовані і захищають нашу землю від окупантів. У зв'язку з цим дуже поширеним стало питання, а чи можливо стягнення аліментів із платників, які перебувають у Збройних силах України.

З цього приводу законодавство чітко говорить про те, що жодних обмежень щодо стягнення аліментів з військовослужбовців не встановлено. Так, постановою КМУ «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146» від 16.02.2022 р. № 122 встановлено, що з військовослужбовців Збройних сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Держспецзв'язку, Держприкордонслужби, поліцейських, осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів внутрішніх справ, Національного антикорупційного бюро, Державного бюро розслідувань, БЕБ, служби цивільного захисту та Державної кримінально-виконавчої служби, співробітників Служби судової охорони утримання аліментів провадиться з усіх видів грошового забезпечення, крім грошового забезпечення, що не має постійного характеру, та інших випадків, передбачених законом [4].

Поряд із наведеним варто звернути увагу на те, що після введення воєнного стану на території України було здійснено ряд дій, направлених на попередження несанкціонованого доступу до державних реєстрів. До таких заходів належало і тимчасове обмеження доступу Автоматизованої системи

виконавчого провадження та Єдиного реєстру боржників, що унеможливило роботу державних та приватних виконавців. Зазначене, відповідно, вплинуло і на виконавчі провадження у справах про стягнення аліментів, які фактично було заблоковано.

Втім, наразі Наказом МЮУ від 4 квітня 2022 року № 1310/5 «Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану» встановлено порядок відновлення доступу державних виконавців до зазначених систем [1].

Результати та обговорення./Results and discussion. Війна – не привід забути про сплату аліментів, але з початком збройної агресії РФ проти України відбулися і певні зміни як у порядку примусового їх стягнення, так і під час добровільної сплати. Так, з ухваленням Верховною Радою Закону України від 15.03.2022 р. № 2129-IX Закон України «Про виконавче провадження» було доповнено низкою положень, пов'язаних із військовою агресією Російської Федерації на території нашої держави. Ці зміни набрали чинності 26 березня 2022 року [5]. Сплата аліментів це не тільки матеріальний обов'язок батьків, а й ще й і моральний обов'язок.

Висновки./Conclusions. Таким чином, питання стягнення аліментів під час війни не зазнало кардинальних змін, окрім виконання рішень на тимчасово окупованих територіях України державою-агресором та чіткого формування законодавства щодо стягнення аліментів на загальних засадах та з усіх видів грошового забезпечення з військовослужбовців. Держава в нормативно-правових актах гарантує захист дітей, тому незважаючи на воєнний стан аліменти будуть стягуватися з матері або батька для їхнього утримання.

Якщо через певні обставини боржник не має можливості сплачувати аліменти через виконавчу службу, він може такі аліменти платити напрямку стягувачу, про що повідомити виконавчу службу. Кожен право на звернення до суду під час воєнного стану якщо змінилися обставини у платника аліментів або стягувача аліментів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деякі питання доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження та Єдиного реєстру приватних виконавців України у період воєнного стану : Наказ Міністерства юстиції України від 04.04.2022 р. № 1310/5. Дата оновлення : 24.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0381-22#Text> (дата звернення 23.03.2023).
2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Дата оновлення : 14.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 23.03.2023).
3. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 р. № 1404 - VIII. Дата оновлення : 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення 23.03.2023).
4. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 1993 р. № 146 : Постанова Каб. Міністрів України від 16.02.2022 р. № 122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/122-2022-п#Text> (дата звернення 28.03.2023).
5. Про внесення зміни до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» : Закон України від 15.03.2022 р. № 2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#Text> (дата звернення 23.03.2023).
6. Сімейний кодекс України : Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. Дата оновлення : 19.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 23.03.2023).

ПРОЕКТНО-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ В СУДНОПЛАВСТВІ

Бичковський Юрій В'ячеславович

старший викладач

Одеський національний морський університет

м. Одеса, Україна

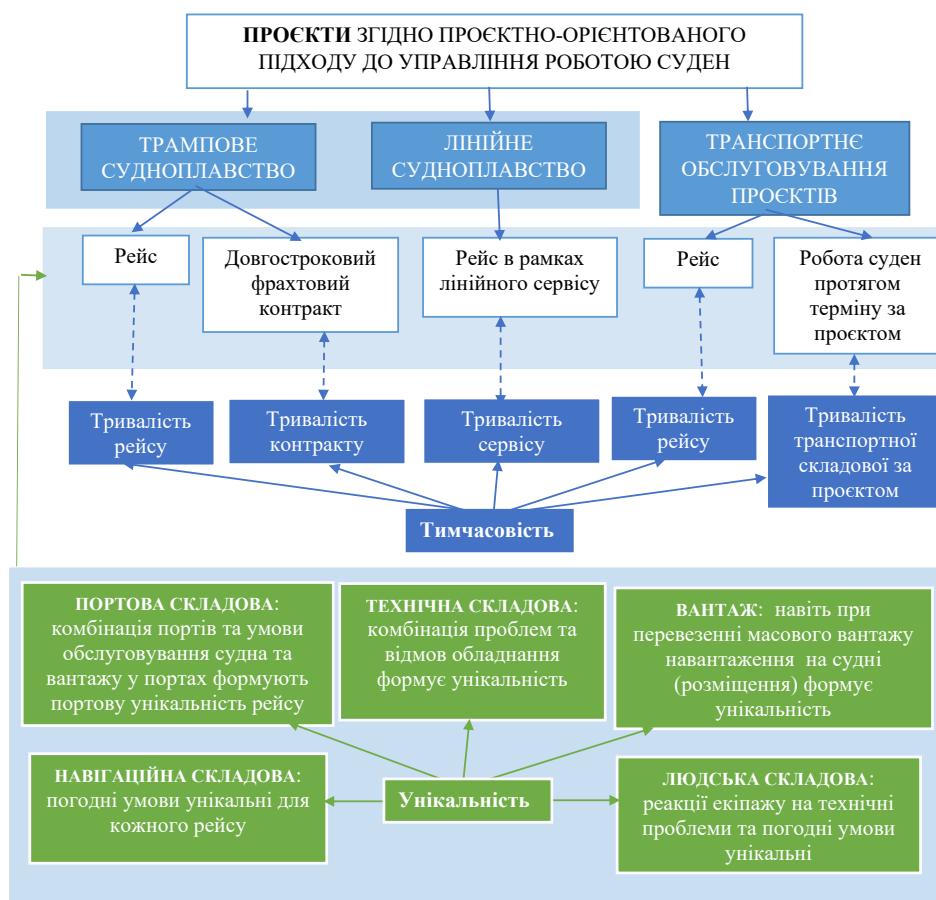
Вступ. Проектно-орієнтоване управління є успішною управлінською концепцією, яка розглядає діяльність, що традиційно не є проектною, як таку, причому в різних сферах. Прикладами теоретичних розробок щодо проектно орієнтованого управління в транспортній сфері, впроваджених і апробованих, можуть бути роботи [1-3]. Розглядаючи операційну діяльність підприємств/організацій як послідовність проектів, акцентується увага на успіху кожного конкретного елемента діяльності - проекту. При цьому оптимізується розподіл ресурсів, децентралізується управління, всі бізнес процеси узгоджуються в прив'язці до конкретного проекту.

Мета роботи. Метою даного дослідження є формування базових положень проектно-орієнтованого управління в судноплаванні.

Матеріали та методи. Формування основних положень проектно орієнтованого управління в судноплаванні здійснюється у відповідності до методології і основних складових управління проектами, у тому числі, відповідних міжнародних стандартів.

Результати та обговорення. Проектом за проектно-орієнтованим підходом до роботи суден мають бути її відповідні утворювальні "одиниці" різного ступеня агрегованості, якими є рейс або довгостроковий контракт (якщо йдеться про довгострокові фрахтові контракти - contract of affreightment, COA) у трамповому судноплаванні, або рейс у межах лінійного сервісу в лінійному судноплаванні (рис. 1). Крім того, судна працюють, обслуговуючи проектні вантажі [1], що також формує специфічний проект у рамках проекту (наприклад, розроблення морського родовища газу). Щодо останнього, то незалежно від того, чи виконує транспортні роботи субпідрядник, чи

безпосередньо команда проекту, розгляд транспортного обслуговування у вигляді проекту є коректним і може відноситися до різних рівнів менеджменту.

Рис. 1 – Проекти в рамках управління роботою суден

Ресурсами для цих проектів є: екіпажі (склад обмежений характеристиками судна), паливо (обмежене можливостями постачальників і фінансовими ресурсами) тощо. Обмеженість у часі визначається тривалістю рейсів, сервісів або контрактів для трампового і лінійного судноплавства, що визначається відповідними контрактами на постачання товарів. Унікальність формується для всіх встановлених проектів на базі сукупності унікальності навігаційних умов (природно-кліматичних); портового обслуговування (включно з погодними факторами, військово-політичними, технологічними та людськими); унікальності ситуацій, пов'язаних із обладнанням судна (помилки, відмови, поломки, аварії тощо); унікальності вантажу - навіть при перевезенні масових вантажів (зерна, наприклад) умови завантаження, умови завантаження,

якість вантажу тощо можуть бути тільки умовно прийняті як "стандартні". Тривалість встановлених вище проектів варіюється від досить короткого рейсу (до 10 днів) до тривалих рейсів (до майже 3 місяців, наприклад, для деяких лінійних сервісів Азія-Європа), і до річного фрахтового контракту.

Важливим атрибутом проекту є його життєвий цикл, який для проектно орієнтованого підходу до управління діяльністю компаній має певну специфіку. Тут слід наголосити на одному аспекті, від якого принципово залежить структура життєвого циклу та склад команди проекту, - що конкретно вважати рейсом чи роботою за фрахтовим контрактом, тобто з якого рівня дивитися на роботу суден як на сукупність проектів.

Тут можливі два варіанти:

1) розгляд як рейсу власне рейсу морського судна - переміщення вантажу на судні з порту А в порт Б. Таким чином, початок життєвого циклу судна - постановка судна до причалу під навантаження в порту А, закінчення життєвого циклу - закінчення вивантаження вантажу в порту призначення Б. У такому разі рівень розгляду роботи судна - саме судно, і в цьому разі команда проекту - це офіцерський склад екіпажу (капітан, старпом, старший механік тощо), який і керує цим проектом;

2) розуміння рейсу (або контракту) в широкому розумінні цього слова - з огляду на процес організації та управління виконанням фрахтового контакту з переміщення вантажу з порту А в порт Б (в рамках якого і здійснюється переміщення вантажу з порту А в порт Б). У цьому випадку межі проекту ширші й охоплюють процес підготовки фрахтового договору та аналіз результатів його виконання. Команда проекту в цьому випадку - це менеджмент судноплавної (операторської) компанії - фахівці комерційного відділу, технічного менеджменту тощо і командний склад екіпажу судна. Таким чином рівень "погляду" на проект і операційну діяльність у рамках проектно орієнтованого підходу визначає межі проектів, сутність етапів їхнього життєвого циклу, а також склад команди проекту. Зазначимо, що кожен із розглянутих вище варіантів є обґрунтованим і має право на існування. У цьому

дослідженні за розуміння меж проекту приймається другий варіант, оскільки він є універсальним для проектно-орієнтованого підходу в судноплаванні та може слугувати основою для формування проектного підходу для будь-яких варіантів роботи суден у рамках будь-яких варіантів фрахтових контрактів і торкатися будь-яких аспектів, пов'язаних із судноплаванням: технічних, екологічних, комерційних і т.д.

Висновки. Таким чином у даному дослідженні пропонуються основні положення організації проектно-орієнтованого управління в судноплаванні. Обґрунтовано правочинність застосування проектно-орієнтованого підходу, відповідно до методології проектного менеджменту визначено сутність та види проектів у рамках операційної діяльності судноплавних компаній.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Павлова Н. Л., Онищенко С. П. Організація проектно-орієнтованого управління транспортною компанією (на прикладі транспортно-експедиторської компанії). *Управління розвитком складних систем*. 2020. №42. С.23–28. doi: 10.32347/2412-9933.2020.42.23-28
2. Pavlova N., Onyshchenko S., Obrnova A., Chebanova T., Andriievskaya V. Creating the Agile Model to Manage the Activities of Project Oriented Transport Companies. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*. 2021. № 1(3) (109). С. 51–59. doi: 10.15587/1729-4061.2021.225529
3. Rusanova S., Onyshchenko S., Piterska V. Modelling the Project Transport Support Optimal Option. *Technology audit and production reserves*. 2021. № 1 (2 (57)). С. 43-48. doi: 10.15587/2706-5448.2021.225288

ЗАГАЛЬНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ ЗАХОДІВ

Білик Ігор Олександрович

Здобувач вищої освіти навчальної групи КП-133

II курсу факультету підготовки фахівців

Для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного

Університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Телійчук Віталій Григорович

Доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності

Факультету підготовки фахівців

Для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного

Університету внутрішніх справ,

Кандидат юридичних наук,

Старший науковий співробітник

Пошукові заходи проводяться з метою виявлення та припинення злочинів, затримання злочинців, збереження доказів та забезпечення безпеки громадян.

Однією з основних організаційно-тактичних особливостей проведення пошукових заходів є збір і аналіз інформації. Важливим етапом пошукових заходів є встановлення об'єктів, які пов'язані з вчиненням злочину, визначення часу та місця їх перебування. Для цього використовуються різні джерела інформації, включаючи дані від громадян, оперативні дані, матеріали досудового розслідування. [1]

Ще однією важливою організаційно-тактичною особливістю є використання різних методів і засобів пошуку. Залежно від обставин і характеру злочину, можуть застосовуватися різні методи, такі як обшуки, перехоплення телефонних розмов, відеоспостереження та інші. При цьому необхідно дотримуватися вимог законодавства та забезпечувати захист прав та свобод громадян. [2]

Однією з важливих складових проведення пошукових заходів є забезпечення безпеки учасників операції. При плануванні та проведенні пошукових заходів необхідно враховувати потенційні загрози та ризики для учасників дій, а також громадян, які перебувають у зоні проведення заходів. [3]

Крім того, важливим елементом проведення пошукових заходів є координація роботи між різними органами, що забезпечують правопорядок. Правоохоронні органи повинні співпрацювати між собою та взаємодіяти з іншими відомствами, такими як служби безпеки, митниця, судові органи та інші. [4]

Крім того, важливою складовою проведення пошукових заходів є підготовка та планування. Правоохоронні органи повинні проводити ретельний аналіз інформації та встановлювати основні напрямки роботи. Планування повинно передбачати визначення мети та завдань, розподіл обов'язків між учасниками операції, врахування можливих ризиків та забезпечення безпеки всіх учасників. [5]

Напрацювання та підвищення кваліфікації кадрів є ще однією важливою організаційно-тактичною особливістю проведення пошукових заходів. Кадри правоохоронних органів повинні мати достатні знання та навички, щоб ефективно проводити пошукові заходи, враховуючи вимоги законодавства та забезпечуючи захист прав та свобод громадян. [6, 8]

Важливо зазначити, що проведення пошукових заходів має свої обмеження та межі допустимого. Правоохоронні органи повинні дотримуватися законодавства та захищати права та свободи громадян. У зв'язку з цим, проведення пошукових заходів повинно здійснюватися з дотриманням вимог Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів, що регулюють відносини в галузі правопорядку та безпеки. [3, 7]

Окрім того, при проведенні пошукових заходів необхідно враховувати соціально-економічні та політичні аспекти. Правоохоронні органи повинні бути уважними до публічної думки та дотримуватися принципів відкритості та

прозорості у своїй діяльності. Важливо також пам'ятати про збалансованість інтересів держави та громадян, не порушуючи їхніх прав та свобод. [9, 10]

Отже, проведення пошукових заходів є важливою складовою діяльності правоохоронних органів та забезпечує захист громадян від злочинів та інших правопорушень. Загальні організаційно-тактичні особливості проведення пошукових заходів включають збір та аналіз інформації, використання різних методів та засобів пошуку, забезпечення безпеки учасників операції та координацію роботи між різними органами, підготовку та планування, а також підвищення кваліфікації кадрів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ:

1. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»
2. Кримінальний процесуальний кодекс України
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення
4. Закон України «Про національну поліцію»
5. Директива Президента України «Про підвищення ефективності захисту прав і свобод людини та громадянина у діяльності правоохоронних органів»
6. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення пошукових заходів»
7. Рішення Конституційного Суду України «Про тлумачення статті 29 Конституції України»
8. Методичні рекомендації щодо проведення пошукових заходів в Україні, розроблені Національною поліцією України
9. Досвід проведення пошукових заходів в Україні: аналіз інцидентів та ефективності заходів, наукова стаття
10. Інформаційний портал Національної поліції України.

ШАХРАЙТВО, ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Білик Ігор Олександрович

Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
ННППФПП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Стаття 190 Кримінального кодексу України визначає кримінальну відповідальність за шахрайство. Згідно з цією статтею, шахрайство - це скоєння кримінального правопорушення, коли особа зловживає довірою іншої особи або використовує її недостатню свідомість або відсутність досвіду з метою одержання неправомірної вигоди.

Шахрайство - це кримінальне правопорушення, який може мати серйозні наслідки для жертви. Щоб уникнути стати жертвою шахрайства, необхідно бути обережними та уважними під час взаємодії з незнайомими особами, дотримуватися правил безпеки в інтернеті та при укладанні угод на надання послуг або купівлю товарів. Крім того, важливо не надавати конфіденційну інформацію без необхідності і перевіряти запити на отримання такої інформації від державних органів та банківських установах [1, с. 410-412].

У такий спосіб шахраї можуть шахрайським шляхом одержати гроші, майно, послуги або іншу вигоду. При цьому, зазвичай вони використовують різні маніпуляції, обіцянки, неправдиву інформацію, щоб змусити свою жертву діяти так, як вони хочуть.

Наприклад, це може бути надмірно завищена ціна на товар або послугу, обіцянки про виграш в лотереї або інші шахрайські схеми. Особа, яка вчинила шахрайство, може бути притягнута до кримінальної відповідальності і понести

певні наслідки за свої дії.

Відповідно до статті 190 Кримінального кодексу України, шахрайство карається позбавленням волі настрок від трьох до восьми років. Якщо жертвою шахрайства став неповнолітній або внаслідок кримінального правопорушення була завдана значна матеріальна шкода, то кара може бути збільшена.

Шахрайство є серйозним кримінальним правопорушення, який може мати серйозні наслідки для осіб, що ним страждають, тому важливо бути уважним та обережним під час взаємодії з незнайомими людьми та дотримуватися правил безпеки в інтернеті та під час укладання угод із надання послуг або купівлі товарів. Необхідно перевіряти вірогідність інформації, яку надається, домовлятися лише про умови угоди, які були узгоджені з попередньої згоди обох сторін, а також не слід робити попередні оплати або перекази коштів незнайомим особам [2, с. 640].

Крім того, важливо пам'ятати, що банківські інституції, державні органи та компанії ніколи не будуть запитувати вас про конфіденційну інформацію (наприклад, паролі, номери банківських карток) електронною поштою, повідомленнями в соціальних мережах чи за допомогою телефонних дзвінків. Такі запити можуть бути підробленими та призвести до шахрайства.

Найкращий спосіб запобігти шахрайству - це бути обережним та уважним у взаємодії з незнайомими людьми та під час використання Інтернету. Якщо ви отримали запит на конфіденційну інформацію або пропозицію, яка здається підозрілою, краще відмовитися від неї. Не слід ділитися своїми конфіденційними даними, такими як паролі або номери банківських карток, з ким-небудь, крім надійних джерел. Також необхідно відстежувати свої банківські рахунки та платіжні картки на предмет підозрілих транзакцій і повідомляти про них свій банк [3, с. 1104]

Якщо ви стали жертвою шахрайства, то важливо негайно повідомити про це в поліцію або інші правоохоронні органи. Також необхідно звернутися до свого банку та зупинити будь-які транзакції, які можуть стати результатом шахрайства.

У разі, якщо ви стали жертвою інтернет-шахрайства, важливо негайно звернутися до свого провайдера Інтернет-послуг та повідомити про інцидент. Якщо ваша електронна адреса була викрадена, то змініть свій пароль на всіх сайтах, де ви використовуєте цю адресу. Крім того, зверніть увагу на будь-які підозрілі активності в своїй банківській інформації та повідомте про них свій банк.

Висновки. Отже, шахрайство є кримінальним правопорушенням, який може мати серйозні наслідки для його жертв. Щоб уникнути стати жертвою шахрайства, необхідно бути уважними, обережними та дотримувати основних правил безпеки при використанні Інтернету та взаємодії з незнайомими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берзін П. Кримінально-правова характеристика обману як способу здійснення незаконного використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування та кваліфікованого зазначення походження товару // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали X регіональної наук.-практ. конф., 5-6 лютого 2019 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2019. – С. 410–412.

2. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: Навч. посібник. – К.: Атіка, 2020. – 640 с

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К.: Каннон, А.С.К., 2018. – 1104 с.

ЗМІНИ У ЗАКОНОДАВЧОМУ РЕГУЛЮВАННІ СПАДКУВАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Бовкунов Володимир Володимирович,

Студент

Алексєєнко Ігор Григорович,

кандидат юридичних наук, професор,

завідувач кафедри цивільного,

трудового та господарського права

Стасюк Олексій Миколайович,

старший викладач

Дніпровський національний університет

імені Олеся Гончара

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Після запровадження в Україні воєнного стану, спадкові правовідносини зазнали певних змін. Питання успадкування є актуальним та нагальним. Водночас слід звернути увагу, що законодавство зазнало змін у цій сфері, які необхідно враховувати спадкодавцям за життя та спадкоємцям. З одного боку, Україна розробляє механізми запобігання махінаціям зі спадковим майном, а з іншого - не ускладнює життя сумлінним спадкоємцям.

Ціль роботи./Aim. Головна мета даної роботи - проаналізувати зміни українського законодавства стосовно спадкування під проведення бойових дій на території України, дослідити процедуру відкриття спадщини в Україні і за кордоном, та визначити роль цих законодавчих реформ у цивільному законодавстві, оскільки цей правовий аспект потребує вивчення та вирішення.

Матеріали і методи./Materials and methods. При написанні даної роботи були використані різні наукові методи, за допомогою яких були проаналізовані проблеми спадкування в Україні, що виникли під час проведення воєнних дій. До них відносяться аналітичний та емпіричний метод, метод спостереження, порівняння та абстрагування. У якості допоміжних джерел виступає нормативно-правова база, що дозволяє проаналізувати зміни у цивільному

законодавстві: Цивільний кодекс України, ЗУ «Про нотаріат», постанови Кабінету Міністрів України, а також статті та наукові праці інших правових науковців.

Результати і обговорення./Results and discussion. Згідно ст. 1270 ЦК України термін прийняття спадщини становить шість місяців з моменту відкриття спадщини, тобто з моменту смерті спадкодавця. Це означає, що після настання смерті спадкодавця особа зобов'язана протягом шести місяців звернутися до нотаріуса, а у сільських населених пунктах до уповноваженої посадової особи відповідного органу місцевого самоврядування та написати заяву про прийняття спадщини.

Однак через запровадження в Україні воєнного стану українським Урядом було запроваджено певні зміни до термінів прийняття спадщини. Відповідно до положень постанови Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 р. № 164 «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» на час дії воєнного стану строки для ухвалення спадщини або відмови від її ухвалення припиняються. Тобто, якщо спадкоємець не встиг прийняти спадщину до 24 лютого 2022 р. і шестимісячний строк не закінчився цього дня, він може звернутися до нотаріуса із заявою про прийняття спадщини протягом періоду, на який у державі введено воєнний стан, а також після його скасування протягом строку, що залишався станом на 24 лютого 2022 р. встановлених шести місяців. Якщо смерть спадкодавця настала після 24 лютого 2022 р. в період дії воєнного стану, то згідно з Постановою КМУ № 164 від 28.02.2022 р. шестимісячний термін прийняття спадщини розпочнеться після закінчення або скасування воєнного стану.

Під час дії воєнного стану нотаріус видає свідоцтво про право на спадщину після закінчення строку прийняття спадщини. Як зазначалося вище, на період дії військового становища термін прийняття спадщини чи відмовитися від спадщини зупиняється. Якщо термін для прийняття спадщини не закінчився до 23 лютого 2022 р. включно, то до закінчення дії військового стану неможливо отримати свідоцтво про право на спадщину. Однак якщо

шестимісячний термін від дня відкриття спадщини закінчився до 23 лютого 2022 р. включно, то нотаріус має право на видачу свідоцтва про право на спадщину. Слід зазначити, що видавати свідоцтва про право на спадщину у спадковій справі, заведеної без використання Спадкового реєстру, до його реєстрації у Спадковому реєстрі - заборонено. У Законі України «Про нотаріат» передбачено видачу свідоцтва про право на спадщину за місцем відкриття спадщини. Тобто після завершення воєнного стану спадкові справи, відкриті не за місцем відкриття спадщини, повинні будуть передаватися нотаріусам за місцем останнього проживання спадкодавця для видачі свідоцтв про право на спадщину. Роз'яснення стосовно цього питання надані Нотаріальною палатою України.

Певні зміни зазнало також законодавче визначення місця відкриття спадщини. Відповідно до положень Цивільного кодексу України місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця. Однак, під час дії воєнного стану незалежно від місця відкриття спадщини, за зверненням спадкоємця будь-який нотаріус України має право порушити спадкову справу у зв'язку з веденням бойових дій на окремих територіях держави. Якщо нотаріус не має доступу до Спадкового реєстру, він все одно має право порушити спадкову справу. Однак після відновлення доступу до Спадкового реєстру нотаріус протягом п'яти робочих днів має перевірити наявність заведеної спадкової справи, спадкового договору та заповіту. В умовах бойових дій це логічна і зрозуміла новела, що дозволяє оформити спадщину, навіть якщо вона відкрилася на окупованій території або спадкоємець виїхав до іншого регіону і повертатися додому для візиту до нотаріуса він не мав змоги

В умовах активних бойових дій значна кількість громадян виїхала за кордон. Водночас вони жодним чином не обмежуються у своїх правах на території України, у тому числі щодо прийняття спадщини. У разі, якщо на території України відкрилася спадщина, право на яку має особа, яка виїхала за кордон, така особа може звернутися до посольства або консульства України в державі її перебування та засвідчити свій підпис на заяві про прийняття

спадщини. Також засвідчити заяву про прийняття спадщини можна в іноземного нотаріуса з подальшим проставленням апостилю (або консульської легалізації) на такому документі. Така заява може бути надіслана засобами поштового зв'язку нотаріусу на території України, внаслідок чого буде відкрито спадкову справу у загальному порядку. Додатково слід зазначити, що особа, яка перебуває за кордоном, може видати довіреність та уповноважити адвоката (юриста) вчиняти надалі всі необхідні дії щодо ведення спадкової справи на користь спадкоємця. Це може значно спростити комунікацію між нотаріусом та спадкоємцем, які знаходяться фактично у різних країнах.

Висновки./Conclusions. У зв'язку із запровадженням військового стану на території України багато сфер цивільного життя зазнали змін у правовому регулюванні. Не оминули дані зміни процедуру відкриття спадщини та спадкування. Головні зміни у цивільному законодавстві стосуються перш за все терміну та місця відкриття спадщини, її законодавчого регулювання та особливостей прийняття спадщини за кордоном. У зв'язку з проведеною реформою українського законодавства під час проведення бойових дій процедура відкриття спадщини дозволяє запобігти незаконному прийняттю спадщини, проте робить також процес прийняття спадщини більш доступним для українських громадян.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ФОРМИРОВАНИЮ КУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ В УНИВЕРСИТЕТАХ КНР

Ван Синсинь

Университет Хучжоу

г. Хучжоу, КНР

Китайская культура складывалась на протяжении нескольких тысяч лет. В контексте современных глобализационных процессов изучение и понимание традиционной культуры рассматривается в Китае, с одной стороны, как основа сохранения национальной идентичности, а с другой стороны – как необходимое условие достойного представления страны на международной арене. Именно через культуру можно показать реальный, многогранный и полный образ Китая. В последние годы правительство и Генеральный секретарь Коммунистической партии Китая Си Цзиньпин обращают особое внимание на стратегический потенциал китайской истории, в частности, на образовательные и культурно-просветительские возможности истории национального возрождения и строительства современного государства, истории взаимодействия цивилизаций и дружбы народов, истории государственных контактов и мирного развития и т. д. [1]. Вместе с непрерывным развитием китайской экономики и реализацией инициативы «Один пояс, один путь» продвижение китайской культуры на международных площадках позволяет миру лучше понять и узнать Китай.

Важная роль в продвижении образа Китая как страны древней культуры и инновационной современности отводится молодежи, будущему страны. Подготовка специалистов, владеющих иностранным языком, в частности, студентов-русистов в университетах КНР уделяется самое пристальное внимание. Результативность процесса обучения оценивается, в числе прочего, и на основе качества культурной компетентности будущих специалистов. В китайском обществе и педагогической науке на протяжении многих лет ведется

обсуждение концептуальных подходов к формированию специалиста-филолога, владеющего иностранными языками, осведомленного в теоретических и практических аспектах культуры, заинтересованного в развитии культуротворческих умений, навыков, талантов. К настоящему времени в число наиболее значимых входят следующие концептуальные позиции.

Лингвокультурологический и лингвострановедческий подходы как основа для формирования межкультурной компетентности будущих специалистов. Речь идет о глубоком изучении культуры, традиций, истории страны изучаемого языка, но обязательно с одновременным погружением в национальную китайскую историю и культуру. Например, в китайской традиционной культуре процветание семьи связывают с продолжением рода, детьми. Поэтому *早生贵子* – это лучшее пожелание молодоженам на китайской свадьбе. Однако если механически перевести *早生贵子* («Скорее заведите ребенка!») для русскоговорящих друзей, они могут счесть это бестактным. Поэтому изучение языка для китайского студента-русиста предполагает более глубокое погружение в собственную национальную культуру для того, чтобы найти адекватные точки соприкосновения разных мировоззрений и традиций, чтобы избрать эффективную стратегию сотрудничества в ситуации межкультурного взаимодействия. Следовательно, преподаватели русского языка в университетах КНР должны довольно широко включать в учебный процесс материалы о китайской культуре, в том числе основанные на использовании мультисенсорных возможностей цифровых технологий, чтобы повысить учебную мотивацию и интерес студентов, максимально эффективно использовать потенциал современных средств обучения.

Формирование профессиональных умений и навыков обучающихся в единстве с их межкультурной коммуникативной компетентностью. Коммуникативному подходу отводится ключевое значение в языковой подготовке современного специалиста в университетах КНР [2]. При этом в разного рода инструктивных документах и методических рекомендациях особо

отмечается, что при обучении иностранному языку в университете необходимо сформировать у студентов глубокое понимание многообразия мира [3], а также комплексной компетенции межкультурной коммуникации.

Актуализация потенциала исторического знания и наследия в процессе языкового образования сегодня может быть выделена в качестве одной из ведущих тенденций университетской подготовки филологов-русистов. Так, в ходе преподавания университетского курса «Русский язык 4 (东方大学俄语4)» преподаватель должен на постоянной основе обращаться к сведениям по истории, используя самые разные методы, формы и средства обучения. Например, в ходе обсуждения темы «Выдающиеся личности: великий мыслитель и педагог Конфуций» преподаватели могут использовать платформы CCGN, China Daily, чтобы демонстрировать реальные примеры влияния истории Китая на современность и мотивировать студентов к дискуссиям об актуальных проблемах, с которыми сталкиваются разные страны, о системе ценностей в разных культурах и т.п.

Сочетание традиционных и инновационных методов, форм, моделей обучения, синтез педагогических традиций и инноваций в современном учебном процессе предполагает обращение как к хорошо известным формам и методам обучения языку, так и к новейшим информационным технологиям, ресурсам (таким как QQ, WeChat, Чаосин Студии (超星学习通) и др.). Важно, чтобы учебная коммуникация не ограничивалась только временем занятий; по сути, сегодня китайский преподаватель постоянно находится на связи со студентами, он постоянно открыт для общения на учебные и общекультурные темы, помогающие усвоить учебный материал.

Большой популярностью у китайских преподавателей пользуются концепции смешанного (онлайн + офлайн) и так называемого «перевернутого» обучения. Смешанное обучение позволяет студентам динамически усваивать ключевые моменты и учебные цели каждого учебного блока, своевременно корректировать темп и методологию обучения. Перевернутое обучение существенно повышает участие самих студентов в образовательном процессе,

превращая и практические, и лекционные занятия в активные, динамические мини-исследования.

Развитие ресурсного обеспечения образовательного процесса в современном китайском университете осуществляется *на системной и непрерывной основе* и предполагает внимание как к педагогическим кадрам, так и к учебным, научно-методическим материалам и разработкам, оценке качества обучения и т. д.

В контексте профессионального развития преподавателей в последние годы большое внимание уделяется повышению уровня их культурной компетентности, прежде всего, через погружение в различных контекстах и ситуациях в ценности традиционной культуры и национальной истории, через укрепление командного духа, стимулирование интереса к саморазвитию для всеобщего блага. Преподаватели русского языка в вузах должны интегрировать китайскую культуру в учебный процесс по русскому языку, формировать и поддерживать гармоничные отношения между преподавателями и студентами, адаптироваться к требованиям новой эпохи.

Оценка качества обучения в университетах КНР является важным инструментом обеспечения результативности образовательного процесса. В настоящее время она имеет комплексный характер: оценивается качество учебных программ, пособий, методических разработок; уровень методической подготовки, педагогической культуры преподавателей; уровень знаний, умений, навыков студентов; качество образовательной среды и др. При этом повышение культурного уровня и межкультурной компетентности всех участников процесса обучения рассматривается в качестве одного из важнейших индикаторов качества языкового образования в современном китайском университете.

Таким образом, качество подготовки филолога-русиста на уровне высшего образования в Китае сегодня оценивается в комплексном ключе: наряду с профессиональной компетентностью (специальными знаниями, умениями, навыками, практическими компетенциями) от выпускника

университета требуется глубокое понимание специфики и ценности традиционной китайской культуры, исторического пути Китая, его роли в современном мире. На будущих филологов-русистов возлагаются особые надежды, связанные с продвижением образа Китая как древней цивилизации и современного государства, поэтому формирование их культурной компетентности осуществляется на основе синтеза педагогических традиций и инноваций, предметных знаний и межкультурных компетенций.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ССЫЛКИ

1. *Си Цзиньпин*. Рассказывать миру истории о Китае [Электронный ресурс]. URL: <https://www.fx361.com/page/2021/1214/9177739.shtml> (дата обращения: 10.03.2023).

2. *Хэ Ляньцзэн*. Новые требования к преподаванию русского языка в вузах в новую эпоху – основы редактирования и содержание учебного пособия «Руководство по преподаванию русского языка в вузах» // *Иностранные языки в мире*. 2020. № 4. С. 13–18.

3. *Тянь Юань, Чэнь Хэ*. Реализация учебного курса английского языка в колледже с идеологическими и политическими элементами: эффективность обращения к истории Китая // *Журнал университета Сиань*, 2022. № 25 (1). С. 83–86.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ ПРО УНИКНЕННЯ ПОДВІЙНОГО ОПОДАТКУВАННЯ НА МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

Галушко Анастасія Леонідівна

Студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Вступ

У зв'язку зі зростанням міжнародної торгівлі та інвестицій, податкові системи стають все більше складними та різноманітними. При цьому міжнародне приватне право має вирішальне значення для визначення податкових прав та обов'язків сторін у міжнародному бізнесі.

У сучасному світі, з постійно зростаючими міжнародними взаємодіями та глобалізацією економіки, подвійне оподаткування стало складною проблемою для багатьох компаній, що працюють в кількох країнах. Ця проблема може значно зменшити прибуток, який отримує компанія від своїх міжнародних операцій, і ускладнити процес ведення бізнесу. Тож уникнення подвійного оподаткування стало надзвичайно важливим для міжнародних компаній та їх інвесторів. Одним з ключових інструментів, який використовується для регулювання міжнародних податкових відносин, є міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування.

Ціль роботи

Метою цієї роботи є дослідження впливу міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування на міжнародний бізнес. У статті будуть проаналізовані головні принципи, що лежать в основі цих договорів, та їх роль у забезпеченні відповідності податкових систем до вимог міжнародного приватного права. Крім того, будуть розглянуті наслідки цих договорів для міжнародного бізнесу.

Матеріали та методи

У цій роботі було використано аналітичний метод, що базується на

дослідженні наукових джерел та практики застосування міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування. Для отримання необхідної інформації були використані такі джерела, як міжнародні конвенції, законодавство різних країн, а також практика застосування міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування та праці науковців, які працювали в цій галузі.

Результати та обговорення

Міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування (далі МДУПО) є угодами між двома або більше країнами, які спрямовані на запобігання подвійного оподаткування та вирішення податкових спорів. Ці договори встановлюють правила щодо того, як має бути розподілений податковий прибуток між країнами, де здійснюється бізнес, а також які податки мають бути сплачені в кожній з цих країн. Одним з основних принципів, що лежать в основі МДУПО, є принцип забезпечення рівноправного розподілу прибутку між країнами. Цей принцип дозволяє забезпечити економічну справедливість та сприяти розвитку міжнародного бізнесу, зменшуючи витрати на податки.

Також до рушійних принципів таких договорів можна віднести принцип недискримінації, взаємності, визнання та взаємної співпраці між податковими органами. Принцип недискримінації передбачає, що громадяни та підприємства кожної країни повинні мати рівний доступ до можливостей здійснення бізнесу та оподаткування, незалежно від їх національності або місця проживання. Принцип взаємності полягає у тому, що країни повинні укладати договори, які надають однакові права та обов'язки щодо оподаткування громадян та підприємств кожної країни.

Принцип визнання передбачає взаємне визнання правил та процедур оподаткування між різними країнами та забезпечення правової відповідності вимог податкових законів однієї країни до інших країн.

Принцип взаємної співпраці між податковими органами передбачає взаємне співробітництво між країнами у справах оподаткування, обмін

інформацією та допомогу в забезпеченні правильної інтерпретації та застосування податкових законів.

МДУПО мають важливе значення для міжнародного бізнесу, оскільки вони дозволяють підприємствам зменшити податкове навантаження та сприяють ефективному використанню ресурсів. Наприклад, якщо підприємство має філію в іншій країні, то згідно з такими міжнародними договорами вони можуть скористатися певними винятками та зменшити свої податкові витрати. Однак, МДУПО можуть також стати причиною податкових спорів між країнами, оскільки інтерпретація деяких їх положень може різнитись.

Якщо підприємство потрапляє в подібний податковий спір, то йому необхідно буде витратити значну кількість часу та коштів на здійснення правових дій та консультації з юридичними експертами. Крім того, такі спори можуть мати негативний вплив на репутацію самого підприємства та його відносини з державними органами та іншими стейкхолдерами.

Одним зі шляхів запобігання податкових спорів є укладання чітких та детальних договорів про уникнення подвійного оподаткування, які містять однозначні та конкретні правила. Також важливим є дотримання зобов'язань, які були взяті на себе в рамках міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування, а також взаємне співробітництво між податковими органами різних країн.

У МДУПО визначається, які доходи можуть бути оподатковані в кожній державі, та визначається порядок визначення місця резиденції платника податків. Відповідно до МДУПО, платник податків може бути оподаткований лише в одній державі. Це зменшує ризик подвійного оподаткування та допомагає підприємствам зберегти свої прибутки. Це допомагає уникнути ухилення від сплати податків та забезпечує більшу прозорість у міжнародних фінансових операціях.

Проте, МДУПО можуть також мати деякі негативні наслідки. Оскільки МДУПО дозволяють компаніям знижувати свої податкові витрати, деякі держави можуть втрачати прибутки в результаті цього. Також існує ризик, що

МДУПО можуть використовуватися для ухилення від сплати податків та інших податкових зобов'язань. У світлі цих проблем, деякі країни ввели обмеження на використання МДУПО та інших подібних інструментів оптимізації податкових платежів. Наприклад, Європейський Союз прийняв директиву про обмеження використання МДУПО, що має на меті боротьбу з ухиленням від сплати податків та забезпечення більшої прозорості в міжнародних фінансових операціях.

Тому, важливо забезпечити баланс між підтримкою міжнародного бізнесу та забезпеченням податкової справедливості та прозорості. Для досягнення цього, країни можуть розробляти додаткові заходи.

Додаткові заходи, які можуть бути реалізовані для забезпечення більшої податкової прозорості та справедливості, можуть включати:

1. Розвиток стандартів обміну інформацією щодо податкових платежів: країни можуть встановлювати стандарти, які вимагають від компаній звітувати про свої податкові платежі та бізнес-операції у кожній країні. Це допоможе уникнути ухилення від сплати податків та забезпечити більшу прозорість у міжнародних фінансових операціях.

2. Заходи щодо боротьби з ухиленням від сплати податків: країни можуть використовувати різні інструменти для боротьби з ухиленням від сплати податків, такі як встановлення вищих податкових ставок для компаній, які не сплачують достатньо податків, або введення санкцій проти компаній, які ухиляються від сплати податків.

3. Посилення міжнародного співробітництва: країни можуть вести переговори та укладати договори з метою забезпечення більшої прозорості та відповідальності у міжнародних фінансових операціях. Також можна сприяти розвитку міжнародних стандартів та рекомендацій, що допоможуть уникнути ухилення від сплати податків та забезпечити податкову справедливість.

4. Впровадження механізмів для забезпечення відповідності: країни можуть встановлювати механізми для забезпечення відповідності компаній до податкових правил та норм. Це може включати відповідні аудиторські

перевірки та аудити фінансової звітності компаній з метою виявлення можливих порушень податкового законодавства. Такі аудиторські перевірки можуть бути проведені як у країні, де знаходиться компанія, так і у країнах, де вона здійснює свою діяльність. Окрім цього, можуть бути встановлені механізми для обов'язкової звітності компаній про свою фінансову діяльність в країнах, де вони здійснюють свою діяльність, що також допоможе уникнути ухилення від сплати податків та забезпечити більшу прозорість. Наприклад, одним з таких механізмів є Стандарт автоматичного обміну фінансової інформації (Common Reporting Standard), який був розроблений Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) і охоплює обов'язкову звітність про фінансову діяльність компаній в країнах, де вони здійснюють свою діяльність. Цей стандарт допомагає країнам отримувати більш детальну інформацію про міжнародні фінансові операції, яка може бути використана для виявлення можливих порушень податкового законодавства та уникнення подвійного оподаткування.

Висновки

Отже, міжнародні договори про уникнення подвійного оподаткування є важливим інструментом для міжнародного бізнесу. Вони дозволяють підприємствам зменшити податкові ризики, пов'язані з міжнародними операціями. Це досягається шляхом встановлення правил, які забезпечують, що оподаткування прибутків підприємств буде здійснюватись відповідно до домовленостей. Створити сприятливий клімат для міжнародного бізнесу: вони забезпечують стабільність та надійність правил оподаткування в міжнародній торгівлі. Це дозволяє підприємствам займатись бізнесом в різних країнах без надмірних податкових ризиків. Підтримка міжнародного співробітництва: МДУПО стимулюють міжнародне співробітництво між країнами, що може привести до покращення економічних відносин та збільшення торгівлі між країнами. Однак, вони можуть мати певні недоліки та проблеми, які повинні бути враховані та вирішені.

Для забезпечення ефективної дії міжнародних договорів про уникнення

подвійного оподаткування, необхідно дотримуватись чітких та детальних правил, взаємного співробітництва між державними органами різних країн та виконувати зобов'язання, які були взяті на себе в рамках цих договорів. Тільки так можна забезпечити стабільність та надійність міжнародних договорів про уникнення подвійного оподаткування та підтримати ефективний розвиток міжнародного бізнесу.

Крім того, для запобігання податкових спорів, підприємства повинні бути уважними при плануванні своєї діяльності в різних країнах та враховувати вимоги, які встановлені міжнародними договорами про уникнення подвійного оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. The OECD Model Tax Convention on Income and on Capital: книга. URL: <https://www.oecd.org/ctp/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-20745419.html>(дата звернення: 16.04.2022).
2. EY Double Tax Treaty (DTT) rates: веб-сайт. URL: <https://taxsummaries.pwc.com/>.
3. United Nations Model Double Taxation Convention between Developed and Developing Countries: книга. URL: https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2018/05/MDT_2017.pdf.
4. KPMG Avoiding double taxation: Understanding double tax treaties: книга. URL: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2018/02/avoiding-double-taxation-understanding-double-tax-treaties.html>.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНУ-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Геращенко Віталій Сергійович,
здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

Пархоменко Кирило Віталійович,
здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,

Науковий керівник:

Копилов Едуард Володимирович,
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності,
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Окремі питання прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, потребують уваги та детального розгляду з метою забезпечення прав людини на приватність та забезпечення ефективності заходів боротьби зі злочинністю.

Оперативно-розшукова діяльність правоохоронних органів є надзвичайно важливою для забезпечення безпеки громадян та боротьби зі злочинністю. Однак, в ході цієї діяльності можуть порушуватись права людини на приватність та конфіденційність персональних даних. Тому, детальний аналіз окремих питань прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є вкрай необхідним [1].

Одним із таких питань є питання повноважень правоохоронних органів при здійсненні оперативно-розшукової діяльності. Правове регулювання цих повноважень повинно бути зроблене таким чином, щоб забезпечувати ефективну боротьбу зі злочинністю, а також захист прав та свобод громадян. При цьому, необхідно враховувати нові технології та методи роботи правоохоронних органів, а також сучасний рівень розвитку інформаційних технологій.

Інше питання, яке потребує детального розгляду, - це питання збору та зберігання персональних даних громадян. У зв'язку з розвитком цифрових

технологій, правоохоронні органи мають доступ до значної кількості персональних даних громадян. Проте, збір та зберігання цих даних може порушувати права та свободи громадян на приватність та конфіденційність. Тому, необхідно розробити відповідні правові механізми, які б забезпечували права громадян та водночас давали можливість правоохоронним органам ефективно здійснювати свої функції.

Окреме уваги потребує питання контролю за діяльністю правоохоронних органів. Контроль за їхньою діяльністю має бути забезпечений таким чином, щоб забезпечуватись дотримання прав і свобод громадян, а також ефективність їхньої роботи. Для цього можуть бути використані різні механізми контролю, включаючи зовнішній та внутрішній контроль, а також механізми саморегулювання правоохоронних органів [2].

Для забезпечення прав громадян та ефективної роботи правоохоронних органів, необхідно уважно розглядати питання повноважень та обмежень для підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Важливо забезпечити, щоб повноваження правоохоронних органів були достатні для забезпечення безпеки громадян та боротьби зі злочинністю, але не виходили за межі законності та не порушували прав людини на приватність.

Окреме питання становить збір та обробка персональних даних у процесі оперативно-розшукової діяльності. Важливо забезпечити, щоб цей процес відбувався відповідно до закону та з дотриманням прав громадян на захист персональних даних. Також потрібно забезпечувати захист від несанкціонованого доступу до цих даних та зберігання їх у безпечному місці. Одним з найважливіших механізмів забезпечення прав громадян та контролю за діяльністю правоохоронних органів є незалежний судовий орган. Суд повинен мати можливість ефективно контролювати діяльність правоохоронних органів та розглядати скарги громадян на їхню діяльність. Також необхідно забезпечити незалежність суддів та їхню безпеку від будь-якого тиску та втручання у їхню роботу [3].

Отже, питання прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову

діяльність, є складним та потребує уважного розгляду з метою забезпечення прав людини на приватність та контролю за діяльністю правоохоронних органів. Необхідно забезпечувати достатність повноважень для забезпечення безпеки громадян та боротьби зі злочинністю, але не допускати порушення законності та прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02 1992 року № 22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 23.03.2023).

2. О. О. Подобний «оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика» URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16138> (дата звернення 21.03.2023).

3. Види і призначення технічних засобів, що використовуються в оперативно-розшуковій діяльності. URL:https://stud.com.ua/80290/pravo/vidi_priznachennya_tehnichnih_zasobiv_vikoristovuyutsya_operativno_rozshukovoyi_diyalnosti (дата звернення 22.03.2023).

ВІК З ЯКОГО МОЖЕ НАСТАВАТИ КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Гогішвілі Анна Сергіївна

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
доцент кафедри кримінального
права та кримінології
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Актуальність. Термін "вік" є складним та багатограним поняттям, яке привертає увагу науковців з різних галузей, включаючи медицину, психологію та педагогіку. Крім того, в кримінальному праві вік є важливим фактором, що визначає відповідальність за злочин та роль потерпілого у справі. Законодавство передбачає вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність та за який саме злочин, що вчинено, пов'язаний зі статусом потерпілого.

Стан дослідження. Питанням віку в своїх працях займалися такі науковці як В. Г. Павлов, А. Ю. Строган, В. М. Бурдін, Т. О. Гончарова, О. В. Зайцев, В. В. Ленъ, Т. М. Приходько тощо. Але не зважаючи на великий обсяг робіт науковців питання є дискусійним .

Метою написання є здійснення дослідження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність.

Виклад основних положень. Проблема, з якою наша держава стикається при будівництві соціальної та правової держави, полягає у необхідності зрозумілого та зрозумілого чинного законодавства. У кримінальному праві визначення вікової межі відповідальності базується на фактичній зрілості особистості в інтелектуальній, вольовій та особистісній сферах відносин,

регульованих правом. Раціональне вирішення питання про вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність, потребує комплексного підходу, який враховує результати досліджень в галузі психології та педагогіки, а не простого соціально-психологічного аналізу на рівні здорового глузду та емоційних станів. [1, с. 12-21].

Вчені, які досліджують кримінальне право, вважають, що вік людини є однією з фундаментальних та складних категорій, що пов'язані з розвитком людини. Ця категорія є об'єктом вивчення різних наук, таких як біологія, медицина, педагогіка, психологія та юриспруденція.

У своєму висловлюванні Р. І. Міхеєв зауважує, що вік - це період у житті людини, який характеризується психофізичними змінами та має медико біологічні, соціально-правові та правові наслідки. Мені здається, що дослідники розглядають вік особи відповідно до кількості років, що вона прожила до певної події. Проте кількісні характеристики не можуть передати повністю якісну сутність віку та рівень зрілості людини, тому я підтримую точку зору вчених-правників, які визначають вік як комбінацію якісних та кількісних характеристик та властивостей. [2, с. 96].

В сучасному кримінальному праві існують різноманітні думки щодо поняття «віку особи». Так, М. Й. Коржанський зазначає, що віком особи є юридично визначений термін життя [3, с. 53]. Незважаючи на багато юридичних досліджень та різні погляди на визначення віку, ми повинні звернути увагу на Кримінальний кодекс України як первинний джерело, який встановлює загальний вік кримінальної відповідальності - 16 років, а також спеціальний вік - з 14 років за певні кримінальні правопорушення. Обмеження віку 14-16 років пов'язане з тим, що саме у цьому віці відбувається становлення особистості підлітка, перехід від дитячого до дорослого віку. У цьому віці підлітки вже можуть розуміти та оцінювати свої дії, але їхня психіка ще не повністю сформована. Вони не завжди критично ставляться до своїх дій, можуть наслідувати погляди свого оточення та вчиняти правопорушення на основі неправильних уявлень про суспільство.

Деякі науковці, такі як П. В. Хряпінський, вважають, що вік людини - це певний етап її розвитку, який характеризує ступінь формування особистості. Згідно з М. І. Мельником та В. А. Клименком, вік - це не просто період життя, а має мати офіційно встановлений період. [1, с. 62].

Висновок. Таким чином, вік особи має дві категорії - широке та вузьке, які повинні бути враховані в разі притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності. Для цього, органи досудового розслідування і суди повинні прикласти зусилля до встановлення дати народження неповнолітнього. При притягненні неповнолітнього до кримінальної відповідальності, його вік встановлюється згідно з документами про народження, вказуючи точну дату народження (число, місяць, рік). Вік особи, що досягла певного віку, вважається з 0 годин наступної доби після її дня народження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ахмедов Махір Байрам огли, Бабенко А. М. та ін. ; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

2. Кримінальне право України. Загальна частина : навч. посіб. /за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. М. Трубникова. Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків. ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2015. 442с.

3. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАТЬ ПОНЯТТЯ ОПЕРАТИВНО РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Городнича Карина

Телеш Аліна

Виконавці:

Курсанти 2 курсу навчальної групи ПД-134 Факультету
підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності

Копилов Едуард Володимирович

Науковий керівник:

Викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та спеціальної технік
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Оперативно-розшукова діяльність є однією з найважливіших складових правоохоронної діяльності, яка має на меті запобігання, виявлення та розкриття злочинів. ОРД передбачає здійснення спеціальних заходів та методів збору та аналізу інформації про злочинну діяльність та її учасників, а також її використання для виявлення й запобігання злочинності.

Сучасний світ потребує високої ефективності та професійності в здійсненні ОРД, оскільки злочинність набуває все більш складних форм та механізмів. Важливо забезпечити безпеку громадян та держави та запобігти наслідкам злочинної діяльності. Проте, виконання ОРД повинно здійснюватися відповідно до законодавства та з дотриманням прав людини та громадянина.

Тому, розуміння поняття ОРД та її компонентів є важливим не тільки для правоохоронних органів, але і для громадян та всієї суспільної спільноти.

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) - це діяльність правоохоронних органів, спрямована на збір, аналіз та використання інформації про злочинну діяльність та її учасників з метою запобігання, виявлення та розкриття злочинів. ОРД є одним з основних засобів боротьби зі злочинністю [1, с. 76].

ОРД включає в себе різноманітні заходи та методи, що дозволяють збирати та аналізувати інформацію про злочинну діяльність та її учасників, такі

як:

- Оперативне обстеження - збір інформації про особу, її діяльність та зв'язки за допомогою спеціальних методів і засобів, зокрема з використанням технічних засобів спостереження та звукозапису. Оперативне обстеження може бути проведене з метою виявлення та запобігання злочинів, а також з метою збору доказів у кримінальному провадженні.

- Організація спільної діяльності з іншими правоохоронними органами та іншими державними органами з метою забезпечення координації та ефективності заходів з боротьби зі злочинністю.

- Використання оперативно-технічних засобів - зокрема, засобів спостереження, аудіо та відеозапису, зокрема, з метою збору доказів та з'ясування обставин вчинення злочину.

- Застосування спеціальних прийомів та методів розслідування наприклад, проведення підривно-розвідувальних операцій, залучення провокаторів, використання інформаторів тощо.

- Застосування спеціальних методів під час допитів та опитувань наприклад, застосування поліграфа, використання психологічних методів тощо.

- Проведення обшуків та оглядів з метою знаходження доказів у кримінальному провадженні.

- Збір, обробка та аналіз інформації з використанням сучасних технологій та програмних засобів, таких як системи комп'ютерної обробки даних, бази даних, програми штучного інтелекту тощо.

Метою ОРД є забезпечення безпеки громадян, захист їхніх прав та свобод, а також запобігання, виявлення та розкриття злочинів та притягнення винних осіб до відповідальності. Однак виконання ОРД повинно здійснюватися з дотриманням прав людини та громадянина, які гарантуються законодавством [2, с. 98].

Оперативно-розшукова діяльність є складним та багатогранним явищем, що потребує вивчення та аналізу з боку українських науковців. Деякі з думок відомих українських науковців щодо визначення поняття ОРД можуть бути

наступними:

1. Згідно з Ігорем Бігусом, науковим співробітником Національної академії внутрішніх справ України, ОРД - це система заходів та методів, спрямованих на збір, обробку та використання інформації про злочинну діяльність та її учасників з метою запобігання, виявлення та розкриття злочинів.

2. Віктор Білоус, доктор юридичних наук та професор Київського національного університету внутрішніх справ, визначає ОРД як комплекс заходів, спрямованих на реалізацію державної політики в області запобігання, виявлення та розкриття злочинів.

3. За словами Анатолія Вікторовича Петрушенка, професора кафедри кримінального права та процесу Університету "Україна", ОРД - це спеціальна форма діяльності правоохоронних органів, що спрямована на забезпечення безпеки громадян та держави шляхом виявлення, запобігання та розкриття злочинів.

Українські науковці розглядають ОРД як складну систему заходів та методів, спрямованих на збір та аналіз інформації про злочинну діяльність з метою запобігання, виявлення та розкриття злочинів та забезпечення безпеки громадян та держави.

При цьому, науковці вказують на необхідність дотримання прав людини та громадянина під час виконання ОРД, а також на роль координації та співпраці між правоохоронними органами та іншими державними органами у забезпеченні ефективності заходів з боротьби зі злочинністю.

Зокрема, у своїх наукових дослідженнях українські науковці також звертають увагу на важливість забезпечення прозорості та відкритості ОРД, що дозволяє забезпечити контроль за діяльністю правоохоронних органів та зменшити можливість зловживання владою. Також акцентується увага на важливості використання сучасних технологій та програмних засобів у процесі збору та аналізу інформації, що дозволяє ефективніше боротися зі злочинністю та запобігати їй [3, с. 123].

Оперативно-розшукова діяльність є складним та багатограним явищем, яке має на меті забезпечення безпеки громадян та держави шляхом запобігання, виявлення та розкриття злочинів. Українські науковці визначають ОРД як систему заходів та методів збору, обробки та використання інформації про злочинну діяльність з метою забезпечення безпеки та боротьби зі злочинністю.

При цьому, виконання ОРД повинно здійснюватися з дотриманням прав людини та громадянина, а також з використанням сучасних технологій та програмних засобів. Важливо також забезпечувати прозорість та відкритість ОРД, що дозволяє забезпечити контроль за діяльністю правоохоронних органів та зменшити можливість зловживання владою.

Таким чином, вивчення поняття ОРД та її компонентів є важливим завданням не тільки для правоохоронних органів, але й для громадян та всієї суспільної спільноти. Відповідне застосування заходів ОРД допомагає забезпечити безпеку громадян та держави, а також зменшити кількість випадків злочинної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Ч. 1: Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун.-ту внутр. справ, 2012. 336 с.
2. Вишня В. Б., Захаров В. П., Шинкаренко І. Р. Правове регулювання ОРД ОВС (структурно-логічні схеми): Навч. посіб. Д.: Юрид. акад. МВС, 2013. 180 с.
3. Оперативно-розшукова діяльність: правові основи (структурно логічні схеми). Навчальний посібник / за ред. проф. Ю. М. Грошевого. Харків: РВФ Арсіс, ЛТД, 2013. 192 с.;

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ В УКРАЇНІ

Гуржій Анна Валеріївна

к.ю.н., доцент
доцент кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права

Сколибог С. О.

Здобувач вищої освіти
Державний торговельно економічний університет

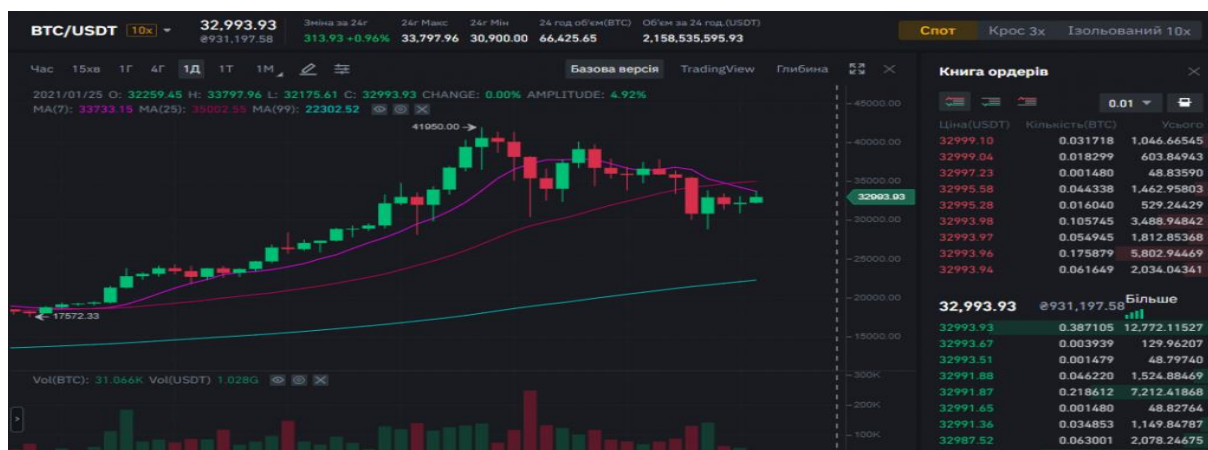
Вступ. Цифрові активи - це нова і швидко зростаюча сфера економіки, яка створює значний інтерес серед бізнесу та інвесторів в усьому світі. Україна не є винятком і також демонструє зростаючий інтерес до цифрових активів (криптовалюти). Проте, на сьогоднішній день законодавство України щодо регулювання цифрових активів є недосконалим і потребує значних покращень. Варто зазначити, що наявне законодавство в Україні щодо цифрових активів не визначає їх статусу та правового режиму. Це призводить до правової нестабільності та невизначеності правових наслідків здійснення операцій з цифровими активами. Відсутність належного регулювання правового режиму цифрових активів може спричинити зростання шахрайства та інших негативних наслідків. Нажаль, в Україні відсутній чіткий механізм оподаткування доходів, отриманих від операцій з цифровими активами, що може призвести до втрати бюджетних коштів. В решті решт, відсутність регулювання в області криптовалют призвела до втрати коштів та інвестицій українських громадян через дії шахраїв та зловживання правами.

Ціль роботи. Метою нашого дослідження є перспективи розвитку правового регулювання цифрових активів (криптовалюти) в Україні з урахуванням аналізу трендів на ринку криптоактивів, а також визначення можливостей та обмежень розвитку криптовалютного ринку в Україні в майбутньому, з урахуванням висхідного та спадного трендів на цьому ринку. Дослідження спрямоване на визначення закономірностей та тенденцій на ринку

криптоактивів, а також на виявлення факторів, що впливають на ринок та на динаміку цін на криптовалюти в Україні.

Наукові дослідження в даній сфері особливо цінні для трейдерів криптовалют. Тренд — це напрямок, у якому рухається ціна на криптоактиви. Саме їх і аналізують трейдери у спробах знайти закономірності та «вгадати» як буде рухатись ціна далі. Тренд також називають тенденцією. Тренд буває спадний і висхідний. Спадний зазвичай називається «ведмежим» ринком — на графіках курсу він позначається червоним стовпчиком та рухається донизу [1].

Рис. 1 «Так виглядає торгова біржа BTC/USDT на просунутому інтерфейсі Binance» [2].

Висхідний тренд показує, що зараз ціна криптовалюти рухається угору. Цей графік називають «бичим» ринком. Існує і таке поняття як «флет» (від англ. flat — «плаский») — це ділянка на графіку, де неможливо простежити жодний тренд, тобто, ділянки з низькою волатильністю [1].

Матеріали та методи. Предметом дослідження є методи аналізу та прогнозування розвитку криптовалют. Ринок криптовалют більш волатильний і непередбачуваний порівняно з традиційними фінансовими ринками, що робить його чутливішим до різких коливань цін, через новини та події. Криптовалюта в Україні знаходиться на стадії розвитку та стикається з рядом проблем та викликів, але в той же час має потенціал для подальшого розвитку та інновацій. Україна не має спеціального законодавства щодо криптовалют, але їх використання не заборонене.

Щодо питання, чи може криптовалюта бути визнана об'єктом інтелектуальної власності в Україні та мати правовий захист на ряду із іншими об'єктам в даній сфері. На сьогодні, нажаль, не помічено чіткої правової позиції з цього питання. Однак, варто зазначити, що окремі елементи цифрових активів (криптовалюти), такі як код, алгоритми, дизайн інтерфейсу та інші, можуть бути захищені авторським правом.

Також, варто зазначити, що на думку деяких юристів, криптовалюта може бути визнана об'єктом права на результати інтелектуальної діяльності, але це потребує подальшої правової класифікації та розробки відповідного законодавства.

Отже, хоча питання про те, чи може криптовалюта бути визнана інтелектуальною власністю в Україні, залишається відкритим, є підстави вважати, що окремі її елементи можуть бути захищені за допомогою авторського права.

Можливо застосування патентного права для захисту криптовалютних технологій, які використовуються в блокчейні та інших децентралізованих системах. Однак, для отримання патенту потрібно виконувати всі вимоги, що встановлені законодавством, зокрема, вказати новизну винаходу, його технічну придатність та промислову застосовність.

Bitcoin являється найпопулярнішою криптовалютою у світі, це цифровий актив, який існує лише у вигляді комп'ютерного коду.

Рис. 2 «Зміна вартості Bitcoin за останній рік» [3].

Блокчейн та криптовалюти покривають декілька надважливих питань, а саме:

- Анонімність;
- Вартість проведення транзакцій (ви можете надсилати мільйони доларів потративши на це лише кілька десятків центів);
- Децентралізація;
- Прозорість. [4].

Крім того, уряд України планував прийняти законодавчі акти щодо правового регулювання криптовалют та інших цифрових активів. Проте законопроект № 3637 2020 року «Про валютні операції», на жаль, так і не набув чинності. У вище зазначеному законі мали міститися положення щодо правового регулювання валютних операцій з криптовалютами. Отже, наразі законодавчий процес щодо правового регулювання цифрових активів (криптовалют) в Україні знаходиться на стадії розвитку [5].

На сьогодні, питання правового захисту криптовалют і технологій, що пов'язані з цифровими активами, як об'єктів інтелектуальної власності, потребують важливої уваги з боку нормотворців та правових експертів.

У сфері цифрових активів та криптовалют в Україні існує низка проблем, з якими потрібно боротися та знаходити ефективні рішення. До них можна віднести наступні:

- Низький рівень обізнаності населення щодо технологій блокчейн: багато людей в Україні не мають достатнього розуміння технологій блокчейн та криптовалют, що призводить до недовіри та відмови їх використання.
- Відсутність досконалої законодавчої бази, яка б регулювала цю сферу: Україна не має чітких правил, що визначають використання криптовалют та блокчейн технологій, що може створити нерівні умови ставлення до цих технологій з боку держави та населення.
- Низька прийнятність криптовалют в традиційному бізнесі: деякі підприємства не приймають криптовалюту, як форму оплати, що обмежує можливості її використання та ускладнює проведення транзакцій.

- Небезпека шахрайства та кібератак: використання криптовалюти злочинцями може стати проблемою з юридичної точки зору через можливість вчинення фінансових злочинів та порушення безпеки користувачів.

Результати та обговорення. Проте, в Україні правове регулювання цифрових активів (криптовалюти) має значний потенціал та перспективи розвитку, зокрема:

По-перше, розробка та прийняття відповідного законодавства, що враховуватиме специфіку криптовалют та інших цифрових активів.

По-друге, посилення заходів щодо боротьби зі злочинною діяльністю, пов'язаною з використанням криптовалют, за допомогою розробки відповідних механізмів контролю та регулювання.

По-третє, створення сприятливих умов для розвитку інноваційних технологій, пов'язаних з цифровими активами, що сприятиме розвитку цілого ряду галузей економіки.

Врешті-решт, проведення інформаційної кампанії з популяризації знань про криптовалюту та їх потенціал, яка збільшить свідомість громадян та бізнесу про можливості та перспективи використання цифрових активів.

Висновки.

На наш погляд, законодавчий процес щодо регулювання криптовалют в Україні є незавершеним, але уряд України планує прийняти законодавчі акти щодо криптовалют та інших цифрових активів. Проте, низький рівень обізнаності населення, відсутність регулюючого законодавства, низька прийнятність криптовалюти в традиційному бізнесі та небезпека шахрайства та кібератак є проблемами, з якими стикається криптовалюта в Україні. Захист інтелектуальної власності криптовалют та технологій, пов'язаних з ними, є важливим питанням, яке потребує подальшої уваги з боку законодавців та правових експертів. Розвиток криптовалюти в Україні може бути обмеженим, поки не будуть прийняті необхідні правові та технічні заходи для забезпечення безпеки користувачів та створення умов для розвитку цієї галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Трейдинг криптовалют і його основи: можливості, виклики, ризики, URL: <https://nachasi.com/crypto/2021/03/09/cryptocurrency-trading-basics/>
2. Ціни криптовалют за ринковою капіталізацією», URL: <https://www.coingecko.com/uk>
3. «Bitcoin ціна», URL: <https://www.binance.com/uk-UA/price/bitcoin>
4. Upside school, URL: <https://upside-crypto.com.ua/>
5. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02. 2022 № 2074-IX, Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

ЗГВАЛТУВАННЯ

Дедушкевич Юлія Олегівна

здобувач вищої освіти II курсу ФПФПКП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

капітан поліції, старший викладач кафедри
кримінального права та криминології ННППФПНП
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Постановка проблеми. У зв'язку з тим, що Стамбульська конвенція набрала чинності, було внесено ряд змін в чинне кримінальне законодавство України. Через прийняті зміни більшість досліджень теми «згвалтування» вставили свою актуальність та мають недостовірну інформацію. Проблемою є те, що більша частина внесених змін не врегульовані на законодавчому рівні. Незважаючи на певні програмні рішення та комплекс дій, які здійснюється на міжнародному та національному рівнях, загальне становище щодо зменшення різних проявів сексуального насильства не змінюється. Також доречного питання набуває здійснення кримінально-правового аналізу кваліфікації кримінального правопорушення згвалтування вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Стан дослідження. Особливості кваліфікації згвалтування у своїх роботах досліджували М. І. Мельник, М. І. Хавронюк, О. Д. Дудоров, В. В. Кузнецов, О. Л. Беспаль та інші.

Метою написання є здійснення дослідження кримінально-правового порівняльного аналізу українського та зарубіжного законодавства у сфері кримінальних правопорушень, а саме - згвалтування.

Виклад основних положень. У теперішній час у життєдіяльності нашого суспільства можна визначити декілька тенденцій, що визначають необхідність активізації протидії сексуальному насильству. З одного боку, ускладнюється криминогенна обстановка, більш частими й повсякденними стають вияви девіантної поведінки, а насильство набуває все більш жорстоких форм. В цей

же час знімаються табу на обговорення сексуальних тем, а нові можливості наукового, соціального й культурного обміну із зарубіжними науковцями та соціальними працівниками дають змогу порівнювати ситуації в різних країнах і використовувати накопичений у цій сфері досвід. Як наслідок, змінюються соціальні установки щодо зґвалтування, а рівень захисту жінок і дітей усе більше стає показником розвиненості культури суспільства

Зґвалтуванням визначають дію сексуального характеру, котрі пов'язані із проникненням в тіло іншої особи без добровільної згоди потерпілої. Добровільною згодою визначають згоду, котра є вільним волевиявленням особи, з урахуванням супутніх обставин [2, с. 222]. Зазвичай, зґвалтування розуміється як статеві зносини із застосуванням насильства чи погрози його застосування (хоча іноді визначення є ширшим – КК Польщі, або вужчим – КК Англії). Використання безпорадного стану потерпілої особи виступає як кваліфікуюча ознака зґвалтування (КК Франції) або як окремий склад злочину (КК Польщі).

Об'єктом зґвалтування визначають статеву свободу та статеву недоторканість. Додатковим об'єктом є фізичний і психічний розвиток неповнолітніх, тілесну і психічну недоторканність, честь і гідність особи. Об'єктивна сторона полягає в вчиненні дій сексуального характеру без добровільної згоди потерпілого. Суб'єктом злочину є осудна особа, як чоловік так і жінка, котра досягла 14-річного віку. Суб'єктивна сторона виключно прямий умисел. Мотиви можуть бути різними, але на кваліфікацію не впливають [1, с. 92].

Типовим місцем вчинення зґвалтування є місце, в якому відсутні будь-які свідки, бажано безлюдна місцевість. Як показує статистика напад на жертву з метою здійснити дії сексуального характеру вчиняються на вулиці, у малолюдних місцях, переважно в вечірній або нічний час. Більшість випадків зґвалтування відбувається у святкові або передсвяткові дні. [1]

В українському законодавстві дослідниками поділяють жертви даного кримінального правопорушення на такі групи, як чоловіки, жінки, діти,

пенсіонери, тощо. В цей же час серед зарубіжних дослідників надається більший перелік, так наприклад польський дослідник З. Старович класифікую жертв за такими групами: Серед юридичних дослідників надається така типова класифікація жертв зґвалтування:

1. Випадкові жертви. В даному випадку жертвою може бути будь-хто. Особа правопорушник, у більшості випадків, не обирає жертву, а бере будь-яку особу, яка просто опинилася не в тому місці, не в той час. Частіше за все обирають жертву, яка має погану фізичну форму (аби не змогла втекти або завдати фізичної шкоди злочинцю), йде в темному та безлюдному місці тощо.

2. Провокаційні жертви. Особи, які несвідомо провокують сексуальну поведінку злочинця. У більшості випадків це жінки, які легко знайомляться, фліртують, демонструють під час спілкування сексуальну досвідченість тощо. В будь якому випадку, як би себе не поводи́ла жертва, в не залежності від відкритості одягу – така особа є жертвою, і не має вини у тому, що її зґвалтували.

3. Особи, які свідомо провокують сексуальну поведінку злочинця з наміром в останній момент вийти із ситуації, що їм найчастіше не вдається зробити. В даному випадку маються ситуації, при яких особи-жертви свідомо залицялися, фліртували із злочинцем але без дійсного наміру вступити у сексуальні відносини [4, с. 130]. Даний позитивний міжнародний досвід необхідно застосувати в Українському законодавстві.

Необхідно також розглянути питання про звільнення від кримінальної відповідальності за зґвалтування винної особи, яка уклала шлюб із потерпілою. У КК Швейцарії це положення прямо передбачено. У вітчизняному КК таке звільнення можливе за ч. 1 ст. 152 (ч. 1 ст. 153), але за таким видом звільнення, як зміна обстановки у зв'язку із втратою особою суспільної небезпеки (ст. 48 КК України) [3, с. 20].

Провівши кримінально-правовий аналіз статті ККУ «Зґвалтування», можна дійти висновку, що жертвою зґвалтування може стати будь-яка особа, так само як і бути правопорушником. Місцем вчинення цього злочину у

більшості випадків є квартира, будинок або інше закрите приміщення. Згвалтування переважно вчиняється знайомими чи малознайомими потерпілій особами в ході спільного відпочинку (нерідко це вживання спиртних напоїв) у вечірній та нічний час [1].

Висновок. Отже, підсумовуючи проведене дослідження можна дійти висновку, що зарубіжний і вітчизняний досвід у сфері злочинів проти статевої свободи та недоторканості містить певні схожі риси у кваліфікації та визначення терміну відповідальності. Але в це й же час менталітет та мотиви вчинення кримінального правопорушення в різних державах розглядаються по іншому. Саме тому доречно звертати увагу українському законодавство на міжнародний досвід та запровадити його у національне законодавство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник / О. О. Дудоров; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.
2. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваїте, 2019. 288 с.
3. Бражник А. Абсолютно-визначені покарання за злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості.: збірник наукових праць. 2020. С. 81–84.
4. Шахова К. В. Аналіз міжнародного законодавства з питань протидії злочинам проти статевої свободи та недоторканості особи. 2018. 130 С

**ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ ТА
ДОДАТКОВИХ УГОД У ЕЛЕКТРОННІЙ ФОРМІ**

Доброс Анастасія Сергіївна
студентка

Маріупольський державний університет
м. Київ, Україна

Григор'єва Вікторія Василівна
к.ю.н., доцент

Анотація. Здійснено аналіз переваг та недоліків електронної форми господарського договору. Досліджено способи підписання електронних договорів в Україні. Визначено основні проблеми укладення господарських електронних договорів. Розроблено пропозиції щодо усунення перешкод на шляху переходу бізнесу на електронний документообіг.

Ключові слова: електронні господарські договори, електронний підпис, форма електронних договорів.

Актуальність теми дослідження. Національна програма із цифровізації України передбачає будівництво цифрової держави та її перехід до режиму “без паперів” навіть в умовах повномасштабної війни. Цифрова трансформація означає інтеграцію цифрових технологій у всі сфери бізнесу. Ця інтеграція призводить до принципових змін у тому, як діють громадяни, підприємства та організації, як вони забезпечують цінність для себе, своїх працівників, клієнтів, партнерів, досягаючи власних та спільних, економічних та соціальних цілей швидко, дешево та якісно [1, с. 114].

У 2023 році для підприємств електронний документообіг є вже достатньо зрозумілим та практичним. Проте більшість осіб досі не мають довіри до цифрових технологій та вважають їх недоступним і складними. Саме тому тема укладення електронних договорів є актуальною та потребує всебічного

дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі правового регулювання електронних договорів були присвячені праці таких авторів, як Є. Д. Дробиш, І. П. Грибачова, В. В. Маньгора, А. В. Хижняк, О. С. Максименко, О. С. Кізлова та ін.

Метою дослідження є з'ясування проблем, які перешкоджають особам укладати договори та додаткові угоди у електронній формі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронну комерцію» електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі [2].

Наразі підписання цифрового договору та одночасна ідентифікація осіб можлива через портал “Дія” в декілька способів:

1. згенерувавши електронний підпис за допомогою інтернет-банкінгу, необхідно зайти в особистий кабінет на порталі Дія; завантажити файл особистого ключа; перетягнути у браузер або вибрати на своєму носії файл, який потрібно підписати; натиснути кнопку «Продовжити»; натиснути кнопку «Підписати файл» [3].

2. згенерувавши Дія.Підпис (кваліфікований електронний підпис, але в новій реалізації) необхідно підтвердити особу через перевірку за фото; вигадати 5-значний код для Дія.Підпису та підписати необхідний файл [4]. За аналогічним алгоритмом договір можна підписати Дія.Підписом-EU, який дає змогу підписати договір з європейськими партнерами. Перевірити справжність підпису можливо на платформі DSS Demonstration WebApp. Раніше контрагенти з країн ЄС не мали такої можливості [5].

Надалі такий файл направляється для підписання іншої стороною та зберігається на апаратному носії або у хмарному сховищі. Крім того, ці сервіси дають змогу перевірити справжність накладеного електронного підпису шляхом формування протоколу перевірки підписів.

У разі укладення угоди у паперовому (друкованому) варіанті перехід на

електронний документообіг між суб'єктами господарювання можливий за допомогою укладення додаткової угоди до основного договору. За змістом такої угоди сторони зобов'язуються вжити всіх підготовчих та організаційних заходів для переходу на обмін електронними документами.

Додаткова угода також може містити порядок створення та накладання електронних підписів сторонами договору; порядок обміну електронними повідомленнями та інформацією між сторонами під час виконання ними своїх зобов'язань; технічні засоби ідентифікації сторони; спосіб зберігання та пред'явлення електронних документів, повідомлень, іншої інформації в електронній формі та умови доступу до них; умови виготовлення та отримання паперових копій електронних документів; інші відомості (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про електронну комерцію») [2].

Підписання угод у електронній формі має певні переваги та недоліки для суб'єктів господарювання.

По-перше, укладення угоди саме в електронній формі допоможе запобігти втраті документа. Наприклад, у разі поспішної евакуації з територій, на яких ведуться бойові дії, а також влучення снаряда в офіс чи інше приміщення.

По-друге, захистить від незаконного вилучення паперових документів окупантами.

По-третє, заощадить час. Підприємцям не потрібно витратити час на зустріч, яка, до речі, може затягнутися через закриття приміщення під час повітряної тривоги.

До того ж електронна форма дає змогу швидко підписати договори між особами, які знаходяться у різних містах України чи навіть за кордоном (через війну мільйони українців покинули постійне місце проживання і перемістилися до інших міст або країн). Звісно у такому випадку надіслати примірники договорів можна поштою, проте такий варіант є не вигідним та нераціональним у порівнянні з безплатним відправленням електронного договору у декілька кліків.

По-четверте, економить кошти на заправці та відновленні картриджів. Усуває необхідність укладення договорів на обслуговування офісної техніки.

По-п'яте, використання цифрових документів зменшує використання паперу і як наслідок зменшує порубку дерев.

Разом з численними перевагами існує і ряд недоліків таких, як:

– можливість випадкового видалення файлу з підписаним договором з носія. Уникнути цього можливо за допомогою зберігання файлу у хмарному сховищі;

– відсутність в осіб доступу до цифрових технологій та навичок до їх використання. Зауважимо, що з окресленою проблемою стикаються не тільки особи похилого віку, а й особи середнього віку;

– недовіра до «digital» технологій. Гучні новини про випадки кібершахрайства, підробку документів, крадіжки особистостей розповсюджують невпевненість у захисту персональних даних та інформації серед користувачів.

– Через відсутність довіри до цифрових технологій, доступу до них та навичок до їх використання виникає цифровий «розрив», який стає перепорою для використання новітніх технологій та зупиняє їх розвиток загалом.

Висновки. Розгляд практичного використання електронного господарського договору, а також електронного підпису, дає підстави зробити висновок про значну перевагу підписання договорів у електронній формі. Воєнні умови життя українців та цифровий розвиток змушує компанії налагоджувати свою роботу по-новому, але необізнаність громадян, недовіра та недоступність цифрових технологій перешкоджає повноцінному переходу на електронний документообіг.

Єдиний шлях для усунення перешкод на шляху цифровізації бізнесу є нівелювання такого цифрового «розриву» у спосіб посилення цифрового розвитку у всій країні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хлебінська О. І. Теоретичні підходи до цифровізації та цифрової трансформації. Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф., (м. Київ, 22 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С.114-115.
2. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015. № 675-VIII. Дата оновлення: 19.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> дата звернення: 04.04.2023 р.).
3. Дія. Державні послуги онлайн. Підписання документів. URL: <https://diia.gov.ua/services/pidpisannya-dokumentiv> (дата звернення: 05.04.2023 р.).
4. Дія.Підпис. URL: https://ca.diia.gov.ua/faq_diia_id (дата звернення: 05.04.2023 р.).
5. Міністерство цифрової трансформації. Важливий крок до цифрового безвізу: долучайтеся до бета-тесту Дія.Підпису, який відповідає вимогам ЄС. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/vazhliivy-krok-do-tsifrovogo-bezvizu-doluchaytesya-do-beta-testu-diyapidpisu-yakiy-vidpovidaae-vimogam-es> (дата звернення: 05.04.2023 р.).

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕРНЕННЯ НА СТАДІЮ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ГОСПОДАРСЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Довгань Богдана Вікторівна

Студентка

Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. Впровадження в господарському судочинстві стадії підготовчого провадження шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII стало суттєвим кроком в удосконаленні вітчизняного судочинства [1]. Завдяки такій новації створено передумови для максимально швидкого та водночас якісного розгляду справи по суті справи.

Підготовка справи до розгляду є тією стадією судового процесу, в якій закладаються основи правильного вирішення справи будь-якого виду судового провадження, а її недооцінка, помилки і прорахунки суддів призводять до обрання неправильного напрямку всього судового розгляду, численних порушень строків розгляду справи і є причинами скасування судових рішень. Економія на зазначених стадіях спричиняє значно більші витрати на стадії судового розгляду і, що особливо небезпечно, порушення прав осіб, які беруть участь у справі [2, с. 34-35].

Відтак, можуть виникнути ситуації, за яких постає необхідність повернення до стадії підготовчого провадження вже під час розгляду справи по суті, наприклад, коли впливають обставини, що мають вагоме значення для справи, але не можуть бути досліджені на цій стадії згідно з нормами процесуального законодавства. Оскільки відповідну процедуру не передбачено Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України),

сформувалася суперечлива судова практика з конкретного питання, що обумовлює потребу дослідження проблеми на доктринальному рівні.

Метою роботи є доведення або спростування доцільності повернення до стадії підготовчого провадження в господарському судочинстві на основі аналізу судової практики.

Матеріали та методи. Методологічну основу роботи складають такі методи дослідження: системно-структурний, аналіз і синтез, екстраполяція, кібернетичний та синергетичний, діалектичний, формально-юридичний, правове моделювання, метод правової компаративістики.

Результати обговорення. Однією з найбільш поширених підстав для відмови у задоволенні клопотання про повернення до стадії підготовчого провадження є відсутність законодавчого закріплення можливості та процедури такого повернення, передусім, відповідних норм в ГПК України. Так, Ухвалою Господарського суду м. Києва від 17.01.2019 р. у справі №910/13091/18 відмовлено в задоволенні заяви про повернення до підготовчого провадження на підставі відсутності прямого процесуального механізму щодо повернення на стадію підготовчого провадження [3].

Можна припустити, що пріоритетною проблемою в аспекті цієї підстави відмови вважається порушення принципу розумних строків розгляду справи, адже відповідно до ч. 3 ст. 177 ГПК України підготовче провадження має бути проведене протягом шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. У виняткових випадках для належної підготовки справи для розгляду по суті цей строк може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду. Тобто, сумарно – дев'яносто днів. Відтак, у разі повернення до відповідної стадії виникають питання щодо того, яким чином будуть рахуватися строки повторного проведення підготовчого провадження [4].

У той же час, в ГПК України не встановлено прямої заборони на повернення до стадії підготовчого провадження. У Постанові Північного апеляційного господарського суду від 13.03.2019 у справі № 910/13091/18

заявнику відмовлено в задоволенні заяви про поновлення пропущеного строку для зупинення провадження шляхом повернення до підготовчого провадження. Таку позицію суд обґрунтовує тим, що нормами ГПК України, за виключенням ч. 14 ст. 32 цього Кодексу, не передбачено підстав, за яких є можливість повернутись на попередню стадію розгляду справи, і, як наслідок, на стадії судового розгляду справи, після закриття підготовчого провадження, не підлягають задоволенню заяви відповідача щодо продовження строку підготовчого провадження та зупинення провадження у справі до вирішення пов'язаної справи. Зазначається, що строк може бути продовженим лише для належної підготовки справи до розгляду, однак, скаржником не надано клопотання про продовження строку підготовчого провадження саме на стадії підготовчого провадження. Крім того, скаржником не наведено виключності підстав, за яких справа не була належно підготованою до розгляду по суті [5]. Із суті справи випливає, що клопотання заявника про повернення до стадії судового розгляду може використовуватися з метою усунення прогалин чи виправлення помилок, допущених ним на стадії підготовчого провадження, наслідки чого стали помітними вже на стадії розгляду справи по суті та перешкоджають стороні досягнути максимально позитивного для себе результату справи.

Відповідно до ч. 2 ст. 43 ГПК України залежно від конкретних обставин суд може визнати зловживанням процесуальними правами дії, що суперечать завданню господарського судочинства, зокрема вчинення дій, спрямованих на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення. Відтак, якщо особа подає клопотання про повернення до стадії підготовчого провадження без належних на те підстав або вводить суд в оману щодо значимості таких підстав, ці дії можна розцінювати як зловживання процесуальними правами. У ч. 4 ст. 43 ГПК України зазначається, що суд зобов'язаний вживати заходів для запобігання зловживанню процесуальними правами. У випадку зловживання процесуальними правами учасником судового процесу суд застосовує до нього заходи, визначені цим Кодексом.

Однак, судова практика налічує низку судових рішень про задоволення клопотань про повернення до стадії підготовчого провадження в господарському судочинстві. При цьому, фактором, що об'єднує їх є наявність вагомих обставин. Відтак, Ухвалою Господарського суду м. Києва від 11.10.2018 р., у справі №910/5622/18 повернуто до стадії підготовчого провадження, продовжено строк розгляду спору та вирішено питання про залучення до участі у справі третьої особи. У справі №910/7960/18 повернення до підготовчого провадження було здійснене з метою долучення до справи нових доказів. В обох випадках суд виходив з необхідності встановити фактичні обставини справи, що мають значення для її вирішення та не підтверджуються належними доказами [6].

У Постанові Верховного Суду (далі – ВС) від 10.12.2021 у справі № 910/7103/2 сформовано обов'язкову для застосування господарськими судами правову позицію щодо питання, яке досліджується. Зазначається, що суди першої інстанції за наявності певних обставин можуть прийняти рішення про повернення до стадії підготовчого провадження після його закриття для вчинення тих чи інших процесуальних дій, які можуть бути реалізовані лише на стадії підготовчого провадження. Такі обставини мають бути вагомими, оскільки можливість повернення до стадії підготовчого провадження з будь-яких підстав нівелює саме значення стадій господарського процесу: як підготовчого провадження, так і стадії розгляду справи по суті [7].

Тобто, беручи до уваги ч.1 ст. 316 ГПК України (вказівки, що містяться у постанові суду касаційної інстанції, є обов'язковими для суду першої та апеляційної інстанцій під час нового розгляду справи), можна констатувати, що ВС фактично легалізував можливість повернення до стадії підготовчого провадження, чітко зазначивши підставу – вагомість обставин. Крім того, у вищезгаданій постанові ВС наводить приклади таких обставин. У справі, що розглядалася, це необхідність доопрацювання матеріалів позовної заяви. Так, у ході розгляду справи виникла потреба з'ясувати питання ліквідації режимно-секретного відділу ТОВ “Північно-український будівельний альянс”,

впливу наведеної обставини на обґрунтованість позовних вимог.

Інші обставини: судом встановлено замовчування відповідачем важливого питання, яке мало б бути вирішено саме на стадії підготовчого провадження (Постанова ВС від 02.10.2019 у справі № 916/2421/18); факт неотримання відповідачем копій ухвали стороною провадження (Ухвала ВС від 22.06.2021 у справі № 923/525/20); залучення до участі у справі всіх осіб, прав та обов'язків яких стосується, або може стосуватися рішення у справі (Постанова ВС від 12.01.2022 у справі № 234/11607/20) [7-8].

Ще одним аргументом «за» можливість повернення до стадії підготовчого провадження є забезпечення справедливого судового розгляду справи. Стадія підготовчого провадження з огляду на її мету є не формальною, а реальною запорукою здійснення ефективного правосуддя на стадії розгляду справи по суті. У Постанові ВС від 12.01.2022 у справі № 234/11607/20 зроблено висновок, що: "при застосуванні процесуальних норм належить уникати як надмірного формалізму, так і надмірної гнучкості, які можуть призвести до скасування процесуальних вимог, встановлених законом. Надмірний формалізм у трактуванні процесуального законодавства визнається неправомірним обмеженням права на доступ до суду як елемента права на справедливий суд згідно зі статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод" [8].

Право на справедливий судовий розгляд, що гарантується статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має здійснюватися відповідно до норм закону, що передбачають наявність у сторін судового розгляду ефективного судового захисту з метою захисту їх цивільних прав (рішення Європейського суду з прав людини у справі "Белеш та інші проти Чеської Республіки") [9].

Висновки. Таким чином, за результатами аналізу законодавства України та судової практики визначено, що єдиною підставою повернення до стадії підготовчого провадження на стадії розгляду справи по суті в господарському судочинстві є наявність вагомих обставин. При цьому, аргументами на користь

можливості повернення до стадії підготовчого провадження є відсутність прямої заборони в ГПК України, необхідність прийняття справедливого судового рішення за результатами розгляду справи (право на справедливий і публічний розгляд справи), наявність практики ВС, яка підтримує таке повернення. На противагу цьому варто виокремити аргументи проти: відсутність прямого процесуального механізму щодо повернення на стадію підготовчого провадження, необхідність дотримання принципу розумних строків розгляду справи та неприпустимість зловживання процесуальними правами.

Варто зауважити, що навіть у разі наявності вагомих обставин, відсутність законодавчо передбаченої процедури повернення до підготовчого провадження породжує підстави для оскарження прийнятих судових рішень в майбутньому. Відтак, доцільно внести зміни до глави 3 розділу 3 ГПК України (Підготовче провадження) щодо закріплення можливості повернення на стадію підготовчого провадження та процедури такого повернення: розширеного переліку підстав для повернення, об'єднаних наявністю вагомих обставин, строків для проведення повторного підготовчого провадження, завдань, які мають бути вирішені в результаті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. ст.436 (Із змінами).

2. Новели господарського процесуального законодавства. Позовне провадження: навч. посіб. / кол. авт. Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 188 с.

3. Ухвала Господарського суду м. Києва від 17.01.2019 р. у справі №910/13091/18. *Закон Онлайн*. URL: <http://surl.li/ghnae> (дата звернення

12.04.2023).

4. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. ст.56 (Із змінами).

5. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 13.03.2019 у справі № 910/13091/18. *Закон Онлайн*. URL: <http://surl.li/ghnai> (дата звернення 12.04.2023).

6. Перехід на попередню стадію судового процесу в розрізі ГПК: чи все так однозначне? *Юридична Газета Онлайн*. URL: <http://surl.li/ghnaw> (дата звернення 12.04.2023).

7. Постанова Верховного Суду від 16.12.2021 у справі № 910/7103/21. *Ліга Закон*. URL: <http://surl.li/ghnbi> (дата звернення 12.04.2023).

8. Постанова Верховного Суду від 05.10.202 у справі № 204/6085/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://surl.li/ghnbu> (дата звернення 12.04.2023).

9. Ухвала Господарського суду Черкаської області від 16.02.2023 у справі 925/1379/22. *Опендатабот*. URL: <http://surl.li/ghnce> (дата звернення 12.04.2023).

ПИТАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕРЕЛІКУ ДОКУМЕНТІВ, ЯКІ ДОДАЮТЬСЯ ДО ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ У ГОСПОДАРЬКОМУ СУДОЧИНСТВІ

Дяченко Сергій Вікторович,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Студентка

Волкова Альона Сергіївна,
Державний податковий університет
м. Київ, Україна

Реалізація охоронюваних законом прав, свобод, інтересів суб'єктів господарювання здійснюється шляхом пред'явлення позову до господарського суду, а також у інших формах. Проте важливо, щоб захист порушених чи оспорюваних прав здійснювався у чітко визначеній та установленій законом процесуальній формі. Звернення до господарського суду зацікавленої особи для захисту її порушених прав відбувається шляхом подання позовної заяви, а також додатків до неї. Це слугує початком позовного провадження у господарських судах.

Актуальність чіткого визначення переліку документів, які додаються до позовної заяви у господарському судочинстві полягає у тому, що недотримання вимог подання позовної заяви з відповідними додатками може бути причиною залишення цієї заяви без руху, що вказує на важливість дотримання вказаних вимог як до самої заяви, так і до переліку документів, які додаються до неї. Проте у літературі приділено увагу більше самим позовним заявам – її видам, формі, атрибутам, змісту позовних вимог, розрахункам сум тощо, а питання додатків до позовної заяви лишається все ще не достатньо дослідженим.

У статті 164 Господарського процесуального кодексу України у редакції від 3 жовтня 2017 року [2] (далі – ГПК України) визначено перелік документів, які повинні бути доданими до позовної заяви, тобто, що саме, які факти повинні бути підтверджені доданими до позовної заяви документами. Зважаючи на

обсяг дослідження, пропонуємо зупинитися на окремих моментах оптимізації переліку документів, які додаються до позовної заяви у господарському судочинстві.

Так, до позовної заяви додаються відповідні документи, що підтверджують відправлення іншим учасникам справи копій позовної заяви та доданих документів. Такими документами звичайно слугують поштові квитанції про прийняття поштових відправлень, засвідчені копії з відмітками дат про прийняття поштових відправлень, засвідчені виписки із журналів записів тощо. Документи надсилаються з допомогою послуг поштового зв'язку відповідно до норм Закону України «Про поштовий зв'язок» від 3 листопада 2022 року [5] та відповідних правил надання послуг поштового зв'язку. Цінні документи можуть надсилатися рекомендованими поштовими відправленнями. Належним підтвердженням одержання копій позовної заяви та доданих до неї документів та/або ознайомлення із їх змістом іншим шляхом є розписка особи про отримання, в тому числі і на поштовому повідомленні, відеозапис вручення, а також інші дані, які підтверджують факт вручення.

На сьогодні проблемним все ще є надсилання учасникам справи копій позовної заяви та доданих до неї документів виключно у електронній формі. На наш погляд, зважаючи на розвиток електронного документообігу та заходи, спрямовані на стимулювання розвитку цифрової економіки, судам варто приймати електронні докази відправлення іншим учасникам справи копій позовних заяв та доданих документів – знімки екранів (скріншоти), повідомлення електронної пошти про доставку повідомлень та інші. Наприклад, Законом України «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 року передбачена така послуга як реєстрована електронна доставка, яка надає змогу передавати електронні дані з допомогою електронних засобів, при цьому підтверджувати відправлення та отримання даних [4].

Позивач зобов'язаний додати до позовної заяви усі наявні у нього докази, які підтверджують обставини, на яких ґрунтуються позовні вимоги позивача. Тут також виникає питання щодо подання електронних документів-доказів. За

нормами ГПК України у випадку, якщо подаються електронні докази, то позивач може додати до заяви копії цих електронних доказів. Вказане питання у господарському судочинстві вирішується відповідно до норм статей 96, 97 та інших ГПК України, а також Закону України «Про електронні довірчі послуги». Для ідентифікації автора електронного документа чи його копії може використовуватися електронний підпис.

Необхідно відзначити, що у порівнянні з нормами попередніх редакцій ГПК України, які встановлювали вимоги до додатків позовної заяви (ст. 57 у редакції від 6 листопада 1991 року [1]), у чинній редакції ГПК України вилучено як обов'язкові деякі документи, які додавались до позовних заяв. Так, раніше підлягало підтвердженню вжиття заходів досудового (доарбітражного) врегулювання господарського спору. Наразі таких вимог немає.

Проте у контексті ст. 124 Конституції України законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору [3]. Тому пропонуємо ГПК України доповнити нормою про надання до позовної заяви документів, які підтверджують вжиття таких заходів (претензії, відповіді на претензії, відмова іншої сторони про проведення медіації тощо), доповнивши статтю 164 частиною 6 наступного змісту: «6. У випадках, коли Конституцією України та законом передбачено обов'язковий досудовий порядок урегулювання господарських спорів, до позовної заяви додаються документи, які підтверджують вжиття необхідних заходів такого врегулювання з кожним із відповідачів».

Наостанку визначимо оптимальний примірний перелік документів, які додаються до позовної заяви у господарському судочинстві: докази направлення позовної заяви із додатками відповідачу; докази сплати судового збору; копія договору; копія з реєстру прав власності на нерухоме майно; копія державного акту на право власності на земельну ділянку; копія розписки відповідача; копія попереднього договору; копія претензії; копія відповіді на претензію; копія письмової пропозиції; копія повідомлення про вручення; копії інших листів; копії фіскальних чеків; інші документи, які підтверджують

вжиття заходів з досудового урегулювання господарських спорів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6. Ст. 56. (Стара редакція).
2. Господарський процесуальний кодекс України у редакції від 3 жовтня 2017 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 48. Ст. 436.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
4. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 400.
5. Про поштовий зв'язок: Закон України від 3 листопада 2022 року № 2722-IX. Офіційний вісник України. 2022. № 93. Ст. 5768.

НЕОБЕРЕЖНІСТЬ ТА ЇЇ ВИДИ

Жук Аліна Вікторівна

Курсант Факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
Дніпро, Україна

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
ННППФПП

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ.
Дніпро, Україна

Зважаючи на Кримінальний кодекс України, необережність - це злочин, який виникає в результаті порушення правил поведінки особою, яка вчиняє дії без необхідної обережності, що може мати серйозні наслідки. Необережність може бути різного виду в залежності від наслідків вчиненого діяння.

Основні види необережності, які можуть бути передбачені в Кримінальному кодексі України, включають:

1. Необережність, що призводить до смерті або тяжкого тілесного ушкодження: це випадки, коли особа свідомо або навмисно вчиняє дії без відповідного рівня обережності, що призводить до смерті або серйозного ушкодження здоров'я іншої особи.

2. Необережність, що призводить до легкого тілесного ушкодження або знищення майна: це випадки, коли особа не виконує вимог обережності і свідомо вчиняє дії, які призводять до легкого ушкодження здоров'я іншої особи або знищення майна.

3. Необережність, що призводить до вибуху, пожежі або іншої катастрофи: це випадки, коли особа свідомо або навмисно вчиняє дії, які можуть призвести до вибуху, пожежі або іншої катастрофи, через необережність

або недотримання вимог безпеки [1, с. 286].

Відповідно до Кримінального кодексу України, за вчинення необережності можуть передбачатися різні види покарань, такі як позбавлення волі, грошовий штраф, громадські роботи, арешт та інші. Встановлення факту необережності та від покарання залежить від обставин конкретного випадку, включаючи ступінь необережності, наслідки вчинених дій, збитки, завдані іншим особам або майну, попередній стан особи, її професійні навички та інші фактори.

Загальний принцип полягає в тому, що особа зобов'язана діяти з належною обережністю, дотримуватися вимог безпеки та уникати вчинення дій, які можуть мати негативні наслідки для інших осіб або майна. Необережність може мати серйозні наслідки, включаючи травми, смерть, матеріальні збитки, екологічні катастрофи та інші наслідки, тому вона регулюється в Кримінальному кодексі України та може мати правові наслідки для винних осіб [2, с. 440].

Важливо пам'ятати, що це загальна інформація про необережність відповідно до Кримінального кодексу України, і конкретні випадки можуть мати власні деталі та особливості. Для отримання точної та повної інформації про необережність та її види, рекомендується звертатися до відповідних юридичних джерел та консультуватися з кваліфікованим юристом [3, с. 342].

Висновок. Отже, необережність - це вчинення дій, які призводять до шкоди іншим особам або майну через недотримання вимог безпеки, відсутність обережності або недосконалість професійних навичок. Вона може мати різні наслідки, включаючи смерть, тяжке та легке тілесне ушкодження, а також знищення або пошкодження майна. Відповідно до Кримінального кодексу України, особи, які вчиняють такі дії, можуть нести кримінальну відповідальність. Висновок полягає в тому, що дотримання вимог безпеки, обережність та професійна компетентність є важливими аспектами в уникненні випадків необережності та її наслідків, які можуть мати серйозні правові наслідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: станом на 10 січня 2023 року. – Х.: Право, 2023. – 286 с
2. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник/І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. – Х.: Право, 2022.-440 с
3. Кримінологія: питання та відповіді/Кол. авторів: Авдеев О. О., Васильев А. А. та ін.; за заг. ред. О. М. Литвинова. - Х.: Золота миля, 2022.-324 с.

ДЕРЖАВНА ЗРАДА

Журба Нікіта Вадимович

Курсант другого курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

КП-133

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Генадіївна

Старший викладач

кафедри кримінального права та кримінології

ННППФПП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Актуальність. Із 2014 року ситуація державної ради кардинально змінилася внаслідок активізації російської збройної агресії. Поширеними є випадки, коли спецслужби РФ намагаються здійснити масштабні вербування українських громадян, зазвичай військових, для вчинення ними державної зради. Нерідко наші співвітчизники свідомо йдуть на такий крок, зраджуючи інтереси України. Отож гостро постало питання захисту кримінально правовими засобами відносин, що забезпечують умови охорони основ національної безпеки України.

Стан дослідження. Окремі аспекти цієї проблеми вивчали Г. В. Андрусів, О. Ф. Бантишев, І. Л. Іванов, В. С. Картавцев, В. С. Клягін, В. Г. Кундеус, Ю. В. Луценко, В. К. Матвійчук, М. І. Мельник, та інші.

Метою роботи є аналіз концепцій розуміння складу кримінального правопорушення «державна зрада».

Виклад основних положень. Суспільна небезпека державної зради полягає у тому, що діяння злочинців посягають на суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України, що ставить під загрозу існування України як суверенної держави. Заподіяння шкоди обороноздатності України чи її державній безпеці порушує стан захищеності державної влади, а також

мир і спокій життя народу [1, с. 15].

Аналіз практики призначення покарання за державну зраду засвідчив, що суди, за правило, призначають покарання у межах санкції відповідної статті, та як того вимагає КК України, враховують особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Водночас трапляються випадки необґрунтованого призначення покарання, нижче від найнижчої межі санкції, занижуючи відтак важливість безпосереднього об'єкта складу кримінального правопорушення «державна зрада», на який посягає злочинець.

Українська судова практика призначення покарання за державну зраду включає різні випадки, в тому числі виявлення шпигунства на користь іншої держави, дії, спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу, підриг військової частини або виклик розбрату, а також інші випадки, що відносяться до державної зради.

Проте, важливо зазначити, що призначення покарання за державну зраду залежить від конкретних обставин кожної справи, тому судова практика може варіюватися. Для прийняття об'єктивного рішення в кожному конкретному випадку необхідно проводити детальний аналіз обставин, що супроводжували вчинення злочину, а також розглядати показники рецидиву і особисті обставини винуватця.

Об'єкт державної зради - це інтереси держави в її цілісності, безпеці та стабільності, а також її конституційний лад. Згідно з Кримінальним кодексом України, вчинення державної зради полягає в спробі насильницької зміни конституційного ладу, порушенні територіальної цілісності України, здійсненні збройної агресії проти України або участі в цьому.

Об'єктивна сторона державної зради включає фактичне вчинення дій, що спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, здійснення збройної агресії проти України або участі в цьому. Такі дії можуть бути виконані однією особою або групою осіб. Крім того, об'єктивна сторона державної зради включає також мотиви, які спонукали особу до вчинення правопорушення. Ці мотиви можуть бути

різними, включаючи політичні, економічні, соціальні або інші [2, с. 35].

Науковці досить широко обговорюють питання державної зради в Україні, зокрема, з погляду її визначення, ознак та кваліфікації.

Однією з основних дискусій є питання про те, чи можуть вважатися дії, що спонукають до порушення територіальної цілісності України або національної безпеки, державною зрадою. Деякі науковці вважають, що в таких випадках важливим є не тільки факт вчинення дій, але й їх мотивація. За їхньою думкою, якщо мотивацією є інтереси держави, то вчинення таких дій не може бути кваліфіковане як державна зрада. Інші науковці вважають, що в таких випадках необхідно виходити з об'єктивних ознак вчинення дій, а не з їх мотивації [2, с. 35].

Також є дискусії про те, чи можуть бути віднесені до державної зради дії, що спрямовані на зміну конституційного ладу, якщо ці дії вчинені в рамках мирних протестів. Деякі науковці вважають, що в таких випадках дії не можуть бути кваліфіковані як державна зрада, оскільки конституційне право на мирні протести є одним з основних прав громадян. Інші науковці вважають, що вчинення дій, спрямованих на зміну конституційного ладу, є державною зрадою, незалежно від того, чи вони вчинені в рамках мирних протестів чи ні [3, с. 58].

Усі вищезазначені дискусії щодо державної зради в Україні свідчать про те, що це питання є досить складним і багатогранним. Є різні підходи до визначення ознак та кваліфікації державної зради, і вони можуть суттєво впливати на її визначення в конкретних випадках.

Тому вирішення питань щодо державної зради потребує детального аналізу кожного випадку та зваження на різні фактори, зокрема на мотивацію вчинення дій, їх об'єктивні ознаки та наслідки для держави. Оскільки державна зрада є однією з найважливіших кримінальних кваліфікацій в Україні, вирішення цього питання потребує детального вивчення і аналізу її визначення, ознак та кваліфікації [2, с. 50].

Висновок. Отже, державна зрада - це термін, що використовується для опису дій або недійсності дій, які сприяють ворожій державі або її інтересам, або ставляться проти інтересів України. Такі дії можуть бути вчинені як владними особами, так і звичайними громадянами. Питання того, що саме може бути визнано державною зрадою, є предметом дискусій в політичному житті країни і може залежати від конкретної ситуації. Тому, при вирішенні питань про кримінальну відповідальність за державну зраду, важливо дотримуватися принципів законності і справедливості, а також забезпечити право на справедливий суд і право на захист.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коломієць Ю. Ю. Державна зрада, вчинена в умовах воєнного стану / «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття»: у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 265-268.
2. Кончук Н. С. Кримінальна відповідальність за державну зраду : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2019. 217 с. С. 100.
3. Кримінальне право України. Частина 1 : конспект лекцій: навчально-методичний посібник для здобувачів денної та заочної форми навчання першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» / Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П. Чернівці, 2022. 182с.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Загородній Ігор Валерійович

здобувач вищої освіти II курсу

факультету фахівців для підрозділів кримінальної поліції

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Максимова Маргарита Констянтинівна

викладач кафедри адміністративного права

процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

На сьогоднішній день, тема адміністративного процесу у справах стосовно оскарження рішень суб'єктів владних повноважень щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності по справжньому викликає особливий науковий інтерес. Зарубіжний досвід розвинених демократичних країн світу має важливу роль, оскільки дозволяє перейняти позитивні напрацювання у цій сфері для нашої держави. Розвиток адміністративного процесу в зарубіжних країнах відбувається швидкими темпами, оскільки порушення прав, свобод та законних інтересів громадян є не допустимим чинником для будь якої демократичної держави світу. Тому вітчизняному законодавцю слід приділяти особливу увагу для позитивного досвіду розвинутих держав.

Аналізу зарубіжного досвіду адміністративного процесу у справах стосовно оскарження рішень суб'єктів владних повноважень щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності присвячено небагато досліджень. До того ж вони не повною мірою відбивають їх практику застосування.

Для організації ефективного нагляду та контролю за діяльністю органів і посадових осіб місцевого самоврядування в Україні необхідно чітко визначити перелік державних органів та посадових осіб, які мають право здійснювати контрольні та наглядові функції у сфері місцевого самоврядування, розмежувати повноваження між суб'єктами контрольної діяльності,

врегулювати процедуру здійснення нагляду і контролю у муніципальній сфері, запровадити єдині принципи та методи реалізації державного контролю на регіональному та місцевому рівнях. Тобто, слушною є думка авторів, що безпосередньо перед подачею позовної заяви до суду слід по можливості вирішити спір «локально», тобто написанням заяви на керівника органу публічної влади, щодо порушення прав свобод та законних інтересів громадянина. Безумовно корисним є зарубіжний досвід, зокрема, у ФРН адміністративне оскарження є обов'язковою стадією, але навіть попри значне «відсіювання» багатьох потенційних судових спорів ще на стадії адміністративного оскарження та принципово відмінні фінансові можливості наших країн, позивачі в адміністративних судах Німеччини чекають слухання справи місяцями, а то й роками.

До речі, в Конституції ФРН є норма (частина 4 статті 19), аналогічна до положення частини другої статті 55 Конституції України, при цьому Конституційний Суд ФРН, даючи її тлумачення, чітко визначив, що адміністративне оскарження не є обмеженням конституційного права особи на судовий захист. Також виникає питання щодо оскарження рішень, дії чи бездіяльності місцевих рад чи місцевого голови, які не мають вищих щодо себе органів або посадових, ціла низка органів, які не входять до жодної вертикалі й нікому не підпорядковуються. Фактично для розв'язання проблеми безієрархічності у праві деяких країн (наприклад, Польща) окремо існує інститут «прохання про перегляд» або «заперечення», чи так званої «неформальної» скарги.

Тобто особа звертається до органу, що прийняв рішення, з проханням про повторний розгляд цієї справи та зміну рішення. А вже оскарження до вищого чи спеціального апеляційного органу, як правило, називається «апеляцією». у Польщі «скарга» («оскарження») стосується процедурних рішень, дій та бездіяльності, а «апеляція» – кінцевого рішення у справі. Тобто, безієрархічна система влади в сусідній Польщі та ФРН є дієвим засобом для того аби громадяни мали якісне надання публічно-правових послуг, при цьому не

порушуючи їхніх прав, свобод та законних інтересів [1, с. 75].

Адміністративно-процесуальний кодекс Польщі містить статті, якими встановлено строки оскарження рішень і строки розгляду справ за скаргами, порядок скасування і зміни рішення, порядок пред'явлення позовних заяв до адміністративних органів у зв'язку з неналежним виконанням державними органами або їх працівниками своїх функцій або порушенням закону, прав і інтересів громадян.

Важливе значення мають ті правові норми кодексу, які визначають права прокурора в адміністративному процесі. Вимоги, які пред'являлися до правового регулювання адміністративних процедур в державах – членах Ради Європи з точки зору захисту прав сторін, резюмує дозвіл Комітету міністрів Ради Європи 1977 р. «Про захист прав фізичних осіб при розгляді адміністративних актів», що й спонукало до прийняття, зокрема і в Чехії, кодифікованого закону «Про загальне регулювання адміністративних процедур», кодифікація якого не виключає встановленого процесу розгляду адміністративних справ [2, с. 227].

Досить цікавим щодо питання визначення правової допомоги та діяльності захисника в адміністративному процесі є законодавство Швейцарії. Згідно з Федеральним законом Швейцарської Конфедерації «Про право адміністративних покарань» від 22 березня 1974 року під правовою допомогою розуміється діяльність органів управління Федерації, кантонів та громад з надання органам, компетентним на переслідування і прийняття рішення в справах про адміністративні покарання, необхідної інформації та службових матеріалів, які можуть мати значення для карного переслідування. Що ж до участі захисника, то відповідно до ст. 32 указаного Закону обвинувачений може на будь-якій стадії провадження призначити захисника. Крім того, законодавець визначає коло осіб, які можуть виступати захисниками у процесі. Це – діючі адвокати, які отримали патент на зайняття своєю професією в кантоні; члени професій, яких Союзна Рада уповноважила на захист у справах про адміністративні покарання; іноземний захисник, який допускається в

провадження відповідним органом управління як виняток.

Щодо підтвердження повноважень захисника, то закон передбачає можливість вимоги від захисника письмового доручення на здійснення захисної діяльності. Також швейцарське законодавство містить таке поняття, як «офіційний захисник», який призначається за офіційною ініціативою відповідного органу управління з урахуванням побажань обвинуваченого, який у провадженні не представлений жодним чином [3, с. 88].

Кодекс про адміністративні правопорушення Республіки Молдова до проступків, що посягають на публічний порядок, відносить: організацію жебрацтва (ст. 170-1); перешкоджання реалізації права на спілкування з дітьми та їх виховання (ст. 170-3); неповідомлення про існування небезпеки для життя або здоров'я дитини (ст. 170-4); залучення дітей в політичні дії (ст. 170-5); пропаганду проституції (ст. 171-2); порушення правил усиновлення, опікунства та піклування над дітьми, які залишились без батьківського піклування (ст. 171-3); виготовлення або збут порнографічних предметів (ст. 171-4); виготовлення або розповсюдження робіт, що пропагують культ насильства і жорстокості (ст. 171-5); розповсюдження видавничої і кінематографічної продукції, театральних вистав, аудіо- і відеокасет, компакт-дисків, радіо- і телепередач еротичного характеру і здійснення розважальних програм з елементами стриптизу в публічних місцях (ст. 171-6).

Проаналізувавши відповідні норми, можна зазначити, що вони є більшою мірою деталізованими в порівнянні з національним адміністративно-деліктним законодавством. Наприклад, імовірність залучення дітей в політичні дії зростає за умови чинної операції об'єднаних сил на території нашої держави, адже «маленькі громадяни», які знаходяться під безумовним захистом держави, ставлять під захист усі можливі прояви «моралі», яка, як уявляється, виступає об'єктом правопорушення, чого, не вистачає чинному національному адміністративному законодавству. Моральні норми разом із правовими завжди виступали одним із основних регуляторів загальної суспільної поведінки та кожної окремої людини [4, с. 189].

Адміністративно-деліктне законодавство Португалії також передбачає надання правової допомоги в разі притягнення особи до відповідальності за вчинення правопорушення, хоча й не містить детальної регламентації процедури її отримання. Згідно зі статтею 53 Декрету-Закону Португальської Республіки особа, яка обвинувачується в порушенні порядку, має право на супроводження адвоката, якого вона може обрати на будь-якому етапі процесу. Крім того, законодавець зобов'язує призначати на безоплатній основі захисника у випадках, коли це виправдовується тяжкістю порушення або фізичними чи психічними вадами обвинуваченого [3, с. 89].

Отже, ми розглянули та проаналізували основи адміністративного процесу в європейських країнах. Кожен з них в умовах даної держави, безсумнівно, має свої переваги. Порівняння цих правових актів показує, наскільки різними можуть і повинні бути правові конструкції при єдності основних принципів, що лежать в їх основі, наскільки велике багатство правових форм, в яких проявляється зміст законотворчих процесах євроінтеграції в різних умовах і в різних державах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Домусчі Л. В. Зарубіжний досвід адміністративного процесу у справах стосовно оскарження рішень суб'єктів владних повноважень щодо притягнення осіб до адміністративної відповідальності. *Юридична наука* № 7(109)/2020. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/433> (дата звернення: 21.02.2023).
2. Рябченко Ю. А. Міжнародний досвід творення та застосування адміністративно-процесуального законодавства: порівняльний аспект. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 3. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pravo/article/viewFile/1694/1643> (дата звернення: 21.02.2023).
3. Чудик Н. Моделі адміністративної юстиції в зарубіжних країнах.

Актуальні проблеми правознавства. Випуск 1 (17). 2019 р. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34219/1/%D0%A7%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 21.02.2023).

4. Чишко К. Зарубіжний досвід адміністративно-правової кваліфікації правопорушень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/3/32.pdf> (дата звернення: 21.02.2023).

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ ТА ОСНОВНІ ЗАДАЧІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Казндій Данііл Юрійович

здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Гусейнов Алі Ельханович

здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Копилов Едуард Володимирович

Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Оперативно-розшукова діяльність є важливим компонентом боротьби зі злочинністю, який включає у себе широкий спектр заходів зі збору і аналізу інформації, проведення розшуку, затримання та передачі злочинців до суду. Стратегічна ціль оперативно-розшукової діяльності полягає в забезпеченні безпеки громадян та збереженні правопорядку в державі. У даній роботі розглянемо основні завдання та стратегічні цілі, які повинні бути виконані в рамках оперативно-розшукової діяльності.

Основні завдання оперативно-розшукової діяльності

1) Забезпечення безпеки громадян та збереження правопорядку в державі

Основною метою оперативно-розшукової діяльності є забезпечення безпеки громадян та збереження правопорядку в державі. Це досягається шляхом виявлення, затримання та передачі злочинців до суду, а також запобігання вчиненню злочинів. Для досягнення цієї мети необхідно мати належний рівень технічної оснащеності та кваліфікованого персоналу;

2) Збір та аналіз інформації про злочинність

Одним з основних завдань оперативно-розшукової діяльності є збір та

аналіз інформації про злочинність. Для досягнення цієї мети оперативні служби мають використовувати різні джерела інформації, такі як відкриті джерела, конфіденційні джерела, телефонні розмови тощо. Аналіз отриманої інформації дозволяє встановлювати зв'язки між злочинами та злочинцями, виявляти злочинні угруповання та прогнозувати можливі напади;

3) Проведення розшуку та затримання злочинців

Іншим важливим завданням оперативно-розшукової діяльності є проведення розшуку та затримання злочинців. Це досягається шляхом проведення обшуків, перевірок, операцій під прикриттям, та інших спеціальних заходів. Оперативні служби повинні мати високу кваліфікацію та відповідну технічну оснащеність для ефективного проведення таких операцій;

4) Взаємодія з іншими відомствами

Ще одним важливим завданням оперативно-розшукової діяльності є взаємодія з іншими відомствами, такими як поліція, прокуратура, судові органи, податкова служба тощо. Взаємодія дозволяє забезпечити координацію дій та спільне вирішення питань, пов'язаних зі злочинністю[1].

Стратегічна ціль оперативно-розшукової діяльності

Основною стратегічною ціллю оперативно-розшукової діяльності є забезпечення безпеки громадян та збереження правопорядку в державі. Для досягнення цієї мети необхідно виконувати наступні завдання:

1) Забезпечення високої якості оперативно-розшукової діяльності

Для досягнення мети забезпечення безпеки громадян та збереження правопорядку в державі, необхідно мати належний рівень кваліфікації та технічної оснащеності оперативних служб. Також, для підвищення якості оперативно-розшукової діяльності необхідно проводити систематичну підготовку та перепідготовку оперативних працівників, а також забезпечувати їх необхідним технічним та матеріально-технічним забезпеченням;

2) Підвищення ефективності виявлення та запобігання злочинності

Одним з важливих завдань оперативно-розшукової діяльності є виявлення та запобігання злочинності. Для досягнення цього необхідно постійно

вдосконалювати методи та засоби збору та аналізу інформації про злочинну діяльність, а також вивчати тенденції розвитку злочинності та прогнозувати можливі напрямки її розвитку;

3) Забезпечення безпеки під час проведення операцій

Проведення операцій з розшуку та затримання злочинців може бути пов'язане з певними ризиками та загрозами для оперативних працівників та громадян. Тому одним з важливих завдань оперативно-розшукової діяльності є забезпечення безпеки під час проведення таких операцій. Для цього необхідно вживати необхідних заходів забезпечення безпеки, планувати операції таким чином, щоб зменшити ризики та загрози, та забезпечувати оперативних працівників відповідним технічним та матеріально-технічним забезпеченням;

4) Взаємодія з іншими відомствами;

5) Забезпечення законності та прав людини;

6) Використання сучасних технологій та методів розшуку;

7) Підвищення кваліфікації та професійного розвитку[2].

Отже, стратегічна ціль оперативно-розшукової діяльності полягає в забезпеченні національної безпеки та боротьбі зі злочинністю. Для досягнення цієї мети необхідно виконувати основні задачі оперативно-розшукової діяльності, які включають збір та аналіз інформації, виконання оперативних заходів, затримання злочинців, забезпечення правопорядку та прав людини, використання сучасних технологій та методів розшуку та підвищення кваліфікації та професійного розвитку працівників. Важливо зазначити, що успішна оперативно-розшукова діяльність можлива тільки за умови співпраці між різними відомствами та організаціями, а також з громадськістю [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02 1992 року № 22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення 23.03.2023).

2. Подобний «оперативно-розшукова діяльність у виявленні та

розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика» URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/16138> (дата звернення 23.03.2023).

3. Столбовий В., Кравченко А. Проблеми вдосконалення оперативнорозшукової діяльності // Вісник Львів. Ін-ту внутр. справ. – 2001 №1. – С 89 - 93(дата звернення 23.03.2023).

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ МЕТОДІВ ОРД НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Калиновська Діана Максимівна

здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Мазур Єгор Євгенійович

здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Копилов Едуард Володимирович,

Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Оперативно-розшукова діяльність (ОРД) включає широкий спектр заходів і методів, спрямованих на виявлення та запобігання злочинам, забезпечення безпеки та захист прав і свобод громадян. Серед таких заходів можна виділити збір та аналіз інформації, проведення обшуків та затримань, застосування технічних засобів та інші заходи.

Збір інформації одна із найважливіших етапів ОРД. Це може бути інформація про можливі злочини, особи, замішані в них, та інші дані, необхідні для проведення наступних етапів ОРД. Для цього можуть застосовуватись різні джерела інформації, такі як анонімні заяви, конфіденційні джерела, бази даних та інші.

Проведення обшуків та затримань – це один із ключових заходів ОРД. Обшуки дозволяють виявляти докази злочинів, зокрема знаряддя злочину, сліди та інші докази. Затримання підозрюваних дозволяє притягнути їх до відповідальності та провести подальше розслідування.

Технічні засоби також широко використовуються в ОРД. Наприклад, це може бути приховане спостереження, прослуховування телефонних розмов та інтернет-повідомлень, використання спеціальних пристроїв для виявлення прихованих приміщень та ін.

Важливо, що всі заходи ОРД мають проводитися відповідно до законодавства та з урахуванням прав і свобод громадян. Для цього законодавство встановлює певні правила та процедури, які мають дотримуватися під час проведення оперативно-розшукових заходів. Важливо також забезпечити контроль за діяльністю правоохоронних органів та запобігти зловживанням. [1]

Таким чином, проведення оперативно-розшукової діяльності є важливим інструментом боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки в Україні. Правильне застосування оперативно-розшукових заходів відповідно до законодавства та з урахуванням прав і свобод громадян дозволяє ефективно виявляти та запобігати злочинам, а також захищати інтереси суспільства та держави.

Однак, необхідно враховувати, що ОРД може мати негативні наслідки для громадянських прав і свобод, якщо проводиться без належного контролю та дотримання правил та процедур. Наприклад, необґрунтовані обшуки або затримання можуть призвести до порушення прав людини на особисте життя та свободу, а незаконне прослуховування телефонних розмов або інтернет-повідомлень може порушити конфіденційність листування.

Тому важливо посилити контроль за діяльністю правоохоронних органів та забезпечити більш ефективний механізм захисту прав та свобод громадян під час проведення ОРД. Важливо також удосконалювати методи та технології ОРД, щоб підвищити їх ефективність та скоротити ризики порушення прав та свобод громадян.

Наприклад, останнім часом в Україні активно впроваджуються нові технології та методи ОРД, такі як використання систем розпізнавання осіб та номерних знаків, аналіз великих даних та ін. Це дозволяє швидше та ефективніше виявляти злочини та встановлювати особи злочинців, при цьому дотримуючись прав і свобод громадян. [1]

Також важливо посилити роботу з громадськістю та покращити інформаційну прозорість ОРД. Необхідно підвищувати обізнаність громадян

щодо правил і процедур проведення оперативно-розшукових заходів, а також про можливості захисту своїх прав і свобод у разі їх порушення. Це допоможе покращити довіру громадян до правоохоронних органів та підвищити ефективність боротьби зі злочинністю в Україні.

Загалом оперативно-розшукова діяльність є важливим інструментом боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки в Україні. Однак, для ефективного застосування ОРД необхідно дотримуватися принципів законності, обліку права і свободи громадян, і навіть контролю над діяльністю правоохоронних органів. Важливо розвивати нові методи та технології ОРД, удосконалювати правові та процедурні норми, покращувати роботу з громадськістю та підвищувати інформаційну прозорість ОРД. [2]

Крім того, важливо зазначити, що оперативно-розшукова діяльність не повинна використовуватися для політичних цілей чи порушення прав громадян, таких як свобода слова чи право на мирні мітинги та демонстрації. Правоохоронні органи повинні дотримуватися нейтралітету та поваги до політичних, релігійних та культурних переконань громадян.

Також важливо забезпечити рівність перед законом і уникнути свавілля з боку правоохоронних органів. Оперативно-розшукові заходи мають бути проведені на основі достатніх та об'єктивних доказів, а затримання та обшуки мають здійснюватися відповідно до встановлених правил та процедур.

На закінчення оперативно-розшукова діяльність є невід'ємною частиною системи боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки в Україні. При цьому необхідно дотримуватися принципів законності, обліку прав і свобод громадян, а також контролю за діяльністю правоохоронних органів. Впровадження нових методів та технологій ОРД, покращення роботи з громадськістю та підвищення інформаційної прозорості допоможуть підвищити ефективність боротьби зі злочинністю та забезпечити захист прав та свобод громадян в Україні. Також важливо приділити увагу навчанню співробітників правоохоронних органів та підвищенню їхньої професійної компетенції в галузі оперативно-розшукової діяльності. Для цього необхідно створювати спеціальні навчальні програми та

курси, проводити систематичні тренінги та семінари, а також покращувати якість обладнання та техніки, які використовуються під час проведення оперативно-розшукових заходів. [5]

Однак, не слід забувати про те, що оперативно-розшукова діяльність не є панацеєю від усіх проблем, пов'язаних із злочинністю. Необхідно приділити увагу й іншим аспектам боротьби зі злочинністю, таким як профілактика злочинів, удосконалення кримінально-правової та кримінально-процесуальної системи, а також співпраця з міжнародними партнерами у боротьбі з транснаціональною злочинністю. [3]

Таким чином, оперативно-розшукова діяльність є важливим інструментом боротьби зі злочинністю та забезпечення безпеки в Україні. Однак, для її ефективного використання необхідно дотримуватись принципів законності, обліку прав і свобод громадян, а також контролю за діяльністю правоохоронних органів, покращувати методи та технології ОРД, забезпечувати професійну підготовку співробітників та співпрацю з міжнародними партнерами. Тільки тоді можна досягти максимальної ефективності у боротьбі зі злочинністю та забезпеченні безпеки в Україні. Крім того, важливим аспектом ОРД є забезпечення прав та свобод громадян. При проведенні оперативно-розшукових заходів необхідно враховувати та дотримуватись конституційних прав і свобод громадян, такі як право на недоторканність приватного життя, на свободу пересування, на недоторканність кореспонденції тощо. Також важливо дотримуватися принципу пропорційності і не вживати більш жорстких заходів, ніж це потрібно для досягнення мети заходів, що проводяться. [5]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. "Оперативно-розшукова діяльність: сучасні виклики та рішення" збірка наукових статей за редакцією О. Ю. Базилевича та Ю. А. Жукова.
2. "Оперативно-розшукова діяльність в Україні: тенденції та практика" - М. А. Лаврушин.

3. "Правові основи оперативно-розшукової діяльності в Україні"
Ю.М. Рубцов.
4. "Оперативно-розшукова діяльність в Україні: збірка нормативних документів" – МВС України.
5. ЗУ «Про Оперативно-розшукову діяльність» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 22, ст.303)

УМИСЕЛ ТА ЙОГО ВИДИ

Коломиєць Дмитро Андрійович

Курсант Факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
Дніпро, Україна

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
ННППФПП

Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ.
Дніпро, Україна

Якщо говорити про поняття умислу, можемо сказати що це є вид вини. Умисел – відома в юриспруденції правова категорія. Згідно з Кримінальним кодексом України кримінальне правопорушення, вчиненим умисно, визнається діяння, вчинене з прямим або непрямым умислом, а саме відповідно до ч. 2 ст. 24 Кримінального Кодексу України: кримінальне правопорушення визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер своєї дії або бездіяльності, передбачала її суспільно небезпечні наслідки і бажала їх або свідомо припускала настання цих наслідків. [1]

Крім закріпленого КК поділу наміру на прямий і непрямий, у науці кримінального права виділяються інші види, які законодавчо не визначено. Однією з підстав класифікації є момент виникнення та формування наміру. За цим критерієм він ділиться на заздалегідь обдуманий, що раптово виник і спокійно реалізований [2].

Раптом виниклим (простим) вважається умисел, у якому намір вчинити правопорушення виникає в особи у конкретній життєвої ситуації і реалізується негайно чи через короткий відрізок часу. Набір, що виник раптово, може бути

реалізований дуже спокійно та холоднокрівно. Так, наприклад, злодій відразу ж заволодіває цінною річчю, виявивши випадково, що вона залишилася без охорони.

Афектований намір характеризується не так моментом, як психологічним механізмом виникнення наміру зробити посягання. Приводом для її формування є сильне душевне хвилювання, що з'являється на ґрунті неправомірної дії потерпілого щодо винного чи його близьких. Тому у правопорушеннях, скоєних у стані афекту, менше виявлено антисоціальні настанови особистості.

Вирішальне значення набуває аналізу конкретної життєвої ситуації. Вона «впливає на поведінку суб'єкта і відповідним чином детермінує його. Тому обставини, що характеризують обстановку правопорушення, – пишуть П. С. Дагель та Р. І. Міхеєв, – впливають на виникнення, формування та зміну змісту вини». Ю. М. Антонян зазначає, що ненавмисні правопорушення носять яскраво виражений ситуаційний характер. Особливістю непередбаченої ситуації є її мотивуюче значення – вона є безпосереднім приводом скоєння правопорушення. У разі передбачення подібної ситуації намір слід визнати заздалегідь обдуманим [4].

Але основна увага приділяється причині розриву у часі між виникненням наміру та її реалізацією. Так, А. І. Рарог зазначає, що в цей час суб'єкт зміцнюється у своїй рішучості, враховує різні протидіючі фактори, обирає способи та засоби їхнього подолання, складає план здійснення свого наміру. Можливо цей розрив пояснюється нерішучістю особи, негативним ставленням до результатів правопорушення [3]. Але в багатьох випадках заздалегідь обдуманий намір свідчить про наполегливість, а іноді і про витонченість та підступність особи у досягненні цілей, отже, підвищує небезпеку як правопорушення, і самого винного.

Передбачення при прямому і непрямому намірі різняться характером передбачення. При прямому намірі особа передбачає неминучість чи можливість настання суспільно небезпечних наслідків, а передбачення лише

можливості характеризує непрямий умисел. При прямому намірі передбачення неминучості настання суспільно небезпечних наслідків означає, що свідомість суб'єкта при даній ситуації виключає будь-які обставини, причини, силу яких суспільно небезпечні наслідки що неспроможні наступити [4]. Це зумовлено тим, що винний активно бажає настання негативних результатів та робить усе можливе, щоб такі наслідки настали. В особі є суб'єктивне уявлення саме про неминучість настання суспільно небезпечних наслідків.

Практичне значення цієї класифікації у цьому, що вона дає можливість досліджувати психологічний механізм діяння, визначити ступінь прояву антисуспільних нахилів особи, отже, і індивідуалізувати покарання. Законодавець використовував конструкції цих видів наміру при формулюванні окремих складів правопорушень [2, 3].

На жаль, КК не визначає належним чином ці види наміру та їхнє значення. У зв'язку з цим є доцільним закріплення даної класифікації законодавчо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Рибалко, В. Є., and С. В. Бабанін. "поняття умислу та його види в кримінальному праві." Шкута ОО: 95.
2. Капустін, Олександр. "Умисел у складі злочину." Підприємництво, господарство і право 12 (2019): 294-299.
3. Ус, О. В. "Кваліфікація злочину за ознаками суб'єктивної сторони складу злочину." (2018).
4. Веретянніков, Володимир Олександрович. "До питання про суб'єктивну сторону провокації підкупу." (2021).

ПРОБЛЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Корнєва Поліна Михайлівна

к.ю.н., старша викладачка

Дамчук Анастасія Юрївна

студентка

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Вступ. Повномасштабна війна в Україні, яку розпочала Росія 24 лютого 2022 року може мати серйозні наслідки для країни та її населення. Така війна може призвести до збільшення кількості жертв серед цивільного населення, знищення інфраструктури та збитків у господарстві країни. Крім того, повномасштабна війна може викликати гуманітарну кризу, зумовлену вимушеним переселенням населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб та біженців. Така війна також може мати геополітичні наслідки, зокрема спричинити напруження у відносинах між країнами, збільшити ризик виникнення інших конфліктів у регіоні та загрозу національній безпеці інших країн [1].

Мета роботи. Дослідити питання регулювання міжнародних перевезень в Україні в умовах воєнного стану.

Матеріали та методи. Для висвітлення основних проблем, що стосуються регулювання міжнародних перевезень в Україні в умовах воєнного стану, було досліджено теоретичні матеріали за даною тематикою, а також запропоновано шляхи вирішення даних проблем.

Результати та обговорення. Війна має негативні наслідки для України у сфері міжнародних відносин, в тому числі, воєнний стан створив низку викликів для регулювання міжнародних перевезень. Деякі з основних проблем регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану включають наступне:

- безпека: Умови воєнного стану створюють велику загрозу для безпеки міжнародних перевезень. Можуть бути підірвані мости, дороги та інші інфраструктури, що є необхідними для здійснення міжнародних перевезень. Крім того, можуть бути встановлені блокпости та посилені контрольні пункти, які затримують рух транспорту.

- обмеження міжнародної торгівлі: Умови воєнного стану можуть призвести до обмеження міжнародної торгівлі та перевезень. Країни можуть ввести торгові бар'єри та обмеження на переміщення товарів через кордон, що може вплинути на економіку країн.

- відмова від зобов'язань: Умови воєнного стану можуть призвести до відмови країн від зобов'язань, які вони мали на попередній стадії міжнародних перевезень. Країни можуть відмовитися від взятого на себе зобов'язання про виконання умов контракту на міжнародних перевезеннях, зважаючи на обставини воєнного стану.

- недоступність території: Умови воєнного стану можуть призвести до недоступності деяких територій для міжнародних перевезень. Країни можуть закрити свої кордони, заборонити в'їзд транспорту на певні території, що може призвести до затримок і витрат.

- юридичні проблеми: Міжнародні перевезення можуть також стикатися з юридичними проблемами в умовах воєнного стану. Наприклад, можуть виникати проблеми з отриманням необхідних дозволів і згод від владних органів.

- економічні витрати: Обмеження руху та безпеки можуть збільшити економічні витрати на міжнародні перевезення. До того ж, необхідність змінювати маршрути може збільшити витрати на паливо та інші ресурси [2 с. 281]. Регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану є викликом для всіх зацікавлених сторін, включаючи виробників, перевізників, державні органи та інші зацікавлені сторони. Тому важливо знайти шляхи вирішення проблем регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. Наприклад:

- застосування технологічних рішень: Використання новітніх технологій може сприяти поліпшенню безпеки та ефективності міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. Наприклад, використання сучасних систем GPS та інтернет-зв'язку може допомогти у відстеженні руху транспортних засобів, що може зменшити ризики затримок та втрат вантажу.

- встановлення спеціальних правил: Державні органи можуть встановлювати спеціальні правила та процедури для регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. Наприклад, можна встановити спеціальні правила для транспортування небезпечних вантажів, які дозволяють забезпечити належний рівень безпеки.

- співпраця міжнародних організацій: Міжнародні організації, такі як ООН та Міжнародний комітет Червоного Хреста, можуть сприяти розробці спільних стандартів та процедур для регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. Це може сприяти забезпеченню належного рівня безпеки та ефективності перевезень.

- розвиток альтернативних маршрутів: Розвиток альтернативних маршрутів може зменшити вплив умов воєнного стану на міжнародні перевезення. Наприклад, можна розвивати морські шляхи для транспортування товарів.

- співпраця з владними органами: Підприємства, які здійснюють міжнародні перевезення, можуть співпрацювати з владними органами, щоб отримувати необхідні дозволи та згоди на рух транспортних засобів на зонах воєнного стану.

- попередня підготовка: Підприємства можуть також здійснити попередню підготовку, наприклад, підготувати запасні вантажі, щоб у разі затримки вантажів було можливо продовжити поставку.

- розробка планів та координація: Військові та правительства можуть розробити плани та процедури для забезпечення безпеки міжнародних перевезень в умовах воєнного стану. Ці плани можуть включати обмеження руху транспортних засобів, маршрутизацію, збільшення охорони та інші

заходи, які забезпечують безпеку перевезень.

- один з можливих підходів до регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану - це встановлення швидкісних коридорів. Це означає, що певні ділянки доріг або залізничних шляхів можуть бути виділені для безпечного руху транспортних засобів, що перевозять гуманітарну допомогу, медичні препарати, їжу та інші необхідні ресурси. Швидкісні коридори дозволяють забезпечити ефективну та безпечну перевезення необхідних ресурсів до зони конфлікту, де вони можуть бути розподілені між населенням, яке потребує допомоги. Водії транспортних засобів, які перевозять необхідні ресурси, можуть бути обладнані спеціальними пропусками, які дають можливість просуватися по коридорах без перешкод [3].

Висновки. Отже, регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану є важливим завданням, оскільки воно забезпечує безпеку та ефективність перевезень у складних умовах. Для досягнення цієї мети можуть бути використані різні підходи та інструменти, такі як встановлення безпечних коридорів для перевезення гуманітарної допомоги, медичних препаратів та інших необхідних ресурсів. Правильне регулювання міжнародних перевезень в умовах воєнного стану може сприяти зменшенню людських страждань та сприяти відновленню знищеної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ВІЙНА В УКРАЇНІ. URL: <https://www.unian.ua/tag/viyna-v-ukrajini>
2. Міжнародне приватне право : підручник / [Є. М. Білоусов, І. М. Жуков, В. В. Комаров, І. В. Яковюк та ін.] ; за заг. ред. Є. М. Білоусова, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2020. – 408 с.
3. Кабінет міністрів України постанова від 25 березня 2022 р. N 368 Київ Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів автомобільним транспортом, міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp220368>

ПРИНЦИП ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Коровкіна С. Є.

Курсант 2 курсу

Навчально-наукового інституту права та
підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Актуальність тези полягає в тому що, одним із головних принципів роботи поліції виконання статутних обов'язків – це принцип поваги до прав і свобод людини, змістом якого є нормативне регулювання, що забезпечує захист прав та свобод людини, поліцією під час виконання службових обов'язків. Права і свободи людини гарантуються Конституцією та законами України, а також на міжнародному рівні. Є угода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускаються тільки відповідно до Конституції та законів України і тільки якщо це є абсолютно необхідним для виконання поліцейських обов'язків. Заходи, що обмежують права і свободи людини, мають бути негайно припинено, якщо мета досягнена або якщо вже немає необхідності для обмеження прав та свобод людини. Поліцейським заборонено за будь-яких обставин дозволяти або сприяти катуванням, а також заборонено терпимо ставитись до будь якої форми насилля та позбавлення особи прав та свобод людини. Оскільки права і свободи людини є важливою умовою змісту діяльності поліції, робимо висновок що здійснювати правоохоронну діяльність без дотримання прав та свобод людини не можливо. Не можливо порушувати принцип поваги до прав і свобод людини без урахування Конституції України, законів та міжнародних договорів. Ця теза про стан дослідження принципу дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України. Вчених дуже зацікавила правозахисна поліція, це проявляється у формі важливих науково-теоретичних досліджень у різних галузях права, особливо у сфері

розгляду кримінальних справ, оперативно-розшукових заходів. За результатами аналізу змісту проблемних наукових аспектів у сфері реалізації поліцією принципу прав людини показують, що існує нагальна потреба у конституційно правовому розгляді цього питання. Новий науковий зміст реалізації принципу потребує емпіричного перегляду та розроблення нового наукового змісту. Дотримання та забезпечення прав людини в діяльності Національної поліції України з урахуванням науковості конституційного права.

В Україні утворюються нові спеціальні правила правозастосування, які є основними умовами відносин людини і держави в Україні. У зв'язку з цим діяльність Національної поліції має базуватися на системі принципів, процедур і норм права, спрямованих на пряме чи опосередковане дотримання прав людини. Водночас, враховуючи позиції сучасних наукових служб у сфері прав людини, можна сказати, що на даний момент не існує повних монографій з прав людини яка вивчає принципи Конституції держави і суспільства, основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, конституційні основи організації та функціонування державної влади. Коли йдеться про дослідження сфер прав людини при виконанні поліцейських обов'язків, то доцільніше вивчати їх у неконституційний спосіб, враховуючи різноманітність науково-теоретичної роботи в області обраної нами проблеми, бо це конституційний закон, основоположний принцип прав людини в діяльності Національної поліції України.

Тому можна сказати, що принцип поваги до прав і свобод людини тісно пов'язаний з принципом законності та забезпечує реалізацію прав і свобод людини відповідно до вимог закону.

Отже, слід зазначити, що принцип прав і свобод людини є одним із основних принципів у діяльності Національної поліції України, оскільки є пріоритетом як окремого поліцейського, так поліції в цілому, а також це є сталим показником розвитку держави в правовій та соціальній сферах. Дотримання прав і свобод людини характеризує Національну поліцію, як дієвий орган і такий, який заслуговує довіри від населення, по скільки органи

внутрішніх справ виконують свої повноваження на основі поваги до прав та свобод людини .

Тому з метою створення правових гарантій реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів громадян вважаємо за доцільне внести зміни до статті 7 Закону України «Про Національну поліцію» шляхом доповнення цієї статті словами: «Дотримання прав та свобод, а також законних інтересів людини та громадянина».

ЛІТЕРАТУРА :

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19.6>.

2. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12/conv#top>.

3. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України : Указ Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/20169. Урядовий кур'єр. 2016. № 52.

4. Ситуація з правами людини в Україні далі погіршується – ООН. URL: <https://www.dw.com/uk/sytuatsiia-z-pravamy-liudyny-v-ukraini-dalipohirshuietsia-oon/a-56843040?maca=ukr-rssukrnet-ukr-all-3816-xml>.

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ВБИВСТВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Кривулін Юрій Андрійович
здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ
Людвік Валентин Дмитрович
доцент кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Статтею 27 Конституції України закріплюється, що кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а обов'язок держави полягає у захисті життя людини [1]. Даний обов'язок у свою чергу закріплюється у розділі II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» Кримінального кодексу України (далі- КК України), серед яких найбільш небезпечними є посягання на життя людини, зокрема, вбивства [2].

Питання сутності вбивств ставали предметом дослідження багатьох науковців, як, наприклад, Ломако В.А., Погорецький М. А., Бауліна Ю. В., Храмцова О. М., Бугайчук О. П., Холостенко А. В., Костенко О. М. та ін. Однак, сучасний стан злочинності в Україні, згідно якого одним із поширених видів кримінальних правопорушень є правопорушення проти життя та здоров'я, обумовлює актуальність дослідження поняття та видів вбивств згідно кримінального законодавства.

Диспозиція ст. 115 КК України свідчить, що вбивство – це умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині [2]. Системний аналіз положень

КК України надає підстави для виокремлення наступних ознак вбивства:

1) винність у формі умислу(наприклад ст. 115 КК України) чи необережності (ст. 119 КК України);

2) протиправність, тобто, діяння є кримінально протиправним ;

3) спрямованість проти життя іншої людини, тим самим виключається кримінальна відповідальність за самогубство [2]. Однак, законодавець суперечить сам собі, адже визначаючи вбивство як умисне, закріплює у ст. 119 КК України відповідальність за вбивством через необережність, про що наголошується неодноразово у науці кримінального права . На нашу думку, законодавчий термін «вбивство» не повинен охоплювати випадки необережного позбавлення життя людини.

У переважній більшості праць науковців, під вбивством розуміється «позбавлення життя». Наприклад, Баулін Ю. В. пропонує наступне визначення «протиправне умисне позбавлення життя іншої особи, вчинене суб'єктом злочину за відсутності обставин, що виключають протиправність такого діяння» [3, с. 19]. У свою чергу, Короленко М. П. трактує наступне: «умисне протиправне позбавлення життя іншої особи, народженою людиною» [4, с. 37]. Проте, слід не погодитися із таким підходом, оскільки таке трактування робить поняття широким з огляду на включення у такому випадку усіх кримінальних правопорушень, наслідком яких є смерть людини.

Що стосується видів вбивств за кримінальним законодавством, то класифікацію можна здійснювати за формою вини та ступенем тяжкості. За формою вини можна виділити умисне вбивство (ст.ст. 115 – 118 КК України) та вбивство через необережність (ст. 119 КК України). Згідно критерію ступеня тяжкості виділяються наступні види умисних вбивств:

1) основний склад кримінального правопорушення - умисне вбивство без обтяжуючих і без пом'якшуючих обставин (ч. 1 ст. 115 КК України);

2) кваліфікований склад кримінального правопорушення - умисне вбивство при обтяжуючих обставинах (ч. 2 ст. 115 КК України);

3) привілейовані склади кримінальних правопорушень - умисні вбивства

при пом'якшуючих обставинах (ст.ст. 116-118 КК України) [2].

Таким чином, за результатами нашого дослідження свідчить про доцільність удосконалення розділу II «Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи» КК України з огляду на очевидну помилку: на необережне заподіяні смерті іншій людині («Вбивство через необережність» ст. 119 КК України не відповідає законодавчому визначенню «вбивства» (ст. 115 КК України), що вчиняється лише умисно. При цьому, системний аналіз положень закону дозволяє виділити критерії класифікації вбивств, а саме за формою вини та ступенем тяжкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. ст. 141.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
3. Борисов В. І. Загальна характеристика Особливої частини нового Кримінального кодексу України. *Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення: матер. міжнар. наук.-практ. конф. 25-26 жовт. 2001 р. Харків: Юрінком Інтер. 2002. С. 99–104.*
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2-х т. Т. 2. Особлива частина. Вид. 5-те доповн. / Баулін Ю.В. та ін. Х.: Право. 2013. 1040 с.

ІНСТИТУТ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ

Кулик Катерина Ярославівна

Курсант 2-го курсу

м. Дніпро

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

Протягом існування кримінального законодавства ставлення до механізму реалізації доказової бази мало визначальне значення. В останні роки вимоги до прозорості доказової бази в кримінальному судочинстві стають все більш жорсткими. Ця тенденція спостерігається не тільки на Україні, але і в країнах з розвиненою демократією.

І це зрозуміло, адже від того, як саме реалізується застосування доказів при розслідуванні злочинів можна в цілому оцінювати тенденції всього кримінального процесу. При цьому, місце та роль інституту допустимості доказів, знаходиться під впливом того, що є домінуючим у кримінальному судочинстві. Коли говоримо про інститут допустимості доказів, майже завжди ми пов'язуємо це з захистом прав людини. Тут привалює погляд, що краще звільнити десять винних, аніж покарати одного невинного. І це правильно. Ніхто не повинен бути засуджений за злочин, якого не скоював! І тут мова йде не тільки про гуманне ставлення до кожного громадянина.

Адже в ситуації, коли був засуджений невинний громадянин, злочин залишається нерозкритим! Справжній злочинець, залишається на волі і має можливість продовжувати свою злочинну діяльність. Що, в свою чергу, тягне за собою різні негативні наслідки для всього суспільства і держави в цілому. При цьому принцип невідворотності покарання не працює і залишається декларативним [1].

З метою реалізації завдань кримінального судочинства слідчий, прокурор, суд зобов'язані встановити цілу низку фактів та отримати відповідь на ряд питань: чи мала місце подія злочину, який саме злочин було вчинено, хто його

скоїв, та інші обставини, що мають значення для законного та обґрунтованого вирішення кримінального провадження, захисту прав і законних інтересів учасників процесу.

При цьому, для осіб, на яких законом покладено обов'язок досудового розслідування і судового розгляду, злочин завжди є подією минулого, яку вони повинні пізнати. Отже, при провадженні досудового розслідування або судового розгляду пізнаються факти минулого і лише за допомогою слідів, які ця подія залишила. На підставі найрізноманітніших даних, фрагментарних уривчастих свідчень відновлюють цілісну картину події, що відбулася, тобто встановлюють обставини вчиненого злочину та осіб, які його вчинили [2].

Отже, при розслідуванні кримінального провадження визначальне значення мають збір і належна оцінка доказів. Встановлення фактів об'єктивної дійсності в кримінальному процесі здійснюється головним чином опосередкованим шляхом, тобто через використання відповідних доказів. Можливе і безпосереднє пізнання деяких фактів. Наприклад, коли факти, які й після того, як вчинено злочин, продовжують існувати у незмінному вигляді чи змінилися, але не втратили своїх якостей. Безпосереднє пізнання може відбуватися у рамках кримінального провадження при проведенні слідчих (розшукових) дій, а саме слідчого огляду, обшуку, допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, а також негласних слідчих (розшукових) дій. Отже, докази мають суттєве значення.

Саме тому закон детально визначає як поняття доказів, так і весь процес їх використання у кримінальному провадженні. У теорії процесуального права під процесуальними доказами маються на увазі будь-які фактичні дані, отримані у процесуально передбаченому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для вирішення справи.

Водночас, ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України надає наступне визначення: доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий,

прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [3; 4].

Отже, доказами є дані, які достовірно відносяться і відображують подію минулого. У кримінальному судочинстві докази мають визначальне значення, тому закон визначає поняття доказів і процес їх використання у кримінальному провадженні. Однією з основних гарантій захисту прав людини у кримінальному процесі від неправомірних дій органів досудового слідства є визнання доказів, отриманих з порушенням вимог КПК недопустимими, тобто такими, що не мають доказового значення [5, с. 167-168]. Допустимість доказів обумовлюється їхньою надійністю, що полягає у знанні джерела походження інформації, можливості її перевірки й спростування.

До критеріїв допустимості доказів слід віднести: 1) належний суб'єкт, правомочний провадити процесуальні дії, спрямовані на формування доказів; 2) надійність фактичних даних, що складають зміст доказу; 3) дотримання вимог процесуальної форми при формуванні відповідного виду доказів; 4) етичність тактичних прийомів, які використовуються для одержання доказів [6, с. 90]. Питання про допустимість та належність доказів має вузлове, принципове значення. Від його правильного вирішення багато в чому залежать моральні устої кримінального процесу, віра людей у справедливість, надія на перемогу правди над брехнею та злом [7, с. 77].

Невипадково, що серед конституційних положень, якими визначається сутність правосуддя, існує норма, що регулює інститут допустимості доказів, згідно з якою обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях (ч. 3 ст. 62 Конституції України).

Правильна оцінка і кваліфікація доказової бази має на меті прийняття законних рішень у кримінальному провадженні та обґрунтовано призводить до формування у суспільства віри в правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. МалярOVA В. О. Належність та допустимість доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2018. №38. Т.2, С.119-122.
2. Кримінальний процес : підручник за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Х. : Право, 2019. - 608 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : [Електронний ресурс]- Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3>.
4. Фаринник В. І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві України. Х. Фактор, 2020. С. 96.
5. Хитра А. Я. Забезпечення допустимості доказів під час проведення досудового слідства. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. 2021. № 3. С. 167 - 171.
6. Іщенко В. М. Принцип допустимості і достатності засобів кримінально процесуального доказування. Право України. 2019. №7. С.90-92.
7. Прилуцький С. В. Проблеми допустимості доказів у кримінальному судочинстві України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 9. С. 77-86

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ

Кулик Катерина Ярославівна
Курсант 2 курсу ННППФППП
Рядовий поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. За численними науковими даними, останнім часом простежується стійке погіршення стану здоров'я населення й, зокрема, студентської молоді. На цьому фоні у суспільстві різко знизився інтерес до занять фізичними вправами і одночасно продовжує зростати рівень захворювань опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи молоді. Водночас в Україні все ще проблемними залишаються стратегічні питання рівня фізкультурної освіти студентської молоді.

Методи дослідження. Для розв'язання завдань використано комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів дослідження. Завдання дослідження – теоретично обґрунтувати технологію модульного навчання фізичної культури студентів закладів вищої освіти.

Результати дослідження. Аналіз науково-методичної літератури та практики фізичної культури з проблеми модульного навчання студентів вищих навчальних закладів у процесі фізичного виховання свідчить про таке:

– модульне навчання все частіше стає предметом аналізу вчених, котрі досліджують організаційні, науково-педагогічні, програмно-нормативні основи, навчально-методичне забезпечення, перспективи розвитку системи фізичного виховання у вищих навчальних закладах;

– традиційні, але вже малоефективні форми й методи навчання, які застосовувались у різних педагогічних системах, не забезпечують ефективного розвитку особистості. Вони у більшості випадків виявлялися недостатніми для розв'язання питань активізації, індивідуалізації та

диференціації процесу навчання. Аналіз змісту чинної навчальної програми з фізичного виховання для студентів дозволив визначити, що навчальні програми з фізичного виховання не повною мірою відповідають вимогам сьогодення. Вони повинні мати оздоровчу спрямованість, враховувати інтереси й уподобання учасників навчально-виховного процесу, відповідати регіональним традиціям, матеріальним, кліматичними та природним умовам і максимально орієнтуватися на майбутню професію студентів. Серед передумов реалізації на практиці модульного навчання студентів вищих навчальних закладів, які сприяють ефективному засвоєнню цінностей фізичної культури, виокремлюємо: інтерес до різних видів рухової активності; рівень фізичної підготовленості; формування знань на рівні, який би дозволяв студентам самостійно організовувати заняття фізичними вправами; поєднання різних форм фізичного виховання у процесі навчання; виховання позитивного ставлення студентів до занять фізичними вправами. Результати дослідження засвідчують, що інтерес у студентів до фізичного виховання невисокий.

41,6 % студентів мають середній рівень інтересу до занять фізичною культурою, лише 10,3 % – високий рівень. Водночас, у 13,5 % студентів інтерес перебуває на низькому та нижче середнього рівня. У 6,7 % студентів інтерес до занять фізичною культурою відсутній, а в 4,8 % осіб узагалі сформувалося негативне ставлення.

Невисокий рівень інтересу до занять фізичною культурою пояснюємо використанням таких методик навчання, які обмежено враховують інтереси й уподобання студентів. Означено, що рівень знань у більшості студентів не дозволяє їм ефективно організувати самостійні заняття фізичними вправами. З'ясовано, що на початковому етапі навчання середньо групові показники фізичної підготовленості студентів мають переважно середній і низький рівні. Показники фізичної підготовленості студентів, які визначали згідно з вимогами чинної навчальної програми, відповідають здебільшого низькому та середньому рівням. Науково обґрунтована та взаємопов'язані між собою мету, систему завдань, принципів (індивідуалізації і диференціації, модульності,

динамічності, дієвості й оперативності, усвідомленої перспективи, гнучкості, паритетності, свідомості й активності, наочності, доступності, систематичності, прогресування тренувальних впливів, циклічності, вікової адекватності тренувальних впливів), засобів навчання (фізичні вправи, ігри, гігієнічні чинники, оздоровчі сили природи), методів навчання (чітко регламентований, частково регламентований, ігровий, змагальний, методи слова, наочні методи), форм навчання (обов'язкові навчальні заняття, самостійні заняття), результатів навчальної діяльності (підвищення інтересу до занять фізичними вправами, покращення фізичної підготовленості й знань, формування рухових умінь та навичок, активізація самостійної роботи студентів), педагогічний контроль і корекцію навчального процесу. Методика модульного навчання ґрунтується на таких основних положеннях: індивідуалізація засобів і методів навчання, підвищення обсягів та інтенсивності навчальних занять, акцентований розвиток рухових якостей і на їх основі рухових умінь і навичок та інтересу до занять фізичною культурою. Вона розкриває простір для творчості викладача, зростає роль комплексного розв'язання завдань. Важливий момент реалізації модульного навчання студентів у процесі фізичного виховання – конструювання навчального процесу. Конструюючи навчальний матеріал за модулями, потрібно орієнтуватися на студентів, групу студентів і кожного студента окремо, їхні потреби, інтереси та уподобання, готовність до роботи і здатність до саморозвитку. Процес конструювання має бути чітко спрямований на досягнення кінцевої мети й гарантоване досягнення кінцевих результатів. Основою орієнтації на кінцеву мету є оперативний зворотний зв'язок.

Висновки. Методика модульного навчання базується на таких основних положеннях: індивідуалізація засобів і методів навчання, підвищення обсягів та інтенсивності навчальних занять, акцентований розвиток рухових якостей і на їх основі рухових умінь і навичок та інтересу до занять фізичною культурою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Козіброцький С. П. Програмно-нормативні основи фізичного виховання студентів (історико-методологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02. Луцьк, 2002.
2. Круцевич Т. Ю. Сучасні підходи до формувань фізкультурною занять у студентів вузів. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. «Фізкультурна освіта: шляхи і напрямки її розвитку в сучасних умовах». К., 1996.
3. Файдевич В. В., Козіброцький С. П. Нормативне забезпечення фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів України в 70–80-х роках ХХ століття. Фізичне виховання, спорт, і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк, 2011.
4. Файдевич В. В. Технологія конструювання модульного навчання фізичної культури студентів вищих навчальних закладів. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна». Київ, 2015. № 11.
5. Цьось А., Котов Є. Програма самостійних занять фізичними вправами студентів вищих закладів освіти. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць. Луцьк, 2008.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ВИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Кулик Катерина

курсант навчальної групи
2 курсу, факультету ННППФПНП
рядовий поліції

Карагод Світлана

Керівник:
Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
Капітан поліції

Аналіз різних джерел та юридичної літератури, що стосується досліджуваної теми, доводить, що поняття та сутність вини має важливе кримінально-правове значення, применшити яке ні за яких обставин неможливо, тому що вона відіграє провідну роль у визначенні кваліфікації кримінального правопорушення, диференціації кримінальної відповідальності та, в подальшому, призначення покарання особі, яка визнана винною у вчиненні протиправних дій.

Зокрема, вищевикладене прояснюється завдяки таким критеріям, а саме:

1) відповідна сутність вини відображає тяжкість провини особи перед суспільством за вчинене кримінальне правопорушення; 2) форма вини певним чином відмежовує протиправну поведінку від правомірної, а також відіграє головну роль при безпосередній індивідуалізації покарання та певної диференціації кримінальної відповідальності, визначає кваліфікацію конкретного виду кримінального правопорушення; 3) за допомогою видів проводиться відповідна кваліфікація вини, що безпосередньо впливає на кваліфікацію суспільно небезпечного діяння та призначення певного виду покарання за його вчинення; 4) зміст вини безпосередньо відображає психічне ставлення особи до настання суспільно небезпечних наслідків діяння; 5) певна ступінь вини у свою чергу враховуються при кваліфікації кримінального

правопорушення та оцінці судом обставин, які пом'якшують чи обтяжують покарання; б) відповідний обсяг вини встановлює конкретні межі вини у вчиненому особою суспільно небезпечному діянні [1, с. 200].

Загальноприйнятим є той факт, що вина являє собою самостійний інститут кримінального права, а її правова природа визначає її зв'язок із кримінальною відповідальністю та роблять її необхідною складовою підстави кримінальної відповідальності. Тобто, кримінально-правове значення вини полягає і у встановленні її зв'язку з кримінальною відповідальністю, через те, що все вчинки людини проходять через її розум, втілюють волевиявлення та мають дві форми вираженні. Дані форми поділяються на: зовнішню (безпосередньо полягає в активній чи пасивній поведінці, що викликає зміни у навколишньому середовищі); внутрішню (полягає в певному усвідомленні вчинку, його оцінці, обранні форми поведінки, прийнятті рішення його скоїти.

У свою чергу, доцільним є зазначити, що кримінально-правове значення вини доводить її вагомість через те, що остання визначається одним із центральним понять у кримінальному праві, тому що розглядається в таких аспектах: 1) самостійний інститут кримінального права; 2) обов'язкова умова кримінальної відповідальності за вчинення суспільно небезпечного діяння; 3) певний принцип кримінального права; 4) одна із обов'язкових ознак в понятті кримінального правопорушення (злочину чи кримінального проступку); 5) одна із обов'язкових ознак суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення [2, с. 88].

Крім того, звернемо увагу на те, що в юридичній літературі існують підходи щодо розуміння загальної характеристики вини, які необхідно висвітлити задля більш повного розуміння кримінально-правового значення вини. Так, загальні характеристики вини полягають: вина знаходиться за межами складу кримінального правопорушення; за одним із підходів родовим поняттям вини визнається оцінка, а за іншим осуд, докір, де, у собою черг, обидва підходи свідчать про те, що тут вина розглядається як певний фрагмент правосвідомості правозастосувача; докір завжди пов'язується із конкретною

підставою, а його висунення можливе в разі існування певних умов (передумов) [3, с. 99].

Досить розповсюдженим є розуміння кримінально-правового значення вини саме в низці критеріїв: вина визначається обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, її наявність виступає певною підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності; встановлення вини безпосередньо дозволяє відмежувати кримінально-протиправне діяння від інших правопорушень (тобто, відсутність вини тягне за собою відсутність складу кримінального правопорушення); встановлення вини дозволяє відмежувати суміжні кримінальні правопорушення; вина в обов'язковому порядку враховується при звільненні від кримінальної відповідальності та призначення окремого виду покарання.

Отже, можна зробити висновок, що поняття та сутність вини має важливе кримінально-правове значення, применшити яке ні за яких обставин неможливо, тому що вона відіграє провідну роль у визначенні кваліфікації кримінального правопорушення, диференціації кримінальної відповідальності та, в подальшому, призначення покарання особі, яка визнана винною у вчиненні протиправних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сафронов С. О. Ознаки наявності у особи злочинного наміру або задуму. Форум права, 2017. 199–203 с.
2. Житний О. О. Кримінальне право України та загальновизнані принципи й норми міжнародного права (досвід порівняльного аналізу). Наше право, 2014. 86–91 с.
3. Айдинян А. В. Розуміння вини у фінальній теорії кримінального права: загальні підходи. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, 2017. №6. С. 96-99 с.

РОЛЬ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Лаврентьєва Катерина Вікторівна

здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального права
та кримінології

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

капітан поліції

м. Дніпро, Україна

Навчальна дисципліна кримінального права має безліч понять, які є важливими для запобігання правопорушень. Я б хотіла детальніше розповісти про роль суб'єктивної сторони в кримінальному правопорушенні, оскільки вона має вирішальне значення для визначення ступеня вини та призначення відповідного покарання, адже ця сторона пов'язана з наміром, мотивом та ставленням особи, яка його вчинила.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення може бути розділена на дві категорії: умисел та необережність, які є формами вини. Виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу та необережності [1]. Умисел передбачає намір вчинити злочин, тоді як необережність – це бездіяльність або недбалість, яка призвела до наслідків, що вважаються правопорушенням.

Оцінка суб'єктивної сторони кримінального правопорушення важлива для визначення вини особи та розміру покарання, яке вона повинна нести. Визначення намірів та мотивів особи, яка вчинила правопорушення, може

також допомогти при розслідуванні та встановленні обставин протиправної поведінки.

Доцільно розглянути більш детально поняття умислу та необережності.

Умисел – це свідоме вчинення правопорушення з наміром, коли особа розуміє характер своїх дій та їх можливі наслідки. Умисел може бути прямий або непрямий. Умисел є найбільш тяжким видом вини в кримінальному праві.

Прямий умисел – це коли особа свідомо і намірено вчиняє дію з метою досягнення певного наслідку. Наприклад, якщо людина наносить удар з ножа з метою вбити іншу особу, то таке діяння вважається вчиненим з прямим умислом.

Для встановлення прямого умислу необхідно довести, що особа була усвідомлена про можливість настання певного наслідку своїх дій, і свідомо прагнула досягнути цього наслідку. Також необхідно довести, що особа мала можливість та здатність зупинити вчинення правопорушення, але свідомо відмовилась від цього.

Непрямий умисел – це коли особа, здійснюючи певну дію, передбачає можливість настання певного наслідку, але свідомо на це не сподівається. Наприклад, якщо водій автомобіля порушує Правила дорожнього руху, не дотримуючись безпечної дистанції, і тим самим створює небезпечну ситуацію на дорозі, і в результаті цього відбувається дорожньо-транспортна пригода з потерпілими, то діяння водія може бути кваліфіковано як вчинене з непрямым умислом.

При прямому умислі особа, як уже зазначалося, бажає настання суспільно небезпечних наслідків, а при непрямому – не бажає, але свідомо припускає їх настання. Бажання означає, що особа цілеспрямовано діє в напрямку досягнення тих суспільно небезпечних наслідків, досягнути яких вона поставила собі за мету [2, 119].

У кримінальному праві, в залежності від ступеня злочинної дії, умисел може визнаватись як основна складова злочину, або ж як одна з окремих обставин злочину, яка збільшує його кримінальну відповідальність.

Необережність - це форма вини, яка полягає у тому, що суб'єкт здійснює дію або бездіяльність без належного розгляду наслідків своїх дій. У загальному, необережність є серйозним порушенням закону і може мати важкі наслідки для суб'єкта та інших.

Згідно з Кримінальним кодексом України необережність поділяється на кримінальну протиправну самовпевненість та кримінальну протиправну недбалість.

Кримінальна протиправна самовпевненість – це форма вини, яка полягає у свідомому і вольовому знехтуванні законом. Суб'єкт, який вчиняє кримінальну протиправну самовпевненість, діє з переконанням, що його дії не будуть покарані, і не проявляє жодних ознак страху перед можливими наслідками своїх дій.

Кримінальна протиправна самовпевненість є серйозним правопорушенням, оскільки воно демонструє не лише високий ступінь самовпевненості і безвідповідальності суб'єкта, але й небезпеку його дій для інших людей та суспільства в цілому. Внаслідок кримінальної протиправної самовпевненості можуть відбутися важкі наслідки, такі як смерть, тілесні ушкодження, матеріальна шкода, порушення громадського порядку тощо.

Умисел та необережність – це психологічні стани, які можуть бути встановлені лише на підставі доказів. Оцінка суб'єктивної сторони кримінального правопорушення зазвичай залежить від доказів, зібраних в процесі слідства та розгляду справи у суді. Для встановлення умислу або необережності, необхідно дослідити психічний стан особи, що вчинила правопорушення.

Необережність, як форма вини, існує лише у зв'язку зі шкідливим наслідком, що настав. Однак при умислі спрямованість волі на результат вже свідчить про злочинність наміру. У випадку необережності принципове значення має фактичне настання результату і причинний зв'язок між поведінкою і наслідками [3, 140].

Отже, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення відіграє

важливу роль у встановленні вини та покарання за вчинення протиправної дії. Визначення умислу або необережності базується на дослідженні психічного стану особи, яка вчинила злочинне діяння, та обставин, що призвели до вчинення злочину.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квітня 2001 року.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 28.03.2023)
2. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Н.В. Чернишова. - К.: Атіка, 2003. - 288 с.
3. Верема Р. Вина та її форми за кримінальним правом // Право України. - 2005. - № 12. - С. 138-141.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ

Ліліцький Владислав Леонідович

здобувач вищої освіти II курсу
факультету фахівців для підрозділів кримінальної поліції
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Бабанін Сергій Володимирович

доцент кафедри кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

На жаль, проблема торгівлі людьми продовжує залишатися злободенною. У зв'язку з цим актуальним є пошук ефективних шляхів кримінально-правової протидії зазначеним посяганням.

Об'єктом торгівлі людьми є суспільні відносини, що складаються щодо реалізації людиною природного, гарантованого нормами міжнародного та конституційного права на свободу місцезнаходження та переміщення [1].

У складі торгівлі людьми передбачається і потерпілий – людина, або кілька людей [4, с. 526]. При цьому потерпілим може бути будь-яка фізична особа незалежно від її статі, віку, соціального становища та інших ознак. Підсумовуючи проміжний підсумок, можна дійти невтішного висновку, що торгівля людьми - небезпечний злочин, який посягає на свободу людини, яка захищається та гарантується в цивілізованих державах [2].

Криміналізація торгівлі людьми ще раз підтверджує, що будь-яка людина незалежно від його соціально-економічного становища не винен розглядатися як «живий товар».

Суб'єктивна сторона включає 3 елементи, які тісно взаємопов'язані один з одним: вина, мотив скоєння злочину та його ціль. Розглянемо кожен із елементів докладніше. Оскільки склад злочину є формальним, суб'єктивна бік торгівлі людьми характеризується виною у вигляді прямого наміру [3, с. 373], тобто. особа бажає передати дитину за грошову винагороду [2, с. 557].

При цьому прямий намір може бути як заздалегідь обдуманий, так і раптово винний (наприклад, батьки у стані алкогольного сп'яніння вирішили продати свою дитину).

Загалом мотив не впливає на кваліфікацію складу торгівлі людьми, але він повинен враховуватись при призначенні покарання. Як правило, мотивом торгівлі людьми є матеріальна зацікавленість, оскільки свого власного змісту «торгівля» передбачає угоду, яка рідко буває безкоштовний [4].

Якщо мотив не впливає на кваліфікацію торгівлі людьми, то ціль є її обов'язковим елементом суб'єктивної сторони, якщо йдеться про вербування, перевезення, передачі, приховування або отримання. Для купівлі-продажу або здійснення інших угод з людиною експлуатація людини не є обов'язковою, хоч і можлива.

Більше того, оскільки експлуатація людини – це ціль, а не ознака об'єктивної сторони, самі дії з експлуатації людини підлягають додатковій кваліфікації за відповідними статтями Кримінального кодексу України, наприклад, використання рабської праці.

Використання слідчим на початковому етапі розслідування торгівлі людьми взаємозумовлених зав'язків між розглянутими та іншими елементами криміналістичної характеристики цього виду злочинів допоможуть йому у побудові слідчих версій, плануванні розслідування та вирішенні низки інших завдань. Однак такі елементи криміналістичної характеристики цього виду правопорушень, як особа потерпілого й особа злочинця потребують подальшого дослідження [3, с. 44].

Необхідність подальшого коригування критеріїв компетенцій, функцій/завдань суб'єктів профілактики торгівлі людьми та пов'язаних із нею правопорушень. До таких критеріїв належать:

- організація відомчої, міжвідомчої взаємодії щодо протидії торгівлі людьми;
- Підвищення ефективності правоохоронної діяльності;
- Підвищення рівня результативності [4].

З метою подальшої активізації діяльності щодо протидії торгівлі людьми необхідно створення єдиної державно-правової стратегії протидії торгівлі людьми, яка спрямована:

- на розвиток досвіду міжнародного співробітництва у сфері протидії торгівлі людьми та надання допомоги жертвам цього виду злочинів;
- на вдосконалення законодавства у галузі організації внутрішньої взаємодії та співробітництва.

У зв'язку з тим, що в Україні існує багаторівнева система суб'єктів профілактики злочинності [1], а також багатосуб'єктність у діяльності з протидії торгівлі людьми, деякі вчені вважають доцільним створення головної координаційної одиниці – Центру протидії торгівлі людьми та рабству [1]. У діяльність даного органу включити питання контролю та організації взаємодії у розглянутій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про протидію торгівлі людсь-ми. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19–20. Ст. 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Григорчак, Діана Володимирівна, Д. В. Григорчак, and Диана Владимировна Григорчак. "Торгівля людьми в реаліях масштабної військової агресії в Україні." (2022).
4. Андрушко, Андрій Васильович. "Про співвідношення понять «торгівля людьми», «рабство», «работоргівля»." (2022).

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ: СВІТОВА ПРАКТИКА

Лінник Анна Дмитрівна

студентка

Державний торговельно-економічний університет

м. Київ, Україна

Шевченко Олена Володимирівна

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного

фінансового та інформаційного права

Вступ. У сучасному світі цифрові валюти стають все більш популярним засобом збереження та переказу коштів. У порівнянні з традиційними грошима, цифрові активи забезпечують швидку та відносно безпечну транзакційну систему, яка залежить від технології блокчейн. Проте, їх використання супроводжується значними ризиками фінансового шахрайства, втрати коштів, в також можливістю вжитку для нелегальних цілей. У зв'язку з цим багато країн світу активно вживають заходів нормативно-правового регулювання обігу цифрових активів.

Законодавче регулювання даного питання є складним процесом, який потребує всебічного збалансованого підходу для забезпечення стабільності та розвитку виду валютного обігу. Більшість країн активно розвиваються в галузі криптовалют та блокчейну, створюючи сприятливі умови для їхнього розвитку, в той час як інші держави стежать за цими технологіями та розглядають можливі ризики та виклики для фінансової стабільності.

Мета роботи. Вважаємо за необхідне розглянути міжнародний досвід нормативно-правового регулювання обігу цифрових валют в зарубіжних країнах, та виявити найбільш ефективні підходи до контролю та регулювання для їхнього впровадження у широкий вжиток.

Матеріали та методи. Проведено аналіз світової практики щодо нормативно-правового регулювання обігу цифрових валют. Досліджено законодавчі джерела США, Японії, Швейцарії, Австрії та України, що дає змогу

виявити ключові аспекти нормативно-правового регулювання обігу віртуальних активів та запропонувати поради щодо створення відповідного законодавства.

Результати та обговорення. На сьогодні існує дві точки зору щодо місця віртуальних валют у фінансовій системі. З одного боку, вони можуть бути інноваційним засобом розвитку платіжних систем, а з іншого - стати інструментом для відмивання грошей та фінансування тероризму, що може викликати значні проблеми. У зв'язку з цим, необхідно з'ясувати сутність цифрової валюти, оскільки у сучасній науковій літературі та на практиці її інколи ототожнюють з віртуальними валютами. Щодо дефініції віртуальної валюти, то позиції кожного із законотворців та науковців різняться відносно країни їхнього проживання, адже відношення до криптовалют у законодавствах суттєво відрізняється.

Наприклад, прецедентна практика США сформувала позицію, що криптовалюта є валютою або ж іншою формою грошей. Таке рішення прийняв суддя штату Техас Т. Мазанат, який визнав, що «оскільки Bitcoin (найрозповсюдженіша криптовалюта) можна використовувати як гроші за оплату товарів або обміняти на інші валюти (наприклад, долар, ієну, юань)» [5]. Схожу точну зору розділює і Бюро департаменту Казначейства США з боротьби з фінансовими злочинами (англ. FinCen), яким криптовалюти було визнано, як «засіб передачі грошей, інша цінність, яка замінює валюту». В США обіг цифрової валюти завжди був і є в центрі уваги федерального уряду. Даним питанням опікуються такі органи, як: Федеральна комісія з торгівлі (англ. FTC), Міністерство фінансів через Службу внутрішніх доходів (англ. IRS), Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (англ. CFTC). Проте, незважаючи на значну участь даних регуляторів, формальних нормотворчих процесів досить таки мало [7].

7 червня 2022 року сенатори США представили Закон «Про відповідальні фінансові інновації», як комплексну пропозицію щодо регулювання цифрових активів. Даний акт покликаний забезпечити гнучку, міцну та адаптовану нормативну базу для користування цифровими активами в широкому вжитку, а

також інтегрувати цифрові активи в чинне податкове та банківське американське законодавство. У ньому вирішена проблема термінології у сфері віртуальних активів, їх оподаткування. Варто зазначити, що норми закону встановлюють невеликі податкові пільги для власників криптовалют та роз'яснюють певні аспекти федерального податку на прибуток цифрових активів. Окрім того, зазначається, що більшість цифрових валют будуть вважатися товарами, а не цінними паперами [8].

Найсприятливіший регуляторний клімат для обігу цифрових валют має законодавство Японії. Згідно із Законом «Про платіжні послуги» від 24 червня 2009 року (англ. PSA) біткоїн та інші цифрові валюти визнаються законною власністю. 3 червня 2022 року японський сейм вніс зміни до вище зазначеного Закону, задля створення стабільної та ефективної системи розрахунків. Тепер встановлене певне оцифрування фінансів на тлі зростання і випуску криптовалют закордоном. Національне податкове агентство Японії (англ. NTA of Japan) встановило, що прибуток від цифрових валют має бути класифікований як «різний дохід», а інвестори повинні сплачувати податки [1].

За дослідженням аналітиків, у Швейцарії також прийнята досить зручна законодавча база для обігу криптовалют. Відповідно до нормативних вимог Закону Швейцарії «Про банківську діяльність» було створено першу в світі обмінну платформу для обміну цифрових валют на фіатні гроші. Також ватро зазначити, що на відміну від США та Японії, операції з криптовалютами в цій країні було звільнено від ПДВ. У вересні 2020 року парламент Швейцарії прийняв Закон «Про блокчейн», яким визначається законність обміну криптовалют і робота криптовалютних бірж у законодавстві [4].

Досить інноваційне нормативне регулювання обігу цифрових активів прийняв парламент Австралії. В 2019 році Австралійська комісія з цінних паперів та інвестицій (англ. ASIC) прийняла вимоги до торгівлі криптовалютою, та виокремила основні зобов'язання щодо кримінальної відповідальності та фінансові санкції для незареєстрованих торгових бірж [6].

Варто зауважити, що в деяких країнах обіг цифрових валют не є

легітимним. Наприклад, у Китаї в 2013 році Народний банк Китаю видав «Повідомлення про заходи запобігання, пов'язані з ризиками використання біткоїнів», де було зазначено, що будь-які операції банків з криптовалютою заборонені. Також китайським фінансовим компаніям було заборонено транзакції та публікація котирувань або страхування фінансових продуктів, пов'язаних із віртуальними валютами [1].

В Алжирі, Марокко, Пакистані та Ірані також заборонена будь-яка діяльність та операції з обігом віртуальних валют.

Щодо України, то вплив сучасної «цифрової революції» почав поширюватися і на формування відповідного національного законодавства. Так, Верховна Рада України 30 червня 2021 року прийняла Закон України «Про платіжні послуги» [3], у якому вперше введено правову дефініцію «цифрові гроші». Практично даним нормативним актом почалася модернізація і подальший розвиток українського ринку платіжних послуг, сформована правова основа для інтеграції вітчизняного ринку з європейським. Також 17 лютого 2022 року був прийнятий Закон України «Про віртуальні активи» [2], який набере чинності лише з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами». Даний Закон має на меті остаточно легалізувати криптовалюти та операції з ними.

Варто сказати, що на сьогоднішній день Україна має усі підстави аби посісти провідне місце у світовій цифровій економіці. Зокрема цьому сприятиме й запуск легального ринку цифрових валют.

Зважаючи на сприятливий ріст популярності цифрових грошей у світі та, проаналізувавши законотворчий досвід країн світу, вважаємо, що на законодавчому рівні держави повинні розглянути певне нормативне регулювання.

По-перше, легалізувати статус віртуальних активів як товарів, валют або інших фінансових інструментів.

По-друге, варто встановити регуляторні механізми нагляду за діяльністю

компаній, що займаються обслуговуванням цифрових активів, а також розробити ефективну систему оподаткування цифрових валют.

По-третє, сприяти міжнародному співробітництву, тобто держави повинні співпрацювати з метою створення спільних стандартів та правил, які регулюватимуть обіг цифрових валют.

Висновок. Нормативно-правове регулювання обігу цифрових валют є важливим елементом створення стабільності фінансових ринків, захисту прав та інтересів громадян та забезпечення конкурентоспроможності країн в цифровому світі. На основі аналізу світової практики можна виділити декілька ключових аспектів, які потрібно враховувати в подальшому законотворчому регулюванні обігу цифрових активів. Зокрема, важливо забезпечити ефективний контроль за обігом криптовалют, створити сприятливе середовище для їх розвитку, забезпечити баланс оподаткування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кулак Н. В. Регулювання обігу криптовалют. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні : IV Всеукр. науково-практ. конф. С. 191–192.

2. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

3. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX : станом на 1 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення: 18.04.2023).

4. Blockchain 2022. Switzerland. URL: <https://practiceguides.chambers.com/practice-guides/blockchain-2022/switzerland/trends-and-developments>.

5. Court officially declares Bitcoin a real currency. URL: <https://www.rt.com/usa/bitcoin-sec-shavers-texas-231/>.

6. Information Sheet 225 (INFO 225). Crypto-assets.

URL: <https://asic.gov.au/regulatory-resources/digital-transformation/crypto-assets/>.

7. Money Services Businesses. New FINcen guidance affirms its longstanding regulatory framework for virtual currencies.

URL: <https://www.fincen.gov/news/news-releases/new-fincen-guidance-affirms-its-longstanding-regulatory-framework-virtual>.

8. The Responsible Financial Innovation Act: A Comprehensive Proposal to Regulate Digital Assets. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/6/the-responsible-financial-innovation-act-a-comprehensive-proposal-to-regulate-digital-assets>.

БАНДИТИЗМ

Лябах Даніїл Олегович

Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології ННППФПП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ.

Бандитизм – один із найнебезпечніших злочинів проти основ державного управління та суспільства. Банда - організована озброєна група з двох і більше осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення нападів на громадян чи організації [1].

Мотиви вчинення суспільно небезпечних дій, що становлять склад бандитизму, можуть бути різними, проте найпоширеніший – корисливий мотив.

Суб'єктом бандитизму є осудна фізична особа, яка досягла 16 років. Особа, яка не досягла 14, але не досягла 16 років, не може бути суб'єктом бандитизму. Її дії слід кваліфікувати за статтями Кримінального Кодексу, відповідальність за які він може нести в силу досягнення кримінального віку відповідальності [4].

Суб'єктивна сторона складу бандитизму характеризується лише прямим наміром. Теоретично кримінального права й у практиці давно ставиться питання сукупності бандитизму з розбійним нападом, який скоєно організованою групою з застосуванням зброї. Дані склади мають низку подібних ознак. Так, Г. М. Борзенков вказує, що скоєння розбійного нападу збройною групою – одне з форм бандитизму [2].

У діях по створенню банди можуть брати участь як особи, які здійснювали керівництво цією діяльністю, так і особи, що виконували лише окремі функції (наприклад, придбали зброю, підшукували учасників тощо) [3].

Незалежно від ролі, яку виконували такі особи на етапі створення банди, їх діяння утворюватимуть закінчений злочин, передбачений ст. 257 КК України, з моменту організації банди. У випадках, коли дії, спрямовані на організацію банди, з незалежних від волі винних причин, не призвели до її створення (внаслідок припинення їх правоохоронними органами, неспроможність придбати зброю тощо), вчинене належить кваліфікувати як замах на організацію банди [2].

Альтернативну позицію займає Р. Р. Галіакбар. Він вважає, що розбій відрізняється від бандитизму щодо об'єкту злочинного посягання, використання зброї при розбійному нападі та наявності корисливої злочинної мети (тоді як при бандитизмі метою є напад на громадян або організації), а банда відноситься до різновиду злочинної спільноти [3].

Можна погодитись з позицією В. В. Хілюти, який зазначає, що банда є різновидом організованої злочинної групи, яка володіє двома характерними для неї ознаками: озброєністю; спеціальною метою, яка відображає специфічний спосіб здійснення злочинної діяльності шляхом нападу на підприємства, установи, організації чи громадян [1]. Він вказує на те, що саме ознака озброєності дозволяє відмежувати банду від інших форм співучасті у злочині, але дедалі більше наближає її «до ступеня змішання» з розбійним нападом, який скоєно збройною організованою злочинною групою.

Нинішня норма про бандитизм не дозволяє чітко відмежувати бандитизм від суміжних складів організації незаконного озброєного формування чи участі у ньому, а також організації терористичного співтовариства та участі у ньому, оскільки між цими складами є ряд подібних ознак, у тому числі загальний об'єкт посягань, а також виявлення точних критеріїв розмежування між зазначеними складами. Вирішити цю проблему можливо, але потрібно уточнити мету створення банди, оскільки через збільшення кількості складів, що передбачають відповідальність за створення злочинних формувань, виникає проблема їх розмежування та конкуренції [3].

Для забезпечення ефективності кримінально-правової норми, що регулює

відповідальність за створення злочинного співтовариства, необхідно розширити рамки даного поняття з урахуванням нових тенденцій у формуванні структур організованої злочинності та їх трансформації від ієрархічних до мережних форм.

З цією метою можна запропонувати наступне (робоче) визначення: злочинна спільнота - це об'єднання організованих груп або структурована організована група у складі кількох осіб (не менше трьох), які об'єдналися з ієрархічним принципом (під єдиним керівництвом) або за мережним принципом (на основі комплементарності) з метою зайняття злочинною діяльністю [3].

Наукові проблеми бандитизму, вимагають подальшого поглибленого дослідження, так як злочинні організації (спільноти), що стихійно формуються в кримінальному середовищі, ще не були предметом глибокого наукового дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Соболев, В. А. Кримінальна відповідальність за бандитизм. Diss. Чернігів, 2021.
3. Суліменко, Ігор Андрійович. "Бандитизм: проблеми кримінально-правової відповідальності." (2020).
4. Семенишин, М. "Об'єктивні ознаки бандитизму за кримінальним законодавством України." Підприємництво, господарство і право 3 (2020): 258-264.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА МАРОДЕРСТВА

Мамченко Дмитро Вадимович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри
кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації мало наслідком появу низки питань та проблем, серед яких і збільшення кримінальних правопорушень проти власності. Це зумовлено тим, що в умовах війни правоохоронні органи, потерпілі не завжди можуть вжити необхідних заходів із захисту такого майна, чим і користуються антисоціальні елементи [1, с. 573]. Унаслідок цього під час війни у суспільстві склалася думка, що звичайні кримінальні правопорушення проти власності розуміються як мародерство.

Теоретичним підґрунтям мародерства як кримінального правопорушення слугує низка наукових праць, зокрема, праці Хашева В. Г., Ковальнової С. С., Панової М. І., Людвік В. Д., Прокоф'євої-Янчилєнк Д. М. тощо. Однак, актуальна суспільно-політична ситуація вимагає надання кримінально-правовій характеристиці мародерству як кримінального правопорушення.

У першу чергу слід відзначити, що характеристика мародерства повинна здійснюватися як військового кримінального правопорушення. Згідно ст. 432 Кримінального кодексу України (далі - КК України), під мародерством розуміється викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих або

поранених [2]. З цієї норми випливає, що родовим об'єктом є суспільні відносини щодо порядку проходження чи несення військової служби, який становить сукупність суспільних відносин, що виникають і функціонують у процесі проходження військової служби всіма військовослужбовцями, їх службової і бойової діяльності та регламентуються правовими нормами чинного законодавства і правилами співжиття у військових колективах [3, с. 573]. Безпосередній об'єкт ст. 423 КК України складають суспільні відносини, що стосуються порядку несення військової служби в бойових умовах.

Об'єктивна сторона мародерства полягає у викраденні речей, що належать вбитим або пораненим. При цьому, під речами варто розуміти особисті речі пораненого чи вбитого (не речі, які мають військове значення), а саме викрадення може мати різний характер вчинення, тобто, відкрите/таємне викрадення, з насильством/без нього. Також не є важливим до яких збройних формувань належить поранений чи вбитий. Окремо слід відзначити місце вчинення мародерства - поле бою. Однак, чинне законодавство не передбачає, що має розумітися під "полем бою", а тому варто погодитися із думкою Ковальнової С. С., яка також акцентує на даній проблемі [4, с. 256]. Мародерство вважається закінченим з моменту отримання можливості розпорядження на власний розсуд викраденою річчю.

Суб'єктивна сторона полягає у вчиненні мародерства лише з корисливим мотивом та прямим умислом. Суб'єкт вчинення є виключно військовослужбовець, визначення якого встановлено Законі України "Про військовий обов'язок і військову службу": особа, яка проходить військову службу. При цьому, перелік осіб, які проходять дану службу є широким, про що наголошувалося суддею Верховного Суду - військовослужбовці Збройних сил України, Служби безпеки, Державної прикордонної служби, Національної гвардії та інших військових формувань, які були створені відповідно до законів України, а також військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів [5].

Також, на нашу думку, слід підкреслити на те, що виконавцем мародерства є вищезгаданий військовослужбовець, тобто, співучасниками (крім виконавця) можуть бути особи без такого статусу. До аналогічної позиції приходять і Хавронюк М. І. [6, с. 91].

Отже, проведене кримінально-правова характеристика, надає змогу виокремити мародерство як самостійний склад кримінального правопорушення в силу його специфіку і відмежовувати від правопорушень проти права власності. Здійснюючи кваліфікацію мародерства слід визначити наступні обставини: 1) викрадення майна (у будь-який спосіб) у вбитого або пораненого; 2) суб'єкт вчинення - виключно військовослужбовець; 3) локальне місце вчинення - поле бою. Однак, ефективне притягнення до кримінальної відповідальності ускладнюється відсутністю належної регламентації за ст. 432 КК України, зокрема, відсутність законодавчого розуміння поняття "поле бою", що у свою чергу не відповідає принципу правової визначеності та потребує додаткової уваги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Людвік В. Д., Хашев В. Г. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного часу: матеріали Science, innovations and educations: problems and prospects. Proceedings of X International Scientific and Practical Conference (Токуо, Japan 4–6 May 2022). Токуо, 2022. С. 571–576.

2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Панов М. І. Поняття, система і види військових злочинів. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) : навч. посіб / ред. М. І. Панов. Х. : Право, 2011. Розд. 1. С. 5–21.

4. Ковальова С. С. Мародерство та проблеми охорони прав власності в зоні проведення АТО (кримінально-правовий аспект). Науковий вісник НубіП.

2016. № 218. С.252-258.

5. Як відрізнити мародерство від грабежу пояснила суддя ВС. URL: <https://zib.com.ua/ua/151916.html>

6. Хавронюк М. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини). Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 7-ме вид., переробл. та допов. Київ, 2010. 1288с

СИСТЕМА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ У ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Минак Іван Олександрович

магістрант навчально-наукового інституту
публічного управління
адміністрування та післядипломної освіти
ДЗ «Луганський національний університет
імені Т. Шевченка»
військовослужбовець Сил ТРО ЗСУ

Вступ. Проблеми взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування на регіональному рівні в контексті сучасної гібридної війни та військової агресії російської федерації опрацьовуються та ще недостатньо досліджені. Сучасна вітчизняна теорія і практика державного управління тривалий час була в певному “інтелектуальному шоці” від подій 24 лютого 2022 року, тому й аналітика дещо відстає у висвітленні цих новітніх процесів, а доцільність таких досліджень у сфері публічного управління є актуальними та важливими.

Адміністративно-територіальна організація публічної влади на регіональному рівні в Україні передбачає активну співпрацю з чітким розмежуванням повноважень двох ключових суб’єктів (*субсидіарності*) системи публічної влади – держави, яку представляють місцеві державні адміністрації (а нині й військові цивільні адміністрації) та місцевого самоврядування, що уособлює загальні інтереси відповідної територіальної громади безпосередньо і через уповноважені на це органи місцевого самоврядування. Цей стан обумовлює потребу посилення взаємодії між окремими органами як виконавчої влади, так і місцевого самоврядування, підвищення її ефективності, а її базовою передумовою є вирішення питання завершення чіткого розмежування повноважень між ними.

Мета роботи. Дослідити ефективність системи управління та особливості взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування (системи

публічної влади) в процесі реалізації повноважень на регіональному рівні.

Матеріали та методи. Вчені доводять, що співпраця органів публічної влади в значній мірі залежить від сучасного стану розмежування їхніх повноважень, тобто функціоналу між органами виконавчої влади держави та місцевого самоврядування. В Україні таке розмежування - субсидіарність є недосконалим, що зумовлено певними проблемами [1, с. 73-74]. Серед цих проблем, на думку вчених, варто виокремити:

- поєднання елементів історично успадкованої архаїчної й сучасної моделі централізованого державного управління;

- недосконалість і незавершеність реформування адміністративно територіального устрою в країні (до кінця так й залишаються невизначеними і незрозумілими повноваження районів, громадівська диспропорція, незрозуміла роль районних утворень у містах, диспропорція у населенні та території областей, що спонукує до роздумів про земельний устрій - про що говорять вже не одне десятиліття);

- надто високий стан централізованості повноважень органів виконавчої влади та ресурсної бази для їх реалізації;

- дуалізм (двоєка сутність — і органи державної влади й місцевого самоврядування мають виконавчі органи) виконавчої влади та місцевого самоврядування на регіональному рівні;

- досить вразлива залежність моделі та стану розмежування повноважень від політичної ситуації та настроїв у країні (і як наслідок й взаємодії);

- відбувається досить часто адміністративний тиск на місцеве самоврядування та його посадових осіб з боку місцевих органів державної влади та державних службовців високого рангу;

- спостерігаємо певну недосконалість конституційних і законодавчих засад закріплення повноважень і порядку їх розмежування;

- адміністративно-правові проблеми розмежування повноважень між окремими органами виконавчої влади та місцевого самоврядування [1, с. 74].

З адміністративно-правових проблем розмежування повноважень вчені

виокремлюють (Буглач Ю.) прогалини й колізії в адміністративно-правовому регулюванні порядку закріплення та розмежування повноважень між окремими органами державної влади та місцевого самоврядування, існуюча неузгодженість конституційних та законодавчих норм, положень нормативно-правових актів, прийнятих у різні політичні часи; значна кількість підзаконних нормативно-правових актів, які надають підстави правового втручання органів державної влади у сферу діяльності місцевого самоврядування, тощо (неповна відповідність стандартами та принципами Європейської хартії місцевого самоврядування, недосконалість і суперечливість інституту делегованих повноважень в Україні). Досить суперечливим у процесі реформи місцевого самоврядування стали критерії класифікації та об'єднання територіальних громад (їхня інфраструктурна недосконалість) з точки зору надання їм того чи іншого обсягу повноважень.

Варто наголосити на відсутності належної і дієвої системи контролю за діяльністю органів виконавчої влади, а особливо виконавчих органів місцевого самоврядування, що часто призводить до ускладнення системи й структури управлінських інститутів, а також спричиняє надмірне зростання бюджетних витрат. Але з початком російської агресії функції контролю взяли на себе військові-цивільні адміністрації. Ще залишаються актуальними обмеженість матеріальної та фінансової бази місцевого самоврядування, низький рівень фінансової самостійності і, відповідно, високий ступінь залежності місцевого самоврядування від органів державної виконавчої влади. А вчені П. Ворона та А. Мучник акцентуючи увагу на відкритості й гласності в процесах діяльності органів публічної влади звертають увагу на виняткову роль засобів масової інформації (друкованих, електронних) та інших інститутів громадянського суспільства у формуванні політичної системи (виокремлюючи управлінський аспект механізму впливу громадськості на публічну владу) [2]. Але в умовах російської агресії демократизм органів публічної влади в Україні певним чином обмежується, а управлінський вплив посилюється за рахунок військово-цивільних адміністрацій.

Результати та обговорення. Прийняття у 2015 р. ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації» [3] стало логічним і виправданим політичним кроком, бо в умовах проведення АТО (ООС), а згодом й внаслідок широкомасштабної агресії росії стало необхідним для виконання відповідних обов'язків, покладених на органи держави та місцевого самоврядування саме військово-цивільними адміністраціями для встановлення правового порядку на відповідних територіях. У чинному законодавстві міститься визначення військово-цивільних адміністрацій і вказано їхні повноваження, що дає можливість визначати основні ознаки цього державного інституту (правової дефініції), але деякі питання їх роботи все ж залишаються й досі законодавчо неврегульованими.

Зважаючи на все нами зазначене, варто визначити головні ознаки, що є характерними для військово-цивільних адміністрацій відповідно до ЗУ:

1. Військово-цивільні адміністрації є державним органом. Це одна з ланок механізму держави, що наділена владними повноваженнями, яка бере важливу участь у виконанні функцій управління держави в особливий період військового стану в державі.

2. Вони мають тимчасовий характер, як інституції. Військово-цивільні адміністрації територіальної громади, району, області набувають своїх повноважень із моменту набрання чинності відповідного нормативно правового акта Президента України про їхнє утворення й складає їх з моменту відкриття першої сесії новообраної відповідної ради.

3. Утворюються в селах, селищах, містах, районах та областях. Створення військово-цивільних адміністрацій також залежить від адміністративно територіального устрою України.

4. Діють у складі Антитерористичного центру при Службі безпеки України. Відповідно до Положення про Антитерористичний центр, він є постійно чинним органом при СБУ, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом у запобіганні терористичним актам щодо державних діячів, критичних об'єктів життєзабезпечення населення, об'єктів

підвищеної небезпеки, актам, що загрожують життю і здоров'ю значної кількості людей, та їхньому припиненні [4].

У ЗУ «Про військово-цивільні адміністрації» зазначається, що керівники військово-цивільних адміністрацій населених пунктів, заступники керівників військово-цивільних адміністрацій, керівники підрозділів таких адміністрацій призначаються на посаду та звільняються за погодженням із керівником Антитерористичного центру при Службі безпеки України. За поданням керівника відповідної військово-цивільної адміністрації структуру і штатний розпис військово-цивільних адміністрацій населених пунктів затверджує керівник Антитерористичного центру при СБУ [3].

Зважаючи на те, що державні органи та органи місцевого самоврядування в населених пунктах на лінії розмежування та контролю були не в змозі виконувати свої повноваження, а необхідність забезпечення нормалізації життєдіяльності населення в цих районах існувала, було прийняте рішення про утворення військово-цивільних адміністрацій (ВЦА), воно є доцільним і відповідає нагальним потребам. Утворення та функціонування військово-цивільних адміністрацій стало вкрай необхідним для врегулювання наявних проблем серед цивільного населення, яке проживає в областях, території яких окуповані (частково чи повністю) [4].

Висновки. Отже, адміністративно-територіальна організація публічної влади в Україні, включаючи її взаємодію, передбачає на місцевому рівні співіснування двох ключових суб'єктів системи публічної влади – держави, яку представляють місцеві державні адміністрації, і місцевого самоврядування, що уособлює інтереси відповідної територіальної громади як безпосередньо, так і через уповноважені органи місцевого самоврядування. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність взаємодії між окремими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування й підвищення її ефективності, однією з важливих базових передумов якої є вирішення питання розмежування повноважень між ними. У нинішній військовий час, коли український народ виборює свою незалежність та відвоює територіальну цілісність, органи місцевого

самоврядування мають певні демократичні обмеження на користь ВЦА що певним чином сприяє обороноздатності країни особливої на загарбаних територіях, де були непоодинокі випадки колаборанства представників органів місцевого самоврядування з окупантами рф. А “схожі ватні нотки” спостерігались навіть у центральних областях (мер м. Полтава - О. Мамай та команди Іллі Киви у міській раді, тощо). Тому такі демократичні обмеження і введення управління ВЦА на рівні громад стало велінням військового часу.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Буглач Ю. Проблеми розмежування повноважень між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування в Україні. Адміністративне право і процес. 11. 2018. с. 73-74.

2. Ворона П. В., Мучник А. М. Роль ЗМІ у формуванні політичної системи (управлінський аспект механізму впливу громадськості на публічну владу. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. - Х. : Вид-во “Магістр”. 2009. Вип. 3 (26).

3. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 р. № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19>

4. Шутова О. С. Хайрулліна Д. І. Інститут військово-цивільних адміністрацій та його запровадження в зоні проведення антитерористичної операції. Порівняльно-аналітичне право. №1, 2020. с.130-133.

СУТНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ КОНФІСКАЦІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ

Нарубін Данило Ігорович

Курсант II курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів
кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права
та кримінології ННППФППІ
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Зауважимо, що одними із певних різновидів заходів кримінально правового впливу на суспільно небезпечні посягання з боку фізичних осіб є конфіскація майна та спеціальна конфіскація. Крім того, нормативна визначеність даних заходів кримінально-правового характеру в кримінальному законодавстві створила передумову для постановки та з'ясування питання щодо змісту та сутності даних правових явищ, їх співвідношення між собою. Так, зміст статті 41 Конституції України висвітлює той факт, що право приватної власності як таке, що є непорушеним [1].

У свою чергу, посиляючись на зміст частини 1 статті 96-1 КК України, спеціальна конфіскація полягає у примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна у випадках, визначених цим Кодексом, за умови вчинення умисного кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, за які передбачено основне покарання у виді позбавлення волі або штрафу понад три тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян [2]. До

того ж, зміст даної статті передбачає і перелік відповідних статей, які передбачають норми вчинення конкретного кримінального правопорушення, за вчинення якого до особи також може застосуватися спеціальна конфіскація.

Щодо визначення сутності спеціальної конфіскації, доцільним є виокремити думки деяких дослідників, які більш детально розглядали відповідний вид інших заходів кримінально-правового впливу. Так, Г. М. Собко, пропонуючи назвати спеціальну конфіскацію видом покарання, вказує на те, що вона полягає у примусовому безоплатному позбавленні особи права власності на неправомірно належне, використане чи передане їй майно [3, с. 39-40]. Вказану думку певним чином підтримує і К. П. Задоя, який зауважує, що спеціальна конфіскація повинна бути змодельована в структурі кримінального закону як додаткового покарання [4, с. 76-86]. До того ж, в дослідженні М. М. Панова, чітко зазначається той факт, що спеціальна конфіскація наділена всіма ознаками покарання [5, с. 257-262].

Також, необхідним є зазначити, що визначаючи місце спеціальної конфіскації саме в системі заходів кримінально-правового характеру, необхідним є зазначити той факт, що єдиної уніфікованої класифікації заходів кримінально-правового характеру а кримінальному законі не має. У змісті Загальної частини Кримінального кодексу України законодавець безпосередньо виділяє лише певну систему інших заходів кримінально-правового характеру, до яких належать: 1) примусові заходи медичного характеру; 2) примусове лікування; 3) спеціальна конфіскація [2].

Більш розширений варіант визначення класифікації заходів кримінально-правового характеру, визначає дослідник М. І. Хавронюк. Так, за ознакою юридичної значущості він виділяє такі види заходів кримінально-правового впливу, а саме: 1) основні, тобто ті, із реалізацією яких кримінально-правовий конфлікт може вважатися у цілому вичерпним (звільнення від кримінальної відповідальності, різні види кримінально-правового компромісу, покарання, пробація, примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру); 2) додаткові,

тобто ті, які мають другорядне, допоміжне значення для вирішення кримінально-правового конфлікту (мається на увазі, судимість, примусове лікування, спеціальна конфіскація, нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі) [6, с. 6-7].

Крім цього, звернемо увагу на те, що при вирішенні місця спеціальної конфіскації у системі інших заходів кримінально-правового характеру, необхідним є врахування низки критеріїв: 1) за характером впливу на особу, яка вчинила кримінальне правопорушення; 2) за відношенням до кримінальної відповідальності; 3) за призначенням. Враховуючи вищевикладеного, зазначимо, що місце спеціальної конфіскації в системі кримінального права дозволяє стверджувати, що вона як самостійний інститут кримінального права має особливі форми реалізації, а саме: або через кримінальну відповідальність, або поза кримінальної відповідальності. Так, у першому випадку спеціальна конфіскація застосовується до осіб, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення (перелік визначається змістом статті 96-1 КК України), тобто до суб'єкта кримінального правопорушення. В іншому ж випадку, спеціальна конфіскація може бути застосована до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, неосудних осіб та до третіх осіб (за такої умови спеціальна конфіскація застосовується самостійно) [7, с. 85]. Тобто, законодавче закріплення спеціальної конфіскації в системі інших заходів кримінально-правового характеру, які за своєю сутністю, підставами та порядком застосування відрізняються від покарання.

Отже, можна зробити висновок, що сутність спеціальної конфіскації полягає у тому, що вона являє собою не кару особи за вчинення кримінального правопорушення, а виражається у певному недопущенні, запобіганні вчиненню кримінальних правопорушень, тобто, несе в своєму змісті попереджувальну функцію. До того ж, на сьогодні спеціальна конфіскація визначається одним із необхідних заходів кримінально-правового характеру, адже вона сприяє вилученню речей та предметів, грошей, цінностей або іншого майна, яке набуде незаконним шляхом. Даний факт забезпечує невідворотність кримінальної

відповідальності, а також ефективність заходів кримінально-правового характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.02.2023)
2. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 року №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.02.2023)
3. Собко Г. М. Шляхи вдосконалення додаткового покарання у вигляді конфіскації майна. Південноукраїнський правничий часопис. 2010. № 2. С. 39-40.
4. Задоя К. П. Нормативне (законодавче) вирішення питання про юридичну природу спеціальної конфіскації майна *de lege ferenda*. Вісник Вищої ради юстиції. 2012. № 2. С. 76–86.
5. Панов М. М. Щодо спеціальної конфіскації як виду покарання за кримінальним правом України. Конституція України – основа побудови правової держави і громадянського суспільства: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (26–27 червня 2006 р.). Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. С. 257–262.
6. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? Юридичний вісник України. 2013. № 21 (934). С. 6–7.
7. Винник А. О. Спеціальна конфіскація майна як інший захід кримінально-правового характеру за кримінальним правом України: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (12.00.08 кримінальне права та кримінологія; кримінально-виконавче право). Львів, 2019. 220 с.

ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Омельченко Анастасія Андріївна

здобувач вищої освіти 2 курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Анісімов Дмитро Олексійович

викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
старший лейтенант поліції

Здоров'я нації в наш час розглядається як показник цивілізованості держави, що відбиває соціально-економічне становище суспільства. Народна мудрість говорить, що дев'ять десятих щастя людини складає її здоров'я. Саме тому на сучасному етапі особливо гостро постає проблема збереження здоров'я молоді та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, формування навичок здорового способу життя, створення умов для зміцнення та збереження здоров'я.

Здоров'язбережувальні технології - це комплексний підхід до збереження та покращення здоров'я людей, який базується на застосуванні сучасних наукових досліджень, технологій та методів [4].

Ці технології охоплюють такі аспекти здоров'я, як фізичне, психічне, соціальне та духовне благополуччя. Фізична активність: регулярна фізична активність сприяє зниженню ризику розвитку хронічних захворювань, покращенню здоров'я серцево-судинної та дихальної систем, підвищенню енергетики та настрою. Правильне харчування: здорове харчування забезпечує достатню кількість живильних речовин, вітамінів та мінералів, а також сприяє зниженню ризику розвитку ожиріння, діабету та інших захворювань.

Психологічний стан: здоровий психологічний стан важливий для підтримки здоров'я людини. Це можна досягти за допомогою різноманітних методів, таких як медитація, йога, психотерапія та ін. Здоровий спосіб життя: це комплекс дій, які спрямовані на зниження ризику розвитку захворювань та підтримку здоров'я. До таких дій можуть належати відмова від шкідливих звичок, включення у здорову спільноту, дотримання гігієнічних норм та ін. [1]

Інновації здоров'язбережувальних технологій можуть бути впроваджені в закладах вищої освіти для покращення здоров'я студентів, викладачів та персоналу. Деякі з цих технологій можуть включати наступне:

1. Фітнес-трекери: Ці пристрої дозволяють студентам та викладачам відстежувати свою фізичну активність, кількість кроків, пульс та інші показники здоров'я. Це може допомогти стимулювати їх до здорового способу життя та зменшити ризик розвитку хвороб, пов'язаних зі сидячим способом життя.

2. Віртуальні тренажери: Застосування віртуальної реальності та інших технологій може допомогти студентам та викладачам займатися фізичною активністю, не залишаючи приміщення університету. Це може бути особливо корисним в зимовий період чи під час пандемії COVID-19, коли доступ до фітнес-центрів може бути обмеженим.

3. Органічне харчування: Заклади вищої освіти можуть пропонувати студентам та викладачам органічні продукти харчування, які містять менше шкідливих речовин та мають більше поживних речовин. Це може допомогти зменшити ризик розвитку хвороб, пов'язаних з харчуванням, таких як ожиріння та цукровий діабет.

4. Регулярні медичні огляди: Заклади вищої освіти можуть забезпечити своїм студентам та викладачам регулярні медичні огляди, які допоможуть виявити хвороби на ранніх стадіях та забезпечити своєчасне лікування.

Незважаючи на важливість спорту у закладах вищої освіти, виникають певні проблеми з впровадженням спортивних інновацій. Деякі з них включають

недостатню фінансову підтримку: великі кошти необхідні для встановлення сучасного спортивного обладнання, налагодження спортивних заходів та організації тренувань. Іноді фінансові ресурси можуть бути обмеженими, що перешкоджає впровадженню спортивних інновацій. Дехто може не бути зацікавлений у спорті або не розуміти його важливість [5]. Це може перешкоджати впровадженню спортивних ініціатив та інновацій. Не всі студенти можуть мати доступ до спортивних закладів через розклад занять або обмеження в розмірі спортивного комплексу. Це може знизити зацікавленість у спортивних ініціативах та інноваціях. Для досягнення максимального ефекту від спорту, необхідні кваліфіковані тренери, які могли б надати студентам відповідний рівень підтримки. Відсутність кваліфікованих тренерів може знизити якість спортивного процесу та ефективність інновацій. Часто заклади вищої освіти потребують різноманітних формальностей і дозволів для впровадження нових ініціатив, що може затримувати процес впровадження спортивних інновацій. [2]

Здоров'язбереження стає все більш важливим пріоритетом у проектуванні освітніх систем. У сучасному світі все більше людей проводять значну частину свого дня сидячи, відчуваючи стрес та харчуючись нездоровою їжею. Це приводить до зростання числа хвороб, пов'язаних зі здоров'ям, таких як ожиріння, діабет, серцево-судинні захворювання та інші. Тому важливо створити освітні системи, які стимулюють людей до здорового способу життя. Одним з головних пріоритетів у проектуванні освітніх систем є підвищення рівня свідомості про здоровий спосіб життя. Це можна здійснити через включення в навчальні плани різноманітних курсів з охорони здоров'я та фізичного розвитку, а також шляхом впровадження спортивних та фітнес програм. Іншим важливим аспектом є створення здорових умов для навчання та роботи. Наприклад, університети можуть забезпечувати студентам доступ до спортивних закладів та рухливих просторів, які допомагають зберігати та покращувати здоров'я. Також можна забезпечувати здорову їжу у столових та кафе, а також сприяти здоровому сну шляхом забезпечення комфортних умов у

гуртожитках та готелях. Здоров'язбереження також може бути підтримане за допомогою впровадження новітніх технологій та інновацій у навчальний процес. Наприклад, додатки та онлайн-платформи, що допомагають вести здоровий спосіб життя та забезпечують доступ до спортивних програм та тренувань. [3]

Впровадження спортивних інновацій в освітній процес може мати значний вплив на здоров'я студентів та загальну якість їхнього життя. Досягнення цих цілей можливе шляхом створення сприятливих умов для зайняття спортом, забезпечення необхідного обладнання та відповідного рівня підтримки тренерів [6].

Проте, при впровадженні спортивних інновацій в освітній процес можуть виникати певні проблеми, такі як недостатня фінансова підтримка, недостатнє зацікавлення, обмеження доступу до спортивних закладів, відсутність кваліфікованих тренерів та бюрократичні перешкоди.

Таким чином, для успішного впровадження спортивних інновацій у освітній процес, необхідно не тільки забезпечити необхідні ресурси та підтримку, але й активно працювати над вирішенням проблем, що можуть виникати. Результатом цього буде покращення фізичного та психічного здоров'я студентів, підвищення їхньої продуктивності та якості життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Монографія “Сучасні здоров'язбережувальні технології” Бойчучк Ю.Д. Харків “Оригінал” 2018 р. 724 с.
2. Стаття “Інноваційна діяльність у фізичному вихованні загальноосвітніх навчальних закладів” Наталія Москаленко м.Дніпро 2015 р. 4 с.
3. Підручник “Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі” Рибалко Л. М. м. Тернопіль 2019 р. 400 с.
4. Petrushyn D. V., Anisimov D. O., Pozhidayev M. Yu. (2019) *Metodyka rozvytku spetsialnykh fizychnykh yakosti kursantiv zakladiv vyshchoi osvity Natsionalnoi politsii Ukrainy z vykorystanniam systemy krosfit* [Methodology for the

development of special physical qualities of cadets of higher education institutions of the National Police of Ukraine using the crossfit system]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*. Issue 2, p. 390.

5. Pozhidayev M. Yu., Anisimov D. O. (2020) Osoblyvosti fizychnoho stanu kursantiv, yaki zaimaiutsia yedynoborstvamy pry pidhotovtsi do profesiinoi diialnosti [Peculiarities of the physical condition of cadets engaged in martial arts in preparation for professional activity]. *Fizychna kultura, sport ta zdorovia natsii* Physical culture, sports and health of the nation. Issue 10 (29), p. 83.

6. Anisimov D. O., Sheverun V. S. (2021) Suchasni aspekty vdoskonalennia rivnia fizychnoi pidhotovlenosti maibutnikh pravookhorontsiv zasobamy yedynoborstv [Modern aspects of improving the level of physical fitness of future law enforcement officers by means of martial arts]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*. Issue 11, p. 334.

КРИМІНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Паньків Дмитро Русланович
Курсант 3-го курсу
Навчально наукового інституту
права та підготовки фахівців для
підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Карповський Сергій Вікторович
Підполковник поліції
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Введення. В діяльності Національної поліції накопичується багато інформації про правопорушення, а також їх розповсюдження. Для того щоб скомпонувати її розробили кримінальний аналіз .

Ціль роботи. Цей аналіз є специфічним видом інформаційно-аналітичної діяльності, яка полягає відеофіксації та якомога точнішому визначенні внутрішніх зв'язків між інформацією (відомостями, даними), що стосуються злочину, і будь-якими іншими даними, отриманими з різних джерел, їх використанням в інтересах ведення оперативно розшукової та слідчої діяльності, аналітичної підтримки. [1]

Зазначений метод слугує однією із складових частин в пошуку правопорушників, а також він допомагає проаналізувати та зрозуміти послідовність дій правопорушників та їх масштаб у складних справах, зрозуміти розповсюдження схожих правопорушень на даний місцевості та їх кількість і так далі .

Матеріали та методи. Даний спосіб застосовується департаментом стратегічних розслідувань, кіберполіцією, департаментом кримінального аналізу. Використовують цей аналіз оперативні підрозділи в своїй діяльності. Він застосовується до тяжких або особливо тяжких правопорушень. В умовах

сьогодення розкриття резонансних, тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень неможливе без участі кримінальних аналітиків та відповідного проведення аналітичної розвідувальної роботи під час оперативного розшукового та кримінального провадження. В умовах сьогодення кримінальний аналіз як окремий вид професійної діяльності здійснюють у правоохоронних органах більшості розвинених держав. Саме аналітики розробляють статистику згідно правопорушень.

Інформація яку аналізують її отримують з місця скоєння правопорушення, негласно слідчих розшукових дій та оперетивно-розшукових дій. Всі ці заходи зазначенні в Кримінально процесуальному кодексі та ЗУ “Про оперативно-розшукову діяльність”.

Результати та обговорювання. Кожна інформація отримана шляхом даного аналізу слугує для попередження вчинення правопорушень за допомогою зрозумілості розростання правопорушень.

Інформація отримана шляхом цього аналізу в департаменті стратегічних розслідувань допомагає оперативному підрозділу зрозуміти шляхи розповсюдження правопорушення і хто може за цим стояти. Кіберполіції він допомагає зрозуміти з відкілья вчиняється правопорушення , а саме з якого комп’ютера або сервера. [2]

Вивід. Отже кримінальний аналіз є важливою ланкою в розслідуванні кримінальних правопорушень. За допомогою нього можна знайти зв’язки між отриманою інформацією яку отримуєш в ході оперативно-розшукової

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ Білоус Р. В, Василичук В. І., Таран О. В “Використання методів кримінального аналізу під час оперативного провадження та досудового розслідування” ст.132
2. Основи кримінального аналізу І. А. Федчак “ Порядок проведення кримінального аналізу” ст.35

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

Погосян Діана Арменівна

здобувачка вищої освіти

Шевченко Таїсія Віталіївна

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introduction. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в кримінальному законодавстві зводяться до окремого Розділу XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх». Неповнолітні особи, які вчинили кримінальне правопорушення, потребують особливого підходу з боку правоохоронних органів та судів, оскільки вони ще не мають повної свідомості про наслідки своїх дій та піддаються більшому впливу різних факторів, таких як недоліки виховання, недоліки освітнього процесу, вплив інформаційних ресурсів, вплив Інтернет-ресурсів, недоліки соціалізації неповнолітніх, вплив оточення, особливості психоемоційного стану та багато інших факторів, які необхідно розглянути і врахувати при притягненні неповнолітнього до кримінальної відповідальності. Не можна врахувати такі обставини, якщо такого переліку не зазначено в кримінальному законі, тому законодавець окремо розглядає особливості притягнення до кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх осіб, тобто осіб віком від 16 до 18 років, а за конкретно визначені кримінальні правопорушення (ст. 22 КК України) з 14 до 18 років в окремому розділі Загальної частини. Незважаючи на численні проведені дослідження та аналізу особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх, дано кримінологічну та криміналістичну характеристики на сьогодні все ще залишаються окремі питання. Одним із таких питань належить особливості притягнення до

кримінальної відповідальності неповнолітніх, які вчинили окремі кримінальні правопорушення (наприклад, проти власності) в період воєнного часу за що передбачена доволі суворий вид покарання.

Мета роботи. / Aim. Мета роботи полягає у проведенні аналізу проблематики кримінальної відповідальності неповнолітніх та висвітленні її основних аспектів та огляду національного кримінального законодавства.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для аналізу проблем кримінальної відповідальності неповнолітніх було проведено дослідження різних джерел, в тому числі Інтернет-ресурси, законодавства. Було проаналізовано основні проблеми, які виникають у процесі притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності.

Результати та обговорення./Results and discussion.

На думку О. В. Ковальчук: «до основних проблем кримінальної відповідальності неповнолітніх можна віднести: 1) відсутність єдиного підходу до кримінальної відповідальності неповнолітніх у різних країнах світу. У деяких країнах неповнолітніх можуть притягувати до кримінальної відповідальності з 14 років, у інших – з 16 років; 2) недостатня увага до питань виховання та реабілітації неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення. Часто увага приділяється тільки покаранню, а не вихованню та реабілітації; 3) недостатня кількість спеціалізованих установ для розміщення неповнолітніх, які вчинили кримінальне правопорушення. Це може призвести до того, що неповнолітні будуть розміщені разом з дорослими злочинцями, що може негативно вплинути на їх подальшу поведінку та реабілітацію; 4) недостатня увага до питань захисту прав неповнолітніх під час кримінального переслідування та судочинства. Неповнолітні можуть бути піддані психологічному тиску, погрозам та іншим формам насильства, що може призвести до неправомірного визнання їх винними» [1].

З урахуванням таких обставин згідно з п. 1 Постанови Пленуму Верховного Суду України: «Судам слід мати на увазі, що при розгляді справ про злочини неповнолітніх вони повинні дотримуватись визначених законом

строків розгляду справ та неухильно забезпечувати виконання вимог матеріального і процесуального законів, якими врегульовано порядок, умови та підстави притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності і визначено гарантії їхніх прав та законних інтересів» [2].

Розділ XV КК України передбачає особливості не лише кримінальної відповідальності неповнолітніх, а і особливості звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України).

1. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх потребують комплексного підходу з боку правоохоронних органів та судів. Необхідно забезпечити єдиний підхід до кримінальної відповідальності неповнолітніх у всіх країнах світу, а також забезпечити достатню кількість спеціалізованих установ для розміщення неповнолітніх, які вчинили злочин. Крім того, необхідно приділяти достатню увагу питанням виховання та реабілітації неповнолітніх, які вчинили злочин, а також забезпечити захист їх прав під час кримінального переслідування та судочинства. Тільки комплексний підхід до цих питань може забезпечити ефективну боротьбу з кримінальністю серед неповнолітніх та їх подальшу реабілітацію [3].

Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх можуть мати серйозні наслідки для молодих людей, а також для суспільства в цілому. Ось деякі з можливих наслідків:

1. Психологічні наслідки: неповнолітні, які стикаються з кримінальною відповідальністю, можуть відчувати стрес, тривогу та депресію. Це може мати негативний вплив на їхнє психічне здоров'я та довгострокову поведінку.

2. Соціальні наслідки: неповнолітні, які відбувають покарання за кримінальні злочини, можуть стати соціально відстороненими та відчувати відчуження від родини, друзів та спільноти. Це може призвести до подальшої маргіналізації та збільшення ризику повторного вчинення злочинів.

3. Економічні наслідки: витрати на утримання неповнолітніх у

в'язниці можуть бути дуже високими. Крім того, якщо неповнолітні не можуть знайти роботу через свою кримінальну історію, це може призвести до економічної нестабільності та збільшення ризику повторного вчинення злочинів.

4. Юридичні наслідки: неповнолітні, які відбувають покарання за кримінальні злочини, можуть мати обмеження у своїх правах, таких як право на голосування, право на зайняття певних посад, право на водіння автомобіля та інші [4].

Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх можуть мати серйозні наслідки для молодих людей та суспільства в цілому. Тому важливо знайти ефективні способи запобігання злочинності серед неповнолітніх та забезпечення їхньої реабілітації та повернення до суспільства [5].

Особливу увагу необхідно звернути на зменшену кількість видів покарань, які можуть застосовуватись до неповнолітніх, а саме: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт, позбавлення волі на певний строк. Таким чином із загального списку покарань (ст. 51 КК України) складає – 12 видів, для неповнолітніх цей перелік значно менший. Враховуючи особливості застосування де-яких видів, можемо зазначити, що окремі види для їх застосування потребують певних умов (штраф, виправні роботи). Натомість, громадські роботи можуть бути одним з видів покарання за кримінальні правопорушення, які вчинені неповнолітніми. Це може включати в себе роботу на благо громади, таку як прибирання вулиць, догляд за парками, роботу в громадських закладах тощо. Громадські роботи можуть мати позитивний вплив на неповнолітнього, оскільки вони допомагають зрозуміти значення праці та відповідальності перед громадою. Крім того, це може допомогти у відновленні відносин з постраждалими та зменшенні шкоди, завданої внаслідок правопорушення.

Проте, важливо враховувати, що громадські роботи не є універсальним рішенням для всіх випадків кримінальної відповідальності неповнолітніх. В деяких випадках можуть бути необхідні більш серйозні заходи, такі як

реабілітаційні програми або ізоляція від суспільства [6].

Так, в Загальній частині КК України містяться особливості притягнення до кримінальної відповідальності, в тому числі пом'якшуюча обставина, передбачена ч. 3 ст. 66 КК України – вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім, що впливає на остаточне призначення покарання. Однак, як ми вже зазначали, наприклад, крадіжка, вчинена у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років [7]. Крадіжка, один із тих видів кримінальних правопорушень, які доволі часто вчиняються неповнолітніми, санкція ч. 2 відноситься до тяжкого злочину, що не дає можливості застосувати звільнення від кримінальної відповідальності або від покарання із випробуванням. Враховуючи психоемоційний стан та вікові особливості неповнолітніх необхідно врахувати такі обставини і застосовувати таку кваліфікуючи таку ознаку лише якщо неповнолітні не просто вчинили у часовій ознаці, а саме з *використанням* такої обставини, що суттєво може змінити кваліфікацію.

Висновки./Conclusions. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх можуть створити великі проблеми, такі як психологічні травми, втрата можливості отримати освіту та працевлаштування, стигматизація в суспільстві та інші. Тому важливо забезпечити ефективну роботу системи виховання та реабілітації неповнолітніх з порушеннями закону, щоб допомогти їм повернутися до нормального життя та уникнути вчинення повторних кримінальних правопорушень. Також важливо забезпечити правову освіту, що є одним із дієвих заходів попередження злочинності серед молоді, щоб зменшити кількість порушень закону серед неповнолітніх.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. О. В. Ковальчук. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. *Право та державне управління*, 2018. С. 56-60.
2. Про практику застосування судами України законодавства у справах

про злочини неповнолітніх : Постанова Верховного суду України від 16.04.2004 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va005700-04#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

3. О. В. Данилевич. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх у сучасній Україні. *Право та державне управління*, 2018. С. 56-60.

4. І. В. Горбач. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: проблеми та перспективи. *Право та державне управління*. 2017. С. 68-72.

5. Мельник, О. В. Кримінальна відповідальність неповнолітніх: проблеми та шляхи їх вирішення. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Право», 2019. С. 5-9.

6. О. В. Кравченко. Проблеми кримінальної відповідальності неповнолітніх у сучасній Україні. *Право та державне управління*. 2017. С. 56-60.

7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИМОГ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПОВІТРЯНОГО ТРАНСПОРТУ В УКРАЇНІ

Поліщук Інна Володимирівна
старший викладач
Сохар Владислава Володимирівна
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Одним із аспектів нормативно-правового регулювання використання повітряного транспорту в Україні є безпека експлуатації повітряних суден та обслуговуючої інфраструктури. У Конвенції про міжнародну цивільну авіацію вказано, що Уряди держав, які її підписали, досягли згоди щодо певних принципів і заходів з тим, щоб міжнародна цивільна авіація могла розвиватися безпечним і упорядкованим чином. У Конвенції міститься ряд статей, що регулюють різні аспекти безпеки, зокрема, що «при встановленні правил для власних повітряних суден держави зобов'язуються враховувати їх безпеку» (ст. 46) [1] та зроблено акцент на однорідність стандартів, які будуть підвищувати безпеку цивільної авіації і які можуть бути прийняті Міжнародною організацією цивільної авіації (ІКАО). Такі стандарти ІКАО прийняла і щодо експлуатації повітряних суден, вони містяться у Додатку 6 «Експлуатація повітряних суден» до Конвенції про міжнародну цивільну авіацію. Дані стандарти повинні бути імплементовані та реалізовані у національних законах та правилах держав-учасниць цієї Конвенції.

Мета роботи: висвітлення проблемних питань поняття та призначення видів юридичної відповідальності за порушення вимог експлуатації повітряного транспорту у законодавстві України.

Матеріали та методи. Аналіз юридичної літератури та нормативної бази з даної тематики свідчить про те, що означені проблеми порушення вимог

експлуатації повітряного транспорту становлять значний як теоретичний, так і практичний інтерес, оскільки безпосередньо впливають на безпеку цивільної авіації. Для дослідження даної проблематики використовувалися загальнонаукові та спеціальні правові методи аналізу, структуризації та порівняння.

Результати та обговорення. Питання експлуатації повітряних суден залежать від виду повітряного судна, яке має особливі характеристики управління, а в залежності від типу та при зміні оточуючого середовища може мати особливі експлуатаційні обмеження, експлуатаційні мінімуми, які експлуатант повинен враховувати та забезпечувати дотримання відповідних процедур згідно стандартів ІКАО. В нашій країні, яка є членом Міжнародної організації цивільної авіації (ІКАО), за порушення або недотримання вимог експлуатації повітряного транспорту згідно стандартів ІКАО передбачається настання адміністративної, дисциплінарної та кримінальної відповідальності відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП), Повітряного кодексу України, Кримінального кодексу України та Порядку накладення та стягнення штрафів за порушення вимог законодавства на повітряному транспорті, затвердженого Міністерством інфраструктури України від 26.12.2011 р. №637.

Якщо говорити про адміністративну відповідальність за правопорушення на повітряному транспорті, то її розглядають як «відповідну правову форму реакції держави щодо захисту національних інтересів та захисту населення у сфері забезпечення авіаційної безпеки, що передбачає застосування уповноваженими органами (посадовими особами) за вчинення порушень загальнообов'язкових авіаційних правил України до порушника (фізичних та юридичних осіб) адміністративних стягнень в порядку і на умовах, передбачених нормами адміністративного законодавства» [2, ст. 146].

Аналіз положень Кодексу України про адміністративні правопорушення [3] дає можливість виокремити такі адміністративні правопорушення на повітряному транспорті: порушення правил безпеки польотів (ст. 111 КУпАП);

порушення правил поведінки на повітряному судні (ст. 112 КУпАП); порушення правил міжнародних польотів (ст. 113 КУпАП); порушення правил пожежної безпеки на залізничному, морському, річковому і повітряному транспорті (ст. 120 КУпАП); порушення правил перевезення небезпечних речовин і предметів на транспорті (ст. 133 КУпАП); підроблення проїзних квитків і знаків поштової оплати (ст. 135-1 КУпАП); порушення правил, спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на повітряному транспорті (ст. 137 КУпАП) [2, 143]. Відповідно до зазначених норм, правопорушника буде притягнуто до адміністративної відповідальності у вигляді попередження або накладення штрафу відповідного розміру.

Також варто зазначити, що ст. 126 Повітряного кодексу України передбачає, що «за протиправні дії юридичні і фізичні особи, діяльність яких пов'язана з використанням повітряного простору України, розробленням, виготовленням, ремонтом та експлуатацією авіаційної техніки, здійсненням господарської діяльності в галузі цивільної авіації, обслуговуванням повітряного руху, забезпеченням безпеки авіації, несуть відповідальність згідно із законом» [4]. Так ст. 127 даного кодексу закріпила фінансові санкції, що застосовуються до юридичних осіб - суб'єктів авіаційної діяльності, а саме у вигляді накладення штрафу відповідного розміру.

Щодо кримінальної відповідальності, то вона настає у зв'язку здійснення правопорушень, що передбачені Кримінальним кодексом України. Аналіз його положень дає можливість виокремити такі правопорушення: порушення правил безпеки руху або експлуатації залізничного, водного чи повітряного транспорту (ст. 276); здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин (ст. 276¹); пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277); угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278); блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного

підприємства (ст. 279); примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків (ст. 280); порушення правил повітряних польотів (ст. 281); порушення правил використання повітряного простору (ст. 282) [5]. Згідно зазначених норм, правопорушника буде притягнуто до кримінальної відповідальності у вигляді накладення штрафу відповідного розміру, виправних робіт, обмеження або позбавлення волі на конкретно встановлений строк.

Таким чином, в законодавстві України враховані положення Директиви ЄС щодо відповідальності у випадках, які наражають на небезпеку або які можуть наражати на небезпеку повітряне судно, його пасажирів або будь-яких інших осіб, саме для запобігання катастроф, аварій та інцидентів, а не з метою приписування обвинувачення.

Висновки. Отже, із вищевизначеного можна констатувати, що правопорушення у сфері експлуатації повітряного транспорту класифікуються відповідно до їх характеру, змісту та ступеня суспільної небезпеки. В залежності від цих та інших істотних умов визначається відповідна міра покарання, що виступає механізмом захисту та гарантом безпеки авіаційної діяльності. Проте, проблеми застосування відповідальності за порушення вимог експлуатації повітряного транспорту в контексті безпеки цивільної авіації, зумовлені і «недосконалістю нормативно-правового регулювання, також недоліками тлумачення й застосування правових норм, труднощами функціонування самої системи державного управління безпекою польотів, проблемами кадрового, матеріально-фінансового, організаційного та іншого забезпечення її управлінської діяльності» [2; с. 142], тому потребують комплексного підходу до їх дослідження та врегулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 7 грудня 1944 р. (в редакції від 6.10.2016 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text
2. Брусакова О. Адміністративна відповідальність за правопорушення на авіаційному транспорті. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. № 8.

С. 141–147. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/23.pdf>

3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

4. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI : станом на 31.03.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#Text>

5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 15.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Попович Олексій Олексійович

Курсант II курсу
факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та криминології
ННППФПП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Тема позбавлення волі є дуже актуальною в кримінальному праві, оскільки вона стосується питань покарання за кримінальні правопорушення та прав людини. Позбавлення волі є одним з основних видів покарання в більшості країн світу. В умовах зростання кримінальної злочинності та загрози безпеці громадян, влада має право і повинна вживати заходів, щоб запобігти кримінальним правопорушенням та притягти злочинців до відповідальності, тим самим захистити суспільство. Однак, важливо дотримуватися засад правосуддя та забезпечувати справедливе та необхідне покарання, а не зайве та незаконне.

Також важливо забезпечувати права тих, хто був позбавлений волі. Це означає, що кожна людина має право на чесний суд та можливість оскаржити вирок. Крім того, важливо забезпечувати гуманні умови ув'язнення та запобігати будь-якому виду тортур та недбалості. Важливо також звернути увагу на те, що позбавлення волі не є єдиним видом покарання, і деяких випадках має бути вибрана найбільш відповідна міра покарання.

Позбавлення волі як вид покарання за кримінальні злочини існує в багатьох країнах світу. Однак, умови виконання покарання та підходи до застосування і мета з якою застосовується позбавлення волі можуть

відрізнитися в залежності від країни.

Дуже багато науковців майже з усього світу досліджували питання мети, системи, принципів та міри покарання. Ось наприклад, норвезький вчений І. Андрес виділяв три різновиди попереджувального покарання: ефект залякування, посилення моральних заборон та стимуляція право порядної поведінки. Н. Д. Сергієвський відзначав, що всі поставлені цілі покарання не досягаються та є малоефективними, проте жодна держава не може відмовитись від призначення покарання, оскільки альтернативний кримінально-правовий інститут ще не винайдений. Українські науковці П. А. Воробей, М. Й. Коржанський та В. М. Щупаковський досліджували ситуацію та звертали увагу на проблеми меж покарання, які визначені у кримінально-правових нормах, вони є настільки широкими, що з однієї межі не видно другої. Крім того, такі широкі межі в санкціях статей призводять до того, що покарання визначає не законодавець, а суд (суддя).

Треба обмежити широкий спектр для судового розгляду, встановивши відстань між верхньою та нижньою межею санкцій 2-3 роки, а можливо й 1-2 роки позбавлення волі [3, с. 126-127]. я погоджуюся з цією думкою та вважаю що її застосування та використання до ст. 187 КК України цілком допустиме та необхідне.

У багатьох країнах існують питання щодо ефективності позбавлення волі як виду покарання, зокрема, через проблеми налогу, тобто суспільство не хоче щоб за їх кошти злочинці могли жити за ґратами, тому постає питання ефективного використання таких злочинців на користь економіки держави. В деяких країнах, наприклад у Німеччині та Швейцарії, позбавлення волі може використовуватися у комбінації з іншими видами покарання, такими як штраф, виконання робіт на загальнодоступних корисних роботах та інші.

Україна також має свої особливості в умовах виконання позбавлення волі. Наприклад, українські засуджені особи, які перебувають під позбавленням волі, зазвичай змушені працювати на корисних роботах. Крім того, в Україні недостатньо розвинена інфраструктура для забезпечення ефективного контролю

за дотриманням вимог позбавлення волі, що може призводити до випадків невиконання покарання [2, с. 600-666].

Отже, можна сказати, що Україна має свої особливості в застосуванні обмеження волі як виду покарання, проте здійснює заходи для поліпшення умов виконання покарання та його ефективності. Щоб покращити законодавство України щодо обмеження волі, можна запропонувати такі шляхи:

1. Забезпечити більш ефективний контроль за виконанням обмеження волі, зокрема шляхом використання дешевої робочої сили засуджених для оплачуваної роботи, на користь українському суспільству та державі, тим паче що через війну після закінчення бойових дій де окупованих територіях та їх розмінування, необхідно буде багато робочої сили щоб майже по новому відбудувувати міста і села.

2. Забезпечити достатній рівень соціальної адаптації засуджених осіб, які перебувають під позбавленням волі. Наприклад, можна надавати їм можливість проходити курси професійної підготовки та перепідготовки, що збільшить їх шанси на успішне повернення до суспільства після закінчення строку покарання.

3. Розробити ефективну систему реабілітації засуджених осіб після закінчення строку позбавлення волі, що дозволить їм успішно повернутися до нормального життя. Наприклад, можна створити програми соціальної адаптації та реабілітації, що передбачають надання засудженим особам необхідної допомоги [3, с. 357].

Отже, позбавлення волі як вид покарання в кримінальному праві України має свої переваги та недоліки, а також через те що зараз в Україні йде війна необхідно пристосовуватись до нових реалій та застосовувати всі ресурси для відновлення нашої країни.

Отже, щоб ефективно впроваджувати позбавлення волі як вид покарання, необхідно розглядати його як частину комплексної системи кримінальної юстиції, яка забезпечує збалансований підхід до покарання злочинців та сприяє їх соціальній реабілітації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лутчин В. А. Критерії класифікації кримінальних правопорушень на кримінальні правопорушення та кримінальні проступки у кримінальному праві України та республіки Польща. Підприємництво, господарство і право. 2020. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/2/50.pdf>.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., перероб. та допов. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПІДРОЗДІЛІВ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Приймак Данило Андрійович

Данилюк Богдан Сергійович

Курсанти ФПФППД

Дніпропетровський держаний

університет внутрішніх справ

Копилов Едуард Володимирович

Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності

Вступ: Оперативно-розшукова діяльність є невід'ємною частиною роботи правоохоронних органів, що має на меті запобігання та припинення злочинної діяльності, а також затримання злочинців та притягнення їх до відповідальності. Для здійснення такої діяльності використовуються різноманітні підрозділи, які мають свої власні права та обов'язки. У зв'язку з цим, тема прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є вельми актуальною та важливою. Вона розглядає правову базу, яка регулює діяльність таких підрозділів, а також визначає їхні функції та повноваження. Зокрема, у цій темі можна розглянути питання повноважень спеціальних підрозділів, які займаються боротьбою з тероризмом, контрабандою, організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинності.

Ціль роботи: Дослідження прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Оперативно-розшукова діяльність є важливою складовою правоохоронної системи, і її робота підпорядкована закону та державним інтересам. Підрозділи, які здійснюють цю діяльність, мають чітко дотримуватися правових норм та процедур, встановлених законодавством. Вони повинні забезпечувати безпеку громадян, здійснюючи розшук та затримання злочинців, але при цьому поважати права та свободи кожної особи. До обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, належить проведення розслідувань злочинів, збір та аналіз

оперативної інформації, забезпечення доказів в судових процесах. При цьому вони повинні виконувати свої обов'язки відповідно до законодавства, включаючи Конституцію та міжнародні стандарти прав людини.

Таким чином, правильне дотримання прав та обов'язків підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є необхідною умовою для забезпечення законності та ефективної боротьби зі злочинністю. Водночас, важливо забезпечувати захист прав та свобод громадян в процесі здійснення цієї діяльності. Один із прикладів порушення прав та обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, може бути неправомірне затримання особи без належної підстави або без додержання вимог законодавства. Наприклад, якщо поліцейські затримують особу під час проведення охоронної операції, але не мають достатньої підстави для цього, то це є порушенням їхніх обов'язків. Також, якщо поліцейські не дотримуються прав людини під час затримання, наприклад, застосовують неправомірну силу, це може призвести до порушення прав та свобод громадян. З іншого боку, прикладом правильного дотримання прав та обов'язків підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, може бути забезпечення правильного та ефективного проведення розшуку злочинців за допомогою оперативної інформації. Правильне збирання, обробка та аналіз оперативної інформації дозволяє здійснити затримання злочинців з мінімальним ризиком для життя та здоров'я громадян та поліцейських. Таким чином, дотримання прав та обов'язків підрозділами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, має вплив на результативність та законність їхньої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. І. Р. Шинкаренко, І. О. Шинкаренко, О. В. Кириченко - Навчальний посібник «Правове регулювання оперативно-розшукової діяльності та здійснення негласних слідчих (розшукових) ДДІ (структурно-логічні схеми)».
2. О. О. Подобний «оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика»

ЩОДО ГЕНЕЗИСУ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ В УКРАЇНИ

Прилуцька Аліна Вікторівна
аспірантка кафедри
господарського права і процесу
Національний університет
Одеська юридична академія
м. Одеса, Україна

Вступ. У сучасному українському законодавстві процедури альтернативного вирішення спорів (надалі – АВС) отримали своє нормативне закріплення зовсім недавно та історія їхнього застосування на території України налічує не одну сотню років.

Мета роботи полягає у дослідженні та аналізі історії виникнення та розвитку процедур альтернативного вирішення спорів задля виокремлення та обґрунтування подальших ефективних їх засобів. Саме історичне дослідження допомагає сформулювати та визначити їх подальшу сферу застосування, а також впливає на правосвідомість осіб щодо їх різновидів.

Результати та обговорення. При первісному родовому ладі людина не усвідомлювала себе як окрему особистість, бо була як частка роду. Саме тому сторонами конфлікту вважалися не окремі індивіди, а родові групи. Хоча в будь-якому племені і роді, мабуть, був вождь, влади (у нашому розумінні цього слова) на той час ні він, ні хтось інший не мав. Усі були лише частиною єдиного цілого. Влада належала до роду. Рід, члену якого було завдано будь яку образу (а будь-яке заподіяння шкоди розглядало це як образу і, відповідно, як привід до конфлікту), відповідав кривднику силовими діями (заходами відплати), що перетворилося на звичай кровної помсти, а результатом часто була ворожнеча і навіть війни між родовими групами. Але щоб уникнути послаблення в результаті міжусобних війн, плем'я прагнуло відновлення миру, проводячи народні збори, на які збиралися всі чоловіки, здатні носити зброю.

Рекомендації та рішення, прийняті на таких зборах, сприяли проведенню переговорів про примирення ворогуючих сторін та укладання договорів про мир.

Перша знайдена письмова згадка про залучення третіх осіб для участі у вирішенні спору, схожа на примирення, знайшла своє закріплення в Статутах Великого князівства Литовського 1566 та 1588 р.р., результатом розгляду було винесення рішення на основі мирової угоди між сторонами в суперечці «компромісу». У зв'язку з цим надалі такий суд отримав назву «компроміського суду». «Єднанням» (таку назву мало примирення) могли закінчуватися майнові, земельні, а також кримінальні справи [1, с. 116]. «Єднання» могло укладатися за посередництвом полюбовного суду, судді якого призначали самі сторони, що нагадує інститут третейського розгляду [2, с. 33]. В. Є. Прущак, аналізуючи історичний досвід, також зазначає про таку альтернативну процедуру примирення, що існувала у XIV ст. на території Київської Русі, а саме – у Великому Новгороді, як «мировий ряд». Науковець зазначає, що це був один з найперших прообразів примирення шляхом залучення нейтрального посередника на території Староруської держави. Так, рядці з числа «добрих людей» мали на меті примирити конфліктуючі сторони через досягнення полюбовної угоди, що базувалася на взаємних поступках, як однієї з головних засад примирення, та закріплювалася у докончальній грамоті [3, с. 92]. Тобто, першою та найпоширеною історичною формою АВС були перемовини та розв'язання спорів за допомогою посередника.

Надалі історія АВС пов'язана із іншою державою, у складі якого була Україна та було введено російське право, тобто можливо говорити про окупаційний період. У XVIII ст. збірка права «Права, за якими судиться малоросійський народ» визначала два види примирення: за посередництвом мирителів, обраних сторонами (полюбовний суд), та без посередництва мирителів. Мирителі обиралися сторонами. «Урядники графські» представники місцевої влади – також могли виступати мирителями. «Спорні сторони» давали письмове зобов'язання не переслідувати мирителів у разі незгоди з їхнім

рішенням [4, с. 190]. Остаточне утвердження обов'язковості імперських законів, зокрема і з вирішення правових суперечок і судочинства було запроваджено указом від 25 червня 1840 р., яким було скасовано дію Статутів ВКЛ та всіх пов'язаних із нею актів. Тому, коли у 1864 р. було введено реформу судових органів та органів, які здійснювали правоохоронні функції Російської імперії, відповідні зміни відбулися і на українських землях.

У 1831 р. в Російській імперії було проведено законодавче упорядкування діяльності з вирішення спорів поза системою державного правосуддя. Було затверджено Положення про третейський суд. В основі цього Положення лежали стаття Соборного уложення про третейський суд і Митний статут імператора Петра II. У 1833 р. Положення про третейські суди було включено до Зводу законів Російської імперії. З прийняттям Положення про третейські суди було встановлено такий спосіб третейського арбітрування, як суди по совісті. Ці суди вирішували суперечку виходячи з основ справедливості та совісті. Законність як принцип вирішення суперечок у третейських судах по совісті стояла на другому місці стосовно справедливості. Крім цього, законодавець у цьому Положенні про третейські суди говорив про дві форми, в яких міг існувати третейський суд - це «узаконені» третейські суди, яким наказувалося керуватися при здійсненні судочинства правилами та звичаями, прийнятими в загальній торговельній практиці, і добровільний третейський суд (тобто діє на підставі угоди, що укладається сторонами).

Історія медіації пов'язана із виникненням господарських (комерційних) судів, адже за своєю правовою природою вони були судовими гібридами, оскільки організовувалися на змішаних засадах. Не менше половини суддів обиралися з представників купецтва (не нижче 1-ї чи 2-ї гільдії). А сам процес у комерційному суді проходив у формі примирливого розгляду, і застосовувалися в основному норми звичайного права.

У радянський період правова система характеризується відмовою багатьох «буржуазних» юридичних інститутів. Водночас протягом усієї історії радянського права законодавець не відмовлявся від правового регулювання

третейського судочинства. З прийняттям Декрету про суд № 1 від 24 листопада 1917 р. було встановлено правило, згідно з яким зацікавленим особам надавалася можливість звертатися до третейського суду для вирішення спорів у всіх цивільних, а також приватних справах. Порядок діяльності третейського суду було врегульовано Декретом ВЦВК про третейський суд від 16 лютого 1918 р., який став одним із перших законів, прийнятих радянською владою в галузі юстиції. Відповідно до ст. 1 згаданого Декрету третейським судам були підвідомчі всі суперечки у цивільних справах, крім справ, підсудних спеціальним судам чи іншим, встановленим виходячи з законів про трудовий договір і соціальне страхування.

Історія медіації у незалежній Україні як способу вирішення конфліктів з'явилася лише у 90-х роках ХХ ст. та вперше запровадження медіації було здійснено недержавними організаціями, які з'явилися у 1994 році. У 1995-1997 роках у багатьох регіонах України перші організації почали впроваджувати медіацію для вирішення різних видів спорів: трудових, комерційних, споживацьких, шкільних, сусідських тощо. У 1997 році в Одесі відбулося застосування медіації у цивільному процесі, що свідчить про впровадження цієї процедури у співпраці із державними органами та її визнання. З метою протидії промисловим страйкам у 1998 році Уряд України за підтримки фінансованого USAID проекту створив нове урядове агентство - Національну службу посередництва і примирення, що була підзвітна лише Президентові України та уповноважена сприяти врегулюванню колективних трудових спорів [5].

За останні роки в Україні було зареєстровано ряд організацій, які відіграють важливу роль у контексті популяризації в Україні медіації. У 2014 році було зареєстровано два важливі громадських об'єднання: Громадська спілка «Українська академія медіації» (УАМ) та громадська організація «Національна асоціація медіаторів України» (НАМУ). Остання об'єднує медіаторів та опікується забезпеченням якості медіаційних послуг шляхом запровадження стандартів навчання та практики медіаторів, унормування їх

діяльності тощо. На даний час, НАМУ вже розроблено Кодекс етики медіатора та Стандарти навчання базовим навичкам медіатора. Незважаючи на те, що ці стандарти є обов'язковими лише для членів НАМУ, дедалі більше організацій та медіаторів добровільно приєднуються до них шляхом підписання відповідних декларацій. НАМУ надає всіляку методичну і консультативну допомогу іншим організаціям, що займаються розвитком медіації та веде реєстр медіаторів на своєму сайті [6, с. 62].

Висновки. Таким чином, можливо класифікувати генезис процедури альтернативного вирішення спорів, який пов'язаний із самостійністю та окупаційною владою території України та спеціалізацією спорів (конфліктів). Так, в залежності від: 1) самостійності України є період, коли АВС виникали та існували на території незалежної України (протягом первісного ладу та кінець ХХ ст.) та період, коли АВС виникали та існували на окупаційній території України (протягом середньовіччя та з ХVІІ ст. до кінця ХХ ст.); 2) характеру спорів – первісний лад та середньовіччя – переважно АВС застосовувалися до спорів цивільного характеру, з середини ХVІІ ст. – до спорів комерційно фінансового характеру і з середини ХХ ст. майже до всіх категорій спорів; 3) форми - первісний лад та середньовіччя переважала усна форма (звичаєве право), з середини ХVІІ ст. – з'явилася та удосконалювалася письмова нормативна форма щодо окремих різновидів процедур АВС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Красіловська З. В. Історичні передумови виникнення та розвитку інституту медіації. *Молодий вчений*. 2015. Вип. 6 (21). С. 114–118.
2. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28-36.
3. Прущак В. Є. Історичні аспекти розвитку альтернативних способів вирішення спорів. *Часопис цивілістики*. 2019. Випуск 34. С. 90-95.
4. Права, за якими судиться малоросійський народ. Відп. ред. та авт. передм. Ю. С. Шемшученко; упорядн. та авт. нарису К. А. Вислобоков. Ред.

кол.: О. М. Мироненко (голова), К. А. Вислобоков (відп. секретар), І. Б. Усенко, В. В. Цветков, Ю. С. Шемшученко. НАН України. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. К., 1997. 548 с.

5. Кисельова Т. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ, Рада Європи, Київ, 2017. URL: <https://rm.coe.int/kyselova-t-mediation-integartion-ukr-new-31-07-2017/168075c1e7> (дата звернення: 01.03.2023).

6. Медіація у професійній діяльності юриста. Підручник. Т. Білик та ін.; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса: Екологія, 2019. 462 с.

ЗНАЧЕННЯ ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ

Рекотов Петро Валентинович

к. ю. н., доцент

Стецюра Олексій Сергійович

Студент

Інженерний навчально-науковий інститут

ім. Ю. М. Потебні

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Питання заміни паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) на альтернативні та відновлювані джерела енергії є досить важливим для енергетичної системи України. Ця проблема з кожним роком стає більш все більш актуальною, що обумовлено зменшенням світових запасів ПЕР і усвідомленням невичерпності та екологічної чистоти альтернативних джерел. У зв'язку з цим зростає й актуальність розробки нормативно-правової бази для забезпечення розвитку альтернативної та відновлювальної енергетики.

Вищезазначене обумовлює необхідність з'ясування базових нормативно правових і програмних документів, які регламентують і визначають стан та перспективи розвитку цього напрямку, що і складає мету даної наукової розвідки.

Методологічний інструментарій включає такі загальнонаукові методи, як аналіз, синтез, узагальнення, порівняння, що дозволило здійснити пошук інформації щодо розвитку альтернативних джерел енергії та правових засад їх регулювання.

Отримані результати. Використання паливно-енергетичних ресурсів є не тільки дорогим, але і достатньо шкідливим для екології. Тому, останнім часом спостерігається тенденція заміни ПЕР на альтернативні джерела енергії. Відбувається будівництво сонячних та вітрових електростанцій, малих гідроелектростанцій (МГЕС) потужністю від 10 до 30 МВт. Джерела енергії які

використовуються на цих електростанціях є відновлюваними, тому не вимагають витрат на паливо та є екологічними через відсутність шкідливих викидів у атмосферу.

В Україні прийнято низку законодавчих актів, які регулюють та стимулюють використання альтернативних джерел енергії. До них належать: Закон «Про альтернативні джерела енергії» від 20.02.2003 р. № 555-IV, що визначає основні засади використання альтернативних джерел енергії (включаючи збільшення обсягів виробництва і споживання енергії альтернативних джерел і зменшення негативного впливу на стан довкілля) ; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу», прийнятий Верховною Радою України від 25.09.2008 р. № 601-VI; Закон України «Про ринок електричної енергії» прийнятий Верховною Радою України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII [1].

Важливе значення для регулювання відносин у даній сфері мають також Постанови Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 1817 від 30.08.2019 (визначила порядок встановлення, перегляду та припинення дії «зеленого» тарифу на електроенергію) та № 641 від 26.04.2019 (затвердила нормативно-правові акти, що «регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною») [2].

Також, були прийняті програмні документи, які сприяють реконструкції існуючих та визначають перспективу будівництва нових гідроенергетичних об'єктів України. До них належать:

- Енергетична стратегія України до 2035 року [3];
- Програма розвитку гідроенергетики до 2026 року [4].

На підставі цих документів відбувається управління, організація та регулювання альтернативними джерелами енергії. Наприклад, на 2018 рік 138 малих ГЕС сумарною потужністю 96 МВт отримали «зелений» тариф [5]. Згідно Закону «Про альтернативні джерела енергії» «зелений» тариф – це тариф, за яким закупають електричну енергію з об'єктів енергетики що

використовують альтернативні джерела енергії. Стосовно гідроенергетики, «зелений» тариф надається тільки мікро- та міні- ГЕС [1].

Використання альтернативних джерел енергії дає можливість зменшити витрати на паливні ресурси, очисні споруди для ПЕР, зменшити шкідливий вплив на навколишнє середовище, покращити ситуацію в енергетичній системі шляхом використання альтернативних джерел енергії у віддалених районах від централізованого енергетичного живлення. Прикладом цього можуть бути гірські райони. Тому, галузь альтернативної енергетики є досить перспективною для розвитку.

Висновки. В енергетичній системі України використовується як відновлювані, так і невідновлювані джерела енергії. Відновлювані джерела енергії використовують енергію сонця, вітру та води. Невідновлювані джерела енергії охоплюють всі види органічного та неорганічного палива. Відновлювані джерела є вигіднішими у використанні через відсутність шкідливого впливу на навколишнє середовище та економію на паливних ресурсах. Відтак держава стимулює та підтримує розвиток саме альтернативної та відновлюваної енергетики у зв'язку з чим прийнято низку нормативно-правових та програмних документів, що визначають розвиток та реконструкцію вже існуючих об'єктів та будівництво нових.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про альтернативні джерела енергії : Закон України від 20.02.2003 р. № 555- IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/555-15#Text> (дата звернення: 12.04.2023); Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу : Закон України від 25.09.2008 р. № 601-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/601-17#Text> (дата звернення: 12.04.2023); Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

2. Про затвердження Порядку встановлення, перегляду та припинення

дії «зеленого» тарифу на електричну енергію для суб'єктів господарської діяльності, споживачів електричної енергії, у тому числі енергетичних кооперативів, та приватних домогосподарств, генеруючі установки яких виробляють електричну енергію з альтернативних джерел енергії: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 30.08.2019 № 1817. Урядовий Кур'єр. 2019. № 176. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1817874-19#Text> (дата звернення: 12.04.2023); Про затвердження нормативно-правових актів, що регулюють діяльність гарантованого покупця та купівлі електричної енергії за «зеленим» тарифом та за аукціонною ціною: Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг від 26.04.2019 № 641. Урядовий Кур'єр. 2019. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0641874-19#Text> (дата звернення: 21.04.2023).

3. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.08.2017 року № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-p#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

4. Про схвалення Програми розвитку гідроенергетики на період до 2026 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.07.2016 р. № 552-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2016-p#Text> (дата звернення: 12.04.2023).

5. Стецюра О., Мемрук Д. Мала гідроенергетика України. Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2022» у 5 т. Запорізький національний університет. Запоріжжя, ЗНУ. 2022. Т.5. с. 231-232.

СУБ'ЄКТИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Савінов Євгеній Олександрович,
здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Онопрієнко Олексій Юрійович,
здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Копилов Едуард Володимирович,
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Оперативно-розшукова діяльність здійснюється уповноваженими на те органами і визнається складовою роботи правоохоронних органів, адже без неї не може відбуватися повною мірою розслідування злочинів. Головне завдання оперативно-розшукової діяльності - це забезпечення безпеки громадян, а також захисту нашої країни. [1]

Принципами, що входять до оперативно-розшукової діяльності, є обов'язкова та неухильна повага, дотримання права і свободи людини і громадянина, дотримання законності, забезпечення секретності. Принцип законності означає, що вся діяльність, що здійснюється уповноваженими на те органами, повинна проводитись відповідно до Конституції України та іншим нормативно-правовим актам.

Права та свободи людини та громадянина закріплені у Загальній декларації прав людини. Тому цей принцип, поряд з усіма іншими, повинен дотримуватися під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють оперативно-розшукову діяльність, є оперативні підрозділи та їх співробітники, що входять до складу державних органів, уповноважених на те законом «Про оперативно-розшукову діяльність», що займаються оперативно-розшуковою діяльністю. [2]

Теорія оперативно-розшукової діяльності до потенційних учасників оперативно-розшукових відносин відносить громадян та юридичних осіб, які у разовому, індивідуальному порядку або на постійній основі залежно від виконання оперативно-розшукових заходів можуть бути залучені до цих відносин. Такі учасники зазвичай належать до категорії суб'єктів оперативно-розшукових відносин.

Поняття «суб'єкт» та «учасник» ОРД виступають як ідентичні. У загальній теорії права під суб'єктом (учасником) правовідносин розуміються суб'єкти права, які мають передбачені нормою права правоздатність, дієздатність і деліктоздатність .

У оперативно-розшуковому законодавстві суб'єкти називаються «органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність».

Органи, які здійснюють ОРД, — це організаційно-відокремлені управлінські одиниці, яким оперативно-розшуковим законодавством, а також відомчими нормативними актами визначено завдання, компетенцію та обсяг повноважень щодо здійснення ОРД.[4]

До структури даних органів входять оперативні підрозділи, які згідно з Законом про ОРД здійснюють ОРД.

Оперативний підрозділ - це організаційна штатна ланка, що входить до структури правоохоронного органу або спецслужби, яка відповідно до функціональної спеціалізації здійснює вирішення оперативно-розшукових завдань.

Заходи безпеки можуть бути внутрішнього та зовнішнього характеру. Внутрішні заходи спрямовані на нейтралізацію потенційних загроз усередині самого органу.

Вони включають виявлення співробітників: які мають корумповані зв'язки; що замишляють, готують і вчинили посадові злочини; що підтримують зв'язки з кримінальними структурами; що допускають порушення режиму таємності, які можуть спричинити загрозу безпеці державного органу та інше.

Зовнішні заходи включають усунення загроз, що надходять ззовні. Вони

передбачають: виявлення інтересу розвідувальних служб іноземних держав до органів зовнішньої розвідки України; виявлення осіб, які замишляють, готують чи вчиняють злочини проти цього органу чи його працівників; попередження та припинення спроб проникнення співробітників спецслужб інших держав у систему органів безпеки України або негативного впливу на її діяльність.

Перелік органів, які здійснюють ОРД, може бути змінено чи доповнено лише законом. Інші державні чи громадські організації не визнаються носіями колективних прав та обов'язків у сфері ОРД.

Суб'єктами є оперативно-розшукові органи, їх посадові особи, а також інші фізичні та юридичні особи, наділені державно-владними повноваженнями на ухвалення відповідних юридично значущих рішень в оперативно-розшуковій діяльності та (або) проведення оперативно-розшукових заходів або участь у них, а також і особи, що вивчаються і захищаються. [3]

Суб'єкти оперативно-розшукової діяльності перебувають під захистом держави. Так, при виникненні реальної загрози протиправного зазіхання на життя, здоров'я або майно будь-якого суб'єкта (учасника) оперативно розшукові органи зобов'язані вжити необхідних заходів щодо запобігання протиправним діям, встановленню винних та притягненню їх до відповідальності, передбаченої законодавством України.

З метою забезпечення безпеки низки суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та членів їх сімей допускається проведення спеціальних заходів щодо їх захисту, а результати ОРД не подаються до суду (слідчого), якщо неможливо забезпечити безпеку їхніх учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Албул, Сергій Володимирович. "Основи оперативно-розшукової діяльності: курс лекцій." 2022 р. (<http://194.54.162.203/handle/123456789/2847>)
2. Саковський, А. А. "Оперативно-розшукове документування як пошуково-пізнавальний процес і складник оперативно-розшукової діяльності." Підприємництво господарство і право 7 2020 р: 371-377.

(https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_0922/nm/lec7.html)

3. Албул, Сергій Володимирович. "Оперативно-розшукова тактика: поняття та структура." 2022 р.

4. Подобний, Олександр Олександрович, and О. О. Подобний. "Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика: навчально-методичний посібник." 2021 р.
(<http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13752?locale-attribute=en>)

НЕЗАКОННЕ ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ, ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ ПРОМИСЛОМ

Савченко Михайло Володимирович

Курсант II курсу факультету
підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та криминології
ННППФПП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Ця стаття зосереджена на елементах істотної шкоди як ознаки кримінального правопорушення незаконного лову риби, дичини чи іншого водного добувного промислу. У дослідженні розглядаються досягнення кримінально-правової науки, практика застосування чинного законодавства, положення нового Кримінального кодексу України. Надано рекомендації щодо встановлення змісту зазначеної оціночної характеристики та її нормативної оптимізації. Необхідним є законодавче встановлення конкретного вартісного показника істотної шкоди як ознаки основного складу аналізованого кримінального правопорушення. Це зумовлено необхідністю подолання існуючого на практиці свавілля у виборі виду юридичної відповідальності за порушення правил добування водних біоресурсів. Основною проблемою є те, що одні й ті ж дії, які полягають у незаконному зайнятті водним добувним промислом, можуть отримати різну правову оцінку залежно від розсуду суду чи іншого правоохоронного органу. Це свідчить про порушення принципів справедливості та законності у кримінальному праві та слугує значним корупційним ризиком.

Дослідження також підкреслює необхідність належного контролю за

видачею відповідних квот і ліцензій та виконанням програм відновлення популяцій риби. Порушення правил рибальства агресивно та деструктивно впливає на кількісні показники водних біоресурсів та водного біорізноманіття. У темі також обговорюється необхідність законодавчого закріплення конкретного вартісного показника істотної шкоди як ознаки основного складу аналізованого кримінального правопорушення.

У статті також зазначається, що проблема наявності суспільно небезпечних наслідків у складі будь-яких злочинів є проблемою не їх обов'язковості, а їх конкретизації, адекватного відображення в законі та такого розуміння. Обрана тема ще не стала предметом спеціального наукового аналізу в юридичній літературі, і необхідно визначити орієнтири її вирішення.

Насамкінець у статті робиться висновок про те, що посягання, передбачене ч. 1 ст. 249 ККУ визнається кримінальним проступком. Відсутність правових підстав для притягнення особи до кримінальної відповідальності за

Проведене дослідження підкреслює нагальну необхідність запровадження конкретного кількісного розміру матеріальної шкоди як визначального елементу злочинної діяльності у примітці до статті 249 Кримінального кодексу. Цей захід підлягає конкретизації злочиноутворюючої ознаки КК, передбаченої основним складом цієї статті. Для усунення суперечливих заборон кримінального та адміністративного законодавства (стаття 249 Кримінального кодексу та стаття 85 Кодексу про адміністративні правопорушення відповідно) необхідна запропонована офіційна специфікація для формалізації екологічної шкоди. Ця специфікація повинна містити: 1) альтернативну інструкцію про заборону незаконного добування особливо цінних риб і водних видів, а також занесених до Червоної книги України, без встановлення розміру шкоди, завданої довкіллю; 2) до статті 249 Кримінального кодексу додано примітку про можливість заподіяння значної екологічної шкоди.

Це дозволить більш комплексно оцінити екологічну шкоду, завдану злочином, і використовувати невизначений нормативний зміст у подібних ситуаціях. Наразі немає чіткого стандарту визначення значної шкоди у випадках

незаконного вилову риби чи видобутку водних ресурсів. Але для ефективного застосування статті 249 Кримінального кодексу такий стандарт є необхідним. Щоб досягти цього, необхідні подальші наукові дослідження. Це має включати соціологічні дослідження, а також аналіз поточних кримінологічних висновків. Одним із ключових питань, яке необхідно вирішити, є те, як кількісно оцінити значну матеріальну шкоду, враховуючи, що довільні числові показники можуть бути проблематичними при оцінці соціальних наслідків злочинної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мойсак С. М. Особливості кваліфікації діянь за порушення правил рибальства. Юридичний науковий електронний журнал. 2017. № 6. С. 219–223.
2. Лукашевич С. Ю., Шевченко Н. С. Кримінологічний аналіз кримінальних право-порушень проти довкілля. Вісник Асоціації кримінального права України. 2021. № 1. С.242–255.
3. Кримінологія: підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін.; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.
4. Тимошенко Ю. А. Конструирование уголовно-правовых норм об ответственно-сти за экологические преступления: проблемы теории и практики : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2019. 536 с

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Сівіцька Ганна Євгенівна,
здобувачка вищої освіти
Руденко Олена Анатоліївна,
викладач юридичних дисциплін
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

Вступ. З 15 грудня 2017 року набрав чинності Цивільний процесуальний кодекс України (далі – ЦПК України) у новій редакції, нормами якого була введена нова глава, що розширила можливості сторін в процесі доказування - електронні докази. ЦПК у старій редакції застосування електронних доказів як способу доказування не передбачала. Впровадження цієї новели було необхідністю, оскільки в сучасних умовах спостерігається стрімкий розвиток інформаційних та інноваційних технологій, джерел інформації та широке використання мережі Інтернет.

Мета роботи полягає у встановленні загальної концепції та принципів використання електронних засобів доказування, а також дослідження проблемних питань, пов'язаних із їх застосуванням в цивільному судочинстві. Проблеми застосування електронних засобів доказування в цивільному судочинстві привертають все більше уваги серед науковців та юристів практиків. Серед останніх досліджень потрібно звернути увагу на таких вітчизняних учених: О. І. Антонюк, І. В. Атаманчук, О. Т. Боннер, С. П. Ворожбіт, М. О. Гетманцев, М. В. Горлеві, І. І. Демчишин, К. Б. Дрогозюк, П.П. Зайцев, А. Ю. Каламайко, Н. Н. Лебедева, Д. М. Моїсеєнко, Є. О. Нефедьєв, Ю.С. Павлова, В. С. Петренко, М. В. Пушкар, К. Р. Резворович, І. В. Решетнікова, М. Соколова, І. Ю. Татулич, Н. М. Товстун, С. А. Чванкін, Н. О. Чечина, С. О. Чорний тощо.

Результати та обговорення. Законодавче визначення дефініції електронних доказів закріплено в ч. 1 ст. 100 ЦПК України, яка визначає, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі.

У п. 2 ст. 100 ЦПК України закріплено, що електронні докази мають бути подані в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом, який еквівалентний власноручному підпису. Відповідно до ст. 101 ЦПК України оригінали або копії електронних доказів зберігаються у суді в матеріалах справи. За клопотанням особи, яка надала суду оригінал електронного доказу на матеріальному носії, суд повертає такий матеріальний носій, на якому міститься оригінал доказу, цій особі після дослідження вказаного електронного доказу, якщо це можливо без шкоди для розгляду справи, або після набрання судовим рішенням законної сили. У матеріалах справи залишається засвідчена суддею копія електронного доказу або витяг з нього.

Однак, в національному законодавстві немає положень, на підставі яких можна було б точно визначити, що є оригіналом, а що копією електронного доказу. Внаслідок чого виникають дискусії щодо неоднозначності прецедентного права та використання електронних доказів у цивільному судочинстві. Порядок засвідчення електронних копій та паперових копій законом не передбачено.

Як стверджує В. С. Петренко, копії таких електронних доказів як відео-, звукозаписи, цифрове зображення повністю ідентичні оригіналу. що), їх копії повністю ідентичні оригіналу. Отже, такі електронні копії доцільно прирівняти до оригіналу, або, для того щоб гарантувати учасникам судових справ право на подання електронних доказів, законодавцю варто в найкоротший строк

регламентувати порядок засвідчення цифрових копій електронних доказів у тому числі електронним цифровим підписом, та паперових копій, при цьому потрібно врахувати специфіку деяких видів електронних доказів. Вищевказані проблеми набувають особливої актуальності у зв'язку з розробкою та прийдешнім впровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка, окрім інших покладених на неї функцій, має забезпечувати зберігання та можливість безперешкодного користування усіма доказами, що надаються суду учасниками процесу в електронному вигляді або трансформуються судом із паперового в електронний формат [1, с. 115].

Попри наявність вищезазначених тверджень, залишається проблема, що саме слід вважати оригіналом електронного доказу та електронною копією електронного доказу. Частково вирішити дану невизначеність можна шляхом огляду електронних доказів за їх місцезнаходженням у разі неможливості їх пред'явлення. У відповідності до ч.ч. 7, 8 ст. 85 ЦПК України суд за заявою учасника справи чи з власної ініціативи може оглянути веб-сайт (сторінку), інші місця збереження даних в мережі Інтернет з метою встановлення та фіксування їх змісту. У разі необхідності для проведення такого огляду суд може залучити спеціаліста. Суд може призначити експертизу для встановлення та фіксування змісту веб-сайту (сторінки), інших місць збереження даних в мережі Інтернет за умови, якщо це потребує спеціальних знань і не може бути здійснено судом самостійно або із залученням спеціаліста. Проте, перевірка на місці можлива до моменту видалення з місця зберігання, оскільки потім суд не матиме доступу до вихідних електронних доказів і без чітко визначеного поняття «оригінал електронного доказу» виникатимуть сумніви в його допустимості в разі скопіювання на компакт-диск або інший носій, адже в такому випадку це вже буде електронна копія [2].

Зазначені нормативні прогалини вже формують відповідну судову практику. Так, в ухвалі Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області у справі №398/424/18 від 19.02.2018 суд залишив позовну заяву без руху, зокрема, на підставі невідповідності її вимогам ч. 4

ст. 100 і п. 8 ч. 3 ст. 175 ЦПК України, оскільки «позивачем як доказ у позовній заяві додано роздруківку з інтернет-сайту myalexndriya.blogspot.com», однак відомостей про те, у кого знаходиться оригінал відповідного електронного доказу, у позові немає [3].

Окрім проблеми прийняття судом електронного доказу та визначення його оригіналу, також виникають проблеми з відтворенням, зокрема, через відсутність належного технічного або програмного забезпечення. Так, під час розгляду справи Господарським судом м. Києва № 910/10977/18 було неправильно відтворено диск, він був доступний до перегляду, однак без звуку.

Ще однією проблемою щодо використання електронних доказів у цивільному судочинстві є їх забезпечення. ЦПК України передбачає, що суд за заявою учасника справи або особи, яка може набути статусу позивача, може забезпечити докази, якщо є підстави припускати, що доказ може бути втрачений або збирання або подання відповідних доказів стане згодом неможливим чи утрудненим [2]. У разі відсутності у сторони побоювань у збереження електронних доказів можливо надати в суд роздруківку документів з подальшим оглядом судом безпосередньо сайту або поштової програми. Однак суд може відмовити стороні в такому огляді, так як він не володіє спеціальними знаннями, а електронний «оригінал» може бути навмисно змінений для надання суду. Для мінімізації ризиків сторони, як правило, звертаються за забезпеченням доказів. При цьому у них є вибір звернутися або нотаріусу, або до суду.

Висновки. Отже, на сьогодні існує багато проблемних питань, які пов'язані із використанням електронних доказів в цивільному процесі, однак незважаючи на складнощі в нашій державі поступово формується судова практика щодо юридичної сили електронних документів підписаних електронним підписом.

З метою усунення досліджуваних проблем вважаємо за доцільне внести доповнення до чинного ЦПК України, а саме:

— додати ст. 100-1 з назвою «Оригінал електронного доказу»;

- додати ст. 100-2 з назвою «Електронна копія електронного доказу»;
- додати ст. 116-1 з назвою «Підстави та порядок забезпечення електронних доказів»;
- додати ст. 237-1 з назвою «Відтворення електронного доказу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. В. С. Петренко. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (53). С. 111-115.
URL:<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5251/5150> (дата звернення: 25.03.23).
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004. № 1618-IV. Дата оновлення: 06.11.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 25.03.23).
3. Ухвала Олександрійського міськрайонного суду Кіровоградської області від 19.02.2018 р. №398/424/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72257636> (дата звернення: 25.03.23).

МІСЦЕ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ-МІЖНАРОДНИКІВ

Сорока Анастасія Любомирівна
здобувачка вищої освіти
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету
імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Вступ. Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека – найвищі соціальні цінності в Україні. Україна прагне бути вільною, багатою, демократичною та справедливою державою, де панує право, де держава захищає громадян і суспільство, їхні потреби та інтереси, де кожен може реалізувати свої таланти та здібності та може відчувати гарантії прав і свобод від держави.

Досягнута Україною незалежність і подальша побудова її державності висунули нові вимоги до проблем адаптації та інтеграції нашої молоді держави у сучасному світі. Як і інші країни, наша держава не може ефективно вирішувати власні проблеми без урахування впливу глобальних факторів, імперативів нової світової ери та інформації. Тому суверенна Україна має розробляти, створювати та реалізовувати свою власну та самостійну зовнішню політику. А для цього потрібні висококваліфіковані спеціалісти, які зможуть гідно представляти Україну на міжнародній арені, охороняти її інтереси та інтереси громадян, забезпечувати європейську інтеграцію.

Враховуючи об'єктивні реалії розширення дії міжнародних відносин, норм міжнародного права, на сучасному етапі існує потреба у збільшенні кількості фахівців даної галузі.

Ціль роботи. Головною метою роботи є проаналізувати місце публічно правових дисциплін при підготовці юриста-міжнародника та визначити їхнє значення при майбутній практичній діяльності.

Матеріали та методи. Значення тих чи інших публічно-правових дисциплін у підготовці та професії юриста-міжнародника свого часу аналізували та вивчали такі вітчизняні та зарубіжні дослідники: Бевзенко В. М, Бісюк О. С, Волова Л. И, Васильєв Л. С, Дурман О. Л, Настечко К. О, Серєгин В. А, Сыроєд Т. Л.

У процесі написання роботи було використано наступні методи: спостереження та збір фактів, синтез та аналіз отриманої інформації, логічний, історичний тощо.

Результати та обговорення. На ринку праці юристи, які готувалися за напрямом «Міжнародне право» з галузі знань «Міжнародні відносини», отримують можливість працювати в органах державної влади, правоохоронних і правозахисних установах, підрозділах митної служби, податковій адміністрації тощо. Для роботи в цій сфері необхідно, в першу чергу, застосовувати знання публічно-правових дисциплін.

“Міжнародне право пов'язане з багатьма іншими юридичними дисциплінами, зокрема із публічно-правовими і має з ними багато спільного.” [10]

“Вивчення публічно-правових дисциплін є обов'язковим для майбутнього фахівця з міжнародних відносин відповідно до змісту юридичної освіти, вимог ринку праці та викликів, що стоять перед сучасним демократичним суспільством, глобальними тенденціями розвитку та завданнями професійної діяльності правника у публічно-правовій сфері у зв'язку з диверсифікацією й появою нових видів юридичної діяльності задля захисту прав людини й основоположних свобод, утвердження верховенства права, відданості принципам людської та професійної гідності, справедливості, рівності, неупередженості, незалежності, дотримання високих етичних стандартів.” [2]

Публічно-правові дисципліни поєднують у собі елементи предметів таких правових дисциплін як конституційне право, адміністративне право, кримінальне право, екологічне право, податкове право, митне право, дозволяючи студентам отримати загальне уявлення про правову систему та

основи законодавства України у публічно-правовій сфері.

Основною метою цих дисциплін є формування у студентів комплексного сприйняття публічного права як комплексу публічно-правових галузей права України, його змісту та ролі у регулюванні правовідносин публічно-правового характеру; формуванні необхідної теоретичної та методологічної бази навичок роботи юриста-міжнародника у сфері публічно-правових відносин.

Саме завдяки цим дисциплінам студенти можуть отримати знання про публічно-правові відносини, про право і державу як загально-соціальні феномени, які забезпечують необхідне регулювання, управління та контроль для забезпечення соціального прогресу, про загальні правові знання, про регулювання суспільних відносин, що виникають у публічно-правовій сфері.

Однією із дисциплін публічного права є адміністративне право. На адміністративне право лягає основне навантаження щодо юридичного забезпечення адміністративної реформи, конституційних засад організації виконавчої влади, гуманізації діяльності держави, а також задоволення прав і законних інтересів громадян, їх колективів та організацій у процесі взаємодії з державним апаратом.” [4]

Дана дисципліна дає можливість застосувати здобуті знання на практиці, зокрема, забезпечувати захист прав і законних інтересів суб'єктів у взаємодії з різними державними органами та гілками влади, забезпечувати правове державне управління різними сферами, галузями економіки, соціально культурне будівництво та адміністративно-політичну діяльність.

Наступна дисципліна, яка є надзвичайно важливою у підготовці юриста міжнародника - конституційне право. Конституційне право є нормативною дисципліною, тобто обов'язковою для будь-якого юриста, зокрема, юриста міжнародника. Знання Конституції є вагомими для даної професії, оскільки основним правовим актом, яким керуються фахівці даної професії, є саме Конституція. Це основний закон нашої держави та суспільства. Саме тому надзвичайно важливо знати основні положення Конституції, механізми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина, особливості

конституційно-правової відповідальності, конституційно-правове регулювання питань організації та діяльності органів державної влади, поняття та конституційні засади територіального устрою України, засади місцевого самоврядування тощо.

До того ж, знання конституційного права допоможуть юристу-міжнароднику аналізувати різного роду норми конституційно-правових актів і забезпечувати імплементацію міжнародно-правових актів у національне законодавство.

Наступна дисципліна, яка повинна бути присутня у підготовці студентів міжнародного права - це кримінальне право.

Кримінальне право України необхідне для даної професії. Вивчення курсу кримінального права України спрямоване на те, щоб пізнати закономірності, які існують у галузі протидії злочинності. Належну увагу навчальній дисципліні - кримінальному праву України - змушені приділяти студенти, які планують працювати в органах державної виконавчої влади, правоохоронних та правозахисних органах, займатися правовим обслуговуванням підприємництва, наданням юридичної допомоги окремим громадянам тощо. Знання положень, які стосуються даної дисципліни, допоможуть уникати помилок та правопорушень на роботі та в позаробочий час.

Основна мета державно-правової спеціалізації полягає в тому, щоб підготувати майбутніх юристів-міжнародників для роботи в різних ланках апаратів державних (органів державної влади та місцевого самоврядування) і громадських організацій, для забезпечення діяльності політичних партій та громадських структур, для захисту прав людини у даній сфері.

“Одним із правових обов’язків юриста-міжнародника, що передбачений законодавством для забезпечення досягнення конкретного суспільно державного результату, є здійснення допоміжних функцій публічного характеру, спрямованих на забезпечення ефективного виконання органами державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадовими особами,

основних завдань, передбачених нормами чинного законодавства.”[1] Зокрема тут проявляється публічно-правова сфера діяльності юриста-міжнародника.

Перед Міністерством закордонних справ України поставлені конкретні цілі, зокрема: сприяти піднесенню авторитету України на міжнародній арені, забезпечити всебічний розвиток політичних, економічних, гуманітарних, наукових та інших зв'язків із зарубіжними країнами, захищати права та інтереси України та її громадян. Досягнути поставлених цілей зможуть досягнути лише кваліфіковані спеціалісти із відповідними знаннями міжнародного права та публічно-правових дисциплін.

Юрист-міжнародник, може працювати, застосовуючи свої знання, в органах виконавчої влади. Центральним органом виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, якому підпорядковані фахові міністерства, в тому числі і Міністерство закордонних справ України, де безпосередньо працюють юристи міжнародники.

Важливим напрямком ефективного застосування знань публічно правових дисциплін юристами-міжнародниками є також їх участь у діяльності міжнародних організацій та міжнародних судів.

Позитивним прикладом роботи вітчизняних юристів у Раді Європи стало внесення прогресивних демократичних норм у Конституцію України у 90-х роках минулого століття. На сучасному етапі підтвердженням фахової діяльності юристів-міжнародників, яка б не була можливою без належного рівня опанування публічно-правових норм, стали перемоги України у Стокгольмському арбітражі (“Нафтогаз” проти “Газпрому”), у Морському трибуналі та позитивний для нашої держави процес розгляду справ проти Росії у Європейському суді з прав людини та Міжнародному суді ООН.

Висновок. Підсумовуючи, я би хотіла сказати, що в нинішній час професія юриста-міжнародника надзвичайно важлива, оскільки саме він покликаний забезпечувати співробітництво, налагоджувати контакти, забезпечувати мир та стабільність, охороняти права, інтереси та потреби громадян.

Юристи-міжнародники наділені великою довірою суспільства та громадян, тому це ставить перед ними неабиякі як і професійні, так і особисті вимоги.

Щодо професійних навичок, то майбутній юрист-міжнародник повинен бездоганно орієнтуватися як і в національному праві, так і в міжнародному. Розуміти в чому їх відмінність, як проявляється взаємодія та як проходить імплементація міжнародних норм у національне законодавство.

Одними з найбільш важливих та потрібних у підготовці юриста міжнародника є саме публічно-правові дисципліни. Їх важливість полягає в тому, що завдяки цим дисциплінам студенти зможуть розуміти суть публічно-правових відносин і ефективно застосовувати свої знання в практичній діяльності з реалізації прав і законних інтересів України та її громадян.

Такі складові публічно-правових дисциплін як конституційне право, адміністративне право, кримінальне право тощо нададуть майбутньому фахівцю знання про регулювання суспільних відносин у конкретних органах державної влади, зокрема в органах виконавчої та законодавчої влади, правоохоронних та правозахисних органах, структурних підрозділах митної служби і т.д.

Кожна з вищеперерахованих дисциплін має велике значення у процесі навчання студента, оскільки вони формують у нього базові знання про те, як потрібно захищати права та інтереси держави та її громадян, на яких нормах та підставах це здійснювати.

І найголовніше, як вже зазначено вище в Основній частині, ефективне використання знань публічно-правових дисциплін дає реальні позитивні результати у діяльності юристів-міжнародників з вітчизняних міністерств і відомств, яка набуває додаткової важливості й актуальності з врахуванням нинішньої агресії Росії проти України, що вимагатиме підвищення рівня та обсягів їхньої роботи, насамперед, у міжнародних організаціях та арбітражах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бевзенко В. М. Публічно-правові відносини: сутність та ознаки. Харків-2009. –С.3
2. Бісюк О. С. Публічно-правові дисципліни. Вісник кафедри [Електронний ресурс]/ О. С. Бісюк. – Режим доступу: <https://kynu.edu.ua/kafedra-publichno-pravovikh-distsiplin/>
3. Волова Л. И. О методике преподавания международного права в современный период//Український часопис міжнародного права//Проблеми викладання міжнародного права. Київ-2013.-С.34-35
4. Васильев Л. С. Административное право Украины (общая часть)/ Учебное пособие. Харків: «Одиссей» - 2002. –С.65
5. Дурман О. Л. Аналіз деяких механізмів державного управління для формування зовнішньої політики. Херсонський національний технічний університет. –С.4
6. Касияненко Н. В., Публичное право/Пособие Белорусского государственного университета. Минск-2015. -С.3-4
7. Кормич Б. А., Коваль Н. О. Митне право. Одеса: Фенікс - 2021. - С.4
8. Настечко К. О. Міжнародне право як професія. Вимоги до кваліфікації та компетенції юристів-міжнародників//Український часопис міжнародного права//Проблеми викладання міжнародного права. Київ-2013.- С.67
9. Сандровский К. К. Право внешних сношений. Київ: Вища школа.1986. –С.328
10. Серёгин В. А. /Сыроед Т. Л. Целостность, системность и сбалансированность в преподавании международного права//Український часопис міжнародного права//Проблеми викладання міжнародного права. Київ-2013. -С.71,74

МНОЖИННІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ

Сорокін Роман Олександрович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри кримінального права та криминології,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Кримінальне правопорушення, згідно положень ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – КК України), визначається як суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення [1]. При цьому, доволі типовою ситуацією є вчинення суб'єктами кількох кримінальних правопорушень, тобто, множинність кримінальних правопорушень, що безсумнівно має враховуватися при кваліфікації та притягненні кримінальної відповідальності, звільненні від неї.

Теорія кримінального права свідчить про те, що дослідженням множинності займалися багато науковців, як, наприклад, Тютюгін В. І., Борисов В. І., Кириленко О. І., Михайленко Д. Г., Стрельцов Є. Л., Фріс П. Л. та ін. Однак, систематичне збільшення випадків притягнення до кримінальної відповідальності осіб за нові кримінальні правопорушення, які вже притягалися до неї, свідчить про неефективність правоохоронних та судових органів, що у свою чергу спонукає до необхідності дослідження поняття та ознак множинності кримінальних правопорушень.

Здійснюючи дослідження за даною тематикою, у першу чергу варто наголосити, що у КК України відсутнє нормативне визначення множинності кримінальних правопорушень, хоча опосередковане уявлення про даний

інститут кримінального права визначається завдяки ст.ст. 32-35 (Розділ VII Повторність, сукупність та рецидив кримінальних правопорушень), 70-72 КК України (Розділ XI Призначення покарання) [1]. Враховуючи це, слід розглядати поняття «множинності кримінальних правопорушень» та її специфіку крізь призму кримінально-правової доктрини.

Поняття множинності серед науковців не обмежується один розумінням. Так, множинність – це вчинення суб'єктом злочину у співучасті або самостійно двох чи більше злочинних діянь, що кваліфікуються за самостійним складом Особливої частини КК України [2, с. 111]. Схоже за змістом поняття пропонує і М. І. Бажанов: випадки у яких одна особа чи співучасники вчиняють два або більше злочинних діяння, кожне з яких містить ознаки самостійного складу злочину [3, с. 5]. У свою чергу Шапченко С. Д. визначає множинність кримінальних правопорушень як різновид суспільно небезпечної поведінки однієї й тієї самої особи, що згідно закону розуміється як окремі правопорушення, за кожен з яких передбачена окрема кримінальна відповідальність і кожен із яких певним чином впливає на сукупну кримінальну відповідальність цієї особи [4, с. 3].

Наведені вище поняття у цілому є змістовними і надають уявлення щодо даного інституту. Однак, їх недоліком є відсутність суттєвої та змістовної ознаки як кримінально-правового явища, тобто, що не усі кримінальні правопорушення, які її утворюють, повинні бути юридично значущими і зберігати юридичні властивості незалежно від стадій кримінального провадження [5, с. 172-173].

Що стосується ознак множинності кримінальних правопорушень, то слід виділити наступні:

- 1) вчинення діяння, що є кримінально караним;
- 2) вчинення двох і більше кримінальних правопорушень, які передбачають самостійні склади (різномірні, однорідні і тотожні кримінальні правопорушення);
- 3) структурні елементи - два або більше одиничних кримінальних

правопорушень;

4) не залежить від ролі особи при співучасті, а також того чи кримінальні правопорушення були закінчені чи незакінчені;

5) кримінальні правопорушення, що структурно утворюють множинність, охоплюються протиправною поведінкою однієї особи (може бути як один акт протиправної поведінки, так і певна послідовність діянь, що відокремлені між собою часовими проміжками) [6, с. 100];

6) множинність встановлюється не щодо суспільно небезпечних діянь, а стосовно конкретної особи;

7) стосовно окремо вчиненого злочину, який входить до множинності, то зберігається юридична значущість, що впливатиме на зміст та обсяг загальної кримінальної відповідальності, яка проявляється як під час кваліфікації злочинів, так і під час призначення покарання за їх вчинення;

8) множинність існує за умови відсутності підстав передбачених ст.ст. 49, 80, 86, 87 КК України, а також не має бути знятої чи погашеної судимості [1].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, поняття множинності кримінальних правопорушень національним законодавцем не регламентується, проте, уявлення про її специфіку можливе завдяки опосередкованому визначенню її видів (повторність, сукупність та рецидив злочинів). Єдиним джерелом сутності та ознак інституту множинності є теорія кримінального права, яка свідчить про відносну єдність підходів до її розуміння. Саме тому доцільно є визначити на рівні КК України сутності множинності кримінальних правопорушень, що може усунути низку проблем теоретичного, нормативного та правозастосовного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид.,

допов. Х. : Право, 2013. Т. 1 : Загальна частина / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] 2013. 376 с.

3. Бажанов М. І. Множинність злочинів за кримінальним правом України. Х.: Право, 2000. 128 с.

4. Шапченко С. Д. Курс лекцій зі спецкурсу «Теоретичні основи кримінальноправової кваліфікації». Кваліфікація злочинів при конкуренції кримінально-правових норм. [Рукопис]. Київ, 2016. 16 с.

5. Спінатій В. В. Множинність у кримінально-правовій доктрині: дефініція та ознаки / В. В. Спінатій // Новітні кримінально-правові дослідження. 2019 : альманах наукових досліджень / за ред. О. В. Козаченка, О. М. Мусиченко. Миколаїв : СПД Румянцева Г. В., 2019. С. 169-175.

6. Кримінальне право України : Загальна частина : конспект лекцій – довідник / О. В. Козаченко, О. М. Мусиченко. Миколаїв : Іліон, 2017. 298 с.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СПІВУЧАСНИКІВ

Ступак Анастасія Іванівна

Курсант II курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції КП-133
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри
кримінального права та кримінології
ННППФПП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Питання регламентації правових наслідків вчинення кримінального правопорушення у співучасті сьогодні дуже актуальні. Зокрема, науковий інтерес становить проблема кримінальної відповідальності окремих співучасників, які хоча й могли не брати безпосередньої участі у виконанні об'єктивної сторони, однак виконували роль, яка певною мірою уможливила вчинення кримінального правопорушення іншими співучасниками. Проблеми, пов'язані із регламентацією у законодавстві співучасті загалом і пособництва зокрема, досліджували Ю. В. Абакумова, Ю. В. Гродецький, Г. П. Жаровська, І. О. Зінченко, О. О. Кваша, І. Д. Козочкін, Р. С. Орловський, О. В. Ус, В. Ю. Шубіна, С. С. Яценко та інші науковці. Проте деякі питання вимагають подальшого системного вивчення [1, с. 120].

Щодо проблеми підстави відповідальності співучасників переважають дві теоретичні конструкції: акцесорного (несамостійного) характеру співучасті й незалежності відповідальності співучасників від дій виконавця. Саме акцесорна природа співучасті є однією із найбільш відомих теорій співучасті у кримінально-правовій науці. Ця теорія виходить із несамостійного характеру співучасті, відповідальність усіх співучасників пов'язується із відповідальністю виконавця. Відмітимо близькість цієї концепції до попередньої. Так, на думку вчених, правознавець М. І. Ковальов висунув поняття загального складу

кримінального правопорушення, саме захищаючи тезу про акцесорність співучасті. Основні положення цієї теорії можна згрупувати так: підставою кримінальної відповідальності співучасників є діяння виконавця, що має ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого КК; співучасник притягається до відповідальності за тією статтею, що й виконавець.

Однак правильною є позиція Ф. Г. Бурчака про те, що не можна говорити про відповідальність співучасника за дії виконавця без виникнення суперечності з основними ідеями кримінального права і правосуддя. Тому багато науковців дотримується думки про самостійну відповідальність кожного співучасника. Ще в середині минулого століття констатовалося, що підстава кримінальної відповідальності — єдина для всіх форм злочинної діяльності, кожна особа, діє вона сама чи спільно з іншими особами, вчиняючи кримінальне правопорушення, тим самим створює підставу своєї кримінальної відповідальності. У сучасній кримінально-правовій науці України також превалує така позиція: «кримінальна відповідальність співучасників ґрунтується на теорії автономної (самостійної) відповідальності кожного співучасника кримінального правопорушення за вчинене» [2, с. 23].

Так, вирішуючи питання про кримінальну відповідальність при співучасті, варто відзначити, що співучасть не завжди підвищує суспільну небезпечність, а внесок у досягнення злочинної мети залежить не лише від виду та форми співучасті, а й від активності та результативності діянь того чи іншого співучасника.

Традиційно в науці кримінального права виділяють два види співучасті. Це так звана складна співучасть, коли поряд із виконавцем у вчиненні кримінального правопорушення беруть участь: організатор, підбурювач чи пособник, та співвиконавство, тобто умисна спільна участь у вчиненні кримінального правопорушення декількох виконавців із різним ступенем їх зорганізованості. Чинне законодавство не містить формалізованого посилення відповідальності залежно від форм та видів співучасті і навіть не декларує підвищену небезпечність кримінального правопорушення, вчинюваного у

співучасті [3, с. 56].

У п. 2 ч. 1 ст. 67 КК України як обставина, що обтяжує покарання, вказується вчинення кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб та організованою групою, що, безумовно, охоплює лише дві форми співучасті із чотирьох, передбачених ст. 28 КК України.

У статтях Особливої частини КК України як кваліфікуючі ознаки передбачаються різні види груп. Зокрема, ч. 3 ст. 152 передбачає відповідальність за вчинення дій групою осіб, ч. 2 ст. 127 - за попередньою змовою групою осіб, ч. 3 ст. 109 - організованою групою. Створення злочинної організації які форми співучасті, передбаченої ч. 4 ст. 28 КК України, визначено як самостійний склад кримінального правопорушення в ст. 255 КК України. Це свідчить про те, що в кримінальному законі в його Загальній та Особливій частинах відбивається підвищена суспільна небезпечність кримінального правопорушення, вчинюваного різними видами злочинних груп [4, с. 1].

Отже, питання підстави кримінальної відповідальності співучасників пов'язане із загальною конструкцією інституту співучасті у кримінальному правопорушенні. Підсумовуючи отримані узагальнення, відзначимо, що ключові положення містяться в теорії самостійної відповідальності співучасників, що підтверджується і проведеним нами аналізом норм, що утворюють інститут співучасті в КК України. В сенсі акцесорної природи співучасті підсумкова оцінка дій співучасників не є абсолютно самостійною, оскільки залежить від ступеня реалізації умислу співучасників, який, у свою чергу, визначається характером дій виконавця. Виконавець принаймні має розпочати виконання об'єктивної сторони кримінального правопорушення, для того щоб констатувати співучасть, і це є ідея акцесорності відповідальності.

Залежність відповідальності співучасників від діяння виконавця не є повною, а лише частковою. Можна говорити про те, що підстава кримінальної відповідальності співучасників має характерні властивості як теорії акцесорного характеру співучасті, так і теорії самостійної відповідальності

співучасників. Тому слід констатувати симбіоз цих двох теорій при вирішенні проблеми кримінальної відповідальності співучасників кримінального правопорушення. Такий «змішаний» підхід до цього питання сприйнятий і в чинному кримінальному законодавстві України. Разом з тим не слід розуміти таке змішування як невідомість внеску окремого співучасника у спільний злочинний результат. Розподіл ролей обумовлює не тільки і розподіл вини між учасниками спільного кримінального правопорушення, але й рольовий розподіл відповідальності [2, с. 28].

Оскільки законодавець розрізняє відповідальність співвиконавців залежно від ступеня зорганізованості групи, це означає, що, крім характеру і ступеня участі, необхідно враховувати й цю ознаку. Тим більше, що внаслідок судового тлумачення такий ступінь зорганізованості, який характерний для організованої групи, дає можливість кваліфікувати дії всіх співучасників як співвиконавців незалежно від характеру участі в учиненні кримінального правопорушення.

Таким чином, кримінальний закон диференціює кримінальну відповідальність за співучасть у кримінальному правопорушенні, але окремі його положення можуть бути істотно покращені [3, с. 63].

У деяких державах передбачено диференційований підхід до кримінальної відповідальності співучасників, згідно з яким призначається різна міра покарання для виконавця та інших співучасників. Положення, відповідно до якого співучасникам, у тому числі пособнику, призначається більш пом'якшене покарання, ніж виконавцю, містить ст. 36 Кримінального кодексу Іспанії (КК Іспанії), в якій ідеться про те, що співучасникам закінченого кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення призначається покарання нижче на один ступінь, ніж покарання, передбачене виконавцям. Водночас ст. 29 цього Кодексу визначено, що співучасниками є особи, які не є виконавцями, що, здійснюючи певні дії одночасно або до вчинення кримінального правопорушення, тим самим беруть участь у його вчиненні.

Між тим Кримінальний кодекс Туреччини (КК Туреччини) не містить понять «підбурювачі» та «пособник». Лише у ст. 65 цього Кодексу визначено три діяння, у яких може полягати співучасть у вчиненні кримінального правопорушення: 1) схиляння іншого до вчинення правопорушення, або схвалення його рішення вчинити правопорушення, або обіцянка своєї допомоги і підтримка після вчиненого діяння; 2) надання настанов щодо вчинення кримінального правопорушення або підготовка засобів і знарядь вчинення кримінального правопорушення; 3) надання до або під час вчинення правопорушення своєї допомоги і підтримки для полегшення його вчинення.

З урахуванням аналізу законодавства зарубіжних держав виокремлено два способи диференціації правових наслідків діянь виконавців та інших співучасників (підбурювачів і пособників): 1) закріплення загальної норми, що визначає ступінь зменшення покарання іншим співучасникам (наприклад, на один ступінь; на 25%; наполовину), яка поширюється на будь-які випадки вчинення кримінальному правопорушенні у співучасті; 2) встановлення правила, згідно з яким пом'якшення покарання іншим співучасникам залежить від істотності їх ролі у вчиненні кримінального правопорушення. Якщо їх участь у кримінальному правопорушенні має суттєве значення, зменшення покарання такому співучаснику не здійснюється [1, с. 125].

Другий із зазначених підходів, на наш погляд, є виправданим, оскільки забезпечує, по-перше, надання правової оцінки тій обставині, що діяння інших співучасників можуть бути за своєю правовою природою менш суспільно небезпечними, ніж діяння виконавця кримінального правопорушення; по-друге, надання правової оцінки тій обставині, що допоміжні за своїм змістом діяння інших співучасників можуть мати важливе значення для настання злочинного результату, а це, у свою чергу, має бути відображено у призначеному особі покаранні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цибулін Т. Б. Кримінальна відповідальність пособника за законодавством зарубіжних держав. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України 1'2016* URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/9-2016/tsybulin.pdf> (дата звернення: 30.01.2023).
2. Кваша О. О. Підстава кримінальної відповідальності співучасників кримінального правопорушення *Міждисциплінарні гуманітарні студії Серія: Правничі науки. 2014. Вип. 1.* URL: http://history.org.ua/JournALL/mgumstud/mgumstud_2014_1_1/4.pdf (дата звернення: 30.01.2023).
3. Орловський Р. С. Диференціація кримінальної відповідальності при співучасті. *Наукові дослідження. Питання боротьби зі злочинністю.* URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6223/1/Orlovskiy_53.pdf (дата звернення: 30.01.2023).
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131* - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14iText> (дата звернення: 30.01.2023).

КРАЙНЯ НЕОБХІДНІСТЬ

Таймасханов Халід Сайд-Магомедович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри кримінального права та кримінології,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Перш за все, хочу зазначити про те, що в сучасних умовах сьогодення важливим регулятором суспільних відносин і забезпечення правопорядку є кримінальне право. Його вплив проявляється у двох основних напрямках: криміналізація та декриміналізація. У цій галузі права також використовується інший спосіб - встановлення некримінально-протиправності діянь, схожих за окремими ознаками на кримінальні правопорушення, але за своєю соціально-правовою природою не є кримінально-протиправними.

До таких діянь належать також діяння, вчинені за обставин, наявність яких з точки зору закону передбачає визнання цих діянь допустимими чи суспільно корисними, у тому числі діяння, вчинені в умовах крайньої необхідності [1, с. 240].

Визначення видів і детальне правове регулювання подібних діянь є одним із напрямів кримінально-правової політики. Як випливає з аналізу практики реалізації чинного кримінального законодавства, в сучасних умовах цій сфері приділяється значна увага, свідченням чого, серед іншого, є виділення вперше в Загальній частині Кримінального кодексу України 2001 року окремого розділу розділу VIII «Обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння».

Новелою цієї норми було більш системне та повне викладення змісту цієї

обставини з визначенням кримінальної відповідальності за перевищення меж крайньої необхідності, а також характеристика можливого суб'єктивного стану особи, спричиненого небезпекою, яка їй загрожує.

Крайня необхідність як обставина, що виключає кримінальну протиправність діяння, пройшла тривалий історичний розвиток у кримінальному праві, починаючи з приписів, які за певних умов передбачали виключення відповідальності за заподіяння шкоди особі чи майну з його самостійного виділення. як однойменна норма [2, с. 88].

В історико-правовому аспекті вона характеризується різними прикладами, починаючи від знешкодження тварини, яка загрожувала життю людини, знищення майна для запобігання поширенню вогню. Практика показала, що крайня необхідність використовується для захисту не тільки особистих, а й суспільних і державних інтересів.

Також хочу зазначити про те, що існують наступні умови, що визначають правомірність крайньої необхідності:

- наявність небезпеки заподіяння шкоди об'єкту охорони;
- небезпека, що виникла, має бути існуючою, реальною, тобто виникла, існує і ще не минула;
- небезпека має бути неминучою, і її неможливо усунути без заподіяння шкоди іншим цінностям, також охоронюваним законом;
- шкода має бути заподіяна так званим третім особам, якщо шкода заподіяна нападнику, то вчинене розглядається за правилами необхідної оборони;
- особа завдає шкоди, будучи змушена або вимушена до цього об'єктивними обставинами;
- заподіяна шкода має бути меншою за шкоду, яку вдалось відвернути [3, с. 40].

Стан крайньої необхідності визнається також у випадках, коли дії, вжиті для запобігання шкоді, не досягли своєї мети і шкода сталася, незважаючи на зусилля особи, яка за сумління розраховувала її запобігти.

Аналіз наведених норм свідчить, що крайня необхідність розглядається як зіткнення кількох охоронюваних законом інтересів, а захист одного інтересу досягається шляхом заподіяння шкоди іншому. При цьому крайня необхідність серед інших обставин, що виключають кримінальне правопорушення, залишається їх стійкою складовою.

Отже, крайня необхідність - це збіг обставин, при якому виникла безпосередня небезпека для певного об'єкта, врятуватися від якого можна лише шляхом заподіяння шкоди іншому, менш цінному об'єкту.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. М. Шуп'яна. Крайня необхідність: історико-правовий аспект законодавчого закріплення на українських землях. Юридичний вісник. №4. 2019. С. 236-243.
2. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. А. Клименко. – Київ : МАУП, 2004. – 328 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 428 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК ФОРМИ СПІВУЧАСТІ

Таймасханов Халід Сайд-Магомедович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Людвік Валентин Дмитрович

доцент кафедри кримінального права та криминології,
кандидат юридичних наук, доцент
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Статтею 3 Конституції України закріплюється, що найвищою соціальною цінністю в Україні є людина, її життя та здоров'я, недоторканість і безпека, честь та гідність [1]. Реалізації даних положень державою забезпечується, у тому числі, крізь призму закріплення правових норм. Так, у відповідності до ст. 26 Кримінального кодексу України (далі – КК України), співучастю у кримінальному правопорушенні є умисна спільна участь декількох суб'єктів кримінального правопорушення у вчиненні умисного кримінального правопорушення. Однією із найнебезпечніших форм співучасті, серед закріплених статтею 28 КК України, є злочинна організація [2], адже з огляду на свою специфіку, несе найбільшу загрозу конституційним цінностям.

Злочинна організація як форма співучасті, її проблематика були предметом дослідження багатьох фахівців, зокрема, Кузьмін С., Кислий А., Савченко А., Демидова Л., Тихий В., Гуторова Н., Піонтковський О., Гришаєв П. та ін. Тим не менше дискусія щодо поняття «злочинна організація», її ознак, а також доцільність прийняття щодо цього змін до КК України продовжується. З огляду на це, актуальним є дослідження проблемних аспектів злочинної організації як форми співучасті.

Положення ч. 4 ст. 28 КК України, закріплюють особливості вчинення кримінального правопорушення злочинною організацією, системний аналіз яких надає підстав для виділення наступних: 1) кількість учасників - п'ять і більше; 2) ієрархічність; 3) мета – безпосереднє вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів; 4) стійкість; 5) зорганізованість [2]. При цьому, сучасне трактування кількісної ознаки злочинної організації стало використовуватися з моменту набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» № 270-VI від 15.04.2008 р. [3]. До внесення таких змін, кількість учасників злочинної організації повинна була складати три і більше.

Окремі науковці критично ставляться до цих змін, адже досить поширеним є підхід щодо скорочення необхідної кількості учасників злочинної організації. Зокрема, Марчук Є. К. визначає таку кількість на рівні двох і більше осіб [4, с. 71-72], Вознюк А. А. же акцентує на доцільності трьох осіб у злочинній організації [4, с. 68]. На нашу думку, слушною є позиція Шульженко О. В., Крот М. А., які приходять до висновку необґрунтованості законодавчо закріпленого кількісного складу на рівні п'яти осіб та нелогічності пропозиції щодо двох осіб з огляду на присутність перешкод у правозастосовчій практиці у випадку п'яти осіб та відсутності ієрархії за двох осіб [5, с. 86].

При цьому, закріплення мінімального кількісного складу на рівні трьох осіб узгоджуватиметься із ст. 2 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, яка визначає «організовану злочинну групу» як структурно оформлену групу в складі трьох або більше осіб з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів або злочинів визнаних такими відповідно до цієї Конвенції [6]. Серйозними ж злочинами у розумінні національного кримінального законодавства є тяжкі та особливо тяжкі злочини, що є характерним для злочинної організації, тобто мети її створення.

Неоднозначність має місце і щодо ознаки стійкості злочинної організації,

адже присутні кілька підходів у доктринальній площині. Так, згідно першого підходу, стійкість розглядається науковцями крізь призму кількісного показника злочинної організації або ж кількості вчинених чи таких, що готуються злочинів. Що стосується другого підходу, то його прихильники тлумачать стійкість вже через якісні показники, зокрема, тривалість існування, детальність плану діяльності, внутрішня дисципліна, сталість форм і методів злочинної діяльності тощо [5, с. 87]. Судова ж практика також доволі схожа у цьому плані і не виділяє виключного переліку ознак стійкості злочинної організації поділяючи їх на зовнішні та внутрішні [7]. Враховуючи абсолютну розбіжність підходів за даною ознакою, не випадковою є дискусія серед науковців щодо взагалі того чи варто її виділяти взагалі. На нашу думку, ознаку стійкості злочинної організації не варто виключати із переліку ознак, а до вирішення такої проблематики виходити з того, що стійкість має встановлюватися у кожному випадку окремо в залежності від обставин кримінального провадження.

Отже, з огляду на вищевикладене, можна констатувати, що правова регламентація злочинної організації як форми співучасті є виправданою, враховуючи високий рівень суспільної небезпечності та специфіки. Однак, дана специфіка обумовлюється існуванням дискусій щодо певних ознак злочинної організації, зокрема, кількість її учасників, стійкість, що у свою чергу створює відповідні перешкоди для розвитку даного інституту. Саме тому за доцільним є продовження досліджень у дискурсі сутності злочинної організації та її особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141. Дата оновлення: 01.10.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#n4250> (дата звернення: 10.12.2022).
2. Кримінальний кодекс України: Закон, Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-

III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст.131. Дата оновлення: 06.11.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 10.12.2022).

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності: Закон України від 15.04.2008 р. № 270-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-17/ed20080507#Text>

4. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: моногр. Київ, 2015. 191 с.

5. Крот М. А., Шульженко О. В. Злочинна організація та її ознака збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. У 2-х томах. Запоріжжя: КПУ, 2019. № 1(34). Т. 1. С. 84-88.

6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 15.11.2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 12.12.2022).

7. Вирок Шевченківського районного суду міста Києва у справі № 761/13485/22 від 21.09.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106420358> (дата звернення: 12.12.2022).

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Тітова Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти II курсу ФПФПКП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Чорна Аліна Геннадіївна

капітан поліції, старший викладач
кафедри кримінального права та криминології ННППФПНП
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ

Одним із обов'язкових елементів складу кримінального правопорушення, без якого не може наставати кримінальна відповідальність, є суб'єкт кримінального правопорушення. Його умовно можна вважати основним елементом складу кримінального правопорушення, адже саме суб'єкт вчинює винні, протиправні, суспільне небезпечні діяння, що посягають на об'єкт кримінального правопорушення.

Важливо усвідомлювати, що властивості суб'єктів кримінального правопорушення мають значення не тільки при кваліфікації протиправних діянь, але і можуть служити підставою для призначення того чи іншого виду покарання, яке також диференціюється в залежності від властивостей суб'єкта, впливаючи на відповідальність шляхом призначення певного (спеціального) виду покарання, або враховується як обставина, що характеризує особистість винного. Отже, у зв'язку з перерахованими вище тезами є актуальним розгляд спеціального суб'єкта кримінального правопорушення в кримінальному праві України.

У ч. 2 ст. 18 КК України закріплене законодавче визначення спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Відповідно до частини 2 ст. 18 КК України: «Спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна

відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа» [1]. Отже, спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення визнається фізична осудна особа, винна у вчиненні кримінально карного діяння, склад якого в обов'язковому порядку передбачає наявність тих чи інших ознак, що характеризують його виконавця.

Ознаки спеціального суб'єкта кримінального правопорушення виявляють та відбивають різноманітні особливості особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, характеризуючи особистість; і ці властивості підкреслюються законодавцем у конкретних складах [20, с. 24]. Вони настільки істотні, що їхня наявність, з точки зору кримінального закону або робить діяння суспільно небезпечним, або різко змінює характер та ступінь суспільної небезпеки.

Отже, можна виділити певні ознаки, що характеризують суб'єкт кримінального правопорушення, і розподілити їх на три досить обширні групи.

По-перше, ці ознаки можуть бути конструктивними, тобто вони передбачені в диспозиції основного складу кримінального правопорушення; вони є обов'язковими ознаками цього злочину. Так, державну зраду може вчинити тільки громадянин України, а зловживання владою або службовим становищем тільки службова особа.

По-друге, різні ознаки, що характеризують суб'єкт кримінального правопорушення, можуть бути передбачені в різних частинах однієї статті КК України. Але, якщо ознаки двох складів кримінальних правопорушень збігаються та один з них передбачає менше коло можливих суб'єктів, то застосуванню підлягає саме остання норма.

По-третє, ознаки можуть виступати факультативними. Значення факультативних ознак виявляється тоді, коли якісь ознаки, що характеризують суб'єкт, не передбачені в статтях Особливої частини КК. У цьому випадку особливості суб'єкта знаходяться поза рамками складу, вони стосуються характеристики особистості злочинця та можуть відігравати роль пом'якшуючих (якщо вони зазначені в ст. 66 КК України) або обтяжуючих обставин (якщо вони зазначені в ст. 67 КК України) при призначенні

покарання. Наприклад: неповноліття, неодноразовість і рецидив кримінальних правопорушень і т. п. [3, с. 34].

Доцільно серед ознак спеціального суб'єкта виділити найголовніші і класифікувати їх.

Щодо класифікації ознак спеціального суб'єкта кримінального правопорушення можливо застосувати різні принципи. Класифікувати їх, наприклад, в залежності від виду складу кримінального правопорушення, де вони вказані; кількості таких ознак в конкретному складі кримінального правопорушення; методу їх опису та ін.

Ще в науковій літературі виокремлюють й такий поділ: ознаки, що характеризують спеціальних суб'єктів, можуть бути класифіковані в такий спосіб: 1) ознаки, що характеризують державноправове положення особи (іноземець, особа без громадянства); 2) ознаки, що характеризують професійне положення; 3) ознаки, що характеризують службове положення, особливі якості виконуваної роботи; 4) демографічні ознаки – стать, вік, родинні відносини [4, с. 89].

Важливою є й така ознака спеціального суб'єкта як повторність вчинення кримінальних правопорушень, яка: по-перше, виявляє суспільну небезпеку особи, що скоїла кримінальне правопорушення, а по-друге — обмежує коло можливих суб'єктів кримінального правопорушення, встановлюючи тим самим відповідальність спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. Однак, на відміну від КК України 1960 р., чинний КК України не містить поняття особливо небезпечний рецидивіст.

Особливої уваги заслуговує також й співучасть у кримінальних правопорушеннях із спеціальним суб'єктом. Це питання привертає увагу вчених тривалий час. Так, наприклад, висловлюється думка, що співучасть у кримінальних правопорушеннях зі спеціальним або спеціально-конкретним суб'єктами має специфічні особливості, які не можна ігнорувати при розв'язанні питання про визнання можливості співучасті в зазначених кримінальних правопорушеннях [5, с. 200]. Ці особливості полягають у тому,

що особи, не наділені спеціальними властивостями або ознаками в тому вигляді, як вони змальовані в законі, фактично не здатні виступати в ролі будь якого співучасника в кримінальних правопорушеннях із спеціальним суб'єктом.

Отже, у кримінальних правопорушеннях із спеціальним суб'єктом фактичними і юридичними виконавцями можуть бути тільки особи, прямо зафіксовані законом. Усі інші особи, які не мають властивостей, зафіксованих у законі, можуть виступати тільки в якості організаторів, підбурювачів, посібників в усіх формах. Слід проте враховувати, що об'єктивна сторона деяких складів кримінальних правопорушень фіксується у законі так, що співвиконавцем частини діянь може бути й особа, що не має всіх необхідних ознак для виконання складу до кінця [6, 84].

Отже, ознаки спеціального суб'єкта завжди доповнюють загальне поняття, і тому є додатковими. Серед ознак спеціального суб'єкта можна виокремити такі: 1) він завжди є представником певної соціальної групи, що сформувалася за певною ознакою; 2) спеціальний суб'єкт як категорія і правове явище в теорії і на практиці слугує розширенню або обмеженню змісту загального суб'єкта; 3) спеціальний суб'єкт відрізняється здатністю мати конкретні права і обов'язки на рівні окремих соціальних груп, які регулюються різними галузями права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року (зі змінами і допов.). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 20.02.2023).
2. Бандурка І. О. Спеціальний суб'єкт як елемент складу злочинів, вчинених проти дітей. *Європейські перспективи*. 2015. № 2. С. 21-25.
3. Судово-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. А. В. Савченка. К. : Центр учб. л-ри, 2013. 1272 с.
4. Мирошниченко Н. А. Особливості у визначенні ознак суб'єктів кримінальних правопорушень. *Правове життя сучасної України* : у 3 т. :

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. С. 89-92.

5. Терентьєв В. І. Спеціальний суб'єкт злочину і «необхідна" співучасть». *Актуальні проблеми держави і права*. 2013. Вип. 21. С. 199-203.

6. Бараненко Д. В. Спеціальний суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України. *Правова держава*. 2012. № 5. С. 81-87.

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Троцький Богдан Вадимович

здобувач вищої освіти 2 курсу

спеціальність 262

Правоохорона діяльність

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Людвік Валентин Дмитрович

Старший викладач кафедри

Кримінального права та процесу

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Найбільш обговорюваним в академічних і практичних колах є нововведення Кримінального кодексу України, яке ввело термін "кримінальний злочин" в правозастосовчу практику колективно по відношенню до термінів "злочин" і "кримінальне правопорушення" з першого липня 2020 року. Основною причиною цього була виняткова завантаженість слідчих, прокурорів і суддів у незначних кримінальних справах. Тому я планую розглянути його в спрощеному форматі запиту. Хоча цей захід, безумовно, є законним, він вимагає всебічного перегляду багатьох нормативних актів та поправок до термінології, що призводить до багатьох внутрішніх та зовнішніх суперечностей.

Відповідно до нових редакцій статей 11 і 12 Кримінального кодексу України, вводиться поняття «кримінальне правопорушення», кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини; проступок відрізняється від злочину лише формально – покаранням: яке не може передбачати позбавлення волі, а штраф за проступок не може перевищувати трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відтак 11 стаття КК України зазначає, що кримінальне правопорушення – це суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом

кримінального правопорушення. Визнати кримінальне правопорушення означає встановити, що його ознаки повністю відповідають особливостям норм, які наказують відповідальність за вчинення даного конкретного кримінального правопорушення. Тобто кваліфікація - це пошук положень, які обумовлюють, що особа несе відповідальність за суспільно небезпечні діяння. З точки зору права кваліфікація означає оцінку діянь на основі діючих правових норм і віднесення соціальних вчинків людей до певних нормативних категорій.

Відомо, що основа для кваліфікації кримінальних правопорушень була закладена ще за часів Стародавнього Риму. У працях римських юристів розроблялися проблеми, пов'язані з тлумаченням і застосуванням закону, усуненням прогалин і протиріч в законодавстві, розробкою відповідних правил оцінки діянь. Деякі з основних досягнень давнини не втратили актуальності для кваліфікації і до цього дня.

Головним завданням прокуратури в той час було не вирішення спільних проблем, а лише виявлення конкретних злочинців. Під час пошуку відступників будь-яка дія, яка не відповідала релігійним нормам чи інтересам феодалів, могла бути криміналізована. Суд може, на свій розсуд і переконання, притягнути особу до кримінальної відповідальності, не будучи пов'язаною чинним законодавством. Зрозуміло, що в середні століття проблема визнання злочинів насилу вирішувалася.

Крім того, питання визначення складу кримінальних правопорушень визначається як його частина процесу застосування положень кримінального права. У доктрині сучасного кримінального права України дається кілька визначень поняттю "кваліфікація кримінальних правопорушень". Найбільш часто використовуване визначення полягає у встановленні та юридичній організації точної відповідності між ознаками діяння, вчиненого суб'єктом, та ознаками кримінального правопорушення, передбаченого Законом про кримінальну відповідальність." У широкому сенсі це кваліфікація кримінального злочину. 1) Заяву про те, що діяння є злочином, визначення положень Кримінального кодексу, що передбачають відповідальність за діяння,

встановлення відповідності між юридично значущими ознаками злочину і ознаками передбачене законом кримінальний злочин і процесуальне висновок про наявність такої кореспонденції "у результаті розслідування, попереднього слідства, кримінального переслідування та кримінальної оцінки діяння органами суду" 2) "Оцінка кримінальним законом діяння, вчинене особою".

У науці кримінального права необхідно розрізнити поняття "кваліфікація кримінального права" і "кваліфікація кримінальних правопорушень". Оскільки поняття "кваліфікація злочинів Кримінального кодексу" є специфічним і вузьким, воно включено в загальну "кваліфікацію злочинів Кримінального кодексу" і становить лише її частину.

При цьому кваліфікація за Кримінальним кодексом включає в себе не тільки кваліфікацію кримінального правопорушення, а й кваліфікацію інших діянь, які не можуть бути злочинними (діяння неповнолітніх, діяння, вчинені за обставин, що виключають злочинність, діяння психопатів або осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності). У свою чергу, кваліфікація кримінального правопорушення полягає у застосуванні кримінального закону, застосуванні певних положень кримінального закону до вчиненого діяння та віднесенні кримінального правопорушення до характеристик певних положень.

У процесі застосування положень кримінального права слід зазначити, що кваліфікація має центральне значення. Застосування закону - це одне з втілень закону (дотримання, правозастосування, використання закону) і вирішення конкретних справ на основі правових норм. Зміст застосування Кримінального кодексу полягає у забезпеченні виконання положень Кримінального кодексу та покладанні відповідальності на державну сторону (в особі компетентних органів) на тих, хто порушує відповідні заборони.

Підводячи підсумки зі сказаних слів можу додати, що питання криміналізації не втратило своєї актуальності і складності навіть на сучасному етапі розвитку кримінального права, оскільки є численні випадки, коли слідчі, досудові, прокурорські та судові органи виявляли неточні і недоречні злочини. Навіть здається ідеальною кваліфікація може виявити певні прорахунки в

процесі оскарження. Крім того, удосконалюється Кримінальний кодекс України, скасовуються деякі положення, вводяться в дію нові положення. З цієї причини необхідно розрізняти положення кримінального законодавства, проводити відповідну кримінальну оцінку певних суспільно небезпечних діянь і створювати більш ефективні механізми і методи виявлення злочинів. Все це сприяє надійному і всебічному захисту і забезпеченню дотримання прав людини і громадянських прав і свобод в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальне право України. Особлива частина: Підручник. (Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко та ін.) / За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – К.: Юридична думка, 2004. – С. 15.
2. Дигести Юстиніана. – М.: Наука, 1984. – С. 32– 35, 367– 368.
3. Трайнін А. Н. Склад кримінального правопорушення М.: 1946. – С. 10.
4. Беккарія Ч. О. Покарання за суспільно небезпечне діяння – М.: Юриздат, 1939.
5. Кримінальне право. Загальна частина. Підручник. За загальною редакцією О. М. Литвинова. Харків. ХНУВС. 2020. с. 428.
6. Круглов О. Щодо поняття кримінального правопорушення. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2021 / № 2(16). С. 24 – 32.

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

Хирса А. В.

студентка навчально-наукового інституту
права та іноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук

Бондар О. С.

Вступ. При швидкому розвитку цивільно-правових відносин все більшого поширення набувають договірні зобов'язання з передачі майна в користування. До такої групи договірних зобов'язань належить договір прокату.

Договір прокату досліджували такі цивілісти: Г. Осетинська, Н. Хачівська, А. Телестакова, М. Багінський.

Мета роботи. Показати значення договірні зобов'язання з передачі майна в користування.

Матеріали та методи. Методологічною основою стали загально-наукові та спеціально наукові методи, зокрема формально-логічний, системно структурний та порівняльний.

Результати та обговорення. Договір прокату регулюється ст. 787 – ст. 791 Цивільного кодексу України і відноситься до типу договору найму або оренди.

Договір прокату - це угода між наймодавцем та наймачем, в якій визначаються умови використання орендованої (найманої) майнової одиниці. Такий договір можна укласти на різний термін - від кількох годин до кількох років.

За договором прокату наймач одержує майно не у власність, а лише в тимчасове користування. Такою ознакою цей договір відрізняється від договорів купівлі-продажу, міни, за якими покупець майна стає його

власником Оскільки орендар є лише короткостроковим користувачем майна, то після закінчення строку дії договору або в разі його дострокового розірвання він зобов'язаний повернути наймодавцеві майно в належному стані. [1].

Залежно від виду об'єкта оренди можуть встановлюватися різні умови користування, у тому числі строк оренди, орендної плати, стан майна, відповідальність сторін тощо. Також договором можуть бути встановлені правила поведінки орендаря та заборони на використання майна для певних цілей.

Укладення договору є важливою процедурою, яка дозволяє уникнути можливих конфліктів між сторонами. Тому при укладанні договору необхідно дотримуватись усіх необхідних вимог та уважно вивчати всі умови документа.

Договір прокату є договором інкорпорації – наймодавець вправі одноособно встановлювати типові умови договору прокату, проте вони не можуть порушувати прав наймачів, встановлених законом. В іншому випадку такий договір є нікчемними [2, ч. 2 ст. 787].

Сторонами договору прокату є наймодавець та наймач. Наймодавець особа, яка здійснює підприємницьку діяльність, що пов'язана з передачею речей у прокат. Підприємницькою треба вважати таку діяльність суб'єкта, яка здійснюється систематично. Однократний правочин про передачу в найм рухомого майна не буде регулюватися нормами статей про договір прокату. Це можуть бути відносини позички чи найму (оренди). За цивільним законодавством наймодавцями можуть виступати як фізичні особи (підприємці), так і юридичні особи. Найчастіше підприємницьку діяльність із передачі рухомих речей у тимчасове користування здійснюють спеціальні організації, на які покладено широке коло обов'язків з обслуговування споживачів. [3, с. 432]. Орендар, на відміну від орендодавця, може укладати договори прокату незалежно від наявності у нього статусу суб'єкта господарювання. Можна зробити висновок що договір прокату може бути як підприємницьким в інтересах наймача, якщо він укладається у зв'язку із здійсненням ним підприємницької діяльності, так і не бути таким.

Одна з особливостей договору прокату, на відміну від класичного договору найму – відповідно до ст. 791 ЦК України заборона на укладення наймачем договору субнайму. Також, наймач не має переважного права на купівлю речі у разі її продажу наймодавцем, на противагу від положень ч. 2 ст. 777 ЦК України.

Предметом договору найму є рухома річ, яка використовується для задоволення побутових невиробничих потреб. Також предмет договору оренди може використовуватися для виробничих потреб, якщо це встановлено договором [2, ст. 788].

Договір прокату належить до категорії публічних договорів. Згідно з ст. 633 Цивільного кодексу України публічним є договір, в якому одна сторона - Підприємець зобов'язувався надавати товари, виконувати роботи чи надавати послуги кожному, хто звернувся за його діяльністю, яка за своєю природою зобов'язана забезпечувати будь-які інтереси особи. [2].

Висновки. Договір прокату використовується для регулювання цивільних правовідносин, що відображено передачею речей у тимчасове користування однією особою іншій за встановлену договором плату. Такий договір задовольняє побутово-матеріальні потреби людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мартин В. В. и др. ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПРОКАТУ //Друкується за рішенням Вченої ради Київського університету культури (протокол № 7 від 20 лютого 2022 р.). – 2022. – С. 167.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Особлива частина. Академічний курс : [підручник] / З. В. Ромовська. – К. : Атіка, 2005. – 657 с

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Чорна Аліна Геннадіївна

Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології
ННІППФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

Дніпро, Україна

Гальцова Ольга Євгенівна

Курсант Факультету підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Дніпро, Україна

Відповідно до ч.1 ст. 1 Кримінального кодексу України є одним із завдань кримінального права, є протидія злочинності. Найкращим способом захисту прав і свобод людини і громадянина є рання профілактика правопорушень; їх профілактика на ранніх етапах навчання. Вчинення кримінального правопорушення з прямим умислом характеризується наявністю в його розвитку стадій готування та замаху. У разі своєчасного виявлення та недопущення подальшого розвитку забороненого діяння можна запобігти кримінально-правовим наслідками однак ці норми (особливо норми про готування до кримінального правопорушення) не повною мірою відповідають покладеним на них завданням [1].

У чинному Кримінального кодексу України визначено поняття незакінченого кримінального правопорушення, його види, поняття, а також добровільної відмови при незакінченому кримінального правопорушення. Законодавець обмежує сферу відповідальності за підготовчі дії, але, на нашу думку, необхідна подальша декриміналізація підготовчих дій. Невідповідність реального ступеня суспільної небезпеки втручання комплексу заходів державного примусу, які застосовуються для охорони суспільних відносин, означає відсутність на практиці кримінальних справ, пов'язаних з підготовчими

діями. Певні труднощі у практичному вирішенні кримінальних справ створює відсутність комплексного дослідження кримінально-правових інститутів злочинності, яка не була вчинена після прийняття Кримінального кодексу України 2001 року. Потребує нове, більш комплексне дослідження питання незакінченого кримінального правопорушення та кримінальної відповідальності за його вчинення.

Значення незакінченого кримінального правопорушення відіграє важливу роль у практичній діяльності судів і посідає особливе місце в системі кримінального права.

Незважаючи на те, що теоретична розробка проблеми незакінченої злочинної діяльності розпочалася ще у XIX ст., зокрема О. Ф. Кістяковський, А. Н. Круглевського, М. Д. Сергієвського, в юридичній науці ще не вироблено єдиного розуміння цієї категорії кримінального права, і насамперед щодо її точного і однозначного тлумачення та застосування в практичній діяльності правоохоронних органів. Навпаки, більшість питань є дискусійними.

Деякі вчені присвятили свою роботу вивченню найбільш дискусійних питань даної теми, Александров, Й. В. Благоев, М. В. Гринь, М. Д. Дзякур, В. А. Клименко, А. П. Казлов, П. С. Матишевський, Н. В. Маслак, А. О. Пінаєв, М. П. Редін, О. І. Ситникова, Л. З. Тадевасян, М. П. Тихий, М. В. Феактистов, П. Л. та ін.

У зв'язку з викладеним можна зробити висновок як про порушення закону в частині незакінченого кримінального правопорушення, так і про виникнення кримінально-правових труднощів при оцінці складу готування та замаху. Ці обставини зумовлюють необхідність комплексного наукового аналізу незакінченого кримінального правопорушення та розробки шляхів вирішення існуючих проблем з урахуванням історичного досвіду кримінального права.

Дії особи щодо реалізації злочинного наміру можуть призвести до одного з наслідків, які мають різне юридичне значення:

- 1) доведення кримінального правопорушення до кінця;

2) готування до вчинення тяжкого або особливо тяжкого кримінального правопорушення;

3) замах на кримінального правопорушення будь-якого ступеня тяжкості;

4) до її припинення актом добровільної відмови особи від вчинення кримінального правопорушення [2].

Коли в нормах кримінального права йдеться про відповідальність за незакінчений кримінального правопорушення, то маються на увазі другий і третій випадки. А саме, якщо діяльність особи щодо реалізації злочинного наміру була остаточно припинена за обставинами, які не залежали від цієї особи. На стадії створення умов для вчинення тяжкого чи особливо тяжкого кримінального правопорушення до його початку - готування до вчинення кримінального правопорушення або на стадії вчинення кримінального правопорушення будь-якого ступеня складності «наповнити» його всіма ознаками, передбаченого особливою частиною Кримінального кодексу України (тобто за умови, що кримінального правопорушення не доведено до кінця), замах на кримінального правопорушення.

У спеціальній літературі про незакінчені кримінального правопорушення поширене поняття «попередня злочинна діяльність». Щодо замаху на кримінального правопорушення, то вважаємо його некоректним, оскільки саме поняття «попередня діяльність» означає те, що передує. Безпідставне приписування деякими вченими наміру кримінального правопорушення призвело їх, на наш погляд, до безпідставних міркувань про те, що «попередня злочинна діяльність передує вчиненню кримінального правопорушення і здійснюється з цією метою, кримінального правопорушення ніколи не спрямований на підготовку, вчинення кримінального правопорушення чи спробу вчинення кримінального правопорушення, а прагне вчинення остаточного кримінального правопорушення, але для цього в багатьох випадках він повинен вчинити те, що передує цій стадії, підготовці та судовому розгляду (або одному з них) [3, 256].

Таким чином, основна відмінність незакінченого злочину від

добровільної відмови від злочину полягає в мотивах, які послужили підставою для недоведеності злочину: при незакінченому злочині це обставини, що не залежать від особи; при добровільній відмові від злочину – це власне бажання особи в момент усвідомлення можливості доведення злочину до кінця.

Злочин визнається незакінченим, якщо в діяльності особи, яка брала участь у здійсненні злочинного наміру, є всі ознаки готування до злочину або незакінченого чи закінченого замаху на злочин, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу України. Видами незакінченого злочину є готування до злочину, незакінчений замах на злочин, закінчений замах на злочин. Визнається добровільна відмова від злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник] / [Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. 5-те вид., переробл. та допов. - К. Атіка, 2019.-408 с.
2. Іванов В. Д. Загальне поняття та види стадій скоєння умисного злочину за законодавством України. Кримінальний кодекс України 2020. Вип. 1. С. 140.
3. Кримінальне право. Загальна частина [підручник] / за ред. А. С. Беніцького, В. С. Гуславського, О. О. Дудорова, Б. Г. Розовського. – К.: Істина, 2021. 1112 с.

ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Шевченко Таїсія Віталіївна

старший викладач

кафедри кримінально-правових дисциплін

Джаним Анастасія Сергіївна

здобувач вищої освіти

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вступ. / Introductions. Події 24 лютого 2022 року внесли вагомі зміни в життя кожного громадянина України. Для кожного з нас змінився світогляд, сприйняття дійсності та реальність трагічних подій, що відображається також зміненою правосвідомості.

Реакція держави на такі зміни нашого життя повинна бути однозначною і не тільки щодо захисту національної безпеки, життя, здоров'я населення їх безпечного стану лише військовим захистом, а також іншими заходами. Не останню роль відіграють заходи кримінально-правового впливу, які передбачені у Кримінальному кодексі України. Введення воєнного стану в Україні та збройна агресія РФ потребували внесення коректив до чинного кримінального закону, такі як: посилення кримінальної відповідальності за окремі види кримінальних правопорушень, криміналізація нових норм, нові кваліфікуючі ознаки (вчинення кримінального правопорушення під час воєнного стану) та ін. До норм Кримінального кодексу України внесені зміни з оновленням та розвитком правової системи країни, однак, слід зазначити, що під час воєнного стану його засади та теорія потребувала більшої уваги та певних змін.

Для того, щоб ефективно реагувати на ситуацію, що швидко змінюється, виявилось недостатнім тих норм, що вже містяться в Кримінальному кодексі України. Були потрібні інші, що більш жорстко реагуватимуть на порушення в

умовах воєнного стану [1]. Українська політика впродовж багатьох років свого існування потребувала якісного реформування, і під час воєнного часу ця потреба вийшла на перший план.

Ціль роботи./Aim. Детально ознайомитися зі змінами, які були внесені до Кримінального кодексу України після повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої країни. Проаналізувати наявні недоліки у реформування законодавства України, внести запропоновані методи їх трансформації з якісним результатом. Також виокремити проблемні питання у Загальній та Основній частині Кримінального кодексу.

Матеріали та методи./Materials and methods. Так, з березня по грудень 2022 року до КК України було внесено 18 змін та одне рішення Конституційного Суду щодо визнання конституційними окремих положень див, які стосувались змін як і до Загальної і Особливої частин КК України.

Так, до Загальної частини були внесені зміни щодо строків призначення покарання у виді "Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основне або додаткове покарання за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111⁻¹ КК України, призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років" [2] до ст. 55 КК України, для інших видів кримінальних правопорушень, цей термін складає максимально – п'ять років.

Доповнення є важливим оскільки за ч. 1 та 2 ст. 111⁻¹ КК України санкція цих статей передбачає лише один вид покарання, а саме позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю без альтернативних видів покарань.

Ще одним важливим кроком є запровадження нової обставини, що виключає кримінальну караність діяння, а саме була додана ст. 43⁻¹ КК України «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України» [3].

Вказана обставина, що виключає кримінальну караність діяння при вчиненні конкретних дій щодо захисту Вітчизни не лише

військовослужбовцями Збройних Сил України, а і будь-якого громадянина незалежно на якій території України він перебуває, в тому числі і на тимчасово окупованій території.

Також важливою зміною криміналізація норми за ст. 111¹ КК України «Колабораційна діяльність». Хочемо зазначити, що за 2022 рік всього за даними Офісу Генерального прокурора всього обліковано – 3 851 кримінальних правопорушень за ст. 111¹ КК України [4], що склало 22,1 % від загальної кількості вчинених злочинів проти основ національної безпеки України. Тож ми можемо практично побачити ефективність внесених змін до чинного Кримінального кодексу України.

Не можна пропустити доповнень до Розділу VI «Кримінальні правопорушення проти власності», а саме до ст. ст. 185-189, 191 КК України кваліфікуючу обставину вчинення кримінального правопорушення "в умовах воєнного або надзвичайного стану" [5].

В п. 11 ст. 67 КК України міститься обтяжуюча обставина: «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану» [6]. Однак, варто зазначити, що така норма є загальною і для врахування судом такої обтяжуючої обставини необхідно чітко встановити, що винна особа *використала* умови воєнного стану і чітко не визначено межі тяжкості покарання, окрім загальних засад, передбачених ст. 65 КК України. Натомість, кваліфікуюча ознака, яка міститься в конкретній статті дає змогу більш чітко формулювати таку обставину і призначати покарання в межах санкції саме цієї частини, що є суттєвим доповненням. Не можна пропустити важливу зміну до ст. 263 КК України Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, а саме: «не підлягає кримінальній відповідальності за вчинення дій, передбачених частиною першою або другою цієї статті, особа, яка добровільно здала органам влади зброєю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої" [7].

Заохочувальна норма, що міститься в ч. 3 ст. 263 КК України є суттєвою зміною, оскільки вже не відноситься, як раніше, до інституту спеціального

звільнення від кримінальної відповідальності, а стала обставиною, що виключає кримінальну караність за таке діяння. В умовах воєнного стану така норма спрощує становище таких осіб, у яких з об'єктивних обставин опинилась зброя, особливо в прифронтових зонах, де зброї велика кількість. Інститут же звільнення від кримінальної відповідальності передбачає звільнення від кримінальної відповідальності лише судом, що перевантажить судову систему.

Результати та обговорення./Results and discussion. Крім тих змін, які були внесені в чинний КК України і які ми змогли розглянути в своїй роботі, також були внесені і інші зміни, що стосуються: Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки», Розділу XVI «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку, Розділу XIX «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення) та ін. Також були внесені на розгляд Верховної Ради України інші законопроекти що стосуються змін до кримінального законодавства.

Висновки./Conclusions. Отже, підсумовуючи вище наведе, зміни, які були внесені до Кримінального Кодексу України стали важливим кроком в державі кримінально-правової політики, спрямованої на протидію кримінально протиправним проявам у суспільстві в умовах збройної агресії ворога та введення воєнного стану. Вдосконалення підстав обтяження відповідальності за співпрацю з державою-агресором, державною зрадою та диверсію демонструє можливість на визначення справедливого розміру покарання, враховуючи особливості його вчинення в період воєнного стану. Зміни положень чинного Кримінального кодексу сприятимуть більш ефективному гарантуванню захисту прав та свобод людини, а також не менш важливого існування якісного функціонування влади під час російсько-української війни. Ці зміни необхідні для прискорення перемоги нашої країни, оскільки демократичний, актуально сформований, незалежний та справедливий світ правової системи є фундаментом захисту та оборони України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Острогляд О. В. Кримінально-правова політика в умовах війни: законодавчий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 286–290.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n6> (дата звернення: 14.04.2023).
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та [...] : Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n5> (дата звернення: 14.04.2023).
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення станом за січень-грудень 2022 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 14.04.2023).
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n2> (дата звернення: 14.04.2023).
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 13.12.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.04.2023).
7. Про внесення зміни до статті 263 Кримінального кодексу України щодо скасування відповідальності у випадках добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових [...] Закон України від 24.03.2022 № 2150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2150-20#n2> (дата звернення: 14.04.2023).

РАХУНКОВА ПАЛАТА ЯК СУБ'ЄКТ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Шевченко Олена Володимирівна

к.ю.н., доцент кафедри адміністративного
фінансового та інформаційного права

Сивокінь Анастасія Юрївна

студентка

Державний торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У системі руху публічних грошових коштів особливе значення має грошовий обіг, який потребує здійснення щодо нього відповідного контролю. У цій сфері здійснення контрольних повноважень покладається на органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, спеціальні органи державного фінансового контролю, а також недержавні спеціалізовані організації.

Мета роботи. / Aim. Подальше теоретичне дослідження такого органу зовнішнього контролю, як Рахункова палата України, з'ясування особливостей взаємодії вищезазначеного органу контролю з іншими суб'єктами державного фінансового контролю.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Науково-теоретичним підґрунтям для наукового дослідження стали доробки таких провідних науковців, як: Ващенко І., Табенська Ю. В., Савченко Л. А. Комплекс методів, використаних у дослідженні Рахункової палати як органу фінансового контролю, засновано на принципах об'єктивності, конкретності, пізнавальності.

Результати та обговорення. / Results and discussion. З 1998 року Рахункова палата є членом Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), а з 1999 року членом Європейської організації вищих органів фінансового контролю (EUROSAI). Отже, Рахункова палата визнана міжнародною спільнотою, як вищий орган фінансового контролю в Україні та співпрацює в цьому напрямку ще з 1999 року. Основним міжнародним актом у сфері державного фінансового контролю є Лімська декларація керівних

принципів контролю [1]. Україна, як активний член INTOSAI, реалізує норми стандартів аудиту державних фінансів у діяльності зовнішнього (вищого) органу, який підзвітний парламенту – Рахунковій палаті України .

Ст. 98 Конституції України закріплює, що «контроль від імені Верховної Ради України за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використання здійснює Рахункова палата. Організація, повноваження і порядок діяльності Рахункової палати визначаються законом» [2]. Отже, за основним законом закріплено завдання та мету діяльності – здійснення контролю за дохідною та видатковою частинами бюджету.

На нашу думку, фінансовий контроль в діяльності Рахункової палати система дій, методів, що в сукупності сприяють досягненню певної поставленої мети, якою виступає реалізація повноважень. Українське законодавство слідує міжнародним принципам і критеріям фінансового контролю, а саме в Конституції України та Законі України «Про Рахункову палату» [3] окреслює коло повноважень, щоб забезпечити правову базу для виконання контрольної діяльності. Рахункова палата є складною державною інституцією та потребує не лише ефективного управління, а і належного правового забезпечення, а саме закріплення чіткої та послідовної позиції законодавця щодо її статусу та повноважень починаючи з Конституції.

Рахункова палата відповідно до норм законодавства має низку повноважень, особливо у напрямі аудитів. Закон України «Про Рахункову палату» містить перелік повноважень, але слід звернути увагу на ті, що реалізуються під час фінансового контролю. Таким чином ст. 4 ч. 2 Закону встановлює, що «Державний зовнішній фінансовий контроль (аудит) забезпечується Рахунковою палатою шляхом здійснення фінансового аудиту, аудиту ефективності, експертизи, аналізу та інших контрольних заходів» [3].

Види державного фінансового контролю закріплені на законодавчому рівні, так «Державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі» [4, ст. 2].

Аудитом є різновид державного фінансового контролю, де державний фінансовий контроль перевіряє та аналізує фактичний стан використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю [4, ст. 3]. В. Ващенко наголошує, що «з точки зору термінології «аудит» (від лат. audio слухати) є поняттям більш вузьким, ніж «контроль». Контроль включає в себе аудит як проміжний етап. Адже його функція – не лише виявлення фактів порушень, але й приведення фінансової системи в належний стан» [5, с. 56] У теорії фінансового права актуальною проблемою залишається розмежування понять «аудит державних фінансів» та «аудит приватних фінансів (недержавний аудит)». Саме поняття «аудит державних фінансів» застосовується в рекомендації Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю – INTOSAI, яка діє під егідою ООН. Термін «audit» (аудит), а не «financial control» (фінансовий контроль) чи «state financial control» (державний фінансовий контроль) також застосовується в законодавстві США та країн Європи.

Рахункова палата, як орган управління, має ряд повноважень у здійсненні фінансового аудиту та аудиту ефективності щодо: 1) надходжень до державного бюджету податків, зборів, обов'язкових платежів та інших доходів, включаючи адміністрування контролюючими органами таких надходжень; 2) проведення витрат державного бюджету, включаючи використання бюджетних коштів на забезпечення діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Конституційного Суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Вищої ради правосуддя, Генеральної прокуратури України та інших органів, безпосередньо визначених Конституцією України; 3) використання коштів державного бюджету, наданих місцевим бюджетам та фондам загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування; 4) здійснення таємних

видатків державного бюджету; 5) управління об'єктами державної власності, що мають фінансові наслідки для державного бюджету, включаючи забезпечення відрахування (сплати) до державного бюджету коштів, отриманих державою як власником таких об'єктів, та використання коштів державного бюджету, спрямованих на відповідні об'єкти; 6) надання кредитів із державного бюджету та повернення таких коштів до державного бюджету; 7) операцій щодо державних внутрішніх та зовнішніх запозичень, державних гарантій, обслуговування і погашення державного та гарантованого державою боргу; 8) використання кредитів (позик), залучених державою до спеціального фонду державного бюджету від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій, виконання міжнародних договорів України, що призводить до фінансових наслідків для державного бюджету, у межах, які стосуються таких наслідків тощо [6, с. 89].

Ст. 110 Бюджетного кодексу України до повноважень Рахункової палати відносить контроль за надходженням та використанням коштів Державного бюджету України, зокрема за утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу України, ефективністю управління коштами Державного бюджету України, використанням коштів місцевих бюджетів у частині трансфертів, що надаються з державного бюджету [7].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що вітчизняне законодавство цілком відповідає Лімській декларації, а саме в частині, яка рекомендує надання широких повноважень контрольно-рахунковим органам щодо отримання інформації. Досить детально наводиться перелік повноважень, якими наділений орган фінансового контролю в Україні, і в Бюджетному кодексі України, і в профільному законі.

У законі України «Про Рахункову палату» не виокремлено функції зазначеного органу, а тому впливає необхідність аналізу повноважень для визначення її функцій. Перша і найважливіша - функція контролю. Вона реалізовується коли Рахункова палата здійснює заходи державного зовнішнього контролю (аудиту). Вважаємо за необхідне зазначити, що контрольна діяльність

Рахункової палати в той же час є і правоохоронною. Правоохоронна функція реалізовується у припиненні неправомірних дій посадових осіб та громадян, винних у порушеннях. А також у притягненні винних осіб до адміністративної або іншої відповідальності, з застосуванням до них заходів впливу у вигляді санкцій. Дана функція впливає з контрольної, тому її можна назвати як додаткова (латентна). Також можна виділити такі функції як: експертно-аналітична, консультативна, інформаційна тощо.

Однак, хочемо зупинитись на такій важливій функції як координаційна. Вона передбачає узгодження дій різних органів з метою досягнення будь-якої мети. Одним із перспективних завдань на сьогодні можна виділити налагодження координації роботи всіх органів фінансового контролю, що сприятиме ефективній роботі із виключенням дублювання повноважень. Савченко Л. А. зазначає, що за Рахунковою палатою доцільно закріпити роль координатора всієї контрольної діяльності в межах її компетенції, тобто встановити обов'язковий обмін інформацією між органами, що здійснюють фінансовий контроль [8, с. 90].

Варто відмітити, що висновки і пропозиції Рахункової палати спрямовані на усунення недоліків у бюджетному процесі. Прогалини у свою чергу призводять до неефективного використання бюджетних коштів.

Висновки. / Conclusions. Вступ Рахункової палати до INTOSAI та наявність повноважень зі здійснення зовнішнього фінансового контролю сприяють закріпленню за нею статусу вищого органу фінансового контролю. Провідним міжнародним документом у сфері фінансового контролю є Лімська декларація, яка відводить органів зовнішнього фінансового контролю центральне місце в ієрархії органів, що становлять фінансову систему держави. Установлено, що державний фінансовий контроль, який здійснюється Рахунковою палатою України у формі аудитів, перевірок, є ваговою функцією управління фінансовою системою, що спрямована на упередження та запобігання фінансово-економічних порушень у сфері використання бюджетних коштів. Система органів фінансового контролю не має чіткої

координації, яка б забезпечила їх функціонування як складових елементів єдиного механізму, діяльність яких буде направлена на досягнення єдиної мети стійкого, цільового, оптимального та ефективного використання коштів державного бюджету, а також недопущення фінансових порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лімська декларація керівних принципів контролю: IX Конгрес Міжнародної організації вищих контрольних органів (ІНТОСАІ) 1977. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604_001
2. Конституція України, 28.06.1996 № 245к/96-ВР. Відом. Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про Рахункову палату України. URL: Закон України від 02 липня 2015 року № 576-VIII (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/576-19/page>.
4. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 р. № 2939-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №13. – Ст.110
5. Ващенко І. Парламентський контроль у структурі державного фінансового контролю в Україні / І. Ващенко // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С. 53-60.
6. Табенська Ю. В. Рахункова палата України як вищий орган незалежного зовнішнього контролю. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19(3). С. 88-91.
7. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №50-51. – Ст. 572
8. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07 / Леся Анатоліївна Савченко. – Ірп., 2002.-454 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ТА “ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ”

Шепітько Яна Григорівна

магістрантка навчально-наукового інституту
публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Т. Шевченка»
військово-службовець ТРО ЗСУ

Вступ. Проблеми державного управління в контексті сучасної гібридної війни та військової агресії росії опрацьовуються та ще недостатньо висвітлені. Сучасна вітчизняна теорія і практика державного управління тривалий час відстає від цих новітніх процесів, а доцільність таких розробок у сфері національної безпеки не знаходить переконливих заперечень.

Особливістю проведення подібних досліджень є те, що їм передувало десятки років інформаційного ідеологічного протистояння в сфері державного будівництва, національної культури та історичної спадщини. Підтверджувати чи спростовувати це зараз немає потреби, адже результатом стали тисячі жертв громадян України – держави, яка донедавна вважалася однією з небагатьох, що здобула незалежність без крові. Нині вона дорого платить за помилкові оцінки поточного моменту, відсутність належної державної безпеки та національної кадрової політики в період становлення незалежної держави. Більш того, вчорашня гібридна війна не завершилася, а вийшла на новий, значно вищий вже військовий рівень і становить реальну загрозу загальній національній безпеці та територіальній цілісності не лише Української держави, а Європи і всьому світу. “Руський мір” став ідеологією світового російського тероризму.

Мета роботи. Дослідити ефективність управління та особливості гарантій національної безпеки у період військової агресії російської федерації та “гібридної війни”.

Матеріали та методи. Зарубіжний досвід протидії інформаційним атакам набув нового значення після 11 вересня 2001 року, коли США розпочали

глобальну розвідувальну операцію з боротьби з міжнародним тероризмом, яка стала важливою частиною нової глобальної геополітичної стратегії. Вперше всі країни світу продемонстрували солідарність зі США. Так на початку XXI ст. винайдено інформаційний важіль, який поступово впроваджується, а потужна інформаційна машина працює над його впровадженням у ЗМІ світу. Один із головних стратегів «нового світового порядку» З. Бжезінський зазначив, що «гегемонія передбачає складну структуру взаємозалежних інституцій і процедур, покликаних створити консенсус і непомітну асиметрію у сфері державної влади та впливу» [1].

Вважаємо, що стабільність національної безпеки підтримується складною системою альянсів і коаліцій, яка буквально охоплює весь світ. Його основні пункти включають: систему колективної безпеки, включаючи об'єднані командування та сили, такі як НАТО, Американсько-японський договір безпеки тощо; регіональне економічне співробітництво, таке як НАФТА, і спеціалізовані глобальні організації співробітництва, такі як Світовий банк, МВФ, СОТ; процедури, які приділяють особливу увагу спільному прийняттю рішень; рудиментарна глобальна конституційна та правова база (від Міжнародного суду до Спецтрибуналу з військових злочинів у Боснії) то що. Важливий висновок З. Бжезінського: “на відміну від імперій минулого, американська глобальна система не є ієрархічною пірамідою. Навпаки, Америка знаходиться в центрі взаємозалежного всесвіту, в якому влада діє через постійне маневрування, діалог, «дифузію» та прагнення до формального консенсусу, навіть якщо ця влада походить з одного джерела – Вашингтона. Переважна більшість американців (74%) вважають, що «США повинні вирішувати міжнародні проблеми нарівні з іншими країнами. ...Існує потреба у створенні геополітичної структури, здатної пом'якшувати неминучі потрясіння й напругу, спричинені соціально-політичними змінами, одночасно формуючи геополітичне ядро спільної відповідальності за світ без управління війнами» [1].

Військові експерти США визначають інформаційно-психологічну зброю як «несмертельну зброю масового знищення», яка може забезпечити

вирішальну стратегічну перевагу над потенційним супротивником. Його головна перевага перед іншими засобами ураження полягає в тому, що він не підпадає під прийняте міжнародними нормами поняття агресії. Директор інформаційних сил Міністерства оборони США визначає інформаційну війну так: «Інформаційна війна складається з дій, спрямованих на досягнення інформаційної переваги для підтримки національної військової стратегії шляхом впливу на інформацію та інформаційні сили супротивника, одночасно захищаючи та зміцнюючи наші. Інформаційна війна являє собою всеохоплюючу інтегровану стратегію, спрямовану на належне врахування важливості та цінності інформації в питаннях командування та управління збройними силами та реалізації національної політики» [2].

У контексті цього питання необхідно розглянути, що таке державна інформаційна політика України в усіх подіях, які зараз відбуваються в нашій державі, починаючи із захоплення та анексії Криму, а особливо з початку широкомасштабної російської агресії не могла зробити нічого суттєвого, щоб протистояти цій інформаційній війні. Власне, те ж саме стосується і факторів готовності ЗСУ до участі та ведення бойових дій. Природа цих факторів практично однакова. Як показав досвід, антитерористичні заходи сил АТО залишалися важливими, але не вирішальними чинниками протистояння. На жаль, сьогодні загроза повномасштабної війни стосується не лише України, а й усієї Європи. Тому кожен свідомий українець має якнайкраще знайти своє місце в системі протидії сепаратизму та тероризму, щоб захистити молоду незалежну державу Україну, яка завжди була гостинною батьківщиною для кожного, хто приходив із миром. У наш побут увійшли слова «анексія», «сепаратизм», «найманець», «борець» тощо. Взагалі поняття «сепаратизм» у політичному житті з'явилося майже тоді, коли держава стала головним політичним інститутом суспільства. На жаль, це не завжди було можливо. У зв'язку з цим уже в перші роки існування незалежної Української держави чітко окреслилася одна негативна тенденція, наявність якої свого часу було виявлено, але відповідних висновків і заходів не вжито: внаслідок опору

централізованому управлінню «з Москви» під час розпаду СРСР, процесу розпаду, перерозподілу влади між центром і регіонами, що було об'єктивною необхідністю саме в тих умовах, які згодом склалися боротьба за повну адміністративну, економічну та іншу незалежність від усіх структур, що існують «зверху...» і призвели до сепаратизму.

Одні «заговорювали країну», інші обманювали, відправляючи крадене за кордон, а треті, і їх переважна більшість, розкололися і описали шлях свого руху від злиднів до злиднів. Не можна виправдовувати той факт, що кожного разу, коли випадає історична можливість, ми зазнаємо поразки не лише від наших ворогів, а й від власних недоліків – інстинкту споживача, індивідуального та групового егоїзму, нездатності пристосуватися, об'єднатися, історичних амнезія. З цього приводу митрополит Андрій Шептицький сказав: «33 вороги Україні не потрібні, коли самі українці є ворогами українців, які ненавидять один одного і навіть не соромляться своєї ненависті». Інший відомий митрополит-патріот Любомир Гузар додав: «Україна не ділиться на захід і схід. Воно ділиться на тих, хто любить Україну, і тих, хто не любить». Хоча кожен із цих патріархів вкладав у сказане свій сенс, вони проголошували правду правди: без об'єднання і співпраці всіх громадян України вона є неможливо побудувати самостійну незалежну державу, ім'я якій – Україна! Любов до Батьківщини оцінюється діями і виявляється в них, а не словами, гаслами, ідеями, які часто суперечать природному праву людини на гідне існування та можливість захисту своїх міжнародно визнаних прав і свобод.

Замість цілісної та ефективної системи влади в Україні було створено конгломерат напівзруйнованого власного минулого та елементів чужого досвіду, часто запозиченого без достатнього аналізу та розуміння. Сценарій сучасного розвитку подібний до подій історичного минулого, описаних Н. Полонською-Василенко: “як легко Україні втратити свою багатовікову незалежність в умовах тривалої економічної та соціальної нестабільності, проілюстровано заявою лідера російських кадетів П. Мілюкова, який свого часу цинічно заявив, що якби Україна довше залишалася в безладді, їх легше було б

повернути до Росії” [3].

Результати та обговорення. Питання розвитку та стану національної безпеки є фундаментальним і багато в чому визначає напрями та перспективи розвитку держави, суспільства та кожної людини. За відсутності національної єдності ситуація ускладнюється тим, що існують різні конкуруючі інтерпретації національних інтересів державної безпеки різними соціальними групами суспільства. Це об'єктивно призводить до соціальної напруженості та конфліктів, знижує загальний рівень безпеки для всіх соціальних груп. Ще більше окремі науковці критикували стан національної безпеки та практичні заходи щодо її забезпечення у перші роки незалежності (знищення ядерного потенціалу та неотримання реальних гарантій безпеки, Будапештський меморандум виявився не дієвим). Крім того, ще на початку агресії росії 2014 року, військовими експертами було попереджено, що нинішня несприятлива ситуація значно погіршиться в найближчі роки через відсутність адекватних військових реформ і хронічне недофінансування ЗСУ, більшу частину застарілої військової техніки доведеться утилізувати на лом. Це свідчить не лише про вагоме значення національної безпеки в державних програмах соціального розвитку, а й про те, що в Україні попереду ще довгий шлях до досягнення мети - безпеки країни. Додатковим резервом на цьому шляху є громадський контроль і залучення недержавних суб'єктів до забезпечення національної безпеки.

Однією з особливостей концептуального розвитку державного розвитку незалежної України є те, що в науковій літературі термін «національна безпека» раніше був замінений на термін «державна безпека». Багато в чому це пояснюється не стільки застарілим розумінням безпеки держави, скільки непорушністю споконвічних засад колишнього соціалістичного суспільства, а новими реаліями, які дедалі більше набувають національних рис. Охоплюючи всі форми забезпечення безпеки держави як соціальної системи, поняття національної безпеки виходить далеко за межі захисту основ конституційного ладу, політичного, економічного, оборонного, науково-технічного та

інформаційного потенціалу країни від зовнішніх і внутрішніх загроз. що походять від іноземних спецслужб і організацій, а також злочинних співтовариств, груп і окремих осіб.

Парадокс безпекової ситуації полягає у тому, що чим більше зусиль докладається для нейтралізації, запобігання та контролю загроз, тим більше таких загроз атакує людство. І їх кількість зростає в геометричній прогресії. Немає необхідності змінювати окремі підходи і методи забезпечення безпеки, оскільки їх вдосконалення може принести лише тимчасовий успіх і локальні результати. У довгостроковій перспективі забезпечення безпеки в її цілісному, системному вимірі необхідно відмовитися від загальноприйнятих стереотипів, навіть якщо вони підкріплені ілюзіями так званого «здорового глузду», поширеними доктринами та практиками конкретних інституцій.

Продовження інформаційної атаки на свідомість населення України з боку окремих зовнішніх і внутрішніх деструктивних сил і ЗМІ, спрямованої на порушення конституційних вимог та системи державного управління під виглядом мирних акцій, публічного волевиявлення, референдумів і плебісцитів, вторгнення іноземних Спецслужб в інформаційний простір держави та її управління, несанкціонований доступ до закритої інформації та інформаційних ресурсів органів влади та управління, кібератаки на їхні сайти [2]. Проста дезінформація та фальсифікація мети, масштабів, заходів, вжитих органами влади та управління, їхньої зовнішньої та внутрішньої політики, помилки чи неправильні оцінки. Фінансова розвідка та промислове шпигунство, спрямовані на обман фахівців, дезінформацію, тиск з метою прийняття невігідних управлінських рішень та нав'язування їх керівництву країни. Пільгові умови для поширення інформації з іноземних джерел з одночасним обмеженням внутрішньої інформації через органи влади та управління [4]. Недосконалість і слабкість правового та адміністративного регулювання інформаційного обміну у сфері управління. Відсутність громадського контролю за об'єктивністю управлінської інформації про формування та функціонування всіх гілок державного управління та гілок влади. Неєфективність та недофінансування

державних заходів інформаційної безпеки, що спричиняє затримку та спотворення надходження інформації до вищих рівнів державної влади та управління, що в свою чергу спричиняє затримку чи неефективність управлінських рішень на рівні країни, постійне відставання, а систематичне розміщення в засобах масової інформації матеріалів насильницького характеру викликають у громадської думки реакцію безнадійності, самозахисту, сепаратизму, шовінізму, агресивності, національної ворожнечі [4].

Висновки. Сучасне суспільство розвивається за чіткими об'єктивними законами природи, нехтування якими призводить до катастроф і краху. Сьогодні Україна потребує ґрунтовного розвитку інформаційних технологій, щоб усунути чітко визначені внутрішні та зовнішні загрози, ризики та фактори. Інформаційна війна давно перевела поняття «поле бою» на поняття «бойовий простір», де, окрім традиційних цілей поразки, задіяні емоції, сприйняття та психіка широких мас населення, як свідчать останні події в Україні можуть бути окуповані. Недооцінка загрози інформаційної війни та зволікання із вжиттям заходів призвели до застосування силових дій та загострення громадянського протистояння. Інформаційний фантом у поєднанні з тероризмом є одним із найважливіших стратегічних засобів, за допомогою яких здійснюється геополітичний розподіл світу.

Сьогодні досить важко знайти хоча б одну країну в світі, яка могла б гарантувати своїм громадянам спокійне життя під загрозою міжнародного тероризму. На жаль, Україна не є винятком, оскільки поєднання технологій інформаційної боротьби з терористичними актами перевищує критичний рівень загрози та неминуче призводить до найжахливіших наслідків. Кланові, маргінальні та екстремістські анклавні в таких умовах виявляються нездатними до спільного демократичного суспільного життя, страждають від авторитаризму та непоступливості у питаннях влади та власності, як пережиток минулого, застаріла ідеологія колишніх лідерів попередніх поколінь займає сучасне місце. духовні та соціальні цінності.

Розвиток людської спільноти та держави нерозривно пов'язаний із

забезпеченням безпеки громадян від загрози внутрішніх конфліктів. Як показує вітчизняний досвід, розвиток молоді держави має регулюватися не стільки політичними силами, скільки структурами державного управління на відповідних організаційно-правових засадах, здатних зруйнувати саму національну державність. Основою такого управління має бути його найважливіша складова – управління національною безпекою.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Бжезинський Збігнєв. Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи / з англ. Перекл. Олена Фешовець. - Івано-Франківськ: Лілея - НВ, 2000.

2. Ворона П. В., Мучник А. М. Роль ЗМІ у формуванні політичної системи (управлінський аспект механізму впливу громадськості на публічну владу. Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. - Х. : Вид-во "Магістр". 2009. Вип. 3 (26).

3. Національна безпека: навч. посіб. / М. М. Чеховська, В. В. Остроухов, О. Л. Лісовська, І. М. Ничитайло, М. М. Присяжнюк, О. Ю. Полтораков, О. В. Чабала, В. С. Андрійчук, Н. В. Крапівіна; за заг. ред. проф. М. М. Чеховської. Київ: Нац. акад. СБ України, 2017. 344 с.

4. Стрельбицький М. П., Стрельбицька Л. М. Інформаційна безпека у сфері державного управління // Юрид. вісн. України. 2010. № 37(793). 11–17 вер. С. 6– 7.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Штанько Ярослав Сергійович,
здобувач вищої освіти, курсант II курсу ФПФППД
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Копилов Едуард Володимирович,
Викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Інститут проведення негласних слідчих (розшукових) дій має ряд певних законодавчих недоліків, які потребують подальшого врегулювання. Основними проблемними питаннями у процесі законодавчої регламентації негласних слідчих (розшукових) дій є : відсутність закріплення на рівні КПК ряду важливим процесуальних моментів їхнього проведення (особливості фіксації, суб'єктний склад та ін.), які не завжди достатньо точно розкриваються і в межах відповідного підзаконного нормативно-правового акту, Інструкції [2]. Таким чином, можна дійсно казати про те, що цей новий інститут кримінального процесуального права підлягає уточненню з метою забезпечення його ефективного використання в конкретних кримінальних провадженнях [1].

Слід зазначити, що в даній роботі навмисно опущені питання виробництва ряду традиційних слідчих дій, які мають достатній ступінь наукової розробленості і необхідну детальну регламентацію в нормах закону, а також питання вивчення системи тактичних прийомів ведення окремих слідчих дій. Розгляд вищевказаних питань в рамках даного дисертаційного дослідження представляється не тільки недоцільним, а й неможливим, оскільки вимагає проведення окремих досліджень.

Досліджено питання вдосконалення правової регламентації слідчих дій, що стосуються закріплення в законі загальних правил провадження слідчих дій, порядку виробництва так званих дискусійних слідчих дій - затримання підозрюваного, накладення арешту на майно, екстумації, отримання зразків для

порівняльного дослідження.

Висвітлено закономірності виникнення, розвитку і вдосконалення існуючих слідчих дій, піддані вивченню проблеми формування нових слідчих дій, перспективи подальшого розвитку їх системи в цілому.

Із моменту виникнення перших держав та по сьогоднішній день одним із основних завдань було швидке і повне розкриття злочинів та їх попередження в майбутньому. Наразі одним із найбільш ефективних інструментів у виконанні останнього є саме негласні слідчі (розшукові) дії.

Незважаючи на те, що такий інститут як негласні слідчі (розшукові) дії з'явився відносно нещодавно, він має досить давню історію. Це пов'язано із постійною загрозою зовнішніх посягань, що нависала над першими державами, і у зв'язку з чим існувала потреба у створенні певних методів та способів для їх завчасного виявлення та попередження [2]. Ця діяльність і стала праобразом негласних слідчих (розшукових) дій, що, зокрема, виражалось у здійсненні спостереження та опитування. Звичайно, їх не можна назвати негласними слідчими (розшуковими) діями у сучасному розумінні, проте під впливом технічного, економічного та наукового прогресу вони значно модернізувались та отримали сучасний вигляд [4].

У зв'язку зі зазначеним, дослідження проблем теорії і практики, окреслених вище проблем, у розкритті та розслідуванні сучасних злочинів в умовах реформування та удосконалення правового регулювання цього інституту, є своєчасним і необхідним, оскільки недосконалість як правової регламентації цього процесу, так і тактики та стратегії використання завдає шкоди інтересам правосуддя. Тому і назріла нагальна потреба розроблення зазначених питань.

Отже, положення чинного КПК України мають безпосереднє відношення до організації досудового розслідування, впливають на ефективність кримінального провадження, а тому потребують свого чіткого унормування як запоруки оптимізації якості слідчої діяльності.

Підсумовуючи викладене відзначимо, що положення чинного

КПК України мають безпосереднє відношення до організації досудового розслідування, впливають на ефективність кримінального провадження, а тому потребують свого чіткого унормування як запоруки оптимізації якості слідчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Пшонка В. Реформування кримінального процесуального законодавства України / В. Пшонка // Новели КПК України 2012 року : зб. статей. К. : Істина, 2012. Ч. 2. С. 5–9.
2. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності : моногр. / Бандурка О. М. – Х. : Золота миля, 2012. 620 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. Коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Х. : Одісей, 2013. 1104 с.
4. Мирошниченко Ю. М. Негласні слідчі (розшукові) дії: підстави проведення. Правова позиція. 2019. № 2(23). С. 117 – 121.